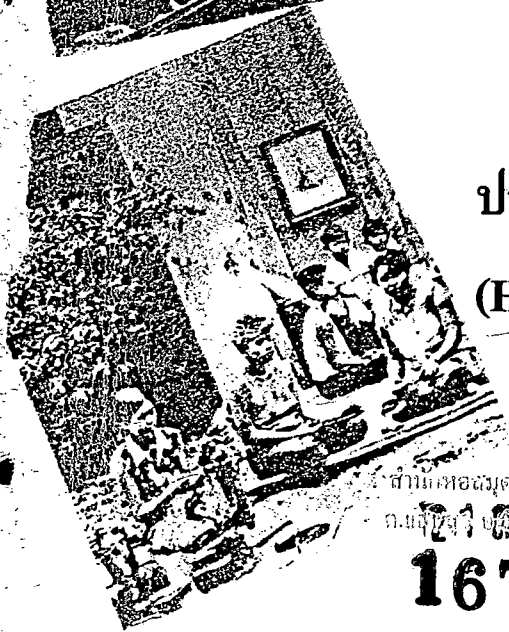
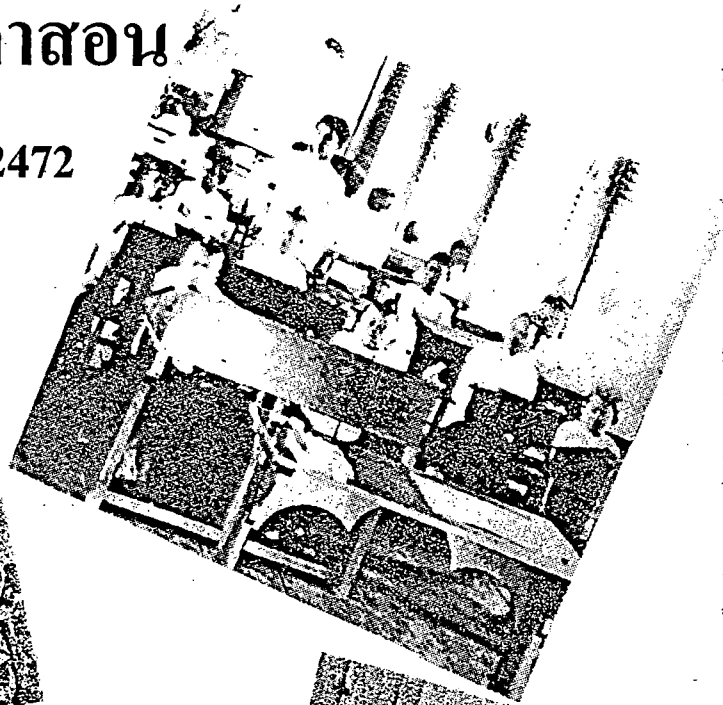
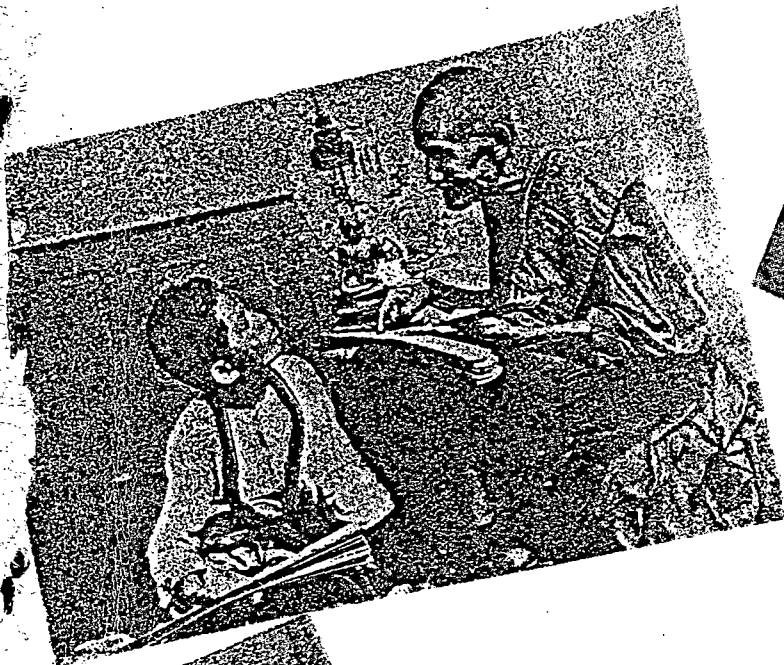
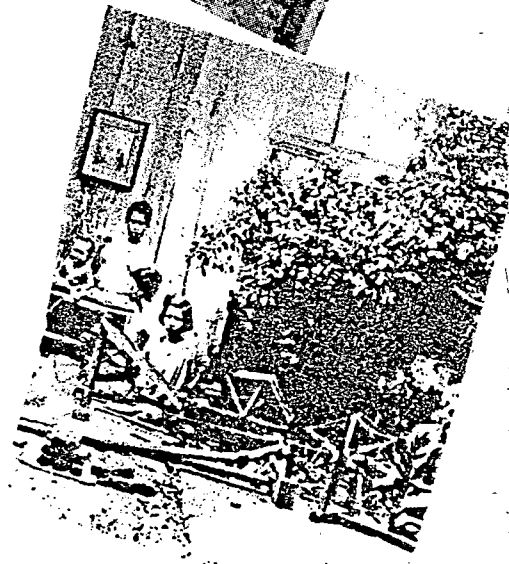

เอกสารคำสอน

วิชา 402472

ประวัติศาสตร์การศึกษา
(History of Education)

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา
ถนนราชมงคล ๑/๒๒๖๖ ๑.๒๒๖๖ ๒๐๑๓

167582

เริ่มบริการ

17 พ.ย. 2546

สุวิชัย โกศลยะวัฒน์

ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

คำนำ

เอกสารคำสอนฉบับนี้เขียนขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชา 402472 ประวัติศาสตร์การศึกษา เป็นวิชาที่ภาควิชาพื้นฐานการศึกษาเปิดสอนให้แก่นิสิตระดับปริญญาตรี ได้ศึกษาเป็นวิชาเลือกในหมวดวิชาชีพครูและวิชาเลือกเสรี อีกทั้งเป็นวิชาบังคับในหมวดวิชาโท สาขาพื้นฐานการศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่มีนิสิตเลือกเรียนเป็นประจำทุกภาคการศึกษา เนื่องจากวิชานี้มีขอบข่ายเนื้อหาที่กว้าง และคำราหรือเอกสารที่ใช้ประกอบการสอนยังขาดการรวบรวม และเรียบเรียงให้เป็นรูปเล่ม เพื่อสะดวกในการใช้สอน เนื้อหาจึงกระจายอยู่ในหนังสือต่าง ๆ อยู่มาก ทำให้ผู้เรียนประสบปัญหาในการค้นคว้าเพื่อศึกษาทำความเข้าใจและอ่านประกอบการเรียนได้อย่างต่อเนื่อง และครบถ้วนตามหลักสูตร ผู้สอนจึงรับผิดชอบวิชานี้ จึงได้รวบรวมและเรียบเรียงขึ้น เพื่อให้เป็นเอกสารที่ใช้สำหรับวิชานี้โดยตรง เพื่อช่วยลดเวลาและปัญหาในการค้นคว้าลง ทำให้สะดวกในด้านการเรียนการสอนมากขึ้น

อนึ่งผู้เขียนยอมรับว่า การเรียบเรียงเนื้อหาของวิชานี้เป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะต้องค้นคว้าจากคำราและหนังสือหลายเล่ม ส่วนมากเป็นหนังสือเก่า แต่เพราะเป็นประวัติศาสตร์จึงสามารถนำมาใช้อ้างอิงได้ เพราะเป็นเอกสารชั้นต้น ปัญหาต่อมาก็คือการลำดับเนื้อหา ซึ่งมีมากและบางเรื่องขาดเอกสารอ้างอิง ผู้เขียนได้ยึดแนวการเขียนตามคำอธิบายรายวิชาเป็นหลัก และได้เพิ่มเติมเนื้อหาที่สัมพันธ์กันไปอีกส่วนหนึ่ง เพื่อความเข้าใจที่ต่อเนื่อง โดยเริ่มจากขอบเขต ความหมาย และวิธีการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์การศึกษาของไทย โดยสังเขป เพื่อเป็นพื้นฐานทำความเข้าใจพัฒนาการของการศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์ ค่อยจากนั้นจึงเริ่มขยายขอบเขตออกไปเป็นประวัติศาสตร์การศึกษาของต่างประเทศ โดยจัดกลุ่มประเทศที่สำคัญเท่าที่จะค้นคว้าเอกสารได้ และใช้เกณฑ์การแบ่งตามภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ เพื่อสะดวกในการศึกษา เพราะประเทศในภูมิภาคเดียวกันมีปัจจัยด้านพัฒนาการที่คล้ายคลึงกัน เนื้อหาทั้งหมดจึงนำเสนออยู่ในเอกสารฉบับนี้ เป็นจำนวน 11 บท อันจะเป็นพื้นฐานให้ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ง่ายขึ้นภายหลัง

ผู้เขียนขอขอบพระคุณเจ้าของผลงานทุกท่านที่เป็นเอกสารในผู้เขียนได้ใช้ศึกษาและอ้างอิงในบรรณานุกรม ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการทุกท่านที่ผู้เขียนได้มีโอกาสรู้จักและสัมภาษณ์ ข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการเขียน เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูลของสถานทูตต่าง ๆ ที่ผู้เขียนไปใช้บริการ และขอข้อมูลเอกสารมาประกอบการเรียบเรียง ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา และคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาที่ให้โอกาส กำลังใจ และทุนสนับสนุนการเขียนเอกสารคำสอนฉบับนี้

ศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาที่ช่วยเหลือจัดทำต้นฉบับให้อย่าง
สมบูรณ์

คุณประโยชน์และผลดีของเอกสารฉบับนี้หากพึงมีอยู่ ผู้เขียนขอมอบบูชาแด่
บูรพาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทุกท่าน และบุพการีผู้ให้ชีวิตและกำลังใจแก่ผู้เขียนตลอด
มา ขอกุศลส่วนนี้มอบแด่บิดาผู้ล่วงลับ และหากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนยินดีรับคำแนะนำ
จากท่านผู้รู้ เพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นในโอกาสต่อไป

สุวิชัย โกศลชะวัฒน์

ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

พฤษภาคม 2545

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทที่ 1 การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์.....	1 - 28
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์การศึกษาของไทย.....	29 - 72
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง.....	73 - 138
บทที่ 4 ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	139 - 256
บทที่ 5 ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียใต้.....	257 - 350
บทที่ 6 ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้.....	351 - 391
บทที่ 7 ประวัติศาสตร์การศึกษาของแอฟริกา.....	392 - 447
บทที่ 8 ประวัติศาสตร์การศึกษาของยุโรป.....	448 - 532
บทที่ 9 ประวัติศาสตร์การศึกษาของอเมริกาเหนือ.....	533 - 603
บทที่ 10 ประวัติศาสตร์การศึกษาของอเมริกาใต้.....	604 - 658
บทที่ 11 ประวัติศาสตร์การศึกษาของโอเชียเนีย.....	659 - 710
บรรณานุกรม.....	711 - 723

ประมวลการสอน

1. วิชา 402472 ประวัติศาสตร์การศึกษา(History of Education)2(2-0-4)
2. ผู้สอน ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวิชัย โกศลยะวัฒน์
3. หน่วยงานที่รับผิดชอบ ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
4. ประเภทวิชา วิชานี้เป็นวิชาเลือกในหมวดวิชาชีพครู และวิชาเลือกเสรี
สำหรับหลักสูตรการศึกษามัธยมศึกษา และทุกสาขาวิชาเอกของนิสิต
ทุกคณะ รวมทั้งเป็นวิชาบังคับ ในหมวดวิชาโท
สาขาพื้นฐานการศึกษา ของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
5. จำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิตบรรยาย
6. กำหนดการสอน -สัปดาห์ละ 2 คาบ เป็นชั่วโมงบรรยาย คือ
วัน.....ชั่วโมงที่ .....เวลา.....
-สัปดาห์ละ 4 คาบ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง
7. คำอธิบายรายวิชา ศึกษาวิวัฒนาการของการศึกษาไทย และต่างประเทศที่สำคัญ
พิจารณาระบบแนวความคิด และปัจจัยที่ส่งผลต่อการศึกษา
ในสมัยต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาในอดีตกับ
ปัจจุบันรวมทั้งประวัติ และผลงานของนักการศึกษาคนสำคัญ
8. วัตถุประสงค์
  1. เพื่อให้ผู้เรียนทราบและเข้าใจถึงวิวัฒนาการของ
การศึกษาไทย และต่างประเทศที่สำคัญ

2. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ วิจัยและตีความอย่างมีเหตุผล เกี่ยวกับสาเหตุ ปัจจัยและผลกระทบของการศึกษากับบริบทต่าง ๆ ได้
3. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็น และสังเคราะห์ด้วยเหตุผล เกี่ยวกับระบบการศึกษา ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยเกื้อหนุนของการศึกษาไทยและต่างประเทศที่สำคัญได้
4. เพื่อให้ผู้เรียน ได้ศึกษาแนวความคิด ประวัติและผลงานของนักการศึกษาคนสำคัญทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เพื่อนำมาเป็นข้อเสนอใหม่ทางการศึกษาได้
5. เพื่อให้ผู้เรียน ได้ศึกษาความเป็นมาของการศึกษาในอดีตที่ส่งผลเชื่อมโยงมาถึงการศึกษาในปัจจุบันอย่างมีเหตุผลตามหลักวิชา และนำมาเป็นตัวอย่างเสนอแนะและศึกษาความต่อเนื่องอันเป็นรากฐานในอนาคตได้

9. การเรียนการสอน

1. การบรรยายสรุปโดยผู้สอน
2. การอภิปรายกลุ่มย่อยโดยผู้เรียน
3. การรายงานเป็นรายบุคคล
4. การรายงานเป็นกลุ่มตามประเด็นที่มอบหมาย
5. การบรรยายพิเศษ โดยวิทยากร
6. การดูงานนอกสถานที่ในบางโอกาส

10. การประเมินผล

1. การเข้าชั้นเรียนและมีส่วนร่วมในชั้นเรียน	10%
2. การรายงานเป็นรายบุคคล	10%
3. การรายงานเป็นกลุ่ม	20%
4. การทดสอบกลางภาค	30%
5. การทดสอบปลายภาค	30%

11. สื่อการสอน ประกอบด้วย

1. เอกสารคำสอนฉบับนี้
2. แผ่นใสแสดงหัวข้อบรรยาย
3. แผนที่โลกและประเทศที่บรรยาย

4. รูปภาพบุคคลและสถานที่สำคัญ
5. สไลด์แสดงสถานที่สำคัญ
6. วิดีทัศน์แสดงเรื่องราวของประเทศที่บรรยาย

12. เนื้อหาวิชา มีหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์
2. ประวัติศาสตร์การศึกษาของไทย
3. ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันออก
4. ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
5. ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียใต้
6. ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้
7. ประวัติศาสตร์การศึกษาของแอฟริกา
8. ประวัติศาสตร์การศึกษาของยุโรป
9. ประวัติศาสตร์การศึกษาของอเมริกาเหนือ
10. ประวัติศาสตร์การศึกษาของอเมริกาใต้
11. ประวัติศาสตร์การศึกษาของโอเชียเนีย

13. หนังสืออ่านประกอบรายวิชา (บางส่วน)

เนื่องจากวิชานี้เป็นการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองประกอบการรายงานเป็นรายบุคคลและอภิปรายเชิงวิชาการเป็นกลุ่ม ผู้เรียนจะต้องศึกษาหาความรู้ประกอบการเรียนวิชานี้โดยใช้ตำราเอกสารทางวิชาการของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นข้อมูลศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ตามหัวข้อ และตามลักษณะงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งหนังสือ หรือเอกสารที่ผู้สอนมอบหมายหรืออ้างถึงเป็นรายชั่วโมงตามความจำเป็น อาทิ

1. หลวงกวี จรรยาโรจน์. ประวัติการศึกษา. พระนคร ; แพร่พิทยา, 2512.
2. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ประวัติการศึกษาต่างประเทศ. กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์การศาสนา, 2508.
3. หม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย. ประวัติการศึกษาของไทยโดยสังเขป. กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504.
4. เปลื้อง ณ นคร. ประวัติการศึกษากับประวัติลัทธิการศึกษา และการศึกษาแห่งประเทศไทย. พระนคร ; ไทยวัฒนาพานิช, 2500.

5. สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์. "การศึกษา กับ สังคม : มุมมองในกระแสโลกาภิวัตน์"
วารสาร วิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2
(พฤศจิกายน 2527-มีนาคม 2538) หน้า 34-49.
6. สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์. "การศึกษา กับ ค่านิยมของสังคมไทยในสมัยกรุงรัตน-
โกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394) : ภาพสะท้อนจากวรรณคดีร่วม
สมัย" วารสาร วิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ 10
ฉบับที่ 1 (เมษายน 2538-พฤศจิกายน 2538) หน้า 91-121.
7. สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์. "พื้นฐานทางประวัติศาสตร์การศึกษา และประวัติศาสตร์ที่
เกี่ยวข้องกับการศึกษาของไทย : กิ่งศตวรรษแห่งพัฒนาการวิจัย"
หนังสือ 40 ปี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. (กรกฎาคม
2538)
8. สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์. "บทบาทของ ส.ส.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการศึกษาของไทยใน
รอบ 40 ปี (พ.ศ. 2475-2516) : กรณีตัวอย่างการตั้งกระทู้ถามในสภา"
วารสาร มหาวิทยาลัยบูรพาของสำนักบริการวิชาการ. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2
(พฤศจิกายน 2538-เมษายน 2539)
9. สัจจพร พิชยนทรโยธิน. ประวัติการศึกษาตะวันตก. กรุงเทพฯ ; คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
10. สุรินทร์ สรสิริ. "ประวัติการศึกษาของประเทศตะวันตก" มิตรครู. ปีที่ 21
ฉบับที่ 5 (15 มีนาคม 2522) หน้า 13-19.
11. สุรินทร์ สรสิริ. "ประวัติการศึกษาของประเทศตะวันตก" มิตรครู. ปีที่ 21
ฉบับที่ 5 (31 มีนาคม 2522) หน้า 8-15.
12. อบรม สนิทपाल. การศึกษาของประเทศในเอเชีย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
2522.
13. Boyd, William. *The History of Western Education*. 11th ed. London : Adam
and Charles Black, 1975.
14. Cook, T.G. *The History of Education in Europe*. London : Methew, 1974.
15. Power, Edward J. *Main Currents in the History of Education*. 2nd ed.
New York : McGraw-Hill, 1970.
16. Wise, John E. *The History of Education*. New York : Sheed and Ward, 1964.
17. หนังสือที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อารยธรรมของประเทศต่าง ๆ

18. หนังสือที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ

19. หนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศต่าง ๆ

20. เอกสารจากสถานทูตของประเทศต่าง ๆ

๑๑๑

แผนการสอน

ลำดับ	เนื้อหา	จำนวนชั่วโมง	กิจกรรม
1	-แนะนำการเรียน -การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย
1	-การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ -ประวัติศาสตร์การศึกษาของไทย	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดีโอทัศน์
3	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดีโอทัศน์
4	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดีโอทัศน์
5	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ ภูมิภาคเอเชียใต้	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดีโอทัศน์
4	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ ภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดีโอทัศน์
3	-บรรยายพิเศษ โดยวิทยากร -สรุปบททวนบทเรียน	2	อภิปรายทั่วไป แสดงความคิดเห็น ชักถาม
8	สอบกลางภาค	2	ทดสอบ
5	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ แอฟริกา	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดีโอทัศน์
10	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของยุโรป	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดีโอทัศน์
11	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของยุโรป (ต่อ)	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดีโอทัศน์

12	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ อเมริกาเหนือ	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดิทัศน์
12	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ อเมริกาเหนือ (ต่อ)	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดิทัศน์
14	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ อเมริกาใต้	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดิทัศน์
14	-ประวัติศาสตร์การศึกษาของ โอเชียเนีย	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดิทัศน์
16	-บรรยายพิเศษ โดยวิทยากร -สรุปทบทวนบทเรียน	2	บรรยาย อภิปรายกลุ่มย่อย ชมวิดิทัศน์
17	สอบปลายภาค	2	ทดสอบ

บทที่ 1

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

ก่อนที่จะศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์การศึกษา ควรจะได้ศึกษาวิธีการแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นพื้นฐานทำความเข้าใจในหลักการและวิธีการทางประวัติศาสตร์อันจะเป็นแนวทางให้ค้นคว้าหาความรู้ได้โดยตรงต่อไป

การวิจัยเป็นการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ทางหนึ่งที่มีให้ผู้เรียนได้มีทักษะในการศึกษาค้นคว้าให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่ถูกต้องอย่างมีหลักวิชา วิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถนำไปเป็นรูปแบบของการวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ได้วิธีหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมนั้น เรียกว่า การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) ซึ่งศึกษาค้นหาความรู้หรือตอบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาแล้ว รวมทั้งการมองปัญหาซึ่งเป็นคำถามในปัจจุบัน แต่พยายามศึกษาค้นคว้ากำเนิดด้วยการมองย้อนไปในอดีตก็ได้ วิธีการดังกล่าวมีระเบียบวิธีที่ต้องศึกษา และทำความเข้าใจ เพื่อเป็นแนวทางนำไปศึกษาค้นคว้าและทำวิจัยทางประวัติศาสตร์ได้ด้วยตนเอง

ความหมายและความสำคัญ

คำว่า ประวัติศาสตร์ ตามรากศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษ คือ History มาจากภาษากรีกว่า Historia หมายถึง Inquiry คือการเรียนรู้ การค้นคว้าหาความจริง ศัพท์ภาษาไทยนั้น พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงเสนอขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่า พงศาวดารที่ใช้แต่เดิมมาทำให้เรื่องของประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของความเป็นจริงในอดีตมากกว่าเป็นเรื่องของตำนาน นิทาน หรือพงศาวดาร วิธีการทางประวัติศาสตร์จึงเป็นการหาความจริงเกี่ยวกับมนุษย์ พฤติกรรมของมนุษย์ และเหตุการณ์ต่างๆ การหาความจริงดังกล่าวจะต้องหาอย่างวิเคราะห์ (Critical Inquiry) อย่างเห็นภาพรวม (Whole Truth) และเป็นความจริงที่แท้จริงที่เกิดขึ้น

งานวิจัยทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นงานที่ได้วิเคราะห์ข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ในอดีตอย่างลึกซึ้ง กว้างขวาง และเห็นภาพรวมที่ชัดเจน แต่หลายคนยังคงเข้าใจผิดคิดว่าการรวบรวมเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเข้าด้วยกัน การเรียบเรียงเนื้อหาตามปี พ.ศ. ที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่งานทางประวัติศาสตร์ที่แท้จริง เพราะยังไม่ได้วิเคราะห์ การบอกแต่เพียงว่าปีไหน มีอะไรเกิดขึ้น มีใคร ทำอะไรหรือปีไหนตั้งมหาวิทยาลัยอะไรก็ยังไม่เป็นประวัติศาสตร์ เพราะไม่เห็นภาพรวมทั้งหมดว่าต่อเนื่องกันอย่างไร มีสาเหตุ ที่มาและผลกระทบเป็นอย่างไร ซึ่งประวัติศาสตร์จริง ๆ ส่วนนี้เป็นส่วนสำคัญมาก

ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จึงมีองค์ประกอบที่เด่น ๆ 3 ประการ คือ การตรวจสอบว่าได้ข้อมูลหรือเหตุการณ์ที่แท้จริงนำมาศึกษานั้นมีเพียงใด มองเห็นความสัมพันธ์หรือภาพรวมข้อมูลหรือเหตุการณ์นั้น กับการวิเคราะห์ข้อมูลและเหตุการณ์นั้นอย่างมีคุณค่า เป็นระบบ โดยองค์ประกอบเหล่านี้ทำให้เราเห็นความสำคัญของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ได้ชัดเจนขึ้น (ไพฑูริย์ สนิลรัตน์, 2537 : 119) ได้แก่

ความสำคัญประการแรก คือ การทำความเข้าใจกับตนเอง กับเหตุการณ์ กับข้อมูลและเรื่องราวที่เรารู้จักอยู่ในปัจจุบันว่า เรารู้จักแท้จริงหรือเปล่า โดยเฉพาะการรู้จักในแง่ของความ เป็นมา สาเหตุ เหตุการณ์เรื่องราวต่าง ๆ นั้น บางครั้งเรารู้จักสาเหตุความเป็นมา และพัฒนาการ อย่างผิวเผิน และไม่ถูกต้องพอ ทำให้เราเข้าใจผิด ตีความผิด วิเคราะห์ผิดและใช้ผิดได้ง่าย

ความสำคัญประการที่สอง ทำให้เราเข้าใจเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันของเหตุการณ์ในอดีตกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน หรือจะเป็นเหตุการณ์ในอดีตด้วยตนเอง โดยอาศัยมิติของเวลาเป็นเครื่องบ่งชี้ความต่อเนื่องหรือ ความขาดช่วงของความสัมพันธ์นั้น ๆ ได้

ความสำคัญประการที่สาม คือ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะทำให้เราเข้าใจเหตุการณ์ ในอดีต มองเห็นความต่อเนื่องกับปัจจุบันและมองเห็นช่องทางในอนาคตได้ดีขึ้น จะช่วยให้เรา วิเคราะห์เหตุการณ์บางเหตุการณ์ในอนาคตได้ชัดเจน ใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น โดยเฉพาะ เหตุการณ์บางเหตุการณ์เราไม่สามารถทดลองได้ เช่น เหตุการณ์ถูกโจมตีทางอากาศในสมัย สงครามโลกครั้งที่ 2 เราอยากรู้ว่าถ้าเกิดขึ้นแล้วคนจะเดือดร้อนอย่างไร เราไม่สามารถทดลอง หรือศึกษาด้วยวิธีอื่นได้ เราจำเป็นจะต้องมองย้อนดูเหตุการณ์ในอดีตเป็นบทเรียนที่สำคัญ

ขอบเขตและลักษณะของการวิจัย

โดยทั่วไปแล้วการวิจัยไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดก็ตามจะต้องมีลักษณะของการวิจัยเชิง ประวัติศาสตร์อยู่ด้วยเสมอ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาในแง่ของเวลา เพราะการวิจัยเชิง บรรยายก็ไม่สามารถจะวิเคราะห์ข้อมูลได้ทันที จนแม้เครื่องคอมพิวเตอร์ก็ยังต้องใช้เวลา และ ข้อมูลที่ป้อนให้อย่างเป็นระบบ ในการวิจัยเชิงทดลองก็ยังคงศึกษาย้อนดูว่าเรื่องนั้นได้มีใครทำ ได้บ้างหรือ ไม่ทำแค่ไหน และได้ผลอย่างไร โดยเหตุนี้นักวิจัยไม่ว่าจะเป็นนักวิจัยในรูปแบบ ใด จำเป็นจะต้องมีทักษะในเชิงประวัติศาสตร์อยู่ด้วยไม่มากก็น้อย เพราะต้องมีส่วนหนึ่งของ งานวิจัยที่ต้องศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำและจะทำต่อไป ส่วนนี้ก็เป็นประวัติ ศาสตร์ของเรื่องที่จะทำโดยความหมายอยู่แล้วในตัว

ลักษณะของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ อาจแบ่งเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติได้เป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่หนึ่ง เป็นการศึกษาปัญหาประวัติศาสตร์หรือข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ในสาขาใดสาขาหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง (Historical Problem) ลักษณะนี้มุ่งเน้นที่เหตุการณ์ เรื่องราวข้อมูลหรือปัญหาในอดีต เช่น นโยบายการจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 รูปแบบการจัดการศึกษาในสมัยสุโขทัย การส่งเสริมหัตถศึกษาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้น เป็นการหาข้อมูลที่แท้จริง มองหาความสัมพันธ์ของเรื่องวิเคราะห์ตีความอย่างลึกซึ้งถึงปัญหาใดปัญหาหนึ่งในอดีตของการศึกษาไทยได้มากขึ้น

การศึกษาในแนวแรกนี้อาจจะมองให้กว้างในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เช่น การปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ห้า (พ.ศ. 2411 – 2453) การจัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคในช่วงแผนพัฒนาฉบับแรก (พ.ศ. 2504 – 2509) เป็นต้น หรืออีกลักษณะหนึ่ง เป็นการมองเฉพาะเรื่องแต่ในช่วงที่ยาวนานพอควร เช่น พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ประวัตินวัตกรรมและเทคโนโลยีของการศึกษาในประเทศไทย ซึ่ง 2 เรื่องหลังนี้ศึกษาเฉพาะประเด็นแต่เน้นศึกษาความเป็นมาในระยะเวลาอันยาวนานอย่างต่อเนื่องและอย่างมีพัฒนาการ เช่น การจัดตั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่เมื่อใด มีความเป็นมาอย่างไร เหตุใดต้องมี หรือการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาเริ่มมาตั้งแต่เมื่อใดใช้อะไรบ้างและพัฒนาอย่างไร

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ในแนวแรกนี้ มีจุดประสงค์เพื่อต้องการรู้ความจริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์และรู้ผลต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันดังนั้นจึงอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เอกสารเพียงอย่างเดียว ประกอบด้วยได้ เช่น ระเบียบวิธีสถิติต่างๆ การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง การศึกษาดูงานเกี่ยวกับเรื่องนั้นในสถานที่จริงก็จะทำให้ได้ข้อมูลมากขึ้น

ส่วนการวิจัยในแนวที่สองเป็นการศึกษาปัญหาปัจจุบัน (Current Problem) โดยวิธีการของประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ลักษณะนี้เป็นการมองย้อนดูประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อจะได้เข้าใจเหตุผลที่มาของปัญหาที่เป็นอยู่ได้ชัดเจนขึ้น เช่น การศึกษาปัญหาการสอนภาษาอังกฤษสำหรับเด็กไทยในระดับประถมศึกษา วิวัฒนาการและรูปแบบของการบริหารการประถมศึกษาของไทย เป็นต้น

รูปแบบของการวิจัยในแนวที่สองนี้ ที่เห็นชัดเจนคือ การเขียนงานที่เกี่ยวข้อง (Review of Literature) ในการทำงานวิจัยประเภทต่าง ๆ นั้นเอง จะต้องค้นคว้าข้อมูลที่มีผู้ทำไว้เพื่อนำผลมาอ้างอิงหรือศึกษาแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาและกำหนดขอบเขตของงานวิจัยที่ตนกำลังจะทำต่อไปให้ชัดเจนขึ้นหรือขยายผลให้มีความต่อเนื่องที่สมบูรณ์ขึ้น

หัวข้อและปัญหาของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

หัวข้อและปัญหาที่ควรใช้การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เพื่อค้นหาความจริง และตอบคำถามนั้น ถ้ากล่าวโดยกว้าง ๆ ก็คือ หัวข้อที่เป็นปัญหาในทางประวัติศาสตร์ คือเกิดขึ้น ดำเนินไป มีผลกระทบโดยตรงในอดีตและจบสิ้นลงไปในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งกับอีกลักษณะหนึ่งคือ หัวข้อในปัจจุบัน แต่จำเป็นต้องรู้เรื่องราวในอดีตของปัญหาหรือหัวข้อนั้น เพื่อศึกษารากเหง้าและความต่อเนื่อง

ในการสัมมนาเรื่องสังคมศาสตร์กับการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2522 ได้มีผลสรุปเกี่ยวกับหัวข้อที่ควรวิจัยทางประวัติศาสตร์ 6 หัวข้อ คือ

1. การใช้บทเรียนในอดีตทั้งประวัติศาสตร์โดยทั่วไป และประวัติศาสตร์การศึกษา เพื่อช่วยพิจารณาตัดสินใจในการดำเนินงานของด้านการศึกษา
2. ประวัติการศึกษาไทย วิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์สังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม
3. การนำวิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์มาใช้ในการศึกษา
4. ตัวแปรหรือตัวกำหนดในวิวัฒนาการของระบบการศึกษาไทย
5. วิวัฒนาการของความคิดในการวิจัยการศึกษาของไทย
6. ทำไมจึงต้องสอนประวัติศาสตร์ในเมืองไทย

ดังนั้น 6 ประเด็นดังกล่าวมาข้างต้นสามารถจัดระเบียบวิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ได้โดยตรงและเป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์การศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาของไทยที่สามารถศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยได้เป็นอย่างดี

ในหนังสือ *Methods of Research* ของ Good และ Scates ได้สรุปปัญหาที่มีลักษณะของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ไว้ 3 หัวข้อ คือ

1. ปัญหาทางการวิวัฒนาการ (Evolution) เพื่อที่จะดูแนวโน้ม (Trend) และความเป็นมาเช่นเรื่อง การศึกษาตามปรัชญาพัฒนาการ (Progressive Education) ว่าเกิดขึ้นและมีพัฒนาการอย่างไร ใช้หลักการหรือตัวแปรอะไรในการศึกษา
2. ปัญหาทางความคล้ายคลึง (Resemblance) ดูว่าการศึกษาของแต่ละแห่งคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยเฉพาะในเชิงของการศึกษาเปรียบเทียบกับปัจจัยอะไรบ้างในความคล้ายหรือความต่างนั้น
3. ปัญหาในเรื่องของค่านิยม (Value) เพื่อดูเหตุและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในอดีต เช่น ทำไมต้องมีคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำไมต้องตั้งคุรุสภา ส่วนหลุยส์ กอตชัลด์ เสนอว่าหัวข้อเรื่องควรจะครอบคลุมปัญหาด้านภูมิศาสตร์

ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถาม “ที่ไหน” ปัญหาทางด้านชีวประวัติซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามว่า “ใคร” ปัญหาทางด้านเวลา ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามว่า “เมื่อไร” และปัญหาที่เกี่ยวกับกิจกรรมหรืออาชีพ หรือการกระทำซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามว่า “อะไร” ถ้าเลือกปัญหาควรที่จะกำหนดขอบเขตให้สั้น และกระชับด้วยการลดขอบเขตของปัญหาทั้ง 4 ด้านลง

ข้อเสนอโดยทั่วไป เกี่ยวกับหัวข้อทางประวัติศาสตร์การศึกษานั้นอาจจะประมวล ได้หลักๆ คือ

ก. ศึกษาประวัติของความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ของนักการศึกษาหรือคนที่มีบทบาททางการศึกษาจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ได้ ในช่วงเวลา ใดช่วงเวลาหนึ่ง หรือในระดับสถาบันการศึกษาระดับใดระดับหนึ่งว่าสมัยนั้น ๆ มีแนวคิดอย่างไร หรือในลักษณะหัวข้อว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีวิวัฒนาการมาอย่างไร

ข. ศึกษาเชิงพื้นฐานของการศึกษาไทย คือ ดูว่าการศึกษาในแต่ละยุคของไทยเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อย่างไรแค่ไหน อะไรเป็นอิทธิพลแก่กันมาก น้อยแค่ไหนซึ่งยุคอาจเป็นสมัยตามที่แบ่งคือ สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์หรือเฉพาะ ช่วงเวลาเช่นสมัยพ่อขุนรามคำแหง สมัยอยุธยาตอนปลาย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหรือเฉพาะ ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งเช่น สมัยรัชกาลใดรัชกาลหนึ่งหรือนายกรัฐมนตรีท่านใดท่านหนึ่ง

ค. ศึกษารูปแบบของการศึกษาไทย ในแต่ละสมัยหรือแต่ละยุคว่ามีรูปแบบอย่างไร เพราะอะไร เปรียบเทียบกันได้อย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้าง

ง. ศึกษาอิทธิพลของแนวคิดและวิธีการต่างประเทศที่เข้ามาในเมืองไทย การศึกษา ไทยได้รับไว้มากน้อยแค่ไหน เพียงไร เพื่อดูความเหมือนและความแตกต่าง ของกลุ่มที่เข้ามามี บทบาทในช่วงเวลาต่างกัน

จ. ศึกษารายละเอียดในเชิงขององค์ประกอบของการศึกษา เช่น จุดมุ่งหมาย หลัก สูตร กระบวนการเรียนการสอน การบริหาร การบริการต่าง ๆ ทั้งในระดับสถาบันและระดับ ส่วนรวมของประเทศ ว่าแต่ละยุคแต่ละสมัยมีลักษณะอย่างไร และมีวิวัฒนาการมาอย่างไร

ฉ. พิจารณาเป็นหน่วยงานเป็นสถาบัน หรือปัญหาเฉพาะเรื่องแล้วศึกษาย้อนกลับไป ในอดีต เช่น มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค ประสบความสำเร็จในการช่วยพัฒนาภูมิภาคแค่ไหน เพียงไร จริยศึกษาของไทยมีวิวัฒนาการมาอย่างไร

ลักษณะพิเศษของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์มีลักษณะเด่นแตกต่างไปจากการวิจัยในลักษณะอื่น ๆ บางประการคือ

ลักษณะประการแรก การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จำนวนมากต้องอาศัยข้อมูลที่เกิดจากการสังเกตและบันทึกของบุคคลอื่น ไม่ใช่ของตัวผู้วิจัยเอง ต้องพยายามให้ได้ข้อมูลที่เหมาะสมถูกต้องใกล้เคียงกับความจริงให้มากที่สุดจึงมีระเบียบวิธีการเก็บข้อมูล การรวบรวมข้อมูลและการตีความ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นการเฉพาะ

ลักษณะประการที่สอง เหตุการณ์ปัญหาหรือหัวข้อที่จะศึกษาจะนำมาทดลองใหม่ปฏิบัติใหม่ไม่ได้อีกแล้วเพราะมันผ่านไปแล้ว เป็นธรรมชาติในตัวของมันเองที่ยุติลงในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ผู้วิจัยจึงต้องเลือกเก็บข้อมูลให้ตรงกับข้อเท็จจริงให้มากที่สุดและทำความเข้าใจกับบริบทในช่วงเวลานั้นให้ดีกว่าก่อนที่จะตีความ

ลักษณะประการที่สาม เหตุการณ์ เรื่องราว หรือหัวข้อที่เกิดขึ้นในอดีตไม่ใช่เรื่องที่สนใจทดลองทำขึ้นเพื่อการวิจัย เอกสารบันทึกหรือข้อมูลต่าง ๆ จึงกระจุกกระจายไม่เป็นระบบ ผู้วิจัยจะต้องเลือกสรรอย่างคิมีเวลาค้นคว้ามากเพียงพอ ซึ่งต่างกับการวิจัยเชิงบรรยายหรือเชิงทดลองที่ไม่มีโอกาสเลือกข้อมูลได้มากพอ

ลักษณะประการที่สี่ โดยเหตุที่ผู้วิจัยไม่ได้บันทึกข้อมูลเอง และข้อมูลกระจุกกระจายมาก ผู้วิจัยในเชิงประวัติศาสตร์จึงต้องมีความอดทนโดยเฉพาะในการใช้ห้องสมุด ศูนย์เอกสาร และแหล่งสิ่งพิมพ์เพื่อค้นเอกสารต่าง ๆ มากมาย จึงต้องมีเวลา มีใจรักการอ่านและมีความพยายามสูงมาก

ลักษณะประการที่ห้า การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์แม้จะมีผู้ช่วยวิจัยได้บ้าง แต่ก็ยังมีลักษณะที่คนคนเดียวโดยเฉพาะผู้วิจัยจะต้องรับผิดชอบสูง และคุณค่าหรืองานที่คิมีก็จะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่ทำวิจัยเป็นหลักสำคัญ เพราะการตีความและการเรียบเรียงผลงานจะต่อเนื่องกลมกลืนมีเหตุมีผลเหมาะสมหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้วิจัยโดยตรง

กระบวนการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

โดยทั่วไปแล้ว กระบวนการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะมี 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ 1. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collection of Data) 2. การวิเคราะห์ข้อมูล (Criticism of Data) และการเสนอข้อมูล (Presentation of Data) การแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนเช่นนี้ นักการศึกษาบางคน เช่น เฮลมสแตดเตอร์ (Helmstadter) ตั้งข้อสังเกตว่า ทำให้เห็นว่า การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ไม่ต้องมีสมมุติฐาน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าเราใช้ขอบเขตของสมมุติฐานได้ว่าเป็นอะไร แค่นั้น เพราะ

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ก็ย่อมจะมีหัวข้อ มีขอบเขต มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาไว้เป็นแนวทาง สำหรับการเก็บข้อมูลอยู่แล้ว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก่อนเก็บรวบรวมข้อมูลจะต้องกำหนดขอบเขตของหัวข้อให้ชัดเจนและกระชับเสียก่อนว่าจะทำเรื่องอะไรช่วงเวลาใด มีข้อมูลให้ศึกษาเพียงพอหรือไม่ เช่น เรื่องพัฒนาการของการศึกษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์เรื่องนี้จะกว้างไปและคลุมระยะเวลากว่า 200 ปี ทำให้ได้ภาพไม่ชัดเจนนักและอาจเป็นการรวบรวมลำดับเหตุการณ์เท่านั้นรายละเอียดอาจศึกษาได้น้อย ส่วนเรื่องพัฒนาการของการศึกษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 – 2394) จะให้ภาพชัดเจนกว่าว่าคลุมระยะเวลา 3 รัชกาลทำให้ได้ศึกษาข้อมูลรายละเอียดได้มากขึ้น ดังนั้นขอบเขตจึงกระชับและชัดเจนกว่าเรื่องแรก หลังจากนั้นมาพิจารณาข้อมูลต่างๆ ที่ใช้ในการทำวิจัยดังนี้

1. ลักษณะของข้อมูล ลักษณะของข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้นอาจแบ่งได้เป็น 3

ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

(1) ข้อมูลที่จงใจจะบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ข้อมูลประเภทนี้เป็นข้อมูลที่ชัดเจน เพราะมีเจตนาบันทึกเอาไว้โดยตรง เช่น งานเขียนต่าง ๆ อนุทิน บันทึกความทรงจำ ประวัติบุคคลนิทาน ประวัติชีวิตรวมถึงภาพวาดโลหะ เหรียญต่าง ๆ ที่ทำเป็นที่ระลึก เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้เมื่อได้มาเป็นของดี แต่จะต้องพิจารณาตีความให้ดีด้วยเพราะอาจลำเอียงได้ว่าทำขึ้นเพื่อใคร เพราะอะไร อาจบิดเบือนไปจากความจริงได้มาก พอเวลาผ่านไปนาน ๆ ทำให้ไม่ได้หลักฐานอื่นมายืนยันได้

(2) ข้อมูลที่หลงเหลือโดยไม่จงใจ ข้อมูลประเภทนี้เป็นข้อมูลที่ได้นับบันทึกเขียนทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในยุคนั้น สมัยนั้น ไม่ได้ตั้งใจจะให้หลงเหลือไว้เป็นหลักฐาน เช่น หนังสือทั่วไป วรรณคดี ประกาศต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ ภาษาพูด เสื้อผ้า อุปกรณ์ของใช้ ศิลปกรรมและผลงานประเภทต่าง ๆ เป็นต้น ข้อมูลประเภทนี้ค่อนข้างจะตรงกับยุคกับเหตุการณ์มาก สะท้อนวิถีชีวิตในขณะนั้นได้โดยตรง และไม่มีเจตนาจะใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ใคร หากผู้วิจัยตีความให้รอบคอบจะได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมาก

(3) ข้อมูลที่เป็นเครื่องเตือนใจ ข้อมูลประเภทนี้จัดขึ้นหรือทำขึ้นในระยะเวลาหนึ่งหรือในเวลาต่อมาเพื่อเป็นอนุสาวรีย์ เป็นเครื่องเตือนใจในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง บางทีมีเจตนาทั้งสองอย่าง คือใช้ในสมัยนั้น และเป็นอนุสาวรีย์ไว้ด้วย ถ้าทำในสมัยนั้นโดยตรงจะมีเรื่องราวการกระทำประกอบอยู่เป็นหลักฐานร่วมสมัยได้ แต่ถ้าทำภายหลังเหตุการณ์ไปต้องศึกษาข้อมูลจากแหล่งอื่นประกอบด้วยจึงจะตีความได้ครบถ้วนมากขึ้น

ดังนั้นการรวบรวมหลักฐาน วัตถุ เอกสารข้อมูลจึงต้องดูด้วยว่า แต่ละลักษณะเป็นอย่างไรเหมาะสมกับเรื่องที่เราศึกษามากน้อยเพียงใด

นักวิจัยเชิงประวัติศาสตร์บางท่านได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภทคือ ข้อมูลปฐมภูมิ หรือข้อมูลชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่ ข้อมูลที่ผู้บันทึกเหตุการณ์นั้นบันทึกด้วยตัวเอง หรือเห็นเหตุการณ์นั้น ๆ ด้วยตัวเอง เป็นข้อมูลที่ดีสำหรับการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ที่จะนำมาศึกษาและอ้างอิง ส่วนอีกประเภทหนึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิหรือข้อมูลชั้นรอง(Secondary Sources) ที่ผู้บันทึก หรือผู้เขียน ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์นั้น แต่ได้ฟัง ได้ยินหรือได้รับการถ่ายทอดต่อ ๆ มา อีกทีหนึ่ง รวมทั้งตีความด้วยความเข้าใจของตนเอง ข้อมูลอย่างที่สองนี้ ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบก่อนตีความหรือนำไปใช้ เพราะอาจบิดเบือนมาก่อนแล้ว รวมทั้งข้อมูลชั้นต้นเองก็ตรวจสอบด้วย เพราะมีโอกาสบิดเบือนได้เหมือนกัน

โดยทั่วไปหลักฐานที่ใช้ประกอบในการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ของการศึกษามักจะประกอบด้วย

- (1) ข้อมูลด้านกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา หนังสือราชการงานแบกษา
- (2) บันทึกของทางราชการที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เช่น ประกาศคำสั่งรายงานต่าง ๆ เอกสารการประชุม เอกสารประกอบการประชุม
- (3) บันทึกของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น อนุทิน บันทึกส่วนตัว จดหมาย โทรเลข บันทึกย่อฝากข้อความ
- (4) แถบบันทึกเสียงด้วยเครื่องเทป ภาพถ่าย อุปกรณ์ต่าง ๆ ทางโสตทัศนูปกรณ์
- (5) วารสารและจุลสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- (6) อุปกรณ์ เครื่องมือ สถานที่ หรือสิ่งเกี่ยวข้องที่หลงเหลืออยู่ เช่น ภาพวาดตัวตึก ใบปริญญา คำราแบบเรียน แผนที่ เครื่องมือ เครื่องใช้

2. การบันทึกข้อมูล โดยที่การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับเอกสารและข้อมูลเป็นจำนวนมาก การบันทึกข้อมูลจึงเป็นเรื่องสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างมาก นักวิจัยทางด้านนี้ แนะนำควรบันทึกไว้ด้วยกระดาษการ์ด (Card) ดีกว่าบันทึกลงสมุดโน้ต (Notepaper) เพราะเมื่อวิเคราะห์หรือนำมาประกอบการเขียนรายงาน หรือเมื่อเขียนบรรณานุกรมหรืออ้างอิงจะหยิบง่ายใช้สะดวก

โดยทั่วไปการจดโน้ต หรือบันทึกข้อมูลนี้ เฮมสแตคเตอร์ แนะนำควรประกอบไปด้วย การบันทึกเป็นชุดของบรรณานุกรม 1 ชุด เป็นชุดเนื้อหาที่ใช้ 1 ชุด และเป็นชุดวิธีการซึ่งจดข้อคิด ข้อสงสัย รายละเอียดต่างๆ อันเกิดจากการอ่าน ไว้ด้วยอีก 1 ชุด

สำหรับเนื้อหาหรือข้อมูลที่ควรบันทึกนั้น ควรเลือกข้อมูลที่ตรงกับเรื่อง ไม่ว่าเราจะสนใจหรือไม่สนใจก็ตาม หรือเป็นข้อมูลที่ต้องอ้างอิงต้องใช้ข้อความเดิม หรือเป็นข้อมูลที่เราคำนึงแต่ต้องการอ้างอิงหรือกล่าวถึงไว้เป็นหลักฐาน

ข. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วจะต้องตรวจสอบข้อมูลก่อนเป็นลำดับแรก การตรวจสอบข้อมูลที่ปฏิบัติกันมี 2 วิธี คือ วิธีแรกคือ เอกสารหรือข้อมูลที่ได้นั้นเป็นเอกสารที่แท้จริงเพียงใด (a genuine one) เป็นเอกสารที่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็นหรือไม่ เช่น เป็น พระราชสาส์นจากรัชกาลที่ 4 จริงหรือไม่ เป็นพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 ใช่หรือไม่ ผู้บันทึกเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์และเกี่ยวข้องกับความจริงหรือไม่ ผู้บันทึกมีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องราวนั้น โดยตรงหรือไม่ บันทึกในฐานะผู้เห็นเหตุการณ์ หรือผู้ร่วมเหตุการณ์ บันทึกขณะเกิดเหตุการณ์หรือบันทึกภายหลังจากเหตุการณ์ผ่านไป เป็นข้อมูลจริงหรือเป็นข้อคิดเห็นของผู้บันทึก เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้เรียกเป็นภาษาวิจัยว่า การตรวจสอบจากภายนอก (External Criticism) ส่วนอีกลักษณะเมื่อพิจารณาว่าเป็นเอกสารแท้จริงเพียงใดแล้วก็จะต้องคู่ต่อไปว่า เนื้อหาที่ปรากฏในเอกสารนั้นเชื่อถือได้เพียงไร (Trustworthy) ผู้เขียนเห็นเองรู้เอง หรือเดาเองมีอคติในการเขียนหรือแปล่าทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงและมีความเชื่อมั่นได้สูง

เมื่อตรวจสอบข้อมูลแล้ว ก็จะต้องมาพิจารณาต่อว่าข้อมูลที่ได้นั้นเหมาะสมสอดคล้องกับเรื่องที่กำลังศึกษาเพียงใด เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ สัมพันธ์สอดคล้องกันตลอดทั้งเรื่องแค่ไหน เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในขณะนั้นเพียงใด เป็นต้น กระบวนการเช่นนี้คือกระบวนการของการวิเคราะห์ (Analytical Process) นั่นเอง

ค. การเสนอข้อมูล

โดยทั่วไปการเสนอผลการวิจัยมักจะประกอบไปด้วย ความเป็นมา ความมุ่งหมาย สมมุติฐาน วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย สรุป อภิปรายและเสนอแนะ

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ก็เช่นเดียวกันควรประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังกล่าว แต่การรายงานเชิงประวัติศาสตร์นี้อาจยืดหยุ่นได้บ้าง เพราะบางหัวข้อที่พบในการวิจัยทั่วไป ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงในการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์มากนัก เช่น วรรณคดีหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพราะสามารถใช้อ้างอิงประกอบการเขียนแต่ละส่วนได้โดยตรงอยู่แล้ว ยกเว้นเพื่อนำไปสู่ความสำคัญที่ว่าเรื่องนี้เคยมีคนศึกษาไว้บ้างได้ผลอย่างไร แล้วเราจะทำต่อไปอย่างไร แค่นั้น

โดยทั่วไปการรายงานมักจะประกอบไปด้วย บทนำ ซึ่งกล่าวถึงความเป็นมา ความสำคัญ ประโยชน์ ขอบเขต ข้อจำกัด จุดมุ่งหมาย วิธีการ ฯลฯ อีกส่วนหนึ่งเป็นตัว เนื้อหา ซึ่ง

จะแบ่งเป็นบทแล้วแต่เนื้อหา และจบด้วยบทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ต่อจากนั้นอาจมีภาคผนวกมาประกอบเป็นการขยายผลหรือให้หลักฐานอ้างอิงที่ชัดเจนมากขึ้น

ลำดับขั้นตอนเสนอแนะ

ในการดำเนินการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์นั้นมีกระบวนการหลัก ๆ ดังกล่าวมาแล้ว แต่เมื่อลงมือปฏิบัติย่อมมีขั้นตอนปลีกย่อยบางประการที่ใคร่ขอเสนอแนะในที่นี้คือ (ไพฑูริย์ สนิลา-รัตน์, 2527 : 130)

1. เลือกเรื่องที่สนใจ พอใจ และควรเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยอยากรู้อย่างแท้จริง มีความสุขกับการค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนั้น เพราะจะต้องใช้เวลาและความอดทนอย่างมาก ถ้าไม่ชอบจริงจะท้อแท้เสียก่อน
2. กำหนดหัวข้อเรื่องให้กระชับรัดกุมอย่าให้กว้างจนเกินไป เจาะลงไปในบางประเด็น บางเรื่องที่ต้องการศึกษาเจาะลึกอย่าทำกว้าง อยากรู้ไปหมดทุกอย่างจะทำให้เรื่องไม่ชัดเจน
3. กำหนดจุดมุ่งหมายหรือสมมุติฐานอย่างกว้าง ๆ ขึ้นก่อน เพื่อเป็นแนวทางขั้นต้นในการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องในระยะแรกของการวิจัย
4. การสำรวจเอกสารในระยะแรกของการวิจัยนี้ควรดูแหล่งที่ใช้ค้นคว้าให้แน่นอน การเข้าถึงแหล่งเหล่านั้นสะดวกหรือไม่เพียงใด และเมื่อได้ข้อมูลมาแล้วจะใช้ได้แค่ไหน เพียงไร เพราะมีเอกสารที่ปกปิดอีกมากยังไม่สามารถนำมาศึกษาได้
5. เมื่อสำรวจเอกสารและมีข้อมูลที่กำหนดจุดมุ่งหมายแล้ว ก็จะต้องจัดทำโครงร่างของงานวิจัย ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหรือสมมุติฐานที่ตั้งไว้
6. ให้อาจารย์ (ในกรณีผู้วิจัยเป็นนิสิตบัณฑิตศึกษา) หรือผู้สนใจและเข้าใจเรื่องดังกล่าวช่วยตรวจสอบความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโครงร่างนั้น ๆ ก่อน จนแน่ใจว่าสามารถดำเนินต่อไปได้ และก็ควรเตรียมว่าอาจเปลี่ยนแปลงได้เมื่อข้อมูลที่รับมาไม่ตรงตามที่ตั้งไว้ และข้อมูลที่ต้องการไม่มีจริง ๆ อาจปรับบางส่วนได้ในขณะดำเนินการวิจัย ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ได้เป็นสำคัญ
7. เก็บรวบรวมข้อมูลอย่ารีบร้อนเกินไปและความสรุป แต่ควรค้นคว้าอย่างมีขั้นตอน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ดีที่สุดเหมาะสมที่สุด โดยควรวางแผนให้เป็นระบบว่าเรื่องนี้จะไปค้นที่ใด จะปรึกษาผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญท่านใดเป็นพิเศษโดยเตรียมอุปกรณ์คือ โน้ตย่อใส่ไว้ในกระดาษการ์ดดังกล่าวแล้วพร้อมทั้งบันทึกข้อคิด ความเห็น วิธีการใหม่ ๆ ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ด้วยต่างหาก แล้วจัดเรียงลำดับเหตุการณ์เหตุผลไปตามลำดับ

8. วิเคราะห์ข้อมูลอย่างกว้างขวางหลายแง่หลายมุม เพื่อให้เห็นภาพกว้าง ๆ แล้วจะลึกลงไปเฉพาะสิ่งที่ต้องการศึกษา โดยเฉพาะจะต้องมองเห็นเหตุผล ภาพรวมและความต่อเนื่องของเรื่องที่ศึกษาให้ได้ ส่วนนี้อาจนำหลักการ แนวคิดหรือทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจะทำมาเป็นกรอบในการศึกษาอย่างมีทิศทางมากขึ้นกว่าพรรณนาไปตามพ.ศ.อย่างเดียว

9. เขียนรายงานขึ้นต้นก่อนเพื่อดูว่าข้อมูลที่ค้นได้กับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้สามารถตอบสนองกันได้ครบถ้วนหรือไม่

10. จัดเขียนผลการค้นคว้าและพิมพ์ฉบับสมบูรณ์

ข้อจำกัดของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ไม่สามารถจะควบคุมเหตุการณ์หรือแม้แต่ข้อมูลได้ นอกจากนั้นข้อมูลที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิก็ยิ่งหายากเสียอีก จึงทำให้การวิจัยทางด้านนี้มีจุดอ่อนอยู่มาก และจะเป็นปัญหาต่อไปว่า ข้อมูลแค่ไหนจึงจะพอที่จะหาข้อสรุปได้ ตรงนี้ต้องการการตัดสินใจของผู้วิจัยเองว่าเขาจะมีเวลาให้หัวข้อนี้แค่ไหน จะทำจากจุดจะทำได้ลำบากไหนถึงจุดไหน หากกว้างมากหรือแคบมากไปและขาดข้อมูลอ้างอิงเพียงพอจะทำให้ลำบาก

นอกเหนือไปจากข้อจำกัดในเรื่องข้อมูลแล้ว ข้อจำกัดในเรื่องตัวผู้วิจัยเองก็เป็นสิ่งสำคัญ บางคนทบทวนวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อเหตุอื่นไม่ใช่เพื่อการหาความรู้ เพราะคิดว่าง่ายกว่าวิธีอื่น ๆ เนื่องจากไม่มีแบบสอบถาม ไม่มีการวิเคราะห์ทางสถิติบางคนคิดว่าเป็นเพียงนำเอกสารซึ่งมีอยู่แล้วมาเรียงต่อกัน บางคนศึกษาจบจบแล้วรีบสรุป บางคนสรุปเป็นแต่เพียงผลรวมเท่านั้นทำให้งานวิจัยขาดความสมบูรณ์ ผู้วิจัยเชิงประวัติศาสตร์ต้องรักงานด้านนี้จริง มีความสุข และมีความภูมิใจกับมัน ทุ่มเวลาให้มัน และที่สำคัญก็คือ จะต้องเป็นบุคคลที่มีวิจารณ์ญาณ วิเคราะห์วิจารณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างมีระบบรัดกุมและเป็นวิทยาศาสตร์ไปในตัว มีเหตุผล มีความเป็นกลาง ไม่ลำเอียงและไม่มีอคติ ติดตามความรู้ลึก ความคิดเห็นของตนเองฝ่ายเดียว ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียทางวิชาการได้

ดังนั้น การทำงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ไม่ใช่การหนีสถิติตัวเลข หนีเครื่องมือในการทำวิจัย เช่น แบบสอบถาม แบบสำรวจเหมือนอย่างงานวิจัยประเภทอื่นมี เพราะบางประเด็นในประวัติศาสตร์ก็มีตัวเลข มีสถิติ มีการใช้แบบสอบถามได้ด้วยเหมือนกัน เพื่อเป็นการมองให้เห็นสายธารของพฤติกรรมมนุษย์ทั้งสิ่งที่เขารู้สึก คิดและทำ ผู้ที่ทำการวิจัยในแนวนี้นี้จะต้องมีความรัก มีความศรัทธาในเรื่องและวิธีการแนวนี้อย่างแท้จริง มิฉะนั้นการหาความรู้ การบุกเบิก ขยายพรมแดนของความรู้ ซึ่งเป็นของนารีนรมย์ก็จะกลายเป็นความทุกข์ เสรีาและเสียใจ และยากลำบากกว่าจะทำงานวิจัยให้เสร็จได้ในแต่ละเรื่อง

ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต สิ่งแวดล้อมช่วยให้มนุษย์เคลื่อนไหว มีพลัง การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์จึงควรเป็นการศึกษาที่ช่วยให้อดีต เคลื่อนไหว มีพลังและมีชีวิตชีวา โดยนับวิธีกรวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จึงจะมีความสมบูรณ์ ช่วยให้เห็นภาพความต่อเนื่องมาสู่ปัจจุบันได้อย่างสมดุลและบางเรื่องเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันอยู่อย่างมิได้จบลงไปในอดีตหรือตัดขาดจากโลกปัจจุบันไปทั้งหมด

วิธีการทางประวัติศาสตร์ : ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History)

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์นั้น นอกจากจะใช้เอกสารเป็นหลักในการศึกษาข้อมูลแล้วยังมีอีกวิธีการหนึ่งซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้กันด้วยเพื่อเสริมจากข้อมูลเอกสารและยังให้ข้อสังเกตบางประการที่เอกสารไม่มี ทำให้การวิจัยทางประวัติศาสตร์นั้นกว้างขวางขึ้น วิธีการดังกล่าวคือการสัมภาษณ์บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรืออยู่ในเหตุการณ์นั้นโดยผลสัมภาษณ์นำมาอ้างอิงได้ประกอบกับข้อมูลเอกสารคือวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า หรือประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นทางการว่าประวัติศาสตร์มุขปาฐะนั่นเอง

สำหรับความหมายของคำว่าประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าคืออะไรนั้น นักวิชาการและนักประวัติศาสตร์หลายคนให้ความหมายไว้ดังนี้

ดร.อลัน ไวเดอร์ (Alan Wieder) กล่าวว่า

ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า คือการรายงานด้วยข้อความที่เกี่ยวกับอดีตของผู้คนสมัยหนึ่ง ไปสู่ผู้คนอีกสมัยหนึ่งต่อมา ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่ารวมหมายถึง อะไรก็ตามที่แต่ละคนได้พูดถึงความจำของชีวิตของเขา ของประชาชนหลายๆ คนและของเหตุการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการได้ยินได้ฟัง โดยตรงหรือโดยทางอ้อมหรือว่าเห็นด้วยตาเปล่า

ดร.พรชัย สุจิตต์ ให้ความหมายว่า

ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า คือ หลักฐานที่ได้มาจากการบอกเล่าเป็นคำพูดที่มีผู้บันทึก ได้สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ หรือบุคคลทั่วไป เกี่ยวกับชีวิตของผู้เล่าเอง ชีวิตของคนอื่นที่ผู้เล่ารู้จัก หรือจากเหตุการณ์ที่ผู้เล่าได้เห็นหรือประสบด้วยตนเอง

ส่วน ดร.สืบแสง พรหมบุญ กล่าวไว้ว่า

ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า คือ การบอกเล่าข้อมูลในลักษณะของการรำลึกความหลัง (Reminiscence) หรือผู้เล่าได้รับฟังจากผู้อื่น

สำหรับศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ ให้ความหมายไว้สั้น ๆ ว่า

ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าเป็นวิธีหาหลักฐานข้อมูล เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยใหม่ โดยการสัมภาษณ์อย่างมีระบบ

สรุปแล้ว ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า อาจมีนัยดังนี้คือ

1. เหตุการณ์ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (Event or Story)
2. แนวทางหรือวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Approach or Method)
3. หลักฐานหรือข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Evidence or Sources)

บางคนเข้าใจว่า ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าเป็น “ประวัติศาสตร์” กล่าวคือ เป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ได้มาจากการบอกเล่า บางคนเข้าใจว่าคือวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์วิธีหนึ่งที่ได้มาจากการบอกเล่า แต่ความจริงแล้วประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า มีลักษณะเป็น “หลักฐาน” ประเภทหนึ่ง ที่เกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตเท่านั้น และหลักฐานประเภทนี้อาจมีความน่าเชื่อถือหรือไม่น่าเชื่อถือคือ พอๆ กับหลักฐานประเภทอื่น ๆ ทางประวัติศาสตร์ นอกจากหลักฐานดังกล่าวคือไม่ใช่ “การบอกเล่า” จากปากโดยตรง เพราะผู้ใช้หลักฐานคือนักประวัติศาสตร์อาจจะฟังแล้วจดบันทึกหรือฟังจากเทปที่บันทึกคำสัมภาษณ์ หรืออ่านจากคำสัมภาษณ์ที่ถอดออกเป็นลายลักษณ์อักษร (Transcribed Interview) และมีการตรวจสอบความแน่นอนกับหลักฐานอื่น ๆ ตามหลักวิธีการทางประวัติศาสตร์เก็บไว้ใช้อ้างอิงได้

นักประวัติศาสตร์จัดหลักฐานประเภทบอกเล่า (Oral Sources) ในฐานะเป็น “หลักฐานที่ไม่มีลายลักษณ์อักษร” (Unwritten Sources) ซึ่งหมายถึงหลักฐานที่อาศัยกรรมวิธีในการบอกเล่าเป็นสื่อในการถ่ายทอด อาจมีลักษณะเป็นการถ่ายทอดที่สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ที่เรียกว่า “ประเพณีจากการบอกเล่า” (Oral Tradition) อันได้แก่ เรื่องในท้องถิ่น คติชาวบ้าน นิยายปรัมปรา คำานาน บทกลอน และเพลงพื้นบ้าน ฯลฯ และบางทีต่อมาก็เปลี่ยนรูปจากประเพณีบอกเล่ามาเป็นรูปของการเขียน จดบันทึก นั่นก็หมายสรุปว่า ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าคือ “หลักฐานที่เป็นคำพูด” จัดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกประเภทหนึ่ง นอกเหนือจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Written Sources) ได้แก่ จดหมายเหตุ พระราชหัตถเลขา ประกาศ คำแถลงการณ์ ฯลฯ ซึ่งใช้กันอยู่แล้ว

ความสำคัญ ประโยชน์ และคุณค่าของประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า

นักประวัติศาสตร์ในอดีตส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับหลักฐานข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หนังสือ จดหมายเหตุ ใคอาร์ บันทึกลงของทางราชการ หนังสือพิมพ์ พงศาวดาร จารึก ไบลาณของวัด ฯลฯ หรือไม่กี่พิจารณาจากวัตถุต่าง ๆ เช่น รูปภาพ เครื่องมือ งานทางศิลปะ เหริยณ อนุสรณ์คกแต่ง เสาหิน หลุมศพ ซากโบราณสถานและหลักฐานที่สามารถบอกเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตมิให้เห็นในปัจจุบันได้ และสามารถจับต้องได้แต่ละเลยเรื่องราวบางอย่างที่มีได้จด

บันทึกไว้อย่างเป็นทางการดังนั้นหลักฐานจากการบอกเล่าก็มีความสำคัญมากแก่นักประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับหลักฐานประเภทอื่นๆ ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าเป็นการศึกษาที่เพิ่มชีวิตชีวาให้แก่การศึกษาเหตุการณ์ในอดีต เนื่องจากว่าในบางกรณี บางสังคมนั้น ไม่มีภาษาเขียน และไม่มีหลักฐานทางวัตถุอื่น ๆ เพียงพอ หลักฐานจากประวัติศาสตร์การบอกเล่าจึงเป็นหลักฐานประเภทเดียวที่สามารถจะใช้ได้ ข้อมูลที่ได้จากการบอกเล่าจะช่วยลดช่องว่างทางข้อมูลจากหลักฐานประเภทอื่นที่เคยใช้อยู่เดิม สามารถนำมาใช้ตรวจสอบตีความ และสนับสนุนข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหลักฐานประเภทอื่น ๆ ทำให้มีข้อมูลศึกษาได้มากขึ้น หรือให้ข้อสังเกตบางประเด็นเป็นการจุดชนวนให้ไปค้นคว้าเพิ่มเติมได้ต่อไป

นอกจากนี้ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าจะช่วยขยายมิติของผู้ศึกษาได้ ซึ่งช่วยเสริมให้การศึกษาหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีความสมบูรณ์และรอบด้านมากขึ้น อย่างน้อยก็สามารถช่วยให้ได้ข้อเท็จจริงเพิ่มขึ้น หรือได้ภาพรวมของสิ่งที่มุ่งศึกษาชัดเจนขึ้นมิใช่เพื่อนำมาใช้แทนหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรเสียทั้งหมด แต่เพื่อนำมาใช้ในกรณีที่หลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรขาดอยู่ เช่น ประวัติศาสตร์ด้านสังคม ประวัติศาสตร์ทางเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ทางความคิด ทางภูมิปัญญาและการศึกษา ซึ่งหาหลักฐานได้ยากกว่าประวัติศาสตร์ทางการเมือง ดังนั้นคำบอกเล่าจึงให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้มากขึ้น

อย่างไรก็ดีการใช้หลักฐานประเภทนี้ยังไม่ปรากฏในงานทางประวัติศาสตร์มากนัก เพราะยังคงมีความไม่ชัดเจนในการนำมาอ้างอิง แต่ก็มีแนวโน้มว่าในอนาคตจะมีการใช้กันแพร่หลายมากขึ้น ในปัจจุบันประวัติศาสตร์จากการบอกเล่ากำลังเป็นที่นิยม และมีความสำคัญแก่นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ เพราะช่วยให้ผู้ศึกษาและวิจัยได้ทำงานอย่างมีชีวิตชีวามากกว่าศึกษาจากเอกสารอยู่ในห้องสมุดเพียงอย่างเดียวอีกทั้งได้ประสบการณ์จากการไปสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องเป็นการฝึกภาคสนามไปในตัว

วิธีการของประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า

ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า เป็นวิธีการวิจัยแนวใหม่ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการเมื่อประมาณ 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ความจริงประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า เป็นวิธีการเก่าแก่พอ ๆ กับวิชาประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เฮโรโดตัส (Herodotus) และทิวซิดีดิส (Thucydides) นักประวัติศาสตร์ชาวกรีก ต่างก็ใช้วิธีการสัมภาษณ์ และสอบถามข้อมูลมาใช้ในการเขียนประวัติศาสตร์ในอดีตมาแล้ว ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าจะต้องมีผู้สัมภาษณ์ และผู้ให้สัมภาษณ์และการศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่ามิใช่การถือเรื่องบันทึกเสียงไปบันทึกการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ โดยไม่มีหลักเกณฑ์แล้วถือว่าเทปบันทึกเสียงที่ได้มาเป็นหลักฐาน

ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า แต่ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่ามีกรรมวิธี โดยเฉพาะที่ต้องศึกษาและดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน การเก็บข้อมูลของประวัติศาสตร์จากการบอกเล่ามักจะเป็นงานที่ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อน (Original work) เพราะขาดหลักฐานด้านอื่นจึงต้องใช้วิธีนี้หาข้อมูลเพิ่มเติมรวมทั้งบุคคลที่ไปสัมภาษณ์อาจเป็นบุคคลที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก กล่าวคือ เป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่ยังไม่เคยให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการกับนักวิชาการหรือนักประวัติศาสตร์คนใดคนหนึ่งมาก่อน ซึ่งจะเป็นข้อมูลใหม่หรือเป็นบันทึกรายงานการให้สัมภาษณ์ครั้งแรกจากผู้ให้สัมภาษณ์ ดังนั้นประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์ บันทึกข้อมูลจากการบอกเล่าอย่างเป็นระบบเป็นวิธีการหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาดังนี้ คือ (สุนิสิต สุจิตานนท์ ,2531 : 13 – 14)

1. ต้องมีการเตรียมอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การกำหนดหัวข้อเรื่องหรือปัญหา การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากหลักฐานประเภทอื่น ๆ กำหนดพื้นที่หรือกลุ่มคนที่ จะทำการสัมภาษณ์ คิดคำถามกำหนดวิธีการสัมภาษณ์ คัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีคุณภาพมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา

2. ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่านี้ ต้องได้มาโดยวิธีการสัมภาษณ์ที่ดำเนินไปตามหลักวิชาของประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า ซึ่งต่างจากการสัมภาษณ์โดยทั่วไปเช่นเมื่อถ่ายเทคคำสัมภาษณ์ลงเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์มีสิทธิอ่านบททวนแก้ไขแล้วลงชื่อรับรองความถูกต้อง ตลอดจน วัน เดือน ปี และเวลาที่ให้สัมภาษณ์ไว้เป็นหลักฐาน ส่วนผู้สัมภาษณ์ต้องเป็นผู้ที่ได้รับความรู้และการฝึกอบรมทางวิชาประวัติศาสตร์มาแล้ว เพื่อว่าหลักฐานที่ได้มาจากการบอกเล่าจะมีคุณค่าพอ ๆ กับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทอื่นๆ ในเวลาสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์จะต้องพยายามสร้างบรรยากาศให้มีความเป็นธรรมชาติมากที่สุด และสร้างความคุ้นเคยเป็นกันเอง ควรคุยเรื่องทั่วไปก่อนแล้วค่อยวกเข้าหาหัวเรื่องที่ต้องการในภายหลัง ส่วนความรู้ในเรื่องภาษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นเป็นสิ่งจำเป็นและช่วยได้มากและมีใช่เป็นการถามคำตอบคำเท่านั้น แต่ผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่ถูกถามโดยละเอียดทั้งข้อมูลจากการรับรู้ของตน และแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์เรื่องนั้นด้วยทัศนคติของตนเองและของผู้อื่นที่ตนเคยรับรู้มาประกอบด้วยจึงจะเป็นประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าโดยสมบูรณ์

3. การบันทึกข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ อาจใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ๆ เข้าช่วยเช่น เทปวิดีโอ และกล้องถ่ายรูป เพราะสามารถบันทึกความรู้สึกรู้สึก อารมณ์ ท่าทีและการแสดงออก ซึ่งหลักฐานประเภทอื่นไม่สามารถจะบันทึกได้ เป็นการศึกษาจากประสบการณ์ชีวิตของบุคคลที่เรียกว่า “ Life History Method ” แต่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนและอนุญาตด้วยความเต็มใจมิใช่ถูกบังคับเพราะจะมีผลต่อข้อมูลที่ให้สัมภาษณ์ด้วย

อย่างไรก็ตาม จะต้องตระหนักว่าข้อมูลหลักฐานประวัติศาสตร์จากการบอกเล่านั้น ได้จาก ความทรงจำจึงมีข้อผิดพลาดเป็นธรรมดา จำเป็นต้องมีการตรวจสอบเปรียบเทียบกับถ้อยแถลงอย่างระมัดระวัง ตลอดจนรู้จักวิธีใช้ข้อมูลจากหลักฐานประเภทนี้ให้ถูกต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เช่นเดียวกับหลักฐานประเภทอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความถูกต้องและไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อผู้ให้สัมภาษณ์และสังคมโดยรวม

ประเภทของหลักฐานประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า

หลักฐานข้อมูลจากประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. อัตชีวประวัติ (Auto – Biographical Data)

ข้อมูลประเภทนี้ ส่วนมากจะบันทึกจากการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญหรือผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งตามปกติท่านเหล่านี้ไม่คิดจะเขียนบันทึกประสบการณ์ของตนไว้

2. ชีวประวัติ (Biographical Data)

เป็นการสัมภาษณ์ชีวประวัติของบุคคลทั่ว ๆ ไปที่นักวิจัยสนใจจะเป็นรายบุคคล ครอบคลุมหรือวงศ์ตระกูลก็ได้

3. หัวเรื่อง (Topical Data)

เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใด โดยเฉพาะแล้วมีบุคคลที่ไปสัมภาษณ์อยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วยข้อที่น่าสังเกตคือ โดยทั่วไปแล้ว ประวัติวงศ์ตระกูลนั้นเป็นที่ยอมรับว่าเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาก เนื่องจากเป็นข้อมูลที่มีการถ่ายทอดพิธีพิธีณ์ระมัดระวังมากเป็นพิเศษกว่าเรื่องอื่น ๆ แต่มิได้ทำเป็นลายลักษณ์อักษรมากนักจึงต้องใช้วิธีนี้

ข้อจำกัดของประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า

เนื่องจากต้องสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์โดยตรงทำให้มีข้อจำกัดอยู่บางประการเช่น ตัวบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์อาจมีอายุมากแล้ว มีปัญหาสุขภาพและความทรงจำ บางครั้งจึงไม่สามารถให้ข้อมูลได้ และไม่สามารถนำมาอ้างอิงได้ถ้าผู้ให้ข้อมูล ไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะให้ข้อมูล ประการต่อมา ถึงแม้จะมีบุคคลอยู่ในเหตุการณ์แต่ผู้นั้นอาจไม่ต้องการแสดงตัว และไม่ต้องการให้สัมภาษณ์เพราะอาจมีผลกระทบภายหลังได้ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวข้องกับการเมือง กฎหมาย ทำให้ข้อมูลส่วนนี้ขาดหายไป รวมทั้งผู้ให้สัมภาษณ์อาจปิดบังหรือหลีกเลี่ยงข้อมูลบางอย่างด้วยความรู้สึกส่วนตัวได้และอีกประการหนึ่ง การใช้วิธีนี้สามารถใช้ได้กับการศึกษา

ประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา เพราะมีตัวบุคคลร่วมสมัยอยู่ถึงปัจจุบัน หากนานกว่านี้จะหาบุคคลร่วมสมัยไม่ได้โดยตรง

การวิเคราะห์หลักฐาน

ขั้นตอนการวิเคราะห์หลักฐานนับเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการศึกษาประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของวิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Dialectic) คือ กำหนดปัญหา หาหลักฐานประกอบ อ้างอิงแล้วจึงสรุปความอย่างมีเหตุผลจึงจะได้สิ่งที่สืบค้นอย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่สุด ในวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) ผู้ศึกษาอาจใช้กระบวนการทั้งสามอย่างไปพร้อมกันได้เลยทันทีก็ได้ คือ การวิพากษ์ วิเคราะห์ และตีความหลักฐาน เมื่อต้องการทราบเรื่องอะไร จะต้องตั้งสมมุติฐานแล้วหาหลักฐานมาประกอบทั้งเอกสารและคำสัมภาษณ์จากนั้นวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือ ความมีเหตุผล ตรวจสอบได้แล้วจึงตีความและสรุปผล

การเสนอรายงานประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า

ขั้นตอนสุดท้ายของประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าก็เหมือนกับหลักฐานประเภทอื่น คือ นำข้อมูลที่ได้ผ่านตามขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ มาแล้วมาเสนอเป็นรายงานซึ่งจะต้องนำมาร่างเขียนหรือพิมพ์ออกเผยแพร่ในที่สุดมีการอ้างอิงบุคคลที่ให้คำสัมภาษณ์ได้ เพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมของผู้ให้ข้อมูล ความน่าเชื่อถือและเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไป

แนวทางและวิธีการใช้ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่ากับการเรียนการสอน

การเรียนการสอนในปัจจุบันเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองเป็นสำคัญการใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าจะช่วยเสริมในการทำรายงานจะช่วยให้อ่านน่าสนใจขึ้นและผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมได้เต็มที่ ลองพิจารณาคำถามต่อไปนี้

- “อาจารย์คะ อาจารย์เคยเห็นการปฏิวัติจริง ๆ ในประเทศไทยไหมคะ ”
- “อาจารย์ครับ อาจารย์อยู่ที่กรุงเทพฯหรือต่างจังหวัดครับ ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ”
- “อาจารย์คะ อาจารย์อยู่บางแสนนานหรือยังคะ อยู่ทันทหารอเมริกันอยู่ไหมคะ ”
- “อาจารย์ครับ อาจารย์เกิดทันสมัยสงครามโลกครั้งที่สองไหมครับ ”

“อาจารย์คะ อาจารย์เห็นเหตุการณ์ตอนที่ ทหารเวียดนามและทหารเขมรบุกดาพระยา และอรัญประเทศใหม่คะ เล่าให้พวกเราฟังหน่อยซิคะ ”

“อาจารย์ครับ อาจารย์อยู่ในเหตุการณ์ดูลามหาวิปโยคใหม่ครับ เป็นอย่างไรบ้างครับ”

คำถามต่าง ๆ เหล่านี้เป็นคำถามจากผู้เรียนที่มีความสนใจเรื่องภายในพื้นที่และบุคคล หรือเหตุการณ์ที่อยู่รอบตัวเขา บางคำถามผู้สอนเคยถูกซักถามจากลูกศิษย์ หรือลูกหลานตนเองมาแล้ว ในขณะที่ลูกศิษย์หรือลูกหลานของเรากำลังซักถาม พุดคุย และรับฟังอยู่นั้น จะมีใครสักคนที่รู้ว่านั่นคือประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า

ผู้สอนสามารถที่จะนำ “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า” มาช่วยพัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างดีทั้ง “ใน” และ “นอก” ห้องเรียนได้กล่าวคือ

ถ้าครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์อย่างถูกวิธีแล้ว วิชาสังคมศาสตร์จะไม่มีวันยุติหรือแห้งแล้ง นำเมื่อหน้า โดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนแล้ววิชาประวัติศาสตร์นั้นเต็มไปด้วยเรื่องของวัน เดือน ปี สงคราม เหตุการณ์อันมากมายผู้เรียนมิได้เกี่ยวข้องกับโดยตรงและโดยอ้อมกับส่วนใดในชีวิตของพวกเขา ไม่ต้องสงสัยเลยว่ามีอยู่หลายครั้งที่เด็วที่ครุ่มก็จะพูดคุยกับนักเรียนอยู่เสมอว่า “เราต้องเรียนรู้บทเรียนจากอดีต เพื่อจะต้องป้องกันไม่ให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย” แต่ตามความเป็นจริงแล้ว นักเรียนไม่สามารถจดจำ วัน เดือน ปี สงคราม เหตุการณ์ต่าง ๆ อันมากมายเหล่านั้นได้หมด และมีโอกาสที่จะลืมได้เช่นกันเพราะนักเรียนเห็นว่ามันไม่มีความจำเป็น หรือเกี่ยวข้องกับตัวเขาและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเขาเลยจึงเห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องท่องจำอย่างเดียวหรือถ่ายเอกสารไปอ่านก่อนสอบก็ได้ไม่ต้องเข้าชั้นเรียน ผู้สอนก็ได้แต่บรรยายให้ฟังอย่างเดียวแม้จะบรรยายสนุกแต่ก็ง่วงนอนได้ในบางครั้งเพราะผู้เรียนนั่งฟังอย่างเดียวไม่ได้มีส่วนร่วมด้วยเลย ดังนั้นหากผู้สอนมอบหมายให้ทำรายโดยใช้วิธีประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าประกอบด้วย จะทำให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของผู้สร้างประวัติศาสตร์ นักเรียนจะมีความขยันขันแข็งและให้ความสนใจในการเรียนการสอนในวิชานั้น ๆ เป็นอย่างมาก และเทคนิควิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกว่า ตนมีส่วนร่วมดังกล่าวก็คือประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า เพราะได้ฝึกประสบการณ์หาข้อมูลด้วยตนเองได้พัฒนาตนเองในการศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมมากกว่าค้นคว้าโดยลอกจากเอกสารอย่างเดียว

ครูสามารถจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือบรรจุประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวิชาทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์ได้ ทั้ง “ครู” และ “นักเรียน” ก็จะมีชีวิตชีวาในการเรียนการสอน เพราะทั้งสองฝ่ายมีส่วนศึกษาข้อมูลพร้อมกันมิใช่ครูเป็นผู้บรรยายเพียงฝ่ายเดียว ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าเป็นแหล่งข้อมูลชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้ข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร และยังทำให้ผู้

เรียนเกิดแรงจูงใจอยากรู้อยากเห็น สนใจกับการเรียนการสอน สนใจประชาชนและสิ่งที่อยู่รอบตัวเขา นักเรียนควรได้รับการสนับสนุนให้เป็นผู้แสวงหา บันทึก เก็บ รวบรวม และรักษาดีดีของวงศ์ตระกูล ครอบครัวของตน ท้องถิ่นของตน เรื่องราวใกล้ตัว เพราะประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าจะให้นักเรียนพอใจ คั่นเค้นกับการได้ยิน ได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตในครอบครัว ในชุมชนของเขาและของเพื่อน ๆ เขาที่เรียนร่วมกันในห้องเรียนแต่มาจากต่างพื้นที่กันอีกทั้งเป็นการดีมากที่สุดที่นักเรียนได้ใช้นอกห้องเรียน คือ ชุมชน สังคม ท้องถิ่นนั้นๆ เป็นห้องปฏิบัติการทดลองและประชาชนในท้องถิ่นคือแหล่งข้อมูลสำคัญที่อยู่ใกล้ตัวพวกเขาตนเอง

ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าเป็นการเรียนการสอนโดยการปฏิบัติจริง (learning by doing) จุดมุ่งหมายคือ การเรียนรู้เกี่ยวกับประชาชนจริง ๆ เรื่องราวจริง ๆ และท้องถิ่นจริง ๆ นักเรียนสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในสังคมโลกและสิ่งรอบ ๆ ตัวเขา ที่เกิดขึ้นในอดีตและเมื่อไม่นานมานี้โดยการสัมภาษณ์พูดคุยกับบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงและจะให้นักเรียนได้สนิทสนมกับบุคคลต่างสมัยต่างวัย ให้นักเรียนรู้จักเปรียบเทียบยุคหนึ่งกับอีกยุคสมัยของนักเรียนเองและยังให้นักเรียนรู้จักแสวงหา อุนริชย์สมบัติของชุมชนท้องถิ่น ของสังคม และของชาติที่เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีพื้นบ้าน ถิ่นชาวนบ้าน เพลง นิทานพื้นบ้าน ตำนาน ฯลฯ ที่นักเรียนไปสืบค้นหามา ซึ่งจะว่ากันไปแล้ว ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าอาจมีส่วนดีกว่าหนังสือ หรือตำราบางเล่มที่พูดไม่ครอบคลุมหรือลึกซึ้งต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์บางเรื่อง เพราะหน้ากระดาษจำกัด หรือไม่ก็เสนอเรื่องราวที่ไม่มีรสชาติ บางเล่มก็ทำให้น่าเบื่อหน่ายสำหรับนักเรียน หนังสือตำราไม่ใช่เป็นเพียงแหล่งข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียวและมีขอบเขตอยู่ในโรงเรียนหรือห้องสมุดเท่านั้น แต่ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าจะมีแหล่งข้อมูล ทั้งภายในห้องเรียน และภายนอกห้องเรียนได้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด

ขั้นตอนหรือกระบวนการของประวัติศาสตร์บอกเล่ากับการนำมาใช้ในการเรียนการสอนวิชาทางสังคมศาสตร์

ขั้นตอนที่ครูสามารถนำประวัติศาสตร์จากการบอกเล่ามาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาทางสังคมศาสตร์ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. การวางแผนเตรียมตัวและเตรียมการ
2. เลือกรหัสข้อหรือปัญหา
3. ตั้งสมมุติฐาน หาทฤษฎีหรือแนวคิด
4. เตรียมศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
5. เตรียมวัสดุอุปกรณ์ และทดลองใช้ ผักการสัมภาษณ์

6. คิดต่อกับประชาชนผู้ที่จะให้สัมภาษณ์
7. ปฏิบัติการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์
8. เรียบเรียง ตรวจสอบ วิเคราะห์ วิพากษ์ ตีความข้อมูล
9. ร่างต้นฉบับ เขียนและพิมพ์เพื่อเสนอรายงาน

ขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ คือขั้นตอนของกระบวนการในการสืบค้นและวิจัยนั่นเอง ครูสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ซึ่งจะขอกกล่าวเพียงบางขั้นตอนที่สำคัญ ๆ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะบางประการเท่านั้นคือ

1. การวางแผน เตรียมตัวและเตรียมการ

ครูผู้สอนต้องวางแผนการสอนให้ได้ว่าใน 1 ภาคเรียนต่อไปนี้เรื่องใดครูจะบรรยาย เรื่องใดครูจะให้เด็กทำรายงาน เพื่อเด็กจะได้มีการเตรียมตัวไปค้นคว้าเอกสารและกำหนดบุคคลที่จะสัมภาษณ์ได้อย่างเหมาะสมกับเวลาในภาคเรียนนั้น อนึ่งครูควรตระหนักถึงพื้นความรู้ ความสนใจของเด็กและพื้นที่ที่จะให้เด็กไปด้วยว่าเหมาะสมแค่ไหน สะดวกเพียงใด มีอันตรายหรือไม่ จากนั้นจะได้มีการติดต่อบุคคลให้เด็กไปสัมภาษณ์และเตรียมเรื่องที่จะสัมภาษณ์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีหรือแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องที่ทำให้ตรงตามจุดประสงค์ต่อไป

2. การเลือกหัวข้อหรือปัญหา

ครูควรแนะนำให้นักเรียนเลือกหัวข้อเรื่อง หรือปัญหาที่จะสืบค้นนั้นควรเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ โดยดูจากเรื่องของตัวเอง บ้าน โรงเรียน เพื่อนบ้าน ชุมชน ประเทศ ต่างประเทศ และเรื่องทั่ว ๆ ไปของโลกมากที่สุด เช่นครูควรแนะนำให้เด็กทำเรื่องเกี่ยวกับประวัตินครอบครัว วงศ์ตระกูล กิจกรรมนี้จะทำให้เด็กนักเรียนได้พูดคุยกับพ่อแม่พี่น้อง ปู่ย่าตายาย ผู้ปกครองของตนเอง หรืออาจให้มีการเปรียบเทียบวงศ์ตระกูลของเด็กนักเรียนแต่ละคนในห้องเรียน หัวข้อนี้บางทีอาจจะทำให้ความลับบางอย่างของครอบครัว ของตระกูลได้รับการเปิดเผยให้ได้ยินเป็นครั้งแรก ให้เป็นที่รู้อย่างไม่เคยรู้มาก่อน หัวข้อที่น่าสนใจและทำได้สะดวกง่ายมากที่สุดคือ ประวัติของโรงเรียนของตนเอง ซึ่งเป็นหัวข้อที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเด็กนักเรียนทุกระดับชั้น นักเรียนจะสนุกสนานกับการได้สัมภาษณ์ พูดคุยกับครูใหญ่ คณะครู เจ้าหน้าที่ นักการภารโรงและเพื่อนๆ ร่วมโรงเรียน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างนักเรียนกับสังคมโรงเรียนของนักเรียนเอง

หัวข้ออื่น ๆ ที่เป็นไปได้ก็คือ เรื่องของชุมชน หมู่บ้าน วัด เมืองหรือบุคคลสำคัญ ในอาชีพต่าง ๆ ของท้องถิ่น เช่น สัมภาษณ์ พูดคุยกับนักธุรกิจ หมอ พระสงฆ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประธานชุมชนสมาคมศิษย์เก่า ฯลฯ เหล่านี้จะเป็นแหล่งข้อมูลของประวัติศาสตร์ บอกเล่าได้อย่างดีที่สุด ตลอดจนหัวข้อที่เกี่ยวกับเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญ ๆ ของท้องถิ่น

ของบ้านเมือง เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ การก่อการร้าย การเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นและงานพิธีสำคัญ ๆ ของท้องถิ่นเป็นต้น

การให้ความสำคัญกับบุคคลต่าง ๆ รุ่นเก่า ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ และอยู่ในชุมชนท้องถิ่น นั้นไม่ควรจะมองข้ามไป เพราะพวกเขาเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งข้อมูลทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของพื้นที่ที่ตนอยู่ เช่น ถ้านักเรียนต้องการรู้เรื่องเหตุการณ์ทหารเขมรบุก โจมตี 3 หมู่บ้านของไทยที่จังหวัดสระแก้ว เหตุการณ์ทหารอเมริกันมาตั้งฐานทัพในภาคตะวันออก ตอนทำสงครามเวียดนามหรือเหตุการณ์ไม่สงบเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 นักเรียนก็อาจจะสัมภาษณ์ประชาชนต่าง ๆ หรือใครก็ตามที่ร่วมอยู่หรือประสบพบเห็นกับเหตุการณ์นั้น ๆ ตลอดจนได้ยิน ได้ฟังมา นักเรียนก็สามารถแยกย้ายกันไปสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล แล้วก็นำมาผนวกกับเพื่อนๆ ร่วมกันเขียน เรียบเรียงเป็นรายงานส่งครูและรายหน้าห้องก่อนส่งครูจะทำให้บรรยากาศในการเรียนมีชีวิตชีวา

เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้คือส่วนหนึ่งของนักเรียน ของชุมชน และของชาติที่มีความสำคัญ ดังนั้นจึงต้องมีการส่งเสริมให้สืบค้น รวบรวม ตรวจสอบ เผยแพร่ และเก็บรักษาไว้เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ทางหนึ่งเสริมจากข้อมูลเอกสารที่มีหรือบางอย่างไม่มี

3. การเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์

เครื่องมือที่จำเป็นในการสัมภาษณ์นอกจากกระดาษ ดินสอ ปากกา ซึ่งต้องจัดเตรียมไว้เป็นหมวดหมู่ให้ดีแล้ว เทปคาสเซ็ทก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า ยิ่งเล็กกระทัดรัดเท่าไรก็ยิ่งดี โดยเฉพาะเมื่อใช้กับนักเรียนในชั้นเล็ก ๆ ม้วนเทปเปล่าก็ต้องเตรียมให้พร้อมและมีมากพอ นอกจากนี้ก็ต้องเตรียมกระดาษ ปากกา ดินสอ กล้องถ่ายรูป เครื่องพิมพ์ดีด ถ้ามีกล้องถ่ายภาพ เทปบันทึกภาพ วิดีโอ ได้ยิ่งดีเด็กนักเรียนเล็ก ๆ อาจให้พ่อแม่ผู้ปกครองและครูช่วยเหลือ ในการสัมภาษณ์ ถอดเทป เขียนร่าง พิมพ์ให้ แต่เด็กนักเรียนในชั้นสูง ๆ อาจทำได้เองทั้งหมด ส่วนเครื่องบันทึกเทปต้องมีถ่านไฟสำรองไว้ด้วยในกรณีที่บางแห่งไม่มีไฟฟ้าและไม่ต้องไปพะวงกับการทำงานของเครื่องเสียงจนทำให้ขัดขวางการสัมภาษณ์หรือรบกวนสมาธิของผู้ให้สัมภาษณ์ต้องพะวงกับอุปกรณ์จนทำให้การสัมภาษณ์ไม่ราบรื่นได้

4. คำถามและการฝึกสัมภาษณ์

อาจมีคำถามบางคำถามที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่เหมาะสมที่จะถามประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าได้ดังนั้นครูต้องช่วยนักเรียนในการเตรียมคำถาม อย่างน้อยสัก 5 ถึง 10 คำถาม บางทีครูควรจัดให้มีตัวอย่างการสัมภาษณ์พูดคุยกันในห้องเรียนก่อนไปปฏิบัติการสัมภาษณ์ภายนอก เช่น อาจตั้งคำถามเกี่ยวกับตัวนักเรียนเอง ฝึกให้เด็กทดลองสัมภาษณ์เพื่อนร่วมชั้นเรียน คำถามที่เป็นคุณูแจสำคัญไปสู่คำถามอื่น ๆ ก็คือ การเริ่มต้นคำถามด้วย “ใคร ” “ ทำอะไร ” “ ที่ไหน ”

“เมื่อไร” “ทำไม” “เพราะอะไร” และ “อย่างไร” เป็นต้น ต้องพยายามใช้ “คำถามเปิด” มากกว่า “คำถามปิด” และหลีกเลี่ยงคำถามที่ต้องตอบว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” แต่เพียงอย่างเดียวให้มากที่สุดแต่ต้องใช้คำถามที่ให้คำตอบเป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกันอย่างมีเหตุมีผลเป็นลำดับ

ในกรณีที่นักเรียนชั้นเล็กๆ ยังประหม่าหรือวิตกกังวลเวลาสัมภาษณ์จริง ครูอาจฝึกให้เด็กสัมภาษณ์ครูผู้สอนเป็นตัวอย่าง โดยครูเล่าถึงครอบครัว ญาติพี่น้อง เรื่องภายในบ้าน เหตุการณ์ที่ครูพบเห็น ได้ยินได้ฟังมา แล้วเปิดโอกาสให้เด็กซักถาม ต่อมาก็อาจให้เด็กแต่ละคนออกมาเล่าบ้าง แล้วครูและเพื่อนๆ ช่วยกันซักถาม หากเป็นไปได้ ครูอาจเชิญบุคคลภายนอกชั้นเรียน และภายนอกที่อยู่ในท้องถิ่น เช่น ครูเก่าที่เกษียณแล้ว หรือบุคคลอาวุโสเป็นที่รู้จักในท้องถิ่นที่รู้เรื่องราวในท้องถิ่นมาให้สัมภาษณ์พูดคุยเกี่ยวกับอดีตของท้องถิ่นให้ฟังในห้องเป็นการฝึกให้นักเรียนได้มีประสบการณ์สัมภาษณ์ก่อนไปสัมภาษณ์ด้วยตนเองจริง ๆ ซึ่งครูจะได้ช่วยขัดเกลาปรับปรุงคำถามที่ไม่ควรถามให้มีความเหมาะสมมากขึ้น

5. แหล่งข้อมูลและการติดต่อก่อนสัมภาษณ์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าแหล่งข้อมูลก็คือผู้คนในครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น นั้น ๆ นอกจากคำสัมภาษณ์จากบุคคลต่าง ๆ แล้ว คำขวัญ ไปสเตอร์ แผนที่ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและรายการต่าง ๆ ของสถานีวิทยุท้องถิ่นก็จะช่วยได้มากในการสัมภาษณ์ข้อมูลที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นพื้นฐานของเรื่องที่จะสัมภาษณ์ โดยก่อนไปสัมภาษณ์ ครู และทางโรงเรียนควรมีหนังสือของโรงเรียนเป็นการแนะนำตัวไปก่อน ในเรื่องวัน เวลา สถานที่ เพื่อจะได้รับความร่วมมือด้วยดี และเพื่อสะดวกแก่ผู้ให้สัมภาษณ์และนักเรียนผู้สัมภาษณ์เองจะได้เตรียมตัวด้วยอีกทั้งสร้างความคุ้นเคยกับผู้ที่จะไปสัมภาษณ์ไว้ก่อน ได้เตรียมตัวเตรียมเรื่องไว้พร้อมขึ้นเป็นการดี

6. กลวิธีในการสัมภาษณ์

ในระยะแรก ๆ ของการให้นักเรียนฝึกสัมภาษณ์บางทีครูอาจต้องไปร่วมช่วยสัมภาษณ์ด้วย หากมีโอกาสจะเป็นการช่วยเด็กนักเรียนเล็ก ๆ ให้ดำเนินการสัมภาษณ์อย่างเหมาะสมขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของเวลา เช่น ในเวลากลางคืนเพราะผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะว่างตอนนั้นอาจเป็นเวลาได้พักผ่อนและเล่าเรื่องได้สะดวกง่ายดายขึ้น ครูควรแนะนำให้เด็กรู้ว่าจุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ คือต้องการให้รู้เรื่องเกี่ยวกับผู้ได้รับการสัมภาษณ์มากกว่าเรื่องของเด็กนักเรียนเอง ครูควรแนะนำนักเรียนให้ตั้งจุดประสงค์ว่าจะสัมภาษณ์เรื่องอะไร สัมภาษณ์ใคร และวางแผนขอบเขตของการสัมภาษณ์ให้แน่นอน ควรแนะนำนักเรียนว่า ควรสัมภาษณ์บุคคลที่รู้เรื่องราวของเหตุการณ์ ที่จะเป็นคุณแก่ไปสู่เรื่องปลีกย่อยอื่นๆ ครูควรแนะนำให้เด็กกำหนดหัวข้อระยะเวลาในการสัมภาษณ์ว่าใช้เวลากี่ชั่วโมง กี่นาทีจึงจะเหมาะสม โดยเฉพาะเรื่องบางเรื่องที่มีลักษณะล่อแหลมและกระทบต่อความรู้สึกโดยง่าย เช่น เรื่องของการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

บางอย่าง ครูอาจจะไปช่วยหรือช่วยทำให้บรรยากาศผ่อนคลายและแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าให้ดีขึ้น นักเรียนก็จะอบอุ่นใจขึ้นและไม่เกิดความขัดแย้งได้

7. การถอดเทปบันทึกเสียงออกเป็นตัวเขียน หรือพิมพ์

หลังจากที่ไปสัมภาษณ์ได้ข้อมูลมาแล้ว ครูต้องแนะนำให้เด็กนักเรียนรู้จักวิธีการถ่ายถอดออกมาเป็นตัวเขียน หรือพิมพ์คือให้ถ่ายถอดคำต่อคำทุกคำพูดเวลาเขียนหรือพิมพ์ ต้องให้ช่วงบรรทัดกว้างและเว้นริมกระดาษกว้างกว่าปกติ เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์มีที่ต่อเติมแก้ไขภายหลัง และต้องมีสำเนาไว้ด้วยเพื่อเป็นหลักฐานสำรองในกรณีเกิดการสูญหาย ต่อมานำบทถอดถอดการสัมภาษณ์ ที่ถอดออกมาเป็นตัวหนังสือแล้วไปให้ผู้รู้ได้รับการสัมภาษณ์ ตรวจ แก้ไข และลงนามรับรองความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งยินยอมให้นำไปใช้อ้างอิงเผยแพร่ได้ต่อไป

8. การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนมาของประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า และเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดเป็นหัวใจของกระบวนการก็คือ การนำข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วจากเอกสาร จากหลักฐานและข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ของเด็กแต่ละคนมารวมกันวิเคราะห์ วิพากษ์ ตีความ และสังเคราะห์ สรุปออกมาเป็นเรื่องราวที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน แล้วจึงถึงขั้นสุดท้ายคือ การนำเสนอผลงาน การวิเคราะห์ข้อมูลนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการตรวจสอบข้อมูลแล้วเขียนเรียบเรียงเรื่องราวออกมาจึงจำเป็นต้องมีโครงเรื่อง มีทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง มีสมมุติฐานที่ต้องการทราบและศึกษาเรื่องราวที่มีอยู่ว่าจะตอบคำถามเหล่านี้ได้เพียงพอแค่ไหนจึงจะสมบูรณ์

9. การเสนอผลงาน

การเสนอผลงานเป็นขั้นตอนสุดท้ายนั่นคือ นำข้อมูลที่ผ่านการร่างแล้วมาเขียนหรือพิมพ์เป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ ตีกรุปผู้ให้สัมภาษณ์ และภาพประกอบอื่น ๆ เท่าที่หามาได้แล้วให้กลุ่มที่ทำรายงานออกมารายงานหน้าชั้นพร้อมแสดงค้นฉบับ 1 ฉบับ ให้แต่ละกลุ่มภายในห้องได้ดูเมื่อเสร็จแล้วอาจจัดเป็นนิทรรศการแสดงผลงาน พร้อมทั้งแจกจ่ายไปตามห้องสมุดของโรงเรียน ห้องสมุดของชุมชนต่าง ๆ ตลอดจนนำไปมอบให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยเป็นการตอบแทนเพื่อการเก็บรักษา และเผยแพร่ต่อสาธารณชนต่อไป

กล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า ก็คือหลักฐานที่ได้มาจากการบอกเล่าเป็นคำพูด ซึ่งใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ เพราะบางเรื่องมิได้บันทึกไว้เป็นตัวหนังสือ ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในเหตุการณ์จริง โดยทั่วไปหมายถึงหลักฐานที่ได้มาจากการสัมภาษณ์อย่างมีระบบเกี่ยวกับเรื่องของผู้ให้สัมภาษณ์เอง หรือเห็นเหตุการณ์และอยู่ร่วมในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หลักฐานที่ได้จึงเป็นหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ร่วมสมัย วิธีการนี้ถือเป็นก้าวใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ให้มีชีวิตชีวา มีบรรยากาศและเกี่ยวข้องกับนักเรียนให้

มากที่สุด เป็นการพัฒนาวิธีการเรียนให้มีความสัมพันธ์กับการนำไปใช้ในชีวิตจริงมากขึ้นกว่า
ศึกษาจากเอกสารเพียงอย่างเดียว

สรุปท้ายบท

ประวัติศาสตร์มีฐานะเป็นวิชาหนึ่งที่ศึกษาเรื่องราวในอดีตและอีกฐานะหนึ่งเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมาอย่างมีระเบียบวิธี การศึกษาและวิจัยเชิงประวัติศาสตร์อาศัยหลักฐานชั้นต้น คือ เอกสารที่สร้างขึ้นในขณะนั้นโดยตรงหลักฐานชั้นรองคือเอกสารที่สร้างขึ้นโดยบุคคลที่มีได้เกี่ยวข้องโดยตรง แต่ได้ศึกษาเรื่องนั้นไว้มีการตีความ วิเคราะห์ข้อมูลมาครั้งหนึ่งแล้วเป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาค้นคว้า นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร มิได้บันทึกไว้แต่เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวสืบทอดกันมาจากการบอกเล่าสู่กันเรียกว่า ประวัติศาสตร์บอกเล่าซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลเสริมหรือเป็นแนวทางในการศึกษารายละเอียดได้ต่อไป

แม้ว่าวิธีการของประวัติศาสตร์บอกเล่า จะไม่ใช่เทคนิคแรกเริ่มที่จะทำให้การเรียนการสอนวิชาทางสังคมศาสตร์ในโรงเรียนสมบูรณ์และดีที่สุดก็ตาม แต่ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าก็ทำให้ห้องเรียนและวิชาที่เรียนน่าตื่นเต้นมีชีวิตชีวา และมีความหมายเพราะมันทำให้นักเรียนทุกคนและครูเองมีส่วนร่วมในการบันทึก สร้าง เก็บรวบรวมและรักษาประวัติศาสตร์ของตนของชุมชนท้องถิ่น และของชาติสมดังจุดมุ่งหมายของวิชาทางสังคมศาสตร์ข้อที่ 6 ที่ว่า “เพื่อให้เกิดความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่นของตนตลอดจนเห็นคุณค่า มีความรับผิดชอบ รวมทั้งให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

จริงอยู่แม้ว่าวิชาประวัติศาสตร์จะไม่ได้ได้รับความนิยมและสนใจจากนักเรียนหรือจากบรรดาวิชาต่าง ๆ ที่มีการเรียนการสอน แต่ทุกโรงเรียน ทุกมหาวิทยาลัยและหลักสูตรในมหาวิทยาลัยมีวิชาประวัติศาสตร์หรือวิชาที่ใกล้เคียงเช่น อารยธรรม สังคมไทย การเมืองการปกครองไทย วัฒนธรรมท้องถิ่น ฯลฯ ก็ถูกบังคับให้เป็นวิชาที่ทุกคนต้องเรียนกัน และยังคงเป็นแกนกลางที่สำคัญของโปรแกรมการเรียนการสอน ในหมวดวิชาสังคมศึกษาในสถาบันการศึกษาทุกระดับของไทย ฉะนั้นครูผู้สอนวิชาทางสังคมศาสตร์ควรช่วยกันนำ “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า” ไปพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้น สมดังจุดมุ่งหมายดังกล่าว เพราะวิธีการสอนให้นักเรียนและครูเองได้สัมผัสกับชีวิตจริงเช่นนี้ จะทำให้ทั้งนักเรียนและครูผู้สอนมีความรู้สึกว่าการค้นพบตัวเองและสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวนั้น น่าตื่นเต้น และมีความหมายมากกว่าการค้นพบโดยผู้อื่นและเรื่องไกลตัว” ทำให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องของชีวิต ของสังคมรอบตัวเรา เขาได้รับผลกระทบจากประวัติศาสตร์และเป็นผู้กระทำต่อประวัติศาสตร์ด้วยพร้อมกัน

ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า ไม่ใช่เป็นการเตรียมตัวนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเตรียมตัวประชาชนที่มีคุณภาพ ผู้ซึ่งสามารถที่จะพัฒนาตนเองในการแสวงหาความรู้ข้อเท็จจริงจากหลักฐานรู้จักพิจารณาวิเคราะห์ด้วยเหตุผล และเลือกที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง ในสังคมที่ต้องการพัฒนาไปสู่ระบอบประชาธิปไตยเต็มใบ อย่างในบ้านเมืองไทยของเรา และการดำเนินการทุกอย่างต้องโปร่งใส ตรวจสอบได้ การใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าจะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกตนเองเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างแท้จริง อย่างน้อยก็เป็นจุดเริ่มต้นให้ผู้เรียนสนใจเรื่องราวรอบ ๆ ตัวบ้างไม่มากก็น้อย และก็นึกว่านั่งฟังครูบรรยายอย่างเดียวทุกชั่วโมงทั้งปีเหมือนเดิมและตลอดไปโดยที่เขาไม่มีส่วนร่วมด้วยเลย

คำถามท้ายบท

1. การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์คืออะไร มีความหมายและความสำคัญอย่างไรบ้าง จงอธิบาย
2. ขอบเขตและลักษณะของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญมีอย่างไรบ้าง จงยกตัวอย่างว่าลักษณะแบบใดเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และลักษณะแบบใดไม่ใช่
3. ลักษณะพิเศษของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์มีอะไรบ้าง จงอภิปรายพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน
4. จงอธิบายกระบวนการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ว่ามีอะไรบ้าง พร้อมยกตัวอย่างประเด็นที่จะศึกษาของตนเองให้สอดคล้องกัน
5. การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์มีข้อจำกัดที่พึงระวังในการทำวิจัยอย่างไรบ้าง จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน
6. ประวัติศาสตร์บอกเล่าหรือประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าคืออะไร และมีลักษณะสำคัญอย่างไรบ้าง จงอธิบาย
7. ประวัติศาสตร์บอกเล่ามีประโยชน์หรือไม่ สามารถนำมาใช้อ้างอิงได้หรือไม่ จงอธิบาย
8. วิธีการของประวัติศาสตร์บอกเล่าประกอบด้วยอะไรบ้าง จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
9. จงวิเคราะห์ว่าประวัติศาสตร์บอกเล่ามีข้อดีและข้อเสียหรือข้อจำกัดอย่างไรบ้าง โดยยกตัวอย่างให้ชัดเจน
10. ให้นิสิตทดลองพัฒนาโครงการงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ของตนหรือของกลุ่ม โดยกำหนดประเด็นและดำเนินการตามขั้นตอนประกอบการเรียนการสอนรายวิชา

บรรณานุกรม

กนก วงศ์ตระหง่าน. ประวัติประชาธิปไตยจากคำบอกเล่า เอกสารเสนอในการสัมมนาวิชาการ
ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ระหว่าง วันที่ 24-26 กรกฎาคม 2526 ณ
โรงแรมรามาร์คเดนต์ กรุงเทพฯ

_____ ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า : วิธีการและการประยุกต์ เอกสารสัมมนาทางวิชาการ
เรื่องประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า : วิธีการประยุกต์ โครงการไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 4-5 กรกฎาคม, 2526.

กระทรวงศึกษาธิการ คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 กรุงเทพฯ : ครูสภา,
2523.

_____ คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524. กรุงเทพฯ : ครูสภา, 2523.

โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา. สังคมศาสตร์กับการศึกษา
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522.

จีระพันธ์ พูลพัฒน์. “พัฒนาการของการบริหารการศึกษาไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญา
ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514.

ฉลอง สุนทราวณิช. วิวัฒนาการและแนวการศึกษาด้านประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2527.

ณรงค์ พ่วงพิศ. วิธีการ จุดมุ่งหมาย ของประวัติศาสตร์และหลักฐานทาง
ประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525.

เดช บุนนาค. วิธีการของประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ธิดา สารยา(แปล). ศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไรและทำไม. กรุงเทพฯ : ดวงกมล,
2520.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2525.

_____ หลักฐานทางประวัติศาสตร์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2525

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. มานุษยวิทยากับการศึกษาคนชรา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2525.

พรชัย สุจิตต์. ประวัติศาสตร์ชาติวงศ์วรรณา เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์
ท้องถิ่น จัดโดยสมาคมประวัติศาสตร์ ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 18 กุมภาพันธ์
2527.

- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. “พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย”
วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และสำลี ทองธิว (บรรณาธิการ). การวิจัยทางการศึกษา : หลักและวิธี
การสำหรับนักวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- วสันต์ อติศัพท์. “ประวัติวินวกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2523.
- วิรุช จิตต์ผิวงาม. “พัฒนาการของการนิเทศการศึกษาในประเทศไทย”
วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. “นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2512.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า” รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 1
กรกฎาคม 2523, กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2523.
- สุจิตต์ วงศ์เทศและคณะ. หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช, 2526.
- สุนิลา สุจิตานนท์. “การพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษาใน และนอก ห้องเรียนโดย
ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า”. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่
12 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2530 - มกราคม 2531.
- สุมาลี และ สุกัญญา บำรุงสุข “ประวัติศาสตร์บอกเล่ากับการเรียนการสอนวิชา
ประวัติศาสตร์” จารอดิต. กรุงเทพฯ : กังหัน, 2536.
- สุรัตน์ วรางรัตน์. “การวิจัยประวัติศาสตร์” วารสารประวัติศาสตร์ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม -
เมษายน, 2523.
- สุวิทย์ อารีกุล. หลักการวิจัยและการเสนอผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ :
บูรพาสาส์น, 2521
- สืบแสง พรหมบุญ. การศึกษาประวัติศาสตร์จากหลักฐานประเภทบอกเล่า. เอกสารประกอบ
การสัมมนาเรื่อง วิธีการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ จัดโดย สมาคมประวัติศาสตร์
ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

- หลุยส์ กอดซัลด์. (แต่ง) ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ. (แปล) การเข้าใจประวัติศาสตร์ : มุขทว่าด้วย
ระเบียบวิธีประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช , 2525.
- อนันต์ ศรีโสภณ. หลักการวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช , 2521.
- Alan Wieder. "Oral History in the Social Studies Classroom : An Exploratory
Essay." *The Journal of Social Studies*. March / April 1984 Vol. 2, No. 2.
- Baum, Wilma. *Transwriting and Editing Oral History*. Nashville AA SCW., USA,
1977.
- Boom, Jean. *Method for the Easy Comprehension of History*. Translated by Beatrice
Reynolds. New York : W.W. Norton & Company , 1954.
- David, Collom . *Oral History : From Tape to Type*. Chicago: American Library
Association USA , 1977.
- Good , Carter V. and Scates , D.E. *Methods of Research*. New York :
Appleton - Century - Crofts , 1970.
- Grace. "Oral and Aural History , In and Out of the Classroom." *The Journal of
Social Studies*. January - February 1983, Vol. 70, No. 3.
- Helmstadter , G.C. *Research Concepts in Human Behavior* . New York : Appleton -
Century - Crofts , 1974.
- Hooper , James. *Oral History :An Introduction for Student*. Chapel Hill ,
University of North Carolina Press. USA, 1997.
- Isaac. S. and Michael. W.B. *Handbook in Research and Evaluation*. California :
Robert R. Knapp, 1974.
- James Quillen and Others. *Education For Social Competence : The Social Studies
in the Secondary School*. Scott, Foresman and Company, Chicago. USA,
1961.
- Lester D. Stephens. *Probing the Past : A Guide to the story and Teaching of
History*. Boston , Massachusetts : Allyn and Bacon , Inc . , 1975.
- Pitt , David C. *Using Historical Sources in Anthropology and Sociology*. New York :
Holt , Rinehart and Winston , 1972.
- Wise , J.E. , S.J. and others. *Methods of Research in Education*. Boston : D.C.
Heath and Company, 1967.

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์การศึกษาของไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมายาวนานเกือบ 1,000 ปี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของชนชาติไทย ทำให้ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาของไทยด้วยว่า มีการพัฒนามายาวนานคู่มากับการพัฒนาการของสังคมไทย การศึกษาเป็นไปเพื่อการพัฒนาทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาตัวบุคคลให้มีความรู้ ความคิดและทักษะการอาชีพ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ตลอดจนพัฒนาสังคมให้สงบสุข ร่มเย็น น่ายุอาสัยและมีสันติโดยทั่วกัน สะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในสังคมมนุษย์

วิวัฒนาการการศึกษาไทย

การจัดการศึกษาของไทยตั้งแต่โบราณมานั้น เท่าที่มีหลักฐานปรากฏตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจวบจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นการจัดการศึกษาตามครรลองของวัฒนธรรมไทยอย่างแท้จริง กล่าวคือยังไม่มีโรงเรียน ไม่มีหลักสูตร ไม่มีครูโดยอาชีพ ไม่มีแผนการเรียนการสอน อีกทั้งยังไม่มีการรับรองวิทยฐานะ คือ การให้ประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรเมื่อจบการศึกษา แต่เป็นการศึกษาเพื่อปลูกฝัง เสริมสร้างคุณลักษณะของความประพฤติ คือ ความเป็นคนดี มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สืบทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยให้จรรโลงต่อไป สำหรับวิชาการหนังสือ คือ การอ่านออกเขียนได้ยังไม่มีมากนัก ส่วนมากเน้นการฝึกอาชีพ การฝีมือ การช่างต่างๆ ซึ่งเรียนและฝึกกันภายในครอบครัวจึงสามารถถ่ายทอดสืบต่ออาชีพของตระกูลกันได้เป็นอย่างดี (กระทรวงศึกษาธิการ. 2525 : 3)

กล่าวได้ว่า การศึกษาในยุคโบราณของไทยมีลักษณะเป็นการศึกษาแบบธรรมคาวิสัย หรือการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) อีกทั้งมีลักษณะเป็นการศึกษาแบบนอกระบบ (Nonformal Education) ผสมกันอยู่ คือ ไม่มีการกำหนดเวลาเรียน ไม่มีการกำหนดอายุผู้เรียน อีกทั้งไม่มีการกำหนดขอบเขตของวิธีการเรียนการสอนตายตัว และไม่มีการแบ่งชั้นเรียน การศึกษาจึงผูกพันอยู่กับสถาบันครอบครัว ซึ่งถ่ายทอดความรู้กันเองในวงศาตถาญาติ นอกจากนี้ยังมีสถาบันศาสนา ซึ่งวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม ถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ และสถาบันพระมหากษัตริย์อันมีราชสำนัก ซึ่งถ่ายทอดวิชาความรู้โดยราชบัณฑิต นักราชครูให้แก่พระราชวงศ์และบุตรหลานของขุนนาง ข้าราชการบริวาร ศูนย์กลางของการศึกษาจึงเกี่ยวพันกับสถาบันทั้ง 3 นี้เป็นหลัก

ลักษณะสำคัญของวิวัฒนาการในการจัดการศึกษาไทยยุคโบราณ มีนวัตกรรมทางการศึกษาอันเป็นมรดกตกทอดให้อนุชนรุ่นหลังได้ระลึกถึงคุณค่าของการศึกษาที่บรรพชนได้สร้างสมไว้ แสดงถึงความมีอารยะทางภูมิปัญญาของไทย ได้แก่ ในปี พ.ศ. 1826 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น โดยศึกษาและดัดแปลงจากอักษรมอญและขอม ทำให้คนไทยมีตัวอักษรไทยใช้กัน อันเป็นจุดกำเนิดของเครื่องมือที่ใช้ศึกษาและสื่อสารกันสืบมา

607 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีวิวัฒนาการที่สำคัญ ได้แก่ ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133 - 2148) โปรดให้รวบรวมตำราต่างๆ ทั่วประเทศประมาณ 80,000 เล่ม เพื่อให้ศึกษาวิชาการแขนงต่างๆ อย่างเป็นหมวดหมู่ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2231) อันเป็นยุคทองแห่งวรรณคดีไทย มีการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตกับฝรั่งเศส มีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาที่ฝรั่งเศส บาดหลวงชาวฝรั่งเศสมาตั้งโรงเรียนสอนศาสนาและภาษาในกรุงศรีอยุธยาและลพบุรี มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตและกวีเกิดขึ้นหลายท่าน สร้างสมผลงานแสดงถึงอัจฉริยภาพแห่งภูมิปัญญา อาทิ ศรีปราชญ์ เจ้าฟ้ากุ้ง ฯลฯ ที่สำคัญคือโปรดเกล้าฯ ให้พระโหราธิบดีหรือพระมหาราชครูแต่งหนังสือจินดามณี ว่าด้วยเรื่องการใช้หลักภาษาไทยโดยตรง ซึ่งเป็นหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกของไทยอีกด้วย

608 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แบบเรียนจินดามณียังคงใช้สืบต่อมา รวมทั้งมีแบบเรียนเพิ่มขึ้นอีก 5 เล่ม ได้แก่ ประถม ก.กา สุบินทกุมาร ประถมมาลา ประถมจินดามณี เล่ม 1 และประถมจินดามณี เล่ม 2 หนังสืออ่านประกอบ ได้แก่ วรรณคดีต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงรัชกาลที่ 2. มีกวีเกิดขึ้นมากมาย อาทิ สุนทรภู่ เจ้าพระยาพระคลัง(หน) ฯลฯ กล่าวได้ว่าเป็นยุคทองแห่งวรรณคดีของไทยอีกช่วงหนึ่ง มีงานเขียนที่กวีสร้างขึ้นและถ่ายทอดองค์ความรู้หลายแขนง เป็นมรดกของชาติสืบมาจนปัจจุบัน

609 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่มีวิวัฒนาการของการศึกษาไทยที่สำคัญอีกสมัยหนึ่ง กล่าวคือ พระองค์ท่านทรงทำนุบำรุงกิจการเกิดสุริยุปราคาที่หัวกอได้อย่างเที่ยงตรง อีกทั้งสามารถตรัสภาษาอังกฤษได้เป็นพระองค์แรกแห่งกษัตริย์ราชไทย พระปรีชาญาณดังกล่าวนี้นำมาซึ่งการเปิดประตูประเทศออกสู่ความเป็นนานาชาติ มีชาวต่างประเทศเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีและนำวิทยาการต่างๆ เข้ามาเผยแพร่เป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งโรงพิมพ์หนังสือขึ้นในเมืองไทย โดยคณะมิชชันนารีชาวอเมริกันภายใต้การนำของหมอบรัดเลย์ เป็นผู้นำแท่นพิมพ์เข้ามาในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2380 จึงมีส่วนช่วยให้การศึกษาพัฒนาและเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง มีการนำแบบเรียนจินดามณีมาตีพิมพ์และมีการออกหนังสือพิมพ์ใน

เวลาต่อมา ความจำเป็นในด้านการรู้หนังสือของประชาชนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ

วิวัฒนาการการศึกษาของไทยเริ่มขึ้นอย่างจริงจังและเป็นรากฐานสืบเนื่องไปยังพัฒนาการด้านต่างๆ ของประเทศไทยนั้น คือ ในรัชสมัยแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในราชวงศ์จักรีของกรุงรัตนโกสินทร์ อันเป็นช่วงที่มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่าเป็นการ “ปฏิรูป” (Reform) การศึกษาของไทยโดยตรงจากการที่มีรูปแบบการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการมาแต่อดีตก็เปลี่ยนมาเป็นการศึกษาอย่างเป็นทางการ (Formal Education) คือ มีโรงเรียน มีครู มีแบบเรียน มีหลักสูตร และมีให้ได้รับรองคุณสมบัติเมื่อสำเร็จการศึกษาจึงเป็นรูปแบบที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตราบนานทุกวันนี้

หากพิจารณาถึงปัจจัยอันเป็นตัวกระตุ้นให้สิ้นเกล้ารัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชประสงค์ที่ปฏิรูปการศึกษาของไทยขึ้น มีสาเหตุสำคัญอันเป็นบริบททางสังคมไทยในขณะนั้นดังนี้ (วุฒิชัย มุลศิลป์. 2516 : 32 - 62)

1. ปัจจัยทางด้านการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ในแถบเอเชียอาคเนย์ เริ่มอย่างจริงจังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่ออังกฤษกับฮอลันดาทำสนธิสัญญาเพื่อขจัดข้อพิพาทและแบ่งเขตอิทธิพลในเอเชียอาคเนย์เมื่อ พ.ศ. 2367 และในปีเดียวกันนั้นได้เกิดสงครามระหว่างอังกฤษและพม่า ครั้งที่ 1 สำหรับการคุกคามที่มีต่อไทยได้เริ่มอย่างแท้จริงในปลายรัชกาลที่ 4 เมื่อฝรั่งเศสพยายามเข้าครอบครองเขมร ซึ่งเป็นประเทศราชของไทยแล้วในที่สุดไทยก็ต้องเสียเขมรส่วนนอกไปตามสนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2410 ความจำเป็นดังกล่าวทำให้มีการปรับปรุงประเทศใหม่รวมทั้งด้านการศึกษาด้วย
2. ปัจจัยทางด้านสติปัญญาและความคิดตามแบบตะวันตก หลังจากการทำสนธิสัญญาเบอร์นี้อย่างระหว่างไทยกับอังกฤษใน พ.ศ. 2369 ชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในระยะแรกๆ นั้นเกือบทั้งหมดเป็นพวกเผยแพร่ศาสนา แต่กิจกรรมของพวกเขานั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่การเผยแพร่ศาสนาเพียงอย่างเดียว ยังมีการเผยแพร่วิชาการและความคิดเห็นต่างๆ อีกด้วย โดยการตั้งโรงเรียนสอนภาษา สอนศาสนา ตั้งโรงพิมพ์ออกหนังสือและทำการรักษาโรคตามวิชาการแพทย์สมัยใหม่นับเป็นการเผยแพร่วิชาการมาสู่สังคมไทยให้ได้ศึกษาเรียนรู้กัน
3. ปัจจัยทางด้านที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีประสบการณ์จากต่างประเทศ การเสด็จประพาสต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งในระยะที่ยังมีผู้สำเร็จราชการและในระยะหลังจากทรงครองราชย์แล้ว ได้มีผลต่อการศึกษาของไทยอย่างมาก เช่น ในครั้งแรกเมื่อเสด็จกลับจากสิงคโปร์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ส่งนักเรียนไทยไปเรียนที่

สิงคโปร์จำนวน 14 คน และเมื่อเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. 2440 ได้ทรงรับสั่งให้อัครราชทูตไทยประจำอังกฤษและฝรั่งเศสศึกษาแผนการจัดการศึกษาของประเทศทั้งสองแล้วให้รายงานเข้ามายังกรุงเทพฯ ซึ่งในที่สุดก็เป็นแรงผลักดันให้มีการจัดการศึกษาในประเทศอย่างกว้างขวาง คือมีการตั้งโรงเรียน มีการวางแผนการศึกษาเกิดขึ้นสืบต่อมา

4. ปัจจัยทางด้านการเลิกทาส การมีระบบทาสเป็นการถ่วงความเจริญของบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงนำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมของที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2417 และด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุมยิ่งของพระองค์ การเลิกทาสจึงทำได้ด้วยความเรียบร้อย และเป็นกรรมทุกฝ่ายจนสำเร็จเสร็จสิ้นอย่างบริบูรณ์ในเวลาต่อมา เมื่อเลิกทาสได้แล้วก็ต้องขยายการศึกษาออกไปเพื่อจะได้ให้ความรู้อันเป็น "เครื่องมือ" ที่ทาสเมื่อเป็นไทแล้วจะนำไปใช้ในการยังชีพได้และจะได้ไม่ต้องหวนกลับมาเป็นทาสอีก

5. ปัจจัยทางด้านความต้องการบุคคลเข้ารับราชการ ปัจจัยทางด้านนี้เกิดจากการปฏิรูปประเทศในหลายด้าน ราชการจึงมีงานเพิ่มขึ้นมากมายกว่าแต่ก่อนจึงต้องการคนที่มีความรู้ความสามารถมารับราชการในหน้าที่ต่างๆ เป็นจำนวนมากเพื่อช่วยกันพัฒนาประเทศในทุกด้าน มีการตั้งกระทรวง กรม กองขึ้นมากมาย จึงจำเป็นต้องมีผู้รู้หนังสือและเข้าใจระบบงาน ระบบการบริหารแบบใหม่นี้ การให้การศึกษาจึงมีความสำคัญในการสร้างกำลังคนเพื่อความต้องการดังกล่าวนี้อย่างมาก

นับว่ารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงที่มีความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การศึกษาของชาติ เพราะแนวคิดในการจัดการศึกษาของไทยที่ได้สืบทอดตามประเพณีมาเป็นระยะเวลาหลายร้อยปีและได้มีต้นเค้าของการเปลี่ยนแปลงหรือริเริ่มการปฏิรูปในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มามีผลจริงจังกและเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนอย่างเอนกอนันต์ในรัชสมัยของพระองค์ ก่อเกิดพัฒนาการด้านการศึกษานานัปการ อาทิ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2525 : 43 - 54)

ในตอนต้นรัชกาลของพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2414 นั้นพระองค์ได้โปรดให้ใช้แบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร ซึ่งมี 6 เล่ม คือ มูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์วิจารณ์ และพิศาลการันต์แทนหนังสือชุดจินดามณีที่ใช้มาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา แบบเรียนหลวงชุดนี้ใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2414 จนถึง พ.ศ. 2431 จึงให้ใช้หนังสือชุดแบบเรียนเร็ว 3 เล่มที่แต่งขึ้นใหม่แทน เพราะแบบเรียนเร็วดังกล่าวใช้เวลาเรียนเพียง 1 ถึง 1 ปีครึ่งเท่านั้น ขณะที่

แบบเรียนหลวงจะต้องใช้เวลาศึกษาถึง 3 ปีจึงจะจบ และในปี พ.ศ. 2427 ก็ได้มีระเบียบเกี่ยวกับการสอบไล่ สำหรับการศึกษาสามัญขึ้นเป็นครั้งแรก สาเหตุที่ต้องมีการสอบไล่ก็เพราะนักเรียนที่เรียนแบบเรียนหลวงชุด 6 เล่มนั้น มักจะเรียนกันไม่จบทั้งหมด คือ เรียนเพียง 2 หรือ 3 เล่ม ก็ออกไปหางานทำเพราะความรู้เพียงแค่นั้นก็สามารถไปทำงานเสมียนหรืออาลักษณ์ได้แล้ว เนื่องจากในเวลานั้นกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ได้รับการจัดตั้งขึ้นขยายงาน หรือปรับปรุงการบริหารขึ้นใหม่ จึงมีความต้องการผู้รู้หนังสือจำนวนมาก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในขณะนั้นจึงเห็นว่าการที่จะให้นักเรียนมีความรู้สูงขึ้นไปจำเป็นต้องหาทางให้นักเรียนอยู่เล่าเรียนจนจบและวิธีที่จะทำให้ได้ดังนี้ก็คือ จะต้องมีการสอบไล่หนังสือทำนองเดียวกับที่พระสงฆ์สอบพระปริยัติธรรมปีละครั้ง เพื่อแสดงว่านักเรียนมีภูมิความรู้ถึงขั้นนั้นๆ เจ้ากระทรวงผู้แต่งตั้งจะรู้ว่าผู้ที่เล่าเรียนมีความรู้ขั้นไหน นักเรียนจะได้อยู่เล่าเรียนจนสอบได้ ถึงขั้นนั้นตามที่โรงเรียนกำหนด จะได้คนที่ไปทำงานเหมาะสมกับงานและระดับความรู้ที่เรียนจบไป

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2428 จึงมีการสอบไล่เป็นครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งแบ่งการสอบออกเป็น 2 ชั้น โดยอนุโลมเรียกตามแบบการสอบพระปริยัติธรรมคือ เรียกการสอบครั้งแรกซึ่งเป็นชั้นต่ำว่า ประโยค 1 และเรียกการสอบที่ตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นชั้นสูงกว่า ประโยค 2 ผู้ที่ผ่านการสอบทั้ง 6 เล่ม ในชุดแบบเรียนหลวงแล้ว ถือว่าได้ประโยค 1 ถ้าไม่ออกไปทำงานก็เข้าเรียนเพื่อสอบประโยค 2 ต่อไปได้ วิชาประโยค 2 มี 8 อย่างด้วยกัน คือ คัดลายมือ เขียนตามคำบอก ทานหนังสือ แต่งจดหมาย แต่งแก้กระทู้ความ ย่อความ เลขและบัญชี อันเป็นวิชาที่จำเป็นต้องใช้ในงานราชการขณะนั้นทั้งสิ้น

นอกจากโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวังแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนเพิ่มเติมอีกหลายแห่ง เช่น โรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษ โรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก และที่สำคัญคือ โรงเรียนสำหรับราษฎรสามัญ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทยที่วัดมหรณพาราม เมื่อ พ.ศ. 2427 ทำให้ราษฎรทั่วไปมีโอกาสเข้าเรียนมากขึ้น

ใน พ.ศ. 2433 มีพระราชบัญญัติการสอบวิชาออกมาใช้แทนระเบียบสอบไล่เดิม และได้เพิ่มประโยค 3 ขึ้นมา ครั้นถึง พ.ศ. 2438 ก็มีการเปลี่ยนแปลงอีก โดยแยกการศึกษาในแต่ละประโยคออกจากกัน และในแต่ละประโยคก็มีการแบ่งออกเป็นชั้นๆ คือ ประโยค 1 มี 3 ชั้น ประโยค 2 มี 3 ชั้น และประโยค 3 มี 4 ชั้น รวมทั้งหมดเป็น 10 ชั้น การเรียนในประโยค 1 และ 2 นั้นคล้ายคลึงกัน ส่วนประโยค 3 มีลักษณะแตกต่างออกไป คือ ในประโยค 1 และ 2 มีการเรียนวิชาภาษาไทย และพงศาวดาร แต่ประโยค 3 เพิ่มวิชาสมัยใหม่เข้ามา คือ ภาษาต่างประเทศ คำนวณชั้นสูง วิทยาศาสตร์ และภูมิศาสตร์ และให้มีการสอบไล่

ปีละ 2 ครั้ง

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีการรวมกรมศึกษาธิการกับกรมธรรมการเข้าด้วยกัน โดยให้ตั้งชื่อกรมธรรมการเอาไว้ เมื่อ พ.ศ. 2432 และได้ยกฐานะกรมธรรมการขึ้นเป็น กระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 โดยเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เป็นเสนาบดีของกระทรวง และมีกรมในสังกัด 5 กรม คือ กรมธรรมการกลาง กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมพิพิธภณฑ์ และกรมตั้งหมกัร จะเห็นได้ว่ากระทรวงธรรมการในขณะนั้นดูแลการศึกษา การศาสนา การสาธารณสุขและการวัฒนธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นกิจการทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมโดยตรง สะท้อนแนวคิดด้านการศึกษากับสังคมและเพื่อสังคมในขณะนั้นอย่างแท้จริง

ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการแบ่งเขตการปกครองประเทศออกเป็นมณฑล มีเทศาภิบาลมณฑลเป็นผู้บริหารและกระทรวงมหาดไทยดูแลการปกครองในส่วนภูมิภาค กระทรวงนครบาลดูแลการปกครองกรุงเทพฯ ในการประชุมเทศาภิบาลมณฑล เมื่อ พ.ศ. 2452 ได้มีการตกลงให้เทศาภิบาลมณฑลรับผิดชอบการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา โดยให้ข้าหลวงธรรมการจัดการศึกษาในมณฑลแต่ขึ้นตรงต่อเทศาภิบาลมณฑล รายละเอียดความสำเร็จในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ใน พ.ศ. 2454 ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2454 จึงมีโรงเรียน 3 ประเภท ดังนี้

1. โรงเรียนรัฐบาล/คือ โรงเรียนที่ใช้เงินจากงบประมาณของกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ส่วนใหญ่มักตั้งในตัวเมือง เปิดสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป
2. โรงเรียนประชาบาล คือ โรงเรียนที่ราษฎรหรือนายอำเภอในท้องถิ่นช่วยกันจัดตั้งขึ้น และใช้เงินส่วนใหญ่จากภาษีอากรของท้องถิ่น หรือเงินอื่นเท่าที่จะหาได้ โรงเรียนเหล่านี้สอนในระดับประถมศึกษา มักตั้งกระจายอยู่ตามตำบลและท้องถิ่นต่าง ๆ
3. โรงเรียนบุคคล คือ โรงเรียนที่บุคคลหรือหมู่คณะตั้งขึ้น ใช้เงินส่วนตัว พุทธิอีกอย่างหนึ่งก็คือโรงเรียนราษฎรหรือโรงเรียนเอกชน มักตั้งอยู่ตามเมืองใหญ่ เปิดสอนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาในขณะนั้นสะท้อนหลักการกระจายอำนาจทางการบริหารและเปิดกว้างทางด้านการศึกษาให้มีความหลากหลาย รวมไปถึงการแบ่งสรรหน้าที่กันทำและรับผิดชอบ เพื่อให้การศึกษามีความทั่วถึงครอบคลุมทั่วประเทศ อันเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในการเข้าศึกษาโดยทั่วหน้ากันมิใช่จำกัดอยู่แต่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น

วิวัฒนาการการศึกษาของไทยก้าวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งอันมีผลสืบเนื่องต่อมาในรัชสมัยแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตั้ง “โรงเรียนข้าราชการ

รัชสมัยแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตั้ง “โรงเรียนข้าราชการพลเรือนในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ขึ้นเมื่อ 1 มกราคม พ.ศ. 2453 นับเป็นสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศไทย และโรงเรียนนี้เองที่ต่อมาได้สถาปนาเป็น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 นอกจากการอุดมศึกษาแล้ว การประถมศึกษาที่มีความสำคัญมิใช่น้อย เพราะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เองที่มีเหตุการณ์สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์การศึกษาของไทย เหตุการณ์หนึ่งที่อุบัติขึ้น นั่นก็คือ การออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 บังคับให้เด็กที่อยู่ในอายุ 7 ปี บริบูรณ์หรืออย่างเข้าปีที่ 8 ทุกคนต้องอยู่ในโรงเรียนจนถึงอายุ 14 ปีบริบูรณ์หรืออย่างเข้าปีที่ 15 โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ยกเว้นเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาก่อนอายุ 14 ปี หรือพิการ หรือบ้านอยู่ห่างจากโรงเรียนเกิน 3,200 เมตร นอกจากนี้ยังได้บังคับให้ราษฎรเสียเงินบำรุงการศึกษา เรียกว่า “เงินศึกษาพลี” ซึ่งเก็บเฉพาะชายฉกรรจ์ในกำหนดอัตราต่างกันตามสภาพของท้องถิ่น คือคนละ 1 ถึง 3 บาท ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้เลิกเก็บเงินศึกษาพลีตั้งแต่ พ.ศ. 2473 เนื่องจากปรากฏว่ามีคนจำนวนมากต้องโทษเพราะไม่มีเงินเสียค่าศึกษาพลีดังกล่าวแล้วให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินปีละ 3 ล้านบาทชดเชยให้แก่ท้องถิ่นแทนเงินศึกษาพลีนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2525 : 56-66)

การจัดการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปรัชญาที่ว่าความร่วมมือกันจัดการศึกษาโดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของการศึกษา ร่วมกันระดมทุนทรัพย์จัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตนได้เล่าเรียน นับว่าเป็นการให้รู้จักพัฒนาตนเองและพัฒนาท้องถิ่นไปพร้อม ๆ กัน

วิวัฒนาการการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงที่ประสบกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ทั้งนี้เนื่องจากเกิดเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลกกระแสดังกล่าวกระทบถึงประเทศไทยด้วย ส่งผลให้พระองค์ทรงดำเนินนโยบายสร้างคุณภาพของราชการ โดยทรงตัดรายจ่ายของรัฐลง ทำให้ข้าราชการจำนวนหนึ่งต้องออกจากราชการไป รวมทั้งครูและโรงเรียนตามมณฑลต่าง ๆ หลายแห่งปิดกิจการลง การศึกษาประชาบาลไม่ได้ขยายตัวออกไป แต่ในด้านการมัธยมศึกษาสายสามัญมีการปรับปรุงเพิ่มเติม คือ ในปี พ.ศ. 2471 มีการแยกชั้นเรียนในระดับมัธยมตอนปลายออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกวิทยาศาสตร์ แผนกภาษา และแผนกกลาง เพื่อให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความถนัด ความสนใจและความสามารถของแต่ละคน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2525 : 85)

* การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมและเศรษฐกิจว่ามีผลกระทบต่อการศึกษาโดยตรงและอย่างมาก การจัดการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวเองเพื่อสนองความต้องการของสังคมให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ การจัดแบ่งเป็นแผนกให้เลือกเรียนเป็นทางเลือก

หนึ่งเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์โดยตรงมากขึ้น มีเสรีภาพในการเลือกมากขึ้นตามปรัชญาลัทธิ
อัตถิภาวนิยมนั่นเอง

ส่วนการอุดมศึกษานั้น ในช่วงปลายรัชสมัยขององค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า
 อยู่หัว มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นในปี พ.ศ. 2477 เป็นตลาดวิชา
 หรือ “มหาวิทยาลัยเปิด” ที่ไม่มีการสอบเข้าเรียนผู้เรียนสามารถลงทะเบียนเรียนได้โดยไม่ต้อง
 ไปเข้าเรียนและไม่นับเวลาเรียน นับเป็นการเปิดกว้างทางโอกาสในการเข้าศึกษาต่อระดับสูงของ
 ประชาชนในชาติอย่างทั่วถึง

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 8 ระหว่าง พ.ศ. 2482-2488 เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยตก
 อยู่ในสภาวะคับขันของสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงเรียนหลายแห่งต้องปิดไป การศึกษาต้องชะงัก
 ลง มีการหยุดเรียนเพราะเกิดเหตุการณ์ถูกเงินและภัยทางอากาศ ประกอบกับเกิดอุทกภัยขึ้น
 หลายครั้ง การศึกษาในช่วงนี้ได้รับผลกระทบจากบริบทของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่
 ผันผวนอย่างมาก ทำให้เกิดผลเสียหลายประการ นอกจากขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์แบบเรียนแล้ว
 โรงเรียนก็เสียหายเพราะภัยจากการถูกโจมตีทางอากาศ เด็กขาดเรียนมากทำให้มีคนไม่รู้หนังสือ
 มากขึ้น รัฐบาลจึงมีนโยบายรณรงค์เรื่องการไม่รู้หนังสือ โดยเริ่มมีการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในปี พ.ศ.
 2483 นอกจากนั้นนโยบายรัฐนิยมของรัฐบาลในเรื่องของการปรับปรุงตัวสะกดภาษาไทย การ
 เขียน การออกเสียงต่างๆ ก็ทำให้เกิดความสับสนและกระทบต่อความเข้าใจ ตลอดจนการเรียน
 ของเด็กขณะนั้นด้วยอย่างมาก (กระทรวงศึกษาธิการ. 2525 : 131 - 133) กล่าวได้ว่า การเมือง
 มีผลกระทบต่อการศึกษาโดยตรงอย่างชัดเจนในช่วงนี้

แต่อย่างไรก็ตามในระหว่างสงครามก็ได้มีการปรับปรุงการศึกษาหลายประการ
 โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2485 มีการปรับปรุงและเปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษา
 ธิการ ซึ่งใช้มาจนถึงทุกวันนี้ ในด้านการอุดมศึกษามีการปรับปรุงและยกฐานะวิทยาลัยขึ้นเป็น
 มหาวิทยาลัยถึง 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัย
 แพทยศาสตร์ (คือมหาวิทยาลัยมหิดลในปัจจุบัน) นับว่าขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางและเป็น
 รากฐานสำคัญให้พัฒนาต่อมานกลายเป็นสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำของประเทศในปัจจุบัน

✓ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง การศึกษาของไทยได้มีวิวัฒนาการไปอย่าง
 กว้างขวางและรวดเร็วมากในหลายด้าน โดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกขององค์การ
 สหประชาชาติ ส่งผลให้ไทยได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือจากต่างประเทศมาพัฒนาและ
 ปรับปรุงการศึกษาไทยอย่างมากมาย อาทิ

1. ในด้านครู มีการตราพระราชบัญญัติครู พ.ศ. 2488 ขึ้นเป็นครั้งแรกก่อให้เกิดการจัดตั้ง คุรุสภา เป็นองค์กรเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์และสิทธิของครูโดยตรง ต่อมาในวันที่ 5 พฤษภาคม 2491 มีการยกฐานะครูประชาบาลขึ้นเป็นข้าราชการ วิวัฒนาการดังกล่าวนี้เป็นการยกระดับและส่งเสริมวิทยฐานะของวิชาชีพครูอย่างแท้จริง

2. ในด้านการทดลองปรับปรุงส่งเสริมการศึกษา โดยกระทรวงศึกษาธิการและองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้ทำการศึกษาร่วมกัน ในปี พ.ศ. 2491 - 2492 เพื่อปรับปรุงการศึกษาไทยทั้งในด้านหลักสูตร แบบเรียน วัสดุอุปกรณ์ วิธีสอน และการจัดการบริหาร โรงเรียนให้มีความทันสมัยเหมาะสมกับผู้เรียน ดำเนินการทดลองในปี พ.ศ. 2494 ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อมาขยายออกไปทั่วราชอาณาจักร

3. ในด้านการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาในส่วนภูมิภาค ภายหลังจากการทดลองการศึกษาแผนใหม่ที่จังหวัดฉะเชิงเทราแล้ว ในระหว่าง พ.ศ. 2494 - 2503 กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปรับปรุงการศึกษาในส่วนภูมิภาคขึ้นอีก 5 โครงการ คือ ที่จังหวัดชลบุรี ปราจีนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคให้ทันสมัยขึ้น

4. ในด้านการประถมศึกษา มีการศึกษาค้นคว้าเรื่องการศึกษาประชาบาลอย่างจริงจัง จัดสัมมนาขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงซอยประสานมิตร ในปี พ.ศ. 2494 เพื่อปรับปรุงการศึกษาประชาบาล ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับในขณะนั้นให้ดีขึ้น ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดทั่วประเทศ

5. ในด้านการอุดมศึกษา มีการขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษาขึ้นหลายแห่ง โดยเฉพาะในส่วนภูมิภาค เริ่มจากการตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาเพื่อสอนวิชาชีพในระดับปริญญาที่ประสานมิตร ในปี พ.ศ. 2497 จากนั้นขยายวิทยาเขตไปที่บางแสนในปี พ.ศ. 2498 ต่อมาจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2507 มหาวิทยาลัยขอนแก่นในปี พ.ศ. 2509 และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในปี พ.ศ. 2512 รวมทั้งจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงในปี พ.ศ. 2514 เป็นลักษณะตลาดวิชาหรือมหาวิทยาลัยเปิดแก่ประชาชนได้เข้าศึกษาอย่างแพร่หลาย

นอกจากนี้ยังมีวิวัฒนาการในด้านการจัดโครงสร้างการบริหารและกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาอีกหลายแห่ง เช่น ในด้านการวางแผน การกำหนดหลักการ เป้าหมายและนโยบายอันเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์โดยการจัดตั้งสภาการศึกษาเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 ซึ่งปัจจุบันคือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ อีกทั้งการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีนโยบายเป้าหมาย ทิศทาง และการจัดการหรือการดำเนินงานที่ต่างไปจากการศึกษาระดับอื่น จึงได้จัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัยขึ้นในปี พ.ศ. 2515 เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวโดยตรงแยกมาจากกระทรวง

ศึกษาศึกษา ทำให้การบริหารมหาวิทยาลัยมีความคล่องตัวขึ้นและพัฒนาวิชาการได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ในช่วงหลังสงครามมาจนถึงปัจจุบันกล่าวได้ว่าเป็นช่วงของพัฒนาการหรือพัฒนาการด้านการศึกษามาก สะท้อนหลักปรัชญาลัทธิพัฒนานิยมอย่างจริงจัง คือ จัดการศึกษาให้มีส่วนสัมพันธ์ต่อสังคมอย่างสอดคล้องกัน

จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาไทยนั้นมีแนวคิดพื้นฐานการศึกษาหลายประการเป็นส่วนประกอบที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นปรัชญา สังคม จิตวิทยา การเมือง เศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยา และศาสนา การปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยก็เพื่อความเหมาะสม แต่องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ยังคงมีบทบาทต่อการจัดการศึกษาของไทยอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

นโยบายและแผนการศึกษา

การศึกษาเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและมีความซับซ้อนในตัวเอง ดังนั้นการดำเนินการต่างๆ จึงต้องมีการกำหนดแนวทาง เป้าหมาย ขอบเขตและวิธีการให้ชัดเจน การกำหนดทิศทางในการดำเนินงานด้านการศึกษาจึงต้องมีนโยบายอันเป็นหลักการและแผนการเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศอย่างเหมาะสม สำหรับนโยบายนั้นเป็นหลักการกว้างๆที่ประกาศใช้โดยรัฐบาลเมื่อเข้ารับตำแหน่งบริหารประเทศด้วยการศึกษาเป็นแผนงานหลักหรือแผนแม่บทในการจัดการศึกษาของชาติ มีประเด็นที่ควรพิจารณาดังต่อไปนี้

ก. แผนการศึกษา

ประเทศไทยเริ่มจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการและเป็นระบบในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะที่ได้มีการวางแผนโดยกำหนดเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา มีการวางระบบ จัดแบ่งระดับและมีข้อกำหนดต่างๆเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา ตลอดจนเงื่อนไขต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาเป็นแนวทางให้มีการวางแผนสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งสิ้น 13 ฉบับ ซึ่งสามารถแบ่งการพิจารณาออกได้เป็น 2 ช่วง คือ

1. ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ในระยะตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 มีแผนการศึกษาซึ่งเรียกว่า “โครงการศึกษา” มีทั้งสิ้น 7 ฉบับ การประกาศใช้โครงการศึกษาในช่วงดังกล่าวโดยองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศใช้ จึงเป็นพระราชโองการของพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงพระราชอำนาจสูงสุดในขณะนั้น โครงการศึกษาจึงเปรียบเสมือนเป็นแผนแม่บทหรือแผนงานหลัก (Master Plan) ในการจัดการศึกษาโดยตรง ความเป็นมาของแต่ละโครงการโดยสังเขปมีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2504 : 10-14)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสยุโรปในปี พ.ศ. 2440 ได้ทอดพระเนตรเห็นนักเรียนไทยที่ส่งไปเรียนวิชาต่างๆ ในยุโรปขณะนั้น ต้องใช้เวลาศึกษานานกว่าจะสำเร็จ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ซึ่งดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตพิเศษประจำประเทศอังกฤษ ทำการศึกษาระบบการศึกษาของอังกฤษแล้วทูลเกล้าฯ ถวายพระองค์เพื่อทรงพิจารณาแนวทางที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาในประเทศไทย เมื่อทรงพิจารณาเห็นชอบแล้วทรงโปรดเกล้าฯ ประกาศใช้เป็น “โครงการศึกษา พ.ศ. 2441” ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. การศึกษามี 2 ชนิด คือ การเล่าเรียนสามัญ และการเล่าเรียนพิเศษ ซึ่งการเล่าเรียนสามัญแบ่งออกเป็น การเล่าเรียนเบื้องต้น การเล่าเรียนเบื้องต้น การเล่าเรียนเบื้องต้น และการเล่าเรียนเบื้องต้น ส่วนการศึกษาพิเศษก็คือ การเรียนวิชาชีพต่างๆ เช่น วิชาครู วิชาช่าง วิชากฎหมาย วิชาการค้าและกสิกรรมต่างๆ เป็นต้น

2. ชั้นมูลศึกษา หรือที่เรียกกันว่าชั้นบูรพบท รวมอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา แต่เด็กที่จะเรียนในชั้นนี้อายุจะต้องไม่เกิน 7 ปี ส่วนชั้นประถมศึกษา มี 2 ตอน ๆ ละ 3 ปี ชั้นมัธยมศึกษา มีการเรียน 4 ปี สำหรับการอาชีวศึกษานั้น มีเรียนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาถึงอุดมศึกษา โดยแยกเป็นโรงเรียนสามัญและโรงเรียนพิเศษ ส่วนสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้น เรียกว่าสาทลวิทยาลัย จะจัดตั้งขึ้นเมื่อจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษามั่นคงแล้ว

3. การศึกษาในระดับประมัฐจะจัดแบบให้เปล่า และเมื่อจำนวนโรงเรียนประถมเพิ่มขึ้นมากพอสมควร ก็จะออกพระราชบัญญัติบังคับให้เด็กในอายุที่ทางราชการกำหนดมาเข้าโรงเรียน ส่วนการศึกษาในระดับมัศึกษานั้น มีการเก็บค่าธรรมเนียม แต่ก็มีทุนเล่าเรียนหลวงให้แก่แก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดแคลน

ต่อมาพระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 เป็นโครงการที่ยึดแบบอย่างของอังกฤษเป็นหลัก จึงมีหลายประการที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของไทย จึงควรปรับปรุงแก้ไข ในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมารเสด็จกลับจากทรงศึกษาต่างประเทศ โดยเสด็จผ่านมาทางญี่ปุ่น ทรงโปรดเห็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ไปรับเสด็จและศึกษาแบบการศึกษาของญี่ปุ่นเพื่อมาปรับใช้กับไทย เมื่อกลับมาได้ทูลเกล้าฯ เสนอรายงานการศึกษา จึงโปรดให้ประกาศใช้ “โครงการศึกษา พ.ศ. 2445” เป็นฉบับใหม่แทน มีสาระสำคัญดังนี้

1. จัดการศึกษาเป็น 2 ประเภท คือ สามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา โดยสามัญศึกษาเป็นการศึกษาวิชาความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นพลเมืองดี และหาเลี้ยงชีพ มี 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

2. ด้านวิสามัญศึกษา เป็นการศึกษาวิชาความรู้เฉพาะด้าน เช่น เป็นช่าง แพทย์ ครู ทหาร ฯลฯ มีโรงเรียนฝึกหัดแต่ละประเภทเป็นการเฉพาะ เช่น โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนฝึกหัด อาจารย์ โรงเรียนทหาร ฯลฯ

แต่แล้วการจัดการศึกษาของชาติตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 นี้ก็ยังไม่สมบูรณ์และไม่สามารถดำเนินการจัดให้ครบถ้วนได้ เช่น การอุดมศึกษายังไม่มีการเรียนการสอนหรือสถาบันการศึกษาระดับนี้เลยในขณะนั้น ผู้ที่เรียนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์แล้ว หากต้องการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาก็ต้องไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเท่านั้น อีกทั้งการศึกษาในสายสามัญศึกษาก็ยังไม่ทั่วถึงจึงได้มีการปรับปรุงโครงการศึกษาลับใหม่ คือ “โครงการศึกษา พ.ศ. 2450” มีสาระสำคัญดังนี้

1. จัดการศึกษาโดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สามัญศึกษากับวิสามัญศึกษา

2. สามัญศึกษามี 2 แผนก คือ แผนกสามัญ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับมูลศึกษา ใช้เวลาเรียน 3 ปี อายุไม่เกิน 9 ปี ระดับประถมศึกษาใช้เวลาเรียน 3 ปี อายุไม่เกิน 12 ปี และระดับมัธยมศึกษาใช้เวลาเรียน 3 ปี เพิ่มวิชาภาษาอังกฤษ คำนวณและวิทยาศาสตร์มากขึ้น ส่วนแผนกพิเศษแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับมูลพิเศษใช้เวลาเรียน 3 ปี โดยปีสุดท้ายเริ่มเรียนภาษาอังกฤษ ระดับประถมพิเศษใช้เวลาเรียน 3 ปี เน้นหนักด้านภาษาต่างประเทศ จบแล้วสามารถออกไปประกอบอาชีพได้ และระดับมัธยมพิเศษใช้เวลาเรียน 5 ปี เน้นด้านภาษาเป็นหลัก สอนเป็นภาษาอังกฤษล้วน โดยเฉพาะโรงเรียนราษฎร์สอนภาษาอังกฤษ ซึ่งเรียกว่า โรงเรียนวิเศษเชลยศักดิ์

3. วิสามัญศึกษา เป็นการศึกษาด้านอาชีพ รับผู้เรียนจบจากชั้นมัธยมมาแล้วแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับต้นเรียน 3 ปี ได้แก่ ด้านภาษาอังกฤษ การช่าง ผดุงครรภ์ ครู ส่วนระดับสูงเรียนต่ออีก 3 ปี ได้แก่ การแพทย์และการฝึกหัดอาจารย์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม โครงการศึกษาลับดังกล่าวนี้ก็ยังมีความเป็นไปได้ยากในการจัดและดำเนินการสอนตามที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสายวิสามัญศึกษา ซึ่งเป็นสายวิชาชีพชั้นสูง ยังไม่สามารถเปิดสอนได้แพร่หลายนักเพราะขาดแคลนบุคลากร อีกทั้งยังเป็นสายวิชาการเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงมีการแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมขึ้น จึงได้มีการปรับปรุงใหม่เป็น “โครงการศึกษา พ.ศ. 2452” มีสาระสำคัญดังนี้

1. กำหนดหลักสูตรมัธยมพิเศษซึ่งแต่เดิมใช้เวลาเรียน 5 ปี ให้เหลือเพียง 3 ปี เพื่อให้ผู้เรียนจบการศึกษาเร็วขึ้น สามารถประกอบอาชีพได้

2. กำหนดหลักสูตรมัธยมชั้นสูงเพิ่มขึ้นใหม่ ใช้เวลาเรียน 3 ปี ต่อจากหลักสูตรมัธยมศึกษาของแผนกสามัญและมัธยมพิเศษของแผนกพิเศษ เพื่อให้ผู้ที่เรียนต่อหลักสูตรนี้ เมื่อจบแล้วสามารถไปศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในต่างประเทศได้เลย โดยไม่ต้องไปเรียนชั้นเตรียมเข้ามหาวิทยาลัยอีก

3. กำหนดอายุของผู้เรียนและจำนวนชั้นปีแต่ละระดับการศึกษาไว้อย่างชัดเจน คือ
 ชั้นมูลศึกษา เรียน 3 ปี อายุระหว่าง 7-9 ปี ชั้นประถมศึกษา เรียน 3 ปี อายุระหว่าง 10-12 ปี ชั้นมัธยมศึกษา เรียน 3 ปี อายุระหว่าง 13-15 ปี และชั้นมัธยมสูงเรียน 3 ปีอายุระหว่าง 16-18 ปี

จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาตามโครงการฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเรียนสายสามัญเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งเน้นการศึกษาต่อระดับสูงขึ้นเป็นส่วนมาก การศึกษาเพื่อประกอบอาชีพโดยตรงยังไม่ใช่มุ่งเน้นโดยตรงสำหรับโครงการฉบับนี้ เมื่อโครงสร้างของระบบการจัดการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียว จึงยังไม่สอดคล้องกับการผลิตบุคลากรเพื่อเข้าทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาประเทศในขณะนั้น อีกทั้งผู้มีโอกาสศึกษาต่อระดับสูง ในขณะนั้น ก็ยังมีจำนวนไม่มากนักที่จะเรียนต่อต่างประเทศได้ ทำให้ผู้จบการศึกษาจำนวนมากไม่มีโอกาสศึกษาต่อ เมื่อทำงานก็ไม่มีความรู้ด้านอาชีพอย่างเพียงพอ

ดังนั้นระบบการศึกษาของชาติจึงได้รับการแก้ไขปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2456 โดยมีการประกาศใช้ “โครงการศึกษา พ.ศ. 2456” เพื่อจัดชั้นเรียนใหม่ ขยายหลักสูตรประถมศึกษาเป็น 5 ปี ใน 3 ปีแรกเรียนวิชาสามัญ และใน 2 ปีหลังเรียนวิชาชีพ ส่วนชั้นมัธยมศึกษาให้มี 8 ปี แบ่งเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี กลาง 3 ปี และสูง 2 ปี และจัดหลักสูตรพิเศษสำหรับผู้หญิง คือ ประถมศึกษามี 3 ปี ไม่ต้องเรียนวิชาชีพอีก 2 ปี เพิ่มเติมอย่างผู้ชาย จะเห็นได้ว่า โครงการศึกษานี้ต้องการให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้เมื่อเรียนจบออกไปแล้วจะได้ไม่ต้องมุ่งแต่จะรับราชการกันทั้งหมด หรือมุ่งไปศึกษาต่อเท่านั้น แต่ผู้เรียนสามารถเลือกได้ว่าจะทำงานหรือศึกษาต่อ ครั้นต่อมาก็ประสบปัญหาที่ว่า สายวิชาสามัญไม่เป็นที่นิยมเรียน เพราะไม่มีโอกาสศึกษาต่อระดับสูงขึ้น เนื่องจาก ยังไม่สามารถเปิดสอนระดับสูงได้ อีกทั้งเมื่อไปทำงานก็ไม่ก้าวหน้าเพราะเป็นงานที่ไม่ได้ใช้ทักษะวิชาชีพซึ่งต้องฝึกเฉพาะทาง จึงมีการปรับปรุงใหม่ ประกาศใช้ “โครงการศึกษา พ.ศ. 2458” มีสาระสำคัญคือ ขยายชั้นวิชาสามัญศึกษาเพิ่มเติมในระดับมัธยมศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 ปี คือ ชั้นต้น 3 ปี ชั้นกลาง 3 ปี และชั้นสูง 2 ปี เพื่อให้ผู้เรียนหันมาสนใจเรียนด้านวิชาชีพกันมากขึ้น ส่วนใหญ่โครงสร้างของการศึกษาส่วนมากยังคงเหมือนกับโครงการศึกษา พ.ศ. 2456

ต่อมาในปี พ.ศ. 2464 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ซึ่งเป็นการประกาศเป็นกฎหมายการศึกษาบังคับให้เข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาโดยตรง จึงจำเป็นต้องปรับปรุงโครงการศึกษาของชาติใหม่ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ประกาศใช้ “โครงการศึกษา พ.ศ. 2464” ซึ่งดัดแปลงมาจากโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2458 มีสาระสำคัญ คือ แบ่งการศึกษาเป็น 2 ประเภท คือ สามัญศึกษาและวิสามัญศึกษาระดับประถมศึกษา มี 5 ปี แบ่งเป็นประถมสามัญศึกษา 3 ปี และประถมวิสามัญศึกษา 2 ปี จัดไว้สำหรับผู้ไม่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา ส่วนผู้ต้องการเรียนต่อเมื่อจบประถมสามัญศึกษาแล้วก็ต่อสายสามัญศึกษาเรียนชั้นมัธยมได้เลย ระดับมัธยมศึกษา มี 3 ปี แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ มัธยมศึกษาชั้นต้นและมัธยมศึกษาชั้นกลาง ชั้นละ 3 ปี ส่วนมัธยมศึกษาชั้นสูง 2 ปี เมื่อจบแต่ละชั้นของระดับมัธยมสามัญแล้วสามารถเรียนต่อมัธยมวิสามัญได้ และเมื่อจบมัธยมชั้นสูงแล้วเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งขณะนั้นมี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาแล้วเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าการจัดทำโครงการศึกษาอันเป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อจัดการศึกษาของชาตินั้น ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับจนกระทั่งมีการศึกษาครบทุกระดับตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา

2. ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประเทศไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการศึกษาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยที่ยังมีแผนการศึกษาเป็นแผนหลักในการจัดการศึกษาของชาติอยู่เหมือนเดิม เพียงแต่มีการเปลี่ยนชื่อเรียกจาก “โครงการศึกษา” เป็น “แผนการศึกษาชาติ” ซึ่งมี 3 ฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. 2475 พ.ศ. 2479 และ พ.ศ. 2494 ต่อมามีการเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “แผนการศึกษาแห่งชาติ” (National Scheme of Education) ซึ่งมี 3 ฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. 2503 พ.ศ. 2520 และ พ.ศ. 2535 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งสิ้นเป็น 6 ฉบับ ที่ใช้มาทั้งหมดภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรซึ่งบริหารประเทศได้ประกาศหลัก 6 ประการ เป็นแนวทางในการบริหารประเทศและได้ประกาศใช้ “แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475” เป็นแผนในการจัดการศึกษา มีสาระสำคัญคือ ให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่สภาพของตนพอสมควรแก่ภูมิปัญญา และทุนทรัพย์ แบ่งการจัดการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ จริยศึกษา เพื่อให้มีศีลธรรมจรรยา พุทธิศึกษา เพื่อให้มีวิชาความรู้และ พลศึกษา เพื่อให้มี

สุขภาพสมบูรณ์ ส่วนระบบการศึกษา มีแผนภูมิเป็นรูปต้นไม้ เรียกว่า “ศึกษาพฤกษ์” แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ สามัญศึกษา จัดสอนระดับประถมศึกษา 4 ปี ระดับมัธยมต้น 4 ปี และระดับมัธยมปลาย 4 ปี วิสามัญศึกษา เป็นการศึกษาด้านวิชาชีพจัดคู่กับสายสามัญศึกษา การศึกษาภาคบังคับคือ การศึกษาสายสามัญศึกษาระดับประถมศึกษา 4 ปี เป็นการศึกษาให้เปล่าไม่เสียค่าเล่าเรียน

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในปี พ.ศ. 2479 จึงได้มีการปรับปรุงการศึกษาของชาติใหม่ให้เหมาะสม โดยประกาศใช้ “แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479” แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ สามัญศึกษากับอาชีวศึกษา ในสายสามัญศึกษาแบ่งเป็นระดับประถมศึกษา 4 ปี มัธยมต้น 3 ปี มัธยมปลาย 3 ปี และชั้นเตรียมอุดมศึกษา 2 ปี จบแล้วศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาได้ ส่วนสายอาชีวศึกษาจัดคู่กับสายสามัญศึกษา สามารถเข้าศึกษาต่อได้เมื่อจบชั้นประถมศึกษา มัธยมต้น และมัธยมปลายในแต่ละระดับ

แผนการศึกษาชาตินี้เป็นแนวทางจัดการศึกษาของไทยอยู่ยาวนานหลายปีโดยมิได้เปลี่ยนแปลงเพราะประเทศตกอยู่ในสภาวะสงคราม แต่แนวทางจัดการศึกษาของชาติก็ได้ขยายตัวออกไปอย่างมากได้ทุกระดับตั้งแต่ประถมศึกษาถึงอุดมศึกษา จนกระทั่งสงครามสงบ ประเทศชาติเข้าสู่สภาวะปกติ จึงได้มีการประกาศใช้ “แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494” ปรับปรุงการศึกษาของชาติใหม่ แบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน คือ จริยศึกษา ให้มีศีลธรรมอันดีงานพลศึกษา ให้สุขภาพอนามัยดี พุทธิศึกษา ให้มีความรู้ทางวิชาการ และหัตถศึกษา ให้มีความคุ้นเคยในการปฏิบัติงานเพื่อเป็นรากฐานในการประกอบอาชีพต่อไป เป็นส่วนที่เพิ่มขึ้นมาจากแผนฉบับก่อน เพื่อเน้นด้านการอาชีพให้มากขึ้น

ในด้านการจัดระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาฉบับนี้ แบ่งระดับของการศึกษาออกเป็น 5 ระดับ ซึ่งนับว่าละเอียดกว่าแผนก่อน ๆ คือ มีการศึกษาชั้นอนุบาลเพื่อเตรียมความพร้อมประถมศึกษาเป็นภาคบังคับ 4 ปี มัธยมศึกษาสามัญ 3 ปี มัธยมศึกษาวิสามัญ 3 ปี มัธยมศึกษาอาชีวศึกษา 3 ปี เตรียมอุดมศึกษา 2 ปี และอุดมศึกษา ซึ่งมีหลายสถาบัน และหลายสาขาวิชาให้เรียนมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการศึกษาพิเศษและการศึกษาผู้ใหญ่ สำหรับเปิดโอกาสให้ผู้ที่พ้นวัยเรียนไปแล้วได้ศึกษาเพิ่มเติมได้อีกด้วย นับว่าเป็นการจัดการศึกษาที่เปิดกว้าง รวมทั้งเปิดโอกาสให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย อย่างทั่วถึงกัน

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการเน้นด้านอาชีวศึกษาโดยเพิ่มหัตถศึกษาอยู่ในหลักสูตร ความนิยมในการศึกษาด้านอาชีวศึกษาก็ยังไม่มากเมื่อเทียบกับด้านสามัญศึกษา ทั้งนี้เป็นเพราะว่าด้านอาชีวศึกษายังไม่มีการเปิดสอนในระดับสูง ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกว่าไม่ก้าวหน้าและดีกว่าสายสามัญศึกษาซึ่งมีการศึกษาต่อถึงระดับอุดมศึกษา ดังนั้นในปี พ.ศ. 2503 จึงมีการปรับ

ปรับปรุงการศึกษาของชาติใหม่ ประกาศใช้ “แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เศรษฐกิจ และการปกครองประเทศ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2503 : 15)

สำหรับสาระสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ ยังคงจัดการศึกษาโดยแบ่งเป็น 4 หมวด คือ- จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา เช่นเดิม แต่ระบบการศึกษาแบ่งเป็น 4 ระดับ คือ อนุบาลศึกษา เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต จัดระบบใหม่โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ประถมศึกษาตอนต้น เรียน 4 ปี และประถมศึกษาตอนปลาย เรียน 3 ปี ส่วนมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนสำรวจความถนัดและความต้องการของแต่ละคน และเรียนต่อระดับสูงขึ้น แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ มัธยมศึกษาตอนต้น เรียน 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย เรียน 2 ปี ซึ่งแยกกัน ถ้าผู้ที่จบมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วไม่ต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย ก็สามารถไปต่อสายอาชีพศึกษาได้ โดยใช้เวลาเรียนระดับต้น 3 ปี และระดับสูงอีก 2 ปี จบแต่ละระดับก็สามารถประกอบอาชีพได้ ส่วนผู้ที่ต่อสายสามัญเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแล้วก็ศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาโดยตรง

จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้เป็นไปในลักษณะเปิดกว้างมากขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีทางเลือกศึกษาต่อตามความถนัดและความต้องการของคน อีกทั้งขยายการศึกษาด้านอาชีวศึกษาให้มีความก้าวหน้าขึ้นกว่าเดิมอีกด้วย แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้เป็นแผนหลักในการจัดการศึกษาของชาติเป็นเวลานานถึง 17 ปี ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางด้านการศึกษาไปอย่างแพร่หลาย มีโรงเรียนระดับอนุบาล ประถม มัธยม อาชีวศึกษาและมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นหลายแห่งตามการจัดการศึกษาของแผนนี้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 รัฐบาลเห็นสมควรให้มีการปรับปรุงการศึกษาอีกครั้ง โดยเห็นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันตลอดชีวิต มุ่งเสริมสร้างคุณภาพของพลเมืองให้ดำรงชีวิต ทำประโยชน์แก่สังคม เสริมสร้างความมั่นคง ปลอดภัยและอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก รัฐบาลให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ถือเป็นหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะที่ต้องจัดและควบคุมดูแลโดยตรง จึงประกาศใช้ “แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520” โดยมีสาระสำคัญคือ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2520 : 4-20)

รัฐให้อำนาจในเชิงนโยบายโดยยึดหลักการกระจายอำนาจทางการบริหารการศึกษา เพื่อให้จัดการศึกษาได้สอดคล้องกับระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศและท้องถิ่น ระบบการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษาเป็นการเตรียมเด็กให้มีความพร้อมทุกด้านก่อนเข้าศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาภาคบังคับเน้นความรู้ขั้นพื้นฐานใน

การดำรงชีวิต โดยรัฐจัดเป็นระบบเดียวตลอดใช้เวลาเรียน 6 ปี ระดับมัธยมศึกษา เป็นการ
ศึกษาความต้องการ ความสนใจและความถนัดของแต่ละคน จัดแบ่งเป็น 2 ระดับ คือมัธยม
ศึกษาดอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับละ 3 ปี จบแล้วศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาภายใน
ประเทศซึ่งขยายตัวอย่างกว้างขวาง มีสถาบันและสาขาให้เลือกศึกษาได้อย่างมากมาย

นอกจากนี้ยังมีการอาชีวศึกษาซึ่งเปิดสอนระดับต้น 3 ปี ต่อจากชั้นมัธยมศึกษาตอน
ต้น และระดับสูง 2 ปี จบแล้วสามารถต่อระดับปริญญาในสายอาชีวศึกษาที่ขยายตัวทางวิชาการ
ขึ้นมาสู่ระดับสูงได้ มีการศึกษาพิเศษ สำหรับผู้บกพร่องทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ การศึกษา
สงเคราะห์ สำหรับผู้ด้อยโอกาสและพลาดโอกาส การศึกษานอกโรงเรียน สำหรับเปิดโอกาสให้
ทุกเพศทุกวัยศึกษาได้ตลอดชีวิต และยังสนับสนุนให้เอกชนมีส่วนร่วมจัดการศึกษาได้อย่าง
กว้างขวางด้วย

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2520 เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติมา
นานถึง 15 ปี ก็ได้รับการปรับปรุงแก้ไขใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะการณที่เปลี่ยนแปลงไปทั้ง
ของประเทศและของโลก เนื่องจากสถานการณ์ของโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมาก การ
ศึกษา จำเป็นต้องปรับตัวให้ทันและก้าวนำการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อีกทั้งสามารถนำวิทยาการ
ต่าง ๆ มาปรับใช้กับการศึกษาให้เหมาะสม รัฐบาลจึงได้ประกาศใช้ “แผนการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2535” ขึ้น ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติมาจนถึงปัจจุบันนี้ แผนฉบับปัจจุบัน
เน้นการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่ให้มนุษย์พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้อย่างเหมาะสมและ
สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน โดยเน้นพัฒนาการของบุคคล 4 ด้าน คือ ด้าน
ปัญญาให้รู้จักมีเหตุผล ผิดชอบชั่วดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้านจิตใจให้รู้จักควบคุมตน
เอง มีคุณธรรม มีความกล้าและละเอียดรอบคอบ รวมทั้งมีความอดทน ด้านร่างกายให้รู้จักดูแลรักษา
สุขภาพอนามัยของตนเอง เพื่อให้ร่างกายพัฒนาได้อย่างเหมาะสม และด้านสังคมให้รู้จักบทบาท
หน้าที่ สิทธิและมีพฤติกรรมที่ดีงาม ช่วยสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมไปในทิศทางที่เหมาะสม

ส่วนการจัดระบบการศึกษานั้น ยังคงใช้ระบบเหมือนกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2520 คือ ระบบ 6 : 3 : 3 สนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต
 อีกทั้งส่งเสริมการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี เพื่อมุ่งส่งเสริมความก้าวหน้าและความเป็นเลิศ
ทางวิชาการ โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งสนับสนุนการประยุกต์ใช้วิทยา
การสมัยใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้สอดคล้องและสมดุล นอกจากนี้
ยังมีการจัดระบบเครือข่ายการเรียนรู้อิงประชาชน การกระจายอำนาจ การบริหารการศึกษาและ
การส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษามีอิสระมากขึ้นเพื่อความคล่องตัวในการบริหารและพัฒนางาน
วิชาการให้ขยายตัวได้โดยสะดวก

ข. แผนพัฒนาการศึกษา

นอกเหนือจากแผนการศึกษาแห่งชาติที่ใช้เป็นแบบแผนในการจัดการศึกษาของชาติ มาทุกยุคทุกสมัยดังกล่าวมาแล้วในประเด็นก่อนนั้น ประเทศไทยยังมีแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ อันเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นแผนพัฒนาประเทศที่เป็นแผนหลักสำหรับวางรากฐานและกำหนดทิศทางการพัฒนา แผนนี้จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีวาระการดำเนินงานแผนละ 5 ปี การที่แผนพัฒนาการศึกษابرรจอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไปในั้น ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง การศึกษาเป็นกระบวนการในการสร้างและพัฒนาศักยภาพของกำลังคนให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งเพิ่มพูนประสิทธิผลของกำลังคนให้มีสมรรถนะในการสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป

ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับแรก เมื่อ พ.ศ. 2504 ขณะนั้นใช้ชื่อว่า “แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ” เริ่มใช้ระหว่าง พ.ศ. 2504-2509 เป็นฉบับที่ 1 เน้นการพัฒนาการศึกษาระดับอาชีวศึกษา คือ ช่างเทคนิคต่าง ๆ และวางแผนผลิตกำลังคนในสาขาขาดแคลน เช่น แพทย์ วิศวกร วิทยาศาสตร์ รวมทั้งขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้กว้างขวางขึ้น จัดตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคหลายแห่ง ซึ่งสอดคล้องกับการขยายตัวทางการศึกษาขณะนั้น

ต่อมาในระยะที่ 2 คือ ระหว่าง พ.ศ. 2510-2514 เป็นช่วงของแผนพัฒนา ฉบับที่ 2 เน้นการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปี เป็น 7 ปี ให้ทั่วถึงวางแผนผลิตกำลังคนให้มีความรู้ด้านเทคนิคและสาขาที่ขาดแคลนเหมือนแผนฉบับที่ 1 นอกจากนี้ยังเน้นการปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษา ได้แก่ หลักสูตร แบบเรียน อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนคุณวุฒิของครูผู้สอนให้เหมาะสม เพื่อยกระดับมาตรฐานการศึกษาของชาติให้สูงขึ้น

ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 3 คือ ระหว่าง พ.ศ. 2515-2519 มุ่งเน้นการปรับปรุงคุณภาพและการขยายปริมาณการศึกษา ตลอดจนการผลิตกำลังคนระดับต่าง ๆ ให้เพียงพอกับความต้องการของสังคมและประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปรับปรุงระบบการศึกษา หลักสูตร วิธีการสอนให้เหมาะสม รวมทั้งส่งเสริมวิทยฐานะและสถานภาพของครูให้สูงขึ้น เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนกันอย่างทั่วถึง

ระยะแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 คือ พ.ศ. 2520-2524 มีจุดเน้นทางการศึกษา คือ ปรับปรุงระบบ โครงสร้าง และคุณภาพทางการศึกษาในด้านเนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและสังคม ขยายการศึกษาภาคบังคับให้ครอบคลุมทั่วถึงทั้งประเทศ รวมทั้งสนับสนุนให้เอกชนมีส่วนร่วมจัดการศึกษาด้วย นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาและยกระดับวิชาชีพ

ครู ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น มีการติดตามประเมินผล ทำการวิจัยเพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างของระบบการศึกษา ความไม่เสมอภาคทางการศึกษา การบริหารการศึกษา การจัดการศึกษาของเอกชน การลงทุนทางด้านการศึกษา ตลอดจนบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ระหว่างแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 คือ พ.ศ. 2525-2529 เป็นช่วงที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อก้าวไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ มีผลทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จุดเน้นของการศึกษา คือ พัฒนาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพให้เหมาะสมกับการพัฒนาประเทศ เสริมสร้างบุคคลให้มีความรู้ ความคิด และความสามารถในการประกอบอาชีพ มีจริยธรรม คุณภาพ และมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ ดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมเพื่อความเป็นไทย สร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปรับปรุงสถานศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานเดียวกัน นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษามาใช้ ปรับปรุงระบบและวิธีการคัดเลือกเข้าศึกษาต่อระดับต่าง ๆ ให้เหมาะสม อีกทั้งระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาช่วยเหลือจัดการศึกษาให้ทั่วถึง การศึกษาทุกระดับเน้นกระบวนการคิด ปฏิบัติ และแก้ปัญหาเพื่อสร้างความรู้ใหม่ มีการฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง ใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือจริงประกอบการศึกษาภาคทฤษฎี รวมทั้งส่งเสริมการศึกษาระดับอนุบาลหรือก่อนวัยเรียนเพื่อเตรียมตัวเด็กเล็กให้มีความพร้อมอย่างถูกวิธี และถูกหลักวิชาก่อนเข้าศึกษาภาคบังคับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ที่ใช้ในระหว่าง พ.ศ. 2530-2534 เน้นการพัฒนาการศึกษาให้บุคคลมีความรู้ ความคิด คุณธรรม พละอนามัยที่สมบูรณ์ มีทักษะในการประกอบอาชีพ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ช่วงนี้เป็นช่วงที่เน้นการพัฒนาประเทศทางด้านอุตสาหกรรม ตลอดจนรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ จุดเน้นของการศึกษา คือ ปรับปรุงการเรียนการสอนด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง พัฒนารูปแบบการสอนรวมทั้งเนื้อหาสาระ วัสดุ อุปกรณ์ และตัวครูผู้สอนให้สอดคล้องกัน นอกจากนี้ยังส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาเพื่อชีวิต พัฒนาคุณภาพการศึกษา กระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา กระจายอำนาจการบริหารการศึกษา ส่งเสริมการทำวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการบริการทางวิชาการแก่สังคม รวมทั้งระดมสรรพกำลังจากแหล่งต่าง ๆ มาจัดสรรและพัฒนาการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

มาในระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ระหว่าง พ.ศ. 2535 - 2539 ที่เพิ่งจะสิ้นสุดลงไปนั้น เป็นช่วงที่จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของพลเมือง เน้นคุณธรรม จริยธรรม ปัญญา สุขภาพพลานามัย ทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งตนเองได้ ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ปรับตัวได้เหมาะสมกับสภาพการณ์ ริเริ่มสร้างสรรค์และพัฒนาประเทศชาติไปในทิศทางที่เหมาะสม โดยมีนโยบายหลักในการดำเนินการ คือ นโยบายการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคล พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระจายโอกาสทางการศึกษา ขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้นจาก 6 ปี เป็น 9 ปี ถึง 12 ปี ขยายเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชนทุกรูปแบบให้สามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง ขยายการศึกษาเพื่ออาชีพ เพื่อพัฒนาและยกระดับกำลังคน ช่างเทคนิค ช่างฝีมือให้เชี่ยวชาญขึ้น พัฒนาคู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ตลอดจนเงินเดือน สวัสดิการที่เหมาะสมกับการครองชีพ ส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ระดมสรรพกำลังจากหลายฝ่ายมาช่วยกันปรับปรุงและขยายการศึกษา จัดระบบสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษาให้มีข้อมูลที่ทันสมัยมีประสิทธิภาพเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนและตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม

ช่วงของการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ระหว่าง พ.ศ. 2540 - 2544 แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติตามแนวทางการพัฒนาของแผนนี้มีจุดเน้นที่คุณภาพและศักยภาพของคน จากสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้การศึกษาต้องมีการวางแผน สร้างวิสัยทัศน์ ตลอดจนเสนอมุมมองเพื่อการก้าวหน้า ไปสู่นาคตอย่างมีทิศทางที่สร้างสรรค์และพัฒนาได้อย่างเหมาะสม แผนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อขยายและยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้นอย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิตอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ ปฏิรูประบบการเรียนการสอนเพื่อสร้างคุณลักษณะนิสัย ความสนใจใฝ่รู้ ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ปรับตัวได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ปฏิรูปการผลิตและการพัฒนาครูให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและถ่ายทอดความรู้ จัดสถานการณ์และประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนได้อย่างเหมาะสม เร่งผลิตและพัฒนากำลังคนระดับกลางและระดับสูงให้พัฒนาสร้างสรรคงานอย่างมีประสิทธิภาพ ปฏิรูประบบการบริหารและการจัดการศึกษาโดยให้ชุมชน สังคม องค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของคน พัฒนาระบบอุดมศึกษาให้มีความคล่องตัวในการบริหารและมีอิสระทางวิชาการมากขึ้น วางแผนผลิตกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีในสาขาขาดแคลน และพัฒนาคนด้านสังคมศาสตร์ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติทั้ง 8 ฉบับนั้น จัดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องและมีทิศทางเดียวกันกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อันแสดง

ให้เห็นว่าการศึกษายเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการของการพัฒนาประเทศ เพราะเป็นกระบวนการพัฒนากำลังคน ประสิทธิภาพของคนให้มีศักยภาพ กำลังคนจึงเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคมและประเทศชาติอย่างยิ่งซึ่งจะพัฒนาให้เหมาะสมและถูกทิศทาง ได้ก็ด้วยการศึกษานั้นเอง

ค. นโยบายการศึกษา

นโยบายการศึกษาที่กล่าวถึงพอสังเขปในประเด็นนี้ คือ นโยบายของรัฐบาล ความจริงแล้วนโยบายมีหลายประเภท หลายประเด็น และหลายระดับ แยกกันไปตามหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับกระทรวง ทบวง กรม กอง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ส่วนรัฐบาลเป็นองค์กรที่สำคัญในด้านการบริหาร การกำหนดนโยบายและการตัดสินใจดำเนินการหรือไม่ดำเนินการในเรื่องใด ดังนั้นนโยบายของรัฐบาลจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่หน่วยงานต่าง ๆ รับไปเป็นกรอบในการกำหนดทิศทาง การวางแผน ตลอดจนการกำหนดเป็นโครงการ แผนงานสำหรับดำเนินการหรือปฏิบัติงานให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น ๆ

เรื่องการศึกษาที่เช่นกัน การศึกษาเป็นหน้าที่หนึ่งของรัฐบาลที่รัฐบาลให้ความสำคัญอย่างมากในการส่งเสริม สนับสนุนและบริหารจัดการเมื่อเข้ารับตำแหน่งภายหลังจากการเลือกตั้งแล้ว รัฐบาลจะแถลงนโยบายซึ่งเป็นแนวทางในการบริหารประเทศโดยภาพรวม แถลงการณ์ดังกล่าวมีเรื่องของการศึกษาด้วยเป็นนโยบายทางการศึกษาที่รัฐบาลวางกรอบเป็นแนวทางในการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา และปรับปรุงเกี่ยวกับการศึกษาของชาติให้เหมาะสม ทันสมัย และสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ

อย่างไรก็ตาม นโยบายการศึกษาที่รัฐบาลแถลงไว้จะเป็นไปได้ในทิศทางที่ประสงค์หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับรัฐบาลเป็นสำคัญ ข้อสังเกตบางประการที่น่าสนใจก็คือ ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยครั้ง รัฐบาลแต่ละชุดที่ขึ้นมาบริหารประเทศมิได้บริหารตามกำหนดเวลาที่ควรจะเป็น คือ วาระละ 4 ปี ตามบทบัญญัติหากแต่ว่ามีเหตุการณ์หรือมีเหตุผลบางประการที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลชุดใหม่ก็มีการแถลงนโยบายกันใหม่ ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องอีกทั้งบางหลักการก็ไม่สามารถนำมาปฏิบัติให้เป็นจริงและดำเนินการไปได้โดยตลอด จึงทำให้แผนงานหรือโครงการหลายอย่างหยุดชะงักหรือมิได้ดำเนินการไป ๆ เลย

นับตั้งแต่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มาจนถึงขณะนี้ เป็นเวลาเกือบ 70 ปีแล้ว ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมานี้ ประเทศไทยมีรัฐบาลบริหารประเทศรวมทั้งสิ้น 55 ชุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงนโยบายที่ไม่ต่อเนื่องและไม่มีผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจังในบางโครงการ จุดนี้แสดงให้เห็นว่าการศึกษานั้นมีความเกี่ยวข้องกับ

การเมืองอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงนโยบาย เพราะมักจะเปลี่ยนทิศทางไปเสมอเมื่อการเมืองเปลี่ยนแปลง ครั้นนี้เป็นข้อควรระวังอย่างยิ่งในการบริหารการศึกษาเพราะจะทำให้การศึกษามีจุดอ่อน จุดค้อย ไม่สามารถพัฒนาไปได้เท่าที่ควร ตลอดจนบางครั้งการศึกษาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองก็เป็นได้ซึ่งเป็นผลเสียต่อการศึกษาและมีผลกระทบต่ออันเกิดขึ้นกับการศึกษา คือทำให้การศึกษาไม่ได้พัฒนาไปเท่าที่ควร ผลเสียนี้จะตกอยู่กับประชาชนของรัฐผู้รับการศึกษาที่ขาดความต่อเนื่อง ทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสม และขาดการพัฒนาตนเองที่มีประสิทธิภาพและศักยภาพสูงสุดอันจะนำไปพัฒนาประเทศต่อไป

อีกนัยหนึ่งหากรัฐบาลมีความจริงใจและมีความตั้งใจในการพัฒนาการศึกษาอย่างเต็มที่แล้ว การศึกษาก็พัฒนาไปได้รวดเร็วและกว้างขวาง จากตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของการศึกษาที่ผ่านมา ทำให้มองเห็นภาพว่าถ้ารัฐบาลมีทิศทางที่ชัดเจน มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในด้านการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นด้านใดของการศึกษาก็ตาม เช่น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เน้นด้านการศึกษา อาชีวศึกษา ก็ทำให้ด้านนี้ขยายตัวไปอย่างมากและยกระดับการศึกษาให้สูงขึ้นจนมีความก้าวหน้าทัดเทียมกับสายสามัญ หรือในช่วงต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 ก็มีการขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษาส่วนภูมิภาคออกไปหลายแห่งและแม้กระทั่งในระยะของแผนพัฒนา ฉบับที่ 4-5 ก็เน้นอุตสาหกรรมพัฒนากำลังคน ช่างเทคนิค รวมไปถึงการผลิตบุคลากรระดับสูงในสาขาที่ขาดแคลน เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งจุดเน้นดังกล่าวในแต่ละยุคสมัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง และพัฒนาการศึกษาในแต่ละด้านตามที่เป็นจุดเน้นนั้น ๆ ทำให้การศึกษาได้รับการส่งเสริมมากขึ้น

นอกจากนี้ในด้านงบประมาณก็เช่นกัน การเมืองกับการศึกษามีส่วนสัมพันธ์กันอย่างมาก หากนโยบายของรัฐบาลมีจุดเน้นเพื่อการศึกษา การพัฒนา การปรับปรุงอาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการค้นคว้าทำการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ รวมทั้งส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้และนำนวัตกรรมสมัยใหม่เข้ามาใช้ในวงการการศึกษาอย่างจริงจังแล้ว ก็ทำให้การศึกษาได้รับงบประมาณอย่างเต็มที่ในการดำเนินงานและขยายงานต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงแน่นอน ดังนั้นนโยบายของรัฐบาลก็เป็นตัวดัชนีที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการกำหนดนโยบายและแผนการศึกษาให้มีเป้าหมาย ทิศทาง และจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุคสมัย อันสะท้อนถึงแนวความคิด ความคาดหวังและความมุ่งมั่นในการพัฒนากำลังคนและพัฒนาชาติตามลำดับ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวทางหรือหลักการในการจัดการศึกษาของชาติสามารถพิจารณาความสอดคล้อง ความสัมพันธ์และทิศทางในการจัดการศึกษาได้จากแผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายการศึกษาของรัฐบาลแต่ละชุดเป็นหลัก

ลักษณะและวิวัฒนาการของอักษรไทย

จากประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าประเทศไทยมีตัวอักษรใช้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย คือ พ่อขุนรามคำแหง ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นใช้โดยคิดแปลงจากอักษรขอมและมอญ ตั้งแต่ พ.ศ. 1826 เรียกว่า ลายสือไทย แต่ก็มีกรถกเถียงกันมากว่าเป็นตัวอักษรที่ประดิษฐ์ขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงหรือทำขึ้นภายหลัง ซึ่งยังไม่มียุติ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของตัวอักษรของไทย ก็มีวิวัฒนาการมาหลายรูปแบบซึ่งในเอกสารจีน ได้ให้เหตุผลของความจำเป็นที่ต้องประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้คือ การเผยแผ่ศาสนาพุทธหินยาน การแปลพระไตรปิฎกทำให้เกิดความจำเป็นต้องคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นมา เมื่อมีการประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นมาแล้ว ประโยชน์ของตัวอักษร มิได้อยู่แค่เพียงวงการศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นภาษาที่ใช้ในกลุ่มชนอื่น ๆ อีกด้วย จนกลายเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเป็นเครื่องมือสำหรับสื่อความหมายของประชาชนได้เช่นกัน ภาษาของกลุ่มชนต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ที่นิยมใช้กันและมีผู้อ่านออกเขียนได้จำนวนมาก ๆ นั้น คือ ตระกูลภาษาไทย หรือไต ปัจจุบันเอกสารทางประวัติศาสตร์ นิยายปรัมปรา นิทานที่สนุกสนาน กลอนเพลงของชนชาติไทย ส่วนใหญ่ก็ได้อาศัยภาษาไทยจดบันทึกไว้ ภาษาไทยนั้นกล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่นำเกียรติมาให้ชนชาติไทยมากที่สุด

เหตุผลดังกล่าวนี้นับว่าน่าสนใจและสนับสนุนพระราชดำริของพ่อขุนรามคำแหง มหาราชในการประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1826 เพราะในรัชสมัยของพระองค์ ทรงรับศาสนาพุทธมาไว้เป็นศาสนาประจำบ้านเมืองอย่างจริงจังและคนไทยในปัจจุบันก็เชื่อว่าเป็นอักษรไทยรุ่นแรกของไทยอีกด้วย (ชวัช ปุณโณทก, 2535 : 3-13)

ประวัติอักษรไทย

ข้อความความตอนหนึ่งในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ซึ่งเรียกกันว่า “ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช” ได้กล่าวถึงตัวอักษรไทยชนิดหนึ่ง หรือ ลายสือไทย ดังนี้

“เมื่อก่อนลายสือไทยนี้มี 1205 ศก ปี่มะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใคร่ใจในใจ แลใส่ลายสือนี่ ลายสือไทยนี้จึงมีเพื่อขุนผู้มันใส่ไว้”

ข้อความดังกล่าวก่อให้เกิดการคาดคะเนว่า ก่อนกำเนิดของ “ลายสือไทย” เมื่อ 1205 ศก หรือ พ.ศ. 1826 นั้น คนไทยมีตัวอักษรใช้หรือไม่ มีปราชญ์แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ทั้งค้านและสนับสนุน ต่างก็มีหลักฐานและเหตุผลน่าเชื่อถือทัดเทียมกันสมควรศึกษาและรับรู้ไว้ ดังนี้

1. ฝ่ายที่เชื่อว่ามิ้อักษรไทยอยู่ก่อนลายสือไทย บุคคลแรกที่สมควรกล่าวถึง คือ ศาสตราจารย์ออร์ซ เซเดส์ ชาวฝรั่งเศส นักปราชญ์ทางประวัติศาสตร์และภาษาโบราณ ได้กล่าวว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชมิใช่คนแรกที่บัญญัติอักษรไทย เพราะก่อนสมัยของพระองค์คนไทยมี

อักษรไข้อยู่แล้วเรียกว่า อักษรไทยเดิม นอกจากนี้ในสมัยนั้นยังมี อักษรไทยใหญ่ และ อักษรไทยน้อย ด้วย ส่วนอักษรที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ขึ้นนั้น ต่อมาเรียกว่า อักษรไทยกลาง ทรงอาศัยต้นแบบอักษรหวัดของขอม และทรงดัดแปลงแก้ไขให้ดีขึ้น จนเป็นที่ยอมรับของทุกคนไทยที่อยู่ริมแม่น้ำยมและแม่น้ำเจ้าพระยา (ยอร์ช เซเดส์, 2507 : 10-23)

พิฑูร มลิวัดย์ ผู้เชี่ยวชาญภาษาถิ่นอีสานและภาษาเหนือ ได้ตีความคำว่า ลายสือไทยนี้ว่า คงหมายถึง ข้อความที่จารึกเป็นภาษาไทยอย่างที่จารึกไว้นี้ โดยอธิบายคำว่า “ใส่ไว้” ในศิลาจารึกกับ “ใส่เพื่อใด” ในเทศมิกถา มีความหมายเหมือนกัน แปลว่า “เขียน แต่งไว้” ดังนั้น “ใส่ลายสือไทยนี้” จึงน่าจะหมายความว่า “บันทึก เขียน หรือจารึก” ข้อความเรื่องราวเป็นภาษาและอักษรไทยอย่างที่จารึกนี้ ซึ่งเป็นอักษรที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงแก้ไขเปลี่ยนแปลงใช้ในรัชกาลของพระองค์ นอกจากนี้อาจารย์พิฑูร มลิวัดย์ ยังกล่าวว่า อักษรไทยที่ใช้มาก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชอาจเป็น อักษรไทยน้อย อย่างที่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 วัดศรีชุมที่สามารถศึกษาได้ (พิฑูร มลิวัดย์, 2523 : 1-10)

2. ฝ่ายที่เชื่อว่าก่อนลายสือไทยไม่มีอักษรไทย ในที่นี้จะนำมากล่าวถึง 3 ท่านคือ

1) สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานความเห็นว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อทรงคิดตัวอักษรขึ้นใน พ.ศ. 1826 ก็ได้ทรงเริ่มจดกฎหมายทั้งที่ตั้งขึ้นใหม่และมีไข้อยู่ก่อนหน้านี้แล้ว นอกจากนี้คนไทยในราชอาณาจักรล้านนาและกรุงศรีสัตนาคณหุดได้ใช้ตัวหนังสือตามแบบพ่อขุนรามคำแหงมหาราชไปด้วย (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513 : 18)

2) ดร.ประเสริฐ ณ นคร เชื่อว่าอักษรไทยเดิมก่อนลายสือไทยคงยังไม่มี โดยอ้างเหตุผลดังนี้ (ประเสริฐ ณ นคร, 2526 : 19-30)

ไทยขาว ไทยดำ ไทยแดง เข้าไทยในดงเกี้ยว ผู้ไทยในฉนวนและลาวปัจจุบัน ยังใช้ตัวอักษรที่กลายเป็นจากลายสือไทยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ถ้าคนไทยมีมีตัวอักษรไทยเดิมอยู่แล้วก็คงจะไม่ยอมรับลายสือไทยเข้าไปใช้จนแพร่หลายกว้างขวางไปในหลายประเทศดังกล่าวมาแล้ว เพราะการเปลี่ยนแปลงให้ผิดไปจากของที่เคยชินมาแล้วทำได้ยากมาก

อย่างไรก็ตาม ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้เสนอผลการค้นคว้าเกี่ยวกับอักษรไทยน้อยว่า “เท่าที่ค้นพบแล้วตัวหนังสือไทยน้อยในอีสานที่เก่าแก่ที่สุดปรากฏในศิลาจารึกวัดแดนเมือง พ.ศ.2073 ส่วนในประเทศลาว ศิลาจารึกตัวไทยน้อยเก่าแก่ที่สุด ได้แก่ จารึกบ้านสังคะโลก พ.ศ. 2070” ดังนั้นจึงน่าจะเชื่อว่าอักษรพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเก่าแก่กว่าตัวอักษรไทยน้อยมาก

3) ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ผู้เชี่ยวชาญจารึกและภาษาเขมรเชื่อว่า ก่อน “ลายสือไทย” คนไทยคงใช้อักษรมอญและอักษรขอม คนชาติมอญกำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่ก่อนที่คนไทยจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนของประเทศไทยในขณะนี้ ชาวไทยได้รับอารยธรรมจากมอญตั้งแต่วราว พ.ศ. 400 เช่น ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและอักษรศาสตร์ เป็นต้น ส่วนภาษาขอมนั้นไทยได้รับหลังจากภาษามอญเมื่อราว พ.ศ.1500 พวกขอมได้แผ่อาณาเขตมาถึงดินแดนไทยทางลำน้ายม ได้ปกครองเมืองเซียงและเมืองสุโขทัย ชาวไทยจึงน่าจะ ได้ศึกษาอักษรขอมหัดอันเป็นอักษรที่ใช้ในราชการ ครั้นถึง พ.ศ.1800 หลังจากที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงประกาศตั้งกรุงสุโขทัยจึงมีพระราชประสงค์ให้ไทยเลิกปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมขอม และคงจะให้เลิกใช้ภาษาขอมในทางราชการด้วย ครั้นถึงรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจึงทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นใช้เป็นของตนเอง (ฉ่ำ ทองคำวรรณ, 2505 : 3-13)

ข้อสันนิษฐานที่ว่าคนไทยคงใช้อักษรขอมก่อนการใช้ “ลายสือไทย” นั้น ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ผู้เชี่ยวชาญอักษรวิทยาไทยแห่งกองหอสมุดแห่งชาติ ได้พบหลักฐานการใช้อักษรขอมจารึกเป็นภาษาไทยในจารึกก่งแม่ nang เมืองจังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ.1710 แห่งหนึ่งและที่จารึกหลังพระพุทธรูปนาครกจังหวัดลพบุรี พ.ศ.1756 อีกแห่งหนึ่ง ทั้งนี้เพราะมีคำไทยปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ซึ่งในภาษาขอม ไม่ใช่ เช่น “พระ” ในคำพระนามกรุงพระศรีริธาตุ พระบูชาซึ่งขอมใช้ วระ เช่น ในคำ วระกมรตง เหตุผลอีกข้อหนึ่งคือการบันทึกศักราชในจารึกทั้งสองดังกล่าวขึ้นต้นด้วยเลขศักราชแล้วต่อด้วยปีนักษัตรซึ่งเป็นระเบียบวิธีการของไทยโดยเฉพาะ แตกต่างจากขอมในสมัยนั้นซึ่งนิยมขึ้นต้นด้วยเลขศักราชแล้วต่อด้วยวัน เดือน เช่น (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2526 : 11-13)

การบันทึกศักราชแบบไทย

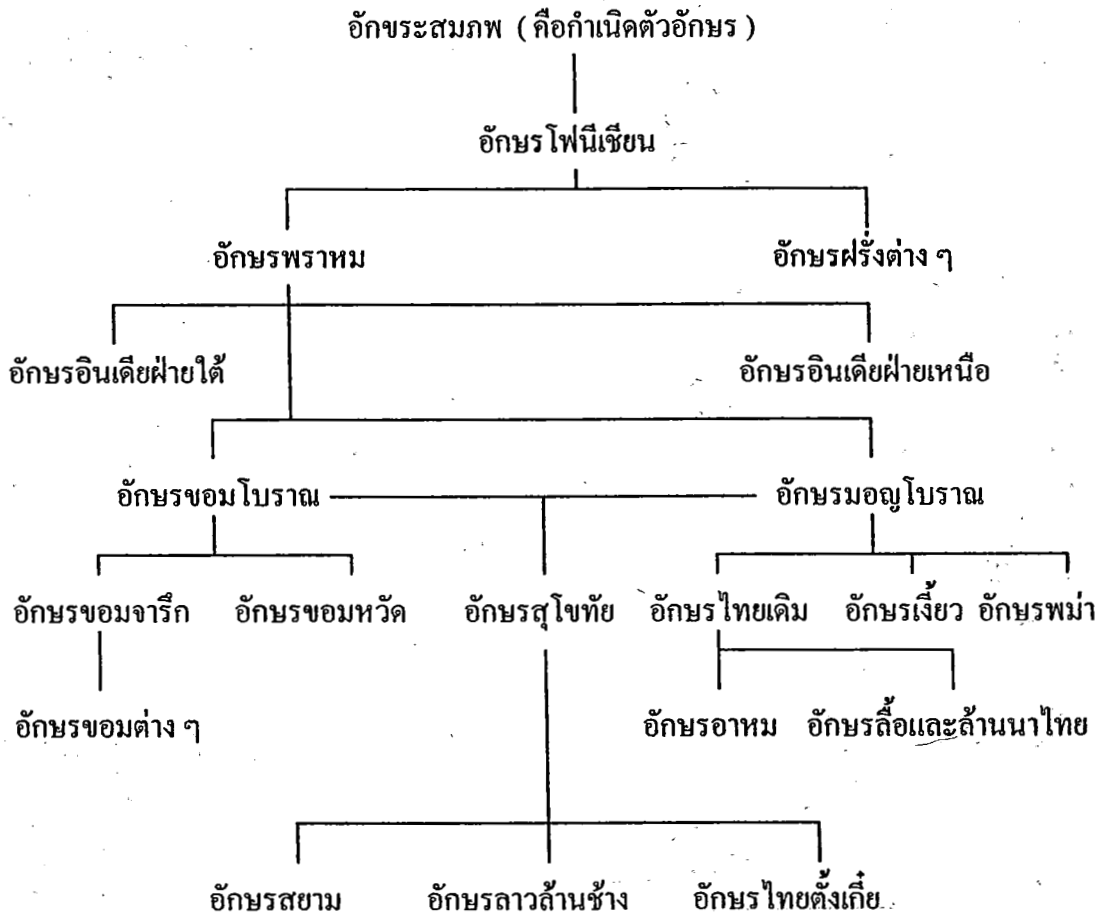
- 135 ศก ระกา นักษัตร (จารึกหลังพระพุทธรูปนาครกลพบุรี พ.ศ.1756)
- 1205 ศก ปีมะแม

การบันทึกศักราชแบบขอม

- มหาศักราช 923 ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 (จารึกปราสาทหินพนมวัน)
- 1030 ศก แรม 8 ค่ำ เดือนยี่ วันอาทิตย์ (ปราสาทหินพิมาย)

จากหลักฐานดังกล่าวเป็นการสนับสนุนข้อสันนิษฐานว่า ไทยได้ใช้อักษรขอมจารึกภาษาไทยก่อนการใช้ลายมือไทย ดังนั้นจึงน่าจะเชื่อว่า ไทยยังคงไม่มีอักษรไทยใช้ก่อนลายสือไทย และทำให้ได้ข้อสรุปที่ค่อนข้างแน่นอนว่า อักษรไทยที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่ค้นพบในปัจจุบันคืออักษรไทยในจารึกหลักที่ 1 ซึ่งจารึกหลัง พ.ศ. 1826 หรือนิยมเรียกว่า อักษรลายสือไทย

อย่างไรก็ตาม อักษรสุโขทัยจัดได้ว่ามีวิวัฒนาการมาจากอักษรขอมโบราณ และอักษร
มอญโบราณ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากอักษรโพนีเซียน ดังแผนผังกำเนิดอักษรไทยที่ศาสตราจารย์
ยอร์ช เซเดส์ เขียนไว้ในตำนานอักษรไทย (2507 : 10-23) ดังนี้

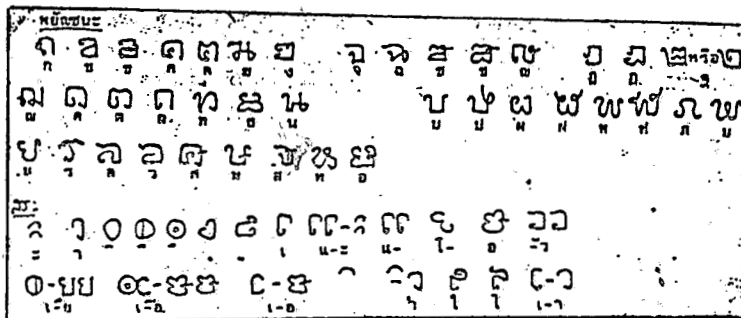

ผังแสดงการกำเนิดตัวอักษรนี้ นอกจากจะสืบสาวขึ้นไปถึงต้นตอของตัวอักษร
ต่าง ๆ ทั้งในยุโรปและเอเชีย รวมทั้งตัวอักษรสุโขทัยหรือลายสือไทยแล้วยังทำให้ทราบอีกว่าตัว
อักษรไทยใช้อยู่ใน ภาษาพื้นเมือง เป็นตระกูลเดียวกันหลายภาษา เช่น ลาว เป็นต้น มีผู้อธิบายว่า
อักษรลาวหรืออักษรล้านนา หรืออักษรขวน มีใช้อยู่ในสมัยเดียวกับอักษรสุโขทัยในสังคมภาค
เหนือ ต่อมาอักษรวิเชียรของอักษรขวนเข้าไปปะปนมากยิ่งขึ้น จึงมีชื่อเรียกใหม่ว่า “ อักษรฝักขาม ”
อันเป็นตัวอักษรของภาษาไทยถิ่นเหนือและอีสานที่ใช้จารึกและเขียนเรื่องราวทางธรรมและ
วรรณกรรม และพัฒนามาจนเป็น “ อักษรตัวธรรม ”

ลักษณะอักษรไทยสมัยสุโขทัย

ดังกล่าวแล้วว่า อักษรไทยสมัยสุโขทัยนับเป็นตัวอักษรไทยที่เก่าแก่ที่สุดแล้วมีวิวัฒนาการต่อเนื่องจนถึงปลายสมัยสุโขทัยที่คนไทยอยุธยาปรับเอาตัวอักษรสุโขทัยมาใช้จดจารึกเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน โดยเปลี่ยนแปลงตัวอักษรให้เหมาะสมกับสภาพการเขียน วัสดุในการเขียนและจุดมุ่งหมาย

ต้นกำเนิดของอักษรสุโขทัยหรือลายสือไทยมีพยัญชนะ 39 ตัว และสระ 20 ตัว ดังนี้

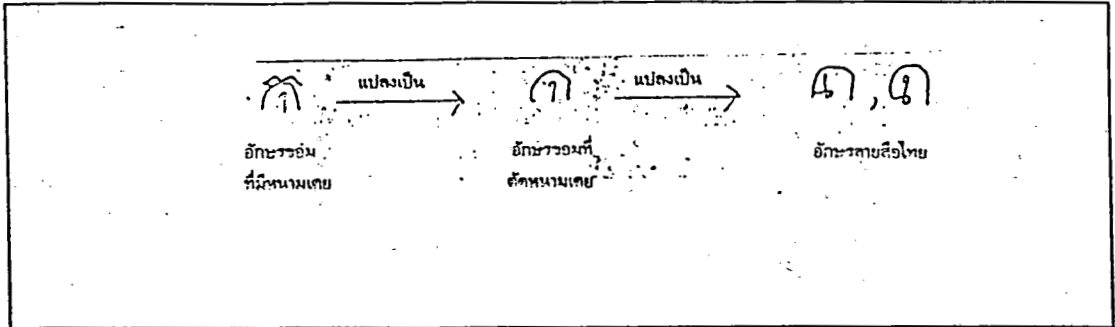

1. รูปร่างตัวอักษรลายสือไทย

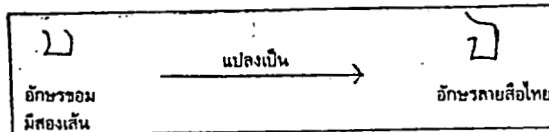
เชื่อกันว่าตัวอักษรลายสือไทยมีรูปร่างคล้ายอักษรขอมหมวดมากที่สุด เมื่อเทียบกับตัวอักษรมอญโบราณของคนมอญซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับคนสุโขทัย เมื่อเทียบเคียงกับอักษรขอมโบราณกับอักษรลายสือไทยแล้ว จะเห็นได้ว่าอักษรต่อไปนี้คล้ายคลึงกันมาก ดังตารางเปรียบเทียบดังนี้

ลายสือไทย	ขอมโบราณ	ภาษาไทยปัจจุบัน	ลายสือไทย	ขอมโบราณ	ภาษาไทยปัจจุบัน
ก	ក	ก	๒	ក	ก
ข	ខ	ข	๓, ๔	ខ	ข
ค	ក	ค	๑, ๒	ក	ค
จ	ច	จ	๓, ๔	ច	จ
ฉ	ឆ	ฉ	๑, ๒	ឆ	ฉ
ช	ច	ช	๓, ๔	ច	ช
ฌ	ច	ฌ	๑, ๒	ច	ฌ
ฎ	ច	ฎ	๓, ๔	ច	ฎ
ฏ	ច	ฏ	๑, ๒	ច	ฏ
ฐ	ច	ฐ	๓, ๔	ច	ฐ
ฑ	ច	ฑ	๑, ๒	ច	ฑ
ฒ	ច	ฒ	๓, ๔	ច	ฒ

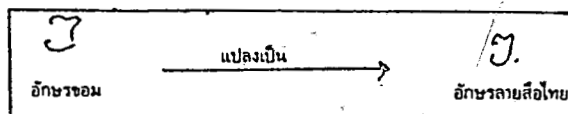
ศาสตราจารย์จำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า ตัว “ ก ” ขอมเมื่อราว พ.ศ. 1800 มีหนามเคย อยู่ข้างบน ลักษณะเป็นสามเส้นเข้าใจว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชคงจะเอาตัว “ ก ” ขอมซึ่งเขียน สามเส้นมาตัดเอาหนามเคยออก แล้วเปลี่ยนแปลงเขียนเป็นเส้นเดียว ดังนั้นจึงเขียนรูปได้ดังนี้

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ อักษร “ จ ” พ่อขุนรามคำแหงมหาราชนำ “ จ ” ขอมที่มีเส้นสอง เส้นมาตัดออกหนึ่งเส้นแล้ววัดทางไปปกหัว ดังนี้

ที่ว่ารูปร่างอักษรลายสือไทยบางครั้งก็หันหน้าไปคนละทางกับอักษรขอม มีตัวอย่างดังนี้ เช่น ตัว “ ง ” ขอม เมื่อราว พ.ศ.1800 ลักษณะเป็นสองเส้นแปลงเป็นเส้นเดียวกลับข้างบนมาข้างล่าง ดังนี้

อย่างไรก็ตาม ดร. ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่าการที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เขียนถึงอักษรหันหน้าไปคนละทางกับอักษรขอมนั้น เป็นการ “ หันไปทางเดียวกับตัวอักษร ลังกา ” ที่มีใช้อยู่ก่อนแล้ว

นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่ารูปร่างตัวอักษรลายสือไทยมีลักษณะค่อนข้างเป็นเหลี่ยม ขนาดของพยัญชนะและสระเท่ากันรวมทั้ง ไ และ โ โ ต่อมาในตอนปลายสมัยสุโขทัยสระ ใ ไ สูงกว่าพยัญชนะและสระอื่น สระเขียนได้รอบพยัญชนะ เส้นสายลวดลายของตัวอักษรไทย ตอน

ปลายสมัยสุโขทัยมีลักษณะอ่อนช้อยและเรียบร้อยขึ้น อาศัยจากความชำนาญในการเขียนและผู้ใช้เขียนคล่องมือกว่าเดิม รูปสระเปลี่ยนรูปไปมากเพราะเปลี่ยนที่ เช่น อู่ (ชื่อ) ว่างข้าง (ว่างข้าง) เป็นต้น

2. จำนวนพยัญชนะ เท่าที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 มีพยัญชนะ 39 ตัว (คูตารางอักษร) และตัวเลข เมื่อเทียบกับพยัญชนะปัจจุบันมี 44 ตัว แล้วขาดตัว ณ ฑ พ และ ฮ ดร.ประเสริฐ ณ นคร กล่าวไว้ว่า “ เชื่อได้ว่า 4 ตัวแรกคงจะมีใช้อยู่แล้วเพราะ ณ ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 2 ซึ่งสร้างขึ้นประมาณ พ.ศ.1902 – 1912 ส่วน ฑ พ และ ฮ ปรากฏในยุคอยุธยาแต่ ฮ ไม่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัยและอยุธยาเลย ”

3. การเขียนคำ ในระเบียบของลายสือไทยได้นำสระที่เดิมอยู่ข้างล่างข้างข้างบนข้างมาเรียงไว้บนบรรทัดเดียวกันและนำสระมาไว้หน้าพยัญชนะต้น

เช่น ชื่อ - ช

ผู้ - ผู้

ต่อมาในสมัยรัชสมัยพญาธิไท พระราชนัดดาพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้เปลี่ยนวิธีเรียงสระ กลับไปไว้ข้างล่างข้างข้างบนข้างตามเดิม จะเห็นได้จากศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 วัดศรีชุม และ ไตรภูมิพระร่วงหรือเตภูมิกถา

4. วรรณยุกต์ ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ปรากฏมีรูปวรรณยุกต์สองรูป คือ *

' เขียนบนคำตรงกับเสียง เอก ในภาษาไทยปัจจุบัน

* เขียนบนคำตรงกับเสียง โท ในภาษาไทยปัจจุบัน

เช่น พ่อ ชื่อ

ให้ = ให้

ผู้ = ผู้

ข้าง = ข้าง

ต่อมาในตอนปลายสมัยสุโขทัย รูปวรรณยุกต์โทค่อย ๆ เปลี่ยนเป็น ๓ ในคำว่า แล้ว ส่วนวรรณยุกต์เอกไม่เปลี่ยนแปลง

5. อักษรวิธียลายสือไทย มีลักษณะเด่นที่สรุปได้ดังนี้

1) พยัญชนะต้นและสระ เขียนเชื่อมติดต่อกัน เช่น กา

2) ตัวสะกดเขียนแยกออกไป เช่น การ เขียนเป็น กา ร

3) ไม่ใช้ไม้หันอากาศ แต่ใช้พยัญชนะซ้อนกันสองตัว เช่น หว = หัว ดวนน = ตะวัน ขบบ = ขับ

4) นฤกहित ใช้แทนตัว ม สะกด เช่น ค = คม , บงก = บงคม , ช = ชม , ถ = ถม

เก่ากว่าจากหนังสือของออกญาไชยาฯ กล่าวว่า “เมืองตะนาวศรีอนุญาตให้พ่อค้าเดนมาร์กเข้ามาค้าขายในประเทศไทย พ.ศ.2164”

อักษรไทยย่อที่ใช้ในสมัยอยุธยา มีรูปร่างต่างกันเพียงเล็กน้อยตามความคิดประดิษฐ์ให้งดงาม ทั้งนี้เพราะเครื่องมือเครื่องใช้ในการเขียนสมัยอยุธยาใช้ไม้สาคูสพายและหลากหลายใช้วัสดุใบลาน แผ่นโลหะ ตลอดจนกระดาษซึ่งเขียนสะดวกกว่าการจารึกลงบนแผ่นศิลา

ลักษณะอักษรไทยสมัยอยุธยา มีดังนี้

1. จำนวนตัวอักษร ประกอบด้วย

1) จำนวนพยัญชนะ ในสมัยอยุธยาได้เพิ่มพยัญชนะอีก 5 ตัว ได้แก่ ฉ ฌ ฬ และ ฮ รวมเป็นพยัญชนะ 44 ตัว

2) สระ ได้เพิ่มสระอีก 7 ตัว คือ โอะ เออะ ฤ ฤา ฎ ฏ

3) วรรณยุกต์ เริ่มเปลี่ยนรูปวรรณยุกต์เป็น ๓ ใน พ.ศ.1922 และยังคงมีรูปวรรณยุกต์ดังกล่าวจนถึงปลายสมัยอยุธยา

2. การเขียนคำ ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พยัญชนะเดี่ยวทุกตัวอาจใช้เป็นพยัญชนะต้นได้ทั้งสิ้น มีทั้งตัวอักษรควบและตัวอักษรนำ ซึ่งยังคงลักษณะนี้มาจนถึงสมัยอยุธยา การใช้ตัวสะกดมีลักษณะคล้ายในปัจจุบัน และการใช้อักษรซ้อนกันค่อย ๆ เลิกนิยมในสมัยอยุธยา เมื่อมีการใช้ไม้หันอากาศ ยังคงเหลือ รร อยู่เท่านั้น และใช้มาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อมีหนังสือจินดามณี ขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ครองราชย์ พ.ศ.2199 - 2231) มีการสอนการเขียนการอ่านอย่างมีหลักเกณฑ์ รวมทั้งหลักการประพันธ์ นับเป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกที่แต่งโดยคนไทย คือ พระมหาราชครู เป็นหนังสือที่วางหลักการเขียนคำ ผสมอักษร ฯลฯ อันเป็นรากฐานของอักษรวิธีของภาษาไทย

การเขียนภาษาไทยในยุคแรก ๆ ไม่มีหลักฐานกำหนดชัดเจนว่าคำใดเขียนอย่างไร เพราะไม่มีพจนานุกรมของราชบัณฑิตเป็นผู้กำหนด พบว่าคำคำเดียวกันเขียนได้ต่าง ๆ กัน เช่น

กันละยา   กันลยา

ปราสละหนา   ปราดละหนา

ฉในย   ฉนัย

นอกจากนี้การเขียนวรรคตอนไม่แน่นอน มักจะเขียนประโยคเรียงติดต่อกันโดยไม่มีเว้นวรรค ดังตัวอย่างการเขียนคำ การเขียนประโยคและอักษรวิธีสมัยอยุธยา ต่อไปนี้

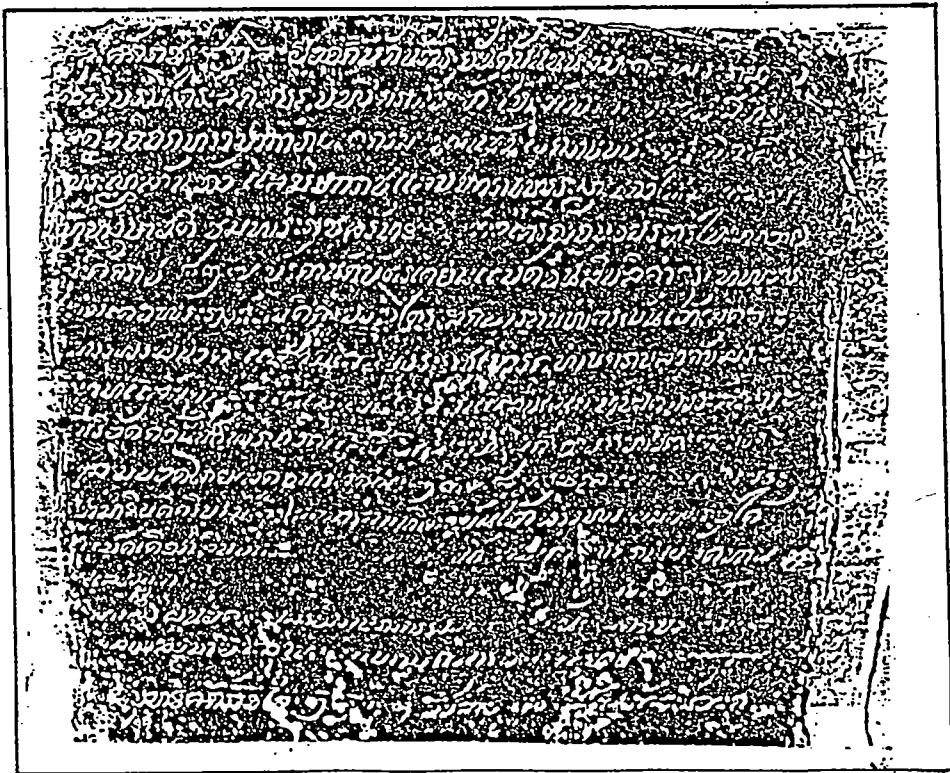
ตัวอย่างที่ 1 ตัวหนังสือ พ.ศ.2108 จากจารึกศิลา จ.ศ.927 ได้มาจากวัดร้างใกล้น้ำบาง
บ้านบ่อหลวงตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบัว จังหวัดน่าน

หลักที่ 75

บรรทัดที่	คำจารึก	คำอ่าน
1	จุลศักราชระชวดี ๑๒๖	จุลศักราชได้ ๑๒๖
2	ทิวเจ้าหัวแสนคนเมือง	ทิวเจ้าหัวแสนคนเมือง
3	หมื่นขุนเชิงกลางเมืองเสก:	หมื่นขุนเชิงกลาง เมืองเสก รั
4	ง มนณบุญทวีหลายสง:	มนณบุญทวีหลายสง:
5	ทิวไผ่เป็นมุละสาสะท:	ทิวไผ่เป็นมุละสาสะท:
6	ทระเจ้าไผ่เป็นทิวเจ้า:	ทระเจ้าไผ่เป็นทิวเจ้า:
7	๓๔ ไคชวานี สุตท:	๓๔ ไคชวานี สุตท:
8	โททิงหลายเยียน:	โททิงหลายเยียน:

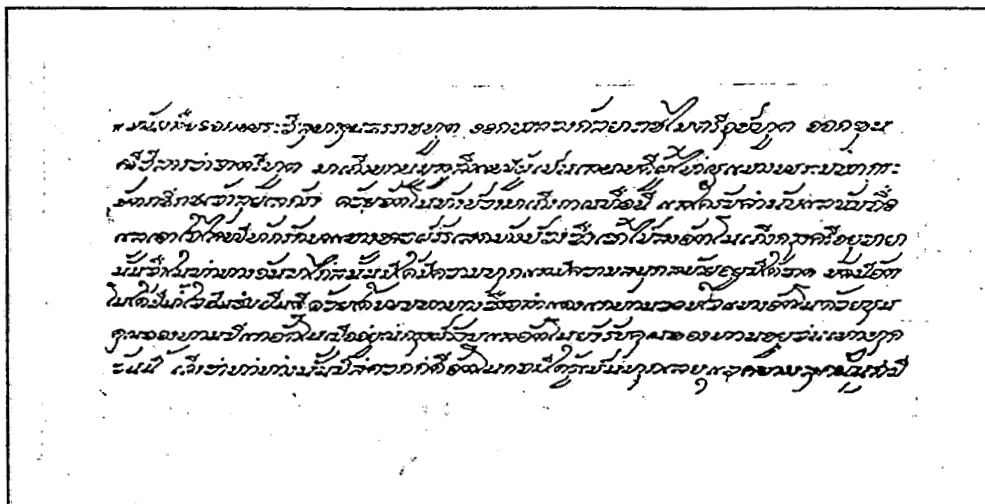

ตัวอย่างที่ 2 ตัวหนังสือสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากศิลาจารึกวัดจุฬามณี
จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นจารึกใน พ.ศ.2225

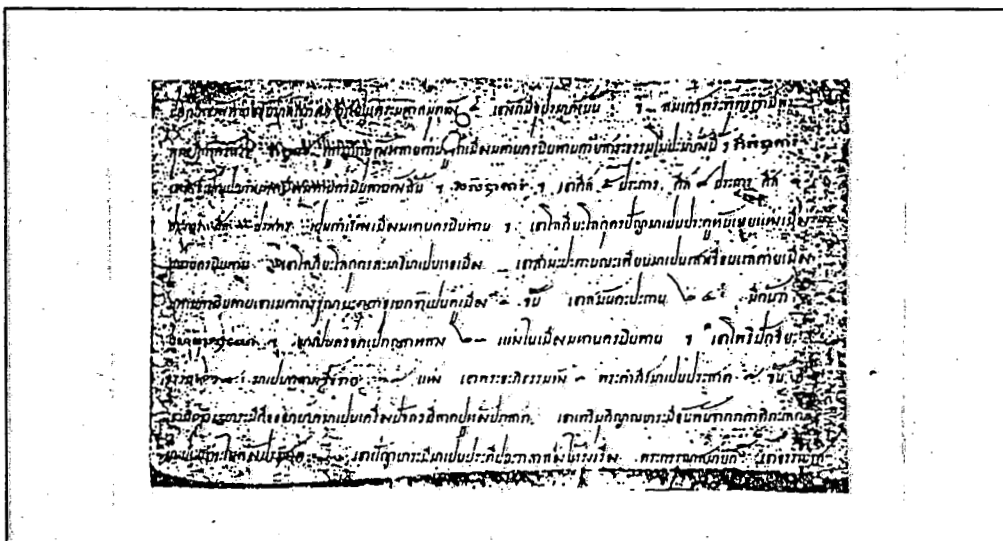
ตัวอย่างที่ 3 ตัวหนังสือสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หนังสือฉบับของออกพระ

วิสุทธิสุนทรราชทูต

ลักษณะอักษรไทยสมัยธนบุรี

ตัวหนังสือไทยในตอนปลายสมัยอยุธยา สมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์คงจะมีลักษณะเส้นสายไม่ต่างกันนักดังจะเห็นได้จากสมุดข่อยและคัมภีร์ไบเบิลที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะกำหนดเวลาแน่นอนไม่ได้ เพราะผู้คัดลอกไม่ได้บันทึกไว้ แต่จากสมุดข่อยสีขาวเขียนด้วยหมึกดำ ว่าด้วยตำราภาพไตรภูมิฉบับหลวงสมัยกรุงธนบุรี จะเห็นได้ว่า ตัวอักษรเขียนเอนหลังเล็กน้อยเร็ว มีเหลี่ยมสม่ำเสมอ และเว้นวรรค ใช้เครื่องหมาย อังกั้นคู่ หรือ ขึ้นคู่ (๑ ๑) เมื่อจบความเพื่อกำกับวรรคตอน แสดงชัดว่าการเขียนหนังสือในสมัยกรุงธนบุรีมีระเบียบแบบแผนดังตัวอย่าง

ลักษณะอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์

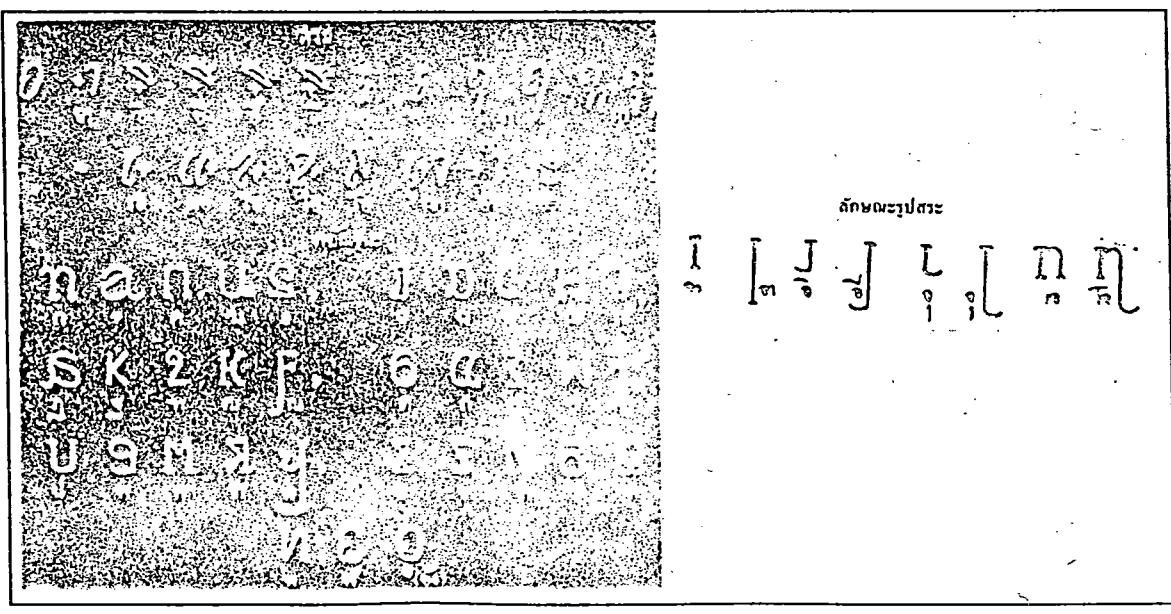
อักษรไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์มีรูปลักษณะที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากสมัยสุโขทัย อยุธยาและธนบุรี ประกอบกับการเขียนลงบนวัสดุกระดาษ ใบลาน และมีเครื่องใช้ในการเขียน สะดวกสบายขึ้นมาก ดังนั้นจึงสามารถเขียนได้อย่างสม่ำเสมอ สวยงาม มีระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น อีกทั้งยังปรับปรุงตัวเขียนให้เหมาะสมกับการหล่อตัวพิมพ์เพื่อจัดพิมพ์หนังสือไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 ทำให้เกิดการประดิษฐ์ตัวอักษรเพื่อให้เกิดความสะดวกและงดงามตามมา รวมทั้งเพื่อความรวดเร็วและประหยัด

ครั้นต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการนำตัวหนังสือไทยไปจัดทำให้เหมาะสมกับเครื่องพิมพ์ดีด จึงทำให้ลักษณะตัวอักษรไทยมีความเรียบง่าย สะดวกแก่การพิมพ์และอ่าน เส้นสายที่เคยประดิษฐ์เพื่อความสวยงาม หากเป็นอุปสรรคต่อการหล่อแบบพิมพ์ก็จะต้องเปลี่ยนแปลง เช่น การหยัก การเล่นหาง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความคิดที่จะทำให้เกิดสิ่งใหม่ในการเขียนอักษรไทยได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งที่สำคัญที่สุดมี 3 ครั้ง คือ

1. ความเปลี่ยนแปลงครั้งแรก ใน พ.ศ.2390 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประดิษฐ์ตัวอักษร อริยกะ ขึ้นเพื่อใช้เขียนพระไตรปิฎก โดยอาศัยการเขียนอักษรโรมัน ทรงเขียนสระทุกตัวบนบรรทัดเดียวกับพยัญชนะและอยู่หลังพยัญชนะ เมื่อขึ้นต้นประโยคใหม่ก็ใช้อักษรตัวใหญ่ อย่างไรก็ตามการใช้ อริยกะ นี้ไม่เป็นที่แพร่หลายนัก ไม่ช้ำก็เลิกไป

ตัวอย่างลักษณะตัวอักษรอริยกะ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประดิษฐ์ขึ้นมีรูปร่างดังนี้

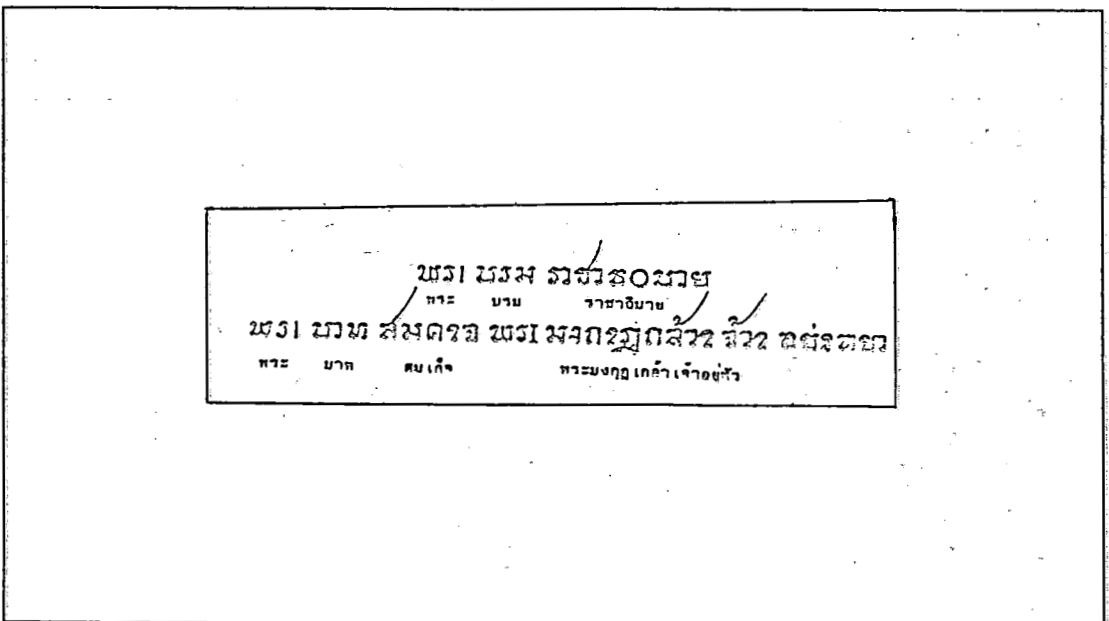

2. ความเปลี่ยนแปลงครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ.2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงปัญหาการเขียนหนังสือไทยจึงทรงหาวิธีการแก้ไขให้ดีขึ้นด้วยการปรับปรุงการเขียนสระ และวรรณยุกต์ สระทั้งหมดให้เขียนตามหลังพยัญชนะซึ่งสระนั้นให้สำเนียงและให้เขียนในบรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะ สระผสมทั้งปวงให้เขียนหลังพยัญชนะ ไม่ให้แยกกันไว้ในที่ต่าง ๆ ทรงยกเลิกไม้หันอากาศและสระโอะไม้ม้วนด้วย และเปลี่ยนแปลงลักษณะการเขียนหนังสือแบบบรรจงและแบบหวัดดังตัวอย่าง

สระ	บรรจง	หวัด
ะ	เ	ว
า	อ	า
ิ	อ	อ
ึ	อ	อ
ุ	อ	อ
ึ	อ	อ
ุ	อ	อ
เ	เ	เ
อ	อ	อ
โ	โ	โ
เ	เ	เ
อ	อ	อ
โ	โ	โ
เ	เ	เ
อ	อ	อ
โ	โ	โ

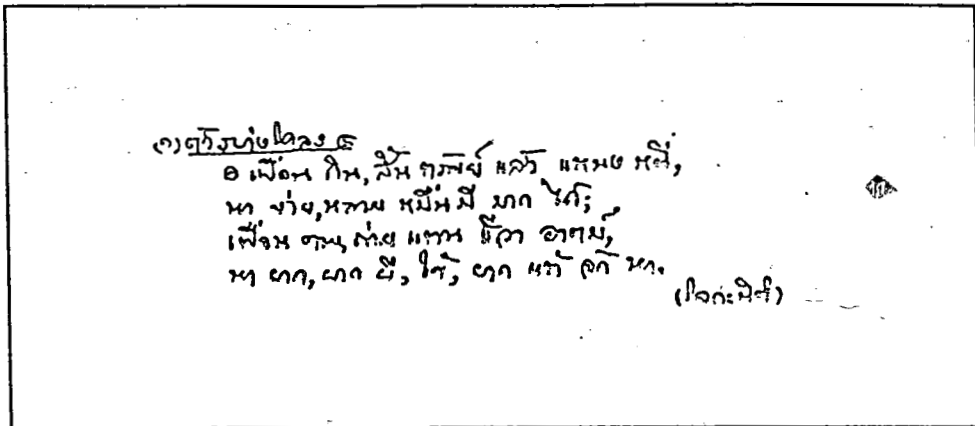
สระ	บรรจง	หวัด
ะ	ว	ว
า	า	า
ิ	อ	อ
ึ	อ	อ
ุ	อ	อ
เ	เ	เ
อ	อ	อ
โ	โ	โ
เ	เ	เ
อ	อ	อ
โ	โ	โ
เ	เ	เ
อ	อ	อ
โ	โ	โ

และวิธีการเขียนหนังสือ มีลักษณะดังนี้

การแบ่งระยะและวรรคตอน ทรงได้แบบอย่างจากหนังสือสวดมนต์และเทศน์มหาชาติ และแบบหนังสือยุโรปจึงทรงกำหนดให้เขียนภาษาไทยมีระยะระหว่างคำทุกคำ และให้ใช้เครื่องหมายวรรคตอนแบบยุโรป เช่น เครื่องหมาย , . และนำมาใช้ในการเขียนโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ด้วย

ตัวอย่าง

3. ความเปลี่ยนแปลงครั้งที่ 3 เมื่อ พ.ศ.2485 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ปฏิรูปวิธีเขียนตัวอักษรไทยให้ง่ายขึ้น โดยตัวพยัญชนะที่เสียงซ้ำกันออก 13 เสียง ได้แก่ ข ค ฉ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ศ ษ พ ส่วน ญ ตัดเชิงออก และตัดสระดังนี้ ไม้มีววน ฤ ฤา ฤ ฤา ตาม "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องการปรับปรุงตัวอักษรไทย" วันที่ 29 พฤศจิกายน 2485 อย่างไรก็ตาม ประกาศดังกล่าวได้ยกเลิกไปเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2487 ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่นิยมใช้และไม่พอใจการเปลี่ยนแปลงตัวอักษรครั้งนี้เป็นอย่างมาก แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ชี้แจงภายหลังสงครามสงบแล้วว่าเป็นเหตุผลทางการเมือง เพราะไม่ต้องการให้คนไทยไปเรียนภาษาญี่ปุ่น และให้คนญี่ปุ่นเรียนภาษาไทยแบบใหม่ไปเพื่อความปลอดภัยของประเทศในขณะนั้น

นับแต่นั้นเป็นต้นไปก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงตัวอักษรไทยให้แตกต่างจากระบบเดิมอย่างชัดเจน ถึงแม้จะตระหนักถึงปัญหาข้อบกพร่อง โดยเฉพาะเมื่อมีความจำเป็นในการเขียน ดังเช่นการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งใช้เวลามากกว่าการเขียนอักษรโรมันถึง 3 เท่า เพราะเครื่องต้องกวาดเครื่องหมายวรรณยุกต์ สระข้างบนและสระข้างล่างด้วย แต่ก็สามารถนำระบบตัวอักษรไทยใส่ในคอมพิวเตอร์ได้แล้วในปัจจุบัน

ในปัจจุบันพยัญชนะมี 44 ตัว สระ 32 ตัว วรรณยุกต์ 4 รูป ถ้าเขียนอย่างคัดลายมือคงามเรียกว่า ตัวอักษรแบบอาลักษณ์ เป็นตัวอักษรที่ใช้อยู่ในขณะนี้

เปรียบเทียบอักษรไทยสมัยต่างๆ

ตารางอักษร

ตัวอักษรไทยสมัยปัจจุบัน	ตัวอักษรสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช.	ตัวอักษรสมัยพระยาสิไทย	ตัวอักษรสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	ตัวอักษรไทยล้านนา(ฝักขาม)	ตัวอักษรไทยน้อยของอีสาน
ก	𑂀	𑂁	𑂂	𑂃	𑂄
ข	𑂅	𑂆	𑂇	𑂈	𑂉
ฃ	𑂊	𑂋	𑂌	𑂍	𑂎
ค	𑂏	𑂐	𑂑	𑂒	—
ฅ	𑂓	𑂔	—	𑂕	—
ฉ	𑂗	𑂘	—	𑂙	—
ช	𑂛	𑂜	𑂝	𑂞	𑂟
ฌ	𑂠	𑂡	𑂢	𑂣	𑂤

ตัวอักษรไทยสมัยปัจจุบัน	ตัวอักษรสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช	ตัวอักษรสมัยพระยาสิไทย	ตัวอักษรสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	ตัวอักษรไทยล้านนา(ฝักขาม)	ตัวอักษรไทยน้อยของอีสาน
ฉ	𑂉	𑂉	—	𑂉	—
ช	𑂊	𑂊	𑂊	𑂊	𑂊
ช	𑂋	𑂋	𑂋	𑂋	𑂋
ฃ	—	𑂌*	—	—	—
ญ	𑂍	𑂍	𑂍	𑂍	𑂍
ฉ	𑂎	𑂎	𑂎	𑂎	—
ฉ	𑂏	—	—	—	—
ฐ	𑂐	—	—	𑂐	—

*จากจารึกหลักที่ 2 วัดศรีชุม

ตัวอักษรไทย สมัยปัจจุบัน	ตัวอักษร สมัยพ่อขุน รามคำแหง มหาราช	ตัวอักษร สมัยพระยา ลิไทย	ตัวอักษร สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	ตัวอักษร ไทยล้านนา (ฝักขาม)	ตัวอักษร ไทยน้อย ของอีสาน
ท	—	—	—	—	—
ฒ	—	—	—	๒๙	—
ณ	๓๗	๓๗	๓๗	๓๗	—
ด	๓	๓	๓	๓	๓
ต	๓	๓	๓	๓	๓
ถ	๓	๓	๓	๓	๓
ท	๓	๓	๓	๓	๓
ธ	๓	๓	๓	๓	๓

ตัวอักษรไทย สมัยปัจจุบัน	ตัวอักษร สมัยพ่อขุน รามคำแหง มหาราช	ตัวอักษร สมัยพระยา ลิไทย	ตัวอักษร สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	ตัวอักษร ไทยล้านนา (ฝักขาม)	ตัวอักษร ไทยน้อย ของอีสาน
น	๓๗	๓๗	๓๗	๓๗	๓๗
บ	๓	๓	๓	๓	๓
ป	๓๗	๓๗	๓๗	๓๗	๓๗
ผ	๓	๓	๓	๓	๓
ฝ	๓๗	๓๗	๓๗	๓๗	๓๗
พ	๓	๓	๓	๓	๓
ฟ	๓๗	๓๗	๓๗	๓๗	—
ภ	๓	—	—	๓	๓

ตัวอักษรไทย สมัยปัจจุบัน	ตัวอักษร สมัยพ่อขุน รามคำแหง มหาราช	ตัวอักษร สมัยพระยา ลิไทย	ตัวอักษร สมัยสมเด็จพระ นารายณ์ มหาราช	ตัวอักษร ไทยล้านนา (ฝักขาม)	ตัวอักษร ไทยน้อย ของอีสาน
ม	๗	๗	๗	๗	๗
ย	๘	๘	๘	๘	๘
ร	๙	๙	๙	๙	๙
ล	๑๐	๑๐	๑๐	๑๐	๑๐
ว	๑๑	๑๑	๑๑	๑๑	๑๑
ศ	๑๒	๑๒	—	๑๒	๑๒
ช	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓
ส	๑๔	๑๔	๑๔	๑๔	๑๔

ตัวอักษรไทย สมัยปัจจุบัน	ตัวอักษร สมัยพ่อขุน รามคำแหง มหาราช	ตัวอักษร สมัยพระยา ลิไทย	ตัวอักษร สมัยสมเด็จพระ นารายณ์ มหาราช	ตัวอักษร ไทยล้านนา (ฝักขาม)	ตัวอักษร ไทยน้อย ของอีสาน
ห	๑๕	๑๕	๑๕	๑๕	๑๕
ฬ	—	—	—	๑๖	—
อ	๑๗	๑๗	๑๗	๑๗	๑๗
ฮ	—	—	—	—	—

ตารางตัวเลข

ตัวเลขไทย สมัยปัจจุบัน	ตัวเลข สมัยพ่อขุน รามคำแหง มหาราช	ตัวเลข สมัยพระยา ลิไทย	ตัวเลข สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	ตัวเลข ไทยล้านนา (ฝักขาม)	ตัวเลข ไทยน้อย ของอีสาน
๑	๑	๑	๑	๑	๑
๒	๒	๒	๒	๒	๒
๓	—	๓	๓	๓	๓
๔	๔	๔	—	๔	๔
๕	๕	—	—	๕	๕
๖	—	๖	—	๖	๖
๗	๗๓	๗*	—	๗	๗
๘	—	๘	—	๘	๘

*จากจารึกวัดพระยืน พ.ศ. 1914

ตัวเลขไทย สมัยปัจจุบัน	ตัวเลข สมัยพ่อขุน รามคำแหง มหาราช	ตัวเลข สมัยพระยา ลิไทย	ตัวเลข สมัยสมเด็จพระ พระนารายณ์ มหาราช	ตัวเลข ไทยล้านนา (ฝักขาม)	ตัวเลข ไทยน้อย ของอีสาน
๙	—	๕	—	๕	๖
๐	๐	๐	—	๐	๐

สรุปท้ายบท

ประเทศไทยเป็นประเทศที่เก่าแก่ประเทศหนึ่ง มีการจัดการศึกษามานานตั้งแต่อดีต เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษาแบบนอกระบบ โรงเรียน ได้รับอิทธิพลจากศาสนา การเมืองและนโยบายของผู้นำประเทศเป็นสำคัญ การศึกษาไทยเป็นระบบมีระเบียบแบบแผนอย่างจริงจัง ในสมัยปฏิรูปประเทศ คือ รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และพัฒนาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างเป็นทางการตั้งแต่ระดับเบื้องต้น คือ อนุบาล จนถึงระดับสูงสุด คือ อุดมศึกษา ในแต่ละช่วงก็มีเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเป็นตัวกำหนดให้มีการปรับเปลี่ยนการศึกษา ทำให้เกิดผลกระทบต่อการศึกษาโดยตรง แสดงให้เห็นถึงว่าการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งในสังคมที่คนในชาติต้องเกี่ยวข้องด้วยอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะการกำหนดนโยบายการวางแผนการศึกษาในแต่ละยุคแต่ละสมัย ที่ผ่านมามะเห็นได้ชัดเจนว่ามีอิทธิพลของการเมืองมาเกี่ยวข้องเสมอ

ในด้านตัวอักษรของไทย อันเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นความเป็นชาติที่มีอารยะมาเก่าแก่ เพราะมีภาษาประจำชาติของตนเองใช้ ก็มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ปรับเปลี่ยนไปตามความนิยมและความเหมาะสมของยุคสมัย นอกจากอักษรไทยกลางที่ใช้เป็นภาษาประจำชาติแล้ว ยังมีอักษรไทยท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาค แสดงถึงพัฒนาการของภาษาและความรุ่งเรืองทางภูมิปัญญาของเผ่าชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่เป็นอาณาเขตของประเทศไทย ว่าเป็นชนเผ่าที่มีความเจริญทางสติปัญญาและมีความคิดสร้างสรรค์ ในการรังสรรค์เครื่องมือ สำหรับใช้สื่อความหมาย และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบต่อกันมาให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา ได้ภาคภูมิใจในความเป็นชาติ เป็นชนที่มีอารยธรรมชาติหนึ่งเฉกเช่นนานาอารยประเทศ ข้อสังเกตที่สำคัญก็จะเห็นได้ว่าวิวัฒนาการของตัวอักษรไทยก็มีอิทธิพลของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง

ตลอดจนแนวนโยบายของผู้ปกครองประเทศแต่ละยุคสมัย ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทั้งรูปแบบตัวสะกด การออกเสียง การคงอยู่และการยกเลิกตัวอักษรบางตัวเพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น อย่างไรก็ตามภาษาคือเครื่องหมายบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และความเป็นชาติ จึงเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจได้ว่า ชาติไทยเป็นชาติที่มีอารยธรรม มีมรดกทางภูมิปัญญาทางสังคมและสืบสานต่อมาจากบรรพชนสู่อนุชนทุกรุ่นตลอดมาอย่างไม่เสื่อมคลาย จากตัวอย่างการจัดการศึกษาและพัฒนาตัวอักษรที่ได้จารึกไว้ในประวัติศาสตร์การศึกษาคู่ขนานไปกับประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยตลอดไป

คำถามท้ายบท

1. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายถึงองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการการศึกษาของไทยในแต่ละยุค
2. ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ผลของการจัดหรือปรับปรุงการศึกษาในแต่ละยุคสมัย
3. ให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลประกอบถึงข้อดีและข้อเสียเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาของไทยในแต่ละยุคสมัย
4. ให้ผู้เรียนทำรายงานประกอบการศึกษาโดยเลือกศึกษากรณียุคใดยุคหนึ่งหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับสาเหตุที่มาและผลกระทบของการศึกษาไทยที่มีต่อสังคม
5. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มเพื่อศึกษาแผนภูมิหรือโครงสร้างที่แสดงการจัดการศึกษาของไทยตามโครงการศึกษาหรือแผนการศึกษาแห่งชาติแต่ละฉบับเพื่อเปรียบเทียบกัน
6. ให้ผู้เรียนหาข้อสรุปเกี่ยวกับประเด็นสำคัญในการจัดการศึกษาที่ผ่านมา เพื่อเป็นข้อเสนอแนะสำหรับแก้ไขหรือปรับปรุงการศึกษาไทยในอนาคต
7. ให้ผู้เรียนค้นคว้าหาหลักฐานเกี่ยวกับการประดิษฐ์ตัวอักษรไทยเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาอภิปรายร่วมกัน
8. ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของตัวอักษรไทยว่ามีมาก่อนลายสือไทยหรือไม่ เพราะเหตุใด
9. ให้ผู้เรียนอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับความแตกต่างของตัวอักษรไทยในแต่ละสมัย เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของตัวอักษรแต่ละสมัย
10. ให้ผู้เรียนค้นคว้าหาข้อมูลเพื่ออภิปรายสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวอักษรไทยในทุกรูปแบบของตัวอักษร พร้อมวิจารณ์ผลที่เกิดขึ้นกับการศึกษาไทยแต่ละสมัย

_____ . แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ, 2535.

_____ . แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544). กรุงเทพฯ ฯ :
อรรถพลการพิมพ์, 2539.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาหลัก
สูตรจำกัด, 2539.

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันออก

เอเชียตะวันออก หมายถึงพื้นที่ส่วนใหญ่ทางตอนใต้ของอดีตสหภาพโซเวียตในเอเชีย ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 11.7 ล้านตารางกิโลเมตรหรือประมาณร้อยละ 8 ของเนื้อที่ภาคพื้นทวีปทั้งหมดของโลก คิดเป็นร้อยละ 26 ของเนื้อที่ในทวีปเอเชีย ประกอบด้วยประเทศเอกราช 5 ประเทศ คือ จีน ญี่ปุ่น เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ มองโกเลีย รวมทั้งมีดินแดนอิสระและดินแดนในอาณัติอีก 3 แห่ง คือ ไต้หวัน ฮองกง และมาเก๊า สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของแต่ละประเทศที่สำคัญมีดังนี้

ประวัติศาสตร์การศึกษาของจีน

จีนหรือสาธารณรัฐประชาชนจีนในปัจจุบัน เป็นชาติหนึ่งที่มีอารยธรรมสูงมาแต่โบราณ จากการค้นพบรอยเขียนตัวอักษรบนกระดูก บนเปลือกหอยจำนวนมาก ชี้แจง แสดงให้เห็นว่าชาวจีนโบราณมีอักษรใช้ ตัวอักษรจีนมีลักษณะเป็นอักษรภาพ (Ideographs) นอกจากจะแสดงด้วยภาพแล้วภาพสองภาพอาจจะมารวมกันหมายความว่าอื่นได้ ดังนั้นหนังสือจีนจึงเป็นคำ ๆ ไป ไม่แยกเป็นสระ พยัญชนะอย่างตัวหนังสือของชาติอื่น และมีมากมายหลายพันตัว แต่ละตัวมีรูปร่างเป็นเครื่องหมายที่จะต้องจดจำเป็นพิเศษ การศึกษาของจีนแบ่งได้ดังนี้

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 193 - 195)

1. การศึกษาของจีนในยุคแรก

เท่าที่มีหลักฐานพอจะอ้างอิงได้นั้น ปรากฏว่าการศึกษาของจีนเริ่มกว่า 2,000 ปี มาแล้ว โรงเรียนแห่งแรกที่เกิดขึ้น เกิดในสมัยชุนชวตี้ (140 B.C. - 87 B.C.) ในยุคนั้นโรงเรียนยังไม่มีลักษณะเป็นโรงเรียนอย่างปัจจุบัน การเรียนหนักไปทางวรรณคดีและมีการสอบไล่กันอย่างจริงจัง ชาวจีนโบราณถือว่าการศึกษเล่าเรียนเป็นหนทางเดียวที่จะก้าวไปสู่ตำแหน่งอันมีเกียรติ มีชื่อเสียงและอำนาจ การสอบไล่ได้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของการให้การศึกษาสมัยนั้น การเรียนการสอนกระทำกันอยู่ในโรงเรียนซึ่งมีอยู่ทั่วไป แต่ไม่ใช่โรงเรียนที่เป็นแบบฉบับอันใด และไม่ได้อยู่ในความควบคุมของรัฐแต่อย่างใด รัฐคงควบคุมแต่การสอบไล่เท่านั้น ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นต้นแล้ว อาจสมัครเข้าสอบขั้นสูงที่รัฐบาลจัดสอบนี้ได้ การสอบแบ่งเป็น 2 ชั้นด้วยกัน คือ

ขั้นต้น สอบที่จังหวัด 3 ปี สอบครั้งหนึ่ง สอบเสร็จภายในวันเดียว

ขั้นปลาย สอบที่เมืองหลวง ใช้เวลาสอบทั้งสิ้น 13 วัน

พวกที่สอบไล่ได้นับว่าเป็นผู้มีโชคอย่างยิ่ง เพราะมีอภิสิทธิ์หลายอย่าง เช่น

- 1) ไม่ต้องทำงานหนักตามกฎหมาย
- 2) พวกข้าราชการให้ความยกย่องนับถือ
- 3) ดำรงตนอยู่ในสังคมในฐานะผู้มีเกียรติ
- 4) มีโอกาสเข้ามารับราชการในตำแหน่งอันสูง ที่เรียกตำแหน่ง “จอหงวน”

วัตถุประสงค์ของการศึกษาของจีนสมัยโบราณ คล้ายคลึงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในสมัยเริ่มแรกของไทย คือ การฝึกคนเข้าเป็นราชการ

ตำราเรียนในสมัยโบราณ ใช้มหาคัมภีร์นักปราชญ์โบราณที่ชาวจีนยกย่องนับถือเป็นปรมาจารย์ คือ ขงจื้อและซานุศิชย์ มหาคัมภีร์นี้คือ ปัญจกัมภีร์หรือหนังสือ 5 เล่มของขงจื้อ ได้แก่

- 1) ชิจิง (Shi Ching) เป็นหนังสือกวีนิพนธ์และบทเพลงต่าง ๆ
- 2) ชูจิง (Shu Ching) เป็นหนังสือประวัติศาสตร์
- 3) อิกิง (I Ching) เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับ การสร้างลักษณะนิสัยและทัศนคติที่ดีงาม
- 4) ลิกิง (Li Ching) เป็นหนังสือเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี
- 5) จุนเจียว (Chun Chiu) เป็นหนังสือเกี่ยวกับฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง

หนังสือทั้ง 5 เล่มนี้ได้อธิบายขยายความตามหลัก 5 ประการที่ขงจื้อสั่งสอนคน ได้แก่ศรัทธา ความเป็นผู้คงแก่เรียน การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างลักษณะนิสัยที่ดีและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างขึ้นมาแต่โบราณ

ต่อมาบรรดาสาธุศิษย์ของขงจื้อได้ขยายเพิ่มเติมจาก 5 เล่ม ให้เป็น 8 เล่ม และปรับปรุงใหม่คือ

1. จุง (Chung) หมายถึง ความจงรักภักดีต่อพระเจ้าจักรพรรดิ
2. เจียว (Hsiao) หมายถึง ความเคารพต่อบิดามารดา
3. เจน (Jen) หมายถึง มนุษยธรรม
4. ไอ (Ai) หมายถึง ความรักซึ่งกันและกัน
5. กิง (Ching) หมายถึง ความมีอารมณ์ที่มั่นคง
6. อี (I) หมายถึง ความสามัคคีกลมเกลียวกัน
7. โฮ (Ho) หมายถึง อุปนิสัยที่ดีงาม
8. ปิง (Ping) หมายถึง สันติสุข

วิธีเรียน ใช้การท่องจำเป็นหลัก ในการหัดแต่ง เป็นการแต่ง เขียน อย่างจำลองแบบ เก่าทั้งหมด การศึกษาเช่นนี้ไม่ส่งเสริมความคิดริเริ่มแต่เป็นการเรียนตามแบบอย่างมากกว่า การศึกษาของจีนได้เป็นไปดังกล่าวมานี้จนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จีนจึงได้เริ่มจัดการศึกษาตามแบบตะวันตก อันเป็นผลเนื่องมาจากที่จีนได้ติดต่อกับฝรั่ง จนเห็นความจำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองจากระบบเก่าที่มีมาช้านาน

กล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์การศึกษาของจีนมีมายาวนานควบคู่กับประวัติศาสตร์ของชนชาติจีน ซึ่งเป็นชาติที่มีความยิ่งใหญ่ทั้งอาณาจักรและแสนยานุภาพ ความเจริญหลายอย่างเป็นมรดกอารยธรรมที่แพร่หลายไปทั่วโลก ทรัพย์สินทางปัญญาหลายอย่างได้สั่งสมและสืบสานต่อเนื่องมาแต่ละยุคสมัยมีดังนี้ (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, 2537 : 70 – 80)

สมัยราชวงศ์เซี่ย (1662 – 1240 ปีก่อนพุทธกาล)

ความเจริญที่ปรากฏในสมัยราชวงศ์เซี่ย คือ หลักฐานทางศาสนา ปรากฏว่าหัวหน้าทางศาสนาเป็นผู้มีหน้าที่ทำปฏิทิน ซึ่งถือเป็นสิ่งลึกลับทางศาสนาผู้จัดทำต้องมีความรู้ทางด้านดาราศาสตร์อย่างมาก จะเห็นว่าแม้ระยะเวลาอีกพันปีต่อมา ขงจื๊อยังชื่นชมสรรเสริญวิธีการสร้างปฏิทินแบบราชวงศ์เซี่ยถึงกับแนะนำให้นำกลับมาใช้อีก นับเป็นมรดกจีนสำคัญที่จีนทิ้งไว้ให้แก่ชาวโลกโดยเฉพาะพงศาวดารเรื่องไคเถ็กที่ยังใช้เป็นแบบเรียนมาทุกวันนี้ ราชวงศ์นี้มีกษัตริย์ปกครองรวม 17 พระองค์ และปกครองอยู่นาน 423 ปี

สมัยราชวงศ์ซาง (1240 – 590 ปีก่อนพุทธกาล)

ลักษณะเด่นของสิ่งที่ค้นพบในสมัยราชวงศ์ซาง ณ เมืองอันหยาง คือ การเขียนหนังสือที่น่าสังเกต และน่าสนใจมากที่สุดคือ สิ่งที่อยู่ในภาษาจีนโดยไม่มีอะไรผิดพลาดเลยเป็นตัวแทนและเป็นแบบอย่างของระบบการเขียนหนังสือสมัยแรกๆ ตัวอักษรจีนในสมัยราชวงศ์ซางนั้น ระบบการเขียนหนังสือของจีนได้เจริญก้าวหน้าไปไกลและอย่างฉลาดมาก ในสมัยราชวงศ์ซางมีตัวอักษรจีนต่าง ๆ กันกว่า 2000 คำ ชาวจีนในสมัยหลังได้พัฒนาตัวอักษรและคำที่ออกเสียงเพิ่มขึ้นถึง 50000 คำ หรือมากกว่านั้น ตัวอักษรจีนในสมัยราชวงศ์ซางส่วนใหญ่จะแตกต่างไปจากตัวหนังสือจีนในปัจจุบัน ซึ่งวิวัฒนาการมาจากตัวอักษรในสมัยราชวงศ์ซางนั่นเอง ประโยชน์อย่างมากมาจากระบบการศึกษาของจีนอีกประการหนึ่งคือระบบการเขียนหนังสือของจีนได้ทำลายอุปสรรคความแตกต่างในด้านสำเนียงเฉพาะท้องถิ่นหรือแม้แต่เครื่องกีดกันทางด้านภาษาศาสตร์ที่เป็นพื้นฐานยิ่งกว่าไปได้ง่ายดายน ชาวจีนที่รู้หนังสือทุกคน แม้จะพูด “ ภาษา

เฉพาะถิ่น” ที่คนอื่นไม่สามารถจะเข้าใจได้ แต่คนเหล่านั้นก็สามารถที่จะอ่านหนังสือเล่มเดียวกันได้และมีความรู้เกี่ยวกับภาษาจีนแบบโบราณที่เขียนไว้นั้นเป็นภาษาของตนเอง มีพงศาวดารเรื่องไคเก็คตอนปลายเป็นวรรณคดีสืบต่อมา ราชวงศ์นี้มีกษัตริย์ปกครองรวม 28 พระองค์และปกครองอยู่นาน 650 ปี

สมัยราชวงศ์โจว (591 ปีก่อนพุทธกาล – พ.ศ. 297)

สมัยราชวงศ์โจวยุคแรก การที่พวกโจวพิชิตพวกซางลงได้ตามที่เชื่อกันว่าในปี 679 – 484 ก่อน พ.ศ. (1222 – 1027 ก่อนคริสต์ศักราช) นั้นมิได้เป็นเครื่องหมายแห่งการแตกแยกอย่างเด็ดขาดใด ๆ ของวัฒนธรรมจีนที่กำลังเกิดขึ้น ระบบการเขียนหนังสือได้มีวิวัฒนาการสืบเนื่องกันมาโดยไม่ขาดสาย ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 5 ได้เริ่มมีบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างละเอียดว่าประเทศจีนได้พัฒนาไปไกล มีอารยธรรมที่เด่นชัด ประเทศจีนได้ยื่นหยัดอยู่ตรงทางเข้ายุคที่มีการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์มากที่สุด ซึ่งนับว่าเป็นยุคแห่งวรรณคดีโบราณที่สำคัญ และเป็นยุคแห่งปรัชญาเมธี ที่ได้จัดตั้งแบบแผนและขอบเขตสำหรับความคิดในยุคต่อมา อำนาจของราชวงศ์โจวสมัยแรกได้ถูกทำลายลง และมีการตั้งราชวงศ์ขึ้นใหม่ที่เมืองล่อหยางเป็นที่รู้จักกันในหมู่ชาวจีนว่าราชวงศ์ “โจวตะวันออก” ราชวงศ์โจวตะวันออกเป็นช่วงที่นำศึกษาช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์จีน นักประวัติศาสตร์สมัยต่อ ๆ มา ถูกหลอมด้วยความรู้ของจักรพรรดิจีนซึ่งเป็นปึกแผ่นแล้ว ได้มองย้อนไปดูยุคนี้ในฐานะที่เป็นตัวอย่างกลียุคตอนหนึ่ง เป็นความจริงที่ว่าในศตวรรษที่แล้วเป็นยุคแห่งอำนาจจากส่วนกลางเท่านั้น แต่ประวัติศาสตร์ของแต่ละรัฐ และเรื่องราวของวีรบุรุษ ของพวกนักปราชญ์และพวกคนในท้องถิ่นที่เขาได้สร้างวัฒนธรรมขึ้น กลับไม่ได้รับการศึกษาหรือเผยแพร่ผลงานทางด้านวรรณกรรม ดังนั้นสมัยราชวงศ์โจวยุคหลัง ๆ ได้ศึกษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจีนสืบมา

ยุคปรัชญาเมธีและยุคตำราตันติ ในสมัยราชวงศ์โจวตอนกลางและตอนปลายนั้นนับว่าเป็นยุคที่สำคัญที่สุดในด้านความคิดของจีน ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และสถาบันต่าง ๆ อย่างรวดเร็วนี้ ได้ทำให้ความอยากรู้อยากเห็น และจินตนาการของมนุษย์เพิ่มขึ้นมาก ความผิดพลาดของระเบียบแบบแผนเก่า ๆ คือความผิดพลาดในเรื่องอำนาจหน้าที่เก่า ๆ ทั้งในทางโลกและทางธรรม ได้ทำให้เกิดมีการท้าทายกันขึ้น การก่อให้เกิดองค์การทางสังคมและทางการเมืองใหม่ ๆ บทบาทที่เด่นชัดเงินของปรัชญาเมธีในสมัยราชวงศ์โจวเป็นทั้งการผลิตนักคิด และการจัดองค์ประกอบที่สำคัญทางการบริหารของมนุษยชาตินับตั้งแต่ยุคปรัชญาเมธีสมัยราชวงศ์โจวมา ไม่เคยมีโลกส่วนอื่นทัดเทียมเลย ประวัติศาสตร์ยุคนี้เป็นที่รวบรวม

ประสบการณ์ของมนุษย์ แนวความคิดเป็นเรื่องสำคัญสำหรับศึกษาอารยธรรมที่เกี่ยวกับปัญหาสังคมหลักการบริหาร การใช้อำนาจในสมัยราชวงศ์โจวตอนปลาย ลักษณะที่สำคัญของหนังสือก็คือเน้นความริกระเบียบและดุลยภาพสำหรับชาวจีน หนังสือคันฉิมได้เป็นเพียงหนังสือที่หมายถึงวรรณคดีโบราณทั่ว ๆ ไป แต่ทว่าหมายถึงหนังสือที่พิเศษจริง ๆ ชุดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับลัทธิขงจื้อที่เค้นมืองานต่าง ๆ ที่รับรองกันอย่างชัดเจนแล้วพร้อมด้วยหนังสืออรรถาธิบาย หนังสือคันฉิมเหล่านั้น ได้ก่อให้เกิดเป็นวรรณคดีจีนที่ถือกันมาตามประเพณี ส่วนหนึ่งในสี่ส่วนรายชื่อหนังสือ หนังสือคันฉิมนี้ ได้รวมขึ้นภายหลังสมัยราชวงศ์โจว ดังนั้นจึงนับว่าเป็นงานที่เค้นในสมัยนี้ หนังสือคันฉิมทั้งห้าเป็นหนังสือที่เก่าที่สุด และสำคัญที่สุดมีอายุมาตั้งแต่สมัยกลางพุทธศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมานั้น ได้รวบรวมงานที่นับว่าเก่าที่สุด และควรแก่การยกย่องมาที่สุดเข้าไว้ด้วย

ส่วนหนังสือคันฉิมทั้งห้า หนังสือคันฉิมเล่มหนึ่งในห้าเล่มนั้นชื่อ “ซือจิง” หรือตำนานร้อยกรอง บทร้อยกรองทั้งปวงนั้นมีลักษณะที่แสดงออกมาโดยมีจังหวะท่วงทำนองเป็นแบบที่เข้มงวดกวัดขันมาก “ซุจิง” เป็นเล่มที่เรียงในอันดับถัดมาเป็นตำนานประวัติศาสตร์มีเอกสารและสุนทรพจน์กึ่งประวัติศาสตร์ซึ่งมีอายุนับตั้งแต่ศตวรรษแรก ๆ แห่งสมัยราชวงศ์โจวเป็นต้นมา “อ้อจิง” หรือตำนานผลัดเปลี่ยนเป็นหนังสือที่รู้จักกันดีในนามว่า หนังสือเกี่ยวกับการทำนายเป็นงานอีกชิ้นหนึ่งของหลายยุคหลายสมัย หนังสือนี้ก็คือนักพยากรณ์คนหนึ่ง ภายใต้คำที่มีเส้นหกเส้นนี้ ตำนานผลัดเปลี่ยนมีเรื่องโศกกลาง ที่รู้จักกันแพร่หลายบางอย่าง และมีเรื่องอุกฤษยามอื่น ๆ อีกมากมาย “ซุนชิว” หรือตำนานฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง เป็นงานที่แตกต่างออกไปอีกชนิดหนึ่ง หนังสือซุนชิวนี้เป็นหนังสือบันทึกเหตุการณ์สำคัญ ๆ ทางด้านพงศาวดารอย่างย่อ ๆ เฉพาะที่เกิดในราชสำนักแห่งแคว้นหลู่หรือที่ราชสำนักนั้นได้รับรายงานมา หนังสือคันฉิมเล่มสุดท้ายในบรรดาหนังสือคันฉิมทั้งห้านี้ชื่อ “หลิจี้” หรือตำนานประเพณี เรียกว่าหนังสือเกี่ยวกับพิธีตรองก็มีหนังสือเล่มนี้เป็นงานรุ่นต่อมา นอกจากตำนานร้อยกรองต่าง ๆ แล้วงานด้านโคลงกลอนนับว่าสำคัญ ในราชวงศ์โจวคือ ฉู่จื่อ หรือโคลงไว้อาลัยฉู่ ซึ่งกวีหยวนได้แต่งขึ้นเป็นกลอนส่วนมาก โคลงกลอนของกวีหยวนเป็นตัวแทนการพัฒนาการแต่งที่ทันสมัยมาก และมีความก้าวหน้าทางด้านเทคนิคมาก ซึ่งได้มีอิทธิพลเหนือโคลงกลอนที่ฟุ่มเฟือย และมีถ้อยคำที่จับ โน่นผสมกันในศตวรรษต่อ ๆ มา มากทีเดียว

นอกจากนั้นในสมัยนี้ยังมีลัทธิขงจื้อกำเนิดขึ้นด้วย เป็นสิ่งสำคัญมากเพราะขงจื้อได้ชื่อว่า เป็นครูและเป็นปรัชญาเมธีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออก ขงจื้อเป็นคนพื้นเมืองของแคว้นหลู่ มิได้เกิดในตระกูลที่มีอำนาจสืบมาทางเชื้อสาย แต่ทว่าเป็นบุคคลที่คงแก่เรียน ขงจื้อ

นับว่าเป็นนักคิดธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนแรกของจีน เป็นผู้วางรากฐานประเพณีด้วยจริยธรรมที่สำคัญ เน้นอารยธรรมที่ให้ความสำคัญอยู่ที่คุณค่าทางด้านจริยธรรมเหนือสิ่งอื่นใด ขงจื้อได้ตั้งตัวเป็นครูสอนประวัติศาสตร์ โคลง ถิ่นท์ กาศย์ กลอน วิชาที่เกี่ยวกับการปกครอง คนตรี ทำให้เขามีลูกศิษย์มากมาย เมื่อขงจื้ออายุ 67 ปี เขาได้เป็นที่ปรึกษาเจ้าเมืองผู้เป็นครั้งคราว เขาใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ในการรวบรวมเอกสารในการสอนของเขา เช่น ตำราประวัติศาสตร์ หนังสือเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี หนังสือเกี่ยวกับโคลงกลอน ตำราคนตรี และงานประพันธ์อื่น ๆ เป็นต้น หนังสือที่ขงจื้อรวบรวมไว้ ที่เรียกว่าตำราทั้ง 5 ของขงจื้อมีดังนี้คือ หนังสือเซอชิง หนังสือซูชิง หนังสือซุนซุช หนังสือไอชิง และ หนังสือลิชิง หนังสือตำราทั้ง 5 นี้ ขงจื้อได้รวบรวมจากของเก่าด้วยความมุ่งหมายที่จะชี้ให้เห็นถึงบทเรียนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในความรู้โบราณ ขงจื้ออาจจะได้เปลี่ยนแปลงบ้าง ซึ่งไม่มีใครรู้เห็นได้ แต่เขาก็ได้ทำหน้าที่บรรณาธิการที่ดี โดยมีได้ใช้ความคิดเห็นส่วนตัว เข้าไปในตำราชุดนี้เลย เขาแบ่งว่าตัวเขามีได้เป็นผู้สร้าง แต่เป็นเพียงผู้ถ่ายทอด เพราะเหตุว่าเขาเชื่อและรักในสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่โบราณ ขงจื้อสอนว่าความดีที่แท้จริงอยู่ที่ใจของคน ประกอบด้วย 2 ประการคือ การยอมรับความดีของคนอื่น ตามฐานะที่เขาเป็นอยู่ และประพฤติดีต่อเขาเหล่านั้น ลัทธิขงจื้อเน้นถึงการฝึกฝนตนเองตามระเบียบแบบแผน อันเป็นส่วนที่ทำให้ชีวิตและบ้านเมืองมีระเบียบเรียบร้อย

ในสมัยนี้ยังมีกำเนิดลัทธิเต๋า เป็นปรัชญาฝ่ายค้าน คือสนับสนุนให้สามัญชนเป็นกบฏต่อการกดขี่ทารุณของผู้ปกครองแคว้นแคว้นที่ทวีงขึ้นเป็นลำดับ ลัทธิเต๋าแม้ว่าจะเป็นสำนักความคิดที่เป็นปีกแผ่นและเป็นหนึ่งเดียว แต่ลัทธิเต๋าในสมัยปลายราชวงศ์โจว ก็ได้แสดงให้เห็นว่าตรงกันข้ามกับลัทธิขงจื้ออย่างมากทีเดียว ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับลัทธิเต๋าในสมัยราชวงศ์โจวนั้น ได้มาจากหนังสือสามเล่มที่ไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่ง ในหนังสือทั้งสามเล่ม เล่มที่ชาวจีนนับถือมากที่สุดชื่อ “เล่าจื้อ” หรือเต๋าเตอเซงใช้ถ้อยคำแบบห้วน ๆ และซาบซึ้ง ทำให้นักคิดชาวจีนรุ่นหลัง ๆ ตีความหมายไปต่าง ๆ กัน ตำราเล่มที่สองชื่อ “จวงจื้อ” หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยนิยายเปรียบเทียบ คำอุปมาอุปไมย และข้อความที่เป็นโคลงกลอนเป็นตอน ๆ ที่ไพเราะนับว่าเป็นงานที่มีคุณค่าทางด้านวรรณกรรมอย่างสูงมาก และเป็นตัวแทนสูตรที่สำคัญที่สุดแห่งความคิดในลัทธิเต๋าสมัยแรก ๆ งานชิ้นที่สามชื่อ “เลี้ยวจื้อ” มีเนื้อหาและแบบการเขียนคล้ายกับจวงจื้อมาก ลัทธิเต๋าก่อเกิดจากเล่าจื้อซึ่งเป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง หลักความคิดส่วนใหญ่ของเล่าจื้อปรากฏอยู่ในหนังสือเต๋าเตอเซง ซึ่งได้นิยามแพร่หลายมากในบรรดานักแปลรุ่นสมัยใหม่ และปรัชญาในหนังสือนี้มีอิทธิพลแก่ความคิดและศิลปวิทยาของจีนเป็นจำนวนมาก ลูกศิษย์คนหนึ่งขอร้องให้เล่าจื้อเขียนหนังสือเกี่ยวกับความคิดเห็นของเขาซึ่งเล่าจื้อก็เห็นชอบด้วยหนังสือที่เขาเขียนมี 2 เล่ม ชื่อ “เต๋า” และ “เตอ” เรียกโดยทั่วไปว่า “เต๋า เตอ เซง” มีความยาว

ประมาณ 5,000 คำ ปรัชญาของเล่าจื๊อนี้ ภายหลังจากได้วิวัฒนาการมาเป็นลัทธิเต๋า ความจริงลัทธิเต๋ามักจะให้ความรู้ในฐานะเป็นหนังสือที่สร้างความสมดุลให้แก่แนวความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนที่เด่นเป็นเลิศนำขึ้นชมยินดีเสมอ การรวมอำนาจไว้ในเมืองหลวงขณะนั้นได้จำกัดขอบเขตเสรีภาพของมนุษย์ไว้อย่างเด็ดขาดตายตัว การยึดถือศีลธรรมตามแบบลัทธิขงจื้อและการเคารพเชื่อฟังผู้นำอย่างเดียวนั้นเป็นสิ่งที่เข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น แต่ในลัทธิเต๋ापึงเจกชนย่อมสามารถแสดงตัวออกมาได้อย่างเต็มที่ พุทธิปัญญาที่สามารถคิดและแสดงออกได้อย่างเสรีให้ความสำคัญแก่ปัจเจกชน ทั้งลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋าก็ไม่ได้เป็นศาสนาโคดเด็ยว ปึงเจกชนและแม้แต่สังคมทั้งหลายก็อาจนับถือลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋าไปพร้อม ๆ กันได้ เพื่อความสมดุลทางความคิดและความรู้โดยอาศัยมูลฐานทั้งสองนี้ได้ดีกว่าที่จะได้รับจากมูลฐานเดียว ราชวงศ์นี้มีกษัตริย์ปกครองรวม 34 พระองค์ ปกครองจีนนาน 888 ปี มีวรรณคดีที่สำคัญ คือ เรื่องห้องสินและเสียดก๊ก

สมัยราชวงศ์จิ้น (พ.ศ. 229 – 341)

ราชวงศ์จิ้นมีอำนาจปกครองประเทศจีนเป็นเวลาถึง 122 ปี อาณาเขตของประเทศจีนได้ขยายไปกว่าเดิม เพราะพระเจ้าจิ้นซื่อองค์ เป็นกษัตริย์พระองค์แรกของราชวงศ์นี้ พระองค์ทรงใช้พวกนักกฎหมายเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินไม่นิยมพวกเชื่อถือลัทธิขงจื้อ พระองค์และที่ปรึกษาเห็นพ้องต้องกันว่า การที่ประเทศจีนจะรวมกันเป็นปึกแผ่นได้นั้น จำเป็นต้องใช้หลักปรัชญาทางสังคมและการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว พระองค์ได้เลือกปรัชญาของระบบ “ฟาเถีย” ซึ่งมีหลักการว่า “ จะให้บ้านเมืองสงบได้ จำต้องใช้วิธีการที่รุนแรงกว่าลัทธิของขงจื้อโดยมีกฎหมายเป็นหลัก และกฎหมายนั้นควรเปลี่ยนไปตามสถานที่และสิ่งแวดล้อม กฎหมายนั้นควรเป็นแบบลัทธิเต๋า ” นอกจากนั้นพระองค์ยังเห็นว่าควรปราบปรามหลักความคิดหรือปรัชญาอื่น ๆ เช่น ลัทธิของขงจื้อ และตำราต่าง ๆ ของขงจื้อเพราะประชาชนนิยมศึกษากันอย่างมากจิ้นซื่อองค์ทรงมีบัญชาให้ทำลายตำราของขงจื้อเท่าที่จะหาได้ทั้งหมด พร้อมทั้งคาดโทษแก่ผู้ที่ยังอ่านหรือถกเถียงในเรื่องตำราของขงจื้อ มีนักศึกษาที่ศึกษาดำราของขงจื้อหลายคนถูกฆ่าตายเพราะขัดจิ้น

สมัยราชวงศ์ฮั่น (พ.ศ. 314 – 763)

ระหว่างศตวรรษแรกของการปกครองของราชวงศ์ฮั่น บุคคลผู้ฝึกฝัวิชาดารได้ทุ่มเทอยู่กับการค้นหาผลงานที่สร้างขึ้นในสมัยแรกให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ภายหลังจากที่ข้อห้ามของราชวงศ์จิ้นเกี่ยวกับงานในด้านปรัชญา และด้านประวัติศาสตร์ได้ถูกยกเลิกอย่างเป็นทางการในสมัยราชวงศ์ฮั่น ในปี พ.ศ. 352 (191 ปีก่อน ค.ศ.) นักวิชาการสูงอายุมบางคนที่สามารถที่จะสร้าง

ตำราซึ่งเขาได้ท่องจำมาแต่เยาว์ การปะติดปะต่อตำนานร้องกรองโดยการท่องจำยกว่า “เหมาซัง” ในสมัยต้นราชวงศ์ฮั่น มีชื่อเสียงถึงกับบางคนเรียกวิชาการโบราณคดีนี้ว่า “เหมาซื่อ” บทหรือกรองของเหมาผู้คงแก่เรียนในสมัยราชวงศ์ฮั่น ได้จัดตำนาน 5 สถานออกเป็นหมวดหมู่ อันเป็นผลให้ค้นพบตำราโบราณ ซึ่งพวกผู้รู้ในสมัยราชวงศ์ฮั่นได้ให้ความหมายไว้คิดบ้างถูกบ้าง การทำปทานุกรมก็เป็นงานด้านวิชาการอีกแขนงหนึ่งในสมัยราชวงศ์ฮั่น ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคำอธิบายและคำวิจารณ์ ถือกันว่าปทานุกรม “เอ้อหย่า” ซึ่งเรียบเรียงขึ้นในศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล เป็นปทานุกรมฉบับแรกของจีน ประมาณปี พ.ศ. 643 (ค.ศ. 100) ได้มีการเรียบเรียงปทานุกรมซึ่งสมบูรณ์และทันสมัยกว่านั้นชื่อว่า “ซอหุน” แปลว่าคำอธิบาย ภายในมี 540 ส่วนประกอบของอักษร ได้เรียงอักษรจีนไว้ไม่มากกว่า 9,000 คำ ระบบการจัดแบ่งเช่นนี้ยังคงใช้กันอยู่ ถึงแม้ว่าส่วนประกอบของอักษรจะได้ลดลงจากนั้นเหลือเพียง 214 ส่วนก็ตาม

การผสมผสานความคิดทางปรัชญาในเบื้องต้นแรกกิจกรรมและความคิดของผู้คงแก่เรียนในสมัยราชวงศ์ฮั่นนี้มีส่วนที่เป็นของขงจื้อ โดยเฉพาะเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ได้ขยายและเป็นไปในทำนองเดียวกับความเชื่อถือของลัทธิขงจื้อ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าในสมัยราชวงศ์ฮั่นต่างก็ซึบซาบต่อความคิดของสำนักขงจื้อและยังได้รับความเชื่อถือว่าสำนักคู่แข่งอื่น ๆ ในสมัยราชวงศ์โจวมี “สำนักวิชาการ” ซึ่งเป็นสำนักความคิดของพวกนิยมลัทธิขงจื้อได้ตั้งขึ้นและชี้ให้เห็นเช่นนั้น มิใช่อยู่ที่ว่าปรัชญาขงจื้อมีช้อย่างสมบูรณ์ต่อนักคิดในสมัยราชวงศ์ฮั่น ดังที่ผู้คงแก่เรียนในสมัยราชวงศ์ฮั่น ได้ค่อย ๆ ยอมรับเอาลัทธิขงจื้อเป็นอุดมการณ์ตามความคิดดั้งเดิม งานที่เป็นข้อเขียนของผู้ที่นิยมลัทธิขงจื้อในสมัยราชวงศ์ฮั่นนั้น แสดงถึงลักษณะการผสมผสานเช่นเดียวกัน ตำนานพิธีการซึ่งเรียบเรียงขึ้นในสมัยนี้ แสดงให้เห็นว่างานซึ่งเป็นของผู้อื่นได้ถูก “ลัทธิขงจื้อ” กลืนหายไปสิ้น แม้กระทั่งหวนซุง (สิ้นชีวิตประมาณปี พ.ศ. 643) ซึ่งดูเหมือนจะเป็นนักคิดดั้งเดิมในสมัยราชวงศ์ฮั่น ก็แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของขงจื้อถึงได้นำไปผสมเข้าไว้ในหนังสือ “ลุ่นเหิง” แปลว่า ปาฐกถา และประกาศตัวเป็นผู้ถือลัทธิขงจื้อตามที่จริงเขาเป็นผู้ทำลายลัทธิขงจื้อ โจมตีความไม่แน่นอนของสิ่งที่พบในงานของขงจื้อและเมิ่งจื้ออย่างไม่ยั้ง แต่โดยพื้นฐานแล้วเขาเป็นผู้เชื่อถือในระเบียบธรรมชาติ ตามที่เป็นอยู่ของนักปราชญ์ลัทธิเต๋า ข้อนี้เองที่ทำให้เขาประนามการถือโชคกลางในสมัยนั้น ทั้งยังโจมตีความคิดในเรื่องโชคกลางซึ่งเป็นแก่นสำคัญของลัทธิขงจื้อในสมัยราชวงศ์ฮั่นอย่างหนักอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 419 (124 ก่อน ค.ศ.) มีการจัดตั้งสถาบันซึ่งคล้ายกับมหาวิทยาลัยโดยการแนะนำของต่งจู่ซู่ และกุงซุนหุน ณ ที่นั้นผู้ที่รับแต่งตั้งเป็นข้าราชการ 5 คน เข้ารับการศึกษากลับบัณฑิต การจัดตั้งโรงเรียนหลวงเพื่อฝึกอบรมข้าราชการได้เริ่มก่อนหน้านั้นประมาณ 20 ปีเศษ โดยข้าหลวงประจำมณฑลชื่อชว่น แต่รัฐบาลกลางได้นำวิธีการเช่นนี้มาใช้เป็นครั้งแรก

รายละเอียดเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยนี้ยังมีไม่พอ แต่กล่าวกันว่าจำนวนนักเรียนได้เพิ่มขึ้นถึง 3,000 คน เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 (กึ่งหลังของศตวรรษแรกก่อน ค.ศ.) และ 30,000 คน ในยุค อันสมัยหลัง กล่าวกันว่าในปี พ.ศ. 544 (ค.ศ.) ได้มีผู้เข้ารับราชการโดยผ่านการสอบ ซึ่ง ข้าราชการฝ่ายวิชาการราวปีละ 100 คน เป็นผู้จัด ดังนั้นตั้งแต่สมัยอันอู่ตีเป็นต้นมา ข้าราชการ ขันต่ำเป็นส่วนใหญ่ได้ผลผลิตจากการศึกษาตามลัทธิขงจื้อที่รัฐบาลสนับสนุน ในขณะที่เดียวกันลัทธิ ขงจื้อก็เริ่มที่จะได้รับการรับรองเป็นปรัชญาทางการของรัฐ ในปี พ.ศ. 492 (51 ปีก่อน ค.ศ.) การ ประชุมใหญ่ของนักวิชาการขึ้นอยู่กับการประชุมของจักรพรรดิ และมีการประชุมใหญ่อีกครั้ง หนึ่งในปี พ.ศ. 622 (ค.ศ. 79) ทั้งนี้เพื่อที่จะตัดสินการตีความคำนำนของขงจื้อที่แท้จริง และ การอภิปรายครั้งนี้ได้บันทึกไว้ด้วย ในปี พ.ศ. 718 รัฐบาลได้จัดให้น้ำค่านานขงจื้อที่ได้รับความ เห็นชอบว่าถูกต้องมาสลักไว้บนแผ่นหินแผ่นใหญ่ที่สร้างขึ้นที่เมืองหลวง ในขณะที่เดียวกัน ในปี พ.ศ. 535 (8 ปีก่อน ค.ศ.) ทายาทของขงจื้อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้เก็บภาษีของรัฐ เพราะว่าพวกนี้ได้ปฏิบัติพิธีกรรมให้แก่บรรพบุรุษ และในปี พ.ศ. 570 (ค.ศ. 27) ทายาทของ ขงจื้อได้รับอภิสิทธิ์ในตำแหน่งขุนนาง ในปี พ.ศ. 601 (ค.ศ. 58) โรงเรียนหลวงทุกแห่งได้รับ คำสั่งให้เริ่มพิธีบวงสรวงขงจื้อ

สิ่งประดิษฐ์ของชาวจีนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในยุคนี้ ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบันมีอยู่ 2 อย่าง คือ กระดาษ และเครื่องปั้นดินเผา สิ่งประดิษฐ์ทั้ง 2 อย่าง ได้มีกำเนิดมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ อัน กระดาษที่ทำด้วยผ้าล้วน ๆ ถือกำเนิดมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 643 (ค.ศ. 100) ได้มีการ ค้นพบแหล่งโบราณวัตถุที่เป็นสถานีหน้าด่านของจีนใกล้กรุงปักกิ่ง ความรู้เกี่ยวกับการทำ กระดาษของจีนได้เผยแพร่เข้าไปในยุโรปการประดิษฐ์กระดาษของจีนทำให้จีนมีเอกสารที่เป็น หลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งที่มีการบันทึกและวิชาการแขนงต่าง ๆ ได้รับการศึกษาอย่าง มาก อารยธรรมสมัยใหม่ทั้งหลายของโลกจะเด่นชัดไม่ได้ ถ้าหากปราศจากสิ่งประดิษฐ์อันยิ่ง ใหญ่ของจีนคือกระดาษ ส่วนเครื่องปั้นดินเผาเป็นมรดกทางหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์และเผย แพร่ออกไปยังต่างประเทศทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศอื่น ๆ ว่ามีการค้า ขาย และแลกเปลี่ยนสินค้ากันมาตั้งแต่อดีต สามารถพิจารณาระยะเวลาการติดต่อค้าขายกันได้ จากอายุของเครื่องปั้นดินเผาในแต่ละยุคนั่นเอง

สมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. 1151 - 1450)

ราชวงศ์ถังได้ปกครองประเทศจีนระหว่างปี พ.ศ. 1151 ถึง พ.ศ. 1450 เป็นเวลา ประมาณ 300 ปี นับว่าเป็นราชวงศ์ที่ปกครองประเทศจีนนานที่สุดอีกราชวงศ์หนึ่ง พระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่า พระเจ้าไทจง (Tai Tsung) มีความสามารถในการปกครองบ้านเมืองเป็น

อย่างมาก ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ในสมัยนั้นมีการติดต่อกับชาวต่างชาติ คือ อินเดีย เปอร์เซียและญี่ปุ่น

ความเจริญทางด้านวิชาการในสมัยราชวงศ์ถังก็มีอยู่มากมาย เช่น ด้านดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ด้านวิชาการแพทย์ซึ่งพระสงฆ์ในพุทธศาสนานำมาจากอินเดีย โดยปรับปรุงและรวบรวมเข้ากับวิธีการของลัทธิเต๋า ทำให้การแพทย์ของจีนในสมัยนั้นเจริญรุ่งเรืองขึ้น การทำกระดาษ การทำเครื่องถ้วยชาม และงานศิลปะอื่น ๆ ก็ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นมีการทำประตึกและดินระเบิด ซึ่งใช้เฉพาะการจุดพลุไฟเท่านั้น มีการริเริ่มทำว่าว สำหรับการทำเก้าอี้ได้มีผู้นำเข้าไปในประเทศจีนตั้งแต่สมัยต้นราชวงศ์และต่อมาก็มีผู้นิยมใช้มากขึ้น ในสมัยนี้เป็นระยะเวลาที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก วรรณคดีส่วนใหญ่ที่ประพันธ์ขึ้นในสมัยราชวงศ์ถังได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ความเจริญของวรรณคดีนับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นสืบต่อมาจนถึงสมัยราชวงศ์ถังมีความต่อเนื่องกัน เรื่องตำนานและนิยายในพุทธศาสนา ตลอดจนเรื่องนิยายต่างชาติเป็นเรื่องที่แพร่หลายมาในวรรณคดีจีนส่วนการเขียนหนังสือ นั้นมักจะจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้น งานกวีนิพนธ์ประเภทร้อยกรองในสมัยราชวงศ์ถังเป็นที่นิยมแพร่หลายกันมาก และมีร้อยกรองเป็นจำนวนมากที่มีผู้แปลออกเป็นภาษาอังกฤษ บทกวีในสมัยราชวงศ์ถังมีกำหนดกฎเกณฑ์ มีความไพเราะสละสลวย จนตอนหลังได้เป็นแบบฉบับรวมอยู่ในการสอบไล่ของข้าราชการด้วย และผู้ที่สนใจในการศึกษาทุกคนนิยมศึกษากวีนิพนธ์สมัยราชวงศ์ถังนี้มาก กวีเอกที่มีชื่อเสียง 2 ท่าน คือ “ลิโป” กับ “ตูฟู” งานประพันธ์ในด้านร้อยกรองของจีนเจริญสูงสุดในศตวรรษที่ 8 นี้ อันเนื่องมาแต่จินตกวีผู้มีความสามารถทั้งหลาย โดยเฉพาะ ลิโป หรือบางครั้งรู้จักกันในนามของลิไทโป และตูฟู กวีเอกทั้ง 2 ท่านนี้ใช้ลักษณะวิธีการแต่งร้อยกรองต่างกันแทบว่าจะตรงกันข้าม ลิโปเป็นผู้นับถือขงจื้อกวีที่มีชื่อเสียงเด่นผู้หนึ่ง คือ “โปซุช” เขาคิดไปกว่ากวีในสมัยราชวงศ์ถังคนก่อน ๆ เนื่องจากบทประพันธ์ของเขาเขียนด้วยภาษาง่าย ๆ จึงทำให้เขามีชื่อเสียงมากไม่เฉพาะประเทศจีน หากแต่ทั่วไปตลอดเกาหลีและญี่ปุ่น เขาเขียนโคลงกลอนไว้กว่า 4,000 บท โคลงกลอนของเขาเป็นที่แพร่หลายมาก มีการจารึกสลักไว้ที่กำแพงโรงเรียน กำแพงวิหาร และแม้กระทั่งในเรือทั่วไป

สิ่งประดิษฐ์คิดค้นอันมีค่ามหาศาลที่จีนได้ให้แก่ชาวโลกในยุคนี้คือ แท่นพิมพ์ เป็นสิ่งที่คิดประดิษฐ์เป็นผลสำเร็จในสมัยราชวงศ์ถัง วิธีเขียนหนังสือของจีนแต่ดั้งเดิมใช้เขียนด้วยพู่กัน เอกสารและหนังสือใช้คัดลอกด้วยมือ มาถึงราชวงศ์สุยและถึง ความต้องการหนังสือและสิ่งตีพิมพ์เอกสารต่าง ๆ มีมากขึ้น โดยเฉพาะในบรรดาหมู่นักศึกษาตามโรงเรียนหลวง ซึ่งเตรียมตัวสอบคัดเลือกบรรจุเป็นข้าราชการ ในทางศาสนาความต้องการก็มีมากเช่นเดียวกัน สงฆ์ในพุทธศาสนาต้องการคัดลอกข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อแจกจ่ายให้แก่แพร่หลาย ในหมู่

ประชาชน พวกที่นับถือลัทธิเต๋าที่ต้องการได้คำสวด บทสวด เพื่อป้องกันภูตผีปีศาจและโรคภัยไข้เจ็บ ตามที่ตนเชื่อว่ามีเวทมนต์ขลังจริง ๆ ความต้องการดังกล่าวนับเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการคิดแทนพิมพ์ขึ้น ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 จึงเริ่มรู้จักใช้กระดาษแล้ว และมาในคริสต์ศตวรรษที่ 5 รู้จักใช้ตราพิมพ์เอกสารที่ทำจากโลหะบ้าง ศิลาบ้าง มีหลักฐานปรากฏว่าจีนประดิษฐ์แม่พิมพ์ภาพ ใช้มาแต่ ค.ศ. 600 การพิมพ์ดังกล่าวนับว่าใช้ได้ดีมาก สำหรับการพิมพ์ตัวหนังสือจีนซึ่งเป็นตัวโคด ๆ ภายหลังทั้งเกาหลีและญี่ปุ่นก็ได้รับเอาวิธีการพิมพ์ของจีนออกไปใช้กันอย่างแพร่หลาย นับเป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์การศึกษาชิ้นหนึ่งที่จีนให้แก่โลก

สมัยราชวงศ์ซ้อง (พ.ศ. 1450 - พ.ศ. 1670)

ในสมัยราชวงศ์ซ้องนั้นชาวจีนเล็งเห็นว่างานศิลป์เด่นที่สุดของคนก็คือ การวาดภาพ ทั้งนี้เพราะศิลปการวาดภาพในราชวงศ์ซ้องนั้นเจริญถึงที่สุดศิลปินผู้มีชื่อเด่นในทางวาดภาพของราชวงศ์ซ้องผู้หนึ่ง คือ “ มิเฟ ” นับเป็นนักวาดภาพธรรมชาติที่เด่นที่สุดเช่นเดียวกับ มายวน เลียงไค ผู้วาดภาพลิโป้ไต้งดงามมาก หรือมุขีผู้วาดภาพทั่วไป ตลอดจนถึงบุคคลในพุทธศาสนา ไต้งดงามยิ่งนัก ในสมัยนี้การเขียนประวัติศาสตร์ฉบับมาตรฐานนั้น ได้รับการรวบรวมขึ้นด้วยความประณีตมากกว่าสมัยก่อน ๆ นักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อ คือ “ สุมากวง ” ผู้เขียนประวัติศาสตร์ทั่วไปนับตั้งแต่ปี 403 B.C. จนถึงปี ค.ศ. 959 งานประพันธ์ของเขามีความยาวกว่า 294 บท งานเขียนของเขามีปรัชญาจีนแฝงอยู่ด้วยโดยตลอด แต่เรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ ภายหลังได้มีนักปรัชญาที่มีชื่อ “ ชูตี ” ได้เป็นผู้หนึ่งที่พยายามรวบรวมสาระสำคัญของลัทธิเต๋าและพุทธศาสนา เข้ากับหลักความคิดของขงจื้อ ลัทธิขงจื้อแต่เดิมเป็นเพียงระเบียบแบบแผนทางธรรมจริยาสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน เมื่อได้รับแนวความคิดจากลัทธิเต๋าและพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานทำให้เกิดมีรากฐานทางปรัชญาขึ้น ชูตีแนะนำว่าการปลูกฝังภูมิปัญญาให้กับตัวเองนั้น จำต้องแสวงหาความรู้ซึ่งจะได้มาด้วยการสืบเสาะหาความจริงในสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลนี้ลัทธิขงจื้อที่ฟื้นฟูใหม่จึงเจริญขึ้นพร้อมกัน ความก้าวหน้าในด้านการค้นคว้าทดลองทางด้านวิทยาศาสตร์ ประยุกต์ วิชาความรู้ด้านเคมี ชีววิทยาก้าวหน้าไปอย่างมาก วิชาพีชคณิต ภูมิศาสตร์การทำแผนที่ ได้รับการส่งเสริมอย่างกว้างขวางในด้านการแพทย์ ปรากฏว่าการใช้วัคซีนป้องกันฝีดาษในสมัยนั้น และตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 11 มีการใช้เข็มทิศแม่เหล็กช่วยในการเดินเรือ การใช้ดินระเบิดในการทำสงครามแผ่กว้างมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ชาวจีนรู้จักนำประทัดเอามาใช้ในสงคราม ทำเป็นจรวดสำหรับยิง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนกล่าวถึงคู่มือการทหาร ค.ศ. 1044 ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับวิธีการประดิษฐ์ดินระเบิด และเชื่อกันว่าการทำลูกกระเบิดมีใช้ตั้งแต่ ค.ศ. 1000 คือตั้งแต่เมื่อครั้งราชวงศ์ซ้องรบกับอาณาจักรเลียว นอกจากนั้นในสมัยนี้ยังมีการฟื้นฟูลัทธิ

ขงจื้อ สืบเนื่องมาจากความเฟื่องฟูในด้านความคิดปรัชญาการศึกษา การเล่าเรียนคัมภีร์ของขงจื้อ เพื่อเตรียมตัวสอบบรรจุเป็นข้าราชการจึงมีความสำคัญมากขึ้น เป็นผลให้นักปราชญ์ทั้งหลายสนใจศึกษาค้นคว้าตีความหมาย ความคิด ปรัชญาจีนสมัยโบราณในแนวใหม่ เรียกกันกว้าง ๆ ว่า ลัทธิขงจื้อที่ฟื้นฟูใหม่ นักปราชญ์เหล่านี้ได้เขียนบทความแสดงข้อคิดเห็นของตนเกี่ยวกับวรรณคดีเก่าแก่ของจีน วิเคราะห์ความหมาย หลักปรัชญาที่แฝงอยู่นำมาเป็นข้อคิดในการดำเนินชีวิต และสอนลูกหลานให้เป็นคนดีของสังคมทำให้ลัทธิขงจื้อกลับมานิยมอีกครั้งหนึ่ง

สมัยราชวงศ์มองโกล (ค.ศ. 1279 - ค.ศ. 1368)

ราชวงศ์มองโกลได้อำนาจปกครองจีนต่อจากราชวงศ์ซ้องในตอนปลายคริสตศวรรษที่ 12 ในระยะที่จีนแบ่งแยกออกเป็น 2 อาณาจักร ปกครองโดยราชวงศ์จิ้นและราชวงศ์ซ้อง กองทัพของมองโกลนำโดยเจงกิสข่าน ได้ยกทัพเข้ามาตีดินแดนของราชวงศ์จิ้น บุตรชายของเจงกิสข่าน ได้ยกทัพเข้ามาตีดินแดนของราชวงศ์จิ้น บุตรชายของเจงกิสข่านได้ปราบปรามราชวงศ์จิ้นลงอย่างราบคาบ จากนั้นก็ได้เคลื่อนกำลังลงมายังจักรวรรดิของราชวงศ์ซ้องปราบปรามลงได้อย่างเด็ดขาดเช่นเดียวกัน เมื่อเจงกิสข่านเสียชีวิต บุตรหลานได้ปกครองส่วนต่าง ๆ ของจักรวรรดิสืบต่อมา อารยธรรมจีนที่พวกมองโกลได้รับไว้ อาทิเช่น ในด้านวรรณคดี ศิลปะ การละคร ตลอดจนการประพันธ์ในด้านอื่นๆ เช่น นิยายนั้น พวกมองโกลได้ปรับปรุงให้แพร่หลายขึ้น โดยการใช้ภาษาเขียนแบบง่าย ๆ เป็นภาษาที่สามัญชนใช้กันทั่วไป ไม่ได้ใช้ภาษาสูงแบบที่เฉพาะผู้ที่มีการศึกษาเท่านั้นจะเข้าใจได้ พวกมองโกลสนับสนุนงานในด้านการละครมาก ประวัติของการละครในจีนนี้ แต่เดิมได้รับอิทธิพลจากเอเชียกลาง ในศตวรรษที่ 8 ได้แพร่หลายขึ้นในรูปของละครร้อง ใช้ทำทางประกอบเรื่องราว ตัวละครใช้ผู้ชาย แสดงทั้งหมด และมาถึงสมัยนี้ได้ปรับปรุงให้เจริญขึ้น อันเป็นแบบสืบต่อมาการละครนั้นมักนิยมกันแต่ในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ ๆ แต่ส่วนการประพันธ์ต่าง ๆ นั้นนิยมในหมู่ชนทั่วไป เนื้อเรื่องการประพันธ์มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาหรือเรื่องที่นิยมแพร่หลายกันทั่วไป การเขียนในสมัยนี้ใช้ภาษาพูดมากกว่าภาษาชั้นสูงจึงทำให้ชนชั้นธรรมดานิยมมาก ในสมัยมองโกลจึงมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างจีนและประเทศทางตะวันตก เป็นไปอย่างหนาแน่นในยุคนี้ หลักฐานอ้างว่าทางมองโกลและชาวเอเชียภาคกลางเป็นผู้นำคนป็นเข้าไปในยุโรป และการประดิษฐ์คิดค้นหลายประการอันเป็นความสำเร็จของชาวจีนนั้น เข้าไปสู่ยุโรปโดยผ่านทางพวกอาหรับอีกทอดหนึ่ง อาทิเช่น การทำกระดาษ แทนพิมพ์ และการใช้เข็มทิศทางจีนก็ได้ซื้อสินค้าใหม่ ๆ แปลก ๆ จากยุโรป การใช้ลูกคิดเริ่มปรากฏเป็นครั้งแรกในระยะนี้ การที่จีนได้ติดต่อกับชาวยุโรป ทำให้ชาวยุโรปเกิดความทึ่งในความร่ำรวยและความก้าวหน้าในวิทยาการด้านต่าง ๆ ของจีน ซึ่งไม่

น้อยหน้าไปกว่าโลกของเขาเอง เส้นทางที่ขบกันจึงเป็นเส้นทางสายใหม่มีชื่อคุ้นหูมาจนถึงทุกวันนี้

สมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1368 – 1644)

ราชวงศ์หมิงครองจีนต่อจากราชวงศ์มองโกล ในระยะนี้ความเจริญของจีนเด่นไปในการปกครอง กฎหมาย ศิลปวิทยา และการขยายอำนาจของจีนเป็นส่วนใหญ่ ในสมัยนั้นนอกจากจะพยายามลบล้างอิทธิพลของพวกมองโกลแล้วมีการสนับสนุนการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ รื้อฟื้นการสอบเข้ารับราชการตามแบบขงจื้อ เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาดำรงจื้อเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะมีผู้คัดค้านการทำพิธีไสยศาสตร์ตามแบบพุทธศาสนานิกายลามาเซของพวกมองโกลมากในสมัยราชวงศ์หมิงมีชาวเยอรมันชื่อ อัดัม สคอลลด์ (Adam Schall) ได้นำศาสนาคริสต์ตั้งมาเผยแพร่ ในเมืองจีน บาทหลวงอาดัม สคอลลด์ นั้นชาวจีนรู้จักในนามถึงใจหวัง ได้มาถึงเมืองจีนประมาณ ค.ศ. 1620 เป็นผู้มีความรู้ด้านคณิตศาสตร์และดาราศาสตร์เป็นอย่างดี ได้รับหน้าที่แก้ไขเปลี่ยนแปลงปฏิทิน จักรพรรดิราชวงศ์หมิงเลื่อมใสในความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของบาทหลวงคณะนี้มาก อันความเจริญทางวิทยาศาสตร์ในสมัยต้นราชวงศ์หมิงนั้นจัดได้ว่าเท่าเทียมกับยุโรป ในสมัยนี้ได้มีการรื้อฟื้นการสอบเข้ารับราชการตามแบบขงจื้อ มีการเปิดให้สอบขั้นสูงถึง 89 ครั้ง และมีผู้สอบผ่านขั้นสูงเพียง 280 คน ในปี พ.ศ. 1469 มีข้าราชการธรรมดาประมาณแสนคน และทหารประมาณ 8 หมื่นคนทั่วอาณาจักร ต่อมาผู้ที่สอบเข้ารับการต้องเสียเงินแพงขึ้น และผลิตข้าราชการแนวเดียวกันออกมาเป็นจำนวนมาก ในสมัยราชวงศ์หมิงนี้ ศิลปวิทยาเจริญมาก การแกะสลักทำได้ดีเยี่ยม การเขียนภาพกึ่งดงามเป็นพิเศษ ในปลายราชวงศ์สินค้าอันแสดงถึงศิลปจีนทั้งดงามก็มีแพร่หลายทั่วไปในยุโรป และอเมริกาอันจะเป็นแบบฉบับให้ยุโรปได้นำไปดัดแปลง ในด้านงานประพันธ์นั้น สมัยนี้ได้ผลิตงานประพันธ์ขึ้นมาก บ้างก็ได้ความคิดใหม่ๆ มาจากภาคตะวันตก บ้างก็เอางานดั้งเดิมมาดัดแปลงมีการยกส่วนต่างๆ ของตำราขงจื้อมาเขียนตีความและวิจารณ์ โดยยึดแบบของขงจื้อตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งเป็นหลัก มีการเขียนตำราทางภูมิศาสตร์ การเขียนแผนที่อย่างละเอียด ซึ่งทั้งหมดนี้รัฐบาลสมัยราชวงศ์หมิงเป็นผู้สนับสนุน ทำให้งานด้านภูมิศาสตร์โดยเฉพาะแผนที่เผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง

สมัยราชวงศ์เซ็งหรือแมนจู (ค.ศ. 1644 – 1911)

เดิมนั้นชาวเผ่าแมนจูตั้งรกรากอยู่ทางภาคเหนือของแหลมเลียวตุงแถบที่เป็นแมนจูเรีย ปัจจุบันนี้ เมื่อกษัตริย์ราชวงศ์หมิงปลงพระชนม์ชีพพระองค์เอง พวกแมนจูก็เคลื่อนทัพมาทางใต้

เข้าครอบครองเมืองหลวงที่ปักกิ่ง และได้ครองทั่วประเทศจีนภายในเวลา 16 ปี ความสำเร็จในสมัยนี้ที่ควรบันทึกคือ ผลอันสืบเนื่องจากนักปราชญ์จำนวนมากที่สืบเนื่องมาแต่สมัยราชวงศ์หมิง รวมกับนักปราชญ์สมัยราชวงศ์แมนจูเอง ได้คัดเลือกนักปราชญ์ จากบรรดานักปราชญ์เหล่านี้ เพื่อรวบรวมหนังสือประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หมิง ตลอดจนพจนานุกรมเล่มสำคัญ หนังสือเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ จิตรกรรม และผลงานของซูสี นักปรัชญาเอกเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบทบาทานุกรมที่มีประโยชน์แก่ชนรุ่นหลังอีกมากจัดได้ว่างานด้านการหนังสือได้เจริญขึ้นมากในขณะนี้ รัชสมัยที่รุ่งเรืองของราชวงศ์แมนจูอีกสมัยหนึ่งคือ สมัยจักรพรรดิเซียงลุง ซึ่งครองราชย์ตั้งแต่ ค.ศ. 1736 - 1795 สมัยนี้เป็นสมัยที่งานประพันธ์ในด้านต่าง ๆ เจริญสูงสุดโดยเฉพาะใน 4 ด้าน คือ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ปรัชญา และงานประพันธ์ทั่วไป ในสมัยนี้ได้มีการรวบรวมพจนานุกรม 36,000 ขก ซึ่งเริ่มรวบรวมตั้งแต่ ค.ศ. 1773 แล้วใช้เวลา 9 ปี จึงสำเร็จ และได้มีการรวบรวมตำราเก่า ๆ เข้าไว้อีกในภายหลัง กล่าวว่าการรวบรวมตำราเก่า ๆ นี้ก็เพื่อที่จะสืบหาเชื้อสายของพวกแมนจูว่าเป็นผู้สืบสันตติวงศ์จีนที่ถูกต้องหรือไม่ อย่างไรก็ตามการรวบรวมตำราครั้งใหญ่นี้ ทำให้มีตำราสำหรับการค้นคว้ามากมาย หลังจากราชวงศ์แมนจูเสื่อมลง ก็มี “ดร. ชุนยัคเซิน” ได้ตั้งสมาคมลับของตนเองขึ้นในนามว่า “สมาคมกู้ชาติ” เพื่อช่วยเหลือความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น อาทิ เช่น ปรับปรุงการศึกษา การเกษตร และอุตสาหกรรม เป็นต้น ในปี 1912 เมื่อราชวงศ์แมนจูสละอำนาจการปกครองประเทศจีนให้แก่คณะปฏิวัติ ชุนยัคเซินซึ่งได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีชั่วคราวก็ลาออกจากตำแหน่ง และมอบอำนาจให้แก่袁世凱 เป็นประธานาธิบดีแทน นับเป็นการเข้าสู่ยุคใหม่ของประวัติศาสตร์จีน

2. การศึกษาของจีนในยุคใหม่

การศึกษาของชาวจีนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อชาวโปรตุเกสได้เดินทางมาถึงประเทศจีน ใน ค.ศ. 1514 ผู้ที่มาเป็นคนแรก คือ มาร์โคโปโล หลังจากนั้นไม่นานพวกสอนศาสนาชาวโปรตุเกสก็เข้ามาตั้งโรงเรียนสอนศาสนา โรงพยาบาล และเผยแพร่วิชาการต่าง ๆ ไปพร้อมกัน ชาวจีนสนใจและนิยมในความรู้ของชาวตะวันตกเป็นอันมาก ดังเช่น บาทหลวงแมทธิโอ ริกชี (Matteo Ricci) และ โจฮัน อัดัม สคอลลท์ (Johannes Adam Schall) ผู้นำเอาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะดาราศาสตร์มาเผยแพร่ให้แก่ชาวจีน

ในสมัยที่ราชวงศ์ได้แข็งหรือเซงปกครองเป็นระยะยาวนาน ได้รื้อฟื้นศิลปวิทยา รวมทั้งวรรณคดีของชาติ และส่งเสริมการทำด้วยขามพวกฝรั่งที่เข้ามาสู่จีนในขณะนั้นมีมากมายหลายชาติหลายภาษา ในสมัยพระเจ้ากวางสุหรือกั๊งซี ได้ทรงออกพระบรมราชโองการใน ค.ศ. 1692 ว่า “รัฐบาลจีนไม่รังเกียจลัทธิศาสนาใหม่จึงอนุญาตให้พวกคนจีนเข้าวัดนับถือศาสนา

โรมันคาทอลิก” ปรากฏว่ามีคนจีนเข้ารีตเป็นจำนวนมากถึง 2 แสนคน เพราะฉะนั้นความยุ่งยาก จึงเกิดขึ้นเพราะความขัดแย้งทางลัทธิศาสนาเก่าและใหม่ในเวลาต่อมา

ภายหลังการจลาจลของกบฏบ็อกเซอร์ (Boxer) แนวการศึกษาเปลี่ยนแปลงมาก ใน ค.ศ. 1901 พระพันปี พระนางซูซีโปรดให้ยกเลิกการศึกษาแผนโบราณโดยเฉพาะการสอนไฉ่ซึ่ง ได้ปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคนนั้นเสีย และให้จัดโรงเรียนแผนใหม่ขึ้นหลายแห่ง มีการสอน และส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศแห่งแรก คือ ญี่ปุ่น ภายหลังก็ส่งไปที่ยุโรปและอเมริกา นักเรียนนอกเหล่านี้ที่มีบทบาทสำคัญในคณะรัฐบาลในเวลาต่อมาที่ทำการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองเมื่อมีการปฏิวัติเกิดขึ้นใน ค.ศ. 1911 ทำให้จีนเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐ (Republic) โดยมี ดร. ซุนยัตเซนเป็นหัวหน้า ในสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่สำคัญ ๆ หลายอย่าง จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคฟื้นฟูของจีน (Chinese Renaissance) กล่าวคือ ได้มีการ เปลี่ยนแปลงอักษรจีนโบราณซึ่งใช้กันมาหลายชั่วอายุคนเป็นอักษรจีนสมัยใหม่ที่เรียกว่า ไปฮัว (Pai Hua) หมายถึง ภาษาง่าย ๆ (Plain Talk, Plain Writing) การแปลตำราต่าง ๆ จากภาษาอื่น ก็ใช้ตัวอักษรสมัยใหม่ไปฮัวทั้งสิ้น นอกจากผู้คงแก่เรียนหัวเก่า (Scholars) เท่านั้นที่ยังนิยมใช้ อักษรจีนโบราณอยู่อีกทั้งจีนยังปัญหาเรื่องภาษาพูดซึ่งแต่ละท้องถิ่นต่างก็มีภาษาของตน จึงเป็น การยากที่จะทำความเข้าใจในเรื่องเดียวกันคณะรัฐบาลจึงประกาศใช้ภาษาแมนดาริน (Mandarin) เป็นภาษากลางใช้ในการสื่อสารและการสอนหนังสือทั่วประเทศ

ใน ค.ศ. 1927 ได้จัดตั้งรัฐบาลพรรคชาตินิยมขึ้นซึ่งประกอบไปด้วยนักศึกษาหัวใหม่ และผู้ที่ได้เคยไปศึกษาจากต่างประเทศตะวันตกรัฐบาลชุดนี้ได้วางนโยบายการศึกษาและจัด ระบบโรงเรียนเสียใหม่ โดยมีนโยบายการศึกษาที่จะปลูกฝังลัทธิไตรราชภัทร์หรือลัทธิชาตินิยมให้ เกิดขึ้นกับคนจีน ลัทธินี้ประกอบด้วยหลัก 3 ประการคือ ความรักชาติ ประชาธิปไตย และ ภราดรภาพ ดังนั้นหลักสูตรใหม่จึงเน้นความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและ วัฒนธรรมจีนสำหรับระบบโรงเรียนก็ดัดแปลงเสียใหม่ซึ่งมีลักษณะส่วนใหญ่คล้ายกับระบบการ ศึกษาของอเมริกา ภารกิจในขั้นแรกของรัฐบาลคือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 197-200)

1. จัดให้มีการศึกษาภาคบังคับในชั้นประถมตอนต้น
2. ยกเลิกตำราเรียนของขงจื้อ
3. บรรจุวิชาธรรมชาติวิทยาและเทคโนโลยีในหลักสูตร
4. ขจัดความไม่รู้หนังสือของประชาชนซึ่งมีจำนวนสูงถึง 75-80% โดยจัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือผู้ใหญ่ทั้งในเมืองและชนบท

ก่อนที่คอมมิวนิสต์จีนยึดอำนาจการปกครอง ระบบการศึกษาของจีนมีดังนี้

1. ชั้นอนุบาล อายุ 4-6 ปี

2. ชั้นประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ประถมตอนต้น 4 ปี และประถมตอนปลาย 2 ปี เป็นการศึกษาบังคับมีกำหนด 6 ปี ตั้งแต่อายุ 6 – 12 ปี
3. ชั้นมัธยมศึกษา แบ่งเป็น 2 ตอน คือมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายมีหลักสูตรตอนละ 3 ปี ได้แก่

มัธยมศึกษาตอนต้น หรือ อาชีวศึกษาตอนต้น เป็นระดับ Junior middle school

มัธยมศึกษาตอนปลายหรือ อาชีวศึกษาตอนปลาย หรือ โรงเรียนฝึกหัดครู เป็นระดับ Senior middle school

4. ชั้นอุดมศึกษา หลักสูตร 4 ปี

การบริหารการศึกษา ก่อนหน้าที่จีนจะเปลี่ยนมาเป็นสาธารณรัฐ รัฐบาลไม่มีนโยบายการศึกษาที่แน่นอนหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นนโยบายปล่อยตามสบาย (Laissez - Faire Policy) ตั้งแต่ค.ศ. 1928 โรงเรียนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นมาตรฐานการศึกษา มีนานาชนิดและค่อนข้างต่ำ รัฐบาลกลางได้วางนโยบายที่จะจัดการศึกษาของชาติขึ้นให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงได้ใช้วิธีบริหารแบบรวมอำนาจ (Centralization) มีกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของชาติควบคุมตรวจตราและนิเทศการศึกษาทุกระดับ ตามจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ ก็มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบซึ่งเทียบได้เท่ากับศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอของไทยแบ่งการบริหารออกเป็นระดับดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา เกณฑ์อายุมาตรฐานของนักเรียนในชั้นประถมศึกษาคือตั้งแต่อายุ 6 – 12 ขวบ การศึกษาในระดับนี้เป็นการศึกษาที่ให้เปล่าและเป็นการศึกษาภาคบังคับ นักเรียนต้องเรียนจบประถม 4 ปี เป็นอย่างต่ำ หลักสูตรที่เรียนในชั้นนี้คือ หน้าที่พลเมือง ภาษาจีน สังคมศึกษา ธรรมชาติศึกษา เลข หัดคิดศึกษา และดนตรี การจัดการศึกษาระดับนี้นับว่าได้ประสบปัญหาหลายประการ ที่สำคัญที่สุด คือ เงินสำหรับสร้างโรงเรียนและอุปกรณ์การศึกษา ความพยายามของรัฐบาลในการวางโครงการเพื่อขจัดปัญหาทางการศึกษา ได้มีมาหลายครั้งแต่ต้องประสบความล้มเหลว ใน ค.ศ. 1935 รัฐบาลจึงได้วางโครงการเพื่อจัดการศึกษาภาคบังคับให้ได้ผล โดยแบ่งโครงการออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะแรก เป็นโครงการ 5 ปี ตั้งแต่ ค.ศ. 1935 – 1940 เพื่อสร้างโรงเรียนให้เพียงพอ กับจำนวนนักเรียน ในระยะแรกนี้กำหนดการศึกษาในชั้นประถมเพียง 1 ปี และกำหนดว่าจะต้องมีจำนวนนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนประมาณร้อยละ 40

ระยะที่สอง เป็นโครงการอีก 5 ปี ตั้งแต่ ค.ศ. 1940 – 1945 ได้จัดให้มีนักเรียนเข้าเรียน
ชั้นประถม 2 ปี เป็นจำนวนประชากรนักเรียนร้อยละ 80

ระยะที่สาม ค.ศ. 1945 – 1950 ขยายการศึกษาเป็น 4 ปี และให้นักเรียนมีโอกาสเข้า
ศึกษาทั่วทุกคน

โครงการดังกล่าวนี้นับว่าให้ผลเป็นที่พอใจ ดังจะเห็นได้จากสถิติต่อไปนี้

ค.ศ. 1935 – 1936 มีโรงเรียนประถมที่สอนเต็มเวลา 35,175 แห่งและที่สอนครึ่งเวลา
25,900 แห่ง จำนวนนักเรียน 3,842,930 คน

ค.ศ. 1936 – 1937 มีโรงเรียนเพิ่มอีก 13,267 แห่ง สอนครึ่งเวลา 38,117 จำนวนนัก
เรียนทั้งหมด 4,405,291 คน

จำนวนประชากรที่มีอายุในเกณฑ์เรียนมีถึงร้อยละ 43

ถ้าหากไม่เกิดสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเสียก่อน โครงการนี้คงจะดำเนินต่อไป
และการศึกษาก็คงจะขยายให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ระดับมัธยมศึกษา มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาอยู่ 3 ประเภทคือ

ก. มัธยมศึกษาสามัญ

ข. โรงเรียนฝึกหัดครู

ค. โรงเรียนอาชีวศึกษา

ก. มัธยมศึกษาสามัญ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือตอนต้น (Junior high school) และ
ตอนปลาย (Senior high school) โรงเรียนสองตอนนี้แยกอยู่กันคนละ โรงเรียนแต่บางแห่งก็จัด
ให้มีทั้งตอนต้นและตอนปลายอยู่ในโรงเรียนเดียวกัน

มัธยมศึกษาตอนต้น เรียนวิชาหน้าที่พลเมือง ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์
ภูมิศาสตร์ คำนวณ ฟิสิกส์ เคมี สัตวศาสตร์ พฤกษศาสตร์ สุขศึกษา ดนตรี หัตถศึกษา และ
ลูกเสือ

มัธยมศึกษาตอนปลาย เรียนวิชาอย่างเดียวกับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่เพิ่มวิชา
ตรรกวิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของต่างประเทศ วิชาทหารสำหรับนักเรียนชายและการ
ปฐมพยาบาลสำหรับนักเรียนหญิง ในมัธยมศึกษาสายทั่วไปไม่มีวิชาเลือกและเน้นพลศึกษา
เป็นพิเศษ ทุกวันหลังเลิกเรียนคือ 15.00 น. ไปแล้วไม่มีการสอน แต่นักเรียนทุกคนต้องลงฝึก
พลศึกษาเป็นเวลา 2 ชั่วโมง

ปัญหาของโรงเรียนมัธยมศึกษา คือ ขาดแคลนตำราเรียนและขาดครูสอนวิชาวิทยา-
ศาสตร์ เพื่อแก้ปัญหานี้รัฐบาลได้เปิดภาคเรียนในฤดูร้อนขึ้น (Summer School) เพื่อผลิตครู
วิทยาศาสตร์ให้มีจำนวนมากเพิ่มขึ้น ด้านตำราเรียน รัฐบาลให้จัดตั้งกองรวบรวมและแปลตำราโดย

นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้รับการสนับสนุนให้มีการค้นคว้าวิจัย เพื่อนำ
ทรัพยากรในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นอุปกรณ์การศึกษาที่มีราคาข้อมเยา

จ. โรงเรียนฝึกหัดครู นักเรียนที่จบมัธยมศึกษาตอนต้น (Junior middle school)
หรือเทียบเท่า อาจเข้าเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูซึ่งมีหลักสูตร 3 ปีเพื่อออกไปเป็นครูระดับ
ประถมศึกษา รัฐเป็นผู้จัดการฝึกหัดครูแต่เพียงผู้เดียว นักเรียนไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนและค่ากินอยู่
นอกจากนี้ยังมีโครงการผลิตครูฉุกเฉินที่ขอรระยะเวลาเรียนให้สั้นลง คือรับนักเรียนที่จบระดับ
ประถมศึกษาเข้าเรียนหลักสูตร 4 ปี และรับนักเรียนที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายหรือจบระดับ
อาชีวศึกษาตอนปลายเข้าเรียน ในหลักสูตร 1 ปี

ค. โรงเรียนอาชีวศึกษา มี 2 ประเภทคือ อาชีวศึกษาตอนต้น และตอนปลาย

ก. อาชีวศึกษาตอนต้น รับนักเรียนที่สำเร็จประถมศึกษาเข้าเรียน ตามหลักสูตร
3 ปี

ข. อาชีวศึกษาตอนปลาย รับนักเรียนที่สำเร็จมัธยมศึกษาตอนต้นเข้าเรียนใน
หลักสูตร 3 ปี หรือรับนักเรียนที่สำเร็จประถมศึกษาเข้าเรียนเป็นเวลา
5-6 ปี

การศึกษาในระดับนี้เน้นงานด้านปฏิบัติมากซึ่งคิดเป็นเวลาครึ่งหนึ่งของเวลาที่ศึกษา
นอกจากนี้ นักเรียนยังต้องออกไปฝึกงานตามโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทห้างร้าน และฟาร์ม
โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนเสียเพียงค่าธรรมเนียมบ้างเล็กน้อย

นโยบายการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

รัฐมีนโยบายที่จะจัดการศึกษาในชั้นมัธยมเพื่อให้ได้ทั้งคุณภาพและมาตรฐานสูงใน
สาขาวิชาทั่วไป และอาชีวศึกษา ดังนั้นรัฐจึงจัดให้มีการสอบไล่ของกระทรวง ในระยะนี้รัฐมี
นโยบายที่จะไม่ขยายโรงเรียนมัธยมเพิ่มขึ้น แต่ส่งเสริมให้ขยายโรงเรียนฝึกหัดครูและโรงเรียน
อาชีวศึกษาให้มีมากเพิ่มขึ้น ก่อนหน้านี้นี้มีการจัดการศึกษาในระดับเหล่านี้ไม่ได้สัดส่วนกัน คือ
โรงเรียนมัธยมมีถึงร้อยละ 70 ฝึกหัดครูร้อยละ 20 และอาชีวศึกษามีเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น
ใน ค.ศ. 1933 กระทรวงได้มีคำสั่งให้ทุกจังหวัดจัดสัดส่วนของงบประมาณการศึกษาดังนี้
มัธยมศึกษาร้อยละ 40 โรงเรียนฝึกหัดครูร้อยละ 25 และอาชีวศึกษาร้อยละ 35 ยิ่งกว่านี้รัฐได้
อุดหนุนโรงเรียนอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้นอีกด้วย ส่วนโรงเรียนฝึกหัดครูก็ได้ขยายหลักสูตรออกไป
เป็น 5 ปี เพื่อผลิตครูที่มีวุฒิสูงขึ้น

การอุดมศึกษา มี 3 ประเภท คือ

ก. วิทยาลัย (College)

ข. มหาวิทยาลัย (University)

ค. วิทยาลัยเทคนิค (Technical school)

มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยมีหลักสูตร 4 ปี ส่วนวิทยาลัยเทคนิคคือวิทยาลัยที่จัดสอนเฉพาะสาขาวิชา โดยเฉพาะมีหลักสูตร 2 ปีขึ้นไป รัฐบาลได้เน้นในด้านคุณภาพมากกว่าปริมาณ รัฐบาลจึงเป็นผู้ควบคุมการสอบเข้าและการสอบไล่ของโรงเรียนต่างๆ ใน ค.ศ.1937 มีมหาวิทยาลัยรวมทั้งสิ้น 108 แห่ง แต่น่าเสียดายว่ามหาวิทยาลัยเหล่านี้ได้รับความกระทบกระเทือนจากภัยสงคราม วิทยาลัยหลายแห่งต้องถูกปิดและหลายแห่งถูกระเบิดและต้องอพยพพาที่เรียนใหม่ เพราะในช่วง ค.ศ.1939 - 1945 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้บุกจีนและตั้งทัพอยู่จนสิ้นสุดสงคราม ทำความเสียหายให้เงินมาก

การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) การศึกษาผู้ใหญ่เกิดขึ้นเพื่อจัดคนไม่รู้หนังสือซึ่งมีจำนวนสูงในประเทศจีน ได้เริ่มทดลองมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 และได้ขยายมากขึ้นในเวลาต่อมา แต่มีอุปสรรคสำคัญอยู่ประการหนึ่งคือภาษาเพราะมีความหลากหลายมากมีบุคคลผู้หนึ่งซึ่งได้ปฏิวัติตัวอักษรจีนคือ ดร.ฮูฉี (Hu Shih) ท่านผู้นี้ได้ตัดแปลงตัวอักษรจีนขึ้นใช้ในการสอนหนังสือให้แก่ผู้ใหญ่ได้เป็นอย่างดี และจัดตั้งโรงเรียนประชาชน (Citizen school) เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ โรงเรียนประชาชนเกิดขึ้นทุก 2 หมู่บ้าน (Pao) ต่อ 1 โรงเรียน หมู่บ้านหนึ่งประกอบด้วย 10 - 15 ครอบครัว และต่อมาเปิดขึ้นทุกๆ หมู่บ้าน ทำให้ผู้ใหญ่จีนได้รับการศึกษามากขึ้น

กล่าวได้ว่าในสมัยนี้รัฐบาลส่งเสริมการศึกษาเป็นอย่างมาก เพื่อให้ประชาชนมีความรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้มากขึ้นแต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าเป็นการให้รู้หนังสือเพียงขั้นพื้นฐานเท่านั้น คืออ่านออกเขียนได้เบื้องต้น เจตจำนงจริงจัง ๆ คือต้องการให้คนจีนรู้ภาษาจีน โดยเฉพาะภาษาจีนกลางซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ เพื่อจะได้สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศมั่นคงขึ้นในระบอบคอมมิวนิสต์ เพราะการที่คนจีนมีภาษาพูดต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดความแตกแยกไม่เป็นเอกภาพ จึงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมคนในชาติให้เป็นหนึ่งเดียว สะดวกในการปกครอง ดังจะเห็นได้ว่าไม่ส่งเสริมให้เรียนต่อระดับสูงขึ้นกว่าภาคบังคับเลย

3. การศึกษาของจีนภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

หากกล่าวว่าการเริ่มต้นระบบการศึกษาแบบใหม่ที่มีผลมาถึงปัจจุบันในประเทศจีนอาจจะต้องศึกษาย้อนหลังไปถึงปี ค.ศ. 1503 เมื่อพระมหากษัตริย์ได้ออกพระราชกฤษฎีกาให้เปิดโรงเรียนแบบใหม่ขึ้นหลังจากได้ตั้งสาธารณรัฐในปี ค.ศ.1633 รัฐบาลได้ทำการศึกษาค้นคว้าทดลองหลายอย่างจนกระทั่งเปลี่ยนระบอบการปกครองแห่งชาติได้ประกาศออกมาเป็นกฎหมาย

เมื่อปี ค.ศ.1922 กฎหมายนี้ได้วางกฎเกณฑ์ให้การศึกษาระดับประถมศึกษาที่มีหลักสูตร 6 ปี โดยแบ่งเป็น 3/3 และหลักสูตรระดับวิทยาลัย 4 ปี

ระบบการศึกษาแบบนี้ยังคงบังคับใช้เป็นส่วนใหญ่ของประเทศจนกระทั่งปี ค.ศ.1949 ในทันทีที่กองทัพจีนแดงได้บุกเข้าไปในตอนเหนือของเซินสี (Shensi) ในปี ค.ศ. 1935 และได้สร้างฐานทัพขึ้นทางตะวันตกเฉียงเหนือของจีน จึงได้วางนโยบายเกี่ยวกับรูปแบบของการศึกษาเสียใหม่ในดินแดนแห่งนั้น เมื่อจีนคอมมิวนิสต์มีอำนาจเต็มที่ในปี ค.ศ. 1949 เป็นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่ of จีน ผู้นำมีนโยบายก้าวกระโดดคั้งนั้นการปฏิรูปการศึกษาที่ขยายกว้างขวางออกไปทั่วประเทศเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ

ในเดือนกันยายน ค.ศ.1949 ได้ตั้งสภาที่ปรึกษา(People's Political Consultation) ขึ้นซึ่งบรรจุโปรแกรมที่เรียกว่าหลักสูตรสามัญ (Common Program) ซึ่งเป็นนโยบายการปกครองแห่งชาติรวมทั้งนโยบายการศึกษาด้วย และโปรแกรมนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งชาติเป็นครั้งแรกของรัฐสภาจีนในปี ค.ศ.1954 ที่กำหนดนโยบายการศึกษาไว้ด้วย

ระบบการศึกษาแห่งชาติปัจจุบันควบคุมโดยคำสั่งของสภาของรัฐ ฉบับที่ 1951 ซึ่งกำหนดการตัดสินใจชี้ขาดเกี่ยวกับการปฏิรูประบบการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาได้รวมเข้าไว้ในระบบการศึกษาแห่งชาติ การจัดหางานให้ผู้ใหญ่และเด็กตลอดถึงชวาวาจะเน้นหนักเกี่ยวกับวิชาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา สำหรับในโรงเรียนการเมือง จะฝึกอบรมความคิดทางการเมือง และเล็กล้มระบบการเรียนสองผลัดในชั้นมัธยมศึกษาแล้วตั้งโรงเรียนหลักสูตร 5 ปีขึ้นแทน

ในปี ค.ศ.1953 โครงการ 5 ปีแรก ได้บรรจุโครงการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเข้าไว้ด้วย โครงการนี้ได้บรรจุนโยบายทางการศึกษาไว้และได้วางเป้าหมายให้บรรลุผลสำเร็จในแต่ละสาขาในปี ค.ศ. 1957 มีข้อกำหนดคั้งนี้ (เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน, 2542)

ความมุ่งหมายและนโยบาย

ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษาแห่งชาติ

ประเทศจีนได้พัฒนาทางด้านวัฒนธรรมให้เจริญติดต่อกันมาเป็นเวลามากกว่า 2000 ปี จนกระทั่งปัจจุบันระบบการศึกษาซึ่งถ่ายทอดมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติขึ้นอยู่กับความคิดของสังคมที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงและสังคมที่มีการปกครองโดยคณะกรรมการบริหารประเทศเพียงชุดเดียว จุดสำคัญขึ้นอยู่กับเทคนิคการสอนของขงจื้อ นักปรัชญาชาวจีน เป็นศาสตราจารย์นักเขียนอยู่ระหว่าง ค.ศ. 551 - 478 และขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ของจีนและความมุ่งหมายของการศึกษาเป็น ไปเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมมากกว่าที่พัฒนาไปจากเดิมคั้งนั้นการปฏิวัติในปี

ค.ศ. 1911 เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าความคิดใหม่ของสังคมนิยมได้ปรากฏออกมาให้เห็นว่าความเจริญจะบังเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างกว้างขวางจากคนในประเทศ ระบบการศึกษาของรัฐก็ค่อยๆ พัฒนาขึ้นตามลำดับ แต่ไม่สามารถทำได้ทั่วถึงทั้งนี้เป็นเพราะขนาดของประเทศและจำนวนของประชาชน ความยากจนของครูและการเงินที่ไม่คล่องตัวหลังจากที่ได้จัดตั้งรัฐบาลก๊กมินตั๋งในปี ค.ศ. 1927 รัฐสภาแห่งชาติได้ยื่นนโยบายการสร้างสรรค์ประเทศใหม่ โดยลงมติกันว่าการศึกษาจะต้องขึ้นอยู่กับ “หลักสำคัญของประชาชน 3 อย่าง” ซึ่งเป็นของ ซุน ยัต เซิน (Sun Yat Sen) คือ

- (1) ความสามัคคีในชาติ.
- (2) ประชาธิปไตย
- (3) อาชีพของพลเมือง

ความมุ่งหมายโดยทั่วไปก็เพื่อจะพัฒนาทางเศรษฐกิจตามธรรมชาติเพื่อยกฐานะการครองชีพของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้แน่ใจว่ามีความเป็นเอกราชของชาติและเพื่อพัฒนาสังคมนิยมประชาธิปไตยให้ดีขึ้น แต่เนื่องจากประชาชนยังมีปัญหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทำให้ความก้าวหน้าทางการศึกษาไปได้อย่างเชื่องช้า อย่างไรก็ตาม เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์มีอำนาจเข้ามาครอบครองในปี ค.ศ. 1949 มีคนไม่รู้หนังสืออยู่มากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงพื้นฐานการศึกษาเป็นการใหญ่ งานที่ต้องทำอย่างรีบด่วนก็คือการขยายระบบการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้คนอ่านออกเขียนได้ และเพื่อผลิตคนงานที่มีทักษะตลอดจนกำลังคนอย่างเพียงพอเพื่อที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบใหม่ได้อย่างเหมาะสม

ในบทความเรื่องการแก้ไขความขัดแย้งของมวลชน เมา เซ ตุง (Mao Tse Tung) ประธานพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศจีน กล่าวว่า ความมุ่งหมายขั้นต้นทางการศึกษาคือสามารถให้ทุกคนพัฒนาทางด้านศีลธรรม ทางด้านสติปัญญาและทางด้านร่างกายและให้เป็นคนงานที่มีจิตใจเป็นสังคมนิยม ตามความคิดของ เมา เซ ตุง กล่าวว่าการพัฒนาคนไม่ใช่พัฒนาโดยการให้เรียนหนังสือแต่อย่างเดียวหรือให้เรียนหนังสือในโรงเรียนเพียงไม่กี่เทอมเท่านั้น การเรียนทฤษฎีจะต้องประสานกับการปฏิบัติอย่างใกล้ชิด และการเรียนในโรงเรียนจะต้องมีผู้ที่มีความรู้ในการครองชีวิตและการทำงานในชุมชนนั้นเป็นผู้สอนจึงจะนับว่าเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์ จุดมุ่งหมายของสังคมนิยมเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมที่เก่าเพื่อส่วนตัวให้กลายเป็นการทำงานเพื่อส่วนรวม โครงการการศึกษาต้องการที่จะสร้างสังคมเช่นนี้ ลู ติง ยี (Lu Ting Yi) โฆษกพรรคจีนคอมมิวนิสต์คนก่อนได้บรรยายไว้โดยละเอียดว่าการศึกษาเป็นไปเพื่อความมุ่งหมายที่จะฝึกอบรมจิตสำนึกของคนงานผู้ที่ไม่มีความเข้าใจทางการเมืองและวัฒนธรรม ให้เป็นคนที่มีจิตใจและร่าง

เหมาะสมแก่การเป็นผู้ใช้แรงงาน ให้ทุกคนมีทักษะในการทำงานมีความเฉลียวฉลาดในการ
ดำเนินชีวิต

นโยบายการศึกษาของรัฐบาล

นโยบายสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์ได้ประเทศออกมาเมื่อปี ค.ศ. 1949 กำหนด
นโยบายใหญ่ ๆ ของการศึกษาดังต่อไปนี้

มาตรา 41 “วัฒนธรรมและการศึกษาของจีนจะต้องเป็นวัฒนธรรมและการศึกษา
ของประชาธิปไตยในแนวใหม่คือ ยึดหลักธรรมชาติ วิทยาศาสตร์และเป็นที่ยอมรับของประชาชน
ฝึกรวมคนงานเพื่อสร้างชาติกำจัดระบบขุนนางและลัทธิเผด็จการ หันมาปรับปรุงความคิดเพื่อ
รับใช้มวลชน”

มาตรา 46 “วิธีการสอนของจีนจะต้องประสานทฤษฎีกับปฏิบัติเข้าด้วยกัน รัฐบาล
ประชาชนจะต้องจัดระบบและปฏิรูปการศึกษาแบบเก่าเสียใหม่ตามลำดับขั้น ปรับปรุงเนื้อหา
ของการศึกษาและวิธีการสอนของครูใหม่”

มาตรา 47 “รัฐบาลของประชาชนจะต้องจัดระบบการศึกษาตามลำดับขั้นให้กว้าง
ขวาง สนับสนุนการศึกษาระดับมัธยมและอุดมศึกษาให้มาก เน้นหนักเกี่ยวกับพฤติกรรมการศึกษา
ใช้เวลาที่เหลือให้การศึกษาแก่คนงานและเจ้าหน้าที่คอมมิวนิสต์และให้การศึกษาเกี่ยวกับการ
ปฏิบัติทางด้านการเมืองแก่เยาวชนและปัญญาชนเพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานและการสร้าง
ชาติอย่างกว้างขวาง”

การปฏิรูปเบื้องต้นได้เริ่มขึ้นภายใต้สภการบริหารของรัฐบาลจีนในเดือนสิงหาคมค.ศ.
1951 อนุมัติการจัดรูปแบบการประกันมวลชนทั้งประเทศอย่างชัดเจนและสมบูรณ์แบบ โดยให้
ผู้ใช้แรงงานและชาวนามีโอกาสได้รับการศึกษา จัดโรงเรียนและมหาวิทยาลัยให้เพียงพอแก่เด็ก
ทั้งชายและหญิงและเพิ่มการฝึกรวมทางด้านเทคโนโลยีอย่างจริงจัง ปัญหาที่สำคัญในที่นี้
เกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและการจัดระบบการศึกษาของ
สายเทคนิคและอาชีวศึกษาในชั้นระดับมัธยมตอนต้นและตอนปลาย และจัดระบบพรรคศึกษา
กับผู้ที่ไม่รู้หนังสือเป็นการใหญ่ ซึ่งเป็นภารกิจที่รัฐบาลต้องรีบดำเนินการ

ใน 10 ปีแรกของรัฐบาลประชาชน การศึกษาเจริญรุดหน้าอย่างมั่นคงและได้จัดหลักสูตร
การประถมศึกษา 6 ปี หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี ทั้งสายสามัญและสายอาชีวศึกษา
และการศึกษาพิเศษมัธยมศึกษาตอนปลาย มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาพิเศษในระดับอุดม
ศึกษาขึ้นจำนวนมากมาช จำนวนนักเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา
เพิ่มขึ้นถึงสามเท่าตัว และจำนวนโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญเพิ่มขึ้นถึง 6 เท่าตัว ได้จัดการ

ขยายระดับก่อนประถมศึกษาในรูปของ โรงเรียนเด็กเล็กและอนุบาล แต่กระนั้นการจัดการศึกษาดำเนินไปไม่ได้รวดเร็วเท่าที่ควรเพราะว่าจำนวนคนมากและเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ รัฐไม่มีงบประมาณในการสร้างโรงเรียนและฝึกอบรมครูเพิ่มเติมในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนั้นจึงยอมรับวิธีการใหม่ทันทีคือขยายการศึกษาและเพิ่มผลผลิตซึ่งทำให้ “ก้าวกระโดดไปข้างหน้าได้ไกล” อันทำให้ถึงจุดหมายในการขยายโรงเรียนให้กว้างขวางอย่างรวดเร็วประมาณปี ค.ศ. 1967 เด็กทุกคนสามารถเข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นได้หมด

นโยบายใหม่มีลักษณะสำคัญอยู่ 2 ลักษณะคือ ประการแรก จะต้องจัดโรงเรียนให้เพียงพอกับความต้องการ ตัวแทนของรัฐบาลจะต้องรับผิดชอบในท้องถิ่นที่ตนปกครองอยู่เช่น คอมมูนและผลผลิตของกิจการเช่น การสหกรณ์การเกษตร โรงงานแร่และธุรกิจการค้าต่างๆ

นโยบาย “เดินด้วยสองขา” (Walking on to legs) คือการจัดโรงเรียนตามอำนาจบังคับบัญชาตามปกติและการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง โดยไม่เป็นทางการเป็นผลทำให้การขยายสถาบันการศึกษาทุกระดับรวมทั้งการศึกษาระดับอุดมศึกษาอีกด้วย อาคารเรียนไม่พอ ครูขาดการฝึกอบรมและความรู้ไม่ดีพอ มาตรฐานทางด้านวิชาการต่ำกว่าโรงเรียนแบบเก่ามาก และการศึกษาบางอย่างได้เปิดสอนเป็นครั้งแรกให้แก่คนจำนวนนับสิบ ๆ ล้านคนหรืออาจพูดอีกนัยหนึ่งว่าคนพวกนี้ไม่ได้รับความรู้เลย ลักษณะประการที่สองของนโยบายการศึกษาแบบใหม่คือการศึกษาสัมพันธ์กับงานการผลิตและความพยายามที่เรียกว่า “คนงานที่ขยันและผู้กระหายความรู้” (The Diligent Worker and thirsty Study) หรือบางทีก็เรียกว่าการจัดโปรแกรม “ครึ่งงานครึ่งเรียน” มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ 2 ประการคือ การประหยัด คือเพิ่มผลผลิตของชาติและสร้างโรงเรียนใหม่แบบช่วยเหลือตัวเอง คือนำเงินรายได้จากผลผลิตและแรงงานมาสนับสนุนโรงเรียนและการศึกษา

เกี่ยวกับการศึกษานั้น ได้จัดรวมภาคทฤษฎีและปฏิบัติเข้าด้วยกันอันเป็นความคิดเบื้องต้นที่สำคัญของ มาร์กซิสต์ - เลนินนิสต์ (Marxist-Leninist) ดังนั้นมหาวิทยาลัยและโรงเรียนจึงต้องจัดสถานที่สำหรับเก็บผลผลิต สร้างโรงงาน โรงงานและสถานที่ในการทำการเกษตรและสร้างโรงเรียนขึ้นในคอมมูนต่างๆทั่วประเทศ การศึกษาแบ่งครึ่งเวลาและการใช้เวลาว่างในการศึกษาได้กลายเป็นแบบอย่างและวิธีสอนต่างๆในการปรับปรุงตารางสอนของการเรียนในโรงเรียนและกิจกรรมเกี่ยวกับการทำงานก็ได้ถูกนำเอามาใช้ เริ่มจากการเรียนครึ่งวันและทำงานครึ่งวันเปลี่ยนแปลงเป็นทำงานทั้งวันและเรียนทั้งวัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ ในระยะนี้มีสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงมีอยู่สองแบบคือ โรงเรียนเกษตรกรรมขั้นต้นซึ่งจัดหลักสูตร 3 ปีเรียกว่า “Work Study Course” สำหรับเยาวชนอายุ 13 - 15 ปี ผู้ซึ่งสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้วและอีกแบบหนึ่งคือ การจัดแบบ “Workers Universities” ส่วนใหญ่จัดเป็นพิเศษโดยให้สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพื้นฐานความต้องการผลผลิตในท้องถิ่นของตน

การขยายการศึกษาเป็นไปอย่างลำบากมาก การแนะนำงานการศึกษาให้แก่เยาวชนจนกลายเป็นคนงานที่มีทักษะนั้นจะต้องใช้เวลาและสิ้นเปลืองมาก อีกทั้งเวลาที่ใช้ในการศึกษาหลายปี จำนวนครูสอนที่มีประสิทธิภาพและโรงเรียนเล็กๆก็หมดไป โรงเรียนแบบทำงานครึ่งวันและเรียนครึ่งวันเป็นจำนวนมากเปลี่ยนเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาสาขาต่างๆ และมาตรฐานการสอบเข้ามัธยมศึกษาตอนปลายก็มีมาตรฐานสูงขึ้น เน้นความสำคัญในการสมัครเข้าเรียนต่อในระดับสูงเกี่ยวกับทฤษฎีปัญหาการผลิต นักศึกษาที่สำเร็จจากสถาบันเทคนิคและมหาวิทยาลัยนั้นจะต้องมีความรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศอย่างกว้างขวาง

แต่กระนั้นผลของการยกระดับความรู้ของนักเรียนในโรงเรียนที่เรียนเต็มเวลาในสถาบันเทคนิคและมหาวิทยาลัยก็ไม่มีอุปสรรคใดๆทั้งสิ้น ความมุ่งหมายข้อหนึ่งของโครงการ 5 ปี ฉบับที่ 2 (ค.ศ. 1958 - 1963) คือขจัดจำนวนคนที่ไม่รู้หนังสือและจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาให้เพียงพอแก่เด็กทุกคน ดังนั้นจึงได้ขยายการศึกษาออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ยังไม่บรรลุผลตามความมุ่งหมายเพราะจำกัดด้านงบประมาณและคุณภาพของครูจึงมีความจำเป็นต้องเลื่อนไปจนกระทั่งปี ค.ศ. 1966 ได้เริ่มแผนพัฒนา 5 ปี ฉบับที่ 2 ขึ้น มีความมุ่งหมายที่จะสร้างโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นให้มากขึ้น ในปี ค.ศ. 1964 เป็นการเตรียมงานก้าวใหม่สำหรับการศึกษาทั่วไป โปรแกรมการทำงานส่วนหนึ่งและเรียนอีกส่วนหนึ่งได้เริ่มปรับปรุงกันใหม่ในโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาตลอดจนมหาวิทยาลัยและในโรงเรียนเกษตรกรรมเพื่อให้พลเมืองได้เรียนหนังสือและทำงานให้รัฐไปพร้อมกัน

ความพยายามเปลี่ยนแปลงการศึกษาส่วนใหญ่อย่างรวดเร็วของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์ในช่วงนี้ได้รับการคัดค้านจากครูผู้สอนจากนักการศึกษาและนักวิทยาศาสตร์ของจีนอย่างมาก บรรดาปัญญาชนผู้ซึ่งกล่าวว่ามาตรฐานการศึกษาจะต่ำลง นอกจากนี้ยังได้รับการคัดค้านจากคนงานและผู้ดูแลผลประโยชน์ผู้ซึ่งมีความกลัวว่าจะได้รับผลกระทบกระเทือนจากการหลังไหลของเยาวชนเข้าไปในโรงงานมากขึ้นทำให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการเมืองในโรงงานมากขึ้น ตั้งแต่ได้พบความขัดแย้งเกี่ยวกับตำแหน่งของพรรคคอมมิวนิสต์ทุกระดับ คณะกรรมการกลางของพรรคได้พบวิธีการจัดองค์การของเยาวชนใหม่ในต้นปี ค.ศ. 1966 กลุ่ม "The Red Guards" ผู้ซึ่งดำเนินงาน "ปฏิรูปทางด้านวัฒนธรรม" ได้เข้าควบคุมผู้นำทางการศึกษา นักวิทยาศาสตร์ นักเรียน ข้าราชการ ผู้จัดการธุรกิจชนชั้นกลางและหัวหน้างานในตำแหน่งต่างๆ กำหนดทิศทางให้เป็นไปตามนโยบายของพรรคและห้ามวิจารณ์นโยบายหรือเคลื่อนไหวใดๆที่ทำให้เป็นผลเสียต่อรัฐบาลดังนั้นความคิดทางการศึกษาของ "มา เซ ตุง" (Mao Tse Tung) จึงถูกห้ามวิจารณ์ใดๆ ทั้งสิ้น

ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1966 รัฐบาลตัดสินใจว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยจะต้องเลื่อนการลงทะเบียนใหม่ออกไปเป็นเวลา 6 เดือนขณะเดียวกัน ก็จัดระบบวิธีการคัดเลือกนักศึกษาเข้าเรียนและจัดระบบวิธีการบริหารและคณะครูผู้สอนเตรียมไว้สำหรับโปรแกรมใหม่กลุ่ม The Red Guards ก็พยายามปฏิวัติทางด้านวัฒนธรรมทั่วทั้ง ประเทศจีนขึ้นเพื่อต้องการกวาดล้าง “สิ่งเก่าแก่สี่ประการ” (Four olds) ได้แก่ความคิดเก่า วัฒนธรรมเก่า ประเพณีเก่าและนิสัยเก่า ตามลัทธิของ เมา เซ ตุง

สำหรับวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาชั้นอุดมศึกษา ได้กำหนดกฎเกณฑ์การรับ นักศึกษาเสียใหม่โดยเน้นความสำคัญ ภูมิหลังทางสังคม เจตคติ และพฤติกรรมทางการเมืองมากกว่าความถนัดทางวิชาการ ในระดับประถมและมัธยมศึกษาได้เขียนโปรแกรมใหม่และจัดหลักสูตรระยะสั้นขึ้นในต้นปี ค.ศ. 1967 นักการศึกษาชั้นนำหลายคนที่มีความเห็นตรงกันข้ามและยอมรับความผิดพลาดของตนเองที่ยอมให้การเมืองมาครอบงำ ต่างก็กู้ชื่อเสียงให้กลับคืนมาเริ่มเปิดโรงเรียนและมหาวิทยาลัยใหม่ นักศึกษาทุกคนถูกเรียกให้กลับเข้าเรียนจึงถูกขัดขวางจาก สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์ผู้ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงจากนั้นพรรคคอมมิวนิสต์ได้มอบหมายให้กองทัพเป็นผู้จัดสอนเรื่องการเมืองในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย ในโรงงานและใน วงการธุรกิจต่างๆ อย่างกว้างขวางขึ้นแทนทำให้เหตุการณ์สงบลง นักศึกษากลับคืนสู่โรงเรียน และสถาบันการศึกษาทุกสถาบันสามารถเปิดเรียนได้เต็มที่และมีประสิทธิภาพอีกครั้งหนึ่ง

หลังจากปี ค.ศ. 1968 ต่อมาก็ไม่มีปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการศึกษาแต่ต้องการคัดเลือก นักศึกษาที่มีความสามารถสูงเข้าศึกษาในสาขาวิชาศิลปศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุผลและสมดุลระหว่างการศึกษาระดับพื้นฐานกับการศึกษาชั้นสูง

ระบบการศึกษาของชาติ

ก่อนที่จะจัดตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นรูปแบบการปกครองใหม่ รูปแบบของการ ศึกษาเป็นดังนี้คือในระดับก่อนประถมศึกษามีโรงเรียนเด็กเล็กสำหรับเด็กอายุยังน้อยและระดับ อนุบาลสำหรับเด็กอายุ 4-5 และ 6 ขวบ ชั้นประถมศึกษาหลักสูตร 6 ปี สำหรับเด็กอายุ 7-13 ปี ชั้นประถมแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ 4 ปีแรกเป็นระดับประถมศึกษาตอนต้น และ 2 ปีหลังเป็นมัธยมศึกษาตอนปลาย มัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 ตอน คือมัธยมศึกษาตอนต้นและ ตอนปลาย แต่ละตอนมีหลักสูตร 3 ปีรวมเป็น 6 ปี และได้จัดโรงเรียนแบบต่างๆ ขึ้นหลาย แบบเช่น โรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญหลักสูตร 6 ปี คัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนอย่างเข้มงวด กวดขันเฉพาะผู้ที่เรียนดีเพื่อเตรียมตัวให้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษา การเรียน 3 ปีในชั้นระดับมัธยมต้นสามารถแยกนักเรียนให้เรียนต่อในระดับมัธยมปลายและนักศึกษาที่ เตรียมตัวจะเรียนในชั้นอุดมศึกษาได้ หรือแยกไปเรียนในชั้นมัธยมศึกษาเพื่อเตรียม

นักเรียนสำหรับอาชีพพิเศษต่างๆ ให้ออกกว้างเพราะนักเรียนส่วนใหญ่ออกจากโรงเรียนเพียงแค่ประถมศึกษา และนักเรียนมัธยมศึกษาจำนวนมากออกมาทำงานเพียงแค่จบมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้น จึงทำให้การศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาพิเศษที่มีฐานะเทียบเท่ามหาวิทยาลัยมีผู้เรียนน้อยลง ดังนั้นรัฐบาลจึงดำเนินการคัดนักเรียนเข้าเรียนต่อให้มีจำนวนที่เหมาะสมในแต่ละปี

ระบบโครงสร้างเดิมของการศึกษาดังกล่าวมานี้กว่าจะดำเนินการเป็นผลสำเร็จได้ ใช้ระยะเวลา 10 ปีหลังจากที่มีการปกครองโดยรัฐบาลคอมมิวนิสต์ และเป็นที่ยอมรับกันว่าการจัดสวัสดิการทางการศึกษาได้ก้าวหน้าไปมาก แต่กระนั้นเด็กจำนวนน้อยเท่านั้นที่จะได้เรียนสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพราะฐานะยากจนและต้องทำงาน ด้วยปัจจัยสำคัญของนโยบาย "การก้าวกระโดดไปข้างหน้า" ในปี ค.ศ. 1958 - 1959 คือการขยายการจัดตั้งสถาบันการศึกษาให้มากขึ้น ซึ่งเป็นการกำจัดความคิดเก่าที่ว่าจะต้องเรียนในโรงเรียนเต็มวันจึงจัดสร้างโรงเรียนประถมศึกษาแบบครึ่งวันและโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยโรงงานและหน่วยงานเป็นผู้จัดสร้าง จัดสร้างโรงเรียนเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับตอนต้นซึ่งสร้างโดยคอมมิวนิสต์ มหาวิทยาลัยแรงงานจัดสร้างโดยกระทรวงเกษตร การป่าไม้และโรงงานและการขยายสวัสดิการสำหรับการศึกษานอกระบบของการศึกษาผู้ใหญ่ก็มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น ดังจะเห็นได้ว่ามีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากที่เข้าเรียนแบบครึ่งวันทำงานครึ่งวันเพราะรูปแบบการเมืองที่เปลี่ยนไปทำให้ดำเนินงานได้เต็มที่ขึ้น

สำหรับสถิติจำนวนนักเรียนที่ลงทะเบียนเข้าเรียนประมาณปี ค.ศ. 1960 เด็กจำนวน 90 ล้านคนหรือร้อยละ 90 ของกลุ่มที่มีอายุเท่ากันเข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา ร้อยละ 40 ของเด็กที่มีอายุเท่ากันเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ประมาณ 1 ใน 3 ของนักเรียนจำนวนนักเรียนเหล่านี้อาจจะเข้าเรียนในโรงเรียนเกษตรกรรมแบบใหม่และบางที่ไม่เกินร้อยละ 3 หรือ 4 เข้าเรียนอยู่ในมัธยมศึกษาตอนปลาย ในขณะที่เดียวกันคนอื่นอีก 60 ล้านคนที่ไม่รู้หนังสือเข้าเรียนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ และ 30 ล้านคนเข้าเรียนนอกเวลาวิชาใดวิชาหนึ่ง นักศึกษาในมหาวิทยาลัยมีประมาณ 800,000 คน และนักศึกษาที่เรียนอยู่ในสถาบันต่างๆมีประมาณ 280,000 คน

เนื่องจากการทดลองจัดรูปแบบการศึกษาหลากหลายมากจนเกินไป แผนการสำหรับเปลี่ยนรูปแบบการศึกษาใหม่มีแนวโน้มว่าหลักสูตรของโรงเรียนไม่ค่อยสมบูรณ์ เพราะมีวิชาใหม่ๆเพิ่มเข้าไปหลายวิชา ในต้นปีการศึกษา ค.ศ. 1960 หลักสูตรประถมศึกษาลดลงมาทดลองเรียน 5 ปีในบางเมือง และอายุของเด็กที่เข้าเรียนก็ลดลง โดยเริ่มเข้าเรียนเมื่ออายุ 6 ปี ในบางเมืองได้รวมโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นการทดลองพัฒนาการศึกษาขึ้น

พื้นฐานระยะเวลาเรียนประถมและมัธยมลดลงเหลือ 10 ปีจาก 12 ปี โดยการจัดระยะเวลาเรียนในมัธยมศึกษาซึ่งเคยเรียน 6 ปี ลดลงเหลือ 5 ปี ในบางแห่งทดลองเรียน 9 และ 10 ปีในโรงเรียนแบบผสม

ในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษายังคงมีนักเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ถึงแม้ว่าเพิ่มไม่มากเหมือน 10 ปีก่อนก็ตาม คือประมาณได้ว่า ในปี ค.ศ. 1965 มีนักเรียนจำนวน 100 ล้านคนในโรงเรียนประถมศึกษา และในมัธยมศึกษาแบบต่างๆจำนวน 18 ล้านคน จะเห็นได้ว่าเด็กในชนบทไม่เกินร้อยละ 60 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ในมหาวิทยาลัยได้ขยายระยะเวลาเรียนและมาตรฐานพร้อมกับการเข้มงวดกับการรับเข้าเรียนของนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น และจำนวนนักศึกษาในชั้นอุดมศึกษามีประมาณ 700,000 คน ซึ่งต่ำกว่าจำนวนในปี ค.ศ. 1960

ในปี ค.ศ. 1967 ได้มีการพัฒนาการศึกษาต่อไปอีก คือการศึกษาแบบประสม 4 หรือ 5 ปี ได้แพร่หลายออกไปมาก และอายุของนักเรียนที่จะเข้าเรียนลดลงเป็น 5 ปีครึ่ง ในหลักสูตรของมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายก็รวมกันเข้าและลดเวลาเรียนลงเหลือเพียง 4 ปี และหลังจากนี้ให้เรียนในเรียนหลักสูตรอบรมในโรงงานอุตสาหกรรมอีกเป็นเวลา 2 ปีหรือจะเรียนต่อไปในโรงเรียนพาณิชย์ เกษตรกรรมหรือในสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมการผลิตอื่นๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การนิเทศของโรงเรียน จนกระทั่งปี ค.ศ. 1969 หลักสูตรของการศึกษาระดับอุดมศึกษามีอัตราเฉลี่ย 5 ปี โดยอุทิศเวลา 1 ปีให้การทำงานเกี่ยวกับผลิตผล การปฏิรูปการศึกษาในปี ค.ศ. 1966-1967 เกี่ยวกับหลักสูตรอุดมศึกษาซึ่งมีระยะ 2-4 ปี ในระดับอุดมศึกษามีการอบรมเพิ่มมากขึ้น และในสถานศึกษาใหม่ๆหลายแห่งได้จัดฝึกอบรมทางด้านอาชีพศึกษาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาเกี่ยวกับเทคโนโลยี

ต่อมามีการศึกษาชั้นอุดมศึกษานอกเวลาสำหรับคนงานและชาวานาผู้ที่มีหวังในความก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี หลักสูตรที่เปิดสอนส่วนใหญ่เป็นหลักสูตรพิเศษชั้นสูงเพื่อจะได้นำวิชาความรู้ไปปรับปรุงในทางเกษตรและอุตสาหกรรมให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว

คุณภาพในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมเริ่มจากให้เด็กปฏิบัติงานอาชีพเพื่อให้เด็กมีความคุ้นเคยกับเด็กอื่นๆในขณะที่แม่ออกไปทำงานในศูนย์ปฏิบัติงานอาชีพ การเลี้ยงดูเด็กขึ้นอยู่กับหลักสำคัญ 3 ประการคือ “เล่น เรียน และทำงาน” การเรียนในชั้นนี้จะมาในรูปแบบของการดูแลรักษาตัวเอง ทำความสะอาดเครื่องมือและอุปกรณ์และให้อาหารสัตว์

ในระดับชั้นประถมศึกษาได้แบ่งเวลาออกเป็นส่วนๆ เวลาที่แบ่งออกนี้บางทีในสัปดาห์หนึ่งมีมากถึง 12-14 ชั่วโมงต้องเรียนอ่านและเขียนหนังสือภาษาจีน ตามความมุ่งหมายของ

การศึกษานักเรียนใหม่จะต้องเรียนรู้ภาษาจีนจำนวน 1600 คำ และเมื่อจบหลักสูตรประถมศึกษา จะต้องเรียนรู้เพิ่มเติมถึง 3500 คำ สำหรับวิชาคณิตศาสตร์ วาดเขียนและร้องเพลงมีสอนทุกระดับ วิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และความรู้เกี่ยวกับการเมืองเปิดสอนในระดับสูงขึ้นไป ต่อมาได้เพิ่มหลักสูตรวิชาพีชคณิตเข้าไปในปีสุดท้ายของระดับประถมศึกษาเข้าไปด้วย

ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายวิชาสำคัญคือวิชาภาษาจีนและวรรณคดีจีน ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ พลานามัยและวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การเมือง ดนตรี ศิลปะและพลานามัยตามปกติ สัปดาห์หนึ่งมี 32 ชั่วโมง แต่นักเรียนจะต้องอุทิศเวลา 6-8 ชั่วโมงสำหรับทำงานเกี่ยวกับการผลิตพืชผล โรงเรียนมัธยมศึกษาเกษตรจะต้องอุทิศเวลาครึ่งหนึ่งให้กับงานการผลิต ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องลดหลักสูตรเกี่ยวกับทฤษฎีและเนื้อหาลงแล้วใส่วิชาภาษาจีน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์การเกษตรขั้นมูลฐานและวิชาการเมืองเข้าไปแทน

มีประเด็นที่น่าคิดคืออัตราส่วนของครูประถมศึกษาได้รับการฝึกอบรมเป็นส่วนน้อยหรือไม่ได้รับการฝึกอบรมเลย ตามจุดมุ่งหมายได้จัดวิชาครูไว้ 2 หรือ 3 ปี ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายผู้ที่เข้าเรียนจะต้องสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ในทางปฏิบัติผู้ได้รับการฝึกที่เข้าไปเรียนจำนวนมากขาดคุณสมบัติ และระยะเวลาของหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมจึงไม่แน่นอนทำให้กระทบต่อคุณภาพของครู อัตราส่วนของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่เตรียมตัวเป็นครูสอนในระดับมัธยมศึกษาต่อมาจึงเพิ่มขึ้นตามลำดับ กฎหมายสำคัญของระบบการศึกษา

ในปี ค.ศ. 1954 รัฐสภาประชาชนแห่งชาติของรัฐบาลได้ประกาศรัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรกตามนโยบายขั้นแรกของพรรคคอมมิวนิสต์จีนซึ่งเริ่มปี ค.ศ. 1949 รัฐธรรมนูญรวมทั้งแถลงการณ์เกี่ยวกับการสร้างสถานศึกษากำหนดไว้ว่า “ประชาชนของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีสิทธิในการศึกษา เพื่อเป็นการรับรองให้ประชาชนได้รับสิทธิอันนี้รัฐจะต้องจัดสร้างและค่อยๆ ขยายโรงเรียนแบบต่างๆตามวัฒนธรรมใหม่และมีสถานศึกษาให้เพียงพอ” นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังได้กำหนดให้ผู้ชายและผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันในการศึกษา และรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่าสิทธิของชนชาติส่วนน้อยจะได้รับการป้องกันด้วย ดังนั้นตามรัฐธรรมนูญจึงมีการพัฒนาสถาบันการศึกษาขึ้นหลายแห่งมากขึ้น

กฎหมายและการบริการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญขึ้นอยู่กับหลักสำคัญของประชาธิปไตยแบบรวมอำนาจ รัฐสภาประชาชนของจังหวัดและเทศบาลท้องถิ่นองค์การบริหารสภาประชาชนต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและมีอำนาจตั้งแผนก สำนักงานและคณะ

กรรมการเพื่อที่จะทำงานตามนโยบายของคนส่วนหน้าที่ระดับสูงสุดของรัฐสภาประชาชนแห่งชาติ ซึ่งเป็นสภาของรัฐอันประกอบด้วยหัวหน้าของกระทรวงต่างๆ และคณะกรรมการ จะต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับแผนการพัฒนาและการวางแผนนโยบายการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของพรรคและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การบริหารการศึกษา

แผนการบริหาร

ตามรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1954 อำนาจสูงสุดในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนคือรัฐสภาประชาชนแห่งชาติ สภาใหญ่แห่งนี้มีคณะกรรมการสามัญทำหน้าที่ประจำ และฝ่ายบริหารมีหน้าที่เกี่ยวกับพัฒนานโยบายของชาติ สภารัฐคือคณะรัฐมนตรีหรือสภาของรัฐมนตรีของรัฐสภาประชาชนแห่งชาติเป็นสถานบริหารสูงสุดโดยผ่านทางรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่ง คณะรัฐมนตรี สามารถควบคุมนโยบายการศึกษาของชาติเอาไว้ กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาทุกระดับตั้งแต่อนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย สภาของรัฐ แต่งตั้งคณะกรรมการต่างๆ มีหน้าที่สำหรับพัฒนานโยบายการศึกษาในสาขาวิชาพิเศษและตรวจตราการปฏิบัติงานตามนโยบายเหล่านี้ คณะกรรมการเหล่านี้ได้แก่ คณะกรรมการศึกษานอกเวลา และคณะกรรมการรณรงค์เพื่อให้คนรู้หนังสือ เป็นต้น

โครงสร้างของระบบข้าราชการประจำคล้ายคลึงกับสภา สภาของรัฐมีกระทรวงศึกษาธิการแห่งชาติซึ่งมีนโยบายโดยตรงเกี่ยวกับการจัดและการบริหารโรงเรียน การปรับปรุงหลักสูตร วิธีการสอนอื่นๆ ให้แก่แผนกศึกษาธิการจังหวัด สภาประชาชนของจังหวัด และหน่วยงานการศึกษาของเทศบาล ซึ่งเป็นองค์ประกอบของประเทศและสภาประชาชนของเทศบาล สภาประชาชนของประเทศควบคุมคอมมูนและการศึกษาในเขตของตน และสภาประชาชนเทศบาล ควบคุมการศึกษาในเขตที่เล็กกว่าสภาประชาชนของอำเภอ คล้ายคลึงกับโครงสร้างของตัวแทนของรัฐบาล พรรคคอมมิวนิสต์จีนซึ่งเป็นผู้คอยแนะนำควบคุมด้านนโยบาย การพัฒนาประเทศมีโครงสร้างของตนเองไม่ว่าท้องถิ่น มณฑล จังหวัดและรัฐสภาแห่งชาติต่างก็มีคณะกรรมการบริหารของตนเอง รัฐสภาแห่งชาติของพรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้ออกนโยบายขั้นสูงสุดร่วมกับคณะกรรมการกลางออกมาเป็นนโยบายของชาติทุกๆ ระดับ พรรคคอมมิวนิสต์มีหน้าที่เสนอแนะและตรวจตราในเขตการศึกษาในหน่วยงานและในแผนก กลไกการบริหารของพรรคคอมมิวนิสต์ไม่มีการประสานกันเป็นทางการ แต่สมาชิกของพรรคในทุกๆ ระดับอยู่ในตำแหน่งผู้นำทุกองค์การบริหารของรัฐ ระหว่างปี ค.ศ. 1966 - 1969 กลุ่มปฏิวัติในหลายท้องที่ได้รับอำนาจจากคณะกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์ให้ทำการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างให้สอดคล้องกับนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ ตามรายงานแสดงให้เห็นว่าในระหว่างมีการต่อสู้กันอยู่นั้นเพราะ

เกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นหลายครั้งทหารได้เข้าควบคุมในจังหวัดแทบทุกจังหวัดและคณะกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์ภายในกองทัพก็เข้าควบคุมข้าราชการพลเรือนอย่างเบ็ดเสร็จเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางอย่างแท้จริง กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่วางโครงการเกี่ยวกับสวัสดิการการศึกษาทั้งหมดได้แก่ การจัดสร้างสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปรับปรุงนโยบายการศึกษา ช่วยเหลือการศึกษาท้องถิ่นเกี่ยวกับหลักสูตร วิธีสอน อุปกรณ์การสอน และปรับปรุงการฝึกหัดครู เน้นการใช้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของชาติ โดยรวม

การบริหารงบประมาณและทรัพยากร

รัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1947 กำหนดเวลาในระดับต่างๆ ของรัฐบาลให้ทำงานตามกำหนดรายจ่ายของรัฐจะต้องได้รับส่วนแบ่งดังนี้คือร้อยละ 15 ของงบประมาณของรัฐบาลกลาง ร้อยละ 35 ของงบประมาณของจังหวัดและร้อยละ 35 ของงบประมาณของเทศบาลและเมืองจะต้องให้เป็นงบสำหรับจัดการศึกษา

อย่างไรก็ตามความยุ่งยากลำบากเกี่ยวกับเศรษฐกิจในประเทศจีนรวมทั้งการขาดระบบที่แน่นอนของการเก็บภาษีของส่วนกลางและของท้องถิ่น ทำให้ปัญหาเกี่ยวกับการใช้เงินอย่างมากส่งผลกระทบต่อการใช้จ่ายเงินสำหรับพัฒนาการศึกษา นอกจากจะใช้จ่ายเป็นเงินเกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษาแล้ว จะต้องมีการปรับปรุงเกี่ยวกับสวัสดิการทางการศึกษาในขั้นพื้นฐานอีกด้วย เจ้าหน้าที่จังหวัด เทศบาลและเมืองมีอำนาจสิทธิขาดในการเก็บภาษีและรับผิดชอบในการจัดสร้างดูแลโรงเรียนสายสามัญและโรงเรียนพิเศษในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษาทำให้มาตรฐานของแต่ละท้องถิ่นไม่เท่ากัน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียนด้วยโดยรวม

เนื่องจากการขยายสวัสดิการเพื่อการศึกษาที่มีขึ้นอย่างกว้างขวางตามความต้องการของคนส่วนใหญ่ในประเทศจีนเป็นธรรมดาอยู่เองในการจัดสรรเงินของรัฐ แรงงานและวัสดุในการก่อสร้างการบำรุงรักษาอุปกรณ์และเงินเดือนครูในโรงเรียนเกิดการล่าช้าไม่ทันการและไม่สามารถให้สัญญาได้ว่า จะจัดการศึกษาให้กว้างขวางได้ภายใน 10 ปีข้างหน้า ตามกรณีดังกล่าว ในระยะเวลาของ “การก้าวกระโดดไปข้างหน้า” องค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาลทุกๆ แห่งจะต้องหารายได้ในการจัดสร้างโรงเรียนและอุปกรณ์ด้วยตนเอง ตลอดจนการจัดหาครูและจ่ายเงินเดือนครูเอง โรงงาน เหมืองแร่ คอมมูน กลุ่มจังหวัด คณะกรรมการถนน กองทัพและกลุ่มส่วนบุคคลจะถูกบังคับให้จัดสร้างโรงเรียนและจ่ายเงินให้ตามความสามารถเช่นจ่ายเงินให้แก่ครูหรือจะจ่ายเป็นสิ่งของก็สุดแล้วแต่กรณีในโรงเรียนจะต้องมีร้านขายของ โรงงานและกิจการอื่นใดเพื่อที่จะขายผลผลิตให้เพียงพอและบริการอื่นๆ อย่างน้อยก็ให้ช่วยเหลือตัวเองได้ การศึกษาในระดับ

ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาสายสามัญของรัฐจะต้องเสียค่าเล่าเรียน สำหรับโรงเรียนราษฎร์เงินรายได้ส่วนใหญ่ได้จากการเก็บค่าเล่าเรียน

หลักสำคัญของการเดินด้วยขา 2 ข้าง (Walking on two legs) เน้นความสำคัญ 2 ประการคือ

(1) รัฐจะต้องขยายการศึกษาของรัฐให้กว้างขวางออกไป

(2) สนับสนุนให้ท้องถิ่นและองค์การที่ไม่ใช่ของรัฐให้จัดกิจกรรมแบบต่างๆ ให้กว้างขวางเท่าที่ทำได้

ปรากฏว่าเป็นวิธีการที่ทำให้ผลดีมากกว่าการเงินของการศึกษาทุกระดับก็เพียงพอ ในระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น การดำเนินการไม่คล่องตัวเพราะระบอบการปกครอง หลายแห่งต้องปิดตัวเองไปเพราะไม่มีรายได้และกลายเป็นคนของรัฐไปเพราะไม่สามารถดำเนินการใดๆ เองได้ตามระบอบการปกครองที่เปลี่ยนไป

การปฏิบัติงานตามนโยบายการศึกษา

ผู้ตรวจการศึกษาคือผู้กำกับดูแลการควบคุมงานในโรงเรียนรวมทั้งดูแลเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารการศึกษาจังหวัดหรือเทศบาลเมืองและหน่วยงานการศึกษาที่เป็นผู้รับผิดชอบตามสายงานที่เกี่ยวข้อง ในขณะเดียวกันพรรคคอมมิวนิสต์ก็จะรักษาทบหาความเป็นผู้นำของตนไม่เพียงแต่โดยความสัมพันธ์ในแต่ละระดับซึ่งคล้ายคลึงกับโครงสร้างของรัฐบาลแต่จะต้องผ่านสมาชิกของพรรคในสหภาพอาชีพครูในระดับท้องถิ่นและคณะครูในโรงเรียนของตนเสียก่อน ในระหว่างปี ค.ศ. 1966 - 1967 พวก "Red Guards" ได้เพิ่มการควบคุมโรงเรียนมากขึ้น โดยพยายามกวาดล้างพวกที่ถ่วงความเจริญทั้งหลายซึ่งได้แก่ครูที่ไม่ยอมปฏิวัติการสอนแบบใหม่และครูที่ไม่ยอมรับการสอนแบบ เมา เซ ตุง

มาตรฐานการบริหารในการขยายโรงเรียนอย่างรวดเร็วที่ผ่านมาในช่วงดำเนินนโยบายก้าวกระโดดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายงานหลายอย่างในทางการศึกษาไม่สามารถควบคุมได้อย่างรัดกุมเกี่ยวกับการก่อสร้างวัสดุอุปกรณ์ การดูแลรักษาสถานศึกษา วิธีการแต่งตั้งหรือการจ่ายเงินเดือนให้แก่ครูทำให้มาตรฐานการบริหารประสบปัญหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถาบันของเอกชนทำให้รัฐต้องเข้าควบคุมการดำเนินงานทุกด้านเพื่อเกิดเป็นมาตรฐานเดียวกันในการบริหารงาน

การสอบ ผู้ประสงค์จะเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนอาชีวศึกษาพิเศษ และในสถาบันอุดมศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือก ตามปกติจะต้องขึ้นอยู่กับหลักความดี 3 ประการ(The Principle of three good) คือ เรียนดี คิดดีและมีสุขภาพดี การสอบเข้าเรียนใช้วิธี

การแบบกระจายอำนาจให้คณะกรรมการจังหวัดและเทศบาลทำการสอบเด็กในเขตท้องที่ของตน
ส่งมายังส่วนกลาง

สถาบันอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่ควบคุมจำนวนนักเรียน คณะ
กรรมการการศึกษาจะแต่งตั้งคณะกรรมการจังหวัดและเทศบาลทำหน้าที่คัดเลือกนักเรียนเข้าเรียน
ในสถาบันอุดมศึกษาและอธิการบดีของสถาบันการศึกษานั้นๆ มีส่วนร่วมด้วย ส่วนคณะครูผู้
สอนและเจ้าหน้าที่การศึกษาระดับสูงสุดของกระทรวงศึกษาธิการและหัวหน้าฝ่ายบริหารของ
มหาวิทยาลัยใหญ่ๆ และสถาบันอุดมศึกษาที่สำคัญๆ จะได้รับการแต่งตั้งจากสภาของรัฐ แต่การ
แต่งตั้งครูใหญ่โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายและโรงเรียนอาชีวศึกษาอยู่ในอำนาจของแผนการ
ศึกษาธิการของจังหวัดและของเทศบาล โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นของรัฐ
ควบคุมโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น (อบรม สนิทบาล, 2520 : 70 - 75)

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์การศึกษาของจีนแผ่นดินใหญ่มีพัฒนาการ
มายาวนาน แต่ละยุคสมัยขึ้นอยู่กับนโยบายการเมืองและจุดมุ่งหมายของผู้นำเป็นสำคัญ ในยุค
โบราณกษัตริย์เป็นผู้ปกครองประเทศ มีนโยบายให้คนรู้หนังสือเพื่อรับราชการในราชสำนัก
ประชาชนมีค่านิยมที่ชอบรับราชการเพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล จึงนิยมรับราชการเพื่อความ
ก้าวหน้าและมั่นคงในชีวิต ครั้นในยุคต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบ
คอมมิวนิสต์ นโยบายการศึกษาเปลี่ยนไปเป็นการศึกษาเพื่อให้คนรู้หนังสือและทำงานให้รัฐเพื่อ
เพิ่มผลผลิต ระบบการศึกษาจึงเปลี่ยนไป มีการเรียนควบคู่ไปกับการทำงาน และไม่ต้องการให้
เรียนระดับสูงเกินกว่าความรู้พื้นฐาน ซึ่งเพียงพอแล้วต่อการดำรงชีวิตและเป็นพลเมืองของรัฐ
แต่พอมายุคปรับปรุงและพัฒนาประเทศให้ทันสมัยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาล
คอมมิวนิสต์มีนโยบายพัฒนาแบบก้าวกระโดด เพื่อให้ประเทศก้าวทันนานาอารยประเทศ จึงใช้
การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ส่งเสริมให้มีการรู้หนังสือมากขึ้น เพื่อเพิ่มขีดความ
สามารถของคนในการทำงานให้ได้ผลผลิตแก่รัฐมากขึ้น จึงเร่งการขยายการศึกษา จัดตั้ง
โรงเรียนเพิ่มขึ้น มีโรงเรียนรูปแบบต่างๆ หลากหลายประเภทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพิ่มผล
ผลิตแห่งชาติ จากนั้นมีนโยบายควบคุมดูแลและติดตามผลอย่างใกล้ชิดด้วยการส่งคนในพรรค
รัฐบาลมากำกับกำกับการดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายของพรรคโดยตรง โรงเรียนและครูซึ่งเป็น
คนของรัฐจึงต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด จึงทำให้เห็นว่าการศึกษากับการเมืองมีความสัมพันธ์
กันมาแล้วอย่างมากในประวัติศาสตร์

ดังที่ทราบกันว่าชนชาติจีนสืบเชื้อสายมาจากพวกมองโกล ได้อพยพมาอยู่เหนือ
ประเทศจีนในปัจจุบันเมื่อประมาณ 2,300 ปีก่อนพุทธศักราชคือประมาณ 5,000 ปีล่วงมาแล้ว
การศึกษาประวัติศาสตร์ของจีนทำได้ไม่ยากนัก ทั้งนี้เพราะหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาประวัติ-

ศาสตร์ของจีนมีอยู่มากมายอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเอกสารที่ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ ทั้งนี้เพราะจีนมีนักประพันธ์และนักปรัชญาอยู่มาก ตัวหนังสือของจีนที่ใช้เขียนโดยวิธีขีดเป็นรอยลงบนผิวไม้ไผ่สามารถเก็บรักษาไว้ได้หลายพันปีและเป็นหลักฐานให้ศึกษาความเป็นมาได้โดยตรง ประวัติศาสตร์ของจีนที่สามารถถือเป็นหลักฐานได้เริ่มประมาณ 2,300 ปีก่อนพุทธศักราช เป็นระยะเวลาที่จีนมีความเจริญแล้ว ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนเหนือของประเทศจีน ปัจจุบันคือจีนแผ่นดินใหญ่เริ่มเปลี่ยนจากการพนจรมาดังหลักแหล่งเพาะปลูกพืชผลและรู้จักการปกครองมีกษัตริย์เป็นประมุข อารยธรรมจีนในสมัยแรกๆ ได้เจริญรุ่งเรืองอยู่บริเวณแม่น้ำเหลืองในที่ราบภาคเหนือของประเทศจีนและในกลุ่มแม่น้ำสายเล็กสายน้อยที่ติดต่อกัน ถ้าไม่คำนึงถึงฤดูหนาวที่มีอากาศหนาวเหน็บแล้ว อาณาบริเวณดังกล่าวนี้นับว่าเป็นบริเวณที่เหมาะสมกับการเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก จีนในสมัยเริ่มแรกเต็มไปด้วยนิยายและตำนานบางเรื่องก็เล่าถึงผู้สอนให้มนุษย์ใช้ไฟด้วยการนำไม้ 2 ท่อนมาเสียดสีกัน บางเรื่องเล่าถึงผู้สอนให้มนุษย์รู้จักตกปลาเลี้ยงสัตว์และมีผู้สอนให้มนุษย์รู้จักการเกษตรและการแพทย์ นอกจากนี้ยังเล่าถึงพระเจ้าฮวงตี้ผู้สร้างความเจริญหลายอย่างให้แก่ประเทศจีน เล่าถึงพระเจ้าเยา พระเจ้าซุน พระเจ้าชู่ ผู้ทำให้น้ำลดเป็นต้น จากนิยายเหล่านี้เราสามารถคาดคะเนได้ว่ามีความจริงอยู่มากน้อยเพียงใด แต่เมื่อมีการขุดค้นโบราณวัตถุขึ้น ทำให้ทราบได้ว่าอารยธรรมของจีนเจริญรุ่งเรืองมาแล้วแต่โบราณ เป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมในภูมิภาคเอเชียอีกหลายประเทศโดยรวม

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีอารยธรรมเก่าแก่ มีความรุ่งเรืองมาแต่อดีตกล่าวได้ว่าบรรดาประเทศในทวีปเอเชียด้วยกันแล้วต้องยอมยกให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความเจริญรุดหน้ากว่าประเทศใดๆ ไม่ว่าด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม วิทยาศาสตร์และการศึกษา คนญี่ปุ่นปัจจุบันสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษญี่ปุ่นโบราณซึ่งเป็นคนเข้มแข็ง อดทน ขยันขันแข็ง หมั่นเพียร ด้วยเหตุนี้จึงควรศึกษาถึงประวัติในการให้การศึกษาอบรมแก่คนของเขา ซึ่งมีหลายอย่างที่เรควรเรียนรู้และคงจะไม่ผิดถ้าจะกล่าวถึงความก้าวหน้าในด้านต่างๆ ของญี่ปุ่นนั้นสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าในด้านการศึกษานั้นเอง

ญี่ปุ่นมีภูมิประเทศเป็นเกาะและต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติอยู่เสมอเช่น แผ่นดินไหว อุทกภัย ภูเขาไฟระเบิด จึงทำให้ญี่ปุ่นเป็นคนเข้มแข็งอดทนมานะพยายามช่วยตัวเองอยู่เสมอมา ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของญี่ปุ่นที่เห็นได้ชัดเจนคือเป็นชาติที่สามารถในการทำตามแบบอย่างของชาติอื่นไม่ใช่ลอกแบบของเขามาทั้งหมด แต่นำมาปรับปรุงคิดแปลงให้เหมาะสมกับประเทศของตนเป็นต้นว่าลักษณะของตัวอักษร การแต่งกาย ศิลปะในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนซึ่งเลียน

แบบจีนทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าญี่ปุ่นเป็นชาติที่ใคร่เรียนใคร่รู้มีลักษณะเป็นนักศึกษาอยู่ตลอดเวลา ซึ่งต่างกับชนชาติจีนที่ชอบเป็นผู้อบรมสั่งสอนผู้อื่น แต่ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็ยังเป็นชาติที่ยึดมั่นในของเก่าอย่างเคร่งครัด

การศึกษาของญี่ปุ่นแบ่งได้เป็น 2 สมัยคือ(กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 207 - 210)

1. สมัยโบราณ จนถึงก่อนสมัยเมจิ

2. สมัยเมจิ จนถึงปัจจุบัน

1. การศึกษาสมัยโบราณ จนถึงก่อนสมัยเมจิ

ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นกล่าวว่าญี่ปุ่นมีพระเจ้าจักรพรรดิองค์แรกทรงพระนามว่าพระเจ้า Jimmu Tenno ซึ่งครองเมืองยามาโตะ อันเป็นแหล่งวัฒนธรรมของญี่ปุ่นสมัยนั้น เมื่อ 660 ปีก่อนคริสตกาล ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่าพระเจ้าจักรพรรดิสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ จึงให้ความเคารพสักการะแก่พระเจ้าจักรพรรดิเหนือสิ่งอื่นใด การศึกษาในสมัยโบราณเป็นแบบไม่มีพิธีรีตองอะไรมากนัก ส่วนใหญ่ก็อบรมสั่งสอนเกี่ยวกับลัทธิชินโต การศึกษาเป็นไปในครอบครัวมุ่งหมายที่จะอบรมให้รู้จักทำมาหากิน เช่นการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และให้รู้จักการประกอบพิธีกรรมตามลัทธิศาสนาให้รู้จักป้องกันตัวเองจากอันตรายต่างๆ การศึกษาจึงเป็นแบบปฏิบัติโดยตรง สมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียน ครูก็คือ พ่อแม่ หรือหัวหน้าศาสนาที่ทำหน้าที่สอน

การศึกษาของญี่ปุ่นเป็นไปอย่างนี้จนในคริสต์ศตวรรษที่ 2 ญี่ปุ่นจึงเริ่มติดต่อกับจีนในสมัยที่จีนรวมกันเป็นจักรวรรดิแล้วกษัตริย์ในราชวงศ์ฮั่นเรื่องอำนาจได้ครอบครองไปถึงบางส่วนของเกาหลี ชาวญี่ปุ่นได้ไปมาติดต่อกับชาวเกาหลี จึงได้รับวัฒนธรรมของจีนไปด้วย การศึกษาในขณะนี้เป็นการศึกษาตามแบบฉบับของจีนทั้งสิ้นนั่นคือญี่ปุ่นเรียนตัวอักษรจีน วรรณคดีและคำสอนของขงจื้อหนังสือก็ใช้คัมภีร์ของจีน นอกจากนี้ยังศึกษาถึงศิลปะในการก่อสร้างการทำเครื่องใช้อีกด้วย โรงเรียนแห่งแรกของญี่ปุ่นตามที่ปรากฏในหลักฐานว่าตั้งขึ้นในสมัยของพระเจ้าจักรพรรดิเทนจิ(Tenchi)ราว ค.ศ. 662 - 671 เป็นโรงเรียนในราชสำนักเช่นเดียวกับโรงเรียนแห่งแรกของไทย ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นเริ่มมีระเบียบขึ้นก็ได้ดัดแปลงอักษรจีนเป็นอักษรญี่ปุ่น เริ่มเขียนวรรณคดีของตนเองซึ่งดัดแปลงจากคัมภีร์ของขงจื้อนั่นเอง แต่คำประพันธ์ตามแบบฉบับของคนซึ่งแผ่วัฒนธรรมของจีนอยู่เป็นอันมาก มีหนังสือและวรรณคดีหลายเล่มที่ควรกล่าวถึง เช่น โคจิกิ (Kojiki Record of Ancient Things) นิปโปนกิ หรือนิปโปนโชกิ (Chronicles of Japan) อีกเล่มหนึ่งที่มีชื่อเสียง คือ เกนจิ โมโนกาตาริ (Genji Monogatari) เป็นเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ ซึ่งเขียนโดยสุภาพสตรีในราชสำนักชื่อ มารุซากิ ชิกิบุ (Marusaki Shikibu) ราวต้นศตวรรษที่ 11

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๖ พุทธศาสนาเถรวาทก็แผ่ไปถึงญี่ปุ่นโดยชาวเกาหลีอีกเช่นกัน พุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าจักรพรรดิ และในศตวรรษที่ 7-8 วัดในพุทธศาสนาได้สร้างขึ้นหลายแห่ง พระเป็นผู้ประสาธวิชาความรู้และเผยแพร่งานศาสนาด้วย ในเวลาเดียวกันเช่นเดียวกับพระในคริสต์ศาสนาในสมัยกลางของยุโรปและวัดก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมสมัยนั้น ได้มีการเรียนถึงการสร้างสะพาน สร้างเขื่อนและถนนมีสถานรักษาพยาบาลและสถานเลี้ยงดูเด็กกำพร้า ครั้นถึงสมัยที่โชกุนได้ว่าราชการแทนพระเจ้าจักรพรรดิ ได้ปรับปรุงพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับสภาพของญี่ปุ่นและศาสนาชินโตก็เข้าไปปนอยู่ด้วย โชกุนเป็นตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของพระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่นและมีหน้าที่ควบคุมกำลังทหารของประเทศ เป็นตำแหน่งตลอดชีพตั้งขึ้นตรงกับสมัยสุโขทัยของไทย พ.ศ. 1745

ต่อมาในศตวรรษที่ 12 สถาปนากษัตริย์ได้แปรปรวนไปเนื่องจากขุนนางท้องถิ่นทำการแย่งชิงอำนาจกัน โรงเรียนต่างๆ ก็พลอยได้รับความกระทบกระเทือนด้วย ในที่สุดหัวหน้าตระกูลมิโนโมโตะ ชื่อ โยริโตโมก็ปราบปรามสำเร็จ จักรพรรดิทรงแต่งตั้งให้เป็นโชกุน ตำแหน่งโชกุนตกทอดเป็นมรดกในตระกูลนี้และตระกูลต่อมา พวกขุนนางรักษาอำนาจไว้ได้เพราะมีนักรบชาบูไรเป็นบริวาร พวกชาบูไรลัทธิบูชิโด ซึ่งคล้ายคำสอนของลัทธิวีรคติในสมัยกลางของยุโรปคือยกย่องความกล้าหาญ บุคคลที่มีจิตใจเด็ดเดี่ยวเสียสละเพื่อชาติได้

ในศตวรรษที่ 16 ญี่ปุ่นได้ติดต่อกับชาวต่างประเทศ โปรตุเกสเป็นชาติแรกที่มาถึง เกาะญี่ปุ่นต่อมาก็มีชาวสเปน ชาวเคนมาร์กและชาวอังกฤษ นอกจากพวกพ่อค้าก็มีพวกสอนศาสนาโรมันคาทอลิก ขุนนางญี่ปุ่นได้ต้อนรับบาทหลวงเป็นอย่างดีและได้อนุญาตให้ตั้งโรงเรียนสอนศาสนา ปรากฏว่ามีชาวญี่ปุ่นหลายคนได้เข้ารับนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก นอกจากนี้พวกบาทหลวงยังได้จัดทำหนังสือเผยแพร่ นำเรื่องพิมพ์ไปติดตั้งพิมพ์หนังสือสอนศาสนาและวรรณคดีขึ้น ทำให้ชาวญี่ปุ่นได้รับความรู้จากตะวันตกหลายอย่างเช่น ศิลปะและวัฒนธรรมอื่นๆ

ต่อมาโชกุนแห่งตระกูล โทกูงาวะ (Tokugawa) ซึ่งปกครองประเทศแทนจักรพรรดิใน ค.ศ. 1603 ถึง 1687 (พ.ศ. 2146 - 2230) เกรงว่าบาทหลวงจะเป็นศัตรูต่อโชกุนและทราบอีกว่าคริสต์ศาสนาเป็นเหตุให้เกิดสงครามในประเทศตะวันตก โชกุนจึงมีนโยบายที่จะรักษาความสงบของบ้านเมืองโดยออกกฎหมายเมื่อ ค.ศ. 1636 ปีค.ศ. ประเทศห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศและขับไล่ชาวต่างประเทศรวมทั้งบาทหลวงออกจากญี่ปุ่น ดังนั้นสัมพันธภาพของญี่ปุ่นกับชาวต่างประเทศตะวันตกก็สิ้นสุดลง แต่พ่อค้าฮอลันดาและจีนได้รับอนุญาตให้ทำการค้าขายในขอบเขตจำกัดได้คือเปิดเมืองท่าบางเมืองให้มาค้าขายเช่น โยโกฮาม่า ต่อมาเมื่อโชกุนมีใจกว้างปรารถนาจะทราบความเป็นไปของโลกภายนอกก็อาศัยชาวฮอลันดาเป็นผู้สื่อข่าวให้

ระหว่างที่โชกุนตระกูลโตกูงาวะมีอำนาจอยู่นี้ได้บำรุงการศึกษามาก พวกนักรบทั้งหลายพยายามให้การศึกษาแก่ลูกหลานของตนทั้งทางศิลปะของการเป็นนักรบและการอ่านเขียน ดังนั้นจึงได้ตั้งโรงเรียนขึ้นสอนวรรณคดีของขงจื้อเป็นหลัก ได้จ้างครูที่เชี่ยวชาญการสอน นอกจากนี้มีวิทยาลัยสอนวิชาเฉพาะเช่น วิชาแพทย์ วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ขุนนางตามหัวเมืองก็ตั้งโรงเรียนขึ้นบ้างเพื่อสอนลูกหลานและบริวาร หลักสูตรที่เรียนคือ การอ่าน คัดลายมือและการคิดลึกลับ การศึกษาที่โชกุนได้จัดขึ้นนั้นมุ่งหมายให้เฉพาะเด็กชายได้เรียนส่วนเด็กหญิงศึกษาอยู่ที่บ้านให้รู้จักการสมาคมการจัดดอกไม้ เย็บปักถักร้อยและปรุงน้ำชาเป็นต้น พ่อค้าฮอลันดาพยายามนำความรู้ทางตะวันตกไปสอนให้ชาวญี่ปุ่นที่ติดต่อกับคน ญี่ปุ่นเริ่มเรียนภาษาฮอลันดาเป็นภาษาแรก โชกุนก็ให้ความสนับสนุนแก่การศึกษาด้านนี้

ต้นศตวรรษที่ 19 โชกุนได้ตั้งสำนักแปลขึ้นมามีหน้าที่แปลภาษาฮอลันดาเป็นภาษาญี่ปุ่น เป็นผลให้ญี่ปุ่นทราบความเจริญของยุโรป ชาวญี่ปุ่นที่ได้รับการศึกษาและเห็นการณ์ไกลก็สนับสนุนการศึกษาแบบตะวันตก การเริ่มปรับปรุงการศึกษาแบบตะวันตกแต่ทำในวงแคบ เฉพาะขุนนางในราชสำนักเท่านั้น การศึกษาทั่วไปยังคงเป็นแบบเดิมใน ค.ศ. 1868 เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิได้อำนาจคืนมา ตำแหน่ง โชกุนก็ถูกยุบ พระองค์เปิดประเทศปรับปรุงบ้านเมือง การศึกษาก็ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้น ไปด้วยตามยุคสมัย

ก่อนที่จะกล่าวถึงสมัยปฏิรูปการศึกษาจะขอกล่าวถึงการศึกษาของพวกนักรบในสมัยโชกุนมีอำนาจบ้างเล็กน้อยประกอบความเข้าใจการศึกษาแบบนี้เรียกว่า ลัทธินูชิโด ซึ่งเปรียบเสมือนหัวใจของหลักสูตรการศึกษาของพวกนักรบญี่ปุ่นในสมัยนั้น ลัทธินูชิโด คือหลักการที่พวกนักรบในสมัยกลางของญี่ปุ่นจัดได้ว่าเป็นพวกชนชั้นพิเศษ ซึ่งต้องมีน้ำใจที่กล้าหาญและเข้มแข็ง ในสมัยโชกุนโยริโตะโม ได้กำหนดคุณลักษณะนักรบของตนว่าจะต้องประกอบด้วยคุณงามความดี 3 ประการคือ

1. เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากตระกูลที่กล้าหาญ
2. เป็นผู้มีความชำนาญในการยิงธนูและขี่ม้าอย่างยอดเยี่ยม
3. เป็นผู้มีความประพฤติดีเรียบร้อยเป็นสุภาพบุรุษ (นันทชญา มหาจันทร์,

สัมภาษณ์ : 2542)

แม้ว่าญี่ปุ่นจะไม่มี การแบ่งชั้นวรรณะอย่างชัดเจนเหมือนอินเดียแต่ญี่ปุ่นก็มีชนชั้นซึ่งได้รับความนิยมน้อยต่างกันคือชนชั้นขุนนาง ชนชั้นนักรบหรือพวกซามูไร พวกชาวนา พวกช่างและพ่อค้าซึ่งแบ่งกันไปตามหน้าที่การงานและแต่ละอาชีพก็มีการยอมรับที่ต่างกัน

คติประจำชาติญี่ปุ่นตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน กล่าวว่า ปืนและปากกาเป็นของคู่กัน เหมือนฟันฟากับแผ่นดิน ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสียแล้วก็ไม่สามารถจะคุมกิจการของประเทศได้

พวกขุนนางนิยมศึกษาเล่าเรียนศิลปะวรรณคดีและดนตรี พวกรัฐบุรุษถือว่ากำลังอาวุธเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ซึ่งประกอบด้วยการยิงธนู การขี่ม้าและการยุทธวิธี แต่พวกชาмуไรนั้นต้องเรียนยิงธนู เรียนขี่ม้าให้ชำนาญชำนาญเท่าๆกับการเรียน เขียน อ่าน และศิลปะอื่นๆ

พวกชาмуไรเริ่มเข้ารับการศึกษาบรมมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่ออายุ 5 หรือ 6 ขวบ จะได้รับการฝึกให้รู้จักวิธียิงด้วยธนูเล็กๆโดยใช้ไม้ไผ่บางๆ ใช้ยิงกว้างบ้าง กระต่ายบ้างเป็นเป้า และหัดขี่ม้าไล่กวางและกระต่ายแม่เต้ในการเล่น เด็กชาмуไรก็จะเล่นขี่บนหลังม้าไม้ไผ่ ที่ทำเช่นนี้เพื่อฝึกให้คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ตั้งแต่เป็นเด็กเพื่อให้ชิวชาบเข้าไปในจิตใจ

ในวันนักขัตฤกษ์หรือเทศกาลทางศาสนาชินโดหรือพุทธศาสนา พวกชาмуไรก็มักจะไปแสดงให้ประชาชนชม นอกจากความสามารถในการขี่ม้า ยิงธนูแล้วพวกนักรบเล็กๆ ยังต้องเก่งในทางเป็นพรานอีกด้วย บางครั้งโชกุนก็นำสมัครพรรคพวกออกไปตั้งค่ายนอกเมืองเพื่อออกไปล่าสัตว์ นักรบเหล่านั้นจะต้องล่ากวางและหมูป่าอย่างเข้มแข็งประหนึ่งว่าออกไปสู้รบกับข้าศึกจริงๆ

พออายุ 13 หรือ 14 ปี นักรบเล็กๆเหล่านี้ก็จะติดตามบิดาของตนไปยังสนามรบ และ ณ ที่นั้นจะมีการทดลองในการที่นักรบเล็กๆมีอายุย่างเข้าวัยรุ่น ซึ่งถือว่าเป็นการบรรลุนิติภาวะด้วย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไป เขาจะต้องรับหน้าที่เป็นนักรบจริงๆเหมือนที่ผู้ใหญ่เขาทำกัน

นักรบเล็กๆเหล่านี้ยังได้รับการอบรมให้รักเกียรติของวงศ์ตระกูลยิ่งชีวิตและได้รับการอบรมมาว่าผู้ที่ตายในสมรภูมิตำหนั้นเป็นผู้มีเกียรติควรจะได้รับ การสรรเสริญและเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล นักรบเชื่ออย่างฝังจิตฝังใจว่าภารกิจอันมีเกียรติของเขาคือการรบอย่างสุดกำลัง และยอมเสียสละทุกสิ่งแม้ชีวิตให้กับผู้เป็นเจ้านายของตนจึงยอมตายในสนามรบเพราะมีศักดิ์ศรีกว่าอยู่อย่างพ่ายแพ้กลับมา

2. การศึกษาศมัยพระเจ้าจักรพรรดิเมจิจนถึงปัจจุบัน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิได้อำนาจคืนมาจากโชกุน พระองค์ได้ทรงปรับปรุงบ้านเมืองในด้านต่างๆรวมทั้งการศึกษาด้วย การศึกษาของนักรบก็ได้รับการปรับปรุงเสียใหม่ รัฐบาลยึดในอุดมคติของความทัดเทียมกันของบุคคล ฉะนั้นชนชั้นต่างๆก็ได้รับสิทธิเท่าเทียมกันในการศึกษา ไม่ว่าจะอยู่ในตระกูลนักรบ ชาวนา ช่าง และพ่อค้าพาณิชย์ พระเจ้าจักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการเกี่ยวกับการศึกษาว่า (สำนักข่าวสารญี่ปุ่น , 2542 : 18-20)

“ การศึกษาแผนใหม่นี้คือความรุ่งเรืองเบื้องต้นของราชอาณาจักรญี่ปุ่นและจะเป็นรากฐานของการศึกษาของชาติต่อไปในภายภาคหน้า ผู้ศึกษาทั้งหลายพึงไม่ลืมเคารพบูชาพระมหากษัตริย์ บิดามารดา พี่ป้าน้าอา ตลอดจนมิตรสหาย ให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ผู้ศึกษาทรงวางตนเป็นคนสุภาพตั้งอยู่ในความดีพยายามศึกษาวิชาการความรู้ให้แตกฉานยิ่งขึ้นไป ทั้งทาง

ด้านธุรกิจและศีลธรรม ให้สามารถเข้าสู่สังคมได้ภายในและภายนอกประเทศ ให้รู้จักรักษาผลประโยชน์ของชาติ รู้จักเคารพกฎหมาย รัฐธรรมนูญของรัฐ มาตรฐานมีเหตุคับขันเกิดขึ้นแก่ชาติบ้านเมือง พึงสละทุกอย่างแม้ชีวิตของตนเพื่อรักษาสิทธิเสรีภาพเกียรติศักดิ์ของชาติไว้ พึงจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์พรีติ พึงรักษาขนบธรรมเนียมที่ดีงามในเบื้องต้นบรรพให้สถิตสถาพรอยู่ตลอดไป”

เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ใน ค.ศ. 1868 จึงมีการศึกษาและสำรวจการศึกษาแบบตะวันตกเป็นการใหญ่และได้ดำเนินการดังนี้

1. ค.ศ. 1870 ได้จัดระบบการศึกษาขึ้น โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับคือระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัย
2. ค.ศ. 1871 รัฐบาลตั้งกระทรวงศึกษาธิการขึ้นซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2414 เป็นปีที่ตั้งโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวังของไทยขึ้นเป็นครั้งแรก กระทรวงศึกษาธิการแบ่งออกเป็น 3 กรม คือ กรมศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา และกรมศึกษาวิชาการงาน

3. ค.ศ. 1872 รัฐบาลได้ประกาศแผนการศึกษาชาติ ได้เปิดโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศเป็นจำนวน 53,760 แห่ง โรงเรียนมัธยม 256 แห่ง และมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค 8 แห่ง นอกจากนี้ได้ตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษา และโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นในประเทศ

ขณะเดียวกันได้ส่งคนไปเรียนต่อในยุโรปและอเมริกา และจ้างฝรั่งมาเป็นที่ปรึกษาในทางการศึกษาแปลตำราต่างประเทศเป็นภาษาญี่ปุ่นและดัดแปลงอุปกรณ์การสอนมาใช้ในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับคนญี่ปุ่น (อิทธิ อุททากรณ์, สัมภาษณ์, 2543)

4. ค.ศ. 1890 ประกาศใช้ พ.ร.บ. การศึกษา บังคับให้นักเรียนเรียนหนังสือการศึกษาของญี่ปุ่นในสมัยนี้จึงขยายไปอย่างรวดเร็วมาก การส่งคนไปศึกษาต่างประเทศทำให้มีโอกาสได้ศึกษาขนบธรรมเนียม และความเป็นอยู่ของชาวตะวันตกอย่างใกล้ชิด ลักษณะใดที่ดีก็คัดเลือกมาใช้ในญี่ปุ่น ชาวต่างประเทศที่ถูกจ้างมาเป็นครูสอนก็ได้ช่วยวางรากฐานของระบบการศึกษาญี่ปุ่นมิใช่น้อย เช่น ชาวฝรั่งเศสได้ช่วยเหลือทางประถมศึกษา สหรัฐอเมริกามีอิทธิพลทางการศึกษาระดับสูงคือมหาวิทยาลัย ส่วนชาวเยอรมันได้ช่วยเหลือทางด้านวิทยาลัยเทคนิค

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้ปรับปรุงการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่คล้ายกับการศึกษาของสหรัฐอเมริกาและเน้นถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่มุ่งไปสู่สังคมประชาธิปไตยสตรีมีโอกาสศึกษาทัดเทียมผู้ชาย ในขณะที่ญี่ปุ่นจัดการศึกษาดังนี้

1. อนุบาลศึกษา สำหรับเด็กอายุระหว่าง 3-6 ปี มีเวลาเรียนตั้งแต่ 1-3 ปี ส่วนใหญ่เป็น 1 ปี คืออายุระหว่าง 5-6

2. ประถมศึกษา มีหลักสูตร 6 ปี เมื่อเรียนจบแล้วนักเรียนอาจเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นได้ การศึกษาในชั้นนี้เป็นการศึกษาภาคบังคับคือประถม 6 ปีและมัธยมต้นอีก 3 ปี รวมเป็น 9 ปี

3.- มัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ก. มัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตร 2 ปี

ข. มัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตร 2 ปี

ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีหลายแขนงวิชา เช่น วิชาทั่วไป วิชาเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และธุรกิจ ซึ่งเป็นลักษณะของโรงเรียนมัธยมแบบประสม มัธยมศึกษาตอนปลายที่สอนเต็มเวลามีหลักสูตร 3 ปี ส่วนประเภทที่สอนไม่เต็มเวลามีระยะเวลาในการศึกษา 4 ปี ขึ้นไป

4. อุดมศึกษา มีวิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยหลักสูตร 2-3 ปี เรียกว่า Junior College และมหาวิทยาลัยซึ่งมีหลักสูตรอย่างน้อย 4 ปี

นอกจากนี้มีการศึกษาพิเศษสำหรับคนตาบอด หูหนวกและพิการ ญี่ปุ่นเป็นประเทศเดียวในทวีปเอเชียที่ไม่มีผู้ไม่รู้หนังสือเลย ตามสถิติที่สำรวจใน ค.ศ. 1964 แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาของญี่ปุ่นดังนี้ (สำนักข่าวญี่ปุ่น, 2542 : 21)

โรงเรียนอนุบาล มี 7,520 แห่ง มีนักเรียน 855,909 คน เป็นโรงเรียนของรัฐและเทศบาลส่วนท้องถิ่นร้อยละ 37 ของโรงเรียนราษฎร์ร้อยละ 63

โรงเรียนประถมศึกษา มี 26,615 แห่ง จำนวนนักเรียน 11,056,915 คน เป็นโรงเรียนรัฐบาลส่วนท้องถิ่นร้อยละ 99.4 โรงเรียนราษฎร์ร้อยละ 0.6

โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น มี 12,647 แห่ง จำนวนนักเรียน 7,328,344 คน เป็นโรงเรียนของรัฐและของเทศบาลส่วนท้องถิ่นร้อยละ 95.1 ของโรงเรียนราษฎร์ร้อยละ 4.9

โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (เต็มเวลา) มี 3,531 แห่ง มีนักเรียน 2,822,600 คน เป็นโรงเรียนรัฐและเทศบาลร้อยละ 70.5 ของโรงเรียนราษฎร์ร้อยละ 29.5

โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (เวลาค่ำ) มี 2,447 แห่ง นักเรียน 447,784 คน เป็นของรัฐและเทศบาลร้อยละ 96.7 ของโรงเรียนราษฎร์ร้อยละ 3.3

วิทยาลัยเทคนิค 19 แห่ง นักเรียน 3,375 คน เป็นของรัฐจัดร้อยละ 73.7 โรงเรียนราษฎร์ร้อยละ 26.3

มหาวิทยาลัย 260 แห่ง จำนวนนิสิต 727,104 คน ของรัฐและเทศบาลร้อยละ 40.8 ของเอกชนร้อยละ 59.2

เป็นที่น่าสังเกตว่า การศึกษาในระดับประถมศึกษา รัฐเป็นผู้จัดทำเองถึงร้อยละ 99 แต่ในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยให้เอกชนจัดทำถึงร้อยละ 60 แสดงถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ และกระจายอำนาจให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชาติ โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาที่ต้องผลิตกำลังคนระดับสูง ซึ่งให้เอกชนช่วยลงทุน ส่วนการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้แก่พลเมืองของคนอย่างทั่วถึงเต็มที่ กล่าวโดยสรุปได้ว่าญี่ปุ่นเป็นชาติที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาแก่พลเมืองอย่างมาก มีการวางแผนชัดเจนในการผลิตกำลังคน ส่งคนไปศึกษาต่อและกลับมาพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบ ประกอบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังความรักชาติ ความเสียสละ บูชาพระจักรพรรดิ ทำให้ระบบการศึกษาของญี่ปุ่นมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในขณะที่เดียวกันก็มีความทันสมัยเป็นสากลเพราะได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตก และนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับญี่ปุ่นอย่างกลมกลืน จึงกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นมีการศึกษาที่เป็นระบบและเทียบได้กับมาตรฐานสากลมากที่สุดประเทศหนึ่งในภูมิภาคนี้

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศเกาหลีเหนือ

เกาหลีเป็นชาติเก่าแก่อีกชาติหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออก มีประวัติความเป็นมาชยาวนานก่อนที่จะถูกแบ่งเป็น 2 ประเทศ ดังเช่นในปัจจุบัน ในส่วนของเกาหลีเหนือที่ปกครองด้วยพรรคคอมมิวนิสต์ขณะนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานมากนักเพราะนโยบายของประเทศตามระบอบการปกครองที่ไม่เปิดเผยข้อมูลสู่โลกภายนอกแต่การศึกษาในสมัยโบราณก็มีการเรียนกันในวัดและภายในครอบครัวเป็นแบบดั้งเดิม จากนั้นมีหลักฐานปรากฏว่าในขณะที่ญี่ปุ่นได้ยึดครองประเทศเกาหลีเมื่อปี ค.ศ. 1910 - 1945 ญี่ปุ่นได้นำระบบการศึกษาของตนมาใช้ด้วยและได้สังเกตเห็นว่าการพัฒนาระบบการศึกษาตามแบบของญี่ปุ่นนั้นมีนักเรียนเกาหลีเป็นส่วนน้อยเท่านั้นที่จะมีโอกาสศึกษาต่อในชั้นสูงได้ ผู้ที่ได้เรียนเป็นคนระดับขุนนางชั้นสูง ส่วนชาวบ้านยังมีโอกาสได้เข้าศึกษาน้อยมาก ดังนั้นหลังจากได้รับการปลดปล่อยในปี ค.ศ. 1945 ประเทศเกาหลีถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนตามเส้นขนานที่ 36 ได้ตั้งรัฐบาลชั่วคราวในตอนเหนือ และการศึกษาขึ้นอยู่กับพื้นฐานของประชาธิปไตยและวัฒนธรรมของชาติได้มีการขยายโรงเรียนและสวัสดิการของการศึกษาไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับหลังจากประถมศึกษา วัดยังคงเป็นสถานที่เรียนแต่ให้มีสิ่งสนับสนุนต่างๆ เช่น ห้องสมุดและพิพิธภัณฑสถานเป็นองค์ประกอบอยู่ภายในวัดด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 42-48)

สงครามในปี ค.ศ. 1949 เป็นสาเหตุที่ทำให้การศึกษาของเกาหลีซึ่งกำลังเจริญก้าวหน้าต้องซบถลงทันที โรงเรียน 2100 กว่าแห่ง ถูกทำลายหมดสิ้นเพราะสงคราม และอีก 1500 กว่า

แห่งได้รับความเสียหายอย่างหนักจากสงครามภายในประเทศเอง รัฐบาลได้ออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กอายุตั้งแต่ 7 - 15 ปีและนับตั้งแต่การสู้รบสิ้นสุดลง กฎหมายนี้ยังมีผลบังคับใช้อยู่ โครงการที่สำคัญตามกฎหมายนี้คือการสร้างโรงเรียนขึ้นใหม่ให้เพียงพอ ด้านความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษา ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษาของประเทศเกาหลีเหนือตั้งแต่ได้รับเอกราชในปีค.ศ. 1945 ได้ปรับปรุงให้ประชาชนอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ ให้มีความสามารถสร้างเทคโนโลยีใหม่ทางด้านเศรษฐกิจและจัดสังคมให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง สำหรับนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษา รัฐพยายามให้ผู้ใหญ่ทุกคนเป็นคนรู้หนังสือ คือให้อ่านออกเขียนได้ และการศึกษาทุกระดับจากประถมศึกษาจนถึงมหาวิทยาลัย นักเรียนทุกคนต้องเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย อันเป็นนโยบายสำคัญอันดับแรกซึ่งสภาประชาชนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งเกาหลีเหนือ (The Provisional People's Committee of Communist Party of North Korea) นำมาใช้ในปี ค.ศ. 1946 ได้ออกกฎข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ซึ่งกำหนดหลักสูตรประถมศึกษาไว้ 5 ปี และยังมีหลักสูตรกลางวันและกลางคืน หลักสูตร 3 ปี สำหรับผู้ทำงานแล้วเรียกว่าหลักสูตรภาคสมทบ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและหลักสูตรภาคสมทบรวมกันเป็น 6 ปี แบ่งเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี เรียนเหมือนกันส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ 3 ปี สำหรับนักเรียนที่ต้องการเรียนต่อระดับอุดมศึกษา หลักสูตรพิเศษสามปีของโรงเรียนเทคนิคเปิดสอนทั้งกลางวันและกลางคืน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทำงานไปด้วย โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นต้นเปิดสอนในโรงเรียนเทคนิคด้วยเพื่อผลิตครูด้านช่างเทคนิค ส่วนฝึกหัดครูชั้นสูงเปิดสอนในวิทยาลัยครูจบแล้วได้อุปริญญา

ในปี ค.ศ. 1949 ได้มีการรณรงค์เกี่ยวกับคนที่ไม่รู้หนังสือให้อ่านออกเขียนได้เป็นจำนวนมากโดยการจัดตั้งโรงเรียนขั้นพื้นฐานและเปิดมหาวิทยาลัยภาคกลางคืนสำหรับผู้ใหญ่ขึ้น ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาหน้าที่สำคัญของเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาต้องทำงานเกี่ยวกับการขยายการประถมศึกษาทั่วประเทศ ทำหน้าที่จัดตั้งและปรับปรุงการศึกษาให้ทั่วถึงรวมทั้งขยายงานทางด้านมัธยมศึกษาสายสามัญ โรงเรียนเทคนิค วิทยาลัยเทคโนโลยีและมหาวิทยาลัย ในปีเดียวกัน สภาสูงสุดของประชาชนซึ่งเป็นผู้บริหารประเทศได้ประกาศว่า จากวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1950 เป็นต้นไป การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาหลักสูตร 5 ปี จะต้องเป็นการศึกษาให้เปล่าและเป็นการศึกษาภาคบังคับแต่สงครามเกาหลีเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1950 - 1951 เป็นอุปสรรคทำให้โครงการนี้ไม่สำเร็จตามความมุ่งหมายแต่หลังจากสงครามสงบแล้วได้จัดสร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้น ดังนั้นการศึกษาระดับประถมและมัธยมต้นจึงเป็นการศึกษาให้เปล่า และเป็นการศึกษาภาคบังคับในปี ค.ศ. 1956 เป็นต้นมา

ในปี ค.ศ.1957 นักเรียนร้อยละ 92 ที่สำเร็จชั้นประถมศึกษาสามารถเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาได้ และในปี ค.ศ.1959 ได้มีการปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วนจึงทำให้ระบบของการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปด้วย คือหลักสูตรประถมศึกษาลดลงเหลือเพียง 4 ปี และการศึกษภาคบังคับขยายออกไปเป็น 7 ปีรวมทั้งหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายได้เปลี่ยนการจัดหลักสูตรใหม่เป็นโรงเรียนที่เรียนวิชาชีพให้คล้ายกับโรงเรียนเทคนิคและเทคนิคชั้นสูง ส่วนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแบบพิเศษมีการเรียนเฉพาะสาขา เช่น ดนตรี บัลเลต์ ศิลปะภาษาต่างประเทศ ฯลฯ ตลอดจนมีการปรับปรุงการฝึกหัดครูอีกด้วย ครูประถมศึกษาและครูมัธยมศึกษาตอนต้นได้มีการเพิ่มพูนคุณวุฒิให้เข้าศึกษาในวิทยาลัยครู และครูโรงเรียนเทคนิคชั้นสูง ให้เข้าเรียนในวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับวิชาต่างๆก่อน ในชนบทโรงเรียนได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โรงเรียนส่วนใหญ่ให้กระทรวงสหกรณ์การเกษตรเป็นผู้จัดสร้างขึ้นนับเป็นจำนวนร้อยละ ๓๕ ในปี ค.ศ.1960 ได้มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น โรงเรียนในชนบทส่วนมากจึงสอนวิชาด้านการเกษตรให้ด้วย ในปี ค.ศ.1964 ได้จัดการศึกษาสำเร็จตามโครงการคือ ให้การศึกษาทุกระดับเป็นการศึกษาฟรีและขยายหลักสูตรของโรงเรียนเทคนิคจากเดิม 2 ปี เป็นหลักสูตร 3 ปี ในปี ค.ศ.1966 ได้ขยายการศึกษภาคบังคับเป็น 9 ปี

หลังจากปี ค.ศ.1959 ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการศึกษาขั้นต้นเพิ่มขึ้นคือ ได้ขยายโรงเรียนสำหรับชั้นเด็กเล็กรับเด็กตั้งแต่ 3 ปี เข้าเรียนและดูแลให้การศึกษาไปจนกระทั่งอายุครบ 7 ปี ทำให้มีเด็กเข้าเรียนมากขึ้นตั้งแต่เริ่มการศึกษภาคบังคับในปี ค.ศ.1963 มีนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา 600,000 คน และในโรงเรียนเด็กเล็กจำนวน 500,000 คน

ในโรงเรียนชั้นต้น 4 ปี จัดเป็นหลักสูตรประถมศึกษาขั้นมูลฐาน ในหลักสูตรประถมศึกษา มีวิชาภาษาประจำชาติ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ร้อยละ 40 คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ร้อยละ 30 เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม การร้องเพลง วาดเขียนและการงานอาชีพ ในปี ค.ศ. 1965 มีจำนวนโรงเรียนชั้นต้นประมาณ 4,000 แห่ง และนักเรียนประมาณ 1,100,000 คน

โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นหลักสูตร 3 ปี เปิดสอนต่อจากโรงเรียนชั้นต้นซึ่งมีหลักสูตรเช่นเดียวกัน และจัดเป็นปีสุดท้ายของการศึกษาของคนทั่วไป ในปี ค.ศ.1965 มีโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น 3,210 แห่ง มีนักเรียน 704,000 คน

โรงเรียนเทคนิคจัดหลักสูตร 2 หรือ 3 ปี เพื่อฝึกทางด้านอาชีพ และจัดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษภาคบังคับ 9 ปี ขณะเดียวกันโรงเรียนเทคนิคชั้นสูงได้จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายรวมไว้ในสาขาวิชานี้ด้วย ในปี ค.ศ.1965 มีโรงเรียนเทคนิค 1,144 แห่ง มีนักเรียน 285,000 คน และมีโรงเรียนเทคนิคชั้นสูง 464 แห่ง มีนักเรียน 156,000 คน วิชาที่

ใช้เรียนในโรงเรียนเทคนิคส่วนมากได้แก่ คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี และการฝึกงานตามสาขาอาชีพ

การฝึกครูสำหรับครูชั้นต้นและครูมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นหน้าที่ของวิทยาลัยครูรับผิดชอบในการผลิตครู ส่วนการผลิตครูสำหรับครูสำหรับโรงเรียนเทคนิคและเทคนิคชั้นสูงมีวิทยาลัยซึ่งรับผู้สำเร็จจากโรงเรียนเทคนิคชั้นสูงเข้าศึกษาต่อ นอกจากนี้ยังมีหน่วยพิเศษจัดหลักสูตรนอกเวลา และจัดหลักสูตรการสอนเพื่อฟื้นฟูความรู้ใหม่ขึ้นอีกหลายแห่งให้แก่คนที่ไม่มีโอกาสเรียนในเวลาปกติ

ในส่วนของอุดมศึกษาเนื่องจากไม่มีมหาวิทยาลัยจนกระทั่งปี ค.ศ.1948 ประเทศเกาหลีเหนือได้เร่งสร้างสถาบันสารพัดช่างขึ้นหลายแห่งรวมทั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยจัดหลักสูตรทั้งภาคกลางวันและกลางคืนในสาขาพิเศษต่างๆ เช่น เกษตรกรรม ป่าไม้ การประมง เศรษฐศาสตร์และแพทย์ ในปี ค.ศ. 1965 มีสถาบันการศึกษาประเภทดังกล่าว 100 แห่ง มีนักศึกษา 200,000 คน สถาบันเหล่านี้มีเป็นจำนวนมากที่สร้างขึ้นในโรงงาน ยกตัวอย่างเช่น The Factory Colleges ได้จัดสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นหลายแห่ง ส่วน The Kunita Sung University สร้าง ขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1956 และได้ปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้นในปี ค.ศ. 1963 ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองเปียงยาง (Pyengyang) มีนักศึกษามากกว่า 16,000 คน ครึ่งหนึ่งของนักศึกษาดังกล่าวเรียนหลักสูตรทางไปรษณีย์

ในส่วนของเงินช่วยเหลือ รัฐได้จัดเงินช่วยเหลือให้แก่นักเรียนเกือบทุกคนโดยการจัดสวัสดิการการศึกษา เก็บค่าเล่าเรียนเพียงเล็กน้อย ซึ่งทุกคนที่มีความสามารถทางด้านสมองจะศึกษาเข้าเรียนได้โดยทั่วถึงกัน และยังมีสถาบันการศึกษานอกเวลา เปิดสอนเวลาพิเศษคือภาคค่ำและการศึกษาทางไปรษณีย์ เปิดสอนระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา เทคนิคและเทคนิคชั้นสูงสำหรับผู้ซึ่งมีอาชีพอยู่แล้ว แต่ต้องการเพิ่มเติมความรู้ของตนได้มีโอกาสศึกษาได้อีกด้วย

สำหรับด้านนโยบายระดับประเทศเกี่ยวกับการศึกษาของเกาหลีเหนือ รัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1948 ได้รับรองสิทธิในการศึกษาของพลเมือง และได้ประกาศว่าการศึกษาระดับต้นเป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับทุกคนที่รัฐพึงจัดให้อย่างที่เป็นโดยทั่วถึง ดังนั้น ในเดือนตุลาคม ปี ค.ศ.1959 สภาสูงสุดของประชาชน ได้รับรองกฎหมายการปรับปรุงระบบการศึกษาของชาติ ซึ่งประเทศให้การศึกษาภาคบังคับเป็น 7 ปี และรับรองโครงร่างที่สำคัญของระบบการศึกษาที่ใช้อยู่ว่าสามารถทำให้พลเมืองของรัฐได้อย่างเต็มที่ ให้พลเมืองมีความรู้และวิชาชีพติดตัวทำงานให้แก่รัฐได้

ในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 1966 สภาสูงสุดของประชาชน ได้รับรองกฎหมายทั่วไป และกฎหมายการศึกษาในระดับเทคนิค รวมทั้งการขยายการศึกษาภาคบังคับออกเป็น 9 ปี และ

เน้นความสำคัญของโรงเรียนเทคนิคในการเตรียมผู้ชำนาญงานระดับกลางให้มากพอในการเป็นกำลังสำคัญเพื่อพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่จะพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและการเกษตรคู่กันไป

ในด้านการบริหารการศึกษามีแผนการบริหารซึ่งศูนย์กลางการบริหารของรัฐบาลคือ คณะรัฐมนตรีซึ่งประกอบด้วย รัฐมนตรีของกระทรวงต่างๆ กระทรวงที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยตรงได้แก่ กระทรวงการศึกษาระดับอุดมศึกษา กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษาทั่วไปในระดับประถมและมัธยมศึกษา คือรับผิดชอบเกี่ยวกับสวัสดิการทางด้านการศึกษาให้ทั่วถึงทุกๆ โรงเรียน การจัดเตรียมหลักสูตรและแผนงานของโรงเรียน ผลิตภัณฑ์เรียนและอุปกรณ์การศึกษาให้เพียงพอและทั่วถึง

ด้านการเงิน อาคารเรียน และอุปกรณ์ รัฐเป็นผู้สนับสนุนในการใช้จ่ายเงินเกี่ยวกับการศึกษา การศึกษาระดับประถมและระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามปกติค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาเป็นงบประมาณของเทศบาลหรือของอำเภอ สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลายจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบ โรงงานอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ทุกระดับช่วยกันจ่ายเงินสนับสนุน โรงเรียน การศึกษาระดับอุดมศึกษา กระทรวงการศึกษาระดับอุดมศึกษารับผิดชอบต่อการใช้เงินทางการศึกษาในการจัดการศึกษาระดับนี้

ด้านการปฏิบัติงานตามแผนการศึกษามีการควบคุม โรงเรียนชั้นต้นและโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นให้อยู่ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการของเทศบาลและอำเภอในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและการฝึกหัดครูให้อยู่ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการประชาชนระดับจังหวัด ส่วนการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเทคนิคให้ขึ้น โดยตรงต่อกระทรวงการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการมีผู้ตรวจการศึกษาของกระทรวง มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการตรวจตราโดยทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนการสอนของ โรงเรียนต่างๆ ในสังกัด และเสนอแนะกิจกรรมให้แก่โรงเรียนตลอดจนสถาบันการศึกษาชั้นสูงขึ้นไปด้วย

ด้านการวางแผนการศึกษาและการวิจัย การวางแผนงานทั่วไปและการพัฒนาการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา เทคนิคและวิทยาลัยครู อยู่ในความรับผิดชอบของ กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนการวิจัยการศึกษา สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา สถาบันฝึกหัดครู และแผนการวิจัยของกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานในเรื่องนี้ (อบรม สนิทपाल, 2520 : 74-76)

จะเห็นได้ว่าหลังจากสงครามในปี ค.ศ. 1949 เป็นสาเหตุทำให้การศึกษาของเกาหลีซึ่งกำลังเจริญก้าวหน้าทรุดหนักลงทันที เพราะโรงเรียนได้ถูกทำลายจนได้รับความเสียหายอย่างมาก ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษาภายหลังสงครามคือการให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยภาคกลางคืนให้ผู้ใหญ่ การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจะเป็นหลักสูตรให้เปล่า ประเทศเกาหลีเหนือมีสถาบันสารพัดช่างหลายแห่งเพื่อให้คนได้ฝึกอาชีพเวลาทำงาน เพื่อเพิ่มผลผลิตให้แก่รัฐ รัฐได้จัดตั้งสถาบันการศึกษาให้แก่ทุกคนโดยเก็บค่าเล่าเรียนเพียงเล็กน้อย และจัดให้ทั่วถึงพร้อมกันทั่วประเทศ แต่การจัดการศึกษายังคงเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐ ที่ให้คนรู้หนังสือเพื่ออาชีพ และรู้วิชาการทำงานเพื่อประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มผลผลิตให้แก่รัฐ ตามระบอบการปกครองที่เป็นอยู่ แต่เนื่องจากระบอบการปกครองที่มีรัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดในการกำหนดและดำเนินนโยบาย จึงทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างคล่องตัวและรวดเร็วเพราะศูนย์กลางการศึกษา และบริหารการศึกษาคือคณะรัฐมนตรีของกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรงมีอำนาจเต็มที่ จะเห็นว่าจากความแตกต่างทางการปกครองของไทยกับเกาหลีเหนือ ทำให้การจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนแตกต่างกัน

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศสาธารณรัฐเกาหลี

สาธารณรัฐเกาหลีหรือเกาหลีใต้เป็นอีกชาติหนึ่งที่มีความเป็นมายาวนานเพราะมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมากับเกาหลีเหนือแต่แยกเป็นคนละประเทศภายหลังสงครามในปี ค.ศ. 1910-1945 ประเทศเกาหลีอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นซึ่งเป็นจุดเริ่มการศึกษาแบบใหม่ขึ้น ก่อนหน้านี้นี้เป็นการศึกษาแบบดั้งเดิมคือเรียนกันตามวัด วัง และภายในครอบครัวซึ่งมีอยู่ในวงจำกัดชนชั้นสูงในราชสำนักจึงมีโอกาสมากกว่าพลเมืองของประเทศ ดังนั้นการขยายการศึกษาอย่างกว้างขวางได้ขยายออกไปเมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครองแล้ว เริ่มจากมีพระราชบัญญัติปี ค.ศ. 1921 กำหนดให้มีหลักสูตรประถมศึกษา 6 ปี หลักสูตรมัธยมศึกษา 5 ปี และได้สร้างโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นหลายแห่งสำหรับเด็กญี่ปุ่นและเด็กเกาหลี นโยบายของการศึกษาโดยทั่วไป คือฝึกวิชา ความจงรักภักดีต่อราชอาณาจักรญี่ปุ่น โรงเรียนทุกโรงเรียนถูกบังคับให้ใช้ภาษาญี่ปุ่น ครูส่วนมากก็เป็นคนญี่ปุ่น หัวหน้างานระดับผู้บริหารเป็นคนญี่ปุ่นแทบทั้งสิ้น เรียกว่าถูกครอบงำจากญี่ปุ่นโดยตรง ระหว่างปี ค.ศ. 1910 จนถึง ค.ศ. 1937 มีจำนวนนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาเพิ่มขึ้นจาก 20,000 ถึง 901,200 คน (อบรม สตินภิบาล, 2520 : 58-60)

ปี ค.ศ. 1945-1948 เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วรัฐบาลทหารของสหรัฐอเมริกาได้เข้าปกครองเกาหลีแทน ประเทศเกาหลีถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนด้วยเส้นขนานที่ 38 ดังนั้นจึงเป็นอุปสรรคอย่างมากในการที่จะรวมและกู้ฐานะให้ประเทศกลับคืนเป็นเหมือน

เดิมได้เพราะระบอบการปกครองที่แตกต่างกัน จึงได้นำการปฏิรูปการศึกษาออกมาใช้ในขณะนี้ เพื่อจะวางระบบการศึกษาของชาติ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการศึกษาแห่งชาติขึ้น ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชาวเกาหลี 70 คน บังคับให้ใช้ภาษาเกาหลีในโรงเรียน มีโครงการพิมพ์แบบเรียนใหม่เป็นภาษาเกาหลี มีโครงการฝึกครูประจำการอีกด้วย การส่งคนญี่ปุ่นกลับไปประเทศของเขาเป็นผลทำให้ขาดบุคลากรที่มีความชำนาญงานที่จะบรรจุในตำแหน่งที่ว่างอยู่ ส่วนนักศึกษาที่เพิ่มขึ้นทุกปี อันเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตกมาอย่างต่อเนื่องของเกาหลีได้

ในปี ค.ศ. 1948 มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญของประเทศขึ้น โดยมีมาตรา 16 มีเนื้อหาความสำคัญคือพลเมืองทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน ในปี ค.ศ. 1950 - 1952 กองทัพคอมมิวนิสต์บุกตอนเหนือของประเทศยังผลให้ประเทศแตกแยกและอยู่ในภาวะคับขัน โรงเรียนอุปกรณ์การศึกษาถูกทำลายอย่างยับเยินประชาชนได้รับความยากลำบากและมีผลกระทบเกี่ยวกับการศึกษาอย่างมากเพราะไม่สามารถพัฒนาการศึกษาไปได้อย่างเต็มที่เนื่องจากความขัดแย้งกันเองภายในชาติจนกลายเป็นสงครามกลางเมือง ในปี ค.ศ. 1952 - 1955 เป็นการพักรบชั่วคราวกับเกาหลีเหนือในปี ค.ศ. 1952 ได้แบ่งแยกประเทศออกเป็น 2 ส่วน ณ เส้นขนานที่ 38 อีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้ว่าประเทศถูกแย่งทรัพยากรอันมีค่าไปเป็นส่วนมากแต่กระนั้น โครงการฟื้นฟูประเทศของเกาหลีใต้ได้รับการช่วยเหลือจากองค์การระหว่างประเทศอย่างมากไม่ว่าจะเป็น Unesco และองค์การสากลอื่นๆอีกด้วยทำให้ฟื้นฟูประเทศหลังสงครามได้อย่างมาก จากนั้นจึงได้วางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาอีกครั้ง โดยกำหนดแนวทางและหลักการพัฒนาศึกษา ดังนี้ (เอกสารแนะนำเกาหลี, 2543 : 12-14)

ความมุ่งหมายและนโยบาย

ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษาของชาติ

ตามกฎหมายการศึกษาได้กำหนดความมุ่งหมายการศึกษาไว้ดังนี้ “เป็นการเพิ่มลักษณะและเตรียมความสามารถที่จำเป็นเพื่อที่จะนำชีวิตให้เป็นอิสระ และเป็นพลเมืองที่มีคุณสมบัติเพื่อรับใช้การพัฒนาประชาธิปไตยของชาติ และเพื่อสนับสนุนความคิดของมนุษย์ให้เป็นจริงเป็นจิงขึ้นและมีความเจริญรุ่งเรืองพร้อมๆกัน”

เพื่อให้ความมุ่งหมายดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จ จึงได้วางจุดมุ่งหมายของการศึกษาไว้ว่า เพื่อพัฒนาความรู้และอุปนิสัยให้องงาม ให้มีสุขภาพสมบูรณ์และปลูกฝังให้เป็นคนมีจิตใจทรหดอดทน เพื่อดำรงไว้ซึ่งอิสรภาพและความเจริญก้าวหน้าอันก่อให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลก รักษาวัฒนธรรมของชาติไว้อย่างภูมิใจ ช่วยกันสนับสนุนและพัฒนาวัฒนธรรมของโลก สนับสนุนความเป็นจริงและความคิดทางวิทยาศาสตร์ เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมและเพื่อให้ชีวิตอยู่

คามหลักแห่งเหตุผล รักความเป็นอิสระและมีความรับผิดชอบในการใช้ชีวิตร่วมในชุมชนได้
 อย่างดีและมีความซื่อสัตย์ ให้เป็นคนรักสวยรักงาม มีความสามารถสร้างสรรค์ให้มีศิลปะ เพื่อให้
 เป็นคนรักธรรมชาติ เพื่อให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ปลูกฝังให้มินิสัยเป็นคนมีนิสัยดีและมี
 ความซื่อสัตย์ต่องานของตนเพื่อที่จะเป็นผู้ผลิตที่มีความสามารถ และเป็นผู้ซื้อที่ฉลาด

ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้เป็นความมุ่งหมายกว้างๆ ต่อไปนี้เป็นความมุ่งหมายเฉพาะของ
 การศึกษาแต่ละระดับ คือ

การศึกษาระดับประถมศึกษา (Primary Education) มีความมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงความ
 สามารถของนักเรียนให้มีความเข้าใจและใช้ภาษาประจำชาติได้อย่างถูกต้องเพื่อรักษาศิลปกรรม
 มีความรับผิดชอบ มีจิตใจเห็นแก่ส่วนรวม โดยสอนให้นักเรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
 ชุมชน และชาติสนับสนุนนักเรียนให้มีจิตใจรักทางด้านวิทยาศาสตร์และรักธรรมชาติ ปลูกฝัง
 ความเข้าใจพื้นฐานและทักษะของนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย อาชีพ คนตรี
 ศิลปะและวรรณคดี และเพื่อปรับปรุงจิตใจและร่างกายของนักเรียนให้รู้จักจัดระบบนิสัยของตน
 เองฝึกจิตใจและร่างกายให้เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่อความลำบาก

ความมุ่งหมายของโรงเรียนระดับกลาง (Middle School) คือ เพื่อให้การศึกษาโดย
 ทั่วไปต่อขึ้นมาตามพื้นฐานที่ได้วางไว้ในระดับประถมศึกษา ความมุ่งหมายของการศึกษาระดับนี้
 อาจสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ เพื่อปลูกฝังอุปนิสัยและให้มีความรู้ เพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีความรับ
 รับผิดชอบ เพื่อนำนักเรียนให้ใกล้ชิดกับอาชีพของชุมชนและปลูกฝังให้เป็นคนที่มีความเคารพต่อ
 หน้าที่การงาน เพื่อให้มีวินัยในตนเอง และเพื่อให้เป็นคนมีน้ำใจและจิตใจที่สมบูรณ์แข็งแรง

การศึกษาระดับไฮสกูล (High School Education) มีความมุ่งหมายเพื่อให้การศึกษา
 ทั่วไปและการศึกษาทางด้านอาชีพตามพื้นฐานของการศึกษาระดับกลางได้เจริญก้าวหน้าขึ้นไป
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้นักเรียนตระหนักในหน้าที่ มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาชาติ เป็นพลเมืองดี
 และประกอบอาชีพในทางที่สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ประเทศชาติโดยส่วนรวม

ด้านการบริหารการศึกษามีแผนการบริหาร ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบเป็นหน้าที่ของ
 รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ จัดการดำเนินการศึกษาให้เจริญก้าวหน้า และเผยแพร่การศึกษา
 ทุกรูปแบบรวมทั้งเน้นวิทยาศาสตร์ พหุศึกษาและกิจกรรมอื่นๆ ในสาขาของวัฒนธรรมและ
 ศิลปะของชาติให้เป็นที่รู้จักกันกว้างขวาง รัฐมนตรีเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสภาที่ปรึกษา และ
 รับผิดชอบร่วมกับรัฐในการสนับสนุนนโยบายของการศึกษาทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 มีบทบาทเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของการศึกษาโดยรวมของประเทศและเรื่องอื่นที่เกี่ยวกับ
 การศึกษาด้วย รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ มีรองรัฐมนตรีเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสภาที่
 ปรึกษา และมีรองรัฐมนตรีอีกส่วนหนึ่งเป็นผู้ช่วยเหลืองานด้านต่างๆ ดังนี้

The Office of Planning and Management มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนการศึกษาของชาติและการเงิน พิจารณาวิเคราะห์สถิติ วิจัยและกฎหมายการประสานงานระหว่างชาติ รวมทั้งมีหน้าที่เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาทั้งหมด การวางแผนการงาน การวิจัย และการแนะแนว ฯลฯ ให้แก่ครูและนักเรียนทุกระดับ

The General Education Bureau ประกอบด้วย 3 แผนกคือ แผนกบริหารการศึกษา การเงินและสวัสดิการมีหน้าที่รับผิดชอบและตรวจตราการเงินเกี่ยวกับการศึกษาและสวัสดิการการศึกษา รวมทั้งมีหน้าที่บริหารการศึกษานูบาลในระดับท้องถิ่น ประถมศึกษา การศึกษาระดับกลางและไฮสกูล และการศึกษาแบบอื่นๆในระดับเดียวกันอีกด้วย

The Higher Education Bureau มี 2 แผนก คือแผนกมหาวิทยาลัย และการฝึกหัดครู มีหน้าที่รับผิดชอบการก่อสร้างโรงเรียนและการตรวจตราดูแล ควบคุมโควต้าจำนวนนักเรียน สวัสดิการ และค่าใช้จ่ายของมหาวิทยาลัย รวมทั้งการฝึกอบรมครูนอกเวลาด้วย

The Science Education Bureau ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1967 มี 3 แผนกคือ วิทยาศาสตร์การเกษตร การประมง และการพาณิชย์ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับแผนงานทั้งหมด การแนะแนวและการนิเทศด้านการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

The Textbook Compilation Bureau มีหน้าที่เกี่ยวกับการรวบรวมหนังสือตามหลักสูตรต่างๆของชาติ จัดเตรียมปรับปรุงหลักสูตร อนุมัติให้ใช้แบบเรียน วิจัยและศึกษาภาษาประจำชาติ รวมทั้งผลิตอุปกรณ์การสอนต่างๆ จัดพิมพ์หนังสือสำหรับครู ควบคุมโสตทัศนศึกษาและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์การแปลหนังสือ ตำรา และเอกสารทางวิชาการ

The Bureau of Culture and Physical Education มี 5 แผนก คือแผนกสังคมศึกษา การศึกษาระหว่างประเทศ ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และพลศึกษา มีหน้าที่รับผิดชอบและบริหารโรงเรียน เกี่ยวกับหลักสูตรสังคมศึกษา ศิลปวัฒนธรรมและพลศึกษาในโรงเรียนทั้งภาคปกติและภาคพิเศษผู้ใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการแนะแนวเพื่อยกระดับจิตใจของคนภายในชาติ และแนะแนวกิจกรรมของประชาชน เยาวชน ประสานงานและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา แนะแนวและนิเทศการศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ ส่งเสริมการศึกษาต่อและประสานงานกับต่างประเทศรวมทั้งประสานงานการศึกษาของคนเกาหลีที่อยู่ในต่างประเทศ ส่งเสริมกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ส่งเสริมการพลศึกษาและการกีฬา

กระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่วางนโยบายและวางแผนบริหารในระดับชาติส่วนในระดับของจังหวัดมีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารการศึกษาท้องถิ่น และกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นสำหรับแผนกบริหารการศึกษาระดับสูงนั้น ข้าราชการแผนกบริหารชั้นสูงที่สูง

กว่าระดับหัวหน้าส่วนของกระทรวงจะคัดเลือกมาจากผู้ตรวจการศึกษาคือเป็นข้าราชการที่ยอมรับกันว่ามีประสบการณ์ทางการศึกษาหรือการสอนมานานและมีความชำนาญยกเว้นศาสตราจารย์บางคนได้รับการแต่งตั้งในหน้าที่พิเศษสำหรับเป็นที่ปรึกษาคณะรัฐมนตรี

ด้านการเงิน อาคารเรียนและอุปกรณ์การศึกษา

ทางการเงิน เงินทุนการศึกษาของชาติส่วนใหญ่ได้มาจากภาษีที่เก็บภายในชาติ คือร้อยละ 40 ของภาษีทั้งหมด และร้อยละ 50 ของเงินรายได้ค่าสมัครจากผู้เรียน ซึ่งกำหนดไว้ในกฎหมายหมวดอุดหนุนเงินการศึกษาภาคบังคับ ในขณะที่เดียวกันนั้นก็ยังมีกฎหมายเงินทุนภาษีการศึกษาท้องถิ่น (The Local Education Grant Tax law) กำหนดว่าในระดับท้องถิ่นร้อยละ 40 ของรายได้ในท้องถิ่น และร้อยละ 40 ของภาษีเงินได้ที่หักจากการผลิตไว้นี้ให้เป็นเงินอุดหนุนการศึกษา ส่วนเงินทุนการศึกษาที่ตั้งไว้สำหรับเมืองใหญ่ๆ และสภาการศึกษาจังหวัดรวมทั้งการลงทะเบียน ค่าเล่าเรียน ค่าประกาศนียบัตร และค่าบำรุงอื่นๆ รายได้จากการลงทะเบียนและค่าเล่าเรียนเป็นรายได้หลัก เก็บจากนักเรียนชั้นสูงกว่ามัธยมศึกษาเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีรายได้จากผู้ปกครองนักเรียนหรือจากผู้บริจาคแต่ไม่นับเข้าอยู่ในงบประมาณการศึกษาของชาติ แหล่งสำคัญของรายได้เกี่ยวกับการศึกษา ในปี ค.ศ. 1965 คือกองทุนแห่งชาติเพื่อการศึกษาคิดเป็นร้อยละ 82.9 เงินพิเศษของเมืองใหญ่ และสภาการศึกษาจังหวัดคิดเป็นร้อยละ 14.3 โดยโอนเงินมาจากงบประมาณทั่วไปคิดเป็นร้อยละ 2.8

เมื่อจัดตั้งสภาวางแผนเศรษฐกิจ มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมเงินของประเทศทุกแผนงานและทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐบาลเกี่ยวกับงบประมาณในการอนุมัติงบประมาณของชาติโดยที่ประชุมสภาแห่งชาตินั้น กระทรวงศึกษาธิการจะต้องเสนอแผนการศึกษาชาติและงบประมาณ ซึ่งรวมทั้งเงินรายได้และรายจ่ายของชาติไปยังสภาแผนงาน เศรษฐกิจในขณะเดียวกันจะต้องเสนอเงินรายได้และรายจ่ายประจำเดือนไปยังกระทรวงการคลัง ตามแผนนี้สภาวางแผนเศรษฐกิจนำงบประมาณของกระทรวงศึกษาธิการรวมเข้ากับกระทรวงที่เกี่ยวข้องเข้าปรึกษาหารือกับสภาที่ปรึกษาการจัดสรรงบประมาณการศึกษาซึ่งได้มีการพิจารณาเกี่ยวกับแผนการของกระทรวงศึกษาทุกๆ 3 เดือน

ในทำนองเดียวกันการอนุมัติแผนงานงบประมาณรายเดือนที่สูงสุดของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งนำเงินทุนมาจากธนาคารแห่งชาติของเกาหลีก็นำเข้าพิจารณาทุก 3 เดือนเหมือนกัน อย่างไรก็ตามกระทรวงศึกษาธิการมีอิสระในการใช้จ่ายเงินภายในงบประมาณทั้งหมดหรือเงินส่วนใหญ่ของงบประมาณ แต่ในทางปฏิบัติเงินรายจ่ายประจำเดือนสูงสุดจะต้องได้รับอนุมัติจากสภาที่ปรึกษา เพื่อขอใช้เงินทุนสำรองได้ตามระเบียบ

ในการจัดสรรรายจ่ายเพื่อการศึกษาของรัฐ ซึ่งเกี่ยวกับเงินงบประมาณของชาติในปี ค.ศ. 1966 เป็นจำนวนร้อยละ 16.9 ซึ่งร้อยละ 10.3 เป็นเงินทุนในการใช้จ่ายร้อยละ 21.2 เป็นรายจ่ายและการปฏิบัติงานประจำ และร้อยละ 68.5 เป็นค่าจ้างและเงินเดือน เงินทุนส่วนใหญ่สำหรับสวัสดิการตามปกติรวมอยู่ในงบประมาณประจำของประเทศ

ส่วนเงินรายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของสถานศึกษาเอกชนในปี ค.ศ. 1966 แสดงให้เห็นเป็นเงินค่าใช้จ่ายสำหรับบุคลากรถึงร้อยละ 75 เป็นค่าใช้จ่ายเงินทุนร้อยละ 7.4 และเงินที่เหลือร้อยละ 35.6 เป็นเงินค่าใช้จ่ายประจำ

ด้านอาคารเรียน กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับแบบแปลนอาคารเรียนและการก่อสร้างตลอดจนการจัดสวัสดิการต่างๆ ในทางปฏิบัติมอบอำนาจและความสะดวกให้แก่แผนกศึกษาธิการทุกจังหวัด และทุกอำเภอสำหรับควบคุมโรงเรียนประถมศึกษา และมอบอำนาจให้แก่เมืองใหญ่ๆ หรือสภากาการศึกษาสำหรับดูแลโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาในเมืองใหญ่นั้น

สำหรับโรงเรียนราษฎร์ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลในการก่อสร้างอาคารเรียนและเงินสวัสดิการเมื่อไม่นานมานี้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กระทรวงศึกษาธิการบังคับให้สร้างอาคารเรียนตามระเบียบของกระทรวง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1966 รัฐบาลได้เพิ่มเงินสวัสดิการครูรวมทั้งช่วยค่าอุปกรณ์การสอนวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีให้มากขึ้น ตามแผนพัฒนาการศึกษาวิทยาศาสตร์

ค่าก่อสร้างอาคารเรียนแบบต่างๆ หรือห้องเรียนนั้นหน่วยงานแบบแปลนเป็นผู้คำนวณราคาเอง แต่งบประมาณของรัฐบาลที่จัดให้เกี่ยวกับค่าก่อสร้างและจัดสวัสดิการไม่พอเพียง ดังนั้นโรงเรียนแต่ละแห่งจะต้องรับเงินบริจาคจากผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่ผ่านทางสมาคมครูผู้ปกครองเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา

ด้านอุปกรณ์การสอน ครูใหญ่เป็นผู้ทำหน้าที่เลือกและจัดหาวัสดุและอุปกรณ์ของโรงเรียนเองแต่ในบางแห่งสำนักงานศึกษาจังหวัดและอำเภอ ช่วยจัดหาวัสดุและอุปกรณ์ให้แก่โรงเรียน แต่กรณีเช่นนี้มีน้อยเพราะเป็นหน้าที่ของโรงเรียนต้องดำเนินการเองเป็นส่วนมาก นอกจากนี้ยังมีศูนย์โสตทัศนศึกษาซึ่งบริหาร โสตทัศนศึกษาในฐานะตัวแทนของรัฐ รัฐมีเงินทุนสำหรับซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ไว้บริการ ในระดับท้องถิ่นมีศูนย์โสตทัศนศึกษาระดับจังหวัด ซึ่งจัดบริการแก่โรงเรียนภายในจังหวัด ในระดับเมืองและระดับชนบทตามลำดับ สำนักงานการศึกษาแต่ละแห่งจัดศูนย์โสตทัศนศึกษามากขึ้น แล้วยืมอุปกรณ์มาจากที่อื่นเพื่อให้บริการได้ทั่วถึงขึ้น

ด้านการปฏิบัติงานตามแผนการศึกษา การตรวจการศึกษา มีสำนักงานผู้ตรวจการศึกษาตั้งอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับแผนการศึกษา วิจัย ตำรา

แนะแนวและตรวจตราดูแลการปฏิบัติการทางการศึกษา มีการแนะแนวและนิเทศข้าราชการที่ทำงานเกี่ยวกับการศึกษา ส่วนใหญ่คือครู และนักการศึกษาที่ทำหน้าที่อยู่ตามส่วนการศึกษาต่างๆ

มีผู้ตรวจการศึกษาและผู้ช่วยผู้ตรวจการศึกษาซึ่งได้รับมอบหมายให้ทำงานในระดับท้องถิ่น ในเมืองพิเศษและสภากาการศึกษาจังหวัดมีหน่วยงาน 2 หน่วยงาน หน่วยงานหนึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องดูแลโรงเรียน อีกหน่วยงานหนึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับดูแลการจัดการ ในสมัยก่อนมี 2 แผนก คือแผนกประถมและมัธยม ทำงานเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาในท้องถิ่นของตนเท่านั้น ผู้ตรวจการศึกษาเป็นผู้แต่งตั้งผู้อำนวยการและหัวหน้าหน่วยในสถานศึกษา ส่วนผู้ตรวจการและผู้ช่วยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยให้คำปรึกษาและวางแผนบริหารการศึกษา ผู้ตรวจการศึกษาดำรงตำแหน่งจากบุคคลต่อไปนี้

1. ผู้ซึ่งสอบผ่านเป็นข้าราชการพลเรือนแห่งชาติชั้นสูงของรัฐบาล ในสาขาการศึกษา มีประสบการณ์ในการสอน 3 ปี เคยทำงานหน้าที่บริหารการศึกษา หรือเคยทำงานวิจัยทางการศึกษา
2. ผู้ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย หรือวิทยาลัย มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 5 ปี เคยทำงานเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา หรือการวิจัยทางการศึกษา
3. ผู้ซึ่งทำงานมาแล้วมากกว่า 2 ปี และทำหน้าที่ผู้ช่วยผู้ตรวจการศึกษาหรือเป็นเจ้าหน้าที่วิจัยการศึกษา
4. ผู้ซึ่งมีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 1 ปี หรือมีผลงานทางด้านวิจัยการศึกษา เป็นผู้ช่วยผู้ตรวจการศึกษาซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากมหาวิทยาลัย หรือวิทยาลัย มีประสบการณ์ในการสอน 3 ปี เคยทำงานเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา หรือการวิจัยทางการศึกษา และผู้ซึ่งมีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 7 ปี ทำงานเกี่ยวกับหน้าที่บริหาร หรือทำงานเกี่ยวกับการวิจัยทางการศึกษา สำหรับตำแหน่งนี้ไม่มีหลักสูตรฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจการศึกษาโดยตรง การศึกษาและการฝึกอบรมมักจะรวมอยู่กับประสบการณ์ หลังจากได้รับการแต่งตั้งเสร็จแล้วไม่มีการจัดฝึกอบรมเป็นพิเศษ แต่มีการสัมมนาตามโอกาสหรือมีการประชุมในระหว่างผู้ตรวจการศึกษาด้วยกัน เพื่อเข้าร่วมในโปรแกรมการฝึกอบรมครุตามปกติ

มาตรฐานการบริหารมีมาตรฐานการบริหารขั้นต่ำสุด เช่น อัตราส่วนของคณะผู้บริหาร ขนาดชั้นเรียน อุปกรณ์ วัสดุและสวัสดิการ ซึ่งกำหนดไว้ในกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ความแตกต่างระหว่างอัตราส่วนสำหรับคณะผู้บริหาร แบบและขนาดของโรงเรียนที่กำหนดไว้มีในกฎหมายด้วย คือ

ก. สำหรับโรงเรียนประถมศึกษา นอกจากมีครูใหญ่หรือหัวหน้าหมวดวิชาแล้วได้ กำหนดให้มีครูประจำชั้นๆละ 1 คน ถ้าโรงเรียนใดมีชั้นเรียนมากกว่า 17 ห้องเรียน ให้เพิ่มครู 1 คนทุกๆ 6 ชั้นเรียนที่เพิ่มขึ้น โรงเรียนใดมีชั้นเรียนเกิน 18 ห้องเรียนและตั้งอยู่ในท้องที่ที่ไม่มีแพทย์ อาจจ้างครูพยาบาลได้ 1 คน โรงเรียนใดที่มีชั้นเรียนมากกว่า 34 ชั้นเรียนอาจตั้งเจ้าหน้าที่บริหารได้จำนวนหนึ่ง

ข. สำหรับโรงเรียนในระดับกลาง มีครูใหญ่และครูหัวหน้าหมวดวิชา โรงเรียนที่มีชั้นเรียน 3 ห้องเรียน มีครูชั้นละ 3 คน โรงเรียนที่มีชั้นเรียนมากกว่า 3 ห้องเรียนมีสิทธิจ้างครูเพิ่มในอัตราส่วน $1\frac{1}{2}$ คนทุกๆชั้น และในเวลาเดียวกันอาจกำหนดให้มีครูมากกว่า 1 คนในสายวิชาอาชีพศึกษาได้เพราะต้องสอนปฏิบัติด้วย สำหรับโรงเรียนที่เพิ่มขึ้นทุกๆ 3 ชั้นเรียน ส่วนโรงเรียนที่มีชั้นเรียนน้อยกว่า 9 ชั้นเรียนอาจมีผู้บริหาร 2 คน และโรงเรียนที่มีชั้นเรียนมากกว่า 9 ชั้นเรียน อาจจ้างผู้บริหาร 1 คนสำหรับชั้นที่เพิ่มขึ้นทุกๆ 6 ชั้นเรียน

ค. ในระดับโรงเรียนไฮสกูล อาจมีครูชั้นละ 3 คน ในโรงเรียนที่มีชั้นเรียน 3 ห้องเรียน นอกเหนือจากครูใหญ่และหัวหน้าหมวดวิชา โรงเรียนที่มีชั้นเรียนมากกว่า 3 ชั้นเรียนอาจเพิ่มครูสองคนทุกๆชั้นเรียน นอกจากระเบียบว่าด้วยอัตราส่วนของครูแล้ว โรงเรียนไฮสกูลอาจกำหนดครูพิเศษ 1 คน สำหรับสอนด้านอาชีพศึกษาขนาดโรงเรียน 3 ห้องเรียน อัตราส่วน 3 คนในกรณีโรงเรียนอาชีพไฮสกูล และเพิ่มครู 1 คนทุกๆสามห้องเรียนที่เพิ่มขึ้น อัตราส่วนครู 2 คน ในกรณีโรงเรียนอาชีพไฮสกูล อัตราส่วนของผู้บริหารเท่ากับโรงเรียนระดับกลาง นอกจากโรงเรียนอาชีพไฮสกูลซึ่งอาจจ้างครูเทคนิคได้ 1 คน สำหรับห้องทดลองและฝึกวิชาชีพ

ง. ในระดับมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย ศาสตราจารย์และผู้บริหารถูกกำหนดตามกฎหมายการศึกษาและระเบียบการปกครองของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยแต่ละแห่งกำหนดไว้ตามระเบียบของสถานศึกษานั้นๆ

มาตรฐานขนาดของชั้นเรียนและจำนวนชั้นเรียนต่อโรงเรียนกำหนดอยู่ในกฎหมายการศึกษาดังนี้

โรงเรียนประถมศึกษา มีนักเรียนอย่างต่ำสุดชั้นละ 60 คน โรงเรียนระดับกลางชั้นละ 50 คน ในบางแห่ง 60 คน โรงเรียนไฮสกูลชั้นละ 60 คน จำนวนนักเรียนในแต่ละโรงเรียนไม่เกิน 6 ชั้น เรียกว่า Junior Colleges มีนักเรียนต่ำสุด 50 คน ในชั้นเรียนวิหามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และในชั้นเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ชั้นละ 40 คน

มาตรฐานการบริหาร สำหรับสถานที่ อุปกรณ์ วัสดุ สวัสดิการ ห้องเรียน ห้องทดลอง สนามโรงเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษากำหนดไว้ในรายละเอียดใน The Regulation Governing the Standards for the Establishment of University or College (1955) ซึ่งเป็นมาตรฐานสถานที่ๆทุกโรงเรียนต้องถือปฏิบัติตาม ส่วนวิทยาลัยกำหนดไว้ใน The Facility Stand and Regulation for Secondary School (1959) ให้ทุกวิทยาลัยถือปฏิบัติตามด้วยเช่นกัน

ด้านการสอบ ฝ่ายการประณตศึกษารับผิดชอบการสอบในโรงเรียนประณตของรัฐหรือวัดผลในระดับโรงเรียนต่ำกว่าระดับไฮสกูลไม่ว่าเป็นของรัฐหรือเอกชนในเมืองหรือในชนบท กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบในระดับมัธยมศึกษา แต่กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบประณตศึกษาในการวัดผลการศึกษาชั้นสูงสุดของโรงเรียนทุกๆแห่ง ส่วนการศึกษาในวิทยาลัยของรัฐของเอกชนและมหาวิทยาลัยรวมทั้งระดับ Junior Technical มีสภาการศึกษาเป็นผู้ดูแลมาตรฐานการสอบชั้นสูงสุดของแต่ละหลักสูตร (Bobae Park, สัมภาษณ์, 2543)

จะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศเกาหลีได้มีความเกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองและเหตุการณ์ทางการเมืองอย่างมาก นับตั้งแต่มีความขัดแย้งกันภายในประเทศจนต้องแยกออกเป็น 2 ประเทศ ประกอบกับประสบปัญหาทางการเมืองจากภายนอกประเทศ ทำสงครามกับญี่ปุ่น และจีนอยู่หลายครั้ง ทำให้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ และต้องการผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศตามนโยบายแต่ละสมัย ทำให้การศึกษามีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะด้านอาชีวศึกษาที่ต้องการกำลังคนในการทำงานเพื่อพัฒนาประเทศ และระดับอุดมศึกษาที่ต้องผลิตกำลังคนในระดับสูงเพื่อบริหารประเทศ ส่วนการประณตศึกษาก็มีการถ่ายโอนอำนาจการบริหารจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่น เพื่อให้บริการทั่วถึงขึ้นและสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนได้อย่างทั่วถึง

ประวัติศาสตร์การศึกษาของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)

ไต้หวันเป็นอยู่เกาะอยู่ในทะเลจีนใต้ มีเมืองหลวงชื่อไทเป พื้นที่ประเทศประมาณ 13,887 ตารางไมล์ เกาะไต้หวันเดิมเป็นที่อยู่ของเผ่าดั้งเดิมที่ทำอาชีพประมงเป็นชาวน้ำซึ่งมีอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ต่อมาคนจีนจากแผ่นดินใหญ่อพยพมาอยู่เกาะนี้ในสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 1161-1449) เพื่อประกอบอาชีพค้าขายทางทะเลเมื่อโปรตุเกสมาถึงเกาะนี้ก่อนฝรั่งเศสอีก ให้ชื่อว่า เกาะฟอร์โมซา (Formosa) แปลว่า สวยงาม มาตั้งเป็นท่าเรือและทำการค้าขายกับประเทศต่างๆ ในเอเชียอยู่นานจนกระทั่ง ชาวดัตช์มาตั้งถิ่นฐานทำการค้าภายหลังทำให้เกิดความขัดแย้งกันและถูกไล่ออกไปในปี ค.ศ. 1662 เมื่อแมนจูมีอำนาจเหนือเกาะนี้ในปี ค.ศ. 1683 ก็ทำให้ไต้หวัน

เป็นจังหวัดหนึ่งของจีน ภายหลังสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นช่วง ค.ศ. 1894 – 1895 ได้หวันตกเป็นของญี่ปุ่นทำให้เศรษฐกิจของไต้หวันได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย มีการสร้างถนนและทางรถไฟให้แต่ญี่ปุ่นไม่ตั้งใจจะให้ไต้หวันเป็นเมืองขึ้นของตน เพียงแต่จะได้อาศัยเป็นแหล่งอาหารของกองทัพญี่ปุ่นเท่านั้นทำให้ไม่พัฒนาไปเท่าที่ควร

ในปี ค.ศ. 1945 ญี่ปุ่นคืนไต้หวันให้กับจีน สี่ปีต่อมาเจียงไคเช็คอพยพผู้คนมาอยู่เกาะนี้ โดยความสนับสนุนของสหรัฐทำให้ไต้หวันได้ที่นั่งของมหาอำนาจอีก 4 ชาติที่สนับสนุนในสหประชาชาติเป็นเวลาหลายปีภายใต้การคุ้มกันของสหรัฐ ไต้หวันมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้าขายอยู่ระยะหนึ่งจนสหรัฐจำเป็นต้องยอมให้จีนคอมมิวนิสต์ได้ที่นั่งในสหประชาชาติแทนไต้หวันเนื่องจากยื่นข้อเสนอว่ามีจีนเดียว ไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีนเท่านั้นตั้งแต่นั้นมาทำให้หลายประเทศไม่มีสัมพันธภาพทางการทูตกับไต้หวันอย่างเป็นทางการคงเหลือเพียงแต่ทางการค้าเท่านั้นถึงปัจจุบัน

ไต้หวันเป็นสมาชิกของสหประชาชาติเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2488 แต่ต้องสละที่นั่งให้สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนไปตั้งแต่ พ.ศ. 2514 มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยแบบสาธารณรัฐมีประธานาธิบดีเป็นประมุข มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารประเทศและมีสภาแห่งชาติสภาเดียวทำหน้าที่ทางการเมืองบริหาร มีประชากรประมาณ 20 ล้านคน ส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ เต้า ขงจื้อ เมืองที่สำคัญได้แก่ ไทเปเป็นเมืองหลวง อาชีพหลักของประชากรได้แก่ การประมง กสิกรรม อุตสาหกรรม มีแร่ธาตุที่สำคัญได้แก่ ถ่านหิน เงิน ทองคำ ทองแดง พืชผลที่สำคัญได้แก่ ป่าน ปอ อ้อย ข้าว ผลไม้ มันฝรั่ง สินค้าส่งออกที่สำคัญได้แก่ ข้าว น้ำตาล ใช้ภาษาจีนและภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นทางการ

แนวการจัดการศึกษาของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)

เมื่อเกิดความปั่นป่วนครั้งยิ่งใหญ่ทางการเมืองของจีนภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คอมมิวนิสต์มีอำนาจปกครองจีนแผ่นดินใหญ่ จีนคณะชาติภายใต้การนำของนายพลเจียงไคเช็คต้องอพยพมาอยู่ที่เกาะไต้หวันซึ่งได้รับคืนจากญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2488 สิ่งที่รัฐบาลต้องกระทำเป็นอันดับแรกคือ ปรับปรุงการศึกษาซึ่งเสื่อมโทรมมาแต่ครั้งสงครามมหาเอเชียบูรพาให้ดีขึ้น งานที่ได้กระทำในระยะแรกคือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 78-80)

1. ปรับปรุงระบบการศึกษาทั้งประเทศ
2. ปรับปรุงหลักสูตรชั้นประถมและมัธยมศึกษา
3. ขยายการศึกษาในด้านเทคนิคเพิ่มขึ้น
4. สนับสนุนการค้นคว้าวิจัย
5. ปรับปรุงและส่งเสริมการศึกษาระหว่างชาติ

เจียงไคเชกเริ่มดำเนินการ โดยอาศัยความร่วมมือกับองค์การความมั่นคงร่วมกัน แห่งสหประชาชาติ รัฐบาลจีนจึงได้วางโครงการปรับปรุงโรงเรียนชุมชน (Community School) ซึ่งเป็นโครงการระยะยาวขึ้น โครงการนี้เริ่มดำเนินงานเมื่อ พ.ศ. 2496 กิจการสำคัญของโครงการนี้ คือ

1. จัดและปรับปรุงโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้เป็นโรงเรียนชุมชน และในชุมชนหนึ่ง ๆ ก็จัดให้มีโรงเรียนประจำ (Nuclear School) ขึ้นแห่งหนึ่งเพื่อช่วยเหลือโรงเรียนอีกหลายแห่งในชุมชนต่าง ๆ โรงเรียนประจำก็คือโรงเรียนตัวอย่างซึ่งสามารถให้คำแนะนำแก่โรงเรียนอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกันได้ในด้านการเรียนการสอน การใช้อุปกรณ์ ฯลฯ ตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน โรงเรียนชุมชนมีบทบาทสำคัญในด้านการพัฒนาท้องถิ่นของสาธารณรัฐจีนเป็นอันมากในระยะก่อตั้งประเทศ

2. จัดตั้งและปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาแผนใหม่ขึ้น โรงเรียนเหล่านี้มีเครื่องอุปกรณ์ทันสมัยครบถ้วน รัฐบาลเห็นความสำคัญของอาชีวศึกษาจึงได้ตั้งงบประมาณสูงกว่าการศึกษาในด้านอื่น ๆ

นโยบายและแผนการศึกษาของจีนได้หวั่น ยั้งยึดนโยบายเดิมเป็นส่วนใหญ่ก่อนที่จีน คณะชาติจะอพยพมาอยู่ไต้หวัน ดังนั้น ไต้หวันตามแผนการศึกษาของสาธารณรัฐจีน แบ่งการศึกษาออกเป็น 5 ระดับคือ

1. อนุบาลศึกษา มีหลักสูตร 3 ปี
2. ประถมศึกษา มีหลักสูตร 6 ปี
3. มัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักสูตร 3 ปี
4. มัธยมศึกษาตอนปลาย มีหลักสูตร 3 ปี
5. อุดมศึกษา มีหลักสูตร 4 ปี

1. โรงเรียนอนุบาล เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กเล็ก อายุตั้งแต่ 3-6 ขวบ สอนและอบรมในขั้นต้นก่อนการศึกษาภาคบังคับเพื่อเตรียมตัวเด็กให้มีความพร้อมก่อนโรงเรียนอนุบาล จัดเป็น 3 ชั้น 2 ชั้นแรกเป็นชั้นเด็กเล็ก 1 ปี จากนั้นเป็นอนุบาล 1 ปี และชั้นเตรียมประถม 1 ปี โรงเรียนอนุบาลในไต้หวันเป็นโรงเรียนที่เอกชนและรัฐบาลจัดตั้งขึ้นร่วมกัน

2. โรงเรียนประถมศึกษา เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กอายุตั้งแต่ 7-12 ปี เป็นการศึกษาภาคบังคับ ทั้งหมดมี 6 ชั้น จัดเป็นสหศึกษา มุ่งหมายสร้างเสริมพัฒนาการของเด็ก โรงเรียนประถมของจีนไต้หวันมีกฎเกณฑ์เข้มงวดมาก เด็ก ๆ ได้รับการฝึกฝนให้อยู่ระเบียบวินัย มีความขยันอดทน มีกิริยาสุภาพ

3. โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น (Middle Junior School) มีเวลาเรียน 3 ปี เป็นการศึกษาระดับบังคับ มีวิชาที่ตัดศึกษาเรียนเพิ่มขึ้น ส่วนมากเป็นวิชาเตรียมอาชีพ มีหลายแขนง นักเรียนเรียนได้ตามความถนัด

4. โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จัดแบ่งเป็น 2 สาย คือ สายสามัญและสายอาชีพ ในสายสามัญจัดเป็นรูปโรงเรียนมัธยมแบบประสม (comprehensive high school) คือจัดให้นักเรียนเรียนวิชาการครึ่งหนึ่ง วิชาเตรียมอาชีพครึ่งหนึ่งของหลักสูตร ในสายอาชีพนักเรียนเรียนอาชีพโดยตรง เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว ก็ออกไปประกอบอาชีพได้ โรงเรียนมัธยมอาชีพศึกษาเจริญก้าวหน้ามากเพราะได้รับเงินทุนอุดหนุนจากสหรัฐอเมริกา และยังมีผู้เชี่ยวชาญมาช่วยปรับปรุงการสอนอีกด้วย

5. ระดับอุดมศึกษา จัดออกเป็น 2 รูปแบบคือ มหาวิทยาลัยกับวิทยาลัยที่เรียกว่า Junior College มหาวิทยาลัยมีหลักสูตร 4 ปี ส่วนวิทยาลัยมีหลักสูตร 2-3 ปี ได้เห็นมีมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงอยู่ 2 แห่ง คือ Taiwan Normal University กับ University of Taipei ซึ่งเป็นของรัฐบาล ทั้ง 2 แห่ง นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยเอกชนอีกหลายแห่ง มหาวิทยาลัยทุกแห่งนอกจากทำหน้าที่สอนแล้วยังทำการค้นคว้า วิจัย และร่วมมือกับต่างประเทศในการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้เป็นสากลมากขึ้นด้วย

กล่าวได้ว่าการศึกษาของสาธารณรัฐจีนไต้หวัน มีรากฐานมาจากความขัดแย้งทางการเมืองของจีนแผ่นดินใหญ่ รัฐบาลที่เกาะไต้หวันถือเอาการศึกษาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังความรักชาติการปกครองระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาบ้านเมือง ระเบียบวินัยของพลเมือง ตลอดจนลักษณะนิสัยแบบทหาร ซึ่งรวมความแล้วรัฐบาลต้องการให้พลเมืองเติบโตขึ้นมาด้วยความเข้มแข็ง จริงจังและร่วมมือกันพัฒนาและป้องกันรักษาบ้านเมืองให้เป็นประเทศประชาธิปไตยต่อไป

เนื่องจากประเทศจีนที่เกาะไต้หวันมีระบอบการปกครองที่แปลกไปจากระบอบการปกครองประเทศอื่นเพราะมีรัฐบาลถึง 25 รัฐบาลอยู่ในเกาะเดียวกันคือ รัฐบาลจีนคณะชาติ และรัฐบาลมณฑลไต้หวัน ทั้งนี้เพราะประชาชนชาวจีนที่อพยพหนีคอมมิวนิสต์มาจากแผ่นดินใหญ่ยังถือว่าตนเองเป็นตัวแทนของคนจีนทั้งหมด จึงพยายามรักษาสถานภาพของประเทศจีนทั้งหมดไว้ โดยมีประธานาธิบดีและมีรัฐสภาซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากมณฑลต่าง ๆ บนแผ่นดินใหญ่มีกระทรวง ทบวง กรมของรัฐบาลจีนคณะชาติอย่างเดิมเพราะมีความมั่นใจว่ารัฐบาลจีนคณะชาติจะมีโอกาสกลับไปยึดครองแผ่นดินใหญ่อีก ส่วนรัฐบาลของมณฑลไต้หวันมีอำนาจหน้าที่โดยตรงต่อการปกครองเกาะไต้หวันในฐานะเป็นมณฑลหนึ่งของประเทศจีนอย่างเดิม นโยบายของรัฐบาลมณฑลไต้หวันต้องสอดคล้องกันนโยบายระดับชาติของรัฐบาลจีนคณะชาติ ดังนั้น

นโยบายการศึกษาจึงดำเนินการตามนโยบายกลางของรัฐบาลจีนคณะชาติ การบริหารการศึกษาแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับมณฑลและระดับจังหวัด เงินที่นำมาใช้ในการศึกษามาจากเงินภาษีตามสัดส่วนดังนี้

1. ระดับชาติ ร้อยละ 3.2 ของภาษีทั้งหมด นำมาใช้เพื่อการศึกษา
2. ระดับมณฑล ร้อยละ 27 ของภาษีทั้งหมด นำมาใช้เพื่อการศึกษา
3. ระดับจังหวัด ร้อยละ 45.8 ของภาษีทั้งหมด นำมาใช้เพื่อการศึกษา

รัฐบาลกลางของจีนคณะชาติ บริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา ควบคุมนโยบายศึกษาทั้งหมดกำหนดและควบคุมหลักสูตรแบบเรียน แผนการศึกษาทุกระดับ การนิเทศการศึกษา การวิจัยการศึกษาและการฝึกหัดครู ส่วนรัฐบาลประจำมณฑล รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและฝ่ายปกครองประจำจังหวัดและอำเภอรับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา นับว่ามีการแบ่งหน้าที่และกระจายอำนาจการศึกษาให้ทั่วถึงอย่างจริงจัง (Nayana Tubstri, สัมภาษณ์ : 2543) ซึ่งจากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของไต้หวันทำให้เห็นว่าการศึกษามีความสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างมากและการจัดการศึกษาของไต้หวันมีความแตกต่างไปจากจีนแผ่นดินใหญ่เพราะมีระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันนั่นเอง

ประวัติศาสตร์การศึกษาของฮ่องกง

ฮ่องกง เป็นอาณานิคมของอังกฤษมานานนับร้อยปีและอังกฤษได้ใช้เป็นสถานีการค้าจนกระทั่งได้รับเอกราชเมื่อไม่นานมานี้ มีลักษณะเป็นเกาะอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ประกอบด้วยเกาะฮ่องกง ซึ่งเป็นเกาะเล็ก ๆ เนื้อที่ประมาณ 32 ตารางไมล์ และคาบสมุทรเกาลูน ซึ่งเป็นดินแดนของอังกฤษโดยตรง กับนิวเทร์ริทอรีส์ (New Territories) นับเป็นดินแดนที่อังกฤษเช่าจากจีน มีเนื้อรวมประมาณ 390 ตารางไมล์ ฮ่องกงเป็นเมืองท่าปลอดภาษี (Free Port) ที่สำคัญแห่งหนึ่งของอังกฤษทางภาคตะวันออกไกล จัดระบบและดำเนินธุรกิจการค้าเจริญรุ่งเรืองมาก มีเรือเดินสมุทรแล่นติดต่อไปมาค้าขายกับเมืองท่าสำคัญอื่น ๆ ของโลกมากมาย เป็นศูนย์กลางของสายการบินพาณิชย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของทวีปเอเชีย ลักษณะภูมิประเทศมีที่ราบน้อย และมักขาดแคลนน้ำจืด จึงจำเป็นต้องซื้อสินค้าอาหารจากต่างประเทศปีละมาก ๆ เช่น ข้าว สัตว์ และพืชผักผลไม้ ส่วนการอุตสาหกรรมนับว่ามีความก้าวหน้าพอสมควร เช่น มีการต่อเรือ การซ่อมเรือ การทอผ้า การทำเสื้อผ้าสำเร็จรูป และการทำสินค้าเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ส่งไปจำหน่ายทั่วโลก มีเมืองวิกตอเรียเป็นเมืองหลวง

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาในฮ่องกงนั้นระบบการศึกษาของฮ่องกงนับย้อนหลังไปถึงศตวรรษที่ 19 มีโรงเรียนแห่งแรกสร้างขึ้นโดยบาทหลวงร่วมกับสมาคมนักบุญชาวจีน

เพื่อให้การศึกษาอย่างเป็นระบบแก่คนในบังคับและคนที่อยู่เดิม แม้ว่าการศึกษาคั้งเดิมจะขึ้นอยู่กับสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปี ค.ศ. 1858 ได้ประกาศจัดตั้งโรงเรียนของรัฐบาลขึ้นเป็นครั้งแรกตามราชกิจจานุเบกษา เพื่อให้ประชาชนมีการศึกษาที่เป็นระบบเดียวกันมาแล้วก็ตาม ในด้านการให้เงินสนับสนุนการศึกษา รัฐบาลมีนโยบายให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนของบาทหลวงที่เข้ามาสอนศาสนาอยู่แล้ว ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1872 และให้โอกาสประชาชนได้เลือกเข้าศึกษาได้ในโรงเรียนทั้ง 2 ประเภทอย่างไม่จำกัดความต้องการ ในปี ค.ศ. 1909 ได้แต่งตั้ง A Director of Education ขึ้นเพื่อบริหารการศึกษาและต่อมาในปี ค.ศ. 1931 ได้ออกพระราชบัญญัติเป็นครั้งแรกให้โรงเรียนทั้งหมดโอนมาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ เพื่อบริหารจัดการให้มีเอกภาพ ก่อนหน้านั้นในปี ค.ศ. 1920 ได้ตั้งสภาบริหารการศึกษาขึ้นเพื่อทำหน้าที่บริหารการศึกษาของประเทศให้ทั่วถึง ต่อมาในปี ค.ศ. 1939 ได้เปิดวิทยาลัยครูขึ้นเป็นแห่งแรกเพื่อผลิตครูทำหน้าที่สอนหนังสือตามนโยบายขยายการศึกษาของรัฐ การศึกษาของฮ่องกงได้เจริญรุดหน้าและขยายออกไปอย่างกว้างขวางจัดเป็นระบบคล้ายกับประเทศอังกฤษ จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1940 เมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้บุกเข้ายึดเกาะฮ่องกง ทำให้การศึกษาต้องหยุดชะงักลงไประยะหนึ่ง โรงเรียนหลายแห่งถูกทำลายและถูกใช้เป็นที่ตั้งของกองกำลังทหารญี่ปุ่น มีการจัดการศึกษาแบบญี่ปุ่น เน้นความรักชาติ เสียสละและใช้ภาษาญี่ปุ่นอยู่ระยะหนึ่งระหว่างสงคราม หลังจากสงครามโลกสงบลงในปี ค.ศ. 1945 ฮ่องกงประสบปัญหาในการก่อสร้างโรงเรียนและการกู้ฐานะการศึกษาให้กลับคืนเหมือนเดิมเพราะเสียหายอย่างหนักในระหว่างสงคราม แต่ในปี ค.ศ. 1950 รัฐบาลพร้อมที่จะให้งบประมาณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาได้ สำหรับการขยายการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษาตามกฤษฎีกาการศึกษาปี ค.ศ. 1913 แม้จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมถึง 4 ครั้งก็ตามก็ยังไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นกฤษฎีกาใหม่จึงได้ออกมาในปี ค.ศ. 1952 เพื่อปรับปรุงการศึกษาให้เหมาะสมขึ้น ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539 : 5-12)

ความมุ่งหมาย

นโยบายโดยทั่วไปของรัฐบาลต้องการรวมการศึกษาระดับประถมศึกษา และต้องการรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดและดูแลโรงเรียนประถมศึกษาโดยตรง พยายามจัดหลักสูตรและวิธีสอนให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและความต้องการของชุมชนให้มากขึ้น ดังนั้นเด็กที่สำเร็จจากโรงเรียนประถมศึกษาเป็นเด็กที่เรียนบทเรียนเริ่มต้นที่จะเตรียมตัวเป็นพลเมืองที่ดีของชาติและทักษะเบื้องต้นเพียงพอแก่การศึกษาต่อและการดำรงชีวิต

การขยายการศึกษา

ในฮ่องกงไม่มีการศึกษาภาคบังคับแต่ให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการเลือกโรงเรียนเข้าศึกษานานแล้ว หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงได้มีการขยายโรงเรียนมากขึ้นเพื่อให้พอเหมาะกับนักเรียนที่เพิ่มขึ้น การที่นักเรียนเพิ่มขึ้นไม่ใช่เพียงอัตราการเกิดสูงเพียงอย่างเดียว แต่มีการเคลื่อนย้าย การหลั่งไหลของผู้คนที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นอีกด้วย ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนงานที่ไม่อยู่กับที่และอาศัยอยู่ในเรือที่ไปติดต่อค้าขายและสัญจรผ่านไปมา เนื้อที่ของโรงเรียนประถมศึกษาทั้งหมดเป็นของรัฐบาลเพียงร้อยละ 10 และโรงเรียนที่รัฐบาลให้เงินอุดหนุนนั้นเป็นการศึกษาแบบให้เปล่าแก่ประชาชน แม้กระนั้นรัฐยังมีความต้องการที่จะหาเนื้อที่สร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีกมาก แต่จำกัดด้วยพื้นที่ที่เป็นเกาะไม่สามารถขยายไปได้อีก

การบริหาร

คณะ The Director of Education ประกอบด้วย ผู้บริหาร และผู้ช่วย 2 คน คือ ผู้ช่วยหัวหน้าผู้ตรวจการศึกษา ผู้ช่วยทางด้านบริหารและพัฒนาการ มีเจ้าหน้าที่การศึกษาชั้นสูง 6 คน แต่ละคนมีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านใดด้านหนึ่ง เช่น เจ้าหน้าที่และการแต่งตั้งทะเบียนโรงเรียน ควบคุมโรงเรียนและครู เจ้าหน้าที่ด้านการเงิน เจ้าหน้าที่ด้านพัสดุครุภัณฑ์ และเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจการศึกษา เป็นต้น

การเงิน

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดในฮ่องกงได้จากการเก็บภาษีจากพวกฝรั่งที่อาศัยอยู่ในฮ่องกง และเงินที่เก็บได้นี้ ร้อยละ 42 เป็นเงินช่วยเหลือโรงเรียนประถมศึกษา การแบ่งเงินแตกต่างกันตามชนิดของโรงเรียนมี 4 ชนิด คือ

1. โรงเรียนรัฐบาล รวมทั้งโรงเรียนประชาบาล โรงเรียนของชาวอังกฤษและชาวจีนที่ตั้งขึ้นในยุคอาณานิคมแล้วโอนให้รัฐโรงเรียนมัธยมศึกษาจีนและอังกฤษ วิทยาลัยเทคนิคและวิทยาลัยครูจะได้รับเงินอุดหนุนเต็มที่
2. โรงเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุน ผู้ดำเนินกิจการโรงเรียนเหล่านี้เป็นคณะเผยแผ่ศาสนาและได้รับเงินช่วยเหลือจากองค์กรการกุศลและมูลนิธิ ใช้เพื่อจุดประสงค์ในการซ่อมแซมอาคารสถานที่เท่านั้น เงินอุดหนุนอาจจะให้ถึงร้อยละ 50 ของการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์สำหรับอาคารใหม่ และเพื่อซ่อมแซมอาคารเดิมที่ชำรุดมากแต่ยังพอใช้การได้ต่อไป

3. โรงเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุน ได้รับเงินช่วยเหลือจากองค์การบริหารในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ การให้เงินอุดหนุนพิจารณาตามขนาดของโรงเรียนและความสามารถทางวิชาการของโรงเรียนแต่ละแห่ง

4. โรงเรียนราษฎร์ทุกประเภท ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นของบุคคลหรือคณะบุคคล ถ้าทำเพื่อการศึกษาโดยแท้จริงไม่หวังกำไรมากนักจะมีสิทธิกู้เงินโดยไม่เสียดอกเบี้ย เพื่อนำไปพัฒนาการศึกษาได้ในแต่ละปีการศึกษา

เงินค่าเล่าเรียนส่วนใหญ่ได้จากนักเรียน การเก็บค่าเล่าเรียนจะต้องแจ้งให้นักเรียนทราบเป็นทางการอย่างเปิดเผย นอกจากค่าเล่าเรียนแล้ว ห้ามเก็บค่าอื่นใดทั้งสิ้น นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นทางการ ค่าเล่าเรียนในโรงเรียนประถมในเมืองและชนบทเก็บได้ปีละ 20 และ 10 ล้านเหรียญฮ่องกง นโยบายของรัฐบาลพยายามจะเก็บค่าเล่าเรียนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้เพราะต้องการให้การศึกษาเป็นบริการของรัฐแก่ประชาชน

การควบคุมดูแล

มีหัวหน้าผู้ตรวจการศึกษา ประกอบด้วยข้าราชการผู้ใหญ่ 3 คน และผู้ช่วยผู้ตรวจการศึกษาประมาณ 50 คน ผู้ตรวจการศึกษาต้องพิจารณาตรวจตรา จำนวนชั่วโมงในการทำงานของครูในโรงเรียนและหน้าที่ทางราชการที่ต้องกระทำตามนโยบายของรัฐที่กำหนดให้ครูและโรงเรียนปฏิบัติ เช่น ครูต้องสอนกี่ชั่วโมง โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมหลักและกิจกรรมรองอะไรในแต่ละปีการศึกษา เป็นต้น ผู้ตรวจการศึกษาได้รับเลือกไปจากครูที่มีคุณสมบัติ คือ มีประสบการณ์ในการสอนมีผลการปฏิบัติงานขณะสอนดี และมีบุคลิกภาพดี

องค์ประกอบของการศึกษา

การศึกษาระดับก่อนประถม (Pre-Primary Education) มีโรงเรียนระดับอนุบาลมากกว่า 200 แห่ง ส่วนใหญ่มีหลักสูตร 2 ปี สำหรับนักเรียนอายุ 4-6 ขวบ โรงเรียนประเภทนี้เน้นหนักทางด้านกิจกรรมร่ายรำ การสมาคมและมุ่งทางกิจกรรมเป็นส่วนมาก เพื่อพัฒนาการของเด็กและเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนวัยเรียน

การศึกษาระดับประถมศึกษา (Primary Education) นอกจากจะแบ่งโรงเรียนตามหลักการเงินและการควบคุมแล้ว โรงเรียนประถมศึกษาในฮ่องกงแบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนและตามหลักสูตร คือ

1. โรงเรียนจีน (Chinese School) ใช้ภาษาจีนเป็นภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนและมีภาษาอังกฤษเป็นวิชาเสริมวิชาหนึ่ง

2. โรงเรียนอังกฤษ-จีน (Anglo-Chinese School) ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอนในโรงเรียนและมีภาษาจีนเป็นวิชาพิเศษวิชาหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นภาษาจีนกวางตุ้ง

3. โรงเรียนอังกฤษ (English School) โรงเรียนนี้ส่วนใหญ่ตั้งขึ้นสำหรับเด็กชาวยุโรป ที่มีผู้ปกครองไปทำงานในฮ่องกง แต่ถ้าเด็กชาติอื่น ๆ มีความรู้ภาษาอังกฤษดีพอและอายุเท่า ๆ กันกับเด็กยุโรปก็สามารถเข้าเรียนได้ ในการสอนใช้ภาษาอังกฤษทั้งหมด

วันเปิดภาคเรียนเริ่มเปิดในเดือนกันยายนและไปสิ้นสุดภาคเรียนในเดือนกรกฎาคมของปีถัดไป รวมเวลาเรียนทั้งหมดประมาณ 210 วัน นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนประถมศึกษาเวลากลางคืน ส่วนมากสำหรับเด็กที่มีอายุเกิน เป็นผู้ซึ่งกลางวันทำงานและมาเรียนตอนกลางคืน

หลักสูตรและวิธีสอน

หลักสูตรในโรงเรียนจีนซึ่งเป็นของรัฐดำเนินการตามนโยบายเป็นอย่างดีเพราะได้รับคำแนะนำจากผู้ตรวจการศึกษาและต่อมาโรงเรียนที่ไม่ใช่ของรัฐต่างก็ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมือนกับโรงเรียนของรัฐเพราะมีนโยบายการศึกษาให้จัดการศึกษาไปในทิศทางเดียวกัน

หลักสูตรเบื้องต้นของโรงเรียนจีนซึ่งเป็นของรัฐประกอบด้วย ภาษาจีน (กวางตุ้ง) คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา (ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง) ธรรมชาติศึกษา พละนาฏย ศิลปะ ดนตรี หัตถศึกษา หรืองานบ้าน สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง และภาษาแมนดาริน ภาษาอังกฤษเริ่มเรียนจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และใน 2 ปีสุดท้ายเรียนวิชาอนาฏย ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 เรียนวิชาทั่ว ๆ ไป โรงเรียนในเมืองบางแห่งและโรงเรียนในชนบทส่วนใหญ่มีหลักสูตรเน้นหนักในทางปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ระบบการสอบ

ในโรงเรียนรัฐบาลไม่มีการสอบใช้ระบบการเลื่อนชั้นแบบอัตโนมัติแต่ในปีสุดท้ายของชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนของโรงเรียนรัฐบาลจะต้องสอบข้อสอบรวมเพื่อรับประกาศนียบัตรการรับนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนภาษาอังกฤษซึ่งเป็นของรัฐบาลนั้น เด็กจะต้องมีอายุครบ 11 ปีบริบูรณ์และต้องสอบคัดเลือก สำหรับโรงเรียนราษฎร์นั้น รัฐให้อำนาจในการดำเนินการสอบเองตามระเบียบของกระทรวงเจ้าสังกัด

คณะครูผู้สอน

ครูโรงเรียนประถมศึกษาในฮ่องกงจะต้องเป็นผู้สำเร็จหลักสูตรมัธยมศึกษาและปริญญาตรี มีวิทยาลัยสำหรับฝึกอบรมครูอยู่ 2 แห่งซึ่งเป็นของรัฐ คือ วิทยาลัยแห่งหนึ่งเปิด

สอนหลักสูตร 2 ปี โดยใช้ภาษาอังกฤษและภาษาจีนเป็นภาษาที่ใช้สอน และวิทยาลัยอีกแห่งหนึ่งเปิดหลักสูตร 1 ปี เป็นภาษาจีน

ครูที่สำเร็จการศึกษาระดับหลักสูตร 1 ปี จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนประถมศึกษาที่ได้รับเงินอุดหนุน ครูที่สำเร็จการศึกษาระดับหลักสูตร 2 ปี จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนที่รับเงินอุดหนุนและแต่งตั้งให้เป็นครูอาชีพ เมื่อสอนไปได้ระยะหนึ่งจะมีการสอบเพื่อรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ

บริการเพื่อสวัสดิภาพของนักเรียน

ทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับสุขภาพของนักเรียนและวิชาบังคับที่เกี่ยวกับสุขภาพจะต้องได้รับการแนะนำจากแผนกสวัสดิการเสียก่อน นักเรียนทุกคนจะต้องได้รับการตรวจโรค และถ้ามีความจำเป็นก็จะมีการรักษาโดยทั่วไป มีการตั้งคลินิกในโรงเรียนเพื่อบริการสุขภาพให้นักเรียนเกี่ยวกับการปลูกฝี ฉีดวัคซีนเป็นส่วนใหญ่

ในการพัฒนางานสวัสดิภาพของโรงเรียน ทางแผนกสวัสดิการได้รับความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ มากมาย ด้านสาธารณสุขและสวัสดิภาพของนักเรียน สำหรับโรงเรียนคนตาบอดมีอยู่ 2 แห่ง และโรงเรียนคนหูหนวกคนเป็นใบมีอยู่ 1 แห่ง ซึ่งเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ มีโรงพยาบาลของรัฐเป็นสวัสดิการประจำให้แก่ นักเรียนพิเศษเหล่านี้ได้รับการตรวจรักษาแบบให้เปล่า มีสมาคม มูลนิธิและสถาบันการกุศลหลายแห่งได้ให้ทุนแก่เด็กนักเรียนเรียนฟรีนับเป็นจำนวนหลายพันคนในแต่ละปี โดยโรงเรียนมีฝ่ายพัฒนาจัดหาเงินให้แก่ นักเรียนผู้ยากไร้ด้วย

ปัญหาและแนวทางแก้ไข

ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาในฮ่องกง ก็คือในโรงเรียนประถมศึกษา เด็กนักเรียนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ทำให้ที่เรียนไม่เพียงพอ อีกทั้งรัฐบาลมีนโยบายขยายการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็น 7 ปี ตั้งแต่ ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา มีการสร้างอาคารเรียนเพิ่มขึ้นในโรงเรียน การจัดนักเรียนเข้าชั้นเรียนทำให้ต้องแบ่งเป็นรอบเช้า-บ่าย และการฝึกอบรมครู ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือสถานที่สร้างโรงเรียนหายากเพราะมีเนื้อที่ของประเทศจำกัดทำให้รัฐบาลมีนโยบายกำหนดให้โรงเรียนของรัฐจัดขึ้นเพื่อบริการแก่ประชาชน ส่วนโรงเรียนราษฎร์จัดขึ้นเพื่อบริการแก่คนต่างชาติที่ต้องการเรียนในโรงเรียนที่มีมาตรฐานเดียวกับอังกฤษ จึงเก็บค่าเล่าเรียนในอัตราสูงเพื่อหารายได้ให้แก่ประเทศไปด้วยพร้อมกัน เพราะโรงเรียนอังกฤษในฮ่องกงเปิดสอนเป็นภาษาอังกฤษสอนโดยคณะครูและนักบวชชาว

อังกฤษ ทำให้เป็นที่นิยมของคนฮ่องกงที่มีฐานะและคนต่างชาติในภูมิภาคเอเชียด้วยกันส่งบุตรหลานไปเรียน รัฐจึงพัฒนาโรงเรียนเหล่านี้เป็นแหล่งรายได้อีกทางหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาในฮ่องกงมีพัฒนาการมาจากสถาบันศาสนา และผลกระทบทางการเมือง จากการศึกษาที่ตกอยู่ภายใต้อาณัติของอังกฤษทำให้มีการจัดระบบการศึกษาเป็นแบบอังกฤษ ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาทางการ และมีนโยบายให้การศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนในฐานะพลเมืองของประเทศอย่างทั่วถึง นับว่าศาสนาและการเมืองมีบทบาทอย่างมากต่อการจัดการศึกษาของฮ่องกง แต่ขณะนี้ฮ่องกงได้รับเอกราชและมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของจีนแล้ว จึงเป็นที่น่าติดตามต่อไปว่าระบบการศึกษาจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ระบบของจีนจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการศึกษาของฮ่องกงมากน้อยเพียงไร เป็นเรื่องที่ควรติดตามต่อไปในอนาคตอันใกล้ ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นไม่มากก็น้อยอย่างแน่นอน

สรุปท้ายบท

รูปแบบการศึกษาของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ทุกประเทศได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาและระบอบการเมืองการปกครองในฐานะอาณานิคมของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษซึ่งจะให้การส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษา เล็งเห็นความสำคัญและให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน ต้องการให้ประชาชนทุกคนทุกระดับรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ แต่จะสนับสนุนส่งเสริมการศึกษามากขนาดไหนก็จะแตกต่างกันไปแต่ละประเทศ แต่โดยภาพรวมแล้วทุกประเทศมีการสนับสนุนการศึกษาก่อนอย่างดี และแต่ละประเทศมีรัฐบาลบริหารประเทศ ซึ่งรัฐบาลในแต่ละประเทศจะมีการแบ่งงานด้านการศึกษาออกเป็นส่วนบริหารงานได้อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง โดยมีรัฐเป็นกลไกหลักในการวางกฎเกณฑ์แนวทางในภาพรวมกำหนดเป็นนโยบาย ส่งไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการศึกษาโดยตรงรับไปปฏิบัติต่อไป

ด้านรูปแบบการเรียนการสอน มองจากภาพรวมแล้วรูปแบบของการเรียนการสอนในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแบบตะวันออกผสมผสานกันกับตะวันตก ทั้งนี้เนื่องมาจากระบอบการปกครองที่ได้จากเมืองแม่ขณะปกครองคืออังกฤษและญี่ปุ่นในบางช่วง รวมทั้งยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามแบบของจีนซึ่งเป็นต้นเค้าของวัฒนธรรมโดยรวมในภูมิภาคนี้

จุดมุ่งหมายหลักในการจัดการศึกษาของกลุ่มประเทศนี้ก็คล้ายคลึงกัน คือ พยายามให้ความรู้แก่ประชากร โดยทั่วถึง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศได้ ซึ่งรัฐจะพยายามวางนโยบายการเรียนการสอน โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ และมีคุณธรรมซึ่งจะเข้าลักษณะที่ว่า ความรู้คู่คุณธรรม นำสังคมพัฒนา และรัฐ

ก็จะมีการวางกฎหมายบังคับให้เด็กทุกคนต้องเรียนในการศึกษากาศบังคับ คือ ในระดับประถมศึกษาของแต่ละประเทศซึ่งภาพรวมแล้วลักษณะ โดยทั่วไปของประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกนี้ ก็มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการศึกษาของไทยมาก สาเหตุคงเป็นเพราะว่าไทยเราก็มียุโรปวัฒนธรรมที่ได้รับมาจากจีน ตั้งแต่อดีตผสมผสานกับการติดต่อกับชาวยุโรปกับชาวตะวันตกทำให้มีรูปแบบตะวันตกผสมผสานกับแบบตะวันออกคล้ายเช่นกัน

เนื้อหาการเรียนการสอนจะเป็นแนวสังคมศาสตร์มากกว่าแนววิทยาศาสตร์ ยกเว้น ญี่ปุ่นซึ่งมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ไปมาก สิ่งที่น่าสังเกต คือ กลุ่มประเทศนี้จะไม่เห็นความสำคัญในการให้การศึกษาแก่ผู้หญิงมากเท่าที่ควร ยังมีความแตกต่างความเหลื่อมล้ำที่ยังเห็นได้ในแง่การศึกษาระหว่างหญิงกับชาย คือ ผู้ชายยังมีโอกาสมากกว่าหญิงเห็นได้อย่างชัดเจนในประเทศจีน และในประเทศอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น แม้ว่าผู้หญิงมีการศึกษาดี แต่เมื่อแต่งงานแล้วก็มีความนิยมในการเป็นแม่บ้านมากกว่าทำงานนอกบ้าน ในบรรดากลุ่มประเทศเหล่านี้จีนเป็นประเทศที่มีบทบาทมากที่สุด เพราะสังเกตได้จากประเทศไต้หวัน มองโกเลีย ฮองกง มาเก๊า เป็นประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน ประเทศเหล่านี้ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อชาติจีนด้วย ทำให้วิถีชีวิตสภาพสังคมและวัฒนธรรมจึงคล้ายคลึงกับจีนอย่างมาก ขณะเดียวกันญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่งและเรื่องอำนาจมากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้มีอิทธิพลอย่างมากในการวางรากฐานการศึกษาให้แก่ประเทศในกลุ่มนี้ แม้จะเป็นช่วงสั้นก็ตาม

ประเทศญี่ปุ่นถือว่าเป็นประเทศที่มีรูปแบบการศึกษาที่มั่นคงเจริญก้าวหน้า และอาจกล่าวได้ว่าดีที่สุดในกลุ่มนี้ก็ได้ เนื่องจากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ดังนั้นรูปแบบการศึกษาของญี่ปุ่นจึงอาจถือได้ว่าเป็นแม่แบบและเป็นพื้นฐานให้กับกลุ่มประเทศนี้ด้วยส่วนหนึ่งเช่นกัน

มองจากภาพรวมแล้ว รูปแบบการศึกษาในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออก หรือที่ชาวตะวันตก เรียกว่า กลุ่มตะวันออกไกล ถือว่ามีการจัดการศึกษาที่ดี ในหลายประเทศเพราะได้รับอิทธิพลจากตะวันตกขณะเป็นอาณานิคม รวมทั้งรัฐให้การสนับสนุน มีการวางแผนและการบริหารการศึกษาอย่างจริงจัง และตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษากับคุณภาพประชากรของประเทศตนและในกลุ่มประเทศมีจุดเด่นก็คือการพัฒนาอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษามากที่สุดในภูมิภาคของเอเชียด้วยเช่นกัน

คำถามท้ายบท

1. ภูมิภาคเอเชียตะวันออกตั้งอยู่ส่วนใดและประกอบด้วยประเทศอะไรบ้าง จงอธิบาย
2. พัฒนาการการศึกษาของประเทศจีนมีลักษณะเด่นอย่างไรบ้าง จงอธิบาย

3. ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศญี่ปุ่นมีความเป็นมาที่สำคัญอย่างไรบ้าง
จงอธิบาย
4. เหตุใดประเทศเกาหลีจึงแบ่งออกเป็น 2 ประเทศ และมีผลกระทบต่อการศึกษา
อย่างไรบ้าง จงอธิบาย
5. การศึกษาของประเทศเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้มีความแตกต่างกันอย่างไรบ้างและ
เพราะเหตุใด จงอธิบาย
6. เหตุใดชาวจีนจึงอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เกาะไต้หวันและจัดระบบการศึกษาแตกต่าง
จากจีนแผ่นดินใหญ่อ่างไรบ้าง จงอธิบาย
7. การศึกษาของฮ่องกงมีลักษณะสำคัญอย่างไรบ้าง และปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อการจัด
การศึกษาของฮ่องกง จงอธิบาย
8. การจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกได้รับอิทธิพลจาก
ปัจจัยอะไรบ้าง โปรดอภิปรายในภาพรวมพอสังเขป
9. ความรุ่งเรืองของราชสำนักจีนในอดีต ส่งผลต่อการศึกษาของจีนและประเทศเพื่อน
บ้านอย่างไรบ้าง จงอธิบายประเด็นที่สำคัญมาพอสังเขป
10. อิทธิพลของญี่ปุ่นมีผลต่อการจัดการศึกษาของประเทศในภูมิภาคนี้อย่างไรบ้าง
จงอธิบาย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติการศึกษาตะวันออก. กรุงเทพฯ : คุรุสภา : 2520.
- เจียน ชีระวิทย์. จีนผลัดแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.
- คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อารยธรรมยุคใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.
- ดวงเดือน พิศาลบุตร. ประวัติศาสตร์การศึกษา. กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, 2509.
- ป. รัตน์ปัญญา. ญี่ปุ่นก้าวหน้า. กรุงเทพฯ : โอเอสพรีนติ้ง, 2535.
- พงศ์ ไสโน. ประวัติศาสตร์สังเขปของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก. กรุงเทพฯ : มิตรสยาม, 2540.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. การเมืองการปกครองของประเทศในเอเชีย. นนทบุรี :
โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2529.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. อารยธรรมตะวันออก พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2537.
- สำนักข่าวกระทรวงการต่างประเทศ. ญี่ปุ่นปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักข่าวสารญี่ปุ่น, 2542.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. การศึกษาของประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก.

กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539.

อบรม สันภิบาล. การศึกษาของประเทศในเอเชีย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2520.

อำนวยการ ภัฏพัทธ์เผ่าพงษ์ และ นฤมิตร สอดสุข. จีนการต่อสู้สองแนวทาง. กรุงเทพฯ :

ดอกหญ้า, 2524.

อำนาจ เจริญศิลป์. ท้องเมืองจีน. กรุงเทพฯ : รุ่งแสง, 2535.

เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน. กรุงเทพฯ : สถานทูตจีน, 2542.

เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐเกาหลี. กรุงเทพฯ : สถานทูตเกาหลี, 2543.

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

กนกพร ศรีญาณลักษณ์. อาจารย์สอนภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา นักเรียนทุนรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนศึกษา

ระดับปริญญาโทด้านภาษาและวรรณคดีจีน ณ มหาวิทยาลัยชิงเต่า ระหว่าง

พ.ศ. 2543-2544.

นันทัชญา มหาจันทร์. อาจารย์สอนภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

บูรพา นักเรียนทุนรัฐบาลญี่ปุ่นศึกษาระดับปริญญาโท-เอกด้านภาษาและวรรณคดี

ญี่ปุ่น ณ มหาวิทยาลัยโกเบ ประเทศญี่ปุ่น ระหว่าง พ.ศ. 2538-2544.

อิทธิ ฤทธาภรณ์. นักวิจัยประจำสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวง

วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม นักเรียนทุนรัฐบาลญี่ปุ่นศึกษาระดับปริญญา

ตรี-ปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยโตเกียว ระหว่าง พ.ศ. 2521-2535.

Bobae Park, Ph. D. อาจารย์ทางจิตวิทยาจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพูซาน ประเทศ

เกาหลีใต้ อาจารย์พิเศษของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ระหว่าง 1 มิถุนายน

2544 - 30 กันยายน 2544.

Nayana Tubsri, Ph. D. รองศาสตราจารย์ทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยไทยเป ประเทศไต้หวัน อาจารย์พิเศษของ

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ระหว่าง 1 กุมภาพันธ์ 2542 - 15 ตุลาคม 2542.

Sam Von Joo, Ph. D. ศาสตราจารย์ทางบริหารการศึกษา และผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง

มหาวิทยาลัยซุนนาม ประเทศเกาหลีใต้ อาจารย์พิเศษของคณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพาในโครงการศึกษานานาชาติ ระหว่าง 1 กรกฎาคม 2543 - 25

กรกฎาคม 2543.

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หมายถึง ดินแดนที่อยู่ระหว่างประเทศจีนและประเทศอินเดีย ปัจจุบัน ได้แก่ ประเทศพม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และบรูไน ดินแดนเหล่านี้ในอดีตเรียกกันหลายอย่าง เช่น ดินแดนมรสุม ที่เรียกเช่นนี้ เพราะมีที่มาจากสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นที่มีลมมรสุมพัดผ่าน ซึ่งมีความสำคัญต่อดินแดนแถบนี้ และนิยมเรียกกันในหมู่นักภูมิศาสตร์โดยรวมศรีลังกา บางส่วนของอินเดียและบริเวณทางใต้ของจีนเข้าด้วยกันเรียกว่าอินเดียไกล เฉพาะหมู่เกาะอินโดนีเซียเรียกว่าหมู่เกาะอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศไทย ลาว กัมพูชาบางส่วนเรียกว่า สุวรรณภูมิ เป็นต้น ส่วนคำว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่งเริ่มใช้ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตร คือ สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ได้ตั้งศูนย์บัญชาการการรบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South-East Asia Command) ขึ้นใน ค.ศ. 1943 เมื่อทำสงครามกับญี่ปุ่น การเรียกชื่อเช่นนี้เพื่อความเด่นชัดทางด้านภูมิศาสตร์ เพื่อกำหนดเขตปฏิบัติของกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตร และหมายความถึงภูมิภาคที่ประกอบด้วยประเทศพม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย โดยไม่รวมฟิลิปปินส์ จนทศวรรษ 1960 จึงรวมฟิลิปปินส์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาคนี้ และใน ค.ศ. 1984 เมื่อประเทศบรูไนได้เอกราชจากประเทศอังกฤษ จึงเพิ่มขึ้นอีกประเทศหนึ่งเป็น 10 ประเทศ สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของแต่ละประเทศที่สำคัญจะได้กล่าวต่อไป โดยขอไม่กล่าวถึงประเทศไทย เพราะได้แยกกล่าวไว้อีกบทหนึ่งแล้วเป็นการเฉพาะโดยตรง ส่วนประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศต่าง ๆ อีก 9 ประเทศมีดังนี้

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศพม่า

ประเทศพมามีชื่อเป็นทางการว่า สหภาพพม่าหรือสหภาพเมียนมาร์ในปัจจุบัน คือ อาณาจักรพุกามในอดีต ที่มีความยิ่งใหญ่ในแถบลุ่มแม่น้ำสาละวิน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของ ไทยตามที่ปรากฏหลักฐานว่า การพัฒนาการศึกษาของประเทศพม่าอาจแบ่งออกเป็นระยะ ๆ ดังต่อไปนี้ (อบรม สนิทपाल, 2539 : 60-62)

1. ระยะแรกตั้งแต่ ค.ศ. 1044-1824 ก่อนสมัยอังกฤษเข้ายึดครอง การศึกษาในระยะนี้เป็นโรงเรียนวัด ผู้ที่อ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้ส่วนมากมักจะเป็นผู้ชาย อันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในระบบการศึกษาแบบโบราณที่ผู้ชายมีโอกาสมากกว่าผู้หญิง ซึ่งจะเรียนจาก

ครอบครัวเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการเรียนเกี่ยวกับความเป็นสตรีในราชสำนัก คือ ฝึกกิริยา มารยาทและการเรือนด้วย ในประเทศพม่าหมู่บ้านทุกหมู่บ้านจะมีโรงเรียน 1 แห่ง และเด็กผู้ชายที่มีอายุเข้าเกณฑ์จะต้องเข้าเรียนหนังสือ

2. ระยะเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 1825-1924 เป็นระยะที่อังกฤษเข้ายึดครอง ตั้งแต่ระยะนี้จนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ลึกลงมีแบบของโรงเรียนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

2.1 โรงเรียนภาษาพื้นเมือง (Vernacular Schools) เป็นโรงเรียนที่สอนเป็นภาษาพม่า

2.2 โรงเรียนอังกฤษ-พม่า (Anglo Vernacular Schools) เป็นโรงเรียนที่สอนเป็นภาษาพม่าและเรียนภาษาอังกฤษด้วย

2.3 โรงเรียนภาษาอังกฤษ (English Schools) เป็นโรงเรียนที่สอนเป็นภาษาอังกฤษ ในระยะนี้ได้แบ่งโรงเรียนออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ โรงเรียนรัฐบาล ซึ่งได้งบประมาณจากรัฐทั้งหมด และโรงเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุน โรงเรียนประเภทนี้เอกชนเป็นผู้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการช่วยเหลือการดำเนินการศึกษาของรัฐหรือบางทีก็เป็นโรงเรียนที่สร้างขึ้นโดยเงินของคณะผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก โรงเรียนจำพวกหลังนี้จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐในรูปของอาคารเรียนหรือเงินอุดหนุนซึ่งจะได้พิจารณาเป็นราย ๆ ไป

3. ระยะตั้งแต่ ค.ศ. 1942-1945 เป็นระยะที่อยู่ภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่นเป็นระยะที่การศึกษาได้รับความเสียหายอย่างมาก เพราะเหตุว่า โรงเรียน โต๊ะ ม้านั่ง ตลอดจนอุปกรณ์การสอนได้ถูกทำลายเกือบหมดสิ้น ในสถานการณ์เช่นนี้แม้ว่าโรงเรียนได้รับความเสียหายอย่างหนักก็ตามนับว่าเป็นโชคคืออีกระดับหนึ่งของการศึกษา ในประเทศพม่าที่เป็นโอกาสเหมาะที่ได้แก้ไขระบบการศึกษาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีโรงเรียนถึง 3 แบบ ได้มีการจัดรวมโรงเรียนทั้ง 3 แบบ เข้าด้วยกันแล้วใช้ภาษาพม่าเป็นภาษากลางในการสอนนักเรียน นับว่าเป็นระยะที่ปรับปรุงการศึกษาของประเทศ

4. ระยะจาก ค.ศ. 1945 เป็นการศึกษาระบบหลังสงครามโลก ในปี ค.ศ. 1956 รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการสืบหาข้อมูลขึ้นคณะหนึ่งเพื่อสอบถามแนวความคิดของประชาชนเพื่อนำไปพิจารณาเกี่ยวกับนโยบายของการศึกษาตามที่ประชาชนต้องการ รัฐได้นำการศึกษาแบบรวมมาใช้ในระหว่างสงคราม และคณะกรรมการมีความเชื่อมั่นเสนอแนะรูปแบบอันเป็นพื้นฐานของการศึกษาในปัจจุบันหลังจากพม่าพ้นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1948 รัฐก็ได้มีนโยบายปรับปรุงการศึกษาใหม่ทันที ซึ่งรวมหลักสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้เข้าด้วยกัน คือ

4.1 การยอมรับว่าการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาที่รัฐจะต้องจัดให้ศึกษาแบบให้เปล่าแก่ประชาชน

4.2 การยอมรับว่าภาษาพม่าเป็นภาษาที่สำคัญและต้องเป็นภาษากลางที่ใช้สอนในโรงเรียน และโรงเรียนมีสิทธิที่จะสอนภาษาท้องถิ่นในโรงเรียนที่ต่ำกว่าประถมศึกษาได้

4.3 การจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อเป็นการจัดให้เด็กมีจิตใจรักในทางอาชีพ รักวิชาชีพ หลังจากจบชั้นประถมศึกษาแล้ว

4.4 รัฐจะเป็นผู้ควบคุมเกี่ยวกับการจัดการศึกษากว้างในเขตเทศบาลในนครร่างกุ้ง ซึ่งการศึกษาอยู่ภายใต้การควบคุมของเทศบาล

เหตุที่ต้องมีหลักการเช่นนี้เพราะพม่าเองมีปัญหาภายในหลายประการ อันเนื่องมาจากประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ ทำให้เกิดปัญหาระหว่างเผ่าพันธุ์ กระทั่งต่อความมั่นคงของชาติไม่สามารถเป็นเอกภาพได้ ชาติที่สำคัญ ได้แก่ มอญ กระเหรี่ยง ไทยใหญ่ จีน คะฉิ่น คยา และพม่าแท้ ขณะอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษนั้น อังกฤษมีนโยบายแบ่งแยกเพื่อปกครองให้สะดวกขึ้น (Divided and Rule) ส่งผลให้แต่ละเผ่าพันธุ์ไม่สามารถรวมกันได้เพราะไม่มีจุดศูนย์รวมร่วมกัน แต่มีความเห็นว่าเป็นคนละชาติกัน ดังนั้น นโยบายการศึกษาจึงพยายามสร้างเอกภาพให้กับชาติโดยตรง

โครงสร้างของระบบการศึกษา

ภายหลังได้รับเอกราชจากประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2491 สภาปฏิวัติและรัฐบาลภายใต้การนำของนายพลเนวิน ได้ทำการปฏิรูประบบการศึกษาขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2505 ภายใต้กระบวนการปฏิรูปประเทศพม่าไปสู่ระบบสังคมนิยม (The Burmese Way to Socialism Programme) โดยใช้การศึกษาเป็นการนำทางดำรงชีวิตในระบบสังคมนิยม และให้ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษา แต่การศึกษาระดับอุดมศึกษาควรสงวนไว้ให้แก่ผู้ที่มีความสามารถพิเศษ สำหรับหลักสูตรก็ให้ความสำคัญแก่การศึกษาวិทยาศาสตร์ ระบบการศึกษาใหม่ได้เริ่มใช้ในปี พ.ศ. 2507 เรียกว่า "ระบบการศึกษาแนวใหม่" หรือ "The New System of Education" ประกอบด้วย (1) การศึกษาขั้นพื้นฐาน (Basic Education) (2) การศึกษาทางเทคนิค การเกษตรและอาชีวศึกษา และ (3) อุดมศึกษา ต่อมาได้มีการปฏิรูปการศึกษาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2517 โดยมีเป้าหมายให้ทุกคนมีความเสมอภาคทางการศึกษา มีความสามารถในการทำงานการผลิตใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและกำจัดการไม่รู้หนังสือ คณะกรรมการโครงการสังคมนิยมพม่าได้รวบรวมและดัดแปลง "นโยบายการศึกษา" เพื่อพัฒนาการศึกษาในด้านต่าง ๆ คือ (1) การศึกษาขั้นพื้นฐาน (2) การศึกษาทางเทคนิค การเกษตรและการอาชีวศึกษา (3) อุดมศึกษา

(4) การวิจัยทางการศึกษา และ (5) นโยบายการศึกษาทั่วไป แต่ละด้านมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้ (สถานเอกอัครราชทูตสหภาพเมียนมาร์ประจำประเทศไทย, 2542 : 2-4)

1. การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นนโยบายการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสามัญศึกษา ประกอบด้วยหลักการเหล่านี้

1.1 ประกาศการศึกษาภาคบังคับในเวลาอันเหมาะสม และขยายการศึกษาภาคบังคับไปทุกระดับของการศึกษาในระดับสามัญ

1.2 ให้การศึกษาระดับพื้นฐานเป็นของทุกคน และจัดองค์การรณรงค์การเรียนรู้หนังสือโดยถือเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชน

1.3 ให้นักเรียนมีพัฒนาการในทุกด้าน

1.4 ให้การศึกษาได้เชื่อมโยงกับการผลิต โดยเปิดหลักสูตรวิชาชีพขึ้นในโรงเรียนระดับต่าง ๆ โดยให้วิชาชีพนั้น ๆ เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น

1.5 ปรับปรุงทักษะและคุณสมบัติของแรงงาน ซึ่งทำงานอยู่แล้วและให้โอกาสกับแรงงานให้ศึกษาเล่าเรียนจนถึงระดับอุดมศึกษา

2. การศึกษาทางเทคนิค การเกษตร และอาชีวศึกษา เป็นนโยบายการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางเทคนิค การเกษตร และอาชีวศึกษา มีดังนี้

2.1 ฝึกอบรมช่างฝีมือและช่างเทคนิค (Technicians) ตามความต้องการของแรงงานและตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

2.2 รวบรวมโปรแกรมที่เชื่อมโยงการสอนกับประสบการณ์ทำงาน สามารถนำประสบการณ์มาเทียบเพื่อศึกษาต่อได้ ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติการจากสถานประกอบการ

2.3 จัดตั้งแหล่งอาชีพและฝึกฝนทักษะซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อภาคปฏิบัติ

2.4 ฝึกอบรมช่างเทคนิคระดับกลางซึ่งกำลังเป็นที่ต้องการอย่างมากต่อโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ

2.5 จัดโปรแกรมการฝึกอบรมวิชาชีพสำหรับนักเรียนที่สอบตกจากการศึกษาในระดับต่าง ๆ ของระดับสามัญศึกษาให้มีวิชาชีพไปปฏิบัติได้ต่อไป

3. การอุดมศึกษาเน้นนโยบายการศึกษาที่เกี่ยวข้องอุดมศึกษา มีดังนี้

3.1 พัฒนาช่างเทคนิคและบัณฑิตให้มีความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติสามารถนำไปใช้จริงได้

3.2 เน้นการปฏิบัติในการสอนแต่ละวิชาเพื่อให้สามารถนำไปใช้เพื่อก่อให้เกิดผลผลิตแก่ประเทศโดยรวม

3.3 ให้การศึกษาในระดับอุดมศึกษาแก่ประชากรทุกคน และจัดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยให้สัมพันธ์กับงานของคนที่กำลังปฏิบัติงานอยู่

3.4 ประเมินผลเป็นประจำเกี่ยวกับผลผลิตของคนจบระดับอุดมศึกษาในปัจจุบัน และเกี่ยวกับการคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย

3.5 เน้นในวิชาที่สามารถสอนได้ในทุกท้องถิ่นของประเทศ และผสมผสานวิชาเหล่านี้ เข้าเป็นแบบสหสัมพันธ์วิชา

4. การวิจัยทางการศึกษาเน้นนโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับการวิจัยทางการศึกษา ประกอบด้วย

4.1 จัดให้มีการวิจัยการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสมัยใหม่ซึ่งให้เห็นขอบข่ายของปัญหาทางการศึกษา และรวบรวมเป็นแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาทางการศึกษา

4.2 ทาวิธีการและแนวทางนำการวิจัยทางการศึกษาออกมาใช้ได้จริง

4.3 เผยแพร่ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษาให้ประชาชนเห็นความสำคัญ

4.4 อำนวยความสะดวกแก่กระบวนการเรียนการสอน รวมทั้งการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ตำราเรียน เครื่องมือและอุปกรณ์ช่วยสอน นวัตกรรมทางการศึกษา

5. นโยบายการศึกษาทั่วไป หมายถึง การประสานสัมพันธ์กับกระทรวงอื่นเพื่อให้ผลิตผลทางการศึกษาได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ และทำการศึกษาทดลอง วิจัย และประเมินผลเพื่อให้คำแนะนำในการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาของประเทศพม่านี้ รัฐบาลวางแนวทาง 3 รูปแบบ ด้วยกันกล่าวคือ ระบบการศึกษาในปัจจุบัน (The Existing System of Education) ระบบการศึกษาตามแนวนโยบายการศึกษาอันเป็นแผนการระยะสั้น (The Emerging System of Education) และระบบการศึกษาในอนาคตอันเป็นแผนการระยะยาว (The Envisaged System of Education)

ก. ระบบการศึกษาปัจจุบัน แบ่งเป็น 4 ระดับดังนี้ (1) ประถมศึกษา (2) มัธยมศึกษาตอนต้น (3) มัธยมศึกษาตอนปลาย (4) อุดมศึกษา

1. ประถมศึกษา ได้แก่ ระดับอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 รับผิดชอบโดยเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 5-9 ปี

2. มัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลาเรียน 4 ปี หรือชั้นปีที่ 5-8 ในที่สุดท้ายของระดับนี้ คือ ชั้นปีที่ 8 จะมีการสอบไล่ในระดับชาติเพื่อคัดเลือกนักเรียนว่าควรจะเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายไหน

3. มัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียน 2 ปี หรือชั้นปีที่ 9-10 แบ่งโรงเรียนในระดับนี้ออกเป็น 3 สาย ได้แก่ สายสามัญ สายเทคนิค และสายเกษตร ในระดับนี้จะมีการสอบไล่ระดับชั้นอีกครั้งหนึ่งในปลายปีชั้นปีที่ 10 เพื่อเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย สำหรับการเรียนในระดับนี้ เดิมสายสามัญแบ่งออกเป็นแผนกศิลปศาสตร์ และแผนกวิทยาศาสตร์ ภายหลังการปฏิรูปจึงได้รวมทั้งสองแผนกเข้าด้วยกัน และมีการปรับปรุงหลักสูตรเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ทั้งด้านวิชาการ ด้านเทคนิคและอาชีวศึกษา รวมทั้งได้เตรียมการด้านแบบเรียนและการฝึกอบรมครูให้สอดคล้องกับแผนปฏิรูปการศึกษา

4. อุดมศึกษา ก่อนการใช้ระบบการศึกษาใหม่ในปี พ.ศ. 2517 มีมหาวิทยาลัยเพียง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง (University of Rangoon) ซึ่งตั้งในปี พ.ศ. 2489 และมหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์ (University of Mandalay) ซึ่งตั้งในปี พ.ศ. 2501 และวิทยาลัยในเครือของมหาวิทยาลัยทั้งสอง ปัจจุบันพม่ามีมหาวิทยาลัยทั้งหมด 10 แห่ง และวิทยาลัยในเครืออีก 4 แห่ง การศึกษาในระดับนี้จัดในรูปแบบสถาบันวิชาชีพเป็นส่วนมาก ได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ สถาบันเศรษฐศาสตร์ วิทยาลัยภูมิภาค (Regional College) สถาบันการเกษตร สถาบันสัตวบาล สถาบันเทคโนโลยี สถาบันแพทยศาสตร์ สถาบันทันต-แพทย์ หลักสูตรใช้เวลาเรียน 4-6 ½ ปี นอกจากนี้ยังมีวิทยาลัยเทคนิคของรัฐ วิทยาลัยการเกษตร ซึ่งมีหลักสูตร 3 ปี และยังมีวิทยาลัยวิศวกรรมภาคบ่าย วิทยาลัยผู้ประกอบอาชีพ (Workers College) และเปิดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยทางไปรษณีย์อีกด้วย เพื่อให้ประชาชนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเต็มที่

แผนการบริหารการศึกษา

รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจเต็มในการควบคุมตรวจตราดูแลและประสานงานเกี่ยวกับการศึกษาภายในประเทศ มีเลขาธิการสำนักงานรัฐมนตรีเป็นผู้กำหนดเกี่ยวกับนโยบายของแผนการศึกษาและติดต่อประสานงานกับกระทรวงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างของสำนักงานใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการมีอยู่ 3 กรม คือ กรมแผนงานและกรมฝึกหัดครู กรมบริหาร กรมเทคนิคและอาชีวศึกษา และมีทบวงมหาวิทยาลัยซึ่งทำงานเกี่ยวกับการศึกษาชั้นอุดมศึกษา แบ่งกันทำตามสายงาน คือ

1. กรมแผนงานและกรมฝึกหัดครู รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับมีคณะกรรมการ ประกอบด้วย อธิบดีและรองอธิบดี เจ้าหน้าที่กองการวิจัยการศึกษา และผู้ช่วยกองสถิติและทะเบียนเป็นคณะกรรมการบริหาร

2. กรมบริหาร ประกอบด้วยอธิบดีและรองอธิบดี 2 คน ผู้ตรวจการศึกษา 13 คน ศึกษาธิการอำเภอ 36 คน และผู้รักษาการแทนผู้ตรวจการศึกษาจำนวน 137 คน ขณะนี้ในประเทศไทยพม่ายังขาดผู้ตรวจการศึกษาเกี่ยวกับวิชาเฉพาะอยู่มาก เช่น วิชาเกษตร อุตสาหกรรม ศิลปะ พลานามัย และวิทยาศาสตร์ เพราะบุคลากรด้านนี้มีน้อย

พม่าแบ่งการศึกษาออกเป็น 13 ภาคการศึกษามีผู้ตรวจการศึกษาประจำภาครับผิดชอบเกี่ยวกับการมัธยมศึกษา แต่ละภาคการศึกษาแบ่งย่อยออกเป็นเขตการศึกษาซึ่งมีเจ้าหน้าที่การศึกษาและผู้แทนผู้ตรวจการศึกษาจำนวน 3 คน รับผิดชอบในการนิเทศการศึกษาระดับประถมศึกษาในเขตนั้น ๆ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ในการควบคุม การแต่งตั้ง การเลื่อนชั้น การโยกย้าย ครูใหญ่โรงเรียน High school และ Middle school รวมทั้งผู้ช่วยชั้นสูง (Senior Assistance) อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของอธิบดี สำหรับผู้ช่วยชั้นต้น (Junior Assistant) และครูประถมศึกษา อยู่ในความรับผิดชอบของผู้ตรวจการศึกษา ส่วนการแต่งตั้งในระดับมหาวิทยาลัยอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการผู้ซึ่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารด้วยตนเอง

3. กรมเทคนิคและอาชีวศึกษาแบ่งออกเป็น 2 แผนก แผนกหนึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับด้านเทคนิคต่าง ๆ และอีกแผนกหนึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาทางด้านเกษตร โรงเรียนเหล่านี้แยกออกจาก High school จำนวนหนึ่งมาเปิดสอนวิชาการทางด้านนี้ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษา เช่นเดียวกับสถาบันการศึกษาพิเศษอื่น ๆ

ส่วนสำนักงานทบวงมหาวิทยาลัย รับผิดชอบประสานงานเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ในชั้นอุดมศึกษา คือ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัย และพิจารณาหาทางส่งเสริมให้สถาบันเจริญก้าวหน้าขึ้นไป การเลือกตั้งคณะกรรมการมหาวิทยาลัยเลือกจากผู้สมัครที่ทำงานอยู่ในสมาคมกับผู้ที่ทำงานอยู่ในสำนักงานทบวงมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยมีอธิการบดีเป็นหัวหน้าบริหารงาน สภามหาวิทยาลัยประกอบด้วยคณบดีและอาจารย์ผู้สอนจำนวนหนึ่งเป็นผู้แทนทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังมีแผนงานทางการศึกษาซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้วางแผนพัฒนาทางการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร การวางแผนการศึกษาและอุปกรณ์การศึกษา การวิจัยและการรวบรวมสถิติข้อมูลไว้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาการศึกษาของชาติโดยรวมอีกด้วย

โครงการเชื่อมโยงการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการทำงาน

ตามแนวนโยบายการศึกษาประเทศพม่าภายหลังจากที่รัฐบาลทหารทำการปกครองประเทศเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาได้พยายามปรับปรุงระบบการศึกษาใหม่โดยการเพิ่มวิชาชีพให้มากขึ้นในสายสามัญในทุกระดับการศึกษา เพื่อพัฒนานักเรียนทุกด้านให้มี

ความรู้ มีทักษะในการทำงานให้ประสบความสำเร็จในชีวิต และให้นักเรียนที่จบสายสามัญมีความสามารถประกอบอาชีพได้ รวมทั้งให้มีการเพิ่มโรงเรียนและวิทยาลัยเทคนิค การเกษตรและอาชีวศึกษาให้มากขึ้นเพียงพอกับความต้องการของผู้เรียนที่เพิ่มขึ้นมีการดำเนินการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 40-42)

1. ประถมศึกษา รูปแบบการศึกษาตามระบบที่ใช้ผู้นี้มีการศึกษาทางเทคนิค การเกษตร และอาชีวศึกษา แยกเป็นสายเอกเทศ กล่าวคือ ยังไม่มีการเรียนวิชาด้านนี้ในโรงเรียนประถมและมัธยมตอนต้น หรือปีที่ 1-8 แต่แนวการศึกษาตามแผนระยะยาวแสดงให้เห็นว่าประเทศพม่าตั้งเป้าหมายที่จะส่งเสริมการศึกษาทางเทคนิคการเกษตร และอาชีวศึกษา สำหรับประถมศึกษาได้มีการวางแผนให้นักเรียนมีโอกาสฝึกงานและจัดหลักสูตรให้เสร็จในตัวเองเพื่อออกไปประกอบอาชีพได้

2. มัธยมศึกษา ระบบการที่ใช้ผู้นี้ยังไม่ได้กำหนดให้มีการสอนด้านวิชาชีพในระดับมัธยมต้น (ปีที่ 5-8) การศึกษาวิชาชีพจะเริ่มในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อย่างไรก็ตามประเทศพม่าได้ใช้หลักสูตรทดลองในระดับมัธยมศึกษา ในปี พ.ศ. 2517 ได้เริ่มให้หลักสูตรใหม่โดยเพิ่มวิชาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ภายใต้แผนการศึกษาระยะยาวมีโรงเรียนที่ได้คัดเลือกมาร่วมโครงการทดลอง 50 แห่ง เปิดสอนหลักสูตรวิชาชีพต่างๆ แล้วนำเอาประสบการณ์จากการทดลองมาพิจารณาเพื่อวางแผนระยะยาว คือ การเปิดสอนวิชาชีพในทุกระดับชั้นของการศึกษาสายสามัญศึกษา โครงการระยะต่อไปจะทดลองในโรงเรียนถึง 1,300 แห่งทั่วประเทศเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามโครงการนี้

สำหรับการอาชีวศึกษาแบ่งเป็น 3 สาย ได้แก่ สายปกติ (regular stream) 3 สาย และสายพิเศษ (irregular stream) 1 สาย สายปกติสายแรกเป็นโรงเรียนสำหรับผู้จบมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อเข้าเรียนต่อในโรงเรียนมัธยมเทคนิค หรือโรงเรียนมัธยมเกษตร ซึ่งเป็นโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สายปกติสายที่ 2 เป็นการศึกษาสำหรับผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลายและเข้าเรียนต่อในสถาบันเทคนิคของรัฐ (Government Technical Institute) หรือสถาบันการเกษตรของรัฐ (State Agricultural Institute) ซึ่งมีอยู่หลายแห่ง ส่วนสายพิเศษนั้นเปิดสอนเยาวชนที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษา เพราะเหตุด้านเศรษฐกิจ สังคมและเยาวชนที่มีผลการเรียนไม่ดีพอที่จะได้เรียนในโรงเรียนสายสามัญ สำหรับการอาชีวศึกษาสายพิเศษนี้รัฐบาลปฏิวัติจัดให้มีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเยาวชนนอกระบบโรงเรียนซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

จุดมุ่งหมายของโรงเรียนอาชีวศึกษามุ่ง (1) เพื่อให้ประสบการณ์ด้านงานฝีมือระดับพื้นฐานแก่ผู้ที่ต้องออกจากโรงเรียนแล้ว เพื่อที่จะได้สามารถประกอบอาชีพดำรงชีวิตเลี้ยงชีพตน

เองได้ (2) เพื่อวางพื้นฐานความชำนาญในอาชีพให้สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งทางการเกษตรและอุตสาหกรรม

นอกจากนี้การผลิตช่างเทคนิคระดับกลางและฝึกฝนอาชีพและทักษะยังมีโครงการของกรมการเทคนิค การเกษตรและอาชีวศึกษา (DTAVE = Department of Technics, Agriculture and Vocational Education) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของโครงการเชื่อมโยงการศึกษากับงานผลิตสำหรับงานอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและเกษตรกรรม ปัจจุบันมีสถาบันเทคนิค การเกษตรและอาชีวศึกษาภายใต้การควบคุมของกรมการเทคนิค ๙ อยู่ทั้งหมดประมาณ 54 แห่ง

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของโครงการของกรมการเทคนิคฯ คือ ทักษะคิของนักเรียนและผู้ปกครองที่ไม่ดีนักต่อการอาชีวศึกษา และค่านิยมที่นักเรียนมีต่อปริญญาจากมหาวิทยาลัยมีมากขึ้น ดังนั้น นักเรียนจึงมาเข้าเรียน โรงเรียนและสถาบันต่าง ๆ ของกรมการเทคนิคฯ น้อยมาก โดยเฉพาะสถาบันและโรงเรียนการเกษตรมัธยมปลาย

3. อุดมศึกษา ตามสภาพการศึกษาในระบบปัจจุบันนั้น แบ่งออกเป็นประเภทสถาบันวิชาชีพ เป็นต้นว่า สถาบันการแพทย์ สถาบันเทคโนโลยี สถาบันการเกษตร และสถาบันเศรษฐศาสตร์ และประเภทวิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ การศึกษาในระดับนี้ปรากฏว่าสถาบันวิชาชีพต่าง ๆ ได้รับความนิยมนักเรียนไม่มีที่พอจะให้เรียนได้ และนักศึกษาจำนวนมากจำต้องเข้าเรียนในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อันส่งผลให้เกิดปัญหาการว่างงานของผู้สำเร็จปริญญาจากมหาวิทยาลัยประเภทหลังนี้เป็นจำนวนมากพอสมควร ในขณะที่ประเทศพม่าต้องการกำลังคนทั้งระดับช่างเทคนิคและคนงานระดับฝีมือ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรม และพัฒนาระบบการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมของประเทศ ดังนั้น เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ นโยบายการศึกษาจึงวางแนวทางเพื่อสร้างนักเรียนที่มีความชำนาญด้านเทคนิค และอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้นตามความถนัดของแต่ละบุคคล แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องให้ตรงกับความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่กำลังพัฒนา ไปอย่างมากด้วย

เนื่องจากการศึกษาด้านอาชีวศึกษาต้องลงทุนมาก และเพื่อปฏิบัติตามแผนระยะยาวของการศึกษา ซึ่งต้องการเพิ่มการสอนวิชาชีพ จึงมีการวางแผนให้บรรจุวิชาด้านเทคนิคและอาชีวศึกษาในหลักสูตรสามัญของปีที่ 1-2 ของมหาวิทยาลัยไปด้วย ดังนั้น จึงมีการจัดตั้งวิทยาลัยภูมิภาค (Regional College) ขึ้นถึง 17 แห่ง ในระหว่างปีการศึกษา 2519-2520 และเพิ่มอีก 1 แห่ง ในปีการศึกษา 2520-2521 สำหรับวัตถุประสงค์ของวิทยาลัยภูมิภาค มีขึ้นเพื่อ

- (1) วางพื้นฐานความสามารถในการทำงานด้านอาชีวศึกษา เพื่อผลผลิตด้านเกษตรและ อุตสาหกรรม
- (2) ผลิตช่างเทคนิคระดับกลาง หรือช่างฝีมือซึ่งเป็นที่ต้องการอย่างมากของประเทศ

- (3) ฝึกอบรมความชำนาญด้านเทคนิคเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้
- (4) พัฒนาฝีมือเพื่อเพิ่มผลผลิตโดยรวมของประเทศ
- (5) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไปพร้อมกัน

หลักสูตรของวิทยาลัยภูมิภาคนี้ใช้เวลา 2 ปี และการวางหลักสูตรก็พยายามจัดให้เหมาะสมกับวงการอุตสาหกรรม รวมทั้งให้มีประสบการณ์ในวิชาชีพ นักศึกษาปีที่ 1 สามารถเลือกเรียนหมวดวิชาใดวิชาหนึ่งดังต่อไปนี้คือ (1) วิทยาศาสตร์และชีววิทยา (2) วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (3) ศิลปศาสตร์และคณิตศาสตร์ (4) ศิลปศาสตร์ สำหรับนักศึกษาปีที่ 2 จะมีวิชาทางเทคโนโลยีและการค้าให้เลือกประมาณ 20 วิชา โดยนักศึกษาจะต้องเลือกเรียนวิชาด้านเทคโนโลยีหรือการค้าเป็นวิชาหลัก โดยเฉพาะวิชาหนึ่ง อย่างไรก็ตามทุกคนจะต้องเรียนวิชา "หลักการบริหารธุรกิจ" (Elements of Business Management) เป็นวิชาบังคับ เพื่อให้มีความรู้ด้านการประกอบอาชีพ

ในระหว่างที่เรียนนักศึกษาสามารถเข้าปฏิบัติงานในขณะที่ศึกษาวิชานั้น ๆ ได้เมื่อจบหลักสูตร 2 ปี แล้ว นักศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรจากวิทยาลัย นักศึกษาที่ต้องการเรียนต่อก็จะไปสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย ส่วนที่ไม่ต้องการเรียนต่อก็สามารถประกอบอาชีพ หรือสมัครฝึกงานและเรียนควบคู่กันไปในสาขาวิชาเทคโนโลยีสาขาใดสาขาหนึ่งเพิ่มเติม การฝึกงานนี้อาจจะฝึกงานในวงการอุตสาหกรรมหรือที่ศูนย์ฝึกวิชาชีพของวิทยาลัย เป็นเวลา 1 ปี หากผลการปฏิบัติงานเป็นที่น่าพอใจจะได้รับประกาศนียบัตรแสดงความสามารถในสาขาวิชาเฉพาะ (Proficiency Certificate) นักศึกษาที่ได้รับประกาศนียบัตรเหล่านี้มีโอกาสได้เข้าทำงานในรัฐวิสาหกิจหรือสหกรณ์การเกษตร หรือไปประกอบกิจการส่วนตัวได้ตามนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมให้คนมีงานทำมากขึ้น และเพิ่มรายได้ให้แก่รัฐ นอกจากนี้ในขณะที่นักศึกษากำลังฝึกงานภาคปฏิบัติก็สามารถศึกษาเพิ่มเติมจากหลักสูตรทางไปรษณีย์ทางด้านวิชาเทคโนโลยีและการค้าเพื่อพัฒนาความรู้ภาคทฤษฎี เมื่อนักศึกษาผ่านการทดสอบได้มาตรฐานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติก็จะได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยเช่นกัน

หน่วยงานที่รับผิดชอบมี 2 ระดับ คือ ระดับชาติมีคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยาลัยภูมิภาคส่วนกลาง (Regional Colleges Central Supervisory Committee) ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน ทำหน้าที่ประสานงาน และคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยาลัยภูมิภาคแห่งรัฐ (State Division Regional Colleges Supervisory Committees) ซึ่งทำหน้าที่บริหารงาน

โครงการเชื่อมโยงการศึกษาออกโรงเรียนกับการทำงาน

นโยบายการศึกษาของประเทศพม่าตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 มาได้ให้ความสำคัญแก่การศึกษาออกโรงเรียนเพิ่มขึ้นเพราะมีผู้ไม่รู้หนังสือและไม่มีหนังสือและไม่มีโอกาสเข้าเรียนในระบบเป็นจำนวนมาก โรงเรียนมีโครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือพม่าได้รับรางวัลจากยูเนสโก เมื่อปี พ.ศ. 2514 โดยที่โครงการนี้ครอบคลุมท้องถิ่น 77 แห่ง จาก 316 แห่ง ทั่วประเทศ และได้ขยายท้องถิ่นให้มากขึ้นจนทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญแก่ปัญหาการฝึกงานอาชีพในทุกระดับอาชีพสำหรับนักเรียนที่ต้องออกจากโรงเรียนก่อนจบการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้เพราะได้มีการประมาณว่ามีเยาวชนอายุระหว่าง 9-15 ปี ถึงร้อยละ 50 ที่ออกจากโรงเรียน ดังนั้น กรมการเทคนิค ฯ จึงได้ตั้งโครงการเพื่อเยาวชนเหล่านี้ โดยเรียกชื่อโครงการว่า โครงการศึกษาออกโรงเรียนสำหรับผู้ที่ออกจากโรงเรียนกลางคัน (nonformal preparation for school dropouts) เริ่มทดลองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 โดยจัดหลักสูตรต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. หลักสูตรตัดเสื้อและการครัวที่เมืองย่างกุ้ง
2. หลักสูตรช่างซ่อมและบำรุงอุปกรณ์ที่มัณฑะเลย์
3. หลักสูตรการพาณิชย์ที่เมืองย่างกุ้ง มัณฑะเลย์และมะละแหม่ง (Moulmein)
4. โรงเรียนช่างหัตถกรรมฝีมือที่เมือง Aung San Myo

โครงการทดลองนี้ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและภาคเอกชน และมีการวางแผนระยะยาว โดยคณะกรรมการพัฒนาเยาวชน (Lanzin Youth Committee) แห่งคณะกรรมการโครงการสังคมนิยมพม่า ได้วางแผนพัฒนาเยาวชน การจัดตั้งโครงการการศึกษาออกระบบโรงเรียนสำหรับเยาวชนให้กว้างขวางขึ้น

จะเห็นได้ว่าแม้พม่าจะถูกปกครองด้วยรัฐบาลทหารมาตลอดตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่การศึกษาก็เป็นนโยบายแห่งชาติที่สำคัญในการสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ และการพัฒนากำลังคนให้เหมาะสมกับทิศทางในการพัฒนาประเทศโดยเน้นการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชน ควบคู่ไปกับการพัฒนาอุตสาหกรรมขั้นพื้นฐานภายในประเทศ เพื่อการพึ่งตนเองได้ เพราะพม่ามีนโยบายเปิดประเทศมาตั้งแต่ได้รับเอกราชจากอังกฤษ และพยายามพัฒนาประเทศตามวิถีทางของตนเอง ทำให้การจัดการศึกษาเป็นไปในลักษณะของการผสมผสานระหว่างวิชาการกับวิชาชีพ เรียนทฤษฎีควบคู่ไปกับการปฏิบัติด้วย มีการปฏิบัติจริงในสถานประกอบการ รวมทั้งมีโครงการยกระดับคุณภาพของประชากรด้วยการเปิดสอนนอกเวลาและมีการศึกษาทางไปรษณีย์ให้คนได้มีโอกาสเรียนได้มากขึ้น ในด้านการบริหาร รัฐบาลมีนโยบายจัดการศึกษาให้เป็นแบบนโยบายเดียว แต่มีความหลากหลายในการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพ

ท้องถิ่นตามภูมิศาสตร์ของแต่ละภูมิภาคของประเทศ จึงมีวิทยาลัยภูมิภาคเกิดขึ้นเพื่อกระจายการศึกษาให้ทั่วถึงมากขึ้น

ในสาระความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษา จากประกาศคณะปฏิวัติที่ประกาศนโยบายว่าพม่าจะมีการดำเนินชีวิตของคนพม่าเป็นแบบลัทธิสังคมนิยม คำสั่งลงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2505 ได้กำหนดว่าแผนการศึกษาจะต้องมีส่วนสัมพันธ์กับความต้องการในการดำรงชีพที่เหมาะสมและขึ้นอยู่กับคุณค่าแบบสังคมนิยมพึงจัดให้มี ดังนั้น ตามความเห็นที่สอดคล้องกับโครงการนี้ รัฐจึงพยายามจัดหลักสูตรในโรงเรียนให้สอดคล้องกับการศึกษาของพลเมืองและการฝึกอบรมทางด้านเกษตรกรรมและหัตถศึกษา การฝึกอบรมครูประถมศึกษาได้เปลี่ยนแนวทางไปเกี่ยวกับการทำงานในชนบทและเปลี่ยนทรรศนะให้โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของชาติ จึงมีโครงการให้นักเรียนเรียนและทำงานไปด้วยได้พร้อมกัน เมื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ระดับหนึ่งแล้ว นโยบาย "การดำเนินชีวิตของคนพม่าเป็นแบบลัทธิสังคมนิยม" ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า "วิทยาศาสตร์จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้การศึกษาเจริญก้าวหน้าขึ้น" ดังนั้น การศึกษาในระยะต่อมาจึงเน้น และให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์เพิ่มมากขึ้นเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ และการศึกษาในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษาในประเทศพม่าเป็นการศึกษาแบบให้เปล่า เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติ นโยบายการศึกษาได้กำหนดให้การศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษา มีหลักสูตร 4 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2514 และขยายหลักสูตรภาคบังคับเป็น 9 ปี ในปี พ.ศ. 2520 เพื่อเพิ่มการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้น เหมาะสมมากขึ้น

ตั้งแต่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว ภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนเป็นภาษาพม่าทั้งหมดทั่วทั้งประเทศ ส่วนภาษาอังกฤษเป็นวิชาบังคับที่สอนในชั้นมัธยมศึกษาและในมหาวิทยาลัย ซึ่งถือว่าสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะรากฐานจากการถูกปกครองโดยอังกฤษยังคงมีอยู่ในวงวิชาการระดับสูงของพม่า การกำหนดขอบข่ายของระบบโรงเรียนประกอบด้วยชั้นประถม (Primary) มัธยม (Middle and High School) วิทยาลัย (Intermediate College) มหาวิทยาลัย (University and University Level Institutes) วิทยาลัยครู (Teacher Training Institutions) วิทยาลัยเทคนิคและอาชีวศึกษา (Technical and Vocational Training Institutions) ศิลปกรรม (School of Fine Arts) ดนตรีและการละคร (Music and Drama)

โครงสร้างของการศึกษายังคงเป็นแบบอังกฤษ คือ หลักสูตรประถมศึกษา 4 ปี (เกรด 1-4) หลักสูตรมัธยมชั้นกลาง 3 ปี (เกรด 5-7) และหลักสูตรมัธยมชั้นสูง 3 ปี (เกรด 8-10) Intermediate หรือชั้นเตรียมอุดมศึกษา หลักสูตร 2 ปี (เกรด 11-12) ส่วนระดับปริญญาตรีมี หลัก

สูตร Post Intermediate สำหรับปริญญาธรรมชา หลักสูตร 2 ปี และเกียรตินิยม 3 ปี หลักสูตรปริญญาโท (Master's Degree) อย่างน้อย 1 ปี สำหรับเกียรตินิยมอันดับ 2

สำหรับปริญญา วิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ วนศาสตร์ สัตวศาสตร์ หลักสูตร 4 ปี หลังจากสำเร็จ Intermediate แล้ว

ฝึกหัดครูประถมศึกษาศึกษาหลักสูตร 1 ปี (Primary Assistant Teacher PAT) หลังจากสำเร็จเกรด 8 แล้ว ฝึกหัดครูชั้นกลางหลักสูตร 2 ปี รับผู้สำเร็จมัธยมศึกษาเกรด 10 ฝึกหัดครูมัธยมศึกษาหลักสูตร 4 ปี จนกระทั่งถึงปริญญาตรี B. Ed. รับจากผู้สำเร็จ High school เกรด 12

ส่วนความรับผิดชอบในการดูแลสถานศึกษา สถาบันการศึกษาทุกระดับอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ยกเว้นศิลปกรรม ดนตรี และการละครอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงวัฒนธรรม สำหรับกรมการสาธารณสุขได้เปิดหลักสูตรเทียบแพทย์ (Para Medical) รวมทั้งหลักสูตรพยาบาลขึ้นด้วย เพื่อผลิตผู้ช่วยแพทย์และพยาบาลเป็นการเฉพาะโดยตรง

กล่าวโดยสรุปได้ว่าประวัติศาสตร์การศึกษาของพม่าเริ่มจากการศึกษาภายในครอบครัว สถาบันศาสนาและราชสำนัก ผู้ชายมีโอกาสเรียนกับพระในวัด ส่วนผู้หญิงเรียนจากครอบครัวและราชสำนัก นับเป็นการศึกษาดั้งเดิมแบบจารีตประเพณีคล้ายกับไทย ต่อมาเมื่อถูกปกครองโดยอังกฤษ การศึกษาจึงเป็นแบบอังกฤษ มีการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการ จัดระบบการศึกษาเป็นแบบเกรด เรียกว่า เกรด 1-12 มีการสอบเมื่อจบระดับ 10 เหมือนสอบ eleven plus ของอังกฤษ นับว่าอิทธิพลทางการเมืองมีบทบาทต่อการศึกษาของพม่าอย่างมาก และเป็นรากฐานทางการศึกษาของชาติพม่าโดยตรง

ต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นเข้าครอบครองพม่าอยู่ระยะหนึ่ง การศึกษาได้รับอิทธิพลจากญี่ปุ่นและผลกระทบจากสงครามทำให้ได้รับความเสียหายด้วย แต่เป็นโอกาสดีคือ ได้ปรับปรุงการศึกษาให้เหมาะสมขึ้น ภายหลังจากที่สงครามสงบลง โดยมีจุดมุ่งหมายให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการบูรณาการประเทศให้มีความเป็นเอกภาพมากขึ้น เนื่องจากพม่าประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศทำให้เกิดความขัดแย้งอยู่เสมอ การศึกษาจึงสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศ ประกาศใช้เป็นแบบแผนในการจัดการศึกษาของทั้งประเทศให้เหมาะสมกับการปกครองแบบใหม่ที่ปกครองประเทศ คือให้ประชาชนมีความรู้ทางวิชาการและความสามารถในการประกอบอาชีพไปด้วย ดำเนินนโยบายปิดประเทศและมีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จึงต้องพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป

มีการเน้นสายอาชีพเพื่อการประกอบอาชีพ สร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่รัฐ อีกทั้งมีรูปแบบการศึกษาที่หลากหลายขึ้น คือ เปิดโอกาสให้ผู้ทำงานแล้วศึกษาต่อได้ในภาคค่ำและเรียนทางไปรษณีย์ สามารถเชื่อมโยงโลกของการเรียนให้สัมพันธ์กับโลกของการทำงานได้อย่างต่อเนื่องกัน รมรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือและขยายโครงการด้านการศึกษา นอกโรงเรียนเพื่อการพัฒนาความสามารถของตนเองตามความสนใจของแต่ละบุคคล การดำเนินการที่สามารถกระทำได้อย่างเบ็ดเสร็จเช่นนี้ เป็นเพราะระบอบการปกครองเป็นแบบสังคมนิยม ซึ่งในบางส่วนก่อให้เกิดความไม่พอใจของประชาชนด้วย ทำให้เห็นการประท้วงของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยอยู่บ่อยครั้ง แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลทหารของพม่าก็เห็นความสำคัญของการศึกษาและได้ใช้การศึกษาเป็นอุปกรณ์สำคัญในการพัฒนาคนให้มีความเหมาะสมกับการพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาล ดังประกาศของคณะปฏิวัติและการดำเนินการที่ผ่านมาดังกล่าวข้างต้น

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศบรูไน

บรูไนเป็นประเทศเล็กอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะบอร์เนียวในทะเลจีนใต้ ประชาชนส่วนมากนับถือศาสนาอิสลาม ในอดีตเคยเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 16-19 มีอำนาจปกครองหมู่เกาะต่าง ๆ บริเวณโดยรอบ ต่อมาเมื่อมีการขัดแย้งในราชสำนักจึงเริ่มสูญเสียอำนาจเมื่อหมู่เกาะต่าง ๆ แยกตัวเป็นอิสระ เช่น สูญเสียซาราวักไปในปี ค.ศ. 1841 เมื่ออังกฤษเข้าปกครองมาเลเซียและหมู่เกาะใกล้เคียงไว้เป็นอาณานิคม อังกฤษได้ผนวกบรูไนเข้าเป็นรัฐในอารักขาด้วยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1888 จนกระทั่งปี ค.ศ. 1905 อังกฤษได้ให้สุลต่านฮาจิ ฮัสซานัล บอลเกียห์ มีอำนาจควบคุมกิจการภายในประเทศได้เป็นบางส่วน แต่เรื่องการค้าและกิจการต่างประเทศอังกฤษยังคงควบคุมอยู่ เมื่อให้เอกราชแก่มาเลเซียแล้ว อังกฤษก็ยังคงปกครองบรูไนอยู่มิได้ให้กับมาเลเซีย จนกระทั่งวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1984 อังกฤษจึงให้เอกราชแก่บรูไนปกครองตนเองจนถึงปัจจุบัน

สำหรับประวัติการศึกษาของประเทศบรูไน ก่อนที่อังกฤษจะปกครองนั้น เป็นการเรียนจากคัมภีร์กูรอ่านตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งสอนกันในศาสนสถานเป็นส่วนใหญ่ และมีการสอนกันภายในครอบครัว เพราะยึดถือหลักศาสนาเป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วย ต่อมาเมื่ออังกฤษเข้าปกครองบรูไนได้วางรากฐานการศึกษาให้โดยตรง พระราชบัญญัติอันเป็นพื้นฐานของระบบการศึกษาของบรูไนมี 2 ประการ คือ พระราชบัญญัติการลงทะเบียนเข้าเรียนในโรงเรียน ปี ค.ศ. 1939 และพระราชบัญญัติการศึกษา ปี ค.ศ. 1952 เป็นข้อกำหนดทางการศึกษาให้คนบรูไนได้เข้าเรียนอย่างทั่วถึง ก่อนหน้านั้น คือ ในปี ค.ศ. 1928 ได้แต่งตั้งข้าราชการให้

ทำงานเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อให้ทำงานเพื่อประเทศชาติจริง ๆ แต่ก็ล้มเหลวเพราะขาดการติดตามผล ขาดเงินทุนและขาดความเอาใจใส่ของคนในพื้นที่เอง จนกระทั่งปี ค.ศ. 1947 เมื่อได้รับเงินภาษีเงินได้จากโรงกลั่นน้ำมันเป็นครั้งแรกนำมาพัฒนาการศึกษาโดยตรง ทำให้การศึกษาเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว (สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐบรูไนประจำประเทศไทย, 2542 : 3-5)

จากนั้นในปี ค.ศ. 1954 "The Sultan-in-Council" ยอมรับโครงการพัฒนาการศึกษาปี ค.ศ. 1954-1960 ซึ่งยอมยกค่าใช้จ่ายเป็นเงินรวมทั้งหมด 10,500,000 ดอลลาร์ เพื่อใช้จ่ายในการจัดการศึกษาทั้งประเทศเป็นการพัฒนาการศึกษาครั้งใหญ่อย่างเป็นทางการ ในปี ค.ศ. 1956 ได้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการศึกษาขึ้น เพื่อทำหน้าที่โดยตรงและขยายการศึกษาออกไปมาก ในปีเดียวกันได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นในเมืองชื่อว่า "The Brunie Teachers Training Centre" และในปีเดียวกันนี้มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นถึง 10,000 คน ซึ่งนับเป็นปีแรกที่มีนักเรียนมากที่สุดในประเทศนี้ และพัฒนาได้เร็วเพราะมีรายได้จากการขายน้ำมัน ดังนั้น หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงแล้วได้มีการขยายโรงเรียนระดับต่าง ๆ มากมายทั้งโรงเรียนดั้งเดิมและโรงเรียนแบบใหม่ และตั้งแต่ปี ค.ศ. 1954 มีโครงการพัฒนาการศึกษาที่อังกฤษและรัฐบาลท้องถิ่นร่วมกันพัฒนาประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก

นโยบายและการบริหารการศึกษาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการจัดระบบใหม่ เนื่องจากมีการใช้รัฐธรรมนูญใหม่ โดยหลักสำคัญตามรัฐธรรมนูญซึ่ง The State Educational Officer เป็นผู้เสนอแผนการศึกษา มีผู้อำนวยการการศึกษาโรงเรียนมาเลย์ ผู้ตรวจการศึกษาโรงเรียนภาษามาเลย์ ผู้อำนวยการศึกษาโรงเรียนภาษาจีน ผู้ตรวจการศึกษาพิเศษ เจ้าหน้าที่การศึกษาที่มีหน้าที่พิเศษเกี่ยวกับการบรรยายและมีคณะกรรมการที่ปรึกษาการศึกษา ประกอบด้วยตัวแทนจากโรงเรียนภาษามาเลย์ โรงเรียนภาษาจีนและโรงเรียนของคณะสอนศาสนา อีกทั้งตัวแทนจากสภาของรัฐ และตัวแทนจากชุมชนของมาเลย์และของจีนเป็นกรรมการดำเนินการ

ด้านความมุ่งหมาย ความมุ่งหมายของการศึกษาระดับประถมศึกษา คือ เพื่อสอนทักษะเบื้องต้นให้แก่เด็กทุกคนมีความรู้กว้างขวางและนำไปใช้ มีความรู้ภาษาพื้นเมือง คือ มาเลย์ หรือจีนที่ถูกต้อง เพื่อให้ความรู้แก่เด็กที่เหมาะสมกับสังคม สิ่งแวดล้อม อายุ ความถนัดตามธรรมชาติและความสามารถของแต่ละคน (อบรม สินิกิบาล, 2539 : 90 - 92)

ด้านการศึกษาภาคบังคับซึ่ง The State Educational Officer มีอำนาจออกกฎหมายบังคับให้เด็กอายุระหว่าง 4-14 ปี ต้องเข้าเรียนในโรงเรียน อย่างไรก็ตามในระยะนี้ยังบังคับไม่ได้ จนกว่าจะปรับปรุงแผนการศึกษาใหม่สำเร็จและจนกระทั่งได้ฝึกอบรมครูให้เพียงพอเพื่อสอนเด็กผู้หญิงด้วย เพราะตามข้อบังคับของศาสนายังไม่นิยมให้ผู้หญิงได้เรียนในระบบโรงเรียนมากนัก

อุปสรรคในการขยายการศึกษาในระดับประถมศึกษา เพื่อให้บรรลุความสำเร็จทั้งประเทศได้แก่ ในชนบทประชากรอยู่กันกระจุกกระจาย หมู่บ้านในชนบทเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ การคมนาคมไม่ดี เด็กไปโรงเรียนลำบากมาก บ้านเด็กบางคนอยู่ห่างไกลจากโรงเรียนมากเกินไป ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ยอมให้ลูกหญิงของตนไปเรียนนอกจากให้เรียนอยู่กับบ้าน เป็นต้น

ด้านการเงิน ไม่มีภาษีพิเศษสำหรับช่วยเหลือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา ภาษีในประเทศส่วนใหญ่เก็บได้จากบริษัท คือ บริษัทน้ำมัน หลังจากรัฐสภาอนุมัติงบประมาณซึ่ง The State Educational Officer รับผิดชอบต่อจากรัฐสภาเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงิน โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐไม่เก็บค่าเล่าเรียน และค่าหนังสือแบบเรียน ตลอดจนอุปกรณ์การเรียน โรงเรียนใหม่ ๆ สร้างตามโครงการแผนพัฒนาและเป็นเงินของรัฐ ค่าใช้จ่ายสำคัญของรัฐบาลอีกอย่างหนึ่ง คือ เงินเดือนครู ค่าอาหารกลางวันของโรงเรียน อุปกรณ์การสอน ค่ารถ และสิ่งอำนวยความสะดวกของครู

ส่วนโรงเรียนจีนและโรงเรียนของคณะครูผู้สอนศาสนามีคณะกรรมการเป็นผู้จัดการศึกษาประถมศึกษาที่ไม่ใช่ของรัฐบาล ในกรณีโรงเรียนจีน รัฐบาลจ่ายเงินให้ครึ่งหนึ่งของรายจ่ายประจำและให้เงินช่วยเหลือในการก่อสร้างอาคารเรียน วัตถุประสงค์สำคัญคือต้องการยกระดับมาตรฐานของโรงเรียน ยกฐานะฐานะของครู ปรับปรุงอาคารเรียนและช่วยยกระดับโรงเรียนเพื่อช่วยปรับปรุงอาคารเรียนให้เหมาะสม และช่วยยกระดับของเงินเดือนโดยทั่วไปให้เรียนในโรงเรียนที่มีมาตรฐานขึ้น

ในกรณีของโรงเรียนคณะผู้สอนศาสนา รัฐบาลช่วยเหลือโรงเรียนของคณะผู้สอนศาสนาโดยการให้เงินช่วยเหลือในการก่อสร้างอาคารเรียน โดยจัดเงินงบประมาณร้อยละ 25 ของรายจ่ายประจำ และให้เงินช่วยเหลือเงินเดือนของคณะครูผู้สอนศาสนาส่วนโรงเรียนเก็บค่าเล่าเรียน และนักเรียนต้องซื้อหนังสือเรียนเอง โรงเรียนเหล่านี้มีรายได้จากเงินรางวัลและอาศัยเงินจากชุมชนในท้องถิ่น เพราะเป็นโรงเรียนราษฎร์จัดการศึกษาสำหรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานของคนในท้องถิ่น โดยมี The British Malayan Petroleum Company ให้เงินช่วยเหลือแก่โรงเรียน

ด้านการตรวจตราดูแลและควบคุมมาตรฐานโรงเรียน โรงเรียนของรัฐ มีผู้ตรวจการศึกษา โรงเรียน มีคณะกรรมการแต่ละประเภท ได้แก่ คณะกรรมการผู้ตรวจการโรงเรียนภาษา มาเลย์เป็นผู้ควบคุม ผู้ตรวจการการศึกษาแต่ละคนรับผิดชอบ 1 แผนก ใน 4 แผนก ผู้ตรวจการการศึกษาทำหน้าที่ติดต่อระหว่างครูใหญ่กับ Education Office โรงเรียน ว่ามีอุปสรรคเพียงพอละ และดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและถ้ามีปัญหาสำคัญ ๆ จะต้องแจ้งให้ผู้ช่วยการศึกษามาเลย์ทราบล่วงหน้า ผู้ตรวจการศึกษาของโรงเรียนมาเลย์ ตามปกติตรวจโรงเรียนเพื่อแนะนำหลักสูตรช่วยเหลือครูใหม่ และช่วยรักษามาตรฐานการศึกษาเอาไว้ให้ดีอยู่เสมอ ผู้ตรวจการโรงเรียน

มาเลย์มีผู้ช่วยอีกหลายคน คือ ที่ปรึกษาของโรงเรียนและกรรมการประจำห้องที่ ที่ปรึกษาวิชาการและที่ปรึกษางานกิจกรรม ได้แก่ การพลศึกษา ซึ่งแนะนำเกี่ยวกับการกีฬา กรีฑา และเกมต่าง ๆ ในโรงเรียนและจัดการแข่งขันเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในท้องถิ่น

ผู้อำนวยการการศึกษามาเลย์ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับบุคลากร การโยกย้าย การจัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์การเรียนการสอน ผู้ตรวจการศึกษาคัดเลือกจากคุณสมบัติ ตามลำดับอาวุโส และผลงานในโรงเรียน ไม่ว่าจะก่อนหรือหลังจากการแต่งตั้งผู้ตรวจการศึกษาก็จะต้องถูกส่งไปเรียนหลักสูตรต่าง ๆ ในต่างประเทศ แต่ส่วนมากจะส่งไปประเทศอังกฤษ โดย The Public Service Commission ดำเนินการแต่งตั้งผู้อำนวยการตามข้อเสนอแนะของ The State Educational Officerซึ่งมีหน้าที่ควบคุมข้าราชการผู้บริหารเกี่ยวกับอาหารและบริการอาหารของโรงเรียนเพื่อให้โครงการนี้ดำเนินการไปได้ด้วยดี ที่ปรึกษาวิชาการผู้หญิงทำหน้าที่เสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการสอนและหลักสูตรให้แก่เด็กผู้หญิงในโรงเรียนประถมศึกษา และทำหน้าที่ฝึกอบรมนักศึกษาฝึกสอนผู้หญิงด้วย ครูผู้หญิงมักเรียนด้านคหกรรมศาสตร์ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเย็บปักถักร้อย และการปรุงอาหาร นอกจากนี้ยังมีแผนกการแพทย์เป็นผู้จัดบริการยาให้แก่โรงเรียน

สำหรับโรงเรียนจีน มีผู้ตรวจการศึกษารองเรียนจีนเป็นผู้ตรวจตราดูแลโดยเฉพาะ เพื่อให้ได้มาตรฐานตามที่รัฐบาลกำหนด มีแผนนโยบายการดำเนินการคล้ายกับโรงเรียนมาเลย์ แต่คณะกรรมการประกอบด้วย ผู้รู้ภาษาจีนเป็นผู้ประสานงานและรายงานต่อคณะกรรมการ

สำหรับแผนการศึกษา บรูไนได้กำหนดแผนการศึกษาของชาติให้เป็นแนวปฏิบัติ คือ โรงเรียนในชนบทและในเมืองกำหนดการเรียนเหมือนกัน คือ ตามปกติเด็กอายุ 7-14 ปี จะต้องอยู่ในโรงเรียนของคณะผู้สอนศาสนา ภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนก็แตกต่างกัน ใน Brunie Town มีโรงเรียนสตรีซึ่งเป็นของรัฐบาล 1 แห่ง นโยบายของรัฐ คือ ต้องการแยกเพศหญิงและชายออกจากกันในโรงเรียนที่ซึ่งมีการเงินดีและสามารถปฏิบัติได้ โรงเรียนคณะผู้สอนศาสนาก็ปฏิบัติตามนโยบายการแยกเพศนักเรียน ชาย-หญิง เช่นเดียวกัน เนื่องมาจากข้อกำหนดทางศาสนา

โรงเรียนมาเลย์ มีหน่วยการสอน เรียกว่า "darjah" (Class) ส่วนโรงเรียนของคณะผู้สอนศาสนาใช้คำว่า "standard" และโรงเรียนจีนใช้คำว่า "ban" ไม่มีกฎข้อบังคับเกี่ยวกับขนาดของห้องเรียน ในโรงเรียนมาเลย์เป็นห้องเรียนขนาดเล็กถึงอัตราเฉลี่ยห้องเรียนละ 25 คน ในโรงเรียนจีนและโรงเรียนของคณะผู้สอนศาสนาอัตราเฉลี่ยห้องเรียนละ 40 คน

ถึงแม้ว่าจะมีการวัดผลการเรียนของนักเรียนทุกเทอมก็จะให้เลื่อนชั้นสูงขึ้นไปได้ก็ตาม แต่มีปัญหาที่ทำให้นักเรียนที่เรียนซ้ำมีไม่มากนัก สามารถเรียนได้ทันกันหมด เพราะมีขนาดห้องเรียนเล็ก ครูสามารถกวาดชนได้อย่างเต็มที่ นักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐพอสิ้นปีการ

ศึกษาก็จะได้เลื่อนขั้นขึ้นไปตามลำดับโดยอัตโนมัติ การสอบครั้งสำคัญ คือ การสอบในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเป็นการสอบขั้นต้นเพื่อจะเข้าไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา

ในประเทศบรูไนยังมีโรงเรียนครุคนเคียวอยู่บ้างตามชนบทแต่ไม่มากนัก นโยบายของรัฐบาลสนับสนุนให้มีการก่อสร้างโรงเรียนไม่ว่าในสถานที่ใดก็ตามหากประชาชนมีความต้องการ และถ้าประชาชนต้องการ โรงเรียนครุคนเคียว รัฐก็ให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนและครูตามที่ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นต้องการ ส่วนสวัสดิการของโรงเรียนในชนบทเหมือนกับโรงเรียนในเมืองทุกประการ นอกจากสนามกีฬาและขนาดของพื้นที่ โรงเรียนในเมืองมักมีพื้นที่น้อยกว่าโรงเรียนในชนบท แต่ความพร้อมด้านวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ไม่ต่างกันมากนัก โรงเรียนในชนบทรัฐเน้นเกี่ยวกับการทำสวน หัตถศึกษา และงานการฝีมือในท้องถิ่นมากกว่าโรงเรียนในเมือง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ที่โรงเรียนตั้งอยู่

สำหรับปีการศึกษา เช่นเดียวกับปีปฏิทิน คือ มีเวลาเรียนอย่างต่ำสุด 200 วัน ในเดือน Bulan Puasa (Fasting month) โรงเรียนรัฐบาลทุกแห่งปิดเพื่อทำพิธีทางศาสนาอิสลาม ดังนั้นในแต่ละวันเด็กจะเรียน 5 ชั่วโมง คือ จาก 7.30น.-12.30น. สำหรับโรงเรียนราษฎร์ The State Educational Officer มีอำนาจในการตรวจความพร้อมด้านสถานที่ อำนวยความสะดวกในการสอน หลักสูตร และกำหนดคุณสมบัติของครูในโรงเรียนราษฎร์

ด้านหลักสูตรและวิธีสอน มี The Education Department ได้จัดทำหลักสูตรเพื่อใช้ในโรงเรียนมาเลย์ภาษาพื้นเมือง และเปิดโอกาสให้ครูใช้วิธีสอนอย่างอิสระ แต่สิ่งที่ครูต้องคำนึงอย่างมากคือจะต้องสอนทักษะเบื้องต้นให้แก่เด็ก ปรับปรุงอุปนิสัยและพยายามช่วยให้เด็กเป็นคนช่างซักถาม และมีส่วนร่วมในการเรียนในแต่ละวิชา

วิชาที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษา คือ อ่าน เขียน ภาษาพื้นเมืองและภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ชีวอนามัย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฝึกพลศึกษาและเกม ศาสนา ศิลปะ การฝีมือ และการเกษตร ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีการสอนแบบให้สะกดตัวทั้งภาษารูมี (Rumi) และภาษา Jawi มีการกำหนดเวลาสำหรับนิตานทางศาสนา การไปทัศนศึกษา และการแสดงละครทางศาสนา ในชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีการสอนวิชาเขียนตามคำบอก ศิลธรรมและธรรมชาติศึกษา การสอนศาสนามีครูจากภายนอกมาสอนเป็นครั้งคราว ส่วนมากเป็นผู้นำทางศาสนา

โรงเรียนในเมืองและโรงเรียนชนบทมีวิชาสอนแตกต่างกันอยู่เล็กน้อย สิ่งที่แตกต่างกันก็คือโรงเรียนใหญ่ ๆ ในเมืองบางแห่งมีครูพิเศษสอนภาษาอังกฤษ และโรงเรียนเล็ก ๆ ในชนบทไม่เปิดสอนภาษาอังกฤษ รัฐอนุญาตให้ครูทุกคนใช้วิธีสอนของตนเองได้อย่างเสรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหลักสูตรและคู่มือครูเป็นแนวทางกำหนดมาตรฐาน และ The Education Department

ก็ไม่มี การเสนอแนะวิธีการสอนเฉพาะให้แก่ครูเป็นราย ๆ ไป เพียงแต่ให้แนวทางที่เหมาะสมกับรายวิชาแต่ละวิชาเท่านั้น

การเลื่อนชั้นให้แก่ นักเรียนจากชั้นหนึ่ง ไปสู่ชั้นหนึ่ง ดำเนินตามนโยบายของครูใหญ่ในปลายปีการศึกษาทุก ๆ ปี และผู้ตรวจการศึกษาในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้อนุมัติและต้องเก็บหลักฐานของนักเรียนแต่ละคนไว้ เมื่อนักเรียนคนใดเรียนถึงชั้นที่กำหนดจะได้รับประกาศนียบัตรและให้จบจากโรงเรียนได้ตามหลักสูตร

ส่วนคณะครูผู้สอน ครูในโรงเรียนมาเลย์ภาษาพื้นเมืองทุกคนเป็นข้าราชการและมีสวัสดิการในการทำงาน คือ ได้รับเงินเดือนตามอัตรา ได้อยู่บ้านพักหรือถ้าไม่มีบ้านพักเพียงพอรัฐก็จะจ่ายเงินค่าเช่าบ้านให้เป็นการตอบแทน รัฐบาลมีเงินให้ครูกู้ยืมอย่างมากมาย ครูมีสิทธิในการโยกย้ายไปโรงเรียนหนึ่งโรงเรียนใดได้ตามสะดวกและตามความสมัครใจ สำหรับครูโรงเรียนประถมศึกษาจะต้องเป็นผู้สำเร็จประถมศึกษา 5 ปี และเข้าเรียนต่อในวิทยาลัยครูไม่น้อยกว่า 2 ปี มีโรงเรียนฝึกหัดครูที่ The Brunie Teacher Training Centre นักศึกษาหญิงส่งไปเรียนที่ Kent College, British North Borneo, The Women's Teacher Training College และ Malacca ซึ่งขณะนั้นบรูไนยังมีความสัมพันธ์กับมาเลเซียและอังกฤษปกครอง โดยให้บรูไนเป็นส่วนหนึ่งของมาเลเซียอยู่ ได้เปิดหลักสูตรครูทดลองสัปดาห์ละครั้ง และหลักสูตรครูสอนภาษาจีนเปิดสอนหลังจากเลิกเรียนและวันหยุดราชการ

The State Educational Officer เป็นผู้แต่งตั้งครูใหญ่ภายใต้การเสนอแนะของผู้ว่าการการศึกษา มาเลย์ ครูใหญ่ได้รับเงินประจำตำแหน่งอีกต่างหากด้วย

ด้านบริการสวัสดิการ สำหรับการรักษาพยาบาล จะมีพยาบาลหมุนเวียนไปตามโรงเรียนต่าง ๆ หรือเด็กอาจจะรับบริการจากโรงพยาบาลอื่น ๆ ของรัฐที่มีการติดต่อกัน การรักษาพยาบาลทุกอย่างในโรงพยาบาลของรัฐเป็นการรักษาฟรี รัฐได้จัดโครงการตรวจรักษาตา และตรวจฟันขึ้นอีกด้วย มีจักษุแพทย์และทันตแพทย์ไปทำการตรวจรักษาให้แก่ นักเรียนทุกโรงเรียนในแต่ละปี นอกจากนี้ยังมี The Education Department ทำหน้าที่บริหารโครงการบริการอาหารกลางวันของโรงเรียน เด็กในห้องที่ชนบททุกคนได้รับอาหารฟรี และเด็กในเมืองได้รับแจกเครื่องคิมฟรี

สำหรับความมุ่งหมายทั่วไปของแผนการศึกษาขณะอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ นั้นเป็นไป เพื่อเตรียมให้นักเรียนได้รับการศึกษาฟรีในระดับ Junior Secondary Education ให้มากที่สุด ภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนระดับนี้ใช้ภาษาอังกฤษกับปรับปรุงการสอนในโรงเรียนมาเลย์และจีนในชั้นสูงให้ดีขึ้น ได้มาตรฐานตามที่อังกฤษกำหนด เมื่อจบแล้วคนมีฐานะดี มักส่งลูกหลานไปเรียนต่อที่อังกฤษ

ส่วนการศึกษาของสตรีซึ่งตามหลักศาสนาไม่นิยมให้ผู้หญิงเรียน อังกฤษได้พยายามปรับเปลี่ยนค่านิยมนี้ โดยจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมีคณะนักบวชเป็นผู้สอนแต่เนื่องจากศาสนาแตกต่างกันทำให้ดำเนินการได้ลำบาก ถึงแม้ในโรงเรียนสตรีระดับประถมศึกษาที่มีความมั่นคงและก้าวหน้าไปมากก็ตาม แต่อัตราส่วนเด็กผู้ชายต่อเด็กหญิงที่ได้รับการศึกษายังคงเป็นอัตราส่วน 2 : 1 แล้วค่อยเพิ่มมากขึ้น อัตราส่วนเป็น 5 : 1 ปัญหานี้ยังคงมีต่อไปจนกระทั่งมีการผลิตครูผู้หญิงมากขึ้นจนเพียงพอไปสอนในโรงเรียนประถมศึกษา ทำให้ประชาชนส่งลูกหลานผู้หญิงเรียนมากขึ้น และเรียนต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาสำหรับสตรีสร้างสำเร็จเมื่อปี ค.ศ. 1956 จากนั้นเป็นต้นมา ประชาชนบรูไนก็ได้รับการศึกษามากขึ้นทั้งหญิงและชาย โดยมีโรงเรียนมาเลย์สอนภาษาและศาสนาตามจารีตประเพณีแบบเดิม ผู้หญิงสามารถเข้าเรียนได้โดยไม่ขัดกับหลักศาสนาที่ตนนับถือ

ต่อมาเมื่อสงนํ้ามันเป็นสินค้าออก ทำให้มีรายได้เข้าสู่ประเทศอย่างมาก รัฐได้นำมาลงทุนจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนภายในประเทศเป็นสวัสดิการขั้นพื้นฐานให้แก่ทุกคนได้เรียนฟรีจนจบมหาวิทยาลัย ด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลอังกฤษ จากนั้นเมื่อได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้วก็ยังคงดำเนินนโยบายนี้ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษและเป็นส่วนหนึ่งของมาเลเซีย ทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านภาษา ระบบการศึกษา และการบริหารการศึกษามาจากอังกฤษอันเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาการศึกษา นอกจากนี้ บรูไนเป็นประเทศที่มีรายได้เข้าประเทศมาก จากการส่งออกนํ้ามันดิบ ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวสูง เมื่อรัฐเน้นที่จะส่งเสริมการศึกษา ทำให้บรูไนสามารถพัฒนาการศึกษาได้มาก แต่การศึกษาที่เป็นอยู่ยังคงมีปัญหาในการจัดระบบการศึกษาอยู่บ้าง ยังไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง อีกทั้งมีโรงเรียนมาเลย์และโรงเรียนจีน นอกจากนี้โรงเรียนในบรูไนไม่ใช่ทุกโรงเรียนที่จะเปิดสอนภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาที่สองที่สมควรจะศึกษา แต่จะมีเฉพาะโรงเรียนใหญ่ ๆ เท่านั้น

เมื่อมีรายได้เข้าประเทศมากแล้ว ยังเป็นประเทศที่มีประชากรน้อย ดังนั้นการที่จะให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน และเรียนในระดับชั้นสูง ๆ นั้น สมควรที่จะเกิดขึ้นได้มากกว่าประเทศที่มีประชากรมากและรายได้ประชาชาติต่ำ จะเห็นได้ว่าสวัสดิการต่าง ๆ ของครูในประเทศบรูไนนั้นค่อนข้างดีและมีความมั่นคงเป็นเครื่องจูงใจให้ครูทำหน้าที่เป็นอย่างดี ทั้งยังมีสวัสดิการสำหรับผู้เรียน ได้แก่ แบบเรียน อาหารกลางวันทำให้นักเรียนมีคุณภาพมากขึ้น

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศกัมพูชา

กัมพูชาหรืออาณาจักรขอมในสมัยโบราณมีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีอารยธรรมเก่าแก่ สืบทอดกันมายาวนานนับพันปี หากแต่หลักฐานที่ปรากฏเกี่ยวกับการศึกษานั้นมีไม่มาก มีปรากฏในระยะหลังที่ฝรั่งเศสเข้าปกครองประเทศแล้ว ตามหลักฐานบันทึกโดยนักบวชชาวฝรั่งเศสได้บันทึกไว้ว่า การศึกษาของประเทศเขมรสมัยก่อนฝรั่งเศสเข้ายึดครองในปี ค.ศ. 1863 มีการเรียนการสอนกระทำกันในวัด เรียกว่า โรงเรียนวัด (Pagoda Schools) เท่านั้น ซึ่งเด็กผู้ชายมีโอกาสเข้าเรียนมากกว่าผู้หญิง ต่อมาในปี ค.ศ. 1867 พระเจ้าบรมมหาราชวังได้สร้างโรงเรียนสำหรับเด็กในพระราชสำนักขึ้น โรงเรียนนี้รับเด็กภายนอกทั่ว ๆ ไปด้วย ขณะนั้นมีนักเรียนอยู่ 40 คน สอนโดยราชบัณฑิต ครั้นถึง ปี ค.ศ. 1873 ได้ตั้งโรงเรียนฝรั่งเศสแห่งแรกขึ้นในกรุงพนมเปญ เป็นโรงเรียนทางศาสนา ในปี ค.ศ. 1893 เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสได้ตั้งวิทยาลัย "College du Protectorat" ขึ้นซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่ว ๆ ไปว่าวิทยาลัย Sisowath Lycee ซึ่งมีแต่เจ้านายและข้าราชการชั้นสูงเท่านั้นที่มีโอกาสเข้าเรียน ในปี ค.ศ. 1903 ได้ตั้งวิทยาลัยเทคนิค ชื่อว่า "Ecole pratique d'industrial" หรือเรียกกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า The Technical College เปิดสอนด้านช่างเทคนิค เมื่อฝรั่งเศสเข้าปกครองกัมพูชาได้จัดระบบการปกครองใหญ่โดยรวมลาว กัมพูชาและเวียดนามเข้าด้วยกันเรียกว่าอินโดจีนของฝรั่งเศสตั้งนั้น ในปี ค.ศ. 1918 The Governor-General, Albert Sarraut อนุมัติโครงการโรงเรียนให้ใช้ทั่วทั้ง Indo-China คือ Tonkin, Annam, Cochinchina, Cambodia, Laos โครงการนี้เสนอโดยทั่วไปโดยมุ่งที่จะสร้างระบบการศึกษาที่ถาวรให้แก่ประเทศอาณานิคมในอินโดจีนของฝรั่งเศสให้เป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน ในปี ค.ศ. 1925 ได้เปิดวิทยาลัยครูขึ้นที่ Sisowath College หลักสูตร 4 ปี ซึ่งรวมโรงเรียนสารพัดเข้าไปด้วย วิทยาลัยแห่งนี้เป็นต้นกำเนิดของวิทยาลัยครูปัจจุบัน และเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยแห่งชาติพนมเปญ (อบรม สนิภบาล, 2539 : 69)

ด้านความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาในขณะที่ฝรั่งเศสปกครอง ได้ตั้งคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติขึ้น โดยกำหนดโครงสร้างของการศึกษาของประเทศกัมพูชาสืบทอดมาจากฝรั่งเศส แต่การสอนค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นแบบกัมพูชา เพราะวัสดุอุปกรณ์ในการสอนไม่เพียงพอเหมือนในประเทศฝรั่งเศส อีกทั้งคนชั้นผู้นำนิยมส่งลูกไปเรียนที่เวียดนามกันมาก ดังนั้นเพื่อให้ทันกับความต้องการในภาวะฉุกเฉินของกัมพูชาใหม่ หลักสูตรใหม่ทั้งของประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเน้นหนักไปในทางความเป็นคนกัมพูชามากขึ้นเท่ากับเป็นการสร้างชาติของตนให้มั่นคงขึ้น และหลุดพ้นจากการถูกครอบงำโดยต่างชาติ การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการศึกษาาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาครั้งใหญ่ หมายถึงต้องปรับปรุงการศึกษาระดับประถม

ศึกษาด้วยโดยการศึกษาในระดับต่ำกว่าประถมศึกษา ระดับประถมศึกษาและโรงเรียนวัดแบบใหม่ เข้าด้วยกัน สำหรับภาษาที่ใช้สอนใช้ภาษากัมพูชาเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ในชั้นประถมปีที่ 4 ให้เรียนภาษาฝรั่งเศสด้วย การศึกษาระดับมัธยมศึกษาประกอบขึ้นด้วย 3 สาย เรียกชื่อดังนี้ คือ สาย A (general) สอนวิชาชีฟ ศิลปะและภาษา สาย B เตรียมนักเรียนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สาย C เตรียมนักเรียนทางด้านเกษตร

การศึกษาของเอกชนอยู่ภายใต้การควบคุมของกรมการประถมศึกษาหรือกรมมัธยมศึกษาตามแต่ละระดับที่เปิดสอน ประกอบด้วยโรงเรียนจีนเป็นของคณจีนที่อพยพเข้าไปอยู่ในประเทศกัมพูชา และโรงเรียนสอนศาสนาของชาวคริสต์ สำหรับโรงเรียนฝรั่งเศส (French School) และโรงเรียนกัมพูชา (Cambodian School) ส่วนใหญ่เป็นคนเวียดนาม และคณะเผยแพรศาสนาคาทอลิกชาวฝรั่งเศสซึ่งยังคงมีอิทธิพลอยู่ในกัมพูชา

มหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศกัมพูชา คือ "The Royal University" ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1964 ซึ่งประกอบด้วยคณะนิติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ วิทยาศาสตร์ แพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ รวมทั้งศูนย์ฝึกหัดครูในพนมเปญ และศูนย์ฝึกอบรมทางการศึกษาที่ Kompong Katuot และ Tonle Bati จากผลของการวางรากฐานมหาวิทยาลัยใหม่ทุกมหาวิทยาลัย ในปี ค.ศ. 1965 การศึกษาชั้นอุดมศึกษาเกือบทุกแห่งในกัมพูชามีการปรับปรุงใหม่ เช่น The Royal Technical University มี 4 คณะ คือ วิศวกรรมโยธา สมุทรศาสตร์และการเดินเรือ อิเล็กทรอนิกส์ ศิลปะและงานฝีมือ มีโรงเรียนเฉพาะทางอยู่ 3 โรงเรียน เปิดสอนวิชาเคมี ภาควิชาปฏิบัติ วิศวกรรมการบิน การพาณิชยนาวิ และมีวิทยาลัยเทคนิคอีก 5 แห่ง รวมกันเข้าเป็น The Institut Technique Supérieur de L' Amitié Kmere soviétique เปิดสอนด้านช่างเทคนิค ส่วน The Royal University of Fine Arts มี 5 คณะ คือ มีสถานฝึกดนตรีและบัลเล่ มีห้องกระจก 2 ห้องมีศูนย์ฝึกทางด้านเทคนิค 2 ศูนย์ คือ ภาพยนตร์ วิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ชั้นสูง ช่างทอง ช่างเงิน และช่างเลคเกอร์ มหาวิทยาลัยแห่งนี้ปรับปรุงขึ้นใหม่ภายหลังจากที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัสเซีย

The University of Kompong Cham มี 3 คณะวิชา คือ วิศวกรรมการเกษตรเมืองร้อน คณิตศาสตร์และฟิสิกส์

The Royal University of Takeo-Kampot มี 3 คณะวิชา คือ วิศวกรรม อิเล็กทรอนิกส์ และสมุทรศาสตร์

กระทรวงเกษตรซึ่งได้รับเงินช่วยเหลือจากฝรั่งเศสมีแนวที่จะปรับปรุง Royal University of Agronomic Science เพื่อฝึกผู้ชำนาญในวิชาเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงปลา การป่าไม้ และวิศวกรรมการเกษตร

ทางด้าน The University Populaire ฝึกอบรมผู้ชำนาญงาน ครูผู้สอน หัวหน้างาน และช่างฝีมือ ทั้งนี้ทางมหาวิทยาลัยเปิดสอนเวลาพิเศษตอนกลางคืนอีกด้วย

The Royal University of Battanbang ประกอบด้วยคณะวิชา คือ ธรณีวิทยา ภาคปฏิบัติและการสำรวจแร่ อุตสาหกรรมการผลิตอาหารวิศวกรรม และศูนย์ฝึกอบรมช่างชั้นสูง ต่อมาได้ตั้งศูนย์ "Agroville" ขึ้นเป็นครั้งแรกซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ สถาบันการศึกษาแห่งนี้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจและแก้ไขการศึกษาของเด็กจรจัดและเด็กวัยรุ่นอายุระหว่าง 12-18 ปี ที่ไม่ได้เข้าเรียน เพื่อให้ได้เรียนต่อ

ในปี ค.ศ. 1864 กัมพูชามีพลเมืองประมาณร้อยละ 10 หรือประมาณ 1 ล้านคน รวมทั้งชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในประเทศด้วย ได้แก่ จีน เวียดนาม และชนกลุ่มน้อยที่ไม่รู้หนังสือ รัฐบาลมีนโยบายที่จะจัดการศึกษาให้แก่บุคคลเหล่านี้ ได้รับการศึกษาและฝึกอาชีพระยะสั้น จึงได้มีการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น โดยความร่วมมือของศูนย์ Agroville กับ โรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1966 มีผู้ได้รับประกาศนียบัตรเมื่อจบการศึกษา แสดงว่าอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ จำนวน 256,410 คน ซึ่งทางกระทรวงศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นการลดคนที่อ่านหนังสือไม่ออกเขียนหนังสือไม่ได้อย่างสัมฤทธิ์ผล กระทรวงศึกษารณรงค์เรื่องนี้อย่างหนักโดยการเปิดชั้นเรียนขึ้นอย่างเต็มที่ ครูที่สอน ไม่ต้องจ่ายเงินเดือน เป็นพระที่นับถือพุทธศาสนา ข้าราชการ ทหาร และนักศึกษาช่วยเหลือด้านการสอนให้เปล่า โครงการนี้ได้เปิดขึ้นทั่วประเทศ เพื่อขจัดความไม่รู้หนังสือ สำหรับแบบเรียนมีการดัดแปลงให้เหมาะสมกับคนหลายเชื้อชาติ กระทรวงศึกษาธิการได้ผลิตแบบเรียนให้คนจีนและคนเวียดนามที่อยู่ในประเทศสามารถเรียนได้อีกด้วย

ด้านการบริหารการศึกษา ขณะที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ได้ใช้รูปแบบการบริหารแบบฝรั่งเศส ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เวียดนามและคนเวียดนามภายใต้การทำงานในฐานะเป็นตัวแทนจากฝรั่งเศส เป็นผู้กำกับดูแล ทำให้การบริหารเป็นไปแบบรวมศูนย์อำนาจ เมื่อภายหลังจากได้รับเอกราชแล้ว รูปแบบยังคงเหมือนเดิมอยู่แต่ต่อมาได้พยายามปรับเปลี่ยนการบริหารโดยกระทรวงศึกษาธิการประกอบด้วยสำนักงานรัฐมนตรี (The Direction des Bureaux) และคณะผู้ตรวจการ (The Inspection du Department) มีหน่วยงานต่อไปนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ คือสภาที่ปรึกษาสูงสุดด้านการอุดมศึกษาแห่งชาติ (The Conseil Superieur des Universités Royales) ทำหน้าที่กำกับดูแลและให้คำปรึกษาด้านการอุดมศึกษา และสำนักงานวางแผนการศึกษาแห่งชาติ (The office National de Planification de l' Education) ทำหน้าที่ด้านการวางแผนและกำหนดนโยบายการศึกษาของชาติ รวมทั้งติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการมีเจ้าหน้าที่ชั้นสูงในกระทรวงศึกษาธิการส่วนใหญ่ได้รับเลือกมา

จากเขตการศึกษาแต่ละเขตเป็นตัวแทนของเขตยกเว้นข้าราชการประจำแผนกต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ประจำในสำนักงาน

ด้านการปฏิบัติงานตามแผนการศึกษา มีการตรวจโรงเรียน การตรวจโรงเรียนเป็นหน้าที่ของผู้ตรวจการศึกษาของระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาทำหน้าที่ตรวจการสอนของครูตามที่กำหนดให้เพื่อให้เป็นไปตามแผนการศึกษา โดยศึกษาจากรายงานของครู รวมทั้งตรวจอาคารสถานที่ให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด ตลอดจนตรวจการมาทำงานของครูอีกด้วย

เมื่อพิจารณาถึงการขยายระบบโรงเรียนตามสภาพทางภูมิศาสตร์ซึ่งในประเทศกัมพูชามีลักษณะภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันออกไปทำให้มีการแบ่งเขตการศึกษา มีหัวหน้าของท้องถิ่น ๆ ทำหน้าที่เหมือนกับผู้ตรวจการศึกษาเขต เพื่อรายงานต่อส่วนกลางเสนอว่าท้องที่ของตนมีโรงเรียนเพียงพอหรือไม่ มีเด็กเข้าเรียนตามเกณฑ์ได้ครบถ้วนในแต่ละปีหรือไม่ หลังจากออกไปเยี่ยมเยียนโรงเรียนและตรวจชั้นเรียนแล้ว ผู้ตรวจการศึกษาหรือผู้ตรวจการศึกษาเขตของโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนมัธยมและวิทยาลัยในแต่ละแห่งที่ตั้งอยู่ในพื้นที่นั้นต้องส่งรายงานการตรวจเยี่ยมต่อกระทรวงศึกษาธิการภายใน 15 วัน รายงานของผู้ตรวจการศึกษานั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการศึกษาของชาติต่อไป

ส่วนคณะครูผู้สอน ในประเทศกัมพูชาขณะอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสมีครูประถมศึกษาและครูมัธยมศึกษาพอกับความต้องการ เพราะรายได้ของครูดีพอสมควร ครูประกอบด้วยชาวฝรั่งเศส ชาวเวียดนาม นักบวชและอาสาสมัคร โดยรัฐบาลฝรั่งเศสออกค่าใช้จ่ายให้ส่วนหนึ่ง ภายหลังจากที่รับเอกราชแล้วครูชาวฝรั่งเศสกลับประเทศไปเหลือแต่ครูชาวเวียดนามและชาวกัมพูชาที่ได้รับการศึกษามาทำหน้าที่สอน ทำให้ครูไม่เพียงพอ ในเวลาต่อมาจึงต้องมีการเร่งผลิตครูมากขึ้น

ในโรงเรียนประถมศึกษาสัปดาห์หนึ่งเรียน 5 วัน แต่ละวันเรียนตลอดเช้า 3 ½ ชั่วโมง และตอนบ่าย 2 ½ ชั่วโมง รวมเป็นเวลาวันละ 6 ชั่วโมง รวมทั้งเวลาพักกลางวันด้วย ซึ่งตามระบบฝรั่งเศส จะพักกลางวันราว ๆ 11.00 น. แล้วเริ่มทำงานใหม่ 14.00 น.

ครูผู้สอน ประกอบขึ้นด้วย ครูประกาศนียบัตร และครูประถมศึกษาระยะเวลาทำงานของครูต่อหนึ่งสัปดาห์ สำหรับครูประกาศนียบัตร สัปดาห์ละ 15 ชั่วโมง ส่วนครูที่ไม่มีประกาศนียบัตรสัปดาห์ละ 20 ชั่วโมง และครูสอนปฏิบัติการ (workshop) สัปดาห์ละ 40 ชั่วโมง ตามสายงาน ครูที่ไม่มีประกาศนียบัตรจะต้องทำงานธุรการในโรงเรียนด้วย ถ้าในชั้นเรียนใดมีนักเรียนน้อยกว่า 20 คน ครูจะต้องทำงานเพิ่มชั่วโมงขึ้น และถ้าชั้นเรียนใดมีนักเรียนมากกว่า 35 คน ครูจะได้ส่วนลด 1 ชั่วโมง ครูคนใดทำงานไม่เต็มตามโควตาในโรงเรียนของตนอาจจะถูกส่ง

ไปสอนในโรงเรียนอื่น ๆ ในเขตเดียวกัน เพื่อให้ได้ชั่วโมงครบตามกำหนด ครูที่ทำงานเกินอัตราเวลาที่กำหนดไว้ เช่น อาจทำงานเพิ่มอีก 2 ชั่วโมง จะได้รับเงินพิเศษตามสิทธิที่ควรได้เป็นค่าล่วงเวลา สำหรับตำแหน่งครูใหญ่ (Principal) รองครูใหญ่ (Vice-Principal) ผู้ช่วยครูใหญ่ (Assistant Principal) และอธิการของวิทยาลัย จะไม่ได้เงินล่วงเวลาในสถานศึกษาของตน ยกเว้นได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ เป็นครั้งคราวและเป็นราย ๆ ไป ตามความจำเป็นเพราะต้องทำงานเต็มเวลาในสถานศึกษา และบริหารสถานศึกษาตลอดทั้งวัน นอกจากนี้ยังมีระเบียบห้ามครูไปทำงานในสถานการค้าใดๆรวมทั้งในโรงงานอุตสาหกรรมอีกด้วย เพื่อให้ครูทำงานสอน ได้เต็มที่มากขึ้น

สำหรับการวางแผนการศึกษา มีคณะกรรมการวางแผนแห่งชาติ (The office National de Planification) วางแผนการศึกษาภายใต้ นโยบายของคณะปฏิวัติ (Kret No 664-CE of October 12, 1962) กำหนดให้งานการศึกษาจะต้องทำวิจัยและเก็บข้อมูลทางสถิติของประเทศกัมพูชาและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย เพื่อจะได้เขียนหลักสูตรให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ตามนโยบายการให้ความช่วยเหลือจากยูเนสโกจึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อดำเนินการดังกล่าว นอกจากนี้ ยังมีคณะกรรมการติดตามประเมินผลทำหน้าที่ตรวจแบบแปลนอนุมัติเกี่ยวกับโครงการด้านอาคารสถานที่ และประเมินผลงานทุก ๆ ปลายปี นอกจากนี้ยังคณะกรรมการจังหวัดหรือเทศบาลสามารถเสนอแผนพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น หรือข้อเสนอแนะใด ๆ ถ้ามีต่อจังหวัดหรือเทศบาลได้เพื่อจะได้นำเสนอต่อจังหวัดและดำเนินการต่อไป

การศึกษาของกัมพูชาดำเนินการได้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งภายหลังจากที่นายพลลอน นอลปฏิวัติ ทำให้มีการรวมศูนย์อำนาจมากขึ้น การศึกษากระจายไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในชนบททำให้เกิดความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทมากขึ้น คนมีฐานะและคนในเมืองนิยมส่งลูกหลานไปเรียนต่อที่ฝรั่งเศส และบางส่วนส่งไปเรียนที่เวียดนามตามแนวทางที่ฝรั่งเศสวางไว้ เมื่อจบจากเวียดนามแล้วก็ไปศึกษาต่อที่ฝรั่งเศสทำให้ความสำคัญของคนในชาติเกี่ยวกับชาติพันธุ์ลดลง เมื่อเกิดเศรษฐกิจตกต่ำและมีความขัดแย้งทางการเมือง ทำให้กัมพูชาเกิดความแตกแยกแบ่งเป็น 3 ฝ่าย เมื่อเขมรแดงเป็นฝ่ายมีชัยชนะได้ปกครองประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ทำให้การศึกษาของกัมพูชาตกต่ำและไม่มีคุณภาพ รัฐบาลไม่ได้ส่งเสริมการศึกษา สถานที่ถูกทำลาย โรงเรียนถูกใช้เป็นค่ายทหารและสถานคุมขังนักโทษการเมือง คนมีการศึกษาอพยพออกไปอยู่นอกประเทศและส่วนหนึ่งถูกสังหารสิ้นชีวิตไปกับสงคราม ทำให้มาตรฐานการศึกษาถูกทำลายไปด้วย ภายหลังจากสงครามกลางเมืองสงบลงแล้ว การฟื้นฟูการศึกษาทำได้ยากลำบากเพราะขาดกำลังคนและเศรษฐกิจที่ไม่มีย่างเพียงพอ การศึกษากลับไปเรียนแบบเก่า คือ อาศัยศาลาวัด

และสร้างเป็นอาคารไม้ชั่วคราว เพื่อเรียนหนังสือเพียงระดับชั้นต่ำแค่พออ่านออกเขียนได้เท่านั้น รัฐบาลได้พยายามปรับปรุงการศึกษาใหม่โดยอาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศและความร่วมมือจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อพัฒนาให้ดีขึ้นในอนาคต

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศกัมพูชาหรือมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า สาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตยในปัจจุบัน ทำให้เห็นว่า การศึกษานั้นได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างมาก ขณะอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสก็ได้รับอิทธิพลทางด้านการศึกษาตั้งแต่ต้นนโยบาย รูปแบบการบริหารจัดการ การเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์และบุคลากรจากฝรั่งเศส ตลอดจนภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีภาษาฝรั่งเศสใช้กันอยู่ นอกจากนี้ ระบบการบริหารของฝรั่งเศสที่กำหนดให้เวียดนามเป็นศูนย์กลางของอินโดจีนมีอำนาจปกครองกัมพูชาด้วยทำให้เวียดนาม คิดว่ากัมพูชาเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนาม ดำเนินการบริหารเหมือนเป็นดินแดนใต้อาณัติ ทำให้กัมพูชาอยู่ในสภาพที่ด้อยกว่าเวียดนาม และไม่ได้พัฒนาเท่าที่ควร จนกระทั่งได้รับเอกราชแล้วก็ไม่สามารถดำเนินการบริหารและปกครองตนเองได้ จึงทำให้เกิดความแตกแยกนำมาซึ่งความเสียหาย เพราะยังต้องพึ่งพาเมืองแม่อยู่เช่น ฝรั่งเศส และเวียดนาม ดังนั้นจึงไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่มีจิตสำนึกและความรู้สึกเป็นชาติร่วมกันประชาชาติจึงไม่พบกับความร่มเย็น จุดนี้แสดงให้เห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ และช่วยสร้างความเป็นเอกภาพของชาติได้ เมื่อเกิดความสงบแล้วจึงได้มีการวางแผนการศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นกัมพูชาให้มากขึ้น เพราะบทเรียนจากอดีตเป็นเสมือนสิ่งเตือนใจ

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม

ในอดีตเวียดนามเป็นอาณาจักรนามเวียดที่มีความเจริญรุ่งเรืองอาณาจักรหนึ่งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำแดงบริเวณที่เป็นประเทศเวียดนามขณะนี้ มีอาณาจักรใหญ่น้อยกระจายอยู่โดยทั่วไปตั้งแต่เหนือจรดใต้ แต่ละอาณาจักรมีจักรพรรดิปกครองเป็นรัฐอิสระ มีการศึกษากันในราชสำนัก และในวัดครั้นเมื่อฝรั่งเศสเข้าปกครองเวียดนาม ได้ตั้งโรงเรียนของคณะนักบวชทางคริสตศาสนา ขึ้นมีอีกหลายแห่งทำการสอน โดยบาทหลวงชาวฝรั่งเศสมีชาวเวียดนามเข้ารับเปลี่ยนศาสนาไปเป็นจำนวนมาก จุดนี้กลายเป็นชนวนความขัดแย้งด้านศาสนาเกิดขึ้นระหว่างคนเวียดนามกับคนฝรั่งเศสจนกระทั่งฝรั่งเศสได้ครอบครองเวียดนามทั้งหมด และได้จัดระบบการศึกษาตามแบบฝรั่งเศสให้แก่เวียดนามเป็นแบบอย่างมาตลอด จนอิทธิพลฝรั่งเศสหมดไปในปี พ.ศ. 2497 เนื่องจากฝรั่งเศสแพ้ที่เดียนเบียนฟู เมื่อประเทศเวียดนามแบ่งออกเป็น 2 ประเทศ คือ เวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ การศึกษาของสองประเทศนี้แตกต่างกันทั้งกฎหมาย นโยบายการศึกษาและการ

บริหารการศึกษา เพราะระบบการปกครองที่แตกต่างกันโดยเวียดนามเหนือปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ แต่เวียดนามใต้ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย มีเส้นขนานที่ 17 เป็นแนวแบ่งพรมแดน ปัจจุบันนี้ประเทศเวียดนามกลับรวมกันเป็นประเทศเดียวกัน และใช้ระบบการปกครองแบบสังคมนิยม ตั้งแต่วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 จึงทำให้ระบบการศึกษาเป็นแบบเดียวกันทั้งประเทศ (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2542 : 10-18)

ด้านความมุ่งหมายและนโยบายของการศึกษา ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม ได้วางนโยบายเพื่อการต่อสู้ของชาติให้มีความอิสระทางการเมืองหลุดพ้นจากอิทธิพลของอาณานิคมไม่ว่าชาติใดก็ตาม เพื่อสังคมและเศรษฐกิจใหม่ งานขั้นมูลฐานของรัฐถูกกำหนดแนวทางตั้งแต่ ประธานาธิบดีโฮจิมินห์ (Ho Chi Minh) นำชาติปลดแอกจากอาณานิคม คือ เอาชนะผู้รุกราน เอาชนะความอดอยาก และเพื่อเผชิญหน้ากับความโง่เขลา ขจัดศัตรูทางการเมืองของประชาชนเวียดนาม ดังประกาศของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีน (Indochina Communist Party) ดังนั้นก่อนที่จะได้รับเอกราชและปฏิรูปทางวัฒนธรรมและการศึกษาของประเทศใหม่จะต้องถือว่า ชาติ อีสรภาพ และประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษา ในระหว่างที่มีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอกราชอยู่ นั้น การพัฒนาทางการศึกษาดกต่ำลงไปมาก เพราะรัฐบาลให้ความสำคัญกับการป้องกันประเทศและพยายามปลูกฝังความรักชาติผ่านทางกิจกรรมการเมือง คือ การฝึกวินัยและวิชาทหาร การปฏิรูปการศึกษาครั้งสำคัญ ๆ ก็ไม่อาจกระทำได้จนกระทั่งปี ค.ศ. 1950 จึงได้จัดระบบการศึกษาทั่วไป 9 ปี ขึ้นแทนระบบการศึกษาแบบ 12 ปี ซึ่งฝรั่งเศสได้จัดไว้แต่เดิม และพยายามรับจำนวนเด็กนักเรียนให้มากขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี ค.ศ. 1956 เพิ่มหลักสูตรใหม่โดยให้มีความสัมพันธ์กับความต้องการของชาติอย่างใกล้ชิด ดังนั้นในหลักสูตรใหม่ของโรงเรียนสามัญได้จัดให้มีการศึกษาวิชาสามัญควบคู่กับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการผลิตการเกษตร และวิชาว่าด้วยความงาม คือ ศิลปวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น

นโยบายของชาติเมื่อเป็นเอกราชแล้วและสังคมเปลี่ยนแปลงไป คือ ต้องการครูที่ได้รับการฝึกอบรมให้เป็นผู้มีจิตใจที่เข้มแข็งและมุ่งมั่น ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงรับภาระหน้าที่จัดอบรมให้การศึกษาแก่ครูใหม่เกี่ยวกับหลักสูตร พิจารณาเกี่ยวกับความมุ่งหมายและหลักประชาธิปไตยในการศึกษาให้กว้างขวาง ครูจำนวนมากที่ได้ฝึกอบรมเมื่อสมัยประเทศถูกยึดครองนั้นมีความคิดว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือของชนชั้นและเจ้าอาณานิคม กระทรวงศึกษาต้องทำให้ครูเหล่านี้มีความเห็นว่าการศึกษาเป็นสื่อกลางในการต่อสู้เพื่อปฏิรูปสังคมในแนวใหม่ นำพาประเทศให้เป็นเอกราชโดยสมบูรณ์ด้วยตนเอง ในขณะเดียวกันได้รณรงค์เพื่อให้คนอ่านออกเขียนได้อย่างมาก โครงการการศึกษาผู้ใหญ่ปี ค.ศ. 1956-1958 ซึ่งเป็นโครงการขจัดความ

ไม่รู้หนังสือในที่ราบลุ่มของประเทศทางตอนเหนือ ตอนกลางและตอนใต้ได้พบความสำเร็จเป็นอย่างดี แต่มีอุปสรรคเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในเขตป่าผู้ซึ่งพูดภาษา และมีวัฒนธรรมท้องถิ่นแตกต่างกัน แต่จากการดำเนินนโยบายรวมชาติได้ผล ทำให้ในราว ปี ค.ศ. 1965 มีคนไม่รู้หนังสือเหลืออยู่ไม่เกิน ร้อยละ 5 จากนั้น นโยบายใหม่ของประเทศ คือ ต้องการฝึกอบรมช่างเทคนิค ครู ผู้บริหาร และคนงานเพื่อรองรับทางด้านวิทยาศาสตร์ให้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเพื่อจะได้อำนวยความสะดวกในการดำเนินนโยบายการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป และนำวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมาพัฒนาชาติให้เหมาะสมในอนาคต

ด้านแผนการศึกษาชาติรัฐบาลได้จัดให้มีโรงเรียนเด็กเล็ก หรือชั้นเด็กเล็ก ทั้งในเมืองและในหมู่บ้านเพื่อเลี้ยงดูเด็กเล็กซึ่งพ่อแม่ต้องออกไปทำงาน และเพื่อเตรียมเด็กให้มีความรู้เพียงพอที่จะเรียนสูงขึ้นไป ในปี ค.ศ. 1962-1963 มีโรงเรียนอนุบาลสำหรับเด็กอายุ 3-5 ขวบ จำนวน 4,974 แห่ง รับเด็กได้ 150,000 คน และมีห้องเรียนสำหรับนักเรียนเตรียม ประมาณ 30,000 ห้องเรียน สำหรับเด็กอายุ 5-6 ขวบ สามารถรับเด็กเข้าเรียนได้ 757,000 คน

ตามระบบการศึกษาใหม่ ในปี ค.ศ. 1963 นี้ ได้จัดให้มีการศึกษาในโรงเรียนสามัญ 10 ปี ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ หรือ 3 ดิกรี ได้แก่ ระดับประถมหรือดิกรี 1 หลักสูตร 4 ปี ระดับประถมตอนปลายหรือดิกรี 2 หลักสูตร 3 ปี และระดับมัธยมศึกษาหรือดิกรี 3 หลักสูตร 3 ปี ในหมู่บ้านเล็กและชนบทห่างไกล พบว่า จัดการศึกษาได้เพียงระดับประถมศึกษา 4 ปี แต่ในหมู่บ้านใหญ่จะมีโรงเรียนประถมศึกษาตอนปลาย หรือ Incomplete Secondary School มากขึ้น และในจังหวัดใหญ่ ๆ มีโรงเรียนมัธยมศึกษาหลายแห่งอย่างครบถ้วน (Complete Secondary School) ในระหว่างปี ค.ศ. 1955-1956 และ ค.ศ. 1964-1965 มีจำนวนนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนสามัญเพิ่มขึ้นจาก 716,085 คน เป็น 2,666,278 คน แสดงว่าการขยายตัวทางการศึกษาดำเนินการได้ผลอย่างรวดเร็ว

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 ได้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมเทคนิคขึ้นเพื่อให้ นักเรียนได้เรียนวิชา เกษตร ศิลปะ แพทย์ เภสัช มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นจาก 2,752 คน ในปี ค.ศ. 1955-1956 ถึง 80,000 คน ในปี ค.ศ. 1964-1965 ในระหว่างปี ค.ศ. 1959 และปี ค.ศ. 1964 มีจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาเพิ่มขึ้นจาก 3,269 คน เป็น 17,207 คน

ในระดับอุดมศึกษามีมหาวิทยาลัยฮานอย (Hanoi) ซึ่งมีสาขาฟิสิกส์ เคมี คณิตศาสตร์ ชีววิทยา ประวัติศาสตร์ วรรณคดี เศรษฐศาสตร์และการเงิน มีนักเรียนเข้าเรียนเพิ่มขึ้นจาก 5,131 คน ในปี ค.ศ. 1958 ถึง 26,300 คน จากปี ค.ศ. 1959-1964 มีจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาจาก 1,462 คน เป็น 3,000 คน

จากปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา ได้จัดตั้งโรงเรียนเทคนิคและอาชีวศึกษาระดับสูงเป็นจำนวนมาก เช่น โรงเรียนช่างก่อสร้างระดับสูง โรงเรียนเหมืองแร่และธรณีวิทยา โทรเลข โทรศัพท โทรคมนาคม อุตสาหกรรมศิลป์ ความสัมพันธ์ระหว่างชาติ ดนตรี พลศึกษา วัฒนธรรมและการกีฬา เพื่อผลิตกำลังคนให้ครบทุกด้าน เพียงพอกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 เป็นต้นมาระบบการศึกษาผู้ใหญ่ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง การศึกษาผู้ใหญ่ประกอบด้วย 3 ระดับ เช่นเดียวกับโรงเรียนสามัญ แต่ตามระเบียบของโรงเรียนภาคกลางคือนักศึกษาผู้ใหญ่สามารถเรียนได้โดยไม่ต้องหยุดงานประจำของเขาหลักสูตรประถมศึกษาดำหรับผู้ใหญ่ซึ่งผู้รู้หนังสือแล้วได้จัดสอนไว้ในโรงงานเช่นเดียวกับในโรงเรียนในเมืองและในหมู่บ้าน หลักสูตรประถมศึกษาตอนปลายได้จัดสำหรับผู้ใหญ่ที่มีสิทธิเข้าเรียนได้ และแต่ละจังหวัดมีโรงเรียนมัธยมศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ โรงเรียนเหล่านี้สามารถสอนให้คนงานและชาวนามีความรู้และสอบเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมเทคนิค และสถาบันอุดมศึกษาได้ระหว่างปี ค.ศ. 1955 และ ค.ศ. 1960 มีจำนวนนักศึกษาผู้ใหญ่สำเร็จการศึกษาทั้งสามระดับเพิ่มขึ้นจาก 126,000 คน ถึง 1,249,700 คน ในระหว่าง ค.ศ. 1961 และ ค.ศ. 1966 มีนักศึกษาผู้ใหญ่เข้าเรียนในหลักสูตรนี้ถึง 3 ล้านคน

สถานศึกษาฝึกหัดครูก็เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว คือ ในแต่ละเมืองแต่ละจังหวัดมีวิทยาลัยครูประถมศึกษาตอนปลายตั้งขึ้นอย่างละ 1 แห่ง สถานฝึกหัดครูประถมศึกษาได้ขยายหลักสูตรสำหรับผู้เข้าเรียนเพียง 4 ปีเท่านั้น เป็นหลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้ที่ยังจบจากโรงเรียน 7 ปี คือ ประถมศึกษาตอนปลายเข้าเรียนต่อเพื่อเป็นครูสอนระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ยังมีวิทยาลัยครูมัธยมศึกษาที่ฮานอย (Hanoi) วินห์ (Vinh) และวิคต์-บัค (Vict-Bac) เพิ่มขึ้นด้วย จำนวนนักศึกษาในสถาบันการศึกษาเหล่านี้เพิ่มขึ้นจาก 12,000 ในปี ค.ศ. 1954 ถึง 34,727 คน ในปี ค.ศ. 1960 นอกจากนี้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ปี ค.ศ. 1966 ได้มีการปรับปรุงเงินเดือนครูที่สำเร็จจากวิทยาลัยครูเสียใหม่ให้ได้รับเงินเดือน และสวัสดิการเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ในระหว่างปี ค.ศ. 1960 ถึง ค.ศ. 1965 ได้จัดโรงเรียนแบบใหม่ขึ้น เป็นโรงเรียนสามัญแต่เปลี่ยนนโยบายไปทางเกษตรหรือเทคนิคหรืออาชีวศึกษาพิเศษ แต่จัดขึ้นเพื่อการศึกษาสำเร็จรูปโดยจัดให้สัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในอำเภอแต่ละแห่งโดยให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการ

เมื่อพลเมืองจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษากันมากขึ้นได้เปิดมหาวิทยาลัยภาคกลางขึ้น และขยายหลักสูตรทางไปรษณีย์ สำหรับคนงาน พวกช่าง และเจ้าหน้าที่แผนกบริหาร ได้ศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยไม่ขัดกับเวลาทำงานของพวกเขาเป็นการเพิ่มเติมคุณวุฒิและความรู้พิเศษ

ไปใช้ในการทำงานได้ ในปี ค.ศ. 1960 มีนักศึกษาเข้าเรียนในหลักสูตรอุดมศึกษาภาคกลางถึง 3,800 คน และในปี ค.ศ. 1964 มีนักศึกษาเพิ่มขึ้น 10,000 คน นับว่าเวียดนามภายใต้นโยบายของโฮจิมินห์ ได้พัฒนาการศึกษาไปได้อย่างกว้างขวาง

ด้านการบริหารการศึกษา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามประกอบด้วย 29 จังหวัดในภาคเหนือ และ 4 จังหวัดในภาคกลาง หลักเบื้องต้นในการบริหาร คือ ประชาธิปไตยแบบรวมอำนาจ มีสภาของประชาชน สภาของจังหวัด สภาระดับเมืองเป็นศูนย์รวมของการบริหาร และอำนาจระดับสูงในการบริหาร คือ สภารัฐมนตรี ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อจากสภาแห่งชาติ ในการจัดการศึกษาให้กระทรวงการศึกษาเป็นผู้บริหารงานประสานกับกระทรวงวัฒนธรรมโดยตรง และประสานกับสภานิติบัญญัติของประชาชนโดยทางอ้อมเพื่อดำเนินการด้านการกำหนดนโยบายวางแผนการศึกษา และควบคุมการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนกระทรวงอุดมศึกษาและการศึกษามัธยมศึกษาพิเศษ มีหน้าที่ควบคุมการศึกษาระดับอุดมศึกษาและการศึกษาระดับมัธยมศึกษาพิเศษ คือ สายอาชีพ โดยส่งเสริมให้นักเรียนเข้าศึกษาต่อให้มากขึ้นในแต่ละปีการศึกษา

ด้านการปฏิบัติงานตามแผนการศึกษา มีการตรวจการศึกษา เป็นหน้าที่ของข้าราชการในระดับต่าง ๆ กัน คือ ผู้ตรวจการศึกษาระดับท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบโรงเรียนในท้องถิ่นโดยตรง และผู้ตรวจการศึกษาระดับประถมศึกษาที่มีหน้าที่รับผิดชอบโรงเรียนระดับประถมศึกษาทุกแห่งภายในจังหวัด กระทรวงศึกษาธิการดูแลโรงเรียนในทุกระดับส่วนกลาง มีผู้ตรวจการศึกษามือซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบในการแนะนำการพัฒนาปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นไปตามแผนการศึกษา และแนะนำผู้ตรวจการศึกษาระดับจังหวัดในทุกจังหวัดให้ปฏิบัติตามแผนการศึกษาที่กำหนดไว้

กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนดรายละเอียดของหลักสูตรในแต่ละโรงเรียน หลักสูตร 4 ปีแรกของการประถมศึกษาที่มีวิชาที่สำคัญ คือ วิชาภาษาเวียดนาม คณิตศาสตร์ ความรู้เรื่องโลก ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สุขศึกษาและพลศึกษา การทำสวนและเกษตรเบื้องต้น ในชั้นปีที่ 5-10 เพิ่มวิชาต่อไปนี้เข้าไป คือ วิชาภาษาจีน ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษารัสเซีย ปรัชญา เศรษฐกิจ ธรรมชาติวิทยา ฟิสิกส์ เคมี วาดเขียนและดนตรี ในปีการศึกษาหนึ่ง ๆ ใช้เวลาเรียน 30 สัปดาห์ รวมทั้งการสอนในห้องเรียนและงานการปฏิบัติงานในสถานประกอบการ

จึงกล่าวได้ว่าภายหลังจากรวมชาติได้สำเร็จแล้ว รัฐบาลได้ดำเนินการบริหารและปกครองประเทศด้วยระบบสังคมนิยม สามารถดำเนินการได้อย่างเคร่งครัดและเห็นความสำคัญของการศึกษาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศในนโยบายเร่งรัดพัฒนาประเทศ ตลอดจนการสร้างเอกภาพของชาติบนพื้นฐานของความเป็นชาติร่วมกัน การดำเนินการทำได้อย่างรวดเร็ว เพราะได้ผู้นำที่เข้มแข็ง และระบอบการปกครองที่เด็ดขาดทำให้สามารถดำเนินการได้

โดยตรง จากการศึกษาที่เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและฝรั่งเศสได้วางรากฐานการศึกษาให้แก่เวียดนามโดยตรง รวมทั้งให้เป็นประเทศหลักในกลุ่มอินโดจีนของฝรั่งเศส ทำให้มีรากฐานที่มั่นคงส่วนหนึ่งอันเป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อมา

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศอินโดนีเซีย

อินโดนีเซียหรือชาวเป็นหมู่เกาะที่เคยเป็นอาณานิคมของฮอลันดาอันยิ่งใหญ่ในอดีต มีหลักฐานปรากฏจากเริ่มต้นคริสต์ศักราชจนถึงศตวรรษที่ 15 เป็นยุคที่พวกฮินดูที่มีอำนาจในหมู่เกาะอินโดนีเซีย ซึ่งประกอบด้วยเกาะสามพันกว่าเกาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบนเกาะชวาและเกาะบาหลี เมื่อประมาณศตวรรษที่ 5 ค.ศ. 1400- ค.ศ. 1600 พวกมุสลิม ซึ่งเป็นพ่อค้าได้เดินทางมาจากประเทศอินเดียและประเทศอิหร่าน และได้มาตั้งรกรากอยู่ทางตอนเหนือของเกาะสุมาตรา ส่วนพวกโปรตุเกสและสเปนได้ตั้งรกรากอยู่ในมะละกา พวกพ่อค้าดังกล่าวได้นำลัทธิศาสนาเข้ามาพร้อมกับสินค้าของพวกเขา เพื่อค้าขายกับอาณานิคมตามหมู่เกาะต่าง ๆ ซึ่งหมู่เกาะเหล่านี้มีสินค้าที่สำคัญที่พวกพ่อค้าต่างชาติต้องการกันมาก คือ เครื่องเทศ โดยเฉพาะที่เกาะชวา เมื่อเข้ามาค้าขายก็ได้เผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ชาวชวาต่อมา ตามความเป็นจริงแล้วการศึกษาในระยะต้นๆ ของชาวเกาะเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับศาสนาและแบบแผนต่าง ๆ ของศาสนาอิสลาม ซึ่งผู้สอนส่วนมากเป็นอิสลามและเป็นผู้นำทางศาสนา ทำหน้าที่ปกครองดินแดนไปด้วย (บังอร ปิยะพันธุ์, 2537 : 77 – 82)

ในปลายศตวรรษที่ 16 พวกฮอลันดาได้ขับไล่พวกโปรตุเกส ซึ่งตั้งรกรากอยู่ในมะละกาและขึ้นครองความเป็นใหญ่บนเกาะแห่งนี้ ในระยะที่พวกฮอลันดาปกครองอาจแบ่งออกเป็นระยะเวลาดังต่อไปนี้ คือ (อบรม สนิททิบาล, 2539 : 101-109)

1. ระยะจาก ค.ศ. 1600- ค.ศ. 1800 บริษัท The Dutch East Indian Company พยายามที่จะเผยแพร่ศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์โดยผ่านทาง การจัดตั้งโรงเรียนทางศาสนา ครูสอนทุกคนต้องเป็นฮอลันดา ในระยะนั้นไม่มีการกำหนดหลักสูตร ไม่กำหนดชั้นหรือระดับของการศึกษาที่แน่นอน เรียนหลักของคริสต์ศาสนากับคณณิกบวชโดยตรง

2. ระยะจาก ค.ศ. 1800- ค.ศ. 1942 หลังจากบริษัท The Dutch East Indian Company ได้ล้มเลิกกิจการไป บริษัท The Netherlands East Indies Government ก็เข้ามาแทนที่ในตอนแรก ๆ การศึกษาได้เปลี่ยนไปเป็นของชุมชนโดยรัฐบาลได้แบ่งเงินจำนวนหนึ่งเป็นเงินอุดหนุนให้กับโรงเรียน โรงเรียนฝึกหัดครูก็ได้ตั้งขึ้น ในตอนนี้โรงเรียนต่าง ๆ หลายแห่งใช้ภาษาพื้นเมืองเป็นภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียน

ประมาณต้นศตวรรษที่ 20 ได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้น 2 ประเภท คือ โรงเรียนประถมศึกษา สำหรับเด็กฮอลันดา และโรงเรียนสำหรับเด็กอินโดนีเซีย ในชั้นเรียนที่ 1-2 ของประถมศึกษา แบบพื้นเมือง ใช้ภาษาท้องถิ่นสอนเด็กนักเรียน

ในปี ค.ศ. 1912 โรงเรียนพื้นเมืองที่เป็นโรงเรียนประเภทดีได้เปลี่ยนเป็น Dutch Native Primary Schools ในชั้นสูงสุดใช้สอนเป็นภาษาฮอลันดา

ในปี ค.ศ. 1921 โรงเรียน Schakel-Schools (โรงเรียนต่อเนื่อง) ได้เปิดขึ้นเป็นโรงเรียนแบบเชื่อมโยงระหว่างภาษาต่าง ๆ ที่สอนอยู่ในโรงเรียนพื้นเมืองและโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่ใช้ภาษาฮอลันดาสอน โครงการนี้ตั้งขึ้นมาเพื่อที่จะช่วยเหลือให้เด็กสามัญชนได้เรียนสูงชันกว่าระดับประถมศึกษา เพราะก่อนหน้านี้เด็กที่ยากจนและเป็นลูกคนธรรมดาจะเรียนได้แค่ระดับประถมศึกษาในโรงเรียนพื้นเมืองเท่านั้น ส่วนเด็กที่มีฐานะดีจะได้เรียนต่อในโรงเรียนของชาวฮอลันดา และได้มีโอกาสไปศึกษาต่อยังฮอลันดา ทำให้เกิดความแตกต่างและแตกแยกกันในชาติ แต่ในทางปฏิบัติมีเด็กอินโดนีเซียจำนวนน้อยที่ได้เรียนต่อตามระบบการศึกษาแบบนี้ เพราะพื้นภาษาและความรู้จากโรงเรียนแบบเดิมยังมีไม่เพียงพอที่จะเรียนต่อในระบบใหม่

ในปี ค.ศ. 1942 - ค.ศ. 1945 เป็นปีที่ญี่ปุ่นเข้ายึดครองโรงเรียนประถมศึกษาทุกรูปแบบ ได้ถูกยกเลิกไป และได้สร้างโรงเรียนเพียงแบบเดียวสำหรับคนทุกชั้นขึ้นมาแทนที่ โดยใช้ภาษาอินโดนีเซียเป็นภาษาที่ใช้ก่อนในโรงเรียน และเน้นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมแห่งชาติอินโดนีเซีย คือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมตะวันตกที่มีอยู่ให้เป็นวัฒนธรรมตะวันออก

หลังจากวันที่ 17 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ได้ประกาศอิสรภาพแล้วมีการแก้ไขระบบการศึกษาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายใหม่ คือการศึกษาจะต้องรับใช้คนทุกคนและเป็น การเตรียมตัวคนเพื่อชีวิต ไม่ใช่เตรียมคนเพื่อศึกษาต่อ จากนั้นเป็นต้นมาความสำคัญของการ พัฒนาการศึกษานักศึกษาคือ การพัฒนาสังคมและศีลธรรมของนักเรียน ผิดกับการศึกษาสมัย ก่อนซึ่งเน้นหลักเฉพาะความรู้เพียงอย่างเดียว ดังนั้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา การศึกษาของอินโดนีเซียจึงเป็นเอกภาพและมีความเป็นอินโดนีเซียมากขึ้น

ด้านความมุ่งหมายและนโยบายของการศึกษา มีหลักคือทำให้คนมีความรู้ลึกซึ้งคิดชอบ ชั่วดี มีบุรณภาพ มีประชาธิปไตย รับผิดชอบต่อสังคม และประเทศชาติเป็นอย่างดีการศึกษาขึ้นอยู่กับหลักปรัชญาศีล (Pantja - Sila) ห้าขั้นดังนี้คือ 1. เชื่อฟังพระเจ้าเป็นเจ้า 2. ทำตนให้เป็นคน มีจิตใจกว้างขวาง 3. มีความสำนึกเกี่ยวกับชาติของตน 4. ฝึกหัดตนให้เป็นคนมีประชาธิปไตย 5. เป็นบุคคลที่ทำตนเข้ากับสังคมอินโดนีเซียได้ดี นอกจากนี้การศึกษาต้องขึ้นอยู่กับรัฐธรรมนูญของรัฐ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของชาติอีกด้วย

เมื่อวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 1969 ประธานาธิบดีซูฮาร์โต (Soeharto) ได้ลงนามอนุมัติงบประมาณปี ค.ศ. 1969-1970 สำหรับทำแผนการศึกษา โดยกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนา 5 ปีของประเทศ ได้รวมเอาแผนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเข้าไว้ด้วย แผนการศึกษา 5 ปี มีรูปแบบอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของแผนพัฒนาประเทศในบทที่ 10 ของ "Repelita" (แผนพัฒนา 5 ปีของอินโดนีเซีย) ซึ่งเกี่ยวกับการศึกษา กล่าวไว้ว่า "การศึกษามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดเช่นเดียวกับความต้องการทางเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมเพื่อที่จะเตรียมนักเรียนให้มีชีวิตที่ดีกว่าและเพื่อให้ชุมชนพบความสำเร็จ"

ดังนั้น ในโครงการ 5 ปีนี้ รัฐบาลได้ตกลงทำเฉพาะบางสิ่งบางอย่างก่อน เช่น การเกษตรกรรม อุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมขนาดเล็กภายในบ้าน อุตสาหกรรมเหมืองแร่ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พร้อม ๆ กันนี้ก็ได้ออกแบบปฏิรูปแผนการศึกษาไปด้วยให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่ประสบปัญหา เพราะการศึกษาของประเทศอินโดนีเซียยังขาดดุลยภาพ (Imbalance) อยู่มาก สิ่งที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบตั้ง (Vertical) และแบบนอน (Horizontal) ดังนี้

1. The Vertical Imbalance กล่าวถึงการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ของการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษาสูญเสียมากกว่าระดับอื่น ๆ เด็กจำนวนประมาณ 13 ล้านคน เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาจากจำนวน 195 ล้านคน ซึ่งนับว่าน้อยมาก อีกทั้งเด็กจำนวนร้อยละ 56.4 เข้าสอบแข่งขันเพื่อจะเข้าเรียนต่อในมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่เด็กเหล่านี้จะเข้าเรียนต่อได้เพียง 2 คน ในจำนวน 8 คน (ร้อยละ 38) เด็กนักเรียนที่จบมัธยมศึกษาชั้นต้นจะเข้าเรียนต่อในมัธยมศึกษาชั้นสูงประมาณ ร้อยละ 60 เหตุผลที่เด็กไม่เรียนต่อมีอยู่หลายอย่างแต่ที่สำคัญคือ โรงเรียนมีมาตรฐานต่างกัน ชั้นเรียนมีน้อย วัสดุ ๆ ไม่ค่อยจะมี ขาดสวัสดิการ ขาดอุปกรณ์การสอน และใช้วิธีสอนที่ล้าสมัย

2. The Horizontal Imbalance กล่าวถึงอัตราส่วนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาเปรียบเทียบกับนักเรียนในระดับเทคนิคและอาชีวศึกษา ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ คือ ต้องการจัดการศึกษาระดับเทคนิคและอาชีวศึกษาให้เพิ่มขึ้นพอเพียงกับจำนวนหลักสูตรต่าง ๆ แต่ไม่สามารถดำเนินการได้เพราะเศรษฐกิจตกต่ำภายหลังสงคราม นอกจากนี้ยังมีความต้องการที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่งเพื่อปรับปรุงการสอนวิทยาศาสตร์ให้ดีขึ้นทุกระดับ แต่ในระดับโรงเรียนมัศึกษามีห้องทดลองวิทยาศาสตร์ไม่ถึง ร้อยละ 5 หรือแม้แต่ห้องสมุดก็มีน้อยมาก เป็นห้องสมุดขนาดเล็ก มีหนังสือเพียงแค่แบบเรียนธรรมดาเท่านั้น ยังไม่มีหนังสือทางวิชาการระดับสูง

จุดมุ่งหมายของการศึกษาทั้งหมดในระหว่าง 5 ปี ต่อมา คือ ค.ศ. 1970-1974 คือ ปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาทั้งหมดอย่างเร่งด่วน การปรับปรุงคุณภาพการศึกษาจะได้สัดส่วนกันกับการขยายปริมาณ โดยรัฐบาลชูฮาร์โต ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อศึกษาเรื่องนี้โดยเฉพาะ เพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงการศึกษา แต่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองขึ้นต่อต้านรัฐบาลชูฮาร์โต จึงทำให้แผนการนี้จะจกกลางและไม่ได้ดำเนินการต่อแม้ภายหลังชูฮาร์โตจะกลับมามีอำนาจปกครองประเทศอีก ทำให้การดำเนินการไม่ต่อเนื่องกัน

แผนการศึกษาชาติมีขอบข่ายและกำหนดว่า เด็กอายุ 6 ปีขึ้นไป ทุกคนมีสิทธิเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนได้ การศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กอายุ 8-13 ปี เด็กเหล่านี้จะเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลหรือโรงเรียนศาสนาก็ได้ โรงเรียนของรัฐโรงเรียนหนึ่งจะต้องมีนักเรียนไม่น้อยกว่า 30 คน การศึกษาจัดให้เปล่าแต่อาจจะเสียเงินค่าเครื่องเขียนแบบเรียนบางส่วนเอง แต่อย่างไรก็ตามในกรณีที่ผู้ปกครองของเด็กยากจนไม่สามารถซื้ออุปกรณ์การเรียนได้ รัฐก็จะจัดให้ฟรีด้วยส่วนหนึ่ง เพื่อทดแทนที่เด็กส่วนหนึ่งไม่สามารถจ่ายให้ได้

หลักการขั้นพื้นฐานของแผนการศึกษาประกอบด้วย การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา (Pre-Primary) ระดับประถมศึกษา (Primary) หลักสูตร 6 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลายสายสามัญ (Junior and Senior Secondary) แต่ละระดับหลักสูตรละ 3 ปี ส่วนระดับอาชีวศึกษาสายอาชีพขั้นต้น (Vocational and Technical) หลักสูตร 3 ปี เมื่อสำเร็จแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรและสามารถเรียนต่อในขั้นสูงขึ้นไปอีก 2 ปี นักศึกษาจะได้รับการศึกษาแบบเป็นครูช่างเทคนิคและครูอาชีวศึกษาด้วย แบบเดียวกันกับนักศึกษาในวิทยาลัยครู (Normal College)

ด้านความรับผิดชอบ การศึกษาในประเทศอินโดนีเซียอยู่ในความรับผิดชอบของหลายหน่วยงาน แต่กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบการศึกษาของรัฐเกือบทั้งหมดซึ่งไม่เหมือนกับหน่วยงานอื่นรับผิดชอบเพียงบางส่วนเท่านั้น หน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ การตรวจตราการศึกษาของเอกชน การจัดประเภทโรงเรียนและตรวจมาตรฐานสถานศึกษา การจ่ายเงินเดือนครู การจ่ายเงินอุดหนุนให้แก่โรงเรียนราษฎร์ การวางแผนนโยบายบริหารสถาบันของรัฐทั้งระดับสูงและระดับมัธยมศึกษา การพิจารณาหลักสูตรและตรวจตราโรงเรียนระดับประถมศึกษาและก่อนประถมศึกษาจัดหลักสูตรสอนวิชาชีพ (Technical and Vocational Curriculum) ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ฝึกอบรมครูประถมและมัธยม จัดการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาพิเศษให้แก่เด็กพิการทางร่างกายและสมอง

สำหรับหน่วยงานอื่นที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาส่วนใหญ่ คือ รัฐบาลส่วนภูมิภาค (Provincial Government) จำนวน 25 คน รับผิดชอบการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาและระดับ

ประถมศึกษาของท้องถิ่นที่ปกครอง และรับผิดชอบการศึกษาาระดับสูงที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อีกด้วย กระทรวงมหาดไทยหรือในภาษาท้องถิ่น เรียกว่า กระทรวงบ้าน (Ministry of Home Affairs) มีหน้าที่สนับสนุนรัฐบาลท้องถิ่นให้ดำเนินการ รวมทั้งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการควบคุมค่าใช้จ่ายทางการศึกษาทั้งหมด กระทรวงศาสนา (Ministry of Religious Affairs) รับผิดชอบเกี่ยวกับโรงเรียนมัธยมทั้งที่เป็นโรงเรียนของรัฐและโรงเรียนราษฎร์ กระทรวงแรงงาน (Ministry of Manpower) มีหน้าที่จัดฝึกอบรมช่างฝีมือ กระทรวงกลาโหม กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงคมนาคม มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้วย คือ จัดอบรมผู้เข้าทำงานต่อจากกระทรวงศึกษาธิการและมีโครงการอบรมหลังจากนักเรียนสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาไปแล้ว คือ มีหน้าที่ฝึกอบรมหลักสูตรการทำงานตามที่กระทรวงนั้น ๆ มีหน้าที่บรรจุคนเข้าทำงานในสายงานของตน

การบริหารการศึกษา

ความรับผิดชอบด้านนี้ ในปี ค.ศ. 1967 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดรูปแบบใหม่ คือ รวมกรมและกระทรวงต่าง ๆ มาจัดตั้งใหม่จากเดิมมี 5 กรม เข้ามาร่วมกันรับผิดชอบการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาชั้นสูงและการกีฬา วัฒนธรรม กิจกรรมวัยรุ่นและลูกเสือ เมื่อก่อนสำหรับกิจกรรมดังกล่าวแยกรับผิดชอบถึง 3 กระทรวง เมื่อจัดระบบใหม่ทำให้การบริหารงานคล่องตัวขึ้น

แม้จะมีการปฏิรูปการศึกษาแล้วก็ตาม แต่รัฐบาลมีนโยบายว่ายังต้องการแก้ไขสิ่งที่ไม่จำเป็นบางประการในแบบเดิมโดยการให้กระทรวงศึกษาธิการประสานงานกันกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้มีความต่อเนื่องในการทำงานมากขึ้น และมีนโยบายมุ่งปรับปรุงโรงเรียนให้ทันสมัยยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้ใน 25 จังหวัด มีจังหวัดหนึ่งเป็นจังหวัดหลักมีตัวแทนของรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการประจำอยู่ที่จังหวัดนั้น ตัวแทนของแต่ละกรม และตัวแทนของกระทรวงอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังมี The Directorate-General of Higher Education ซึ่งเป็นหน่วยประสานงานประจำอยู่ในเขตเหล่านี้ เพื่อประสานงานการศึกษาในพื้นที่ สำหรับรัฐบาลกลางรับผิดชอบเกี่ยวกับนโยบายวางแผนและเสนอแนะหลักการของการศึกษา การบริหารระดับจังหวัดมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาในจังหวัดและในอำเภอ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของอธิบดีแต่ละกรม ส่วนการบริหารระดับสูง มีเจ้าหน้าที่ในฝ่ายบริหารระดับสูงส่วนใหญ่มาจากในวงการการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งมาจากมหาวิทยาลัยเป็นบุคคลที่มีอายุ 25 ปี ขึ้นไป และปลดเกษียณเมื่ออายุ 55 ปี เจ้าหน้าที่ระดับสูงนี้อยู่ในตำแหน่ง 10-15 ปี

การปฏิบัติงานตามนโยบายการศึกษา ด้านการตรวจการศึกษา ไม่มีหน่วยกลางโดยตรงของคณะผู้ตรวจการศึกษา แต่ผู้ตรวจการศึกษาจะแยกออกเป็นคณะรับผิดชอบแต่ละพื้นที่

ภายในจังหวัดและอำเภอแต่ละแห่ง คณะผู้ตรวจการศึกษามีหน้าที่ตรวจวิธีการสอน หลักสูตร ช่วยเหลือสนับสนุนงานของโรงเรียนและของครู ผู้ตรวจการศึกษายังมีหน้าที่รวบรวมบันทึก ข้อมูลตามคำสั่งของ Directorate-General ของแต่ละพื้นที่ งานในหน้าที่ของผู้ตรวจการศึกษาเป็น งานประจำ แต่กำลังวาง โครงการขยายงานทางด้านการศึกษา นอกโรงเรียนตามข้อเสนอของศูนย์ การศึกษานอกโรงเรียนแห่งชาติ (National Nonformal Education Centre) เพื่อดูแลการศึกษานอก โรงเรียนด้วย

ด้านมาตรฐานการศึกษามีกำหนดเป้าหมายสำหรับขนาดชั้นเรียน อัตราส่วนระหว่างครู กับนักเรียน แต่ก็ยังเป็นอัตราส่วนตามทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ ขนาดของชั้นเรียนในชั้นประถมศึกษา ศึกษาระมาณ 56 คน ในชั้นมัธยมศึกษา 35 คน มีแนวโน้มจัดให้ชั้นประถมศึกษาที่มีนักเรียนชั้น ละ 40 คน และมัธยมศึกษาชั้นละ 30 คน โรงเรียนมัธยมส่วนใหญ่มีครูห้าคน รวมทั้งครูใหญ่ มีชั้นเรียน 6 ชั้น ครูต้องทำงานมากและรับผิดชอบหลายด้าน

ด้านการวัดผลมี The Directorate-General เป็นผู้รับผิดชอบในการออกข้อสอบมาตรฐาน ใช้ในการสอบเทอมสุดท้ายของชั้นประถมศึกษาทั้งหมด จนกระทั่งปี ค.ศ. 1969 ได้เปลี่ยน ระบบการวัดผลเป็นหน้าที่ของจังหวัดรับผิดชอบเอง แต่มีกรรมการจากส่วนกลางมาดูแลการออก ข้อสอบที่ใช้ในแต่ละจังหวัดเพื่อให้ได้ข้อสอบเข้าขั้นมาตรฐานทั่วทั้งประเทศ ดังนั้น การสอบเข้า เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายเป็นการจัดสอบในระดับท้องถิ่น แต่การสอบเข้า มหาวิทยาลัยจัดสอบในระดับเขตการศึกษา

คณะครูผู้สอน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาปี ค.ศ. 1950 ครูที่ทำการสอนทุกคนต้อง ได้รับประกาศนียบัตรตามระดับของโรงเรียนที่ตนเข้าสอน เช่น ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา แต่ในทางปฏิบัติครูเป็นจำนวนมากยังขาดครูที่มีคุณสมบัติดังกล่าวทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษาขาดครูที่มีคุณสมบัติตาม กำหนดมากกว่าระดับอื่น รัฐบาลกำลังรณรงค์เร่งรัดนโยบายนี้เพื่อยกระดับคุณภาพของครู ส่วน อัตราเงินเดือนของครูขึ้นอยู่กับกฎการจ่ายเงินเดือนของข้าราชการพลเรือน แต่เป็นเงินเดือนค่อนข้างต่ำ ถ้าจะเปรียบเทียบกับพนักงานพาณิชย์และพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้จึง ทำให้ครูส่วนมากทำงานอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นอาชีพรอง ผลจากการเกิดภาวะเงินเฟ้อในอดีตทำให้ รัฐบาลชูฮาร์โตมีความเห็นใจครูเป็นอันมาก และได้พิจารณาเพิ่มเงินเดือนให้แก่ครูเสียใหม่ แต่ถึงแม้ว่าเงินเดือนจะเพิ่มขึ้นก็ตามก็ยังไม่เท่ากับหน่วยงานอื่น ๆ การขาดครูสะท้อนให้เห็นถึง ความไม่สมดุลของค่าจ้างกับแรงงานทำให้ไม่มีคนต้องการประกอบอาชีพครูปัญหาการขาดครู จึงคงมีอยู่

ส่วนกำหนดเวลาเรียนนั้น โรงเรียนเปิดเรียนเดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคม รวมเวลาเรียนทั้งหมด 240 วัน โดยเริ่มเรียนตั้งแต่เวลา 7.30 น.-13.30 น. สัปดาห์หนึ่งเรียน 6 วัน ในวันศุกร์เรียนเพียงครึ่งวัน คือ 7.30 น.-11.30 น. ส่วนช่วงบ่ายทำพิธีทางศาสนาอิสลามและนโยบายของซูฮาร์โต ได้จัดระบบการศึกษาใหม่มีการเข้มงวดเกี่ยวกับการทำงานของครูมากขึ้น มีโครงการจัดอบรมครูระหว่างปิดภาคเรียน จัดโครงการสอนและอบรมวิธีสอนใหม่ หลักสูตรใหม่ การวัดและประเมินผลใหม่ การวัดและประเมินผลใหม่ รัฐบาลได้เอาใจใส่กับการศึกษามากกว่าครั้งก่อน ๆ มาก เพราะต้องการพัฒนาคนในชาติให้เหมาะสมกับการพัฒนาประเทศ

แผนการศึกษา

ภายในกระทรวงศึกษาธิการมีสำนักงานวางแผนและวิจัยเป็นสำนักงานที่สำคัญในการวางแผนการศึกษา สำนักงานนี้ต้องทำงานสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสภาพงานแห่งชาติ ซึ่งรับผิดชอบในการประสานงานกับกระทรวงต่าง ๆ ร่วมกันในการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาห้าปีของชาติ

แผนการศึกษา ก่อนจะตัดสินใจทำอะไรลงไปเกี่ยวกับแผนการศึกษาจะต้องมีการปรึกษาหารือ ประชุมและสัมมนา ระดมความเห็นจากคณะกรรมการทุกคนในกระทรวง โดยการเสนอแนะของผู้ชำนาญงานของ UNESCO กับสำนักงานแผนงาน สำหรับการวัดผลตามระบบการศึกษาปัจจุบันนั้น ได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิฟอร์ด (Ford Foundation) ในการวางแผนรูปแบบการวัดผลแบบใหม่

กระทรวงศึกษาธิการมีโครงการจัดตั้งคณะกรรมการหลักสูตรขึ้น เพื่อให้รับผิดชอบเกี่ยวกับการสอบทั้งหมดและปรับปรุงหลักสูตรของการศึกษาทุกระดับ คณะกรรมการหลักสูตรชุดนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรของมหาวิทยาลัยด้วย แต่โดยหลักการเน้นความสำคัญของหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นหลักเพื่อปูพื้นฐานการพัฒนาให้แก่เยาวชนส่วนระดับมหาวิทยาลัยนั้นจำเป็นต้องดูแลเพราะจะได้มีความต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ

การปฏิรูปการศึกษาและความเคลื่อนไหวทางการศึกษา

ในปี พ.ศ. 2518 ประเทศอินโดนีเซียได้มีการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอย่างขนานใหญ่ มีการใช้หลักสูตร พ.ศ. 2517 ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในกระบวนการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน รัฐบาลได้เล็งเห็นความจำเป็นในการปรับปรุงคุณภาพประถมศึกษาเป็นครั้งแรก โดยให้ดำเนินการต่าง ๆ ได้แก่ 1) โครงการยกระดับวุฒิกู โดยกำหนดให้ครูจบ

วิทยาลัยครู 2 ปี 2) ทบทวนหลักสูตรระดับชาติ 3) ให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการสอนและประเมินผล 4) จัดให้มีการพัฒนาระบบเพื่อพัฒนาวิชาชีพ โดยจัดเป็นกลุ่มโรงเรียนเพื่อร่วมกันแก้ไข ปัญหา 5) ปรับปรุงตำราเรียนใหม่ (สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอินโดนีเซียประจำประเทศไทย, 2542 : 3-8)

ตามกฎหมายการศึกษาซึ่งประกาศใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2532 ได้กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 9 ปี คือ ประถมศึกษา 6 ปี และมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี แต่การดำเนินงานการศึกษาพื้นฐาน 9 ปี เริ่มดำเนินการอย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ. 2537

แนวทางการพัฒนาการศึกษาได้กำหนดไว้ดังนี้

1. จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 9 ปี กล่าวคือ ประถมศึกษา 6 ปี และมัธยมศึกษา 3 ปี ให้ได้อย่างทั่วถึงทั้งประเทศ
2. ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาทุกระดับ ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา
3. ปรับปรุงการอาชีวศึกษาและวิชาช่างเทคนิคในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
4. ปรับปรุงการเรียนการสอนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับอุดมศึกษา และปรับปรุงการเรียนการสอนด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

ใน พ.ศ. 2537 มีเด็กอายุ 7-12 ปี ที่เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาร้อยละ 94.03 เด็กในกลุ่มอายุ 7-12 ปี ในระบบโรงเรียนมีจำนวนทั้งสิ้น 4,873,065 คน อัตราส่วนระหว่างนักเรียนต่อครู 23 : 1 อัตราการออกกลางคันร้อยละ 3.57

ในปัจจุบันอินโดนีเซียมีแผนนโยบายปรับปรุงระบบการศึกษาเพื่อเตรียมกำลังคนให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศและพัฒนากำลังคน เนื่องจากกำลังแรงงานร้อยละ 66 จากจำนวนประชากรทั้งอินโดนีเซียยังมีการศึกษาน้อยจึงต้องมุ่งเป็น 1) การยกระดับการศึกษาของประชากรทั้งประเทศ 2) การเตรียมกำลังคนเพื่อสนองความต้องการของตลาดแรงงาน และ 3) การพัฒนากำลังคนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อก้าวทัน "ยุคเทคโนโลยี" เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าวจึงจำเป็นต้องดำเนินการพัฒนาการศึกษา ดังนี้

- 1) เสริมสร้างความร่วมมือทางการศึกษาทุกระดับให้สอดคล้องกันทั้งประเทศ
- 2) ปรับปรุงทักษะของผู้ที่สำเร็จการศึกษาทุกระดับ โดยเสริมสร้างความร่วมมือกับสถานประกอบการเพื่อฝึกทักษะที่จำเป็นและนำไปปฏิบัติได้จริงในสถานประกอบการ และ
- 3) ในการเตรียมการเพื่อเข้าสู่ยุคเทคโนโลยี จะต้องมีการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เหมาะสม

ระบบการศึกษาและกฎหมายการศึกษา

การศึกษาของประเทศอินโดนีเซีย แบ่งออกเป็น การศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน การศึกษาในระบบโรงเรียน แบ่งออกเป็น การศึกษาสามัญ (general education) การอาชีวศึกษา (vocational education) การศึกษาวิชาชีพ (professional education) การศึกษาทางศาสนา (religious education) และการศึกษาทางด้านการทหาร (armed-forces education) การศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้แก่ การศึกษาเพื่อเพิ่มพูนทักษะ (skill education) การศึกษาเพื่อให้มิตักษะกว้างขวาง (education of broadening of out look) และครอบครัวศึกษา (family education)

ระดับการศึกษาแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ในระดับประถมศึกษาซึ่งรวมก่อนประถมศึกษาด้วย (ประมาณ 3 ปี) ผู้ปกครองจะต้องเสียค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในระดับก่อนประถมศึกษาซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง ประถมศึกษามี 6 ปี จัดให้แก่เด็กอายุ 7-12 ปี มัธยมศึกษาแบ่งเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี มัธยมศึกษาตอนต้นแบ่งออกเป็นสายสามัญและสายอาชีพใช้เวลา 3 ปี มัธยมศึกษาตอนปลายแบ่งออกเป็นสายสามัญ สายอาชีพ และฝึกหัดครู ใช้เวลา 3 ปี และสายอาชีพบางแห่งใช้เวลา 4 ปี รับผู้ที่สำเร็จมัธยมศึกษาสายสามัญด้วย แต่ผู้ที่สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพจะต้องศึกษาต่อมัธยมศึกษาสายอาชีพได้เท่านั้น ในระดับอุดมศึกษา เนื่องจากมีวัตถุประสงค์หลากหลายและผู้ที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการของสังคม ดังนั้น อุดมศึกษาจึงแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ มีทั้งที่รับปริญญา (ตรี โท เอก) และไม่มีปริญญาบัตร แต่มีประกาศนียบัตรเพื่อฝึกอบรมสายอาชีพ

ประเทศอินโดนีเซียมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2488 ซึ่งกำหนดให้พลเมืองทุกคนมีสิทธิในการเข้ารับการศึกษา ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2488 ซึ่งกำหนดให้พลเมืองทุกคนมีสิทธิในการเข้ารับการศึกษา ภายใต้รัฐธรรมนูญดังกล่าวได้มีการประกาศใช้กฎหมายการศึกษาที่เรียกว่า "The Law of the Republic of Indonesia Number 2, 1989 on the National Education system" โดยกำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาของประเทศอินโดนีเซีย ได้แก่ หลักการและความมุ่งหมาย สิทธิของพลเมืองในการได้รับการศึกษา ระบบการศึกษา ผู้เข้ารับการศึกษา บุคลากรทางการศึกษา งบประมาณการศึกษา หลักสูตร ฯลฯ อันเป็นแนวทางจัดการศึกษาของชาติอย่างต่อเนื่อง

ระบบบริหารการศึกษาในปัจจุบันเป็นการบริหารการศึกษาจากส่วนกลาง โดยมีกระทรวงศึกษาธิการและวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานและการพัฒนาทางการศึกษา โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงฯ ขึ้นตรงต่อประธานาธิบดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ มีปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (Secretary General) เป็นผู้รับผิดชอบดูแลการดำเนินงานของการ

ศึกษาระดับต่าง ๆ มีผู้ตรวจราชการเป็นผู้ช่วยในการควบคุมดูแลตรวจสอบการดำเนินการและมีสำนักงานวิจัยและพัฒนาการศึกษาและวัฒนธรรม (Office of Educational and Cultural Research and Development) ทำหน้าที่ในเชิงนโยบายด้านการศึกษาและวัฒนธรรม นอกจากนี้ ก็ยังมีองค์กรอื่น ๆ อีก สำหรับในส่วนท้องถิ่นมีสำนักงานประจำภาค (Regional Office) เป็นหน่วยดำเนินงานต่าง ๆ ด้านการศึกษา ตามที่ได้รับมอบหมายจากกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับงบประมาณการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2536-2537 คิดเป็นร้อยละ 3.1 ของรายได้ประชาชาติ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของอินโดนีเซีย ทำให้เห็นภาพว่าระบบการศึกษานั้น สัมพันธ์กับระบบการเมืองของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การศึกษาแบบดั้งเดิมตามข้อกำหนดของหลักศาสนาอิสลามที่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศนับถืออยู่ จากนั้นได้รับอิทธิพลจากฮอลันดา เนื่องจากอยู่ภายใต้การปกครองเป็นเวลานาน รากฐานของฮอลันดาด้านภาษา วัฒนธรรม และระบบการจัดการจึงใช้กันอยู่ในอินโดนีเซียระยะแรก ครั้นเมื่อเป็นเอกราชก็มีความพยายามที่จะพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองขึ้นภายใต้การนำของผู้นำประเทศที่เล็งเห็นว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของคนและพัฒนากำลังคนให้เหมาะสม ตรงตามความต้องการของระบอบการปกครอง ตลาดแรงงาน และสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป โดยกำหนดเป็นหลักปรัชญาคือ ประเทศใช้รัฐธรรมนูญและแผนการศึกษาชาติให้เป็นแนวทางจัดการศึกษาของประเทศ แต่ลักษณะของประเทศเป็นเกาะ กระจายอยู่มากมายในมหาสมุทร ประกอบกับมีความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมของแต่ละเกาะ จึงทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้พยายามสร้างเอกภาพของชาติด้วยการ โยงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและบริหารงานแบบรวมศูนย์เพื่อให้เกิดความมั่นคงภายในประเทศ รวมทั้งใช้หลักศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชาติ เพื่อสร้างความหนึ่งเดียวของประเทศ เมื่อเกิดความเป็นเอกภาพแล้วจึงได้ดำเนินนโยบายผ่อนปรนและกระจายอำนาจมากขึ้น เพื่อให้การจัดการศึกษา และการบริหารเป็นไปอย่างคล่องตัวและทั่วถึงมากขึ้น สอดคล้องกับสังคมมากขึ้นตามความเหมาะสมและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศมาเลเซีย

มาเลเซียตั้งอยู่ตอนปลายของคาบสมุทรอินโดจีนมีดินแดนอยู่ 2 ส่วน คือ บนคาบสมุทรมาลายา และบนหมู่เกาะกาลิมันตัน แต่เดิมอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษเป็นเวลานาน ภายหลังได้รับเอกราชได้สถาปนาขึ้นเป็นสหพันธ์มาเลเซีย เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2506

(ค.ศ. 1963) มี 14 รัฐ โดยรวมดินแดนสหพันธรัฐมาลายาบนคาบสมุทรมลายู 11 รัฐ เกาะสิงคโปร์และซาราวักกับซบารันเกาะบอร์เนียวเหนือไว้ด้วยกัน ต่อมาสิงคโปร์ได้แยกตัวออกไปเป็นประเทศ เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) เพราะมีปัญหาด้านเชื้อชาติและศาสนาของประชากรที่อาศัยอยู่ คังนั้น มาเลเซีย บนคาบสมุทรมลายู ซึ่งเรียกว่า มาเลเซียตะวันตก ส่วนดินแดนบนเกาะบอร์เนียว เรียกว่า มาเลเซียตะวันออก มาเลเซียเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุมาตราและอาณาจักรศรีวิชัยในอดีต อีกทั้งดินแดนทางตอนเหนือของคาบสมุทรมลายู เคยตกอยู่ในความปกครองของไทยมาแล้ว เช่น เกาะหมาก (ปีนัง) ไทรบุรี กลันตัน ตรังกาณู เป็นต้น จึงเป็นดินแดนที่มีความใกล้ชิดกับไทยมานาน

ระบบการศึกษาของประเทศมาเลเซียในสมัยก่อนแตกต่างกันหลายรูปแบบ เพราะประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติและอยู่รวมกันเป็นลักษณะ เรียกว่า พหุสังคม (plural Society) ที่มีความหลากหลาย คังนั้น ระบบการศึกษาจึงแบ่งออกเป็น 4 แบบด้วยกัน คือ แบบอังกฤษ แบบมาเลเซีย แบบจีน และแบบอินเดีย ซึ่งแต่ละแบบมีความเป็นมาต่างกัน ไม่ใช่ต่างกันเพียงภาษาที่ใช้ในโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังแตกต่างกันในรูปแบบ หลักสูตรการบริหารและงบประมาณอีกด้วย รวมทั้งประเภทของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่รับเงินอุดหนุนในลักษณะของมูลนิธิก็มีอยู่ในแต่ละแบบ แม้แต่ในแบบมาเลย์เอง โรงเรียนเกือบทุกแห่งเป็นของรัฐบาล เพราะมีกฎหมายการศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กมาเลย์ผู้ซึ่งเกิดในประเทศเป็นบุตรของแผ่นดิน (Son of Soil) หรือภุมิบุตร (Bhumi Butra) จะต้องเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ สำหรับการศึกษภาคบังคับที่กว้างขวางออกไปได้จัดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ค.ศ. 1952 แต่พระราชบัญญัติการจดทะเบียนโรงเรียน ค.ศ. 1920 กำหนดว่าโรงเรียนทุกแห่งและครูทุกคนต้องมาจดทะเบียนต่อแผนกศึกษาและอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายบริหาร เพื่อต้องการให้โรงเรียนเอกชนจัดการเรียนให้ถูกต้องหลักและมีคุณภาพทัดเทียมกันทุกโรงเรียน ทำให้โรงเรียนแต่ละชาติมีมาตรฐานขึ้นทั้งประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 120-125)

ในอดีตที่ผ่านมามาเลเซียประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติและแต่ละชาติที่เข้ามาได้จัดการศึกษาตามรูปแบบของตนเองเป็นลักษณะเฉพาะ เมื่ออังกฤษเข้าปกครองมาเลเซียได้พยายามวางรากฐานการศึกษาให้เป็นแบบอังกฤษเพื่อสะดวกในการปกครองและใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการและกำหนดมาตรฐานของโรงเรียนเป็นแบบแผนเดียวกัน หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงรัฐบาลได้จัดระบบการศึกษาใหม่เพื่อให้มีความเป็นเอกภาพขึ้นโดยประกาศนโยบายการศึกษาอย่างเป็นทางการขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1941 มีจุดมุ่งหมายคือให้การศึกษาฟรีในชั้นประถมศึกษาสำหรับเด็กที่พูดภาษามาเลย์ จีน ทมิฬ และอังกฤษ กับในโรงเรียนที่ใช้ภาษาอังกฤษสอน และ

โรงเรียนที่ขยายการศึกษาออกไปด้วย เพื่อให้ทั่วถึงขึ้น เด็กผู้หญิงมีสิทธิได้รับการศึกษาเท่ากับเด็กผู้ชาย

มีคณะกรรมการกลางบริหารการศึกษาดังขึ้นในปี ค.ศ. 1949 เพื่อเสนอแนะรัฐบาลเกี่ยวกับนโยบายการศึกษาทั่ว ๆ ไปที่จะนำไปใช้ได้แต่งตั้งคณะกรรมการสองคนขึ้นตรวจตราและแนะนำเกี่ยวกับระบบการศึกษาของโรงเรียนมาเลย์และโรงเรียนจีน รายงานของท่านผู้นี้เป็นที่รู้จักกันดีคือบานเนส (Barnes) และเฟนนวู (Fenn-wu) ซึ่งได้มอบไว้ให้กับคณะกรรมการบริหารการศึกษา ข้อเสนอแนะในรายงานของบานเนส มีความคิดเห็นเป็นที่ยอมรับ และถูกกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาปี ค.ศ. 1952 และได้วางมาตรฐานนโยบายการศึกษาเพื่ออนาคตของมลายูไว้ด้วยในเวลาต่อมา

ในพระราชบัญญัติได้กำหนดไว้ว่า เด็กมาเลเซียทุกคนอายุระหว่าง 6-17 ปี จะต้องได้รับการศึกษาฟรีและเป็นการศึกษาภาคบังคับด้วย โดยใช้ภาษาหนึ่งภาษาใดสอนในโรงเรียน คือ อังกฤษ หรือมาเลย์ การศึกษาจะต้องจัดในโรงเรียนแห่งชาติ (National School) จะใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษามาเลย์ภาษาหนึ่งภาษาใดสอนก็ได้สำหรับภาษาอื่นให้ถือเป็นวิชาหนึ่งที่ใช้สอนโรงเรียนที่มีนักเรียนเกิน 15 คน ที่ต้องการจะเรียนภาษาจีน และภาษาทมิฬ โรงเรียนก็จะเปิดสอนให้เด็กด้วย โรงเรียนแห่งชาติจะต้องรับนักเรียนทุก ๆ เชื้อชาติที่เกิดในมาเลเซียเข้าเรียนอย่างไม่มีจำกัดเชื้อชาติกัน ส่วนโรงเรียนอื่นอาจมีเด็กตามเชื้อชาติเข้าเรียนแต่ระบบการเรียนการสอนเป็นไปตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัติการศึกษา

ความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาของชาติ

ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษาชาติสรุปได้ ดังนี้

“นโยบายการศึกษาของสหพันธรัฐ เริ่มประกาศใช้ในกฤษฎีกาการศึกษาปี ค.ศ. 1956 คือ จะต้องจัดระบบการศึกษาของชาติให้เป็นที่พอใจของประชาชนและยกระดับวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง นักเรียนจะต้องได้รับการศึกษาตามความต้องการของผู้ปกครอง ทั้งนี้ต้องตรงกับนโยบายของชาติอีกด้วย รัฐจึงต้องจัดครูที่มีความสามารถสอนนักเรียนและหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายเงินของรัฐโดยไร้ประโยชน์”

จุดมุ่งหมายที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การปรับปรุงระบบการศึกษาให้ก้าวหน้า โดยการใช้ภาษาประจำชาติ คือภาษาบาฮาซา มาเลเซีย เป็นภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียน (สถานเอกอัครราชทูตสหพันธรัฐมาเลเซียประจำประเทศไทย, 2542 : 2-8)

นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการศึกษา

รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการ ในปี ค.ศ. 1955 เพื่อจัดระบบการศึกษาใหม่ และให้เสนอรายงานการเปลี่ยนแปลงทุกระยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ขัดขวางความเป็นเอกราช คณะกรรมการชุดนี้เรียกว่า "Razak Committee" ได้เสนอร่างต่อรัฐบาลและรัฐบาลก็ยอมรับข้อเสนอ และจัดตั้งพระราชบัญญัติการศึกษา ปี ค.ศ. 1957 ขึ้น จุดมุ่งหมายสำคัญของ "Razak Report" ฉบับนั้น คือ มีโรงเรียน 2 ประเภท ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์มีอิสระบริหารงานและรายได้เอง และโรงเรียนของรัฐที่ได้รับการช่วยเหลือ

สำหรับโรงเรียนที่ได้รับการช่วยเหลือให้สอนภาษามาเลย์ จีน อังกฤษ และภาษาทมิฬ ในรายงานเสนอแนะว่า ให้ออกประกาศนียบัตรการศึกษาขั้นต่ำแก่นักเรียนที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและเรื่องสำคัญอื่น ๆ คือ การเสนอระบบแต่งตั้งคณะกรรมการควบคุมโรงเรียนทุกแห่ง การจัดตั้งเจ้าหน้าที่การศึกษาประจำท้องถิ่น และการตรวจการศึกษาอิสระ เพื่อเป็นกลางในการตรวจและให้คำแนะนำปรับปรุงการศึกษา

หลังจากการเลือกตั้งทั่วไป ปี ค.ศ. 1959 และได้แต่งตั้งผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการ "The Abdul Rahman Talip Committee" ก็ได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้เป็นคณะกรรมการตรวจการศึกษาตามนโยบายทั้งสองดังกล่าว รวมทั้งตรากฎหมายด้วย

ในรายงานของรัฐสภา คณะกรรมการได้เสนอเรื่องราวต่าง ๆ ไว้มากมายเรื่อง ซึ่งได้รับการรับรองในปี ค.ศ. 1960 โดยรัฐสภา และได้จัดเข้าไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา ปี ค.ศ. 1961 เรื่องสำคัญก่อนนโยบายใหม่ก็คือ การศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา มีถึงเกรด 6 ซึ่งใช้ภาษาสำคัญ 4 ภาษา คือ มาเลย์ อังกฤษ จีน และทมิฬ

รัฐบาลได้ทบทวนนโยบายการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาอีกครั้ง ในปี ค.ศ. 1964 และได้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมแบบประสมขึ้น ในปี ค.ศ. 1965 จนกระทั่งบัดนี้ ปรากฏว่า การศึกษาแบบนี้ นักเรียนสนใจน้อย เพราะนักเรียนมัธยมส่วนมากชอบทางด้านวิชาการ ดังนั้นระบบการศึกษาแบบนี้จึงไม่ได้ขยายตัวกว้างขวางเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม มีนักเรียนส่วนหนึ่งชอบการศึกษาแบบนี้ เพราะได้ฝึกงานที่ตนชอบ เพื่อนำไปประกอบอาชีพในอนาคต จุดมุ่งหมายของการศึกษาระบบโรงเรียนมัธยมแบบประสม คือ

1. เพื่อจัดมัธยมศึกษาตอนเดียว (Non-Selective Secondary Education) เป็นเวลา 3 ปี ให้แก่นักเรียน หลังจากนักเรียนสำเร็จชั้นประถมศึกษา และเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการยกระดับนักเรียนให้เรียนอยู่ในโรงเรียนจนอายุครบ 15 ปี

2. เพื่อเป็นการแน่ใจว่า ได้ขยายการศึกษาให้เด็กเรียนจนถึง 9 ปี ไม่มีเด็กคนใดไม่เหมาะสมที่จะเรียนต่อระดับมัธยม ซึ่งเป็นการเตรียมเด็กให้เหมาะสมกับงาน โดยเฉพาะคนที่ไม่เหมาะกับสายวิชาการ

3. เพื่อให้เด็กมีโอกาสเลือกเรียนหลาย ๆ วิชา เพื่อว่าเมื่อเขาเรียนถึงปีที่ 10 เขาจะใช้เวลาเตรียมตัวในการตัดสินใจเกี่ยวกับอาชีพของเขาในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

4. เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นให้หลากหลายขึ้น ทำให้มีอัตรากำลังคนในอาชีพต่าง ๆ อย่างพอเพียง ให้เด็กได้สำรวจความถนัดของแต่ละคนก่อนเลือกสายการเรียน

5. เพื่อเตรียมการจัดหลักสูตรหลังจากระดับมัธยมแบบประสมให้กว้างขวางให้นักเรียนสามารถรับความรู้พิเศษ โดยเฉพาะด้านอาชีพอย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะออกไปทำงานหรือไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยเทคนิคและสถาบันการศึกษาอื่น โดยเฉพาะด้านอาชีพ

แผนการศึกษาชาติและระบบการศึกษาของชาติ

หลังประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ค.ศ. 1961 แล้ว ระบบการศึกษาทั่วไปของประเทศมาเลเซีย มี 4 ระดับ คือ

1. ระดับประถมศึกษา (The Primary Level)
2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือ โรงเรียนแบบประสม (The Lower Secondary or the Comprehensive Secondary Level)
3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือต่อจากโรงเรียนแบบประสม (The Upper Secondary or the Post-Comprehensive Secondary Level)
4. ระดับหลังมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือฟอร์ม 6 (The Post Secondary or Sixth Forms Level)

การศึกษาทุกระดับมีความสัมพันธ์กัน คือ เริ่มจากเกรด 1-6 เกรด 7-9 เกรด 10-11 เกรด 12 และ เกรด 13 ตามลำดับ ดังนี้ (อบรม สนิทภิบาล, 259 : 45-54)

1. ระดับประถมศึกษา

การศึกษาระดับนี้เป็นการศึกษาที่จัดให้เปล่า รับนักเรียนอายุไม่ต่ำกว่า 6 ปี ใช้เวลาเรียน 6 ปี ถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะสามารถเลือกโรงเรียนให้ลูกได้ตามเชื้อชาติ แต่เนื้อหาก็คะเหมือนกันทุกโรงเรียน สำหรับโรงเรียนประถมที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสอนนั้น จะเปลี่ยนเป็นภาษามาเลย์ โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2513 (ค.ศ. 1970) ในระดับประถมศึกษานี้ จะใช้ระบบเลื่อนขั้นแบบอัตโนมัติ คือ ไม่มีการสอบไล่ โดยให้โรงเรียนแต่ละแห่งดำเนินการวัดผลการเรียนของ

นักเรียนเอง แต่กระทรวงศึกษาธิการจะทำการวัดผลในชั้นประถมปีที่ 5 ให้เป็นมาตรฐาน และหาข้อบกพร่องเพื่อทำการแก้ไขในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก่อนที่จะเริ่มเรียนชั้นมัธยมศึกษาต่อไป ให้เป็นมาตรฐาน

2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือ โรงเรียนแบบประสม

นักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมปีที่ 6 สามารถเรียนต่อชั้นมัธยมต้น อีก 3 ปี ดังนั้นนักเรียนทุกคน จึงมีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนชั้นต่ำ 9 ปี การศึกษาระดับนี้เป็นการศึกษามัธยมแบบประสม คือ นักเรียนจะต้องเรียนทั้งวิชาสามัญ และวิชาเตรียมอาชีพควบคู่กันไปเป็นพื้นฐานเพื่อการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ได้แก่ อุตสาหกรรม คหกรรม เกษตรกรรม และพาณิชยกรรม

นักเรียนจะต้องเรียนวิชาเตรียมอาชีพดังกล่าวอย่างน้อย 1 วิชา อย่างไรก็ตามวิชาเตรียมอาชีพนี้ เป็นแต่เพียงให้โอกาสเรียนวิชาภาคปฏิบัติ และสร้างนิสัยในการทำงานเท่านั้น ไม่ใช่เรียนเพื่อประกอบอาชีพได้เลยโดยตรง

การเลื่อนชั้นในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นนี้ เป็นไปโดยอัตโนมัติ แต่จะต้องสอบไล่ในปลายปีชั้นมัธยมปีที่ 3 ซึ่งเป็นปีสุดท้าย เพื่อรับประกาศนียบัตรชั้นต่ำทางการศึกษา (Lower Certificate of Education) เพื่อคัดเลือกเข้าเรียนต่อระดับมัธยมปลายสายสามัญ (วิทยาศาสตร์ หรือ ศิลปศาสตร์) สายเทคนิคหรือสายอาชีวศึกษา ตามคะแนนที่ได้รับ หรือจะออกไปประกอบอาชีพก็ได้

3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือต่อจากโรงเรียนแบบประสม

เป็นหลักสูตร 2 ปี และแบ่งโรงเรียนออกเป็น 3 ประเภท คือ โรงเรียนสามัญ
โรงเรียนเทคนิค โรงเรียนอาชีวศึกษา

โรงเรียนสายสามัญ จัดสำหรับนักเรียนที่สอบผ่านระดับประกาศนียบัตรชั้นต่ำทางการศึกษา โดยได้คะแนนดีมาก แบ่งเป็นสาขาวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ นักเรียนที่มีมาตรฐานการเรียนต่ำ จะเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนอาชีวศึกษา การสอนจะมุ่งสอนในการประกอบอาชีพ โดยจะต้องสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรวิชาชีพของประเทศมาเลเซีย (Malaysian Certificate of Vocational Education) ให้ได้ก่อนจบออกไปประกอบอาชีพ

นักเรียนมัธยมปลายปีที่ 2 ในโรงเรียนสามัญ และโรงเรียนเทคนิค จะต้องสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรของประเทศมาเลเซีย เพื่อคัดเลือกนักเรียนเข้าศึกษาในระดับสูงขึ้น โดยนักเรียนจากโรงเรียนเทคนิค อาจลาออกไปประกอบอาชีพหรือเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้ และนักเรียนจากโรงเรียนสามัญ จะเข้าศึกษาต่อระดับฟอร์ม 6 ซึ่งเป็นชั้นเตรียมอุดมศึกษา

4. ระดับหลังมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือฟอร์ม 6

ใช้เวลาเรียน 2 ปี สำหรับนักเรียนที่รับคัดเลือกเข้ามาเรียน การศึกษาระดับนี้แบ่งเป็นสายสามัญ สายวิทยาศาสตร์ กับสายศิลปศาสตร์ และสายวิชาเทคนิค (ซึ่งเป็นการศึกษาระดับวิทยาลัย) เมื่อถึงปลายปีที่ 2 นักเรียนจะต้องสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรชั้นสูง (Higher School Certificate) เพื่อคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย

5. ระดับอุดมศึกษา

นักเรียนที่จบฟอร์ม 6 และสอบผ่านได้คะแนนดี จะได้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยที่คนเลือก ปัจจุบัน ประเทศมาเลเซียมีมหาวิทยาลัย 5 แห่ง คือ

1. มหาวิทยาลัยมาลาชา (University of Malaya)
2. มหาวิทยาลัยปีนัง (University of Penang)
3. มหาวิทยาลัยคิงซาอัน (University of Kebangsaan)
4. มหาวิทยาลัยเปอร์ตานีเยน (University of Pertanian)
5. สถาบันเทคโนโลยีแห่งชาติ (National Institute of Technology)

นอกจากมหาวิทยาลัยเหล่านี้แล้ว ยังมีสถาบันอุดมศึกษาประเภทอื่นอีก ได้แก่ สถาบันเทคโนโลยีมารา (Mara Institute of Technology) วิทยาลัยเตงกู อับดุล เราะห์มาน (Tengku Abdul Rahman College) วิทยาลัยฝึกหัดครู วิทยาลัยเทคนิค เป็นต้น

แนวนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมอาชีพ

รัฐบาลประเทศมาเลเซียตระหนักถึงความสำคัญในการเชื่อมโยงการศึกษาเข้าด้วยกันกับการทำงานมานานแล้ว โดยเหตุที่ต้องยกระดับฐานะของประชาชน ดังนั้นจึงวางนโยบายการศึกษาเพื่อผลิตกำลังคนทั้งระดับกลางและระดับสูง ทางด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม เกษตรกรรม และอื่น ๆ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน ซึ่งหน่วยงานของรัฐบาลเป็นจำนวนมากได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและฝึกฝนวิชาชีพ

การปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญ คือ การพัฒนาการศึกษาแบบประสม ซึ่งเป็นรากฐานของการศึกษาด้านเทคนิคและอาชีวศึกษาในปัจจุบัน วัตถุประสงค์ของการศึกษาแบบประสมก็คือต้องการที่จะจัดการศึกษาให้สัมพันธ์กับการทำงานให้มากขึ้น ในปี พ.ศ. 2506 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการศึกษาแบบประสมขึ้น ดังนั้นจึงได้เริ่มจัดการศึกษาแบบประสมในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนจะได้เรียนทั้งวิชาสามัญ และวิชาเตรียมอาชีพ (pre-vocational education) เพื่อให้ นักเรียนมีโอกาสศึกษาความถนัดและความสนใจของตน และเพื่อจะได้ศึกษาในสายสามัญ หรือสาขาอื่นตามความสามารถของตน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกชุดหนึ่ง เพื่อจัดการศึกษาแบบ ประสมในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้เสนอแนะให้คัดเลือกนักเรียนจากผลสอบ ประกาศนียบัตรชั้นต่ำทางการศึกษา เพื่อเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสายสามัญ ดังนั้น แผนการศึกษาฉบับแรก (First Educational Malaysian Plan) จึงได้กำหนดการศึกษาแบบประสมเป็นแผน นโยบายของชาติเพื่อที่จะขยายการศึกษาเทคนิคและอาชีวะให้ประชาชนมีโอกาสทำงานได้มากขึ้น และกำหนดให้ขยายการศึกษาระดับพื้นฐานจากระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

แผนพัฒนาฉบับที่ 2 ปี พ.ศ. 2514-2518 แสดงแนวนโยบายการศึกษาที่จะปฏิรูปการศึกษาให้สามารถผลิตกำลังคนที่มีความสามารถในสายอาชีพมากขึ้น ทั้งนี้เพราะผลการศึกษากำลังแรงงาน (labour Force) ของกระทรวงแรงงานและอุตสาหกรรมได้ทำวิจัยร่วมกับกระทรวง สติติแห่งชาติมาเลเซีย พบว่า ประเทศมาเลเซียยังขาดแรงงานด้านสายอาชีพอยู่อีกมากทำให้ รัฐบาลต้องเพิ่มกำลังคนในด้านนี้ให้มากขึ้นจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2505 และการสำรวจสภาพ เศรษฐกิจและสังคมในปี พ.ศ. 2520 และ 2521 แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่จบการศึกษาสายสามัญว่าง งานมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนเสียอีก คณะกรรมการวางแผนการศึกษาระดับอุดม ศึกษาพิจารณาเห็นว่า การศึกษาสายสามัญ ผลิตคนที่เลือกงานประกอบทั้งขาดการฝึกงานด้าน ปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการหางานทำ กระทรวงศึกษาธิการจึงปฏิรูปการศึกษาด้าน เทคนิคและการเกษตรในระดับชั้นมัธยมศึกษาให้มากขึ้นเพื่อรองรับกำลังคนในด้านนี้

นอกจากนี้รัฐบาลประเทศมาเลเซียยังเห็นว่า ควรผลิตกำลังคนให้มีประสิทธิภาพใน การทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงานของรัฐและเอกชน และจะเน้นการช่วย ให้สภาพทางการเรียนของประชาชนดีขึ้น และให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบ เศรษฐกิจของประเทศ

แผนพัฒนาฉบับที่ 3 ปี พ.ศ. 2519-2523 แสดงนโยบายที่จะขยายการผลิตกำลังคนใน ทูกระดับ โดยการเพิ่มการฝึกฝนความสามารถทั้งในระบบ โรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะด้านเทคนิคอาชีวะ และวิทยาศาสตร์ โดย

1. จัดหลักสูตรและกิจกรรมนอกหลักสูตรเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเน้นการเคารพสิทธิ และหน้าที่ของพลเมืองที่ดี และมีศีลธรรมอันดี
2. ลดช่องว่างในการศึกษาระหว่างคนรวยและคนจน ระหว่างท้องถิ่น และเชื้อชาติ โดยรัฐบาลทำการจัดสรรทรัพยากรและอุปกรณ์การศึกษาต่าง ๆ ให้ทั่วถึง
3. สร้างและขยายระบบการศึกษาและการฝึกฝนให้ตรงกับความต้องการกำลังคน เพื่อพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

4. พัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อที่จะลดความสูญเปล่าและเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาประเทศ

5. ส่งเสริมการวิจัย วางแผน และการดำเนินการตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้แผนฉบับที่ 3 ยังกำหนดให้เพิ่มเนื้อหาวิชาทางเทคนิคและอาชีวะในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา และเพิ่มการผลิตกำลังคนด้านวิศวกรรม แพทย์ การเกษตร และธุรกิจในทุกระดับ รวมทั้งเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง วงการอุตสาหกรรมในการฝึกฝนวิชาชีพ เพื่อเตรียมให้เยาวชนพร้อมที่จะประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและเพื่อที่จะประสานความสัมพันธ์ในการฝึกอบรมวิชาชีพนี้ รัฐบาลมาเลเซียจึงได้จัดตั้งสภาการฝึกอบรมอาชีพทางอุตสาหกรรมแห่งชาติ (International Industrial Training Council) ขึ้นในกระทรวงพัฒนาแรงงานและกำลังคน (Ministry of Labour and Manpower) ขึ้นเพื่อดำเนินการเรื่องนี้โดยตรง

สำหรับการจัดการศึกษาทางเทคนิคและอาชีวะนี้ เป็นหน้าที่ของรัฐบาล เนื่องจากการบริหารการศึกษาของประเทศ เป็นการบริหารแบบรวมอำนาจ กองการศึกษาเทคนิคและอาชีวะ กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบการจัดการศึกษาทางเทคนิคและอาชีวะในระบบ โรงเรียน รวมทั้งในสถาบันโพลีเทคนิคและการฝึกหัดครู รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงานในระดับชาติ ผ่านทางคณะกรรมการวางแผนการศึกษาและคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร โดยร่วมมือกับหน่วยงานวางแผนเศรษฐกิจ สำนักนายกรัฐมนตรี ส่วนการประสานงานในระดับกระทรวงและหน่วยงานกระทำโดยสภาที่ปรึกษาการฝึกอาชีพทางด้านอุตสาหกรรมแห่งชาติ (National Advisory Council on Industrial Training) หรือ NACIT)

นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการฝึกอบรมอาชีพทางด้านอุตสาหกรรมและการค้า (National Industrial Training and Trade Certification Board หรือ NITTCB) ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานการฝึกอบรมอาชีพนอกระบบโรงเรียนอีกด้วย

โครงการเชื่อมโยงการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการทำงาน

นโยบายหลักของการศึกษาของประเทศ คือ การเตรียมตัวนักเรียนเพื่อประกอบอาชีพ และการพัฒนาการศึกษาทางเทคนิค อาชีวะ และวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงมีโครงการเชื่อมโยงการศึกษากับการทำงานในแต่ละระดับการศึกษา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 3-13)

1. ระดับประถมศึกษา

การเรียนในระดับนี้ยังไม่เน้นการศึกษาทางเทคนิคและอาชีพะ อย่างไรก็ตามโรงเรียนบางแห่ง ก็มีการสอนวิชาศิลปะปฏิบัติมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2463 เป็นต้นว่า การทำบัญชี การทำตะกร้า หัตถกรรม ช่างไฟช่างไม้เบื้องต้น เย็บปักถักร้อย เป็นต้น

2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

เป็นการศึกษาที่รัฐบาลมาเลเซียเริ่มเน้นให้นักการศึกษาทางเทคนิคและอาชีพะ รวมทั้งการฝึกฝนวิชาชีพ เนื่องจากนักเรียนทุกคนจะได้เลื่อนชั้นจากประถมศึกษามาศึกษาในระดับนี้โดยอัตโนมัติ ดังนั้น นักเรียนทุกคนจะได้รับประสบการณ์ทางวิชาชีพ นักเรียนในระดับนี้จะต้องเลือกเรียนวิชาศิลปะปฏิบัติอย่างน้อย 1 วิชา เช่น อุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม หรือคหกรรม

วิชาเตรียมอาชีพทั้ง 4 นี้ นับเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรวิชาสามัญของระดับมัธยมต้น จุดประสงค์ของวิชานี้มีเพื่อให้ นักเรียนเรียนรู้การศึกษาทางเทคนิคและอาชีพะ รวมทั้งให้คุ้นเคยกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อสอนความรู้ทางทฤษฎีและประสบการณ์ภาคปฏิบัติ โดยการสอนให้รู้จักการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ทางเทคนิคและอาชีพะ เพื่อพัฒนานิสัยและทัศนคติที่ดีในการทำงาน และเป็นการแนะแนวการเลือกอาชีพให้เหมาะสมแก่นักเรียนเกี่ยวกับวิชาเตรียมอาชีพทั้ง 4 มีสาระสำคัญ ดังนี้

2.1 วิชาอุตสาหกรรม

มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยแนะแนวนักเรียนในการเลือกอาชีพ ส่งเสริมนิสัยการรักงานด้านอุตสาหกรรมตามความต้องการของสังคม ให้นักเรียนมีโอกาสฝึกภาคปฏิบัติ ให้นักเรียนชื่นชมการทำงานโดยการผลิตด้วยตนเอง ให้โอกาสแสดงความคิดสร้างสรรค์ ให้รู้จักทำงานร่วมกัน รู้จักแก้ปัญหาพร้อมทั้งสร้างเสริมนิสัย ทัศนคติ และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ในการทำงานด้านอุตสาหกรรม สาขาวิชาที่สอนได้แก่ งานไม้ งานโลหะ งานเขียนแบบ งานไฟฟ้า และงานเครื่องกล

2.2 วิชาเกษตรกรรม

เปิดสอนวิชาดังนี้ เกษตรกรรมพื้นเมืองในมาเลเซีย การจัดการไร่นา การศึกษาเรื่องดิน การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การใช้เครื่องมือและเครื่องยนตร์ในการเกษตร การเพาะพันธุ์พืช การคัดเลือกและบำรุงพันธุ์สัตว์ การประมง การทำไร่นาสวนผสม และการปลูกพืชหมุนเวียน การพัฒนาพืชผักสวนครัว

2.3 วิชาพาณิชยกรรม

สอนพื้นฐานทางธุรกิจ เป็นต้นว่า การประกันภัย การธนาคารและสถาบันการเงิน รวมทั้งกิจการค้าแบบขายปลีกและส่ง วิชาบัญชีเบื้องต้น สอนหลักสูตรสำหรับงานธุรกิจ การตลาด เลขานุการ การขาย การบริการและบริหารงาน

2.4 วิชาคหกรรม

สอนนักเรียนหญิงในระดับมัธยมต้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้มีประสบการณ์ด้านคหกรรมเกี่ยวกับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย พละนาามัย และมนุษยสัมพันธ์ เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ เพื่อให้รู้จักวางแผนรายได้และรายจ่าย เวลา พลังงาน สิ่งของ และเครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้านเมือง เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ภาคทฤษฎีและมีความสามารถภาคปฏิบัติ และเพื่อให้ดำรงชีวิตและนำครอบครัวให้มีความสุข รวมทั้งเพื่อพัฒนาบทบาทของสตรีในสังคมต่อไป

3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

รัฐบาลมาเลเซียได้จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแบบประสม โดยให้นักเรียนในโรงเรียนสามัญทั้งแผนกวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ ได้รับการศึกษาเพื่อเตรียมตัวสอบเข้าสถาบันระดับสูง สำหรับโรงเรียนเทคนิคแบบประสม โรงเรียนเกษตรแบบประสม โรงเรียนพาณิชยกรรมแบบประสม โรงเรียนคหกรรมแบบประสม ใช้เวลาเรียน 2 ปี โดยให้เรียนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพสาขาต่าง ๆ ตามประเภทของโรงเรียนมีหลักสูตรที่สำคัญ ดังนี้

3.1 การอาชีวศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดให้มีการศึกษาสายอาชีวะ สำหรับนักเรียนที่สำเร็จระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ได้คะแนนต่ำ โรงเรียนอาชีวะมีวัตถุประสงค์ที่จะฝึกวิชาชีพเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ นักเรียนต้องเรียนวิชาสามัญ ได้แก่ วิชาสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษา ส่วนวิชาอาชีวะที่เปิดสอน ได้แก่ หลักสูตรช่างต่าง ๆ การเกษตร การพาณิชยกรรม

หลักสูตรวิชาชีพนี้ จะกำหนดเนื้อหาไว้กว้าง ๆ และปรับปรุงได้ ไม่เพียงแต่มุ่งพัฒนาฝีมือแต่ยังสอนพื้นฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่นักเรียนจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเรียนรู้เทคนิคการทำงานแบบใหม่ และพัฒนาความสามารถของตนเองได้เอง หน่วยงานที่กำหนดหลักสูตรอาชีวศึกษา คือกรมการศึกษาเทคนิคและอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีกรมการวางแผนและวิจัยการศึกษา ผู้ตรวจโรงเรียนของรัฐ ให้ความร่วมมือในการวิจัยและประเมินผลการเรียน

นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า โรงเรียนจะตั้งอยู่ในศูนย์การเกษตร อุตสาหกรรม และการพาณิชย์ของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อสะดวกในการขอความร่วมมือกับสถานประกอบการให้นักเรียนได้ศึกษา ฝึกงานและฝึกปฏิบัติงานได้โดยตรง หลักสูตรด้านอาชีวศึกษาที่สำคัญมีดังนี้

3.1.1 หลักสูตรอุตสาหกรรม

แบ่งได้ดังนี้ การติดตั้งและบำรุงรักษาไฟฟ้า งานซ่อมวิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องไฟฟ้า งานเครื่องกล งานช่างพืดและช่างเครื่องยนต์ งานโลหะและงานเชื่อมโลหะ งานไม้และงานก่อสร้าง งานซ่อมเครื่องปรับอากาศและตู้เย็น

3.1.2 หลักสูตรเกษตรกรรม

มุ่งให้ความรู้ด้านเกษตรกรรม และพัฒนาฝีมือในการทำงานฟาร์ม เวลาเรียนส่วนใหญ่จะเรียนในไร่นา เพราะเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี จุดประสงค์ของการเรียนก็เพื่อผลิตเจ้าหน้าที่ทางการเกษตร วิชาที่เปิดสอนด้านเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูกพืช การปลูกไม้ประดับ การบำรุงรักษาดิน การเลี้ยงสัตว์ การจัดการไร่นา การใช้เครื่องมือและเครื่องยนตร์ทางการเกษตร

3.1.3 หลักสูตรพาณิชยกรรม

จุดมุ่งหมายของวิชานี้ คือ ต้องการพัฒนาความชำนาญที่จำเป็นสำหรับการพาณิชย์ และธุรกิจในระดับสูงกว่าสามัญ วิชาที่สอนได้แก่ การชวเลข การบัญชี ภาษาอังกฤษ สำหรับการพาณิชย์ การฝึกงานด้านการพาณิชย์ การพิมพ์ดีด การขาย การตลาด และการเลขานุการ

3.1.4 หลักสูตรคหกรรม

มีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกันกับระดับมัธยมต้น แต่ให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้ หลักสูตรนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 มีโภชนาการ การประกอบและจัดอาหาร งานบ้าน การเลี้ยงดูเด็ก การพาณิชย์เบื้องต้น โดยเฉพาะการขายและการตลาด

ประเภทที่ 2 มีงานเย็บปักถักร้อย งานเสริมสวยและทำผม การเก็บรักษาเสื้อผ้า การพาณิชย์เบื้องต้น โดยเฉพาะการขายและการตลาด

3.2 การศึกษาทางเทคนิค

โรงเรียนเทคนิคระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เปิดสอนโดยเน้นหนักด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนที่ผ่านการสอบประกาศนียบัตรชั้นต่ำทางการศึกษาได้คะแนนเกรด A และมีความสนใจการศึกษาทางเทคนิค วัตถุประสงค์ของโรงเรียนเทคนิค คือ เพื่อให้พื้นฐานทางการศึกษาทางเทคนิค สำหรับเป็นประโยชน์ในด้านการหางานด้าน

อุตสาหกรรม หรือเพื่อศึกษาต่อในสถาบันเทคโนโลยีระดับสูง หรือมหาวิทยาลัย สำหรับสาขาวิชาที่เปิดสอนในโรงเรียนเทคนิค มี 4 สาขา ได้แก่ วิชาก่อสร้าง วิชาเครื่องกล วิชาการพาณิชย์ วิชาการเกษตร โรงเรียนเทคนิคเหล่านี้มีอุปกรณ์การเรียนที่ทันสมัย เช่น ห้องทดลองทางเคมี และฟิสิกส์ ห้องปฏิบัติงานด้านวิศวกรรมเครื่องกล งานช่างไม้ และก่ออิฐ ห้องฝึกวาดแบบเทคนิค เป็นต้น ปัจจุบันมีโรงเรียนเทคนิคเพิ่มขึ้นจาก 3 แห่ง ในปี พ.ศ. 2511 มาเป็น 11 แห่ง ในปี พ.ศ. 2521 สำหรับครูผู้สอนในโรงเรียนเทคนิค ส่วนมากจะจบจากระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งเข้ามาสอนวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิชาบังคับ เช่น ภาษา สังคม ส่วนวิชาเทคนิคจะสอนโดยผู้จบระดับอนุปริญญาจากสถาบันเทคนิคแห่งชาติ และผู้จบการศึกษาจากวิทยาลัยฝึกหัดครูเทคนิค ส่วนวิชาการพาณิชย์และการเกษตร จะสอนโดยครูที่จบระดับอนุปริญญาทางด้านนั้น ๆ โดยตรง

4. ระดับหลังมัธยมศึกษาตอนปลาย

การศึกษาในระดับนี้เกี่ยวข้องกับการฝึกวิชาชีพ ได้แก่ วิทยาลัยโปลีเทคนิค และวิทยาลัยการฝึกหัดครู มีหลักสูตรดังนี้

4.1 การศึกษาในโปลีเทคนิค

ประเทศมาเลเซีย มีสถาบันโปลีเทคนิค 2 แห่ง แห่งแรกจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2512 แห่งที่ 2 จัดตั้งในปี พ.ศ. 2519 เพื่อผลิตช่างเทคนิคและผู้บริหารระดับรอง (junior executive) ในด้านสาขาวิศวกรรมและวงการธุรกิจ และเนื่องจากช่างเทคนิคจะต้องมีความรู้ทางทฤษฎีและมีความชำนาญด้านการปฏิบัติงาน ดังนั้นหลักสูตรจึงพยายามให้มีการเรียนในห้องทดลองและห้องปฏิบัติงานมากพอ ๆ กับการเรียนในห้องเรียน หลักสูตรเรียน 2 ปี จะได้รับประกาศนียบัตร ส่วนหลักสูตรบัญชีจะได้รับอนุปริญญา สาขาวิชาที่เปิดสอน ได้แก่ วิศวกรรมไฟฟ้า (กำลัง) วิศวกรรมไฟฟ้า (อิเล็กทรอนิกส์และสื่อสาร) วิศวกรรมไฟฟ้า (การบำรุงรักษาและควบคุมเครื่องมือทางอุตสาหกรรม) วิศวกรรมเครื่องกล (ทั่วไป) วิศวกรรมเครื่องกล (งานผลิต) วิศวกรรมเครื่องกล (เครื่องยนต์และดีเซล) วิศวกรรมเครื่องกล (เครื่องปรับอากาศและตู้เย็น) วิศวกรรมเครื่องกล (ทางทะเล) วิศวกรรมโยธา (ก่อสร้าง) วิศวกรรมโยธา (ไฮโดรลิก) วิศวกรรมโยธา (เขียนแบบ) ธุรกิจ (ใช้ภาษามลายู) ธุรกิจ (ใช้ภาษาอังกฤษ) การบัญชี

4.2 การฝึกหัดครู มีสาขาต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1 การฝึกหัดครูการค้าและพาณิชย์ มีวิทยาลัยครูด้านเทคนิคแห่ง Jalan cheras กัวลาลัมเปอร์ จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2505 เพื่อผลิตครูด้านการค้าและการพาณิชย์ สาขาที่สอนมี 3 สาขา ได้แก่ หลักสูตรการอบรมครูอุตสาหกรรม หลักสูตรการอบรมครูการค้า หลักสูตรการอบรมครูพาณิชย์

วิชาสามัญที่ต้องเรียน ได้แก่ หลักการศึกษา ภาษา (มาเลย์ อังกฤษ) พลศึกษา และพลานามัย นอกจากนี้ยังมีวิชาเลือก คือ วิชาดนตรี ศิลปะ งานฝีมือ หรือบรรณารักษ์

หลักสูตรการอบรมครูอุตสาหกรรม ใช้เวลา 2 ปี เพื่อผลิตครูที่จะสอนวิชา อุตสาหกรรมในระดับมัธยมต้นปีที่ 1, 2 และ 3 ตามระบบมัธยมแบบประสม วิชาที่เรียนได้แก่ วิชางานโลหะทั่วไป งานไม้ ไฟฟ้าและเครื่องกล

สำหรับหลักสูตรที่ใช้เวลามากกว่า 3 ปี เพื่อผลิตครูที่สอนวิชาในโรงเรียน อาชีวะมี 7 สาขาวิชา ได้แก่ การติดตั้งและบำรุงรักษาไฟฟ้า วิทยุและโทรทัศน์ งานเครื่องกล ภาคปฏิบัติ โลหะและเชื่อมโลหะ งานเครื่องยนต์ งานก่อสร้าง เครื่องปรับอากาศและตู้เย็น

นักเรียนในสาขาวิชาการค้าจะต้องฝึกงานด้านอุตสาหกรรมเป็นเวลา 12 สัปดาห์ ในสาขาวิชาเอกตามห้องปฏิบัติงานของโรงงานหรือบริษัทก่อสร้าง

4.2.2 การฝึกหัดครูเกษตรกรรม

ครูเกษตรกรรมระดับมัธยมต้น ได้รับการฝึกอบรมจากสถาบัน Maktab Perguruan Temenggong Ibrahim ในเมืองยะโฮร์ บารู ส่วนครูในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มาจากผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย หลักสูตรการเรียน 2 ปี โดยต้องเรียนวิชาชีพทางการ ศึกษา ภาษา(มาเลย์ และอังกฤษ) ฝึกสอนและวิทยาศาสตร์การเกษตร วิชาที่เปิดสอนสำหรับการ เกษตรโดยเฉพาะ ได้แก่

ปีที่ 1

- วิทยาศาสตร์การเกษตร
- การเพาะปลูกพืชภาคทฤษฎีและปฏิบัติ
- หลักการเลี้ยงสัตว์
- เครื่องยนต์ทางการเกษตร
- การปลูกไม้ประดับ
- การบำรุงดิน
- วิธีการจัดการงาน
- งานปฏิบัติ : ปลูกผัก ทำสวน และ งานโครงการย่อย

ปีที่ 2

- การบำรุงรักษาดิน
- การเพาะปลูกพืช
- การเลี้ยงสัตว์
- เครื่องยนต์ทางการเกษตร
- การปลูกไม้ประดับ
- การบริหารงานไร่นา
- วิธีการจัดการ
- งานปฏิบัติ : เครื่องยนต์ทางเกษตร การ เลี้ยงสัตว์ การปลูกไม้ประดับ งานสวน และงานไร่นา

นอกจากนี้ นักเรียนจะต้องผ่านการฝึกอบรมก่อนการปฏิบัติงานและการอบรมระหว่างปฏิบัติงานจากวิทยาลัย

4.2.3 การฝึกหัดครูคหกรรม

สถาบันที่ผลิตครูคหกรรม ได้แก่ วิทยาลัย Temenggong Ibrahim College แห่งเมืองยะโฮร์ และวิทยาลัยครูสตรี (Women's Teacher College) แห่งเมืองมะละกา หลักสูตรการสอนมี 2 ประเภท คือ หลักสูตรอบรมครูคหกรรม สำหรับระดับมัธยมต้น และหลักสูตรอบรมผู้เชี่ยวชาญด้านคหกรรม สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วิชาที่เปิดสอน ได้แก่ โภชนาการ การประกอบอาหาร งานบ้าน งานเย็บปักถักร้อยและบำรุงรักษาเสื้อผ้า การปฐมพยาบาลและเลี้ยงเด็ก

วิชาที่สอนระดับผู้เชี่ยวชาญด้านคหกรรม ได้แก่ วิชาการครัว (Cookery) วิชางานฝีมือ (Needlework)

การเชื่อมโยงการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการทำงาน

ระบบการศึกษาของประเทศมาเลเซีย ตั้งเป้าหมายที่จะเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนระดับรายได้ต่ำและที่อยู่ในภูมิภาค ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มกำลังคนทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและประเทศ ดังนั้น ในขณะที่กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบการศึกษาในระบบโรงเรียน กระทรวงเยาวชน วัฒนธรรมและการกีฬา (Ministry of Youth, Culture and Sports) กระทรวงแรงงาน (Ministry of Labour) กระทรวงสวัสดิการสังคม (Ministry of Social Welfare) และหน่วยงานราชการอื่น ๆ รวมทั้งเอกชนต่างก็มีส่วนร่วมรับผิดชอบการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งแต่ละแห่งมีโครงการ ดังต่อไปนี้ (หน่วยศึกษานิเทศ จังหวัดชลบุรี, 2516 : 10-15)

1. โครงการของกระทรวงเยาวชน วัฒนธรรม และการกีฬา

ตามโครงการของกระทรวงนี้ เยาวชนจะได้มีโอกาสเข้ารับการฝึกวิชาชีพทางการค้าตามศูนย์ฝึกวิชาชีพ ซึ่งปกติใช้เวลา 6-12 เดือน นอกจากนี้ยังมีการฝึกอบรมวิชาชีพในระหว่างทำงาน (On-the-job Training) ในระหว่างการฝึกนี้เยาวชนจะได้รับการฝึกฝนทั้งด้านความชำนาญในการทำงานและสามารถเข้าสังคม โดยผู้ฝึกจะได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมทั้งด้านกีฬาและสังคม จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งก็คือการลดช่องว่างของฐานะทางเศรษฐกิจและเพิ่มจำนวนเยาวชนที่ไม่ได้เข้าเรียนในระบบแต่มีงานทำแล้ว ให้มีกิจกรรมพิเศษ เพื่อพัฒนาตนเอง เข้าสังคมและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากขึ้น

2. โครงการของกระทรวงแรงงาน

สถาบันการฝึกอบรมด้านอุตสาหกรรม (The Industrial Training Institutes)

มีโครงการฝึกอาชีพหลายโครงการ สำหรับเยาวชนนอกระบบโรงเรียน และผู้ที่กำลังทำงาน โดยแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

- 2.1 วิชาช่าง เปิดสอนด้านการช่างต่าง ๆ สำหรับผู้มีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี โดยใช้เวลา 22 สัปดาห์ เป็นการฝึกวิชาชีพระยะสั้น
- 2.2 โครงการฝึกช่างฝึกหัดแห่งชาติ (National Apprenticeship Scheme) ตามโครงการที่นายจ้างจะส่งลูกจ้างมาอบรมเป็นเวลา 55 สัปดาห์
- 2.3 วิชาพัฒนาฝีมือ มีจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับความสามารถสำหรับผู้ที่ทำงานแล้ว ให้พัฒนาทักษะเพิ่มขึ้น
- 2.4 หลักสูตรการตัดเย็บเสื้อผ้า (Tailor-Made Course) จะจัดให้มีตามคำร้องขอ และตามความต้องการของนายจ้างแต่ละแห่งเป็นครั้งคราว

3. โครงการของกระทรวงพัฒนาชาติและชนบท (Ministry of National and Rural Development)

กองการศึกษาและเผยแพร่ของกระทรวงนี้จัดให้มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ และคนงานหมู่บ้านสหกรณ์ เป็นต้นว่า โครงการพัฒนาชุมชน และโครงการพัฒนาสตรี เป้าหมายการอบรมก็คือ การพัฒนาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชนบท ตัวอย่างวิชาที่อบรม คือ คหกรรมศาสตร์ การเลี้ยงดูเด็กและคนชรา โครงการจัดการไม่รู้หนังสือ เป็นต้น

4. โครงการของสำนักนายกรัฐมนตรี (National Goodwill office of The Prime Minister's Department)

จุดมุ่งหมายของโครงการก็คือ สร้างความเป็นเอกภาพของประเทศ ทั้งนี้เพราะมาเลเซียมีประชาชนหลายเชื้อชาติ จึงมีโครงการเพื่อแสดงความเป็นมาเลย์ โดยการทำการสอนภาษามาเลย์ (Bahasa Malaysia) ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเพื่อเผยแพร่ภาษาประจำชาติแก่ทุกเชื้อชาติที่อาศัยอยู่ในมาเลเซีย

5. โครงการต่อเนื่องของกระทรวงศึกษาธิการ

จุดประสงค์ของโครงการ คือ ให้การศึกษาแก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียน โดยเหตุที่อายุเกินสำหรับการศึกษาระดับประถมและมัธยม หรือออกจากโรงเรียนก่อนสำเร็จการศึกษา ผู้ที่ต้องการเพิ่มความรู้ความสามารถทางด้านเทคนิคและพาณิชย์ รวมทั้งให้การศึกษาแก่คนพิการด้วย ผู้ที่สอบผ่านจะมีโอกาสหางานได้ง่ายขึ้น หรือกลับเข้าเรียนหนังสือ หรืออาจจะสอบเข้าวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยได้เป็นการพัฒนาตนเองให้มีความรู้สูงขึ้นโดยตรง

6. โครงการของกระทรวงเกษตรและที่ดิน

มีกองสัตว์บาลจัด โครงการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มปริมาณและคุณภาพสัตว์เลี้ยงแก่เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป โดยทำการสอนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ตั้งแต่การเลี้ยงคูสัตว์ การผสมพันธุ์สัตว์ การป้องกันโรค การขยายพันธุ์และการพัฒนาพันธุ์ เป็นต้น

7. โครงการต่าง ๆ ของสถาบันสังคมสงเคราะห์

โครงการต่าง ๆ เหล่านี้แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1. ประเภทแก้ไข (Remedial Programmes)

เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้ที่ไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนหรือเรียนไม่จบ ใช้เวลาเรียน 6 ปี ให้เรียนจนจบขั้นพื้นฐาน

2. ประเภทการศึกษาต่อเนื่อง (Extension Education)

ให้การศึกษาแก่นักเรียนที่สอบตกแล้วไม่ได้เรียนต่อ เพื่อให้มีความรู้มากขึ้นในการประกอบอาชีพ

3. ประเภทการจัดการไม่รู้หนังสือ (Functional Literacy Training)

มุ่งพัฒนาความสามารถในการทำงานสำหรับชายหญิง ทั้งการค้าและการใช้ฝีมือ รวมทั้งพัฒนาทัศนคติ นิสัยในการทำงานที่ดี

4. ประเภทการศึกษาเพื่อสังคม (Social Education)

เป็นการศึกษาแบบไม่มีระบบ โดยการอภิปรายโต้เถียงเกี่ยวกับปัญหาด้านสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง หรือจัดอบรมวิธีการจัดสัมมนา ประชุมระยะสั้น เพื่อการปฏิสัมพันธ์ในสังคม รวมทั้งฝึกการพูด การพัฒนาบุคลิกภาพ การเข้าสังคม เป็นต้น

8. โครงการด้านการศึกษาเทคนิคและอาชีวศึกษา

รัฐบาลมาเลเซีย จัดให้มีการฝึกด้านการค้าและอุตสาหกรรมแก่นักโทษ ผู้ต้องหา และเยาวชนในทัณฑสถาน เพื่อจะได้มีโอกาสประกอบอาชีพสุจริต หลังจากพ้นโทษ วิชาสามัญที่สอน คือ คณิตศาสตร์ สุขศึกษา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และฝึกอาชีพระยะสั้นให้ด้วย ฯลฯ

นอกจากนี้หน่วยราชการต่างๆ เช่น การไฟฟ้า การรถไฟไฟฟ้า การรถไฟ ตำรวจ ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ก็จัดให้มีการอบรมเจ้าหน้าที่ของตน และเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้าอบรมด้วยอีกหลายโครงการ

สำหรับสหพันธ์การค้าของมาเลเซีย (The Malaysia Trades Union Congress) ได้จัดการศึกษาอบรมแก่สมาชิกเพื่อพัฒนาความรู้ในวิชาชีพ ตระหนักถึงความต้องการของสังคมและสิ่งแวดล้อม พัฒนาความชำนาญในการทำงาน และส่งเสริมให้ตื่นตัวในการพัฒนาประเทศด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม และการเมือง

การบริหารการศึกษา

ตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการมีปลัดกระทรวงรับผิดชอบ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาระดับหลังจากมัธยมศึกษา การศึกษาระดับเทคนิค การฝึกหัดครู ควบคุมการสอบ และควบคุมการใช้จ่ายเงินอุดหนุนของรัฐ

กระทรวงศึกษาธิการมีแผนกใหญ่ ๆ อยู่ 2 แผนก คือ แผนกบริหารและแผนกเกี่ยวกับทางด้านอาชีพ

แผนกบริหาร อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ทำการแทนเลขาธิการ แบ่งออกเป็นกองคลัง กองแผนงาน กองบริหาร กองการเจ้าหน้าที่ กองบริการการสอน และกองนิเทศเกี่ยวกับศาสนา อิสลาม

แผนกเกี่ยวกับทางด้านอาชีพ ประกอบด้วยกองการฝึกหัดครู กองการศึกษาแบบ ประสม กองโรงเรียน กองการวัดผล กองการศึกษาเทคนิค กองทะเบียนครู และกองแผนงาน และวิจัย

ด้านการเงิน ตามนโยบายของรัฐบาล รัฐพยายามจะให้สวัสดิการทางการศึกษาแก่ โรงเรียนทุกแห่ง ทั่วประเทศเหมือนกัน โดยไม่คำนึงถึงภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียน การขยาย การศึกษาของรัฐ ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทุกปี รัฐจึงมีความจำเป็นต้องจัดสรรเงินให้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ สำหรับปี ค.ศ. 1967 มีงบประมาณของประเทศ 2,664 ล้านดอลลาร์อเมริกา จากเงินจำนวนนั้น เป็นเงินเกี่ยวกับงบประมาณการศึกษา 469.6 ล้านดอลลาร์ นับว่าเป็นเงิน จำนวน 1 ใน 6 ของงบประมาณ

งบประมาณการศึกษา รวมทั้งงบประมาณของประเทศ จะต้องผ่านรัฐสภาทุกปี ก่อนที่งบประมาณจะผ่านรัฐสภา กระทรวงการคลังจะเป็นผู้พิจารณาจ่ายแต่ละรายการ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้เสนอขึ้นไป เมื่องบประมาณผ่านรัฐสภาแล้ว คลังยังคงควบคุมการ เปลี่ยนแปลงรายการสำคัญหรือการโอนเงินรายจ่ายของงบประมาณการศึกษา ก่อนจะใช้เงิน ต้องได้รับอนุมัติจากคลังเสียก่อน การใช้จ่ายเงินอาจจะใช้เกินงบประมาณได้บ้าง ซึ่งมีการหักใช้กัน ในแต่ละปีตามความเหมาะสม

งบประมาณเงินทุกส่วนที่ใช้จ่าย เป็นเงินงบประมาณที่ได้มติในสภาและการอนุมัติจ่าย ก็ดำเนินการเช่นเดียวกับเงินรายจ่ายประจำ นอกจากนี้จะต้องได้รับอนุมัติจาก "The Finance Committee of the National Planning and Development Council" ซึ่งปฏิบัติเป็นการภายใน ขอบเขตของสำนักนายกรัฐมนตรี

ส่วนเงินช่วยเหลือสำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา ตามระดับต่าง ๆ ดังนี้ การ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา กรมฝึกหัดครู ฯลฯ กระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่ควบคุมเกี่ยวกับ

การใช้จ่ายเงินทุนโดยตรง ซึ่งในทางกลับกัน อาจแบ่งเงินทุนให้กับ "The Public Works Department" ไปจัดสรรให้ในแต่ละกรมที่เกี่ยวข้องสำหรับการสร้างอาคาร หรือแบ่งเงินให้กับหัวหน้าการศึกษาของแต่ละรัฐและสำหรับเป็นเงินค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสื่อการสอน อุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ต่าง ๆ ของโรงเรียน

ภายใต้ระบบการศึกษาปัจจุบัน มีโรงเรียนที่ได้รับการช่วยเหลืออย่างเต็มที่อยู่ 2 แบบที่กำลังดำเนินอยู่ในประเทศมาเลเซีย คือ โรงเรียนที่รัฐเป็นเจ้าของ และโรงเรียนของเอกชนในสมัยก่อน รัฐต้องช่วยเหลือทั้งรายจ่ายประจำและรายจ่ายที่เป็นเงินทุนและงานก่อสร้างทุกอย่าง อยู่ภายใต้การควบคุมของ "The Public Works Department" กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จ่ายงบประมาณให้พอดี แม้ว่า โรงเรียนที่ได้รับความช่วยเหลือเต็มที่ในแบบของค่าใช้จ่ายประจำ รัฐบาลเพียงแต่ให้เงินช่วยเหลือทันที เป็นจำนวนร้อยละ 50 ของเงินงบประมาณของโรงเรียนที่เสนอไปตามโครงการที่ตั้งไว้

ส่วนอาคารเรียน เพื่อให้การช่วยเหลือโรงเรียนบรรลุผลตามเป้าหมาย จึงได้มีแบบมาตรฐานสำหรับโรงเรียนทั้งหมด แต่สำหรับโรงเรียนที่เอกชนเป็นเจ้าของ และได้รับความช่วยเหลือเต็มจากรัฐนั้น ไม่มีการบังคับเรื่องแบบแปลนโรงเรียน ในประเทศมาเลเซีย มีโรงเรียนของเอกชน 2-3 แห่งเท่านั้น ที่ไม่รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล ส่วนมากเป็นโรงเรียนในเครือของมูลนิธิทางศาสนา

ระบบบริหารการศึกษาของมาเลเซีย เป็นระบบบริหารการศึกษาจากส่วนกลาง (Centralized system) อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐบาลกลาง (Federal Government) โดยมีกระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงานด้านการศึกษาทั้งหมด รวมทั้งการกำหนดนโยบายและวางแผนการศึกษาในการดำเนินงานต่าง ๆ มีคณะกรรมการที่สำคัญ ๆ ได้แก่ คณะกรรมการวางแผนการศึกษาแห่งชาติ (EPC : Educational Planning Committee) ซึ่งเป็นองค์กรสำคัญที่สุดในการพิจารณากำหนดนโยบาย มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน คณะกรรมการชุดนี้ทำหน้าที่ทั้งการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์การวางแผน และการดำเนินงานตามแผน นอกจากนี้ ยังมีคณะกรรมการกำหนดหลักสูตรส่วนกลาง (CCC : Central Curriculum Committee) และคณะกรรมการอื่น ๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการกำหนดนโยบาย วางแผน วิจัย ติดตาม และประสานงานการดำเนินงานทั้งหมดที่เกี่ยวกับหลักสูตร ในการกำหนดแผนงานและ โครงการต่าง ๆ กำหนดงบประมาณ การกำหนดแนวทางการศึกษา งาน การประเมินผล การวางหลักสูตร การฝึกอบรมครู การพัฒนาบุคลากร การจัดทำตำราเรียน การจัดองค์กรและบริหารการจัดสอนโครงการพิเศษ การควบคุมดูแลตรวจสอบโรงเรียน การจัด

ทำทะเบียนเกี่ยวกับครูและโรงเรียน ระดับรัฐ มีคณะกรรมการศึกษาแห่งรัฐเป็นผู้ควบคุมดูแล โดยแต่ละรัฐมีสำนักงานการศึกษาแห่งรัฐ (State Education Office) ส่วนในระดับจังหวัด / อำเภอ มีสำนักงานการศึกษาจังหวัด / อำเภอ (District Education Office) ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างโรงเรียนกับสำนักงานการศึกษาแห่งรัฐ

งบประมาณการศึกษาได้จากรัฐบาลสาธารณรัฐเป็นส่วนใหญ่ งบประมาณการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ประมาณร้อยละ 69 จัดสรรให้แก่การศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษา ร้อยละ 13 จัดสรรให้การศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งนับว่าเป็นงบประมาณที่มากระดับหนึ่งในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศ และเป็นงบประมาณสนับสนุนให้ส่วนหนึ่งในระดับอุดมศึกษา เพื่อการจัดการศึกษาของประเทศในทุกระดับ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศมาเลเซีย จะเห็นได้ว่ามีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ได้รับเอกราชจากอังกฤษมีรูปแบบที่ได้รับการวางรากฐานมาจากอังกฤษไม่ว่าจะเป็นภาษา หรือระบบการศึกษา แต่จากการที่เป็นดินแดนซึ่งมีคนหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกันในจำนวนที่พอ ๆ กัน จึงทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษา และศาสนา ซึ่งแต่ละเชื้อชาติก็มีลักษณะเฉพาะ รูปแบบการจัดการศึกษาตามหลักของศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมของตน ทำให้รัฐบาลกลางต้องดำเนินนโยบายสร้างความเป็นเอกภาพแห่งชาติด้วยการรวมอำนาจสู่ส่วนกลางกำหนดทิศทางและเป้าหมายเป็นหลักในการดำเนินการและให้แต่ละสมาพันธรัฐรับไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความมั่นคงของชาติโดยรวม รัฐบาลได้ประกาศใช้ภาษาบาฮาซา มาเลเซีย เป็นภาษาประจำชาติ กำหนดหลักสูตรแบบเรียนและแนวปฏิบัติด้านการเรียนการสอนไปจากส่วนกลาง มีผู้ตรวจการศึกษาจากส่วนกลางไปให้คำแนะนำ ดูแลและติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนกำหนดการ แต่รัฐยังคงให้อิสระในความแตกต่างทางเชื้อชาติที่สะท้อนมาทางการศึกษา ได้แก่ การใช้ภาษาต่าง ๆ สอนกันในระบบโรงเรียน คือ มี 4 ภาษาหลัก เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษามลายู และภาษาทมิฬ จึงมีโรงเรียนจำแนกไปตามเชื้อชาติที่พูดภาษาเหล่านี้ให้เห็นอยู่อย่างชัดเจน

จากการที่ผู้นำประเทศมีนโยบายชัดเจนที่จะสร้างเอกภาพของชาติและพัฒนาชาติให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นภายหลังจากได้รับเอกราชแล้ว มีการจัดระบบการปกครองและบริหารประเทศใหม่ จึงมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาชาติ ส่งผลต่อการจัดระบบการศึกษาของประเทศให้เป็นแบบใหม่ เชื่อมโยงการศึกษากับการทำงานและพัฒนาระบบมาตรฐานการศึกษาให้มีคุณภาพ แม้มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม แต่ตั้งอยู่บนความสมดุลไม่มีความขัดแย้ง จึงทำให้เกิดเป็นความหลากหลายที่มีความ

เป็นหนึ่งในคีย์ของความเป็นชาติและพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ ทำให้การศึกษาของชาติพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศสาธารณรัฐฟิลิปปินส์

สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ประกอบด้วยเกาะใหญ่น้อยรวมทั้งสิ้น 7,107 เกาะ มีขนาดเล็กกว่าสาธารณรัฐอินโดนีเซียประมาณ 5 เท่า แต่มีจำนวนเกาะมากมายใกล้เคียงกัน ตั้งอยู่เหนือเส้นศูนย์สูตรมีลักษณะภูมิอากาศแบบกึ่งร้อนชื้น มีเนื้อที่ประมาณ 300,000 ตารางกิโลเมตร (115,831 ตารางไมล์) จัดเป็นประเทศใหญ่กว่าขนาดปานกลางเล็กน้อย แต่เกาะใหญ่เป็นที่ตั้งเมืองสำคัญของประเทศมี 2 เกาะ คือ เกาะลูซอนทางตอนเหนือและเกาะมินดาเนาทางตอนใต้

ทำเลที่ตั้งของประเทศ ตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางการติดต่อระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทางภาคตะวันตกของมหาสมุทรแปซิฟิก ทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลจีนใต้ ทิศใต้ติดต่อกับทะเลเซเลบีสและหมู่เกาะโมลุกกะของอินโดนีเซีย

นครหลวงชื่อมะนิลาเป็นเมืองท่า ใกล้ ๆ กับเมืองเกซอนซิตี (quezon city) มีท่าเรือทันสมัยสามารถขนส่งสินค้าจากเรือบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่ได้ ฟิลิปปินส์มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในมหาสมุทรแปซิฟิกภาคตะวันตก ซึ่งทางตะวันออกของฟิลิปปินส์ที่เกาะกวมเป็นที่ตั้งฐานทัพเรือและทัพอากาศของสหรัฐอเมริกา

โครงสร้างของหมู่เกาะฟิลิปปินส์ อยู่ในแนวโค้งของเทือกเขายุคใหม่ ภายในเกาะต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นภูเขาที่สูงขรุขระมีระดับความสูงประมาณ 1200-2400 เมตร โครงสร้างของหินภายในยังไม่แข็งแรง เกิดแผ่นดินไหวอยู่เสมอ ภูเขาไฟที่สูงที่สุดชื่อ เอโป (apo) สูงถึง 2970 เมตร (9690 ฟุต) อยู่ในเกาะมินดาเนาทางตอนใต้ (สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ประจำประเทศไทย, 2542 : 1-2)

การปกครองของฟิลิปปินส์ในสมัยก่อนสเปนเข้าครอบครองเป็นแบบง่าย ๆ ผู้ปกครองในสมัยนั้น คือ หัวหน้าเผ่า มีอิสระในการปกครองอาณาเขตของตนโดยไม่ขึ้นแก่กัน ยังไม่มีการรวมเป็นประเทศ เขตการปกครองมีลักษณะเดียวกับนครรัฐของกรีกโบราณ เนื่องจากชีวิตและสังคมมีความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ ฉะนั้นจึงไม่มีหน่วยงานหรือองค์การสาธารณสุขที่เป็นกลางทำหน้าที่เพื่อประชาชน โดยส่วนรวมเพราะแยกกันอยู่เป็นอิสระแต่ละเผ่า

ในยุคของการล่าอาณานิคม เฟร์ดินานด์ แมกเจลแลน นักเดินเรือชาวสเปนเป็นผู้พบเกาะนี้และหลังจากที่สเปนเข้ายึดครองหมู่เกาะฟิลิปปินส์ได้ทั้งหมด วิธีเข้ายึดครองฟิลิปปินส์

ของสเปนใช้วิธีทำสงครามเข้าปราบปรามชาวพื้นเมืองและการเผยแพร่ศาสนา สเปนเข้ายึดครองฟิลิปปินส์ เพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (เพ็ญศรี กาญจนอมัย, 2533 : 69-74)

1. เพื่อที่จะมีส่วนในการค้าเครื่องเทศซึ่งเป็นสินค้าที่ชาวยุโรปขณะนั้นต้องการ
2. เพื่อที่จะใช้ฟิลิปปินส์เป็นสะพานในการติดต่อกับจีนและญี่ปุ่น
3. เพื่อที่จะเผยแพร่ศาสนาคริสต์

สเปนปกครองฟิลิปปินส์อยู่นานราว 350 ปี สถาปนาชื่อประเทศตามพระนามของกษัตริย์ คือ พระเจ้าฟิลิปทำให้สเปนเผยแพร่ศาสนาคริสต์และวางรากฐานทางภาษาวัฒนธรรมและระบบต่าง ๆ ให้แก่ฟิลิปปินส์ไว้อย่างมากไม่ว่าจะเป็นภาษาสเปน ศาสนาคริสต์ และระบบการศึกษา ตามหลักศาสนาคริสต์ที่ดำเนินการโดยคณะนักบวชชาวสเปน ได้ตั้งโรงเรียนสอนศาสนาและวิชาการหลายแห่งแก่ชาวฟิลิปปินส์ที่นับถือคริสตศาสนาทำให้ชาวฟิลิปปินส์ส่วนมาก โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่บนเกาะลูซอนทางตอนเหนือส่วนมากนับถือศาสนาคริสต์ และรับวัฒนธรรมของสเปนอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเกิดความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับสเปนเกี่ยวกับปัญหาคิวบาก็ให้เกิดสงคราม "Spanish-American war" ขอบเขตของสงครามขยายตัวจากทะเลแคริบเบียนมาถึงมหาสมุทรแปซิฟิก ในที่สุดเมื่อสเปนพ่ายแพ้ สหรัฐอเมริกาก็เข้ายึดครองฟิลิปปินส์แทนสเปน สหรัฐอเมริกาสร้างความเจริญและเผยแพร่ศาสนาคริสต์แก่นักชาวฟิลิปปินส์ รวมถึงให้การศึกษแก่นักชาวฟิลิปปินส์ด้วยเป็นอย่างมาก ระบบของฟิลิปปินส์จึงเปลี่ยนมาเป็นแบบสหรัฐอเมริกา คือ ใช้ภาษาอังกฤษและมีวิถีชีวิตเป็นแบบอเมริกัน

เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้าครอบครองฟิลิปปินส์ ชาวฟิลิปปินส์มีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น มีการจัดตั้งพรรคการเมืองเรียกว่า federalista ประกาศนโยบายให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการสร้างเสรีภาพและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งเกิดกระแสชาตินิยม โดยเปโดร ปาเทอร์โน (Pedro Paterno) แยกตัวออกจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ประกาศจุดมุ่งหมายเพื่ออิสรภาพอันสมบูรณ์ของฟิลิปปินส์ สหรัฐอเมริกาประกาศห้ามแต่ยินยอมให้มีการเลือกตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ปัญหาเกี่ยวกับเอกราชของฟิลิปปินส์กลายเป็นประเด็นสำคัญในสมัยประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน แห่งพรรครีโมแครทส์ มีความเห็นว่าควรให้เอกราชแก่ฟิลิปปินส์โดยเร็วที่สุด

ใน ค.ศ. 1940 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อญี่ปุ่น โจมตีฟิลิปปินส์ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 ทหารอเมริกาที่ฟิลิปปินส์พ่ายแพ้ ญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงเข้ายึดครองฟิลิปปินส์และพยายามทำลายระบบของตะวันตกที่ถ่ายทอดไว้ให้ฟิลิปปินส์โดยใช้ระบบของญี่ปุ่นแทนแต่ทำได้เพียงระยะเวลาประมาณ 3 ปี จนในปี ค.ศ. 1944 นายพลแมคอาเธอร์ มีชัยชนะเหนือญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาได้ร่วมมือกับฟิลิปปินส์อีกครั้งเพื่อเตรียม

การประกาศเอกราชของฟิลิปปินส์ และวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1946 ฟิลิปปินส์ก็เป็นเอกราช โดยสมบูรณ์ การปกครองของฟิลิปปินส์หลังจากได้รับเอกราช มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศฟิลิปปินส์มีพัฒนาการมาหลายช่วงตั้งแต่แบบดั้งเดิมภายในครอบครัวในยุคเริ่มแรกเมื่อรวมตัวกันเป็นชนเผ่าก็มีการดำรงชีวิตตามแบบแผนจารีตประเพณีของแต่ละชนเผ่าเมื่อสเปนเข้าปกครองฟิลิปปินส์ได้พยายามจัดระบบการปกครองและวางรากฐานการศึกษาโดยอาศัยแนวทางของคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เป็นแนวปฏิบัติพร้อมทั้งเผยแพร่ศาสนาไปด้วยพร้อมกัน แต่การปกครองฟิลิปปินส์อยู่ 300 กว่าปีของสเปนได้สร้างความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและการดำรงคนในฐานะเป็นพลเมืองของชาวฟิลิปปินส์ให้แตกต่างกันอย่างมาก กล่าวคือ คนในเมืองหรือชุมชนใหญ่ทางเกาะเหนือ คือ เกาะลูซอนที่ยอมรับนับถือศาสนาคริสต์จะได้สิทธิพิเศษ มีการศึกษาที่ดีตามแบบตะวันตกและถูกกำหนดให้เป็นชนชั้นปกครอง แต่คนในชนบท โดยเฉพาะเกาะมินดาเนาซึ่งส่วนมากเป็นชาวมุสลิมไม่ยอมรับคริสต์ศาสนา ยังคงอยู่แบบดั้งเดิมและถูกจำกัดสิทธิ เป็นชนกลุ่มน้อยจึงทำให้เกิดความแตกแยกที่ไม่เป็นธรรมก่อปัญหาความไม่สงบภายในประเทศมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้าปกครองต่อจากสเปนได้พยายามแก้ไขและปรับปรุงความแตกต่างดังกล่าวโดยวางรากฐานการศึกษาใหม่ตามแบบอเมริกันซึ่งได้เริ่มขึ้น เมื่อปี ค.ศ. 1901 โดยประกาศกฎหมายการศึกษาของประเทศปี ค.ศ. 1901 ขึ้นใช้ทำให้ระบบการศึกษาของประเทศฟิลิปปินส์ได้พัฒนาขึ้นตามลำดับดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 111-115)

ในปี ค.ศ. 1901-1910 เป็นระยะของการวางรากฐานการศึกษาและจัดระบบการจัดการ (period of organization and orientation) โรงเรียนรัฐบาลตั้งขึ้น โดยหลักสูตรการสอนแบบอเมริกันใช้ภาษาอังกฤษสอนในโรงเรียน ห้ามสอนศาสนาในโรงเรียนรัฐบาล จุดมุ่งหมายสำคัญในระยะนี้คือ เพื่อเตรียมคนฟิลิปปินส์ให้รู้จักปกครองตนเอง

ในปี ค.ศ. 1911-1925 เป็นระยะแห่งการปรับปรุง (Period of renovation) หลักสูตรของประถมศึกษาได้แก้ไขเสียใหม่ให้มีแนวโน้มไปในการปฏิบัติได้จริง ๆ รัฐบาลตั้งงบประมาณสำหรับพัฒนาปรับปรุงการศึกษาไว้ 30 ล้านเปโซ ในระยะเวลา 5 ปี ได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นอย่างเป็นทางการและได้จัดพิมพ์แบบเรียนให้เหมาะสมกับระดับความรู้และความต้องการของคนฟิลิปปินส์

ในปี ค.ศ. 1926-1935 เป็นระยะของการประเมินผลและการปฏิรูปโรงเรียน (period of evaluation and school reform) ผลของโครงการ 25 ปี ดังกล่าวได้มีการทดลองการศึกษาเพื่อเตรียมตัวคนฟิลิปปินส์ให้รู้จักปกครองตนเอง ซึ่งถูกกำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการ เรียกว่า

"monroe educational survey commission" และผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันอีกชุดหนึ่งซึ่งมีนักการศึกษาชาวฟิลิปปินส์เป็นผู้ช่วย ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาจากกรรมการชุดนี้ ได้พิจารณากันอย่างละเอียดถี่ถ้วนและได้วางมาตรฐานที่จะปรับปรุงหลักสูตรใหม่ตลอดจนจัดระบบการศึกษาใหม่ให้ดีกว่าเดิม

วันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1936-1946 เป็นระยะปรับปรุงและวางนโยบายใหม่ (period of readjustment and reorientation) เป็นปีตั้งประเทศนโยบายการศึกษาก็มีความจำเป็นจะต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของประเทศ จุดมุ่งหมายในการพัฒนาการศึกษาได้วางนโยบายสำคัญไว้ คือ เน้นเรื่องศีลธรรม ความมีวินัยในตัวบุคคล จิตสำนึกมีความรับผิดชอบ รักและมีความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพ และมีความรู้สึกแห่งการเป็นพลเมืองของประเทศที่ได้ฝึกฝนแล้ว ซึ่งนโยบายดังกล่าวเป็นแนวทางการสร้างพลเมืองของสหรัฐอเมริกา

การปรับปรุงการศึกษาของประเทศได้กระทำอีกครั้งหนึ่งในสมัยญี่ปุ่นเข้ายึดครองระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1941-1945 วัตถุประสงค์ที่สำคัญก็คือ ต้องการให้หลักสูตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตะวันตกหมดสิ้นไปแล้วร่างหลักสูตรใช้ใหม่ให้ประสานกับจุดมุ่งหมายของญี่ปุ่น คือ เพื่อความเป็นชาวตะวันออก (the Asia Coperosperity Sphere of the Japanese) ซึ่งญี่ปุ่นเข้าครอบครองอยู่ระยะเวลาหนึ่ง ต้องการปลดแอกฟิลิปปินส์ออกจากระบบอาณานิคมตะวันตกในขณะเดียวกันการศึกษาก็ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามเป็นอย่างมาก สถานศึกษาหลายแห่งถูกโจมตีทางอากาศเสียหาย หลายแห่งปิดทำการสอนไปและกลายเป็นค่ายทหารญี่ปุ่นจนถึงสิ้นสุดสงครามและระหว่างญี่ปุ่นปกครองได้มีนโยบายให้เรียนภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในระบบโรงเรียนด้วย ทำให้อิทธิพลญี่ปุ่นเข้ามาสู่ระบบการศึกษาอยู่ระยะเวลาหนึ่ง

หลังจากวันที่ 4 กรกฎาคม 1946 คือ ระยะสากล (a period of universalization) คือ เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นหมดไป สหรัฐอเมริกาก็กลับเข้ามามีบทบาทอีกครั้งทำให้ระบบการศึกษาเป็นแบบอเมริกัน คือ เปิดกว้างให้โอกาสและเสรีภาพอย่างเต็มที่ ในระยะนี้การเข้าเรียนของนักเรียนเกือบสมบูรณ์ คือ จำนวน 1 ใน 4 ของชาวฟิลิปปินส์ทั้งหมด เข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนและสามารถเรียนต่อระดับสูงขึ้นได้ตามความต้องการ สถาบันการศึกษาได้ก้าวเจริญรุดหน้าและได้ขยายโรงเรียนออกไปอีกอย่างกว้างขวางในทุกระดับการศึกษามหาวิทยาลัยก็ขยายตัวและมีสถานศึกษามากขึ้นเปิดกว้างให้ทุกคนเข้าศึกษาได้โดยเสรี ตั้งแต่ระยะนี้เป็นต้นไปมีการวางระบบการศึกษาอย่างเป็นแบบแผนดังนี้ (อบรม สนิทपाल, 2539 : 33-43)

ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษาชาติ

รัฐธรรมนูญของประเทศฟิลิปปินส์ ตอนที่ 5 มาตรา 14 บัญญัติไว้ว่า "สถาบันการศึกษาทุกแห่งจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของกฎข้อบังคับของรัฐ" ดังนั้น รัฐบาลจะต้องจัดตั้งและดูแลให้การศึกษาเพียงพอแก่ประชาชนพลเมือง และอย่างน้อยที่สุดจะต้องจัดโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐให้เรียนฟรี และพลเมืองจะต้องได้รับการศึกษาจนกระทั่งถึงผู้ใหญ่ โรงเรียนทุกแห่งจะต้องมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาศีลธรรม ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ มีความสามารถในการประกอบอาชีพและจะต้องสอนหน้าที่แห่งการเป็นพลเมืองดีของชาติ วิชาเลือกเกี่ยวกับศาสนาควรจัดให้มีในโรงเรียนของรัฐและปัจจุบันนี้เป็นกฎหมายบังคับใช้แล้ว มหาวิทยาลัยของรัฐมีอิสระในทางวิชาการได้เต็มที่ รัฐจะต้องให้ทุนการศึกษาในวิชาสาขาต่าง ๆ ทุกประเภทแก่พลเมืองที่เรียนดี

ในปี ค.ศ. 1956 สภาการศึกษาแห่งชาติได้อนุมัติสนับสนุน โปรแกรมการฟื้นฟูการศึกษาของฟิลิปปินส์ ซึ่งได้รวบรวมความมุ่งหมายของการศึกษาในฟิลิปปินส์ว่าจะต้องอบรมศีลธรรมและคุณค่าทางจิตใจให้ดีเลิศโดยให้ยึดมั่นในพระเจ้าตลอดไป จะต้องพัฒนาการสอนสอดแทรกความรักชาติให้เป็นคนที่มีประโยชน์และความก้าวหน้าในสังคมประชาธิปไตยให้เป็นคนมีนิสัยรักการทำงาน มีความอดสาหะและมีความสามารถทางเศรษฐกิจ ประหยัดมัธยัสถ์เตรียมตัวช่วยเหลือการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ และให้เป็นคนที่มีความฉลาดในการสงวนทรัพยากรธรรมชาติ มีครอบครัวเป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต รักษาทรัพย์สมบัติของชาติให้อยู่คู่ประเทศตลอดกาล รักษาความสงบสุขของโลก ปรับปรุงวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะและอักษรศาสตร์อย่างสมดุลเพื่อให้มีชีวิตที่สมบูรณ์ จิตใจที่ดีงามและเป็นคนที่สง่างามเผยเต็มภาคภูมิ

โครงสร้างของระบบการศึกษา

ประเทศฟิลิปปินส์เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศสเปน ประเทศญี่ปุ่นและประเทศสหรัฐอเมริกาานานหลายร้อยปี การศึกษาฟิลิปปินส์จึงจัดตามแบบของประเทศที่มีอำนาจปกครองตนเอง ในแต่ละระยะ และได้ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับท้องถิ่น การจัดการศึกษาในปัจจุบันของประเทศฟิลิปปินส์ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากระบบการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา และตั้งเป้าหมายเพื่ออบรมประชาชนให้เป็นพลเมืองดีในระบบสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนเป็นแหล่งปลูกฝังศีลธรรม วินัย หน้าที่พลเมือง ทักษะอาชีพ และความสำนึกที่ดีต่อสังคม ชาวฟิลิปปินส์ให้ความสำคัญแก่การศึกษามาก และเชื่อว่าการศึกษามีคุณค่ามากต่อการพัฒนาบุคคลและประเทศ ดังนั้นกฎหมายรัฐธรรมนูญจึงระบุให้รัฐบาลจัดการศึกษาแก่ประชาชน

โดยไม่คิดมูลค่า อย่างน้อยในระดับประถมศึกษา และการจัดการศึกษาทุกประเภทจะต้องอยู่ภายใต้การรับผิดชอบของส่วนกลาง คือ กระทรวงศึกษาธิการและวัฒนธรรมแห่งชาติ

การศึกษาของประเทศฟิลิปปินส์แบ่งออกเป็น 4 ระดับ 1. ระดับก่อนประถมศึกษา
2. ระดับประถมศึกษา 3. ระดับมัธยมศึกษา 4. ระดับอุดมศึกษา ดังนี้

1. ระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการศึกษาก่อนการศึกษาภาคบังคับ ถือเป็นการศึกษาแบบพิเศษสำหรับเด็กอายุระหว่าง 4-6 ปี โรงเรียนอนุบาลมีทั้งโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนสาธิตของสถาบันฝึกหัดครู แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นโรงเรียนเอกชน จุดมุ่งหมายของการเรียนในระดับนี้เป็นการเตรียมเด็กเพื่อเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา สอนให้เด็กรู้จักอยู่ร่วมกับคนอื่น และฝึกหัดทักษะเบื้องต้น รวมทั้งการอ่าน การเขียน ท่องจำ คณิตเลข พร้อมทั้งสอนเกี่ยวกับระเบียบวินัยและมารยาทสังคม

2. ระดับประถมศึกษาใช้เวลาเรียน 6 ปี โดยแบ่งเป็นประถมตอนต้น 4 ปี และประถมตอนปลาย 2 ปี การศึกษาระดับนี้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน และถือเป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กอายุระหว่าง 7-12 ปี แบ่งโรงเรียนเป็น 3 ประเภท คือ 1. โรงเรียนประถมประจำหมู่บ้าน 2. โรงเรียนประถมส่วนกลาง 3. โรงเรียนประถมศึกษาประจำจังหวัด

การศึกษาในระดับประถมนี้เป็นการวางรากฐานการศึกษาโดยมุ่งสร้างความสามัคคีของคนในชาติ รวมทั้งการพัฒนาจิตใจ สุขภาพ ศีลธรรม ความสามัคคีของเด็ก เป็นการเตรียมเด็กให้รู้จักการปกครองระบอบประชาธิปไตย สร้างทักษะพื้นฐาน รวมทั้งสร้างอุดมคติและทัศนคติที่จะสร้างให้เป็นคนฉลาด และรักชาติ ลักษณะเด่นของการศึกษาระดับประถมศึกษา คือ การเน้นบทบาทของโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน การกำหนดหลักสูตรและกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร โดยมุ่งสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและส่งเสริมให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

โรงเรียนประถมศึกษานี้หากเป็นโรงเรียนในเครือศาสนาบางแห่ง จะใช้เวลาเรียนประถมศึกษา 7 ปี เพราะเรียนเตรียมเป็นนักบวชด้วย โรงเรียนประถมประเภทนี้ส่วนมากจะเป็นโรงเรียนของเอกชน คือ ประมาณร้อยละ 96

3. ระดับมัธยมศึกษา เป็นการศึกษาสายสามัญต่อจากการศึกษาระดับประถมศึกษา ใช้เวลาเรียน 4 ปี โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วง 2 ปีแรกทุกคนเรียนวิชาบังคับร่วม หรือวิชาสามัญ ส่วนช่วง 2 ปีหลัง แบ่งเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกเป็นการเตรียมตัวนักเรียนเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัย ประเภทหลังเป็นการเรียนวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมทักษะและทัศนคติในการประกอบอาชีพขั้นพื้นฐาน เพื่อให้นักเรียนสามารถประกอบอาชีพได้เมื่อจบมัธยมศึกษา โดยให้นักเรียนมีโอกาสเลือกเรียนทั้งสายวิชาการและสายอาชีพตามความ

ถนัดและความสนใจของนักเรียนแต่ละคน โรงเรียนระดับนี้ส่วนมากเป็นโรงเรียนเอกชน คือ ประมาณร้อยละ 60

โรงเรียนมัธยมศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ 1. โรงเรียนมัธยมแห่งชาติ
2. โรงเรียนประจำจังหวัด 3. โรงเรียนมัธยมประจำเทศบาลเมือง 4. โรงเรียนมัธยมประจำหมู่บ้าน
สำหรับการจัดหลักสูตรได้แบ่งออกเป็น 6 สาย 1. มัธยมศึกษาทั่วไป 2. มัธยมศึกษาสายสามัญ
3. มัธยมศึกษาพาณิชย 4. มัธยมศึกษาประมง 5. มัธยมศึกษาอาชีวศึกษา 6. มัธยมศึกษาเกษตร
กรรม ในบรรดาโรงเรียนมัธยมต่าง ๆ นี้ส่วนใหญ่ใช้เวลาเรียน 4 ปี นอกจากทางสาขาที่ต้องการ
ความชำนาญเป็นพิเศษ คือ โรงเรียนมัธยมเกษตรกรรม พาณิชย และประมง อาจมีการฝึกงาน
เพิ่มเติมหลังจบการศึกษาแล้ว

4. ระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย มีเวลาศึกษาต่างกัน
ตั้งแต่ 1-8 ปี ขึ้นอยู่กับแขนงวิชา ผู้ที่จะจบปริญญาตรีต้องใช้เวลาเรียน 4 ปี เมื่อสำเร็จแล้วอาจ
ต่อระดับปริญญาโท 1-2 ปี และปริญญาเอกเรียนได้ในบางวิทยาลัยอีก 2-3 ปี สำหรับสาขาวิชาที่
สอนก็มี การเกษตร เคมี พาณิชย ทันตแพทย์ การศึกษา วิศวกรรม การต่างประเทศ กฎหมาย
ศิลปศาสตร์ แพทย์ และอื่น ๆ การศึกษาระดับนี้มีสถาบันการศึกษาเอกชนถึง 593 แห่ง และมี
สถาบันของรัฐเพียง 8 แห่ง

การเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษานี้จะต้องสอบเข้าโดยใช้ข้อสอบที่มาตรฐานเดียวกัน
ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพของการศึกษา ปัญหาประการหนึ่งของการศึกษาในระดับนี้ คือ การ
ขาดกำลังคนที่มีความรู้ทางด้านเทคนิคและวิชาชีพ

แนวนโยบายการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับการเตรียมอาชีพ

ประเทศฟิลิปปินส์มีอัตราการรู้หนังสือของประชากรสูงมากถึงร้อยละ 83 แต่ถึง
กระนั้นก็ตาม ปรากฏว่า ปัญหาสำคัญของประเทศ คือ การว่างงานและการทำงานต่ำกว่าระดับ
การศึกษา ดังนั้น นโยบายหลักของการศึกษา ก็คือ ปรับปรุงระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ
ในการผลิตคนที่มีความชำนาญที่จะสามารถทำงานได้ตามความต้องการของประเทศและของ
ตลาดแรงงาน

เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2510 หน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอันได้แก่
กระทรวงศึกษาธิการและวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และรัฐสภา
ได้ออกกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ หลายฉบับ เพื่อที่จะพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศใน
ทุกระดับและทุกประเภท ในที่สุดหลังจากได้ทำการศึกษาสภาพและปัญหาของการศึกษา
ประธานาธิบดีมาร์คอสจึงให้ออกกฎหมายอีก 2 ฉบับ คือ กฎญีกาเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษา

ปี พ.ศ. 2515 ซึ่งกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาประเทศที่ต้องการพัฒนากำลังคนในระดับกลาง ในปี พ.ศ. 2516 ได้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา และปีต่อมาก็ได้ปรับปรุงหลักสูตรระดับประถมศึกษา หลักสูตรใหม่นี้ให้ความสำคัญแก่วิชาการงานศิลปปฏิบัติ และวิชาชีพด้านต่าง ๆ ในทุกระดับการศึกษา นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังกำหนดให้ครูผู้ทำการสอนจัดให้มีการเรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ รวมทั้งจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งเพื่อจัดโครงการขึ้นตามความสามารถของประชาชนตามความต้องการสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาประเทศ 4 ปี คือ โครงการพัฒนาการศึกษาและการนำไปปฏิบัติงาน (the educational development projects implementing task force) และเพื่อที่จะให้ผู้สำเร็จการศึกษามีงานทำ รัฐบาลฟิลิปปินส์ยังได้ออกกฎหมายอีกฉบับเรียกว่า ประมวลกฎหมายแรงงานฉบับใหม่ ซึ่งมุ่งที่จะพัฒนากำลังคนและจัดสรรงานให้คนทำอย่างเพียงพออีกด้วย

โครงการเชื่อมโยงการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการทำงาน

เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2443 การศึกษาของประเทศฟิลิปปินส์บรรจุหลักสูตรด้านประสบการณ์ทางวิชาชีพ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะปลูกฝังให้รักการทำงานและมีความรับผิดชอบที่จะช่วยกันดูแลบริเวณโรงเรียนให้อยู่ในสภาพดี ตามหลักสูตรปี พ.ศ. 2503 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จะเริ่มเรียนการทำสวนและการปลูกพืชบางชนิด และทางโรงเรียนก็สอนการเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จะได้รับการฝึกให้ใช้เครื่องมืออย่างง่าย ๆ บางชนิด และรู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น นักเรียนหญิงจะได้รับการสอนด้านการฝีมือการครัวเพิ่มขึ้นด้วย ส่วนชั้นมัธยมศึกษานั้นแบ่งโรงเรียนเป็น 3 ประเภท คือ โรงเรียนการพาณิชย์ โรงเรียนเกษตรกรรม โรงเรียนประมง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่ฝึกความชำนาญด้านอาชีพ นอกจากนี้ยังมีศูนย์อุตสาหกรรมในโรงเรียนสำหรับเยาวชนนอกระบบโรงเรียนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม หลักสูตรทั้งระดับประถมศึกษา ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยตามยุคสมัยและนโยบายของรัฐบาลแต่ละช่วงเวลา เช่น ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรใหม่ปี พ.ศ. 2517 ได้มีการบรรจุวิชาการงาน ในชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 เน้นการพัฒนาทัศนคติและนิสัยที่ดีในการทำงาน โดยการจัดประสบการณ์ตามสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่พบเห็นประจำวัน และสอนการผลิตเครื่องใช้ให้เป็นประโยชน์ ในบางแห่งครูผู้สอนทำการสอนและสอดแทรกความรู้ในด้านวิชาการงานนี้ในวิชาด้านอื่น ๆ เป็นต้นว่า วิชาสังคมศึกษา วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ เมื่อเรียนถึงระดับชั้นประถมปีที่ 3 จะมีการฝึกงานเล็กน้อยในด้านการเกษตร การเรือนการครัว อุตสาหกรรมศิลป์ การค้าปลีก และให้มีกิจกรรม

ของเยาวชน ซึ่งมุ่งที่จะสอนให้เด็กรู้จักทำงานอย่างมีระบบ เพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ทักษะ-
 คติและค่านิยมที่ดีต่อการทำงาน โดยเฉพาะการพัฒนาชนบทและชุมชนที่ห่างไกลสำหรับ
 จุดมุ่งหมายของวิชาการงานชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 คือต้องการให้นักเรียนตระหนักถึงโลกแห่ง
 การทำงานทั้งในบ้านและชุมชน รวมทั้งฝึกความชำนาญในอาชีพต่าง ๆ ส่วนชั้นปีที่ 5 และ 6
 นั้น นักเรียนจะต้องเลือกฝึกอาชีพหนึ่งให้มีทักษะเฉพาะทาง

ระดับมัธยมศึกษา นักเรียนในระดับนี้จะต้องเรียนวิชาด้านศิลปปฏิบัติและวิชาชีพ
 ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งวิชาคหกรรมศิลป์ การเกษตร อุตสาหกรรมศิลป์ ธุรกิจศิลป์ และการประมง
 โดยที่หลักสูตรการศึกษาในระดับมัธยมศึกษามุ่งหวังให้นักเรียนทั้งชาย และหญิงได้รับประสบ-
 การณ์ในวิชาชีพต่าง ๆ รวมทั้งฝึกฝนอาชีพ โดยให้มีความเข้าใจ และทัศนคติในการทำงาน
 รวมทั้งมีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 2 นักเรียนจะ
 เรียนรู้และมีประสบการณ์ในอาชีพอย่างน้อย 3 ด้าน ซึ่งขึ้นกับสภาพความต้องการด้านเศรษฐกิจ
 ของท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ ทรัพยากรในท้องถิ่นและอุปกรณ์ในโรงเรียน เมื่อถึงปลายปีที่ 2
 นักเรียนจะเลือกวิชาชีพที่ตนสนใจที่สุด ซึ่งจะได้ออกฝึกในวิชาชีพนั้นต่อไปอย่างลึกซึ้งในชั้นปีที่
 3 และ 4 เพื่อที่จะได้ประกอบอาชีพได้เมื่อเรียนจบ นอกจากนี้ยังจัดให้มีกิจกรรมของเยาวชน
 เสริมการเรียนรู้จากห้องเรียน ซึ่งมีหน่วยงานภายนอกสถานศึกษาจัดขึ้นอีกด้วย

การอาชีวศึกษาและการฝึกอาชีพ

หน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการอาชีวศึกษา ซึ่งรับผิดชอบในการพัฒนากำลังคนตาม
 ความต้องการของประเทศ หลักสูตรอาชีวศึกษาเปิดสอนอย่างกว้างขวางในทุกระดับสาขาวิชา
 เพื่อสนองความต้องการด้านอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจของประเทศ มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างนิสัย
 ที่ดีและความรักการทำงาน มุ่งยกระดับช่างฝีมือให้สูงขึ้น ผลผลิตที่มีความชำนาญ รวมทั้งสร้าง
 ความชำนาญในการใช้เครื่องมือและเครื่องจักรกล นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาอาชีวศึกษาสามารถ
 เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้

โรงเรียนอาชีวศึกษาเริ่มจัดการสอนในระดับมัธยมศึกษาและมักจะสร้างโรงเรียนใน
 บริเวณที่มีชุมชนหนาแน่นเปิดสอนด้านวิชาก่อสร้าง ช่างยนต์ ช่างทำเครื่องเรือน ช่างไฟฟ้า
 เขียนภาพ ช่างแกะสลัก และอื่น ๆ ตามความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ มีการสอนอาชีว-
 ศึกษาด้านการเกษตร การประมง และมีโครงการอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ในส่วนของสถานศึกษา ยังมีวิทยาลัยเทคนิคและวิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยเทคนิค
 เปิดสอนวิชาช่างก่อสร้าง ช่างสำรวจ ช่างหล่อ ช่างเชื่อม ช่างเคลือบ ช่างกล และช่างโลหะ
 สำหรับนักเรียนชาย ส่วนนักเรียนหญิงทำการครัว การบริหารร้านค้า ช่างตัดเสื้อกระโปรง

การค้าปลีก การประดิษฐ์เครื่องประดับ การผลิตเครื่องสำอาง สำหรับวิทยาลัยเกษตรกรรม มีหลักสูตรให้เรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยจัดคนให้อยู่ในบริเวณฟาร์มตามชนบท นักศึกษาพักอยู่ในบริเวณวิทยาลัย และวิทยาลัยจะจัดแบ่งปันที่ดินแปลงเล็ก ๆ ให้นักศึกษาฝึกทำงานด้านเกษตร ผลผลิตที่นักศึกษาผลิตขึ้นมาก็สามารถนำไปขายได้

สำหรับการศึกษาด้านเทคนิค เป็นการศึกษาด้านวิชาชีพที่จะช่วยให้คนมีงานทำเตรียมเด็กอายุตั้งแต่ 14 ปี ขึ้นไป เพื่อเข้าทำงานในวงการอุตสาหกรรม และฝึกฝนคนที่ทำงานอยู่ในวงการนี้ โดยแบ่งการฝึกออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) การฝึกฝนก่อนเริ่มทำงาน และ 2) การฝึกฝนระหว่างการทำงาน การฝึกฝนดังกล่าวนี้สำหรับผู้เข้าฝึกอบรมสามารถเลือกฝึกในเวลาปกติ ภาคค่ำ หรือวันเสาร์-อาทิตย์ตามสะดวก หลักสูตรการฝึกอบรมมีหลายระดับ กล่าวคือ หลักสูตรวิชาชีพระดับมัธยมศึกษา ใช้เวลาเรียน 4 ปี เพื่อฝึกทักษะวิชาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง และฝึกเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม หลักสูตรวิชาชีพทางเทคนิคใช้เวลาเรียน 4 ปี เพื่อฝึกให้เป็นผู้เชี่ยวชาญสำหรับโรงงานอุตสาหกรรม เป็นหัวหน้าคนงาน ผู้ให้คำแนะนำ และเป็นผู้จัดการโรงงาน หลักสูตรปริญญาตรีทางอุตสาหกรรมศึกษา ใช้เวลาเรียน 4 ปี เพื่อผลิตครูให้มีความรู้ความสามารถในการสอนวิชาชีพด้านอุตสาหกรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษาได้

กิจกรรมเยาวชน (YCAP or Youth Civic Action Programmes)

โครงการนี้จัดโดยกระทรวงศึกษาธิการและวัฒนธรรมแห่งชาติ มีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการทำงานของเยาวชนให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาชนบท และชุมชนที่ห่างไกล นักเรียนที่เรียนทุกระดับชั้นตั้งแต่ประถม มัธยม และอุดมศึกษา จะต้องเข้าร่วมในโครงการนี้

ในระดับประถมศึกษาโครงการกิจกรรมเยาวชนนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษา โดยครูใหญ่ของโรงเรียน ผู้ประสานงานของโครงการ ครู และประชาชนในท้องถิ่นที่สนใจจะร่วมกันประชุมในต้นปีว่าจะเลือกตำแหน่งงานในโครงการใด ซึ่งโดยปกติลักษณะของโครงการที่เลือกดำเนินการจะมีลักษณะหนึ่งลักษณะใด ดังนี้

1. การสำรวจชุมชนเพื่อหาท้องถิ่นที่ต้องการพัฒนา โดยการ 1) ทักสนศึกษาในชุมชน และ 2) เข้าร่วมกิจกรรมทางด้าน โภชนาการและด้านอื่น ๆ

2. การสุขาภิบาลและสภาพสิ่งแวดล้อม โดยการ 1) ทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงและแมลง 2) รณรงค์ต่อต้านการทิ้งเศษขยะมูลฝอย 3) รณรงค์ต่อต้านความสกปรก 4) ปลูกต้นไม้เพื่อให้ร่มเงาและความสวยงาม 5) ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ 6) ปลูกผักและผลไม้ 7) กำจัดขยะมูลฝอยในที่สาธารณะ

3. การผลิตอาหารและการปลูกสวนครัว โดยการ 1) ปลูกผักสวนครัวในบ้าน 2) ปลูกผักสวนครัวในชุมชน 3) รมรงค์เพื่อการปลูกพืชประกอบอาหาร 4) แจกจ่ายเมล็ดพันธุ์พืช

4. การผลิตเครื่องมือในการรักษาความสะอาดและสุขาภิบาล เช่น 1) ผลิตไม้กวาดเพื่อขายในราคาถูก 2) ผลิตที่ปิดฝาถังขยะในราคาถูก 3) ผลิตพรมเช็ดเท้าเพื่อขายในราคาถูก

5. การร่วมมือในโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน เป็นต้นว่า การท่องเที่ยว การกีฬา การเพาะปลูก ฯลฯ ซึ่งได้รับการรับรองจากคณะกรรมการกิจกรรมเยาวชน (YCAP) ส่วนท้องถิ่น

ในระดับมัธยมศึกษา นักเรียนจะเข้าร่วมในโครงการพัฒนาที่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการกิจกรรมเยาวชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของโครงการซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานโรงเรียน และผู้ประสานงานระดับภาคกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองท้องถิ่นของกระทรวงพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน คณะกรรมการชุดนี้จะจัดโครงการต่าง ๆ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาอย่างน้อย 15 โครงการ ก่อนการเปิดเรียนประจำปี โครงการกิจกรรมเยาวชนนับเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร

สำหรับอุดมศึกษานักเรียนทุกคนต้องร่วมกิจกรรมเยาวชนของโครงการอย่างน้อย 120 ชั่วโมง ในระหว่างเรียนปีที่ 3 หรือหลังจากนั้นก่อนสำเร็จการศึกษา

โครงการกิจกรรมเยาวชนนี้ มีทั้งการเรียนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และเป็นโครงการร่วมกันระหว่างโรงเรียน นักเรียน ชุมชน ที่ได้รับความนิยมน้อยอย่างแพร่หลาย

นอกจากกิจกรรมโครงการเยาวชนแล้ว นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษายังได้มีโอกาสเข้าร่วมในโครงการจัดการไร่ นา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่เพิ่มการผลิตอาหาร อันเป็นความต้องการอันดับแรกของประเทศ โครงการนี้กำลังดำเนินการในโรงเรียนเกษตรในระดับหลังมัธยมศึกษา 70 แห่ง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้อาจจะฝึกทำงานในไร่ นาทั้งในและนอกบริเวณโรงเรียน โดยมีนักเรียนในแต่ละหน่วยฝึกประมาณ 4 คนขึ้นไป คนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าควบคุมการผลิตติดต่อด้านธนาคารและกลุ่มอื่นเพื่อการกู้เงินมาลงทุน และติดตามประเมินผลการทำงานให้เป็นไปตามโครงการ โดยแบ่งกิจกรรมในโครงการเป็น

1. โครงการหลัก ได้แก่ กิจกรรมที่ทำรายได้หลักให้แก่โรงเรียน ตัวอย่าง เช่น ในโรงเรียนการเกษตรระดับมัธยมปลาย กิจกรรมหลัก คือ การเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ และพืชไร่

2. โครงการรอง ได้แก่ กิจกรรมอื่น ๆ ที่มุ่งการพัฒนาการใช้แรงงานให้เป็นประโยชน์แต่ทำรายได้น้อยกว่าโครงการหลัก

3. โครงการสนับสนุน ได้แก่ กิจกรรมที่ผลิตผลเป็นประโยชน์สำหรับโครงการ 2 ประเภท เช่น กิจกรรมด้านพืชไร่ ซึ่งอาจนำผลผลิตที่เหลือหรือไม่ใช้แล้วนำมาเป็นอาหารของสัตว์เลี้ยง

นักเรียนในโครงการนี้ ทุกคนจะต้องมีกิจกรรมรองและสนับสนุนอย่างน้อย 1 อย่าง นอกจากกิจกรรมหลัก ในโรงเรียนเกษตรระดับมัธยมปลาย นักเรียนจะเข้าร่วมโครงการในปีที่ 2 นักเรียนในโรงเรียนหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการในปีแรก เช่นเดียวกับนักเรียนในหลักสูตรวิชาช่างเทคนิคการเกษตร

โครงการเชื่อมโยงการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการทำงาน

ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาในระบบโรงเรียนประเทศฟิลิปปินส์ คือ อัตราการสอบผ่านของนักเรียนที่อยู่ในระดับต่ำ จากการสำรวจปี พ.ศ. 2513 ปรากฏว่า ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนสอบผ่านเพียงร้อยละ 55 ชั้นมัธยมปีที่ 4 ร้อยละ 25 และในชั้นอุดมศึกษาเพียงร้อยละ 11.5 ซึ่งหมายความว่า จะมีเยาวชนอยู่ระหว่าง 12-17 ปี ประมาณ 6 ล้านคน อยู่นอกโรงเรียน และจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นประมาณปีละ 600,000 คน และปรากฏว่ามีผู้ไม่รู้หนังสือประมาณร้อยละ 26 รัฐบาลจึงเน้นการศึกษาในโรงเรียนชุมชน ให้ออกกฎหมายฉบับหนึ่งขึ้นในปี พ.ศ. 2509 เพื่อจัดตั้งสภาพัฒนากำลังคน ซึ่งทำหน้าที่วางแผนและพัฒนากำลังคนทั่วประเทศ โดยความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ คณะกรรมการนี้ได้จัดโครงการฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น 6 สัปดาห์ ขึ้นใน 5 ภาค สำหรับเยาวชนนอกระบบโรงเรียนและผู้ใหญ่ที่ว่างงาน โดยฝึกอบรมด้านการค้า ปรากฏว่าเขาเหล่านั้นสามารถหางานทำได้เมื่อสำเร็จการฝึกอบรม ดังนั้น ต่อมาจึงมีโครงการประเภทนี้ขึ้นในระดับชาติ โดยความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และหน่วยราชการอื่น โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการและวัฒนธรรมแห่งชาติ

ต่อมาได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนากำลังคนและเยาวชนแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2512 ปีต่อมา คณะกรรมการนี้สามารถจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมอาชีพสำหรับผู้ใหญ่ที่ว่างงาน และเยาวชนนอกระบบโรงเรียนได้ถึง 174 แห่ง เปิดการสอนวิชาชีพต่าง ๆ ถึง 49 วิชา โครงการเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงในปี พ.ศ. 2515 โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพของผู้ฝึกอบรมและผู้รับการฝึกอบรม และเน้นให้โครงการนี้ตอบสนองความต้องการของอุตสาหกรรมในภาคนั้น ๆ โครงการนี้จัดให้มีการฝึกอบรม ครูผู้ดำเนินการฝึกอบรมหรือการคัดเลือกบุคลากร แผนการอบรม และการติดตามประเมินผล นอกจากนี้ โครงการยังจัดการเรียนการสอนตามความแตกต่างของบุคคล และสำหรับผู้สำเร็จการฝึกอบรมทางสำนักงานพัฒนากำลังคนและเยาวชน จัดให้มีการติดตามผลการหางานทำหลังสำเร็จ 3 เดือน เพื่อสำรวจผลการฝึกอบรม

นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการศึกษา

กระบวนการตามนโยบายการศึกษาค่อนข้างจะเป็นแบบรวมอำนาจ และกฎหมายให้สภาการศึกษาแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบซึ่งตามกฎหมายมาตรา 1124 ต้องการให้วางกฎเกณฑ์สนับสนุนข้อบังคับให้เป็นไปตามนโยบายการศึกษา และความมุ่งหมายทั่วไป และรวมกิจกรรมหน้าที่การงาน และสถาบันการศึกษาทุกแห่งในประเทศเข้าด้วยกัน ประธานสภาการศึกษาแห่งชาติ คือ เลขาธิการการศึกษา ผู้ซึ่งเป็นสมาชิกของคณะรัฐมนตรีคนหนึ่ง

นโยบายการศึกษาได้ถูกกำหนด หรือแก้ไขขึ้นพื้นฐานอย่างรอบคอบโดยคณะกรรมการประจำ 6 คน ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้จะต้องไม่น้อยกว่า 5 คน หรือสมาชิกต้องไม่มากกว่า 7 คน คณะกรรมการประจำทำงานเกี่ยวกับประถมศึกษา มัธยมศึกษา วิทยาลัยหรืออุดมศึกษา อาชีวศึกษาและเทคนิค สหศึกษาและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมุ่งหมายของการศึกษาทั่ว ๆ ไปของประเทศ

นโยบายการศึกษาจะต้องผ่านทางกฎหมาย สภานิติบัญญัติของฟิลิปปินส์ มี 2 สภา คือ สภาผู้แทนราษฎรและสภาสูง คณะกรรมการการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่ทางกฎหมายหรือเป็นที่ปรึกษาของแผนการศึกษาและคณะกรรมการการศึกษาอื่น ๆ ทำหน้าที่ออกกฎหมายการศึกษาด้วยเหตุนี้กฎหมายที่วางกำหนดไว้กลายเป็นนโยบายขึ้นพื้นฐานของการศึกษา

นโยบายขึ้นพื้นฐานของการศึกษาเหมือนกันกับกฎหมายรัฐธรรมนูญของฟิลิปปินส์ สังคมประชาธิปไตยและการเมือง ได้ฝังรากลึกกลงไปในสังคมของคนฟิลิปปินส์และกระจายไปเกี่ยวพันกับผู้วางนโยบายการศึกษาจะต้องดำรงประชาธิปไตยซึ่งเป็นแบบอย่างอันดีเลิศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระลึกถึงคุณค่าและเกียรติยศของมนุษย์ และการจัดสังคมที่มีความเป็นธรรม

รัฐได้จัดการศึกษาให้แก่พลเมืองในกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มจริยศึกษา กลุ่มวัฒนธรรมเยาวชน และกลุ่มหุนหวกตาบอด ผู้ที่มีความสามารถทางวิทยาศาสตร์จะได้รับการสนับสนุนจากสภาพพัฒนาวิทยาศาสตร์แห่งชาติ เพื่อส่งไปควบคุมเกี่ยวกับการสอนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนมัธยม และโรงเรียนพิเศษสำหรับนักเรียนที่ชอบทางด้านวิทยาศาสตร์ การเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐได้จัดให้ประชาชนทุกคนมีความเสมอภาคในการศึกษา โดยไม่คำนึงถึงเพศ ผิว ศาสนา หรือฐานะทางสังคม

หลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาได้จัดไว้อย่างเหมาะสมกับความสนใจของนักเรียนทุกประเภท โปรแกรมการแนะแนวเน้นหนักในด้านอาชีวศึกษา โครงการ 2-2 (two-two plan) ของมัธยมศึกษาสายสามัญ เปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกเรียนได้ตามใจชอบไม่ว่าจะเลือกเรียนในหลักสูตรอาชีวศึกษาหรือหลักสูตรเตรียมเพื่อเข้ามหาวิทยาลัย รัฐบาลให้การสนับสนุนโรงเรียนอาชีวศึกษาเพื่อเปิดสอนหลักสูตรพาณิชย์ เกษตร และการประมงอย่างเต็มที่

สิทธิทางการศึกษาระดับประถมศึกษา รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่ารัฐบาลจะต้องจัดการประถมศึกษาฟรีและต้องรับผิดชอบด้านค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาระดับนี้ให้มากกว่าระดับอื่น ๆ อันค้ำรองลงมาคือ การศึกษาระดับมัธยมสายสามัญและอาชีวศึกษา รัฐได้จัดการศึกษาชุมชนขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1950 หลายแห่ง ที่เปิดโรงเรียนประเภทนี้เพราะต้องการให้โรงเรียนมีบทบาทในการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทให้ดีขึ้น

แผนการศึกษา

มีขอบข่ายและการกำหนดแนวทางในแผนการศึกษาชาติเป็นแบบรวมระดับการศึกษาทั้งหมดอันได้แก่ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา โรงเรียนหลักสูตรนอกเวลาสำหรับผู้ใหญ่และเยาวชนได้ขยายกว้างขวางเช่นเดียวกับประถมศึกษา การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาเลือกเรียนได้ในโรงเรียนราษฎร์เกือบทุกแห่ง

ระบบการศึกษามีในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ส่วนนโยบายการศึกษาเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาแห่งชาติ ความมุ่งหมายและเป้าหมายของระบบการศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของแผนการศึกษาโดยผ่านทางกรมโรงเรียนรัฐบาล กรมโรงเรียนราษฎร์ กรมอาชีวศึกษา ห้องสมุดแห่งชาติ สถาบันภาษาแห่งชาติ คณะกรรมการวิรูบุรุษแห่งชาติและพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ รวมทั้งโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลตามกฎหมายพิเศษ

ในระดับประถมมีนักเรียนเข้าเรียนร้อยละ 95 มัธยมศึกษานักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลร้อยละ 35 และที่เหลือร้อยละ 65 เข้าเรียนในโรงเรียนราษฎร์ ในระดับอุดมศึกษานักศึกษาเข้าเรียนในวิทยาลัยของรัฐเพียงร้อยละ 13 เท่านั้น และที่เหลืออีกร้อยละ 87 เข้าเรียนในสถาบันการศึกษาของเอกชน

ด้านความรับผิดชอบ กรมโรงเรียนรัฐบาลมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาทั่วไปของประถมศึกษาของรัฐ มัธยมศึกษาและการฝึกหัดครู กรมอาชีวศึกษา รับผิดชอบเกี่ยวกับมัธยมศึกษาและวิทยาลัยอาชีวศึกษา เทคนิค การประมง การเกษตร ส่วนกรมโรงเรียนราษฎร์ รับผิดชอบเกี่ยวกับประถมศึกษา มัธยมศึกษา วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยที่เป็นของเอกชน แต่ละกรมมีอธิบดีและมีศึกษาธิการจังหวัดและศึกษานิเทศน์ในจังหวัดและในเมืองใหญ่ ๆ เป็นผู้บริหารตามสายงาน

กฎหมายสำคัญของระบบการศึกษา

กฎหมายสำคัญของระบบการศึกษาได้มาจากรัฐธรรมนูญของฟิลิปปินส์ ตอนที่ 5 มาตรา 14 กำหนดไว้ว่า ตั้งแต่สถาปนาสาธารณรัฐในปี ค.ศ. 1946 และต่อมาได้ปรับปรุงรัฐบาล

ในปี ค.ศ. 1947 มีการเปลี่ยนแปลงชื่อ the department of public instruction เปลี่ยนเป็น the department of education เพราะคำว่า "การศึกษา" เป็นคำที่รวมเกี่ยวกับความรู้ทั้งหมด ดังนั้นเมื่อปรับปรุงใหม่กระทรวงศึกษาจึงเป็นกระทรวงหนึ่งที่อยู่ภายใต้การควบคุมของสำนักงานประธานาธิบดีฟิลิปปินส์

พระราชบัญญัติเครือจักรภพ มาตรา 586 (commonwealth no 586) และสาธารณรัฐ มาตรา 896 (Republic no 896) ได้ปรับปรุงระบบการศึกษาในระดับประถมศึกษาในประเทศฟิลิปปินส์ครั้งแรกปรับปรุงเกี่ยวกับการเงิน และครั้งหลังปรับปรุงเกี่ยวกับนโยบายการศึกษา พระราชบัญญัติครั้งหลังได้กำหนดว่า พ่อแม่ผู้ปกครองหรือผู้อารักขาเด็ก ทุกคนต้องส่งเด็กเข้าโรงเรียนรัฐบาลเมื่อเด็กอายุครบ 7 ปี และจะต้องให้เด็กทุกคนเรียนอยู่ในโรงเรียนจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา ยกเว้นกรณีต่อไปนี้คือ เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนหรือย้ายไปในโรงเรียนราษฎร์ หรือบ้านอยู่ห่างจากโรงเรียนเกินกว่า 3 กิโลเมตรหรือโรงเรียนดังกล่าวไม่ปลอดภัยหรือการไปมาไม่สะดวกสำหรับเด็ก เมื่อเด็กมีร่างกายหรือสมองพิการในกรณีเช่นนี้ต้องมีใบรับรองแพทย์ไปแสดง เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ยากจน เมื่อเด็กกลับโรงเรียน เมื่อผู้ปกครองสอนให้เด็กเองที่บ้านเป็นประจำหรือจ้างครูสอนพิเศษมาสอนที่บ้าน ซึ่งเลขาธิการการศึกษารับรอง สาเหตุเหล่านี้สามารถปรับปรุงได้เพื่อให้เข้าเรียนได้ตามพระราชบัญญัติ

ระเบียบกฎข้อบังคับของครูมีอยู่ใน "The Revised Service Manual" เป็นข้อกำหนดและประกาศทางราชการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ออก และกรมต่าง ๆ อยู่ภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ ระเบียบกฎข้อบังคับเหล่านี้บังคับใช้แก่ครูตามสาขาต่าง ๆ ซึ่งผู้อำนวยการหรือครูใหญ่ในโรงเรียนเป็นหัวหน้ากำกับดูแลการปฏิบัติงานของครู

การบริหารการศึกษา มีลักษณะดังนี้

แผนการบริหาร (อบรม สิบกิบาล, 2520 : 60-65)

รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาในประเทศฟิลิปปินส์โดยตรง ภายใต้การควบคุมของเลขาธิการการศึกษาในคณะรัฐมนตรีของประธานาธิบดี มีผู้ช่วยเลขาธิการการศึกษา 2 คน กระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่ควบคุมการศึกษาทุกระดับ และรับผิดชอบเกี่ยวกับสถานศึกษาของรัฐทุกระดับ ยกเว้นมหาวิทยาลัยที่รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษ ไม่ต้องดูแลโดยกระทรวงศึกษาธิการ เช่น สถานศึกษาทางศาสนา โรงเรียนราษฎร์ วิทยาลัยเอกชน และมหาวิทยาลัยของเอกชน กระทรวงศึกษาธิการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกับกรมโรงเรียนรัฐบาล กรมอาชีวศึกษา และกรมโรงเรียนราษฎร์ เทศบาลและจังหวัดทำงานประสานกับราชการประจำ ตัวแทนของรัฐบาลเหล่านี้ ได้แก่ คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (The Civil Services Commission) คณะเลขา-

ธิการผู้ตรวจการทั่วไป (The Auditor-General Secretary) และคณะทำงานเพื่อสาธารณะในแต่ละพื้นที่ (The Bureau of Public Works) มีหน้าที่โดยตรงในการบริหาร และสภาการศึกษาแห่งชาติมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ การวางกฎเกณฑ์ วางจุดมุ่งหมาย และการวางนโยบายการศึกษา ประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้งเลขาธิการการศึกษา อธิบดีและรองอธิบดีตามสายงานเป็นลำดับ

การเงิน อาคารเรียนและอุปกรณ์

การเงิน โรงเรียนของรัฐมีความจำเป็นต้องได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐในการปฏิบัติงาน ดังนั้นเงินช่วยเหลือเหล่านี้ได้มาจากเทศบาล จังหวัด อำเภอ และรัฐบาลกลาง ตั้งแต่การศึกษา เป็นหน้าที่ของรัฐ เงินบำรุงการศึกษาได้มาจากเงินภาษีของชาติ รัฐบาลสนับสนุนโรงเรียน ประถมศึกษา โรงเรียนแห่งชาติซึ่งได้แก่ วิทยาลัยศิลป์และอาชีพ โรงเรียนการประมง วิทยาลัย เกษตรกรรม โรงเรียนหรือวิทยาลัยครู

โรงเรียนเทศบาล โรงเรียนประจำจังหวัดและโรงเรียนประจำอำเภอ รัฐรับผิดชอบในการจัดตั้งและสนับสนุนในระดับมัธยมศึกษาสายสามัญ เงินอุดหนุนส่วนใหญ่สำหรับโรงเรียนเหล่านี้มาจากค่าเล่าเรียนรวมกับโอนจากกองทุนทั่วไปจากเทศบาลจังหวัดและอำเภอ ในที่ซึ่งโรงเรียนตั้งอยู่เข้ามาช่วยเหลือในการศึกษา

สมาคมครู-ผู้ปกครองให้เงินและอุปกรณ์เพื่อช่วยเหลือโรงเรียนให้มีสวัสดิการดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้รับการช่วยเหลือจากต่างประเทศในรูปของอุปกรณ์การสอน คือ ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศสหรัฐอเมริกา สำหรับการพัฒนาการศึกษาระหว่างชาติจากองค์การสหประชาชาติจากแผนโคลัมโบและมูลนิธิอื่น ๆ สำหรับโรงเรียนราษฎรได้รับเงินอุดหนุนจากเจ้าของโรงเรียน ซึ่งส่วนมากได้มาจากเงินค่าเล่าเรียนซึ่งเก็บจากนักศึกษา

คณะกรรมการงบประมาณแผ่นดินของรัฐรับผิดชอบในการจัดงบประมาณให้แก่หน่วยงานของรัฐบาล หลังจากงบประมาณได้ผ่านรัฐสภาเรียบร้อยแล้ว สำหรับงานอธิการบดี กรมตรวจเงินแผ่นดิน ทำหน้าที่ควบคุมการใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาในปี ค.ศ. 1964 กระทรวงศึกษาธิการได้รับเงินร้อยละ 26 ของเงินงบประมาณของชาติ

นอกจากเงินงบประมาณแล้วรัฐบาลได้สร้างอาคารเรียนอีกเป็นจำนวนมาก โปรแกรมการสร้างโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐกว้างขวางออกไปในระยะ 20 ปี ภายใต้พระราชบัญญัติสาธารณรัฐ มาตรา 4171 (Republic Act No, 4171) ซึ่งยังใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ เงินช่วยเหลือส่วนใหญ่มาจากเงินทุนของชาติซึ่งอยู่ในเงื่อนไขและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ การใช้อุดหนุนของรัฐในการก่อสร้างสถาบันการศึกษาที่มีความเห็นขัดแย้งกับรัฐบาลนั้น รัฐบาลสั่งห้ามโดยเด็ดขาด

โรงเรียนของเอกชนที่เก็บค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ได้เองต้องรับผิดชอบในการใช้จ่ายในกิจการของตน รัฐไม่ได้จ่ายเงินอุดหนุนให้ และเจ้าของโรงเรียนราษฎร์จะต้องเสียภาษีด้วย สถาบันเอกชนเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเหลือการศึกษาของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีสถาบันการศึกษาอยู่มากมายหลายแห่งทั่วประเทศ

อาคารเรียนมีกองการก่อสร้างโรงเรียนของกรมเป็นผู้รับผิดชอบ โรงเรียนรัฐบาลทำหน้าที่จัดเตรียมแปลนอาคารเรียนและเสนอฝ่ายอธิบดีไปยัง Bureau of Public Works เพื่ออนุมัติเสียก่อน ต่อจากนั้นก็เป็นที่ของวิศวกรและเจ้าหน้าที่ควบคุมการก่อสร้างอาคารเรียน สำหรับสถานที่จัดสร้างอาคารเรียนเป็นที่ของเจ้าหน้าที่ประจำท้องถิ่น สำหรับมาตรฐานของอาคารเรียนนั้นขึ้นอยู่กับชนิดของโรงเรียนและจำนวนนักเรียน

การปฏิบัติตามแผนการศึกษา

การตรวจการศึกษา การนิเทศการศึกษาและการบริหารการศึกษามีส่วนสัมพันธ์กันมีแผนกศึกษานิเทศก์ ทำหน้าที่ตรวจตราดูแลและบริหารงานการศึกษา มีครูใหญ่ของโรงเรียน ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนและตรวจตราดูแลโรงเรียนประถมและมัธยม

หน้าที่สำคัญของศึกษานิเทศก์การศึกษา ได้แก่ สำรองงานของโรงเรียนและตรวจการสอนของครูและความต้องการในการเรียนของเด็ก วางแผนงานและขจัดปัญหาของโรงเรียน สร้างนิสัยให้ครูเป็นคนรักการอ่านหนังสือ ช่วยทำให้อาชีพครูเป็นอาชีพที่เจริญรุ่งเรือง ประมวลผลการพัฒนาและความสำเร็จของเด็กตามโปรแกรมที่ได้เสนอแนะไปแล้วสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างครูกับนักเรียน หน้าที่สำคัญของผู้บริหารโรงเรียน คือ วิจัยและวางแผนงาน การแนะแนวและการเป็นผู้นำในสถานศึกษา ช่วยให้งานของโรงเรียนดำเนินไปอย่างรวดเร็ว และสร้างความเข้าใจระหว่างประชาชนกับโรงเรียน

ผู้ตรวจการศึกษา ครูใหญ่และผู้บริหารคัดเลือกมาจากครูประจำการตามลำดับตำแหน่ง การเลื่อนตำแหน่งขึ้นอยู่กับหลักการเลื่อนตำแหน่งรวมทั้งผลงาน คุณสมบัติทางการศึกษาและประสบการณ์ของแต่ละคน

ผู้ตรวจการศึกษาและผู้บริหารจะต้องเข้าร่วมประชุมแห่งชาติ ที่ประชุมในระดับจังหวัดและเทศบาล เข้าร่วมสัมมนา เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับโรงฝึกงานและอื่น ๆ เกี่ยวกับการฝึกอบรมนอกเวลา

มาตรฐานการบริหาร มาตรฐานการบริหารมีส่วนเกี่ยวข้องกับจำนวนนักเรียนแต่ละชั้นเรียน จำนวนชั่วโมงสอน สถานที่ตั้งของโรงเรียนและจำนวนนักเรียน ลำดับชั้นของครูใหญ่มี

ส่วนเกี่ยวข้องกับจำนวนครู และปริมาณของอุปกรณ์ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับขนาดของโรงเรียน ครู นักเรียนและจำนวนโรงเรียนอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ตรวจการศึกษาอำเภอ

คณะครูผู้สอน ตามรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับครูโรงเรียนรัฐบาล ได้กำหนดเวลารับราชการ เงื่อนไขการแต่งตั้ง เงินเดือน การประกันสังคม การลาพักผ่อน ลาป่วยและสิทธิพิเศษอื่น ๆ ที่ครูพึงได้รับ ได้ผ่านรัฐสภาและประธานาธิบดีของฟิลิปปินส์ได้ลงนามอนุมัติแล้วสวัสดิการของครูโรงเรียนราษฎร์ขึ้นอยู่กับสถานศึกษาที่เขาทำงานซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของกรมโรงเรียนราษฎร์

การแต่งตั้งตำแหน่งครูผู้สอนประจำจะต้องผ่านการสอบของคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สำหรับการแต่งตั้งครูสอนชั่วคราวในโรงเรียนรัฐบาลผู้สมัครจะต้องสอบแข่งขันซึ่งกรมโรงเรียนรัฐบาลเป็นผู้จัดขึ้น

ตามระเบียบของการจัดสรรอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่งราชการ (The Wage and Position Classification Office) เกี่ยวกับเงินเดือนของครูโรงเรียนรัฐบาล เงินเดือนแบ่งตามชั้นและตามลำดับขั้น ขึ้นอยู่กับหน้าที่การงาน การฝึกอบรมในโปรแกรมหลักสูตรนอกเวลาและคุณสมบัติอื่น ๆ เงินเดือนจะเลื่อนขึ้นโดยอัตโนมัติหลังจากทำงานหนึ่งปีเป็นต้นไป

อาชีพครูโรงเรียนรัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคง ครูโรงเรียนรัฐบาลจะไม่ถูกไล่ออกจากงานนอกจากมีการกระทำผิดระเบียบวินัยอย่างร้ายแรง เงินรายได้ของครูและเงินเกี่ยวกับผลประโยชน์อื่น ๆ มีให้แก่ครูตามคุณวุฒิที่บรรจุตามสายงาน

โรงเรียนและวิทยาลัยครูซึ่งเป็นของรัฐในประเทศฟิลิปปินส์มีอยู่ 9 แห่ง ตั้งอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ กัน มีวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยหลายแห่งเปิดหลักสูตรปริญญาตรี หลักสูตรประถมศึกษา บางแห่งเปิดสอนหลักสูตรครุอาชีวศึกษาและครูเกษตร เหตุผลที่เปิดหลักสูตรเหล่านี้ เพื่อผลิตครูให้เพียงพอกับความต้องการ ประเทศฟิลิปปินส์มีครูพอเพียงกับจำนวนนักเรียนอย่างไรก็ตามในท้องที่ห่างไกลจากตัวเมืองหรือในชนบทยังขาดครูที่มีคุณวุฒิอยู่บ้าง แต่สำหรับครูในเมืองมีคุณวุฒิตามตำแหน่ง นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันเอกชนได้เข้าทำงานน้อยมาก ปีหนึ่ง ๆ มีครูออกจากราชการเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น มีส่วนน้อยเท่านั้นที่จะเปลี่ยนอาชีพส่วนใหญ่อยู่นอกจากปลดเกษียณ ถึงแก่กรรมหรือย้ายไปทำงานที่โรงเรียนอื่น

ครูทุกระดับมีความพอใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่และฐานะทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูในชนบทและครูที่อยู่ชานเมือง เกี่ยวกับเรื่องเงินเดือนเป็นหน้าที่ของ "The Wage and Position Classification Office" ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเปรียบเทียบเงินเดือนและตำแหน่งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ และเงินรายได้ของครูเหมาะสมกับหน้าที่การงาน

ครูทุกคนได้รับการสนับสนุนให้เข้าร่วมประชุม สัมมนา และอบรมเกี่ยวกับวิชาการ และงานเท่าที่โอกาสจะอำนวยเพื่อให้มีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ การประชุมอบรมหรือสัมมนาทุก ครั้งหน่วยงานนั้น ๆ เป็นผู้ออกเงินค่าใช้จ่ายให้ภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการหรือ จาก Unesco ในฟิลิปปินส์ จากสถานศึกษาเอกชนหรือจากองค์กรเกี่ยวกับอาชีพอื่น ๆ ให้การ สนับสนุน

สิ่งที่กระตุ้นให้ครูมีกำลังใจในการเข้าฝึกอบรมเกี่ยวกับ โปรแกรมพิเศษนอกเวลา สิ่งแรกคือความต้องการที่จะปรับปรุงความสามารถในอาชีพของตน และเพื่อที่จะได้เครดิตใน การเรียนต่อและเครดิตเหล่านี้จะได้รับการพิจารณาเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งในการเลื่อนตำแหน่ง ของโรงเรียนในแต่ละปีด้วย

ตามปกติ ครูประถมศึกษาสอนอย่างน้อยวันละ 5 ชั่วโมง สัปดาห์ละ 5 วัน ครูมัธยม ศึกษาสอน 6 หน่วย ๆ ละ 40 นาที อาจารย์สอนในวิทยาลัยและในสถาบันการศึกษาของรัฐบาล ในระดับอุดมศึกษามีชั่วโมงสอนน้อยกว่าครูประถมและครูมัธยม

ในโรงเรียนราษฎรจำนวนสอนของครูเกือบเหมือนกับครูในโรงเรียนรัฐบาล ยกเว้นใน วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย การสอนพิเศษหรือการสอนเกินขีดจำกัดจะกระทำได้ในขอบเขต จำกัด เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มีการปล่อยให้โรงเรียนบริหารตัวเองกันอย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งได้ตั้ง โรงเรียนชุมชนขึ้นระบบการศึกษาก็ค่อย ๆ มีแนวโน้มไปทางกระจายอำนาจ ครูเริ่มมีส่วน รับผิดชอบเกี่ยวกับนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการบริหารและการนิเทศการศึกษา เกี่ยวกับหลักสูตร อุปกรณ์ ทำอุปกรณ์การศึกษาและปัญหาอื่น ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมของโรงเรียนมากขึ้น

การแนะแนวถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารและการนิเทศการศึกษา ได้จัดประชุม เพื่ออภิปรายเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอน ปัญหาของครู เพื่อจุดประสงค์ในการช่วยเหลือครู ให้มีการพัฒนาตนเอง พัฒนาการสอนในระบบโรงเรียนพัฒนาท้องถิ่นและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น อยู่เสมอ

การปฏิรูปการศึกษาและความเคลื่อนไหวทางการศึกษา ช่วง พ.ศ. 2533-2536

แนวนโยบายสำคัญทางการศึกษาของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์

ตามเป้าหมายของแผนระยะกลาง จุดมุ่งหมายเฉพาะของการศึกษาได้กำหนดดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 80-82)

1. ให้ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษา อย่างน้อยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 10 ปี เพื่อให้สามารถมีความรู้ออกไปประกอบอาชีพได้

2. ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้เหมาะสมกับยุคสมัย
3. มุ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสนองความต้องการทางด้านกำลังคนและตลาดแรงงาน
4. ส่งเสริมให้มีการแข่งขันกันทางการศึกษาเพื่อให้เกิดการศึกษาและการฝึกอบรมมีประสิทธิภาพ

มาตรการสำคัญในการพัฒนาการศึกษา

1. จัดสรรงบประมาณให้การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอันดับแรก โดยมุ่งเน้นให้ประถมศึกษามีคุณภาพทั้งด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน
2. ดำเนินการให้การศึกษาในระดับอุดมศึกษามีหลักการได้มาตรฐานและมีคุณภาพมากขึ้น
3. ปรับปรุงการจัดการศึกษาด้านช่างเทคนิคให้มีคุณภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน
4. ส่งเสริมการวางแผนทางการศึกษาและจัดระบบการจัดการศึกษาให้เป็นสากล ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

โครงการที่มีความสำคัญเร่งด่วน ได้แก่

1. จัดให้มีบริการทางการศึกษาในหมู่บ้านและเทศบาลทุกแห่งอย่างทั่วถึง
2. ให้โรงเรียนที่ยังไม่สมบูรณ์เป็นโรงเรียนที่สมบูรณ์เปิดสอนครบทุกระดับชั้นและมีมาตรฐาน
3. จัดให้มีโรงเรียนก่อนประถมศึกษาในตำบลอย่างน้อยตำบลละ 1 แห่ง
4. ปรับปรุงคุณภาพครูให้มีคุณวุฒิสูงขึ้นและมีประสิทธิภาพในการสอน
5. ส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
6. ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เด็กได้เข้าเรียนเร็วกว่าอายุที่กำหนดไว้ แล้วขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น และส่งเสริมเอกชนในการร่วมรับภาระจัดการศึกษาของชาติ
7. ปรับปรุงคุณภาพการอาชีวศึกษาให้ดีขึ้น

8. ในการศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อปรับปรุงคุณภาพจึงกำหนดหลักการของมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยแห่งรัฐและส่งเสริมเอกชนในการมีส่วนร่วมรับภาระทางการศึกษา เพื่อให้คุณภาพการศึกษาเท่าเทียมกันและมีประสิทธิภาพมากขึ้น
9. พัฒนาการเลือกโปรแกรม เช่น การศึกษาด้านพาณิชยศาสตร์ การเกษตร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มีความหลากหลายขึ้น
10. พัฒนาบุคลากรในการวางแผนและการจัดการ
11. ปรับปรุงระบบข่าวสารและการติดต่อสื่อสารของกระทรวงศึกษาธิการ
12. ปรับปรุงวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา
13. จัดการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ สำหรับผู้ที่ไม่รู้หนังสือและออกกลางคัน

ในปัจจุบันอัตราการรู้หนังสือในปี พ.ศ. 2533 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 93.54 (ในปี 2532 ร้อยละ 89.9) ตามโครงการการศึกษาเพื่อปวงชนได้มีการจัดโปรแกรมการเรียนเพื่อสนองความต้องการอย่างเร่งด่วนในการขจัดปัญหาการเรียนรู้อยู่ในท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกล

ในปี พ.ศ. 2535-2536 มีนักเรียนระดับประถมศึกษาจำนวนทั้งสิ้นทั้งภาครัฐและเอกชนรวม 10,679,748 คน อัตราการเข้าเรียนประถมศึกษาใน พ.ศ. 2535-2536 คิดเป็นร้อยละ 84.89 อัตราครูด่อนักเรียน 1 : 35 คน

ปัญหาสำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ความพร้อมยังไม่เพียงพอ ขาดแคลนอาคารเรียนในระดับประถมศึกษาในชุมชน ขาดแคลนห้องเรียน อุปกรณ์การเรียน โดยเฉพาะในชนบทและชุมชนแออัดในเมือง

คุณภาพการศึกษา นักเรียนยังมีประสิทธิผลทางการเรียนต่ำ เนื่องจากปัจจัยเกี่ยวกับตัวนักเรียนเอง คือ มีปัญหาด้านสุขภาพและโภชนาการต่ำ ครูขาดการสอนและนักเรียนขาดการเรียน มีการใช้แรงงานเด็ก ขาดวัสดุอุปกรณ์ที่มีคุณภาพ ครูด้อยคุณภาพ เป็นต้น

ช่วง พ.ศ. 2537- ปัจจุบันมีการปฏิรูประบบการศึกษาใน พ.ศ. 2537 – ปัจจุบัน โดยคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาได้รายงานการปฏิรูปการศึกษา (EDCOM REPORT) ซึ่งนำเสนอโดยคณะกรรมการการศึกษาของรัฐสภาฟิลิปปินส์ (The Philippines Congressional Commission on Education) ใน พ.ศ. 2537 นับเป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญทางการศึกษาของประเทศฟิลิปปินส์ โดยได้มีการเสนอให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบการศึกษา 3 ระดับ ได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน เทคนิคและอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา การปฏิรูปดังกล่าวนี้เป็นผลดีต่อการศึกษาของประเทศฟิลิปปินส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับอุดมศึกษา

ตั้งแต่ พ.ศ. 2534-2535 คณะกรรมการการศึกษาได้จัดให้มีประชาพิจารณ์ (Public Hearings) อย่างทั่วถึง และกว้างขวางมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของฟิลิปปินส์ ระบบการศึกษา

ของฟิลิปปินส์ซึ่งเคยเป็นรูปปรีสมิต ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ระดับสูงมีคณะกรรมการการอุดมศึกษา (Commission on Higher Education : CHED) รับผิดชอบ ระดับกลางมีคณะกรรมการการมัธยมศึกษา (Junior Education on Secondary Department Authority : JESDA) รับผิดชอบ และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรมและกีฬา (Department of education, Culture and Sports : DECS) รับผิดชอบ

เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2537 ประธานาธิบดีฟิเดล วี. รามอส (Fidel V. Ramos) ได้ลงนามใน Law Republic Act (R.A) 7722 จัดตั้งคณะกรรมการการอุดมศึกษา (CHED) เพื่อให้เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ปรับปรุงสถาบันอุดมศึกษาของฟิลิปปินส์ เพื่อผลิตกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถที่แข่งขันได้กับประชาคมโลก และเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ การจัดตั้งคณะกรรมการดังกล่าว เป็นผลให้การศึกษาระดับอุดมศึกษาของฟิลิปปินส์มีการพัฒนาทั้งด้านประสิทธิภาพและคุณภาพเป็นอย่างมาก

วิสัยทัศน์ในศตวรรษที่ 21

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (National Economics Development Authority : NEDA) ซึ่งเป็นองค์กรที่สำคัญในการวางแผนพัฒนาประเทศได้จัดทำวิสัยทัศน์และกรอบในการพัฒนาระยะยาว เพื่อชาวฟิลิปปินส์ในอนาคต วิสัยทัศน์ของคณะกรรมการสำหรับการพัฒนาประเทศใน พ.ศ. 2568 ได้ให้ความสำคัญของสภาพการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวโน้มทางด้านเทคโนโลยี ธุรกิจ อุตสาหกรรมและบริการต่าง ๆ อุตสาหกรรมจะต้องมีเทคโนโลยีที่ให้กำลังผลิตสูง กำลังแรงงานจะต้องมีความรู้และทักษะทางอุตสาหกรรมในระดับที่สามารถแข่งขันได้ ภายใต้การบริหารของประธานาธิบดีฟิเดล-รามอส (Fidel Ramos) ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ว่า ประเทศฟิลิปปินส์จะสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมของภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถในเชิงอุตสาหกรรมในระดับสูง ส่วนระบบการศึกษาและงบประมาณการศึกษาในการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดให้เด็กทุกคนอยู่ในระบบโรงเรียน 10 ปี (ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา) ประถมศึกษามี 6 ปี จัดให้แก่เด็กอายุระหว่าง 7-12 ปี มัธยมศึกษา 4 ปี จัดให้แก่เด็กอายุ 13-16 ปี ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับและจัดให้เปล่า มัธยมศึกษาไม่บังคับแต่จัดให้เปล่าในบางพื้นที่การศึกษาก่อนประถมศึกษาไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากรัฐ โดยเอกชนเป็นผู้ออกเอง ถ้าโรงเรียนรัฐบาลจัดก็จะได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากสมาคมผู้ปกครอง-ครู ส่วนโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของรัฐ ได้รับความ

ช่วยเหลือด้านงบประมาณจากรัฐบาล ในปัจจุบันการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดของการศึกษาเพื่อปวงชน

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ทำให้ทราบว่า พัฒนาการของการศึกษามีมาเป็นลำดับ ตั้งแต่การเรียนแบบดั้งเดิมตามจารีตประเพณีของแต่ละชนเผ่า เมื่อมารวมกันเป็นประเทศภายใต้การปกครองของสเปน ก็ได้รับอิทธิพลจากสเปน ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกเป็นเวลายาวนานตลอด 300 กว่าปี ในขณะที่เดียวกันก็ได้สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนที่นับถือศาสนาคริสต์กับผู้ที่มีได้นับถือศาสนาคริสต์ ทำให้เกิดความแตกต่างกันในการพัฒนาและการได้สิทธิ์เข้ารับการศึกษ เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้าปกครองแทนสเปน ได้พยายามแก้ไขปรับปรุงระบบการศึกษาให้มีความเป็นธรรมและทั่วถึงมากขึ้น การศึกษาได้กระจายออกไปในทุกระดับและทุกประเภทตามระบบของอเมริกัน วิถีชีวิตของผู้คนกลายเป็นแบบอเมริกัน เปลี่ยนจากการใช้ภาษาสเปนมาเป็นภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้เข้าครอบครองฟิลิปปินส์อยู่ระยะหนึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่บ้าง คือมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรแบบเรียน กำหนดให้มีเรียนภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่น พร้อมทั้งพยายามลบล้างวัฒนธรรมตะวันตกให้หมดสิ้นไป แต่สถานศึกษาก็ได้รับความเสียหายจากภัยสงครามและการถูกโจมตีทางอากาศเมื่อสิ้นสุดสงคราม อิทธิพลของญี่ปุ่นหมดไป สหรัฐอเมริกาก็กลับเข้ามามีบทบาทในฟิลิปปินส์ต่อเป็นผลให้การวางรากฐานการศึกษาของประเทศไปในแนวเดียวกับสหรัฐอเมริกาซึ่งมีนโยบายเปิดกว้าง และขยายสถานศึกษาออกไปทั่วประเทศในทุกระดับการศึกษา จนกระทั่งบทบาททางการเมืองค่อยหมดไป เมื่อฟิลิปปินส์ได้รับเอกราชมีการปกครองตนเอง ผู้นำได้พยายามดำเนินนโยบายเป็นตัวของตัวเอง และพัฒนาระบบการศึกษาให้สอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมของตนที่กำลังปรับเปลี่ยนและพัฒนาต่อไปในทิศทางที่เหมาะสมกับตนเองให้มากขึ้นจะเห็นได้ว่า พัฒนาการของการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐฟิลิปปินส์มีความสัมพันธ์กับการเมืองอยู่มาก ซึ่งแต่ละช่วงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามประเทศที่มีอิทธิพลเข้ามาปกครอง ไม่ว่าจะเป็นสเปน สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น แต่สเปนกับสหรัฐอเมริกาก็ปกครองอยู่ในระยะเวลาที่ยาวนานมาก ทำให้อิทธิพลของทั้ง 2 ประเทศนี้ยังคงเป็นรากฐานในการพัฒนาระบบการศึกษาของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์อยู่จนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์การศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์

สิงคโปร์เป็นเกาะเล็ก ๆ อยู่ปลายสุดตอนใต้ของแหลมมลายูได้แยกตัวจากสหพันธ์มาเลเซีย เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2508 สถาปนาขึ้นเป็นสาธารณรัฐสิงคโปร์ มีนายลีควน ยู เป็นนายกรัฐมนตรี แต่เดิมสิงคโปร์เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของรัฐยะโฮร์เรียกว่า "สิงหปุระ" (Singapura) และมีสภาพเป็นเกาะร้าง ต่อมาเซอร์ สแตมฟอร์ด ราฟเฟิล (Sir Stamford Raffle) ได้สำรวจเกาะในปี พ.ศ. 2362 ประเทศอังกฤษให้สร้างขึ้นเป็นสถานีการค้าและตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ต่อมาได้รับเอกราชปกครองตนเองเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2502 เข้าร่วมอยู่ในสหพันธ์มาเลเซีย เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2506 และแยกตัวออกมาตั้งเป็นประเทศตามทีกล่าวมาแล้ว ปัจจุบันอยู่ในเครือจักรภพของอังกฤษเช่นเดียวกับมาเลเซีย

สิงคโปร์ประกอบด้วยเกาะขนาดต่าง ๆ รวม 54 เกาะมีความยาวประมาณ 48.4 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 596.8 ตารางกิโลเมตร มีชายฝั่งยาวรวม 133.6 กิโลเมตร อีกทั้งประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ ได้แก่ จีน มาเลย์ ทมิฬ และอังกฤษ ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาประจำชาติและเป็นภาษาราชการ

สิงคโปร์ตั้งอยู่ละติจูด 109 องศาเหนือ ถึง 129 องศาเหนือ และระหว่างละติจูด 103.38 องศาตะวันออกถึง 104.06 องศาตะวันออก ท่าเลที่ตั้งของสิงคโปร์มีความสำคัญในการส่งเสริมความเจริญของประเทศ ดังนี้ (นิรมล กิตติวิบูลย์, 2539 : 11-13)

1. เป็นจุดรวมของเรือสินค้าที่เดินทางจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสิงคโปร์ห่างจากมาเลเซียเพียง 8 กิโลเมตร เท่านั้นทำให้สะดวกในการขนถ่ายสินค้าขึ้นสู่ฝั่ง
2. ตั้งอยู่ใกล้ช่องแคบมะละกา เป็นทางผ่านเรือเดินสมุทรที่บรรทุกสินค้าจากเอเชีย ยุโรป และจากยุโรปสู่เอเชีย
3. เมืองท่าสิงคโปร์มีกำบังคลื่นลมดีเพราะตั้งอยู่ในอ่าว และมีร่องน้ำลึกพอให้เรือเดินสมุทรขนาดใหญ่เข้าจอดทำได้
4. ตั้งอยู่ไม่ไกลจากแหล่งวัตถุดิบซึ่งเป็นแหล่งผลิตสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการติดต่อกับมาเลเซียทางถนนและทางรถไฟที่เกี่ยวข้องเนื่องถึงประเทศไทยด้วย
5. สิงคโปร์เป็นเมืองท่าปลอดภาษี (Free Port) และเป็นเมืองท่าพาณิชย์ (Entrepot) ที่สำคัญในทางภูมิศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยสภาพของที่ตั้ง จึงทำให้เป็นเมืองท่าที่สำคัญของโลก

โครงสร้างและลักษณะภูมิประเทศ แบ่งออกเป็น 3 เขต คือ

1. เขตเนินเขาและหุบเขาทางตะวันตก มีหุบเขาและเนินเขาสูงเฉลี่ยประมาณ 100 เมตร มีแม่น้ำ 2 สาย ไหลสู่ช่องแคบยะโฮร์ หลายบริเวณเป็นป่าไม้ สวนยาง และป่าชายเลน เมืองสำคัญคือ จูรง
2. เขตที่ราบทางตะวันออก เป็นที่ราบลุ่มดินตะกอน ที่มีแม่น้ำสายสั้นๆ พัดพามาทับถม สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 15 เมตร มีการปรับปรุงดินให้สูง เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและขยายเมืองออกไปในเขตที่มีมะพร้าว พืชผักผลไม้ ชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือเป็นป่าชายเลน
3. เขตเนินเขาตอนกลาง เป็นเขตที่มีความสูงเกิน 150 เมตร มีหินเก่าแกรนิตทับถมอยู่ ยอดเขาภูกิตติมาห์ สูง 166 เมตร แม่น้ำส่วนใหญ่จากบริเวณนี้ มีการกักเก็บน้ำไว้ในอ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ในท้องถิ่นบ้าง แต่น้ำจืดไม่พอใช้ต้องซื้อจากมาเลเซีย มีแม่น้ำสายที่ยาวที่สุดชื่อ สุโหลง เซเลตาร์ ยาว 12 กิโลเมตรเท่านั้นอีกทั้งสายน้ำไม่สม่ำเสมอในบางช่วง นอกจากนี้ยังมีลักษณะชายฝั่งเรียบเป็นส่วนมาก นอกจากทางตะวันตกจะเว้าแหว่งและขรุขระบ้าง เหมาะแก่การเป็นท่าเรือ

ประวัติศาสตร์การศึกษาของสิงคโปร์ระบบการศึกษาของสิงคโปร์มีเรื่องราวสลับซับซ้อนพอสมควร และความซับซ้อนนี้ก็เพราะเหตุผลทางประวัติศาสตร์ในอดีตเป็นสิ่งสำคัญ ดังจะแสดงให้เห็นต่อไปนี้ (อบรม สนิทบาล, 2520 : 90-94)

ในปี ค.ศ.1835 อังกฤษได้ตั้งโรงเรียน "Singapore Free School" ขึ้น โดยบริษัท The East Company Chaplain โดยเลียนแบบให้เหมือนกับโรงเรียนในป็นังซึ่งตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1816

ในปี ค.ศ.1842 ได้ตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนหญิงขึ้น โดย "The Church of England Zenna Mission Society" ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นผู้นำการศึกษาแบบนี้มาก่อนคนอื่น ๆ

ในปี ค.ศ.1852 ได้จัดตั้งโรงเรียน "The Brother of Christian School"

ในปี ค.ศ.1854 ได้จัดตั้งโรงเรียน "The Sister of the Congregation of the Holy Infant of Jesus"

ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นเพียงกล่าวถึงการจัดตั้งโรงเรียนที่สำคัญ ๆ เท่านั้น

ในปี ค.ศ.1872 เนื่องจากภาวะการศึกษายังไม่เข้ารูปเข้ารอยเท่าที่ควร จึงได้แต่งตั้งผู้ตรวจการโรงเรียนก่อนที่จะตั้ง "Department of Education"

ในปี ค.ศ.1875 รัฐบาลไม่แน่ใจว่าควรจะใช้ภาษาอังกฤษในโรงเรียนดีหรือไม่ ดังนั้นจึงได้ตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษขึ้น 2 แห่งเพื่อเป็นการทดลอง

ในปี ค.ศ.1920 มีพระราชบัญญัติโรงเรียน มาตรา 7 ปี ค.ศ.1920 ออกประกาศมา ให้โรงเรียนสอนเป็นภาษาอังกฤษ ผู้จัดการ ครู ให้มาจดทะเบียนโดยไม่มีข้อกเว้นใด ๆ ทั้งสิ้น

ในปี ค.ศ.1922 รัฐบาลมีความเชื่อถือโรงเรียนภาษาอังกฤษ ดังนั้นจึงจ่ายเงินอุดหนุนให้ตามระเบียบของหลักการเก่า (Payment by Results) และยอมรับระบบใหม่ตามที่ประชุมของรัฐบาลเกี่ยวกับอนุมัติเงินค่าใช้จ่ายให้ คือ จะอนุมัติเงินค่าใช้จ่ายให้และจะอนุมัติเงินค่าใช้จ่ายให้เพียงครั้งเดียว

ในปี ค.ศ.1946 การศึกษาได้เผชิญกับความเสียหายอย่างรุนแรงอันเนื่องมาจากถูกญี่ปุ่นเข้ายึดครอง และในเวลาเดียวกันคนมีความต้องการจะเรียนรู้มากขึ้น รัฐบาลจึงกำหนดโครงการ 10 ปีมาใช้โดยตั้งเป้าหมายว่าจะต้องสร้างโรงเรียนประถมศึกษา ใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษามาเลย์และภาษาทมิฬ ให้กว้างขวางออกไป และจะจัดโรงเรียนภาษาอังกฤษซึ่งเป็นของรัฐบาลเพิ่มจำนวนขึ้นอีก เพราะมีคนหลายเชื้อชาติทำให้การจัดการศึกษาเป็นอย่างหนึ่งอย่างใดได้ยากลำบาก จึงต้องมีความหลากหลาย

ในปี ค.ศ.1955 ได้ตั้งกระทรวงศึกษาธิการขึ้นภายใต้การปกครองของรัฐธรรมนูญใหม่ ในปี ค.ศ.1956 รัฐบาลได้ออกคำสั่ง เรียกว่า "A White Paper, Comd." No. 15 ซึ่งรวมนโยบายการศึกษาเป็นของรัฐเกือบทั้งหมด

จะเห็นได้ว่า การตั้งโรงเรียนเป็นเพราะอิทธิพลของประเทศที่เข้ามาปกครองสิงคโปร์ คือ อังกฤษการจัดการศึกษาเป็นไปตามรูปแบบของอังกฤษเมืองแม่ที่ปกครองและเป็นรากฐานให้จัดการศึกษาของประเทศต่อมา แม้ภายหลังจะได้รับเอกราชแล้ว แต่รากฐานของอังกฤษยังคงมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาอยู่ เมื่อได้รับเอกราช ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้วมีทางจัดการศึกษาดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 42-44)

ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษา

ความมุ่งหมายที่สำคัญของการศึกษาในสิงคโปร์ คือ ต้องการพัฒนาความสามารถของเด็กทุกคนทางด้านร่างกาย สมองและศีลธรรม ให้ดีที่สุดในที่จะทำได้ ตามความต้องการและความสนใจของสังคม โดยเชื่อแน่ว่าผลดีที่สุดได้มาจากประสบการณ์ ความรู้และทักษะทางสมอง ความสามารถ ความถนัดตามธรรมชาติและความสนใจของเด็ก

เพื่อให้บรรลุตามความมุ่งหมายจึงมีความจำเป็นต้องจัดให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาอย่างน้อย 10 ปี จากอายุ 6 ปีเป็นต้นไป โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ภาษา เพศฐานะร่ำรวยหรือยากจน ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาในชั้นสูงเท่าเทียมกันในระหว่างคนสิงคโปร์หลายเชื้อชาติหลายภาษา โดยผ่านทางระบบการศึกษา ซึ่งสนับสนุนให้นักเรียนทุกคนเรียนภาษาราชการ 2 ภาษา คือ ภาษา

อังกฤษและภาษาจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นหนักการศึกษาอาชีวศึกษาและเทคนิคเพื่อยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้คนมีโอกาสดำรงงานกว้างขวางขึ้น

รัฐมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาโดยสมบูรณ์ โรงเรียนมี 2 ประเภท คือ โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ที่ได้รับเงินอุดหนุนโดยรัฐบาล โรงเรียนทั้งสองประเภทได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐทั้งสิ้น แต่โรงเรียนรัฐบาลข้าราชการเป็นผู้บริหารและจัดครูสอน ส่วนโรงเรียนราษฎร์ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล คณะกรรมการควบคุมโรงเรียนเป็นผู้บริหาร ซึ่งสมาชิกทุกคนเป็นเอกชนและครูผู้สอนไม่เป็นข้าราชการ ถึงกระนั้นครูโรงเรียนราษฎร์ก็มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับครูโรงเรียนรัฐบาลและได้รับเงินเดือนจากรัฐบาลเท่า ๆ กัน ตามประวัติศาสตร์ โรงเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลได้พัฒนามาจากโรงเรียนราษฎร์ของคณะผู้สอนศาสนา โรงเรียนราษฎร์ขององค์การหนึ่งองค์การใดและโรงเรียนราษฎร์ของเอกชน โรงเรียนราษฎร์เหล่านี้ทำให้รัฐบาลมีความพอใจเกี่ยวกับมาตรฐานการสอนของรัฐบาล คณะผู้สอน สิ่งอำนวยความสะดวกสวัสดิภาพทางร่างกายและสุขภาพตามที่กำหนด ดังนั้นรัฐบาลจึงให้เงินอุดหนุนทั้งเงินทุนและรายจ่ายประจำอย่างเพียงพอ เพื่อให้ดำเนินกิจการและบำรุงรักษาโรงเรียน โดยไม่ต้องเอาเงินมาจากแหล่งอื่น ๆ ในสิงคโปร์มีโรงเรียนราษฎร์อยู่เพียง 2-3 แห่งเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนอนุบาลและโรงเรียนพาณิชยการ ซึ่งจัดหลักสูตรสาขาวิชาพิเศษ โรงเรียนเหล่านี้จึงต้องทำตามพระราชบัญญัติที่กำหนดและต้องจดทะเบียนกับกระทรวงศึกษาธิการก่อนที่จะรับนักเรียนเข้าเรียน รวมทั้งมหาวิทยาลัย โรงเรียนสารพัดช่าง และสถาบันการศึกษาผู้ใหญ่ที่จัดหลักสูตรการสอนแบบนอกระบบโรงเรียนด้วย เงินค่าใช้จ่ายเกือบทั้งหมดได้มาจากรัฐ ถึงแม้ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาอิสระก็ตาม

โครงสร้างของระบบการศึกษา

การพัฒนาประเทศสิงคโปร์ในระยะที่อยู่ได้ความปกครองของประเทศอังกฤษเน้นหนักไปในด้านพาณิชยการ และอุตสาหกรรมเดินเรือ ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่น้อยมาก แต่เมื่อได้รับเอกราชแล้วรัฐบาลสิงคโปร์มีนโยบายพัฒนาประเทศด้านอุตสาหกรรม พาณิชยการ และการท่องเที่ยว สำหรับนโยบายการศึกษาของประเทศนั้นจะให้ความสำคัญต่อการผลิตคนเพื่องานอุตสาหกรรมมากที่สุด และเนื่องจากพลเมืองของประเทศประกอบด้วยหลายเชื้อชาติที่สำคัญ คือ มาเลย์ อินเดีย จีน ทมิฬ และอังกฤษ ดังนั้นเพื่อความสมานฉันท์ของคนในชาติ รัฐบาลสิงคโปร์จึงได้กำหนดแนวนโยบายอีกประการหนึ่งที่มุ่งให้พลเมืองทุกเชื้อชาติได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน แนวนโยบายดังกล่าวแสดงออกให้เห็น โดยการกำหนดหลักสูตรและเนื้อหาวิชา

ที่เรียนให้เหมือนกันทุกโรงเรียน ไม่ว่าโรงเรียนนั้นจะใช้ภาษาอังกฤษ จีน มาเลย์ หรือ ทมิฬ เป็นภาษาที่ใช้สอน ทั้งนี้เพื่อจะเสริมสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในชาติให้มั่นคงยิ่งขึ้น

พระราชบัญญัติการศึกษาของสิงคโปร์กำหนดให้การศึกษาเพื่ออบรมคนให้มีอุปนิสัยดี มีคุณค่าและทัศนคติที่จะคิดพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีศีลธรรม รับผิดชอบต่อสังคม จงรักภักดีต่อประเทศชาติ รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ กระตุ้นความต้องการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจ และปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นนโยบายหลักของการศึกษาของประเทศสิงคโปร์จึงได้ส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ของประชากร ให้ประชากรทุกเชื้อชาติ ศาสนา ได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ให้นักเรียนต่างเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา มีโอกาสได้สังคมกันอย่างใกล้ชิด ส่งเสริมให้ประชากรศึกษาอย่างน้อย 2 ภาษา ปลูกฝังความรักชาติ ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิต ส่งเสริมกิจกรรมนอกหลักสูตร การศึกษาของประเทศสิงคโปร์แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ

1. การศึกษาก่อนประถมศึกษา
2. ประถมศึกษา
3. มัธยมศึกษา
4. เตรียมอุดมศึกษา
5. อุดมศึกษา

1. การศึกษาก่อนประถมศึกษา การศึกษาระดับนี้ เอกชนเป็นผู้จัด โรงเรียนโดยกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ตรวจตราดูแล โรงเรียนในระดับการศึกษานี้มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ โรงเรียนที่ใช้ภาษาจีนสอนและโรงเรียนที่สอนโดยภาษาอังกฤษ

2. ประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่รัฐจัดให้เปล่า ใช้เวลาเรียน 6 ปี การเรียนการสอนจัดเป็นสองผลัด คือ ผลัดเช้า และผลัดบ่าย เพื่อให้เด็กมีเวลาทำงานประกอบอาชีพช่วยทางบ้าน โรงเรียนประถมนี้มีทั้งแบบใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษามาเลย์ และภาษาทมิฬ ซึ่งเป็นภาษาราชการ และเพื่อปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐ นักเรียนทุกคนจะได้รับการส่งเสริมให้เรียนสองภาษา คือ ภาษาแม่เป็นภาษาที่หนึ่ง เพราะถือว่าการถ่ายทอดประเพณีและวัฒนธรรม และด้วยเหตุผลทางจิตใจ ภาษาที่สอง คือ ภาษาอังกฤษ เพราะถือว่าเป็นภาษาวิชาการและการพาณิชย์

การเลื่อนชั้นเรียนในระดับประถมศึกษานี้ก่อนปี พ.ศ.2520 เป็นการเลื่อนชั้นโดยอัตโนมัติ แต่เพื่อที่จะให้เด็กได้รับการศึกษาในขั้นต่อไปตามระดับความรู้ความสามารถของแต่ละคน ให้นักเรียนที่เรียนอ่อนหันไปเรียนด้านอาชีพแทน จึงได้ปรับปรุงให้มีการสอนในปีสุดท้ายของประถมศึกษาเพื่อเลื่อนชั้นไปเรียนในระดับมัธยมศึกษาและรับประกาศนียบัตรประถมศึกษา (Primary School Leaving Certificate) หากนักเรียนผู้ใดสอบตก 3 ครั้ง จะต้องไปเรียนวิชาหลักสูตรพื้นฐาน (Basic Course)

3. มัธยมศึกษา หลักสูตร 4 ปี แบ่งเป็นมัธยมผลัดเช้า และ โรงเรียนมัธยมผลัดบ่าย เพื่อให้ นักเรียนได้ช่วยประกอบอาชีพของทางบ้าน ดังเช่นประถมศึกษา หลักสูตรแบ่งเป็นวิชาวิทยาศาสตร์ เทคนิค อาชีวะและพาณิชย์ ภาษาที่สอง พลศึกษา ศิลปะและดนตรี เหมือนระดับประถม แต่ใช้ภาษาที่สอนในวิชาเฉพาะมากขึ้น ในปีสุดท้ายของระดับมัธยมศึกษา นักเรียนจะต้องสอบ เพื่อรับประกาศนียบัตรทางการศึกษา (Common Certificate) หรือ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (Trade Certificate) หรือ ประกาศนียบัตรช่างฝีมือ (Craft Certificate) ตามประเภทของโรงเรียนที่เรียนอยู่

4. เติริมอุดมศึกษา หลักสูตร 2 ปี สำหรับนักเรียนที่มีผลการศึกษาทางวิชาการดี และประสงค์ที่จะเรียนต่อในมหาวิทยาลัย ในปลายปีที่ 2 จะต้องสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรทางการศึกษาชั้นสูง (Higher School Certificate)

5. อุดมศึกษา รัฐบาลสิงคโปร์ไม่สนับสนุนการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมากเกินไป ความต้องการของประเทศ ปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยเพียง 2 แห่ง ที่เปิดสอนในระดับปริญญา ได้แก่ มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (The National University of Singapore) ซึ่งใช้ภาษาอังกฤษเป็น ภาษาที่สอน มีคณะอักษรศาสตร์และสังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ การศึกษา วิทยาศาสตร์ แพทย-ศาสตร์ ทันตแพทย์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ การบัญชี และบริหารธุรกิจ นอกจากนี้มีวิทยาลัย 2 แห่ง ที่เปิดสอนระดับอนุปริญญา คือ สิงคโปร์โพลีเทคนิค (Singapore Polytechnic) ซึ่งสอนระดับช่างเทคนิค และวิทยาลัยเทคนิคจีอานน์ (Ngee Ann Technical College) ซึ่งสอนด้าน ช่างเครื่องกล ช่างไฟฟ้า ช่างวิทยุ และบริหารธุรกิจ ส่วนมหาวิทยาลัยอีกแห่งหนึ่ง คือ มหาวิทยาลัยนันยาง (Nanyang Technological University) เป็นมหาวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นใหม่ พัฒนา ขึ้นจากวิทยาลัยโพลีเทคนิคเปิดสอนระดับปริญญาหลายสาขา ได้แก่ ศึกษาศาสตร์ บริหารธุรกิจ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า การศึกษาของประเทศสิงคโปร์นั้นให้ความสำคัญแก่การ ศึกษาด้านอาชีวะและเทคนิค ส่งเสริมนักเรียนให้รักการเรียน โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์และ สร้างความเข้าใจในการประกอบอาชีพในอนาคต โดยการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร รวมทั้ง ส่งเสริมให้ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาโดยเท่าเทียมกัน ดังจะเห็นได้ว่า รัฐบาลสิงคโปร์ ส่งเสริมการศึกษาพิเศษ และยังจัดให้มีโครงการเรียนฟรี สำหรับเด็กยากจนอีกด้วย

แนวนโยบายการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมวิชาชีพ

รัฐบาลสิงคโปร์มีแนว นโยบายพัฒนาประเทศ โดยเน้นการพัฒนาทางอุตสาหกรรมเป็น หลักสำคัญอันดับแรก จะเห็นได้ว่า รัฐบาลได้จัดให้มีโรงเรียนอาชีวศึกษา (Trade school) สำหรับการฝึกหัดงาน (Pre - apprenticeship) แก่ผู้สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2473

และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมช่างฝีมือ (Craft training center) อีก 3 แห่ง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การจัดตั้งคณะกรรมการการวางแผนการศึกษาเทคนิคและอาชีวะ แห่งสิงคโปร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2503 ซึ่งได้เสนอให้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาอาชีวะ ซึ่งมีหลักสูตร 2 ปี โดยเน้นการศึกษาวิชาชีพสำหรับนักเรียนที่จบประถมศึกษา ซึ่งไม่ได้เรียนต่อในโรงเรียนมัธยมสายสามัญหรือสายเทคนิค รวมทั้งเสนอให้ปฏิรูปโรงเรียนอาชีวศึกษาให้เป็นสถาบันอาชีวะเพื่อที่จะเปิดสอนวิชาชีพให้มากสาขาขึ้นและสอนอย่างลึกซึ้ง

ในปี พ.ศ. 2511 โรงเรียนมัธยมในประเทศสิงคโปร์แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ โรงเรียนสายสามัญ (Academic school) โรงเรียนมัธยมแบบประสม (Multipurpose school) โรงเรียนเทคนิค (Technical school) โรงเรียนอาชีวะ (Vocational school) ปรากฏว่า นักเรียนประมาณร้อยละ 81 จะเข้าเรียนในโรงเรียนสายสามัญ และโรงเรียนมัธยมแบบประสม ซึ่งสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพสำหรับโรงเรียนอาชีวะไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร เพราะเป็นโรงเรียนที่รับนักเรียนที่จบการศึกษาที่มีผลการเรียนไม่ดีและไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยม อีก 3 ประเภท ได้ ดังนั้นจึงได้มีการปรับปรุงโรงเรียนอาชีวะบางแห่งให้เป็นศูนย์ฝึกอาชีพ และมีการปรับปรุงโรงเรียนสามัญให้โรงเรียนสายสามัญได้รับเป็นโรงเรียนประเภทมัธยมแบบผสม นอกจากนี้ภายหลังการปฏิรูปการศึกษาแผนใหม่กำหนดให้นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 และ ปีที่ 2 เรียนหลักสูตรเหมือนกันทั้งหมด ทั้งสายสามัญและสายวิชาชีพนอกเหนือจากวิชาบังคับแล้ว นักเรียนทุกคนจะต้องเรียนวิชาเทคนิคการเขียนแบบ (Technical Drawing) นักเรียนชายทุกคนและนักเรียนหญิงครึ่งหนึ่งจะต้องเข้าฝึกงานในโรงงาน (Centratized Workshop) สัปดาห์ละ 1 ครั้ง นอกเวลาเรียน ส่วนนักเรียนหญิงอีกครึ่งหนึ่งจะเรียนวิชาคหกรรมศาสตร์ เป้าหมายของการศึกษาระบบใหม่นี้ก็เพื่อให้นักเรียนมัธยมค้นไม่เพียงแต่อ่านออกเขียนได้ แต่ต้องให้คิดเป็นทำเป็น โดยการฝึกความชำนาญในงานผลิต นอกจากนี้การเลื่อนชั้นเรียนจากระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ขึ้นชั้นมัธยมศึกษา ก็จะไม่ต้องสอบอีกต่อไป ขณะนี้รัฐบาลสิงคโปร์กำลังนำเสนอให้มีการวัดผลเป็นระยะ ๆ ในระหว่างประถมปีที่ 1 และ 2 และใช้แบบวัดความถนัด (Aptitude test) เพื่อที่จะคัดเลือกสายการเรียนในระดับมัธยม รวมทั้งเป็นการรักษาสัดส่วนของนักเรียนในสายสามัญและสายเทคนิค ให้คงเป็นสัดส่วน 3 : 1 อีกด้วย นักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาหรือสถาบันอาชีวะสามารถเข้าศึกษาด้านเทคนิคต่อในสถาบันสิงคโปร์ โพลีเทคนิค วิทยาลัยเทคนิคจิอานัน และสถาบันเทคนิคแห่งสิงคโปร์

การปฏิรูปทางการศึกษาเพื่อปฏิบัติตามแนวนโยบายที่ต้องการปรับปรุงการศึกษาวิชาชีพก็คือ การจัดตั้งสภาฝึกอบรมอุตสาหกรรมแห่งชาติ (National Industrial Training Council) ซึ่ง

มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานกรรมการ อันประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน และประธานกรรมการการศึกษาแห่งรัฐสภา (Parliamentary Secretary of Education) ในปี พ.ศ. 2511 คณะกรรมการนี้ทำหน้าที่วางนโยบายสำหรับการศึกษาด้านเทคนิคและการฝึกงานอุตสาหกรรม หนึ่งในปีเดียวกันนั้นก็ยังได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการศึกษาเทคนิคขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ ให้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการบริหารของโรงเรียนแบบผสม โรงเรียนเทคนิค สถาบันอาชีวศึกษาและเทคนิค ศูนย์ฝึกงานอุตสาหกรรมและแผนการศึกษาเทคนิคของวิทยาลัยฝึกหัดครู และใน พ.ศ. 2516 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการการฝึกอาชีพทางอุตสาหกรรม (Industrial Training Board หรือ ITB) ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนฝ่ายรัฐบาล นายจ้างสหภาพแรงงาน และผู้เกี่ยวข้องให้ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการฝึกอบรมอาชีพและเทคนิคการพัฒนาองค์การและบุคลากร ซึ่งเดิมเป็นหน้าที่ของกรมการศึกษาเทคนิค รวมทั้งรับผิดชอบการฝึกหัดช่างฝึกหัด และการพัฒนาแบบการทดสอบวิชาต่าง ๆ จัดให้มีการฝึกอบรมวิชาชีพนอกเวลาทำงาน คณะกรรมการนี้ทำหน้าที่ผลิตช่างฝีมือ 3 ประเภท คือ ช่างเทคนิค อุตสาหกรรม ช่างฝีมือแห่งชาติระดับ 1-2-3 และช่างชำนาญเฉพาะ

กล่าวโดยสรุปแล้ว นโยบายการศึกษาของสิงคโปร์ให้ความสำคัญแก่ออาชีวศึกษาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการฝึกงานอุตสาหกรรมเพื่อพัฒนากำลังคนให้มีความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศตามพื้นฐานการปกครองแบบสาธารณรัฐ

โครงการเชื่อมโยงการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านการทำงาน

นโยบายหลักของการศึกษาประเทศสิงคโปร์ คือ การสร้างเสริมประสบการณ์ในการทำงานให้สอดคล้องกับการศึกษาในโรงเรียนในทุกๆระดับ ได้แก่ (หน่วยศึกษานิเทศ จังหวัดชลบุรี, 2516 : 30-40)

1. ประถมศึกษา. เดิมการศึกษาระดับประถมศึกษาของสิงคโปร์แบ่งเป็น 6 ชั้น เริ่มศึกษาตั้งแต่อายุ 6 ปี - 11 ปี และเริ่มการศึกษาแบบนี้ว่า หลักสูตรมาตรฐาน (Standard Course) ต่อมาในปี 2520 ได้มีการจัดการศึกษาในรูปแบบหลักสูตรพื้นฐาน (Basic Course) สำหรับนักเรียนประถมศึกษาที่ประสบปัญหาการเรียนแผนเดิม ทั้งนี้ โดยจัดควบคู่ไปกับหลักสูตรมาตรฐาน วัตถุประสงค์ของหลักสูตรพื้นฐานนั้นก็เพื่อที่จะให้การฝึกอบรมวิชาชีพเพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการทำงานและจะให้ประสบการณ์การทำงานโดยการฝึกอบรมวิชาชีพควบคู่กับงานช่างตั้งแต่เล็กๆ สำหรับนักเรียนหญิงก็มุ่งเพื่อให้สามารถใช้เครื่องมือช่างประจำบ้านและรู้จักงานไฟฟ้าง่าย ๆ นอกจากนี้หลักสูตรพื้นฐานยังมุ่งสร้างความสามารถและทัศนคติที่ดีในการทำงานตามความถนัดและความสนใจของแต่ละคนอีกด้วย

นักเรียนหลักสูตรมาตรฐานที่จะโอนไปเรียนหลักสูตรพื้นฐานนั้นจะต้องเป็นนักเรียนที่ตกซ้ำชั้นถึง 3 ครั้ง และมีอายุไม่น้อยกว่า 11 ปี หลักสูตรพื้นฐานนี้ใช้เวลาเรียน 4 ปี ดังนั้นนักเรียนพวกนี้จะเรียนระดับประถมศึกษา 9 ปี ในขณะที่นักเรียนที่เรียนดีจะเรียนหลักสูตรมาตรฐานเพียง 6 ปี

หลักสูตรพื้นฐานนี้จะเน้นด้านวิชาชีพ โดยกำหนดให้เรียนภาษาหลัก 1-2 ภาค คณิตศาสตร์เบื้องต้น หน้าที่และศีลธรรม การช่างและการฝีมือ พลศึกษาและสุขศึกษา และวิชาดนตรี ในการเรียนปีที่ 4 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของหลักสูตรพื้นฐาน นักเรียนจะได้รับการเตรียมตัวเพื่อการทำงาน โดยนักเรียนชายจะเข้าฝึกอบรมแผนกฝึกงานด้านการช่างฝีมือ และนักเรียนหญิงเรียนคหกรรมศาสตร์ นอกจากการเตรียมด้านอาชีพแล้ว หลักสูตรยังมุ่งสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเน้นด้านวินัย ในการทำงาน และหลักความปลอดภัยในการทำงาน

ผู้สำเร็จการศึกษาหลักสูตรพื้นฐานนี้จะโอนไปศึกษาต่อในโครงการฝึกอบรมเยาวชน (Junior Trainee Scheme (JTS)) ซึ่งเริ่มจัดให้มีในปี พ.ศ. 2520 เป็นการฝึกอบรมก่อนเข้าทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์จะเสริมสร้างทัศนคติและนิสัยในการทำงานที่ดี เพื่ออบรมช่างฝีมือ และเมื่อจบการอบรมแล้วได้จัดหางานให้แก่ผู้เข้าอบรมด้วย นอกจากนี้ยังจะจัดฝึกอบรมระหว่างทำงาน และจัดการศึกษาต่อเนื่องให้แก่ผู้จบการอบรมไปแล้วอีกด้วย

นอกจากนี้ตามศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง (Extended Education Centers) ซึ่งจัดโดยสำนักงานการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education Board) เยาวชนที่เข้าอบรมเข้าเรียนสัปดาห์ละ 1 วัน ๆ ละ 6 ชั่วโมง โดยการศึกษาภาษา คณิตศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและสังคมศึกษา และภาษาพูดที่สอง นักเรียนจะเข้ารับการศึกษานานอายุ 18 ปี ซึ่งเป็นเวลาที่นักเรียนชายจะต้องเข้ารับราชการทหาร ส่วนนักเรียนหญิงจะเข้าทำงานทันทีเมื่อจบแล้ว

2. มัธยมศึกษา นักเรียนจะต้องเรียนมัธยมศึกษาในระดับปีที่ 1 - ปี 2 จะเรียนหลักสูตรเดียวกันอันประกอบด้วย ภาษาที่ 1 และ 2 คือ โรงเรียนที่สอนภาษาอังกฤษ ก็จะสอนภาษาจีนเป็นภาษาที่สอง ส่วนโรงเรียนที่สอนภาษาจีนก็จะสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองสลับกัน วรรณคดี คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปะและงานฝีมือ วิชาดนตรี วิชาด้านเทคนิค หรือ คหกรรมศาสตร์ และพลศึกษาสำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ถือเป็น การเตรียมหมู่ทางการศึกษาทางเทคนิคเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเนื่องจากเห็นว่า ถ้า นักเรียนได้รับการศึกษาพื้นฐานในวงกว้าง (Liberal general education) จะสามารถพิจารณาสายงาน ได้กว้างขวางขึ้น เมื่อสำเร็จการศึกษา เดิมนักเรียนชายทั้งหมดและนักเรียนหญิงครึ่งหนึ่งจะต้องฝึกงานภาคปฏิบัติ (Workshop Practice) สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง นอกเวลาเรียนปกติ แต่ได้

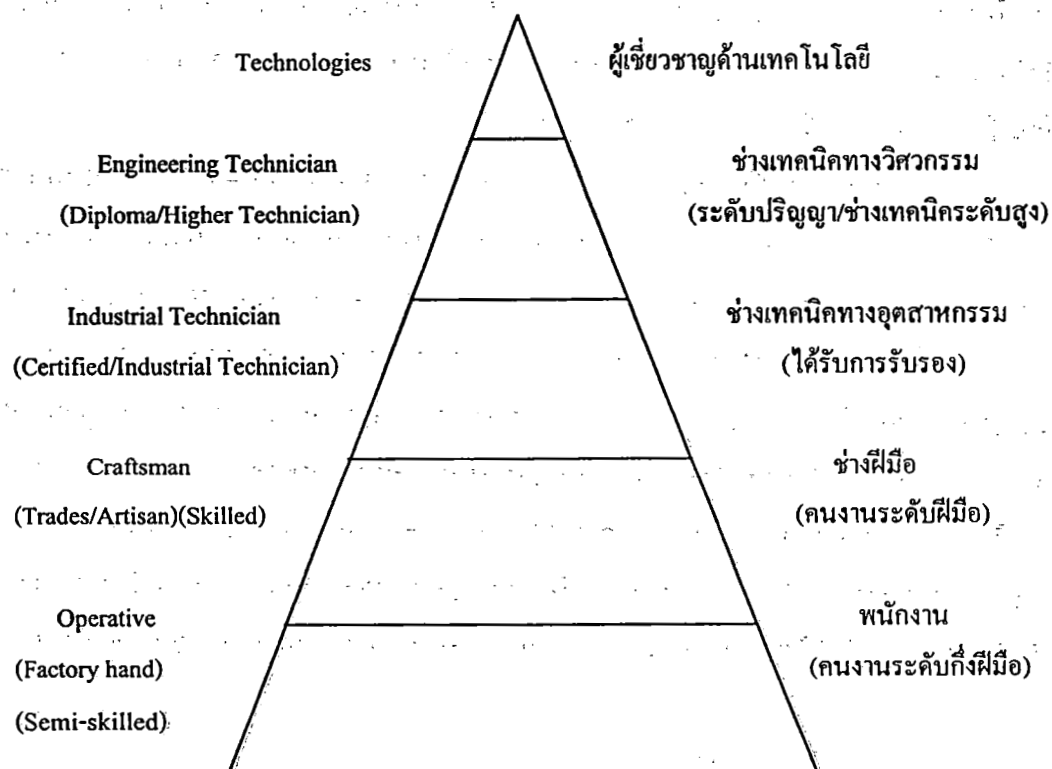
เปลี่ยนมาสอนในเวลาเรียนปกติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ทั้งนี้หมายรวมถึงคหกรรมศาสตร์ด้วย

ส่วนนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 4 มีวิชาบังคับ 5 วิชา และวิชาเสริมที่ไม่ต้องสอบ 4 วิชา นอกจากนี้ยังสามารถเลือกวิชาเลือก 3 วิชา วิชาบังคับ 5 วิชา ได้แก่ ภาษาที่ 1 และ ที่ 2 คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วรรณคดีและประวัติศาสตร์หรือภูมิศาสตร์ วิชาที่ไม่ต้องสอบ ได้แก่ วิชาหน้าที่พลเมือง (Civics and Current Affairs) การฝึกพูด (Weekly assembly talks) ดนตรีและพลศึกษา ส่วนวิชาเลือกจัดแบ่งเป็น 4 กลุ่มวิชา ได้แก่ ศิลป เกษตรศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ และวิชาเทคนิค นอกจากนี้ยังมีวิชาเลือกทั้งหมดประมาณ 20 วิชา

เนื่องจากสิงคโปร์มีนโยบายที่จะพัฒนาการศึกษาในระบบโรงเรียนให้ก้าวหน้าและมีคุณภาพดียิ่งขึ้น ดังนั้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา จึงได้กำหนดให้นักเรียนที่เรียนอ่อนเข้ารับการฝึกอบรมด้านอาชีวศึกษา ของคณะกรรมการฝึกอาชีพทางอุตสาหกรรม (ITB) และคณะกรรมการการศึกษาผู้ใหญ่ โดยสถาบันอาชีวศึกษาของคณะกรรมการแรกนั้นหนักไปทางอุตสาหกรรม ส่วนสถาบันอาชีวศึกษาของคณะกรรมการการศึกษาผู้ใหญ่ไปทางพาณิชยกรรม

การฝึกอบรมวิชาชีพสำหรับผู้จบมัธยมศึกษา

การฝึกกำลังคนเพื่องานเทคนิคและอุตสาหกรรมแบ่งเป็นระดับชั้นตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูง ลงมาถึงระดับพนักงาน ดังแผนภูมิแสดงระดับชั้นของกำลังคนด้านอุตสาหกรรมข้างล่างนี้

หลักสูตรการอบรมด้านอุตสาหกรรมของคณะกรรมการการฝึกอาชีพทางอุตสาหกรรม (ITB) ได้วางรูปแบบให้การฝึกอบรมสอดคล้องกับแผนภูมิข้างต้นนี้ โดยจัดหลักสูตรทั้งภาคปกติ และภาคที่ทำหน้าที่ผลิตช่าง 3 ระดับ ได้แก่ ช่างเทคนิค ช่างฝีมือแห่งชาติระดับ 1-2-3 และช่าง ชำนาญเฉพาะ

1. ระดับช่างเทคนิค เป้าหมายของการอบรมช่างเทคนิคก็เพื่อผลิตผู้ควบคุมงานสำหรับ งานด้านอุตสาหกรรม หลักสูตรใช้เวลา 2 ปี โดยเรียนภาคปกติเปิดสำหรับผู้จบมัธยมศึกษา สาขา วิชาที่เปิดสอน ได้แก่ ศิลปการโฆษณา วิศวกรรมเครื่องยนต์ ศิลปออกแบบ ออกแบบและผลิต เฟอร์นิเจอร์ วิศวกรรม ตกแต่งภายใน การออกแบบตัวพิมพ์อักษร งานแกะสลักหิน การ ออกแบบภาพสามมิติ งานเครื่องปรับอากาศและตู้เย็น วิศวกรรมไฟฟ้า วิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์ วิศวกรรมเครื่องกล งานเขียนและออกแบบ

2. ระดับช่างฝีมือแห่งชาติ จัดไว้สำหรับนักเรียนที่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน การฝึกด้านนี้เป็นงานใหญ่ที่สุดของคณะกรรมการการฝึกอาชีพทางอุตสาหกรรม โดยจัดหลักสูตร ประกาศนียบัตรช่างฝีมือ (National Trade Certificate หรือ NTC) ระดับ 3 หรือระดับช่างฝีมือซึ่งมี ความรู้และความสามารถพื้นฐานในอาชีพ วิชาที่เปิดสอน ได้แก่ การร่างแบบก่อสร้าง งานเย็บเสื้อผ้า การติดตั้งและบำรุงรักษาไฟฟ้า งานซ่อมเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ อาหารและเครื่องดื่ม การผลิตเบาะ เครื่องเรือนและเบาะเครื่องยนต์ การผลิตเครื่องเรือน เครื่องยนต์ดีเซลขนาดหนัก การออกแบบตัว พิมพ์อักษร งานไม้ งานบำรุงรักษา การประกอบและซ่อมแซมท่อประปาในทะเล งานเย็บเสื้อผ้า บุรุษ งานโลหะ งานช่างเครื่องยนต์ งานแกะสลักหิน การติดตั้งและซ่อมแซมท่อประปา งานซ่อม ตู้เย็น งานสร้างเรือ

สำหรับหลักสูตรระดับนี้มีตั้งแต่ 1-3 ปี ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของนักเรียน ผู้ที่จบชั้นมัธยม ปีที่ 4 หรือเทคนิคปีที่ 4 ใช้เวลาฝึก 1 ปี นักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ 2 และ 3 ใช้เวลาฝึกอบรม 2 ปี หลักสูตรประเภทนี้ฝึกอบรมพื้นฐานในวิชาชีพที่นักเรียนสนใจและส่งเสริมให้ผู้จบอบรมพัฒนา ยกระดับวิทยฐานะ โดยการฝึกอบรมระหว่างปฏิบัติงาน (On-The-Job Training)

3. ระดับช่างชำนาญเฉพาะ (Artisan Training) ผู้เข้าอบรมส่วนมากเป็นผู้ที่จบการ ศึกษาระดับประถมศึกษา การฝึกอบรมระดับนี้เปิดสอนเป็นบางวิชาช่าง ในเวลาปกติใช้เวลาฝึก 6 เดือน การฝึกเน้นเฉพาะความชำนาญมากกว่าจะให้ได้ความรู้ด้านทฤษฎี สำหรับสาขาช่างที่เปิดอบ รม ได้แก่ งานไม้และงานก่อสร้าง การผลิตเครื่องเรือนตามหลักสูตร งานเชื่อมโลหะ / งานโลหะ งานก่อสร้าง การแกะสลักภาพพิมพ์หิน งานทาสีและตกแต่ง งานแกะสลักไม้

และตั้งแต่ พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา คณะกรรมการฝึกอาชีพทางอุตสาหกรรม ได้เริ่มนโยบายที่จะรวมงานการฝึกอบรมและงานผลิตเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้กระบวนการผลิตและกระบวนการขาย รวมทั้งลดค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมลงตามแนวนโยบายดังกล่าว จะมีการขายผลงานที่ผลิตได้มีการคิดค่าบริการในการผลิต โดยเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฝึกอบรมจะร่วมกันทำการผลิตในโรงงาน

นอกจากนี้คณะกรรมการการฝึกอาชีพทางอุตสาหกรรมยังได้ร่วมกับโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ หลายแห่ง เพื่อจัดตั้งศูนย์ฝึกงาน เช่น ร่วมกับบริษัท Rollei แห่งเยอรมัน จัดตั้งศูนย์ฝึกช่างเทคนิคสาขาช่างกล โรงงาน ช่างทำแม่แบบ และช่างฝีมือ ร่วมจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพให้กับบริษัท TATA แห่งประเทศอินเดีย นิคมอุตสาหกรรม Jurong และบริษัททมิษฐิซของญี่ปุ่น เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นก็มีอุตสาหกรรมบางแห่งก็รับนักเรียนเข้าฝึกงาน และบางแห่งก็จัดตั้งโดยอาศัยแนวการจัดตั้งฝึกงานของคณะกรรมการ

การฝึกงานแบบนี้จะใช้เวลาประมาณ 6 สัปดาห์ เมื่อจบการฝึกแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรช่างเทคนิคอุตสาหกรรม (Industrial Training Certificate หรือ ITC) ตามสาขาวิชาที่ฝึก

ในด้านการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรมนี้ได้เปิดโอกาสให้วงการอุตสาหกรรมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการที่ปรึกษาทางการค้า ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยเหลือเป็นอย่างดี เช่น ช่วยจัดให้มีการทัศนศึกษาในโรงงานต่าง ๆ และรับฟังคำติชมเพื่อนำไปปรับปรุงการทำงานของศูนย์ฝึกอาชีพ

สำหรับการฝึกอาชีพของคณะกรรมการการศึกษาผู้ใหญ่ที่จัดไว้สำหรับผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพื่อที่จะได้ออกไปประกอบอาชีพทางพาณิชย์ หลักสูตรเปิดสอนภาคปกติ ได้แก่ หลักสูตรสมุหบัญชี หลักสูตรการบัญชี การพาณิชย์ภาคปฏิบัติ งานเลขานุการ การตลาด การขาย

3. **อุดมศึกษา** การฝึกอบรมวิชาชีพสำหรับงานอุตสาหกรรมในระดับอุดมศึกษานี้ ส่วนมากเป็นการศึกษาในวิทยาลัยเทคนิค โดยมีหลักสูตรภาคปกติ 3 ปี เมื่อจบแล้วจะได้รับอนุปริญญาทางเทคนิค หลักสูตรทางเทคนิคนี้จะเปิดสอนสาขาวิชาเฉพาะทางเทคโนโลยี โดยเน้นการนำไปใช้ในวงการอุตสาหกรรม โดยนักเรียนจะใช้เวลาถึงร้อยละ 40 ของการเรียนฝึกงานในห้องปฏิบัติงานและห้องทดลอง นอกจากการฝึกภาคปฏิบัติแล้วนักเรียนยังฝึกการทำงานในวงการอุตสาหกรรม ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ในระหว่างหยุดพักการเรียนอีกด้วย สถาบันการศึกษาที่สำคัญในด้านการฝึกวิชาชีพระดับนี้ ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิคจิอนันต์ และสถาบันสิงคโปร์โพลีเทคนิค เป็นต้น

กฎหมายสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา

กฎหมายสำคัญเกี่ยวกับการศึกษามีกฤษฎีกาการศึกษาซึ่งครอบคลุมการศึกษาทั้งหมด คือ การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาทุกแบบ ทั้ง โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนที่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ เริ่มกำหนดให้โรงเรียนจดทะเบียน มีคุณสมบัติทางกายภาพที่ตรงตามข้อกำหนดด้านอาคารสถานที่ อุปกรณ์การเรียน ที่ตั้ง คุณสมบัติของครูและการให้ครูออกจากงาน หลักสูตรและมาตรฐานของการศึกษา การตรวจโรงเรียนและเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็นเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา (สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐสิงคโปร์ ประจำประเทศไทย, 2542 : 3-6)

กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา ได้แก่ พระราชกฤษฎีกา University of Singapore Ordinance, The Nanyang University Ordinance, The Singapore Polytechnic Ordinance, The Ngee Ann College Ordinance และ LGPD สภากาการศึกษาผู้ใหญ่ Ordinance กฎหมายแต่ละฉบับเหล่านี้เป็นกฎหมายสำคัญสำหรับสถานศึกษา และให้แต่ละแห่งมีอำนาจในการปกครองและบริหารเต็มที่

กฎหมายทุกฉบับ รวมทั้งกฎหมายการศึกษา จะต้องผ่านรัฐสภาและสมาชิกรัฐสภาคนหนึ่งคนใดอาจนำพระราชบัญญัติเพื่อแนะนำกฎหมายใหม่ แปรญัติติหรือยกเลิกกฎหมายนั้นเสีย เมื่อพระราชบัญญัติเข้าสู่สภา ตามปกติจะผ่านคณะกรรมการคัดเลือกซึ่งจะต้องตรวจสอบรายละเอียดของพระราชบัญญัติ และประกาศให้ประชาชนทราบ เมื่อพระราชบัญญัติผ่านก็จะกลายเป็นกฎหมายทันทีหลังจากประธานาธิบดีอนุมัติกฎหมาย ส่วนมากนายกรัฐมนตรีนหรือผู้มีอำนาจเกี่ยวกับกฎหมายนั้น มีอำนาจกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบกฎข้อบังคับได้ ในกรณีกฎหมายการศึกษา รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการหรือมหาวิทยาลัยตั้งระเบียบกฎข้อบังคับภายใต้กฤษฎีกาที่ตรงกัน เช่น รายละเอียดเกี่ยวกับกฎข้อบังคับการเข้าเรียน สุขภาพ การตรวจโรงเรียน ค่าเล่าเรียน เงินอุดหนุน ฯลฯ กฎหมายและระเบียบกฎข้อบังคับทุกฉบับที่สร้างขึ้นเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ

การบริหารการศึกษา มีลักษณะดังนี้

แผนการบริหาร

กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด โดยไม่มีเจ้าหน้าที่ระดับเขตหรือสภาท้องถิ่น รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการเป็นหัวหน้ากระทรวงซึ่งมี Minister of State for Education เป็นผู้ช่วย หัวหน้าข้าราชการของกระทรวง คือ เลขาธิการรัฐสภาผู้ซึ่งทำหน้าที่เป็น Director of Education ด้วย รองลงมา คือ Deputy Secretary และ Deputy Director หน้าที่ของกระทรวงกว้างขวางมาก ซึ่งแบ่งออกเป็นฝ่ายใหญ่ ๆ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหารและเกี่ยวกับงาน

อาชีพ ฝ่ายบริหารทำงานเกี่ยวกับเรื่องงบประมาณและบัญชี กำหนดและวางเงื่อนไขการทำงาน ของคณาจารย์ อาจารย์เรียน อุปกรณ์ การดูแลรักษา ส่วนฝ่ายเกี่ยวกับงานอาชีพมีหน้าที่รับผิดชอบ เกี่ยวกับเรื่องการฝึกอบรมครู การตรวจโรงเรียน การสอบ หลักสูตรและแบบเรียน งานวิจัยและ สถิติ ฯลฯ

บุคลากรของกระทรวงศึกษาธิการมาจาก The Singapore Education Service ตำแหน่ง เลขานุการประจำและ Director of Education และตำแหน่งเฉพาะอื่น ๆ ผู้บังคับบัญชาของแผนก นั้น ๆ อาจส่งบรรจุได้ เจ้าหน้าที่ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับงานอาชีพ การปกครอง ฝ่าย บริหารหรือเสมียน พนักงาน เป็นข้าราชการประจำ ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง ผู้ใดก็ตาม ข้าราชการเหล่านี้ยังคงอยู่ในหน้าที่การงานเหมือนเดิมมิได้เปลี่ยนแปลงตาม ไปด้วย

การเงิน อาจารย์เรียน อุปกรณ์การศึกษา

สถานศึกษาของรัฐ ได้รับเงินจากภาษีของรัฐซึ่งเป็นภาษีทางตรงและภาษีทางอ้อม การ ขายสินค้าและบริการ และเงินรายได้จากการลงทุนและทรัพย์สินจากผู้มีจิตศรัทธาแต่ก็ไม่มากนัก ซึ่งไม่สามารถจะช่วยเหลือการศึกษาได้เพียงพอ นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือจากต่างประเทศซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นผู้เชี่ยวชาญและอุปกรณ์แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย

กระทรวงศึกษาธิการทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีเอง แยกรายการออกเป็นหัวข้อ แล้วเสนอกระทรวงการคลังพร้อมชี้แจงเหตุการเพิ่มหรือการลดของแต่ละหัวข้อเปรียบเทียบกับของปีก่อน หัวข้อใดที่กระทรวงการคลังเห็นชอบก็จะนำเข้าสู่ร่างงบประมาณของรัฐบาลทั้งหมด ซึ่งจะต้องเสนอรัฐสภางบประมาณที่รัฐสภานุมัติแล้วทำหลักฐานรายจ่ายทั้งหมดในปีต่อมา และกระทรวงศึกษาธิการอาจรับรายการที่กำหนดไว้ว่ากระทรวงการคลังจะต้องเป็นผู้อนุมัติ ระหว่างร้อยละ 25 และร้อยละ 30 ของงบประมาณของชาติ เป็นงบประมาณประจำปีเกี่ยวกับการ ศึกษา และงบประมาณร้อยละ 16 ของรายจ่ายเกี่ยวกับเงินทุนการศึกษา และที่เหลือเป็นรายจ่าย ประจำ

สำหรับเงินทุนคืองบประมาณต่างหากที่จะจัดสรรให้แต่ละปี ส่วนเงินทุนจากการ พัฒนารัฐ ส่วนใหญ่เป็นการสะสมจากเงินภาษีรายได้ประจำปีและเงินกู้จากต่างประเทศ โปรแกรม การพัฒนาการศึกษาส่วนใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของแผนการพัฒนาห้าปีของรัฐทั้งหมด และโครงการ สำคัญจะต้องได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการกลั่นกรองก่อนอนุมัติ ทั้งในระดับเจ้าหน้าที่และ ระดับกระทรวง กระบวนการที่ได้รับอนุมัติเงินงบประมาณก็เช่นเดียวกันกับเงินงบประมาณ ธรรมดา จะถูกควบคุมโดยยอดเงินตามทีอนุมัติ รายการในบัญชี และหน่วยวัดราคาที่กำหนด มาตรฐานไว้

กระทรวงศึกษาธิการให้เงินช่วยเหลือจำนวนจำกัดประจำปีแก่ The University of Singapore, The Nanyang University, The Polytechnic และ The Adult Education Board สถาบันการศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการเงินอุดหนุนจากกระทรวงแต่มีอิสระในการจ่ายเงินอย่างเต็มที่ ทั้งเงินทุนและเงินรายจ่ายประจำ ตามงบประมาณที่ได้รับอนุมัติ โรงเรียนที่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของชาติ และรัฐบาลให้เงินช่วยเหลือเกือบทั้งหมด รับเงินอุดหนุนถึงร้อยละ 50 เป็นเงินค่าพัฒนาและเงินอุดหนุนเป็นรายหัวเป็นค่าใช้จ่ายประจำ นอกจากนี้เงินเดือนและเงินสวัสดิการของครูในโรงเรียนที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐมีอัตราเดียวกับครูโรงเรียนรัฐบาล โดยถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการที่จะต้องจัดสรรให้ด้วยในแต่ละปี

โรงเรียนราษฎร์ที่ไม่รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลส่วนมากมักจะทำการค้าโดยเช่าสถานที่นอกจากโรงเรียนของชาวต่างประเทศ 2-3 แห่ง ซึ่งดำเนินการสอนให้สำหรับเด็กที่เป็นชาติของตนในประเทศสิงคโปร์ก็จะดำเนินการเองจากประเทศแม่ภายใต้กฎหมายของสิงคโปร์

อาคารเรียน

ในแปดปีที่ผ่านมากระทรวงศึกษาธิการได้ก่อสร้างโรงเรียน โดยอัตราเฉลี่ยเดือนละ 1 แห่ง ผลที่ได้จากโครงการนี้ คือ ปัจจุบันนี้มีโรงเรียนประถมศึกษาเพียงพอกับเด็กจนกระทั่งถึง 10 ปีข้างหน้า สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาปัจจุบันหยุดโครงการก่อสร้างชั่วคราวเพื่อกำหนดความต้องการระยะยาวในอนาคต กระทรวงศึกษาธิการลงความเห็นเกี่ยวกับจำนวนโรงเรียน แบบแปลนขนาดและสถานที่ที่จะสร้างโรงเรียนแต่ละปี โดยมี The Public Works Department of The Ministry of National Development วางแผนเกี่ยวกับโครงการและตรวจตราการก่อสร้างซึ่งส่วนมากเอกชนเป็นผู้รับเหมาโดยการประมูล โรงเรียนที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลจะต้องทำตามระเบียบการก่อสร้างโรงเรียนรัฐบาลทุกประการ โรงเรียนราษฎร์ที่ไม่รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลจะต้องรับอนุมัติแบบแปลนจากกระทรวงศึกษาธิการเสียก่อนจึงจะลงมือก่อสร้างได้

อุปกรณ์การศึกษา

รัฐบาลให้เงินค่าใช้จ่ายเป็นค่าอุปกรณ์แก่โรงเรียนรัฐบาลทุกแห่ง กระทรวงศึกษาธิการมีรายการเครื่องมือมาตรฐานบอกไว้โดยละเอียด รวมทั้งให้เครื่องมือสำหรับห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ห้องวิทยาศาสตร์ภายในโรงเรียนและโรงฝึกงาน เครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์ ไมโครโฟน เครื่องฉายภาพยนตร์ และอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาอื่น ๆ โรงเรียนมัธยมศึกษาที่สร้างใหม่ให้สร้างโรงยิมเต็มรูปแบบด้วย อุปกรณ์ที่กล่าวมานี้รวมทั้ง โต๊ะ ม้านั่งในห้องเรียนทั้งหมดและอุปกรณ์ใน

สำนักงานด้วย เฟอร์นิเจอร์ชนิดดีและชนิดธรรมดาของโรงเรียนรัฐบาลได้มาโดยวิธีการประมูล โรงเรียนที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลก็มีวิธีการคล้ายคลึงกัน คือ รัฐบาลให้เงินสมทบค่าอุปกรณ์ร้อยละ 50 ในรูปของเงินทุน บริการเพิ่มเติมของรัฐบาลให้แก่โรงเรียนรัฐและโรงเรียนที่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล คือ จัดโปรแกรมโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียงให้แก่โรงเรียนหลายภาษาและหลายวิชาประจำทุกวันตลอดทั้งปี บริการนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการโดยตรง

การปฏิรูปการศึกษาและความเคลื่อนไหวทางการศึกษา

การศึกษาเป็นงานประจำที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศสิงคโปร์ การจัดการศึกษามุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้ได้สูงสุด โดยกำหนดให้มีการศึกษาอย่างต่ำ 10 ปี ระบบการศึกษาจะต้องมีความยืดหยุ่นและเหมาะสมสอดคล้องกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถพัฒนาตัวเองให้ได้อย่างเต็มศักยภาพ ในการจัดการศึกษาประเทศสิงคโปร์ได้ตระหนักถึงความเป็นมาและสภาพการณ์ที่แท้จริงของประเทศด้วย กล่าวคือ การพัฒนาการศึกษาจะต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ ในประเทศ โดยมีการผสมผสานและพัฒนาในด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการดำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมต่าง ๆ นักเรียนจะสามารถเรียนได้สองภาษา คือ ภาษาอังกฤษและภาษาแม่ ซึ่งได้แก่ ภาษาจีน ภาษามาลเลย์หรือทมิฬ ภาษาอังกฤษถือเป็นภาษากลางในการเรียนการสอน การบริหาร การค้าและเทคโนโลยี โดยนักเรียนสามารถคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนขณะเดียวกันก็มีความรู้ความสามารถมีทักษะที่ทันสมัยและสอดคล้องเหมาะสมกับการเป็นประเทศที่มีความเจริญมั่งคั่งด้านอุตสาหกรรม

ระบบการศึกษา

เด็กทุกคนจะต้องอยู่ในระบบโรงเรียนอย่างต่ำ 10 ปี กล่าวคือ ประถมศึกษา 6 ปีและมัธยมศึกษา 4 ปี โดยมีการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก 1 ปี ก่อนเข้าประถมศึกษา ส่วนการศึกษาหลังมัศึกษามีการจัดการศึกษาทางด้านเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา การศึกษาก่อนเข้ามหาวิทยาลัยและหลักสูตรอุดมศึกษาต่าง ๆ การจัดการศึกษา แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 60-68)

1. ระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็นประถมศึกษาตอนต้น 4 ปี (ประถมศึกษา 1-4) และประถมศึกษาตอนปลาย 2 ปี (ประถมศึกษา 5-6)

1.1 ประถมศึกษาตอนต้น (Foundation stage) มีจุดมุ่งหมายให้เด็กอ่านออกเขียนได้ และคำนวณได้ร้อยละ 80 ของเวลาทั้งหมดของหลักสูตร มุ่งเน้นให้เด็กเรียนภาษาอังกฤษ ภาษาแม่

เป็นศูนย์กลางการค้าและการเดินเรือ เพราะระบบการศึกษาเป็นระบบเดียวกับประเทศอังกฤษจึงเป็นที่นิยมและเป็นจุดเด่นที่จะพัฒนาการศึกษาให้เป็นสากลได้โดยตรง

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ลาวหรือราชอาณาจักรลาวในอดีตเป็นประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวได้ว่าเป็นบ้านพี่เมืองน้องกันมายาวนาน มีศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาและภาษาใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับไทยมากที่สุด ที่ตั้งของลาวในปัจจุบัน คือ ดินแดนอาณาจักรล้านช้าง ในอดีตที่มีความเป็นมายาวนานและมีความเจริญรุ่งเรือง อีกทั้งมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่นในดินแดนใกล้เคียงอีกหลายอาณาจักร มีกรุงศรีสัตนาคนหุตหรือหลวงพระบางในปัจจุบันเป็นเมืองหลวง ที่ตั้งของลาวมีลักษณะเป็นที่ราบสูง มีภูเขาสลับซับซ้อน ไม่มีพรมแดนติดทะเล ทำให้การคมนาคมติดต่อกับโลกภายนอกทำได้เพียงทางบกและทางน้ำ คือ ลำน้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของประเทศที่ไหลผ่านหลายประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกับลาวเท่านั้น จึงติดต่อกับต่างประเทศได้ในวงจำกัด และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศลาวอย่างมาก

ประวัติศาสตร์การศึกษาของลาวมีความสัมพันธ์กับระบอบการปกครองของประเทศอย่างมาก ในอดีตลาวปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ จากนั้นตกอยู่ภายใต้การปกครองของไทยบางช่วงและของฝรั่งเศสเป็นเวลายาวนาน และปัจจุบันปกครองในระบอบสังคมนิยม ดังนั้น การศึกษาจึงมีการเปลี่ยนแปลงตามระบอบการปกครองอยู่หลายช่วง ตามบันทึกประวัติศาสตร์เริ่มจากประเทศลาวได้ตกเป็นประเทศหัวเมืองขึ้นของสยามมาตั้งแต่ ค.ศ. 1779 (พ.ศ.2322) คือในสมัยกรุงธนบุรีของไทยเป็นต้นมา จนถึงปี ค.ศ.1897 และ ค.ศ.1903 ดินแดนของลาวส่วนหนึ่งที่อยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและทางขวาบางตอน จึงตกเป็นหัวเมืองขึ้นของประเทศฝรั่งเศสตามข้อตกลงการเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ 5 อีกส่วนหนึ่งยังคงอยู่กับสยาม ซึ่งเวลานี้ได้ถูกโอนเข้าเป็นแผ่นดินไทย และคนไทยหมดแล้ว เนื้อที่ของลาวที่ตกเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสยามหรือไทยนั้น มีความกว้างขวางเกือบเท่า ๆ กับเนื้อที่ของประเทศลาวที่ยังคงเป็นของลาวอยู่ในเวลานี้ แต่หากเป็นแผ่นดินที่ดีกว่า เพราะเป็นที่ราบไม่มีภูเขาและประชาชนพลเมืองก็มีหนาแน่นกว่าถึง 4 เท่า

ระหว่างปี ค.ศ. 1828 พระเจ้าอนุแห่งนครเวียงจันทน์ ได้ทำการต่อสู้กับสยามเพื่อกู้อิสรภาพ แต่สู้กองทัพสยามไม่ได้ ประเทศสยามจึงได้ผสมผสานวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ และเพื่อไม่ให้ตั้งเป็นเมืองได้ต่อไปวงศ์กษัตริย์ลาวจึงยังเหลือแต่วงศ์นครหลวงพระบางและวงศ์นครจำปาศักดิ์ แต่วงศ์นครจำปาศักดิ์นั้นฝ่ายสยามไม่ได้ถือเอาเป็นสำคัญมากนัก ถือเป็นแต่เพียงชั้นเจ้าครองนครไม่ใช่เจ้าประเทศราช ส่วนวงศ์กษัตริย์หลวงพระบางนับว่าเป็นวงศ์ใหญ่และสำคัญ ทั้งได้เคย

ร่วมมือช่วยเหลือรัฐบาลสยามในด้านการสงครามตลอดมาด้วยความซื่อสัตย์ รัฐบาลจึงได้ไว้เนื้อเชื่อใจนับถือเป็นอันดี

นครหลวงพระบางอยู่ภายใต้การปกครองของไทยเป็นเวลานานถึง 114 ปี คือตั้งแต่ ค.ศ. 1779 ถึง 1893 ชาวนครหลวงพระบางจึงได้รับเอาวัฒนธรรมมาใช้หลายอย่าง อันผิดแผกแตกต่างไปจากวัฒนธรรมลาวในภาคอื่น ๆ หรือนครอื่น ๆ และยังมีวัฒนธรรมคล้ายไทยอยู่มากจนถึงปัจจุบัน (ขจักษ์ บุรุษพัฒน์, 2528 : 21-24)

เมื่ออยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสตั้งแต่ปี ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439) ฝรั่งเศสได้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาฝรั่งเศสที่นครหลวงพระบาง โรงเรียนนี้เปิดสอนเฉพาะบุตรหลานเจ้านายในนครหลวงพระบางและในแขวงใกล้เคียงสำหรับประชาชนทั่วไปเรียนหนังสือลาว หนังสือธรรม โดยอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา

ต่อมาทางการฝรั่งเศสได้ส่งบุตรหลานของเจ้านายตามเมืองสำคัญต่าง ๆ เช่น หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ เป็นต้น ไปเรียนหนังสือกับฝรั่งเศสที่เมืองไซ่งอนประเทศเวียดนาม และต่อไปก็ส่งไปเรียนต่อที่ประเทศฝรั่งเศสตามลำดับ ต่อมาภายหลังเมื่อมีคนลาวรู้ภาษาฝรั่งเศสมากขึ้นทางการฝรั่งเศสจึงได้จัดตั้งโรงเรียนชั้นประถมศึกษาขึ้นตามหัวเมืองและแขวงต่าง ๆ โดยให้นักเรียนเรียนภาษาลาวและภาษาฝรั่งเศสควบคู่กันไป ส่วนโรงเรียนชั้นมัธยมก็ค่อย ๆ จัดตั้งขึ้นในเวลาต่อมาและใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาสอนในโรงเรียน แต่โรงเรียนส่วนมากจะอยู่ในเวียดนามคนลาวต้องถูกส่งไปเรียนที่เวียดนามแทน

ปี ค.ศ. 1929 เจ้าราชภาติไนยเพชรราช สारวัตรตรวจราชการสำหรับประเทศลาวได้จัดตั้งพุทธบัณฑิตสถานขึ้นที่นครเวียงจันทน์ โดยจัดตั้งให้มีหอสมุด มีโรงเรียนปริยัติธรรม มีโรงเรียนช่างวาดเขียนขึ้นต่อพุทธบัณฑิตสถานและพุทธบัณฑิตสถานอันมีเจ้าเพชรราชเป็นนายคนนั้น จึงได้รวบรวมเอาพระพุทธรูปที่เหลือจากไฟไหม้ที่หอท่าลายมารวมไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ก็ได้เก็บหนังสือโบราณมารวมไว้เพื่อใช้ศึกษาหลักธรรม ซึ่งได้เป็นมรดกสืบมาจนทุกวันนี้

สำหรับโรงเรียนปริยัติธรรมหรือโรงเรียนบาลีนั้น ครูคนแรก ได้แก่ อาชญามหาแก้วซึ่งเป็นนักศึกษาจากสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย สมัย ค.ศ. 1900 ได้ตั้งสำนักเรียนอยู่ที่พระตำหนัก ในบริเวณพระราชวังปัจจุบันนี้ ตั้งแต่ ค.ศ. 1929 - 1930 (มหาสิลา วีระวงส์, 2540 : 306-307, 312-314) และเป็นโรงเรียนสอนปริยัติธรรมมาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยอาณานิคม ฝรั่งเศสไม่ค่อยส่งเสริมการศึกษามากนัก ทำให้การศึกษาในระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่อยู่ที่วัดมีพระสงฆ์ทำหน้าที่สอนหนังสือแก่เด็ก ๆ ดังนั้น การศึกษาในระดับประถมศึกษาจึงตกเป็นภาระของวัด การศึกษาประถมศึกษาของฝรั่งเศสได้จัดตั้งขึ้นที่เวียงจันทน์ก่อน จากนั้นก็ขยายไปตามแขวงต่าง ๆ และสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในนั้นก็ยังมีเพียงแห่ง

เด็ยที่เวียงจันทน์ เรียก โรงเรียน Lycée Pavie แต่ปรากฏว่ามีพวกเวียดนามเข้าเรียนเป็นส่วนใหญ่ ในปี ค.ศ. 1945 มีคนลาวเรียนเพียง 52 คน ชาวเวียดนามเรียนถึง 96 คน 2 ใน 3 ของครูที่สอนในโรงเรียนนี้เป็นชาวเวียดนาม

เมื่อฝรั่งเศสไม่สนใจปรับปรุงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจในลาว สังคมในลาวจึงไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก สถาบันทางสังคมสมัยโบราณของลาวยังคงอยู่ แม้สถาบันพระมหากษัตริย์ ศาสนา ตลอดจนแนวคิดแบบตะวันตกก็ไม่เข้าไปได้เท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะไม่ได้รับการเอาใจใส่ในเรื่องการศึกษา ฝรั่งเศสใช้ชาวเวียดนามที่ได้รับการศึกษาจากฝรั่งเศสเข้ามาช่วยฝรั่งเศสบริหารงานในลาว มากกว่าที่จะอบรมชาวลาวให้รู้จักการบริหารงาน ดังนั้นเมื่อชาวเวียดนามอพยพกลับ ลาวจึงขาดคนที่จะเข้ามารับช่วงงานบริหารประเทศ การศึกษาจึงพัฒนาไปอย่างเชื่องช้าและไม่สามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากฝรั่งเศสได้จัดการปกครองโดยกำหนดให้ลาวเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนาม มีศูนย์กลางการปกครองอินโดจีนของฝรั่งเศสอยู่ที่เวียดนาม ทำให้เวียดนามเข้าใจว่าลาวเป็นส่วนหนึ่งของตน อีกทั้งการพัฒนาของฝรั่งเศสมุ่งตรงไปที่เวียดนามมากกว่าลาว การศึกษาของลาวจึงไม่ได้พัฒนาเลย ส่งผลให้คนลาวได้รับการพัฒนาน้อยไปด้วยเพราะจำกัดด้านสถานที่เรียน โอกาสเข้าเรียนและการสนับสนุนให้เข้าเรียนอย่างเป็นระบบ เมื่อได้รับเอกราชแล้วทำให้ลาวหันมาสนใจการศึกษาเพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศมากขึ้น แต่ก็ประสบปัญหาการเมืองภายในประเทศทำให้การพัฒนาขาดช่วงไปจนกระทั่งเปลี่ยนการปกครองใหม่เป็นประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน ได้สถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2518 หลังจากที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสประมาณครึ่งศตวรรษและการต่อสู้เพื่อควมมีเอกราชประมาณ 30 ปี เป็นประเทศที่ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับทะเล (landlocked country) และเป็นประเทศที่อยู่ในกลุ่มที่ยากจนที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง มีปัญหายุ่งยากในลักษณะของพื้นที่และประชากร ซึ่งประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยมากมาย การให้บริการพื้นที่ต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอ กับความต้องการแหล่งรายได้มีอย่างจำกัด และยิ่งไปกว่านั้นคือการขาดแคลนผู้ได้รับการศึกษาสูง (educated people) สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นเป็นอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างลำบากเป็นอันมาก

หลังจากปี พ.ศ. 2518 การขยายตัวทางการศึกษาเกิดขึ้นอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย อย่างไรก็ตามก็ตีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเสมอภาคทางการศึกษา ยังไม่ได้รับการปรับปรุงเท่าที่ควร การศึกษาสามัญในทุกระดับ หลักสูตรยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่ยังขาดแคลนอาคารเรียนแบบเรียนและเครื่องเขียนยังไม่พอเพียง หรือจัดหาซื้อไม่ได้ ระบบการฝึกหัดครูมีมากมายหลาย

รูปแบบ ทั้งในระบบการเรียน หลักสูตรและวัสดุการเรียนการสอน ทั้งนี้การฝึกหัดครูเป็นเรื่อง
ท้องถิ่น ไม่ได้จัดขึ้นเป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศขณะนี้ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว อาจารย์
โรงเรียนฝึกหัดครูยังมีคุณภาพไม่พอเพียง ถึงบริการพื้นฐานและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ
ยังขาดแคลนมาก การอุดมศึกษายังไม่สามารถผลิตกำลังคนระดับสูงได้ตามความต้องการของ
ประเทศ การศึกษานอกระบบซึ่งเน้นการยกระดับการอ่านออกเขียนได้ ยังขาดการประสานงาน
ระหว่างการศึกษาในระดับต่าง ๆ มีครูที่ได้รับการฝึกอบรมมาน้อย และช่างเทคนิคยังมีประสิทธิ-
ภาพต่ำไม่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ การขยายตัวทางการศึกษาแม้ว่าอยู่ในระดับสูง
แต่อยู่ในระดับต่าง ๆ กันในระหว่างสถาบันและให้ความสนใจในเรื่องคุณภาพน้อย หลักสูตรไม่
เหมาะสมวัสดุการเรียนการสอนไม่พอเพียง เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ขาดคุณภาพ
ประสิทธิภาพภายในตำรา อาจารย์ที่สอนไม่ได้รับการพัฒนาซึ่งมีผลต่อคุณภาพ ประสิทธิภาพและ
ประสิทธิภาพของผลผลิตบุคลากรมีเงินเดือนน้อยไม่เพียงพอต่อการครองชีพ ในปี พ.ศ. 2533
รัฐบาลได้ประกาศนโยบายทางการศึกษาเตรียมแผนและโครงการเพื่อลงทุนการศึกษา และแสวง
หาความช่วยเหลือด้านเงินทุนจากองค์กรต่าง ๆ เพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุงการศึกษาในทุก
ด้าน (ชมพู่ แก้วปัญญา, 2539 : 30-35)

ก่อนที่ ส.ป.ป.ลาว จะเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2436 ยังไม่มีโรงเรียนอย่าง
เป็นทางการ การศึกษาเกิดขึ้นที่ครอบครัว ที่วัดพุทธศาสนา และการศึกษาในราชสำนักซึ่งส่วน
ใหญ่ใช้วัดเป็นโรงเรียนมีพระสงฆ์เป็นครูสอน นอกเหนือจากการสืบทอดพุทธศาสนาแล้วพระยัง
สอนเรื่องอื่น ๆ ความที่แต่ละรูปมีความถนัด จึงทำให้คนลาวมีความรู้แตกต่างกันไป วัดตามหมู่บ้าน
ต่าง ๆ จึงเป็นแหล่งเผยแพร่วรรณคดีและให้การศึกษาแก่ประชาชน ทั้งการอ่าน การเขียน
เลขคณิต การปั้นแกะสลัก และแพทย์แผนโบราณ ส่วนในชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ ที่ไม่นับถือพุทธ-
ศาสนาจะไม่มีการเรียนแบบเป็นทางการ (formal education) แต่อย่างไรเลย นอกจากเรียนรู้วิถี
ชีวิตของชนเผ่าในแต่ละเผ่าของตนเป็นการศึกษาแบบตามอัธยาศัย (Informal education)

หลังจาก ส.ป.ป. ลาว เป็นอาณานิคมฝรั่งเศสยังคงปล่อยให้มีการศึกษาเล่าเรียนที่วัดและ
วังตามปกติ แต่ค่อยปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบใหม่ในปี พ.ศ.2450 ฝรั่งเศสได้ตั้ง โรงเรียนเพื่อเรียน
ภาษาฝรั่งเศสขึ้นหลายแห่งในเขตตัวเมือง โดยจัดสอนระดับประถมศึกษาเป็น 6 ปี (ป.1-6) ต่อเมื่อ
ลาวเปลี่ยนเป็นประเทศในเครือจักรภพฝรั่งเศสในปี พ.ศ.2488-2489 ปรากฏว่ามี โรงเรียนประถม
ศึกษา 174 แห่ง ครู 803 คน และนักเรียน 14,712 คน ซึ่งประมาณร้อยละ 2 ของจำนวนประชากร
ทั้งหมด ส่วนการจัดการฝึกหัดครูให้แก่ชาวลาวเริ่มในปี พ.ศ.2466 และมีการจัดการศึกษาถึงระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น

ตั้งแต่ ส.ป.ป.ลาว ได้รับเอกราชในปี พ.ศ.2518 การศึกษาได้ขยายเพิ่มอย่างรวดเร็วในปี พ.ศ.2514-2515 มีนักเรียนระดับประถมศึกษา 236,679 คน ครู 5,770 คน ใน 433 โรงเรียน นอกจากนั้นยังมีโรงเรียนเอกชน 76 แห่ง นักเรียนมากกว่า 30,000 คน

ระบบการประถมศึกษาามี 2 ระยะ คือ โรงเรียนเบื้องต้น (โรงเรียนมูล) เปิดสอน ป.1-3 และโรงเรียนสมบูรณ์ที่เปิดสอน ป.1-6 หรือ ป.4-6 (Semi-groups scholars) ในโรงเรียนเบื้องต้น จะมีห้องเรียนเดี่ยว นักเรียน ป.1-3 จะเรียนอยู่ในห้องเดียวกันเรียกว่า สอนห้องควบในชั้น ป.1-3 จะสอนภาษาลาว ส่วน ป.4-6 จะสอนภาษาฝรั่งเศส พระและชาวบ้านที่ได้รับการฝึกอบรมเป็นครู จะสอนในโรงเรียนชนบทห่างไกลเพื่อยกระดับการศึกษาในชนบท การสูญเสียเปล่านั้นสูงมาก ประมาณ ร้อยละ 77.5 ของนักเรียนชั้น ป.1-6 ทั้งนี้เนื่องจาก

- (1) มีโรงเรียนสมบูรณ์ไม่พอเพียง
- (2) มีนักเรียนในห้องเรียนแน่นมาก (Over crowded)
- (3) การสอนของครูมีคุณภาพต่ำ
- (4) นักเรียนต้องช่วยงานที่บ้านทำให้เรียนได้ไม่เต็มที่ เป็นต้น

ในการลดความสูญเสียเปล่านั้นทางการศึกษาและปรับปรุงประสิทธิภาพ จำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพของครู ดังนั้นจึงมีการจัดการฝึกอบรมครูประจำการ เพื่อยกระดับการสอน โดยความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตก รวมทั้งองค์การระหว่างประเทศ เช่น USAID และ Colombo Plan

นอกจากจัดตั้งสถาบันเพื่อฝึกด้านเทคนิค และอาชีวศึกษาแล้วยังจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาอีก 14 แห่ง และมีการจัดตั้งกรมเทคนิคและอาชีวศึกษาในกระทรวงศึกษาและกีฬา และมีการเปิดสอนอาชีวศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่ง นอกจากนั้นยังจัดตั้งวิทยาลัยเทคนิคขึ้น โดยความช่วยเหลือจาก UN Special Fund ครูด้านเทคนิค 69 คนได้รับฝึกอบรมในสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างไม่กี่คิดการพัฒนาด้านอาชีวศึกษายังไม่สอดคล้องกับความจำเป็นด้านกำลังคนของประเทศนี้ ปัญหาส่วนใหญ่ คือ การขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณภาพในด้านการสอนอย่างเพียงพอ ขาดเงินทุนในการดำเนินการ และขาดอุปกรณ์เครื่องมือที่จำเป็นต่าง ๆ ส่วนการอุดมศึกษาได้รับความสนใจในระดับต้น ๆ เริ่มด้วยการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ สถาบันกฎหมายและการบริหาร สถาบันการฝึกหัดครูได้เพิ่มจาก 3 เป็น 9 แห่ง และมีนักเรียนฝึกหัดครูมากกว่า 3,300 คน มหาวิทยาลัยสร้างครูเวียงจันทน์ที่ดอง โดค (The Institute Universitaire of Pedagogy: IUP) ได้รับการสถาปนาขึ้นเพื่อผลิตครูสำหรับมัธยมศึกษาตอนปลาย การปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ.2505 ซึ่งนับว่าเป็นปีที่มีความเคลื่อนไหวทางการศึกษาเป็นครั้งแรกของลาว ทำให้เห็นว่าการบูรณาการของการศึกษาในระบบโรงเรียนตามความสนใจ ความต่อเนื่องในการแสวงหาความรู้ และความเชื่อมโยงกันระหว่างการศึกษาระดับชั้นเป็นผลดีต่อการพัฒนาบุคลากร และการปรับการศึกษาให้เข้ากับความจำเป็นทาง

เศรษฐกิจ โดยผ่านการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มสมรรถภาพในการสอนที่นำไปสู่การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่และการผลิต การฝึกปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ การให้ความสนใจในการพัฒนาทักษะ และเจตคติมากกว่าการเน้นความรู้ในทฤษฎีต่าง ๆ การสร้างความยืดหยุ่นในการจัดการศึกษา การปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร และการเข้าเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการด้านกำลังคนและการเสริมสร้างวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนา ขยายการสอนด้านพุทธศาสนา และการปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อคงไว้ซึ่งความสมดุลทางสังคม

อย่างไรก็ดี การดำเนินงานไม่ประสบความสำเร็จนัก เพราะโครงการเกี่ยวกับการฝึกอบรมยังไม่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและไม่สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจที่ตั้งใจไว้ สถานการณ์ทางการเมืองยังไม่อำนวยและความสามารถในการสอนของครูยังอยู่ในระดับต่ำไม่สามารถสอนได้สอดคล้องกับโครงสร้างและหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาใหม่

หลังจากสถาปนาเป็น ส.ป.ป.ลาว ในปี พ.ศ. 2518 การศึกษาเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญในลำดับสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประถมศึกษา เทคนิคศึกษา และการเรียนหนังสือของประชากรที่มีอายุ 14-15 ปี การศึกษาจะเน้นการสร้างชาติลาวและเผยแพร่กระจายไปสู่มวลชน ระบบการศึกษาประกอบด้วย การศึกษาก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย อาชีวศึกษา และเทคนิคศึกษา และการอุดมศึกษาสาขาวิชาต่าง ๆ

การศึกษาก่อนประถมศึกษาเกิดขึ้นครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 โดยการตั้งโรงเรียนเด็ก (crèche) และโรงเรียนอนุบาล ซึ่งตั้งอยู่ใกล้สถาบัน สหกรณ์ โรงเรียน โรงพยาบาล โรงงาน สถานที่ตั้งโครงการขนาดใหญ่ ฟาร์มเกษตร และป่าไม้ ซึ่งสตรีจำนวนมากทำงานอยู่

เป้าหมายก็คือ การดูแลเด็กที่แม่ต้องทำงานและกระตุ้นการพัฒนาทางสติปัญญา และสร้างเด็กเพื่อความเข้าใจสิ่งแวดล้อม เจตคติและมารยาทในสังคม เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2524-2528) ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาในระดับนี้ประมาณครึ่งหนึ่งของเป้าหมายที่กำหนดไว้ เด็กประมาณร้อยละ 3 ของกลุ่มอายุ 2 เดือนถึง 5 ปี ได้เข้าอยู่ในโรงเรียนเด็กและโรงเรียนอนุบาล

รัฐบาลได้เน้นการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นพิเศษ โดยคาดหมายว่าจะจัดการประถมศึกษาให้ได้ครบทุกหมู่บ้าน โดยการกำหนดให้ประถมศึกษา (ป.1-5) เป็นการศึกษาภาคบังคับ ภายใน 15 ปีที่ผ่านมา จำนวนนักเรียนในระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว โดยเพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 4 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าอัตราเพิ่มของประชากรประมาณร้อยละ 2.9 ยุทธศาสตร์นี้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น นักเรียนเข้าเรียนเพิ่มขึ้นร้อยละ 103 ในปี พ.ศ. 2530-2531 อัตราการซ้ำชั้นสูง มีโรงเรียนประถมไม่สมบูรณ์ (in-complete schools) หรือ โรงเรียนเบื้องต้น

ที่เปิดสอน ป.1-3 เกิดขึ้นจำนวนมาก ในขณะที่ตัวกับสิ่งที่คาดว่าจะให้นักเรียนจบชั้น ป.5 ภายใน 5 ปี ก็กลับกลายเป็น 7-8 ปี มากกว่าร้อยละ 50 ของนักเรียนทั้งหมด ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนซ้ำชั้นมากมาย นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านคุณภาพการสอน วัสดุการศึกษา และการใช้ภาษาลาวสอนชนเผ่าต่าง ๆ ทั้ง 60 กว่าเผ่า ก็นับเป็นปัญหาอย่างมาก คือ อัตราการเข้าเรียนจะต่ำมากดังตารางต่อไปนี้

อัตราการเข้าเรียนในระดับสามัญศึกษา ระหว่าง พ.ศ. 2518-2532

ปีการศึกษา ระดับ ชั้นเรียน	จำนวนที่เข้าเรียน				
	โรงเรียนเด็ก	อนุบาล	ประถม	มัธยมต้น	มัธยมปลาย
2518-2519	-	-	317,126	26,628	2,517
2519-2520	-	230	414,423	38,628	3,255
2520-2521	-	2,358	424,330	51,136	5,128
2521-2522	-	3,410	451,814	60,331	7,898
2522-2523	-	3,909	463,098	60,602	9,998
2524-2525	3,412	9,765	480,535	64,456	14,943
2525-2526	3,520	10,399	480,871	64,500	17,492
2526-2527	6,039	13,269	481,871	64,500	17,492
2527-2528	6,241	16,137	495,375	69,226	20,093
2528-2529	10,335	26,143	561,806	82,077	27,681
2529-2530	9,090	27,298	558,852	88,973	30,317
2530-2531	2,390	22,621	571,630	92,487	31,380
2531-2532	4,892	28,167	563,734	93,745	31,891
จำนวนที่เพิ่มจาก 2518-2530 (%)	143%	12,246%	178%	352%	1,268%

แหล่งข้อมูล ADB : Education Development in Asia and the Pacific Series, Volume 1 : Lao Peoples's Democratic Republic, 1993

ในระยะประมาณ 15 ปีหลังจากเปลี่ยนระบอบการปกครอง มีการปรับปรุงคุณภาพเกี่ยวกับการฝึกหัดครูเป็นอย่างมาก องค์การ UNICEF ได้ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงคุณภาพการผลิตครูประถมศึกษา อย่างไรก็ตาม ทั้งโรงเรียนประถมศึกษาและสถาบันการผลิตครูมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การจัดหาวัสดุการสอน และสิ่งจำเป็นสำหรับโรงเรียนอื่น ๆ แม้จะน้อยกว่าการศึกษาระดับประถมศึกษา การเติบโตในด้านการมัธยมศึกษาตอนต้นก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว จะเห็นได้จากการตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่มากมาย ในปี พ.ศ. 2516 ทั่วทั้งประเทศมีโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเพียง 72 แห่ง แต่ในระหว่างปี พ.ศ. 2519-2531 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มขึ้นเป็น 9 เท่าและมีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่า โดยมีนักเรียนที่มีอายุ 11-13 ปี เข้าเรียนเพิ่มขึ้นร้อยละ 30 ในปี 2531 อย่างไรก็ตามมีความแตกต่างระหว่างแขวง (จังหวัด) ต่อแขวงมากพอสมควร

ด้านการมัธยมศึกษาตอนปลาย หลังปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา การมัธยมศึกษาตอนปลายมีการขยายตัวสูงสุด คือ จาก 11 โรงเรียน และนักเรียน 2,517 คน เป็น 107 โรงเรียน และมีนักเรียนถึง 31,891 คน แต่การขาดแคลนครูที่ได้มาตรฐาน ขาดแบบเรียน และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อคุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษาระดับนี้ เนื่องจากประชากรอยู่อย่างกระจัดกระจาย และการคมนาคมลำบากและไม่เพียงพอ การมัธยมศึกษาจึงไปไม่ถึงประชากรส่วนใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ที่มีหลายเผ่ากระจายอยู่ตามภูเขาสูงทั่วประเทศลาว

ด้านการผลิตครู เนื่องจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วในด้านสามัญศึกษาหลังปี พ.ศ. 2518 ก่อให้เกิดความต้องการครูเพิ่มมาก การขยายเปิดการฝึกหัดครู จึงเป็นไปอย่างรวดเร็วอย่างไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งประเทศ ระยะเวลาการเรียนในหลักสูตรแตกต่างกัน และรับนักเรียนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น มี 6 หลักสูตร สำหรับครูก่อนประถมศึกษา 4 หลักสูตรสำหรับประถมศึกษา 4 หลักสูตรสำหรับครูมัธยมศึกษาตอนต้น และ 1 หลักสูตรสำหรับครูมัธยมศึกษาตอนปลาย ระหว่างปี พ.ศ. 2518-2531 มีวิทยาลัยครู 15 แห่ง เป็น 50 แห่ง สำหรับผลิตครูก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษา หรือประมาณร้อยละ 233 จาก 7 แห่ง เป็น 21 แห่ง สำหรับผลิตครูมัธยมศึกษาตอนต้น หรือประมาณร้อยละ 200 และจาก 2 แห่ง เป็น 3 แห่ง สำหรับผลิตครูมัธยมศึกษาตอนปลายหรือร้อยละ 50 โดยมีนักเรียนฝึกหัดครูเพิ่มขึ้นเป็น 11,165 คน หรือประมาณร้อยละ 904

ด้านอาชีวศึกษา ในปี พ.ศ. 2518-2519 มีนักเรียนอาชีวศึกษาและช่างเทคนิคตามแนวหลักสูตรเก่า จำนวน 1,038 คน และ 755 คน ตามลำดับ หลังจากนั้น 13 ปี การอาชีวศึกษาและเทคนิคศึกษาก็ขยายตัวพอสมควร กล่าวคือ มีนักเรียนอาชีวศึกษาเป็น 2,472 คน (หรือร้อยละ 40)

และมีนักเรียนช่างเทคนิค 5,265 คน (หรือร้อยละ 60) นอกจากนั้น ก็ตั้งสถาบันสรรพวิชาเปิดสอน สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา วิศวกรรมเครื่องกล และวิศวกรรมไฟฟ้า ซึ่งเป็นหลักสูตรปริญญาตรี 5 ปี โดยได้รับความช่วยเหลือจากประเทศสวีเดนและเดนมาร์ก และกู้เงินจาก IDA เพื่อพัฒนาอาจารย์และหลักสูตรต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งวิทยาลัยการป่าไม้ และวิทยาลัยเกษตรกรรมด้วย

ด้านอุดมศึกษา หลังปี พ.ศ. 2518 มีการขยายตัวด้านอุดมศึกษาบ้างแต่เป็นไปอย่างมีขีดจำกัด เช่น จัดตั้งสถาบันมหาวิทยาลัยสร้างครุ (IUP) ที่คงโคก เพื่อผลิตครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและในปี พ.ศ. 2527 ได้ขยายวิทยาเขตไปอยู่ที่สุวรรณเขตและหลวงพระบาง ทำให้มีนักศึกษาเพิ่มขึ้น 309 คน ในปี พ.ศ. 2518 เป็น 3,105 คน ในปี พ.ศ. 2531 หรือเพิ่มประมาณร้อยละ 90 แต่วิทยาเขตทั้งสองแห่งก็ถูกยุบเลิกไปในปี พ.ศ. 2532 ทำให้จำนวนนักศึกษาลดลงอย่างมาก เพราะความต้องการครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต่ำกว่าที่ผลิตได้ สถาบันอุดมศึกษาแห่งที่สามคือ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เพื่อผลิตนายแพทย์ เกษีกร และทันตแพทย์

อย่างไรก็ดี ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาได้มีการปฏิรูปมหาวิทยาลัยครั้งใหญ่โดยการรวมเอา มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเฉพาะทางประมาณ 16 แห่ง มาสถาปนาเป็น "มหาวิทยาลัยแห่งชาติ" เพียงมหาวิทยาลัยเดียว โดยได้รับความร่วมมือช่วยเหลือหลักจากธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) การดำเนินการของมหาวิทยาลัยแห่งชาติมาจนถึงปัจจุบัน มีความก้าวหน้าเป็นอย่างมาก เพราะได้รวมสรรพกำลังในการทำงาน มีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายไว้ชัดเจน ทำให้การทำงานมีระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

โครงสร้างของระบบการศึกษา และระบบบริหารการศึกษาของลาว

ก. ระบบการศึกษา

โครงสร้างของระบบการศึกษา มี 4 ระดับ คือ (ธีระ รุญเจริญ, 2542 : 28-38)

1) ระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการศึกษาระดับอนุบาลศึกษา 1-2 ปี และอาจมีสถานเลี้ยงเด็กอ่อน (Crèche) ก่อนอนุบาลศึกษาก็ได้

2) ระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาภาคบังคับ มี 5 ชั้น คือ ประถมปีที่ 1-5

3) ระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

- ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มี 3 ชั้น คือ มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และเปิดระดับอาชีวศึกษาชั้นต้น 3 ปี

- ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มี 3 ชั้น และเปิดระดับอาชีวศึกษาชั้นต้น 1 ปี ระดับอาชีวศึกษาชั้นกลาง 3 ปี การฝึกหัดครูสำหรับสอนชั้นประถมศึกษา 3 ปี

4) ระดับหลังมัธยมศึกษา มีเปิดสอนหลายหลักสูตร ประกอบด้วย

- ระบบการฝึกหัดครู 11 + 1 ผลิตครูประถมศึกษา

- ระบบการฝึกหัดครู 11 + 3 ผลิตรูมัธยมศึกษาตอนต้น
- ระบบการฝึกหัดครู 11 + 4 ผลิตรูมัธยมศึกษาตอนปลาย
- ระบบอาชีวศึกษาชั้นกลาง 11 + 2 และอาชีวศึกษาชั้นสูง 11 + 3
- ระบบอุดมศึกษา ปริญญาตรีระบบ 11 + 5 และ 11 + 6 สำหรับสาขาแพทยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์สุขภาพ

ดังนั้นคำว่า สามัญศึกษาจะมี 11 ปี คือ ระบบ 5 + 3 (8 ปี) 8 + 3 (11 ปี) คือ ถ้าจบ 5 ปี เป็นการจบระดับประถมศึกษา จบ 8 ปี เป็นการจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และจบ 11 ปี เป็นการจบมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข. ระบบบริหารการศึกษา

ระบบบริหารการศึกษาเป็นระบบแนวตั้ง (Vertical) มีการบริหารส่วนกลาง โดยกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจในการกำหนดนโยบาย และมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น (Centralized) และการบริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่น ซึ่งมี 2 ระดับ คือ ระดับแขวง (จังหวัด) เรียก แผนกศึกษาประจำแขวง และระดับเมือง (อำเภอ) เรียก ห้องการศึกษาประจำเมือง ใน พ.ศ. 2541 กระทรวงศึกษาธิการของลาว แบ่งส่วนงานออกดังนี้

1) ห้องการกระทรวงเทียบเท่าสำนักงานปลัดกระทรวง แต่ร่วมงานเลขานุการรัฐมนตรีไว้ด้วย มีหัวหน้าห้องการกระทรวงเป็นหัวหน้า

2) กรมต่าง ๆ 7 กรม มีหัวหน้ากรมเป็นหัวหน้า คือ

- กรมการเงิน
- กรมจัดตั้งและพนักงาน
- กรมสามัญและอนุบาลศึกษา
- กรมพลศึกษา
- กรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- กรมอาชีวศึกษา และมหาวิทยาลัย
- กรมวางแผนและความร่วมมือ

3) ห้องการการศึกษาภาคเอกชน มีเลขาธิการการศึกษาภาคเอกชนเป็นหัวหน้า

4) คณะตรวจตราการศึกษาทั่วไป

ส่วนการบริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่น มีดังนี้

1) ระดับแขวง เรียก แผนกศึกษาประจำแขวง แบ่งออกเป็น 5 แขวง และคณะตรวจตรากการศึกษาแขวง

2) ระคับเมือง เรียก ห้องการศึกษาประจำเมือง แบ่งออกเป็น 4 หน่วยงาน การเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจการตลาด มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษามาก พลเมืองต้องการ ได้รับการศึกษาพื้นฐาน เพื่อพัฒนาทุนด้านมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพและแก้ปัญหาความยากจน ประการแรก นอกจากการให้สามารถรู้หนังสือและคิดเลขได้แล้ว การศึกษาพื้นฐานจะก่อให้เกิดสุขภาพที่ดีขึ้นด้วย ประการที่สอง การพัฒนาเศรษฐกิจต้องการทักษะของคนในชาติในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความเจริญที่ยั่งยืนและก่อให้เกิดการพัฒนาเร็วขึ้น ประการที่สาม การพัฒนาคุณภาพของระบบการศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็น การขยายตัวด้าน โอกาสในการศึกษาหลังการปฏิวัติ ในปี พ.ศ. 2518 ดำเนินไปได้ไม่ด้นัก เพราะการลงทุนด้านวัสดุอุปกรณ์ และสถานที่เรียนยังไม่เพียงพอ

ความท้าทายต่อการปรับปรุงคุณภาพและการประกันการได้มาตรฐานของการศึกษายังเป็นเรื่องที่ผู้รับผิดชอบต้องตระหนัก เพราะยังมีปัญหาด้านการตกซ้ำชั้น และการออกจากโรงเรียนกลางคัน เช่น ประมาณร้อยละ 44 ของนักเรียนระดับประถมศึกษาไม่สามารถเรียนจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ประสิทธิภาพ / สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษายังต่ำ การที่ต้องเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยเพิ่มอีก 2 ปี ก่อนเข้าเรียนตามหลักสูตรปริญญาตรีทำให้ใช้เวลาเพิ่มมากขึ้น การลงทุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ การเรียนการสอนยังต่ำ การฝึกหัดครูยังไม่ด้นัก และการใช้ครู โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษายังไม่เต็มที่เพราะมีนักเรียนน้อย

รัฐบาล โดยกระทรวงศึกษาธิการได้พัฒนายุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาการศึกษาหลายเรื่อง การจัดให้มีการศึกษาภาคบังคับ สำหรับพลเมืองทุกคน การขยายมัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา การปรับปรุงการฝึกหัดครู การจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งชาติ การขยายการศึกษานอกระบบ โรงเรียน และการพัฒนาบุคลากรเจ้าหน้าที่ทางการศึกษา เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายและการบริหารจัดการที่ดีจึงจะบรรลุผลที่คาดหวังไว้ (ธีระ รุญเจริญ, 2542 : 40-44)

เมื่อรัฐบาลที่บริหารประเทศภายใต้การนำของนายโกสอน พมวิหาน รัฐบาลมีนโยบายอย่างแน่วแน่ในอันที่จะปฏิรูปการศึกษาของชาติให้มีมาตรฐานและเป็นแบบแผนเดียวกันทั้งประเทศ จึงมีการเร่งรัดพัฒนาในหลายด้าน กล่าวได้ว่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นประเทศหนึ่งในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อยู่ในระหว่างการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ทั้งหมด โดยได้ทุ่มเททรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดทุกด้าน เพื่อปฏิรูปการศึกษา เนื่องจากมีความจำเป็นหลายประการดังนี้

1. เพื่อกระจายการศึกษาไปสู่พลเมืองทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ห่างไกล บนภูเขาอันสลับซับซ้อน กันดาร เป็นชนกลุ่มใด เพศใด และมีฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจนเพียงใด ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาที่ได้รับมาปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

2. เพื่อสร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงทั้งประเทศ เพราะแต่เดิมมาการจัดการการศึกษาเป็นหน้าที่ของแขวงหรือจังหวัด ซึ่งเป็นองค์กรส่วนท้องถิ่น โดยตรง แต่ความพร้อมด้านต่าง ๆ ความสนใจ และความต้องการต่างกัน ทำให้ผลการศึกษาไม่คุณภาพไม่ทัดเทียมกัน จะจัดการศึกษาได้ดีเฉพาะในแขวงใหญ่ที่เจริญเท่านั้น เช่น กำแพงนครเวียงจันทน์ (เทียบเท่าแขวง) แขวงเวียงจันทน์ แขวงสุวรรณเขต และแขวงจำปาสัก ที่เหลือส่วนใหญ่อีกประมาณ 14 แขวง ยังมีปัญหาด้านการจัดการศึกษาอยู่มาก เพราะมีความไม่พร้อมในทุกด้าน

3. เพื่อให้การศึกษาคอบสนองระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงใหม่เป็น "ระบบเศรษฐกิจการตลาด" โดยต้องพัฒนาแนวคิด ความรู้ ทักษะ ความสามารถและคุณลักษณะที่ดี เพื่อเอื้อและสนับสนุนระบบเศรษฐกิจใหม่

4. เพื่อจัดการศึกษาพื้นฐานให้กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลเมืองทุกคนควรได้รับการศึกษาอย่างน้อยระดับประถมศึกษาหรืออ่านออกเขียนได้ เพื่อใช้เป็นสื่อในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต อาชีพ และสุขภาพอนามัยสมควรแก้ทัศนภาพ จึงจำเป็นต้องจัดให้การประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ

5. เพื่อให้การศึกษาเท่าทันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าสู่ยุคโลกไม่มีพรมแดน

6. เพื่อให้การศึกษาช่วยปรับความเชื่อและแนวคิดบางอย่าง เช่น การไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา การมีจารีตประเพณีที่ไม่ให้สตรีหรือเด็กหญิงเข้าเรียนหนังสือของชนเผ่าต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาส่งเสริมความทัดเทียมกันระหว่างเพศ โดยพยายามให้สิทธิต่าง ๆ ของสตรีทัดเทียมกับบุรุษ

7. เพื่อให้ "ภาษาลาว" เป็นภาษากลางในการสื่อสารของชนเผ่าทั้งหมดของประเทศ เพื่อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในการพัฒนาประเทศโดยรวม

8. เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารการศึกษาให้เป็นแบบรวมศูนย์ (Centralized) อันจะนำไปสู่ความเสมอภาคในการศึกษาของท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารการศึกษา คือ การให้บริการด้านการจัดการศึกษาได้รวดเร็วขึ้น

9. เพื่อปรับปรุงการศึกษา โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาให้ได้มาตรฐาน และมีความเป็นสากลมากขึ้น ก่อปรทั้งสร้างผู้นำทางการศึกษาที่มีความรู้และความสามารถในระดับสูง เพื่อพัฒนาประเทศลาวได้ด้วยตนเองในอนาคต

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศลาว ทำให้ทราบว่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์มีความสัมพันธ์ของการศึกษาของลาวอย่างมาก ตั้งแต่อดีตมาการศึกษาขึ้นอยู่กับ

ครอบครัวและสถาบันการศึกษาตามจารีตประเพณีเหมือนประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ ต่อมาเมื่อลาวมาเป็นประเทศราชของไทย ก็ได้รับอิทธิพลทางการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาไปจากไทย ส่งผลให้มีการศึกษาด้านปริยัติธรรมคล้ายคลึงกับไทยมาก เมื่อตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ซึ่งไม่ได้สนับสนุนการศึกษาในลาวมากนัก แต่เน้นไปที่เวียดนามเป็นศูนย์กลางของการปกครองอินโดจีนและส่งเสริมให้คนบางกลุ่มบางชนชั้นของลาวได้เรียนต่อระดับสูงเท่านั้นทำให้การศึกษาของลาวไม่ได้พัฒนาไปพร้อมกันทั้งประเทศ คุณภาพของประชากรจึงมีความแตกต่างกันอย่างมาก กล่าวได้ว่ารากฐานการพัฒนาการศึกษาของลาวขณะเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสนั้นไม่มีเลย ทำให้ลาวพัฒนาการศึกษาไปได้ช้า

เมื่อได้รับเอกราชลาวได้พยายามพัฒนาประเทศและพัฒนาการศึกษาควบคู่กัน ไปเพื่อสร้างเอกภาพของชาติด้วยพร้อมกัน เพราะลาวประสบปัญหาความขัดสนด้านทรัพยากร บุคลากร และสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ไม่เอื้ออำนวยให้ติดต่อกับโลกภายนอกได้สะดวกนัก จึงมีนโยบายในการพัฒนาประเทศในทิศทางของตนเอง และเพื่อขจัดปัญหาอันอาจเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในประเทศได้ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาชนกลุ่มน้อย รวมทั้งความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษาให้เกิดขึ้นกับประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น เมื่อความขัดแย้งและสงครามยุติลง ลาวจึงดำเนินการปฏิรูปการศึกษาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศอย่างถาวรต่อไป

สรุปท้ายบท

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย ประเทศเวียดนาม ลาว กัมพูชา ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ พม่า ที่ตั้งของภูมิภาคนี้อยู่ในเขตร้อนและเขตร้อนชื้น อากาศจึงร้อน มีฝนตกชุก พืชพรรณธรรมชาติมีส่วนที่เหมือนกันในแต่ละประเทศ คือ เป็นป่าชื้นสลัดใบ ประเทศเหล่านี้ล้วนเคยเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกมาก่อน ยกเว้นประเทศไทย ในระยะเวลาที่ตกเป็นอาณานิคมก็ได้รับวัฒนธรรมของเมืองแม่ไว้มากมาย ดังจะเห็นได้จากการใช้ภาษาฝรั่งเศสในเวียดนาม ลาวและกัมพูชา เชื้อชาติลูกผสมสเปน การนับถือคริสต์ศาสนาในฟิลิปปินส์ การศึกษาแบบอังกฤษในเกาะปีนัง ประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ รวมทั้งบรูไน และรากฐานของชอลันดาในอินโดนีเซีย หลังจากนั้นก็ได้ปรับเปลี่ยนมาเรื่อย ๆ ภายหลังจากได้รับเอกราช เพื่อให้เข้ากับประเทศของตนมากขึ้น นอกจากนั้นวัฒนธรรมและวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนแถบนี้ก็มีการส่งสมมานานก่อนจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศตะวันตก ทำให้เกิดมีเอกลักษณ์ประจำชาติอันเป็นจุดเด่นของประเทศในภูมิภาคนี้ที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรม เมื่อได้รับเอกราชแล้วแต่ละประเทศได้พยายามพัฒนาตนเองในทิศทางที่เหมาะสมกับ

สภาพบริบทของแต่ละประเทศ แต่พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศก็มีส่วนสนับสนุน และมีส่วนสกัดกั้นการพัฒนาของแต่ละประเทศด้วย

ในปัจจุบันนี้ประเทศต่าง ๆ ได้พัฒนาตัวเองขึ้นมาก เพื่อความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศดีขึ้น การศึกษาก็เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังจะเห็นได้จากประเทศที่พัฒนาแล้วจะให้ความสำคัญกับการศึกษามาก การพัฒนาทางด้านการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะทำให้เกิดการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศได้ในที่สุด

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างก็ดำเนินการปฏิรูปและปรับปรุงการศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยประเด็นการปฏิรูป และปรับปรุงมีจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่

1. การปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน
2. การส่งเสริมการเรียนการสอนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
3. การปฏิรูปครู ส่งเสริมวิทยฐานะและพัฒนาวิชาชีพ
4. การส่งเสริมการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. การก้าวทันการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย การก้าวสู่ยุคข้อมูลข่าวสารสนเทศและก้าวทันความเป็นนานาชาติ
6. การปรับปรุงระบบบริหารการศึกษา
7. การเตรียมบุคลากรเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านกำลังคนและตลาดแรงงานของประเทศ
8. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึง
9. การปฏิรูปอุดมศึกษาให้มีความเป็นสากล มีมาตรฐาน

สำหรับประเด็นการจัดการศึกษาในภูมิภาคนี้มีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไปบ้าง เนื่องจากสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทำให้วิธีการจัดการศึกษาแตกต่างกันไป กล่าวคือ ประเทศที่มีสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เช่น ประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ เนื่องจากเป็นประเทศที่มีชนชาติต่างวัฒนธรรมหลากหลายกันไป โดยเฉพาะมาเลเซียมีเชื้อชาติต่าง ๆ มากมาย ดังนั้น ประเทศมาเลเซียจึงต้องมุ่งพัฒนาประเทศโดยยึดนโยบายการเสริมสร้างความสามัคคี และการปฏิรูปการศึกษาโดยมุ่งเสริมสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาสำหรับประชาชนทุก ๆ คน ให้มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา และยึดมั่นในวัฒนธรรม ส่วน

สิงคโปร์เป็นประเทศที่ยึดมั่นในหลักการที่ว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น แม้จะมีชนชาติที่มีวัฒนธรรมหลากหลายแต่ก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการพัฒนาการศึกษาโดยมุ่งเน้นการพัฒนาในด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อให้มีความรู้มีทักษะที่ทันสมัยสอดคล้องกับการเป็นประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านอุตสาหกรรมควบคู่ไปกับการดำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละเชื้อชาติในประเทศของตน

ในสหภาพเมียนมาร์แม้ว่าเคยตกอยู่ในความปกครองของอังกฤษมาก่อนแต่ยังมีปัญหาภายในประเทศอีกมาก โดยเฉพาะปัญหาเชื้อชาติและชนเผ่าต่าง ๆ ที่ยังไม่สามารถสร้างบูรณาการของประเทศให้มีความเอกภาพ ได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาด้วยดังจะเห็นได้จากการที่มีนักศึกษาประท้วงรัฐบาลและมหาวิทยาลัยถูกสั่งปิดอยู่หลายครั้งติดกับบรูไน ไม่มีปัญหาดังกล่าว เพราะคนในชาติมีเชื้อชาติและศาสนาเดียวกันเป็นส่วนมาก ดังนั้นเมื่อได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้วจึงพัฒนาการศึกษาไปได้โดยไม่มีปัญหาความมั่นคงภายในประเทศ

สำหรับประเทศอินโดนีเซีย เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นเกาะใหญ่น้อยมีชนชาติต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน และมีชนเผ่าต่าง ๆ อีกมากมาย แม้มีการกำหนดการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ 9 ปี แต่มีปัญหาเกี่ยวกับอัตราการออกกลางคันของนักเรียนในระดับประถมศึกษา และยังจัดไม่ทั่วถึงเพราะความกระจายของพื้นที่ที่เป็นเกาะต่าง ๆ และเพื่อให้ประชาชนมีการศึกษาเพื่ออาชีพ จึงมุ่งเน้นการอาชีวศึกษาและเทคนิค ส่วนประเทศฟิลิปปินส์แม้มีการกำหนดการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ 10 ปี แต่การศึกษาแต่ละประเภทต้องประสบปัญหาหลายประการ ได้แก่ การให้บริการการศึกษาในหมู่บ้านและเทศบาลที่ยังไม่มีโรงเรียนก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่เพียงพอ ครูขาดคุณภาพ และมีอัตราการเข้าเรียนระดับประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 84.89 ฟิลิปปินส์จึงมุ่งเน้นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 10 ปี ให้ได้อย่างทั่วถึง ส่วนในอินโดจีนของฝรั่งเศส ซึ่งประกอบด้วย เวียดนาม ลาว และกัมพูชาประสบปัญหาจากระบบอาณานิคม คือ ฝรั่งเศส ไม่ได้วางรากฐานการศึกษาไว้ให้อย่างเป็นระเบียบ ระบบ หรือมีแบบแผนชัดเจน แต่นำลาวและกัมพูชาไปอยู่ภายใต้การบริหารของเวียดนาม ให้เวียดนามเป็นศูนย์กลาง ทำให้คนลาวและกัมพูชาไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร อีกทั้งก่อให้เกิดความแตกแยกในชาติด้วย เพราะชนชั้นสูงในลาวและกัมพูชาเท่านั้นที่มีโอกาสไปเรียนที่เวียดนามและถูกส่งไปเรียนต่อที่ฝรั่งเศส ทำให้โอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาของคนในชาติไม่เท่าเทียมกัน ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในเวลาต่อมา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถึงแม้ว่าจะตั้งอยู่ภายในภูมิภาคเดียวกันก็ตาม แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันไปตามโครงสร้างภายในประเทศ เช่น

ประชากร เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและวัฒนธรรม อันเป็นผลให้ศักยภาพในการพัฒนาการศึกษาแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ

ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงต้องมีนโยบายการปรับปรุงการศึกษาอยู่ตลอดเวลา โดยให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นศูนย์กลางสำคัญนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาและพัฒนาประเทศที่พึงประสงค์ ประเทศส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้มีหลักการสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา คือ ต้องการให้ระบบการศึกษาใหม่ของคนมีความเป็นสากล มีมาตรฐาน สอนองความต้องการของคนในชาติและต่างชาติได้ในอนาคตพร้อมทั้งเน้นการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุก ๆ คนในชาติของคนสามารถเข้ารับการศึกษาได้ตลอดทั้งชีวิต การปฏิรูปการศึกษาจึงมุ่งเน้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และการจัดการศึกษา โดยได้มีการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การปรับปรุงหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนการปฏิรูปครู การปฏิรูปอุดมศึกษาและการปรับปรุงการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับประเทศของตน เพื่อก้าวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของโลกได้อย่างเหมาะสม ปัจจุบันทั้ง 10 ประเทศรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์การอาเซียนเพื่อร่วมมือและช่วยเหลือกันครบทั้ง 10 ประเทศ แล้วเพื่อหาทางช่วยเหลือกันต่อไปในอนาคต

คำถามท้ายบท

1. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หมายถึงดินแดนส่วนใดและประกอบด้วยประเทศอะไรบ้าง จงอธิบาย
2. ดินแดนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีชื่อเรียกหลายชื่ออะไรบ้าง และทำไมจึงเรียกชื่อดังกล่าวต่าง ๆ กันไป จงอธิบายให้ละเอียด
3. ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เคยตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนต่างชาติหลายชาติ มีชาติใดบ้างและได้ปกครองประเทศใดบ้าง จงอธิบายพร้อมทั้งวิเคราะห์ให้ครบทุกชาติ
4. อิทธิพลของการถูกปกครองด้วยระบอบอาณานิคมของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีผลกระทบต่อระบบการศึกษาของประเทศในภูมิภาคนี้อย่างไรบ้าง จงอธิบายเชิงวิเคราะห์
5. ภายหลังจากได้รับเอกราชแล้วประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการพัฒนาประเทศและพัฒนาการศึกษาของคนอย่างไรบ้าง จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
6. เหตุใดพัฒนาการของการศึกษาในแต่ละประเทศในภูมิภาคนี้จึงพัฒนาไปได้ไม่พร้อมกัน จงอธิบายโดยให้เหตุผลประกอบอย่างชัดเจน

7. เหตุใดประเทศในภูมิภาคนี้จึงมีนโยบายปฏิรูปการศึกษาพร้อมกันในหลายประเทศ และมีแนวทางการปฏิรูปการศึกษาอย่างไรบ้าง จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างมาพอสังเขป

8. ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติรวมกันในประเทศเดียวมีชาติใดบ้าง จงยกตัวอย่างพร้อมอธิบายวิธีการจัดการศึกษาที่ทำให้คนในชาติสามารถเรียนอยู่ด้วยกัน ได้อย่างสันติว่าอย่างไร

9. ปัญหาการศึกษาของประเทศในภูมิภาคนี้มีลักษณะเด่น ๆ คืออะไรบ้างและมีสาเหตุมาจากอะไร จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบมาให้เข้าใจ

10. จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างแนวทางการพัฒนาการศึกษาของประเทศในภูมิภาคนี้ที่สำคัญมาพอสังเขปว่ามีลักษณะอย่างไรบ้างเหมือนหรือต่างกันอย่างไร จงยกตัวอย่างอธิบายสัก 2-3 ประเทศ

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติศาสตร์การศึกษาตะวันออก. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2520.

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. เที้ยวเมืองพม่า. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2515.

ขจัดภัย บรูซพัฒน์. มองพม่าแลดาวชำเลื่องจีน. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2528.

ก๊กฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. พม่าเสียเมือง. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

เฉลิม คำผาย. เอเชียอาคเนย์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2520.

ชมพู แก้วปัญญา. "รูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยแห่งชาติสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว". วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา. ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2539.

ทวี ส่องแสง. ทักษิณี ทองสว่าง, ชีระยุทธ เกิดนวล. ภูมิศาสตร์ทวีปเอเชีย. กรุงเทพฯ :

โอเคียน สโตร์, 2528.

ธีระ รุณเจริญ. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542.

นิรมล กิตติวิบูลย์. การศึกษาของประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ : สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539.

บงอร ปิยะพันธุ์. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2537.

เพ็ญศรี กาญจนโนมย์. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :

รุ่งวัฒนาการพิมพ์, 2533.

ไพโรจน์ โทธิไทร. ภูมิหลังพม่า. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2515.

ไพฑูรย์ สตินาร์คณ์. รายงานการวิจัยเรื่องการปฏิรูปการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยม

เวียตนาม. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2542.

สมเด็จพระรัตนราชสุตา สมามบรมราชกุมารี. ไทยเที่ยวพม่า. กรุงเทพฯ ฯ :

อมรินทร์แอนด์พริ้นติ้ง, 2539.

_____ . ลาวตอนใต้. กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์แอนด์พริ้นติ้ง , 2539.

_____ . ลาวใกล้บ้าน. กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์แอนด์พริ้นติ้ง , 2538.

_____ . ลุยป่าฝ่าฝน(มาเลเซีย). กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์แอนด์พริ้นติ้ง , 2537.

_____ . สิงคโปร์สัญจร. กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์แอนด์พริ้นติ้ง , 2538.

_____ . อนัมสยามมित्र. กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์แอนด์พริ้นติ้ง , 2537.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. การจัดการศึกษาเพื่อการอาชีพของประเทศ

ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ : รายงานการศึกษาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ ฯ : พัฒนาศึกษา , 2535.

หน่วยศึกษานิเทศน์จังหวัดชลบุรี. รายงานการดูงานการศึกษา ณ สหพันธ์มาเลเซียและสาธารณรัฐ

สิงคโปร์ของข้าราชการครูจังหวัดชลบุรี. 12-24 มกราคม. 2516. (อัครสำเนา)

อปรม สนิทपाल. การศึกษาของประเทศในเอเชีย. กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์ , 2520.

_____ . ระบบการศึกษานานาชาติ. กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์ , 2539.

เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐบรูไน. กรุงเทพฯ ฯ : สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐบรูไน

ประจำประเทศไทย, 2542.

เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐฟิลิปปินส์. กรุงเทพฯ ฯ : สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐ

ฟิลิปปินส์ประจำประเทศไทย , 2542.

เอกสารแนะนำประเทศสหภาพเมียนมาร์. กรุงเทพฯ ฯ : สถานเอกอัครราชทูตสหภาพเมียนมาร์

ประจำประเทศไทย , 2542.

เอกสารแนะนำประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย. กรุงเทพฯ ฯ : สถานเอกอัครราชทูตสหพันธรัฐ

มาเลเซียประจำประเทศไทย , 2542.

เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์. กรุงเทพฯ ฯ : สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐ

สิงคโปร์ประจำประเทศไทย , 2542.

เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซีย. กรุงเทพฯ ฯ : สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐ

อินโดนีเซียประจำประเทศไทย , 2542.

บทที่ 5

ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียใต้

เอเชียใต้ (South Asia) หรือเรียกว่า อนุทวีปแห่งอินเดีย (Indian Subcontinent) ประกอบด้วย คาบสมุทรรูปสามเหลี่ยมที่ยื่นลงไปในมหาสมุทรอินเดียและหมู่เกาะ ซึ่งมีหมู่เกาะลังกาใหญ่ที่สุดในภูมิภาคนี้ เอเชียใต้มีเนื้อที่ประมาณ 4.5 ล้านตารางกิโลเมตรหรือประมาณร้อยละ 1 ของเนื้อที่พื้นผิวโลกและเนื้อที่เกือบทั้งหมดของเอเชียใต้ คือ ประมาณร้อยละ 75 อยู่ในเขตประเทศอินเดียซึ่งเป็นดินแดนอันอุดมสมบูรณ์แห่งลุ่มแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคา มีผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยเป็นเวลาหลายพันปี เชื้อชาติของประชากรกลุ่มแรกที่เข้ามาครอบครองแผ่นดินนี้ก็คือ เผ่าอารยัน หลังจากนั้นก็มีชาวมุสลิมและชาวยุโรปเข้ามาบูรณและครอบครองเป็นลำดับ ภูมิภาคเอเชียใต้จึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกลุ่มดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปหลากหลายตามชนเผ่าที่เข้ามาปกครองในแต่ละยุคสมัย

เมื่อประมาณ 4,500 ปีมาแล้ว ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus) เป็นผู้ให้กำเนิดอารยธรรมอันเก่าแก่ในเอเชียใต้ และนับเป็นอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ได้แก่ อารยธรรมที่เมืองฮาร์ป้าและโมเฮน โจดาโรในเขตประเทศปากีสถานปัจจุบันเป็นศูนย์กลางความเจริญของภูมิภาคนี้ซึ่งจากหลักฐานของภูมิภาคนี้ชนเผ่าดราวิเดียนเป็นผู้สร้างขึ้น ลักษณะเด่นก็คือ การสร้างเมืองที่มีการวางแผนผังอย่างดี การขุดท่อระบายน้ำ การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์และการทำภาชนะดินเผา อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุมีอายุประมาณ 800 – 1,000 ปี ในที่สุดก็เสื่อมลง สันนิษฐานว่า อาจมีสาเหตุมาจากแผ่นดินไหว หรือขาดแคลนน้ำในการเกษตร หรืออาจเกิดอุทกภัยจากแม่น้ำสินธุ เนื่องจากได้พบซากเมืองเก่าหลายแห่งตั้งอยู่ริมฝั่งริมแม่น้ำสายนี้

อีกประมาณ 1,000 ปีต่อมาได้มีชาวอารยันกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากด้านตะวันตกเฉียงเหนือผ่านที่สูง และเทือกเขาฮินดูกูชทุรกันดารเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำสินธุ จึงเกิดการสู้รบกับพวกดราวิเดียนซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมและได้รับชัยชนะ ชาวอารยันจึงขับไล่ชาวดราวิเดียนลงไปทางใต้และได้เข้าครอบครองดินแดนภาคเหนือของคาบสมุทรไว้ ชาวอารยันกลุ่มนี้ได้นำความคิดและวิถีทางการดำเนินชีวิตหลายอย่างมาสู่ภูมิภาค ที่สำคัญคือ ภาษา และศาสนา เช่น ภาษาอินโด-ยูโรเปียน ของชาวอารยัน ได้กลายเป็นภาษาที่ใช้กันแพร่หลายมากในเอเชียใต้จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ส่วนความคิดและความเชื่ออันเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต คือ ศาสนาฮินดู นั้นได้คำสอนจารึกอยู่ในคัมภีร์พระเวท ซึ่งมีหลักคำสอนที่สำคัญคือ การแบ่งสังคมออกเป็นชนชั้น และต่อมากลายเป็นระบบวรรณะ ซึ่งมีอยู่ 4 วรรณะ คือ วรรณะพราหมณ์ เป็นวรรณะสูงสุด ได้แก่ ปุโรหิตและราชบัณฑิต วรรณะกษัตริย์ ได้แก่ นักรบและนักปกครอง วรรณะแพศย์ ได้แก่ พ่อค้า ช่างนา

ช่างฝีมือ และวรรณคดี ได้แก่ กรรมกรและคนรับใช้ ส่วนลูกที่เกิดจากคนต่างวรรณะที่มารดามี วรรณะสูงกว่า เช่น บิดาเป็นสุทร มารดาเป็นพราหมณ์ เรียกว่า จันชาต จะเป็นกลุ่มที่สังคมดูถูกดูแคลนและได้งานทำที่ต่ำไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม (คณัย ไชยโยธา, 2536 : 2)

เอเชียใต้เป็นดินแดนที่เคยมีอาณาจักรที่รุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีตกล่าวคือ ประมาณ พ.ศ. 200 ถึง พ.ศ. 2000 มีชนเผ่ากรีก กุชัน เดิร์ก และเผ่าอื่น ๆ รวมทั้งผู้นับถือศาสนา อิสลาม ซึ่งเป็นพวกที่มีพื้นเพอยู่ทางยุโรปและภาคกลางของเอเชีย ได้เข้ามาบูรณาการชนพื้นเมืองในภูมิภาคนี้และเข้าครอบครองดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มน้ำสินธุ-คงคา และตั้งเป็นอาณาจักรขึ้นมาหลายอาณาจักร ทำให้ภูมิภาคนี้เป็นที่รวมของคนหลายเชื้อชาติหลายศาสนา เป็นแหล่งกำเนิดของปรัชญา ศาสนาและลัทธิความเชื่อต่าง ๆ มากมาย และเป็นรากฐานทางอารยธรรมที่แพร่หลายไปยังภูมิภาคอื่นในเวลาต่อมาอีกด้วย

เอเชียใต้ มีประชากรประมาณ 7,754 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 22 ของประชากรโลก อินเดียเป็นประเทศที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในภูมิภาคนี้และมากเป็นอันดับที่ 2 ของโลกรองจากจีน มีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงมาก สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากความเชื่อที่นิยมแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อยและการไม่ยอมรับการวางแผนครอบครัวสมัยใหม่เพราะขัดกับความเชื่อถือในลัทธิศาสนาเดิม

การกระจายของประชากร แหล่งที่มีประชากรอาศัยอยู่แน่นหนามากในเอเชียใต้ ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ คงคา และที่ราบชายฝั่งทางตะวันออกของคาบสมุทรอินเดีย เนื่องจากเป็นบริเวณที่เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของเอเชียใต้ นอกจากนั้นบริเวณที่มีการทำไร่ขนาดใหญ่เช่น ไร่นาในศรีลังกา ซึ่งต้องการแรงงานในการเกษตรมาก และก็เป็นแหล่งที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นอีกเขตหนึ่ง ประเทศที่มีประชากรหนาแน่นมากอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ บังกลาเทศส่วนบริเวณที่มีประชากรเบาบาง ได้แก่ เขตที่มีอากาศหนาวเย็นการคมนาคมขนส่งไม่สะดวก เช่น แถบที่สูงของเทือกเขาหิมาลัย และที่มีอากาศร้อน แห้งแล้งทุรกันดาร เช่น เขตทะเลทรายธาร์และที่ราบสูงทางตะวันตกเฉียงเหนือของภูมิภาค ในด้านเชื้อชาติ เอเชียใต้เป็นภูมิภาคที่มีมนุษย์อาศัยมาตั้งแต่โบราณ ภูมิภาคนี้จึงมีหลายเชื้อชาติ แต่มีพวกผิวขาวเป็นประชากรส่วนใหญ่ เชื้อชาติที่สำคัญได้แก่ (ถนอม อานามวัฒน์, 2537 : 4-5)

พวกผิวขาวหรือคอเคซอยด์ ในเอเชียใต้มีพวกผิวขาวที่มีสีผิวคล้ำกว่าพวกผิวขาวในทวีปยุโรป ได้แก่ ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศอินเดีย ปากีสถาน และบังกลาเทศ

พวกผิวเหลืองหรือมองโกลอยด์ เป็นกลุ่มประชากรในเขตเทือกเขาหิมาลัย ซึ่งอยู่ใกล้พรมแดนของประเทศจีน ได้แก่ ประชากรทางภาคเหนือของประเทศอินเดีย เนปาล และภูฏาน

พวกพิวคำหรือนีกรอยด์ เป็นกลุ่มประชากรทางภาคใต้ของภูมิภาคนี้ ได้แก่ ประชากรทางภาคใต้ของอินเดีย และในประเทศศรีลังกา

สำหรับภาษา เอเชียใต้มีภาษาพูดกันหลายภาษา ภาษาที่ใช้พูดส่วนใหญ่เป็นตระกูลภาษาอินโดยูโรเปียน ได้แก่ ภาษาฮินดู อูรดู เบนกอลี เนปาลี และสิงหล

ภาษาฮินดู เป็นภาษาที่ชาวอินเดียใช้กันประมาณครึ่งหนึ่ง โดยเฉพาะทางภาคเหนือและภาคกลางของประเทศ

ภาษาอูรดู เป็นภาษาราชการของปากีสถาน

ภาษาอังกฤษ เนื่องจากเอเชียใต้อยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษเป็นเวลานานถึง 300 ปีเศษ ภาษาอังกฤษจึงเป็นภาษาที่ใช้กันทั่วไปในเอเชียใต้ และอินเดีย ได้ใช้เป็นภาษาราชการอีกภาษาหนึ่ง

ภาษาดราวิเดียน เป็นตระกูลภาษาที่ใช้กันมากถึง 1 ใน 5 ของประชากรทางภาคใต้ของอินเดียและยังใช้กันมากทางภาคเหนือของศรีลังกาด้วย

ด้านศาสนา ปัจจุบันศาสนาสำคัญในเอเชียใต้ มีดังนี้

ศาสนาฮินดู เป็นศาสนาที่สำคัญที่สุดของเอเชียใต้ มีผู้นับถือศาสนานี้มากในอินเดียและเนปาล ส่วนในภูฏาน ศรีลังกา ปากีสถานและบังคลาเทศนับถือศาสนาฮินดูจำนวนน้อย

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ในปากีสถาน และบังคลาเทศ และมีผู้นับถือศาสนานี้อีกประมาณ 1 ใน 7 ของประเทศอินเดีย

ศาสนาพุทธ ประชากรส่วนใหญ่ของศรีลังกา และภูฏานนับถือพุทธศาสนา นอกนั้นมีบ้างในเนปาลและภาคกลางของอินเดีย

ศาสนาคริสต์ มีผู้นับถือศาสนานี้อยู่บ้างทางภาคใต้ของอินเดีย โดยเฉพาะแถบเมืองชายฝั่งที่ได้รับอิทธิพลจากชาวยุโรป

ศาสนาซิกข์ เป็นศาสนาที่ประยุคต์มาจากศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม คนส่วนใหญ่ในรัฐปัญจาบของอินเดียนับถือศาสนานี้

กล่าวได้ว่าภูมิภาคเอเชียใต้เป็นดินแดนที่ประกอบด้วยประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ ศรีลังกา เนปาล ภูฏาน สิกขิม อัฟกานิสถาน และมัลดีฟส์ มีลักษณะเป็นอนุทวีปอยู่ทางตอนใต้ของทวีปเอเชีย ซึ่งก่อนปี ค.ศ. 1947 เรียกรวม ๆ กันว่า "อินเดีย" หรือชมพูทวีปหรืออนุทวีปแห่งอินเดีย

อินเดีย มาจากคำว่า "สินธุ" ในภาษาสันสกฤต สินธุเป็นชื่อแม่น้ำสายสำคัญทางตะวันตกเฉียงเหนือของอนุทวีปอินเดีย ปัจจุบันคือประเทศปากีสถาน แต่เดิมชาวเปอร์เซียเรียกคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุว่าชาวฮินดู ซึ่งมาจากคำว่าสินธุนั่นเอง และเรียกดินแดนแถบนี้ว่าฮินดูสถาน หมายถึง อาณาจักรที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ ต่อมาชาวกรีกซึ่งเข้ามาปกครอง

ดินแดนแถบนี้ได้เรียกชาวอินดูว่าอิน โคส และเรียกแม่น้ำสินธุว่า อินดุส (Indus) และกลายเป็นอินเดียนที่สุด

เมื่อชาวอินดูได้ขยายอาณาจักรการปกครองของตนออกไป คำว่าอินเดียนหมายถึงดินแดนที่กว้างขวางขึ้นเป็นลำดับ จนเรียกชื่อว่า อนุทวีปและเป็นชื่อของประเทศอินเดียนที่สุด แต่ชาวอินเดียนิยมเรียกประเทศของตนว่า "ภารตวรรษ" ซึ่งแปลว่าถิ่นที่อยู่ของชาวภารต เพราะถือว่าคนสืบเชื้อสายมาจากท้าวภารต กษัตริย์องค์แรกในนิยายปรัมปราของอินเดียน

เอเชียได้เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานเป็นเวลากว่าสี่พันปี อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุในประเทศปากีสถานปัจจุบัน ซึ่งมีอายุประมาณ 2,500 ปีก่อนคริสตกาล คือ แหล่งกำเนิดของอารยธรรมอันรุ่งเรืองแห่งหนึ่งของโลกในสมัยโบราณ ชาวอิน โคอรัน ซึ่งเข้ามารุกรานอินเดียนในเวลาต่อมาก็เป็นชนชาติในตระกูลอิน โดยโรเปียน เช่นเดียวกับชาวเปอร์เซีย กรีก และโรมัน ความเจริญของเอเชียได้ยังได้แพร่หลายขยายออกไปในบริเวณอื่น ๆ ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู วรรณคดี ภาษาบาลีสันสกฤต ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

เอเชียได้มีการติดต่อกับชาวตะวันตกมาเป็นเวลาเกือบสี่ศตวรรษ ที่สำคัญ ได้แก่ โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส และยังคงอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของอังกฤษเป็นเวลากว่า 200 ปี จนกระทั่งได้รับเอกราชภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองทำให้ประเทศในเอเชียได้ได้รับมรดกทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองจากเมืองแม่มาเป็นส่วนหนึ่งทางวัฒนธรรมของตน จนถึงปัจจุบัน (ภารตี มหาจันทร์, 2537 : 4)

ตัวอย่างเช่น เอเชียใต้ปัจจุบันมีการปกครองแบบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภา ซึ่งเป็นสิ่งที่อังกฤษได้นำมาปลูกฝังไว้ในดินแดนแถบนี้ อินเดียนปัจจุบันได้ชื่อว่าเป็นประเทศประชาธิปไตยที่มีพลเมืองมากที่สุดในโลกประชาชนชาวอินเดียนทุกคนมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งตามกฎหมาย แม้กระทั่งชาวนาหรือคนยากจนที่ไม่รู้หนังสือก็ยังไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งได้ ส่วนประเทศปากีสถานก็เช่นเดียวกัน คือ มีการปกครองแบบประชาธิปไตยตั้งแต่ได้รับเอกราช จนกระทั่งในเวลาต่อมาเมื่อประเทศขาดความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจ จึงมีการใช้อำนาจในการปกครอง แต่ในขณะที่เดียวกันปากีสถานก็ยังมีมีการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเริ่มจากระดับหมู่บ้านขึ้นมา ทั้งปากีสถานและบังกลาเทศต่างก็พยายามยึดอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่เนื่องจากรัฐบาลยังไม่มั่นคงพอ จึงทำให้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารขึ้น ขณะเดียวกันทั้งสองประเทศก็ไม่ได้ทิ้งร่องรอยของการเลือกตั้งเสียทีเดียว ยังคงมีอยู่ให้เห็นการทดลองใช้ประชาธิปไตยในเอเชียใต้ในเวลา 40 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งมีบางประเทศที่ประสบความสำเร็จ เช่น อินเดีย ศรีลังกา และบางประเทศที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรด้วยเหตุผล คือการเมืองภายใน

ในประเทศยังไม่มั่นคง แต่ก็ได้เห็นรากฐานจากระบบอาณานิคมอย่างเด่นชัดว่ายังคงมีเค้าโครงอยู่ในวิถีชีวิตทางการเมือง

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ เท่าที่มีหลักฐานปรากฏให้เห็นว่าศึกษาได้ จะนำเสนอแต่ละประเทศดังนี้

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศเนปาล

เนปาลเป็นอาณาจักรเก่าแก่ตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาหิมาลัย มีที่ราบอยู่ตามเชิงเขาปกคลุมด้วยระบอบกษัตริย์มาเป็นเวลานาน มีการติดต่อกับเพื่อนบ้านคือ กลุ่มชนในชมพูทวีป และรับอารยธรรมหลายประเทศที่ถ่ายทอดไป เนื่องจากประเทศถูกโอบล้อมไปด้วยภูเขาสูงทำให้ติดต่อกับโลกภายนอกลำบาก และไม่มีทางออกทะเล ทำให้เนปาลมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของตนเอง เป็นประเทศที่ประกอบด้วยประชากรที่มีเชื้อสายมาจากชนชาติต่าง ๆ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ระหว่างเอเชียกลางกับอินเดีย ประชากรของเนปาลส่วนใหญ่อพยพมาจากบริเวณดังกล่าว ดังเช่นพวกที่มีเชื้อสายมองโกลอพยพมาจากทางทิเบต สิกขิม อัสสัม และเบงกอล พวกที่มีเชื้อสายอินโดอารยันอพยพมาจากทางที่ราบทางอินเดีย ทางภาคเหนือซึ่งเป็นภูเขาสูง ประชาชนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมองโกลอยด์ มีภาษา การแต่งกาย วัฒนธรรมคล้ายกับชาวทิเบต ทางภาคใต้ของเนปาลส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบอากาศร้อน ประชาชนส่วนใหญ่เชื้อสายมาจากชาวอารยัน ในภาคกลางประชากรส่วนใหญ่เป็นพวกกูรข่า กล่าวโดยสรุป ประชาชนเนปาลประกอบด้วยชนชาติใหญ่ ๆ อยู่ 2 พวกคือ พวกมองโกลอยด์กับพวกอารยัน และมีวัฒนธรรมอยู่ 2 รูปแบบ คือ วัฒนธรรมทิเบตกับอินเดีย ประชาชนที่ถือวัฒนธรรมอินเดีย โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงยังวางตัวอยู่ในวรรณะสูงจนถึงทุกวันนี้ พวกนี้ส่วนใหญ่อพยพมาจากอินเดียเนื่องจากการรุกรานของชาวมุสลิมในอดีต ส่วนประชาชนที่นิยมวัฒนธรรมแบบทิเบตจะมีความเป็นอยู่คล้ายกับทิเบตคือเคร่งศาสนา

ภาษาเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างมากของเนปาล เนื่องจากประชาชนพูดภาษาต่างกันไปตามลักษณะชนชาติของตน ภาษาประจำชาติเรียกว่า ภาษาเนปาลี (Nepali) ซึ่งเป็นภาษาของพวกอินโดอารยันอันเป็นสาขาหนึ่งของตระกูลอินโดยูโรเปียน ภาษาที่ใช้กันมากเป็นอันดับรองได้แก่ ภาษาในตระกูลทิเบต-พม่า เช่นภาษาเนวารี (Newari Languages) นอกจากนั้นยังมีภาษาลึนอีกมากมายหลายภาษา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นศาสนาที่เก่าแก่ของชนชาติต่าง ๆ ในเนปาล ประมาณร้อยละ 10 นับถือศาสนาพุทธ นอกนั้นนับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก ชาวเนปาลนับถือศาสนาแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ ทางภาคเหนือส่วนใหญ่นับถือ

พุทธ ทางภาคใต้นับถือฮินดู ทางแถบภาคกลางนับถือทั้งสองศาสนาปะปนกันด้วยเหตุนี้วิหารของ
ลัทธิฮินดูจึงมีรูปปั้นของพระพุทธรเจ้าอยู่ด้วย ขณะเดียวกันวัดในพุทธศาสนาก็มีรูปพระศิวะตั้งอยู่
เช่นเดียวกัน (สถานเอกอัครราชทูตเนปาลประจำประเทศไทย, 2542 : 2-4)

การศึกษาของเนปาลแต่เดิมมีการสอนกันในกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ ตามแบบประเพณีดั้งเดิม
เรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่บนภูเขาสูง ถ้าสัตว์ หางของป่า และเรียนรู้จารีตธรรมเนียมการปฏิบัติของ
ชนเผ่า เมื่ออังกฤษเข้าปกครองอินเดียจึงได้รับอิทธิพลการศึกษาแบบตะวันตกเผยแพร่เข้าไป
อังกฤษพิจารณาเห็นว่าเมืองต่าง ๆ ที่มีอาณาเขตติดต่อกับอินเดียทางเทือกเขาหิมาลัย มีธรรมชาติ
สวยงามและอากาศเย็นสบายดีเหมือนในประเทศอังกฤษ จึงตั้งโรงเรียนขึ้นเพื่อให้เป็นที่ศึกษาเล่า
เรียนของลูกหลานข้าราชการอังกฤษที่มาปกครองอินเดียตลอดจนลูกหลานคนในบังคับอังกฤษ
ด้วย ทำให้การศึกษาของเนปาลเริ่มพัฒนาเป็นระบบขึ้นตั้งแต่บัดนั้น (อบรม สินิกิบาล, 2520 :
48-52)

นโยบายและแผนการศึกษา

ระบบการศึกษาของเนปาลที่ปฏิรูปขึ้นในปี ค.ศ. 1971-1976 เป็นการรวบรวมกระบวนการ
การปฏิรูปทางการศึกษาอีกครั้งหลังจาก ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1854 แผนดังกล่าวมีจุดประสงค์
เบื้องต้นด้วยการทำให้การศึกษาเชื่อมกับงานการผลิตเพื่อพัฒนาประเทศและลดความเท่าเทียม
กัน เรียกร้องให้ผสมผสานการศึกษากับกระบวนการผลิตกำลังคน ซึ่งคำนึงต่อความต้องการ
ของประเทศและความพอใจของประชาชน แผนได้ถือเอาการศึกษาเป็นการลงทุนในด้าน
ทรัพยากรมนุษย์สำหรับการพัฒนาประเทศ จุดมุ่งหมายของแผนรวมถึงนโยบายการศึกษา คือ

1. ผลิตประชากรที่มีความซื่อสัตย์ต่อประเทศ ราชวงศ์ อิศรภาพของประเทศ และเป็น
ผู้ซึ่งมีความตื่นตัวเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตนเอง
2. พัฒนา รักษา ขยายและส่งเสริมการเรียนรู้ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและ
ทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศรวมทั้งการผลิตกำลังคน ที่มีความสามารถรับผิดชอบในทุก
ส่วนของการพัฒนา
3. อบรมสั่งสอนเยาวชนให้มีความสงบรักสันติภาพ มีคุณสมบัติด้านศีลธรรมมีนิสัย
รักการทำงาน การพึ่งตนเอง การสร้างสรรค์และรักในความสวยงาม
4. รักษาและพัฒนาภาษา วรรณคดี วัฒนธรรม และศิลปะประจำชาติ

ขั้นตอนของการใช้แผน

แผนจะถูกนำไปใช้ทั่วประเทศเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นทดลอง

2. ขั้นนำไปใช้

การฝึกหัดครูและสถานภาพของครู

บทบาทอันสำคัญของครูต่อความสำเร็จในการปฏิบัติและการปฏิรูปการศึกษา ย่อมเป็นที่ยอมรับกันว่าเมื่ออยู่มากรัฐบาลเห็นความสำคัญและมีความตระหนักดังกล่าวได้นำไปสู่การจัดตั้งสถาบันการศึกษาและการฝึกหัดครูซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยศรีวิบูลย์ สถาบันนี้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดหลักสูตรการศึกษาด้านการฝึกหัดครูทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ครูที่จะสอนในโรงเรียนประถมศึกษาได้จะต้องรับประกาศนียบัตรการสอนและได้รับการฝึกงานทางด้านการฝึกสอนมาแล้ว ครูที่จะสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จะต้องได้รับประกาศนียบัตรการศึกษาจากมหาวิทยาลัย และเคยฝึกสอนมาแล้ว ส่วนครูที่จะสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายจะต้องได้รับอนุปริญญาจากมหาวิทยาลัยและผ่านการฝึกงานมาแล้ว

สถาบันการศึกษาแห่งนี้นอกจากจะจัดหลักสูตรของครูในวิชาเขตต่าง ๆ แล้ว ยังได้จัดโครงการและวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเช่น มีหลักสูตรการฝึกอบรมครูตามจุดต่าง ๆ การสอนทางไปรษณีย์ เป็นต้น เพื่อเป็นการนำเทคโนโลยีทางการศึกษามาใช้ ได้มีการดำเนินงานนำวิทยุมาใช้ในการฝึกอบรมครูด้วยเป็นรายการเผยแพร่ความรู้ให้กับครูทางวิทยุ เหมาะกับครูที่อยู่ห่างไกลในพื้นที่เป็นภูเขาสูงและอากาศหนาวเย็นจัดเดินทางไม่สะดวกแต่สามารถเรียนได้ด้วยตนเอง

ในปี ค.ศ. 1970 ครูโรงเรียนประถมศึกษาร้อยละ 26.6 และครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ร้อยละ 17.4 เป็นผู้ได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติมจากสถาบันนี้ แต่เมื่อปี ค.ศ. 1977 อัตราที่ได้รับการฝึกอบรมของครูโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 38 39 และ 56 ตามลำดับ แสดงว่ารัฐบาลสนับสนุนการพัฒนาสถานภาพของครูให้สูงขึ้นเป็นลำดับ เพื่อให้ครูได้พัฒนาตนเองมากขึ้น ทางกระทรวงตระหนักว่า การขยายคุณภาพของครูให้สูงขึ้นโดยอาศัยในด้านการฝึกอบรมอย่างเดียวไม่ทำให้ครูเข้าร่วมเป็นจำนวนมากไปได้ ทางกระทรวงจึงได้เสนอบัญชีเงินเดือนซึ่งให้สำหรับครูที่ผ่านการอบรมกับครูที่ไม่ได้ผ่านการอบรม โดยให้ครูที่ผ่านการอบรมได้เงินเดือนสูงกว่าครูที่ไม่ได้ผ่านการอบรม ด้วยวิธีดังกล่าว ทำให้ครูเข้าร่วมในโครงการฝึกอบรมเป็นจำนวนมากขึ้น นอกจากนี้จากการที่ได้จัดตั้งคณะกรรมการศึกษาประจำเขตขึ้น ทำหน้าที่เกี่ยวกับการสรรหาและบรรจุ รวมทั้งการขึ้นเงินเดือนของครู ทำให้ผู้อยู่ในวงการครูมีความรู้สึกที่มั่นคงขึ้นมีผลประโยชน์และค่าตอบแทนที่ครูจะได้รับสูงขึ้น ทำให้ครูมีขวัญและกำลังใจในการทำงานและเป็นที่ยอมรับว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะจูงใจให้คนเก่งเข้ามายึดอาชีพครูมากขึ้น

บทบาทอันสำคัญของวิชาวิทยาศาสตร์ ในการพัฒนาประเทศ รัฐบาลถือว่าสังคมและเศรษฐกิจของประเทศกำลังก้าวไปด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ถือเป็นวิชาบังคับตั้งแต่ชั้นเกรด 4 เป็นต้นไป ในการส่งเสริมการนำวิทยาศาสตร์ออกใช้ ได้มีการฝึก

ปฏิบัติทดลองเรียนจริงและจัดตั้งพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ธรรมชาติขึ้นในสถาบันดังกล่าวด้วย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการเรียน

มีการจัดหลักสูตรพิเศษในการฝึกอบรมครูวิทยาศาสตร์ที่สอนตาม โรงเรียนต่าง ๆ ใน สถาบันการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญหลักสูตรวิทยาศาสตร์จัดสัมมนาระยะสั้น ๆ สำหรับครูวิทยาศาสตร์ อยู่บ่อยครั้ง เพื่อปรับปรุงทักษะการสอนของครูให้ทันสมัยขึ้นเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลง และผลจากข้อเสนอแนะของการประชุมสัมมนาครั้งที่ 3 ของกระทรวงการศึกษาในปี ค.ศ. 1971 รัฐบาลได้จัดตั้งสภาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้นเพื่อรวบรวมนโยบาย แผนและหลักสูตร วิทยาศาสตร์ให้เป็นแนวนโยบายเดียวกันในทางปฏิบัติ สภายังให้เงินสนับสนุนเกี่ยวกับการวิจัย ทางวิทยาศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการประยุกต์และการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับสภาพ ของเนปาลเพื่อพัฒนาประเทศอีกด้วย

จากนโยบายส่วนหนึ่งที่ต้องการให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษารัฐบาล ได้ทำการสำรวจกลุ่มที่เสียเปรียบทางเศรษฐกิจเพื่อจะได้รับการพิจารณาช่วยเหลือก่อน มีการให้ หนังสือเรียนและอุปกรณ์การศึกษาแก่เด็กยากจนในพื้นที่กั้นดงแก่ครูเพิ่มเติมในเขตกั้นดง 18 เขตของประเทศ เด็กผู้หญิงในเขตเหล่านี้ได้รับการศึกษาแบบให้เปล่าเท่าเทียมกับเด็กผู้ชาย จาก ระดับโรงเรียนถึงระดับมหาวิทยาลัย เด็กที่มาจากครอบครัวยากจนได้รับทุนช่วยเหลือทุก ๆ ปีมี ทุนไปเรียนต่อต่างประเทศจำนวนหนึ่งให้แก่นักศึกษาจากเขตเหล่านี้

หลักสูตรการฝึกหัดครูสำหรับความเสมอภาคของสตรีต่อการศึกษา ได้จัดตั้งเพื่อสนับสนุนสตรีให้มีโอกาสเรียนสูงขึ้น ได้มีการจัดตั้งศูนย์ขึ้น 3 แห่ง ผู้ที่จะสมัครเข้าเรียนในศูนย์ทั้ง 3 แห่งจะต้องเป็นสตรีที่มาจากครอบครัวที่ยากจนเท่านั้น โครงการนี้ช่วยพัฒนาสตรีในเขตพื้นที่ กั้นดงของประเทศให้ได้รับการศึกษาสูงขึ้น

การนิเทศและวิจัย

การนิเทศการศึกษาเป็นการตรวจสอบดูแลให้การแนะนำเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนตลอด จนการปฏิบัติงานของครู บทบาทของศึกษานิเทศก์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการปฏิรูปการ ศึกษาของประเทศ งานการนิเทศชิ้นแรกคือ การตรวจตราดูว่าเครื่องอำนวยความสะดวก อุปกรณ์การสอนตาม โรงเรียนต่าง ๆ มีพอหรือไม่ งานชิ้นที่สองก็คือ การประเมินรายวิชาต่าง ๆ ในแต่ละระดับ เพื่อเป็นการวัดและประเมินว่ามีความเหมาะสมกับระดับของเด็ก ครูพัฒนาความรู้ เพื่อให้ทันกับกาลสมัยหรือไม่ ได้มีการจัดฝึกอบรมหลักสูตรเร่งรัด 3 เดือนให้แก่ครูเพื่อเพิ่มพูน ความรู้ทางวิชาการให้เหมาะสมที่ครูมีพอจะสอนเด็กได้โดยตรง ในระดับมัธยมศึกษา มีศึกษา นิเทศวิชาทั่วไปและวิชาชีพ ในระดับภูมิภาคก็มีศึกษานิเทศ ซึ่งมีหน้าที่ตรวจตราและให้คำแนะนำ เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาครู ศึกษานิเทศยังช่วยเหลือเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรระยะสั้นของการ

ฝึกอบรมครูศึกษานิเทศโรงเรียนประถมศึกษา 1 คน จะรับผิดชอบนิเทศโรงเรียนประถมศึกษา 30 แห่ง ในเขตหุบเขาและบริเวณชายแดนทางภาคใต้ ในขณะที่บริเวณเนินเขามีสศึกษานิเทศ 1 คน จะรับผิดชอบโรงเรียน 20 แห่งศึกษา นิเทศโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 คน รับผิดชอบโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 แห่ง และ 7 แห่ง ในบริเวณที่กล่าวมาตามลำดับ เป็นการแบ่งกันตามลักษณะภูมิภาค

ภายใต้แผนการดำเนินงานวิจัยของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเนปาล ได้มีโครงการงานการวิจัยทดลองอยู่ 2 โครงการ โครงการหนึ่งเรียกว่า "การศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท" รวมถึงกิจกรรมเช่นการศึกษาผู้ใหญ่และการรู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ สุขศึกษาและเกษตรศึกษา และหลักสูตรบริการสังคมด้านสุขภาพอนามัย โครงการดังกล่าวซึ่งดำเนินงานผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ประสบผลสำเร็จ โดยได้รับการสนับสนุนและการเข้ามามีส่วนร่วมจากชุมชน โครงการทดลองอีกโครงการหนึ่งได้ออกแบบเพื่อศึกษาถึงการปรับปรุงโรงเรียนในพื้นที่โดยผ่านการนิเทศการศึกษา เน้นการจัดระบบนิเทศโรงเรียนให้เข้มแข็งขึ้น การทดลองถือว่าประสบผลสำเร็จเพราะศึกษานิเทศก์ที่ได้รับการฝึกอบรมมาแล้ว จะเข้าร่วมงานกับครูและช่วยเหลือครูในการแก้ปัญหาการสอนของครูในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ได้ทั่วถึงและสะดวกขึ้น

การอุดมศึกษา

เนปาลมีมหาวิทยาลัยของรัฐ 1 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยตรีภูวันมีบทบาทอันสำคัญต่อการผลิตกำลังคนระดับสูงภายใต้นโยบายการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ ปัจจุบันมหาวิทยาลัยดำเนินการสอนโดยผ่านทางสถาบันและศูนย์เหล่านี้คือ (อบรม สันภิบาล, 2537 : 50-58)

สถาบันวิชาชีพ	ระดับที่สอน
1. สถาบันวิศวกรรมศาสตร์	อนุปริญญา,ปริญญา
2. สถาบันแพทยศาสตร์	ปริญญาและวิจัย
3. สถาบันป่าไม้	ประกาศนียบัตร,อนุปริญญา,ปริญญา
4. สถาบันเกษตรและสัตวศาสตร์	ประกาศนียบัตร,อนุปริญญา,ปริญญา
5. สถาบันฝึกหัดครู	ประกาศนียบัตร,อนุปริญญา,ปริญญาและวิจัย
6. สถาบันมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	ประกาศนียบัตร,อนุปริญญา,ปริญญา
7. สถาบันวิทยาศาสตร์	ประกาศนียบัตร,อนุปริญญา,ปริญญาและวิจัย
8. สถาบันการค้า ธุรกิจและบริหารธุรกิจ	ประกาศนียบัตร,อนุปริญญา,ปริญญา
9. สถาบันภาษาสันสกฤต	ประกาศนียบัตร,อนุปริญญา,ปริญญา
10. สถาบันกฎหมาย	อนุปริญญา,ปริญญา

นอกจากนี้ยังมีศูนย์สำหรับการศึกษาวิชาชีพเฉพาะการวิจัย ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยงานของมหาวิทยาลัยดังนี้

1. ศูนย์วิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์และเทคโนโลยี
2. ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจและการบริหาร
3. ศูนย์เนปาลและเอเชียศึกษา

ในปี ค.ศ. 1977 มีนักศึกษาทั้งสิ้น 24,297 คน นักศึกษาที่เรียนอยู่ในสถาบันวิชาชีพเหล่านี้มีทั้งสิ้น 7,623 คน

การบริหารและการเงิน

การวางแผนอยู่ที่ส่วนกลาง แต่การปฏิบัติงานได้กระจายไปสู่ภูมิภาคและเขตต่าง ๆ ได้ มีการแบ่งเขตการศึกษาออกเป็น 4 เขต แต่ละเขตตั้งอยู่ในภูมิภาค และแบ่งออกเป็น 75 สำนักงานการศึกษา ซึ่งสำนักงานการศึกษาแต่ละแห่งจะตั้งอยู่ในแต่ละเขต ภายใต้การวางแผนกว้าง ๆ ในส่วนกลาง การวางแผนระดับย่อยหรือระดับปฏิบัติงานจะเกี่ยวข้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมของตนในท้องถิ่น โดยผ่านทางคณะกรรมการการศึกษาเขต และคณะกรรมการการบริหารการศึกษาเขต คณะกรรมการการบริหาร โรงเรียนมีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การกำหนดแนวทางปฏิบัติงานของโรงเรียนในพื้นที่ด้วย อีกส่วนหนึ่งมีอำนาจในด้านการบริหาร การจัดการนิเทศและการจัดองค์การ ในสถานศึกษา

ตั้งแต่ได้นำแผนการศึกษาออกไปใช้เมื่อปี ค.ศ. 1971 ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเรื่อยจากค่าใช้จ่ายทั้งหมด 63 ล้านรูปีในปี ค.ศ. 1972 เป็น 277 ล้านรูปีในปี ค.ศ. 1977 อัตราส่วนของค่าใช้จ่ายทางการศึกษาทั้งหมดได้เพิ่มจากร้อยละ 7.2 ในปี ค.ศ. 1971-1972 เป็น ร้อยละ 9 ในปี ค.ศ. 1977-1978 ในแผนห้า ค.ศ. 1975 ถึง 1980 ได้ใช้งบประมาณ 645.3 ล้านรูปีสำหรับการพัฒนาทางการศึกษา จากงบประมาณทั้งสิ้น 6,170 ล้านรูปี ดังนั้นงบประมาณทางการศึกษาจึงคิดเป็นร้อยละ 10.4 ของงบประมาณทั้งหมด ซึ่งเห็นได้ว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศและพัฒนากำลังคนอย่างมาก

แต่อย่างไรก็ตามเนปาลเองก็ประสบปัญหาภายในประเทศหลายประการเช่น จากสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นภูเขาและที่สูงเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ประสบปัญหาด้านการคมนาคม การติดต่อสื่อสารกันภายในประเทศเป็นไปด้วยความยากลำบาก ปัญหาประชากรมีหลายเชื้อชาติ หลายเผ่าพันธุ์ ทำให้ประสบปัญหาด้านความแตกต่าง ทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม กระทบต่อการปกครองและการบริหารประเทศที่ต้องสร้างเอกภาพภายในชาติให้มั่นคงก่อน รวมทั้งปัญหาความยากจน เพราะประชากรส่วนมากเป็นเกษตรกรและดำรงชีวิตด้วยการพึ่งธรรมชาติ ทำให้มีรายได้ ประชาชาติน้อย นอกจากนี้ยังมีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองทั้งในระดับรัฐบาลและ

พระราชวงศ์ ทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อระบบการจัดการศึกษา ขบประมาณการศึกษาและการกำหนดทิศทาง เป้าหมายและนโยบายการศึกษาด้วยโดยรวม

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศเนปาลทำให้ทราบว่าบทบาททางการเมือง ศาสนา เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมมีผลต่อการศึกษาของประเทศด้วย รัฐบาลได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ปลูกฝังความเป็นพลเมืองของชาติ และสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของชาติไปด้วยโดยรวม จึงดำเนินนโยบายการบริหารแบบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง และแบ่งส่วนราชการไปประจำอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ เป็นตัวแทนในการปฏิบัติงานและประสานงานการศึกษาอยู่ในพื้นที่ จากนั้นมีคณะกรรมการประจำพื้นที่ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ ดำเนินการตรวจตราพื้นที่ ให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงและพัฒนางานเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่ รวมทั้งส่งเสริมการศึกษาของสตรีให้สูงขึ้น เนื่องจากภูมิภาคนี้ยังมีความเชื่อทางศาสนาและประเพณีบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสตรี รัฐบาลสมัยใหม่เห็นความสำคัญด้านนี้ จึงดำเนินการจัดทำ โครงการส่งเสริมการศึกษาของสตรีขึ้นเพื่อพัฒนาสตรีให้ก้าวหน้าขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนากำลังคนให้มีความรู้พื้นฐานในการอ่านออกเขียนได้เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศอินเดีย

อินเดียได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีศิลปะและวัฒนธรรมสูงมาแต่โบราณ จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าอินเดียเคยมีอารยธรรมสูงและเก่าแก่มานานก่อนที่จะอารยันจะอพยพเข้ามา เคยได้มีการขุดพบซากเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสินธุ ประมาณว่ามีอายุประมาณ 3,000 ปีก่อนคริสตกาล เมื่อนั้นนับว่าเป็นเมืองที่เจริญมาก เพราะมีถนนตัดไว้อย่างมีระเบียบ บ้านเรือนราษฎรก่อสร้างด้วยอิฐ แต่ละบ้านมีห้องอาบน้ำ และมีท่อระบายน้ำ โสโครก สิ่งของที่ขุดได้ในสมัยเดียวกันนี้ แสดงว่าคนสมัยนั้นมีฝีมือในการช่าง การแกะสลักและรู้จักทำเครื่องทองรูปพรรณ ทำเครื่องมือและเครื่องใช้ด้วยโลหะกันแล้ว

ในสมัยต่อมาพวกอิน โดยุโรเปียนหรืออารยันอพยพเข้ามาแสวงหาภูมิภคานาอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของกลุ่มแม่น้ำสินธุ ก็มีหลักฐานที่เชื่อถือได้อีกอย่างหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องราวของพวกอารยันในสมัยโบราณ หลักฐานที่สำคัญนี้ก็คือหนังสือพระเวทซึ่งถือว่าเป็นทั้งคัมภีร์ศาสนา เป็นกฎหมาย เป็นประวัติศาสตร์และวรรณคดีของชาวอารยัน นับว่าเป็นดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก

ประวัติศาสตร์การศึกษาของอินเดีย แบ่งออกได้เป็น 3 สมัย คือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2520 : 86-88)

1. สมัยโบราณจนถึงก่อนอินเดียตกอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ
2. สมัยอังกฤษปกครองอินเดีย
3. สมัยอินเดียเป็นเอกราชจนถึงปัจจุบัน

1. การศึกษาสมัยโบราณของอินเดีย แบ่งได้ตามยุคแห่งศาสนาได้ดังนี้ คือ

- ยุคไตรเพท
- ยุคคัมภีร์พราหมณ์ หรือปุราณะ
- ยุคพุทธศาสนา
- ยุคศาสนาอิสลาม

ยุคไตรเพท ศึกษาได้จาก คัมภีร์พระเวท นับได้ว่าเป็นวรรณคดีเป็นตำนานกฎหมาย และระเบียบประเพณีของพวกอารยัน มีอยู่ 3 ตอนด้วยกัน ที่เก่าที่สุด คือ ฤคเวท ต่อมาก็คือยજุรเวท และสามเวท ซึ่งรวมเรียกว่าไตรเพท บทสวดต่าง ๆ โดยเฉพาะในคัมภีร์ฤคเวทถือเป็นบทศักดิ์สิทธิ์ ที่พวกพราหมณ์รุ่นเยาว์ต้องท่องบ่นให้ขึ้นใจเพื่อจะได้ใช้เวลาทำพิธีกรรม คัมภีร์พระเวทเป็นหลักฐานที่สำคัญซึ่งบรรยายถึงเรื่องราว ความเป็นอยู่ ตลอดจนความเชื่อของพวกอารยัน และทำให้ทราบว่าพวกอารยันเป็นชนชาติผิวขาวที่เข้มแข็งอดทน มีอาชีพทางกสิกรรม และเลี้ยงสัตว์ ประชาชนในยุคพระเวทอยู่กันเป็นหมู่บ้านหรือเป็นเหล่าเรียกว่า โคตรา หัวหน้าโคตราหรือโคตร เรียกว่า "ราชา" ซึ่งเป็นทั้งหัวหน้าตุลาการและแม่ทัพ ในหมู่บ้านหรือเหล่าหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยหลายครัวเรือน บิดาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่ในการประกอบพิธีบูชาพระเป็นเจ้า ตามลัทธิความเชื่อถือและมีอำนาจเหนือภรรยาและบุตร

พวกอารยันนับถือปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นเทพเจ้า ตัวอย่างเช่น พระอินทร์เป็นเจ้าแห่งอากาศและเป็นใหญ่ในหมู่เทวดา ประเพณีตามลัทธิความเชื่อถือนี้ ต้องมีการสวดมนต์ ร้องเพลงสวดดี และเช่นสรวงบูชาเทพเจ้า เพื่อให้มีชัยในการรบ ให้มีข้าวน้ำอุดมสมบูรณ์ ให้ปศุสัตว์ ทวีจำนวนและให้มีบุตรชายที่แข็งแรงบึกบึน ในชั้นเดิมยังไม่ปรากฏว่ามีพระผู้ทำพิธีทางศาสนา ฉะนั้นการให้การศึกษาอบรมสมาชิกในครอบครัวและสมาชิกในเหล่า เพื่อให้สามารถสวดมนต์ และเช่นสรวงเทพเจ้า ตลอดจนวิชาความรู้เพื่อประกอบอาชีพได้จึงเป็นหน้าที่ของบิดาและหัวหน้าโคตรา ต่อมาเมื่อพวกอารยันแบ่งชั้นหรือวรรณะออกเป็นสามพวก คือ พวกนักบวช พวกนักรบและพวกเพาะปลูก พวกนักบวชคือพราหมณ์จึงเป็นผู้ทำพิธีทางศาสนา และเป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอนโดยตรง พวกนักรบคือทหารและพวกเพาะปลูกคือเกษตรกร

ยุคคัมภีร์พราหมณ์หรือปฺราณะ ในยุคนี้ลัทธิพลิบูชาแก่เทวดาถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์อย่างแท้จริง จึงต้องกระทำให้ถูกต้องตามพิธี และกระทำให้คร่ำเคร่งจึงจะได้ผลสมความตั้งใจ ผู้ที่กระทำพิธีตามธรรมาคือพวกพราหมณ์เพราะเป็นผู้มีความรู้กว่าใคร ๆ เพราะเหตุนี้จึงทำให้พราหมณ์มีอำนาจมาก บรรดาพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ดัดแปลงแก้ไขจนเป็นพิธียกย่อนับซับซ้อน ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถจะประกอบพิธีให้ถูกต้องโดยลำพังได้ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าได้เกิดลัทธิความเชื่อต่าง ๆ เช่น พวกนักพรตซึ่งอยู่ในป่า เรียกว่าวานปรัสต์ หรือเรียกว่าฤาษี บำเพ็ญตะบะ ทรมานกายอย่างเคร่งครัดเพื่อให้มีฤทธิเดช โรงเรียนสำหรับนักศึกษาวิชาต่าง ๆ จึงเจริญกลายเป็นสถานสำคัญใหญ่โตแต่ละนิกายก็มีคัมภีร์ประจำสำหรับคณะของตนนอกเหนือจากคัมภีร์พระเวทซึ่งต้องศึกษาอยู่แล้ว และพระเวทเล่มที่สี่ คืออาถรรพเวทก็เกิดขึ้นในยุคนี้

ประชาชนที่อยู่ในวาระพราหมณ์ กษัตริย์และเวทหรือแพศย์จะต้องส่งบุตรหลานไปศึกษา ณ โรงเรียนพราหมณ์ ก่อนรับการศึกษานักเรียนต้องอยู่ในสำนักของครู 3 วัน ระหว่างนั้นจะต้องประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อครบ 3 วันแล้วจึงทำพิธีรับตัวเข้าเป็นนักเรียน พิธีนั้นเริ่มต้นด้วยพราหมณ์นักบวชจะเสกมนต์ลงที่ตัวนักเรียนและเอาเส้นด้ายศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า สายธูรา หรือ มงคลพราหมณ์คล้องเอวข้างขวาให้เมื่อเสร็จพิธีจึงจะเริ่มการศึกษาได้ เพราะฉะนั้นบุคคลทั้งสามในวาระที่กล่าวมาจึงเรียกว่า ทวิชะ แปลว่าผู้เกิดสองหน การเกิดครั้งหลังนี้นับเป็นการเกิดในด้านจิตวิญญาณ ซึ่งต้องถือว่าครูเป็นผู้มีบุญคุณต่อนักเรียนอย่างยิ่ง นักเรียนต้องอยู่ศึกษาศิลปวิทยากับพราหมณ์เป็นเวลาหลายปี พวกพราหมณ์จึงกลายเป็นผู้ที่คนทั้งหลายนับถือแน่นอนแท้ พูดยังไรก็มีผู้เชื่อถือ เพราะฉะนั้นการส่งสอนศิลปวิทยาหรือการเป็นครูจึงตกอยู่แก่พราหมณ์แต่เฉพาะเดียว

การสั่งสอนของลัทธิต่าง ๆ ในสมัยโบราณนั้น ใช้วิธีท่องบ่นปากเปล่าเรียกว่ามุขปาฐะ บรรดาลัทธิพราหมณ์ใช้ภาษาสันสกฤตในการอบรมสั่งสอนต่อมามีตำราคัมภีร์ที่จะต้องศึกษามากขึ้นทุกที จึงเป็นการยากที่จะใช้วิธีท่องจำเพื่อจดจำให้ได้หมด ด้วยเหตุนี้พวกพราหมณ์จึงต้องแต่งอรรถาธิบายประกอบเพื่อช่วยความทรงจำให้ง่ายขึ้น ตัวอรรถนี้เรียกว่า สูตรา (Sutra)

การศึกษาในยุคนี้นับว่าเจริญมาก นอกจากนั้นจะเป็นการศึกษาที่เน้นในด้านศาสนาเป็นส่วนใหญ่แล้ว ยังมีการศึกษาด้านการเกษตรกรรม การค้าขาย และอุตสาหกรรมสำหรับคนทั่วไป การศึกษาสำหรับพวกนักบวชหรือวาระกษัตริย์ซึ่งปรากฏตามตำนานในมหากาพย์ที่สำคัญ 2 เรื่อง คือ รามายณะ และมหาภารตะ

การศึกษาของสตรี ก็ปรากฏว่าทัดเทียมกับผู้ชายมาแต่โบราณ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทว่า พวกสตรีมักศึกษาคณิต การร่ายรำและศิลปะต่าง ๆ

สำหรับพวกศูทร ซึ่งถือว่าเป็นวรรณะต่ำสุดและเป็นที่ยกย่องของพวกอารยันย่อมไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนสูง ๆ อย่างวรรณะอื่น แต่ก็ได้รับการศึกษาจากบรรพบุรุษของตนตามลักษณะของอาชีพ คือการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และงานช่างเล็ก ๆ น้อย ๆ

การศึกษาในสมัยโครเพทและสมัยศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นการศึกษาพระเวทเป็นส่วนใหญ่ พอจะสรุปลักษณะการศึกษาในสมัยนั้น ได้ดังนี้

1. หลักสูตรเรียนคัมภีร์พระเวท เป็นการศึกษาที่เน้นในด้านศาสนาและปรัชญา เพื่อจะได้รับความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งพระเป็นเจ้าประทานให้ตามความเชื่อถือของพวกอารยันโบราณ

2. วิธีเรียน เรียนโดยการท่องจำเป็นส่วนใหญ่ นักเรียนต้องท่องบทสวดให้ขึ้นใจ และออกเสียงให้ถูกต้อง ใครอ่านตกหล่นหรือออกเสียงไม่ถูกต้องถือว่าเป็นบาปและเป็นคนรกโลก ส่วนการศึกษาให้เข้าใจความหมายอย่างแจ่มแจ้งก็ยิ่งถือว่าสำคัญมากกว่า ถึงกับมีคำเปรียบไว้ว่า "คนที่เรียนพระเวทแต่ไม่เข้าใจความหมายอะไรเลย นอกจากว่าคล่องปาก เปรียบเหมือนลาซึ่งบรรทุกไม้จันทน์ รู้แค่น้ำหนักของไม้หอม แต่จะรู้ถึงกลิ่นหอมของไม้จันทน์นั้นก็หาไม่"

3. นักเรียน คือพวกในวรรณะกษัตริย์ พรหมณ์ และเวทหรือแพศย์ ผู้ที่มีความประพฤติดี จรรยาบรรณดีเท่านั้นจึงจะมีสิทธิ์เข้าศึกษา ณ สำนักของอาจารย์ที่เรียกว่ากูรูกุล (gurukula) ได้ นักเรียนจะต้องรักษาวินัยอย่างเคร่งครัด นอกจากเรียนหนังสือแล้ว ยังต้องดูแลสถานที่เรียนให้เรียบร้อยและสะอาดอยู่เสมอ และปรนนิบัติครูประดุจกับพ่อแม่ของตนเอง และบางทีก็ช่วยงานบ้านอื่น ๆ ของครูด้วย นักเรียนที่มีความประพฤติไม่เหมาะสมและละทิ้งหน้าที่จะต้องถูกไล่ออกจากสำนักเรียน

4. ครู คือคนในวรรณะพรหมณ์ หรือนักบวชและฤาษี

5. สถานศึกษา ได้แก่ที่อยู่อาศัยของครู แล้วแต่ว่าจะเป็นบ้านหรืออาศรม

เป็นที่น่าสังเกตว่าการศึกษาของอินเดียโบราณ ลัทธิศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาเป็นอันมาก ทั้งยังเป็นผู้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา หลักสูตรที่ศึกษาดลอดจนความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของสังคมในยุคนั้น

ข้อที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง คือ การศึกษาเริ่มต้นจากวรรณะสูงลงมา เปรียบเหมือนรูปปิรามิดที่เอาปลายแหลมลง แต่ผลสำเร็จของการศึกษาทั้งหมดอยู่มีความเคารพยำเกรงผู้ที่เป็นครู และครูก็มีความผูกพันใกล้ชิดกับนักเรียน อบรมสั่งสอนให้เกิดความรักในการเล่าเรียนและในอาชีพ ไม่ใช่หวังเงินทอง หรือตำแหน่งอันมีเกียรติสูง นักเรียนไม่ต้องกลัวการสอบไล่ เพราะไม่ปรากฏว่ามี การสอบไล่อย่างเคร่งครัดเหมือนของจีน การศึกษาที่กล่าวมานี้จึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดอิสรภาพในทางปัญญาโดยแท้

ยุคพุทธศาสนา ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์เจริญรุ่งเรือง ก็ได้มีลัทธิอื่น ๆ เกิดขึ้นเป็นอันมาก มีผู้กล่าวว่าลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้นมีถึง 62 ลัทธิด้วยกัน ที่นับว่าสำคัญกว่าอื่น ๆ ก็คือ พุทธศาสนา และลัทธิศาสนาชินของพระมหาวิระ

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ก็ได้ทรงเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน เมื่อมีสาวกเป็นจำนวนมากพอสมควร ก็ทรงส่งสาวกเหล่านั้นออกไปเผยแผ่ศาสนาธรรม จนได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงเป็นหลักมั่น การเผยแผ่ศาสนานั้น พระพุทธเจ้าและสาวกใช้ภาษาบาลี ซึ่งเข้าใจง่ายกว่าภาษาสันสกฤต ทั้งยังเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าศึกษาได้โดยตรงไม่เลือกชั้นวรรณะ ทำให้ผู้นิยมเข้ามาศึกษาเป็นจำนวนมาก ศูนย์กลางของการศึกษาของพุทธศาสนา คือ วัด หรือวิหาร พระเป็นผู้ให้การศึกษาด้านศาสนาและทางโลก คือ ศึกษาถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและฝึกอາชีวะ เช่น การช่าง การฝีมือ และการศึกษาทางอายุรเวท (medical science) ซึ่งนับว่าเจริญมากในสมัยนั้น

การบวชเป็นบันไดขั้นแรกของการศึกษาพระพุทธศาสนา เด็กชายอายุ 8 ปี มีสิทธิที่จะบรรพชาเป็นสามเณร ได้โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ และเมื่ออายุครบ 20 ปี ก็จะเข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ระหว่างบวชนักเรียนต้องศึกษาพระไตรปิฎกและปรนนิบัติผู้เป็นอาจารย์ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญของนักเรียน จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก

วิธีเรียน การเรียนเขียนเรียนอ่านนับว่าเจริญมากในสมัยพุทธศาสนา แต่เป็นไปสำหรับคนส่วนน้อย คนส่วนใหญ่ยังไม่ได้เข้าเรียน การเรียนโดยการท่องจำยังเป็นวิธีที่ใช้ได้ดีเช่นเดียวกับสมัยพระเวท ครูหรืออาจารย์สั่งสอนลูกศิษย์โดยตรง คือ ครูบอกบทเรียนให้ ศิษย์ก็นำไปท่องจำจนขึ้นใจแล้วก็ต่อบทเรียนกับครูเป็นรายตัว นอกจากนี้ครูยังใช้วิธีสอนแบบเหตุวิธีหรือแบบอุปนัย (Inductive method) เพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล มีการอภิปราย ถกเถียงถึงหลักของปรัชญาและหลักศาสนาอื่น ๆ เป็นประจำทุกวัน

ในยุคพุทธศาสนานี้ ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาทัดเทียมกับผู้ชาย หลายคนได้บวชเป็นภิกษุณีและมีโอกาสศึกษาพุทธศาสนา แต่สำนักศึกษาแยกคนละแห่งจากพระภิกษุ ยิ่งกว่านี้ยังมีหลักฐานกล่าวไว้ว่าภิกษุณีหลายองค์ได้เป็นสมณทูตไปเผยแผ่ศาสนาในต่างประเทศอีกด้วย ดังเช่น พระน้องนางของพระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จไปยังประเทศลังกาในฐานะสมณทูตเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา

พุทธศาสนาต่างจากศาสนาพราหมณ์ และศาสนาอื่นในข้อที่ว่า พุทธศาสนาไม่สอนให้ปฏิบัติโดยเคร่งครัดเกินไป การทรมานร่างกายก็ดีและการอดอาหารจนซูบผอมก็ดี ไม่ใช่ทางหลุดพ้นจากทุกข์ ทางที่แท้จริงคือต้องรู้แจ้งถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์และหาหนทางดับทุกข์นั้น ๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้นักศึกษาจากที่ต่าง ๆ เกิดความสนใจและหลั่งไหลเข้ามาศึกษาพุทธศาสนา เช่น

มาจากประเทศจีน เกาหลี ขวา พม่า ลังกา ทิเบตและประเทศอื่น ๆ นอกจากศึกษาพุทธศาสนาแล้ว นักศึกษาเหล่านี้ยังได้ศึกษาวัฒนธรรมและวรรณคดีของอินเดียจึงทำให้เกิดสถาบันการศึกษานานาชาติขึ้น เช่น ที่นาลันทา ดักศิลา พาราณสี เป็นต้น พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะในรัชกาลพระเจ้า โศกมหาราช พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก วิศวอารามในพุทธศาสนาก็มีผู้เลื่อมใสบริจาคทรัพย์สร้างขึ้นเป็นอันมากนอกจากนี้พระเจ้า โศกมหาราชยังได้ทรงออกพระราชกำหนดและข้อบังคับที่เป็นประโยชน์แก่ภิกษุสงฆ์และนี่เองเป็นเหตุให้พวกพราหมณ์ไม่พอใจและเริ่มรู้สึกว่พุทธศาสนาเป็นคู่แข่งของตน ในตอนหลังลัทธิฮินดูมีความเจริญขึ้น แต่พระพุทศาสนากลับเสื่อมลงและลัทธิทั้งสองนี้ยังมีพิธีความเชื่อถือปนกัน ไปต่างฝ่ายต่างนำเอาลัทธิอีกฝ่ายหนึ่งไปใช้ในลัทธิของตน จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นยุคเสื่อมซึ่งมีระยะเวลาเกือบสองสามร้อยปี

ยุคศาสนาอิสลาม ราว ๆ ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 8 ประชาชาติที่นับถือศาสนาอิสลามได้ยกทัพมารุกรานอินเดียและตีได้อินเดียบางตอนทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยเฉพาะในทางการเมืองเท่านั้น ลัทธิประเพณีแต่ดั้งเดิมของอินเดียก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะพวกอิสลามถือว่า การทำลายล้างลัทธิบูชารูปเคารพต่าง ๆ ของคนนอกลัทธิมะหะหมัดเป็นบุญกุศลแรงเพราะฉะนั้นเมื่อตีได้บ้านเมืองใดก็ทำลายโบสถ์ วัด เทวาลัย และเทวรูปที่ผู้คนเคารพเสียหมด ฉ่าฟันและขับไล่ภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาและนักบวชฮินดูออกไป ในขณะที่เดียวกันก็พยายามเผยแพรศาสนาของตนและสร้างระบบการศึกษาใหม่ขึ้นแทนที่ของเดิมซึ่งฝังอยู่ในจิตใจของพวกอินเดียมาช้านาน พวกอิสลามมีกชนทุกคนถือเป็นหน้าที่ที่จะเผยแพรศาสนา ผู้กระทำเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นนักบุญในศาสนา (ghazi) การเผยแพรศาสนาจึงกระทำโดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือ ในที่ใดที่พวกอิสลามเข้าไปถึง เขาจะต้องสร้างโรงเรียน (Maktab แปลว่า ที่สอนเขียนอ่าน) คู่กับสุเหร่าเพื่อให้นักเรียนได้เรียนคัมภีร์โภหร่าน หลักคำสอนของศาสนาและระเบียบประเพณีของอิสลาม พวกอิสลามมีวิธีชักจูงให้คนสนใจเรียนหนังสือโดยใช้ตำแหน่งหน้าที่สูงและการให้รางวัลเป็นเหรียญตราเป็นเครื่องล่อใจเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วรัฐก็บรรจุให้ทำงานในตำแหน่งอันมีเกียรติ เช่น เป็นแม่ทัพ เป็นตุลาการ หรือเป็นผู้บริหารงานด้วยเหตุนี้จึงทำให้พวกฮินดูที่หวังแต่อำนาจราชศักดิ์พากันเข้าศึกษาและนับถือลัทธิอิสลามกันมากมายทำให้ประชากรอินเดียจำนวนหนึ่งนับถือศาสนาอิสลามมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาของชาวอิสลามแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ประถมศึกษา (Maktab) ความมุ่งหมายเบื้องต้นเพื่อให้มีความรู้เรื่องตัวอักษรและบทสวดมนต์ Maktab มาจากภาษาอารบิกว่า Ku tab แปลว่าสถานี่สอนเขียนหนังสือ การศึกษาในครั้งแรกมีกรรมวิธีคล้ายกับพวกพราหมณ์ที่ทำพิธีสวามสายรุราให้แก่เด็กเพื่อรับเข้าเป็นนักเรียน

พวกอิสลามเรียกพิธีนี้ว่า Bismillah กล่าวคือเมื่อเด็กอายุครบ 4 ขวบ 4 เดือน 4 วัน ญาติพี่น้องจะมา ประชุมพร้อมเพรียงกันที่บ้านบิดามารดาของเด็ก ในวันนั้นเด็กจะแต่งตัวด้วยผ้าที่สวยงามและนั่ง อยู่ตรงหน้าที่ประชุม ข้างหน้าเด็กจะมีคัมภีร์โกหร่าน และตัวอักษรอารบิกวางอยู่ เด็กจะต้องฝึก ออกเสียงตัวอักษรและอ่านคัมภีร์โกหร่านตามผู้ทำพิธีอันเป็นเสร็จพิธีนับแต่บัดนั้นเป็นต้น ไปเด็ก ก็เข้าเป็นนักเรียนอย่างสมบูรณ์

ในขั้นตอนนี้เด็กจะเรียนตัวอักษรเปอร์เซียก่อน ต่อไปก็เรียนคัมภีร์โกหร่านบทที่ 13 ซึ่งเป็นบทสวดมนต์ประจำวัน การออกเสียงให้ถูกต้องถือว่าสำคัญมากจะเข้าใจหรือไม่ ไม่สำคัญ ต่อไปก็เขียนไวยากรณ์เปอร์เซีย การเรียนเรียนวันละ 4 ชั่วโมง นอกจากนี้ก็เรียนเลข ศิลปะการ สนทนา และวรรณคดีบ้าง

สำหรับชั้นประถมตอนปลาย (higher maktab) มีวิชาที่เรียนคล้ายคลึงกับประถม ตอนต้น แต่มีรายละเอียดและยากขึ้นตามลำดับ

2. **อุดมศึกษาหรือวิทยาลัย (Madrasah)** ในสมัยกลางการศึกษาขั้นสูงของพวกอิสลาม กระทำกันที่วิทยาลัยหรือที่เรียกว่ามาดราซา (Madrasah) ซึ่งหมายถึงสถานที่ที่ครูหรือนักปราชญ์ แสดงปาฐกถา ครูที่สอนในวิทยาลัยเป็นผู้ที่รัฐคัดเลือกและแต่งตั้งมาทำการสอน

นักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษา ก็เข้าเรียนต่อที่วิทยาลัยได้ การเข้าเรียนไม่มีพิธีมาก เหมือนเมื่อแรกเข้าเรียน รัฐสนับสนุนการเรียนขั้นวิทยาลัยเป็นอันมากตัวอย่างเช่น ผู้ที่สำเร็จการ ศึกษาขั้นสูงนี้จะได้รับบรรจุเข้าทำงานในตำแหน่งสูงและในขณะที่เป็นนักศึกษาอยู่ก็ได้รับทุน อุดหนุนจากรัฐไม่ต้องเสียค่ากินอยู่เอง

การศึกษาในขั้นสูงนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ทางศาสนาและทางโลกมีระยะเวลา เรียนรวมทั้งหมด 10-12 ปี การศึกษาทางโลก (secular) นักศึกษาต้องเรียนวิชาไวยากรณ์ อารบิก วรรณคดีและร้อยแก้ว ตรรกวิทยา ปรัชญา กฎหมาย ดาราศาสตร์ เลข ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิชาแพทย์ และเกษตร ฯลฯ ภาษาที่ใช้ในการสอนคือภาษาอารบิก ต่อมาภายหลัง ในรัชสมัยพระเจ้าออรังเซบ (Aurangzeb) จึงทรงสนับสนุนให้ใช้ภาษาถิ่นซึ่งง่ายและสะดวกแก่ เด็กมากกว่าภาษาเปอร์เซียหรืออารบิก

สำหรับการศึกษาทางด้านศาสนา นักศึกษาต้องเรียนคัมภีร์โกหร่านอย่างลึกซึ้งซึ่งต้อง เรียนขนบประเพณีของศาสนาและกฎหมายอิสลาม แรกเริ่มเดิมทีพวกอิสลามเน้นการศึกษาทาง โลก (secular) เพื่อต้องการให้ผู้เข้ารีตมาก ต่อมาภายหลังก็เห็นความจำเป็นที่ต้องให้การศึกษาด้าน ศาสนาแก่ผู้เข้ารีตด้วย ในสมัยของพระเจ้าอักบาร์ (Akbar) นโยบายการศึกษาออกจะรุนแรง ไป โดยบังคับให้พวกฮินดูศึกษาเฉพาะลัทธิอิสลามเท่านั้น

การศึกษาวิชาอื่นๆ เช่น หัตถกรรมและศิลปกรรมและการช่างต่าง ๆ นับว่าเจริญรุ่งเรืองมาก จนกล่าวได้ว่าเป็นยุคทองของประวัติศาสตร์อินเดียที่เคยปรากฏมา

สถานศึกษาที่สำคัญ ๆ ในยุคศาสนาอิสลามมีหลายแห่ง เช่น ที่นครอักตรา (Akra) เดลฮี (Delhi) และพิดาร์ (Bidar) โรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยม และ วิทยาลัยมีอยู่ทั่วไป

2. การศึกษาสมัยอังกฤษปกครองอินเดีย

ประมาณปลายศตวรรษที่ 15 ชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อกับอินเดีย บุคคลแรกที่เข้ามาถึงอินเดีย คือ วาสโกดา กามา (Vascoda gama) เป็นชาวโปรตุเกสได้มาขึ้นฝั่งที่เมืองกาลิกัต (Calicut) เมื่อ ค.ศ. 1493 หลังจากนั้นก็มีชาติยุโรปอื่น ๆ เป็นคั่นว่า ชาวฮอลันดา ชาวเดนมาร์ก ชาวฝรั่งเศส และชาวอังกฤษทยอยกันเข้ามาตามลำดับ จุดประสงค์ส่วนใหญ่ก็คือเข้ามาทำการติดต่อค้าขาย ชาติอื่น ๆ ประสบปัญหาเรื่อง ความไม่เข้าใจกันจึงต้องล้มเหลวกลับไป เหลือชาวอังกฤษแต่เพียงชาติเดียวซึ่งดำเนินกิจการค้าขายต่อไป จนในที่สุดก็สามารถตั้งจักรวรรดิขึ้นในอินเดีย (นงคราญ เจริญสวัสดิ์, 2531 :31)

โปรตุเกสตั้งศูนย์การค้าของตนขึ้นที่เมืองกัว (Goa) ก่อนเป็นชาติแรก ต่อมาบาทหลวงของศาสนาโรมันได้ติดตามไปเผยแผ่ศาสนา และได้นำเอาการศึกษาแผนใหม่เข้ามาสั่งสอนด้วยความจริงการศึกษาหาใช่เป้าหมายที่แท้จริงของพวกบาทหลวงไม่แต่อาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนาของคนเพื่อที่จะให้บรรลุถึงจุดประสงค์ทางการค้า พวกบาทหลวงจึงเริ่มศึกษาภาษาอินเดีย และแปลพระคัมภีร์ออกเป็นภาษาพื้นเมือง นอกจากนี้ยังสอนอ่านเขียนทั้งภาษาโปรตุเกสและภาษาพื้นเมืองให้แก่ชาวอินเดียและนำเอาเครื่องพิมพ์ไปติดตั้งที่เมืองอัมบาลาคัต (Ambalacat) เพื่อพิมพ์หนังสือเผยแผ่ศาสนาอีกด้วย ต่อมาบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษและฝรั่งเศสก็ได้จัดตั้งโรงเรียนของตัวเองขึ้นบ้าง เพื่อสอนบุตรหลานของเจ้าหน้าที่ของบริษัทให้อ่านออกเขียนได้ และฝึกให้ทำงานเป็นเสมียนและเจ้าหน้าที่ของบริษัทต่อไปอีกด้วย

ปลายศตวรรษที่ 18 อินเดียก็ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ นายวาเรน เฮสติ้งส์ (Waren Hastings) ผู้สำเร็จราชการอินเดียคนแรกได้ให้ความสนใจด้านการศึกษามากจึงได้จัดตั้งวิทยาลัยอิสลามและสันสกฤต คือ Galcutta Madrasah ใน ค.ศ. 1781 ที่เมืองกัลกัตตา และ Benares Sanskrit College ใน ค.ศ. 1792 ที่เมืองพาราณสี การตั้งวิทยาลัยครั้งนี้เป็นการส่งเสริมและฟื้นฟูการศึกษาแบบโบราณของอินเดีย ปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นของอินเดียในครั้งนั้น คือ ภาษาคัวเหตุที่อินเดียมีภาษาถิ่นมากมาย จึงไม่ทราบว่าจะใช้ภาษาอะไรดี มีผู้ออกความเห็นเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่ง คือ พวกบาทหลวงมีความเห็นว่าควรใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางในการสอนหนังสือ แต่อีกฝ่ายหนึ่ง คือ พวกนิคมตะวันออก มีความเห็นว่าควรใช้ภาษาถิ่นของเขา ทำให้มีการใช้ทั้ง 2 ภาษาคู่กัน และต่อมาเพื่อความสะดวกทำให้ใช้ภาษาอังกฤษมากขึ้นเป็นลำดับ

ใน ค.ศ. 1813 รัฐบาลได้อนุมัติเงินเป็นจำนวนมากเพื่อปรับปรุงการศึกษาด้านวรรณคดีและวิทยาศาสตร์ แต่รัฐบาลก็ไม่ได้ศึกษาอย่างจริงจังเท่าใดนัก ขณะเดียวกันเอกชนก็มีการเคลื่อนไหวสนับสนุนการศึกษาดังนี้ ราชาราม โมฮัน รอย (RaJa Ram Mohan Roy) เป็นผู้มั่งคั่งได้ช่วยการศึกษาทุกระดับ เขามีความเห็นว่าร่ารวยควรช่วยสนับสนุนการศึกษาโดยอุทิศเงินช่วยเหลือและที่ดินสร้างโรงเรียน เขาเสนอความคิดเห็นนี้ไปยังรัฐบาล แต่ปรากฏว่ารัฐบาลก็ไม่สนับสนุนแต่อย่างใด เพราะต้องการควบคุมให้อยู่ในความดูแลของรัฐอย่างเดียว

ปัญหาเรื่องจะใช้ภาษาอะไรดีในการสอนเป็นอันสิ้นสุดลง เมื่อนายแมคคอลลีย์ (Maccauley) สมาชิกสภานิติบัญญัติเสนอร่างกฎหมายการศึกษาซึ่งประกาศใช้ใน ค.ศ. 1835 กฎหมายฉบับนี้มีใจความว่า วัตถุประสงค์ที่ให้ความสำคัญของนโยบายการศึกษาของรัฐบาลอังกฤษ คือ สนับสนุนให้มีการเรียนวรรณคดีและวิทยาศาสตร์ ตามข้อเสนอของนายแมคคอลลีย์ (Maccauley) ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่าเงินของอังกฤษต้องใช้ในการศึกษาของอังกฤษเท่านั้น จึงไม่เป็นปัญหาที่ต้องใช้ภาษาอังกฤษอย่างแน่นอน ยิ่งกว่านั้นการให้เงินทุนอุดหนุนวิทยาลัยแบบตะวันออกทั้งหลายก็ต้องยุติลง เท่ากับเน้นการขยายจักรวรรดินิยมอังกฤษเข้าสู่อินเดีย ความรู้ดั้งเดิมของอินเดียเริ่มสูญหายและไม่มีการสืบสานต่อนับแต่นั้นมา ยิ่งไปกว่านี้ นโยบายดังกล่าวยังเน้น การส่งเสริมให้การศึกษาแก่คนชั้นนำ (elite) หรือชั้นสูงเท่านั้น นโยบายดังกล่าวได้ดำเนินมาถึงจนสมัย เซอร์ ชาลส์ วูด (Sir Charles Wood) ใน ค.ศ. 1854 ซึ่งได้เสนอให้รัฐช่วยเหลือให้เงินสนับสนุนแก่โรงเรียนต่าง ๆ แต่มีข้อแม้ว่าจะให้แต่โรงเรียนสอนศาสนาคริสต์เท่านั้น ทำให้การศึกษาแบบเดิมไม่ได้พัฒนาขึ้น ก่อให้เกิดการรวมตัวกันต่อต้านอังกฤษและเกิดลัทธิชาตินิยมขึ้นในหลายส่วนของประเทศเกิดการเรียกร้องและก่อความไม่สงบขึ้นในเวลาต่อมา

เนื่องจากอินเดียเป็นประเทศใหญ่ อังกฤษไม่สามารถจัดการศึกษาได้หมดทั่วประเทศจึงสนับสนุนให้ราชการส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบการประถมศึกษาในอำเภอต่าง ๆ และยังอนุญาตให้เอกชนจัดตั้งโรงเรียนได้อีก ราชการส่วนท้องถิ่นหลายแห่งต้องประสบกับปัญหาหลายประการ นั่นคือไม่สามารถจะดำเนินการศึกษาต่อไปได้ เพราะราษฎรยากจนมีเงินรายได้ต่ำ รัฐเก็บภาษีไม่ได้มากพอที่จะนำไปจัดการศึกษาได้ ทำให้คุณภาพในการศึกษาในเมืองกับในชนบทมีความแตกต่างกันอย่างมาก

หลักสูตรของการศึกษาในระยะนี้มีความแตกต่างกัน รัฐบาลจึงได้ปรับปรุงเสียใหม่ โดยเน้นอาชีวศึกษามากขึ้น เพื่อเตรียมในด้านอาชีพมากกว่าที่จะฝึกคนให้รับราชการอย่างแต่เดิม ในสมัยต่อมาอินเดียได้ตื่นตัวในด้านการศึกษามากขึ้น ได้จัดตั้งสภาการศึกษา (National Council of Education) และตั้งวิทยาลัยแห่งชาติ (National College) ซึ่งใช้ภาษาพื้นเมืองแทนภาษาอังกฤษและสอนวัฒนธรรมอินเดียแทนวัฒนธรรมอังกฤษ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะ

อังกฤษไม่สนับสนุน จนกระทั่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อมหาตมะคานธีได้ปลุกชาวอินเดียให้ตื่นจากการเป็นทาส มีการเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ อินเดียจึงเริ่มสนใจที่จะจัดการศึกษาตามแบบฉบับของตนอีกครั้งหนึ่ง

ระยะตั้งแต่ ค.ศ. 1920-1930 ชาวอินเดียที่เป็นข้าราชการในจังหวัดต่างๆ ได้พยายามจัดให้มีการศึกษาภาคบังคับขึ้น แต่ก็ประสบอุปสรรคมากมาย เช่น เงินที่จะนำมาใช้ในการศึกษาก็มีระเบียบการขออนุญาตหลายอย่าง เพราะอังกฤษไม่สนับสนุน ทำให้การดำเนินงานไม่สะดวก ราษฎรยากจนและไม่มีการศึกษา จึงเป็นการยากที่จะสนับสนุนให้ลูกของตนเข้าศึกษาในโรงเรียนได้ โรงเรียนประถมเท่าที่มีอยู่ก็มีเป็นจำนวนน้อย และอยู่ในสภาพทรุดโทรม ครูไม่มีวุฒิและได้รับเงินเดือนน้อยมากจนแทบจะไม่พอดำรงชีพอยู่ได้ การดำเนินการจัดการศึกษาตามแบบของอินเดียประสบปัญหามากมาย ต่างกับโรงเรียนในเมืองใหญ่ที่อังกฤษจัดอย่างมากในด้านคุณภาพ ด้วยเหตุนี้ทำให้ประชากรมีความแตกต่างกันทางด้านการศึกษาอย่างเห็นได้ชัด แต่ชาวอินเดียในชนบทยังมีความเคร่งครัดในประเพณีเดิมของตนอย่างเหนียวแน่นจึงเรียนกันไปตามแบบเดิม ในท้องถิ่นไม่ยอมส่งลูกหลานไปเรียนในเมืองหรือเรียนในโรงเรียนฝรั่ง เพราะถือว่าเป็นพวกนอกศาสนา

3. การศึกษาสมัยอินเดียเป็นเอกราช

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อินเดียได้เป็นเอกราช แต่ก็ยังรวมอยู่ในเครือจักรภพอังกฤษ (British Commonwealth) รัฐบาลอินเดียมีนโยบายการพัฒนาประเทศที่จะสร้างความรู้สึกรักในการเป็นชาติเดียวกันให้เกิดขึ้นแก่ชาวอินเดียทุกคน และ เครื่องมือที่จะจรโลงประเทศก็คือ การศึกษา แต่อินเดียมีภาระหนักที่จะต่อสู้หลายอย่าง เช่น จำนวนอันมหาศาลของพลเมืองและอัตราเกิดที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความยากจนของประชากร ภาษาถิ่นมากมายหลายภาษา และพลเมืองที่ไม่รู้หนังสือ (illiterate) ซึ่งมีถึง ร้อยละ 88 ในขณะนั้น ทำให้การกำหนดนโยบายเป็นไปอย่างลำบาก

ตามรัฐธรรมนูญของอินเดียมาตรา 36 กล่าวว่า "รัฐจะพยายามจัดการศึกษาภาคบังคับให้แก่เด็กทุกคน ให้เข้าเรียนโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนจนอายุ 14 ปี" ดังนั้น รัฐบาลจึงจัดตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่ประมาณกว่า 10,000 แห่ง เป็นขั้นแรก ปัญหาด้านภาษาก็ได้ประกาศใช้ภาษาฮินดีเป็นภาษากลาง แต่ความนิยมในการที่พูดได้หลายภาษา (Multi-Lingualism) ยังไม่หมดไปจากความคิดของชาวอินเดีย ซึ่งฝังใจมาแล้วหลายชั่วอายุคน เด็กแต่ละคนต้องรู้อย่างน้อย 3 ภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาฮินดี สำหรับผู้ที่เรียนในชั้นมัธยมและชั้นมหาวิทยาลัยต้องรู้ภาษาต่างประเทศตะวันตกเป็นอย่างตืออีก 1 ภาษา เพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาประเทศ

ในขณะนั้นรัฐบาลอินเดียจัดการศึกษาโดยแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้

1. ชั้นก่อนประถมศึกษา มีโรงเรียนอนุบาล และโรงเรียนเด็กเล็ก สำหรับเด็กที่มีอายุยังไม่ถึงเกณฑ์ที่จะเข้าโรงเรียนประถม เพื่อเตรียมความพร้อมด้านพัฒนาการ

2. ชั้นประถมศึกษา มีหลักสูตร 4-6 ปี ใช้ภาษาถิ่นและภาษากลาง ในการสอนตามพื้นที่แต่ละแห่ง

3. ชั้นมัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ก. มัธยมต้น (Middle school) หลักสูตร 4-6 ปี ใช้ภาษาถิ่นและภาษากลาง และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเรียนภาษาอังกฤษได้อีกวิชาหนึ่ง

ข. มัธยมปลาย (High school) หลักสูตร 2-4 ปี บังคับใช้ภาษาอังกฤษ ขณะเดียวกันในบางพื้นที่มีโรงเรียนบางแห่งก็ใช้ภาษากลางแทน นอกจากนี้มีโรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนการช่างและโรงเรียนเกษตรกรรมและโรงเรียนมัธยมมีแนวโน้มในการจัดให้เป็นโรงเรียนมัธยมแบบประสม

4. มหาวิทยาลัย นักเรียนที่สำเร็จจากโรงเรียนมัธยมปลายมีโอกาสเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐซึ่งมีอยู่ในแต่ละพื้นที่

รวมระยะเวลาเรียนในโรงเรียนเป็นจำนวน 10 ปี คือ 4-4-2 รัฐบาลเอาใจใส่ในการอาชีวศึกษาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการเกษตรกรรมได้ตั้งสภาการศึกษาทางเทคนิคขึ้นเพื่อสำรวจความต้องการทางวิชาเทคนิค วิทยาศาสตร์และได้จัดตั้งวิทยาลัยเทคนิคหลายแห่งเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนากำลังคนด้านนี้

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้สนับสนุนการฝึกหัดครูเพื่อผลิตครูที่มีคุณภาพ ขยายการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาสงเคราะห์ให้มามากขึ้น นับว่ารัฐบาลดำเนินนโยบายอย่างได้ผลและรวดเร็ว เพราะ ในปี ค.ศ. 1960 มีพลเมืองทั้งสิ้นประมาณ 432,567,000 คน มี โรงเรียนอนุบาล 1,909 แห่ง มีโรงเรียนประถมศึกษา 330,339 แห่ง มีโรงเรียนมัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา 71,065 แห่ง และระดับอุดมศึกษา มี 2,198 แห่ง เป็นมหาวิทยาลัย 1,635 แห่ง และเป็นโรงเรียนฝึกหัดครู 147 แห่ง

เนื่องจากอินเดียเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่เป็นอันดับเจ็ด และมีพลเมืองมากเป็นอันดับ 2 ของโลก อินเดียแบ่งการปกครองออกเป็นรัฐ ๆ ประกอบด้วยรัฐต่าง ๆ จำนวน 18 รัฐ ด้านการศึกษา แต่ละรัฐมีสิทธิและอิสระในการที่จะจัดรูปแบบการศึกษาตามความเหมาะสมและตามความเป็นอยู่ของประชาชนในรัฐนั้น ๆ โดยเหตุนี้ การศึกษาแต่ละรัฐนั้นจึงมีส่วนที่แตกต่างกัน และจากการที่อินเดียได้ตกเป็นประเทศที่อยู่ใต้อำนาจการปกครองของประเทศอังกฤษเป็นระยะเวลาอันยาวนานนับร้อยปี ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อังกฤษได้จัดวางรากฐาน

การศึกษาของอินเดียคล้ายกับอังกฤษมาก อย่างไรก็ตามทางรัฐบาลอินเดียได้พยายามที่จะจัดระบบการศึกษาใหม่ให้เหมือนกันหมดทุกรัฐ แต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ เนื่องจากบางรัฐยังไม่เห็นด้วยและยึดระบบการศึกษาแบบเดิมอยู่

การศึกษาในอินเดียนั้นได้กำหนดการศึกษาภาคบังคับไว้ 8 ปี กล่าวคือ ผู้ที่มีอายุ 6 ถึง 14 ปี ถือว่าอยู่ในวัยที่ต้องศึกษา แม้ว่าอินเดียจะได้แบ่งและกำหนดการศึกษาภาคบังคับไว้เช่นนี้ก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถจัดการศึกษาภาคบังคับเป็นการให้เปล่าได้ทุกรัฐ เพราะรายได้ของประชาชนในแต่ละรัฐไม่เท่ากัน และประชาชนยังยากจนอยู่เป็นจำนวนมาก

ระบบการศึกษาของประเทศอินเดีย แบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ (สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอินเดียประจำประเทศไทย, 2543 : 3-8)

1. ระดับอนุบาล

2. ระดับประถมศึกษา

3. ระดับมัธยมศึกษา

4. ระดับอาชีวศึกษา

5. ระดับอุดมศึกษา

การศึกษาระดับอนุบาล

การศึกษาระดับนี้มีใช้เป็นการเริ่มต้นของการศึกษาภาคบังคับแต่อย่างใด และเป็นไปโดยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ โดยทั่วไปผู้ปกครองนิยมส่งเด็กอายุ 3-5 ปี เข้าศึกษาในระดับนี้ก่อน โดยเฉพาะประชาชนในเมืองใหญ่ เพื่อเป็นการเตรียมตัวเด็กและสอนให้เด็กได้รู้จักช่วยตัวเอง แต่โรงเรียนที่ทำการสอนระดับอนุบาลนี้ยังมีไม่แพร่หลายนัก ส่วนมากมักมีเฉพาะในเมืองใหญ่ หรือในท้องที่ที่มีพลเมืองได้รับการศึกษาดี ๆ เท่านั้น

การศึกษาระดับประถมศึกษา

การศึกษาระดับนี้ ใช้เวลาศึกษา 8 ปี โดยเด็กที่เข้าศึกษาระดับนี้จะมีอายุ 6-14 ปี ถือว่าเป็นการศึกษาภาคบังคับด้วย และแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

- ระดับประถมศึกษาดอนต้น ใช้เวลาศึกษา 5 ปี

- ระดับประถมศึกษาดอนปลาย ใช้เวลาศึกษา 3 ปี

การศึกษาระดับมัธยมศึกษา

การศึกษาในระดับนี้ใช้เวลาในการศึกษา 3-4 ปี ทั้งนี้ แล้วแต่ระบบการศึกษาของแต่ละรัฐ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับนี้แล้ว สามารถเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้

การศึกษาระดับอาชีวศึกษา

การศึกษาระดับนี้ในแต่ละรัฐในประเทศอินเดียสามารถมีหลากหลายสาขาวิชา เช่น วิชาช่างไฟฟ้า ช่างเครื่องยนต์ ช่างวิทยุ ช่างก่อสร้าง การบัญชี การพาณิชย์ เลขานุการ เหล่านี้เป็นต้น ทั้งนี้ ก็เพื่อช่วยผู้ที่ไม่สามารถจะศึกษาต่อในชั้นมหาวิทยาลัยหรืออุดมศึกษาได้ ได้มีโอกาสเข้าศึกษาในระดับนี้ แล้วนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพต่อไป โดยทั่วไป การศึกษาในระดับนี้ที่มีทั้งที่จัดสอนโดยโรงเรียนอาชีวศึกษาซึ่งดำเนินการโดยรัฐและโดยเอกชน ใช้เวลาในการศึกษา 1-3 ปี ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาที่เลือกศึกษามา เมื่อสำเร็จแล้วจะได้รับประกาศนียบัตร แต่ก็มีข้อสังเกตว่า โรงเรียนอาชีวศึกษาส่วนมากที่ทำการสอนวิชาต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น มักใช้ภาษาท้องถิ่นในการสอน เช่นภาษาฮินดี ปันจาบี อูรดู เบงกาลี เตลกู ฯลฯ จึงทำให้นักเรียนต่างชาติเข้ามาศึกษาได้ยากมาก และนักเรียนที่เรียนจบแล้วก็ทำงานอยู่ภายในรัฐ ไม่สามารถย้ายไปที่อื่นที่พูดภาษาต่างกันได้

การศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปัจจุบันประเทศอินเดียมีสถานศึกษาซึ่งเรียกว่า มหาวิทยาลัย เป็นจำนวน 18 แห่ง และสถาบันการศึกษาซึ่งมีฐานะเทียบเท่ามหาวิทยาลัยอีก 18 แห่ง นอกจากนี้ยังมีวิทยาลัยนับเป็นพัน ๆ แห่ง แต่กระนั้นก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพลเมืองแล้ว ก็ยังไม่สู้จะเพียงพอ กับความต้องการ โดยเฉพาะสาขาในวิชา แพทยศาสตร์ เกษศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ การจัดการศึกษาระดับนี้ แต่ละรัฐมีอิสระเต็มที่ในการจัดตามความเหมาะสมของแต่ละรัฐโดยทั่วไป มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย จะประกอบด้วยวิทยาลัยอีกเป็นจำนวนมากมาย กล่าวคือ มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ๆ จะมีวิทยาลัยต่าง ๆ รวมอยู่นับเป็นสิบถึงกว่าร้อยแห่ง มหาวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยรัฐ แต่วิทยาลัยซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า วิทยาลัยสมทบ นั้น อาจจัดตั้งขึ้นโดยรัฐ เอกชน หรือองค์การใดก็ได้ ข้อแตกต่างระหว่างมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยสมทบตามที่กล่าวข้างต้นมีดังนี้ คือ มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในประเทศอินเดีย จะทำการสอนในระดับปริญญาโทขึ้นไป สำหรับวิทยาลัยสมทบนั้นจะทำการสอนระดับปริญญาตรีเท่านั้น ทั้งนี้ วิทยาลัยสมทบต่าง ๆ จะทำการสอนวิชาตามหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยนั้นๆ จะได้กำหนดไว้ และมหาวิทยาลัยจะเป็นผู้จัดสอบและประสาทปริญญาแก่ผู้สอบได้ โดยทางวิทยาลัยสมทบไม่มีสิทธิจะประสาทปริญญา

สาขาวิชาและระยะเวลาที่เลือกศึกษาได้ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศอินเดียมีดังนี้

- วิชาอักษรศาสตร์ สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยา ปรัชญา ภูมิศาสตร์ ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ บริหารธุรกิจ ฯลฯ ในระดับปริญญาตรี ใช้เวลาศึกษาตามหลักสูตร 3 ปี

- วิชาการศึกษาระดับปริญญาตรี ใช้เวลาศึกษาตามหลักสูตรเพียงแค่ 1 ปี แต่รับเฉพาะผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาใดสาขาหนึ่งก่อน

- วิชากฎหมาย ใช้เวลาในการศึกษา 3 ปี รับเฉพาะผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ใช้เวลาศึกษาตามหลักสูตร 5 ปี

- วิชาวิศวกรรมศาสตร์ ทางไฟฟ้า เครื่องกล โยธา ในระดับปริญญาตรี ใช้เวลาศึกษาตามหลักสูตร 3 ปี

- วิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ระดับปริญญาตรี ใช้เวลาในการศึกษา 4-5 ปี

- วิชาเกษตรศาสตร์ ระดับปริญญาตรี ใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 4-5 ปี

- วิชาแพทยศาสตร์ ใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 5 ปีครึ่ง โดยต้องศึกษาระดับการเตรียมแพทยศาสตร์ก่อน 1 ปี

การศึกษาระดับปริญญาโทในสาขาวิชาต่าง ๆ โดยทั่วไปแล้วจะใช้เวลา 2 ปี แต่สำหรับวิชาการศึกษาก็ใช้เวลาเพียง 1 ปีเท่านั้น

การศึกษาระดับปริญญาเอก โดยทั่วไปแล้วจะใช้เวลาประมาณ 3 ปี

ระยะเวลาในการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษา จะมีระยะเวลาในภาคการศึกษาประมาณเดือนกุมภาพันธ์ และสิ้นสุดในเดือนพฤศจิกายนของแต่ละปี

สำหรับมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย นั้น ส่วนใหญ่แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ภาค

ภาคแรก เริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน หรือ กรกฎาคม ถึงเดือน กันยายน

ภาคเรียนที่สอง เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม ถึงเดือน ธันวาคม

ภาคเรียนที่สาม เริ่มตั้งแต่เดือน มกราคม ถึงเดือน เมษายน

นอกจากนี้ ยังมีมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่แบ่งภาคการศึกษาออกเป็นเพียง 2 ภาค

ภาคแรก เริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน หรือ กรกฎาคม ถึงเดือน กันยายน หรือ ตุลาคม

ภาคเรียนที่สอง เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม หรือ พฤศจิกายน ถึงเดือน มีนาคม หรือ

เมษายน

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของอินเดีย ทำให้ทราบว่า อินเดียเป็นประเทศใหญ่ มีพลเมืองมาก และเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลกในซีกโลกตะวันออก เป็นแหล่งกำเนิดของศาสนา ความคิด ปรัชญาและประเพณีต่าง ๆ มากมาย และได้เผยแพร่ไปยังภูมิภาคอื่น แต่ในด้านการจัดการศึกษาของอินเดีย นับว่าประสบปัญหาหลายประการ จากการที่เป็นแหล่งกำเนิดของลัทธิความเชื่อมากมาย ทำให้ผู้คนมีความนับถือศรัทธาในแต่ละศาสนา หลากหลายกันไป ก่อให้เกิดความแตกต่างกันทางความคิด ประกอบกับมีประชากรหลากหลาย

เผ่าพันธุ์ อพยพเข้าไปอาศัยอยู่เป็นเวลานาน ทำให้มีวัฒนธรรม ภาษาพูด และแบบแผนการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการศึกษาตั้งแต่อดีตมา เพราะ จากการศึกษาตามชนเผ่าในระบบดั้งเดิมยุคโบราณ ก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละชนเผ่า ไม่ได้เป็นแบบแผนเดียวกันทั้งประเทศ แต่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ เมื่ออังกฤษเข้าปกครองอินเดีย ได้พยายามสร้างความเป็นหนึ่งเดียวและเปลี่ยนแปลงความแตกต่างของประชากรในอินเดียให้ลดน้อยลง แต่ยังไม่สำเร็จเท่าที่ควร เพราะรากฐานทางวัฒนธรรมของประชากรที่ฝังรากลึกในวิถีดั้งเดิมจนยากที่จะเปลี่ยนแปลง อีกทั้งความกว้างใหญ่ของพื้นที่ทำให้อังกฤษไม่มีกำลังพอที่จะปรับปรุงอินเดียทั้งประเทศได้พร้อมกัน จึงใช้วิธีแบ่งส่วนในการบริหารจัดการ ทำให้เมืองใหญ่อันเป็นเมืองหลักและศูนย์กลางบางเมืองที่ได้รับการวางรากฐานแบบใหม่จากอังกฤษ ส่วนเมืองเล็กและเมืองชนบทห่างไกลยังคงจัดการศึกษาและมีวิถีชีวิตตามแบบเดิมของตน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ อินเดียเกิดความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด

เมื่ออินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาประเทศด้วยการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวเพื่อให้ชาติมีเอกภาพ จึงพัฒนาการศึกษาเพื่อปลูกฝัง จัดเกล้าเยาวชนรุ่นใหม่ให้เกิดความรักชาติและสร้างความผูกพันให้เกิดขึ้นในชาติ แม้แนวทางที่อังกฤษวางไว้เกี่ยวกับระบบการศึกษา ซึ่งดำเนินการได้เฉพาะในเมืองใหญ่ที่อังกฤษไปตั้งรากฐานและกำหนดเป็นเมืองหลักในการบริหารจัดการประเทศในเครือจักรภพ แต่เมืองอื่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของอินเดียที่มีความกว้างใหญ่มาก รัฐบาลยังคงให้แต่ละรัฐจัดการศึกษากันเองภายในรัฐ แต่กำหนดนโยบายกลางและภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแบบแผนเดียวกัน ส่วนระบบการจัดการศึกษายังคงให้แต่ละรัฐจัดได้ตามความเหมาะสมกับท้องถิ่นของตน จึงทำให้ในแต่ละรัฐจัดการศึกษาได้ไม่เหมือนกัน สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามอินเดียได้พัฒนาการศึกษาของตนเรื่อยมา แม้ว่าจะประสบปัญหาภายในประเทศหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมของประชากร ภาษาที่มีความแตกต่างกันอย่างมากมา ตลอดจนความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งยังคงมีปัญหายุ่งยากอยู่ตลอดมา เช่น การลอบสังหารผู้นำ การก่อความไม่สงบต้องการแยกตัวเป็นอิสระของรัฐบางรัฐ แต่อินเดียก็เป็นดินแดนประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ปรัชญาและศาสนาที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของโลก ซึ่งยังคงเป็นศูนย์กลางด้านนี้อยู่ โดยเฉพาะ การศึกษาด้านพระพุทธศาสนา อันมีจุดกำเนิดอยู่ที่นี้ มีมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่เปิดสอนด้านนี้ จึงกล่าวได้ว่าพื้นฐานทางด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อันยาวนานของอินเดียเป็นรากฐานสำคัญในการจัดการศึกษาของอินเดียโดยตรง

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศสาธารณรัฐอิสลามปากีสถาน

ประวัติศาสตร์ของประเทศปากีสถานก็คือประวัติชาวมุสลิมในประเทศอินเดียแรกเริ่มนั้นชาวอาหรับที่นับถือศาสนาอิสลามได้เข้ามาติดต่อค้าขายกับชาวอินเดียทางฝั่งมาลาบาร์ (Malabar Coast) ทางตะวันตกของอินเดียตอนใต้ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 7 พวกพ่อค้าอาหรับได้เผยแพร่ศาสนาอิสลามในหมู่ประชาชนชาวฮินดู ทำให้ชาวฮินดูเริ่มเปลี่ยนศาสนาหันไปถือศาสนาอิสลามเพิ่มมากขึ้น

โดยปกติแล้วเมื่อชาวอาหรับซึ่งนับถืออิสลามขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนใด ก็จะมีผลให้ประชาชนในดินแดนนั้นรับเอาวัฒนธรรมของอิสลามไปใช้ด้วย แต่ในอินเดียนั้นแตกต่างไปจากที่อื่น กล่าวคือ เมื่อชาวอาหรับซึ่งนับถืออิสลามได้เข้าปกครองดินแดนของอินเดียบางส่วนแล้ว ก็บังคับชาวฮินดูที่อยู่ใต้การปกครองของตนให้รับวัฒนธรรมอิสลามไปใช้ด้วย ขณะเดียวกันพวกอาหรับในฐานะผู้ปกครองก็รับเอาวัฒนธรรมของชาวฮินดูไปด้วย ในอินเดียจึงกลายเป็นสังคมใหม่ ซึ่งเป็นสังคมที่มีลักษณะวัฒนธรรมผสมกลมกลืนกันระหว่างวัฒนธรรมของอิสลามกับระหว่างวัฒนธรรมของฮินดู และไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะเหมือนกับสังคมของอินเดียที่นับถือลัทธิฮินดูอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามประชาชนที่ถืออิสลามก็กลายเป็นชนชาติส่วนน้อยที่อยู่ภายใต้จักรวรรดิอินเดีย ทำให้ชาวมุสลิมต้องการปกป้องตนเองและมีผู้นำเป็นชาวมุสลิมด้วยกัน เมื่ออินเดียได้รับเอกราช จึงมีการแยกไปตั้งเป็นประเทศปากีสถาน ปากีสถานจึงกลายเป็นประเทศที่มีประชาชนนับถือศาสนาอิสลามมากที่สุดในโลกแห่งหนึ่ง (การดี มหาจันทร์, 2537 : 12-14)

ในสมัยที่ยังมิได้แยกตัวออกไปเป็นประเทศปากีสถาน ประมาณว่าหนึ่งในสี่ของชาวอินเดียทั้งหมดเป็นชาวมุสลิม ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมืองและสืบเชื้อสายมาจากพ่อค้า ทหารและข้าราชการ แคว้นที่มีประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมได้แก่ แคว้นซินด์ ปัญจาป และเบงกอลตะวันออก สมัยที่ชาวมุสลิมอินเดียมีอำนาจรุ่งเรืองที่สุด ก็คือ สมัยราชวงศ์โมกุล ซึ่งปกครองอินเดียอยู่ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 นอกนั้นเป็นชาวฮินดูดังนั้นปากีสถานจึงเป็นหนึ่งในสองประเทศ (อีกประเทศหนึ่งคืออินเดีย) ที่แยกออกมาจากจักรวรรดิอังกฤษ ในอินเดียเดิมภายหลังเป็นเอกราชนานเกือบ 25 ปี นับตั้งแต่ได้เอกราชในปี ค.ศ. 1947 แล้วปากีสถานประกอบด้วย ปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตก ทั้งสองดินแดนนี้อยู่แยกกัน ปัจจุบันมีปากีสถานตะวันตกเดิมเท่านั้นที่เป็นประเทศปากีสถาน ส่วน ปากีสถานตะวันออกแยกตัวออกเป็นประเทศบังกลาเทศ สาธารณรัฐอิสลามปากีสถาน ปัจจุบันประกอบด้วยรัฐต่างๆ คือ รัฐซินด์ บาลูชี สถานมลฑล แนวเขตแดนเหนือ- ตะวันตกเดิม ปัญจาปตะวันตก ภาวะวัลปุระ และรัฐเคมิเล็ก ๆ อีกหลายรัฐ เมื่ออังกฤษเข้ามามีอำนาจในอนุทวีปอินเดีย ในปี ค.ศ. 1797 ภาย

หลังที่กองทัพของลอร์ด ไคลฟ์ (Lord Klief) แห่งอังกฤษมีชัยชนะทางทหารเหนืออนุทวีปอินเดีย กลุ่มชนเผ่าต่างๆ ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือก่อความไม่สงบตลอดเวลา ในบริเวณทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการจัดตั้งสันนิบาตมุสลิมออกจากฮินดู ในปี ค.ศ. 1906 เป็นการแยกชาวมุสลิมออกจากฮินดู ในปี ค.ศ. 1930 สันนิบาตมุสลิม ภายใต้การนำของโมฮัมหมัด อาลีจินนาห์ (Mohamad Alijinnah) ได้เรียกร้องให้มีการจัดตั้งประเทศมุสลิมขึ้น ในบริเวณอนุทวีปอินเดีย ที่มีชาวมุสลิมเป็นประชากรส่วนใหญ่ อาลีจินนาห์ให้การสนับสนุนอังกฤษในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายหลังสงครามยุติสันนิบาตมุสลิมได้รับการสนับสนุนจากชาวมุสลิมเกือบเป็นเอกฉันท์ในข้อเรียกร้องดังกล่าวของสันนิบาตในปี ค.ศ. 1946 อังกฤษตกลงให้มีการจัดตั้งประเทศปากีสถาน ให้เป็นดินแดนของชาวมุสลิมแยกออกจากฮินดู คือ ประเทศอินเดียปัจจุบัน

ในวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1956 ปากีสถานประกาศเป็นสาธารณรัฐ มีนายอิช กานเดอร์ มिरาซา (Ic Khan Der Miraza) เป็นประธานาธิบดีเฉพาะกาล มีนายสุทธรวารดี (Sundharavardi) เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกที่ไม่ได้มาจากสันนิบาตมุสลิม

การเลือกตั้งในปี ค.ศ. 1970 ทำให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นระหว่างปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก เมื่อซิด มุนิบูระ (Zic Munibura) สั่งให้ชาวปากีสถานตะวันออกหยุดการจ่ายภาษีไปให้รัฐบาลกลาง กองทหารของปากีสถานตะวันตก จึงเคลื่อนกำลังเข้าไปในปากีสถานตะวันออก แล้วสงครามกลางเมืองระหว่างทั้งสองฝ่ายก็เริ่มต้นผลจากการที่อินเดียเข้าแทรกแซงในสงครามระหว่างปากีสถานตะวันตกกับปากีสถานตะวันออก ครั้งนี้ ปากีสถานตะวันตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ปากีสถานตะวันออก จึงประกาศเป็นประเทศเอกราช ตั้งชื่อใหม่ว่า บังกลาเทศ หรือประเทศของชาวเบงกอล เมื่อวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1971 ปากีสถานตะวันตก จึงเรียกตัวเองว่าประเทศปากีสถาน ไม่มีคำว่าตะวันตก และกลายเป็นคนละประเทศตั้งแต่นั้น

การแทรกแซงทางทหารของอินเดีย เพื่อให้การคุ้มกันบังกลาเทศ ประเทศเกิดใหม่ ทำให้ประธานาธิบดียาห์ยาข่าน (Yahya Khan) แห่งปากีสถานหมดอำนาจ นายบูตโต (Bhutto) เข้ารับตำแหน่งแทนและยอมรับว่าบังกลาเทศเป็นประเทศอิสลาม ประเทศหนึ่ง

จากการดำเนินงานทางการทูต ในปี ค.ศ. 1976 สัมพันธภาพอย่างเป็นทางการระหว่างอินเดีย กับ ปากีสถาน กลับฟื้นคืนมาอีกครั้ง แต่แล้วก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับเชื้อชาติ และการแบ่งแยกดินแดนตามแนวชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียอยู่เป็นประจำจนกระทั่งทุกวันนี้

สังคมและวัฒนธรรมของชาวปากีสถาน ด้านประชากร มีประชาชนปากีสถานประกอบด้วยประชาชนที่สืบเชื้อสายมาจากชนชาติต่างๆ ตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณ แต่โดยส่วน

ใหญ่แล้วสืบเชื้อสายมาจากพวกอารยัน ซึ่งอพยพมาจากเอเชียกลางเข้ามาอยู่ทางแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุและเข้าไปยึดครองดินแดนของพวกชาวพื้นเมืองเดิม ต่อมาพวกอาหรับซึ่งนับถือศาสนาอิสลามอพยพเข้าไปอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 8 เมื่อชนชาติจากอัฟกานิสถานและเอเชียกลางซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเข้ามายึดครองดินแดนอินเดีย พวกนี้จึงได้ผสมกับอาหรับจนกลายเป็นประชากรในปากีสถานปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวฮินดูหลายล้านคนได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามในช่วงหลายร้อยปีที่ผ่านมา ทำให้ประชากรของประเทศส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม

เชื้อชาติและภาษา ประชาชนชาวปากีสถานมีความแตกต่างกันมากมายในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพตลอดจนภาษา แต่ละภาคของประเทศมีประชากรที่พูดภาษาแตกต่างกันไปตามลักษณะภาษาถิ่น ดังเช่น ประชาชนในแคว้นบาลูจิสถาน พูดภาษาบาลูจี ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของภาษาอินโดอารยันและในจำนวนประชากรในแคว้นบาลูจิสถานซึ่งมีอยู่ร่วมกันมากกว่า 1 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นชาวพราหฺูอิส พูดภาษาพราหฺูอิส ซึ่งมีสำเนียงคล้ายภาษาของพวกคราวิเดียน อันเป็นประชากรอินเดียภาคใต้ เข้าใจว่าพวกชาวพราหฺูอิสคงจะเป็นชาวพื้นเมืองเดิมมาก่อนแต่ไม่ใช่พวกคราวิเดียน เพราะรูปร่างไม่เหมือนกัน พวกนี้นับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและเลี้ยงสัตว์

ชาวซินดีส เป็นประชากรที่มีมากในจังหวัดซินด์และดินแดนที่ห่างการาจีไปทางเหนือประมาณ 480 ก.ม. ชาวซินดีสพูดภาษาซิดีและอินโดอารยัน ชาวซินดีสอาศัยอยู่ทางแถบนี้มานาน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ธุรกิจและช่างฝีมือ

ทางเหนือของจังหวัดซินด์ คือ จังหวัดปัญจาบ พลเมืองของจังหวัดนี้เรียกว่าพวกปัญจาบิส เกือบทุกคนพูดภาษาปัญจาบี ชาวปัญจาบเป็นทหารที่ดีและเข้มแข็งบางคนเป็นนายทหารอยู่ในกองทัพปากีสถานปัจจุบัน ชาวปัญจาบิสยังแบ่งออกเป็นหลายเผ่าที่มีลักษณะต่างกัน

ชาวปาธาน เป็นประชาชนที่ส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบจังหวัดทางพรมแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ชาวปาธานยังแบ่งออกไปได้อีกหลายเผ่า สมัยที่อังกฤษปกครองอินเดีย ชาวปาธานไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของอังกฤษและทำสงครามกองโจรกับอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษต้องการยึดครองดินแดนแถบนี้เพื่อเปิดเส้นทางไปสู่อัฟกานิสถาน ชาวปาธานส่วนใหญ่ นับถือนิกายซุนนี

ดังนั้นปัญหาภาษา จึงเป็นประการหนึ่งที่สำคัญของประเทศ รัฐบาลปากีสถาน ประกาศใช้ภาษาอูรดูเป็นภาษาราชการ เพราะมีเหตุผล คือ มิใช่เป็นภาษาของถิ่นใดถิ่นหนึ่งแต่เป็นภาษาผสม เพื่อระลึกถึงความยิ่งใหญ่ของมุสลิมสมัยที่ตั้งราชวงศ์โมกุลปกครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศอินเดียและสร้างความรุ่งเรืองให้อย่างมาก รัฐบาลมีนโยบายเปิดสอนภาษาอูรดู

ตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศและถือว่าเป็นวิชาบังคับ ส่วนภาษาอังกฤษนั้นยังมีใช้กันอยู่ใน
 หมู่ชนชั้นสูงและข้าราชการชั้นสูงของรัฐ นอกจากนั้นยังใช้ในสถานศึกษาชั้นสูงและกิจการ
 หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

สำหรับศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่ของปากีสถานนับถืออิสลาม ศาสนาอิสลาม
 ยังแบ่งออกไปอีกหลายนิกาย ประมาณ ร้อยละ 90 ของชาวมุสลิมนับถือนิกายซุนนี ที่เหลือส่วน
 ใหญ่นับถือนิกายชีอะฮ์ ซึ่งเป็นนิกายที่ประชาชนนับถือมากเป็นอันดับ 2 รองจากนิกายซุนนี
 และส่วนใหญ่ นับถือมากในจังหวัดซินด์ นิกายที่มีผู้นับถือรอง ๆ ลงไปได้แก่ อกา ข่านและ
 อาห์มาดิยะ

ผู้นำของชาวมุสลิมเรียกว่าอูลามาซึ่งรวมตำแหน่งต่าง ๆ หลายนตำแหน่ง เช่น โมลวิส
 โมลนะ อิมาม และมุลลาห์ ผู้นำศาสนาอิสลามมักจะเรียกร้องให้รัฐบาล นำเอากฎเกณฑ์ทาง
 ศาสนาไปใช้เป็นกฎหมาย ดังเช่นในปี ค.ศ. 1976 เกิดความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นใหม่ที่ได้รับ
 อิทธิพลจากตะวันตกกับผู้นำศาสนาอิสลามที่ยังมีการคิดอนุรักษนิยม กล่าวคือผู้นำศาสนา
 อิสลามได้เรียกร้องให้รัฐบาลสั่งห้ามปิดโปสเตอร์และการโฆษณาภาพที่มีลักษณะละเมิดศีลธรรม
 เช่น ภาพสตรีแต่งตัวด้วยชุดอาบนำมีลักษณะนุ่งน้อยห่มน้อย ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่าง
 รุนแรงระหว่างผู้นำศาสนากับพวกศิลปิน โดยเฉพาะวิทยาลัยแห่งชาติซึ่งตั้งที่ลาฮอร์ไม่พอใจ
 อย่างมากที่ถูกจำกัดสิทธิในการเขียนภาพสตรีประเภทนุ่งน้อยห่มน้อย พวกศิลปินโจมตีพวก
 อนุรักษนิยมว่าเป็นพวกที่มองโลกแคบ ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อของ
 ประชากร จึงเป็นปัญหาภายในประเทศปัญหาหนึ่งของปากีสถาน (ประภัสสร บุญประเสริฐ,
 2522 : 18-20)

วิธีการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศปากีสถาน ก็ยังใช้วิธีแบบเดิมและ
 รุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยใช้มาตรการต่าง ๆ ในการลงโทษ เช่น การเขียนดี จำคุก และวิธี
 ใต้สวนแบบทหาร องค์การนิรโทษกรรมระหว่างชาติได้กล่าวหาว่ามีการทรมานนักโทษถึงตาย
 รัฐบาลได้เข้าควบคุมสื่อมวลชน สหภาพการค้า และเสรีภาพส่วนตัว ตลอดจนไม่ยอมให้มีการ
 เลือกรัฐบาลของนายพลเซียอ้างว่า สถานการณ์ไม่เหมาะสมที่จะให้มีการเลือกตั้งทั่วไป พวก
 นักการเมืองไม่พอใจวิธีการปกครองประเทศของเซีย พวกเขาได้เรียกร้องต่อรัฐบาลให้ยินยอมมี
 การเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะพรรคประชาชนปากีสถานซึ่งมีนางนุสรัด บุคโค ภริยา
 ม่ายของนายอาลี บุคโคเป็นประธานพรรค ได้จัดให้มีการร่วมประชุมพรรคต่าง ๆ ถึง 8 พรรค
 เพื่อร่วมมือกันจัดตั้งเป็นแนวร่วมเรียกร้องให้นายพลเซียมอบอำนาจการปกครองประเทศให้แก่
 พลเรือนผลก็คือเซียสั่งจับผู้นำพรรคการเมืองไปหลายคนรวมทั้งภรรยา บุตรสาว บุตรชายของ

นายบุดโตไปจังกุก การต่อต้านรัฐบาลเผด็จการของเซีย ฮุก กลุ่มต่าง ๆ ที่ต่อต้านรัฐบาล ปากีสถาน มีหลายกลุ่มที่สำคัญ คือ

1. กลุ่มนักการเมือง ซึ่งได้แก่พรรคฝ่ายค้าน 9 พรรค รวมตัวกันเรียกว่าขบวนการ ฟันฟูประชาธิปไตย

2. กลุ่มปัญญาชน ซึ่งได้แก่ ครูอาจารย์ นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา

3. กลุ่มใช้วิธีการรุนแรง เช่น การวางระเบิด วางเพลิง เป็นกลุ่มต่อต้านผู้นำของ การก่อความไม่สงบด้วยเหตุนี้จึงทำให้สถานการณ์ภายในประเทศไม่มีเสถียรภาพ มีปัญหาเรื่อง การไม่ยอมรับผู้นำต้องต่อต้านอยู่เสมอ

ส่วนการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป เมื่ออังกฤษได้ให้เอกราชแก่อินเดีย ประเทศปากีสถานก็ได้สถาปนาเป็นประเทศใหม่เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1947 โดยมีสถานิติบัญญัติทำหน้าที่ออก กฎหมาย สมาชิกสถานิติบัญญัติแห่งชาติได้รับเลือกมาจากสมาชิกสภาจังหวัด จำนวนสมาชิก สถานิติบัญญัติแห่งชาติกำหนดไว้ว่า สมาชิก 1 คน ต่อ ประชากร 1 ล้านคน ฉะนั้นสมาชิก สถานิติบัญญัติแห่งชาติจึงมีสมาชิกทั้งสิ้น 69 คน สมาชิกสภาฯ ประชุมกันครั้งแรกเมื่อเดือน สิงหาคม ค.ศ. 1947 ที่การาจี และที่ประชุมได้เลือกจินนาห์นักต่อสู้เพื่อเอกราชของปากีสถาน ผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง ดำรงตำแหน่งประธานสภา ต่อมาระยะหลังปัญหาการแตกแยกในวงการ รัฐบาลยังมีต่อไป รัฐบาลคอกอยู่ได้อิทธิพลของนายทุนใหญ่ ๆ ระดับชาติ ทำให้รัฐมนตรีที่มีแนว ความคิดทางสังคมนิยมถูกบีบให้ลาออกไป นายบุดโตพยายามรวบรวมอำนาจในการปกครองโดย แต่งตั้งคนของตนเข้าในสภา ทำให้ประชาชนของประเทศไม่ยอมรับ ก่อความไม่สงบขึ้นหลาย ครั้ง จนกระทั่งต้องยุบสภาและเปิดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้น

การเลือกตั้งครั้งแรกของปากีสถาน ภายใต้การปกครองของรัฐบาลพลเรือน เกิดขึ้น ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1977 ผลของการเลือกตั้งครั้งนี้ ทำให้เกิดการต่อสู้อย่างขมขื่นระหว่าง ชาวปากีสถานเมื่อพรรคของนายบุดโตได้รับชัยชนะการเลือกตั้ง 155 ที่นั่งในสมัชชาแห่งชาติ ความวุ่นวายทางการเมืองทำให้ผู้นำทหาร นายพลเซีย ฮุกฮัก เข้ายึดอำนาจการปกครองในวันที่ 5 กรกฎาคม หลังจากนั้นนายพลเซีย ก็กลายเป็นผู้เผด็จการปกครองปากีสถานด้วยกฎอัยการศึก นายบุดโต ถูกนำตัวขึ้นศาล และถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้นำสังหารศัตรูทางการเมือง เมื่อปี ค.ศ. 1974 ถูกศาลตัดสินประหารชีวิต เมื่อวันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1979 ภายหลังจากที่นายพลเซีย ฮุกฮัก ได้ประกาศตนเองเป็นประธานาธิบดีแห่งปากีสถาน เมื่อวันที่ 16 กันยายน ค.ศ. 1978 และ ปกครองประเทศด้วยระบบทหารมาตลอดตั้งแต่นั้น

การปกครองในระบบรัฐสภากลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก เมื่อมีการเลือกตั้งสมัชชาแห่งชาติครั้งใหม่ ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1985 แต่บรรดาผู้นำพรรคฝ่ายค้านกับถูกห้ามลงรับการ

เลือกตั้ง ในวันที่ 30 ธันวาคม ค.ศ. 1985 นายพลเซีย ประกาศยกเลิกกฎอัยการศึก ในเดือน พฤษภาคม ค.ศ. 1988 นายพลเซีย ปลดนายกรัฐมนตรีนี โมฮาเหม็ด จูนีโอ แล้วยุบสมาชิกแห่งชาติ ด้วยเหตุผลที่ว่ารัฐบาลชุดนี้ ถ่างเข้าในการร่างกฎหมายอิสลาม และไม่ดำเนินงานจัดการกับปัญหาเรื่องความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์

ในวันที่ 19 สิงหาคม ค.ศ. 1988 ประธานาธิบดีเซียเสียชีวิตกลางอากาศ ขณะเครื่องบินระเบิด ผู้นำสภาซิเนท นายกุลาม อิซัคข่าน เข้ารับหน้าที่ประธานาธิบดีเฉพาะกาลจนกว่าจะมีการเลือกตั้งครั้งใหม่ การเลือกตั้งเมื่อตอนปลายปี ค.ศ. 1988 ทำให้เบนนาเซียร์ บุคโต บุตรสาวของนายบุคโต ผู้ซึ่งนายพลเซียสั่งประหารชีวิต ได้รับการเลือกตั้งด้วยชัยชนะเสียงข้างมาก เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแห่งปากีสถาน ในปี ค.ศ. 1988 นับเป็นนายกรัฐมนตรีหญิงคนแรก

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของปากีสถาน ระบบการศึกษาของประเทศปากีสถาน เป็นมรดกของการบริหารจัดการของอังกฤษตอนที่ยังไม่แบ่งออกจากอินเดีย การพัฒนาการศึกษาในระดับประถมศึกษา ภายใต้การปกครองของอังกฤษได้ผ่านมาหลายขั้นตอน คือ (อบรม สนิทภิลล, 2520 : 78-102)

ระยะแรก ปี ค.ศ. 1813 - 1890 เป็นระยะที่เรียกว่า การศึกษาถูกทอดทิ้งเมื่อบริษัท The East India Company เป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของคนอินเดียในขณะนั้นไม่ได้ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอันนอกจากจ่ายเงินเพื่อการมัธยมศึกษาซึ่งใช้ภาษาอังกฤษสอนในโรงเรียนส่วนระดับประถมเป็นการจัดกันเองแบบดั้งเดิมในแต่ละท้องถิ่น

ระยะที่สอง ปี ค.ศ. 1890-1918 เป็นระยะที่มีกระแสความคิดที่จะปรับปรุงการประถมศึกษาและการศึกษาภาคบังคับได้เหมาะสมรัฐบาลอังกฤษได้จัดสรรทุนช่วยเหลือการศึกษา ระหว่างปี 1898-1905 โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเรียนเป็นภาษาอังกฤษและปรับปรุงกฎเกณฑ์บางอย่างในโรงเรียนให้เป็นแบบอังกฤษ

ระยะสาม ปี ค.ศ. 1918-1947 เป็นระยะการทดลองการศึกษาแบบอินเดียแล้วโอนการศึกษาให้อยู่ในการควบคุมของชุมชนซึ่งในปี ค.ศ. 1921 จังหวัดต่างๆ ได้รับการศึกษาในท้องถิ่นของตนไว้เพื่อดำเนินการด้วยตนเองและในปี ค.ศ. 1937 รัฐบาลได้มอบโครงการทั้งหมดพร้อมด้วยเงินงบประมาณให้อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบ ดังนั้นจังหวัดทุกจังหวัดจึงออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับของตนเองโดยรัฐบาลกลางได้จัดตั้ง "District School Boards" ขึ้นในแต่ละท้องถิ่นเพื่อดูแลการจัดการศึกษาของท้องถิ่นนั้น

เมื่อได้รับเอกราชโดยสมบูรณ์ ในวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1946 ประชาชนในประเทศปากีสถานมีแนวความคิดต้องการจะปรับปรุงระบบการศึกษาเสียใหม่ให้เหมาะสมกับ

แนวความคิดของคนส่วนใหญ่ ดังนั้นรัฐบาลกลางในสมัยปี ค.ศ. 1947 ได้เรียกประชุมคณะกรรมการ ซึ่งเรียกว่า "Pakistan Educational Conference" ในการประชุมครั้งนี้ได้วางจุดมุ่งหมายไว้หลายอย่าง เช่น ให้การศึกษาฟรีอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะ การศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กทุกคนอายุระหว่าง 6 - 11 ปี และต่อๆ ขยายครอบคลุมไปถึงเด็กอายุ 14 ปี ระบบการศึกษานี้คนอิสลามเป็นผู้ออกแนวความคิดเน้นความสำคัญแก่คนที่มีความแตกต่างกัน เน้นความซื่อสัตย์ต่อเพื่อนพี่น้องชาติเดียวกัน เน้นถึงความอดทนและความยุติธรรม

จังหวัดต่าง ๆ เช่น ปัญจาบตะวันตก (West Panjab), ซินด์ (Sind), เบงกอลตะวันออก (East Bengal), จังหวัดชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือ (North West Frontier Province) และอื่น ๆ ได้ตั้งกรรมการที่มีประสิทธิภาพตรวจตราระบบการศึกษาและเสนอแนะการวัดผลเพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายการศึกษาฟรีโดยทั่วกัน รวมทั้งการศึกษาภาคบังคับให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย การประณตศึกษาที่อยู่ภายใต้การควบคุมของจังหวัดโดยตรง ในจังหวัดซินด์ (Sind) ได้ยกเลิกสภาระดับอำเภอแล้วตั้งสภาระดับจังหวัดขึ้นมาแทน เพื่อปรับปรุงฐานะของการศึกษาให้ดีขึ้น คณะกรรมการ "The North - West Frontier Province" ได้ยอมรับการบริหารการศึกษาด้วยข้อตกลงดังกล่าว ต่อมาจังหวัดปัญจาบตะวันตก (West Panjab) ได้นำโครงการ 20 ปีมาใช้ โดยยกระดับการศึกษาหลักสูตร 4 ปี เป็น 5 ปีและให้การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาฟรี และจะสร้างโรงเรียนใหม่ขึ้นทุก ๆ ปี ในทุก ๆ จังหวัด ดังนั้น จังหวัดต่าง ๆ จึงจัดหลักสูตรประถมศึกษาหลากหลายกันไปให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาของชาติ

ประเทศปากีสถาน ได้รับเอกราช เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1946 รัฐบาลมีความหวังที่จะต้องแก้แนวความคิดใหม่ในการสร้างความเข้มแข็งและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ ให้ทุกคนถือว่าประเทศปากีสถาน เป็นดินแดนที่มีเกียรติเช่นเดียวกับชาติที่เจริญก้าวหน้าทั้งหลาย ดังนั้นสิ่งที่ต้องทำอันดับแรกคือ ให้ถือว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง แต่ประเทศก็ยังมีปัญหาสำคัญ ๆ อยู่รอบด้าน ซึ่งจะต้องต่อสู้กันอย่างมากมายในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายและความมุ่งหมายของการศึกษา ปากีสถานรับระบบการศึกษาทางด้านวิชาการเพียงอย่างเดียวจากระบบอังกฤษเดิม ซึ่งไม่เน้นทางด้านเทคนิคและวิทยาศาสตร์นักทำให้ไม่ทันกับโลกของการเปลี่ยนแปลงและประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้หนังสืออีกมาก ดังนั้นรัฐบาลได้พยายามหลายครั้งเพื่อที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา แต่ก็ทำได้สำเร็จในวงจำกัด ทั้งนี้เพราะเหตุว่าวัฒนธรรมเก่าแก่ของปากีสถาน ยังมีอิทธิพลทางความเชื่อ ผังจิตใจของประชาชนอยู่มาก รัฐบาลแต่ละยุค ไม่สามารถกำหนดแนวทางในการพัฒนาแผนการศึกษาได้เหมาะสมเป็นแบบแผนเดียวกันทั้งประเทศ

ในปี ค.ศ. 1958 เป็นปีที่รัฐได้ทำการแก้ปัญหาการศึกษาอย่างแท้จริง รัฐบาลกระตุ้นให้สำนึกของคนทั้งชาติเห็นความสำคัญของการศึกษาและปรับปรุงวัฒนธรรมเก่าแก่ให้เข้ากับโลกปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติขึ้นเพื่อจัดระบบการศึกษาให้เข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและระดับการศึกษาพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ขยายพื้นฐานการศึกษาให้กว้างขวางเพื่อจะได้ผลิตคนที่มีความสามารถของชาติ เพื่อให้เยาวชนปากีสถาน ได้พัฒนาตนเองและค้นหาความสามารถพิเศษประจำตัว เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติของตนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ยกระดับสถาบันการศึกษา เพื่อให้ให้นักศึกษาที่สำเร็จจากสถาบันการศึกษาในประเทศมีคุณภาพเทียบเท่ากับนักศึกษาของประเทศอื่นได้รวมทั้งเน้นเกี่ยวกับการวิจัยให้มากขึ้นและปรับปรุงความก้าวหน้าของการศึกษาให้ทันสมัยอยู่เสมอ

คณะกรรมการได้เสนอรายงานในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1959 และรัฐบาลได้รับรองข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกือบทั้งหมด สาระความสำคัญเกี่ยวกับความเห็นของคณะกรรมการที่สำคัญ คือ ให้การศึกษารวมเข้าไว้กับ "The Second Five - year Plan" ซึ่งเป็นแผนพัฒนาประเทศ เหตุผล คือเป็นที่ยอมรับกันว่าการศึกษาเป็นการลงทุนที่จำเป็นที่สุดของรัฐเพื่อที่ให้สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ ตามแนวความคิดนี้จึงทำให้การศึกษาก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ

ในปี ค.ศ. 1964 รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกชุดหนึ่ง เพื่อศึกษาเกี่ยวกับปัญหานักศึกษาและสวัสดิการอันมีจุดประสงค์ที่จะปรับปรุงการศึกษาทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ และคำนวณค่าใช้จ่ายที่ได้ลงทุนไปเพื่อการวางแผนและจัดการงบประมาณด้านการศึกษาให้เหมาะสม รัฐบาลรับรองรายงานของคณะและข้อเสนอแนะต่าง ๆ รวมทั้งให้การสนับสนุนด้านการเงินในปีต่อมา

ในขณะที่คณะกรรมการทั้งสองชุดนี้ได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีในการเสนอปัญหาและแนะนำการพัฒนาที่ถูกต้องเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่อันเป็นช่องว่างที่จะต้องทำให้หมดไปโดยใช้ระบบการศึกษาแบบรวมศูนย์ ซึ่งคนส่วนใหญ่ยอมรับ ในที่สุดรัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อสรุปนโยบายการศึกษาและเสนอนโยบายการศึกษาที่เหมาะสมขึ้นสำหรับประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยความมุ่งหมายของนโยบายการศึกษาใหม่มีส่วนสัมพันธ์กับคุณค่าทางวัฒนธรรมอันขึ้นอยู่กับคำสอนของอิสลามคือ เพื่อให้คนอ่านหนังสือออก เพื่อพัฒนาคนทางด้านวิศวะและทางด้านเทคนิค เพื่อแนะแนวคนที่มีความสามารถพิเศษในประเทศให้มีอาชีพเป็นครู เพื่อใช้การศึกษาเป็นกำลังในการรวมชาติ เพื่อให้ความมุ่งมั่นดังกล่าวบรรลุผลได้มีการเสนอให้รวมการศึกษาของพื้นที่ต่างๆ ที่เรียกว่า Madrassah เป็นระบบการศึกษาที่ผลิตครูเพื่อผลิตครูตามนโยบายใหม่และได้นำนโยบายการศึกษาใหม่เข้ามาแทน มีการรวม

ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นเข้าด้วยกันในโรงเรียนประถมศึกษา เป็นตอนเดียวจัดเป็นภาคบังคับ ปรับปรุงการศึกษาระดับมัธยมเข้าร่วมไว้กับเทคนิคและอาชีวศึกษา และบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจ

นอกจากนี้ ระบบการศึกษาใหม่มีความมุ่งหมายเพื่อขจัดปัญหาของนักเรียนที่ตกต่ำชั้นและมีความสามารถแตกต่างกันให้มีศักยภาพ มีการจัดสวัสดิการของนักเรียนการจ่ายเงินเดือนของครู การวิจัยทางการศึกษาเพื่อให้มหาวิทยาลัยมีอิสรภาพอย่างเต็มที่ ขจัดคนที่อ่านหนังสือไม่ออก ให้คนที่มีความรู้มีงานทำปรับปรุงหลักสูตรและภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนให้เหมือนกับสภาพที่เป็นจริงและมีเหตุผล เหมาะสมกับศาสนาและประเพณี ศีลธรรมและคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาติและเพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของชาติที่จะพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจทั้งหมดของประเทศเน้นหนักทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เปิดการศึกษาเพื่อทุกคนโดยไม่คำนึงถึงชนชั้นวรรณะ ศาสนา หรือผิว การศึกษาสามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มีความสามารถมีโอกาสได้พัฒนาความสามารถของเขาอย่างเต็มที่และช่วยพัฒนากลุ่มผู้นำ จุดมุ่งหมายสำคัญของนโยบายการศึกษาแบบใหม่ คือ ต้องการทำให้คนในชาติมีความหมายและเพื่อจัดอัตรากำลังคนตามความต้องการในสาขาเทคนิคและวิทยาศาสตร์โดยทั่วถึงกันตามแผนการพัฒนาประเทศ

นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการศึกษา

รัฐเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาและรัฐบาลพยายามอย่างเต็มความสามารถที่จะจัดการศึกษาที่ยังล่าช้าอยู่ให้ดีขึ้น ทางด้านชุมชนก็ช่วยเหลือในการขยายการศึกษา ช่วยเพิ่มสถาบันการศึกษาให้แก่รัฐบาล เอกชนได้จัดตั้งโรงเรียนและวิทยาลัยขึ้นเป็นจำนวนมากซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของรัฐบาล โรงเรียนและมหาวิทยาลัยบางแห่งได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลให้ขยายสถานศึกษาไปให้ทั่วถึงทั่วประเทศ

รัฐบาลรับผิดชอบเกี่ยวกับนโยบายการศึกษา โดยผ่านทาง " The Central Ministry of Education and Scientific research (Education Division) " ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนร่วมกันและเสนอแนะแก่จังหวัด การศึกษาให้ถือเป็นเรื่องสำคัญอันดับแรกของจังหวัดทุกจังหวัด และผู้มีอำนาจส่วนกลางมีบทบาทเกี่ยวกับการนิเทศและให้เงินบำรุงการศึกษาตามที่ต้องการ ให้การวางนโยบายการศึกษา มีคณะกรรมการชุดหนึ่งทำหน้าที่ช่วยเหลือกระทรวง คณะกรรมการชุดนี้เป็นตัวแทนของส่วนกลางส่วนภูมิภาครัฐบาลพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่สำคัญทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการศึกษาทั้งหมด ในการจัดการศึกษารัฐผลให้ความสนใจเป็นพิเศษที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับและสวัสดิการการศึกษาในท้อง

ที่ที่การศึกษาอย่างต่ำหลังและในชนบท พร้อมกันนั้น รัฐเอาใจใส่เกี่ยวกับการศึกษาของผู้หญิง ให้มีโอกาสมากขึ้นกว่าแต่เดิมเพื่อสนับสนุนความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ อีกทั้งได้จัดสถานศึกษาพิเศษขึ้นสำหรับเด็กที่มีร่างกายพิการ

เพื่อก้าวให้ทันยุควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รัฐจึงได้เน้นการศึกษาทางด้านเทคนิคและอาชีวศึกษาเป็นพิเศษ โดยคำนึงถึงความสำคัญของความเจริญทางด้านพาณิชย์และทางด้านอุตสาหกรรมของประเทศ ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้มีอยู่ใน The Second Five year Plan ซึ่งผลที่ออกมา คือ ได้จัดสร้างสถาบันการศึกษาทางเทคนิคและอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จุดมุ่งหมายคือ ต้องการเปลี่ยนวิชาที่เรียนแต่ทางทฤษฎีมาเป็นการปฏิบัติที่มีทักษะเพื่อที่จะพัฒนาประเทศต่อไป

แผนการศึกษาชาติ

แผนการศึกษาชาติประกอบขึ้นด้วย 3 ระดับคือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ความจริงมีโรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา (Pre - Primary) ซึ่งเอกชนเป็นผู้จัดการศึกษาระดับนี้ทั้งหมด จึงไม่ได้นับรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษา

หลักสูตรประถมศึกษา 5 ปี (อายุ 5 ปีเศษถึง 9 ปีเศษ) ภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนคือ ภาษาประจำชาติ และภาษาประจำแคว้นเป็นการศึกษาแบบสหศึกษาแพร่หลายมากทั้งโรงเรียนส่วนกลางและโรงเรียนท้องถิ่น การศึกษาระดับประถมเป็นการศึกษาให้เปล่า แต่สำหรับโรงเรียนราษฎร์จะต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน ซึ่งรัฐมีเงินสนับสนุนโรงเรียนส่วนหนึ่ง รัฐบาลได้กำหนดแผนปฏิบัติการในโครงการการประถมศึกษาให้เปล่าอย่างกว้างขวางและในปลายปี ค.ศ.1975 จะต้องจัดให้ได้ร้อยละ 70 ของจำนวนนักเรียนประถมศึกษาทั้งหมด เพื่อให้จุดมุ่งหมายอันนี้บรรลุผลสำเร็จจึงได้พยายามจัดสร้างโรงเรียนและบรรจครูเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาประกอบด้วย 3 ระดับ คือ มัธยมศึกษาชั้นต้น มัธยมศึกษาชั้นกลาง และมัธยมศึกษาชั้นสูง เปิดสอนมี 2 แบบ คือ แบบภาษาพื้นเมืองและแบบภาษาอังกฤษ เป็นหลักสูตรต่อมาจากประถมศึกษารับนักเรียนเข้าเรียนในชั้น 6 ถึง ชั้น 8 หลักสูตรมัธยมศึกษา 5 ปี และหลักสูตรมัธยมศึกษาชั้นสูง 2 ปี อายุของเด็กจะอยู่ในราว 11 - 18 ปี และใช้ภาษาประจำชาติเป็นภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนคือ ภาษาอูรดู (urdu) และภาษาเบงกาลี (Bengali) โรงเรียนภาษาอังกฤษมีน้อยและภาษาอังกฤษเป็นวิชาบังคับในระดับนี้ ชั้น 6-8 ประกอบด้วยชั้นกลางและชั้น 9-10 ของการศึกษาในระดับไฮสคูล ในปีสุดท้าย คือชั้น 10 จะต้องสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาชั้น 11 และ 12 เป็นหลักสูตรแบบเตรียมเพื่อเข้าวิทยาลัยชั้นสุดท้าย 2 ชั้น ชั้นนี้ส่วนมากเรียกกันว่า "Intermediate College and Degree

Colleges" ในปลายปีที่ 12 จะมีการสอบ คือ สอบเพื่อรับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาชั้นสูงหรือ การสอบ Intermediate หลังจากนั้นนักศึกษามีสิทธิเข้าในมหาวิทยาลัย โรงเรียนอาชีวศึกษาหรืออาชีวศึกษาเริ่มรับนักเรียนหลังจากชั้น 8 และดำเนินการคู่ไปกับไฮสคูล หลังจากชั้น 10 นักศึกษาอาจจะเข้าไปเรียนในโรงเรียนสารพัดช่าง หลักสูตร 3 ปีเพื่อรับประกาศนียบัตรวิชาเฉพาะในสาขาวิชาชีพ

ดังนั้นจึงได้เปลี่ยนโครงสร้างของหลักสูตร คือ เน้นเกี่ยวกับการศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จุดสำคัญที่ทำให้นักเรียนคล้อยตามมี 3 จุด คือ จุดแรก หลังจากชั้น 8 ตามแผนการศึกษาชาติสายหนึ่งมีหลักสูตรทั่วไปจนถึงไฮสคูลและอีกสายหนึ่งเป็นหลักสูตรอาชีวศึกษาในโรงเรียนอาชีวศึกษา จุดที่สอง หลังจากชั้น 10 สายหนึ่งเรียนติดต่อกันไปจนถึง Intermediate College สำหรับเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย และอีกสายหนึ่งไปเรียนทางโรงเรียนสารพัดช่างเพื่อรับประกาศนียบัตรวิชาชีพ จุดที่สาม หลังจากชั้น 12 สายหนึ่งเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยและอีกสายหนึ่งเรียนต่อไปทางเทคโนโลยีและทางด้านอาชีวะมีหลักสูตรซึ่งนับว่าดี และสำคัญของมัธยมศึกษา ได้แก่ การเปลี่ยนหลักสูตรไปทางด้านวิทยาศาสตร์ และเปลี่ยนโปรแกรมต่าง ๆ ดังนั้นจึงให้เปิดวิชาทางด้านเทคนิคและวิชาชีพขึ้นมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการศึกษาของอิสลามในระดับนี้เพื่อยกระดับพัฒนาการรักชาติและการรวมชาติให้เป็นปึกแผ่นและตามนโยบายการศึกษาใหม่อนุญาตให้การศึกษาระดับประถมศึกษาและการศึกษาระดับกลางของการศึกษาระดับมัธยมรวมกับการศึกษาระดับประถมได้

ความมุ่งหมายของการศึกษาระดับอุดมศึกษา คือ จัดการฝึกอบรมผู้ที่มีความสามารถ เป็นพิเศษที่จะทำงานหรือต้องใช้สมองและผู้ที่จะเป็นผู้นำของชาติในทุก ๆ ระดับและในทุกสาขา ของการศึกษา การศึกษาระดับอุดมศึกษาจัดขึ้นในมหาวิทยาลัย หรือวิทยาลัยที่เทียบเท่า มหาวิทยาลัยวิทยาลัยที่อยู่ภายใต้การบริหารและการเงินของรัฐ วิทยาลัยที่อยู่ภายใต้การบริหาร และการเงินส่วนหนึ่งของรัฐบาลประจำท้องถิ่น วิทยาลัยเอกชนที่รัฐบาลรับรองวิทยาลัยมีส่วน เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยไม่ว่าการสอบหรือการให้ประกาศนียบัตรหรือปริญญา

มหาวิทยาลัยในประเทศปากีสถานมี 12 แห่ง และทุกแห่งมีอิสระในการปกครองตนเองทั้งการสอนและการสอบภายใต้กฎข้อบังคับของจังหวัด ยกเว้นมหาวิทยาลัยอิสลามมาบบัด (The Islamabad University) ซึ่งรัฐบาลกลางเป็นผู้จัดตั้งขึ้นเพื่อให้นักศึกษาระดับปริญญาเอกและงานวิจัย มหาวิทยาลัยอีก 8 แห่งเป็นมหาวิทยาลัยธรรมดาหรือมหาวิทยาลัยแบบเก่า และ 4 มหาวิทยาลัย เป็นแบบเทคนิคและเกี่ยวกับวิชาชีพ มหาวิทยาลัยโดยทั่วไป เปิดสอนหลักสูตร ศิลปศาสตร์ วิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย สังคมศาสตร์ และ

แพทยศาสตร์ ในจำนวนมหาวิทยาลัยแบบเทคนิค 4 แห่ง มี 2 แห่ง เปิดสอนหลักสูตรวิศวะ และเทคโนโลยี และอีก 2 แห่ง เปิดสอนหลักสูตรเกษตรศาสตร์

การศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งออกเป็นหลักสูตร ระดับปริญญาโทและปริญญาเอก หลักสูตรบางหลักสูตรใช้เวลาเรียน 2 ปี แต่หลักสูตรปริญญาชั้นเกียรตินิยม (Honours Courses) หลักสูตร 3 ปี หลักสูตรวิศวะ 4-5 ปี หลักสูตรแพทย์ 5 ปี และหลักสูตรเกษตรศาสตร์ 4-6 ปี การศึกษาระดับอุดมศึกษาจัดหลักสูตรทางการศึกษา 1 ปี ส่วนปริญญาโททางการศึกษาหลักสูตร 1-2 ปี

เฉพาะมหาวิทยาลัยอิสลามมาบัด ไม่รวมปริญญาเอกและสถาบันวิจัย ส่วนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ การเปิดหลักสูตรใด ๆ ขึ้นต้องเสนอผ่านแผนการสอนของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทั้งของรัฐบาลและของเอกชนจัดการสอนถึงระดับปริญญาตรี และบางมหาวิทยาลัยถึงระดับปริญญาโท สำหรับวิชาที่เป็นวิชาชีพ เช่น แพทย์ วิศวะ กฎหมาย เกษตร และ ฯลฯ ตามธรรมดาจังหวัดหรือแผนกที่เทียบเท่ามหาวิทยาลัยเป็นผู้ดำเนินการได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับวิชากฎหมายในประเทศปากีสถาน รัฐบาลจำกัดจำนวนมหาวิทยาลัยจะเปิดมากมายเหมือนวิชาอื่น ๆ ไม่ได้ มหาวิทยาลัยทุกแห่งจะต้องอำนวยความสะดวกในการวิจัยและติดตามผลและดูแลจนกระทั่งถึงระดับปริญญาเอก ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ใช้สอนในมหาวิทยาลัย แต่มหาวิทยาลัยหลายแห่งค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นภาษาประจำชาติ ตามข้อเสนอเกี่ยวกับนโยบายการศึกษาใหม่ ขณะนี้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ กำลังต่อสู้กันอย่างเต็มที่เพื่อให้งานในมหาวิทยาลัยเป็นงานที่อิสระมากกว่านี้ และรัฐบาลไม่ควรจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการภายในมากจนเกินไป

การบริหารการศึกษา

มีแผนกการบริหารซึ่งรับผิดชอบ การศึกษาขึ้นต้นอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาล ในระดับจังหวัด ขณะเดียวกันกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ประสานงานทั้งหมด กำหนดนโยบาย และควบคุมระดับชาติ กระทรวงศึกษาธิการรับหน้าที่ในการจัดสวัสดิการทางการศึกษาในเมืองอิสลามมาบัด และเมืองดักกา (Dacca) ในปากีสถานตะวันออกขณะที่เป็นประเทศเดียวกันอยู่ให้เพียงพอแก่ความต้องการของประชาชนโดยมอบให้ A Directorate of Central Government Educational Institutions เพิ่มการสอนทางด้านวิทยาศาสตร์และศึกษาวิจัยของนักศึกษาปริญญาเอกให้มากขึ้น

ในระดับรัฐบาลกลางมีนายกรัฐมนตรีทำงานเกี่ยวกับการศึกษาและหัวหน้าบริหารของกระทรวง คือ เลขาธิการการศึกษา กระทรวงประกอบด้วยผู้ทำการแทนที่ปรึกษาการศึกษาและ

ผู้ช่วยที่ปรึกษาและเลขาธิการร่วม ผู้ทำการแทนเลขาธิการ และพนักงานอื่น ๆ ที่แต่งตั้งเป็นกรรมการ

ทุกจังหวัดมีแผนกศึกษาธิการซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของเลขาธิการการศึกษา แผนกการศึกษาทำหน้าที่เกี่ยวกับการทำงานบริหารและการกำกับนโยบายรวมทั้งการอำนวยความสะดวกตามนโยบายการศึกษาในจังหวัด ตลอดจนการจัดสวัสดิการทางการศึกษา กลไกการบริหารการศึกษาในประเทศปากีสถานตะวันออก คือ The Directorate of Public Instructions ร่วมกับ Regional Directorate ซึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกภายใต้คำสั่งของแผนกศึกษาธิการจังหวัด ในระดับต่ำลงจะมีผู้ตรวจการแผนกและอำเภอที่ทำหน้าที่บริการศึกษา

นอกจากนี้ ยังมีสภาการศึกษาระดับเทคนิคทั้งในปากีสถานตะวันออกและตะวันตก เพื่อจูงใจเกี่ยวกับการกำหนดระเบียบกฎข้อบังคับ การควบคุม และนิเทศทางด้านเทคนิค A Directorate of Technical Education ในปากีสถานตะวันออกตามความเป็นจริงเป็นสาขาบริหารของสภา เช่นเดียวกับปากีสถานตะวันตกมี Regional Directorate of Technical Education อยู่ 2 แห่ง และอีกแห่งหนึ่งอยู่ในเมืองการาจี (Karachi) ทำหน้าที่ตรวจตราดูแลการขยายการศึกษาทางด้านเทคนิคภายในจังหวัด

ในปากีสถานมีสภาการศึกษา 10 สภาตั้งอยู่ในปากีสถานตะวันตก 6 สภาและในปากีสถานตะวันออก 4 สภา สภาเหล่านี้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา กำหนดระเบียบกฎข้อบังคับ ปรับปรุงและควบคุมการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและมัธยมศึกษาชั้นสูง

กระทรวงศึกษาธิการในส่วนกลางมีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ ทำหน้าที่ติดต่อกับต่างประเทศอย่างต่อเนื่องและทำหน้าที่แถลงข่าวเกี่ยวกับการศึกษาและเรื่องที่เกี่ยวข้อง การแลกเปลี่ยนข่าวต้องผ่าน สำนักงานการศึกษาซึ่งเป็นแผนกหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ หน้าที่สำคัญอื่น ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการยังมีเกี่ยวกับการยกระดับภาษาประจำชาติ เพื่อให้เป็นเอกภาพของประเทศ ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กยากจน จดลิขสิทธิ์เรื่องราวต่าง ๆ ให้เงินอุดหนุนการศึกษา ส่งเสริมวัฒนธรรมและดำเนินการเกี่ยวกับคนไม่รู้หนังสือให้อ่านออกเขียนได้ ทำหน้าที่ดูแลรักษาอนุสาวรีย์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ของชาติและสถาบันการศึกษาของชาติ เช่น หอสมุดแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์แห่งชาติของปากีสถาน สถาบันที่เก็บเอกสารสำคัญและโบราณคดีรัฐบาลในระดับจังหวัดมีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะในสาขาการศึกษาและมีอำนาจเสนอแนะคณะกรรมการเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการยังทำหน้าที่ควบคุมการเงินเกี่ยวกับโปรแกรมและโครงการการศึกษาต่าง ๆ โดยผ่านทาง Central Government finances อีกด้วย

แผนกบริหารชั้นสูงมีเจ้าหน้าที่แผนกบริหารชั้นสูงของกระทรวงศึกษาธิการและในแผนกศึกษาธิการจังหวัดเลื่อนขึ้นมาจากบุคคลที่ทำงานในวงการการศึกษาและจากข้าราชการพลเรือน จำนวนหนึ่งผู้ทรงเป็นคุณวุฒิทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารในระดับกระทรวง จึงกล่าวได้ว่าการจัดลำดับการบังคับบัญชาไปจากส่วนกลางโดยตรง

ด้านการเงิน อาคารเรียน และอุปกรณ์การศึกษา

การเงิน มีรายได้จากหลายทาง เช่น โรงเรียนของรัฐบาลส่วนใหญ่ได้รับเงินจากรัฐบาลกลางและรัฐบาลในระดับจังหวัดสภาท้องถิ่น เช่น สภาเทศบาลและสภาระดับอำเภอ จะต้องจ่ายเงินช่วยเหลือการศึกษาด้วย นอกจากนี้ ผู้ปกครองนักเรียนยังให้เงินช่วยเหลือในรูปของการบริจาค เงินค่านั่งสือและเครื่องเขียนแบบเรียน ฯลฯ สมาคมอาสาสมัครบางแห่งก็ให้เงินช่วยเหลือการศึกษาด้วย เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมและผู้มีใจบุญได้ตั้งมูลนิธิเงินลงทุนทางการศึกษานอกนั้นยังมีการสนับสนุน สำหรับเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศได้จากองค์การระหว่างชาติ เช่น Unesco , The Colombo Plan , Unicef , The Ford Foundation , Usaid และ ฯลฯ รายได้ส่วนใหญ่ทางการศึกษามาจากภาษีของราษฎรเพื่อมาจัดสรรเป็นงบประมาณด้านนี้

เจ้าหน้าที่การศึกษาส่วนกลางและภูมิภาคมีหน้าที่เตรียมงบประมาณในแต่ละปีมีกฎเกณฑ์เข้มงวดมาก คือ งบประมาณการศึกษารวมอยู่ในงบประมาณทั้งหมดของประเทศส่งไปยังสภานิติบัญญัติของส่วนกลางและสภานิติบัญญัติของจังหวัดเพื่ออนุมัติ เมื่องบประมาณได้รับอนุมัติแล้วกระทรวงศึกษาธิการในส่วนกลางมีสิทธิในการใช้จ่ายตามงบประมาณที่กำหนดโดยไม่ต้องปรึกษาหารือกับกระทรวงการคลัง นอกจากกรณีซึ่งยังไม่ได้รับอนุญาตใช้จ่ายไว้แน่นอนในงบประมาณ ถ้าเป็นเช่นนี้ก่อนที่จะใช้เงินเพื่อการศึกษาต้องปรึกษาหารือกับกระทรวงการคลังเสียก่อนเป็นกรณีพิเศษแต่ละเรื่องไป มีหน่วยงาน คือ The National Development Working party อนุมัติเงินทุนเพิ่มเติมเกี่ยวกับการศึกษา 2.5 แสนรูป หลังจากเงินงบประมาณนี้รวมอยู่กับเงินงบประมาณของชาติ การจ่ายเงินทุนจ่ายจากภาษีประจำและจากแหล่งอื่น ๆ รวมทั้งเงินกู้ซึ่งต้องจ่ายตามโปรแกรมที่ได้วางไว้

รัฐบาลกลางและรัฐบาลระดับจังหวัดจ่ายเงินทุนเกี่ยวกับการสร้างอาคารเรียน อุปกรณ์ และ อื่นๆ สถานศึกษาของเอกชนจะต้องหาเงินทุนเพื่อใช้จ่ายด้วยตนเอง แต่รัฐบาลจ่ายเงินอุดหนุนสำหรับค่าใช้จ่ายประจำให้จำนวนหนึ่งด้วยในแต่ละปี

สำหรับอาคารเรียนมีหน่วยงาน คือ The Central and Provincial Public Works Departments รับผิดชอบในการสร้างโรงเรียนของรัฐ ได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการคือ Bureau of Planning and Standardizing School Buildings ขึ้นในรัฐบาลระดับจังหวัด ๆ หนึ่ง

เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว ส่วนมหาวิทยาลัยมีสิทธิวางโครงการและก่อสร้างอาคารเรียนด้วยตนเอง โดยเงินช่วยเหลือซึ่งส่วนมากเป็นเงินของรัฐบาล สถาบันการศึกษาของเอกชนมีอิสระในการก่อสร้างโรงเรียนตามมติของกรรมการ โรงเรียนและบางครั้งที่รัฐให้เงินช่วยเหลือบางส่วนด้วย โดยเฉพาะ สถาบันการศึกษาของเอกชนจะต้องจดทะเบียนกับแผนกการศึกษาเจ้าของสถาบันการศึกษาเอกชน ทุกคนจะต้องรับทราบและปฏิบัติตามระเบียบกฎข้อบังคับและรายละเอียดต่าง ๆ ที่กำหนดไว้โดยตรง

ส่วนอุปกรณ์การศึกษา สถานการศึกษาทุกแห่งมีความรับผิดชอบในการเลือกและซื้ออุปกรณ์ที่จะใช้สำหรับศึกษาได้เองตามความเหมาะสมซึ่งจะต้องจ่ายตามงบประมาณที่กำหนด และต้องศึกษากฎและระเบียบให้แม่นยำโดยมี The Regional Directorate และแผนกศึกษาธิการจังหวัดทำหน้าที่ควบคุมและตรวจตราดูแลเกี่ยวกับเรื่องนี้ทั้งหมด

การปฏิบัติงานตามนโยบายและการติดตามผลการดำเนินการ

การตรวจการศึกษา มีคณะผู้ตรวจการศึกษาทำหน้าที่เป็น 2 ส่วน แยกออกจากกัน คือ คณะผู้ตรวจการศึกษาคณะหนึ่งมีหน้าที่ตรวจตราโรงเรียนและอีกคณะหนึ่งทำหน้าที่แนะนำในแผนกบริหารแต่ละแห่งมีแผนกผู้ตรวจการศึกษาหรือ Inspectress of school ของแต่ละอำเภอกับผู้ตรวจการศึกษาอำเภอ และ Inspectress of school ของแต่ละอำเภอ ในระดับต่ำลงไปมีผู้ช่วยผู้ตรวจการศึกษาอำเภอผู้ซึ่งทำหน้าที่ตรวจเยี่ยมโรงเรียนตามนโยบายของรัฐ

คณะผู้ตรวจการศึกษาทำหน้าที่ควบคุมหลักสูตรนิเทศการสอน แนะนำและฝึกอบรมครู กำหนดชั่วโมงสอนและมาตรฐานให้เหมาะสมในปี ค.ศ. 1966 - 1967 มีผู้ตรวจการศึกษา 1 คน ต่อ ครู 24 คน เพื่อทำหน้าที่นิเทศและแนะนำครูในด้านการพัฒนาการเรียนการสอน

คุณสมบัติของผู้ตรวจการศึกษาต้องมีวุฒิปริญญาตรี และได้รับประกาศนียบัตรทางการศึกษาเพิ่มเติม ผู้ตรวจการศึกษาที่รับการแต่งตั้งส่วนมากเป็นผู้ที่สำเร็จจากวิทยาลัยครู หรือคัดเลือกมาจากครูที่ปฏิบัติงานอยู่และมีคุณสมบัติที่เหมาะสม ผู้บริหารแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่การศึกษาชั้นสูง เช่น อาจารย์ในวิทยาลัย ศาสตราจารย์ ผู้ตรวจการศึกษาอาวุโส เป็นต้น

มาตรฐานการบริหาร ตามธรรมดา มีครู 3 คน ต่อ นักเรียน 2 ชั้น ในชั้นประถมศึกษาศึกษามีนักเรียนชั้นละ 35 คน และในมัธยมศึกษา มีนักเรียนชั้นละ 25 คน ตัวเลขดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงได้บ้างตามจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในแต่ละปี

ด้านการสอบ การสอบครั้งแรกในโรงเรียนรัฐบาล คือ การสอบของโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งจัดขึ้นในปีสุดท้ายของมัธยมศึกษา คือ ชั้น 10 การสอบครั้งต่อไปสภาคการศึกษาระดับกลางและระดับมัธยมศึกษาเป็นผู้กำหนด คณะกรรมการชุดนี้เป็นคณะกรรมการอิสระ ซึ่งได้รับ

การแต่งตั้งจากรัฐบาลให้ทำการเรื่องนี้ ส่วนในระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมีอิสระมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการสอบในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก

คณะครูผู้สอน ในโรงเรียนและวิทยาลัยของรัฐบาล ครูเป็นข้าราชการ มีบริการสวัสดิการและได้รับผลประโยชน์ เช่น บำเหน็จบำนาญ การลา ค่ารักษาพยาบาล ทูนช่วยเหลือ เงินรางวัลและการประกันสุขภาพ ไม่มีการไล่ครูหรือถูกจ้างของรัฐออกจากงาน นอกจากทำผิดวินัยร้ายแรง การแต่งตั้งผู้ช่วยครูใหญ่และการเลื่อนตำแหน่งขึ้นอยู่กับอาวุโสและผลงานของแต่ละคน ครูใหญ่ของโรงเรียนไฮสคูลและของวิทยาลัยเลื่อนมาจากครูซึ่งตามปกติได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากคณะกรรมการราชการพลเรือน ซึ่งเมื่อแต่งตั้งแล้วจะมีการพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ราชกิจจานุเบกษาด้วย ผู้ที่เลื่อนตำแหน่งขึ้นมาและผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากคณะกรรมการราชการพลเรือนจึงได้ตีพิมพ์รายชื่อลงในหนังสือราชกิจจานุเบกษาซึ่งเป็นประกาศระดับชาติ สำหรับสถาบันการศึกษาที่ไม่ใช่ของรัฐทุกแห่งเป็นหน้าที่ของสถานศึกษานั้น ๆ ในการรับครูเลื่อนใจในการแต่งตั้งแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับของการศึกษา อย่างไรก็ตามประกาศนียบัตรวุฒิบัตร และปริญญาบัตรทางการศึกษาเป็นคุณสมบัติที่จำเป็น ถึงแม้ว่ากฎข้อบังคับนี้อาจจะเว้นเป็นบางกรณีสำหรับผู้สำเร็จปริญญาเอกในบางสาขา แต่ส่วนมากต้องมีวุฒิทางการศึกษาเพิ่มเติมด้วย จึงจะเป็นครูได้

ระดับเงินเดือนได้กำหนดตามคุณสมบัติตามตำแหน่ง เช่นเดียวกับฐานะและขั้นของหน้าที่การงาน ระดับเงินเดือนของครูเมื่อเปรียบเทียบกับตำแหน่งข้าราชการอื่น ๆ ของรัฐเกือบเหมือน ๆ กัน ปัจจุบันรัฐได้เอาใจใส่เกี่ยวกับสวัสดิการของครูเพื่อให้ครูมีความภูมิใจในฐานะของครูและศักดิ์ศรีของครูทั้งในด้านสังคมและรายได้ทัดเทียมกับอาชีพอื่นแต่ในบางพื้นที่ ยังขาดครูที่มีวุฒಿಯ่อมมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนประถมศึกษา และยังขาดครูทางด้านวิทยาศาสตร์ที่มีคุณวุฒಿಯ่างมากทีเดียว ได้จัดตั้งวิทยาลัยครูเป็นจำนวนมาก ในระหว่าง ค.ศ. 1968 - 1972 เพื่อแก้ไขปัญหาซึ่ง ในปี ค.ศ. 1967 ประมาณว่า เด็กนักเรียน 1 คน จากทุก ๆ 14 คน ที่สำเร็จมัธยมศึกษาเข้าเรียนในวิทยาลัยครู และผู้ที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัย 1 คน จากทุก ๆ 7 คน เข้าศึกษาต่อในคณะศึกษาศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครู นอกจากนี้รัฐยังมีนโยบายส่งเสริมและพัฒนาครูประจำการโดยจัดหลักสูตรการศึกษานอกเวลาและการสอนหลักสูตรเพื่อเพิ่มพูนความรู้ใหม่ให้แก่ครูที่ทำงานมานานเป็นอย่างมาก ครูที่เข้าร่วมในหลักสูตรนี้เมื่อจบแล้วได้รับประกาศนียบัตรและได้บันทึกลงในประวัติการทำงานด้วย

ปีการศึกษาตามปกติในรอบปีเรียน 9 เดือน โดยมีวันหยุดเพียง 2-3 สัปดาห์ สัปดาห์หนึ่งเรียน 5 วันครึ่ง วันหนึ่ง ๆ มีชั่วโมงเรียน 6-8 ชั่วโมง ครูทำงานน้อยชั่วโมงกว่าถูกจ้างรัฐบาล ในสำนักงานอื่น ๆ ตามปกติทำงานเพียง 4-5 หน่วยงาน ละ 45 นาที สัปดาห์ละ

6 วัน ครูต้องเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตร เช่น กีฬา วัฒนธรรม สังคมและกิจกรรมทางวิชาการ เพิ่มเติมด้วย ครูต้องเคารพกฎข้อบังคับของแผนกศึกษาธิการจังหวัด ครูใหญ่ ผู้ตรวจการ ศึกษาและหัวหน้าสถานศึกษาทำหน้าที่แนะนำที่แนะแนวครูเกี่ยวกับวิชาเฉพาะตามคำสั่งของแผนกศึกษา มีการทำคู่มือครูเพื่อให้ครูได้นำไปใช้ในส่วนของโรงเรียนราษฎร์มีสวัสดิการของตนเอง แต่ละโรงเรียนแตกต่างกันไป โรงเรียนราษฎร์บางโรงเรียนมีสวัสดิการดีกว่าของรัฐบาล แต่ในอีกทางหนึ่งอาจพูดได้ว่า ครูโรงเรียนราษฎร์ส่วนใหญ่ไม่ได้รับสวัสดิการดีเท่าครูโรงเรียนรัฐบาล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาด รายได้และระบบการบริหารของโรงเรียนราษฎร์นั้น ๆ เป็นสำคัญ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศปากีสถาน ทำให้ทราบว่ามิพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ร่วมกันมากับประเทศอินเดียเพราะเคยรวมเป็นประเทศเดียวกันมาก่อน ก่อนที่จะแยกออกไปเป็นคนละประเทศด้วยความแตกต่างทางศาสนา เพราะชาวอินเดียส่วนใหญ่เป็นฮินดูแต่ปากีสถานส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม จึงต้องแยกประเทศไปปกครองตนเองตามลัทธิศาสนาของตน แต่รากฐานจากการเป็นประเทศเดียวกันทำให้ปากีสถานได้รับอิทธิพลจากอินเดียอย่างมาก พร้อมทั้งมีปัญหาพื้นฐานจากภายในประเทศใกล้เคียงกับอินเดียหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านความหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาของประชากรและภาษาพูดที่มีอยู่มากมาย ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาภายในประเทศให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีปัญหาความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง เกิดเหตุการณ์ไม่สงบและต่อต้านรัฐบาลอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะการเรียกร้องและชุมนุมประท้วงของนักศึกษาทำให้ส่งผลต่อการศึกษาไปด้วย

เมื่อพิจารณาระบบการศึกษาจะเห็นได้ว่าได้รับอิทธิพลจากอังกฤษอยู่มาก ตั้งแต่เมื่อครั้งอังกฤษได้ปกครองอินเดียและวางรากฐานการศึกษาให้แก่อินเดีย ซึ่งปากีสถานเป็นส่วนหนึ่งรวมอยู่กับอินเดียจึงได้รับการจัดระบบการศึกษาจากอังกฤษไปด้วย ในด้านโครงสร้างการบริหารยังคงเป็นการรวมศูนย์อำนาจจากส่วนกลางและมีตัวแทนไปประจำตามภูมิภาค ส่วนการบริหารจัดการภายในแต่ละแห่ง หัวหน้าสถานศึกษามีอำนาจในการบริหารและดำเนินการได้ตามขอบเขตที่กำหนดไว้ ปัญหาสำคัญที่ทำให้การบริหารต้องเป็นไปตามลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจ ก็คือต้องการสร้างเอกภาพของชาติ แต่เนื่องจากมีประชากรหลากหลายเผ่าพันธุ์ มีภาษาพูดแตกต่างกันไปมากมาย ทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมคนในชาติให้เป็นพลเมืองปากีสถานร่วมกัน ด้วยการกำหนดภาษาประจำชาติเพื่อใช้การสอนหนังสือ การกำหนดวัฒนธรรมอิสลามเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตและเป็นศาสนาประจำชาติ เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติที่สอดคล้องต้องกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนในชาติ

เมื่อแยกตัวออกจากอินเดียหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว รัฐบาลได้พยายามปรับปรุงการศึกษาของตนเองให้เหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของป่ากีสถานให้มากที่สุด แต่ความแตกต่างของประชากรในด้านเชื้อชาติและภาษา เป็นปัญหาสำคัญทำให้รัฐบาลต้องจัดการศึกษาเพื่อสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นด้วย ขณะเดียวกันก็มีศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชาติ ทำให้รัฐบาลดำเนินการโดยอาศัยหลักการของศาสนาเป็นจตุรรวมใจและไม่ขัดกับความเชื่อของประชากรส่วนใหญ่ จึงกล่าวได้ว่าพื้นฐานทางประวัติศาสตร์การเมืองและศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษาของป่ากีสถานโดยตรง

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศสาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศ

บังคลาเทศตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลด้านเหนือของอ่าวเบงกอล มีดินแดนของอินเดียล้อมรอบอยู่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตก มีเขตแดนระยะสั้น ๆ ติดอยู่กับพม่าทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ตัวประเทศตั้งอยู่ในระดับต่ำ มีลำแควจากแม่น้ำคงคาและพรมบุตรหลายสายไหลผ่านระดับความสูงพื้นดินเหนือระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยไม่ถึง 600 เมตร ลมมรสุมฤดูร้อนมักจะทำให้เกิดน้ำท่วมและพายุไซโคลน ทำให้บังคลาเทศพบกับวิบัติภัยอยู่เป็นประจำ เพราะบังคลาเทศเป็นประเทศที่อยู่ในเขตมรสุม จึงมีฝนตกชุกและฝนตกหนักอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ของบังคลาเทศเต็มไปด้วยป่าทึบและหนองบึงจำนวนมาก บริเวณใต้สามเหลี่ยมปากแม่น้ำของบังคลาเทศเป็นบริเวณที่มีฝนตกชุกแห่งหนึ่งของโลก บริเวณแถบนี้ต้องประสบกับพายุไซโคลนเกือบทุกปี ซึ่งพายุดังกล่าวทำให้เกิดมีฝนตกหนักและเกิดน้ำท่วมตามมา พายุได้ทำลายหมู่บ้านชาวประมงและเกาะต่าง ๆ ที่อยู่นอกชายฝั่งบังคลาเทศจนเสียหายย่อยยับอยู่บ่อยครั้ง จากสภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวทำให้บังคลาเทศเคยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ยากจนที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง เศรษฐกิจของประเทศส่วนใหญ่แล้วขึ้นอยู่กับการเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักของประชาชนโดยทั่วไป ปอ เป็นพืชหลักในการส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ปลา นอกจากเป็นอาหารเลี้ยงชาวบังคลาเทศแล้วยังส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศด้วย ชา เป็นสินค้าที่มีความสำคัญรองลงไปจากปอ ส่วนอุตสาหกรรมและการขนส่ง อุตสาหกรรมการเกษตรที่ใหญ่ที่สุดของบังคลาเทศมีอยู่อย่างเดียวคืออุตสาหกรรมปอ เนื่องจากบังคลาเทศเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติไม่มากนัก แร่ต่าง ๆ มีน้อย ฉะนั้นการทำเหมืองแร่จึงมีน้อย อุตสาหกรรมอื่นที่ทำกันอยู่บ้างแต่ไม่ใหญ่โต ได้แก่ อุตสาหกรรมกระดาษ น้ำตาล ไม้อัด และอุตสาหกรรมเกี่ยวกับป่าไม้ซึ่งมีอยู่ทางภาคใต้ ด้านการค้า ประเทศที่ค้าขายกับบังคลาเทศมากที่สุดคือ อินเดีย เพราะอยู่ใกล้กัน โดยเฉพาะรัฐเบงกอลตะวันตกของอินเดียต้องการสินค้าประเภทปลาจากบังคลาเทศ ส่วนบังคลาเทศต้องการวัตถุดิบได้แก่ ถ่านหิน เหล็ก ซีเมนต์ จากอินเดีย ส่วนอินเดียต้องการน้ำ

ศาลจากบังคลาเทศ จึงค้าขายกันอย่างสะดวกสำหรับปัญหาเศรษฐกิจและการแก้ปัญหาในปัจจุบัน หลังจากบังคลาเทศได้รับเอกราชแล้ว บังคลาเทศประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอย่างมาก ซึ่งมีมูลเหตุมาจากปัญหาต่าง ๆ ดังนี้ (ศิริ ศิริพันธ์แก้ว, 2530 : 17-19)

1. สงครามและการจลาจลที่เกิดขึ้นระหว่างเรียกร้องเอกราช ทำให้สูญเสียเงินไปในการดำเนินการอย่างมาก

2. ปัญหาจากวาทภัยและอุทกภัยน้ำท่วมอย่างร้ายแรงอยู่เป็นประจำ ทำให้พืชผลทางการเกษตรเสียหายและประชาชนยากจนข้นแค้น

3. ภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง ในระยะแรก ๆ หลังจากได้รับเอกราชบังคลาเทศประสบปัญหาเงินเฟ้อขึ้นถึงปีละ 100 % ในขณะที่รายได้ของประชากรไม่ได้เพิ่มขึ้น

สถานะเศรษฐกิจของบังคลาเทศจึงก้าวหน้าในลักษณะที่ค่อนข้างช้ามีความก้าวหน้าอยู่บ้างทางด้านเกษตร เช่น ในปี ค.ศ.1983 คินฟ้าอากาศปกติ ทำให้การปลูกข้าวได้ผลดี และสามารถผลิตข้าวได้ประมาณปีละ 15 ล้านตัน จึงทำให้เศรษฐกิจของบังคลาเทศดีขึ้นบ้างแต่ก็ต้องประสบกับปัญหาภัยธรรมชาติในปีต่อมา ทำให้รายได้ไม่คงที่และไม่เพียงพอต่อการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องโดยรวม

ด้านการเมืองการปกครอง ปัญหาทางการเมืองของประเทศมีมากหลังจากบังคลาเทศได้แยกออกไปจากปากีสถานตั้งประเทศใหม่เมื่อปี ค.ศ. 1971 บังคลาเทศประสบปัญหาใหญ่ ๆ หลายด้าน โดยเฉพาะทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งมีความวุ่นวายเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อได้รับเอกราชใหม่รัฐบาลของ ชีค มุจิบูร์ ราห์มาน (Sheik Mujbura Rahman) ได้ให้สัญญาแก่ประชาชนว่าจะปกครองประเทศแบบประชาธิปไตย แต่ก็ไม่สามารถทำได้อย่างที่สัญญาไว้ เพราะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักจนเกิดการจลาจลทั่วไปอีกทั้งรัฐบาลก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้ ชีค มุจิบูร์ ราห์มาน ตัดสินใจที่จะปฏิรูประบบการบริหารที่ล้มเหลวของบังคลาเทศครั้งใหญ่ ต้นปี ค.ศ. 1975 เขาก็เริ่มลงมือแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของประเทศอย่างทีคิดไว้ นโยบายที่เขามุ่งแก้ไขคือ (ภารดี มหาจันทร์, 2537 : 55-60)

- 1.ปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงราชการและธุรกิจ
2. ดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างใกล้ชิดกับปากีสถานและสาธารณรัฐประชาชนจีนมากขึ้น เพื่อขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ
3. ยกเลิกการปกครองแบบรัฐสภา และให้มีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวเพื่อเป็นศูนย์รวมอำนาจในการบริหาร

เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ ซิค มูจิบูร์ ราห์มาน จึงได้ลงมือแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งที่ 4 เพื่อนำประเทศชาติเข้าสู่ระบบเผด็จการ และตัวเองก็ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ซิค มูจิบูร์ ราห์มาน ดำเนินการปฏิรูปประเทศต่อไปท่ามกลางเสียงคัดค้านจากบุคคลในวงการต่าง ๆ แม้กระทั่งในพรรคของเขาเอง แต่ ซิค มูจิบูร์ ราห์มาน ไม่ฟังเสียงคัดค้านของผู้ใด ไม่ว่าจะเป็นทหาร ปัญญาชน หรือนักการเมือง และที่สำคัญก็คือ เขาไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนและเศรษฐกิจที่ตกต่ำได้ ทำให้ชาวบังกลาเทศคิดว่าหนทางที่จะเปลี่ยนผู้นำได้ก็คือ การทำการรัฐประหารหรือลงมือสังหาร ซิค มูจิบูร์ ราห์มานเสีย ผู้นำในการก่อรัฐประหารครั้งนั้นคือ นายพลคอนดาคาร์ มุสทาค อาห์เมด (Condacar Mustak Ahmed) หลังจากรัฐประหารแล้ว นายพลอาห์เมดขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และประกาศว่าจะให้มีการเลือกตั้งผู้แทนและจะปกครองประเทศแบบประชาธิปไตย ขณะที่การเมืองของบังกลาเทศกำลังวุ่นวาย และนายพลอาห์เมดก็ไม่ได้รับความนิยมจากทหารและนักการเมือง ในที่สุดจึงเกิดการรัฐประหารอีกครั้งหนึ่ง โดยมีนายพลกาลิด (Kalid) เป็นผู้นำเมื่อยึดอำนาจได้สำเร็จแล้ว นายพลกาลิดได้แต่งตั้งให้ อาบู ซาอัด มุห์หมัด ซาเย็ม (Abu Zaad Muhammad Zayem) ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี หลังจากนายพลกาลิดยึดอำนาจได้ 4 วัน ก็เกิดการรัฐประหารซ้อนขึ้น โดยมีนายพลเซียร์ฮูร์ ราห์มาน (Zierhur Rahman) เป็นผู้นำ เมื่อยึดอำนาจได้แล้ว นายพลเซียร์ฮูร์ ราห์มาน ก็ยังคงให้ ซาเย็มเป็นประธานาธิบดีต่อไป แต่เป็นเพียงหุ่นเชิดเท่านั้น เขาเป็นผู้ประกาศเอกราชของบังกลาเทศในปี ค.ศ.1971 ประธานาธิบดีเซียร์ฮูร์ ราห์มาน ดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบเป็นกลาง คือไม่เอนเอียงไปฝ่ายใด และไม่ยึดรูปแบบการปกครองใดอย่างจริงจัง เขาใช้นโยบายมุ่งไปทางให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศมากกว่า จึงได้รับความนิยมจากประชาชนและฝ่ายทหารเป็นส่วนมาก การเมืองบังกลาเทศหลังจากนี้ เริ่มมีฐานะมั่งคั่งขึ้น จึงเป็นโอกาสอันดีของประธานาธิบดีเซียร์ฮูร์ ราห์มาน ที่จะฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศซึ่งกำลังทรุดโทรมอย่างหนักให้ดีขึ้นและสร้างความสามัคคีของคนในชาติ เพื่อเป็นการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย

ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979 รัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคชาตินิยมบังกลาเทศของประธานาธิบดีเซียร์ฮูร์ ราห์มาน ได้รับชัยชนะและได้เสียงข้างมากในสภา จึงเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีต่อไปอีกตามรัฐธรรมนูญและอยู่ในวาระ 5 ปี แต่เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ. 1981 เกิดกบฏขึ้นที่เมืองท่าจิตตะกองในขณะที่ประธานาธิบดีเซียร์ฮูร์ ราห์มาน กำลังเดินทางไปตรวจราชการที่เมืองท่าจิตตะกองทางตอนใต้และแวะพักนอนอยู่ในบ้านพักรับรองของเมืองนั้น ทหารที่ก่อกบฏขึ้นมาโดยมี พลตรีมันซัวร์ (Munzur) เป็นหัวหน้าฝ่ายกบฏได้สังหารประธานาธิบดีและองค์กรกิจจำนวนหนึ่งตายคาบ้านพัก การกบฏครั้งนี้สาเหตุที่แท้จริงอาจจะมาจากเรื่องส่วนตัว คือ นายพลมันซัวร์ไม่พอใจที่ประธานาธิบดีสั่งย้ายให้ไปดำรง

ตำแหน่งที่ไม่มีอำนาจจากนั้นรองประธานาธิบดีบังคลาเทศคือนายอับดุล ลัตตาร์ (Abdul Lattar) ซึ่งรักษาการแทนประธานาธิบดีได้ประกาศที่จะให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีต่อไป ปรากฏว่า นายอับดุล ลัตตาร์ ได้รับการไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคนต่อไปของบังคลาเทศ แต่รัฐบาลพลเรือนของนายลัตตาร์ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ อีกทั้งภายใน คณะรัฐบาลก็เกิดปัญหาความขัดแย้งกันอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฉ้อราษฎร์บังหลวงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในหมู่ข้าราชการระดับสูง ทำให้ประชาชนเกิดความเอือมระอาในการบริหารงานของรัฐบาลชุดนี้ ในที่สุดคณะทหารภายใต้การนำของพลเอกฮุสเซ็น มุห์หมัด เฮอร์ชาด (Hussen Muhummad Eurchad) ก็ได้ยึดอำนาจจากประธานาธิบดีอับดุล ลัตตาร์ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม ค.ศ. 1985 บังคลาเทศก็เข้าสู่การปกครองแบบเผด็จการ โดยรัฐบาลทหารอีกครั้งหนึ่ง รัฐบาลนายพลฮุสเซ็น มุห์หมัด เฮอร์ชาด ได้ปกครองประเทศด้วยกฎอัยการศึกและใช้อำนาจเด็ดขาดในการปราบปรามจลาจลวุ่นวายต่าง ๆ และได้ประกาศนโยบายบริหารประเทศที่สำคัญคือ ขจัดความหิวโหย ค่อสู้กับ โรคภัยไข้เจ็บ และขจัดความค้ำอี้ย โอกาสทางการศึกษา เป็นที่เชื่อว่าการเลือกตั้งประธานาธิบดีในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1984 นายพลฮุสเซ็น มุห์หมัด เฮอร์ชาด คงจะลาออกจากตำแหน่งทางทหารและลงสมัครรับเลือกตั้ง และค่อนข้างแน่นอนว่า เขาคงจะได้รับเลือกตั้งจากประชาชน เพราะฐานอำนาจของเขาในขณะนั้นมั่งคั่งไม่ว่าจะเป็นทางพลเมือง ทหารหรือพลเรือน ในที่สุด เขาก็ได้รับการเลือกตั้ง และเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในวันที่ 15 ตุลาคม ค.ศ. 1985 ได้ที่นั่ง 250 ที่ จากจำนวน ส.ส.ทั้งหมด 300 คน จึงได้บริหารประเทศต่อมา กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของบังคลาเทศได้ว่า บังคลาเทศในอดีตเป็นปากีสถานตะวันออกมาก่อน และเคยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษในอินเดีย จนกระทั่งอังกฤษถอนตัวออกจากอนุทวีปอินเดียในปี ค.ศ. 1947 ปากีสถานทั้งสองแห่งคือ ปากีสถานตะวันตก และปากีสถานตะวันออก แยกออกจากอินเดียและรวมตัวอยู่ด้วยกันเพราะศาสนาอิสลามที่นับถือร่วมกัน แต่ประชากรของแต่ละฝ่ายมีวัฒนธรรมและรูปร่างลักษณะแตกต่างกัน รวมทั้งมีแนวเขตแดนของอินเดียกั้นระหว่างทั้งสองปากีสถาน เป็นระยะทางถึง 1,000 ไมล์ ทำให้เป็นอุปสรรคในการบริหารและพัฒนาประเทศ

ในส่วนของบังคลาเทศส่วนใหญ่ประกอบด้วย เบงกอลตะวันออก (เบงกอลตะวันตก เป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย และประชาชนในบริเวณนั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวฮินดู) พร้อมกับบริเวณเขตของรัฐอัสสัมของอินเดียเป็นเวลาเกือบ 25 ปี ภายหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษ ประวัติศาสตร์ของบังคลาเทศเป็นส่วนหนึ่งของปากีสถาน เรียกว่า ปากีสถานตะวันออก

ชาวปากีสถานตะวันออกไม่ประสบความสำเร็จในการแสวงหาอำนาจปกครองจากปากีสถานตะวันตก การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของปากีสถาน เมื่อเดือนธันวาคม

ค.ศ. 1970 ทั้ง 171 ที่นั่งของปากีสถานตะวันออก เป็นของพรรคสันนิบาตสวามีของ ชีคมุจิบูร์ รามาน ซึ่งมีปากีสถานตะวันตกให้การสนับสนุน

ความพยายามที่จะเขียนรัฐธรรมนูญเพื่อชาวปากีสถานทั้งหมดให้หลุดพ้นระบบการปกครองโดยทหารของนายพลยาห์ยาخان ไม่สำเร็จ นายพลยาห์ยาخانปราบพวกขบถในเดือน มีนาคม ค.ศ. 1971 ประมาณว่ามีชาวเบงกอลประมาณหนึ่งล้านคนเสียชีวิตในการต่อสู้ครั้งนี้ อีก สิบกว่าล้านคนต้องอพยพพลี้ภัยเข้าไปอาศัยอยู่ในอินเดีย ทำให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นระหว่าง ปากีสถานด้วยกัน

ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1971 อินเดียส่งกองทหารเข้าไปในปากีสถานตะวันออกปิดล้อม กองทัพยึดครองของปากีสถานตะวันตกที่เข้ายึดปากีสถานตะวันออก แล้วจัดตั้งให้ปากีสถาน ตะวันออกเป็นประเทศบังกลาเทศในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1974 ปากีสถานตะวันตกยอมรับรอง ความเป็นอิสระของบังกลาเทศ จึงแยกออกเป็นคนละประเทศตั้งแต่นั้น

ในวันที่ 24 มีนาคม ค.ศ. 1982 นายพลสุสเซ็น มุห์มัด เออร์ชาด ผู้บัญชาการทหารบก ทำรัฐประหาร โดยไม่เสียเลือดเนื้อ ในปี ค.ศ. 1983 นายพลเออร์ชาดเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดี แห่งบังกลาเทศและบริหารประเทศด้วยระบบทหารต่อมา จากนั้นได้บริหารประเทศด้าน ต่างๆ ตั้งแต่นั้น

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ประชากรส่วนใหญ่ของบังกลาเทศพูดภาษาเบงกาลี ซึ่งเป็น สาขาหนึ่งของภาษาอินโดอารยัน ชาวบังกลาเทศบางส่วนพูดภาษาอูรดู ส่วนชาวเขาบางเผ่าที่อาศัย อยู่ทางภาคตะวันออกและภาคเหนือพูดภาษาตระกูล ทิเบต-พม่า ชาวบังกลาเทศส่วนใหญ่นับ ถือศาสนาอิสลาม แต่บางส่วนนับถือนศาสนาฮินดูเช่นเดียวกับชาวอินเดีย และยังมีผู้นับถือนศาสนา อื่นบ้าง ชาวบังกลาเทศมีรูปร่างเล็ก ผิวค่อนข้างดำซึ่งแตกต่างไปจากชาวปากีสถานซึ่งมีรูปร่าง ใหญ่และผิวขาว แม้ว่าจะอยู่ในประเทศเดียวกันและเป็นชาวบังกลาเทศด้วยกัน แต่ประชากรที่ นับถือนับถือฮินดูกับอิสลามแต่งตัวไม่เหมือนกัน เช่น ผู้ชายฮินดูจะแต่งตัวด้วยชุด โครติ เป็นผ้าขาวโจง กระเบน สตรีฮินดูแต่งตัวด้วยชุด紗สำหรับ ส่วนผู้ชายมุสลิมแต่งตัวด้วย โสร่ง สตรีแต่งชุดคลุมตั้งแต่ ส่วนศีรษะไปจนถึงเท้าด้วยผ้าสีดำหรือสีขาว และเปิดเฉพาะส่วนที่เป็นนัยน์ตาเท่านั้น แต่สตรี มุสลิมบางส่วนนุ่งสำหรับแบบอินเดีย จึงกล่าวได้ว่าภายในประเทศมีความแตกต่างกันทางวัฒน- ธรรมอยู่มาก

ด้านประชากรและศาสนา ประชากรบังกลาเทศมีจำนวนประมาณ 93 ล้านคน อาศัยอยู่ กันอย่างหนาแน่นและแออัดประเทศหนึ่งในโลก กล่าวคือความหนาแน่นของประชากรประมาณ 651 คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร เป็นที่คาดกันว่าภายในสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 บังกลาเทศจะมี

พลเมืองมากกว่าปัจจุบันประมาณ 2 เท่าคือ 180 ล้านคน ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท และประมาณร้อยละ 10 อาศัยอยู่ในใจกลางเมือง บังคลาเทศมีเมืองหลวงชื่อดักกา และมีเมืองท่าที่สำคัญที่สุดคือ เมืองจิตตะกองซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ

ส่วนศาสนามี ศาสนาฮินดูและวัฒนธรรมฮินดูเป็นวัฒนธรรมที่นับถือกันมาตั้งแต่โบราณ ต่อมาพุทธศาสนาก็เป็นที่นิยมนับถือด้วยอีกศาสนาหนึ่ง จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ 12 ศาสนาอิสลาม ได้แพร่มาถึงเบงกอลจึงทำให้ชาวเบงกอลส่วนใหญ่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม แต่พวกที่ไม่ยอมเปลี่ยนยังคงนับถือศาสนาฮินดูจนกระทั่งถึงปัจจุบันก็มีจำนวนมาก ฉะนั้นชาวบังคลาเทศในปัจจุบันจึงมีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันหลายศาสนา คือ

1. ชาวมุสลิมที่นับถือตามบรรพบุรุษซึ่งเปลี่ยนจากฮินดูไปเป็นอิสลาม ตั้งแต่ครั้งอิสลามเผยแพร่เข้ามา
2. ชาวมุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษซึ่งนับถือศาสนาอิสลามที่เข้ามายึดครองอินเดีย
3. พวกที่นับถือฮินดูมาแต่ดั้งเดิมและยังไม่ได้เปลี่ยนศาสนาจึงยังคงนับถือฮินดูอยู่
4. พวกที่นับถือลัทธิศาสนาอื่น ๆ นอกเหนือไปจากอิสลามกับฮินดู เช่น นับถือศาสนาพุทธ เป็นต้น ดังนั้นความแตกต่างด้านประชากร ศาสนา รวมทั้งสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งของบังคลาเทศ

ด้านการศึกษา แม้ว่าชาวบังคลาเทศจะเป็นประเทศที่ยากจนและมีคนด้อยการศึกษามากที่สุดในโลกประเทศหนึ่งก็ตาม แต่ชาวบังคลาเทศก็มีความสนใจในเรื่องการศึกษา ดังนั้นจะเห็นได้จากชาวบังคลาเทศสนใจเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับศาสนา ในหมู่บ้านมีโรงเรียนสอนหนังสือให้เด็ก ๆ แต่หนังสือที่สอนนั้นเป็นหนังสือที่ใช้ในศาสนาอิสลามเกือบทั้งสิ้น ซึ่งเขียนเป็นภาษาเปอร์เซียอาหรับ ส่วนวรรณคดีต่าง ๆ มักใช้ภาษาเบงกาลี การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย มีมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ 3 แห่ง ซึ่งจัดระบบการสอนแบบตะวันตกคือ มหาวิทยาลัยดักกา (Dacca University) มหาวิทยาลัยราชชะฮี (Rajasahi University) และมหาวิทยาลัยจิตตะกอง (Chittagong University) นักศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยมักจะมีความคิดว่าเมื่อจบแล้วจะได้งานทำในตำแหน่งทางราชการ เพราะเป็นค่านิยมในการประกอบอาชีพของคนบังคลาเทศ (อบรม สตินภิบาล, 2520 : 98)

ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษา รัฐบาลได้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาประการหนึ่งคือ ต้องการทำให้การศึกษาสนองต่อความต้องการของประเทศ โดยการเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับผลผลิตของงาน คือให้การศึกษาสัมพันธ์กับการทำงานเพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้ให้แก่ชาติและความมุ่งหมายอีกประการหนึ่งคือ ต้องการพัฒนาการศึกษาและเปิดระบบ

การศึกษาให้แก่นักเรียนและนักศึกษาเลือกเรียนได้อย่างกว้างขวาง และจัดสวัสดิการให้นักเรียน นักศึกษาใช้สิทธิความเป็นพลเมืองดีให้ถูกต้องจนเป็นนิสัยเพื่อจะได้รับการศึกษาในระดับพอ เหมาะสมกับอัศภาพ หรืออย่างน้อยก็ทำให้จบขั้นต่ำสุดของระดับการศึกษาภาคบังคับเพื่อเพียงกับการดำรงชีวิตและเป็นพลเมืองดีของสังคม สำหรับความมุ่งหมายอีกประการหนึ่งคือต้องการสร้าง รูปแบบการศึกษาให้เหมาะสมกับความต้องการของคนส่วนใหญ่และการศึกษาระดับนี้จะเปิด อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะสนองความต้องการของพลเมืองและกำจัดการไม่รู้หนังสือให้หมดไป ประการสุดท้าย มุ่งใช้การศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นจึงเปิดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อให้เกิด การศึกษาของคนทำงานแล้วเป็นงานการศึกษาที่กะทัดรัดเพิ่มเติมเพื่อใช้พัฒนาในงานที่ทำอยู่โดยตรงอีก ทั้งเป็นการศึกษาพื้นฐานของคนในชุมชนที่พลาด โอกาสทางการศึกษาและผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาแต่ ่ด้อยโอกาสทางการศึกษา

การบริหารการศึกษาในท้องถิ่นชนบทอันกว้างใหญ่ของประเทศที่มีประชากรจำนวนมากที่จะต้องพัฒนา เน้นหนักไปที่การอาชีพของท้องถิ่น รัฐบาลมีนโยบายให้ประชาชนมีความ เชื่อมั่นในตนเอง ร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นและใช้กำลังคนรวมทั้งทรัพยากรต่าง ๆ ให้เป็น ประโยชน์ รัฐบาลมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้กว้างขวาง เพื่อขจัดช่องว่างทางการศึกษา ให้หมดไป อีกทั้งเพื่อขยายให้การศึกษาในระดับที่สามคือระดับอุดมศึกษา เข้าสู่จุดมุ่งหมายตาม ความต้องการทางเทคโนโลยีที่จะใช้พัฒนาประเทศและเพื่อพัฒนาระบบการบริหารการศึกษาให้ ถูกต้องตามหลักวิชา

กระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสภาพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเป็นสภานโยบาย สูงสุดโดยมีประธานทำหน้าที่ควบคุม ดูแลและกำกับการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีบทบาทในการวางแผน การจัดการ และการออกความเห็นหรือเสนอแนะต่อสถาบันการศึกษาและร่วมจัดโปรแกรมการศึกษา มหาวิทยาลัยมีหน้าที่รับผิดชอบ เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยเพื่อนำผลมาใช้พัฒนาประเทศ โดยมีคณะกรรมการพัฒนาการแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและให้ความร่วมมือทางด้านนวัตกรรม หน่วยงานเล็ก ๆ ในแต่ละอำเภอของ ทั้ง 19 อำเภอภายในประเทศมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับโครงการนำร่อง เพื่อฝึกอบรมครูประถม ศึกษาให้ออกไปทำการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและต้องการให้ครูทำงานแบบพัฒนาและเป็นผู้ นำทางความคิด สภาท้องถิ่นดำเนินงานเกี่ยวกับศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งจัดหลักสูตรรากฐานความ สมัยใจและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มีหน้าที่รับผิดชอบระบบการศึกษากว้างขวางมาก คือ ตั้งแต่การศึกษาระดับประถมศึกษาจนถึง ระดับอุดมศึกษา ยกเว้นเทคนิคและอาชีวศึกษา ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการ การศึกษาระดับเทคนิคเป็นการเฉพาะ ส่วนระดับอุดมศึกษาเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยโดยตรง

โครงสร้างระบบบริหารมีการกำหนดนโยบายจากส่วนกลางและกระจายการปฏิบัติไปสู่ภูมิภาค โดยเน้นหนักการศึกษานอกโรงเรียน เนื่องจากต้องการให้สัมพันธ์กับการพัฒนาท้องถิ่น จุดมุ่งหมายสำคัญอันดับแรกของการศึกษาคือต้องการให้การศึกษาดีขึ้นทุกระดับ การศึกษาระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอาชีวศึกษาในสมัยก่อน ดำเนินการโดยประชาชนและเป็นส่วนหนึ่งของเอกชนมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาของเอกชน 40,000 แห่ง ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลเข้าไปจัดการดำเนินการเกี่ยวกับโรงเรียนเหล่านี้ ในจำนวนระดับมัธยมศึกษา 8,500 แห่ง มีเพียง 150 แห่งเท่านั้นที่ดำเนินการ โดยรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อต้องการให้มีมาตรฐานเดียวกัน นอกจากนี้รัฐยังใช้โรงเรียนระดับประถมศึกษาประมาณ 200 แห่ง สงวนเอาไว้เป็นศูนย์การเรียนในท้องถิ่นเพื่อเป็นที่เรียนและแสวงหาความรู้ของคนในท้องถิ่นด้วย สำหรับโรงเรียนของคณงานมีการจัดขึ้นในโรงงานต่าง ๆ เพื่อให้คณงานพัฒนาทักษะของคนเพิ่มเติมและในชนบทที่ยังขาดโรงเรียนรัฐบาล วิทยาลัยฝึกอบรมและสถาบันวิจัย รัฐบาลมีพระราชบัญญัติจัดตั้งเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสถาบันเทคนิคและการฝึกอบรมทางอาชีวศึกษาได้รับความสนใจจากผู้เรียนอย่างกว้างขวาง

ด้านหลักสูตรและการวัดผล ในการเตรียมหลักสูตรและประมวลผลการสอนสำหรับแก้ปัญหาการเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษานั้น รัฐบาลได้กำหนดแนวทางและวิธีการให้สอดคล้องกับสภาพพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมในประเทศและได้กระทำอย่างจริงจังเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาเจตคติและความรู้ทางเทคนิค ใหม่ ๆ ในการนำมาใช้กับระบบการศึกษาหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนกับนอกโรงเรียนสัมพันธ์กัน นักเรียนส่วนใหญ่ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนก่อนตามกำหนดขั้นพื้นฐาน ส่วนคนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ รัฐบาลมีนโยบายด้านหนังสือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพัฒนาคนเหล่านี้ โปรแกรมการศึกษาของคณงานในโรงงาน จัดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาประถมกลางแจ้งอีกโครงการหนึ่ง การที่จัดเช่นนี้ก็เพื่อทำให้การศึกษาระดับพื้นฐาน ดึงดูดความสนใจแก่เด็กโดยผ่านสิ่งแวดล้อม โดยจัดให้มีประสบการณ์จริงและจัดสภาพการเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียน หลังจากประเทศได้รับเอกราชแล้วให้ใช้ภาษาบังคลาเทศสอนในโรงเรียนแทนภาษาอังกฤษ ปัจจุบันนักเรียนมีอิสระที่จะเลือกเรียนเป็นภาษาประจำชาติได้และการสอนด้วยภาษาบังคลาเทศเป็นภาษาบังคับทุกระดับการศึกษา ส่วนนักเรียนผู้ต้องการเรียนและสอบเป็นภาษาอังกฤษในโรงเรียนมัธยมชั้นสูงก็มีเปิดโอกาสให้เลือกภาษาเรียนได้ตามความสมัครใจและระดับมหาวิทยาลัยสามารถกระทำได้อย่างอิสระ ในอนาคตมีแนวโน้มที่จะนำวิชาด้าน เทคนิคและอาชีวศึกษาเข้าไปในระบบการศึกษาสามัญเพื่อให้เรียนคู่กันไป

ด้านการฝึกหัดครู มีนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นเป็นนโยบายที่นำหลักสูตรการฝึกหัดครู และหลักสูตรพัฒนาอาชีพครู และบุคลากรอื่น ๆ ไปใช้เพื่อการพัฒนาบุคคลและการพัฒนา

ประเทศไปพร้อม ๆ กัน ยกตัวอย่างเช่น ครูถูกฝึกอบรมให้เป็นเสมือนตัวแทนบุคลากรทางการศึกษา ทำหน้าที่สอนประชาชนและให้ความรู้กับชาวบ้านในท้องถิ่นไปด้วย โรงเรียนจึงเป็นเสมือนตัวแทนของรัฐในการเผยแพร่ข้อมูลและความรู้แก่ประชาชนในภูมิภาคของประเทศแต่ครูสอนโรงเรียนประถมส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะเป็นครูผู้หญิงมากขึ้น รัฐมีความต้องการครูผู้ชายเพื่อจะได้เข้าถึงชาวบ้านและทำงานหนักได้สะดวกขึ้น แต่ครูก็มีจำนวนไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงมีความมุ่งหมายเพื่อต้องการครูโรงเรียนระดับประถมและระดับมัธยมให้มากขึ้น การฝึกอบรมครูระยะสั้นจึงกระทำได้อย่างสะดวกมากและรัฐบาลสนับสนุนให้ครูเข้าร่วมในโครงการพัฒนาวิชาการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของสังคมไปพร้อมกัน โปรแกรมการฝึกอบรมจัดขึ้นเพื่อครู นักการศึกษาผู้ร่างหลักสูตรและบุคลากรที่สำคัญอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับฝึกหัดครูได้เข้าอบรมร่วมกัน ทำให้ครูได้พัฒนาขึ้นและฝึกหัดครูกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นไปด้วยในตัว

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เมื่อรัฐบาลของนายพลเออร์ซาด เข้าทำการบริหารและปกครองประเทศ ได้พัฒนาด้านการศึกษาหลายด้าน โดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศไปด้วยพร้อมกัน เมื่อประเทศได้รับเอกราชแล้ว บังคลาเทศยังประสบปัญหาภายในประเทศหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา รวมทั้งปัญหาจากภัยธรรมชาติที่ต้องประสบอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว ทำให้การจัดการศึกษาให้เป็นแบบแผนเดียวกัน และมีมาตรฐานเหมือนกันทั่วประเทศ ดังนั้น รัฐบาลจึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการรวมอำนาจ เพื่อให้การดำเนินการคล่องตัวขึ้น และวางแผนพัฒนาการศึกษาได้สะดวกขึ้น เพราะนโยบายที่แถลงไว้ มีใจความสำคัญว่า "ความมุ่งหมายของการศึกษา คือ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการศึกษาให้เปล่าทั้งชายและหญิงทุกคน จนกระทั่งถึงเกรดที่ 10 ในปี ค.ศ. 1992 เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตามอุดมการณ์ของอิสลาม รวมทั้งเพื่อยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและเพื่อขจัดความไม่รู้หนังสือให้หมดไป" เพราะหลังจากได้รับเอกราชใหม่ ๆ พลเมืองที่เป็นชายสามารถอ่านออก เขียนได้มีไม่ถึงร้อยละ 30 และพลเมืองที่เป็นหญิงสามารถอ่านออก เขียนได้มีไม่ถึง ร้อยละ 20 ในสมัยก่อนครูที่สอนหนังสือแก่เด็กคือ อิมาม ซึ่งเป็นผู้นำศาสนา จึงสอนแต่เรื่องของศาสนาอย่างเดียว ทำให้ความรู้ด้านอื่น ๆ ไม่ได้เรียน ดังนั้น เมื่อเป็นปากีสถานตะวันออกจึงได้มีการกำหนดนโยบายการศึกษาของปากีสถานร่วมกัน แต่เนื่องจากปากีสถานตะวันออกมีลักษณะหลายประการแตกต่างไปจากปากีสถานตะวันตก ดังนั้นทำให้นโยบายหลายอย่างไม่สามารถดำเนินการได้ เช่น พระราชบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาก่อนวัยเรียนมีไม่มากนัก การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาให้เปล่า แต่ไม่มีการศึกษาภาคบังคับจนถึงเกรดที่ 10 นักเรียนจะได้รับการเลื่อนชั้นโดยอัตโนมัติจนถึงเกรด

ที่ 9 ทำให้มาตรฐานแตกต่างกัน การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาแบบสหศึกษา หลัง จากเรียนไป 5 ปีของการศึกษา ก่อนขึ้นระดับมัธยมศึกษา จะต้องสอบวิชาแกน 5 วิชา คือ ภาษา อนุรักษ์ ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ทั่วไป วิทยาศาสตร์ทั่วไป หลักศาสนาอิสลาม และกลุ่มวิชา เลือกจาก พาณิชยกรรม เกษตรกรรม คหกรรมศาสตร์ อุตสาหกรรมศาสตร์ และกลุ่มทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับวิชาชีพ อีก 1 กลุ่มวิชาให้ผ่านก่อนเรียนต่อสูงขึ้น และในสัปดาห์หนึ่งมีเวลาเรียน 46 ถึง 51 คาบ คาบละ 40 นาที ในปีที่มี 3 ภาคการศึกษาซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการวางระบบที่เคร่งครัด มาก และไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบังคลาเทศซึ่งอยู่ในที่ลุ่มอากาศร้อนชื้น แต่เหมาะ กับ ปากีสถาน ซึ่งเป็นที่ดอนมีอากาศแห้ง จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บังคลาเทศต้องการแยกตัวเป็น อิสระปกครองตนเอง

ส่วนด้านหลักสูตร สำนักงานหลักสูตรและตำราเรียนแห่งชาติทำหน้าที่ควบคุม เกี่ยวกับหลักสูตรทั้งหมด รวมทั้งจัดโทรทัศน์เพื่อการศึกษาเพิ่มพูนความรู้ในการจัดโปรแกรม การศึกษาผู้ใหญ่ผู้ไม่รู้หนังสือ และมีกิจกรรมนอกหลักสูตร ได้แก่ การกีฬา เป็นการศึกษาให้ความรู้ เสริมจากบทเรียน

ในระหว่างสองปีแรกของการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการสอนความรู้เบื้องต้น ให้เด็กอ่านหนังสือได้ พร้อมด้วยการนับเลข วิทยาศาสตร์ทั่วไป การศึกษาเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะและศิลปปฏิบัติ ในระหว่างสามปีสุดท้ายสอนสังคมศึกษาและเตรียมตัวนักเรียนเพื่อขึ้นไป เรียนในระดับมัธยมศึกษาต่อไป

ส่วนในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของประเทศได้แก่ มหาวิทยาลัยดักกา และ มหาวิทยาลัยจิตตะกอง มหาวิทยาลัยเหล่านี้ยังได้ใช้วิธีเข้มงวดในเรื่องการสอนและนักศึกษาที่ สอบตกจะต้องเรียนซ้ำ นักศึกษาส่วนใหญ่นิยมเรียนทางศิลปศาสตร์และไม่นิยมเรียนทางแขนง วิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ ประเทศบังคลาเทศจึงขาดแคลนนักวิทยาศาสตร์ ช่างเทคนิค นักบริหารงานอุตสาหกรรมและทางด้านการศึกษาวิชาชีพยังมีน้อยมาก นักศึกษาที่ จบจากมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ยังนิยมเข้ารับราชการ แต่ไม่สามารถเข้าทำงานได้หมดเพราะมีอัตรา กำลังจำกัด พวกเขาจึงรู้สึกไม่พอใจอย่างมากและมักรวมกลุ่มกันร่วมมือกันต่อต้านรัฐบาล หรือเดินขบวนประท้วงอยู่เนือง ๆ ทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นหลายครั้ง

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้บังคลาเทศแยกตัวเป็นอิสระ เพื่อจะได้กำหนดการบริหารจัดการ การศึกษาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นฐานของตนอย่างแท้จริงมากกว่าใช้นโยบายเดียวกับปากีสถานตะวันตก

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของบังคลาเทศ ทำให้เห็นว่าการศึกษาของ ประเทศนี้เป็นผลกระทบที่ต่อเนื่องมายาวนานในครั้งประวัติศาสตร์ จากการศึกษาที่เป็นส่วนหนึ่งของ

ดินแดนชมพูทวีป ทำให้ได้รับอารยธรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมและภาษาไปจากอินเดีย จึงมีพื้นฐานในการจัดการศึกษาเป็นลักษณะเดียวกัน คือ อาศัยหลักการทางศาสนา และประชากรมีหลายเชื้อชาติทำให้มีภาษาพูดที่แตกต่างกัน แต่เมื่ออังกฤษเข้าปกครองดินแดนแถบนี้ อิทธิพลของอังกฤษในการวางรูปแบบการศึกษา การใช้ภาษาอังกฤษ และการจัดระบบต่าง ๆ ในการบริหารประเทศซึ่งอังกฤษวางรากฐานได้ ยังคงได้ดำเนินสืบมาในระบบการศึกษาของบังคลาเทศ

แต่เนื่องจากประวัติศาสตร์ของบังคลาเทศ เมื่อแยกออกจากอินเดียภายหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว ยังมีได้เป็นประเทศอิสระปกครองตนเองเหมือนอย่างปัจจุบัน หากแต่เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศปากีสถาน เรียกว่า ปากีสถานตะวันออก ซึ่งศูนย์กลางอำนาจการบริหารประเทศปากีสถานอยู่ที่ปากีสถานตะวันตก ทำให้การจัดการศึกษาและพัฒนาประเทศไม่เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนาและความต้องการของประชากรชาวบังคลาเทศอย่างแท้จริง ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างปากีสถานทั้งสอง เพราะมีความแตกต่างกันในสภาพพื้นฐานของการพัฒนาประเทศดังกล่าว นอกจากนี้ยังเห็นได้ชัดว่าจากสภาพที่ตั้งของทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ห่างไกลกันถึง 1,000 ไมล์ โดยมีอินเดียซึ่งเป็นประเทศใหญ่คั่นกลางอยู่ทำให้การติดต่อประสานงานและดำเนินการบริหารให้ต่อเนื่องเป็นแบบแผนเดียวกัน รวมทั้งความรู้สึกสำนึกของคนในชาติที่ไม่หล่อหลอมเป็นชาติเดียวกัน แต่มีความรู้สึกว่าเป็นคนละชาติ เพราะลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมบางประการที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดเป็นสงครามกลางเมืองขึ้นและแยกเป็นคนละประเทศในที่สุด

เมื่อเป็นประเทศเอกราชโดยสมบูรณ์ในชื่อใหม่ว่า บังคลาเทศ ก็เกิดความไม่สงบภายในประเทศขึ้นอีกหลายครั้งส่งผลให้เกิดการยึดอำนาจและรวมอำนาจปกครองประเทศภายใต้การนำของรัฐบาลทหาร การบริหารจึงเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและเป็นเอกภาพของชาติ การศึกษาจึงสะท้อนภาพการบริหารประเทศออกมาในลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจ มีตัวแทนของส่วนกลางไปประจำตามภูมิภาคและกำกับดูแลในเชิงนโยบาย ซึ่งรัฐบาลก็ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับมีโรงเรียนอยู่ทั่วทุกพื้นที่ เพื่อให้ความรู้ขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน พัฒนาคนไม่รู้หนังสือให้อ่านออกเขียนได้ และฝึกทักษะอาชีพ เพื่อประกอบอาชีพได้ รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนที่ด้อยโอกาสได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองเพิ่มขึ้น และมีนโยบายเน้นด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาประเทศเป็นลำดับต่อไป

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศศรีลังกา

ศรีลังกามีลักษณะภูมิประเทศเป็นเกาะมีพื้นที่ 25,332 ตารางไมล์ ตั้งอยู่ปลายสุดของคาบสมุทรอินเดีย อยู่ห่างจากประเทศอินเดียประมาณ 18 ไมล์ ในสมัยโบราณเคยรวมเป็นส่วนหนึ่งของอนุทวีปอินเดียหรือชมพูทวีป ในทางยุทธศาสตร์จัดว่าเป็นที่ตั้งที่สำคัญสำหรับเป็นเมืองท่าติดต่อค้าขายทางทะเลระหว่างประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก เมื่อมีการขุดคลองคอดเป็นช่องแคบเพื่อให้สะดวกในการเดินเรือตั้งแต่ ค.ศ. 1480 จึงทำให้แยกออกจากดินแดนใหญ่ของชมพูทวีปไป แต่เนื่องจากส่วนที่แยกไปเป็นเกาะศรีลังกานั้นมีภูมิอากาศที่ดีกว่าดินแดนที่เป็นพื้นภาคพื้นทวีป อีกทั้งมีพืชพันธุ์ธัญญาหารที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีผู้คนอพยพไปอยู่มากขึ้น ประชาชนศรีลังกาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากจำนวน 8 ล้านคนในปี ค.ศ. 1953 เป็น 15.3 ล้านคนในปี ค.ศ. 1982 ในขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่เนื่องจากการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น รัฐบาลได้พยายามขยายเนื้อที่การเพาะปลูก โดยปรับปรุงบริเวณที่แห้งแล้งให้กลายเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เป็นการมุ่งใจให้ประชาชนได้เข้าไปอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและพัฒนาพื้นที่ให้ใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ต่อไป

อุตสาหกรรมของศรีลังกาไม่ค่อยก้าวหน้าเท่าใดนัก เพราะยังมีอยู่น้อย รัฐบาลพยายามกระตุ้นให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ในระยะแรกเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก และคนงานทั้งหมดไม่เกิน 600 คน ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล ในปี ค.ศ. 1955 รัฐบาลได้ประกาศใช้ พ.ร.บ. สนับสนุนอุตสาหกรรมทำให้ศรีลังกามีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีกหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา น้ำมันพืช คี.ดี.ที. กลอรีน กระดาษ เครื่องหนัง ซีเมนต์ ไม้สัก

การทำเหมืองแร่ เหมืองแร่ที่ใหญ่ที่สุดของศรีลังกาคือเหมืองแร่แกรไฟท์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ พลอย เป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ พลอยของศรีลังกาเป็นที่นิยมแก่ชาวต่างประเทศ เพราะมีความสวยงามมาก นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปโคลัมโบ และแคนดี้ พบว่ามีร้านขายพลอยอยู่ทั่วไป นอกจากพลอยแล้วยังมีอัญมณีชนิดอื่น ๆ เช่น ทับทิม บุศราคัม โกเมน เพทาย ที่ทำรายได้ให้กับศรีลังกาอีกเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีการลงทุนขุดแร่โมนาไซต์ และแร่เหล็กที่มีคุณภาพสูงอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศ

เศรษฐกิจ ในระหว่างปี ค.ศ. 1974-1975 ศรีลังกาประสบภาวะเศรษฐกิจเงินเฟ้ออย่างรุนแรง มีผลทำให้การพัฒนาประเทศหยุดชะงัก สินค้าขาดแคลนและมีราคาสูง สินค้าออกเป็นอุตสาหกรรมไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะผลผลิตภายในประเทศราคาสูง ปัญหาเรื่องอาหารยังผลิตไม่พอเพียง ในปี ค.ศ. 1974 รัฐบาลพยายามเจรจากับต่างประเทศเพื่อซื้อสินค้าข้าว แป้ง ในปีหนึ่ง ๆ

ศรีลังกาต้องการข้าวจากนอกประเทศประมาณ 4 แสนตัน โดยซื้อจากจีนประมาณ 250,000 ตัน ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนกับยางที่ศรีลังกาขายให้แก่จีน ซื้อข้าวจากประเทศไทย ประมาณ 95,000 ตัน จากปากีสถานประมาณ 55,000 ตัน การที่ศรีลังกาผลิตอาหารไม่พอเพียงรัฐบาลจึงต้องใช้วิธีปันส่วนอาหารในประเทศ เช่น ข้าวกำหนดให้คนละ 6 ปอนด์ต่อสัปดาห์ น้ำตาลจะได้รับคนละ 3 ปอนด์ต่อเดือน ภาวะเศรษฐกิจในช่วงปี ค.ศ. 1975-1976 ของศรีลังกาไม่ดีขึ้นรายได้ประชาชาติได้เพิ่มขึ้น แต่ขณะเดียวกันราคาสินค้าสูงถึง 3.4 % ศรีลังกาได้รับผลกระทบกระเทือนจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของโลก รัฐบาลพยายามใช้นโยบายสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ มีการแก้ไขกฎหมายปรับปรุงการเก็บภาษีเพื่อดึงดูดชาวต่างประเทศให้มาลงทุน อย่างไรก็ตามการที่ยังมี พ.ร.บ. อนุญาตให้รัฐบาลเข้ายึดทรัพย์สินของเอกชนได้จึงเป็นอุปสรรคที่ทำให้ชาวต่างประเทศไม่ค่อยกล้ามาลงทุน ในปี ค.ศ. 1976 เกิดภาวะแห้งแล้งทำให้ผลิตข้าวได้น้อยลง นอกจากปัญหาเรื่องดินฟ้าอากาศแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องการบริหารของราชการซึ่งไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ เมื่อข้าราชการเข้าไปบริหารธุรกิจของประเทศ จึงทำให้การจัดการและการบริหารงานเรื่องข้าวขาดประสิทธิภาพไปด้วย ในสมัยรัฐบาลของนายชัยวัณณะ (Chaya Vattana) พยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยการใช้ระบบเสรีบางอย่างจึงได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศ เช่น บริษัทจากสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน ญี่ปุ่น เซกโกสโลวาเกีย และโซเวียต เข้าไปลงทุนอย่างมากในช่วงปี ค.ศ. 1978-1980 รัฐบาลศรีลังกาพยายามแสวงหาเงินทุนจากต่างประเทศ โดยการขอความช่วยเหลือจากประเทศต่าง ๆ เช่น กู้เงินจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย เพื่อนำมาใช้ในการทำโรงงานอุตสาหกรรมผลิตปุ๋ย การสำรวจแหล่งน้ำมันโดยการลงทุนร่วมกับรัสเซียประเทศที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ศรีลังกา เช่น ซาอุดีอาระเบีย สหรัฐอาหรับเอมิเรต บาห์เรน คูเวต ฮอลันดา รัสเซีย สหรัฐอเมริกา เยอรมัน เกาหลี จีน อังกฤษ นโยบายแก้ปัญหาเศรษฐกิจของศรีลังกาในขณะนั้นมีนโยบายหลัก คือ ทำอย่างไรจึงจะผลิตอาหารให้เพียงพอเลี้ยงพลเมืองของตนได้อย่างพอเพียง ส่วนทางด้านอุตสาหกรรมนั้นต้องเร่งผลิตสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพของประชาชนโดยด่วนและสินค้าเหล่านี้จะต้องมีราคาถูกด้วย เพื่อบริการแก่ประชาชน (ประชุมพร กงทน, 2529 : 8-12)

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ประชากรของประเทศศรีลังกาประกอบด้วยชนเชื้อชาติใหญ่ ๆ อยู่ 2 เชื้อชาติและเชื้อชาติอื่น ๆ คือ

1. ชาวสิงหลมีประมาณร้อยละ 79 ของประชากรทั้งหมด ชาวสิงหลเป็นพวกที่อพยพมาจากทางเหนือของอินเดียมาอยู่ที่เกาะลังกาเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว ชาวสิงหลได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งที่เกาะลังกากระจัดกระจายทั่วไปยกเว้นทางภาคเหนือ ซึ่งเป็นดินแดนที่แห้งแล้ง ชาวสิงหลพูดภาษาสิงหล ซึ่งเป็นตระกูลภาษาอินโดยูโรเปียน และได้รับอิทธิพลมาจากภาษาสันสกฤต

ชาวสิงหลประมาณร้อยละ 43 นับถือศาสนาพุทธ ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ ชาวสิงหลมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของคนและมีความรู้ดีกว่าพวกเขาคือชนชั้นปกครอง ควบคุมการค้าและอุตสาหกรรมของประเทศเป็นส่วนใหญ่

2. ชาวทมิฬมีประมาณร้อยละ 13 ของพลเมืองศรีลังกา พวกนี้ดำรงชีวิตแยกตัวไปจากชาวสิงหลโดยเด็ดขาด กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 อังกฤษสนับสนุนให้ชาวทมิฬซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของอินเดียอพยพเข้ามาในศรีลังกา ในฐานะเป็นกรรมกรรับจ้างทำงานในไร่นาของอังกฤษ รัฐบาลอินเดียถือว่าชาวทมิฬซึ่งอพยพเข้ามาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นประชากรของอินเดีย แต่รัฐบาลถือว่าชาวทมิฬเป็นประชากรของศรีลังกา ชาวทมิฬส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือและภาคตะวันออกของประเทศ พวกเขาต้องต่อสู้กับชาวสิงหลเพื่อความอยู่รอดติดต่อกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ชาวทมิฬพูดภาษาทมิฬ ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาดราวิเดียน อันมีลักษณะแตกต่างไปจากภาษาสิงหลโดยสิ้นเชิง ชาวทมิฬส่วนใหญ่ นับถือศาสนาฮินดู และประมาณร้อยละ 10 นับถือคริสต์ ชาวทมิฬไม่ค่อยได้รับการศึกษาและเป็นพลเมืองที่มีฐานะต่ำต้อยกว่าชาวสิงหล

3. ชนเชื้อชาติอื่น ๆ ได้แก่ พวกมัวร์ พวกนี้นับถือศาสนาอิสลามมีอยู่ประมาณร้อยละ 8 ของประชากรทั้งหมด สืบเชื้อสายมาจากพ่อค้าอาหรับซึ่งเข้ามาค้าขายเครื่องเทศเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 8 พวกพ่อค้าอาหรับได้แต่งงานกับชาวพื้นเมืองและตั้งชุมชนมุสลิมขึ้น ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ทางแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก พวกมัวร์ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของร้านค้าและประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในเมือง พูดภาษาสิงหลแต่บางส่วนก็พูดภาษาทมิฬ นอกจากนี้ยังมีประชาชนที่สืบเชื้อสายมาจากชนชาติต่าง ๆ และเป็นชนกลุ่มน้อย เช่นพวกชนชาติมาเลย์ อีฟกัน คัทซ์ จีน อีกจำนวนหนึ่ง

ด้านศาสนา ชาวสิงหลส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ส่วนพวกทมิฬนับถือศาสนาฮินดู พวกมัวร์ และมลายุนับถือศาสนาอิสลาม พวกเชื้อสายตะวันตกนับถือคริสต์ สถิติผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ มีดังนี้ พุทธร้อยละ 64 ฮินดูร้อยละ 19 อิสลามร้อยละ 6.4 คริสต์ 8.9 อื่น ๆ ร้อยละ 1.6 ตามความเชื่อแบบเก่าและตามเทพนิยายของศรีลังกาบอกว่า ชาวพื้นเมืองเดิมของศรีลังกาเป็นพวกชกซ์กับพวกนาค จึงมีการนับถืองูและปีศาจ คนในสมัยโบราณมีความเชื่อเรื่องความดีความชั่ว ซึ่งแสดงออกมาในรูปของพลังธรรมชาติที่ลึกลับจึงมีการนับถือปีศาจบางคนและรูปร่างชนิด เช่น ภูเห่า เป็นต้น ต่อมาในตอนหลังประชาชนเปลี่ยนไปนับถือพุทธกับฮินดูแต่ก็ยังไม่ละทิ้งความเชื่อเดิม ทุกวันนี้ประชาชนยังมีความเชื่อกันว่าปีศาจแห่งความชั่วร้ายอาจจะนำความวิบัติความเจ็บป่วยมาให้แก่ประชาชน จึงมีการเดินรำเพื่อเอาใจปีศาจ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อว่า ภูเห่าจะปกป้องทารกมิให้ถูกแคดแคดเผาบ้าง ภูเห่ามีความสัมพันธ์ศักดิ์สิทธิ์กับพระพุทธเจ้าบ้าง

ผู้ที่นับถือทั้งพุทธและฮินดูมีความเชื่อว่างูเห่าจะให้ความคุ้มครอง ฉะนั้นเมื่อชาวศรีลังกาพบงูเห่า จึงไม่ยอมทำร้าย จึงทำให้ชาวศรีลังกาถูกรังแกกักตขยบ่อยครั้ง

พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีประชาชนชาวศรีลังกานับถือมากที่สุด ศาสนาพุทธในศรีลังกายังมีความเข้มแข็งและปรับตัวให้เข้ากับฮินดูซึ่งเป็นลัทธิที่ถือกันมาตั้งแต่ดั้งเดิม ดังนั้นในวัดของพุทธจะมีเทพเจ้าของลัทธิฮินดูไว้ในวัดด้วย หลังจากที่พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามายังศรีลังกาได้ไม่นาน ศาสนาพราหมณ์เริ่มเสื่อมอิทธิพล ประชากรหันมารับพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนาแทนศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาในศรีลังกาปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 4 นิกายใหญ่ๆ และแต่ละนิกายก็แตกย่อยลงไปอีก จึงมีความแตกต่างกันมากมาย ต่างฝ่ายต่างอ้างว่านิกายของตนถูกต้อง นิกายที่มีลักษณะใกล้เคียงกับของดั้งเดิมมากที่สุดก็คือนิกายหินยาน และนิกายนี้ยังเป็นที่ยอมรับแพร่หลายในประเทศเอเชียอาคเนย์ เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร อีกด้วย สำหรับในอินเดียสมัยโบราณนั้น นิกายที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ นิกายมหายาน นิกายนี้ได้แพร่หลายไปสู่ทิเบต เนปาล จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม นิกายนี้สอนหลักธรรมในการหลุดพ้นจากความทุกข์ โดยยึดมั่นต่อความเชื่อความศรัทธาและการปฏิบัติในทางที่ดี ชาวศรีลังกาปัจจุบันส่วนใหญ่ยังนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ในสมัยโบราณผู้นำศาสนาบางคน พยายามนำศาสนาเข้าไปพัวพันกับการเมืองมากกว่าที่จะยึดหลักธรรมสอนของศาสนา ผู้นำชาวพุทธต้องการที่จะให้พุทธศาสนามีอิทธิพลเหนือรัฐบาลภายใต้กษัตริย์ชาวสิงหล พวกพระชั้นสูงจึงเข้าไปเป็นที่ปรึกษา กษัตริย์ จนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบัน พุทธศาสนาก็มีส่วนผูกพันกับการเมือง ดังเช่น ในปี ค.ศ. 1956 พระภิกษุหลายรูปได้มีบทบาทสำคัญในการเลือกตั้ง และมีส่วนผลักดันให้ทางราชการใช้ภาษาสิงหลเป็นภาษาประจำชาติภาษาเดียว ให้มีเครื่องแต่งกายประจำชาติ สนับสนุนโรงเรียนวัดในพุทธศาสนา การที่พระบางส่วนเข้ามายุ่งกับการเมือง ทำให้พวกพระที่ยึดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักรู้สึกสลดใจต่อพวกที่เล่น และมีความรู้สึกรังเกียจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ากำลังถูกบิดเบือน พระที่เคร่งวินัยพยายามที่จะปฏิรูปศาสนาให้ถูกต้อง แต่ก็เปลี่ยนแปลงไปได้เพียงเล็กน้อย เพราะชาวสิงหลที่ถือพุทธมักจะมีมุมมองเป็นเรื่องธรรมดา มิได้มีความรู้สึกรังเกียจว่าเป็นเรื่องที่ไม่สมควรในการนำเอาศาสนาเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ปัจจุบันนี้ ชาวพุทธในศรีลังกา ก็ยังปฏิบัติตามประเพณีพุทธศาสนา เช่น ตักบาตรทำบุญ การไปวัดในวันพระ การทำพิธีต่างๆ ที่วัด การเดินทางไปร่วมพิธีฉลองเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนา

ลัทธิฮินดู ลัทธิฮินดูในศรีลังกา มีการปฏิบัติพิธีต่างๆ เช่นเดียวกับประชาชนทางภาคใต้ของอินเดีย ผู้ที่นับถือได้รับเอาประเพณี พิธีต่างๆ จากชาวอินเดียภาคใต้ ชาวศรีลังกาที่ถือลัทธิฮินดูมีความเชื่อว่า ศาสนาพุทธกับฮินดูมีความเกี่ยวพันกัน ส่วนใหญ่ นับถือในหมู่พวกชาวทมิฬซึ่งมีลักษณะอนุรักษนิยม นับถือพระศิวะเป็นพระเจ้ามากกว่าที่จะนับถือว่าเป็นผู้ทำลายใน

ศาสนาพราหมณ์ นอกจากนับถือพระศิวะแล้ว ยังนับถือพระวิษณุในฐานะเป็นผู้คุ้มครอง แต่มีวัดสำหรับบูชาพระวิษณุไม่มากนักวัดที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาพระศิวะมีอยู่ทั่วไป โดยปกติแล้ว วัดในลัทธิฮินดูจะมีลักษณะหุรุกรามาก ด้านหน้าของวัดจะมีภาพของเทพเจ้าต่าง ๆ ของลัทธิฮินดูในลักษณะสีสรรงดงาม เมื่อเปรียบเทียบกับวัดของพุทธศาสนา วัดของพุทธศาสนานิยมสร้างเจดีย์เป็นรูปประฆัง ในโบสถ์จะมีรูปปั้นของพระพุทธรูป ตามฝาผนังจะมีภาพเขียนเกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธรูป ในศรีลังกามีใช่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใดที่ชาวพุทธจะนับถือเทพเจ้าของฮินดูด้วย เพราะพระพุทธรูปในคอนแรกนั้นท่านก็ทรงนับถือฮินดูด้วย สำหรับในศรีลังกา นั้นประชาชนส่วนใหญ่ นับถือสองศาสนาคู่กันมาโดยตลอดเป็นเวลา 2 พันปี

ศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมศรีลังกาปฏิบัติตามกฎหมายของศาสนาอิสลาม สวมหมวกแบบชาวอิสลามสวมมนต์วันละ 5 ครั้ง หันหน้าไปทางเมืองเมกกะ อุดอาหารในเดือนถือบวช เดินทางไปยังเมืองเมกกะเพื่อนัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าพอจะมีเงินอยู่บ้าง พวกเขาจะสร้างโรงเรียนเป็นของตนเอง มีสุเหร่า มีประเพณี และพิธีต่างๆ ตามแบบชาวมุสลิมทั่วไป

ศาสนาคริสต์ ผู้ที่นับถือมีอยู่ประมาณร้อยละ 9 ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกได้แพร่หลายเข้าสู่ลังกาโดยมิชชันนารีชาวโปรตุเกสเป็นผู้นำเข้ามาเผยแพร่ และแพร่หลายมากขึ้นในสมัยดัตช์และอังกฤษ ปกครองศรีลังกาชาวคริสต์ศรีลังกาส่วนใหญ่ นับถือนิกายโรมันคาทอลิก ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์นั้นนับถือกันมากในหมู่พวกทมิฬ พวกมิชชันนารีคณะต่าง ๆ ที่สอนศาสนาคริสต์ในศรีลังกา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ได้แก่ คณะฟราซิสกัน คณะเยซุอิต คณะอกุสดีเนียน คณะโดมินิกัน พวกมิชชันนารีเหล่านี้ได้ช่วยสร้างความเจริญให้แก่ศรีลังกาอยู่มากดังเช่น ในปี ค.ศ. 1816 ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยจาฟฟนา และโรงเรียนอีกหลายแห่ง นอกจากนี้ยังได้สร้างความเจริญทางการแพทย์อีกด้วย อันเป็นรากฐานการศึกษามาจนถึงปัจจุบัน (ปิยนาด บุนนาค, 2534 : 11-14)

กล่าวได้ว่า ประชากรและศาสนาในศรีลังกา มีความแตกต่างกันจนแยกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ อย่างเห็นได้ชัด

ด้านการเมืองการปกครอง ศรีลังกาเป็นประเทศที่ได้รับอิสรภาพในปี ค.ศ. 1948 ภายหลังตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษเมื่ออยู่ภายใต้การปกครองมีชื่อว่าซีลอน เปลี่ยนมาเป็นชื่อศรีลังกาซึ่งเป็นชื่อเดิมในวันที่ 22 พฤษภาคม ค.ศ. 1972 ศรีลังกาใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ในปี ค.ศ. 1978 แทนรัฐธรรมนูญฉบับเก่าฉบับปี ค.ศ. 1972 ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ให้จัดตั้งสมาชิกแห่งชาติเป็นสภานิติแห่งชาติมีสภาเดี่ยวประกอบด้วย สมาชิก 168 นาย อยู่ในวาระ 6 ปี หากไม่ถูกยุบสภา

เมื่อพิจารณาจากความเป็นมาในอดีต พบว่า ศรีลังกาเคยเป็นดินแดนเดียวกับชมพูทวีป คือ อินเดีย มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา มาก พ่อค้าชาวโปรตุเกสและชาวฮอลันดาหรือ ดัตช์เดิมทางมาค้าขายบ่อย เพราะเป็นเส้นทางผ่านไปยังภูมิภาคอื่นและเข้าปกครองอยู่ระยะหนึ่ง ภายหลังหลุดพ้นจากการถูกโปรตุเกสและดัตช์ปกครองแล้ว ศรีลังกาก็ตกเป็นอาณานิคมของ อังกฤษในปี ค.ศ. 1798 อังกฤษได้เข้ามาปลูกกาแฟ ชา ยางพารา บนที่ดินอุดมสมบูรณ์ของ ศรีลังกา และให้รัฐธรรมนูญแก่ศรีลังการะหว่างปี ค.ศ. 1798-1928 เป็นจำนวนถึง 6 ฉบับ รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ค.ศ. 1931 อังกฤษให้ศรีลังกามีอำนาจปกครองตนเองในขอบเขตที่กว้างขวาง ยิ่งขึ้น

ศรีลังกากลายเป็นประเทศปกครองตนเองแห่งจักรภพอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. 1948 ภายหลัง สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว เมื่ออังกฤษเริ่มให้เอกราชแก่ดินแดนโพ้นทะเล ศรีลังกาจึงได้ รับเอกราชและปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตยตามแบบที่อังกฤษวางรากฐานไว้ แต่ประชาธิปไตยในศรีลังกายังไม่มีเสถียรภาพนักเพราะเมื่อได้เอกราชปกครองตนเอง ผู้นำยัง ขาดประสบการณ์ในการบริหารประเทศ ประกอบกับภายในประเทศมีชนหลายเชื้อชาติ หลาย ศาสนา ทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด และแย่งชิงอำนาจกันระหว่างผู้นำ ทำให้การเมืองไม่ มั่นคง ส่งผลกระทบคือการวางระบบการบริหารและพัฒนาประเทศ หลายยุคหลายสมัยที่รัฐบาล ขึ้นมาบริหารประเทศเป็นรัฐบาลผสม แล้วบริหารประเทศไม่นานก็ต้องเลือกตั้งใหม่ ทำให้การ ดำเนินนโยบายขาดช่วงไม่ต่อเนื่อง ดังเช่น รัฐบาลของนางสิริมาโว บันดาราไนยเก นายกรัฐ- มนตรีหญิงคนแรกของประเทศเป็นรัฐบาลผสมประกอบด้วยพรรคการเมืองต่าง ๆ หลายพรรค โดยเฉพาะฝ่ายซ้ายได้ดำเนินนโยบายมุ่งไปทางสังคมนิยม ในช่วงระยะ 5 ปี นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1971 เป็นต้นไปรัฐบาลประสบความสำเร็จหลายอย่างในการพัฒนาประเทศ เช่น ออกกฎหมาย ปฏิรูปที่ดินกำหนดผู้ยึดครองที่ดินได้มากที่สุด คนละไม่เกิน 50 เอเคอร์ และมีบ้านได้ไม่เกินกว่า 1 หลัง ขยายการค้าและอุตสาหกรรมของรัฐ รวมทั้งปฏิรูปกฎหมาย แต่เนื่องจากรัฐบาลมัก ขัดแย้งประกอบด้วยหลายพรรค ฉะนั้นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลกันเองบ่อย ๆ จนบางครั้งนางสิริ มาโว ต้องปลดรัฐมนตรีบางคนออกจากตำแหน่ง ต้นปี ค.ศ. 1975 นางสิริมาโวต้องประสบ ปัญหาคารเรียวกร้อจากรวมกรซึ่งต้องการให้เพิ่มค่าแรง รวมทั้งสหภาพการค้าเรียกร้องให้โอน ธนาคาร โรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจต่าง ๆ เป็นของรัฐ ขณะที่เหตุการณ์กำลังวุ่นวายอยู่นั้น รัฐบาลก็ใกล้จะหมดวาระในปี ค.ศ. 1977 พรรครัฐบาลกลัวว่าจะเตรียมเลือกตั้งไม่ทัน เพราะ คะแนนนิยมรัฐบาลจากประชารตกต่ำลงไปทุกที พรรคฝ่ายค้านได้คัดค้านรัฐบาลอย่าง รุนแรงในกรณีที่พยายามเลื่อนการเลือกตั้งออกไปหลังจากกำหนด แต่แล้วในต้นปี ค.ศ. 1976

ได้เกิดเหตุร้ายแรงขึ้นอีกระหว่างชาวสิงหลกับชาวทมิฬได้ยกพวกปะทะกันบาดเจ็บล้มตายไปหลายคนทำให้รัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉินและห้ามราษฎรออกจากบ้านในเวลาที่กำหนด ในการเลือกตั้งเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1977 พรรครัฐบาลประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมได้รับเลือกเพียง 8 ที่นั่ง ขณะที่พรรคสหแรงงานแห่งชาติได้รับเลือกมากที่สุด ได้ที่นั่ง 139 ที่นั่ง รองลงไปคือพรรคแนวร่วมทมิฬได้ 16 ที่นั่ง การที่นางสิริมาโว บันดาราไนยเก พ่ายแพ้อย่างมากเช่นนี้เนื่องจากบริหารประเทศมา 7 ปี แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่สำคัญได้เช่น (ประทุมพร วัชรเสถียร, 2515 : 18-22)

1. ไม่สามารถแก้ไขปัญหาค่าราคาสูงได้
2. ประชากรว่างงานมากขึ้น
3. ระหว่างประกาศใช้ภาวะฉุกเฉิน รัฐบาลได้ริครอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน นอกจากนั้นยังมีการคอร์รัปชันในวงราชการอยู่มาก

4. การสไตรค์ของกรรมกร พนักงานรัฐวิสาหกิจ ข้าราชการมีอยู่บ่อยครั้ง
5. ความแตกแยกในคณะรัฐมนตรีมีหลายครั้ง

ภายหลังจากการเลือกตั้งปี ค.ศ. 1977 นายชัยวัฒน์ ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ส่วนนางสิริมาโว บันดาราไนยเก เป็นหัวหน้าฝ่ายค้านในสภา ปัญหาการเมืองในช่วงระยะนี้ของศรีลังกาค่อยบรรเทาลง แต่รัฐบาลก็ประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำและปัญหาเงินเฟ้อ นอกจากนั้นปัญหาชาวทมิฬก็ยังเป็นปัญหาใหญ่ที่รัฐบาลจะต้องคอยแก้ไขกันไป เพราะก่อความไม่สงบอยู่เป็นประจำ

การเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1982 ผู้ชนะการเลือกตั้งคือนายชาเยวร เทเน (Chayavar Tene) ความตึงเครียดระหว่างคนกลุ่มน้อยชาวทมิฬ กับชนกลุ่มใหญ่ชาวสิงหล ทำให้เกิดการต่อสู้นองเลือดระหว่างคนทั้งสองกลุ่มในปี ค.ศ. 1983 แล้วนับแต่นั้นมาสถานการณ์เพิ่มความเลวร้ายมากยิ่งขึ้น ในศรีลังกา มีชาวทมิฬประมาณ 2.6 ล้านคน ในขณะที่มีชาวสิงหลถึง 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด 16 ล้านคน ชาวทมิฬหัวรุนแรงทำการต่อสู้เพื่อแยกตัวออกเป็นอีกประเทศหนึ่งอิสระ ทำให้รัฐบาลต้องปราบปรามอย่างรุนแรงจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองขึ้น ในช่วงท้ายของปี ค.ศ. 1986 การเจรจาดังกล่าวทั้งสองฝ่ายล้มเหลว ในช่วงต้นปี ค.ศ. 1987 พวกสิงหลบุกเข้าเผาผลาญบ้านเรือนชาวทมิฬ ทำให้รัฐบาลต้องต่อสู้ในบริเวณฐานปฏิบัติการของพวกกองโจร ซึ่งถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะประสบความสำเร็จ แต่สงครามกลางเมืองก็ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นทำให้ความหวังของการเจรจาทันทีกลับชะงักออกไประยะหนึ่ง จนกระทั่งสามารถเจรจาทันทีลงนามกันในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1987 ระหว่างนายชาเยวร เทเน นายกรัฐมนตรีศรีลังกา กับนางอินทิรา คานธี นายกรัฐมนตรีแห่งอินเดีย มีข้อ

เรียกร้องให้ปลดอาวุธทหารหมิพห่าศึกกับกองโจรหมิพ ให้ภาษาอังกฤษมีฐานะเป็นภาษาทางการเช่นเดียวกับภาษาสิงหล ให้บริเวณถิ่นที่อยู่ของชาวหมิพมีอิสรภาพปกครองตนเองทางการเมืองมากยิ่งขึ้น จัดตั้งกองกำลังสันติภาพตามข้อเรียกร้องดังกล่าว เรื่องนี้นำไปสู่การสู้รบระหว่างกองทหารอินเดียกับทหารชาวหมิพ ในบริเวณภาคเหนือและระหว่างทหารอินเดียกับชาวสิงหล หัวรุนแรงทางภาคใต้ของศรีลังกา ส่งผลให้เกิดภาวะความตึงเครียดทางการเมืองในภูมิภาคเอเชียได้ โดยทั่วไป เพราะมีการแตกแยกกันออกเป็นหลายฝ่าย ต่อมามีการตกลงกันได้ทำให้เหตุการณ์สงบขึ้นและคลายความตึงเครียดลงในบางโอกาส แต่เป็นความสงบที่ไม่ยั่งยืนนัก เพราะเมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลแต่ละครั้งก็มักเกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นอยู่เสมอระหว่างประชาชน 2 เชื้อชาตินี้ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศศรีลังกา ได้มีพัฒนาการมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ ตั้งแต่สมัยโบราณที่มีการศึกษากันตามจารีตประเพณีของชนเผ่าแต่ละเผ่าพันธุ์เพื่อความอยู่รอดของชีวิต และผูกพันกับธรรมชาติ เป็นการศึกษาเพื่อดำรงอยู่ในสังคม ยึดถือตามหลักศาสนาและความเชื่อที่ต่อเนื่องมาจากบรรพบุรุษ จนกระทั่งอังกฤษเข้าปกครองดินแดนแถบนี้ การศึกษาได้ถูกวางรากฐานจากอังกฤษให้เป็นแบบแผนเดียวกันในชมพูทวีป แต่เนื่องจากพื้นที่มีความกว้างใหญ่ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงในหลายพื้นที่ที่ยังคงปฏิบัติตามจารีตประเพณีเดิมอยู่เหมือนเดิม แต่ในกรณีของศรีลังกา ซึ่งมีอาณาเขตไม่กว้างใหญ่นัก ประกอบกับเป็นเมืองท่าที่เชื่อมโยงไปยังภูมิภาคอื่นได้โดยสะดวกจึงรับแบบแผนจากอังกฤษมาได้เกือบทั้งหมด เพราะอังกฤษก็ตั้งหลักแหล่งอยู่ตามเมืองท่าสำคัญของศรีลังกาหลายเมืองเป็นการถาวร ทำให้อิทธิพลอังกฤษกระจายอยู่ทั่วไปในเกาะศรีลังกา

ศรีลังกาเป็นประเทศที่ประชาชนได้รับการศึกษาดีแห่งหนึ่งในเอเชีย ประมาณว่าประชาชนศรีลังกาที่ได้รับการศึกษาภาคบังคับมีอยู่ระหว่างร้อยละ 60-80 ของชาวศรีลังกานิยมที่จะส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในระดับสูง โดยเฉพาะระดับมหาวิทยาลัย เพราะมีความหวังว่าการศึกษาระดับสูงจะทำให้มีโอกาสเข้ารับราชการได้ง่ายและหางานดี ๆ ทำได้โดยไม่ยากนัก ปัจจุบันศรีลังกามีโรงเรียนประถมและมัธยมมากกว่า 1 หมื่นแห่ง มีนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนมากกว่า 2.5 ล้านคน ภายใต้กฎหมายการศึกษา นักเรียนมีสิทธิ์ที่จะเข้าโรงเรียนใดก็ได้ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาล โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ และศาสนา ศรีลังกามีครูสอนตามสถานศึกษาทั่วประเทศประมาณกว่า 1 แสนคน ในระดับการศึกษาภาคบังคับ เด็กจะต้องเข้าเรียนเมื่อมีอายุระหว่าง 5-14 ปี ยกเว้นในชนบทซึ่งเด็กบางคนมีบ้านอยู่ไกลจากโรงเรียนมากก็อาจจะได้รับการยกเว้น ระดับประถมศึกษาของศรีลังกากำหนดระยะเวลาเรียน 8 ปี หลังจากนั้นจึงเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาซึ่งใช้เวลาอีก 4 ปี เมื่อจบจากโรงเรียน

มัธยมแล้วจะเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยทางสาขาอาชีพต่าง ๆ ส่วนการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ศรีลังกามีมหาวิทยาลัยหลายแห่งซึ่งส่วนใหญ่จะจัดระบบการเรียนการสอนตามแบบอังกฤษ มหาวิทยาลัยแห่งแรกของศรีลังกาจัดตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1870 ทำการสอนทางด้านแพทยศาสตร์ และในปี ค.ศ. 1921 ก็ได้มีการจัดตั้ง "ซีลอน ยูนิเวอร์ซิตี คอลเลจ" ขึ้นมา เปิดสอนวิชาสาขาต่าง ๆ ตามแบบมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1942 รัฐบาลอังกฤษสนับสนุนให้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งชาติลังกาขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งในระยะแรกเพื่อเตรียมบุคลากรทางด้านต่าง ๆ ออกมาร่วมกันรับผิดชอบในการบริหารประเทศศรีลังกา เนื่องจากอังกฤษมีโครงการที่จะให้เอกราชโดยสมบูรณ์แก่ศรีลังกาในปี ค.ศ. 1948 ในช่วงแรกเริ่มมหาวิทยาลัยแห่งชาติลังกาได้เปิดทำการสอนถึง 13 สาขาด้วยกัน เช่น แพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ สัตวศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เกษศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาอีก 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยการะ และมหาวิทยาลัยวิทโยทยา ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงโคลัมโบ วิชาที่เปิดสอนได้แก่ ศิลปกรรม ปรัชญา อักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษารัฐบาลถือว่าการศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญได้ระบุไว้ว่า ความมุ่งหมายของการศึกษา คือ การกำจัดความไม่รู้หนังสือให้หมดไปและให้ความมั่นใจแก่ทุกคนว่าสามารถเรียนได้ทุกระดับโดยไม่คำนึงถึงชั้นวรรณะ ความเชื่อ เพศ และอื่น ๆ ความมุ่งหมายทั่วไปนี้ทำให้เป็นนโยบายในการปรับปรุงโรงเรียนให้ดีขึ้น ลดความไม่สมดุลระหว่างโรงเรียนในชนบทกับโรงเรียนในเมืองให้น้อยลง เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของประเทศ และจัดการศึกษาออกโรงเรียนสำหรับบุคคลที่ไม่มีโอกาสที่จะเข้าเรียนในโรงเรียน (อบรม สันภิบาล, 2520 : 60-62)

การบริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการกำหนดนโยบายการศึกษาของชาติโดยสัมพันธ์กับแผนการเงิน และความร่วมมือทางการศึกษา หัวหน้าบริหารของกระทรวงศึกษาธิการคือเลขาธิการการศึกษาผู้ซึ่งทำหน้าที่เปรียบเสมือนอธิบดีด้วย ภายใต้การบริหารของหน่วยงานนี้มีผู้อำนวยการส่วนภูมิภาคและคณะทำหน้าที่บริหารการศึกษาอยู่ทั่วประเทศ

ด้านงบประมาณ รัฐบาลจ่ายเงินเพื่อการศึกษามากกว่าร้อยละ 98 เป็นงบประมาณประจำปีเกือบร้อยละ 10 หรือร้อยละ 3 ถึง 6 ของปริมาณการผลิตของชาติในปีหนึ่ง สำหรับรายจ่ายของรัฐบาลทั้งหมดเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา เงินช่วยเหลือจากผู้บริจาคมีน้อยไม่ถึงร้อยละ 1 ของรายจ่าย นอกจากนี้หน่วยงานภายในประเทศยังให้การสนับสนุนเพื่อพัฒนาโครงการต่าง ๆ มีจำนวนหนึ่งด้วย กล่าวโดยสรุปได้ว่าเงินมาจากงบประมาณเป็นส่วนใหญ่

ด้านโครงสร้างของระบบการศึกษา การศึกษาระดับที่ 1 เป็นการศึกษาสำหรับเด็กอายุระหว่าง 5-10 ปี จัดในโรงเรียนประถมศึกษา การศึกษาระดับที่ 2 จัดในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับเด็กนักเรียนอายุ 11-15 ปี (เกรด 6-10) และไปโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสำหรับเด็กอายุ 16-17 ปี (เกรด 11-12) นักเรียนที่สอบผ่านและได้รับประกาศนียบัตรการศึกษาสามัญ อาจจะเข้าเรียนต่อในโปรแกรมมัธยมปลาย เพื่อรับประกาศนียบัตรระดับ G C E A ประกาศนียบัตรระดับนี้ เป็นพื้นฐานของการเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาระดับที่ 3 อื่น ๆ การเลื่อนชั้นตั้งแต่เริ่มเข้าเรียนจนถึงเกรด 10 เป็นการเลื่อนชั้นแบบอัตโนมัติ แต่โครงสร้างของระบบยืดหยุ่นพอสมควรทำให้นักเรียนสามารถย้ายจากโรงเรียนหรือแผนการเรียนหนึ่งไปยังอีกโรงเรียนหรือแผนการสอนหนึ่งได้ สถาบันเทคนิคชั้นต้นและชั้นสูงเปิดสอนโปรแกรมเทคนิค-อาชีพศึกษา ก็มีระบบการโอนย้ายให้ผู้เรียนได้เรียนตามความต้องการอย่างสะดวกส่วนปีการศึกษาเริ่มต้นจากเดือนมกราคม รวมเวลา 200 วันทำการ การศึกษาแบ่งเป็นสามเทอมและสิ้นสุดปีการศึกษาในเดือนธันวาคม

สำหรับหลักสูตร โรงเรียนระดับที่ 1 เป็นหลักสูตรแบบบูรณาการเจ็ดวิชาซึ่ง ได้แก่ สังคมศึกษา ศิลปะศึกษา สุขศึกษา พลศึกษา ภาษาที่หนึ่ง(ภาษาแม่) คณิตศาสตร์ กิจกรรมสร้างสรรค์และศาสนา สำหรับภาษาอังกฤษเริ่มเรียนในเกรด 3 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรทั่วไปประกอบด้วยวิชาต่อไปนี้ ภาษาแม่ ภาษาที่สอง (อังกฤษ สิงหล ทมิฬ) วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิชาว่าด้วยความงาม (ศิลปะ ดนตรี เต้นรำ) สุขภาพและพลานามัยและวิชาเทคนิค 1 วิชาในระดับ G C E O-level อาจสอบถึงแปดวิชาการเรียนภาษาสิงหลและภาษาทมิฬคู่กันไปเป็นพิเศษ ทำให้เด็กในสองเชื้อชาติใหญ่ ๆ ได้เรียนภาษาอื่นได้สะดวกขึ้น หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายแตกต่างกันออกไป มีสองสายใหญ่ ๆ คือ สายศิลป์และสายวิทยาศาสตร์ นักศึกษาเลือกหลักสูตรที่เขาต้องการเรียนต่อและสอบระดับ G C E A -level เพียง 4 วิชาในปีสุดท้ายของหลักสูตร 2 ปี มีคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้กำหนดและทำหน้าที่พัฒนาหลักสูตร

ส่วนการฝึกหัดครู การเข้าเรียนครูในสถาบันฝึกหัดครูทั้ง 27 แห่ง ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และคุณสมบัติตามผลการสอบของ GCE โปรแกรมการเรียนสองปี ได้แก่ วิชาการ วิธีสอน และการฝึกสอน บางสถาบันเปิดโปรแกรมการฝึกอบรมวิชาเฉพาะ นักศึกษาที่สำเร็จจะได้รับประกาศนียบัตรฝึกหัดครูมัธยมกระทรวงศึกษาธิการเปิดสอนหลักสูตรฝึกหัดครูทางไปรษณีย์ และหลักสูตรฝึกหัดครูประจำการ ใช้เวลาฝึกอบรม 1 วันถึง 10 วัน ในระดับท้องถิ่น ผู้อำนวยการส่วนภูมิภาคมีหน้าที่รับผิดชอบและดำเนินการจัดหลักสูตรฝึกอบรมครูประจำการให้ดำเนินไปด้วยดี ครูโรงเรียนระดับที่ 1 หรือระดับประถมศึกษา รับการฝึกอบรมในด้านทั่วไป เกี่ยวกับ

วิธีสอน การจัดกิจกรรมและจิตวิทยาเด็ก ส่วนชั้นที่ 1 ระดับที่ 2 หรือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้รับการฝึกอบรมวิชาเฉพาะด้านที่จะไปสอนและจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีลังกาเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรและปริญญาทางการศึกษาให้ผู้จบปริญญาในสาขาอื่นแล้ว เพื่อให้เหมาะกับคุณสมบัติของผู้สมัครเข้าเรียนที่ต้องการเป็นครู แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาย้อนไปในประวัติศาสตร์ ซึ่งกว่าจะประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาดังกล่าวนี้ ศรีลังกาต้องประสบปัญหาและเผชิญกับวิกฤตต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้ก็เพราะความแตกต่างของ เชื้อชาติ ศาสนา และภาษา ซึ่งมีมากและเป็นระยะที่อังกฤษยึดครองประเทศนี้อยู่ซึ่งเริ่มจากการยึดครองหัวเมืองชายทะเลในปี ค.ศ. 1796 และค่อย ๆ ยึดการปกครองปกคลุมไปทั่วทั้งเกาะในปี ค.ศ. 1815 ในตอนต้นของจักรวรรดิอังกฤษเข้าปกครองประเทศศรีลังกา รัฐเป็นผู้จัดการศึกษา หรือมิฉะนั้นพวกสอนศาสนาชาวคริสเตียน หรือชุมชนเป็นผู้จัดการศึกษาให้กับเยาวชนของชาติ โดยได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ โรงเรียนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเมืองหรือมิฉะนั้นก็ตั้งอยู่ตามชายฝั่งทะเล และยังมีโรงเรียนที่เปิดสอนภายในบ้านอีกด้วยซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐและพวกสอนศาสนา โรงเรียนอีกแบบหนึ่งที่ตั้งขึ้นในระบอบนี้คือ "โรงเรียนที่สอนเป็นภาษาอังกฤษ (English School)" โรงเรียนนี้การสอนเน้นหนักไปในทางภาษาอังกฤษ ขณะนั้นภาษาราชการใช้ภาษาอังกฤษ ดังนั้นนักเรียนที่สำเร็จจากโรงเรียนนี้จึงได้ทำงานดี ๆ และได้รับการยกย่องจากรัฐบาลมาก แต่ขณะเดียวกันปรากฏว่านักเรียนที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนภาษาอังกฤษมีน้อย และเรียนยาก คนที่เข้าเรียนมักเป็นบุตรหลานข้าราชการและเจ้านายชั้นสูง ซึ่งตรงกันข้ามกับโรงเรียนภาษาพื้นเมืองนักเรียนเข้าเรียนกันมาก ทั้งโรงเรียนภาษาสิงหล และภาษาทมิฬ จึงทำให้เกิดความแตกต่างกันในหมู่ประชาชนทั่วไป ในปี ค.ศ. 1860 นักเรียนไม่พอใจกับการศึกษาที่แบ่งออกเป็น 2 ระบบ เช่นนี้และรัฐก็มีบทบาทในการจัดการศึกษาน้อย คณะกรรมการการศึกษาหลายชุดจึงได้รวบรวมประเด็นต่าง ๆ หลายข้อ พร้อมทั้งเสนอรายงานแก่รัฐบาล ซึ่งได้ตีพิมพ์ในรายงานการประชุมที่ 8, 1867 มีใจความว่าการศึกษาระดับประถมศึกษาที่ใช้ภาษาสิงหล และภาษาทมิฬ จะต้องอยู่ภายใต้การรับผิดชอบของรัฐ และให้รัฐขยายโรงเรียนแบบนี้ให้มากขึ้น คณะกรรมการดังกล่าวได้จัดตั้ง "Department of Public Instruction" ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของ "Director of public Instruction" เพื่อทำหน้าที่นี้โดยตรงส่วนการศึกษาที่แยกออกเป็นสองฝ่ายคือโรงเรียนภาษาพื้นเมืองทั้ง 2 ภาษาและโรงเรียนภาษาอังกฤษ ก็ยังคงมีอยู่และยังได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล

เหตุการณ์ที่สำคัญในปี ค.ศ. 1866 ก็คือการค้นพบ "Buddhist Theosophical Society" เป็นลัทธิที่เชื่อว่ามนุษย์จะสำเร็จได้ด้วยญาณ หรือเทวปรัชญาของพวก Theosophical Society ในยุโรปและอเมริกาที่หวังจะรวมศาสนาโดยถือหลักตามศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ เพราะ

พลเมืองส่วนใหญ่ในประเทศศรีลังกานับถือศาสนาพุทธในการเข้าเรียนตามหลักสูตรนี้จึงได้ผลมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็ก ๆ ที่นับถือศาสนาพุทธในชนบทและรัฐก็ยังได้ตั้งโรงเรียนประเภทนี้ขึ้นในตัวเมืองหลายแห่ง ทำให้ศาสนาพุทธเข้มแข็งและมีบทบาทมากขึ้น ต่อมาในปี ค.ศ. 1867 ได้มีการพัฒนาการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงขึ้น ให้โอกาสได้เข้าเรียนมากขึ้น ในต้นศตวรรษที่ 20 ปรากฏว่านักเรียนที่เรียนในโรงเรียนภาษาอังกฤษมีความสนใจแผนพัฒนาของชาติเกิดความคิดที่จะพัฒนาประเทศด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัยชาวตะวันตก พวกเขาพบว่าการศึกษาซึ่งได้รับการสนับสนุนสืบทอดกันมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 50 ปี นั้น ขึ้นอยู่กับอิทธิพลภายนอกจากชาวตะวันตกที่มาปกครองศรีลังกาทั้งสิ้น ถึงเวลาแล้วที่ควรจะต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศและวัฒนธรรมของตน ดังนั้นในระยะต่อมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1900 จึงมีพระราชบัญญัติการศึกษาได้ตั้งวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดผลตามหลักการโดยตรง

ในปี ค.ศ. 1903 รัฐบาลได้จัดตั้งวิทยาลัยครูขึ้นเพื่อการฝึกครูภาษาอังกฤษโดยเฉพาะของตนเอง ต่อมา ในปี ค.ศ. 1905 คณะกรรมการการศึกษาได้ประกาศการศึกษาภาคบังคับขึ้น โรงเรียนมีหลายประเภทเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการเรียนให้ตรงกับประเภทของเชื้อชาติหรือศาสนา ส่วนมากเป็นโรงเรียนของพวกคริสเตียน แต่ไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กหญิงโดยบังคับเฉพาะเด็กผู้ชาย ซึ่งในรายงานการประชุม 28,1905 กำหนดไว้สำหรับกฎหรือระเบียบของโรงเรียนออกโดย Town School ในปี ค.ศ.1906 และ Rural School ในปี ค.ศ.1907

สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือการศึกษาของเด็กที่นับถือศาสนาอิสลาม คณะกรรมการการศึกษาต่างก็ทราบว่ามีปัญหาของเด็กเหล่านี้ที่ต่างออกไปจากศาสนาอื่น ฐานะของเด็กขึ้นอยู่กับการทำไร่ชาและการทำสวนยางจำเป็นจะต้องให้การช่วยเหลือ และได้เสนอแนะให้งดเก็บค่าเล่าเรียนในโรงเรียนสิงหลและโรงเรียนทมิฬ ซึ่งส่วนมากเป็นโรงเรียนประถมศึกษาที่เด็กศาสนานี้เรียนอยู่และได้เริ่มก่อตั้งวิทยาลัยเทคนิคขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1907 เพื่อฝึกช่างชั้นกลางและฝึกเกี่ยวกับการค้าขาย ประกอบธุรกิจ

มีการสำรวจเกี่ยวกับโรงเรียนมัธยมและอุดมศึกษาในปี ค.ศ.1911 โดยคณะกรรมการการศึกษา มีผู้เชี่ยวชาญจากสภาการศึกษาเป็นผู้ช่วยคือนาย J.T.R. Bridge คณะกรรมการชุดนี้ได้เสนอให้ตั้งมหาวิทยาลัยแต่ข้อเสนอนี้รัฐบาลไม่ยอมรับตามรายงานการประชุมที่ 26, 1913 และ 7, 1914 ในที่สุดได้ตั้ง University College เพื่อเตรียมตัวนักศึกษาให้สอบรับประกาศนียบัตรของมหาวิทยาลัยลอนดอนขึ้นในปี ค.ศ.1921 จนกระทั่งปี ค.ศ.1942 ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นมหาวิทยาลัยภายใต้กฎหมายของศรีลังกา No.20,1942 การเปลี่ยนแปลงอื่นที่กรรมการชุดนี้เสนอโดยเฉพาะเกี่ยวกับเงินช่วยเหลือโรงเรียน อยู่ในความช่วยเหลือของ Department of code ปี ค.ศ.1924 ทำให้การศึกษาของประเทศดำเนินไปได้ดีตามสมควร

มีกฎหมาย No. 1 ปี ค.ศ.1920 เกี่ยวกับการเข้าเรียนของเด็กที่ไม่ใช่คริสเตียนใน โรงเรียนคริสเตียน เด็กเหล่านี้เป็นเด็กนับถือศาสนาพุทธ และฮินดู ไม่ค่อยมีโอกาสได้รับการ ศึกษาเกี่ยวกับศาสนาของตัวเองในโอกาสที่เหมาะสม สมาคมอาสาสมัครของชาวพุทธและชาว ฮินดูไม่สามารถสร้างโรงเรียนให้เด็กเหล่านี้ได้เข้าเรียนโดยทั่วถึงกัน ดังนั้นรัฐบาลจึงเข้าช่วย เหลือในการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กที่ไม่ใช่คริสเตียนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่มีเด็ก เหล่านี้อาศัยอยู่หนาแน่น แล้วสั่งปิดโรงเรียนของบาทหลวงที่อยู่ในแหล่งเหล่านั้นด้วย ใช้วิธี สอนศาสนาที่เป็นกลางและรักษาหลักของศาสนาให้ถูกต้อง โดยการสนับสนุนของโรงเรียน การขยายโรงเรียนของรัฐคือมุ่งให้ยอมรับโรงเรียนสิงหลและทมิฬให้มากขึ้นเพราะเป็นคนส่วน ใหญ่ของประเทศ

ในทศวรรษที่ 1930 มีการปรับปรุงการจ่ายเงินเดือนให้ครูและความก้าวหน้าของครู คีขึ้น นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของอาหรับี่ในเกาะแห่งนี้รัฐ ได้เพิ่มเงินเดือนให้ครูตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 1925 ตามรายงานการประชุม 21,1925 และ 33,1926 ทำให้ฐานะของครูคีขึ้น ตลอดจนจ่ายเงินค่าบำนาญให้ครูอีกด้วย (School Teacher Pension Ordinance No.6,1927) ทำให้ อาชีพครูเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

เมื่อเริ่มประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี ค.ศ.1931 (No.31 of 1939) จึงมีการเปลี่ยนแปลงการบริหารการศึกษาตามไปด้วย อำนาจของฝ่ายบริหารการศึกษา ผู้บริหารการศึกษาเองก็ถูกจำกัด ตามกฎหมาย

ในปี ค.ศ.1941 เกิดมีคนว่างงานมากที่สุดในระดับคนที่ได้รับการศึกษา และมีการแบ่ง ออกเป็น 2 พวก คือพวกที่มีความรู้ภาษาอังกฤษดีกับพวกที่มีความรู้ทางภาษาพื้นเมือง คณะ กรรมการได้สั่งให้สำรวจรายละเอียดของเนื้อหาวิชาใน โครงการศึกษาที่ได้ประกาศใช้ไปแล้วใน รายงานของคณะกรรมการรายงานที่ 24,1943 ได้แนะนำการปฏิรูประยะยาวไว้ 2 ทางคือ

1. การศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัยควรเป็นการศึกษาให้เปล่า
2. ภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนประถมศึกษาคควรเป็นภาษาพื้นเมือง

คณะกรรมการการศึกษาฯ ได้คำนึงถึงปัญหาในการเปลี่ยนระบบการศึกษาให้เหมาะสม กับความสามารถของเด็กในระดับต่างๆ การยอมรับคุณค่าของการศึกษาทางศาสนาและเสนอ แนะนำนโยบายการปล่อยปลละละเลขของรัฐกับผู้ที่เป็นกลางเกี่ยวกับการศึกษาทางศาสนาควรให้ สัมพันธ์กันด้วย ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการให้การศึกษาฟรี และภาษาที่ใช้สอนได้ถูกยอมรับเมื่อ ปี ค.ศ.1945 นโยบายการใช้ภาษาได้นำไปใช้ในโรงเรียนหลังจากชั้นประถมศึกษาแล้ว และใน ปัจจุบันภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนทุกวิชายกเว้นวิชาภาษาต่างประเทศ นอกนั้นเป็นภาษาประจำชาติ

ในปี ค.ศ.1950 มีข้อเสนอแนะของรัฐบาลสำหรับปฏิรูปการศึกษาในประเทศศรีลังกา (The White Paper of Education) ได้พิมพ์ออกมา รัฐบาลได้แยกโรงเรียนออกเป็นกลุ่มๆตามพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชาติ ดังนั้นจึงแยกเป็นโรงเรียนภาษาอังกฤษ โรงเรียนสิงหล และโรงเรียนทมิฬ แล้วเสนอให้โอกาสเด็กเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจของพื้นฐานแต่ละคน นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติการแก้ไขการศึกษาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม กระจายการศึกษาให้ทั่วถึง No.5,1951 ได้เสนอแนะไว้ใน The White Paper of Education ด้วย ทำให้รัฐบาลดำเนินการปรับปรุงการศึกษาครั้งใหญ่ทั่วประเทศ

ความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษา

ตั้งแต่ได้รับอิสรภาพเมื่อปี ค.ศ.1946 ประเทศศรีลังกาพยายามเปลี่ยนแปลงการศึกษาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่ กำหนดให้การศึกษาฟรี และมีภาษาประจำชาติให้เรียนในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทที่ซึ่งการศึกษาไม่เพียงพอมาเป็นเวลาหลายปีแล้วได้พยายามสร้างโรงเรียนขึ้น มีอิสรภาพในการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชาการศึกษาอย่างมากอีกด้วย วิชาการศึกษาเก่าก็เปลี่ยนใหม่ทันสมัยและเหมาะสมตามกาลสมัย เน้นหนักทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อีกทั้งมีความจำเป็นต้องปรับปรุงภาษาประจำชาติที่ถูกทอดทิ้งมาเป็นเวลานานนำมาใช้สอนในโรงเรียน ขณะเดียวกันภาษาอังกฤษมีไว้เป็นภาษาที่ 2 (Second Language) เพราะมีรากฐานที่อังกฤษวางไว้และยังมีความจำเป็นในโลกปัจจุบันรวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและบริหารการศึกษาให้คล่องตัวขึ้นจุดมุ่งหมายของการศึกษาของชาติได้เริ่มจากเสนอเอกสารทางราชการ คือ The White Paper of Education เมื่อในปี ค.ศ.1950 โดยนำเข้าสู่รัฐสภาพิจารณาแล้วมีมติดังต่อไปนี้ (สถานเอกอัครราชทูตศรีลังกาประจำประเทศไทย, 2544 : 1-3)

1. การจัดการศึกษาโดยทั่วไปต้องจัดให้กว้างขวางให้ประชาชนได้เรียนโดยทั่วถึงซึ่งจะทำให้ทัศนคติ คุณภาพ บุคลิกภาพ และความรู้สึกรับผิดชอบของพลเมืองได้พัฒนาความสามารถยิ่งขึ้นในอันที่จะประกอบกิจการงานให้เป็นประโยชน์ต่อชาติและมองการณ์ไกล
2. การกระตุ้นเพื่อการฟื้นฟูชาติ ทำให้คนในชาติมีความพอใจในสังคม วัฒนธรรมของชาติตน และพร้อมที่จะรับใช้ประเทศชาติอย่างเต็มความสามารถ ด้วยจิตสำนึกแห่งความรักชาติและมีความเข้าใจคุณค่าของมนุษยชนอย่างแท้จริง
3. การพัฒนาคุณภาพเกี่ยวกับอาชีพและความสามารถทางวิชาการเพื่อให้นักศึกษามีประสิทธิภาพ มีความกล้าที่จะเผชิญหน้าและมุ่งมั่นพัฒนาชาติ อีกทั้งสร้างสรรค์ประเทศ พัฒนาทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการพาณิชย์ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษา

รัฐรับผิดชอบเต็มที่เกี่ยวกับการศึกษาของพลเมือง การศึกษาภาคบังคับเป็นการศึกษาให้เปล่า ใช้จ่ายทั้งหมดมาจากงบประมาณส่วนกลาง งบประมาณการศึกษาเพิ่มขึ้นมากเมื่อ 20 ปีที่ผ่านมาจนกระทั่งบัดนี้งบประมาณการศึกษาเป็นสัดส่วน 1 ต่อ 7 ของงบประมาณชาติ สำหรับงบประมาณการศึกษาของเอกชนให้รวมอยู่กับงบของโรงเรียนรัฐบาลแต่จำนวนเงินน้อยกว่า แต่ยังมีโรงเรียนราษฎร์ที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐมี 2 แบบคือ ให้เก็บเงินค่าเล่าเรียนเต็มทีบริหารการเงินเองและโรงเรียนที่ไม่เก็บเงินค่าเล่าเรียน เก็บแต่ค่าธรรมเนียมโดยรัฐจ่ายให้ส่วนหนึ่ง โรงเรียนราษฎร์อยู่ได้ด้วยคารบิจาคจากผู้ปกครองนักเรียนและผู้มีจิตศรัทธา รัฐอนุญาตให้โรงเรียนราษฎร์เก็บเงินได้แต่ให้เก็บจำนวนจำกัดตามระเบียบเพื่อนำไปใช้จ่ายเกี่ยวกับสวัสดิการของนักเรียน ในส่วนที่รัฐสนับสนุน รัฐช่วยเหลือโดยมีเงินทุน Privenas เป็นทุนการศึกษาของคนพื้นเมืองซึ่งมีมานานแล้ว ให้เพื่อการบำรุงรักษาโรงเรียน การนิเทศศึกษา และการควบคุมโดยทั่วไปก็ใช้เงินทุนนี้ ทุนนี้ในตอนแรกเป็นทุนสำหรับฝึกอบรมพระสงฆ์ แต่ปัจจุบันนี้ได้มีการจัดให้กับนักศึกษาที่เป็นฆราวาสในสาขาวิชาที่กำหนดให้ ที่เรียนในสถานศึกษาเอกชน

โรงเรียนพิเศษจัดขึ้นเพื่อให้ความสะดวกสำหรับเด็กที่มีสมองพิการ และเด็กที่มีร่างกายพิการ โรงเรียนแบบนี้มีอยู่ 7 แห่ง ดำเนินการโดยสมาคมอาสาสมัคร โดยจัดสวัสดิการให้กับเด็กที่เป็นใบ้และเด็กตาบอด แต่รับจำนวนจำกัด อาสาสมัครเองก็ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ โดยรัฐจ่ายเงินเดือนให้คณะครูผู้สอนและให้เงินบำรุงโรงเรียนเล็กน้อย ครูพิเศษคนหนึ่งคนหนึ่งมีโควต้าสอน 10 หน่วยกิต สำหรับครูปกติ โดยโควต้านี้ไม่คิดรวมครูที่พิการ เพราะครูที่พิการด้วยสอนเพียง 5 หน่วยกิตต่อสัปดาห์

ยังมีการศึกษาสำหรับเด็กที่เป็นบุตรหลานของคนอินเดียซึ่งตั้งรกรากมาแต่เดิมและทำงานอยู่ในโรงงานต่าง ๆ รัฐให้โรงงานเหล่านั้นจัดสร้างโรงเรียนขึ้น เป็นการศึกษาภาคบังคับและฟรี รัฐให้เงินอุดหนุนโรงเรียนเหล่านี้และอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของแผนกการศึกษา ผู้อำนวยการของแต่ละโรงงานมีสิทธิแต่งตั้งครูที่มีความสามารถและตำรองครูไว้ให้เหมาะสมแก่ห้องเรียน มีโรงเรียนของโรงงานจำนวนน้อยที่รัฐต้องเข้าดำเนินการเอง

ส่วนครูในสาขาวิชาต่างๆยังขาดอย่างมาก เช่น เทคโนโลยี วิชาพิเศษ เช่น วิทยุ เครื่องยนต์ ถ่ายรูป การพิมพ์ ฯลฯ อันเป็นปัญหาในการพัฒนาตามแผนการศึกษา คั้งนั้นรัฐจึงเริ่มเน้นผลิตคนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการศึกษาเพิ่มขึ้น ได้ตั้งโรงเรียนเทคนิคขึ้นต้นขึ้นในจังหวัดใหญ่ๆ และต่อมารัฐก็ได้จัดตั้งวิทยาเทคนิคขึ้นอีกมาก ที่มีชื่อเสียงได้แก่

Amparai and Wearthera, The Institute of Practical Technology Katubedda และ The School of Agriculture, Peradeniya

นโยบายอีกประการหนึ่งคือ ได้มีการเสนอให้การศึกษาฟรีกว้างขวางออกไป จากโรงเรียนอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย มีการเปลี่ยนแปลงภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาประจำชาติของตน ระบบโรงเรียนได้เปลี่ยนเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถม ระดับมัธยม จนถึงระดับมหาวิทยาลัย ได้จัดตั้งโรงเรียนศูนย์กลางขึ้นในส่วนภูมิภาคและเตรียมให้ทุนแก่เด็กในชนบทที่เรียนดีให้เรียนต่อในชั้นสูงขึ้นไป รัฐได้เริ่มแสดงให้เห็นว่าการสอนมีส่วนสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์มากขึ้น และรัฐก็ได้จัดตั้งห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ขึ้นมีการให้ทุนทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักเรียนที่อยู่ในชนบท รัฐให้เปิดโรงเรียนเรียกว่า Maha Vidyalayas เป็นระดับมัธยมศึกษาขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของผู้เรียน และการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในปี 1960 โรงเรียนเกือบทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐเพื่อดำเนินการให้เป็นเอกภาพ

แผนการศึกษาชาติ

การศึกษาภาคบังคับเริ่มต้นจากเด็กอายุ 5 ขวบ จนกระทั่งอายุ 14 ปี ไม่มีการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา หลักสูตรประถมศึกษา 5 เกรด และเรียนเพิ่มในชั้นกลางอีก 3 เกรด จึงจะสำเร็จการศึกษากภาคบังคับ เด็กส่วนมากมักจะเรียนแค่นี้แล้วก็จะออกจากโรงเรียนไปโดยไม่เรียนต่ออีกเลย ระดับมัธยมศึกษาจัดเป็น 2 ตอน หลักสูตร 2 ปี หลังจากเรียนจบปีแรกนักเรียนจะได้รับ The General Certificate of education (ordinary level) หลังจากเรียนจบปีที่ 2 จะได้รับ GEC (Advance Level) หลังจากนั้นก็มีสิทธิสงบเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยได้ การสอบทั้ง 2 อย่างเปิดโอกาสให้นักเรียนเรียนต่อทางเทคนิคอาชีพหรือวิชาชีพใดๆก็ได้อย่างกว้างขวาง

พระราชบัญญัติการศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของสภาการศึกษามีการวางแผนประสานงานโดยกระทรวงอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงเกษตร ได้จัดตั้งโรงเรียนเกษตรขึ้น 2-3 แห่ง เช่นเดียวกับโรงเรียนเกษตรที่ Peradeniya The school of Agriculture at Peradeniya ในชนบทที่เจริญ ได้จัดตั้งโรงเรียนทอผ้าเครื่องปั้นดินเผาและงานฝีมือต่างๆขึ้น ซึ่งอยู่ในความคุ้มครองของกระทรวงเคหะแห่งชาติ กระทรวงต่างๆต้องจัดให้มีสถาบันเทคนิคขึ้นเพื่อฝึกอบรมคนให้ทันกับความต้องการของชาติ สถาบันที่มีชื่อเสียงได้แก่ The Port Cargo Coperation, The Warehera Technical Training Institue, The Kolonnawa Government Factory, The Ratmalana Irrigation Workshop, The Ratmalana Railway Workshop, The Amparai Technical Training Institue สถาบันดังกล่าวนี้อยู่ภายใต้ความควบคุมของรัฐ ส่วนสถาบันการศึกษาของเอกชนนั้นให้ส่งนักศึกษาออกไปฝึกอบรมที่โรงงานของเอกชนเพื่อฝึกประสบการณ์จริงในการปฏิบัติงาน

การบริหารการศึกษา

แผนการบริหารวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ.1966 โครงสร้างการบริหารการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปตามจุดมุ่งหมายของการบริหารการศึกษาได้แบ่งเขตการศึกษาออกเป็น 14 เขต อยู่ภายใต้การควบคุมของหัวหน้าการศึกษา ผู้ซึ่งได้รับอำนาจเต็มบริหารในเขตของตน หัวหน้าการศึกษาเหล่านี้จะรับการแนะนำและข้อเสนอแนะอื่นๆเท่าที่จำเป็นจากตัวแทนของ อธิบดี 3 คน ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และเทคนิคตามลำดับ มีเลขานุการประจำกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงวัฒนธรรม ผู้ซึ่งเป็นอธิบดีการศึกษาด้วยมีอำนาจเต็มขึ้นต่อรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรมเท่านั้น ผู้รับผิดชอบงานต่างๆที่เสนอรัฐสภาโดยเฉพาะด้านการเงินอาคารเรียนและอุปกรณ์

การศึกษาในประเทศศรีลังกาเป็นหน้าที่ของรัฐและรายจ่ายส่วนมากได้มาจากภาษีของประชาชน งบประมาณการศึกษาในแต่ละปีมีจำนวนเกือบร้อยละ 14 ของงบประมาณของชาติ แบ่งเป็นค่าใช้จ่ายเป็นเงินทุนประมาณร้อยละ 9 ของยอดเงินงบประมาณการศึกษาทั้งหมดมีการลงคะแนนเสียงในแต่ละเขตเพื่อจัดการเงินค่าใช้จ่ายและสภาเป็นผู้อนุมัติ ราชการงบประมาณของปี ค.ศ.1964-1965 ดังนี้ (อบรม สันนิบาต, 2537 : 70-73)

1. งบรายจ่ายของกระทรวงศึกษาธิการ Rs. 373,500,000
2. รายได้ของรัฐทั้งหมด Rs. 6,911,000,000
3. งบรายจ่ายของกระทรวงศึกษาธิการคิดเป็นเปอร์เซ็นต์เท่ากับ 5.4
4. งบประมาณของรัฐทั้งหมด Rs. 2,570,700,000
5. งบรายจ่ายของกระทรวงศึกษาธิการคิดเป็นเปอร์เซ็นต์เท่ากับ 14.05

ผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัศึกษามีส่วนช่วยเงิน " ค่าบำรุง " เพื่อช่วยเหลือให้โรงเรียนจัดสวัสดิการแก่นักเรียนให้ดีขึ้น ในอัตราเดือนละครึ่งรูปีจนถึงห้ารูปี นอกจากนี้รัฐรับผิดชอบเกี่ยวกับการบำรุงรักษาอุปกรณ์ทุกอย่างทั่วประเทศ

กระทรวงศึกษาธิการมีการเปิดสาขาโรงเรียนประเภทช่างซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากทีมช่างต่างๆ และผู้ตรวจการศึกษา อยู่ในความรับผิดชอบของหัวหน้าการศึกษาในเขตนั้นเข้าดำเนินการและตรวจตราการก่อสร้างโรงเรียนในเขตดังกล่าว การสร้างโรงเรียนบางครั้งศิษย์เก่าช่วยกันสร้างให้หรือบางครั้งได้รับความช่วยเหลือจากสมาคมผู้ปกครองโดยประชาชนที่ส่งบุตรหลานเรียนอยู่ช่วยในด้านแรงงานช่วยกันก่อสร้างโรงเรียนและสนามกีฬาในโรงเรียนด้วย

อุปกรณ์ที่จำเป็นได้รับจากกระทรวงศึกษาธิการหัวหน้าการศึกษาในเขตการศึกษารับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งอุปกรณ์ เช่น โต๊ะนักเรียน โต๊ะครู กระดานดำ ฯลฯ จากแผนกพัสดุและ

ครูภัณฑ์ นอกจากนี้จะต้องจัดหา สมุด เครื่องเขียนแบบเรียนรวมทั้งสมุดหนังสือฟรีสำหรับเด็กที่ ขากจนและหนังสือคู่มือครู จากร้านจำหน่ายหนังสือที่ได้อนุมัติให้จัดส่งตำราแก่โรงเรียน อุปกรณ์ อื่นๆ เช่น พิมพ์ดีด เครื่องโรเนียว จักรเย็บผ้า เครื่องดนตรี เครื่องกีฬา เครื่องมือวิทยาศาสตร์และ วัสดุอื่นๆ กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดให้

นอกจากนี้ยังมีภาพยนตร์เสียง 35 มม. และ 16 มม. กล้องฉายภาพยนตร์และเครื่อง กำเนิดไฟฟ้าสำหรับนำไปขายในเขตต่างๆ फिल्मภาพยนตร์ได้รับจาก ศูนย์ฟิล์มของกระทรวง ศึกษาธิการ นอกจากนี้จะต้องจัดให้มี filmstrips และ slides ในห้องสมุดเพื่อเป็นประโยชน์ทาง การศึกษาของสถานศึกษาและให้รู้จักใช้อุปกรณ์การสอนด้วยตัวเอง การแนะนำทางเทคนิคและ บริการต่างๆเกี่ยวกับอุปกรณ์การสอนจะมีผู้ชำนาญงานจากแผนกในกระทรวงมาแนะนำให้ ครอบนำไปใช้ประกอบการสอน

การติดตามการปฏิบัติงานด้านการศึกษา

มีผู้ตรวจการศึกษาทำการตรวจและการนิเทศการศึกษาของแต่ละเขตให้อยู่ภายใต้การ ควบคุมของหัวหน้าเขตนั้นๆ โดยมีคณะผู้บริหารคอยช่วยเหลือมีหัวหน้าและเจ้าหน้าที่ทางการ ศึกษา นิเทศการศึกษา เจ้าหน้าที่ประสานงานการศึกษาในตำบล และมีเจ้าหน้าที่ 2-3 คนมาจาก แผนกบริหารการศึกษาของศรีลังกา ข้าราชการอาวุโส 1-2 คนจากสำนักงานประสานงานการ ศึกษาในตำบลแต่ละหน่วยอยู่ภายใต้การควบคุมของหัวหน้าเจ้าหน้าที่ประสานงานในตำบล ซึ่งทำหน้าที่ติดต่อกับครูในหน่วยประสานงานในตำบลประมาณ 30-45 แห่ง จำนวนครูประมาณ 500-750 คน เจ้าหน้าที่ของหน่วยทำหน้าที่นิเทศงานของครูและช่วยเหลือครู

มาตรฐานการบริหารการศึกษา กำหนดอัตราเฉลี่ยนักเรียน 27 คน ต่อครูหนึ่งคนโดย ปกติสำหรับครูพิเศษ เช่น ครูดนตรี ครูช่าง 1 คนต่อนักเรียน 20คน อุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น ซอด้วง แผนที่ ลูกโลก และเครื่องมือในการทำสวน รัฐเป็นผู้จัดให้เพียงพอกับจำนวน นักเรียน

ส่วนการวัดผลมีคณะกรรมการวัดผลอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการซึ่ง เป็นศูนย์กลางการวัดผลของรัฐเป็นผู้ออกไปประกาศนียบัตรการศึกษาทั่วไปคือ ชั้นประถมศึกษาเมื่อ จบ 10 ปี และในชั้นสูง 12 ปี มีการวัดผลที่สำคัญอยู่ 2 ระดับนี้ สมัยก่อนมีการสอบคัดเลือกเมื่อ สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้ว และต่อมาเพื่อสอบแข่งขันเพื่อเข้ามหาวิทยาลัย การสอบนี้ไม่ เพียงแต่ใช้เครื่องมือสำหรับวัดผลเกี่ยวกับมัธยมศึกษาและมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ยังเป็นการ วัดความพอใจและความเหมาะสมในการเลือกสายการเรียนอย่างมีเหตุผลของนักเรียน ได้อีกด้วย

คณะครูผู้สอนมีการแต่งตั้งและการควบคุมวินัยของครูจัดให้มีขึ้นทั้ง 2 แห่งคือที่เขต และที่ศูนย์กลางตามลำดับเงินเดือน การรับสมัครครูมีอยู่ 2 ระดับ คือครูฝึกสอนหมายถึงจบทางด้านครูแล้วเข้าฝึกงานสอนก่อนปฏิบัติงานจริง กับครูที่ได้รับประกาศนียบัตรแล้ว การรับครูฝึกสอนเป็นการสอบแข่งขันจากส่วนกลาง แต่สำหรับการแต่งตั้งนั้น พิจารณาคุณภาพจากผล การสอบบรรจุเป็นเครื่องตัดสินนักศึกษาส่วนมากที่สำเร็จจากวิทยาลัยครูเป็นผู้ที่มีคุณภาพที่จะเข้า เป็นครูได้ตามข้อกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการศรีลังกา

ผู้สำเร็จวิชาครูจะถูกแต่งตั้งโดยตรงจากแผนกศึกษาส่วนกลางตามความต้องการของ โรงเรียนต่างๆ ผู้ที่จะเข้าเป็นครูต้องมีอายุอย่างน้อย 18 ปี บริบูรณ์ อายุ 55 ปี มีสิทธิออกจากราชการได้ แต่สำหรับเกษียณอายุ 60 ปี ครูทุกคนอยู่ภายใต้การควบคุมของ The Public Service Commission Rules ครูมีสิทธิพิเศษเหมือนกับข้าราชการอื่นๆคือขอเบิกค่าเช่าบ้านและค่าเดินทาง ได้และมีสวัสดิการดีตลอดเวลาที่ทำงานอยู่ ครูใหญ่จะต้องปรึกษาหารือกับผู้ช่วยก่อน ก่อนที่จะ แต่งตั้งเป็นครู

ครูใหญ่ (Head of school) มีอยู่ 2 ระดับคือ Head Teacher กับ Principal Head Teacher คัดเลือกมาจากครูผู้มีประสบการณ์ทางด้านการทำงานมากซึ่งได้รับเลือกเป็นหัวหน้าสาย วิชามาก่อน สำหรับ Principal จะเป็นใครก็ตามที่ได้เลื่อนจากระดับ Head Teacher หรือผู้ที่มี ทั้งประสบการณ์และใบรับรองความสามารถ Principal มีระดับเงินเดือนสูงกว่า Head Teacher เงินเดือนของครูโดยทั่วไปซึ่งเป็นข้าราชการครูนั้น การกำหนดเงินเดือนขึ้นอยู่กับ คณะกรรมการเงินเดือน ซึ่งรัฐจะเป็นผู้แต่งตั้งเพื่อพิจารณาเงินเดือนของข้าราชการ สำหรับ Head Teacher และ Principal นั้นใช้ระเบียบของรัฐบาลกลาง

ผู้สำเร็จวิชาทางศิลปศาสตร์ส่วนมากจะได้บรรจุเป็นครูสอน ปัจจุบันนี้ยังขาดครูสอน วิทยาศาสตร์เป็นจำนวนมาก แต่หวังว่าอีกไม่กี่ปีวิทยาศาสตร์คงจะพอกับจำนวนที่ต้องการ เพราะขณะนี้กำลังผลิตนักศึกษาในสาขานี้เพิ่มขึ้นในมหาวิทยาลัยอย่างเร่งด่วน

ด้านการสอนสัปดาห์หนึ่งเรียน 5 วัน ครูคนหนึ่งมีชั่วโมงสอนอย่างน้อยสัปดาห์ละ 25 ชั่วโมง สำหรับครูใหญ่มีชั่วโมงสอนน้อยกว่าครูผู้สอนทั่วไป หนึ่งภาคเรียนมีเวลาเรียนประมาณ 13 สัปดาห์ ในปีหนึ่งมี 3 ภาคเรียน ดังนั้นระยะเวลาเรียนตามหลักสูตร 1 ปี จะอยู่ระหว่าง 190-200 วัน เวลาที่เหลือเป็นเวลาปิดภาคเรียน

ครูมีสิทธิลาพักและลาพักร้อนปีละ 21 วัน ส่วนลาป่วย (Sick leave) ได้ 1 เดือน ใน 1 ปี ครูต้องเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มเติมความรู้ใหม่ 1 ครั้ง ซึ่งการจัดหลักสูตรการสอนเพื่อเพิ่มพูน ความรู้ใหม่ตามปกติเป็นหน้าที่ของเขตการศึกษาแต่ละเขตจัดขึ้นประจำ ในวันปิดเรียน คือ วัน เสาร์ วันอาทิตย์ ให้ครูได้เข้ารับการอบรมเพิ่มเติม

หลังจากประกาศจัดการศึกษาฟรี และการศึกษาภาคบังคับได้เปิดขึ้นในประเทศแล้ว ต่อมาความจำเป็นโดยเร่งด่วนที่จะต้องจัดสวัสดิการให้โรงเรียนทุกเขตและทุกชุมชน ได้ขยายการสอนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนออกไปอย่างกว้างขวางและปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับความสามารถของบุคคล และให้เหมาะสมกับความต้องการเพื่อพัฒนาทางเศรษฐกิจของชาติด้วย ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงต้องปรับปรุงทั้งทางด้านคุณภาพและปริมาณการศึกษาของชาติโดยรวม

หลักสูตรมีการปฏิรูปหลักสูตรและการจัดวางนโยบายใหม่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของนักการศึกษาระดับผู้นำประเทศ มีโครงการปรับปรุงทุกวิชาให้ดีขึ้นและได้วางแผนแนวการสอนวิชาคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ทั่วไปในโรงเรียนมัธยมศึกษาเสียใหม่ โดยให้มีการฝึกและการทดลองให้มากขึ้นให้นักเรียนเรียนด้วยการปฏิบัติ

ส่วนแบบเรียน การเลือกแบบเรียนอยู่ในความรับผิดชอบของส่วนกลาง ครูใหญ่มีสิทธิ์เลือกแบบเรียนในโรงเรียนของตนจากรายการในหนังสือที่ได้อนุมัติจากส่วนกลาง มีแผนกตำรากระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ผลิตแบบเรียนให้ และจุดมุ่งหมายของแผนกนี้จะต้องผลิตตำราเรียนเพิ่มเติมสำหรับใช้ในโรงเรียน แบบเรียนสำหรับนักเรียน และคู่มือครู การตั้งแผนกตำรานี้เป็นไปตามความจำเป็นจริงๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือให้ใช้ภาษาประจำชาติเป็นภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียน เพื่อให้เป็นแบบแผนเดียวกัน เท่ากับเป็นการสร้างเอกภาพของชาติไปด้วยพร้อมกัน

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศศรีลังกาได้พบว่า การศึกษามีส่วนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาตั้งแต่อดีตเริ่มจากจัดการศึกษาตนเองในกลุ่มชนตามเผ่าพันธุ์ และความเชื่อถือในลัทธิศาสนา มาสู่การจัดการศึกษาตามแบบแผนของอังกฤษที่เข้ามาปกครองและวางรากฐานให้ในช่วงของการตกเป็นอาณานิคม และพยายามพัฒนารูปแบบการศึกษาให้เหมาะสมกับตน มีลักษณะเป็นของตนเองให้มากที่สุด ภายหลังจากที่ได้รับเอกราชแล้ว

ด้านสภาพพื้นฐานของประเทศศรีลังกา ซึ่งมีลักษณะที่ตั้งเป็นเกาะ ติดต่อกับโลกภายนอกได้สะดวก ชาวตะวันตกมาตั้งสถานีการค้าอยู่หลายชาติ จึงได้รับอิทธิพลจากชาติที่เข้ามาติดต่อกับไม่ว่าจะเป็น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ รวมทั้งผู้คนจากอินเดียอพยพเข้าไปอยู่และผสมผสานกับคนพื้นเมืองเดิม ทำให้เป็นลักษณะของสังคมที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับประชากรทั้งประเทศ โดยรวมจึงมีโรงเรียนเกิดขึ้นหลายประเภท จำแนกออกไปตามเชื้อชาติ ศาสนา ใช้ภาษาที่สอนเป็นภาษาตามเผ่าพันธุ์ของแต่ละเชื้อชาติ นำไปสู่ความไม่เป็นหนึ่งเดียวของเชื้อชาติ ก่อให้เกิดปัญหาด้านการเมืองและวัฒนธรรมตามมา

เมื่ออังกฤษเข้าไปปกครองศรีลังกา ได้วางรากฐานการศึกษาแบบของอังกฤษ ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาในการสอนแต่อังกฤษมิได้สนับสนุนหรือให้โอกาสแก่ประชาชนชาวศรีลังกาได้ทุกคนอย่างเสมอภาค ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างคนในชาติที่ได้เรียนในโรงเรียนของอังกฤษ กับเรียนในโรงเรียนของชาวพื้นเมือง เพราะมาตรฐานของโรงเรียนต่างกัน คุณภาพของผู้เรียนจึงต่างกันไปด้วยแต่อังกฤษได้ส่งเสริมการศึกษาแก่ศรีลังกาอย่างมากมีการขยายตัวของโรงเรียนและมหาวิทยาลัยหลายแห่งในศรีลังกา เป็นพื้นฐานที่ดีในการจัดการศึกษาเพื่อให้ชาวศรีลังกาได้พัฒนาตนเองต่อมาในภายหลัง

จากการที่ถูกปกครองโดยอังกฤษมาเป็นเวลานาน ทำให้ชาวศรีลังกาเกิดความคิดเกี่ยวกับชาตินิยมขึ้น พยายามพัฒนาตนเองเพื่อจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับพื้นฐานของประเทศให้มากที่สุด เมื่อได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้วจึงมีนโยบายที่จะปฏิรูปการศึกษาอย่างชัดเจนและสร้างความเป็นเอกภาพของชาติไปด้วย โดยอาศัยการศึกษาเป็นปัจจัยช่วยในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของคนในชาติเช่นกำหนดให้ใช้ภาษาประจำชาติแทนภาษาอังกฤษในการเรียนการสอน แต่เนื่องจากคนในชาติประกอบด้วย 2 เชื้อชาติใหญ่จึงจำแนกประเภทโรงเรียนตามภาษาที่ใช้มี สิงหลและทมิฬ ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชาติที่มีลักษณะเป็นทวิวัฒนธรรม (Bicultural society) รวมทั้งได้ปรับเปลี่ยนรายวิชา แบบเรียนตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ และการวัดการประเมินผลให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาติอย่างเหมาะสมขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้วารัฐบาลศรีลังกา ได้พยายามอย่างมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้น ทันสมัยและมีมาตรฐานขึ้นแต่ปัญหาภายในประเทศที่เกิดขึ้นจากความไม่สงบทางการเมือง ความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติและการต่อต้านรัฐบาลซึ่งยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาการศึกษาของชาติไปด้วยเพราะปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่รัฐบาลหลายยุคได้พยายามแก้ไข โดยการประนีประนอมแต่ก็สงบอยู่ได้เพียงระยะเวลาสั้น ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองไม่มั่นคง การพัฒนาการศึกษาดำเนินไปได้อย่างไม่ราบรื่นนักซึ่งเรื่องนี้เกิดจากสภาพพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นมาตั้งแต่ในประวัติศาสตร์ของศรีลังกานั้นเอง

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศอัฟกานิสถาน

อัฟกานิสถาน เป็นประเทศหนึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปากีสถานอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอิหร่าน สภาพทางภูมิศาสตร์ของอัฟกานิสถานสร้างความยากลำบากในการดำเนินนโยบายทางการเมืองการปกครองเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศจะแห้งแล้งและไม่มีทางออกทะเลแล้ว อัฟกานิสถานยังถูกห้อมล้อมอยู่ด้วย

ประเทศที่ใหญ่ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกันอยู่ด้วย กล่าวคือ อัฟกานิสถานมีพรมแดนติดต่อกับสหภาพโซเวียต อิหร่าน ปากีสถาน อินเดีย และจีน อัฟกานิสถานจึงพยายามเป็นกลางและเป็นมิตรกับทุกประเทศ และไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างประเทศเหล่านั้น อัฟกานิสถานมีพื้นที่ทั้งหมด 253,861 ตารางไมล์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงและทะเลทราย รวมแล้ว 3 ใน 4 ของพื้นที่ประเทศ

เมื่อประมาณ 2000 ปีก่อนคริสตศักราช ชนเผ่าอินโดอารยัน ได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งที่บริเวณแห่งนี้ บางส่วนเข้าไปอยู่ที่ราบสูงอิหร่าน และบริเวณที่ราบสูงแม่น้ำสินธุ ชนเผ่าอินโดอารยันพูดภาษาอินโดยูโรเปียน และนับถือศาสนาโดยการสวดอ้อนวอนพระเจ้า บทสวดต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์คือ คัมภีร์พระเวท ในราวคริสตศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตศักราช ชนเผ่าอินโดอารยันได้ขยายอำนาจเข้าไปครอบคลุมพื้นที่ทางเหนือของเทือกเขาฮินดูกูช (Hindu kush) กลุ่มแม่น้ำคาบูล (Kabul) และบริเวณตั้งแต่เมืองคันดาฮาร์ (kandahar) ไปถึงแม่น้ำสินธุ หลักฐานที่ค้นพบในสมัยนี้แสดงว่าพวกอินโดอารยันรู้จักใช้เหรียญเงิน และใช้เครื่องประดับที่ทำจากเพชรพลอยเมื่อครั้งที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์แห่งกรีกได้ยกทัพมาโจมตีอินเดีย กองทัพของพระองค์ได้ยกทัพมาสู่อัฟกานิสถานข้ามเทือกเขาฮินดูกูชเข้าสู่อินเดียภาคเหนือ ระหว่างกองทัพกรีกเข้ายึดดินแดนอัฟกานิสถานบางส่วนได้นั้น พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นหลายเมืองในอัฟกานิสถานในฐานะเป็นอาณานิคมของกรีก ภายหลังจากสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ในปี 323 ก่อนคริสตศักราช อาณานิคมของกรีกในอัฟกานิสถานอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าจันทรคุปต์ แห่งราชวงศ์โมริยะของอินเดีย อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของกรีกที่ยังเหลืออยู่ในอัฟกานิสถานคือศิลปะต่างๆ ในราวศตวรรษที่ 2 พุทธศาสนาได้แพร่เข้าสู่อัฟกานิสถาน และเป็นที่ยอมรับนับถือของชนเผ่าต่างๆ ต่อมาได้มีชนเผ่าต่างๆ อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในอัฟกานิสถานอยู่เรื่อยๆ เช่น พวกฮั่น เดอร์ก ในราวคริสตศตวรรษที่ 6 ราชวงศ์ที่ปกครองอัฟกานิสถานคือราชวงศ์ซาสซานิดหรืออิลลิด ซึ่งเป็นราชวงศ์ที่นับถือศาสนาพุทธ และได้สร้างสิ่งที่เป็นอนุสรณ์ในพุทธศาสนาหลายอย่างในบริเวณกรุงคาบูล คือพระพุทธรูปปางต่างๆ อีกด้วย อัฟกานิสถานในสมัยโบราณยังเป็นเส้นทางการค้าของพ่อค้าชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียที่บรรทุกสินค้าเป็นกองคาราวานเดินทางมาจากแถบเมดิเตอร์เรเนียนมายังภูมิภาคนี้เพื่อค้าขายกับอินเดียไปยังชวา หรือเดินทางเหนือมุ่งหน้าเข้าสู่จีน ยังมีสิ่งก่อสร้างที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมพุทธศาสนาในครั้งนั้นเหลืออยู่ ได้แก่ สถูป เจดีย์ ในบริเวณใกล้เคียงกับกรุงคาบูลเมืองหลวงของอัฟกานิสถานในปัจจุบัน (ภารตี มหาจันทร์, 2537 : 38-42)

เศรษฐกิจโดยรวมของประชาชนขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมและผลผลิตที่ได้จากสินค้าพื้นเมืองมาตั้งแต่ดั้งเดิม เป็นการประกอบอาชีพโดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลักทำให้มีพัฒนาการช้า

แต่เศรษฐกิจมีความรุดหน้ามากในสมัยอัมหมัด เคอูด เพราะรัฐบาลชุดนี้มีได้ยึดถือนโยบาย การอยู่อย่างโดดเดี่ยวเหมือนสมัยที่ผ่านมา ฉะนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวอัฟกานิสถานจึงมีความ สัมพันธ์กับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง และเป็นช่วงที่เศรษฐกิจรุดหน้าไปมาก มีการสร้าง โรงงานอุตสาหกรรม ถนน และเขื่อนมากมายเพื่อพัฒนาประเทศให้ทันสมัยขึ้น

สังคมและวัฒนธรรมของชาวอัฟกานิสถานประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติและกระจาย กันอยู่เช่น ชาวปาธาน (Pathan) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงแกะ โดยการค้อนฝูงแกะเร่ร่อน ไป ตามทุ่งหญ้า เมื่อเปลี่ยนฤดูกาลก็อพยพย้ายถิ่นไปเรื่อยๆ พวกทาดซฮิด (Tadzhid) ส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพที่เป็นหลักแหล่งได้แก่การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ตามแหล่งน้ำ นอกนั้น ยังประกอบอาชีพธุรกิจและอาศัยอยู่ตามชุมชนในเมืองทางด้านเหนือของเทือกเขาฮินดูกูช พวก ปามีเรียน (Pamerian) อาศัยอยู่ทางแถบภูเขา พูดภาษาเปอร์เซียแบบโบราณพวกฮาซารา (Hazara) ประกอบทั้งอาชีพเพาะปลูกและอาชีพเลี้ยงแกะ ในฤดูหนาวหิมะปกคลุมทั่วไป ไม่สามารถค้อน ฝูงสัตว์ออกไปหากินตามทุ่งหญ้าได้ ชาวอัฟกันผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ จะหาที่พักพิงเพื่อ หลบความหนาว ฤดูร้อนจะมีช่วงระยะเวลาอันสั้น แต่เป็นช่วงที่ทุ่งหญ้าเขียวขจี ชาวอัฟกันจะ ต้องค้อนฝูงสัตว์เลี้ยงต่อไปเรื่อยๆ สตรีมีฐานะต่ำต้อยในสังคมซึ่งยกย่องให้ความสำคัญแก่บุรุษ โดยเฉพาะผู้ที่กล้าหาญและเป็นนักรบ แต่สตรีชาวอัฟกันในสมัยก่อนไม่ต้องคลุมหน้าแบบสตรี ชาวอาหรับ และมีจำนวนน้อยมากที่ออกไปทำงานนอกบ้าน

ภาษาที่ใช้ในอัฟกานิสถานมีอยู่ประมาณ 20 ภาษา แต่ภาษาที่ใช้กันมากที่สุดคือภาษา ปัชตู (Pushtu) และภาษาอื่นๆอีกหลายภาษา ภาษาเปอร์เซียใช้กันมากในแถบตะวันออกและ ตะวันตก จำนวนประชากรที่ใช้ภาษาปัชตูกับภาษาเปอร์เซียนั้นมีรวมกันทั้งสิ้นร้อยละ 75 ของ ประชากรทั้งหมด และเป็นภาษาที่ใช้กันในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ ประชากรในบางพื้นที่ใช้ทั้ง สองภาษา ในปี ค.ศ. 1936 รัฐบาลได้ประกาศใช้ภาษาปัชตูซึ่งเป็นภาษาของพวกปาธานเป็นภาษา ทางราชการ และรัฐบาลสนับสนุนให้ใช้ภาษานี้ตามโรงเรียนและสื่อมวลชนนอกจากนี้ยังมีภาษา อื่นๆ ที่ใช้กันได้ไม่มากนักเช่นภาษาเตอร์ก เป็นต้น

การพัฒนาประเทศอัฟกานิสถานให้เป็นรัฐสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก เริ่มขึ้นในสมัย ของอามานูลาห์ ข่าน (Amanullah Khan) เป้าหมายในการพัฒนาประเทศของพระองค์คือ สร้าง อัฟกานิสถานให้เป็นรัฐเอกราชโดยสมบูรณ์ การกระทำได้กล่าวทำให้อัฟกานิสถานต้องทำ สงครามกับอังกฤษเป็นครั้งที่ 3 แต่ในที่สุดก็ได้ทำสนธิสัญญาสงบศึก และหลังจากนั้นอังกฤษก็ เลิกสนใจในเรื่องความสัมพันธ์กับอัฟกานิสถาน โครงการอามานูลาห์ ข่าน ที่จะปรับปรุงประเทศ ก็คือ พยายามเปลี่ยนแปลงระบบบริหารให้มีประสิทธิภาพ มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของ ประเทศขึ้นในปี ค.ศ. 1923 ต่อจากนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมให้ทันสมัยขึ้น

ในปี ค.ศ. 1927 พระองค์ได้เสด็จไปเยือนยุโรปและเมื่อเสด็จกลับมาแล้วได้ทรงปรับปรุงการศึกษาให้มีมาตรฐานเหมือนประเทศอื่น ทรงแยกการบริหารงานระหว่างศาสนาและรัฐบาล และทรงพยายามยกระดับการศึกษาของสตรีให้สูงขึ้น โครงการเหล่านี้สร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้นำศาสนาและบรรดาหัวหน้าเผ่าต่างๆ จากบรรยากาศความขัดแย้งดังกล่าวนี้เอง ทำให้กลุ่มบุคคล ซึ่งมีผู้นำโดย บายา อี ซักกา (Basa ei sakka) เข้ายึดคาบูลในปี ค.ศ. 1929 อามานุลลาห์ ข่าน ต้องเสด็จหนีไปต่างประเทศต่อมาฮาบินบูลลาห์ ข่าน (Habinullah Khan) ได้ขึ้นครองราชบัลลังก์แต่อำนาจยังคงอยู่กับพี่น้อง 4 คนตระกูล โมฮัมเหม็ด ซาอีร์ พี่น้องตระกูลนี้พยายามต่อต้านฮาบินบูลลาห์ ข่าน หนึ่งในสี่ของพี่น้องตระกูลนี้ได้ยึดครองกรุงคาบูลในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1929 และได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองคนใหม่ทรงพระนามว่า นาศีร์ ซาห์ กาชีถูกปลดลงพระชนม์ในปี ค.ศ. 1933 โอรสองค์โตทรงพระนามว่า โมฮัมเหม็ด ซาอีร์ ซาห์ ได้ขึ้นครองอำนาจต่อมา ด้วยความสามารถของโมฮัมเหม็ด ซาอีร์ ซาห์ อัฟกานิสถานจึงสามารถผ่านพ้นวิกฤตการคุกคามอิสรภาพของประเทศในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 มาได้

ในปี ค.ศ. 1895 ผู้ปกครองประเทศอัฟกานิสถานไม่ยอมให้มีการสอนศาสนาคริสต์ในประเทศนี้ต้องการให้อัฟกานิสถานเป็นรัฐของอิสลามเพียงอย่างเดียว แม้รัฐธรรมนูญในปัจจุบันได้เขียนว่า ให้มีเสรีภาพในการนับถือศาสนาแต่ประชากรส่วนใหญ่ก็ยังคงนับถือศาสนาอิสลาม สืบต่อกันมาเป็นศาสนาหลักของประเทศ และศาสนาอิสลามกลายเป็นหลักในการจัดการศึกษาของประเทศไปในตัว เพราะมีข้อกำหนดอันเป็นบทบัญญัติของศาสนาให้ปฏิบัติตามหลายประการ เช่น ผู้นำจะต้องผ่านการศึกษาศาสนามาก่อน สามารถอ่านคัมภีร์อัลกุรอานได้ เคยบวชเรียนตามพิธีกรรมทางศาสนามาแล้ว ผู้หญิงจึงถูกจำกัดโอกาสในการเข้าศึกษาวิชาการ คงศึกษาเพียงหลักการทางศาสนาที่กำหนดไว้เท่านั้น และการศึกษา ก็เป็นการศึกษาหลักศาสนา พิธีกรรมและแนวคิดในหลักของศาสนาเท่านั้นมิได้เรียนวิชาการสมัยใหม่เหมือนอย่างประเทศอื่นเรียน ทำให้การรับรู้ของประชาชนถูกปิดกั้น และระบบการศึกษาจึงเป็นไปตามแบบแผนของศาสนาที่ยึดถือเท่านั้น

การศึกษาสมัยใหม่เพิ่งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อต้นศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมาโรงเรียนประถมศึกษาแห่งแรกของประเทศนี้สร้างขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1904 ในรัชกาลของพระเจ้าอาร์มี ฮาบินบูลลา ข่าน (Amir Habinullah Khan) ก่อนหน้าที่จะสร้างโรงเรียนประถมขึ้นนั้น เด็ก ๆ ต่างก็เข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนและโรงเรียนสอนศาสนาในมัซยิด พวกที่รวยส่วนมากจ้างครูมาสอนลูกหลานเป็นการส่วนตัว หลักสูตรในตอนนั้นก็มิวิชาเกี่ยวกับคัมภีร์ทางศาสนา วรรณคดี เปอร์เซีย วิชาคัดลายมือ และวิชาคณิตศาสตร์ การสอนไม่มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัวเท่าใดนัก หลังจากได้สร้างโรงเรียนทันสมัยแห่งแรกขึ้นแล้ว โรงเรียนประถมศึกษาอีกหลายแห่งก็เปิดขึ้นใน

ลักษณะเดียวกัน โดยเลียนแบบการสอนของโรงเรียน Indian Islamia รัฐบาลได้ลงทุนจ้างครูจากประเทศอินเดียมาสอนวิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์

ในปี ค.ศ. 1911 สภาการศึกษาได้ปรับปรุงรูปแบบและระบบการศึกษาในประเทศอัฟกานิสถานเสียใหม่ สภาการศึกษามีคณะกรรมการบริหาร 10 คน ซึ่งเลือกมาจากนักเรียนทุนที่มีชื่อเสียง รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญจากประเทศอินเดีย และประเทศเตอร์กิก ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอัฟกานิสถาน คณะกรรมการบริหารการศึกษาประชุมกันสัปดาห์ละ 3 ครั้ง เพื่อวางหลักเกณฑ์และกฎข้อบังคับต่าง ๆ สำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตลอดถึงการวางหลักสูตรการวัดผล การให้ประกาศนียบัตร และอื่น ๆ โครงการนี้มีส่วนช่วยให้เอกชนตั้งโรงเรียนประถมศึกษาแบบทันสมัยยิ่งขึ้นและให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี รัฐบาลจ่ายเงินอุดหนุนให้กับโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือกับรัฐ คณะกรรมการบริหารการศึกษาได้จัดทำแบบเรียนใหม่ ๆ แปลคำารจากภาษาต่างประเทศมากมาย ในปี ค.ศ. 1913 ได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นในขณะนั้นการเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาใช้เวลาเรียน 5 ปี โดยไม่จำกัดอายุ

ในปี ค.ศ. 1919 ในรัชกาลพระเจ้าอามานุลเลาะห์ข่าน (Amanullah Khan) ประเทศอัฟกานิสถานได้รับเอกราชจึงได้จัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการขึ้นในคอนนั้น โรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ มีอยู่ 2 แห่ง เปิดสอนภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน การที่เปิดโรงเรียน 2 แห่งนี้ขึ้น ก็เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับคณะทูตที่เข้ามาอยู่ในประเทศนี้ สำหรับครูที่สอนโรงเรียนทั้งสองแห่งนี้รัฐบาลได้จ้างครูผู้สอนมาจากฝรั่งเศส และเยอรมัน เพื่อสอนภาษาต่างประเทศ เมื่อโรงเรียนทั้งสองแห่งนี้เจริญขึ้น โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เพิ่มวิชาภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมันเข้าไปและสอนเป็นภาษาเหล่านี้อีกด้วย

ในปี ค.ศ. 1922 รัฐบาลได้ให้ทุนแก่นักศึกษาเป็นจำนวนหลายทุน โดยส่งไปเรียนที่ฝรั่งเศสและเยอรมัน ต่อมาได้จัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาสำหรับเด็กหญิงขึ้นและมีโรงเรียนโรงเรียนหนึ่งในจำนวนโรงเรียนประถมศึกษาสำหรับเด็กหญิงนี้ได้เปิดสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาด้วย

ในปี ค.ศ. 1926 รัฐบาลอัฟกานิสถานได้ส่งนักเรียนทุนจำนวนหนึ่งไปศึกษา ณ ประเทศเตอร์กิก

ในปี ค.ศ. 1928 ได้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นระหว่างเชื้อชาติต่าง ๆ ในประเทศหลังจากสงครามสิ้นสุดลงปรากฏว่าแบบการศึกษาที่วางไว้กลับพังทลายลงไปด้วย โรงเรียนเกือบทั้งหมดได้รับความเสียหายอย่างหนักด้วยสงครามจนถึงกับต้องสั่งปิดโรงเรียนเป็นการชั่วคราว

ในปี ค.ศ. 1929 ในรัชกาลของพระเจ้านาเดีย ข่าน (Nadir Khan) พระองค์ทรงแก้กฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับการศึกษาเสียใหม่ และได้เปิดโรงเรียนขึ้นทั่วประเทศอีกครั้งหนึ่ง พระเจ้านาเดีย ข่าน (Nadir Khan) เป็นพระมหากษัตริย์ที่ได้รับการแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญเป็นพระองค์แรกในระบอบนี้ได้จ้างครูพิเศษจากต่างประเทศมาสอนอีกครั้งหนึ่ง นักเรียนที่เรียนสำเร็จจากชั้นมัธยมศึกษาได้ถูกส่งไปเรียนต่อในยุโรปและอเมริกา โดยทุนของรัฐบาลเป็นจำนวนมาก และได้ตั้งคณะวิชาต่าง ๆ ขึ้นอีกตามมา มาตรฐานการศึกษาสูงขึ้น และได้ตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในกรุงคาบูลตั้งคณะแพทยศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยคาบูล รัฐสภาได้ยอมรับหลักการศึกษาระดับบังคับในระดับประถมศึกษาว่าเป็นการศึกษาที่รัฐจะต้องให้การช่วยเหลือทุกอย่าง และต่อมาก็ได้เปิดโรงเรียนศิลปหัตถกรรมขึ้นอีกหลายแห่ง เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียนมากขึ้น

ในรัชสมัยของพระเจ้าซาฮีร์ซาร์ (Zahir Shah) การศึกษาได้เจริญรุดหน้าไปมากพระองค์ได้ทรงสร้างโรงเรียนประถมศึกษาเพิ่มเติมขึ้น ในปี ค.ศ. 1937 ได้มีการเสนอโครงการใหม่ขึ้นในระดับประถมศึกษา มีชื่อว่าโครงการศึกษาภายใต้วัฒนธรรมแห่งชาติและได้เปิดวิทยาลัยครูใหม่ขึ้น 2 แห่ง เพื่อฝึกอบรมครูจำนวนมากในระยะสั้นและเพื่อให้ทันกับความต้องการขยายโรงเรียนประถมศึกษาให้รวดเร็วที่สุด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องฝึกอบรมครูเป็นพิเศษจากผลของโครงการเร่งรัดนี้กระทรวงศึกษาธิการสามารถเปิดโรงเรียนประถมศึกษา 4 ปี เพิ่มขึ้นอีก และต่อมาก็สามารถขยายโรงเรียนประถมศึกษาออกเป็น 6 ปี สำหรับโรงเรียนที่ขยายออกเป็น 6 ปีนั้นได้เข้าไปเรียนในอาคารเรียนที่ก่อด้วยอิฐ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1941 โรงเรียนชั้นประถมศึกษาที่มีมาตรฐานที่ดีจะได้เข้าไปรวมอยู่กับวิทยาลัยครู เพื่อจุดประสงค์ให้นักศึกษาวิทยาลัยครูได้ฝึกสอนและวิจัยงานต่าง ๆ ได้พัฒนาการสอนให้ทันสมัยโดยทั่วไป

ในปี ค.ศ. 1949 ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลงได้เปิดโรงเรียนในชนบทขึ้นเป็นครั้งแรก เป็นโรงเรียนครูคนเดียว และโรงเรียนแบบนี้ได้เปิดสอนขึ้นหลายโรงเรียน มีหลักสูตร 3 ปี สถานที่เรียนใช้มัสยิดต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน ครูที่สอนก็ใช้ครูที่มีความรอบรู้ในธรรมะของอิสลามที่ประจำอยู่ในมัสยิดนั้น ๆ โดยรัฐบาลเป็นผู้จ่ายเงินค่าสอนให้แต่ต้องสอนตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ ในการกระทำเช่นนี้ทำให้กระทรวงศึกษาธิการสามารถเปิดการศึกษาระดับบังคับได้กว้างขวางขึ้น และได้สร้างโรงเรียนชุมชนขึ้นหลายแห่ง ภายใต้การแนะนำของเจ้าหน้าที่การศึกษาประจำท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคส่งผลให้ขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานไปได้ทั่วประเทศด้วยอาศัยหลักของศาสนาจากนั้นจึงได้กำหนดนโยบายและระบบการศึกษาของชาติให้เป็นระบบขึ้น

ความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาของอัฟกานิสถาน

เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางปฏิรูปประเทศในปี ค.ศ. 1964 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ในรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่า รัฐมีจุดมุ่งหมายให้คนอัฟกานิสถานทุกคน เรียนหนังสือถึงขั้นที่เหมาะสมตามความสามารถแห่งตน ดังนั้นจึงมีการขยายการศึกษาในระดับประถมศึกษาขึ้นและพัฒนาปรับปรุงคุณภาพให้เหมาะสมพร้อมทั้งขยายการมัธยมศึกษา การอาชีวศึกษา แลการอุดมศึกษาให้สูงขึ้นและให้มีเพียงพอกับความต้องการของประชาชน และรัฐมีหน้าที่จัดการศึกษารวมทั้งให้การสนับสนุนตามความเหมาะสม (อบรม ตินภิบาล, 2537 : 4-8)

การปฏิบัติงานตามนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษา

นโยบายทางการศึกษานั้น รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้วางโครงการซึ่งได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาประกอบด้วยอธิบดีทุกกรม การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จะต้องปรึกษาหารือกับกระทรวงแผนงาน ดังนั้นก่อนที่จะลงมือทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องมีการวางแผนงาน กฏข้อบังคับ และคำเสนอแนะเกี่ยวกับนโยบายโดยทั่วไปส่งไปยังคณะรัฐมนตรีเพื่อนำเข้าสู่สภาพิจารณาอนุมัติและประกาศใช้

ความรับผิดชอบในหลักการและการสนับสนุนนโยบายทุกระดับของการศึกษา ส่วนใหญ่รัฐบาลเป็นผู้ตัดสินใจเอง สำหรับการศึกษารองเองจะถูกจำกัดหลักสูตรให้เรียนอยู่ในมัธยมซึ่งมี Mullas (ผู้นำทางศาสนา) เป็นผู้กำหนด ชุมชนจะช่วยเหลือในการสร้างโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาแต่จะต้องสร้างตามแบบที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้

รัฐกำลังพยายามขยายการใช้ภาษาปชตู (Pushthu) ซึ่งเป็นภาษาประจำชาติให้ทั่วทั้งประเทศส่วนภาษาอื่น ๆ เช่น ดารีเปอร์เซีย (Dari persia) จะเปิดสอนในพื้นที่ซึ่งภาษาปชตูเป็นภาษาที่พูดกันน้อยและเด็กพูดภาษาอื่นมาตั้งแต่เด็ก ๆ โดยเฉพาะภาษาถิ่น

การพัฒนาการศึกษาขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ คือ ต้องการขยายทางด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องที่ชนบท จุดมุ่งหมายที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของนโยบายการศึกษาปัจจุบันนี้คือ ต้องการขยายระดับประถมศึกษาจาก 3 ปี เป็น 6 ปี สำหรับโปรแกรมการพัฒนาเขตการศึกษา กำลังปฏิบัติการอยู่ เพื่อสนับสนุนโรงเรียนฝึกหัดครูหลักสูตรนอกเวลา และหลักสูตรการเพิ่มพูนความรู้ใหม่สำหรับครูและการเผยแพร่แนวคิดการสอนให้ทันสมัย

ในด้านการศึกษากาดบังคับจุดมุ่งหมายหลักคือ ต้องการกวดขันให้เด็กอายุ 7-12 ปี เข้าเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาให้หมดทั้งประเทศ เร่งรัดการเข้าเรียนของเด็กหญิง ให้เหมือนกับเด็กผู้ชายทุกประการ

การเลื่อนชั้นขึ้นอยู่กับความสามารถ ตามจุดมุ่งหมายของการรับเด็กเข้าโรงเรียนมัธยมศึกษา ให้เด็กที่มีความสามารถในเขตต่าง ๆ ทั่วประเทศเข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาได้และให้อยู่ในหอพัก ให้เครื่องเขียนแบบเรียน ให้เสื้อผ้า รองเท้า และการรักษาพยาบาลฟรี

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบการพัฒนาการศึกษาและแนะแนวอาชีพให้เด็กที่เรียนดีได้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น

ในด้านโปรแกรมการฝึกช่างเทคนิคและอาชีวศึกษาได้วางแผนเกี่ยวกับอัตรากำลังคนทางเกษตร การปศุสัตว์และสาขาอื่น ๆ เกี่ยวกับเศรษฐกิจของชาติโดยรวม ส่วนความต้องการที่สำคัญ คือ ต้องการฝึกครูช่างยนต์กลไก และฝึกงานในด้านเกษตรกรรมให้มีทักษะที่ทันสมัยขึ้น เพื่อเพิ่มผลผลิตให้แก่รัฐมากกว่าเดิม

แผนการศึกษาชาติ

ขอบเขตและข้อกำหนดของการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดกิจกรรมทางการศึกษาดังต่อไปนี้ คือ การศึกษาอนุบาล สำหรับเด็กอายุ 4-5 และ 6 ขวบ ระดับประถมศึกษาชั้นประถมศึกษา 1-6 สำหรับเด็กอายุ 7-12 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเกรด 7-9 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเกรด 10-12 การศึกษาชั้นอุดมศึกษา จะต้องเรียนอีก 4 ปี หลังจากเรียนจบเกรด 12 แล้ว ระดับเทคนิคและอาชีวศึกษาทุกระดับรับนักเรียนที่จบจากเกรด 6 แล้ว เข้าศึกษาต่อ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาภาคพิเศษอื่น ๆ กำหนดไว้ในแต่ละหลักสูตรด้วย

ความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาทั่วไปในระดับอุดมศึกษาสำหรับสาขาเทคนิคและอาชีวศึกษาจนกระทั่งถึงเกรด 12 ซึ่งเรียนเป็นเทอม ๆ เช่นเดียวกันกับระดับมัศึกษามีการกำหนดปฏิทินการศึกษาแต่ละปีไป สำหรับมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ เป็นการบริหารตนเองโดยคณะกรรมการของสถาบันนั้น ๆ

สำหรับการก่อสร้างและการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนในหมู่บ้านมีส่วนสัมพันธ์กับกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงกิจการภายใน (Ministry of Home Affair) ซึ่งมีส่วนช่วยเหลือและรับผิดชอบการศึกษาในระดับนี้ส่วนสถาบันการศึกษาอาชีพพิเศษอยู่ภายใต้การบริหารของกระทรวงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงอากาศ กระทรวงเกษตร กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงคมนาคม กระทรวงเหมืองแร่ และอุตสาหกรรม ซึ่งดูแลสถาบันของคนที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบอยู่ นับว่ามีแผนปฏิบัติการที่กระจายออกไปตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง

กฎหมายสำคัญของแผนการศึกษา

ระบบการศึกษาอยู่ภายใต้กฎหมาย 2 ประการ คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายการศึกษา มาตรา 34 แห่งรัฐธรรมนูญได้กล่าวไว้ว่า ทุกคนมีสิทธิในการศึกษา ซึ่งรัฐ

จะจัดการศึกษาให้ฟรี รัฐเป็นผู้บริหารการศึกษา และเป็นผู้ชี้แนะทางการศึกษา การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ รัฐจะเป็นผู้จัดสร้างและบริหารสถานศึกษาทุกแห่ง

การร่างกฎหมายมีสภาร่างกฎหมาย สถาปประกอบด้วย ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อร่างเสร็จแล้วส่งให้คณะรัฐมนตรี นำเสนอรัฐสภาเพื่อพิจารณารับรอง ประกาศใช้มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ประกาศใช้

การบริหารการศึกษา

มีฝ่ายบริหาร ซึ่งระบบการบริหารการศึกษาเป็นการรวมอำนาจการปกครอง คือ ขึ้นอยู่กับส่วนกลาง อำนาจสูงสุดของการศึกษาทุกอย่าง และอำนาจสิทธิขาดอยู่ที่กระทรวงเป็นผู้รับผิดชอบในการตัดสินใจทุกอย่างยกเว้นบางกรณี ซึ่งให้อำนาจศึกษาธิการจังหวัด รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการมีผู้ช่วย 2 คน คนหนึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษา อีกคนหนึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาทางด้านบริหาร กระทรวงแบ่งออกเป็นกรม ซึ่งแต่ละกรมแบ่งออกเป็นกองให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารของกรมในการดำเนินการ

นอกจากกระทรวงศึกษาธิการแล้วจังหวัดยังเป็นตัวแทนที่มีอำนาจสูงสุดในการบริหารการศึกษา ประเทศอัฟกานิสถานแบ่งการปกครองออกเป็น 29 จังหวัดส่วนคาบูลแยกเป็นอิสระปกครองตนเอง

ศึกษาธิการจังหวัดรับผิดชอบงานต่อมาจากหัวหน้ากองในกระทรวงศึกษาธิการและรับผิดชอบงานระดับในท้องถิ่นด้วย ศึกษาธิการจังหวัดอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของผู้ว่าราชการจังหวัด

อธิบดีทุกกรมเป็นผู้เสนอเกี่ยวกับการก่อสร้างโรงเรียน การเปิดจำนวนชั้นเรียน และรับผิดชอบเกี่ยวกับสวัสดิการต่าง ๆ ในหน่วยงานของตน สนับสนุนแนะนำกิจกรรมทุกอย่างของกระทรวง ซึ่งจะต้องตรวจตราดูแลงานต่าง ๆ จัดทำแบบเรียนอุปกรณ์การสอน และจัดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของกระทรวงด้วย อธิบดีต้องรับผิดชอบงานต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว โดยผ่านไปทางคณะผู้ตรวจการศึกษา เพื่อปรับปรุงการสอนและยกมาตรฐานการศึกษาให้สูงขึ้น

นอกจากนี้ยังมีแผนกการบริหารชั้นสูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์มานานมาเป็นกรรมการงานของพวกเขา คือ ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการวางแผนและกำหนดนโยบายการบริหารการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงการเงิน อาคารเรียนและอุปกรณ์การศึกษา

ด้านการเงิน สำหรับงบประมาณการศึกษานั้นรัฐเป็นผู้ให้งบประมาณ อย่างไรก็ตาม ในต่างจังหวัดได้รับเงินช่วยเหลือจากชุมชน เพื่อให้โรงเรียนมีสวัสดิการดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

การสร้างอาคารเรียน ความจริงตามหลักการแล้วไม่เรียไรเงินจากผู้ปกครองนักเรียนแต่ในทางปฏิบัติมีผู้ปกครองบางรายยินดีจ่ายเพื่อสนับสนุนการศึกษาให้ด้วย

ตามหลักการระหว่างการศึกษา และงบประมาณกำหนดได้ดังนี้ คือ สำนักงบประมาณแต่ละสำนักงานรับผิดชอบสำหรับเตรียมทำงบประมาณและเสนอขอของบประมาณของคุณเพื่ออนุมัติเรื่องนี้เป็นเรื่องความรับผิดชอบของสำนักงบประมาณที่จะนำเสนอไปยังกองงบประมาณกระทรวงการคลัง การขอของบประมาณจากรัฐจะพิจารณาตามความจำเป็นและจัดสรรเงินค่าใช้จ่ายให้ตามที่เห็นสมควรในแผนการของงบประมาณของแต่ละปี

ด้านอาคารเรียนและวัสดุครุภัณฑ์ มีกองอาคารเรียน กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ออกแบบ กระทรวงแรงงานแห่งชาติรับผิดชอบควบคุมการก่อสร้าง สำหรับวัสดุครุภัณฑ์นั้นผลิตจากส่วนกลางแล้วส่งไปให้ศึกษาธิการจังหวัด เพื่อแจกจ่ายไปให้โรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ที่รับผิดชอบ กระทรวงศึกษาธิการมีศูนย์การผลิตและเผยแพร่อุปกรณ์การสอนสำหรับทำส่งให้กับโรงเรียนในสังกัดด้วยในแต่ละปี

การปฏิบัติงานตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

มีการตรวจสอบ เป็นการตรวจสอบของกระทรวงศึกษาธิการ มีคณะกรรมการ 35 คน มีหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา คณะกรรมการศึกษารวมทั้งผู้ตรวจการศึกษามีหน้าที่ตรวจสอบเกี่ยวกับการสอน โดยมีผู้ตรวจการจังหวัดเป็นผู้ช่วยอีกทีหนึ่ง รับผิดชอบในเขตของตนแต่ละเขตประกอบด้วยโรงเรียน 10 แห่ง ซึ่งผู้ตรวจการศึกษารัฐจังหวัดจะต้องออกไปตรวจเยี่ยมโรงเรียนปีละ 3 ครั้ง

การวัดผลการศึกษา มีการวัดผลการศึกษาทุกระดับปฏิบัติตามแผนของการศึกษาซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ตรวจการศึกษามีเกณฑ์การวัดผลให้สถานศึกษาปฏิบัติตามและรายงานให้ทราบทุกภาคเรียนของการศึกษา

คณะครูผู้สอน ตามกฎหมายคุณวุฒิของครูประถมศึกษารับจากผู้สำเร็จวิทยาลัยครูหลักสูตร 3 ปี หลังจากเรียนจบจากเกรด 9 แล้ว หลักสูตรฝึกหัดครูนี้เป็นการผลิตครูให้ทันกับความต้องการในการขยายโรงเรียนเพิ่มเติม สำหรับคุณวุฒิกรรมัธยมศึกษาตอนต้น รับผู้ที่มีคุณวุฒิเช่นเดียวกับครูประถมศึกษาแต่ผ่านการสอนมาระยะหนึ่งและผ่านการประเมินมาแล้ว จึงเลื่อนขึ้นไปสอนได้

ครูมัธยมศึกษาตอนต้น จะต้องผ่านการฝึกอบรมจากวิทยาลัยครูเสียก่อน ครูเหล่านี้จะได้รับการคัดเลือกมาจากโรงเรียนต่าง ๆ จำนวนจำกัด สำหรับคุณวุฒิของครูมัธยมศึกษาตอนปลายจะต้องสำเร็จมาจากวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยเป็นอย่างน้อย

นักศึกษาที่เรียนอาชีพครูในช่วง ค.ศ. 1950-1970 ได้เข้าทำงานหมดทุกคนเมื่อจบการศึกษาแล้วเพราะเป็นช่วงขยายการศึกษา สำหรับการศึกษารองเอกชนก็เปิดสอนอาชีพครูและอาชีพอื่น ๆ ได้เช่นเดียวกันแต่ก็มีน้อยมากส่วนใหญ่รัฐจะจัดการเองเกือบทั้งหมด

หลักสูตรการเรียนในปีหนึ่งมีระยะเวลาเรียนประมาณ 9 เดือน ในสัปดาห์หนึ่งมีเวลาเรียน 5 วันครึ่ง หรือ 6 วัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโปรแกรมการเรียน ครูประถมศึกษาสอนสัปดาห์ละ 28 ชั่วโมง ครูมัธยมศึกษาสอนสัปดาห์ละระหว่าง 20-26 ชั่วโมง

โดยทั่วไป คณะผู้บริหารและผู้สอน รับผิดชอบงานตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ แต่อย่างไรก็ตามครูสามารถยื่นข้อเสนอเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่เป็นความเห็นของตนผ่านผู้ที่มีอำนาจเหนือตามลำดับชั้น ได้เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนและพัฒนา โรงเรียนให้ดีขึ้นตามลำดับ

กลไกและวิธีดำเนินงานมีกองแผนงานของกระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบในการเขียนแผนพัฒนาการศึกษาคู่กัน กับการเสนอของบประมาณ และผู้ตรวจการศึกษแต่ละจังหวัด ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อกับแผนกอีกทีหนึ่งทำหน้าที่ประสานงาน

แผนการศึกษามีรูปแบบสัมพันธ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ และเขียนขึ้นร่วมกับผู้เชี่ยวชาญของกระทรวงแรงงานแห่งชาติซึ่งขึ้นอยู่กับหลักการขั้นพื้นฐานที่กำหนด ความเป็นพลเมืองของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสิทธิในการศึกษาของพลเมืองทุกคน และหลักการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมวัฒนธรรมประเพณีศาสนาและสภาพภูมิศาสตร์ รวมทั้งภายในแบบปริมิตของการศึกษาคือการจัดลำดับขั้นตอนประเภทและระดับต่าง ๆ ของการศึกษาของประเทศให้เหมาะสม การพัฒนาการศึกษาต้องการให้สัมฤทธิ์ผลตามจุดหมายของเศรษฐกิจ โดยแท้จริงและให้บรรลุผลตามจุดหมายของขนบธรรมเนียมประเพณีและความก้าวหน้าของชาติโดยรวม มีการเก็บสถิติและข้อมูลที่ได้มาเพื่อนำมาใช้เขียนแผนการศึกษา ได้รับความสำรวจในรอบปีซึ่งคลุมถึงระบบการศึกษาทั้งหมด เป็นข้อมูลยืนยันเพื่อของบประมาณในแต่ละปี

คุณภาพของการศึกษา องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้การศึกษามีคุณภาพดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้สอน ดังนั้นจึงมีนโยบายพัฒนาครูให้มีวุฒิสูงขึ้นและสนับสนุนคนเก่งมาเรียนครู กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับสถาบันการศึกษา และมหาวิทยาลัยซึ่งจะมีตัวแทนมาประชุมร่วมกันในการเรียนหลักสูตรให้เหมาะสมในการเตรียมแบบเรียนนั้น จะต้องเขียนขึ้นตามหลักสูตรที่ได้วางไว้ ต้นฉบับส่งไปยังแผนกการพิมพ์ของกระทรวงซึ่งแผนกบริการการพิมพ์เป็นผู้จัดพิมพ์ขึ้นและส่งไปจำหน่ายทั่วประเทศ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของอัฟกานิสถาน ได้พบว่าการจัดการศึกษาของประเทศนี้มีส่วนสัมพันธ์กับระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมของชาติมาตั้งแต่อดีต

อัฟกานิสถานประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ หลายภาษามาอยู่ร่วมกัน ทำให้ยากแก่การจัดระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับคนในชาติ ประกอบกับบทบาทของศาสนายังคงมีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตและความเชื่อของประชาชนในประเทศ จึงมีการศึกษาตามรูปแบบของศาสนาที่นับถือมาแต่เดิม ผสมผสานกับรูปแบบการศึกษาตะวันตก ซึ่งได้รับอิทธิพลจากอังกฤษที่เข้ามาปกครอง แต่ภายหลังได้เอกราชแล้วผู้บริหารประเทศได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาในการสร้างความเห็นเอกภาพของชาติรวมทั้งได้พัฒนาคนในชาติและพัฒนาประเทศชาติได้ในที่สุด

การศึกษาของอัฟกานิสถานมีพัฒนาการขึ้นมาเป็นลำดับ รัฐบาลได้ใช้วิธีการโยกอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการ แต่ในระยะต่อมา มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วย เพื่อให้เกิดความทั่วถึง เนื่องจากลักษณะทางสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศเป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาให้เกิดความคล่องตัว เพราะเป็นที่สูงมีภูเขาสลับซับซ้อนอีกทั้งบางแห่งเป็นทะเลทราย อยู่ในเขตทุรกันดาร ดังนั้นการเปิดสาขาวิชาการกำหนดจุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษา จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานทางด้านนี้ด้วย เป็นสำคัญ

แต่อย่างไรก็ตามระบบการเมืองภายในประเทศยังไม่มี ความมั่นคง จึงส่งผลกระทบต่อจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพไปด้วย ปรากฏว่ายังคงมีความขัดแย้งทางการเมืองจนเกิดเป็นสงครามกลางเมืองขึ้นระหว่างกลุ่มชนเชื้อชาติต่าง ๆ อีกทั้งคนในชาติมีความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม ซึ่งยังคงเป็นปัญหาในการสร้างเอกภาพของชาติอยู่ แต่จะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างเสถียรภาพและความเป็นหนึ่งเดียวของคนในชาติ ด้วยการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญชัดเจนเกี่ยวกับการให้รัฐจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในชาติอย่างทั่วถึง เด็กผู้หญิงให้มีโอกาสได้เล่าเรียนมากขึ้นและสูงขึ้นกับเด็กผู้ชาย ซึ่งก่อนหน้านี้ตามความเชื่อเดิมทางศาสนา เด็กผู้หญิงไม่มีโอกาสเข้าเรียนเหมือนเด็กผู้ชาย มีการกำหนดให้ใช้ภาษาปักษุเป็นภาษาประจำชาติเพราะเป็นภาษาที่คนส่วนใหญ่ของประเทศพูดกัน ในขณะเดียวกันก็ยังคงให้ความสำคัญกับภาษาท้องถิ่นที่มีกลุ่มคนพูดกันในแต่ละภูมิภาค นับว่ามีการผ่อนคลายมากขึ้น อีกทั้งมีการกำหนดแผนการศึกษาให้มีความสัมพันธ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ เพื่อให้มีความสอดคล้องกัน พร้อมทั้งพัฒนาคุณภาพของครู สถานศึกษา หลักสูตร แบบเรียน วิธีการวัดและประเมินผลให้เหมาะสมขึ้นตามยุคสมัย จึงเห็นได้ว่าการศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนากำลังคนและพัฒนาประเทศไปด้วยพร้อมกัน

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศในภูมิภาคเอเชียได้หลายประเทศ ทำให้เห็นว่าพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคของแต่ละประเทศรวมทั้งพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี และความหลากหลายทางเชื้อชาติมีส่วนสำคัญในการกำหนดแนวทางการศึกษาและ การดำเนินนโยบายทางการศึกษาอย่างมากในทุกประเทศ

ภูมิภาคเอเชียได้เป็นเขตที่มีประชากรหนาแน่นมากที่สุดในเอเชีย ประกอบด้วย 8 ประเทศ ได้แก่ อินเดีย เนปาล ปากีสถาน บังคลาเทศ อัฟกานิสถาน ศรีลังกา ภูฏาน และมัลดีฟส์ แต่ข้อมูลการศึกษาได้มีเพียง 6 ประเทศซึ่งเป็นประเทศในจำนวน 30 ประเทศที่ยากจนที่สุดในโลกมี 3 ประเทศ ได้แก่ บังคลาเทศ อินเดีย และปากีสถาน ซึ่งล้วนเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และเมื่อได้รับเอกราชก็เกิดปัญหามากมาย ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาความแตกต่างทางศาสนา ภาษา เชื้อชาติ การแบ่งแยกทางการเมืองส่งผลให้เกิดความขัดแย้งไม่มีความมั่นคงทางการเมืองและ ปัญหาใหญ่ของภูมิภาคนี้คือ การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว

ด้วยผลกระทบจากปัญหาเหล่านี้ทำให้การจัดการศึกษาของประเทศในภูมิภาคนี้ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และส่วนมากมักมีการศึกษาที่มีระบบคล้ายคลึงกัน ซึ่งมีผลมาจากปัญหาที่คล้ายกัน อย่างเช่น ศาสนา ที่มีมากหลายก็ส่งผลให้มีการจัดการศึกษาตามกลุ่มศาสนาเหล่านั้น เพื่อให้ชนกลุ่มที่นับถือศาสนาได้เรียน นอกจากนั้นภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน ก็จะใช้ภาษาที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชน การจัดการศึกษาโดยส่วนรวมยังไม่สามารถทำได้ทั่วถึงประชากรส่วนใหญ่ในเอเชียได้ ยังไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษา และการอ่านออกเขียนได้ ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่ทำให้การศึกษาของเอเชียได้มีลักษณะดังที่กล่าวมาดังนี้

1. นโยบายเกี่ยวกับเงินงบประมาณ ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษา เป็นที่ทราบดีอยู่แล้วว่าภูมิภาคเอเชียได้ เป็นภูมิภาคที่ยากจน โดยเฉพาะในบังคลาเทศมีรายได้ประชาชนต่อหัวเพียง 130 เหรียญสหรัฐ ซึ่งทำให้เงินงบประมาณทางการศึกษามีอัตราส่วนที่น้อยมากทำให้สถานศึกษาของประเทศในเอเชียได้ต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์การ UNICEF มูลนิธิและหน่วยงานภายนอก และแม้ว่าจะเป็นสถานศึกษาของรัฐบาลก็ต้องขอรับบริจาคจากผู้ปกครอง มีการเสียดเงินค่าบำรุงการศึกษาเพื่อให้สถานศึกษาคงอยู่ได้

2. เสถียรภาพทางการเมือง เอเชียได้เป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีปัญหาทางการเมือง การปกครอง ยกตัวอย่างเช่น อินเดีย ซึ่งรัฐขาดเสถียรภาพทำให้แนวนโยบายการพัฒนาขาดความต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังสูญเสียงบประมาณอย่างมากมาใช้ในการจัดการเลือกตั้งแต่ละครั้งมีการลอบสังหารผู้นำและไม่มีความมั่นคงทางการเมืองส่งผลให้การศึกษาขาดการพัฒนาไปเท่าที่ควร

3. ความแตกแยกระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ ในชาติความแตกแยกที่มีมากที่สุดก็คือ ความแตกแยกทางด้านศาสนา และเชื้อชาติ ซึ่งก่อให้เกิดการต่อสู้ระหว่างชนกลุ่มศาสนาต่าง ๆ และการเรียกร้องขอปกครองตนเอง ของชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ปัญหาเหล่านี้ มีทั้งภายในและภายนอกประเทศในเขตเอเชียใต้ ทำให้เกิดความไม่สงบและภาวะสงครามอยู่เสมอทำให้การศึกษาไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องเพราะผลกระทบจากภัยสงครามอยู่เสมอ โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างศาสนาฮินดูและมุสลิม ปัญหาทางด้านชายแดนระหว่างอินเดียและปากีสถาน ซึ่งในปัจจุบันมีการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ทำให้สถานการณ์มีความตึงเครียดยิ่งขึ้น ปัญหาชาวทมิฬและสิงหลในศรีลังกา ปัญหาความมั่นคงภายในประเทศของอัฟกานิสถาน ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในเนปาล ล้วนเป็นปัญหาจากความขัดแย้งระหว่างชนหลายเชื้อชาติในแต่ละประเทศ

4. ความแตกต่างทางชนชั้น หรือวรรณะในสังคม การแบ่งชนชั้นในสังคมยังถือเป็นปัญหาที่มีความสำคัญอยู่มาก โดยส่งผลให้เกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในการจัดการศึกษา การศึกษาของคนชั้นสูงคนมีฐานะดีจะมีประสิทธิภาพดี ส่วนโรงเรียนในชนบทหรือชนพื้นเมือง ถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการได้โอกาสในการศึกษา และการพัฒนาที่ไม่สมดุลกันมาตรฐานการศึกษาจึงต่างกัน

5. แนวนโยบายทางการศึกษายังขาดความชัดเจน ขาดวิสัยทัศน์ โดยการศึกษา ที่มีการกำหนดจุดมุ่งหมายหลากหลายเพราะความแตกต่างทางฐานะ เชื้อชาติ ศาสนา ของประชากร ทำให้ไม่สามารถกำหนดนโยบายทางการศึกษาที่ชัดเจนแน่นอนเป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน และมุ่งการปฏิบัติไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ การศึกษาในขั้นต้นมุ่งให้คนได้รู้หนังสือแต่ก็ต้องมีนโยบายการจัดเตรียมบุคลากร เพื่อเตรียมพร้อมให้เข้าสู่ระบบการทำงาน และการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การอุตสาหกรรม ทั้ง ๆ ที่การจัดการศึกษายังไม่มีความทั่วถึงเกิดการพัฒนาในชนกลุ่มน้อย ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่มีการอ่านออกเขียนได้ อยู่ระดับที่น้อย การเน้นภาษาอังกฤษในระดับการศึกษาชั้นสูง โดยไม่สนใจในการจัดการศึกษาภาษาที่สองเท่าที่ควรทำให้คนมีการศึกษากับไม่มีการศึกษาเกิดความแตกต่างกันอย่างมาก

6. การกระจายอำนาจ ประเทศในเอเชียใต้ ยังมีการกระจายอำนาจทางการศึกษาน้อย สืบเนื่องจากประเทศส่วนใหญ่ รัฐมีบทบาทผู้บังคับบัญชาให้ใช้หนังสือแบบเรียนของรัฐเอง และโรงเรียนไม่มีสิทธิ์ในการเลือกหนังสือแบบเรียนเองแม้แต่น้อย รวมทั้งต้องการสร้างเอกภาพในชาติจึงดำเนินการเน้นแบบรวมศูนย์อำนาจ จึงขาดความคล่องตัวในการดำเนินการ

7. การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรด้วยประชากรที่หนาแน่นและมีแนวโน้มในการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การจัดการศึกษาไม่สามารถจัดได้เพียงพอต่อความต้องการและเงินงบประมาณก็จำเป็นต้องนำไปรองรับปัญหาในด้านคุณภาพชีวิตของประชากรที่มีอยู่มากมาย ทำให้ไม่อาจจัดการศึกษาให้เกิดคุณภาพ และมีโอกาสเท่าเทียมกันได้และที่สำคัญคือ การพัฒนาในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ต้องปรับให้ทันสมัยต้องใช้ทุนสูงแต่รัฐบาลมีงบจำกัด จากปัจจัยที่กล่าวข้างต้น โดยสรุปนี้เองทำให้การศึกษาในเอเชียได้จากสภาพรวมยังพัฒนาน้อยเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น แต่อย่างไรก็ตามด้วยทรัพยากรที่มั่งคั่งและจำนวนประชากรที่มีมากหากประเทศต่าง ๆ ได้หันมาให้ความสนใจในการจัดการศึกษา โดยใช้แนวความคิดที่ว่า "การศึกษาจะเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาที่สำคัญที่สุด และส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน" ในระยะอันใกล้นี้ ภูมิภาคเอเชียได้คงจะมีการพัฒนาการศึกษาสามารถพัฒนาประเทศและแก้ไขปัญหาความยากจน อดยากรวมทั้งปัญหาอื่น ๆ ได้อย่างแน่นอน

อาจกล่าวในสภาพรวมได้ว่าภูมิภาคเอเชียได้เป็นแหล่งอารยธรรมอันรุ่งเรืองตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะอินเดียหรือชมพูทวีป ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาที่สำคัญหลายศาสนามีนักคิด นักปราชญ์ผู้เป็นศาสดาเอกของโลกหลายองค์อันเป็นรากฐานทางความคิดและอารยธรรมที่สำคัญเผยแพร่อไปยังภูมิภาคอื่น จากการที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษทำให้ได้รับอิทธิพลรูปแบบการศึกษาของอังกฤษที่เคยวางระบบไว้ยังคงมีรากฐานสืบมา แม้เมื่อภายหลังได้รับเอกราช มีความพยายามพัฒนาการศึกษาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของประชากรในประเทศของตนเป็นสำคัญแต่ปัญหาในประเทศเช่นการเมือง ความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาล ชนต่างเชื้อชาติต่างภาษาและต่างศาสนาก็เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนาการศึกษาไปในทิศทางเดียวกันได้ ในแต่ละประเทศจึงมีลักษณะเป็นพหุสังคม (Plural Society) และพหุวัฒนธรรม (Multi Culture) ซึ่งเป็นไปตามความเหมาะสมของประชากรในแต่ละประเทศที่ประกอบกันขึ้นเป็นประเทศในภูมิภาคนี้ แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งทางการเมือง ปัญหาชนต่างวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศของภูมิภาคนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำถามท้ายบท

1. ภูมิภาคเอเชียได้หมายถึงส่วนใด ประกอบด้วยประเทศใดบ้าง
2. ทำไมภูมิภาคเอเชียได้จึงมีชื่อเรียกหลายชื่อ และมีชื่อเรียกว่าอะไรบ้าง
3. ดินแดนภูมิภาคเอเชียได้มีความสำคัญด้านใดบ้างในอดีตและส่งผลต่อปัจจุบัน

อย่างไรบ้าง จงอธิบาย

4. จงวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานที่มีส่วนกำหนดการจัดการศึกษาและการกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของประเทศในเอเชียได้มาพอสังเขป

5. พัฒนาการของการศึกษาในประเทศอินเดียมีลักษณะสำคัญอย่างไรบ้าง จงอธิบายเชิงวิเคราะห์

6. พัฒนาการของการจัดการศึกษาในประเทศศรีลังกามีลักษณะสำคัญอย่างไรบ้าง จงอธิบายเชิงวิเคราะห์

7. ทำไมปาเกีสถานจึงแยกตัวออกจากอินเดีย และต่อมาจึงแยกตัวออกเป็น 2 ประเทศ จงวิเคราะห์ถึงสาเหตุและผลกระทบที่มีต่อการศึกษาของทั้ง 2 ประเทศ

8. จงวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการจัดการศึกษาของประเทศปาเกีสถานกับบังคลาเทศในฐานะเคยเป็นประเทศเดียวกันและต่อมาแยกกันว่ามีพัฒนาการอย่างไรบ้างในด้านการกำหนดนโยบาย จุดมุ่งหมาย และระบบการศึกษา

9. จงอภิปรายเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศเนปาลมาพอสังเขป

10. จงอภิปรายเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศอัฟกานิสถานมาพอสังเขป

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติศาสตร์การศึกษาตะวันออก. กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2520.

คณีย์ ไชยโยธา. มนุษย์กับอารยธรรมในเอเชียใต้. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2536.

ถนอม อานามวัฒน์. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ อดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537.

ทองใบ แดงน้อย. แผนที่-ภูมิศาสตร์. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2530.

ธนู แก้วโอภาส. เอเชีย 1 (กายภาพ). กรุงเทพฯ,ชาติเศรษฐกิจ, 2534.

นงคราญ เจริญสวัสดิ์. ประวัติศาสตร์อินเดีย. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิทยาเขตบางแสน, 2531.

ปิยนาด บุนนาค. ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกาสมัยโบราณถึงก่อนสมัยอาณานิคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ประทุมพร คงทน. ประวัติศาสตร์เอเชีย. กรุงเทพฯ : เข้าพระยาการพิมพ์, 2529.

_____. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529.

ประทุมพร วัชรเสถียร. นโยบายต่างประเทศของศรีลังกา. กรุงเทพฯ : การเวก, 2515.

ประภัศร บุญประเสริฐ. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.

การดี มหาจันทร์. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.

ศิริ ศิริพันธ์แก้ว. ภูมิศาสตร์ทวีปเอเชีย. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขต
บางแสน, 2530.

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอเชียรายปี2540. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2540.

_____ เอเชียรายปี2542. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สถานเอกอัครราชทูตอานาจักรเนปาลประจำประเทศไทย. เอกสารแนะนำประเทศราชอาณาจักร
จักรเนปาล. 2542.

สถานเอกอัครราชทูตศรีลังกาประจำประเทศไทย. เอกสารแนะนำประเทศศรีลังกา. 2544.

สถานเอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย. เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐอินเดีย.
2543.

สุภัทรา วรรณพิน. ประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.
พรินติ้ง เฮ้าส์, 2532.

อบรม สนิทภิบาล. การศึกษาของประเทศไทยในเอเชีย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2520.

_____ระบบการศึกษานานาชาติ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.

บทที่ 6

ประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภูมิภาคเพื่อนบ้านที่อยู่ไกลออกไปทางตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย ปัจจุบันเป็นแหล่งรับแรงงานไทยที่สำคัญภูมิภาคหนึ่ง เป็นดินแดนที่แตกต่างจากประเทศของเรา ทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพ ประชากรและวัฒนธรรม เป็นภูมิภาคที่น่าสนใจศึกษา กลุ่มประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคนี้ โดยทั่วไปอยู่ใกล้กับอ่าวเปอร์เซียเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “ตะวันออกกลาง” ส่วนในอดีตชาวยุโรปมักเรียกเอเชียย่อย (เอเชียไมเนอร์) หรือตะวันออกไกล เพราะอยู่ใกล้ยุโรป

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีทะเลล้อมรอบอยู่ 5 แห่ง ได้แก่ อ่าวเปอร์เซียซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทะเลอาหรับ ทางเหนือมีทะเลสาบแคสเปียนและทะเลดำ ทางตะวันตกมีทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลแดง เป็นภูมิภาคกว้างใหญ่ที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์อันมากมายและซับซ้อนทางวัฒนธรรม ที่ตั้งเป็นทางผ่านของสามทวีป คือ เอเชีย แอฟริกา และยุโรป ตามประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าอิทธิพลจากภูมิภาคนี้ได้แผ่ไปยังสามทวีปดังกล่าว ตลอดจนบริเวณอื่น ๆ ของโลกด้วย ที่ราบเมโสโปเตเมียที่อยู่ระหว่างแม่น้ำไทกริสและแม่น้ำยูเฟรติส เป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมแห่งหนึ่งของโลก โดยเฉพาะศาสนาที่สำคัญของโลก 3 ศาสนากำเนิดในภูมิภาคนี้และภูมิภาคนี้มีแหล่งสำรองน้ำมันปิโตรเลียมแหล่งใหญ่ของโลก ดังนั้น ปัจจัยสำคัญ 3 ประการดังกล่าวข้างต้น คือ ศาสนา ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และน้ำมันปิโตรเลียม จึงมีผลทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ของโลกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วยประเทศ 16 ประเทศ ตั้งอยู่บนคาบสมุทรอาหรับ 7 ประเทศ คือ ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย สาธารณรัฐอาหรับเยเมน รัฐสุลต่านโอมาน สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ รัฐคูเวต รัฐกาตาร์ และรัฐคูเวต อีก 7 ประเทศ ตั้งอยู่ทางเหนือของคาบสมุทรอาหรับซึ่งอยู่ติดต่อกัน ได้แก่ สาธารณรัฐตุรกี สาธารณรัฐอาหรับซีเรีย สาธารณรัฐเลบานอน รัฐอิสราเอล ราชอาณาจักรอัมไมด์เจอร์แดน สาธารณรัฐอิรัก และ สาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน ส่วนอีก 2 ประเทศสุดท้ายเป็นเกาะ ได้แก่ สาธารณรัฐไซปรัสซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และรัฐบาห์เรน ซึ่งตั้งอยู่ในตอนกลางของอ่าวเปอร์เซีย

ซาอุดีอาระเบีย เป็นประเทศที่ใหญ่ที่สุดในบรรดา 16 ประเทศ มีพื้นที่มากกว่า 1 ใน 3 ของภูมิภาค ส่วนประเทศที่มีประชากรมากที่สุด คือ อิหร่านและตุรกี (กิตติมา อมรทัต, 2534 : 1)

ลักษณะภูมิประเทศของเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ แบ่งได้เป็น 2 เขต ดังนี้คือ

1. เขตทางเหนือและทางตะวันออกของภูมิภาค ได้แก่ ตุรกี และอิหร่าน มีลักษณะเด่นคือ เป็นเทือกเขาสูงและเป็นที่ราบสูงระหว่างภูเขา บริเวณใกล้พรมแดนตุรกีกับอิหร่านมีลักษณะเป็นกลุ่มของภูเขาที่เรียกว่า เทือกเขาอาร์มีเนียน (Armenian) จากบริเวณนี้มีแนวเทือกเขาขยายแนวออกไป 4 แนว ทั้งทางตะวันตกและตะวันออก 2 แนวอยู่ในตุรกี ได้แก่ เทือกเขาเตารัส (Taurus) และเทือกเขาปอนติก (Pontic) อีก 2 แนวอยู่ในอิหร่าน ได้แก่ เทือกเขาเอลบรูซ (Elbruz) และเทือกเขาซากรอส (Zagros)

2. เขตดินแดนทางใต้ของตุรกีและอิหร่าน รวมทั้งคาบสมุทรอาหรับทั้งหมด เขตนี้มีบริเวณกว้างขวาง มีลักษณะเป็นที่ราบสูงที่ลาดเอียง ส่วนที่สูงอยู่ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของคาบสมุทรอาหรับ แล้วลาดเอียงไปสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติส คาบสมุทรอาหรับมีขอบสูงทางฝั่งตะวันตกด้านทะเลแดงและลาดเอียงไปทางตะวันออกยังอ่าวเปอร์เซีย

เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีแม่น้ำ ทั้งนี้เนื่องจากอยู่ในเขตภูมิอากาศที่แห้งแล้ง บริเวณคาบสมุทรอาหรับไม่มีแม่น้ำที่มีน้ำเต็มอย่างถาวรตลอดปีเลย อย่างไรก็ตาม แม่น้ำบางสายที่มีอยู่นั้นเป็นแม่น้ำที่มีชื่อเสียงของโลก คือ แม่น้ำไทกริสและยูเฟรติส ซึ่งมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และการเมือง เพราะแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติสไหลผ่านดินแดนซึ่งเป็นที่ราบในอดีตเรียกว่า เมโสโปเตเมียปัจจุบันอยู่ในประเทศอิรัก เป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมโบราณ แม่น้ำทั้งสองสายไหลมารวมกันก่อนที่จะไหลลงสู่อ่าวเปอร์เซีย เรียกว่า แม่น้ำซัด อัล อาหรับ แม่น้ำส่วนนี้ใช้เป็นพรมแดนระหว่างอิรักกับอิหร่าน แม่น้ำที่สำคัญอีกสายหนึ่ง คือ แม่น้ำจอร์แดน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันเนื่องจากเป็นที่ตั้งของดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญต่อคริสตศาสนิกชน แม่น้ำนี้ไหลจากทะเลกาลิลี ลงมาทางใต้แล้วไหลสู่ทะเลเดดซี ซึ่งเป็นบริเวณที่ต่ำที่สุดในโลกอยู่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 375 เมตร ส่วนแม่น้ำสายอื่นๆ ของเอเชียตะวันตกเฉียงใต้อยู่ในเขตภูเขาทางเหนือ เป็นลำธารสายสั้นที่เกิดจากหิมะบนภูเขาละลาย แม่น้ำบางสายไหลลงสู่แอ่งแผ่นดินระหว่างภูเขาและไหลต่อไปในระยะทางไม่กี่กิโลเมตรแล้วซึมหายไปในเขตแห้งแล้ง

ลักษณะภูมิอากาศ ถึงแม้ว่าภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ล้อมรอบไปด้วยน่านน้ำของทะเลและอ่าวหลายแห่งแต่ลักษณะอากาศโดยทั่วไปยังร้อนและแห้งแล้งได้รับความชุ่มชื้นเพียงเล็กน้อยจากแหล่งน้ำที่อยู่ล้อมรอบ ห่อหุ้มความกดอากาศสูงในเขตที่ร้อนมีอิทธิพลต่อภูมิอากาศ

ตลอดปี ทำให้ลมทะเลไม่สามารถพัดเข้ามาได้ ในช่วงฤดูหนาวแนวของความกดอากาศสูงแยกออกไปเล็กน้อย จึงทำให้พายุไซโคลนจากทะเลเมดิเตอร์เรเนียนพัดเข้ามาได้บ้าง พายุเหล่านี้มีผลต่อชายฝั่งทะเลทางเหนือและเขตเทือกเขา โดยนำความชุ่มชื้นเข้ามาในรูปของหิมะ ภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่ได้รับหยาดน้ำฝ้าน้อยกว่า 10 นิ้วต่อปี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณคาบสมุทรอาหรับยิ่งได้รับน้อยกว่านี้ จึงเกิดสภาพธรรมชาติเป็นทะเลทราย ทะเลทรายอาหรับและทะเลทรายสะฮาราของแอฟริกาเหนือซึ่งอยู่ติดต่อกันนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ มีความแห้งแล้งมาก นอกจากนี้ยังมีทะเลทรายอีกแห่งหนึ่งคือ ทะเลทรายอิหร่านซึ่งปกคลุมบริเวณตอนในของประเทศอิหร่าน ทำให้อากาศร้อนและแห้งแล้งโดยทั่วไป

อุณหภูมิในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้คล้ายกับทะเลเขตร้อนอื่น ๆ ของโลก ในฤดูร้อนมีอากาศร้อนที่ยาวนาน หลายแห่งมีอุณหภูมิเฉลี่ยต่อเดือนเกิน 38 องศาเซลเซียส และมีอุณหภูมิประจำวันถึง 49 องศาเซลเซียส ในฤดูหนาวบริเวณที่เป็นที่ราบต่ำมีอุณหภูมิปานกลาง แต่บริเวณที่เป็นเทือกเขาอุณหภูมิค่อนข้างต่ำมีหิมะตกและพายุหิมะรุนแรง พอพ้นฤดูหนาวอุณหภูมิเริ่มสูงขึ้นทำให้หิมะเริ่มละลาย ปริมาณน้ำในแม่น้ำสายสั้นจะเพิ่มขึ้นเพราะเต็มไปด้วยน้ำที่หิมะละลาย แต่ในไม่ช้าก็จะกลับมีปริมาณน้ำน้อยลงตามปกติ เพราะพื้นดินเป็นทรายดูดซึมน้ำเร็ว

เขตทะเลทรายของเอเชียตะวันตกเฉียงใต้จะได้รับความที่ร้อนและแห้งในช่วงเวลาหนึ่ง ที่เรียกว่า ลมซิริออคโค เป็นลมร้อนที่พัดแรงมาจากทะเลทรายของเอเชียตะวันตกเฉียงใต้และแอฟริกาเหนือ โดยพัดผ่านแผ่นดินที่ชุ่มชื้นกว่าตามชายฝั่ง และบางครั้งพัดเลยเข้าไปจนถึงยุโรปได้ ลมนี้บางครั้งเป็นสาเหตุให้เกิดพายุฝุ่นและทรายอย่างรุนแรง เป็นสาเหตุที่ทำให้พืชผลเหี่ยวแห้งจากความร้อนของพายุ (กิตติมา อมรทัต, 2534 : 7-8)

ประชากรและลักษณะทางวัฒนธรรมเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ มีประชากรรวมกันเกือบ 200 ล้านคน ในปี พ.ศ.2534 มีพื้นที่ประมาณ 6.3 ล้านตารางกิโลเมตร นับว่าเป็นภูมิภาคที่มีขนาดใหญ่แต่มีประชากรเบาบาง โดยเฉพาะประเทศที่เป็นทะเลทราย เนื่องจากแผ่นดินแห้งแล้งมาก ประชากรจึงอาศัยอยู่ตามบริเวณที่มีความชื้นหรือบริเวณที่มีการชลประทาน ซึ่งมีจำนวนน้อยแห่ง อย่างไรก็ตามบางประเทศของภูมิภาคนี้มีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงมาก อัตราการเพิ่มของประชากรโดยธรรมชาติของภูมิภาคนี้เฉลี่ยประมาณร้อยละ 2.7 ต่อปี และจะแตกต่างกันแต่ละประเทศ จากประเทศที่มีอัตราการเพิ่มต่ำ เช่น ไชปรัส คือร้อยละ 1 ไปจนถึงอัตราการเพิ่มสูงขึ้น เช่น ซีเรีย โอมาน คือร้อยละ 3.8 จอร์แดน คือร้อยละ 4.1 ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองของภูมิภาคนี้มีประมาณร้อยละ 61 ที่เหลืออยู่อาศัยอยู่ในชนบทส่วนใหญ่อยู่ตามหมู่บ้านและเมืองขนาดเล็กที่ทำการเกษตรและบางส่วนเลี้ยงสัตว์เร่ร่อน อิสราเอลเป็นประเทศที่มี

ประชากรอาศัยอยู่ในเมืองมากที่สุด คือร้อยละ 90 ส่วนโอมานมีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองน้อยที่สุด คือร้อยละ 9

เมืองที่ใหญ่ที่สุดมี 4 เมือง อยู่ในส่วนเหนือของภูมิภาค ได้แก่ อิสตันบูล มีประชากร 2.8 ล้านคน อังการา มีประชากร 1.9 ล้านคน ในตุรกี เตหะราน มีประชากร 5.7 ล้านคน ในอิหร่าน แบกแดด มีประชากร 3.8 ล้านคน ในอิรัก

อิสตันบูล ตั้งอยู่บริเวณช่องแคบบอสโพรัส ซึ่งเป็นน่านน้ำแคบ ๆ ที่แบ่งยุโรปจากเอเชียเป็นท่าเรือชั้นนำของตุรกี อังการา เป็นเมืองหลวงของตุรกี มีที่ตั้งเป็นศูนย์กลางของประเทศ และเป็นเมืองกำลังพัฒนาที่ทันสมัย เตหะราน เป็นเมืองหลวงของอิหร่าน ซึ่งตั้งอยู่เชิงเขาของเทือกเขาเอลบรูซ ส่วนแบกแดดตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำไทกริส เป็นเมืองหลวงของอิรัก เป็นศูนย์กลางทางการค้าและวัฒนธรรม

เมืองที่ใหญ่ที่สุดบนคาบสมุทรอาหรับ คือ ริยาดซึ่งเป็นเมืองหลวงของซาอุดีอาระเบีย ตั้งอยู่บนโอเอซิสในใจกลางทะเลทรายอาหรับมีประชากรเกือบ 2 ล้านคน เยรูซาเลมในอิสราเอลและมักกะห์ ในซาอุดีอาระเบีย ทั้งสองเมืองนี้เป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่มีชื่อเสียง และมีความสำคัญทั้งในด้านการไปจาริกแสวงบุญและท่องเที่ยว

ในด้านภาษา “ภาษาอาหรับ” เป็นภาษาราชการของประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ และประชากรส่วนใหญ่ใช้กัน แต่ภาษาอาหรับไม่ได้เป็นภาษาที่ใช้ในตุรกี อิหร่าน อิสราเอล และไซปรัส ใช้ภาษาเดอคิก เป็นภาษาราชการ แต่ภาษาเขียนส่วนมากมีกำเนิดมาจากภาษาอาหรับ ดังนั้นรูปแบบการเขียนจึงคล้ายกัน นอกจากนี้ในไซปรัสยังใช้ภาษากรีกและภาษาอังกฤษ อิหร่านใช้ภาษาฟาร์ซี ซึ่งเป็นภาษาที่สืบทอดมาจากภาษาเปอร์เซียโบราณ ในแถบอ่าวเปอร์เซียมีประชากรกลุ่มเล็ก ๆ ใช้ภาษาฮินดี บาลูชี และอูรดู ซึ่งเป็นภาษาของผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาจากอนุทวีปอินเดีย

ด้านศาสนา ประชากรส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้ นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเป็นศาสนาที่สำคัญเกือบทุกประเทศยกเว้นอิสราเอลและไซปรัส ซึ่งทั้งสองประเทศนี้มีชาวมุสลิมเป็นคนกลุ่มน้อย ชาวอิสราเอลนับถือศาสนาユดาห์ ชาวไซปรัสประมาณร้อยละ 80 นับถือศาสนาคริสต์นิกายกรีกออร์ทอด็อกซ์ ในอดีตประชากรของเลบานอนเกินครึ่งเป็นคริสเตียน แต่ต่อมาจำนวนได้ลดลงเนื่องจากมีความขัดแย้งทางการเมือง คริสเตียนบางส่วนได้อพยพออกนอกประเทศ ในปัจจุบันเหลือประมาณ 1 ใน 4 เลบานอนจึงกลายเป็นประเทศที่มีชาวมุสลิมอยู่มากประเทศหนึ่ง อย่างไรก็ตามความเชื่อของชาวมุสลิมมีต่าง ๆ กัน เช่น ชาวมุสลิมในซาอุดีอาระเบีย นับถือนิกายสุหนี่ ส่วนชาวมุสลิมในอิหร่านนับถือนิกายชีอะห์ (เสาวนีย์ รุจีระอำพร, 2522 : 18-20)

ด้านเศรษฐกิจ หลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเจ้าแหล่งสำรวจน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ซึ่งรวมกันแล้วมีปริมาณเกินครึ่งของโลก แหล่งสำคัญอยู่ในบริเวณอ่าวเปอร์เซีย น้ำมันเป็นสินค้าที่มีค่ามากที่สุดของภูมิภาค ซึ่งมีอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย อิรัก อิหร่าน สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ กาตาร์ คูเวต และบาห์เรน จึงทำให้ภูมิภาคนี้มีอิทธิพลสำคัญต่อโลก ผู้ใช้พลังงานรายใหญ่ที่เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และหลายประเทศในยุโรปผลิตน้ำมันไม่เพียงพอแก่ความต้องการใช้ จึงยังต้องพึ่งพาน้ำมันจากแหล่งนี้

อย่างไรก็ตามถึงแม้ประเทศเหล่านี้สามารถส่งน้ำมันเป็นสินค้าออกมีรายได้มหาศาล แต่ความมั่งคั่งนี้มีอยู่เฉพาะในกลุ่มอภิสิทธิ์ชนที่มีจำนวนน้อย ได้แก่ กษัตริย์ สุลต่าน อมír ซึ่งเป็นผู้ปกครองประเทศ และราชวงศ์เท่านั้น แต่ในปัจจุบันบางประเทศได้นำรายได้จากการขายน้ำมันบางส่วนไปใช้ในการพัฒนาประเทศ เช่น ใช้ในโครงการชลประทาน สร้างโรงงานกลั่นน้ำเค็ม สร้างมหาวิทยาลัย ถนนหนทางและโครงการอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ของประชาชน นอกจากนี้ หลายประเทศยังได้ขยายเงินกู้ยืมให้แก่ชาติอาหรับอื่น ๆ และจัดสวัสดิการให้แก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การรักษาพยาบาลและการศึกษาฟรี ไม่เก็บภาษีรายได้ส่วนบุคคล และการประกันสวัสดิภาพสังคมโดยไม่คิดมูลค่าแก่ประชาชนทั้งหมด

ด้านการเกษตรนอกจากทรัพยากรน้ำมันแล้ว การเกษตรก็เป็นอาชีพที่สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกือบทุกประเทศด้วย แม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่จะไม่อุดมสมบูรณ์และมีฝนตกน้อย ประชากรในภูมิภาคนี้เกือบทุกประเทศประกอบอาชีพทางการเกษตรประมาณ 1 ใน 3 แต่สัดส่วนร้อยละของแต่ละประเทศจะแตกต่างกัน ประเทศที่มีแรงงานในด้านการเกษตรค่อนข้างสูง เกินครึ่งของประชากรทั้งหมด ได้แก่ เยเมน ตุรกี ส่วนประเทศที่มีแรงงานในด้านการเกษตรค่อนข้างต่ำคือ น้อยกว่าร้อยละ 5 ได้แก่ บาห์เรน สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ คูเวต

ประเทศที่ตั้งอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนโดยเฉพาะ อิสราเอล จอร์แดน และเลบานอนมีผลผลิตสำคัญทางการเกษตร ได้แก่ ผักและผลไม้ ผลไม้ประเภทส้ม ทำรายได้สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับอิสราเอล นอกจากนี้มีการปลูกผลไม้ชนิดอื่นด้วย เช่น แดงโม มะเขือเทศ ถั่ว ฝรั่ง องุ่น มะกอก สำหรับพืชที่ปลูกในจอร์แดนนั้น ก็คล้าย ๆ กัน แต่จอร์แดนมีพื้นที่เพาะปลูกเพียงร้อยละ 12 เลบานอนมีแรงงานทางด้านการเกษตรลดลงเหลือเพียงร้อยละ 17 เนื่องจากปัญหาทางการเมืองภายในประเทศ

การเกษตรในอิสราเอลได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากการมีโครงการชลประทานที่กว้างขวาง

ได้นำน้ำมาจากทะเลกาลิเล่ นอกจากปลูกผักและผลไม้แล้ว ยังมีการปลูกยาสูบ ฝ้าย และธัญพืชด้วย สำหรับในภูมิภาคนี้ตุรกีเป็นผู้ส่งออกยาสูบนำหน้าประเทศหนึ่ง การเกษตรในอิรัก อิหร่าน และซาอุดีอาระเบีย ปลูกพืชที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ ฝ้าย และข้าวฟ่าง ในอิหร่านมีการปลูกองุ่นและผลิตคาเวียร์ ไข่ปลาจากปลาสดเค็มที่จับได้ในทะเลแคสเปียนด้วย

ซาอุดีอาระเบียมีการส่งออกพวกหนังสัตว์ จากอูฐ ลา ม้า และแกะ และขนแกะเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้จากผู้เลี้ยงสัตว์เร่ร่อนในประเทศ ส่วนอิรักมีการส่งออกพวกหนังและขนแกะรวมทั้งยาสูบ

บนคาบสมุทรอาหรับการเกษตรทำได้จำกัดมากมีการเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อน และเพาะปลูกได้บ้างเล็กน้อยตามแหล่งโอเอซิสและบริเวณที่มีการชลประทาน ในเยเมนผลิตกาแฟ โมชาที่มีชื่อเสียงอีกทั้งปลูกงา และยางไม้หอม ส่วนกาตาร์ คูเวต และสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์นั้นต้องสั่งซื้อสินค้าเข้าประเภทอาหารจากรายได้ที่ได้จากน้ำมันเพราะผลิตไม่เพียงพอ

โดยทั่วไปนอกจากปิโตรเลียมแล้วภูมิภาคนี้ยังมีแร่ธาตุอื่น ๆ อีก แต่จำนวนน้อยมาก อย่างไรก็ตามแร่ธาตุบางชนิดมีความสำคัญต่อแต่ละประเทศ เช่น ในไซปรัสมีการทำเหมืองแร่ทองแดง แอสเบสทอส ยิปซัม และโครเมียม ขณะที่จอร์แดนผลิตโพแทสเซียม และฟอสเฟต ตุรกีเป็นผู้นำของโลกประเทศหนึ่งในการผลิตโครเมียม และมีแหล่งแร่สังกะสี สินแร่เหล็ก ถ่านหิน แมงกานีส พลวง อีสราเอลมีแร่ธาตุสำคัญไม่กี่ชนิด แต่เป็นผู้นำในการผลิตวัสดุก่อสร้าง เช่น หินปูน และหินทราย อิหร่านมีการทำเหมืองเทอร์คอยส์และมรกต ส่วนเยเมนผลิตอัญมณีได้จำนวนเล็กน้อย

เนื่องจากเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ขาดแคลนแร่ธาตุพื้นฐาน อุตสาหกรรมจึงไม่ค่อยพัฒนา ประเทศส่วนใหญ่มีโรงงานประเภทแปรรูปอาหาร สิ่งทอ และซีเมนต์ ส่วนประเทศทั้งหลายที่ร่ำรวยจากน้ำมันก็จะมีโรงกลั่นน้ำมันด้วย ตุรกีเป็นผู้นำในด้านอุตสาหกรรมของภูมิภาค มีอุตสาหกรรมการผลิตเหล็กกล้า และอุตสาหกรรมชนิดต่าง ๆ ประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาค เช่น อิรัก อิหร่าน ซาอุดีอาระเบีย กาตาร์ มีโรงงานผลิตเหล็กกล้าของตนเอง อย่างไรก็ตามในภูมิภาคนี้ยังไม่มีการทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ซับซ้อนเกี่ยวข้องกับการผลิตเหล็กกล้า แต่ละประเทศในภูมิภาคนี้ มักมีการผลิตสินค้าที่ขึ้นชื่อเฉพาะประเทศ เช่น อีสราเอลมีอุตสาหกรรมเจียรไนเพชร ถึงแม้ว่าในประเทศไม่มีการผลิตเพชรก็ตาม อิหร่านมีชื่อเสียงในการผลิตพรมที่สวยงาม เป็นต้น

การท่องเที่ยวทำรายได้ค่อนข้างหนึ่งให้กับประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้แต่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวมักมีอุปสรรคจากสงครามในท้องถิ่น การเกิดจลาจลและสงครามทางศาสนา มักเกิดขึ้นบ่อยครั้งกรุงเยรูซาเลมในอิสราเอลเป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา

ดึงดูดคริสตศาสนิกชนและชาวยิวให้เดินทางเข้ามาจาริกแสวงบุญเป็นจำนวนมาก สำหรับเกาะไซปรัสก็มีสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในด้านภูมิอากาศที่อบอุ่นสบาย และมีชายหาดที่สวยงาม ส่วนซาอุดีอาระเบียนั้นแม้ไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าประเทศ แต่จากการที่มีผู้เข้าไปจาริกแสวงบุญทางศาสนาอิสลาม จึงทำให้มีรายได้เข้าประเทศมากในแต่ละปีซึ่งถือว่าเป็นรายได้ทางการท่องเที่ยวชนิดหนึ่ง

ด้านการคมนาคมดินแดนเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ได้ชื่อว่าเป็น “ทางผ่านของโลก” เพราะอยู่ระหว่างที่ทวีปต่างที่มีผู้คนสัญจรไปมาเสมอตั้งแต่อดีต แต่เครือข่ายเส้นทางคมนาคมของภูมิภาคนี้ยังไม่พัฒนานัก เส้นทางรถไฟมีจำกัด ในภูมิภาคนี้มีเพียงตุรกีประเทศเดียวที่ได้ชื่อว่า มีระบบเครือข่ายทางรถไฟที่ดี กล่าวคือ เมืองสำคัญและท่าเรือส่วนใหญ่มีทางรถไฟเชื่อมโยงการติดต่อกัน ในซาอุดีอาระเบียมีส่วนทางรถไฟ 2 สาย สายหนึ่งจากริยาดไปยังอ่าวเปอร์เซียและอีกสายหนึ่งจากเมดิनाไปยังทาบุกในตุรกี ในอิหร่านมีกรุงเตหะรานเป็นชุมทางของทางรถไฟไปยังเมืองมาชแฮด โกล้อ์ฟกานิสถาน และสายใต้มีเส้นทางผ่านเทือกเขาซากรอสไปยังอ่าวเปอร์เซีย อิรักมีเส้นทางรถไฟสำคัญสองสายซึ่งผ่านกรุงแบกแดดไปยังอ่าวเปอร์เซีย ในทางตะวันออกเฉียงของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเส้นทางรถไฟมักจะสร้างขนานกับเส้นทางรถไฟ เครือข่ายในท้องถิ่นบริเวณรอบ ๆ กรุงเบรุต ไฮฟา และเทลอาวีฟ

เอเชียตะวันตกเฉียงใต้มีเส้นทางถนนมากกว่าทางรถไฟ และประเทศส่วนใหญ่มีเครือข่ายของทางหลวงเชื่อมติดต่อกัน ทะเลทรายอาหรับมีทางหลวงสายสำคัญผ่านอย่างน้อย 2 สายแต่ผู้ใช้ยานพาหนะในท้องถิ่นสามารถข้ามทะเลทรายได้โดยไม่ต้องใช้ถนน ประเทศที่เป็นเกาะ เช่น บาห์เรน ปัจจุบันมีสะพานเชื่อมการติดต่อกับซาอุดีอาระเบียได้ ในตุรกีมีถนนพื้นแข็งเป็นระยะทางยาวที่สุดในภูมิภาค รองลงมาคือ อิหร่าน ส่วนในกาตาร์ โอมาน และสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ มีเฉพาะบริเวณรอบ ๆ เมืองเท่านั้น

การคมนาคมทางอากาศ มีความสำคัญในภูมิภาคนี้ ประเทศส่วนใหญ่มีกองทัพอากาศและสนามบินทหารที่ทันสมัย มีสายการบินพาณิชย์ และท่าอากาศยานระหว่างประเทศ

ทางด้านโทรคมนาคม ในเมืองสำคัญ ๆ ของเอเชียตะวันตกเฉียงใต้มีวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ แต่ 2 อย่างหลังนี้ไม่ค่อยที่จะพบในชนบท หนังสือพิมพ์มีจำกัดมาก เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีอัตราผู้ไม่รู้หนังสือสูง คือ เกือบครึ่งของประชากรทั้งภูมิภาค แต่อย่างไรก็ตามอัตราการไม่รู้หนังสือจะแตกต่างกันในแต่ละประเทศ อิสราเอลและไซปรัส มีสัดส่วนผู้รู้หนังสือค่อนข้างสูง (เสาวนีย์ รุจิระอัมพร, 2522 : 20-22)

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของภูมิภาคนี้กล่าวได้ว่าเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์การศึกษาของโลก เพราะดินแดนนี้มีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีตเป็นที่ตั้งของอาณาจักร

ใหญ่ ๆ หลายอาณาจักร มีชนหลายชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานและสร้างความเจริญไว้อย่างมาก รวมทั้งได้เผยแพร่ไปยังภูมิภาคอื่น เป็นมรดกทางอารยธรรมในเวลาต่อมา ซึ่งพิจารณาได้แต่ละอาณาจักรดังนี้

การศึกษาของเมโสโปเตเมีย

เอช.จี.เวลส์ (H.G. Wels) นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษกล่าวว่า (สิริ เปรมจิตต์, 2499 : 524-525) “ทุ่งราบเมโสโปเตเมียและอียิปต์ มีภูมิประเทศที่เหมาะสมมากที่สุด สำหรับการตั้งรากฐานครั้งแรกของมนุษยชาติที่เริ่มเจริญรุ่งเรือง” (Mesopotamia and Egypt were the most favorable countries for the first permanent sitting down of man) เพราะทุ่งราบเมโสโปเตเมียอยู่ระหว่างแม่น้ำยูเฟรติสและแม่น้ำไทกริส ระหว่างทางโค้งของแม่น้ำทั้งสองสายเป็นที่ตั้งของที่ราบอันอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเพาะปลูกได้ปีละ 3 ครั้ง เรียกว่าดินแดนพระจันทร์เสี้ยวอันอุดม (The Fertile Creascent Plant) ชนชาติที่อยู่ในเขตนี้นั้นพวกแรกคือ ชาวคาลเดียม (Caldia) ต่อมาได้แยกออกเป็นอีกพวกหนึ่ง เรียกว่าชาวอัสสิเรีย (Assyria) ซึ่งเป็นพวกนักรบโหดร้าย ชอบทำสงครามชนชาติอัสสิเรียได้ติดต่อกับชนชาติซูเมเรียน (Sumerian) และได้ถ่ายทอดอารยธรรมต่าง ๆ มาจากชนชาติซูเมเรียน ได้แก่ ศิลปะวัตถุ รูปแกะสลัก หนังสือ และปฏิทิน นอกจากนั้นชาวอัสสิเรียนยังได้ติดต่อกับชนชาติฮิตไตต์ (Hittite) ได้แย่งดินแดนฮิตไตต์และกรุงบาบิโลนมาได้ ทำให้อัสสิเรียนเป็นประเทศที่มีอำนาจมากในแถบนั้น กองทัพของอัสสิเรียมีอาวุธที่ทำด้วยเหล็ก ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีอาวุธเหล็กใช้ในประเทศอื่น อัสสิเรียได้นำวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ มาใช้ มีความรักในศิลปะ รู้จักทำกระเบื้องเคลือบมีลวดลายสีต่าง ๆ รู้จักแกะสลักหิน และจากการที่อัสสิเรียยกกองทัพไปตีอียิปต์ ทำให้ศิลปะหัตถกรรมของอียิปต์เผยแพร่เข้ามาในอัสสิเรียด้วย

ในสมัยพระเจ้าอัสซูบานิปาล (Assurbanipal) ชนชาติอัสสิเรียมีความรู้ด้านหนังสือ มีการเขียนหนังสือลงบนแผ่นดินเหนียว จากการขุดพบก้อนดินเหนียวถึง 22,000 ชิ้น เป็นหลักฐานทำให้ทราบถึงความเจริญทางศาสนา และวรรณคดีของชาวอัสสิเรียในราวคริสต์-ศตวรรษที่ 18 ได้มีการขุดพบวัตถุโบราณของพระมหากษัตริย์อัสสิเรีย มีรูปปั้นและศิลาจารึกต่าง ๆ นอกจากนั้นยังค้นพบห้องสมุดสำหรับประชาชน ภายในพระราชวังของพระเจ้าอัสซูบานิปาล มีแผ่นดินเหนียวจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ในสมัยนั้นอัสสิเรียใช้ดินเหนียวเป็นแผ่น ๆ เขียนหนังสือบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ กล่าวถึงวิชาการต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ กฎหมาย โหราศาสตร์ และลัทธิศาสนา เป็นต้น ด้านศิลปกรรม อัสสิเรียก็มีฝีมือไม่แพ้ชาว

อียิปต์ การก่อสร้างรูปพระเจ้าและรูปปั้นตามความเชื่อต่าง ๆ ทำได้อย่างงดงามยิ่ง นอกจากนั้น ชาวอัสติเรียยังให้ความรู้ทางการคำนวณ เป็นชนชาติแรกที่รู้จักแบ่งปีออกเป็น 12 เดือน และได้ทำเครื่องหมายของเดือนทั้ง 12 เดือน เป็นรูปต่าง ๆ รู้จักแบ่งเดือนเป็นสัปดาห์ วัน ชั่วโมงและนาที อัสติเรียยังค้นพบวิธีคำนวณสุริยุปราคาและจันทรุปราคาได้อย่างถูกต้อง รู้หลักในการแบ่งวงกลมออกเป็นดีกรี แบ่งความยาวออกเป็นศอก คืบ และรู้จักวิธีช่างและแบ่งน้ำหนักอีกด้วย นับเป็นรากฐานทางคณิตศาสตร์สืบมา

ความเจริญทางการศึกษาของอัสติเรีย ได้แก่ การคิดระบบการเขียนหนังสือ โดยการประดิษฐ์อักษรคูนิฟอร์ม (Cueniform) ซึ่งแปลว่า รูปมูมจาก พวกนี้ไม่ใช่กระดาษเหมือนชาวอียิปต์ แต่ใช้ดินเหนียวแทน ตัวหนังสือจะพิมพ์กดลงบนดินปั้น ใช้ไม้เป็นรูปปลีมสลักกดดินเหนียวให้เป็นรอยแล้วนำไปเผาเป็นแผ่น ๆ เหมือนกระเบื้อง หนังสือบางแผ่นมีดินปั้นประกบไว้ต้องทุบดินปั้นออก จึงจะเห็นข้อความข้างในดินปั้นประกบ จึงเปรียบเสมือนซองจดหมายหรือปกหนังสือในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมีหลักฐานหลายอย่างที่แสดงว่ามีการส่ง ข่าวดารทางหนังสือมานานแล้วให้แก่คนที่อยู่ห่างไกลกันคือ ส่งแผ่นดินเหนียวที่มีดินปั้นประกบโดยผูกพ้อค้าที่เดินทางไปต่างเมือง

ภายหลังได้มีการดัดแปลงแก้ไขเกี่ยวกับอักษรภาพของชาวอัสติเรียน โดยการใช้เครื่องหมายแสดงเสียงอ่านแทนอักษรภาพ เครื่องหมายเหล่านี้มีประมาณ 350 เครื่องหมาย วิธีการเขียนหนังสือของอัสติเรียไม่ส่งเสริมการจดบันทึก หรือการเขียนที่มีขนาดยาว ๆ ทั้งนี้เพราะแผ่นดินเหนียวแผ่นหนึ่ง ๆ บรรจุข้อความได้เพียงเล็กน้อยและไม่เหมาะกับการเก็บรักษา แต่อย่างไรก็ตามชาวอัสติเรียนก็มีนิยาย กาพย์ กลอน ที่ท่องจดจำต่อ ๆ กันมาเป็นจำนวนไม่น้อยที่จารึกไว้ในแผ่นดินเผาเป็นเฉพาะเรื่องสั้น ๆ ผลงานที่เขียนส่วนใหญ่เป็นผลงานของพระและนักบวช เรื่องที่เขียนขึ้นมาจึงมักประกอบด้วยเรื่องราวทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น คำโคลง สดุดีเทพเจ้า เพลงสวดต่าง ๆ เป็นต้น วรรณกรรมที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางและมีขนาดยาว คือมหากาพย์กิลกาเมช มีเนื้อหาเกี่ยวกับการผจญภัยของกษัตริย์ในเทพนิยายของนครเออร์คู มหากาพย์กิลกาเมชเขียนลงบนแผ่นดินเผาขนาดใหญ่ จำนวน 12 แผ่น รวมทั้งสิ้น 3,000 บรรทัด เฉพาะโคลงที่กล่าวถึงการสร้างโลกนั้นได้รับความสนใจจากคนในสมัยหลังเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะมหากาพย์ดังกล่าวได้พรรณนาเรื่องไว้คล้ายคลึงกับเรื่องราวในพระคัมภีร์ของพวกฮีบรู เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าเรื่องในเจเนซิส ซึ่งเป็นหนังสือเล่มแรกของพระคัมภีร์เก่าเรื่องดังกล่าว ได้รับความคิดมาจากนิยายของชาวอัสติเรียน โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น จากการบอกเล่าต่อกันมาหรือศึกษาจากแผ่นดินเหนียวที่ค้นพบภายหลัง

ผลงานทางด้านวิทยาศาสตร์ของชาวอัสติเรียน ดังที่กล่าวมาแล้วว่า เป็นชนชาติที่มีความรู้ทางด้านคำนวณ ได้ค้นพบวิธีคูณและหาร คณิตการคำนวณหาค่าของสแควรูตและคิวบ์รูต ระบบเกี่ยวกับตัวเลขและน้ำหนัก มาตราชั่งต่าง ๆ เป็นจุดทศนิยม ซึ่งมีตัวเลขไม่เกิน 60 เป็นจำนวนสูงที่สุด ชาวอัสติเรียนยังได้ประดิษฐ์นาฬิกาน้ำและปฏิทินทางจันทรคติขึ้น สำหรับความเจริญทางด้านดาราศาสตร์ยังมีไม่มากเท่ากับทางด้านโหราศาสตร์ ยาที่ชาวอัสติเรียนใช้เป็นส่วนของสมุนไพรที่ทำมาจากรากไม้กับเวทมนต์คาถา ความรู้ของพวกเขาใช้หลักการทางด้านเวทมนต์คาถาเข้าประกอบในการขับไล่ดวงวิญญูณชั่วร้าย ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติยังคงมีอยู่มากในความคิดของชาวอัสติเรียนขณะนั้น

ความเจริญทางศิลปะของอัสติเรียนั้น มีความเป็นเลิศในการทำโลหะต่าง ๆ การเจียรในเพชรพลอย ในด้านจิตรกรรมอัสติเรียได้ผลิตตัวอย่างทางศิลปะได้เหมือนธรรมชาติอย่างเหลือเชื่อ เช่น การประดิษฐ์อาวุธ เรือ เพชรพลอย และสามารถปั้นรูปมนุษย์และสัตว์ได้เหมือนของจริงมาก พวกศิลปินมีจินตนาการและแรงคลใจของตนเองอย่างอิสระไม่มีอิทธิพลของศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ทางด้านกฎหมาย ประมวลกฎหมายที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏในปัจจุบัน ได้แก่ กฎหมายของพระเจ้าฮัมมูราบี ซึ่งได้ชื่อว่ามียุทธศาสตร์ที่รุนแรงมากโดยอาศัยหลัก "เล็กชดช้อย โอนิส หรือ ตาต่อตา ฟันต่อฟัน" หมายถึง ถ้าบุคคลใดทำลายตาของอีกบุคคลหนึ่ง ตาของผู้นั้นก็จะถูกทำลายเช่นกัน ประมวลกฎหมายของพระเจ้าฮัมมูราบีส่วนใหญ่ได้อาศัยรากฐานของขนบธรรมเนียม และการปฏิบัติของชนชาติอัสติเรียนเป็นสำคัญ และมีลักษณะหลายประการที่คล้ายคลึงกับประมวลกฎหมายของโมเสส ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายของพวกฮีบรูในสมัยโบราณ แต่กฎหมายของพระเจ้าฮัมมูราบีไม่มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับศาสนารวมอยู่ด้วย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540 : 89-92)

อัสติเรียในสมัยแรก ไม่มีความเชื่อที่จะจำแนกเทพเจ้าแห่งความดีและความชั่วออกจากกันโดยเด็ดขาด จนมาถึงสมัยหลัง ศาสนาของอัสติเรียเป็นศาสนาของโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะชีวิตหลังความตายอุบัติขึ้นมาเฉพาะความฝันเท่านั้น สถานที่ซึ่งวิญญูณได้ไปสิงสถิตอยู่ชั่วอายุคนหรือมากกว่านั้นแล้วก็หายไปเรียกว่า ชิโอด ไม่มีใครจะคาดการณ์ได้ว่าตนจะฟื้นคืนชีวิตมาใหม่ในโลกหน้าและจะอุบัติขึ้นมาตลอดไป ในฐานะที่ได้ประพาศชั่วร้ายในโลกนี้ เมื่อคนตายไปแล้วก็จะไต่ลงไปในหลุมฝังศพและถือว่าเป็นอันจบสิ้นแล้ว

อาณาจักรของอัสติเรีย ได้เสื่อมอำนาจลงในสมัยของพระเจ้าซาราคุสพระองค์เป็นกษัตริย์ที่ไม่เข้มแข็ง เมืองขึ้นต่าง ๆ พากันกระด้างกระเดื่อง ประกอบกับเกิดความไม่สงบภายในประเทศ เพราะอัสติเรียเข้าสู่สงครามเป็นเวลานานประชาชนไม่มีเวลาประกอบอาชีพ

ทำให้เศรษฐกิจเสื่อมโทรม จึงก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้น เวลานั้นกษัตริย์ชาคิมิดส์ (Medes) คือพระเจ้าไซแอกซาริสได้รับความร่วมมือจากแม่ทัพของพระเจ้าซาราคุส กษัตริย์แห่งอัสติเรีย แม่ทัพผู้นั้นคือ นาโบโบลัสซาร์ ได้ก่อการกบฏยึดเมืองหลวงของอัสติเรียไว้ได้ นาโบ โบลัสซาร์ ก็ตั้งตนเป็นกษัตริย์ แบ่งอาณาจักรอัสติเรียออกจากอาณาจักรของกษัตริย์มีเดีย ต่อมาพระเจ้าเนบูคัดเนสซาร์ (Nebuchad Nezzar) โอรสของพระเจ้านาโบโบลัสซาร์ขึ้นครองราชย์ พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ปรีชาสามารถมาก ซึ่งนักประวัติศาสตร์ยอมรับว่าพระองค์เป็นมหาราชองค์หนึ่ง ขนานพระนามว่า พระเจ้าเนบูคัดเนสซาร์มหาราช (Nebuchad Nezzar the Great) พระองค์ได้ขยายอำนาจไปยังประเทศใกล้เคียง และได้ยกกองทัพไปตีนครเขรูซาเลมได้สำเร็จ แม้ว่าพระองค์มีค้อย่างเว้นจากศึกสงคราม แต่เมื่อว่างสงครามพระองค์จะใช้เวลาบูรณะบ้านเมือง ได้สร้างพระราชวังอย่างสวยงาม และสร้างอุทยานที่เรียกว่า “สวนสวรรค์” หรือสวนลอยแห่งนครบาบิโลน ซึ่งจัดเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกในยุคโบราณ ทางด้านศาสนาได้สร้างวัด ชื่อ วัดเนโบ สร้างด้วยแผ่นอิฐ 7 ชั้น และเคลือบสีสวยงามมาก ในยุคนี้มีความเจริญทั้งด้านศิลปะ วิชาหนังสือ วิทยาศาสตร์ และวิชาการก่อสร้าง แต่เมื่อพระเจ้าเนบูคัดเนสซาร์สิ้นพระชนม์ นครบาบิโลน ก็เสื่อมลงไปด้วย ในที่สุดก็ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศเปอร์เซีย

การศึกษาของชนชาติฮีบรู (Hebrew)

ชนชาติฮีบรู หรือมีชื่ออีก 2 ชื่อ คือ ยิว หรือ อินราเอไรท์ เป็นชนเผ่าเซมิติกเผ่าหนึ่งที่ผสมกับพวกฮิตไตท์ จึงมีหน้าตาแปลกกว่าชาวเซมิติก ถิ่นฐานของชาวฮีบรูอยู่ทางดินแดนด้านตะวันตกเฉียงใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน อาณาเขตด้านหนึ่งจดทะเลทราย อีกด้านจดทะเล ชาวฮีบรูไม่ชอบอยู่กับที่ ชอบเร่ร่อนไปในที่ต่าง ๆ ในที่สุดได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ดินแดนดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเรียกว่า คานานหรือภายหลังเรียกว่าปาเลสไตน์ ตามเรื่องราวที่ปรากฏในพระคัมภีร์ เก่านั้น พวกฮีบรูเคยเข้าไปในอียิปต์และตกเป็นทาสของชาวอียิปต์อยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งโมเสสได้นำชาวฮีบรูอพยพหนีออกจากอียิปต์มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้

เรื่องราวของฮีบรู เป็นเรื่องราวที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นชาติที่เป็นที่มาของคริสตศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่มีคนนับถือมากมาย ผู้นำที่สำคัญของชาวฮีบรู มีอยู่ 4 คน คือ อับราฮัม (Abraham) จาซอบ (Jacob) โจเซฟ (Joseph) และโมเสส (Moses) บุคคลดังกล่าวได้กล่าวไว้ในคัมภีร์ไบเบิลทั้งสิ้นว่า มีบทบาททางศาสนาเป็นที่ยกย่องของคริสตศาสนิกชน (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2530 : 15-18)

การที่ชนชาติฮีบรูอพยพเข้าสู่ดินแดนปาเลสไตน์ และได้รับอารยธรรมจากชนชาติคานานนั้น ทำให้ฮีบรูรู้จักปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยแทนการสร้างกระโจมรู้จักใช้ผ้าทำเครื่องนุ่งห่ม

แทนการใช้หนังแกะ ตลอดจนการทำมาหากิน ในสมัยพระเจ้าโซโลมอน (Solomon) กษัตริย์องค์หนึ่งของฮีบรู ชาติฮีบรูเจริญรุ่งเรืองขึ้น มีการสร้างวิหารอย่างงดงาม แสดงถึงความเจริญอย่างสูงทางด้านศิลปกรรม

ในสมัยโมเสส (Moses) ผู้นำที่สำคัญคนหนึ่งของฮีบรู และเป็นผู้นำให้ชนชาติฮีบรู นับถือยาเวห์หรือยะโฮวาห์ เป็นพระเจ้าสูงสุด โมเสสได้อ้างว่าได้รับบัญญัติ 10 ประการมาจากพระเจ้า ซึ่งโมเสสได้ใช้บัญญัติ 10 ประการ เป็นหลักในการปกครองและควบคุมศีลธรรมจรรยาของชาวฮีบรู

บัญญัติ 10 ประการ ได้กำหนดไว้ดังนี้

1. อย่านับถือพระเจ้าอื่น
2. ห้ามบูชารูปเคารพ
3. ห้ามเอ่ยนามพระเจ้าโดยขาดความเคารพ
4. ทำงานให้เสร็จใน 6 วัน วันที่ 7 คือ วันอาทิตย์ ให้ถือเป็นวันพักผ่อน อย่าทำงานใด ๆ
5. จงนับถือบิดามารดาของตน
6. ห้ามฆ่าสัตว์
7. ห้ามประพฤติกผิดในกาม
8. ห้ามลักขโมย
9. ห้ามเป็นพยานเท็จ
10. ห้ามอยากได้หรือยึดเอาสมบัติของเพื่อนบ้านมาเป็นสมบัติของตน

นอกจากบัญญัติ 10 ประการแล้ว ในจดหมายของโมเสสยังมีบทบัญญัติว่า “ถ้าหากว่าเป็นเหตุให้เกิดอันตรายประการใดก็ให้วินิจฉัยดังนี้ คือ ชีวิตแทนชีวิต ตาแทนตา ฟันแทนฟัน มือแทนมือ เท้าแทนเท้า ไหม้แทนไหม้ แผลแทนแผล รอยตีแทนรอยตี” ในกลุ่มชนทุกชั้นที่กระทำความผิด ไม่มีการให้อภิสิทธิ์ ชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง ชาวนา และทาส มีสิทธิ์เท่าเทียมกันตามกฎหมายทุกประการ และจะถูกลงโทษรุนแรงตามความผิด ตามหลักการทำตอบแทน เช่นเดียวกัน

เมื่อชนชาติฮีบรูเปลี่ยนสภาพจากการชอปร่อนเร่ พเนจร มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมือง ได้สร้างความเจริญด้านต่าง ๆ ขึ้นมา เดิมชนชาติฮีบรูไม่รู้จักรักการอ่าน ไม่มีหนังสือ ก็ได้รู้จักการอ่านและการเขียนโดยเขียนบนแผ่นดินเหนียวและเปลี่ยนมาเขียนลงบนกระดาษปาไปริส (Papyrus) รู้จักการใช้ปากกาและใช้หมึกเหมือนชนชาติอียิปต์ สำหรับตัวอักษรนั้น ชาวฮีบรูได้ดัดแปลงตัวอักษรของชนชาติอียิปต์และฟินิเซียนมาใช้ สิ่งที่ชาวฮีบรูได้ให้ไว้เป็นมรดกที่สำคัญที่สุดแก่ชาวโลกคือ ศาสนาและวรรณคดีเดิมที่เคียวชาวฮีบรูนับถือเทพเจ้าหลายองค์เหมือนชนเผ่าโบราณ

ชาติอื่น ๆ ภายหลังได้เปลี่ยนไปนับถือพระเจ้าประจำหมู่บ้านของตนคือ ยาวห์ หรือยะโฮวาห์ ในราวปี 750 ก่อนคริสตกาล วรรณคดีชิ้นสำคัญของพวกฮีบรู คือ พระคัมภีร์เดิม (The old Testament) โดยรวบรวมจาก ระเบียบ ประเพณี ประวัติศาสตร์ สุภาษิต บทเพลงสวด ตลอด จนคำทำนายต่าง ๆ ที่เขียนสรรเสริญพระเป็นเจ้าของตน พระคัมภีร์เดิมรวมกับพระคัมภีร์ใหม่ (The New Testament) เรียกว่า พระคัมภีร์ไบเบิล (Bible) ซึ่งเป็นคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ พระคัมภีร์จารึกเป็นภาษาฮีบรูหรือภาษาฮีบรูโบราณ ภายหลังชาวฮีบรูหันมาใช้ภาษากรีก ซึ่งใช้กันแพร่หลายในขณะนั้น จึงเป็นเหตุให้คนฮีบรูจำนวนมากสืบทอดภาษาฮีบรูอันเก่าแก่ของตน คัมภีร์เดิมจึงถูกแปลเป็นภาษากรีก โดยมีนักปราชญ์ 70 คน เป็นผู้ร่วมกันแปลระหว่างศตวรรษที่ 3 และ 2 ก่อนคริสตกาล (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540 : 98-101)

พระคัมภีร์เดิมมีอยู่รวมทั้งสิ้น 39 ตอน แบ่งออกเป็นภาคหรือหมวดใหญ่ได้ 3 หมวด คือ

1. โตราห์ (Torah) หรือกฎบัญญัติ ได้แก่ หนังสือ 5 ตอนแรกของพระคัมภีร์เดิม คือ คัมภีร์ 5 เล่มของโมเสส เริ่มตั้งแต่พระเจ้าได้สร้างสวรรค์และโลก โลกไม่มีรูปร่างและว่างเปล่า มีความมืดมนอยู่เหนือพื้นน้ำ และพระวิญญาณของพระเจ้าได้เคลื่อนไหวอยู่เหนือน้ำนั้น รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าที่ว่า “พระเจ้าจึงตรัสว่า จงมีความสว่าง ความสว่างก็เกิดขึ้น พระเจ้าทรงเห็นว่าความสว่างนั้นดี จึงทรงแยกความสว่างออกจากความมืด” ส่วนมากในคัมภีร์เป็นเรื่องของบัญญัติ 10 ประการ ต่อมาโมเสสได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับแนวปฏิบัติต่อพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ คือ พระยะโฮวาห์ พระคัมภีร์ตอนนี้ถือว่ามีความสำคัญต่อชีวิตชาวฮีบรูอย่างมาก

2. โปรเฟต (Prophet) รวมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นมาของศาสนา พยากรณ์ คำสั่งสอนของศาสดาพยากรณ์

3. ไรติงส์ (Writings) เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ บทกลอน ภาษิต ปรัชญา บทสวด และบทเพลงของโซโลมอน อันแสดงถึงปรัชญาแห่งชีวิต ความรักและหนทางแห่งการพ้นทุกข์

คัมภีร์ใหม่เป็นที่ให้กำเนิดศาสนาคริสต์ขึ้น ประกอบด้วยประวัติของพระเยซู และ คำสั่งสอนของพระองค์ ซึ่งเขียนโดยสาวก 4 ท่าน รวมเรียกว่า พระกิตติคุณ ประวัติการตั้งคริสตจักรในประเทศต่าง ๆ ซึ่งรวมอยู่ในหนังสือกิจการและจดหมายเหตุของสาวกคนสำคัญต่าง ๆ เช่น เซนต์ปอล บทสวดทำของพระคัมภีร์เป็นคำพยากรณ์ถึงวันสิ้นโลก ซึ่งปรากฏเป็นนิมิตแก่เซนต์จอห์น

คำสั่งสอนของพระเยซูบริสุทธิ์และเป็นความจริงมากกว่าพระคัมภีร์เก่า เพราะถือว่าเป็นคำสั่งสอนที่สมบูรณ์และเป็นเล่มหลังสุด ตามความเชื่อของผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นั้น ถือว่าทรง

เป็นลูกพระเจ้า ทรงเป็นพระเจ้าเสด็จลงมาปรากฏพระองค์ในรูปร่างมนุษย์ และทรงได้รับทุกข์
 ทรมานแสนสาหัสยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งปวง พระองค์ทรงยอมถูกตรึงไม้กางเขนเพื่อทรงไถ่บาปของ
 มนุษย์ พระเยซูทรงเห็นว่าพระองค์เป็นพระบุตรของพระเจ้า ทรงยกพระบิดาของพระองค์ว่าเป็น
 ผู้ตัดสินโชคชะตาของมนุษย์ที่จะประทานครองแก่คนที่ทำดี และเป็นพระบิดาที่จะประทานครอง
 แก่คริสตศาสนิกชนที่ยอมรับและมีความศรัทธาในพระองค์ ถือว่าพระเยซูเป็นผู้แทนของพระเจ้า
 ถ้อยคำใด ๆ ที่พระเยซูตรัส หรือแม้สาวกของพระเยซูที่จัดเข้ามาในพระคัมภีร์ใหม่ล้วนเป็นคำที่
 พระเจ้าคลอใจให้พูดทั้งสิ้นไม่ใช่พูดเอง ในคำสอนของศาสนาคริสต์ซึ่งเป็นเอกเทวนิยมตอนแรก
 สอนให้เคารพบูชาในเทพเจ้าองค์เดียว แต่ภายหลังกลับให้เคารพบูชา ไตรเอกานุภาพ คือ พระ
 บิดา (พระเจ้า) พระบุตร (พระเยซู) พระจิต (พระวิญญาณ) และพยายามอธิบายให้รวมเป็น
 หนึ่ง นับเป็นสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนาคริสต์

ส่วนงานทางสถาปัตยกรรมนั้น ปรากฏว่าชนชาติฮีบรูไม่มีสิ่งก่อสร้างที่แสดงลักษณะ
 ของชนชาติโดยเฉพาะแต่ได้ลอกเลียนแบบมาจากอียิปต์ ฟินีเชียและอัสสิเรียมาผสมผสานกัน
 เป็นงานด้านนี้ของตน

การศึกษาของชนชาติเปอร์เซีย (Persia)

ชนชาติเปอร์เซีย เป็นชนชาติที่แตกแขนงออกมาจากชนชาติอิหร่านตั้งถิ่นฐานอยู่ทาง
 ดินแดนด้านตะวันออกเฉียงใต้ของภูเขาซาโกรส (Sagros) ซึ่งอยู่ทางเหนือของอ่าวเปอร์เซีย เป็น
 ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ แต่ชนชาติเปอร์เซียไม่ได้สร้างความเจริญไว้มากนัก ยังไม่มีหนังสือใช้ใน
 ชาติของตน บิดามารดาชาวเปอร์เซียอบรมลูกของตนให้เป็นคนซื่อตรงและเป็นทหารที่ดี เด็ก
 แรกเกิดจนถึงอายุ 5 ขวบจะอยู่ในความดูแลของมารดา การศึกษาอบรมเด็กเล็กจนถึงอายุ 20 ปี
 จะอบรมสิ่งสำคัญ อยู่ 3 ประการ คือ ชี้นำ อดทน และพูดความจริง

ความเจริญทางด้านศิลปกรรมของเปอร์เซีย นั้น ไม่มีอะไรที่แสดงถึงลักษณะของ
 เปอร์เซียโดยเฉพาะ ศิลปกรรมส่วนใหญ่เลียนแบบมาจากอียิปต์บ้างอัสสิเรียบ้าง แสดงถึง
 อิทธิพลของการติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่กัน

เปอร์เซียในยุคที่เข้าครอบครองนครบาบิโลนนั้น ได้รับเอาอารยธรรมดั้งเดิมมามาก
 มาก นับตั้งแต่การใช้ภาษาอารบิก ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ติดต่อค้าขาย การเขียนหนังสือ รู้จักนำ
 กระดาษปาปิรัสมาใช้เขียน รู้จักใช้หมึก ด้วยเหตุที่ชนชาติเปอร์เซียใช้ภาษาอารบิก จึงใช้ภาษา
 อารบิกเป็นหลักในการคิดอักษรชนิดรูปสี่เหลี่ยม 29 ตัว ขึ้นเป็นอักษรประจำชาติเปอร์เซีย ทำให้ชาติ
 เปอร์เซีย ซึ่งไม่เคยมีตัวหนังสือมาก่อน ได้มีตัวหนังสือใช้ในสมัยนี้

ด้านการปกครองประเทศเปอร์เซียในสมัยพระเจ้าคาไรอัส (Darius) ได้แบ่งเป็น 20 รัฐมีผู้สำเร็จราชการ หรือข้าหลวงออกไปดูแล และยังจัดแบ่งความรับผิดชอบย่อย ๆ ไปอีก แสดงให้เห็นถึงการมีระบบการปกครองที่มีระเบียบ ประชาชนมีหน้าที่ส่งส่วยภาษีอากรให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน บางรัฐส่งพืชพันธุ์ธัญญาหารเป็นภาษีแทนเงินตรา ประเทศที่รู้จักทำเงินตราใช้ในสมัยนั้นมี บาบิโลน อียิปต์และเปอร์เซียการใช้เงินตราของเปอร์เซียเริ่มในสมัยพระเจ้าคาไรอัส ทรงริเริ่มให้รัฐและประเทศที่อยู่ในปกครองทำเงินตราใช้ในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ซึ่งมีประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศเป็นอย่างมาก

ด้านศิลปกรรมและการก่อสร้าง ชาวเปอร์เซียได้ถ่ายทอดมาจากชาวบาบิโลน อัสติเรีย และอียิปต์ ถาวรวัตถุที่สวยงามที่เป็นมรดกตกทอดให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ล้วนแต่ได้แบบอย่างจากชนชาติอื่น และปรับปรุงเป็นของตน สินค้าที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยูจักดีของชาวเปอร์เซีย คือ พรมซึ่งเป็นมรดกตกทอดสู่ชาวอิหร่านมาจนถึงปัจจุบัน

รากฐานการศึกษาในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้

คนที่อาศัยอยู่ในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ เรามักเรียกว่า กลุ่มอาหรับ คำว่า กลุ่มอาหรับ นี้ มีคำที่ใช้เรียกกันสามคำด้วยกันกล่าวคือ ตะวันออกกลาง มุสลิม และอาหรับ คำแรกนั้น เป็นคำศัพท์ที่เรียกตามสภาพทางภูมิศาสตร์ ส่วนคำว่ามุสลิมหมายถึงศาสนา สำหรับคำว่าอาหรับ นั้นมีความหมายหลายประการ ในระหว่างสมัยของมุฮัมมัด(Muhammad) ศาสดาแห่งศาสนาอิสลาม และก่อนหน้านั้นคำนี้หมายถึง ชาวอาหรับที่ชอบท่องเที่ยวไปตามทะเลทรายในแหลมอาระเบีย เมื่ออาหรับเข้ามามีอำนาจเหนือชาวอิสลาม มีการผสมผสานวัฒนธรรมอื่น คำว่าอาหรับจึงหมายถึง กลุ่มคนมุสลิมเฉพาะบางกลุ่ม โดยการแบ่งคำตามศาสนา ปัจจุบันนี้ คำว่าอาหรับมีความหมายเปลี่ยนไปเนื่องจากลัทธิชาตินิยม และอิทธิพลของโลกตะวันตก จึงหมายถึง ประชาชนที่พูดภาษาอาราบิก ที่อยู่รวมกันเป็นประเทศหรือกลุ่มที่มีภาษาและวัฒนธรรมร่วมกัน โดยสรุปแล้ว ตามความหมายอย่างกว้างอาหรับหมายถึง บุคคล หรือ บิคารมารดาของบุคคลนั้นที่เกิดในประเทศที่พูดภาษาอาราบิกและบรรพบุรุษเป็นชาวมุสลิมในประเทศนั้น ส่วนความหมายอย่างแคบ อาหรับหมายถึง ชาวอาหรับที่กำเนิดหรือสืบเชื้อสายมาจากพวกอาระเบีย ไม่ว่าจะสืบเชื้อสายมามากหรือน้อยก็ตาม (มุฮัมมัด อะฎีเยฮ์, 2521 : 3-8)

ชาวอาหรับนี้แต่เดิมร่อนเร่ไปตามทะเลทรายในบริเวณแอฟริกาตอนเหนือและบริเวณทะเลทรายในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ ระหว่างทะเลแดงกับอ่าวเปอร์เซีย รวมทั้งบริเวณที่เรียกว่า แหลมอาระเบียด้วย กินอาณาเขตประมาณ 1 ใน 5 ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีคนอยู่อาศัยประมาณ 40 ล้านคน ประชาชนเกือบทั้งหมดเป็นชาวอาหรับและมุสลิม และอยู่ใต้การปกครอง

ของชีค (Sheik) เรียกว่าชีคคอม (Sheikdom) ชาวอาหรับนี้ อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวตั้งแต่ยุคสมัยจักรวรรดิมุสลิมเรืองอำนาจในศตวรรษที่ 7 และ 8 อันเป็นเหตุให้พวกเขามีความกลมกลืนกันในด้านภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุที่มีความกลมกลืนนี้เอง แม้ว่าจะมีความแตกต่างทางการเมือง อาหรับจึงรวมกลุ่มประเทศเอกราช 14 ประเทศเข้าเป็นสันนิบาตรัฐอาหรับได้เพราะหลักของศาสนา

ในสมัยขยายอาณานิคมของชาวตะวันตกนั้น โลกตะวันตกเข้าไปครอบครองประเทศในภูมิภาคเอเชียและแอฟริกาได้เป็นจำนวนมากแล้ว แต่เพิ่งจะรู้จักอาหรับและมุสลิม ซึ่งมีกำเนิดมากกว่า 1,300 ปี มาแล้ว โลกตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนแห่งนี้ได้เพียงระยะเวลาไม่นานก็ต้องลดอิทธิพลอย่างรวดเร็วหลังสงครามโลกครั้งที่สองอันเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก โลกตะวันตกเองอ่อนกำลังลงทั้งทางเศรษฐกิจและทางทหาร จนไม่อาจรักษาอาณานิคมในอาณัติของตนได้หมด อังกฤษและฝรั่งเศสต่างก็ไม่สามารถดำเนินนโยบายปกครองอาณานิคมต่อไปได้

ประการที่สอง สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตกลายเป็นประเทศมหาอำนาจทั้งสองประเทศต่างไม่เคยมีอิทธิพลเหนืออาหรับ ความเป็นมหาอำนาจของประเทศทั้งสองเป็นแรงกดดันให้ยุโรปตะวันตกลดอิทธิพลลงในอาหรับด้วยเป็นเพราะศูนย์กลางของโลกเปลี่ยนไป

ประการที่สาม รูปแบบและมาตรฐานของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบใหม่ การขยายเมืองอย่างรวดเร็วและความเจริญก้าวหน้าทางการคมนาคม ตลอดจนผลของการให้การศึกษาแก่ชนชั้นนำชาวอาณานิคมอันเป็นนโยบายของโลกตะวันตกเอง ทำให้โลกตะวันตกไม่สามารถมีอำนาจเหนือชาติอาณานิคมของคนได้อย่างมั่นคงถาวรอีกต่อไป

ผลก็คือ โลกตะวันตกต้องให้อิสระภาพแก่ประเทศอาณานิคมของตน อียิปต์ ซึ่งเคยอยู่ใต้อำนาจของอังกฤษ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1882 ได้รับการปลดปล่อยในปี ค.ศ. 1922 เลบานอน ซีเรีย อิรัก และจอร์แดน ตกอยู่ใต้การปกครองของตุรกี ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และได้การปกครองของสัมพันธมิตรตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระรวมทั้งเลบานอน ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อิรัก ในปี ค.ศ. 1932 และจอร์แดน ในปี ค.ศ. 1947 ส่วนเปอร์เซียหรืออิหร่าน เคยอยู่ใต้การปกครองของตุรกี ในสมัยศตวรรษที่ 1 มองโกลสมัยศตวรรษที่ 13 ได้รับเอกราชในศตวรรษที่ 16

จุดกำเนิดของการศึกษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การกล่าวถึงความจำเป็นมาของการศึกษาในภูมิภาคนี้จะกล่าวถึงความจำเป็นอาหรับที่มีขอบเขตของผู้คนในบริเวณแอฟริกาตอนเหนือและยุโรปตอนใต้ด้วยเพราะในอดีตเคยมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันและกล่าวถึงศาสนาอิสลามเพราะศาสนานับว่ามีความสำคัญต่อการศึกษาของอาหรับมากทั้งนี้เนื่องจาก ศาสนาอิสลามมีความแตกต่างกับศาสนาอื่นอยู่หลายประการที่สำคัญคือ เป็นศาสนาที่มีบทกำหนด ความเชื่อ และการปฏิบัติเกือบทุกแง่มุม มีคำสอนเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ จริยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ฯลฯ ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ แนวทางการดำเนินชีวิตระดับทั่วไป และชีวิตประจำวันมีคำสอนเกี่ยวกับโลกหน้าและโลกนี้อย่างสมบูรณ์ศาสนาอิสลามนี้มีอิทธิพลต่อชาวมุสลิมทุกคนอย่างใหญ่หลวง มุสลิมทุกคนเชื่อว่า วิวัฒนาการของศาสนาที่นับถือพระเจ้า ไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ ศาสนายิว ดั้งเดิมคือ ศาสนาของชาวมุสลิมนั่นเอง แต่ชาวมุสลิมเชื่อว่าศาสดาองค์สุดท้ายคือ ศาสดามุฮัมมัด (Muhammad) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับโองการจากพระเจ้ามาเผยแพร่แก่มวลมนุษยโลกและมีพระคัมภีร์อัลกุรอาน (AL-Quran) เป็นธรรมนูญสูงสุดเจตนาของพระคัมภีร์นี้ ได้แก่ การให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยสันติ (ชนิตา รักษัพลเมือง, 2525 : 70)

ศาสนาอิสลามจึงมีอิทธิพลเหนือวิถีชีวิตของชาวอาหรับแทบทุกด้าน รวมทั้งการศึกษาด้วย สังคมอิสลามมุ่งที่จะถ่ายทอดศาสนาเป็นสำคัญ เพื่อที่จะเข้าสู่ศูนย์กลางที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือภาวะเอกภาพของพระเจ้า ขัตติยา กรรมสูตร (2525 : 3-4) สรุปสาระสำคัญของพระคัมภีร์อัลกุรอาน และวจนะ (หะดิษ) ไว้ดังนี้

1. ภราดรภาพในมวลหมู่มุสลิมความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมนั้น เป็นความสัมพันธ์ประดุจพี่น้อง ดังที่บัญญัติไว้ในพระมหาคัมภีร์ อัลกุรอานว่า มุสลิมทุกคนเปรียบเสมือนเรือนร่างเดียวกัน อันนำไปสู่หลักการที่เรียกว่า “อุมมาห์” คือ ความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันโดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติในรูปของรัฐอิสลาม อันเป็นแนวคิดที่เป็นเอกภาพของประชาชาติมุสลิม

2. ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ จากความเชื่อว่า การที่มนุษย์เกิดมานั้นเป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้า เพื่อใช้ชีวิตโลกนี้ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะถึงจุดนัดพบกับพระองค์ในโลกหน้า ดังนั้นไม่ว่ามนุษย์จะเกิดมาในครอบครัวใดก็ตามย่อมจะมีความเท่าเทียมกันในสิทธิและอำนาจ ในฐานะที่เป็นของฝากจากพระเจ้าเป็นเจ้า นอกจากนั้นเมื่อมุสลิมได้นำเอาคำกล่าวและการปฏิบัติตนของท่านศาสดามุฮัมมัด อันรวมถึงการต่อสู้กับผู้กดขี่มายึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนอีกด้วยแล้ว การปฏิบัติต่ออำนาจที่ไม่เป็นธรรมเพื่อสร้างสังคมใหม่ให้มีความเสมอภาคตามอุดมการณ์อิสลามจึงถูกเน้นย้ำว่าเป็นสิ่งที่พึงกระทำ

3. การผสมผสานทางโลกและทางธรรม ความเชื่อที่ว่าศาสนจักรและอาณาจักร จะต้องดำรงอยู่ควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความสมดุลทั้งในกายภาพ และจิตตานุภาพของมนุษย์ และของสังคม ดังนั้นอิสลามจึงไม่ปฏิเสธอำนาจรัฐ แต่ถืออำนาจรัฐเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะ ทำให้สามารถนำเอาบทบัญญัติและกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับ ได้อย่างเป็นจริงเป็นจังเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมยิ่งขึ้น

โรงเรียนโดยเฉพาะ โรงเรียนศาสนา จึงบทบาทสำคัญต่อชีวิตชาวมุสลิม โรงเรียนในระบบจัดหลักสูตรที่มีการสอนศาสนาอิสลามโดยตรงหรือสอดแทรกในวิชาอื่น ส่วนนอกโรงเรียนมีบิดามารดาและชุมชนทำหน้าที่สำคัญในการถ่ายทอดศาสนานี้ การเลี้ยงดูและให้การศึกษาคือในโลกอาหรับนั้นเด็กจะถูกสอนให้มีวุฒิภาวะโดยเร็ว บิดามารดาจะสอดแทรกคำสอนศาสนาและอุดมคติสังคม ได้แก่ มารยาทดี ถ่อมตัว เคารพผู้ใหญ่ ช่วยเหลือและเชื่อฟัง ภาษาอาหรับเรียกว่า MU'ADDAB แปลว่า ความประพฤติดี ความสำคัญของการเรียนศาสนานี้มีมาก แม้ว่าโลกจะเจริญรุดหน้าไปเพียงใด แต่โรงเรียนศาสนาก็ยังมีบทบาทมาก ดังจะเห็นจากการที่ชาวมุสลิมส่งบุตรหลานไปศึกษาในโลกอาหรับนี้เป็นจำนวนมาก จุดมุ่งหมายของโรงเรียนศาสนานี้ นอกจากจะถ่ายทอดคำสอนศาสนาแล้ว ประชาชนอาหรับยังเห็นว่าโรงเรียนเป็นบันไดไปสู่การเป็นเจ้าของคนขายคน ในลักษณะของการให้ความนับถือไม่ใช่ข้าราชการ อย่างไรก็ตามการเผยแพร่วัฒนธรรมโลกตะวันตกและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ก็มีผลกระทบต่อการศึกษาในโลกอาหรับอย่างมาก ถึงแม้ว่าอาหรับจะไม่ชอบการเมืองแบบตะวันตก แต่โลกตะวันตกก็มีอิทธิพลต่อแนวคิดและสังคมของชาวอาหรับด้วย โดยเฉพาะการพัฒนาความทันสมัย ในความหมายของโลกอาหรับนี้หมายถึง การนำเอาอิทธิพลโลกตะวันตกมาผสมผสานกับแรงผลักดันพื้นเมือง เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อาทิ แนวคิดเรื่องการเมืองกรรมาหลายคน การที่บุรุษและสตรีเมื่อรับการศึกษาศึกษาสูงขึ้น ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจ แนวคิดทางคุณธรรมและศาสนาแบบใหม่ ทำให้เกิดความไม่เห็นชอบกับค่านิยมนี้ ปัจจุบันบุรุษอิสลามมักจะมีภรรยา 2 คน อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า ระบบโรงเรียนแบบสมัยใหม่ซึ่งเน้นทางเรื่องอาณาจักรมากกว่าศาสนจักร และลดการสอนศาสนาลง เริ่มเข้ามาแทนที่โรงเรียนศาสนาขนาดเล็ก หรือโรงเรียน Kuttab แบบเก่า

วิวัฒนาการของการศึกษาในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้

ในสมัยศตวรรษที่ 3 แห่งยุคของพระเจ้าซึ่งเรียกว่า เฮจिरา (Hegira) หรือประมาณปี ค.ศ. 840 แทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีการขาดแคลนครูในโรงเรียนอิสลามทั้งนี้เพราะศาสนาอิสลามถือว่าการให้ความรู้เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง ครูเหล่านี้ในวันออกกลางสอนทั้งภาษากรีก ซีเรีย เปอร์เซีย หรืออาราบิก และหากคิดถึงจำนวนแล้วอาจจะมียุโรป

ขณะนั้น การที่ครูเหล่านี้รณรงค์ให้มีการศึกษาวรรณกรรมของโลกเป็นการกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะศึกษาค้นคว้ามากขึ้นแทบทุกมัสยิด (Mosque) มีโรงเรียนของตนเองซึ่งตั้งขึ้นเพื่อทำตามคำสอนภาษิตจากคัมภีร์อัลกุรอานนั่นคือ คนที่ได้รับปัญญาเป็นผู้ที่ได้รับของมีค่ามากที่สุด หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการปฏิบัติตามคำสอนของพระมุฮัมมัดที่ว่าให้แสวงหาความรู้ ถึงแม้ว่าความรู้นั้นจะอยู่ไกลถึงเมืองจีน ทั้งนี้เพราะการแสวงหาความรู้เป็นข้อบังคับของชาวมุสลิมทั้งหญิงและชายทุกคน (มุฮัมมัด อะฎีเยฮ์, 2521 : 40-42)

การศึกษาในระดับประถม ซึ่งเป็นการสอน อ่าน เขียน และคิดเลข นั้นเปิดสอนควบคู่กับวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมอาหรับ จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 15 การศึกษาประเภทหลังถึงแม้จะเสื่อมคลายความนิยมจากชาวอิรัก และซีเรีย ซึ่งเป็นดินแดนแห่งแรกที่เปิดสอน แต่ยังคงได้รับความนิยมและแพร่หลายในบริเวณเอเชียกลาง ในซิซิลี (Sicily) รวมทั้งในยุโรปและแอฟริกาเหนือ ภายหลังเมื่อประมาณปลายยุคหน้านักประวัติศาสตร์สำคัญคนหนึ่งคือ Ibn Khaldoun กล่าวว่ายุคแห่งวิทยาศาสตร์ปรัชญาได้สิ้นสุดลงแล้ว การฟื้นฟูศิลปวิทยาการยุโรปเกิดขึ้น ในตูนิเซียเกือบจะพร้อม ๆ กับเมื่อวัฒนธรรมและการศึกษาแบบอาหรับกำลังก้าวสู่จุดถอยหลัง เกิดการตกต่ำทางเศรษฐกิจ การสูญเสียอิสรภาพทางความคิดและภูมิปัญญาและการต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตก ในระหว่างช่วงระยะเวลา 4 ศตวรรษ ประชาชนที่ผ่านการศึกษแล้วเกือบจะไม่สามารถรู้อะไรอย่างอื่นได้เลย นอกจากคำสอนของบูรพาจารย์ในยุคทองก่อนหน้านี้ แต่คำสั่งสอน ผลงานทางวิชาการ และมหาวิทยาลัยของพวกเขาเหล่านี้กลายเป็นของไม่มีชีวิตชีวา หากผู้ให้ความสนใจใฝ่หาความรู้โดยตรง การประณตศึกษากลายเป็นสิ่งหาได้ยากและแทบไม่ได้รับความนิยมยกมีเหลือแต่โรงเรียนขนาดเล็กซึ่งดำเนินการ โดยมูลนิธิทางศาสนาหรือครูที่สอนศาสนาที่ถูกมองว่าเป็นครูผู้โง่เขลาซึ่งเป็นผลผลิตจากยุคมืด ซึ่งมีระยะต่อกันจนถึงศตวรรษที่ 19 นักเรียนไม่ได้เรียนและมีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่ได้รับเพียงการเรียนคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอานโดยการท่องจำ ตัวต่อตัว คำต่อคำ

อย่างไรก็ตาม ขบวนการฟื้นฟูอาหรับได้เริ่มขึ้นในศตวรรษที่ 19 จากความเคลื่อนไหวของคริสตศาสนิกชนในเลบานอน ชาวมุสลิมในอียิปต์ นักคิด รัฐบุรุษและนักประพันธ์ ซึ่งกลับไปค้นคว้าความรู้เดิมที่ถูกทอดทิ้งไป นักการปฏิรูปเหล่านี้แนะนำให้ใช้วิธีการปัจจุบัน และระเบียบวิธีของการศึกษาสมัยใหม่ในมหาวิทยาลัยเก่าแก่ เช่น ที่ไออาซาร์ (AI Azhar) ในเมืองไคโร และเซตูนา (Zaitouna) ในตูนิเซียตั้งแต่นั้นมา จึงเกิดการปฏิรูปขนานใหญ่อย่างรวดเร็วภายใต้อิทธิพลของมหาวิทยาลัยใหม่ๆ ในเมืองไคโร อเล็กซานเดรีย และเบรุต การศึกษาในระดับกลับมาได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายอีกครั้งหนึ่ง หากพิจารณาถึงกลุ่มประเทศอาหรับทั้งหมด ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ข้อนำสังเกตรประการหนึ่งก็คือ โลกอาหรับนี้กว้างใหญ่มากและความก้าวหน้าในแต่ละประเทศก็อยู่ในระดับไม่เท่าเทียมกัน ประเทศอาหรับบางประเทศนั้นล้ำหลังประเทศอื่นอยู่อย่างมากและมีหลายประเทศที่มีเหตุการณ์ตั้งเครียดเกิดขึ้นระหว่างโรงเรียนแบบดั้งเดิม ซึ่งมีลักษณะเป็นโรงเรียนทางศาสนา กับโรงเรียนแบบใหม่ซึ่งสร้างขึ้นตามแบบตะวันตก และเพื่อหาทางประนีประนอมแก่กัน ในบางประเทศ การศึกษาของรัฐบาลซึ่งเปิดแบบโรงเรียนสอนศาสนาจึงเกิดขึ้นอย่างมากมาย แต่ลักษณะเหมือนกันประการหนึ่งของประเทศอาหรับ คือ ปัญหาความยุ่งยากที่การศึกษาแผนใหม่ประสบอยู่มิได้เกิดจากการยึดมั่นในประเพณีหรือประวัติดั้งเดิมมากเกินไป มีการเรียกร้องเพื่อการศึกษา เพื่อการปฏิรูปฟื้นฟูวัฒนธรรมอาหรับเกิดขึ้นแทบทุกอาณาเขตในอาหรับตั้งแต่ปากบ่อน้ำมันในคูเวตจนถึงบริเวณทุ่งหญ้าตั้งแต่ชายฝั่งทะเลแดงถึงชายฝั่งแม่น้ำไนล์ตอนเหนือของอียิปต์กล่าวได้ว่ากระจายไปทั่วภูมิภาคในช่วงต้นศตวรรษที่ 19

มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้เห็นได้ว่า ความต้องการทางการศึกษาระดับใหม่นั้น ประสบความสำเร็จในบางประเทศ จะเห็นว่าการศึกษายู่ในระดับที่น่าพอใจมากที่สุดทีเดียว เช่น ซาอุดีอาระเบีย ซิเรีย จอร์แดน ทั้ง ๆ ที่เมื่อไม่นานมานี้ สภาพการศึกษายู่ในระดับต่ำมาก แทบจะไม่เห็นหนทางว่าจะปรับปรุงได้อย่างไรเพราะมีผู้ไม่รู้หนังสือจำนวนมาก เด็กเพียงไม่กี่คนมีโอกาสดำเนินโรงเรียน หลักสูตรในโรงเรียนมีแต่สอนเรื่องศาสนาอิสลาม แม้มีการประกาศใช้กฎหมายการศึกษาภาคบังคับแล้วและ ถึงแม้ว่าจะมีโรงเรียนมัธยมและมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพดีพอควรสำหรับชนชั้นนำที่ได้รับการศึกษา แต่มวลชนส่วนมากก็ยังเรียนรู้จากสุภาษิตและนิทานชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมา ยังไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียนสมัยใหม่ ครั้นระยะหลังไม่มีเหตุการณ์อย่างนั้นอีกแล้ว เพราะเกิดมีการปฏิรูปการศึกษามีการตั้งโรงเรียนแบบใหม่ อาทิ ในประเทศสหรัฐอเมริกา อเมริกาใต้ คูไบ กาตาร์ จำนวนนักเรียนในโรงเรียนเพิ่มขึ้นจาก 1,300,000 คน ในปี ค.ศ. 1950-51 มาเป็น 2,300,000 คน ในปี ค.ศ. 1958-59 ข้อมูลจากประเทศอื่น ๆ ก็แสดงให้เห็นว่าจำนวนนักเรียนในโรงเรียนเพิ่มขึ้นมากกว่าจำนวนประชากรในวัยเรียนอย่างมาก กล่าวคือ หากรวมกลุ่มประเทศอาหรับทั้งหมดจำนวนนักเรียนในโรงเรียนเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 10 ต่อปี ในขณะที่ประชากรในวัยเรียนมีเพียงร้อยละ 3-4 ต่อปี

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศในกลุ่มอาหรับต่างมีนโยบายสนับสนุนและขยายการศึกษาดังจะเห็นได้ว่าอัตรานักเรียนประถมในโรงเรียนของรัฐเพิ่มขึ้นประมาณสองเท่า โดยเฉลี่ยในปี ค.ศ. 1970 ในอียิปต์ อิรัก และจอร์แดน นักเรียนในช่วงอายุเกณฑ์ระดับประถมศึกษาเข้าเรียนในโรงเรียนกว่า 1 ใน 3 หรือเกือบครึ่งหนึ่ง ส่วนเลบานอนและซีเรีย มีจำนวนนักเรียนถึง 3 ใน 4 ของประชากรในวัยประถมทั้งหมด ในระดับมัธยมแม้ในตอนแรกจะไม่แพร่หลายนัก แต่ต่อมาขยายมากขึ้น บางประเทศมีอัตรานักเรียนเพิ่มขึ้นถึงเท่าตัวบางประเทศเพิ่มขึ้นถึง 4-8 เท่า

ส่วนอุดมศึกษาก็มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วเช่นกัน นอกจากนี้การศึกษายังมีบทบาทต่อการแบ่งชนชั้นในสังคมอาหรับอีกด้วย ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมซึ่งมีคุณสมบัติเป็นเสมียนในงานราชการ หรือหน่วยงานเอกชนมีฐานะเท่ากับชนชั้นกลาง แม้จะมีรายได้ต่ำแต่เมื่อมีการขยายประถมศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางขึ้น คนชั้นกลางกลับหมายถึงผู้ที่มีปริญญาจากมหาวิทยาลัย การเน้นการศึกษาในระบบโรงเรียนแบบทางการยังผลให้เกิดค่านิยมปริญญาวาแสดงถึงเกียรติภูมิ และเป็นใบเบิกทางสู่อาชีพบางอย่าง ในตะวันออกใกล้ชนชั้นกลางนี้เป็นสื่อนำวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในโลกอาหรับพัฒนาความทันสมัยในความสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและหญิงตลอดจนบทบาทของสตรี มีข้อน่าสังเกตคือชนชั้นกลางนิยมส่งบุตรชายเข้าเรียนในโรงเรียนทั้งระดับประถม มัธยมและมหาวิทยาลัยกว่าชนชั้นอื่น ชนชั้นสูงนิยมให้การศึกษาแก่บุตรภายในบ้านโดยจ้างครูพิเศษมาสอน หรือส่งไปเรียนต่างประเทศ ส่วนชนชั้นต่ำไม่สามารถส่งบุตรเข้าเรียนในโรงเรียนได้ (ชนิดา รัถย์พลเมือง, 2525 : 72-74)

การศึกษาของสตรี

บทบาทสตรีอาหรับเปลี่ยนแปลงมากขึ้นจากผลของการได้รับการศึกษา รายงานของ กอร์ดอน เค ไฮราบายาชิ และเมย์ อีสฮัก (Gordon K. Hirabayashi and May Ishaq, 1960) ได้ศึกษาเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในจอร์แดน" ในปี ค.ศ. 1958 พบว่าบทบาทสตรีเปลี่ยนไป ในช่วงเวลา 2 ช่วงอายุ สตรีในเมืองอัมมานรุ่นใหม่ที่มีตำแหน่งอาชีพการงานสูงมีระดับการศึกษาสูงกว่าในอดีต สตรีเหล่านี้นิยมทำงานนอกบ้าน เลิกสวมผ้าคลุมหน้า และเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ตลอดจนแสดงถึงความต้องการเสรีภาพมากขึ้นกว่าเดิม การที่สตรีมีการศึกษาสูงขึ้น และออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้นนี้ทำให้รวมกลุ่มกันตั้งสมาคมสตรีต่าง ๆ กว่า 100 แห่ง บางกลุ่มเป็นพวกเรียกร้องสิทธิสตรี บางกลุ่มมุ่งทางการกุศลและการศึกษา บางกลุ่มมีฐานะเป็นสมาชิกขององค์กรระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ยังสังเกตได้ว่ามีนักเรียนสตรีในประเทศอียิปต์ อิรัก จอร์แดน เลบานอน และซีเรีย เพิ่มขึ้นถึง 5 เท่าในช่วงอายุหนึ่ง ในขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นเพียง 1 ใน 2 ดังตารางได้ แสดงถึงจำนวนนักเรียนหญิงในโรงเรียนประถมของรัฐ ดังนี้

ตารางที่ 1 : จำนวนนักเรียนหญิงอาหรับในโรงเรียนประถมของรัฐ

ประเทศ	ค.ศ. 1931	ค.ศ. 1954
อียิปต์	109,932	588,689
อิรัก	7,046	62,530
จอร์แดน	-	62,327
เลบานอน	27,256	63,302
ซีเรีย	19,173	90,555
รวม	163,407	867,403

ที่มา : Compulsory Education in the Arab States, Unesco, Paris, 1956, p.67.

ถึงแม้ว่าบิดามารดาไม่ยอมให้บุตรสาวของตนเข้าโรงเรียนตามลัทธิความเชื่อเดิมที่ยังคงยึดถืออยู่ แต่ปรากฏว่าในประเทศดังกล่าวข้างต้นมีจำนวนนักเรียนหญิงก่อนข้างสูงทั้งในระดับประถมและมัธยมดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 : อัตราส่วนนักเรียนหญิงอาหรับในโรงเรียนรัฐบาลทั้งหมด ในปี ค.ศ. 1954

ประเทศ	โรงเรียนประถม	โรงเรียนมัธยม (หน่วยร้อยละ)
อียิปต์	40	38
อิรัก	25	26
จอร์แดน	30	25
เลบานอน	39	41
ซีเรีย	29	31

ที่มา : Compulsory Education in the Arab States, Unesco, Paris, 1956, p.67.

ในปัจจุบันอาหรับมีจำนวนนักเรียนหญิงในโรงเรียนเปรียบเทียบกับทวีปอื่นดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 : ร้อยละของนักเรียนหญิงจากจำนวนนักเรียนทั้งหมดในแต่ละระดับ

ระดับโรงเรียน	ประเทศอาหรับ	แอฟริกา	เอเชีย	โลก
ระดับที่ 1	35.7	39.7	38.9	44.0
ระดับที่ 2	28.2	33.6	35.9	43.4
ระดับที่ 3	21.8	26.2	28.5	36.6
รวม	33.9	39.0	38.0	43.5

ที่มา : Unesco, Education in the Arab region viewed from the 1970

Marrakesh Conference Paris, Unesco Press, 1971, p.56.

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าสตรีอาหรับจะมีสิทธิเสรีภาพเสมอไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงมักเกิดขึ้นแต่ในเมืองเท่านั้น ในขณะที่ยังคงเคร่งครัดประเพณีเดิมอยู่มาก

ในขณะที่เอเชียมีการเปลี่ยนแปลง 2 ทาง ทางแรกเป็นความเคลื่อนไหวที่จะจัดอิทธิพลโลกตะวันตกเพื่ออิสรภาพของประเทศและการพึ่งตนเองและทางที่สอง คือด้านประเพณีสังคมและเศรษฐกิจเดิมเพื่อความเสมอภาคในทรัพย์สินและสังคมอาหรับสมัยใหม่มีวิวัฒนาการแบ่งได้เป็น 2 ระยะใหญ่ ๆ คือ สมัยก่อนพรรค Populist ขึ้นมาบริหารประเทศ และสมัยพรรค Populist พรรคนี้เป็นพรรคการเมืองที่มีปรัชญามุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชนสามัญชนทั้งมวลและความเสมอภาคทางทรัพย์สินและอำนาจ สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในระยะทั้งสองมีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้ (ชนิดา รักษ์พลเมือง, 2525 : 78-80)

1. กระบวนการทางสังคม

สภาพการณ์	สมัยก่อนพรรค Populist	สมัยพรรค Populist
การสื่อสาร	-จำกัดเฉพาะชนชั้นนำและชนร่ำรวย	-ขยายไปทั่วสังคม
องค์กร	-อนุญาตให้จัดได้	-ทำลายหรือเข้ามาคุม
เอกชน	-พยายามควบคุมโดยจัดให้มีองค์กรทางการศาสนาหรือวงศ์วาน	-สร้างองค์กรมวลชนทางการเมืองแทนวงศ์วานและศาสนา -พยายามสร้างความจงรักภักดี -ไม่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับรัฐยกเว้นรัฐเข้าควบคุม

สภาพการณ์	สมัยก่อนพรรค Populist	สมัยพรรค Populist
การศึกษา	-เน้นเฉพาะแต่อุดมศึกษาและวิชาชีพ วิชาชีพอิสระ	-เน้นการประถมศึกษาและวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
สถานภาพ สตรี	-อนุญาตให้มีโรงเรียนต่างชาติ -เปลี่ยนการอยู่ได้อำนาจแบบ ประเพณีเดิมเพียงเล็กน้อย	-โรงเรียนต่างชาติถูกกลืนเป็นของชาติ -มีเสรีภาพมากขึ้น โดยการเลื่อนฐานะทาง การศึกษาและอาชีพ
โครงสร้าง และมาตรฐาน	-หลวม แตกต่างมาก -บุคคลผูกพันกับครอบครัวและ กลุ่มอื่นตลอดจนท้องถิ่น	-บุคคลมีเสรีภาพจากครอบครัวและ องค์การทางการเมืองทั้งหมด แต่พยายามอย่างยิ่งที่จะสร้างเอกภาพ ของชาติโดยให้มีความประพฤติ ที่เหมาะสม

2. กระบวนการทางเศรษฐกิจและนโยบาย

สภาพการณ์	สมัยก่อนพรรค Populist	สมัยพรรค Populist
องค์การ	-ควบคุมอย่างหลวม	-ขยายการควบคุม
อุตสาหกรรม	-กิจการเป็นของเอกชนส่วนใหญ่	-สังคมนิยม
เกษตรกรรม	-ขนาดเล็กแต่กำลังโตขึ้น -กรรมสิทธิ์ที่ดิน	-เน้นการขยายอุตสาหกรรม -ปฏิรูปที่ดิน -จัดสหกรณ์โดยมีรัฐควบคุม
การเป็นเจ้าของ	-เอกชนประกอบกับต่างชาติ จำนวนหนึ่ง	-ลัทธิชาตินิยมโดยโอนย้ายทรัพย์สิน ต่างชาติเป็นของคนท้องถิ่น และรัฐ เข้ายึดครองทรัพย์สินเอกชนเป็นของรัฐ
ภาษี	-ชนชั้นกลางและชั้นสูงต้องเสียภาษี หนักส่วนมาก โดยทางอ้อม	-ขยายการเก็บภาษีโดยตรงจากกลุ่ม ชนชั้นต่ำ ยกเว้นการบริจาคการกุศลใน รูปแรงงาน ค่าจ้างและเงินเดือน
ราคาสินค้า	-ควบคุมน้อย	-ควบคุมมากขึ้น โดยเฉพาะกำหนดราคา อาหารให้คงที่

3. กระบวนการและโครงสร้างทางการเมือง

สภาพการณ์	สมัยก่อนพรรค Populist	สมัยพรรค Populist
การเป็นชาติ- นิยมของชนชั้น นำที่มีอิทธิพล	-เข้มแข็งแต่ยังมีความจงรักภักดี แบบเก่าตามประเพณี	-เข้มแข็งยิ่งขึ้น และมีอิทธิพลแบบเก่า น้อยลง
การมีส่วนร่วม ความหมายของ เสรีภาพ	-มวลชนถูกจำกัดสิทธิ -ตามแนวตะวันตกคือเสรีภาพส่วน บุคคล	-มวลชนมีส่วนร่วมอย่างมาก -อิสรภาพของประเทศชาติ
บ่อเกิดของ เสรีภาพ	-เสรีภาพมาจากการแข่งขันเพื่ออำนาจ ระหว่างคนต่างชาติกับชนชั้นนำ พื้นเมืองที่เป็นข้าราชการและชนชั้น นำพื้นเมืองผู้รักชาติที่แสวงหา อำนาจ	-ไม่อนุญาตให้มีการแก่งแย่งอำนาจจาก ชนชั้นปกครองพื้นเมือง
การแบ่งแยก ชนชั้น พรรคการเมือง	-จากพื้นฐานนโยบายของการ ปกครอง -มีมากมายหลายพรรค	-เน้นความเสมอภาคทางสังคมให้ ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ -มีพรรคเดียวหรือมีองค์กรทางการเมือง ของมวลชนไม่เรียกพรรค
การออก กฎหมาย	-ออกโดยรัฐสภาจากผู้ดำรง ตำแหน่งสูง	-ปกครองโดยประกาศของผู้นำหรือ คณะรัฐมนตรีหากมีรัฐสภาใช้การออก เสียงลงคะแนนจากประชาชนทั้งหมด
ลักษณะผู้แทน	-ไม่ใช่ผู้แทนในความหมายใหม่ แต่ผู้ปกครองเป็นชนชั้นนำตาม ประเพณี	-เป็นผู้แทนมากขึ้นเนื่องจากผู้ปกครอง มาจากชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำ
ระเบียบการ ออกกฎหมาย	-ช้าและไม่แน่นอน	-เร็วและแน่นอน
การบริหารกิจ การสาธารณะ	-แบบราชการพลเรือนขึ้นกับ ผู้ปกครองไม่มีการพยายามปฏิรูป มากนัก	-พยายามสร้างโครงสร้างการปกครอง แบบสมัยใหม่

การศึกษาในโรงเรียนกับการดำเนินชีวิตประจำวัน

ผู้บริหารการศึกษาของกลุ่มประเทศอาหรับได้วางเป้าหมายของการศึกษาสำหรับเป็นรากฐานของสังคมที่เรียนรู้แล้ว (learned society) ตัวอย่างเช่น จุดประสงค์ของการศึกษาคือ การให้พื้นฐานทางการศึกษาและวัฒนธรรมแก่เด็กเพื่อให้เขาเหล่านั้นเป็นพลเมืองดี มีสุขภาพดี ทั้งทางกาย ทางใจ และความประพฤติ ตลอดจนทั้งพยายามค้นหาความสามารถและความถนัด สำหรับเป็นการนำทางไปสู่การทำงานในระยะต่อไป ซึ่งเป็นเป้าหมายการศึกษาที่กำหนดไว้ในกฎหมายการศึกษาของประเทศอิรัก ในประเทศซีเรียโรงเรียนมีหน้าที่ผลิตพลเมืองที่ซื่อสัตย์ สุขภาพดีทั้งกายและใจ บุคลิกภาพดี เคารพเชื่อถือศาสนาอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งจะป้องกันเอกราชของประเทศรู้หน้าที่และสิทธิของพลเมือง มีความสามารถที่จะหาเลี้ยงชีพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้

สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกาหรับอเมริกาวัตถุประสงค์หลักของการประถมศึกษา คือ การเสริมสร้างบุคลิกภาพและชี้แนะทางไปสู่วุฒิภาวะ (maturity) ของทั้งบุคคลและสังคม ในระดับมัธยมศึกษา การศึกษา คือ การตอบสนองความต้องการของนักเรียนในด้านการฝึกฝน ปฏิบัติความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะและวิชาการ เตรียมเยาวชนเพื่อการดำรงชีวิตและเพื่อการเป็นพลเมืองที่ดี รู้จักสิทธิและความรับผิดชอบต่อความเชื่อมั่นอันลึกซึ้งต่อพระเจ้าและความภาคภูมิใจในมรดกของชาติอาหรับ รวมทั้งการเตรียมตัวสำหรับการศึกษาต่อทางเทคนิคและวิชาชีพขั้นสูงต่อไป ส่วนประเทศอิสราเอลเห็นว่า การศึกษาของชาติมีเป้าหมายที่จะฝึกให้คนเป็นพลเมืองที่ดี รู้จักหน้าที่ สิทธิและข้อบังคับ แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถที่จะดำรงชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติเพื่อการทำงานให้แก่ส่วนรวม และการศึกษาจะพยายามเสริมสร้างให้คนทั้งหลายสามารถกระทำการใด ๆ ที่จะนำประเทศไปสู่ความสำเร็จทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ประเทศอื่น ๆ ก็มีเป้าหมายทางการศึกษาไม่ต่างไปจากนี้เท่าใดนัก ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่หน้าที่ทางด้านจิตวิทยาและปรัชญาของการศึกษาทุกประเทศก็มีวัตถุประสงค์หลักเหมือนกันคือ เพื่อเตรียมเด็กให้สามารถมีส่วนร่วมในวิถีทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ (เสาวนีย์ รุจิระอัมพร, 2522 : 8)

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ประเทศอาหรับส่วนใหญ่จะกล่าวว่าประเทศของตนเป็นประเทศใหม่ทั้ง ๆ ที่มีประวัติความเป็นมาและประเพณีมาช้านาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประเทศเหล่านี้เห็นว่ากำลังอยู่ในระหว่างการวิวัฒนาการ ปรับเปลี่ยน โฉมหน้าของประเทศจึงยังใหม่เมื่อเทียบกับโลกในภูมิภาคอื่น และเห็นว่าอนาคตของประเทศไม่ใช่การดำรงรักษาสภาพเดิม (status quo) ของประเทศ หากแต่เป็นการพัฒนาประเทศและพัฒนาประชากรของประเทศในอนาคตจะ

ต้องเข้มแข็งพอจะสร้างความมั่นคงให้ประเทศ มีความเจริญรุ่งเรืองและมีคุณภาพดีพอที่จะเทียบ
 นานาประเทศได้ การพัฒนาค่าถามก็คือ การศึกษาในระดับประถมและมัธยมของประเทศใน
 กลุ่มอาหรับเหล่านั้นจะสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายนั้นได้หรือไม่ประการแรก จำเป็นต้องคำนึง
 ถึงความแตกต่างระหว่างประเทศ ระหว่างบริเวณเมืองกับชนบท ระหว่างเขตที่ทันสมัยและเขตที่
 ยังกงล้าหลังทางวัฒนธรรม ฯลฯ ทั้งนี้เพราะไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าการศึกษาระดับประถมและ
 มัธยมในกลุ่มประเทศอาหรับนับตั้งแต่กรุงราบัต (Rabat) ถึงกรุงแบกแดด (Baghdad) กรุงคาร์
 ทูม (Khartoum) ถึงกรุงอเลโพ (Aleppo) นั้นต่างมีมาตรฐานทางการศึกษาได้เท่ากันหมด
 จริงอยู่โรงเรียนในทุกประเทศต่างพยายามพัฒนาอย่างดีที่สุด แต่ว่าผลที่ได้รับมักจะไม่เป็นที่พอ
 ใจนักทั้งนี้เพราะว่าถ้าไม่ค้อยคุณภาพก็มักจะมีคุณภาพไม่เพียงพอถ้าหากใช้เกณฑ์มาตรฐานการ
 ศึกษาและต้องการที่จะวางรูปแบบเหมือนกับประเทศในยุโรป โรงเรียนอาหรับก็มักจะไม่ใคร่มี
 การปรับปรุงโครงสร้าง และมักจะไม่นำวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ไม่ว่าจะเป็นการจัดห้องเรียนหรือ
 กิจกรรมการเรียนแบบให้เด็กเป็นศูนย์กลาง (child-centered) หรือวิธีการสอนแบบใหม่อย่าง
 อื่น ๆ ซึ่งเป็นที่ตื่นตัวในยุโรปและอเมริกา

อย่างไรก็ตาม การจัดหลักสูตรการศึกษายังคงเป็นลักษณะเฉพาะของประเทศในกลุ่มนี้
 แม้ว่าจะมีความช่วยเหลือจากต่างประเทศไปแนะนำการจัดหลักสูตรแบบใหม่ อีกทั้งแนะนำหรือ
 เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงจะเป็นสิ่งที่ขัดกับความต้องการของนักเรียน โดยเฉพาะความ
 ต้องการในอนาคตทั้งในด้านการเป็นพลเมืองดีและการที่จะได้ประกอบอาชีพที่ดี ในประเทศ
 สหภาพอาหรับ มีการแบ่ง "สายการเรียน" (stream) ซึ่งยังผลให้ประมาณครึ่งหนึ่งของนักเรียน
 แผนกศิลปะเรียนจบ 2 ปี จากโปรแกรมการเรียน 3 ปี โดยที่ไม่ได้เรียนคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี
 หรือวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ในขณะที่นักเรียนแผนกวิทยาศาสตร์ไม่เคยเรียนประวัติศาสตร์หรือ
 ภูมิศาสตร์ ในประเทศซีเรียโปรแกรมการเรียนเป็นอีกรูปหนึ่ง โรงเรียนจะใช้เวลา 20 ชั่วโมง
 ต่ออาทิตย์ในระหว่างปีการเรียนสุดท้ายของสายสามัญของหลักสูตรมัธยม 5 ปี สำหรับสอนภาษา
 และไม่มีชั่วโมงคณิตศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์เลยแม้แต่ชั่วโมงเดียวสำหรับคูเวต ชั่วโมงการ
 สอนคณิตศาสตร์ และชั่วโมงการสอนวิทยาศาสตร์มีน้อยกว่าเวลาที่ใช้สอนภาษาประมาณครึ่ง
 หนึ่งในระหว่างเวลา 2 ปี ซึ่งนับเป็นระดับมัธยมศึกษา ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความไม่
 สมดุลในหลักสูตรซึ่งยังคงเป็นปัญหาสำหรับประเทศในกลุ่มอาหรับหลาย ๆ ประเทศ (Morroe
 Berger, 1964 : 389-398)

ลักษณะอีกประการหนึ่งของการศึกษาอาหรับคือลักษณะการสอนในสถาบันการศึกษา
 ที่มีลักษณะน่าเบื่อเนื่องจากพูดถึงเนื้อหาที่ไม่สัมพันธ์กับชีวิต เนื้อหาข้อสอบออกมาจากตำรา
 ทุกถ้อยคำ วิธีการสอนในโรงเรียนใช้การท่องจำสำหรับการสอบอย่างเดียวยังวิธีการนี้บางทีอาจจะ

เป็นวิธีการที่เคยปฏิบัติมาจากวิธีการที่ครูในโบสถ์มีสขิตสมัยก่อนใช้โดยการให้ท่องบ่นจดจำคำสอนทางศาสนาวิธีการนี้อาจทำให้นักเรียนขาดความคิดริเริ่ม หรือไม่รู้จักคิดโดยใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ ไม่คิดจะค้นคว้าเพิ่มเติม หลังทศวรรษ 1960 เป็นที่น่ายินดีว่าการศึกษาค้นคว้าในวิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยในปัจจุบันที่พยายามสอนโดยใช้วิธีการสอนแบบอื่น รัฐบาลมีเป้าหมายและนโยบายให้โรงเรียนส่งเสริมเสรีภาพและความต่อเนื่องของการเรียนรู้แต่ยังไม่สำเร็จนัก เพราะขัดกับความเชื่อของบิดามารดาและประเพณีเดิม โดยเฉพาะการแต่งงานของสตรีตั้งแต่อายุน้อย บทบาทสตรีในการทำงานนอกบ้านยังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมว่าเท่าเทียมกับบุรุษจึงเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาด้วย เป็นต้น

ตำราเรียนซึ่งครูในโรงเรียนรุ่นใหม่ใช้ทั้งสำหรับตนเองและสำหรับสอนนักเรียนยังคงเป็นแบบเก่าซึ่งลักษณะดั้งเดิมน่าเบื่อ ไม่ใคร่มีตัวอย่างแสดงให้เห็นและมักมีเนื้อหาตามแบบเก่าซึ่งครูรุ่นเก่า ๆ ได้รับสั่งสอนมา ตำราเรียนเหล่านี้จึงไม่ค่อยกระตุ้นให้ผู้เรียน เกิดความสนใจ แต่เป็นที่เข้าใจกันว่าต้องอ่านและท่องจำเนื้อหาที่มีอยู่ในตำราเรียนเหล่านั้นครูจึงพอใจและจึงสอบผ่าน เหมือนการท่องคัมภีร์ในศาสนา ทำให้ผู้เรียนรู้เหมือนกัน คิดเหมือนกัน ไม่มีความเห็นแตกต่างไปเป็นอย่างอื่น

ปัญหาเกี่ยวกับตำราเรียนนี้เป็นที่ตระหนักกันทั่วไปเพราะเนื้อหาเป็นค่านานและความเชื่อในศาสนาประเทศสำหรับหลายประเทศสามารถแก้ปัญหานี้ได้ในระดับท้องถิ่น ระดับประถมศึกษา ศึกษาลให้เรียนเนื้อหาแบบใหม่ แต่อุปสรรคประการสำคัญคือ งบประมาณซึ่งไม่เพียงพอในการจัดพิมพ์ตำราให้เด็กใช้อย่างทั่วถึง

ถึงแม้ว่าในทางทฤษฎีจะถือกันว่าการประถมศึกษาเป็นการศึกษาเบ็ดเสร็จในตัว และเพียงพอสำหรับประชาชนทั่ว ๆ ไป และระดับมัธยมศึกษาควรมีลักษณะสมบูรณ์ในตัวเองเช่นกัน แต่ในทางปฏิบัติแล้วการประถมศึกษาเป็นเพียงพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับต่อไป ส่วนมัธยมศึกษาเป็นการเตรียมตัว เพื่อศึกษาในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาชั้นสูงขึ้นไป เช่นเดียวกับหลายประเทศในเอเชียและแอฟริกา การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ เทคนิค และการศึกษาชั้นสูง หรือแม้แต่การศึกษาด้านกฎหมาย มักจะไม่ใช้ภาษาประจำชาติสอน แต่ใช้ภาษาอังกฤษ หรือฝรั่งเศสแทน ดังนั้นเพื่อความทันสมัยประเทศสำหรับส่วนใหญ่จึงจำเป็นต้องบรรจุภาษาต่างประเทศภาษาใดภาษาหนึ่งในหลักสูตรประถมศึกษาและในระดับมัธยมศึกษาที่เช่นกัน การเรียนภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสถือเป็นสิ่งสำคัญมากทีเดียว อย่างไรก็ตาม ยังขาดแคลนผู้มีความชำนาญเฉพาะทางภาษาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้หากจะให้การสอนภาษาได้ผลและเป็นประโยชน์ ควรทำตำราเรียนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ใช่ทำตามหลักวิชาแต่เพียงหลักการเดียว อีกทั้งปัญหาการเงินก็เป็นอุปสรรคในการสั่งตำราเรียนจาก

ต่างประเทศเข้ามาประกอบกับคำร่ำที่ผลิตในประเทศน้อยยังไม่เพียงพอ จึงนับว่าเป็นปัญหาสำคัญมาก

นอกจากนี้ในประเทศอาหรับแทบทุกประเทศการศึกษาระดับมัธยมสายสามัญ หรือแม้แต่อาชีวศึกษา และการศึกษาในวิทยาลัยเทคนิคนั้นทำตามแบบการศึกษาของตะวันตกมาเป็นเวลานานนั่นคือ สอนทุกวิชาเป็นภาษาอังกฤษ หรือฝรั่งเศส และยังคงปฏิบัติต่อมาแม้แต่ในประเทศ ซึ่งมีการกระตุ้นให้ใช้ภาษาอาหรับ (อาราบิก) ในการศึกษา แต่ไม่ได้หมายความว่า จะเลิกใช้ภาษาตะวันตก หรือภาษาอาราบิกเป็นภาษาที่ใช้สอนทุกวิชาในทุกระดับการศึกษา อีกทั้งเป็นไปได้ที่หลักสูตรของอาหรับจะต้องอาศัยรากฐานจากวัฒนธรรมอื่น ซึ่งมีประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมต่างไปอีกแบบหนึ่ง หลักสูตรจะต้องมีการปรับปรุงให้เหมาะสมจะต้องพิจารณาให้ความสำคัญแก่วิชาใดบ้างเป็นพิเศษ และควรนำเอาวรรณคดีทั้งเก่าและใหม่ของแต่ละประเทศ มาสอนในโรงเรียนด้วย นอกจากนี้ควรให้มีการสอนภาษาอาราบิกโดยทั่วไป และในระดับสูง กว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงในระดับมัธยมและอุดมศึกษาก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน แต่การเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปไม่ใช่เรื่องง่าย จะต้องมีการฝึกอบรมครูทั้งเก่าและใหม่ ให้ตรงกับความต้องการของประชาชนและสามารถเป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนใช้ในการทำงาน ทั้งในภาษาอาราบิก และในภาษาอื่นไปพร้อมกันเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก

บางประเทศ ประสบปัญหาอีกประการหนึ่งนั่นก็คือความแตกต่างในการศึกษาระหว่างท้องถิ่นอันสืบเนื่องมาจากการใช้ภาษาอาราบิกแบบโบราณหรือภาษาอาราบิกแบบภาษาเขียนกับภาษาที่ใช้สอนกันระหว่างครูกับนักเรียน ตัวอย่างเช่น ในประเทศอียิปต์ความแตกต่างระหว่างภาษาพูดและภาษาเขียนมีมากจนกระทั่งเด็กจะพูดและเขียนอีกอย่างหนึ่ง ในขณะที่อ่านและเขียนอีกอย่างหนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างภาษาพูดของประชาชนซึ่งอยู่กระจัดกระจายในบริเวณทั่วไป และภาษาเขียนซึ่งใช้บันทึกคำสอนเก่าแก่มากกว่า 1,300 ปี มีมากมาย แต่ไม่ได้หมายความว่า เป็นอุปสรรคของการเรียนรู้จากหนังสือแต่อย่างใด นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าความมั่นคงถาวรของภาษาเขียนแบบโบราณนี้ช่วยแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างภาษาท้องถิ่นและช่วยทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันของชาติอาหรับทั้งปวง

ปัญหาอีกประการหนึ่งของการศึกษาอาหรับก็คือ การที่ภาษาอาหรับไม่มีถ้อยคำที่ใช้แทนศัพท์ใหม่ ๆ ในวิชาฟิสิกส์ ชีววิทยา เคมี สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ดังนั้นกลุ่มบุคคลและสถาบันกำลังมีการประยุกต์ใช้ภาษาอาราบิกโบราณที่ใช้ในการประพันธ์บทสวดและกฎหมาย และเคยนำมาใช้ในสาขาวิชาตรรกวิทยา ประวัติศาสตร์ ดาราศาสตร์ และพีชคณิต มาใช้ในการศึกษาสมัยใหม่ กระทรวงศึกษาธิการของอิสราเอลได้จัดตั้งสถาบันพัฒนาภาษาอาราบิกขึ้นด้วยความร่วมมือของผู้ชำนาญการจากต่างประเทศมีหน้าที่พัฒนาและรวบรวมภาษาอาราบิกที่

ใช้พูดที่มีหลายรูปแบบ เพื่อสร้างภาษาใหม่ที่ใช้ร่วมกันได้ทั้งนักเรียน นักวิจัยในห้องทดลองโรงเรียนและใช้ได้ทั้งเป็นภาษาในหนังสือพิมพ์หรือวารสารวิทยาศาสตร์

หากนักการศึกษาต้องการแก้ไขให้โรงเรียนมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมและความเป็นจริงในชุมชน ประเทศชาติ และโลกสมัยใหม่จะต้องเริ่มต้นที่วิธีการสอน ตำราเรียน และการปฏิรูปทางภาษา พร้อม ๆ กับการที่จะต้องเตรียมตัวเยาวชนและผู้ใหญ่ให้สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ทางด้านประเภทของการศึกษาจะต้องเร่งพัฒนาการศึกษาทางเทคนิคและอาชีวศึกษา ทั้งนี้เพราะมีจำนวนนักเรียนทางด้านนี้น้อยมาก นอกจากนี้ยังพบว่า จำนวนนักเรียนเหล่านี้เป็นนักเรียนจำนวนน้อยในประเทศบางประเทศไม่กี่คนที่มีโอกาสเรียน ไม่ใช่จำนวนที่กระจายกันไปทุกประเทศจึงไม่เพียงพอต่อการพัฒนาประเทศ

ประเทศในกลุ่มอาหรับทุกประเทศเข้าใจถึงความจำเป็นในการพัฒนาการศึกษาให้มี การปฏิบัติสอดคล้องกับการฝึกทดลองทางวิทยาศาสตร์ เพื่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับเอกชนดังนั้นจึงมีการจัดตั้งศูนย์ฝึกปฏิบัติงานต่าง ๆ โดยให้เอกชนที่มีคุณภาพและมีความชำนาญมาร่วม โครงการมีความทันสมัยเป็นสากล เหมือนประเทศอื่นในโลกปัจจุบัน อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเทศอาหรับกำลังเริ่มที่จะมีการวางแผนการศึกษาที่ดี

การวางแผนพัฒนาการศึกษาของอาหรับเริ่มด้วยการสร้างโรงเรียนเกือบทุกประเทศ เห็นว่า การสร้างโรงเรียนเป็นการสร้างวิธีแก้ปัญหของชาติได้ทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา อย่างไรก็ตามปัญหาทางการเงินทำให้มีประเทศบางประเทศที่ประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้และอีกบางประเทศยังไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะรายได้ของแต่ละประเทศไม่เท่ากัน

มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ ประเทศอาหรับเห็นว่าอาคารเรียนที่สง่างามและมั่นคงถาวรเป็นเอกลักษณ์และเกียรติภูมิของการศึกษาในบางประเทศ โรงเรียนที่มีความเก่าแก่ยังคงเก็บรักษาให้เป็นแหล่งผลิตข้าราชการ ผู้บริหารชั้นสูง แพทย์ และวิศวกรซึ่งเป็นผู้ที่มาจากกลุ่มชนชั้นกลางที่ร่ำรวย โรงเรียนเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นวิทยาลัยขนาดย่อมซึ่งมีเครื่องอำนวยความสะดวกสบายนานับประการ ดังนั้นจึงมีคนจำนวนมากที่ไม่เข้าใจว่าโรงเรียนทันสมัยขนาดเล็กซึ่งรัฐบาลได้พยายามสร้างขึ้นแม้ในตำบลห่างไกลว่าจะดีไปกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ในเมืองซึ่งมีนักเรียนจำนวนเป็นร้อยเป็นพันได้ อย่างไรก็ตามนักการศึกษาสมัยใหม่ก็เห็นว่าไม่ควรสร้างโรงเรียนให้มีลักษณะถาวรทั้งนี้เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ โดยเฉพาะด้านมาตรฐาน หลาย

ประเทศมีการจัดวางให้มีการร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างนักการศึกษา สถาปนิก และบรรดาช่างผู้รับเหมาก่อสร้าง ข้าราชการจากแหล่งต่าง ๆ และโดยเฉพาะนักเศรษฐศาสตร์และนักสถิติเพื่อวางแผนการก่อสร้างอาคารเรียนให้เหมาะสม

ความร่วมมือประเภทนี้เป็นสิ่งสำคัญในทุก ๆ เรื่องแต่การที่จะช่วยเร่งการพัฒนาวัตถุและกำลังคนของการศึกษาของชาติยังเป็นปัญหาอยู่ ประเทศกลุ่มอาหรับเหล่านี้กำลังหาทางแก้ปัญหาค่าเงินของคน อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจที่เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเมื่อมีงบประมาณทางการศึกษามากพอจึงทำให้สามารถวางแผนคาดการณ์ล่วงหน้าในรูปการจัดความสำคัญของโครงการและการประมาณความสำเร็จเป็นรายปี หรือวางแผนระยะยาวได้ แต่ก็มีปัญหาการขาดแคลนข้อมูลที่จะทำให้การวางแผนขนาดใหญ่ล้มเหลวได้ เพราะการไม่ยอมรับนวัตกรรมจากโลกภายนอก

กลุ่มประเทศอาหรับประกาศมานานหลายปีแล้วถึงความสำคัญของการวางแผนพัฒนาการศึกษาให้บรรลุความต้องการด้านวิชาการ สังคม และเศรษฐกิจ บางประเทศได้ดำเนินการตามแผนไปแล้วแต่บางประเทศยังมีอุปสรรคต่าง ๆ เช่น ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพ และหลายประเทศก็ไม่สามารถผลิตบุคลากรของตนเองได้จึงต้องรอไปอีกระยะหนึ่ง จากการทำเป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาที่สำคัญ และศาสนาเป็นรากฐานของวิถีชีวิตมานานนับพันปีทำให้ความคิด ความเชื่อของผู้คนในภูมิภาคนี้มีลักษณะเฉพาะตัวอิทธิพลจากภายนอกไม่เป็นที่ยอมรับทำให้ลักษณะสังคมเป็นแบบเดิมตามจารีตประเพณีอย่างเคร่งครัดส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาปัจจุบันที่เป็นแบบตะวันตกไม่สามารถนำไปดำเนินการใช้ในกลุ่มประเทศเหล่านี้ได้โดยตรงเหมือนประเทศในภูมิภาคอื่น ทำให้ถูกมองว่ามีความล้าหลังทางการศึกษาว่าที่อื่นทั้งที่เป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของโลก

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการศึกษาในภูมิภาค

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการศึกษานี้เป็นสิ่งที่จะต้องเอื้ออำนวยให้พัฒนาการศึกษาของประเทศอาหรับโดยเฉพาะประเทศที่ยากจนให้สามารถเอาชนะและสามารถก่อการปฏิรูประดับพื้นฐานได้ ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่ได้รับจากต่างประเทศ หากในเวลาและแหล่งสถานที่ที่เหมาะสม เป็นต้นว่า ศูนย์อบรมที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของยูเนสโก (Unesco) นั่นคือ "Center for the Advanced Training of Senior Personnel" ซึ่งทำหน้าที่ทำการวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยและสถาบันต่าง ๆ ในการวางแผนการศึกษาทุกด้าน นอกจากนี้อาจมีความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ของสหประชาชาติ องค์การชำนาญเฉพาะและยูเนสโก หรือศูนย์ข้อมูลการศึกษา (Fundamental Education Center) ที่เมือง

Sirs-el-Layyan ประเทศอียิปต์ ซึ่งตั้งขึ้นมาด้วยความร่วมมือของประเทศสหพันธรัฐอาหรับ (United Arab Republic) และ ยูเนสโก

โดยทั่วไปแล้วประเทศกลุ่มอาหรับต้องการความช่วยเหลือทั้งในการวางแผน การทำสถิติ การสร้างอาคารเรียน การฝึกหัดครู ศูนย์ฝึกอบรมช่าง สถาบันวิศวกรรม ฯลฯ อุปสรรคทางด้านบุคลากรและการเงินยังเป็นปัญหาสำคัญเพราะประเทศเหล่านี้ขาดแคลนมาก นอกจากนี้ประเทศกลุ่มอาหรับต้องพยายามเอาชนะปัญหาต่าง ๆ ทางการเมืองภายในของแต่ละประเทศ เศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่สะสมกันมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน อันเนื่องมาจากการแยกอยู่โดดเดี่ยว ความยากจน และการเสียดิสภาพ ซึ่งก่อให้เกิด ความจำเป็นในการพัฒนาทุก ๆ ด้านจะต้องมีการประสานความแตกต่างระหว่างการศึกษานในเมือง และการศึกษาในชนบท หรือในบางประเทศมีปัญหาด้านประชากรกลุ่มต่างศาสนา ความเสียเปรียบของสตรีทางการศึกษาในทุกระดับการศึกษา อย่างไรก็ตามปัญหาประการหลังนี้กำลังจะ ถูกแก้ไข เนื่องจากหลาย ๆ ประเทศเรียกร้องให้สตรีได้รับการศึกษาเท่าเทียมชาย และผ่อนคลายน กฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณีที่มีแต่เดิมอันเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาบุคลากร (เสาวนีย์ รุจิระอัมพร, 2522 : 90)

ในขณะที่เดียวกันประเทศกลุ่มอาหรับพยายามที่จะดำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณี โบราณดั้งเดิมของตน แต่การพัฒนาอุตสาหกรรม เครื่องมือและอุปกรณ์ การทำงานทางเทคนิค วิทยาศาสตร์มีมากขึ้นทุกขณะจนประเทศเหล่านั้นไม่อาจปฏิเสธ เพราะกระแสการเปลี่ยนแปลง ของโลกได้ขยายวงกว้างออกไปทำให้ความต้องการบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะด้านเหล่านั้นมี มากขึ้นการศึกษาจะเป็นตัวแปรให้คนอาหรับผ่อนคลายนการยึดมั่น ประเพณีเพื่อความก้าวหน้าทาง เศรษฐกิจ เพราะการพัฒนากำลังคนก็คือการพัฒนาประเทศนั่นเอง

แม้ว่าความรุ่งเรืองจากเศรษฐกิจ โดยเฉพาะน้ำมันของกลุ่มประเทศอาหรับ ทำให้ประเทศต่าง ๆ สามารถพัฒนาการศึกษาได้อย่างเต็มความสามารถ และในอนาคตอันใกล้นี้ การศึกษาในกลุ่มประเทศอาหรับคงจะเปลี่ยนแปลง ไปอีกมาก ถึงกระนั้นก็ตามยังปรากฏว่าโดยทั่วไปแล้วประชาชนในกลุ่มประเทศอาหรับมีอัตราการไม่รู้หนังสือสูง โดยเฉพาะผู้หญิงทั้งนี้เป็น เพราะจารีตประเพณีเดิมที่สืบทอดมายาวนาน ดังตัวเลขต่อไปนี้

ตารางที่ 4 : อัตราการไม่รู้หนังสือของประชากรในกลุ่มอาหรับบางประเทศ

ประเทศ	ปีที่สำรวจ	อัตราการไม่รู้หนังสือ		
		รวม	ชาย	หญิง
กาตาร์	1975	87.8	80.8	94.3
บาห์เรน	1971	59.8	50.8	71.5
อิสราเอล	1971	36.1	24.5	50.3
อิหร่าน	1971	63.1	52.3	74.5
อิรัก	1965	75.8	64.5	87.2
จอร์แดน	1961	67.6	49.9	84.8
คูเวต	1975	40.4	32.0	52.0
เลบานอน	1970	56.1	21.5	42.1
ซาอุดีอาระเบีย	1962	97.5	95.0	100.0
ซีเรีย	1970	60.0	40.4	80.0
สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์	1975	43.7	39.6	55.8
เยเมน	1962	97.5	95.0	100.0
โอมาน	1973	72.9	52.3	92.1

แหล่งที่มา : Unesco Statistical Year Book 1980 Paris : Unesco Press, 1981, pp.49-51.

จากตารางแสดงให้เห็นว่าอัตราการไม่รู้หนังสือของประชาชนในภูมิภาคนี้มีอยู่ในระดับสูง โดยเฉลี่ยเกินกว่าร้อยละ 50 ในภาพรวม อีกทั้งในบางประเทศเช่น ซาอุดีอาระเบียและเยเมน มีผู้หญิงที่ไม่รู้หนังสืออยู่เต็มร้อย อันที่จริงไม่รู้หนังสือในที่นี้คงมิได้หมายถึงการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้เพียงอย่างเดียว เพราะประชาชนส่วนหนึ่งสามารถอ่านและเขียนในภาษาอาราบิกคือคัมภีร์อัลกุรอานได้แต่เนื่องจากคัมภีร์ชีวะดเป็นเกณฑ์ของตะวันตกซึ่งมีวัฒนธรรมต่างกันมากกับภูมิภาคนี้ทำให้ตัวชีวะดเป็นคนละตัวคัมภีร์นั้นประการหนึ่งส่วนอีกประการหนึ่งมีตัวแปรหลายประการที่มีอิทธิพลและผลกระทบต่อพัฒนาการศึกษาในกลุ่มประเทศอาหรับนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตามหากกล่าวถึงประเทศในกลุ่มอาหรับโดยรวมแล้วพอจะสรุปตัวแปรได้เป็น ตัวแปรที่เกี่ยวกับการเพิ่มประชากร รวมไปถึงวิถีการดำเนินชีวิต ได้แก่ ตัวแปรทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และตัวแปรที่เกี่ยวกับการพัฒนาปรัชญา และวิชาการทางการศึกษา (ชนิดา รักรัษพลเมือง, 2525 : 82-84)

ตัวแปรทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ตัวแปรทางด้าน โครงสร้างสังคม ตัวแปรด้านนี้ที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการศึกษา ได้แก่

1.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากร ทั้งในด้านโครงสร้างประชากร ทั้งหมดและการเพิ่มจำนวนเยาวชนอย่างรวดเร็ว เพราะการนิยมแต่งงานตั้งแต่อายุน้อย และมีภรรยาได้หลายคน ประเทศในกลุ่มอาหรับมีอัตราประชากรอายุต่ำกว่า 20 ปีอยู่ถึงร้อยละ 50 โดยเฉลี่ย และมีแนวโน้มจะสูงขึ้น โครงสร้างทางประชากรแบบนี้มีผลกระทบต่อการศึกษาโดยเฉพาะ และก่อปัญหาสำหรับการจัดระบบการศึกษาสากลสำหรับประชาชนให้ทั่วถึง ตามแผนการที่กลุ่มประเทศอาหรับตั้งเป้าหมายว่า จะจัดการการศึกษาสากลให้ได้ภายในปี ค.ศ. 1980 ในที่ประชุมที่เมืองทริโปลี (Tripoli) ประเทศลิเบีย เมื่อเมษายน ค.ศ. 1968 ปรากฏว่าไม่ประสบความสำเร็จ

1.2 ตัวแปรเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายของประชากร เช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาและพัฒนาแล้วอื่น ๆ กลุ่มประเทศอาหรับประสบปัญหาการย้ายถิ่นฐานประชากรจากชนบทมาสู่เมือง ก่อให้เกิดปัญหาการขยายเมือง ส่งผลกระทบต่อการศึกษาเป็นอย่างมากเพราะโรงเรียนมีไม่เพียงพอ และประชากรที่อพยพมาอย่างไม่ถูกกฎหมายไม่มีหลักแหล่งแน่นอนกลายเป็นชุมชนแออัดนอกจากนี้ยังปรากฏว่าคนอาหรับที่ได้รับการศึกษา และมีคุณภาพสูงมักออกไปทำงานในประเทศอื่นทั้งในกลุ่มประเทศอาหรับและประเทศอื่น โดยเฉพาะประเทศผลิตน้ำมัน ทำให้บางประเทศขาดแคลนครูและกำลังแรงงานระดับสูงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

1.3 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชนชั้น โดยเฉพาะในบริเวณชนบท ปัจจุบันปรากฏว่ามีกลุ่มชาวนาจำนวนน้อยที่เป็นเจ้าของที่ดินมีจำนวนลดลงในขณะที่ชาวนาที่เคยทำงานในนาเช่า หรือ เป็นข้าทาสในนาของเจ้าของที่ดินมีจำนวนเพิ่มขึ้น พวกหลังนี้เรียกร้องการศึกษาสำหรับพวกตน และสำหรับเด็กชนบทโดยทั่วไป ตลอดจนชนชั้นอื่นที่เคยด้อยโอกาสทางการศึกษาอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

1.4 การเกิดชนชั้นกรรมกรในเมือง อันเป็นผลมาจากการขยายอุตสาหกรรมในประเทศบางประเทศ ยังผลให้ขยายความต้องการทางการศึกษาในเมือง โดยเฉพาะการศึกษาด้านอาชีวศึกษาและเทคโนโลยี ตามความต้องการของระบบอุตสาหกรรม จึงขยายได้ไม่ทันต่อความต้องการ

1.5 การโยกย้ายถิ่นฐานของคนเร่ร่อนในทะเลทรายประเทศอาหรับ ส่วนมากยังมีคนเร่ร่อนอยู่เป็นจำนวนมาก บางประเทศมีถึง 1 ใน 3 ของประชากร การให้การศึกษาแก่พวกนี้ยังคงเป็นปัญหาอย่างมากเพราะเป็นชนกลุ่มน้อย ต่างภาษา และวัฒนธรรม รวมทั้งมีที่อยู่ไม่เป็น

หลักแหล่ง บางครั้งจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปแบบการศึกษาโดยใช้เทคนิคสมัยใหม่ที่เหมาะสม โดยเฉพาะทางการศึกษามวลชนผ่านสื่อและเทคโนโลยี แต่ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเพราะมีความขัดแย้งกันอยู่บ่อยครั้ง

2. ตัวแปรทางด้านจารีตและวัฒนธรรม เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับความประเพณีและทัศนคติของกลุ่มบุคคลและกลุ่มสังคม ตลอดจนระบบค่านิยม ประเพณีส่วนรวมซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการศึกษาในระหว่าง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ตัวแปรสำคัญทางด้านนี้ได้แก่

2.1 พัฒนาการทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษา แต่เดิมผู้ปกครองส่วนมากเห็นว่าการศึกษามีช่องว่างไม่สัมพันธ์กันกับประเพณีของสังคม ขัดกับศีลธรรมและค่านิยมทางศาสนา โดยเฉพาะในชนบทจึงนิยมให้เด็ก ๆ ทำงานในไร่นา ร้านค้า หรืองานในบ้านของตนและเรียนหนังสือในวัดแทนการเรียนในโรงเรียน

2.2 พัฒนาการทางด้านความเชื่อด้านการศึกษาของสตรี การศึกษาสำหรับสตรีมีความก้าวหน้ามากขึ้นยังผลให้มีจำนวนนักเรียนหญิงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในทุกระดับการศึกษา การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนทัศนคติทางศาสนาบางประการ ซึ่งแต่เดิมตามหลักศาสนาไม่นิยมให้สตรีได้รับการศึกษา การพัฒนาเสรีภาพของสตรี การตระหนักถึงบทบาททางเศรษฐกิจของสตรี การแต่งงานเมื่ออายุมากขึ้นคือหลังจากจบการศึกษาแล้ว เพราะการแต่งงานตั้งแต่อายุน้อยในสมัยก่อนทำให้เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาด้วย การเปลี่ยนแปลงรูปแบบสังคมนิยมให้ผู้ชายเป็นใหญ่ก็เริ่มเปลี่ยนไปทำให้ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นและต้องการการศึกษามากขึ้นด้วย

2.3 วิวัฒนาการด้านความเชื่อถือเกี่ยวกับการศึกษาเทคนิคและอาชีพศึกษา สังคมอาหรับแบบเดิมโดยเฉพาะในบางกลุ่มดูถูกการทำงาน โดยเฉพาะงานที่ต้องทำด้วยมือและงานด้านเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมทำให้ขาดแรงงานอย่างมากจึงต้องใช้แรงงานจากคนต่างชาติไปทำงาน เกิดความขัดแย้งและปัญหาสังคมตามมามากมาย แม้ปัจจุบันบางกลุ่มปฏิเสธที่จะทำงานด้วยแรงงานมือ และวิชาชีพบางอย่างที่เป็นงานต้องใช้แรงงาน แต่ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงค่านิยมหันมานิยมทำงานมากขึ้น อย่างไรก็ตามการขยายการศึกษาเมื่อ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ และการตระหนักถึงความสำคัญทางเศรษฐกิจของอาชีพเหล่านั้นทำให้ทัศนคติดังกล่าวเปลี่ยนไป จึงทำให้ต้องขยายการศึกษาด้านเทคนิคและอาชีพศึกษามากขึ้นไปด้วย

2.4 ความต้องการความก้าวหน้าทางสังคม โดยเชื่อว่าการศึกษาเป็นวิถีทางนำไปสู่ความก้าวหน้าทางสังคม ประชาชนจึงให้ความเชื่อถือ และเรียกร้องการศึกษามากขึ้น เนื่องจากปรากฏว่าผู้ที่ได้รับการศึกษา แม้แต่ในระดับประถมสามารถเข้าดำรงตำแหน่งทางราชการได้

ความนิยมด้านราชการยังมีอยู่มากจึงต้องการการศึกษาเพิ่มขึ้นซึ่งในบางประเทศกำหนดไว้สำหรับ
ผู้จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

2.5 การลดบทบาทของกลุ่มอิทธิพล เป็นต้นว่า ผู้นำศาสนา ผู้มีอิทธิพลใน
หมู่บ้านและเมือง อันเป็นผลจากการขยายสังคม การเรียนรู้อารยธรรมสมัยใหม่และการขยายตัว
ของแนวความคิดลัทธิปัจเจกชนนิยม ยังผลให้เยาวชนโดยเฉพาะสตรีเข้าโรงเรียนมากขึ้นต้องการ
การศึกษามากขึ้น เปลี่ยนแปลงค่านิยมเดิมไปบ้างตามสมควร

2.6 ค่านิยมและแนวคิดทางสังคมเกี่ยวกับระบบสังคมในอุดมคติต้องการจัด
ระบบสังคมแบบใหม่ได้รับผลกระทบจากตัวแปรทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษา
เป็นต้นว่า ค่านิยมประชาธิปไตย ความยุติธรรมในสังคม ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา
การจัดความแตกต่างทางชนชั้น ค่านิยมวัฒนธรรมแบบตะวันตก ทำให้ต้องการพัฒนาประเทศ
ให้ทัดเทียมประเทศพัฒนาอื่น ๆ ถึงแม้จะต้องต่อสู้กันระหว่างแนวคิดและค่านิยมแบบเก่ากับแบบ
ใหม่ในกลุ่มชนที่มีความเห็นขัดแย้งกัน แต่ค่านิยมแบบใหม่ดูเหมือนจะได้รับความนิยมมากกว่า
ยังผลต่อการศึกษาแบบใหม่ทั้งปริมาณและคุณภาพเพิ่มมากขึ้น

ตัวแปรที่เกี่ยวกับการพัฒนาปรัชญาและวิชาการศึกษา มีดังนี้

1. ความก้าวหน้าทางแนวคิดวิชาการ การสำรวจ และการวิจัย ในช่วงระยะเวลา
2 ทศวรรษที่ผ่านมา กลุ่มประเทศอาหรับมีจำนวนนักการศึกษาเพิ่มมากขึ้นได้จัดตั้งศูนย์
การวิจัยทางวิชาการ จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับการสำรวจและวิจัยทางวิชาการ ตลอดจนการแลกเปลี่ยน
นักวิชาการ ความรู้ การทดลอง และแนวคิดใหม่ ๆ ระหว่างประเทศ ในระยะแรกการ
เปลี่ยนแปลงแบบนี้ต้องพบกับการต่อต้านระหว่าง “แนวเก่า” กับ “แนวใหม่” ระหว่างผู้บริหาร
กับนักการศึกษาระหว่าง “คนหัวเก่า” กับ “คนหัวใหม่” ระหว่างคนที่ต้องการการแก้ปัญหาคาร
ศึกษาอย่างรวดเร็วจับปล้นกับคนที่ต้องการชะลอการเปลี่ยนแปลงไว้จนกว่าจะได้รับข้อมูลยืนยัน
จากการวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ที่เชื่อถือได้ อย่างไรก็ตามในที่สุดโลกอาหรับก็มีการเปลี่ยนแปลง
ทางวิชาการ ครูในโรงเรียนประถมและมัธยมถูกกำหนดให้ศึกษาวิชาการและการทดลองใหม่ ๆ
ทางการศึกษาที่เกิดขึ้นทั่วทุกมุม โลกนำไปใช้ในการเรียนการสอน การเรียนภาษาอังกฤษ การใช้
นวัตกรรมในการเรียนการสอน การส่งครูไปอบรมศึกษาเพิ่มเติมในต่างประเทศจึงเป็นสิ่งจำเป็น
ขึ้นก่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามมา

2. การพัฒนาปรัชญาการศึกษาในกลุ่มประเทศอาหรับ ซึ่งได้รับแนวความคิดจาก
พัฒนาการทางด้านปรัชญาสังคมและการเมือง พัฒนาการปรัชญาการศึกษานี้เริ่มเกิดในระหว่างปี
ทศวรรษที่ 1950 และได้รับการพัฒนาจนมีลักษณะค่อนข้างแน่นอนในทศวรรษต่อมา ภายหลังจาก

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมมีการเผยแพร่แนวคิดทางวิชาการใหม่เกิดขึ้นแต่เดิม
 ปรัชญาการศึกษาของอาหรับถูกครอบงำโดยอิทธิพลของปรัชญาต่างชาติซึ่งมีแนวคิดขัดกัน อาทิ
 ปรัชญาของแอ่งไกลอเมริกา กับลาตินอเมริกา การศึกษาของโลกตะวันตกกับการศึกษาของ
 โซเวียต ปัจจุบันปรัชญาการศึกษาของอาหรับถูกปรับให้เข้ากับปรัชญาที่แท้จริงของประเทศให้
 มากขึ้น ในขณะที่พยายามสร้างบูรณาการระหว่างปรัชญาต่างชาติให้มีลักษณะเข้ากับปรัชญา
 อาหรับดั้งเดิมมากขึ้น ปรัชญาการศึกษาใหม่นี้มีอิทธิพลเหมือนโยบายและวัตถุประสงค์ทางการ
 ศึกษามีผลทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อทางศาสนาบางประการ ปรัชญาแนว
 ใหม่ที่สำคัญมีการสร้างเอกภาพระหว่างมรดกวัฒนธรรมอาหรับกับของมนุษยชาติทั้งหมดให้ความ
 ความสอดคล้องกันมากขึ้น การสร้างเอกภาพของวัฒนธรรมภายใต้ความแตกต่างกันในสังคม
 อาหรับแต่ละประเทศการย้ำความสำคัญของแนวคิดทางหลักการให้สอดคล้องกับการปฏิบัติมีการ
 บูรณาการระหว่างงานที่ใช้แรงงานกับงานที่ใช้ความรู้ การพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และ
 นวัตกรรมใหม่ ๆ นำมาใช้ในการศึกษาให้มากขึ้น การสนับสนุนหลักการทำงานแบบร่วมมือกัน
 เป็นกลุ่ม และขจัดความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมของคนในชาติ

สรุปท้ายบท

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาของกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
 หรือกลุ่มประเทศอาหรับ มีปัจจัยสำคัญในการจัดการศึกษาคือ รากฐานอารยธรรมที่มีมาตั้งแต่
 โบราณ ประเพณี วัฒนธรรม ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ส่งผลให้เกิดเป็นค่านิยมในการจัดการ
 ศึกษาอย่างมาก โดยเฉพาะศาสนาที่นับถือเพราะศาสนามีความสำคัญมากในการศึกษาของชาว
 อาหรับเพราะหลักศาสนาของอิสลามมีความเป็นตัวของตนเอง ยึดมั่นในพระเจ้าและคำสอน
 การปฏิบัติเกือบทุกแง่มุมจะมีความเชื่อทางศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอตลอดจนแนวทางใน
 การดำเนินชีวิตประจำวัน สังคมอิสลามมุ่งที่จะถ่ายทอดศาสนาเป็นสำคัญ โรงเรียนส่วนมากจึง
 เป็นโรงเรียนศาสนา มุ่งเน้นสอนศาสนาและสอดแทรกวิชาอื่นลงไปด้วย โดยชาวอาหรับเชื่อว่า
 โรงเรียนเป็นบันไดไปสู่การเป็นเจ้าของคนขายคน ต่อมาแนวความคิดทางโลกตะวันตกมีอิทธิพลต่อ
 แนวคิดและสังคมของชาวอาหรับมากขึ้นคือ การนำเอาอิทธิพลโลกตะวันตกมาผสมผสานกับ
 แรงผลักดันพื้นเมืองเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ขอมให้บุรุษและสตรีมีสิทธิในการศึกษา
 เท่าเทียมกัน และการสอนศาสนาในโรงเรียนเริ่มน้อยลง หันไปเน้นเรื่องวิชาการทั่ว ๆ ไปมากขึ้น
 ศาสนาอิสลามเชื่อว่าการให้ความรู้เป็นเรื่องสำคัญชาวอาหรับจึงไม่มีปัญหาในการขาดแคลนครู
 เลย เพราะผู้นำและนักบวชในศาสนาเป็นครูสอนหนังสือด้านศาสนาไปด้วยในตัว ซึ่งจากตรงนี้ชี้

ให้เห็นว่าถึงแม้โลกจะวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปแต่ความเชื่อในเรื่องศาสนาของชาวอาหรับไม่ได้ลดน้อยด้อยลงไปเลย

หลังสงครามโลกครั้งที่สองวิวัฒนาการทางการศึกษามีมากขึ้น บิดามารคานิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนแทนที่จะสอนอยู่ที่บ้าน บทบาทสตรีอาหรับเปลี่ยนแปลงไป เริ่มทำงานนอกบ้านและเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ปัจจุบันผู้บริหารการศึกษาของกลุ่มประเทศอาหรับได้วางเป้าหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือการให้ความรู้พื้นฐานทางการศึกษาและวัฒนธรรมแก่เด็ก เพื่อให้เขาเหล่านั้นเป็นพลเมืองดี มีสุขภาพดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางความประพฤติ ตลอดจนการพยายามค้นหาความสามารถและความถนัด สำหรับนำทางไปสู่การทำงานในระยะต่อไป

สำหรับปัญหาการศึกษาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีหลายประการ ได้แก่ การไม่เท่าเทียมกันของสังคมระหว่างเมืองกับชนบท ถึงแม้ว่าจะใช้หลักสูตรเดียวกันแต่ในทางปฏิบัติย่อมไม่เหมือนกัน อันเนื่องมาจากความทันสมัยและความล้ำหลังทางวัฒนธรรมลักษณะการสอนน่าเบื่อ เนื้อหาไม่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน เน้นตำราเป็นหลัก วิธีการสอนใช้การท่องจำมากกว่าให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะได้รับการถ่ายทอดมาจากการเรียนเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนากับโต๊ะครู ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้จะส่งผลให้เด็กขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงไปบ้างแล้ว แต่ถึงอย่างไรก็ยังไม่ดีเท่าที่ควร ตำราเรียนเก่ามากไม่มีการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัยขึ้น สาเหตุสำคัญคือ การขาดแคลนงบประมาณในการจัดหา และจัดซื้อขาดแคลนบุคลากรในการสอนภาษาต่างประเทศ เพราะปัจจุบันการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกมีมากขึ้น ภาษาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาของกลุ่มประเทศอาหรับ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า ยังไม่สมบูรณ์แบบเท่าใดนักเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น อีกทั้งยังมีลักษณะเป็นแบบแผนเฉพาะของตนเองเพราะอิทธิพลทางศาสนา จึงต้องมีการปรับปรุงแก้ไขอีกหลายด้านให้เหมาะสมขึ้นตามอย่างโลกตะวันตก โดยเฉพาะในด้านวิธีการสอนและงบประมาณถ้ามีงบประมาณจะสามารถแก้ไขและดำเนินงานไปได้ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน บุคลากรหรือสถานที่การเรียนการสอนซึ่งยังยึดติดอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาอยู่ยังเน้นให้เด็กต้องรู้ และเรียนภาษาอิสลามซึ่งทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรปกติ เพราะเด็กจะมีเวลาเรียนไม่พอหรือเหนื่อยมาก เพราะนอกจากจะต้องไปเรียนโรงเรียนปกติยังต้องไปเรียนโรงเรียนสอนภาษาอิสลามในตอนเย็นอีกด้วย การศึกษาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังต้องพัฒนาอีกมาก นอกจากนี้ยังมีความเชื่อและประเพณีบางอย่างที่ขัดกับวิชาความรู้และการจัดการศึกษาแบบใหม่ จึงทำให้การพัฒนาเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นเพื่อให้ระบบการศึกษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พัฒนาต่อไปได้โดย

ไม่มีข้อจำกัดอีกต่อไปจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวางแผนให้เหมาะสมรัดกุมและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จะทำให้การศึกษามีมาตรฐานและเป็นสากลได้ ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกันเท่านั้น ดังนั้นการศึกษาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงมีหลายประเด็นที่น่าศึกษาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะไม่ว่าจะเป็นบทบาทด้านศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ซึ่งส่งผลโดยตรงกับการศึกษา รวมทั้งเรื่องราวภายในของแต่ละประเทศยังคงเป็นประเด็นสำคัญ ที่ไม่มีข้อมูลเผยแพร่ออกสู่โลกภายนอกมากนัก แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นภูมิภาคที่มีบทบาทสำคัญหลายด้านต่อโลกทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือตะวันออกกลางหรือตะวันออกใกล้หรือเอเชียน้อยในอดีต อันประกอบไปด้วย ตุรกี ไชปรัส คูไบ ซีเรีย อิรัก อิหร่าน อิสราเอล คูเวต เลบานอน บาร์เรน ซาอุดีอาระเบีย เยเมน โอมาน จอร์แดน การ์ตาร์ สาธารณรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างทวีปเอเชีย ยุโรป และแอฟริกา เป็นดินแดนที่กว้างใหญ่และครอบคลุมเนื้อที่มากกว่า 5.5 ล้านตารางไมล์ ประกอบด้วยทะเลทรายกระจุกกระจายออกไปแต่ก็มีเนินเขาและที่ราบบางช่วงสลับกันมีแม่น้ำสายใหญ่หลายสาย เช่น แม่น้ำไทกริส ยูเฟรติส และซัด อัล อหรับ ซึ่งแม่น้ำทั้ง 3 สายมีชื่อเสียงในด้านการเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่อดีต ในทางกายภาพแล้วการที่มีทั้งทะเลทรายมีที่ราบที่อุดมสมบูรณ์และที่ราบสูงที่มีอากาศเย็นนั้นมีความหลากหลายก่อให้เกิดพันธุ์ไม้และสัตว์ต่าง ๆ ที่มีอยู่จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งนั้นน้อยมาก จึงมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองโดยเฉพาะผลไม้ เช่น อินทผลัม ทับทิม และองุ่นให้ผลดกและผลไม้ที่ให้น้ำมีอยู่ทั่วไป พืชเมืองร้อน เช่น ตะบองเพชร และพืชทะเลทรายหลายพันธุ์กลายเป็นสินค้าออกได้และเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก นอกจากนี้ยังมี น้ำมันใต้ดินอีกมากมายเป็นทรัพยากรที่สำคัญ สำหรับอากาศในตะวันออกกลางนั้นมีตั้งแต่ร้อนและเย็นจนถึงร้อนชื้น โดยทั่วไปแล้วจัดอยู่ในอากาศแบบเมดิเตอร์เรเนียน ภูมิรัฐศาสตร์ของตะวันออกกลางนั้นแตกต่างกันออกไปเช่นเดียวกันกับทางด้านกายภาพ เพราะมีอาณาเขตติดกับประเทศมหาอำนาจ ทะเลและมหาสมุทรที่สำคัญของโลกหลายส่วน ด้านประชากรคนส่วนมากพูดภาษาอาหรับและเป็นชาวมุสลิมมีเพียงอิสราเอลและไชปรัสเท่านั้นที่ไม่ได้เป็นชาวมุสลิม ในช่วงระหว่างสงครามโลกทั้งสองครั้ง อังกฤษและฝรั่งเศสได้ครอบครองตะวันออกกลางไว้เพื่อเป็นดินแดนเชื่อมต่อทางยุทธศาสตร์ระหว่างเอเชียกับยุโรป ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามประเทศตะวันออกกลางทั้งหมดเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ส่วนมากสังกัดอยู่ในกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและรวมกันเป็นกลุ่มประเทศอาหรับผู้ค้าน้ำมันที่สำคัญของโลก หลังสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อประเทศในตะวันออกกลางเป็นอิสระแต่ละประเทศก็ได้ปรับเปลี่ยนระบบการปกครองใหม่โดยมีสถาบันผู้แทนเป็นระยะเวลาสั้น ๆ ยกเว้นในตุรกีและอิหร่านซึ่งมีฝ่ายนิติบัญญัติที่อยู่ในตำแหน่งเป็นระยะเวลาสั้น ๆ จากนั้นมี

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอยู่เสมอ โดยเปลี่ยนจากระบบกษัตริย์ซึ่งมีอยู่เดิมเป็นระบบรัฐสภา แต่ก็ไม่ถาวรทำให้เกิดความขัดแย้งกันอยู่เสมอ ซึ่งระบบประชาธิปไตยที่ค่อนข้างถาวรพบได้ในอิสราเอลประเทศเดียว ประกอบกับมีประชากรหลากหลายเผ่าพันธุ์และมีความเชื่อด้านศาสนาที่เหนียวแน่น ทำให้วิถีชีวิตและระบบการศึกษาเป็นไปตามบทบัญญัติของศาสนาเหมือนในอดีต ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้ยังคงเห็นอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามประเทศในภูมิภาคนี้ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของโลกและมีความพยายามพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเป็นภูมิภาคที่น่าสนใจและจับตามองความเคลื่อนไหวกันต่อไป

คำถามท้ายบท

1. ภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้หมายถึงส่วนใดของทวีปเอเชียและมีชื่อเรียกหลายชื่ออะไรบ้าง จงอธิบาย
2. ดินแดนแถบนี้เคยเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต มีหลักฐานใดบ้าง ที่ปรากฏว่าเป็นดินแดนที่เจริญรุ่งเรือง จงอภิปรายพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน
3. ดินแดนแถบนี้มีความสำคัญต่อโลกทั้งในอดีตและปัจจุบัน ความสำคัญดังกล่าวมีด้านใดบ้าง เพราะอะไร จงอธิบาย
4. การที่ดินแดนแถบนี้ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนาส่งผลอย่างไรบ้างต่อการศึกษาและการพัฒนาภูมิภาค จงอธิบายเชิงวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ
5. เพราะเหตุใดการศึกษาของประเทศในภูมิภาคนี้ยังมีความเป็นลักษณะเฉพาะตัวหรือเป็นแบบจารีตประเพณีอยู่มาก จงอภิปรายให้เหตุผลในเชิงวิเคราะห์
6. ศาสนาอิสลามมีบทบาทสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของคนในภูมิภาครวมทั้งด้านการศึกษาด้วย เพราะเหตุใด จงอธิบาย
7. จากการที่เป็นดินแดนเก่าแก่และมีความเจริญมานานจนกลายเป็นแหล่งอารยธรรมแห่งหนึ่งของโลก มีสิ่งใดบ้างที่เป็นมรดกทางอารยธรรมให้แก่โลกในปัจจุบัน จงอภิปราย
8. ภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ยังคงเป็นภูมิภาคที่มีปัญหาและความขัดแย้งอยู่หลายประการทั้งภายในภูมิภาคเอง และมีผลกระทบต่อภายนอกภูมิภาคด้วย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปัญหาที่สำคัญดังกล่าวมีอะไรบ้าง จงอภิปรายเชิงวิเคราะห์พร้อมยกตัวอย่างสาเหตุของปัญหาและผลกระทบของปัญหานั้นมาโดยละเอียด

9. ในปัจจุบันภูมิภาคนี้กำลังเริ่มพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน มีสาเหตุมาจากอะไร ที่ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงและมีด้านใดบ้างที่เปลี่ยนแปลง จงอธิบาย

10. ปัญหาด้านการศึกษาโดยรวมของประเทศในภูมิภาคนี้ที่สำคัญมีอะไรบ้าง และรัฐบาลพยายามหาทางแก้ไขอย่างไร จงอธิบาย

บรรณานุกรม

- กิติมา อมรทัต. บทนำแห่งตะวันออกกลาง. กรุงเทพฯ : มติชน, 2534.
- ขัตติยา วรรณสุต. “ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมุสลิมกับปัญหาการเมืองการปกครองใน 3 จังหวัดภาคใต้” วารสารการศึกษาแห่งชาติ. ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 (กุมภาพันธ์-มีนาคม, 2525).
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อารยธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ชนิดา รัศมีพลเมือง. การศึกษาในแอฟริกา ลาตินอเมริกา อาหรับ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และนุชนาถ สุนทรพันธุ์. ประวัติศาสตร์การศึกษา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- มุฮัมมัด อะฎียะฮ์. การศึกษาในอิสลาม. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2521.
- สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอเชียรายปี 2540. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- _____ เอเชียรายปี 2542. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- สิริ เปรมจิตต์. ประวัติศาสตร์โลก. พระนคร : โรงพิมพ์ ศ. ธรรมกัณฑ์, 2499.
- เสาวนีย์ รุจิระอัมพร. วัฒนธรรมอิสลาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญผล, 2522.
- Abdullah Abdel Dayem. “The Changing Arab World” OISE Education on the Move. Paris : Unesco Press, 1975.
- C.W. Osborne. International Yearbook of Educational and Training Technology. London, 1994-1995.
- Morroe Berger, The Arab World Today. N.Y. : Doubleday&Company, 1964.
- Unesco. Statistical Yearbook 1998-1999. Paris : Unesco Press, 1999.
- _____ Statistical Yearbook 2000. Paris : Unesco Press, 2000.

บทที่ 7

ประวัติศาสตร์การศึกษาของทวีปแอฟริกา

แอฟริกาเป็นทวีปที่มีขนาดใหญ่มาก โดยมีเนื้อที่ประมาณ 30 ล้านตารางกิโลเมตร หรือประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่แผ่นดินของโลก มีประชากรประมาณ 660 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2535 ประกอบไปด้วยประเทศต่าง ๆ มากกว่า 40 ประเทศ เป็นทวีปที่ได้ชื่อว่า "ทวีปมืด" หรือ "กาฬทวีป" (Dark Continent) ทั้งนี้เนื่องจากเป็นทวีปที่ค่อนข้างกันดาร ไม่ค่อยมีผู้คนเข้าไปบุกเบิกเหมือนทวีปอื่น ๆ ประกอบกับประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ขาดการศึกษา สุขภาพอนามัยไม่ดี ขาดแคลนเงินทุน การพัฒนาในด้านต่าง ๆ จึงกระทำได้ลำบาก รวมทั้งยังไม่เป็นที่รู้จักของโลกภายนอกเท่าที่ควรนัก เรื่องราวของทวีปยังไม่แพร่หลาย

นอกจากนี้แอฟริกายังได้ชื่อว่าเป็นทวีปแห่งเมืองขึ้นหรือทวีปแห่งอาณานิคม (The Continent of Colony or The Colonial Continent) เพราะดินแดนในทวีปแอฟริกา นั้น ในอดีตที่ผ่านมาเคยเป็นเมืองขึ้นหรืออาณานิคมของประเทศตะวันตกหลายชาติมาแล้วทั้งสิ้น เพิ่งได้รับเอกราชปกครองตนเองหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ปัจจุบันทวีปแอฟริกาเริ่มมีบทบาทสำคัญมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมืองต่อประชาคมโลก เพราะยังมีทรัพยากรธรรมชาติอีกมาก และหลายประเทศพยายามเปิดประตูสู่โลกภายนอกมากขึ้น

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

ทวีปแอฟริกาได้ชื่อว่าเป็นทวีปมืด หรือกาฬทวีป หรือทวีปของคนผิวดำ (The Black Continent) มานาน ชาวยุโรปเพิ่มเข้าไปบุกเบิกถึงภายในทวีป และตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เมื่อร้อยปีที่ผ่านมานี้เอง ทั้งนี้เพราะเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แอฟริกายังเป็นทวีปที่ล้าหลังมากมีคนรู้จักน้อย ถึงแม้มีนักสำรวจเส้นทางเดินเรือคนสำคัญ เช่น บาร์โธโลมิว ไดแอซ (Bartholomeu Dias) ชาวโปรตุเกส ได้แล่นเรืออ้อมแหลมกู๊ดโฮป ซึ่งอยู่ใต้สุดของทวีปแอฟริกาไปสู่ชายฝั่งตะวันออกได้สำเร็จหรือ วาสโก ดา กามา (Vasco da Gama) ชาวโปรตุเกส เดินเรืออ้อมทวีปแอฟริกาไปตามชายฝั่งด้านตะวันออกจนถึงชายฝั่งของประเทศโมซัมบิกได้ก็ตาม แต่ชาวยุโรปก็ไม่มีใครให้ความสนใจต่อทวีปนี้มากนัก การที่ทวีปแอฟริกาต้องอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ติดต่อกับโลกภายนอกเป็นเวลานาน สืบเนื่องจากปัจจัยสำคัญหลายประการ อันได้แก่ (กุศล สุวรรณยา, 2521 : 4)

1. การที่มีทะเลทรายซาฮาราอันกว้างใหญ่กั้นอยู่ทางเหนือ ทำให้การเดินทางเข้าไปติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกาด้วยเส้นทางทางบกเป็นไปด้วยความยากลำบาก แม้ว่าทางตอนเหนือของแอฟริกาจะอยู่ไม่ห่างจากทวีปยุโรปมากนัก

2. ชายฝั่งทะเลทวีปแอฟริกาโดยทั่วไปเว้นแห่งน้อยจึงไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างท่าเทียบเรือและยังเต็มไปด้วยสันทรายกีดขวางตามชายฝั่ง นอกจากนี้ยังมีป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยบึงและที่ลุ่มการคมนาคมขนส่งทางน้ำโดยส่วนรวมจึงมีอุปสรรคมาก

3. แม่น้ำในทวีปแอฟริกาถึงแม้จะยาวแต่โดยทั่วไปตื่นเงิน เต็มไปด้วยเกาะแก่งและมีน้ำตกเป็นช่วง ๆ ทำให้ยากแก่การเดินทางโดยทางเรือเข้าไปภายในทวีป

4. ทวีปแอฟริกามีอากาศร้อนชื้น รวมทั้งโรคภัยไข้เจ็บชุกชุม ทำให้ชนชาติอื่นโดยเฉพาะชาวตะวันตกที่ไม่เคยชินกับสภาพดินฟ้าอากาศ ไม่สามารถพำนักอยู่เป็นช่วงระยะเวลายาวนานได้

5. ชนพื้นเมืองของทวีปแอฟริกามีประเพณี วัฒนธรรมไม่ต้อนรับคนต่างถิ่น และเคยมีประสบการณ์จากการถูกชาวยุโรปจับตัวเอาไปขายเป็นทาส ดังนั้น จึงไม่ต้องการคบค้ากับชาวต่างชาติ และบางครั้งก็ลอบทำร้ายโจมตีผู้ที่ไม่ใช่ชนพื้นเมืองด้วย ทำให้ชนชาติอื่นเห็นว่าเป็นอันตรายในการเดินทางเข้ามายังทวีปแอฟริกา

6. ความเชื่อที่ผิด ๆ เกี่ยวกับทวีป นอกจากความเชื่อที่ว่า ทวีปแอฟริกาเป็นทวีปที่มีความทารุณ โหดร้าย ผู้คนไม่เป็นมิตร และน่ากลัวแล้ว ยังมีความเชื่ออีกประการหนึ่งว่า ทวีปแอฟริกาเป็นทวีปที่แห้งแล้ง มีทรัพยากรที่มีคุณค่าและความสำคัญน้อย ไม่คุ้มค่ากับการลงทุน จึงทำให้นักลงทุนต่างเมินเฉย ไม่อยากเสี่ยงภัยเข้าไปลงทุน ซึ่งความเชื่อในเรื่องนี้ ภายหลังได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เพราะวิทยาการสมัยใหม่ได้พิสูจน์ให้ทราบว่า ทวีปแอฟริกามีทรัพยากรทรงคุณค่าอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น น้ำมัน ทองคำ ทองแดง นิกเกิล เหล็ก เป็นต้น

ถึงแม้ว่าชาวยุโรปไม่อาจเข้าไปอาศัยอยู่ในบริเวณภายในของทวีปแอฟริกาก็ตาม แต่ก็ยังมีความพยายามที่จะติดต่อกันบ้างในสมัยตอนกลางคริสตศตวรรษที่ 19 โดยมีการตั้งสถานีการค้าขึ้นตามบริเวณเมืองริมฝั่งทะเล เพื่อให้บริการแก่เรือที่ผ่านไปมารอบชายฝั่งทวีปนี้ เริ่มแรกชาวยุโรปเข้ามาในทวีปแอฟริกาเพราะต้องการแสวงหาวัตถุดิบ และแรงงานจากคนพื้นเมืองเพื่อนำไปเป็นทาส ซึ่งเส้นทางค้าทาสระหว่างชายฝั่งทะเลตะวันออกและตะวันตกสู่ดินแดนภายในเป็นเส้นทางที่นักเดินเรือชาวยุโรปใช้กันมานานตั้งแต่สมัยโบราณ โดยส่งทาสไปขายในอียิปต์โบราณ กรีซและโรมัน ในสมัยต่อมาก็มีการส่งทาสผิวดำไปขายตามเมืองต่าง ๆ โดยพ่อค้าทาสชาวยุโรปและอเมริกัน เพื่อนำไปใช้เป็นแรงงานตามไร่และฟาร์มขนาดใหญ่ในโลกใหม่ คือ ทวีปอเมริกาเหนือที่อพยพไปอยู่กันขณะนั้น

อย่างไรก็ตาม ความอยากรู้อยากเห็นของชาวยุโรปที่มีต่อทวีปแอฟริกา ได้ช่วยกระตุ้นให้นักเดินเรือและนักผจญภัยชาวยุโรปมีความต้องการสำรวจทวีปแอฟริกากันมากขึ้น การสำรวจ

ครั้งสำคัญเริ่มต้นนับจาก พ.ศ. 2393 เป็นต้นมา ซึ่งดำเนินการสำรวจโดยพวกมิชชันนารี พ่อค้า ผู้รักการผจญภัยหลายคณะด้วยกัน เช่น คณะของนายเดวิด ลิฟวิงสโตน (David Livingstone) คณะของนายเฮนรี สแตนเลย์ (Henry Stanley) คณะของนายจอห์น สปีก (John Speke) เป็นต้น และนับจาก พ.ศ. 2424 เป็นต้นมา ชาติด่าง ๆ ในยุโรป ได้แก่ เบลเยียม โปรตุเกส สเปน ฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมนี อิตาลี ต่างก็ส่งกำลังทหารเข้าไปยึดดินแดนส่วนต่าง ๆ ของทวีป แอฟริกาเอาไว้เป็นอาณานิคมของตน ดินแดนสำคัญที่ชาวยุโรปได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ก็คือ บริเวณทางตอนใต้ของทวีปแอฟริกาในแถบดินแดนประเทศสาธารณรัฐ แอฟริกาใต้และประเทศซิมบับเว (โรดีเซียในปัจจุบัน) ซึ่งนักวิชาการเรียกประวัติศาสตร์ยุคนี้ของ แอฟริกาว่าเป็น “ยุคแห่งการแย่งกันครอบครองแอฟริกา”

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ดินแดนเกือบทุกประเทศในทวีปแอฟริกาได้ตกเป็น อาณานิคมของชาติตะวันตกและภายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กระแสชาตินิยมได้เกิดขึ้นทั่วไปในทวีปแอฟริกา ทำให้เกิดต่อสู้เรียกร้องขอความเป็นอิสระในการปกครองตนเองอย่างกว้างขวาง ในที่สุดบรรดาชาติตะวันตกก็ทยอยปลดปล่อยอาณานิคมของตนในทวีปแอฟริกาให้ได้รับเอกราช ซึ่งมีจำนวนมากถึงกว่า 40 ประเทศ ในขณะนั้น

การที่ดินแดนต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกาได้รับอิสรภาพรวมทั้งได้ถือกำเนิดเป็นประเทศเอกราชใหม่ มีอธิปไตยเป็นของตนเองหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ถือเป็นการเริ่มต้นยุคใหม่ของทวีปแอฟริกาและถึงแม้บรรดาประเทศต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกาได้รับเอกราชแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของชาติตะวันตกที่มีอยู่เหนือดินแดนแห่งนี้ เช่น สหรัฐอเมริกา แม้จะไม่ได้ครอบครองดินแดนในทวีปแอฟริกาโดยตรง แต่ก็มีควมสนใจดินแดนในทวีปนี้ การส่งคณะหมอสอนศาสนาและกลุ่มพ่อค้าเข้าไปในแอฟริกา รวมทั้งขยายอิทธิพลทางการเมืองเข้าไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่มีการแข่งขันกันทางการเมืองกับทางฝ่ายคอมมิวนิสต์ คือ สหภาพโซเวียตและจีน ในช่วงสงครามเย็นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง แม้แต่ในปัจจุบันทวีปแอฟริกาก็ยังเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความยุ่งยากทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยการแทรกแซงของประเทศตะวันตก

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและอาณาเขต

ขนาดของทวีปแอฟริกามีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากทวีปเอเชีย มีเนื้อที่ 30.32 ล้านตารางกิโลเมตรหรือเท่ากับ $\frac{3}{4}$ ของทวีปเอเชีย ส่วนที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ ทวีปแอฟริกาตั้งอยู่ทางใต้ของทวีปยุโรป และทางตะวันตกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย มีทะเลเมดิเตอร์-

เรเนียงกันระหว่างทวีปแอฟริกากับทวีปยุโรป และทะเลแดงกันระหว่างทวีปแอฟริกาและทวีปเอเชีย แต่มีส่วนที่เป็นพื้นแผ่นดินเชื่อมต่อกับทวีปแอฟริกากับทวีปเอเชียตรงบริเวณคาบสมุทรไซนายและคลองสุเอซ จากลักษณะที่ตั้งของทวีปแอฟริกา ทำให้ทวีปนี้มีความใกล้ชิดกับทวีปยุโรปและทวีปเอเชียมาก และถือเป็นดินแดนในโลกเก่าด้วยกัน โดยเฉพาะภาคเหนือของทวีปแอฟริกา คือ บริเวณประเทศอียิปต์ในปัจจุบัน ได้มีความสัมพันธ์ทางด้านเชื้อชาติ วัฒนธรรม และการเมืองกับภาคใต้ของทวีปยุโรปและภาคตะวันตกเฉียงใต้ของทวีปเอเชียมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ดังได้กล่าวถึงมาบ้างในบทก่อน อาณาเขตติดต่อของทวีปแอฟริกามีดังนี้ (ธนู แก้วโอภาส, 2536 : 380)

ทิศเหนือ ติดต่อกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งกั้นทวีปแอฟริกาออกจากทวีปยุโรป บริเวณที่ทวีปแอฟริกาอยู่ใกล้กับทวีปยุโรปมากที่สุด คือ ที่ช่องแคบจิบรอลตาร์ (Gibraltar) ทางตอนเหนือของ โมร็อกโกติดกับทางใต้ของสเปน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับทะเลแดงและมหาสมุทรอินเดียมีคาบสมุทรไซนายเป็นพื้นแผ่นดินเชื่อมต่อกับทวีปเอเชีย กว้างประมาณ 160 กิโลเมตร ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของคลองสุเอซ

ทิศใต้ อยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแอตแลนติก จุดที่ถือว่าเป็นแนวแบ่งระหว่างมหาสมุทรทั้งสองบนชายฝั่งตอนใต้ของทวีปแอฟริกา คือ แหลมอะกัลฮัส (Agulhas) อยู่ห่างไปทางตะวันออกเฉียงใต้ของแหลมกู๊ดโฮปประมาณ 160 กิโลเมตร

ทิศตะวันตก อยู่ติดต่อกับมหาสมุทรแอตแลนติก

จากที่ตั้งของทวีปแอฟริการะหว่างละติจูดที่ 37 องศาเหนือกับ 35 องศาใต้ โดยมีเส้นศูนย์สูตรลากผ่านกึ่งกลางประเทศหลายประเทศในแอฟริกา ทำให้ทวีปนี้มีดินแดนทั้งในซีกโลกเหนือและซีกโลกใต้เกือบเท่า ๆ กัน โดยพื้นที่ในซีกโลกเหนือมีมากกว่าพื้นที่ในซีกโลกใต้เล็กน้อย เนื่องจากรูปร่างของทวีปค่อนข้างกว้างในตอนเหนือและเรียวยาวลงมาทางตอนใต้

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกา แบ่งภูมิภาคออกเป็น 5 ภาค คือแอฟริกาเหนือ แอฟริกากลาง แอฟริกาตะวันตก แอฟริกาตะวันออก และแอฟริกาใต้ มีประเทศตั้งอยู่บนภาคพื้นทวีปและหมู่เกาะรวม 53 ประเทศสำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของทวีปแอฟริกาสามารถศึกษาได้จากประวัติศาสตร์ของประเทศที่สำคัญที่มีหลักฐานปรากฏดังนี้

การศึกษาลมัยอียิปต์โบราณ

ประเทศอียิปต์ ซึ่งถือว่าเป็นแองอารยธรรมของโลกโบราณและเป็นอยู่ประวัติศาสตร์โลก เพราะประเทศอียิปต์เปรียบเสมือนโอเอซิสท่ามกลางทะเลทราย ทางทิศตะวันตกคือทะเลทรายลิเบีย (Libyan Desert) และทะเลทรายซาฮารา (Sahart Desert) ทิศตะวันออกคือทะเล

ทรายนุเบียน (Nubian Desert) ทะเลทรายทั้งสามเปรียบได้กับปราการธรรมชาติที่ป้องกันอียิปต์จากการรุกรานของศัตรูและมีส่วนช่วยให้อียิปต์เป็นประเทศที่สามารถดำรงความเป็นอยู่อย่างสันโดษ มีโอกาสสร้างสมอารยธรรมได้อย่างมั่นคงมาเป็นระยะเวลานานนับพันปี ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากการศึกษาของนักประวัติศาสตร์ถือว่าอียิปต์เป็นชาติที่เจริญอย่างมากในยุคโบราณ ทั้งนี้เพราะปรากฏอุทยานหลักฐานต่าง ๆ คือ โบราณสถานอันสำคัญของอียิปต์ เช่น พีรามิด (Pyramid) ซึ่งแสดงว่าอียิปต์สมัยนั้นมีวิชาการด้านสถาปัตยกรรมอันยอดเยี่ยม มีความรู้ด้านก่อสร้างเป็นอย่างดี นอกจากความรู้ด้านก่อสร้างแล้วอียิปต์ยังรู้จักวิธีการเก็บศพให้อยู่ได้นานหลายพันปี รู้จักใช้หนังสือและมีอักษรเป็นภาษาของตนเอง คือ อักษรภาพ เรียกว่า ไฮโรกลีฟิค (Heirographic) รู้จักทำหมึกหรือสีสำหรับเขียน โดยใช้ยางไม้ผสมกับน้ำทำให้ข้นแล้วผสมกับเจมมาไฟเลียจนเป็นหมึก ต่อมาชาวอียิปต์ได้คิดค้นวิธีการทำกระดาษโดยใช้ต้นปาปิรัส (Papyrus) อารยธรรมของอียิปต์ที่กล่าวไว้ข้างต้นได้แพร่หลายไปสู่ยุโรปและทั่วโลก ในเวลาต่อมา (โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533 : 45)

อียิปต์ในสมัยที่มีจักรพรรดิฟาโรห์ปกครองนั้นมีอำนาจการปกครองทั้งหมดและวางระบบบริหารอาณาจักร โดยผลิตผลทางด้านเกษตรกรรมที่พวกเขาผลิตได้ จะถูกเจ้าหน้าที่ของฟาโรห์เก็บภาษีอากรเข้าคลังหลวงเกือบหมด ทำให้ฟาโรห์ต้องรับผิดชอบในความเป็นอยู่ของราษฎรในทุก ๆ ด้าน เปรียบเสมือนหน้าที่เป็นของประมุขครอบครัว การที่เจ้าหน้าที่ของฟาโรห์เก็บข้าวปลาอาหารที่เหลือใช้ทั้งหมดไว้ในยุ้งฉางของหลวงก็เพื่อจะได้มีอาหารแจกจ่ายให้แก่ราษฎรในเวลาที่เกิดการขาดแคลน ด้วยเหตุนี้ทำให้ประชากรอียิปต์ไม่เข้มแข็งด้านการทหารเท่าที่ควรเพราะราษฎรส่วนใหญ่ในสมัยนั้นต้องทำงานให้รัฐและช่วยสร้างความเจริญทางด้านคณิตศาสตร์ แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ เพื่องานด้านวิชาการเท่านั้น ชาวอียิปต์ส่วนใหญ่ไม่อยู่ในฐานะคุ้มครองตัวเองได้ ดังนั้นอียิปต์ซึ่งเป็นแหล่งสร้างสมอารยธรรม แหล่งกำเนิดของศิลปวิทยาการของโลกหลายแขนง จึงได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติต่าง ๆ ที่มีความสามารถทางการทหารมากกว่าแต่มีความเจริญทางศิลปวิทยาดีกว่าอียิปต์ในหลาย ๆ ด้าน อียิปต์สูญเสียอาณาจักรซึ่งเคยรุ่งโรจน์ไปแต่อารยธรรมของอียิปต์ได้แพร่หลายไปเป็นการทดแทน

แม้ว่าอาณาจักรอียิปต์จะเสื่อมสลายลง แต่อียิปต์ได้ทิ้งหลักฐานไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรื่องราวของอียิปต์เป็นอันมาก หลักฐานที่เหลือไว้อีกประการหนึ่ง คือ ตัวหนังสือของอียิปต์ ซึ่งเป็นรูปภาพที่เรียกว่า อักษรไฮโรกลีฟิค ได้มีผู้พยายามค้นคว้าที่จะอ่านอักษรดังกล่าวแต่ไม่มีใครสามารถอ่านได้ง่ายนัก จนกระทั่งมีชาวฝรั่งเศส ชื่อ ชองโปลิยอง (Champolion) พยายามค้นคว้าและสามารถอ่านอักษรไฮโรกลีฟิคได้ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา และ

วิทยาการด้านต่าง ๆ ที่อียิปต์สร้างสมมานานนับพันปีให้แพร่หลายออกสู่ชาวโลก เพราะคนอียิปต์ในสมัยโบราณ ไม่นิยมเผยแพร่ความรู้ของคนให้คนอื่นมากนัก

การเริ่มต้นเขียนหนังสือของอียิปต์นั้นก็คล้ายคลึงกับชาติอื่น ๆ ในสมัยโบราณ กล่าวคือ ใช้ภาพแทนความหมาย ต่อมาใช้รูปภาพเดียวกันนั้นแทนเสียงของคำที่มีความหมาย และมีการดัดแปลงรูปภาพนั้นแทนพยางค์ แล้วนำพยางค์มารวมเป็นคำ เช่น คำว่า บี-ลีฟ ในภาษาอังกฤษ (bee-leaf) จะเขียนตัวผึ้งและใบไม้ เป็นตัวอักษรภาพ ซึ่งใช้เขียนหรือแกะสลักเพื่อบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา อักษรไฮโรกลิฟิคมิใช้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์แรก ๆ ของอียิปต์ ตัวอักษรดังกล่าวได้วิวัฒนาการจนกระทั่งเป็นตัวพยัญชนะ และได้ใช้ในการแต่งวรรณคดี วรรณคดีอียิปต์ส่วนใหญ่มักเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา วรรณคดีที่เกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ บทละครแห่งเมมฟิส และบทเพลงสรรเสริญโอโรสแห่งอิกนาตัน บทละครแห่งเมมฟิสได้เขียนไว้ประมาณ 3,000 ปีก่อนคริสตกาล เป็นบทสนทนาทางธรรม ซึ่งเป็นลัทธิทางศาสนาที่เกี่ยวกับเทพเจ้าแห่งพระอาทิตย์ จุดประสงค์ของงานชิ้นนี้เพื่อเพิ่มพูนศรัทธาที่มีต่อเทพเจ้าแห่งพระอาทิตย์ คือ เทพเจ้าเรให้มีมากขึ้น เนื้อเรื่องเป็นแนวความคิดที่ว่าจุดหมายปลายทางของคนอยู่ในอำนาจของเทพเจ้าที่จะชี้ขาด พระองค์เป็นเทพเจ้าแห่งความดี เป็นผู้ทรงประทานชีวิตให้แก่ผู้รักสันติ ซึ่งฟาโรห์อิกนาตันทรงนิพนธ์ขึ้นในศตวรรษที่สิบสี่ก่อนคริสตกาล เป็นคำโคลงที่สวดดูความยิ่งใหญ่และความยุติธรรม เทพเจ้าเอตันผู้ทรงเป็นเทพเจ้าองค์เดียวที่นอกจากพระองค์แล้ว ไม่มีเทพเจ้าองค์ใดอีก นับว่าเป็นการรวบรวมความคิดอันยิ่งใหญ่ของอียิปต์ที่เกี่ยวกับการนับถือเทพเจ้าองค์เดียว

ประวัติศาสตร์ของอียิปต์โบราณได้แสดงให้เห็นว่า ชาวอียิปต์เคร่งครัดในเรื่องศาสนาเป็นอย่างมาก มีความเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมในบริเวณลุ่มน้ำไนล์ และบริเวณอารยธรรมในส่วนอื่น ๆ ทั้งในทางด้านศิลปกรรม เป็นการแสดงออกถึงสัญลักษณ์ทางศาสนา ในทางวรรณกรรมและปรัชญามีหลักคำสอนทางศาสนา รัฐบาลของอียิปต์เจริญสูงสุดในสมัยอาณาจักรกลางและตอนต้นของจักรวรรดิในเวลานั้นเทพเจ้าเรและเทพเจ้าโอซิริสได้รับความนับถืออย่างสูงสุด และในที่สุดศาสนาก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อียิปต์ถึงจุดจบ เพราะสมัยฟาโรห์อิกนาตันพระองค์ทรงเคร่งครัดในศาสนา มีการบังคับกบฏทางศาสนาทำให้ประชาชนเกิดความกระด้างกระเดื่อง ทหารถูกทอดทิ้ง นักบวชถูกขับไล่ อียิปต์เกิดความปั่นป่วน อาณาจักรต่าง ๆ ที่เป็นเมืองขึ้นของอียิปต์ก่อความกระด้างกระเดื่องและแข็งเมืองแยกตัวไปปกครองตนเอง นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อาณาจักรอียิปต์เริ่มเสื่อมอำนาจลง (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2531 : 12)

สำหรับสังคมของอียิปต์โบราณ ชาวอียิปต์นิยมที่จะมีสามีและภรรยาเพียงคนเดียว แม้แต่ฟาโรห์ก็เช่นเดียวกัน หญิงอียิปต์โบราณได้รับการยกย่องว่าดียิ่งกว่าหญิงกรีกในสมัยหลัง ๆ

หรือแม้แต่หญิงชาวตะวันตกหลายชาติ ในสมัยปัจจุบันในสังคมอียิปต์ฝ่ายหญิงและเครือญาติของฝ่ายหญิงจะมีอำนาจเป็นใหญ่ เด็กชาวอียิปต์จะได้รับสิทธิหรือความคุ้นเคยทางญาติฝ่ายแม่มากกว่าทางฝ่ายพ่อ ภรรยาจะเป็นเพื่อนและที่ปรึกษาของสามี สามารถไปไหนมาไหนกับสามีได้ ไม่ถูกเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน สามารถไปงานพิธีต่าง ๆ มีสิทธิทางกฎหมายเท่าเทียมชาย พระธิดาของฟาโรห์มีสิทธิสืบสันตติวงศ์ได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าอียิปต์มีราชินีผู้มีความสามารถหลายองค์ขึ้นครองราชบัลลังก์มาแล้วในประวัติศาสตร์

ความเจริญทางการศึกษาของอียิปต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านปรัชญาของอียิปต์โบราณส่วนใหญ่เกี่ยวกับศีลธรรมและการเมือง บางครั้งความคิดทางด้านปรัชญาของอียิปต์เป็นไปอย่างกว้าง ๆ กล่าวคือ ความคิดที่ว่าโลกจะถูกควบคุมโดยจิตใจหรือความฉลาด ความคิดดังกล่าวจะปรากฏอยู่ในงานเขียนของคณะสงฆ์และนักปราชญ์ ซึ่งครั้งแรกได้มีการจารึกไว้ในบทละครแห่งเมืองเมมฟิสซึ่งฟาโรห์อิกนาตัน ได้รับเอาความคิดนี้มาใช้ ในอีก 2,000 ปี ต่อมาความคิดเกี่ยวกับปรัชญาในด้านอื่น ๆ ของอียิปต์โบราณ คือ ความคิดเกี่ยวกับความเป็นอมตะของโลก ถัทธิที่เป็นเหตุและผลตามธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ และชีวิตหลังความตายล้วนเป็นเรื่องที่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

นักปรัชญาอียิปต์ซึ่งมีผลงานทางการเมืองเด่น ๆ มีศักดิ์เป็นพระและมีชีวิตอยู่ระหว่าง 2,200 ปี ก่อนคริสตกาล มีชื่อว่า เซเฮปเปอร์โซเนป (Ceheppersonep) เป็นนักประพันธ์ที่เรียกร้องให้ชนชั้นสูงเลิกแสดงความไม่ยุติธรรมต่อคนจน งานประพันธ์อีกชิ้นหนึ่งมีชื่อว่า ข้อคิดของชาวนาเจ้าไวยาหาร ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง งานชิ้นนี้เป็นคำประพันธ์ที่กล่าวถึงเรื่องราวของชาวนาผู้หนึ่งซึ่งถูกข้าราชการโกงและชาวนาผู้นั้นได้ขอร้องให้ข้าราชการเห็นใจในความทุกข์ยากของตน ฯลฯ เป็นเรื่องที่แสดงถึงการมีชนชั้นในอียิปต์โบราณและการปกครองที่ปราศจากคุณธรรมของผู้บริหารมีมาตั้งแต่โบราณ นอกจากนั้นยังได้มีบทบัญญัติความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ปกครองที่ดีไว้หลายประการเป็นต้นแบบของการบริหารและปกครองบ้านเมืองสืบมา

ในด้านวิทยาศาสตร์ ชาวอียิปต์ให้ความสนใจทางด้านดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ของอียิปต์ได้ศึกษาและคำนวณเวลาที่จะเกิดน้ำท่วมของแม่น้ำไนล์ วางโครงการสร้างปิรามิด และวัดต่าง ๆ รวมทั้งแก้ไขปัญหาทางการชลประทานและด้านสาธารณสุขไปตลอดจนการควบคุมเศรษฐกิจต่าง ๆ แต่ชาวอียิปต์มิใช่ นักดาราศาสตร์อย่างแท้จริง เพราะให้ความสนใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติน้อยมาก ทำให้วิชาดาราศาสตร์ของอียิปต์ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรอียิปต์ได้ประดิษฐ์ปฏิทินทางสุริยคติได้อย่างเยี่ยมยอด นอกจากนั้น ได้ทำแผนที่เกี่ยวกับท้องฟ้าโดยแสดงตำแหน่งของดาวสำคัญ ๆ เอาไว้ด้วย อียิปต์ประสบความสำเร็จในการหาตำแหน่งต่าง ๆ ของดวงดาวได้อย่างแม่นยำ ความสำเร็จทางด้านดาราศาสตร์ดังกล่าวเกิดขึ้น

ในสมัยก่อนราชวงศ์ และในสมัยราชอาณาจักรเก่าแต่มาในสมัยหลัง ๆ ความสนใจทางด้านนี้ค่อย ๆ หดหายไป การศึกษาค้นคว้าทางด้านคณิตศาสตร์กลับได้รับการปรับปรุงเป็นอย่างมาก ชาวอียิปต์ได้คิดการคำนวณหาค่าบวกลบและหาร แต่ยังไม่ค้นพบวิธีคูณ รู้จักประดิษฐ์ระบบมาตราสิบ แต่ยังไม่มีการใช้เลขศูนย์ ชาวอียิปต์ประสบความสำเร็จอันน่าทึ่งในการคำนวณเนื้อที่อย่างชำนาญ สามารถคำนวณเนื้อที่ของรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมผืนผ้า และรูปแปดเหลี่ยมได้อย่างแม่นยำ ทั้งยังเป็นผู้ค้นพบสูตรของพื้นที่วงกลมเท่ากับ 3.16 เอกสารที่เก่าแก่ที่สุดทางคณิตศาสตร์ คือ อาริเมสปาไปรัส มีอายุระหว่างปี 2,000-1,700 ก่อนคริสตกาล เอกสารฉบับนี้กล่าวอ้างอิงไปถึงงานเขียนที่เกี่ยวกับคณิตศาสตร์จีนอื่น ๆ ที่เก่าไปอีกถึง 500 ปี ในอาริเมสปาไปรัส มีการแสดงตัวอย่างการคำนวณหาปริมาตรหรือความจุของขี้ข้าว และพื้นที่นาอีกด้วย นับว่าในด้านคณิตศาสตร์ อียิปต์มีความรู้เรื่องมาก เป็นรากฐานของการคำนวณมาจนปัจจุบัน (วิลาสวงศ์ พงศบุตร, 2535 : 18-19)

ความเจริญทางด้านวิชาการแพทย์ อียิปต์มีความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการแพทย์มาตั้งแต่สมัยอาณาจักรเก่า มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิชาสรีรวิทยาและวิธีการเก็บรักษาศพมิให้เน่าเปื่อย ศูนย์กลางการศึกษาวิชาแพทย์ได้แก่ตามอารามต่าง ๆ แพทย์อียิปต์โบราณ ได้ทำการค้นคว้าเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บที่ปรากฏในอาณาจักรอียิปต์และตามบริเวณอาณาจักรใกล้เคียง แพทย์อียิปต์โบราณมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในการผ่าตัดกระดูก และการศึกษาเกี่ยวกับโลหิต แพทย์ได้พบว่าหัวใจเป็นศูนย์กลางของระบบหมุนเวียนของโลหิต มีการค้นคว้าเกี่ยวกับการรักษาบาดแผล จักษุแพทย์ของอียิปต์ขึ้นชื่อมากในการรักษาโรคตา ซึ่งเป็นที่ปรากฏชื่อเสียงไปทั่วโลก การแพทย์ของกรีกที่เจริญขึ้นในสมัยต่อมา ก็ได้รับอิทธิพลมาจากความก้าวหน้าในด้านการแพทย์จากอียิปต์อีกทอดหนึ่ง

อาจกล่าวได้ว่าอารยธรรมของอียิปต์โบราณมีความสำคัญแก่โลกสมัยใหม่มาก แม้แต่อิทธิพลของชาวฮีบรูก็ยังไม่มากเท่าชาวอียิปต์ นอกจากจะประดิษฐ์ผลงานด้านปรัชญา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวรรณคดีแล้ว อียิปต์ยังประสบความสำเร็จทางการชลประทาน วิศวกรรม การทำเครื่องปั้น แก้วและกระดาษ สิ่งสำคัญที่ชาวอียิปต์ให้แก่อารยธรรมโลก คือ ศาสนาซึ่งมีหลักศีลธรรมให้แก่บุคคลและสังคม ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ การกลับมาเกิดใหม่ และการมีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ ก่อเกิดเป็นพิธีกรรมบูชาเทพเจ้าเพื่อเป็นสิริมงคล ฯลฯ ความเชื่อเหล่านี้ยังปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาในแอฟริกากลาง

เมื่อพิจารณาจากจำนวนประชากร 240 ล้านคนที่อาศัยในทวีปแอฟริกา มี 180 ล้านคน อยู่ใน 32 ประเทศในแอฟริกากลางซึ่งร้อยละ 99 เป็นชนแอฟริกาพื้นเมือง คือผู้ที่อยู่ก่อนชาว ยุโรป อาหารหรือเอเชียอพยพเข้าไปนับว่าเป็นภูมิภาคที่มีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในทวีปแอฟริกา

ลักษณะภูมิอากาศและภูมิประเทศในบริเวณนี้มีที่ตั้งแต่ป่าดิบชื้น ไปจนถึงทะเลทรายที่แห้งแล้ง ส่วนในแอฟริกาตะวันออกเป็นที่อกเขาสูง ลักษณะของสภาพแวดล้อมนี้มีผลกระทบอย่างมากต่อนโยบายและรูปแบบของการปกครองอาณานิคม สามารถแบ่งเขตในทวีปแอฟริกา ออกได้เป็น 4 เขต คือ (ชนิตา รัศมีพลเมือง, 2525 : 40-42)

1. ริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทางตอนเหนือ ซึ่งได้รับอิทธิพลของยุโรปและอาหรับ
2. รอยโป่ง (bulge) ทางตะวันตก มีแนวชายฝั่งคองโกและมีประชากรผิวขาวอาศัยอยู่พอสมควร
3. ที่ราบสูงทางฝั่งตะวันออกและแอฟริกากลาง ซึ่งมีชาวยุโรปและเอเชียอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก
4. สหพันธรัฐแอฟริกาใต้ทางตอนใต้ ที่ซึ่งชาวผิวขาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

ส่วนของแอฟริกาอันได้แก่ ภาคพื้นชายทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและบริเวณสหพันธรัฐแอฟริกาใต้นี้ไม่นับเป็นโลกด้อยพัฒนา ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมการค้าและพาณิชย์ของชาวตะวันตกได้สร้างความเจริญให้มาก ดังนั้นส่วนที่ 2 และ 3 จึงเป็นบริเวณที่น่าสนใจ บริเวณนี้นับตั้งแต่ทะเลทรายซาฮาราทางเหนือไปจนถึงประเทศสหพันธรัฐแอฟริกาใต้ ทั้งสองส่วนนี้คือแอฟริกากลาง หรือ sub-sahara ซึ่งอยู่ตอนกลางแอฟริกาเกือบทั้งหมดนับเป็นพื้นที่ที่กว้างขวางมากประเทศในบริเวณนี้ล้วนแต่เคยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส เบลเยี่ยมหรืออังกฤษถึงที่น่าสนใจคือบริเวณนี้ถึงจะมีความแตกต่างกันมาก ทั้งด้านวัฒนธรรมและระบบสังคมแต่ก็มีลักษณะของสถาบันภายในประเทศ ปัญหาและเป้าหมายของการดำรงชีวิตของชาวแอฟริกาในบริเวณนี้เหมือนกัน

หากมองในแง่เศรษฐกิจแล้วประเทศในบริเวณแอฟริกากลางเป็นประเทศที่ยากจนมาก แต่ด้วยความพยายามของประชาชนในท้องถิ่นที่ต้องการมีความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย นโยบายอาณานิคมที่มุ่งการพัฒนาและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ บริเวณนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงในระดับสูง ในระหว่างหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ค.ศ. 1954 จนถึงปี ค.ศ. 1964 มีประเทศถึง 20 ประเทศในบริเวณนี้ได้รับอิสรภาพ จากนั้นพัฒนาความคิดแบบชาตินิยม (nationalism) และแอฟริกันนิยม (Africanization) เป็นตัวแปร 2 ประการแรกที่ประชาชนในชาติสร้างขึ้น เพื่อต้องการให้เกิดความ

เปลี่ยนแปลง และการศึกษาเป็นวิธีการสำคัญที่ก่อให้เกิดตัวแปรทั้ง 2 ผู้นำแอฟริกาองการศึกษา เป็นเครื่องมือพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรม และการพัฒนาอุตสาหกรรม ชาวแอฟริกัน เห็นว่าการศึกษาเป็นกุญแจนำไปสู่งานที่ดี ความก้าวหน้าในชีวิต การมีอนาคตที่สมบูรณ์และ สบายแบบชาวตะวันตกส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนเองและพัฒนาประเทศมากขึ้นเป็นลำดับ

หากจะวิเคราะห์ภูมิหลังทางการศึกษาและวัฒนธรรมของประชาชนในภูมิภาค แอฟริกากลางเพื่อวิเคราะห์ถึงแรงผลักดันและปัญหาในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม และเพื่อ ศึกษาถึงนวัตกรรมทางการทดลองทางการศึกษาแบบใหม่เป็นรากฐานในปัจจุบัน จำเป็นต้องศึกษา ประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ประกอบความเข้าใจด้วย อาทิ

ประวัติความเป็นมาของการศึกษาในแอฟริกากลาง

ประวัติศาสตร์แอฟริกาไม่ค่อยปรากฏหลักฐานทางเอกสารออกสู่โลกภายนอกมากนัก แต่นักมานุษยวิทยาได้ศึกษาว่าบริเวณนี้มีเขตวัฒนธรรมเก่าแก่มาตั้งแต่ยุคโบราณ คือ อาณาจักร กานา (Ghana) ซึ่งมีอาณาเขตยาวตั้งแต่ ทิมบูตู (Timbuktu) จนถึงเซเนกัล (Senegal) ตั้งมานาน เป็นร้อย ๆ ปี กว่าจะเสื่อมสภาพแก่ชาวมุสลิมในศตวรรษที่ 11 ในระหว่างศตวรรษที่ 14 15 และ 16 อาณาจักรมาลี (Mali) ของซองไฮ (Songhai) แผ่อิทธิพลเหนือบริเวณส่วนใหญ่ใน แอฟริกาตะวันตก ในขณะที่รัฐ โบคู (Bordou) มีอิทธิพลเหนือบริเวณที่ปัจจุบันเป็นประเทศกานา และไนจีเรียตอนเหนือ นอกจากนี้ยังพบว่า บริเวณที่ตั้งของประเทศโรดีเซีย (Rodesia) เคยเป็นที่ ตั้งของอาณาจักรโบราณที่มีการปกครองและวัฒนธรรมสูงมาก อย่างไรก็ตาม นำสังเกตว่าไม่มี ประเทศในแอฟริกาปัจจุบันแม้แต่ประเทศเดียวที่จะ ไม่มีร่องรอยของการติดต่อกับชาวยุโรปและ ตะวันออกไกลซึ่งเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชีวิตของชาวแอฟริกัน ศาสนาอิสลามและ คริสตศาสนาได้เปลี่ยนความเชื่อแบบดั้งเดิมของชาวแอฟริกัน และในบางแห่งถึงกับทำให้ชาว ท้องถิ่นถูกศาสนาเดิมของชนเผ่า นอกจากนี้สถาบันแบบยุโรปและนโยบายของยุโรปต่ออาณานิคมยังนำอิทธิพลมาสู่ปรัชญาทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ของผู้นำชาวแอฟริกัน ดังจะเห็นได้ จากการมีรัฐบาลภายใต้ระบบรัฐธรรมนูญมีการเลือกตั้ง เป็นต้น แต่เชื่อว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมจะถูก ทำลายหมดโดยสิ้นเชิง ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมและการศึกษาของต่างชาติเข้ามามีอิทธิพล แต่ชาวพื้นเมืองจำนวนมากยังนิยมดำเนินชีวิตตามบรรพบุรุษของตน โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกล ดังนั้นในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและสังคมจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์สถาบัน ดั้งเดิมและนโยบายการปกครองภายใต้รูปแบบอาณานิคมของเมืองแม่ประกอบกันด้วย

วัฒนธรรมเผ่าดั้งเดิมของแอฟริกากลาง

สังคมของชาวเผ่าส่วนหนึ่งในแอฟริกาเดิมยังไม่มีภาษาเขียนแม้แต่ภาษาสวาฮีลี (Swahili) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับภาษาเขียนที่ใช้กันจนถึงปัจจุบัน แต่ในอดีตก็มีเพียงภาษาพูดเท่านั้นที่สืบทอดกันโดยการพูดต่อกันมา แบบดั้งเดิมในชนเผ่าเป็นการรักษาจารีตประเพณีกันไว้ อย่างเหนียวแน่น ดังนั้นการทำความเข้าใจชาวแอฟริกันจึงต้องศึกษาลักษณะของการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ก่อนการรุกรานของชาวยุโรปจะเห็นภาพความเป็นจริงของแอฟริกา มากขึ้น

แต่เดิมนั้นหน่วยทางสังคมและเศรษฐกิจหน่วยแรก ได้แก่ ครอบครัว ในแอฟริกา และเอเชีย คำว่า ครอบครัว กินความนอกเหนือจากเฉพาะบุคคลในครอบครัวแต่รวมถึงญาติพี่น้องด้วย ครอบครัวเบื้องต้นแรก (elementary family) ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก ครอบครัวขยาย (Extended family) หมายถึง ญาติพี่น้องของ 2 ฝ่าย หรือมากกว่าซึ่งมีระดับอายุต่าง ๆ รวมกันอยู่ด้วยความผูกพันทางเผ่าพันธุ์ และถิ่นที่อาศัย เนื่องจากในหมู่บ้านเดียวกัน อาจเป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน มีสายสัมพันธ์ทางโลหิตร่วมกันทั้งหมู่บ้าน ครอบครัวขยายนี้จะนำโดยหัวหน้าซึ่งมักเป็นผู้อาวุโส กลุ่มนี้จะอยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน ร่วมประกอบพิธีกรรม และมีค่านิยมเหมือนกัน ในหมู่บ้านหนึ่งอาจจะมีครอบครัวและเครือญาติ (Kinship) เดียวหรือมีหลายครอบครัวก็ได้ตามขนาดของหมู่บ้าน แต่สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านจะมีความสนใจไปในทางเดียวกัน

การสืบสกุลมีทั้งทางพ่อ (patrilineal) และทางแม่ (matrilineal) แต่การสืบสกุลทางพ่อจะมีมากกว่า ซึ่งเมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงจะต้องเข้ามาอยู่กับครอบครัวฝ่ายชาย ดังนั้น การที่มีคนหลายระดับอายุภายในครอบครัวทำให้เกิดกฎเกณฑ์สำหรับอำนาจตามอายุและเพศ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบมา

นอกเหนือจากอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อค่านิยม ความประพฤติและความรับผิดชอบต่อบุคคลเผ่าพันธุ์และรูปแบบของครอบครัวมีอิทธิพลอย่างมากต่อระบบการปกครองแอฟริกา การแต่งงานและการมีเชื้อสายกับครอบครัวที่มีอำนาจทำให้ครอบครัวนี้สามารถปกครองหมู่บ้านได้หลายหมู่บ้านหรือแม้กระทั่งมีอำนาจเหนืออาณาบริเวณที่เป็นประเทศทั้งหมดในขณะนี้บางประเทศได้

นักวิชาการได้แบ่งรูปแบบการปกครองของแอฟริกาไว้หลายประเทศแต่ระบบที่มีความสำคัญมากที่สุดก็คือประชาธิปไตยแบบดั้งเดิม (primitive democracy) รูปแบบการปกครองแบบนี้เน้นการเป็นผู้นำและการมีเกียรติศักดิ์บารมี (prestige) แต่ไม่รวมถึงอำนาจซึ่งเป็นของหัวหน้าเผ่ากลุ่มผู้อาวุโสหรือหัวหน้าครอบครัว คนเหล่านี้มักจะเป็นผู้ได้รับเกียรติในการนำการล่าสัตว์หรือ

ประกอบพิธีกรรม และจะเป็นบุคคลกลุ่มเดียวที่สามารถบังคับ ให้คำแนะนำ หรือชักชวนให้ทำการต่าง ๆ ได้

โดยตำแหน่งแล้วหัวหน้าหรือผู้นำเผ่ามีหน้าที่เป็นผู้คุ้มกัน (protector) มากกว่าที่จะเป็นผู้บริหาร (executive authority) เป็นอนุญาโตตุลาการมากกว่าจะเป็นผู้พิพากษา เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รวบรวม อำนาจของผู้นำขึ้นอยู่กับความนับถือของสมาชิกเผ่ามากกว่าการใช้กำลังบังคับ

ระบบการเมืองของแอฟริกากลางเหมือนกับแอฟริกาตะวันออก ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับอายุมากกว่าเผ่าพันธุ์ ความรับผิดชอบและเกียรติศักดิ์แต่ละระดับอายุจะแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น เผ่ากัลลา (Galla) แบ่งระดับอายุออกเป็น 5 ระดับ ผู้ที่อยู่ในกลุ่มอายุระดับ 5 เป็นผู้อาวุโสซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและถึงแม้จะไม่มีอำนาจทางการเมืองมากแต่ก็ได้รับความนับถือมากจากบรรดาผู้นำเผ่า ผู้พิพากษา ที่ปรึกษากฎหมาย ผู้ประกอบพิธีทางศาสนา ฯลฯ มักจะเลือกมาจากกลุ่มอายุก่อนระดับสุดท้าย (semi-final age grade) ซึ่งเป็นวัยผู้ใหญ่ มีความอาวุโสให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ

ในแอฟริกาการรวมกลุ่มกันตามระดับอายุมักจะเป็นกลุ่มผู้ชาย แต่ในสังคมบางแห่ง เช่นอีโบ (Ibo) ในไนจีเรีย ผู้หญิงมีการรวมกลุ่มเช่นกัน ทำให้กลุ่มสังคมมีบทบาทมากขึ้น

ถึงแม้ว่าผู้นำเผ่าจะไม่ได้ปกครองโดยการออกคำสั่ง แต่ตำแหน่งนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจ สามารถชี้ให้เกิดหรือขัดขวางการเปลี่ยนแปลงในประเทศได้ ในบางเผ่าเชื่อว่าหัวหน้าเผ่าเป็นผู้สืบเชื้อสายจากผู้สร้างโลก (The Creator) และเป็นผู้ปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม หัวหน้าเผ่าเป็นทั้งผู้ออกกฎข้อบังคับและผู้พิพากษา ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในแอฟริกาจึงขึ้นอยู่กับอำนาจพื้นเมืองเหล่านี้ การทำลายบทบาทตามประเพณีของหัวหน้าเผ่าในทางสังคมเปรียบเสมือนการกบฏต่อวิถีชีวิตทั้งหมดของชนเผ่า อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการใช้หัวหน้าเผ่าในการเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างรัฐบาลประเทศที่มีอำนาจเหนืออาณานิคม และชนพื้นเมืองในบางครั้งก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายในเป้าหมายของการสร้างอาณานิคม นอกจากนี้การได้รับอิสรภาพและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสมัยใหม่ของผู้นำแอฟริกายุคใหม่ ทำให้มองสังคมที่ยึดมั่นในหัวหน้าเผ่าว่าเป็นการฟื้นสมัยและไม่ได้พัฒนาเท่าที่ควร

วัฒนธรรมท้องถิ่นก่อนสมัยการยึดครองของยุโรป

แอฟริกาที่เช่นเดียวกับประเทศด้อยพัฒนาในทวีปเอเชียและละตินอเมริกา ชาวแอฟริกากลางมักจะไม่ได้คิดแบบเหตุผล และแบบแผนทางวิทยาศาสตร์ตามอย่างชาวยุโรปหรืออเมริกาเหนือ นอกจากนี้ยังขาดความรู้ทางวิชาการและทางเทคนิค ดังนั้นความเชื่อปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ การเชื่อไสยศาสตร์ และการนับถือผีวิญญาณยังคงมีอยู่มากบางชนเผ่ามีความเชื่อ

ว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการกระทำของเทพเจ้าซึ่งมีหลายองค์ ดังนั้น สามารถแบ่งความเชื่อถือของชาวแอฟริกาได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษและเทพเจ้า อำนาจมืด เวทย์มนต์คาถาและความเชื่อสมัยใหม่ อันมีศาสนาคริสต์และอิสลามเป็นแนวทาง ความเชื่อถือวิญญาณของบรรพบุรุษแอฟริกันนี้ลักษณะคล้ายกับการเซ่นไหว้บวงสรวงวิญญาณบรรพบุรุษของชาวเอเชียตะวันออก ลักษณะเช่นนี้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับชาวตะวันตกที่ไม่เชื่อความผูกพันระหว่างผู้อยู่กับผู้ล่วงลับอย่างไรก็ตามความเชื่อถือบรรพบุรุษนี้เป็นกุญแจสำคัญสำหรับการรักษาเสถียรภาพของระบบเผ่า แต่บางครั้งก็มีอิทธิพลมากเกินไป ดังเช่นชาวเผ่าอุลูลูบา (Uuluba) ในซาอีร์ (Zaire) จะ ไม่ยอมทำอะไรหากเขาคิดว่าขัดกับความเชื่อของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับของเขา ชาวเผ่าบา-อีลา (Ba-ila) ของโรดิเซียเชื่อว่าผู้ล่วงลับมีอำนาจที่จะบังคับให้ผู้ผู้นับถือโดยการทำให้เกิดเจ็บป่วยและการอับโชค หากมีการลบหลู่ดูหมิ่นเกิดขึ้น วิญญาณและเทพเจ้าเหล่านี้มีอำนาจเหนือปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งบนบก ในน้ำและอากาศ ในแต่ละสังคมจะนับถือเทพเจ้าเหล่านี้ไม่เหมือนกัน สังคมที่ทำการเกษตรกรรมก็จะนับถือเทพเจ้าผู้ปกป้องรักษาพื้นดินมากกว่าเทพเจ้าอื่น วิญญาณทั้งที่เป็นบรรพบุรุษและไม่ใช่บรรพบุรุษเหล่านี้มีบทบาทต่อเสถียรภาพของระเบียบสังคมและการควบคุมสังคม อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า คำบงการของวิญญาณบรรพบุรุษนี้ไม่มีใครจะสม่าเสมอแน่นอน ในขณะที่คำบงการของวิญญาณเทพเจ้านั้นแน่นอนและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ มีความศักดิ์สิทธิ์ให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมากกว่า

เทพเจ้าในแต่ละสังคมจะมีไม่เท่ากัน บางเผ่ามีเทพเจ้าน้อยและแต่ละองค์ก็มีหน้าที่ชัดเจนเฉพาะทางขณะที่บางแห่งมีเทพเจ้ามากมายทำหน้าที่ปะปนสับสน ในบางสังคมมีเทพเจ้ามากถึงกับสามารถจัดระบบการปกครองลดหลั่นกันได้เป็นตำแหน่งต่าง ๆ ในการปกครอง

พระและหมอมีทำหน้าที่เป็นตัวแทนเทพเจ้าตามความสามารถของตน อย่างไรก็ตามหน้าที่ของบุคคล 2 ประเภทนี้ต่างกัน พระทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นตัวกลางระหว่างเทพเจ้าเฉพาะองค์หรือวิญญาณกับบุคคลหรือกลุ่มคน ในขณะที่หมอมีใช้เวทย์มนต์ขจัดเป่าโรคร้ายไข้เจ็บความทุกข์โศกให้กับผู้คนที่เลื่อมใสและมีผลต่อการรักษาทางจิตใจอย่างมาก

สำหรับศาสนาอิสลามและคริสตศาสนาซึ่งถูกนำมาเผยแพร่โดยกลุ่มมิชชันนารีสามารถชักจูงผู้คนเข้ารับได้เป็นจำนวนมาก แต่ในบางแห่ง เช่น แอฟริกาตะวันออก ยังมีข้อเคลือบแคลงสงสัยศาสนาอิสลามอันเป็นผลสืบมาจากการค้าทาสของชาวอิสลาม ถึงกระนั้นก็ตามชาวแอฟริกายังยอมรับศาสนาอิสลามได้ง่ายกว่าคริสตศาสนา ทั้งนี้เพราะยังมีความใกล้ชิดเกี่ยวกับความเชื่อพื้นเมือง เช่น ไม่มีการรังเกียจผิว การมีภรรยาหลายคน การประกอบพิธีทางศาสนาบางอย่าง เป็นต้น คริสตศาสนาได้รับความนิยม เพราะเหตุที่เกี่ยวพันกับโลกตะวันตกและวิถี

ชีวิตแบบใหม่ ความพยายามของคณะมิชชันนารีในการให้การศึกษาและการเคารพสิทธิสตรียังคงอิทธิพลอยู่ในชนเผ่าแอฟริกา เช่นเดียวกับงานด้านการแพทย์แผนใหม่และการนำอุปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาใช้ในการดำรงชีวิตทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น (ธนุ แก้วโอภาส, 2536 : 414)

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าเสถียรภาพสังคมขึ้นอยู่กับความผูกพันระหว่างผู้อยู่กับผู้ล่วงลับ อิทธิพลของวิญญาณและเทพเจ้า บทบาทของพระและหมอผีที่ติดต่อกับวิญญาณ ดังนั้นสังคมแอฟริกาแบบดั้งเดิมนี้จึงยากต่อการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุที่โลกเก่าแบบแอฟริกาและโลกใหม่แบบยุโรปยังไม่ลงรอยกันจากความเชื่อดั้งเดิมนี้เองทำให้อิทธิพลของภายนอกเข้าสู่แอฟริกาได้ยากมากในระยะแรก

การรวมกลุ่มเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ในแอฟริกากลาง

นักมานุษยวิทยายังคงมีความลำบากในการจัดเชื้อชาติชาวแอฟริกาใน Encyclopedia Britanica กล่าวว่า ชาวแอฟริกันหมายถึง นิกรอย (Nigriods) หรือพิกมี (Pygmie) บุษแมน (Bushman) และโฮทเทนต์อท (Hottentots) หรือชนชาติคอยซัน (Khoisan) นิโกร (Negro) เฮไมต์ (Hamites) และพวกเซไมต์ (Semites) หรืออาหรับ (Arabs) (ไพฑูรย์ คัสเซ่, 2517 : 20)

นักมานุษยวิทยาคนสำคัญชื่อ George H.T. Kimble ใช้หลักลักษณะร่างกายและบุคลิกภาพแบ่งเผ่าพันธุ์ โดยดูจากโครงสร้าง ส่วนสูง และลักษณะกระโหลกศีรษะ สีผิว สีผม นัยน์ตา ฯลฯ และแบ่งชนเผ่าแอฟริกาออกเป็น 10 พวก คือ บุษแมน (Bushmen) โฮทเทนต์อท (Hottentots) พิกมี (Pygmie) นิโกร (Negro) เฮไมต์ (Hamites) ฮาล์ฟเฮไมต์ (Half Hamites) นิลอต (Nilotes) บันตูนิโกร (Bantu Negroes) เซไมต์ (Semites) และมัลกาเชอร์ (Malgachers) ในบรรดาเผ่าเหล่านี้พวก นิโกร (Negro) บันตูนิโกร (Bantu Negroes) และเฮไมต์ (Hamites) เป็นชนเผ่าดั้งเดิมซึ่งมีจำนวนมากอยู่ในแอฟริกากลางประมาณหลายล้านคน

สำหรับทางด้านภาษาตามหลักภาษาศาสตร์แล้วแอฟริกันนับว่าเป็นภูมิภาคที่มีภาษามากมายมากที่สุดแห่งหนึ่ง ในส่วนกลางมีภาษาพูดมากกว่า 800 ภาษา และการแบ่งประเภทของภาษาก็ยุ่งยากเหมือนกันในกรณีเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ เพราะถึงจะมีลักษณะภาษาต่างกันแต่แทบทุกภาษาจะมีความหมายของคำ (semantic) และสำนวนภาษา (idiom) เหมือนกัน ภาษาที่ใช้กันมากในแอฟริกา ได้แก่ ภาษาเฮาซา (Hausa) ในไนจีเรีย และบางส่วนของแอฟริกาตะวันตก ภาษาสวาฮีลี (Swahili) ในแทนแกนยีกา เคนยา และบางส่วนของแอฟริกาตะวันออกในคองโกภาษาชานจา (Nyanja) มเดเพลเด (Mdepela) และโซนา (Shona) ในโรดีเชียและสวาซีแลนด์และภาษาลิงกาลา (Lingala) ในคองโก

ในแอฟริกากลางสมัยก่อนมิชชันนารีคริสเตียนจากยุโรปเข้าไป ภาษาส่วนใหญ่มีแต่ภาษาพูด ไม่มีการเขียนยกเว้นภาษาสวาฮีลี ซึ่งมีวรรณคดีอยู่พอสมควร การที่คณะมิชชันนารีและรัฐบาลประเทศเจ้าของอาณานิคมมีนโยบายที่จะให้การศึกษาในภาษาท้องถิ่นพื้นเมืองเป็นหนทางหนึ่งซึ่งทำให้เกิดภาษาเขียนขึ้น อย่างไรก็ตามภาษาของชนเผ่าแอฟริกาเหล่านี้ยังต้องศึกษาอีกมากเพราะเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละเผ่าที่มีความแตกต่างกันไป

การศึกษาของชนพื้นเมืองในแอฟริกา

การศึกษาของชนเผ่าพื้นเมืองแอฟริกาก็คือการศึกษาตามอัธยาศัย (informal education) มาตั้งแต่เดิมจากบิดามารดา ครอบครัว เพื่อนฝูง และจากการมีชีวิตร่วมกันในกลุ่มชน บิดามารดาจะสอนให้เด็กชายและหญิงเรียนรู้บทบาทของตน มารดาสอนให้รู้จักรักษาความสะอาด เคารพญาติพี่น้อง รู้จักการแต่งกาย เด็กหญิงเลียนแบบมารดาในการหุงหาอาหาร เลี้ยงดูเด็กอ่อน ดักน้ำ แยกน้ำและสัมภาระอื่น ๆ บนศีรษะหรือหลัง และเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ถูกต้อง เด็กชายเลียนแบบและฝึกหัดการล่าสัตว์ ตกปลา ปลูกพันธุ์พืช เลี้ยงสัตว์ ทำงานฝีมือจากบิดา และจากการสังเกตและเลียนแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในกลุ่มชน เด็ก ๆ เรียนเดินรำเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาและท่องจำสุภาษิตต่าง ๆ ตามความเชื่อของชนเผ่า (ชนิตา รัชย์พลเมือง, 2525 : 45-50)

เด็กชายแอฟริกาทุกคนไม่ว่าอยู่ในเผ่าใดจะถูกสอนให้รักถิ่นฐาน วัฒนธรรมของตน และเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมเหล่านั้นอย่างมีความสุข นอกจากจะต้องเรียนรู้ถึงการป้องกันและหลบเลี่ยงอันตราย รวมทั้งการรักษาความปลอดภัย และธรรมชาติของพืชผลไม้ แมลงสัตว์ต่าง ๆ แล้ว เด็กจะต้องรู้จักภาษา กฎหมาย ข้อห้ามของชนเผ่ารวมไปถึงหน้าที่ทางศาสนาการประกอบพิธีกรรม และความสัมพันธ์กับบรรพบุรุษในเผ่าของตน

การกำหนดช่วงอายุของเด็กแอฟริกาจะมีช่วงระยะเวลาที่ถือว่าเป็นเด็กไม่นาน เด็กเหล่านี้เรียนรู้ได้เร็วมากเมื่ออายุ 3-4 ปีจะสามารถบอกชื่อญาติ ซึ่งมีจำนวนเป็นร้อยขึ้นไป อายุ 6 ปี เด็กจะเรียนรู้การใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม เรียนรู้ข้อห้ามและบทลงโทษต่าง ๆ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเด็กแอฟริกาถูกเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดกับผู้ใหญ่ จึงมีวุฒิภาวะ (mature) และมีความรับผิดชอบเร็ว เด็ก ๆ จะผ่านไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ได้จะต้องเข้าสู่พิธีทดสอบ (initiation rite) ซึ่งยากและอันตราย หรือจะต้องเข้าโรงเรียนทดสอบ (initiation school) เด็กชายจะถูกทดสอบการดำรงชีวิตอยู่ในป่า เด็กหญิง อาจถูกทดสอบการหาอาหาร ผู้ทดสอบที่ผ่านจึงจะเป็นผู้ใหญ่ได้

ในแอฟริกาข้อขัดแย้งระหว่างการศึกษาในระบบแบบนี้กับการศึกษาในโรงเรียนในตัวเมืองมีอยู่มาก โรงเรียนเป็นแหล่งป้อนค่านิยมใหม่ซึ่งชนเผ่าเห็นว่าเป็นการสอนให้ไม่เชื่อถือ

วิถีชีวิตแบบเก่า เป็นแหล่งช่วยยู่ให้ละถึนฐานเข้าเมืองและทำให้แต่งงานช้า เกิดความขัดแย้งระหว่างบิดามารดาและบุตร การสอนให้เด็กหญิงรู้จักดำรงชีวิตด้วยตนเองนี้ก็ขัดแย้งกับประเพณีเดิม ความรู้ที่เล่าเรียนบางครั้งก็ไม่ถูกใจครอบครัวและชนเผ่ามากนั้ เพราะทำให้วัฒนธรรมชนเผ่าหมดไป

ในสังคมชนเผ่าดั้งเดิมของแอฟริกา เช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ มีระบบของตนเองในการฝึกอบรมและให้การศึกษาแก่เยาวชน เพื่อให้มีชีวิตสุขสบายขึ้น สังคมแต่ละสังคมย่อมมีวัตถุประสงค์และวิธีการให้การศึกษาต่างกัน เช่น สังคมกรีกเห็นว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาคือผู้ที่เจริญทั้งทางสติปัญญาและร่างกาย ชาวโรมันให้ความสำคัญแก่การฝึกหัดระเบียบวินัยและความสามารถในการพูดต่อหน้าสาธารณชน ในระหว่างยุคสมัยกลางในประเทศอังกฤษ ชนชั้นนำที่ได้รับการศึกษาได้แก่ พวกขุนนาง ขุนศึก และพระสงฆ์ ในฝรั่งเศสปัญญาชนคือสัญลักษณ์แห่งความสำเร็จ ส่วนในเยอรมันกลับเป็นบรรดาผู้รักชาติทั้งหลายเป็นผู้ถูกยกย่องว่ามีความสามารถ ในสังคมแอฟริกาโบราณถึงว่านั้กรบ (warrior) นักล่าสัตว์ (hunter) และขุนนาง (nobleman) ซึ่งมีความสามารถพิเศษเป็นสมาชิกที่มีการศึกษาและมีค่าต่อสังคม

วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาในสังคมแอฟริกาโบราณคือ การปฏิบัติตามหน้าที่หรือหน้าที่นิยม (functionalism) การศึกษาถือว่าเป็นการขัดเกลาสมาชิกเข้าสู่สังคมเป็นการเตรียมตัวสำหรับการดำรงชีวิตต่อไป โดยทั่วไปแล้วการศึกษาจะเน้นความรับผิดชอบต่อสังคม การฝึกหัดอาชีพ การมีส่วนร่วมในการปกครอง ตลอดจนค่านิยมทางศาสนาและจริยธรรม เด็ก ๆ เรียนรู้โดยการลงมือทำจากการเลียนแบบ การท่องจำและการแสดงสาธิตจากผู้ใหญ่ ซึ่งได้จากการประกอบพิธีฉลองหรือพิธีทางศาสนา ตลอดจนการลงมือทำไร่นา การตกปลา การประกอบอาหาร งานฝีมือ ฯลฯ สำหรับเนื้อหาที่เรียนก็มีประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ตำนาน สุภาษิต กาพย์กลอน สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัว เช่น สภาพพื้นที่ พืชและสัตว์ ฯลฯ ส่วนด้านสันตนาการก็มีการเล่นมวยปล้ำ การเดินร่า พิธีฉลอง การตีกลอง เป็นต้น โดยสรุปแล้วการศึกษาของแอฟริกา นั้นคือ การรวบรวมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เรียนรู้เข้าด้วยกัน ซึ่งมีทั้งการสร้างเสริมพลานามัยและร่างกาย การพัฒนาบุคลิกภาพ ตลอดจนการลงมือปฏิบัติฝึกหัด และการสร้างสติปัญญา เมื่อถึงระยะหนึ่งซึ่งกำหนดโดยอายุหรือระยะเวลาที่ได้รับการฝึกฝน เด็ก ๆ จะถูกทดสอบโดยวิธีการต่าง ๆ เป็นระยะเรื่อยไปจนกระทั่งทุกคนเห็นพ้องว่ามีความสามารถตามกำหนดก็จะได้รับการเข้าสู่พิธีฉลองการเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ (initiation into adulthood ceremony) และคนส่วนหนึ่งจะได้รับการคัดเลือกจากผู้นำสูงสุดในเผ่าตามความเชื่อที่ยึดถือของชนเผ่าว่าเด็กคนนั้นมีคุณลักษณะหรือลักษณะพิเศษที่ซ่อนอยู่ในตัวว่าจะเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งของเผ่า (secret cults) ให้ได้รับการศึกษาต่อระดับสูงขึ้นไป คือการเตรียมตัวเป็นผู้นำของกลุ่มชน

กล่าวได้ว่าการศึกษาในชนเผ่าดั้งเดิมของแอฟริกันนั้นเป็นการศึกษาแบบนอกระบบโรงเรียน ซึ่งมีลักษณะเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย (informal education) อย่างมาก และต่อเนื่องกันมาตลอด แต่ก็มีประสิทธิภาพสูง เพราะการศึกษาที่ให้นั้นสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของสังคม ทั้งทางวิชาการและอาชีพ และการให้การศึกษาไม่มีการแบ่งห้องเรียน หรือวางระบบการศึกษาไว้ตายตัวแบบการศึกษาตะวันตก สามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาตามความเหมาะสมของผู้เรียนและผู้สอน

นักวิชาการชื่ออับดุลมุณี (Abdou Moumouni, 1968 : 5-15) กล่าวในหนังสือ Education in Africa ว่า การศึกษาแบบดั้งเดิมในแอฟริกา มีลักษณะของการรวมกลุ่มทางสังคม ความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตในสังคม การเรียนรู้การดำเนินชีวิตหลายด้าน และมีการให้รางวัลแห่งความสำเร็จเป็นระยะต่อเนื่องทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจของสมาชิก ดังนั้นความต้องการทางการศึกษาแบบดั้งเดิมในแอฟริกา มีหลายด้าน เป้าหมายสุดท้ายก็คือการสร้างคนให้มีความซื่อสัตย์ น่านับถือ มีทักษะ ให้ความร่วมมือและสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ดี สำหรับวัตถุประสงค์ของการศึกษามีหลายประการ แต่ที่สำคัญที่สุดมีอยู่ด้วยกัน 7 ประการคือ

1. เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างร่างกายฝึกฝนให้มีพลานามัยสมบูรณ์
2. เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ
3. เพื่อสอนให้รู้จักนับถือผู้ใหญ่และผู้มีอำนาจในสังคม
4. เพื่อพัฒนาความสามารถเชิงสติปัญญา
5. เพื่อฝึกฝนอาชีพ และสร้างทัศนคติที่ดีต่อการทำงานด้วยแรงงาน
6. เพื่อพัฒนาความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการร่วมมือในกิจกรรมของครอบครัวและสังคม
7. เพื่อให้เรียนรู้ค่านิยมและส่งเสริมรักษามรดกทางวัฒนธรรมของสังคม

1. การฝึกฝนร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง (Physical Training)

เด็กแอฟริกา ก็เหมือนเด็กอื่น ๆ ในโลกไม่ว่าจะเป็นยุโรปหรือเอเชีย ซึ่งมีความอยากรู้อยากเห็น ชอบสังเกตการกระทำและการดำเนินชีวิตของผู้ใหญ่ ชอบเลียนแบบการกระทำดังกล่าว เด็กแอฟริกาก็มีวิถีเฉพาะของตนในการเรียนรู้การดำเนินชีวิตในวัฒนธรรมของตน เช่น การเรียนเดินร่ารอบกองไฟ เป็นการช่วยเสริมสร้างพลานามัยได้อย่างดี การละเล่นต่าง ๆ เช่นการฝึกใช้อาวุธ การล่าสัตว์ การหาของป่า เป็นต้น

O.F. Raun สรุปการเล่นของเด็กแอฟริกาไว้ 3 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 การออกกำลังกล้ามเนื้อประสาท (sensory – motor) เป็นผลจากการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมเช่น การปีนต้นไม้ การหลบหนีสัตว์ร้าย ประเภทที่ 2 การละเล่นการเลียนแบบ เป็นการแสดงแบบแผนการดำรงชีวิตตามแบบผู้ใหญ่ในสังคม และประเภทที่ 3 คือ การแข่งขันในการดำรงชีวิตเป็นการทดสอบความแข็งแกร่งทางร่างกาย สติปัญญา และคุณสมบัติที่สังคมต้องการเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคม

2. การพัฒนาบุคลิกภาพ (Development of Character)

หัวใจของการศึกษาแบบดั้งเดิมในแอฟริกา คือ การพัฒนาบุคลิกภาพโดยผ่านทางบิดามารดา ผู้อยู่อาศัยรอบตัว และสมาชิกในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เด็กเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีบทบาทหน้าที่ตามที่สังคมต้องการ สำหรับวิธีการอบรมนั้นกล่าวได้ว่ามี 3 ประการ คือ การสอนให้เยาวชนรู้สิ่งที่จะต้องทำในสถานการณ์ต่าง ๆ มีการอบรมสั่งสอน การลงโทษและการให้รางวัลแก่การเรียนรู้ของเด็ก ประการที่ 2 เป็นการสอนทางอ้อมโดยอาศัยประสบการณ์ของผู้อื่น เด็ก ๆ จะสังเกตความประพฤติและปฏิบัติตนของผู้อื่นทั้งในวัยเด็กวัยเดียวกันกับตนและผู้ใหญ่ที่แสดงออกในสถานการณ์ต่าง ๆ อันเป็นแบบแผนแห่งความประพฤติทั้งที่สังคมยอมรับและไม่ยอมรับ ประการที่ 3 คือการซึมซาบบทเรียนแห่งความประพฤติและคุณธรรมจากสุภาษิตคำานาน ความเชื่อของชนเผ่า ผ่านการสอนโดยการบอกเล่าให้ฟังต่อมา

โดยทั่วไปแล้วการเป็นคนดี ลักษณะที่ดี (good character) ของสมาชิกในสังคมแอฟริกา คือการมีร่างกายที่แข็งแรง การเรียนรู้อาชีพ ความซื่อสัตย์ในศาสนา การแสดงความเคารพนับถือผู้ใหญ่ และการร่วมมือกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมได้ดี ชาวแอฟริกาถือว่าถึงแม้ว่าบุคคลใดจะบกพร่องในด้านอื่นก็ไม่เสียหาย ถ้าหากบุคคลนั้นมีลักษณะที่ดีดังกล่าวมาแล้ว

3. ความเคารพต่อผู้ใหญ่และเพื่อน (Respect for elders and peers)

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้สืบเนื่องมาจากการพัฒนาบุคลิกภาพ การแสดงความเคารพผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีอำนาจโดยเฉพาะหัวหน้าเผ่า ผู้นำเผ่า ญาติ และเพื่อนบ้าน เน้นความประพฤติที่สังคมยอมรับ การแสดงความเคารพต่อสมาชิกในสังคมของแอฟริกาจะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์บทบาทหน้าที่ของบุคคล ได้แก่ พ่อแม่ เพื่อนหัวหน้าเผ่า ผู้ใหญ่ ฯลฯ ช่วงเวลาของวัน ได้แก่ เช้า บ่าย เย็น จะมีวิธีแสดงความเคารพต่างกัน สถานการณ์ต่าง ๆ ได้แก่ การเล่น การเดินร่ำ การลუნั่ง เดิน ฯลฯ และพิธีการต่าง ๆ ได้แก่ งานศพ งานแต่งงาน งานบูชาบรรพบุรุษ ฯลฯ จะมีลักษณะของพิธีกรรมที่แตกต่างกันด้วย

ลักษณะการพูดและการแสดงท่าทางมักจะไปด้วยกัน และจะมีหลากหลายรูปแบบตามสถานภาพและบทบาท ช่วงเวลา สถานการณ์ และพิธีการดังกล่าว เช่น ในจีเรีย ชายชาวโยรูบา

(Yoruba) แสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่และหัวหน้าเผ่าโดยการสัมผัสมือ ในขณะที่ผู้หญิงมักจะย่อเข่าลง ชายชาวนูเป (Nupe) จะหมอบและผู้หญิงย่อเข่า ชาวเฮาซา (Hausa) ก็ทำเหมือน ๆ กัน กับชาวนูเป

4. การพัฒนาสติปัญญา (Intellectual training)

สำหรับการศึกษาแบบแอฟริกาคั้งเดิมนั้นการพัฒนาสติปัญญาคือการสร้างความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล ส่วนสติปัญญาก็หมายถึง ความสามารถในการประมวลเหตุการณ์ต่างๆเข้าด้วยกัน วิธีการส่วนใหญ่จะทำโดยการสังเกต การเลียนแบบ และการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเด็กแอฟริกาจะเรียนรู้สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนเผ่าต่างๆ จะเรียนรู้ลักษณะท้องถิ่น ภูมิอากาศ ฤดูกาลต่างๆ การทำนา ตกปลา ล่าสัตว์ ผู้ใหญ่ในสังคมจะสอนประวัติศาสตร์ชนเผ่าโดยการร้องเพลง บรรยายเหตุการณ์ต่างๆของบรรพบุรุษซึ่งทำให้เด็กสามารถจดจำเหตุการณ์ได้ดีกว่าบอกเล่าธรรมดา นอกจากนี้ยังนิยมใช้สุภาษิตต่างๆ เมื่อเด็กโตขึ้นก็มีกลุ่มสังคมที่ประกอบด้วยผู้รู้ในชนเผ่าเรียกว่า สมาคมลับ(secret societies) จะจัดโปรแกรมการเรียนเพื่อทดสอบความสามารถด้านต่างๆ เช่นเดียวกับกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น นักล่าสัตว์ ผู้นำชนเผ่า พระภิกษุ ฯลฯ การเข้าสู่สมาคมลับและกลุ่มอาชีพต่างๆ เหล่านี้นับเป็นการศึกษาขั้นสูง ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมได้ต้องผ่านการทดสอบความสามารถ และได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกสมาคมและกลุ่มแล้ว

ชาวแอฟริกัน ชื่นชมการพูดอย่างมีศิลปะ จึงนิยมเรียนการประพันธ์ (the poetic and prophetic aspects) ในชนเผ่าโยรูบา (Yoruba) ถือว่าทุกคนต้องเรียนรู้การใช้ถ้อยคำแทนภาษาท่าทางรวมทั้งเรียนรู้การพูดที่เรียกว่า Ijala Chant ซึ่งเป็นศิลปะการพูดที่สูงส่ง เป็นการประพันธ์บทหรือกรองโดยการบอกเล่า (Oral poetry) ของนักล่าสัตว์ มีทำนองเสียงสูงต่ำเหมือนดนตรี เรื่องส่วนมากเป็นการกล่าวถึงบรรพบุรุษและบุคคลสำคัญรวมทั้งพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชาวชนเผ่าของตน เพื่อให้เรียนรู้วัฒนธรรมชนเผ่า

5. การฝึกอาชีพ (Vocational Training)

โดยทั่วไปแล้วสังคมแอฟริกาแบ่งประเภทของอาชีพได้ 3 กลุ่มคือ กลุ่มเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ตกปลา เลี้ยงสัตว์ กลุ่มการค้าและงานฝีมือ ได้แก่ งานจักสาน งานปั้น ทอเสื่อ เสื่อผ้า ฯลฯ และกลุ่มวิชาชีพ ได้แก่ หมอ พระ พ่อมดหมอผี นักรบ ฯลฯ

การฝึกหัดอาชีพโดยปกตินิยมการเรียนรู้โดยฝึกหัดทำ (apprenticeship) โดยปกติแล้วบิดามารดาจะไม่ได้เป็นผู้สอนแต่จะสอนโดยญาติพี่น้อง ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านและเพื่อน เพื่อให้เรียนรู้อย่างมีระเบียบ มีความตั้งใจ (discipline and concentration) อย่่างไรก็ตามทางด้าน

เกษตร การตลาด ยา ฯลฯ หากบิดา มารดา มีอาชีพด้านนั้นมักจะนิยมสอนบุตรด้วยตัวเอง แล้วก็ ยินดีสอนบุตรของผู้อื่นด้วย

6. การมีส่วนร่วมในชุมชน (Community participation)

ในสังคมเดิมเด็กๆจะถูกขัดเกลาให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และครอบครัว เด็กๆจะ ถูกสอนหน้าที่แรกคือ การมีความรับผิดชอบต่อกันทุกคนในสังคม เมื่อโตขึ้นจะเรียนรู้การ ประกอบอาชีพ โดยถูกส่งไปฝึกหัดกับครูผู้เชี่ยวชาญ

ในการทำงานร่วมกัน กลุ่มอายุมีความสำคัญมากแต่แต่ละกลุ่มอายุจะช่วยกันปรับพื้น ดินเพาะปลูก เก็บเกี่ยวพันธุ์พืชหรือช่วยเพื่อนบ้านในการสร้างถนน สมาชิกในสังคมจะถูกพร่ำ สอนให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หากผู้ใดมีความลำบาก และมักจะมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย ของสมาชิกในสังคมมักมาร่วมพิธีกันเสมอ

7. การสร้างเสริมมรดกทางวัฒนธรรม (Promotion of cultural heritage)

การศึกษาแบบดั้งเดิมให้ความสำคัญแก่การถ่ายทอดวัฒนธรรม แต่ไม่มีวิธีการถ่ายทอด เป็นแบบเฉพาะ ทั้งนี้เพราะเยาวชนเติบโตขึ้นมาในวัฒนธรรมนั้น โดยตรง เด็กๆจะสังเกตเลียน แบบทำตามพฤติกรรมของผู้ใหญ่ หรือบุคคลใกล้ชิดไปในตัว พิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีตั้งชื่อ (naming ceremony) พิธีทางศาสนา พิธีการขึ้นครองอำนาจของหัวหน้าเผ่า งานฉลองธัญญาหาร ประจำปี (the annual yam festival) การเดินรำในพิธีต่างๆ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เด็กชาวแอฟริกันเห็น อยู่แทบทุกวันและเรียนรู้อย่างซึมซาบซึ่งในวัฒนธรรมของตน

มีนักการศึกษาหลายคนทำนวิจารณ์ว่าการศึกษาแบบดั้งเดิมในแอฟริกา จำกัดเด็กให้อยู่ ในสภาพแวดล้อมในซิดจำกัด เปิดโอกาสให้แสดงออกน้อย การถ่ายทอดนิยมให้ทำตามเป็นเหตุ ให้เด็กในชนเผ่าไม่พร้อมที่จะต่อสู้ หรือยอมรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ และไม่สามารถ คิดสร้างสรรค์ได้ นอกจากทำตามและเชื่อตามกันมาจากบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตามคุณประโยชน์ ของการศึกษาควรจะตัดสินใจจากความสุกความสำเร็จที่สมาชิกในสังคมนั้น ได้รับจากผลของการ ศึกษาไม่ใช่การตัดสินใจด้วยวิธีการพิจารณาด้วยมุมมองจากคนภายนอกเพราะเป็นคนต่าง วัฒนธรรม

ลัทธิอาณานิคม (Colonization) และผลกระทบต่อการศึกษาของชาวแอฟริกัน

การติดต่อระหว่างชาวแอฟริกันกับชนชาติอื่นมีมาหลายศตวรรษก่อนชาวยุโรปจะเริ่ม เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ดังจะเห็นได้จากหลักฐานการใช้เครื่องมือ ภาษา ความคิดแบบตะวันตกจนมี ผู้สันนิษฐานว่า ชาวอาหรับและเอเชียเคยเข้าไปอยู่ในบริเวณแอฟริกาตะวันออกมาก่อนเป็นเวลา นาน ชาวอาหรับมุสลิมขยายถิ่นฐานเข้าไปในตอนเหนือของแอฟริกาตั้งแต่ 1000 ปีก่อน

คริสตกาล และต่อมาได้โยกย้ายลงมาทางทะเลทรายซาฮารา ดังนั้นจึงกล่าวว่าการเดินทางติดต่อกับต่างชาติดั้งแรกอาจเป็นระหว่างชนเผ่าในแอฟริกาตะวันออกเฉียงใต้กับชาวเอเชียหรือแอฟริกาตะวันออกใกล้แถบคาบสมุทรอาหรับในปัจจุบัน

สิ่งสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์การศึกษาในแอฟริกากลางคือนโยบายอาณานิคมซึ่งเปลี่ยนโฉมหน้าประวัติศาสตร์แห่งแอฟริกา ระยะเวลาที่มีการติดต่อกับยุโรปที่สำคัญมี 4 ระยะคือ ระยะแรกระหว่างปี ค.ศ. 1600 – 1800 ซึ่งเป็นปีที่ชาวยุโรปเข้ามาสู่บริเวณชายฝั่งแอฟริกาและเริ่มการค้าทาส ระยะที่ 2 ระหว่างปี ค.ศ. 1850 – 1900 แอฟริกากลางตกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก จึงเริ่มมีการสำรวจภายในทวีปมากขึ้น ระยะที่ 3 ระหว่างปี ค.ศ. 1900 – 1945 มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการปกครองอาณานิคมเป็นการเริ่มต้นที่จะพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และเริ่มมองเห็นความสำคัญของทรัพยากรเหล่านี้ในกลไกตลาดโลก ส่วนระยะที่ 4 คือตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1945 – ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นระยะเวลาแห่งการเรียกร้องอิสรภาพและช่วงเวลาแห่งลัทธิชาตินิยม (nationalism) เกิดขึ้นในภูมิภาค

ถึงแม้ว่าโรงเรียนในแอฟริกากลางมีมาตั้งแต่ก่อนศตวรรษที่ 12 โดยพวกคริสตศาสนานิกาย Copticchristian ซึ่งนับถือกันมากในเอธิโอเปียและพวกมุสลิมที่ตั้งโรงเรียนสอนศาสนาอยู่แต่เดิม แต่โรงเรียนสมบูรณ์แบบยังไม่เกิดขึ้นจนกระทั่งชาวยุโรปเข้ามา

ศาสนาอิสลามเข้ามามีอิทธิพลในแอฟริกาก่อนคริสเตียนแต่ในไนจีเรีย ชาวยุโรปเพิ่งจะเข้ามาถึงทวีปแอฟริกาอย่างจริงจังในราวศตวรรษที่ 19 ก่อนหน้านั้นมีการค้าขาย การค้าทาส การสอนศาสนาบ้าง เมื่อชาวยุโรปมาตั้งโรงเรียนในแอฟริกา จุดประสงค์สำคัญคือ การใช้โรงเรียนเป็นเครื่องมือให้พวกชนท้องถิ่นที่นับถือวิญญาณ (animists) และชาวอิสลาม เข้ารีตเป็นคริสตศาสนิกชน ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นการให้เปล่า พวกมิชชันนารีทำการสอนภายใต้การรับรองและแนะนำของข้าราชการชาวอังกฤษ โดยกำหนดความเป็น “พลเมืองดี” สำหรับแอฟริกาในระหว่างปี ค.ศ. 1850 – 1960 ว่าหมายถึงผู้มีสายเลือดแอฟริกา นับถือศาสนาคริสต์ มีวัฒนธรรมและสติปัญญา ความคิดความอ่านแบบอังกฤษหรือฝรั่งเศส การศึกษาในสมัยนั้นมักหมายถึงการเรียนรู้อักษรโรมัน ไบเบิล จริยธรรมศีลธรรมของคริสเตียน วรรณคดีแบบคริสเตียน มีการเรียนคณิตศาสตร์ ภาษาและงานฝีมือ หลักสูตรทุกอย่างผลิตขึ้นมาเพื่อสร้างคริสตศาสนิกชนที่อ่าน อักษรโรมันได้และสร้างแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบคริสต์ อิทธิพลของศาสนาซึ่งมีมากในทุกประเทศที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษในแอฟริกา (สิโรต ภาคสุวรรณ, 2530 : 15-18)

ก่อนหน้านั้นแอฟริกาตะวันตกเคยรุ่งเรืองมาก และ 300 ปีแห่งการค้าทาสทำให้อาณาจักรแห่งนี้ยากจน พึ่งตนเองไม่ได้และกลายเป็นอาณานิคม การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้ยุโรปพัฒนาล้ำหน้าภูมิภาคอื่น ๆ เอเชียและแอฟริกาเป็นแหล่งวัตถุดิบที่ชาติตะวันตกพากันมาดักตวง

ต่อมาอเมริกาก็มาล่าเอาคนพื้นเมืองไปทำไร่่นา ทำให้ภูมิภาคนี้เป็นพื้นที่ขาดกำลังแรงงานอย่างมาก ดังนั้นในระหว่างศตวรรษที่ 17 – 18 ทวีปนี้จึงได้ชื่อว่า “ทวีปมืด” (Dark Continent) ในปี ค.ศ. 1807 อังกฤษเริ่มประกาศว่าการค้าทาสผิดกฎหมาย ชาติอื่นก็ทำตาม มิชชันนารีจึงเข้ามาพัฒนาทวีป แต่การพัฒนาจะได้ผลสำเร็จขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของประเทศอาณานิคมและความร่ำรวยของชาติยุโรปเจ้าของอาณานิคม (civilising mission of the church) ซึ่งนำสังเกตประการหนึ่งของมิชชันนารีคือพวกที่ถือว่าวัฒนธรรมและศาสนาแอฟริกันนั้นไม่มีระบบแห่งจริยธรรม หรือแบบแผนแห่งความประพฤติกล่าวได้ว่าในความคิดของเขามองแอฟริกาว่าเป็นป่าเถื่อน ดังข้อสังเกตของลอร์ด เอฟ. ดี. ลูการ์ด (Lord F. D. Lugard) นักวิชาการทางด้านแอฟริกันศึกษาชาวอังกฤษ

ในระหว่างช่วงปลายศตวรรษที่ 19 มีการปฏิรูปขนาดใหญ่ในแอฟริกาถึงแม้จะมีการให้เอกราชแก่ประเทศอาณานิคมแล้ว แต่ผลจากสนธิสัญญาเบอร์ลิน (Berlin Conference) ในระหว่าง ค.ศ. 1884 – 1885 เรียกร้องให้มีนโยบายการค้าและพาณิชย์ การเลิกระบบทาส ควบคุมการประกอบอาชีพของชาวยุโรป และการฟื้นฟูสุขภาพจิตใจของคนพื้นเมืองเมื่อเริ่มศตวรรษที่ 20 ประเทศในแอฟริกากลางยกเว้นไลบีเรีย และเอธิโอเปียถูกควบคุมโดยชาวยุโรป สหราชอาณาจักรปกครองดินแดนชายฝั่งทะเลแอฟริกาตะวันตกและภูมิภาคแอฟริกาตะวันออก ฝรั่งเศสปกครองภายในทวีปเป็นส่วนใหญ่ทางด้านแอฟริกาตะวันตกและเบลเยียมปกครองภูมิภาคส่วนกลางของแอฟริกากลาง

นโยบายต่อแอฟริกาในระยะแรกประเทศเจ้าของอาณานิคมเหล่านี้ไม่ได้สนใจพัฒนาแอฟริกานอกจากมุ่งหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการค้า คงมีแต่มิชชันนารีที่ให้ความสนใจชาวแอฟริกันเจ้าของท้องที่ พวกเขาให้ความช่วยเหลือด้านการเสริมสร้างสุขภาพพลานามัยและการศึกษาแบบใหม่รวมทั้งสร้างค่านิยมที่ว่าคนเราจะพบความสุขในชีวิตได้ก็ต่อเมื่อเข้ารับเป็นคริสตศาสนิกชน วิธีการของมิชชันนารีก็คือการปฏิรูปสังคมโดยให้การศึกษาแบบใหม่คือสอนภาษาอังกฤษและศาสนาคริสต์ควบคู่กันไป

ถึงแม้ว่าในแอฟริกาจะมีนโยบายการปกครองอาณานิคมของยุโรปหลายชาติ แต่นโยบายทางด้านการศึกษามีลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือ ประการแรกทุกชาติสนับสนุนการถ่ายทอดการศึกษาของมิชชันนารีคริสเตียน ประการที่สองทุกชาติเห็นการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการบริหาร ผู้บริหารต้องการชาวแอฟริกันที่ได้รับการศึกษาเข้ามาทำงานรับราชการในระดับผู้ช่วยเจ้าอาณานิคมหรือมาเป็นครูถ่ายทอดความคิดใหม่ที่ได้รับจากชาวตะวันตก ประการสุดท้าย ทุกชาติพยายามรักษามาตรฐานทางวิชาการ ในสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาที่ตนเข้าไปตั้งไว้

สำหรับนโยบายการศึกษาในระบบอาณานิคมของอังกฤษ ฝรั่งเศส และเบลเยียม ที่ใช้กับแอฟริกาในระหว่างการปกครองอยู่นั้นมีผลต่อการศึกษาศึกษาของแอฟริกา ดังนี้

อังกฤษหรือสหราชอาณาจักร

ในระยะแรกก็เช่นเดียวกับชาติยุโรปอื่น ๆ ที่เห็นอาณานิคมในแอฟริกาเป็นแหล่งหารายได้และตั้งถิ่นฐานในระยะปลายศตวรรษที่ 19 สหราชอาณาจักรจึงมีนโยบายอ่อนลงให้ความสนใจแก่มนุษยชาติ และพยายามปกครองอาณานิคมให้สอดคล้องกับระบบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย นโยบายของอังกฤษจึงเน้นการสร้างคนพื้นเมืองสำหรับเข้ารับราชการเพื่อพัฒนากลไกของระบบจักรภพ

แนวนโยบายการปกครองอาณานิคมของอังกฤษเป็นการปกครองทางอ้อม (indirect ruled) ทั้งนี้เพราะอังกฤษใช้สถาบันพื้นเมืองเป็นตัวกลางในการใช้อำนาจ แต่นโยบายของอังกฤษนี้จะแตกต่างกันไปตามระดับความเจริญของอาณานิคม ความมั่นคงของระบบบริหารเดิม และจำนวนคนผิวขาวที่ตั้งรกรากในบริเวณนั้น สถาบันการปกครองและระบบความยุติธรรมพื้นเมืองซึ่งมีลักษณะคล้ายประเทศเจ้าของอาณานิคม เช่นในประเทศ กานา ไนจีเรีย เซียร์ราเลโอน โซดีเซียเหนือ และแทนแกนิกา ถูกนำมาใช้มากที่สุด โรงเรียนจัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมหัวหน้าเผ่าหรือลูกเขยของหัวหน้าเผ่า เมื่อสร้างสะพานเชื่อมโยงระหว่างประเทศอาณานิคมและชนพื้นเมืองในบริเวณที่องค์กรท้องถิ่นอยู่ในระดับแรกก็จะมีการควบคุมรัดกุมขึ้น ประเทศโรดีเซียใต้และเคนยา ซึ่งชนเผ่าผิวขาวมีเป็นจำนวนมาก และมีอำนาจทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ สหราชอาณาจักรจึงปล่อยให้ปกครองตนเองมากกว่าประเทศอื่น (ชนิดา รัชกุลพลเมือง, 2525 : 35)

การอาศัยหัวหน้าเผ่าและกรรมการอาวุโสท้องถิ่นช่วยให้ท้องถิ่นปกครองตนเองแบบอังกฤษได้เร็วขึ้น หัวหน้าและผู้มีอำนาจในท้องถิ่นเดิมจะได้รับอำนาจทั้งทางกฎหมาย และการบริหารรวมไปถึงการเก็บภาษี ด้วยวิธีการนี้หัวหน้าเผ่าและกรรมการจึงกลายเป็นผู้สำคัญในการปกครองท้องถิ่น ซึ่งต่อมากลายเป็นการปกครองประเทศด้วยตนเอง นับเป็นพื้นฐานของการปกครองประเทศในเวลาต่อมา

อีกประการหนึ่งในการปกครองของอังกฤษคือพยายามปรับปรุงรูปแบบให้เข้ากับท้องถิ่น ดังนั้นถ้าในอาณานิคมมีชนชาติเอเชีย ยุโรป และแอฟริกาอยู่ อังกฤษก็จะมีโรงเรียนประถมและมัธยม 3 ชาติให้แต่ละชาติได้เรียนเป็นเฉพาะ การดำเนินนโยบายแบ่งแยก (Divided ruled) เช่นนี้ส่งผลให้เกิดนโยบายแยกคนต่างผิวในแอฟริกาได้ในเวลาต่อมา เพราะไม่สามารถรวมกันได้ในส่วนในโรดีเซียใต้และเคนยา ซึ่งเป็นอีก 2 ประเทศที่อยู่ใต้อิทธิพลอังกฤษ ที่มีประชากรผิวขาวจำนวนมาก แต่ก็เกิดนโยบายแยกผิวน้อยกว่าสหภาพแอฟริกาได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสภาพ

ความคุ้นเคยและการยอมรับอำนาจของคนผิวขาวในประเทศนั้น นอกจากนี้ ยังมีรายงานเกี่ยวกับการศึกษาของแอฟริกาขณะที่ยังคงอยู่ปกครองอยู่คือ The Phelps – Stokes Report on Education in Africa กล่าวไว้ว่า รัฐบาลอังกฤษไม่มีนโยบายทางการศึกษาที่แน่ชัด สำหรับอาณานิคมในแอฟริกาก่อนปี ค.ศ. 1925 การบริหารเป็นการปล่อยตามสบาย (laissez - faire) โดยคณะกรรมการท้องถิ่นปรึกษากับมิชชันนารีในท้องถิ่น และข้าราชการในการบริหารการศึกษามีการแข่งขันกันสร้างโรงเรียนระหว่างนิกายต่าง ๆ เมื่อต้องการสร้างโรงเรียนจะต้องตกลงซื้อหาที่ดิน และเกิดความวุ่นวายมาก เพราะแย่งกันสร้างโรงเรียนเพื่อเผยแพร่ศาสนาในลัทธิของตน เป็นสำคัญ

ในปี ค.ศ. 1920 มูลนิธิ Phelps – Stokes Fund ของสหรัฐอเมริกาโดยความร่วมมือของ International Education Board แต่งตั้งคณะกรรมการ 2 ชุด ชุดแรกศึกษาการศึกษาในแอฟริกาตะวันตก แอฟริกาใต้ และแถบศูนย์สูตร ซึ่งคณะนี้ทำรายงานออกมาในปี ค.ศ. 1922 เรียกว่า Education in Africa อีกชุดหนึ่งศึกษาแอฟริกาตะวันออก แอฟริกากลาง และแอฟริกาตะวันออกเฉียงใต้ คณะนี้ทำรายงานเสร็จในปี ค.ศ. 1924 เรียกว่า Education in East Africa วัตถุประสงค์ของคณะกรรมการชุดนี้คือ

1. เพื่อศึกษางานทางด้านการศึกษาที่มีอยู่ในแอฟริกาขณะนั้น
2. เพื่อค้นคว้าและศึกษาความต้องการทางการศึกษาของประชาชน ให้สอดคล้องกับศาสนา สังคม และเศรษฐกิจ
3. เพื่อวัดดูความสอดคล้องระหว่างการศึกษากับสภาพท้องถิ่นที่เป็นอยู่
4. เพื่อทำรายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อ International Education Board ขอการสนับสนุน

รายงานฉบับนี้มีอิทธิพลมากสำหรับการศึกษาในแอฟริกา คณะกรรมการได้วิจารณ์นโยบายการศึกษาของประเทศเจ้าของอาณานิคม และวางข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงการศึกษาในแอฟริกา สำหรับประเทศอาณานิคมของอังกฤษที่สำคัญพบว่า (Abdon Moumouni, 1968 : 40-45)

- การศึกษาในแอฟริกาซึ่งส่วนใหญ่ทำโดยมิชชันนารีไม่ได้คำนึงถึงการพัฒนาชาวแอฟริกาให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิม
- ขาดความสอดคล้องระหว่างการศึกษากับสภาพท้องถิ่นในแอฟริกาขณะนั้น
- ขาดการประสานงาน การควบคุม และหลักการในการทำงานขององค์การที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาระหว่าง หน่วยงานราชการ มิชชันนารี พ่อค้าและตัวแทนของ European American Civilization

- ไม่สนใจให้การศึกษาแก่มวลชนและผู้นำเผ่าพื้นเมืองโดยตรงนัก นอกจากเหตุผลสำคัญคือเผยแพร่วัฒนธรรมและการค้าขาย
- คณะกรรมการเรียกร้องให้มีการปรับปรุงการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นแอฟริกา

รัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษวางนโยบายการศึกษาในปี ค.ศ. 1925 ซึ่งเป็นผลมาจากการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาทางการศึกษาของชาวพื้นเมือง ใน British Tropical African ที่กรุงลอนดอนในปี ค.ศ. 1923

ผลของรายงานฉบับนี้ทำให้อังกฤษประกาศนโยบายการศึกษาซึ่งร่างโดยคณะกรรมการที่ปรึกษาเรื่องการศึกษาคนพื้นเมืองในอาณานิคมของอังกฤษในแอฟริกากลาง (Advisory Committee on Native Education in British Tropical African dependencies) ซึ่งแต่งตั้งในปี ค.ศ. 1923 มีรายละเอียดคือในปี ค.ศ. 1925 ได้ทำ Memorandum on Education in British Colonial Territories มีข้อตกลงคือ

1. รัฐบาลขอสงวนสิทธิในการวางนโยบายการศึกษาและการให้คำแนะนำ ดูแลตรวจตรา อย่างไรก็ตามรัฐบาลสนับสนุนให้มีคณะเอกชนและที่ปรึกษาทางการศึกษาในทุกอาณานิคมเพื่อประสานงานในการจัดการศึกษา
2. การศึกษาคควรจัดให้สัมพันธ์กับสภาพท้องถิ่น เพื่อดำรงรักษาประเพณี และองค์การทางสังคมของท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันการศึกษามีสิทธิในการทำหน้าที่เป็นสื่อแห่งความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น
3. การอบรมสั่งสอนศาสนาและศีลธรรมควรมีในโรงเรียนด้วย
4. การจัดการศึกษาควรทำให้ดีที่สุดเพื่อจะได้กำลังคนที่มีความสามารถ
5. โรงเรียนเอกชนที่จัดได้มาตรฐานควรได้รับความสำคัญเท่าเทียมกับโรงเรียนรัฐบาล และควรได้รับความช่วยเหลือด้านการเงิน
6. การเรียนภาษาพื้นเมืองและการใช้หนังสือเป็นภาษาพื้นเมืองเป็นสิ่งสำคัญมากเห็นควรให้มีการใช้ได้
7. ควรให้ความสำคัญแก่การฝึกหัดครู เพราะการศึกษาจะได้ผลดีต้องมีครูที่มีคุณภาพดี
8. ควรจัดให้มีระบบ "visiting professor" เพื่อให้ครูมาสอนในโรงเรียนชนบท และได้หมุนเวียนกันไปอย่างทั่วถึง
9. การนิเทศการศึกษาควรกระทำในส่วนที่เห็นความสำคัญของวัตถุประสงค์ของการศึกษา และควรร่วมกับ Government system of inspection

10. หน่วยงานรัฐบาลควรร่วมมือจัดการฝึกฝนอาชีพและการศึกษาเทคนิค รวมทั้งจัดให้ได้มาตรฐานกับงานการบริหารด้านอื่น ๆ
11. ให้การศึกษาแก่สตรีและเด็กหญิงมากขึ้น
12. การศึกษาในระดับประถมควรจัดให้แก่เด็กชาย - หญิงทุกคน ในระดับมัธยมควรมีหลายประเภท สถาบันอุดมศึกษาควรได้รับการพัฒนาให้เป็นมหาวิทยาลัย และจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่เพิ่มขึ้นด้วย

นโยบายการศึกษาฉบับนี้เป็นรากฐานการศึกษาของแอฟริกากลางมาเป็นเวลานาน ดังเช่น ประเทศไนจีเรียได้ใช้นโยบายการศึกษาฉบับนี้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1925 จนถึงปี ค.ศ. 1945

ผลจากสนธิสัญญา Phelps - Stokes Commission ค.ศ. 1922 นี้ทำให้รัฐบาลอังกฤษเริ่มให้ความสนใจการศึกษาในอาณานิคมแอฟริมากมากขึ้น เห็นว่าการศึกษาโดยคณะมิชชันนารีเท่านั้นยังไม่เพียงพอสำหรับประเทศ ทั้งนี้เพราะอังกฤษเริ่มจะให้อิสรภาพแก่อาณานิคม และพยายามสร้างอาณานิคมให้พร้อมเพื่อสามารถปกครองตนเองได้ อังกฤษไม่สามารถจะหารูปแบบให้อาณานิคมเหมือนกันหมด ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างในทวีปทางด้านเผ่าพันธุ์เช่น ระหว่างแอฟริกาตะวันตกที่มีชนเผ่าเดียวกัน บริเวณแอฟริกากลาง และตะวันออกซึ่งมีหลายเผ่าพันธุ์ ด้านศาสนา เช่นทางเหนือนับถืออิสลาม ตะวันออกและตะวันตกของไลบีเรียนับถือคริสต์ศาสนา ด้านความเจริญทางเศรษฐกิจ เช่นระหว่างอูกันดาที่มีระดับความเจริญพอควรกับแทนแกนยิกาที่ล้าหลัง และด้านความสมัครใจ เช่นคิคุยู (Kikuyu) สนใจการศึกษามากในขณะที่ชนเผ่ามาไซ (Masai) ไม่นิยมเล่าเรียนแบบใหม่ยังพอใจในการเรียนแบบดั้งเดิม เป็นต้น

การศึกษาซึ่งจัดโดยคณะมิชชันนารีในสมัยแรกนั้นใช้ศึกษาภาษาพื้นเมือง และรัฐบาลอังกฤษก็สนับสนุนวิธีการอย่างนี้ในระดับประถมศึกษา ทั้งนี้เป็นความเชื่อที่ว่าความเข้าใจ ความสามารถให้การศึกษา การตัดสินใจ และความรู้ที่รับคิดชอบจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อใช้ภาษาท้องถิ่นเท่านั้น วิธีการเช่นนี้ได้รับผลทั้งนี้เพราะเด็กแอฟริกันส่วนมากจะไม่เรียนมากกว่าระดับประถมศึกษา เมื่อมาเข้าโรงเรียนจึงได้เรียนวิชาที่จะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต

การใช้ภาษาพื้นเมืองและการแบ่งแยกนโยบายตามผิวอันเป็นส่วนสำคัญของนโยบายแบ่งแยกผิวทำให้อังกฤษถูกวิพากษ์วิจารณ์ และมีคนพื้นเมืองจำนวนมากที่ต้องการการศึกษา เหมือนกับชาวยุโรปมากกว่าการศึกษาที่อังกฤษพยายามให้คงสภาพพื้นเมือง อีกปัญหาหนึ่งก็คือในบางท้องถิ่นที่มีภาษาท้องถิ่นมากจนไม่สามารถแยกได้ว่าภาษาใดควรเป็นภาษาที่ใช้สอน นอกจากนี้การใช้ภาษาถิ่นยังสร้างความแตกแยกระหว่างเผ่าและทำให้การสร้างชาติเป็นไปได้ยาก จึงเป็นปัญหาในการรวมชาติในสมัยต่อมา

นโยบายที่ยังคงไว้ซึ่งการบังคับบัญชาอาณานิคมก็คือในขณะที่อังกฤษมีนโยบายจัดการปกครองและการศึกษาตามท้องถิ่นอังกฤษยังบังคับให้ใช้ข้อสอบของอังกฤษเป็นข้อสอบให้การจบการศึกษา ในชั้นประถมปีที่ 6-8 เด็กนักเรียนจะต้องสอบข้อสอบประถมศึกษาของท้องถิ่น พวกเขาผ่านจึงจะได้เข้าเรียนในโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งใช้เวลา 4-6 ปี จึงจะมีสิทธิเข้าสอบ Cambridge Overseas School Learning Certificate Examination นอกจากนี้ยังจัดชั้นฟอรัม 6 ซึ่งใช้เวลา 2 ปี เพื่อเข้ารับประกาศนียบัตรชั้นสูง การสอบผ่านข้อเขียนเหล่านี้นับว่ามีเกียรติมาก และเป็นทางหนึ่งที่จะได้งานดี ดังนั้นหลักสูตรยุโรปซึ่งหนักไปทางวิชาการจึงเป็นที่นิยม และก่อให้เกิดการต่อต้านเมื่ออังกฤษจะเปลี่ยนอำนาจในการออกประกาศนียบัตรมาให้คณะกรรมการ West African Examination Council ในระดับอุดมศึกษามาตรฐานการศึกษา จึงหมายถึงการมีความผูกพันกับมหาวิทยาลัยลอนดอนหรือมหาวิทยาลัยอังกฤษอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง

นโยบายการศึกษาของอังกฤษประการหนึ่งก็คือการจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการในทุกภาค อำนาจบริหารจะถูกโยกย้ายไปจากภาคสู่จังหวัดและอำเภอ และในบางแห่งอำนาจในการจัดการศึกษาเป็นของผู้นำท้องถิ่นชาวแอฟริกัน อย่างไรก็ตาม โครงสร้างและหลักสูตรการศึกษาของอาณานิคมอังกฤษในบริเวณแอฟริกาตะวันตก ตะวันออก และแอฟริกากลาง มีความแตกต่างกัน แต่การใช้หลักสูตรและข้อสอบมาตรฐานใน 2 ปีแรกของการศึกษาทำให้มีลักษณะบางประการเหมือนกัน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อังกฤษทบทวนนโยบายอาณานิคมขนานใหญ่ และวางนโยบายที่จะนำประชาชนในอาณานิคมให้ปกครองตนเองภายใต้รูปแบบของสหราชอาณาจักร โดยการพัฒนาสถาบันเศรษฐกิจและสังคม และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ในระยะนั้น อังกฤษใช้งบประมาณปีละ 40 ล้านเหรียญแก่อาณานิคมของตน โดยเฉพาะให้การพัฒนาการศึกษาตัวอย่างเช่นประเทศกานา ซึ่งเป็นอาณานิคมแห่งแรกได้รับอิสรภาพ ในปี ค.ศ. 1957 ในระหว่างปี ค.ศ. 1950-1960 ร้อยละ 15 ของงบประมาณประเทศใช้ในการศึกษา ซึ่งเงินจำนวนนี้มากพอที่จะเพิ่มจำนวนนักเรียนในโรงเรียนประถมและมัธยมถึง 2 เท่า และเพิ่มจำนวนโรงเรียนอาชีวศึกษาได้ถึง 5 เท่า

นโยบายการปกครองทางอ้อม โดยให้อำนาจสถาบันท้องถิ่นประสบผลสำเร็จไม่เท่าเทียมกัน ในแอฟริกาตะวันออกซึ่งลัทธิชาตินิยมแพร่เข้าไปช้า และสภาพการปกครองให้อำนาจแก่หัวหน้าเผ่า นโยบายอังกฤษจึงได้ผลในขณะที่ประสบความล้มเหลวในแอฟริกาตะวันตกซึ่งเป็นบริเวณที่มีคนอังกฤษน้อยและลัทธิชาตินิยมรุนแรง แต่นโยบายนี้ถูกวิจารณ์ว่าไม่ยุติธรรมเพราะถึงแม้เป้าหมายจะเพื่อการปกครองแต่ผู้นำอังกฤษไม่เคยปรึกษาหรือคำนึงถึงความต้องการของคน

พื้นเมืองเลย กระนั้นก็ตามอังกฤษสามารถสร้างกระบวนการยุติธรรม สถาบันและระบบการเมือง สถาบันการศึกษาตามแบบยุโรปให้เป็นที่ยอมรับของแอฟริกาในหลายประเทศได้และเป็นรากฐานสืบมา

ฝรั่งเศส

นโยบายปกครองอาณานิคมของฝรั่งเศสซึ่งถือปฏิบัติตั้งแต่เริ่มเข้าไปมีอำนาจในแอฟริกาในศตวรรษที่ 19 จนถึงปี ค.ศ. 1958 คือการสร้างอารยธรรมให้ในรูปแบบที่ไม่ใช่แบบแอฟริกัน ดังนั้นชาวฝรั่งเศสจึงยึดหลัก “การสมานลักษณะ (assimilation) หรือการผสมกลมกลืนระหว่าง 2 วัฒนธรรม เป้าหมายสำคัญคือเพื่อที่จะหล่อหลอมชาวต่างถิ่นนี้กับวิถีชีวิตแบบฝรั่งเศส เพื่อให้ยอมรับระบบการเมือง สังคม และวัฒนธรรมฝรั่งเศสทั้งทางการคิดและการกระทำ ทั้งนี้เพราะชาวฝรั่งเศสเชื่อมั่นในความ “เหนือกว่า” และ “สูงกว่า” ของอารยธรรมและวัฒนธรรมของตน (ศิริโรต ภาคสุวรรณ, 2536 : 50-55)

ชาวฝรั่งเศสต้องการล้มล้างวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งด้านความเชื่อและศาสนาโดยเห็นว่าพวกคนพื้นเมืองควรหันมายึดแบบอย่างตะวันตก พวกเขาพยายามเลิกระบบการรวมกลุ่มแบบเผ่าพันธุ์วงศ์วาน และพยายามให้คนพื้นเมืองหันมานับถือคริสตศาสนา อย่างไรก็ตามในเวลาไม่ช้านักฝรั่งเศสก็เห็นว่าการบังคับให้ยอมรับทำตามแบบนี้ไม่ใช่วิธีการที่ดีจึงหันมาใช้วิธีการรวมพวกหรือการประสานกัน (association) โดยการให้การศึกษาแก่ชาวแอฟริกันบางกลุ่ม ผู้นำมวลชนและผู้ที่มีโอกาสได้เป็นผู้นำ คนชั้นนำเหล่านี้ได้รับสิทธิให้เป็นพลเมืองฝรั่งเศสอย่างสมบูรณ์

แทนที่ฝรั่งเศสจะใช้สถาบันท้องถิ่นแบบอังกฤษ ฝรั่งเศสกลับตั้งสถาบันของตนซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐบาลของนครหลวง (metropolitan government) สถาบันเหล่านี้ดำเนินงานโดยข้าราชการฝรั่งเศส แต่ก็ยังมีผู้นำแอฟริกันที่ได้รับการศึกษาเข้ามาช่วยการบริหารและดำเนินงานทางเศรษฐกิจบ้าง และจำนวนผู้นำแอฟริกันนี้ก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นที่กล่าวขวัญว่าฝรั่งเศสเปิดโอกาสให้ชาวแอฟริกันเข้ามาดำรงตำแหน่งหัวหน้าหรือผู้นำมากกว่าประเทศอื่น

การวิเคราะห์นโยบายการศึกษาของฝรั่งเศสจะชี้ให้เห็นว่าฝรั่งเศสวางบทบาทชาวแอฟริกันภายใต้การเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสต่างจากอังกฤษ แผนการศึกษาฉบับแรกร่างขึ้นในปี ค.ศ. 1903 และไม่มีปรับปรุงจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914 - 1917) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากแรงผลักดันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แทนที่ฝรั่งเศสจะจัดการศึกษาหลายรูปแบบตามสภาพท้องถิ่นแบบอังกฤษ ฝรั่งเศสกลับจัดระบบการศึกษาในอาณานิคมเหมือนกับเมืองแม่ของตน นั่นคือ การศึกษาทางศิลปศาสตร์ (liberal) และการมีนโยบายแบ่งแยกโบสถ์ - รัฐ (church - state) คือฝ่ายศาสนจักรกับฝ่ายอาณาจักรแยกกัน การศึกษาในแอฟริกาเป็น

การจัดให้เปล่าและไม่เกี่ยวกับศาสนา อย่างไรก็ตามฝรั่งเศสก็ไม่ห้ามให้มิชชันนารีจัดการศึกษาดังจะเห็นได้จากกระทั่งปี ค.ศ. 1954 หนึ่งในสามของชาวแอฟริกันเข้าศึกษาในโรงเรียนประถมของมิชชันนารี ในขณะที่ในเมืองแอมมีมีการต่อต้านลัทธิที่ให้พระมีอำนาจในทางการเมือง (clericalism) รัฐบาลฝรั่งเศสกลับสนับสนุนและให้ความสำคัญแก่โรงเรียนของมิชชันนารีเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดนโยบายรัฐ

หลังจากประกาศนโยบายสมานลักษณะ (assimilation) การสอนทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนมิชชันนารีใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาสอนในระดับต้น ๆ วิธีการนี้ฝรั่งเศสคิดว่าไม่เพียงแต่กระตุ้นความสนใจและความรู้วัฒนธรรมฝรั่งเศส แต่ยังเป็นเครื่องมือรวมกลุ่มชุมชนที่มีอยู่มากมายในสังคมพื้นเมือง ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าด้วยเหตุที่เด็ก ๆ เข้าโรงเรียนเพียง 2 ปี ย่อมไม่นานพอที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมฝรั่งเศสได้ อีกวิธีการหนึ่งสำหรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนและการจัดการศึกษาให้เปล่าแก่กลุ่มเผ่าพันธุ์และเชื้อชาติในบริเวณนั้น ทั้งนี้เพื่อให้เด็กแอฟริกันที่ได้คบหากับเด็กฝรั่งเศสนิยมชมชอบการดำเนินชีวิตแบบฝรั่งเศส

ชนชั้นนำของชาวพื้นเมืองแอฟริกันถือว่าเด็กที่เรียนในระบบของฝรั่งเศสเป็นสื่อกลางระหว่างชาวฝรั่งเศสและคนป่าพื้นเมือง ชนกลุ่มนี้ประกอบด้วยเด็กแอฟริกันที่เรียนในโรงเรียนประถมศึกษาได้ดี และสอบผ่านการสอบคัดเลือกในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา หัวหน้าเผ่าและบรรดาลูกชายก็ถูกจัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำและได้รับการศึกษาในโรงเรียนเฉพาะเช่นเดียวกับชนชั้นนำกลุ่มอื่น

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่มีงบประมาณจำกัดเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการว่างงานของผู้ได้รับการศึกษาระดับสูง ฝรั่งเศสจึงจำกัดหลักสูตรมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาให้เหลือเฉพาะวิชาที่จะผลิตกำลังคนในด้านที่ต้องการ ในระดับประถมศึกษาพยายามจัดหลักสูตรให้จบในตัวเอง โดยการเน้นเกษตรกรรมและการศึกษาด้านอาชีพ แต่ชาวแอฟริกันสมัยใหม่ไม่ค่อยพอใจโรงเรียนอาชีพเพราะต้องการศึกษาต่อในระดับสูง เพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นเดียวกับอังกฤษ ฝรั่งเศสก็มีนโยบายให้อาณานิคมปกครองตนเอง แต่ด้วยเหตุแห่งความแตกต่างระหว่างดินแดนอาณานิคมเอง ทำให้ชาวแอฟริกันได้รับโอกาสทางการศึกษาไม่เท่าเทียมกัน แม้ว่าอุดมมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาจะเหมือนกันทุกแห่งก็ตาม ตัวอย่างเช่น ดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศสในแอฟริกาตะวันตกซึ่งมีทรัพยากรและระดับความเจริญสูงฝรั่งเศสสามารถจัดระบบการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ มีโรงเรียนเกษตรกรรมในชนบทและโรงเรียนอาชีพะในเขตเมือง นอกจากนี้ยังเปิดสอนหนังสือแก่ผู้ใหญ่และเปิดโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กผู้หญิง ในทางตรงกันข้ามอาณานิคมฝรั่งเศสแถบบริเวณเส้น

ศูนย์สูตรซึ่งเป็นบริเวณแห้งแล้งมีแต่โรงเรียนมิชชันนารีสอนระดับเบื้องต้น และการศึกษาผู้ใหญ่ก็ไม่มีจัดขึ้น จนกระทั่งปี ค.ศ. 1951 ทำให้คนได้รับการศึกษาไม่เท่ากัน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝรั่งเศสมีนโยบายที่จะจัดตั้งสมาพันธ์ (union) ของรัฐต่างๆ ในฝรั่งเศส และถือว่าอาณานิคมของตนในแอฟริกาเป็นรัฐนอกแดนหรือดินแดนโพ้นทะเล (Overseas territories) ดังนั้นจึงมีการให้สัญชาติฝรั่งเศสแก่ชาวแอฟริกันทุกคนในอาณานิคมพร้อมกันนั้นก็เพิ่มการช่วยเหลือและให้การพัฒนา เช่น ภายใต้มูลนิธิ FIDES (Fund for Economic and Social Development to the Overseas Territories) ซึ่งจัดตั้งในปี ค.ศ. 1959 และภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น FAC (Fund for Aid and Cooperation) รัฐบาลฝรั่งเศสต้องให้เงินถึงปีละ 240 ล้านดอลลาร์ เพื่อใช้จ่ายส่วนใหญ่ในด้านการศึกษาโดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาของประเทศอาณานิคมในแอฟริกา

นโยบายการศึกษา ก่อนปี ค.ศ. 1946 ชาวฝรั่งเศสยังดูแลวัฒนธรรมพื้นเมือง มีแนวความคิดว่าควรให้สัญชาติฝรั่งเศสแก่ชาวแอฟริกันจำนวนน้อยที่สุด แต่นโยบายใหม่ได้ปรับปรุงแนวทางการศึกษาโดยให้ความสนใจแก่การจัดโรงเรียนซึ่งจะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมแบบแอฟริกัน และมีนโยบายยอมรับวัฒนธรรมแอฟริกัน จัดให้มีบริการทางการศึกษาทั้งในรูปให้การศึกษาในโรงเรียนและความช่วยเหลือทางเทคนิค การศึกษาขั้นมูลฐาน การต่อสู้เพื่อขจัดความไม่รู้หนังสือ และการพัฒนาทรัพยากรด้านต่างๆ ในการสอนผู้ใหญ่ก็ยังใช้ภาษาพื้นเมืองอีกด้วย (ชนิดา รัชภัทเมือง, 2525 : 60)

ถึงแม้ว่าจะมีการขยายการศึกษาอย่างมากในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ปรากฏว่าปี ค.ศ. 1962 มีเด็กที่มีอายุที่ต้องเข้าโรงเรียนเข้าศึกษาในโรงเรียนเพียงร้อยละ 25-30 เท่านั้น และถึงแม้ฝรั่งเศสจะภูมิใจที่มีนักประพันธ์ชาวพื้นเมืองแอฟริกาที่มีชื่อเสียงเกิดขึ้นในขณะนั้นแต่ก็ไม่่น่าภูมิใจนักหากพิจารณาดูการเข้าเรียนในโรงเรียนอาณานิคมฝรั่งเศสซึ่งแสดงว่าร้อยละ 5 เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ฝรั่งเศสมีมหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียวในแอฟริกาคือ มหาวิทยาลัยแห่งดาการ์ (Dakar) อยู่ในประเทศเซเนกัล (Senegal) ตั้งในปี ค.ศ. 1958 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะฝรั่งเศสกดดันมาตรฐานการศึกษาในระดับสูงเกินไปจึงไม่ขยายการศึกษาระดับสูงเพิ่มขึ้น

ผลจากการตั้งสาธารณรัฐที่ 5 (Fifth Republic) ในประเทศฝรั่งเศสทำการปกครองฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1958 แนวคิดในการสร้างสมาพันธ์ฝรั่งเศสก็ถูกแทนที่โดยแนวคิดในการสร้างชุมชนฝรั่งเศส-แอฟริกัน (Franco-African Community) นโยบายการปกครองให้สิทธิอาณานิคมที่จะเลือกอยู่ในสมาพันธ์หรือจะแยกตัวเป็นอิสระภาพ ในปีนั้นประเทศกินี (Guinea) เป็นอาณานิคมแห่งเดียวที่ต้องการอิสระภาพ แต่ภายในปี ค.ศ. 1961 อาณานิคมฝรั่งเศสอีก 8 แห่งก็

ทำตาม แต่ถึงกระนั้นฝรั่งเศสยังคงมีความสัมพันธ์กับดินแดนเหล่านั้นในด้านความช่วยเหลือด้านอื่นจึงทำให้ลักษณะแบบฝรั่งเศส (Frenchness) ในสถาบันการเมืองรวมทั้งโรงเรียนได้ถูกทำลายลง และคงมีลักษณะความเป็นฝรั่งเศสน้อยลงไปทุกขณะ ชาติที่แยกตัวไปก็พัฒนาความเป็นชาติของคนขึ้นแทนที่

เบลเยียม

ในปี ค.ศ. 1908 รัฐบาลเบลเยียมอ้างหน้าที่ของประเทศและความจำเป็นระหว่างประเทศเข้ามาบริหารประเทศคองโก (Congo Free State) นโยบายอาณานิคมของเบลเยียมที่ประกาศออกมาอยู่กึ่งกลางระหว่างนโยบายของอังกฤษและฝรั่งเศส นั่นคือ นโยบายแบ่งแยกไม่เข้มงวด (modified Differentiation) ชาวเบลเยียมต่างจากชาวฝรั่งเศสคือไม่นิยมถ่ายทอดวัฒนธรรมยุโรป แต่นิยมที่จะพัฒนาสถาบันเศรษฐกิจสังคมพื้นเมืองและมีนโยบายปกครองทางอ้อมแบบอังกฤษจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่รัฐบาลเบลเยียมต่างจากอังกฤษตรงที่ไม่ปล่อยให้สถาบันท้องถิ่นปกครองตามความต้องการของประชาชนที่เป็นแอฟริกันหรือยุโรป ผู้อยู่อาศัยในอาณานิคมจะไม่มีส่วนร่วมในการปกครองใด ๆ ทั้งสิ้น

ในประเทศคองโก รัฐบาลเบลเยียมมุ่งพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและเพิ่มผลผลิตของประชาชนโดยเฉพาะด้านเหมืองแร่ ด้วยเหตุนี้เบลเยียมจึงต้องการกำลังคนมาก จึงทุ่มเทการพัฒนาการศึกษาและการอาชีวศึกษา นโยบายการศึกษาอันนี้ประกอบกับการที่คองโกมีกำลังแรงงานฝีมืออยู่มากทำให้คองโกภายใต้อาณานิคมของเบลเยียมมีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีที่สุดในแอฟริกากลางในขณะนั้น

เบลเยียมให้การศึกษแก่อาณานิคมของตนแตกต่างกันตามชนเผ่าและเน้นการใช้ภาษาพื้นเมืองในระดับต้น ๆ ของการศึกษา อย่างไรก็ตามเบลเยียมไม่สนับสนุนการศึกษาระดับสูง ดังจะเห็นได้ว่าชาวคองโกไม่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาซึ่งเป็นขั้นบันไดสู่มหาวิทยาลัยเลย จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จอร์จ เอช. ที. คิมเบิล (George H.T. Kimble) ได้บันทึกไว้ในหนังสือ Tropical Africa (1961) ให้ข้อสันนิษฐานว่าเหตุที่นโยบายการศึกษาของเบลเยียมเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ความรู้สึกปกป้อง (paternalism) หรือเหตุผลทางศาสนานั้นคือประการแรก เบลเยียมเห็นว่าการให้ประชาชนร้อยละ 90 มีการศึกษาบ้างเล็กน้อยเพื่อที่พวกเขาจะได้เข้าใจการกระทำของรัฐบาลและมีความสามารถช่วยเหลืองานรัฐบาลได้บ้างดีกว่าจะให้อีกร้อยละ 10 มีการศึกษาจนคอยบอกว่ารัฐบาลควรจะทำอะไรบ้าง อีกประการหนึ่งเบลเยียมถือปฏิบัติตามคำสอนศาสนาที่ว่าควรให้การศึกษแก่ปวงชนจึงทำให้ตามหน้าที่เท่านั้น

รัฐบาลเบลเยียมอาศัยมิชชันนารี ในการจัดการศึกษามากกว่าอังกฤษ หรือฝรั่งเศสเสียอีก คณะมิชชันนารีทั้งคาทอลิกและโปรเตสแตนต์เน้นเฉพาะการศึกษาของรัฐบาลแต่ยอมใช้ภาษาพื้นเมืองเฉพาะหนังสือแบบเรียนคัดเขียนเท่านั้น หน้าที่ของโรงเรียนประถมศึกษาเหล่านี้ก็คือการผลิตเสมียนและยึดเป็นนโยบายมาจนกระทั่งศตวรรษที่ 20 (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2525 : 30)

โรงเรียนในคองโกแบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดยแบ่งตามประวัติความเป็นมาได้แก่ โรงเรียนตำบลหรือโรงเรียนของเอกชน (parochial school) ซึ่งไม่ได้รับเงินอุดหนุน โรงเรียนที่ได้รับการอุดหนุนคือโรงเรียนรัฐบาลของศาสนา (congreganist school) และโรงเรียนรัฐบาลที่ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ (secular school) ส่วนโรงเรียนเอกชนที่ได้รับเงินอุดหนุนมีน้อย ข้อแตกต่างระหว่างโรงเรียนแต่ละประเภท คือโรงเรียนเอกชนที่ได้รับเงินอุดหนุนต้องทำตามมาตรฐานที่รัฐบาลกำหนดจึงได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาล โรงเรียนรัฐบาลของศาสนาเป็นโรงเรียนที่รัฐบาลจัดตั้งแต่ให้มิชชันนารีดำเนินงาน ส่วนโรงเรียนรัฐบาลแบบทางการซึ่งเกิดหลังสุด จัดตั้งและดำเนินการ โดยรัฐบาลโดยตรง

ในปี ค.ศ. 1959 โรงเรียนทุกแห่งที่สามารถเลื่อนระดับวิทยฐานะของตนตามมาตรฐานรัฐบาลให้ทั้งในด้านบุคลากร หลักสูตร ตำราเรียน เครื่องมือ เครื่องใช้ และจำนวนนักเรียนจะได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลและจะต้องให้รัฐบาลเข้าไปตรวจตราได้ นโยบายนี้ทำให้การเรียนการสอนและมาตรฐานดีขึ้น

โรงเรียนรัฐบาลแบบทางการบางแห่งและโรงเรียนภายใต้การดำเนินการของรัฐบาลคองโกซึ่งสร้างขึ้นก่อนปี ค.ศ. 1954 บางแห่งนั้นมีบุคลากรที่เป็นโรมันคาทอลิก ภายหลังปี ค.ศ. 1954 โรงเรียนที่เปิดให้จะต้องดำเนินการโดยฆราวาส นอกจากโรงเรียนทั้งของรัฐบาลและมิชชันนารี บริษัทพาณิชย์และอุตสาหกรรมบางแห่งก็จัดการศึกษาทั้งระดับประถมและอาชีวศึกษาให้บุตรหลานของพนักงาน นอกจากนั้นยังสนใจการศึกษาผู้ใหญ่ทั้งในรูปการอ่านหนังสือได้ การรักษาสุขภาพอนามัย และการฝึกอาชีพเพื่อยกคุณภาพพนักงาน

ระบบการศึกษาของเบลเยียมใช้เวลาเรียนระดับประถมศึกษา 5 ปี และแบ่งเป็นประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ต่อด้วยระดับหลังประถมศึกษา 3 ปี เด็กแอฟริกันที่เรียนเก่งมากจะได้รับการคัดเลือกให้เข้าเรียนหลักสูตรพิเศษในระดับมัธยมศึกษาแทนการเข้าเรียนประถมศึกษาตอนปลาย การศึกษาในระดับมัธยมศึกษานี้นอกจากจะมีหลักสูตรอาชีวศึกษา เบ็ดเสร็จใช้เวลาเรียน 6 ปี และมีลักษณะเหมือนกับโรงเรียนมัธยมศึกษาฝรั่งเศสมากกล่าวคือโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบใหม่ (modern secondary school) มัธยมตอนต้น (3 ปี) จะใช้หลักสูตรสามัญในขณะที่มัธยมตอนปลาย (3 ปี) เปิดวิชาเฉพาะ 4 สาขา คือ การบริหารและการพาณิชย์

การสำรวจ (survey) วิทยาศาสตร์ (เตรียมเกษตรศาสตร์ สัตวแพทยศาสตร์ และแพทยศาสตร์) และการศึกษาหลักสูตร โรงเรียนมัธยมศึกษาอีกประเภทหนึ่งเน้นด้านวิชาการมากกว่า เปิดสอน

โปรแกรมการเรียนภาษาและวิทยาศาสตร์และใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาในการเรียนการสอน

มหาวิทยาลัยแห่งแรกของคองโกจัดตั้งขึ้นโดยชาวคาทอลิก ในปี ค.ศ. 1954 คือ มหาวิทยาลัยโลวานีเยม (Lovanium) ใกล้เมืองเลโอโพลด์วิลล์ (Leopoldville) มหาวิทยาลัยแห่งนี้ผูกพันกับมหาวิทยาลัยคาทอลิกแห่งลูเวิน (Louvain) เหมือน ๆ กับมหาวิทยาลัยในอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งผูกพันกับมหาวิทยาลัยลอนดอน เบลเยี่ยมจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งที่สองในคองโกในปี ค.ศ. 1956 คือมหาวิทยาลัยแห่งรัฐ (The State University หรือ Université de l'Etat) ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยรัฐบาลแห่งคองโก (Université Officielle du Congo) ที่เมืองเอลิซาเบทวิลล์ (Elizabethville) แต่ในเวลาต่อมาการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เบลเยี่ยมอ้างว่าเป็นเพราะนโยบายหลักรุ่งให้ความสำคัญในระดับประถมและมัธยม อย่างไรก็ตามสถิติที่เบลเยี่ยมอ้างก็ยังไม่เป็นที่เชื่อถือนัก อีกทั้งมีข้อเท็จจริงปรากฏว่าเมื่อคองโกได้รับอิสรภาพมีผู้จบมหาวิทยาลัยเพียง 16 คน

ประการสุดท้าย นโยบายการศึกษาของเบลเยี่ยมในคองโกได้รับการวิจารณ์ว่า “น้อยเกินไปและช้าเกินไป” (too little, too late) เช่นเดียวกับอังกฤษและฝรั่งเศส เบลเยี่ยมนำความเป็นโลกใหม่ไปเผยแพร่ในแอฟริกาไม่ว่าจะเป็นระบบการสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง วิทยาศาสตร์การแพทย์ เทคโนโลยีใหม่ ๆ และระบบโรงเรียนแบบยุโรป ถึงแม้ว่าเบลเยี่ยมจะไม่กระตือรือร้นที่จะทำให้แอฟริกันเป็นยุโรป (Europeanized) ดังเช่นฝรั่งเศสแต่พวกเขาก็ไม่ค่อยยอมรับนับถือแอฟริกันที่ได้รับการศึกษาในระดับเท่าเทียมกับตน ถึงแม้ว่าเบลเยี่ยมจะสอนวิชาที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต แต่พวกเขาไม่สอนในด้านวิธีการดำเนินงานของรัฐบาล การบริหารการเงินและการบริหารทั่วไป นอกจากนี้ยังไม่ส่งเสริมการสร้างชาติเหมือนประเทศอื่น ทำให้คองโกมีรากฐานการศึกษาไม่มั่นคงนัก เมื่อได้รับเอกราชจึงเหมือนเริ่มสร้างระบบการศึกษาของตนเองใหม่

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแอฟริกาและผลกระทบต่อการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องราวของสังคมแอฟริกันจำเป็นต้องศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างต่อเนื่องเหมือนอย่างที่มีมาร์กาเรต มีด (Margaret Mead) นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงกล่าวไว้ในหนังสือ New Lines For Old ว่าผู้ที่มีบุคลิกภาพดี มีทัศนคติทางสังคม ค่านิยม และทักษะที่เหมาะสมเท่านั้นจึงจะได้เลื่อนฐานะจากการเป็นสมาชิกสังคมแบบดั้งเดิมมาสู่สมาชิกโลกสมัยใหม่ได้ในช่วงอายุหนึ่ง

ชาวแอฟริกันจำนวนมากจึงค่อนข้างจะนิยมให้มีการเปลี่ยนแปลงและให้มีการเปลี่ยนรูปร่างรวดเร็ว และฉับพลัน อย่างไรก็ตามถึงแม้ทุกวันนี้ก็ยังมีแอฟริกาบางส่วนที่มีชีวิตอยู่แบบดั้งเดิมและไม่ยอมรับวัฒนธรรมแบบใหม่ เพราะวัฒนธรรมเดิมได้ฝังรากลึกและวัฒนธรรมใหม่ไม่สามารถเข้าไปถึงเพราะสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นอุปสรรคมาตั้งแต่อดีต

ปัญหาในแอฟริกาไม่ได้อยู่ที่การยอมรับและใช้ความรู้จากตะวันตกให้เป็นประโยชน์ แต่เป็นปัญหาการอยู่รอดของชาติที่มีอาณาเขตคาบเกี่ยวกับกลุ่มเผ่าพันธุ์อื่นและการอยู่ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม ประเทศใหม่ในแอฟริกาจึงไม่เพียงแต่จะต้องปรับปรุงระบบเศรษฐกิจให้เข้ากับตลาดโลก แต่ยังต้องรักษาความมั่นคงทางการเมืองภายในประเทศอีกด้วย เพราะเกิดความขัดแย้งกันอยู่ระหว่างเผ่าพันธุ์ที่ไม่สามารถรวมกันได้ตั้งแต่สมัยเป็นอาณานิคม

ปัญหาเศรษฐกิจโดยรวมอาชีพของชาวแอฟริกันพื้นเมืองคือนักสะสมอาหาร นักล่าสัตว์ ตกปลา เก็บผลไม้ป่า ซึ่งเป็นอาชีพเดิมของมนุษยชาติ เช่นพวกพิกมี (Pygmy) ในพื้นที่ราบตอนเหนือของคองโก หรือพวกบุชแมน (Bushman) ในกาลาฮารี (Kalahari) หรือเป็นนักเลี้ยงสัตว์เหมือนพวกมาไซ (Masai) ในแอฟริกาตะวันออกเป็นเจ้าของปศุสัตว์หรือพวกโซมาลี (Somali) ในประเทศโซมาลีเป็นเจ้าของฝูงอูฐ หรือเป็นผู้ทำไร่ไถนาเหมือนพวกคิกูยู (Kikuyu) และพวกที่อาศัยตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ มักทำการเกษตร หรืออาจทำมากกว่า 1 อาชีพก็ได้ในบางพื้นที่

ในบางท้องที่ระบบแลกเปลี่ยนสินค้ายังคงมีอยู่แบบเดิม แต่ในบริเวณที่ได้รับอิทธิพลยุโรปก็จะมีการใช้เงินตรา และมีอาชีพที่ทำรายได้เพิ่มขึ้น คนแอฟริกันจำนวนมากละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมไปทำงานในโรงงาน ทำเหมืองหรือการค้าพาณิชย์ ส่วนหนึ่งยังเชื่อได้ว่าคนที่ทำมาหากินจากพื้นดินยังคงมีจำนวนมากกว่า โดยเฉพาะในแอฟริกากลาง ดังนั้นปัญหาเศรษฐกิจจึงอยู่ที่การใช้ประโยชน์จากพื้นดิน

ปัญหาของผู้เลี้ยงสัตว์ในทุ่งหญ้าและชาวนามีมากมาย เป็นต้นว่า โรคติดต่อ การเก็บรักษาเนื้อ นม และอาหารอื่น ๆ การหาหญ้าแห้งที่กินได้ให้สัตว์เลี้ยงและการหาตลาด ฯลฯ เป็นปัญหาสำหรับเจ้าของปศุสัตว์ ปัญหาการขาดฝนการขาดแหล่งน้ำ สภาพดินเสื่อม การเผาต้นไม้ ฯลฯ เป็นปัญหาของชาวไร่ชาวนาชาวสวน ชาวแอฟริกันนั้นบางครั้งก็เป็นกำลังของเศรษฐกิจ แต่บางครั้งก็เป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพราะความไม่รู้ ความยากจน และการกลัวความเปลี่ยนแปลง บางครั้งอาจขัดขวางการเพิ่มผลผลิต การจัดระบบตลาด ในทางตรงกันข้าม ชาวแอฟริกันก็มีวิญญูณแห่งการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมมากกว่าที่ชาวยุโรปคาดคิด แต่เดิมนั้นชีวิตของพวกเขาขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยต่อสภาพท้องถิ่น ปัจจุบันจะขึ้นกับความสามารที่จะพัฒนาความสามารถของบุคคลและการมีสายตาไกลมองเห็นการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

โครงการการปฏิรูปและการทดลองหลายอย่างเกิดขึ้นจากการตระหนักถึงความสำคัญ
ของเกษตรกรรม อำนาจของอาณานิคมและตัวแทนรัฐบาล รัฐบาลให้การสนับสนุนการปลูกพืช
หมุนเวียน การเกษตรผสม (เลี้ยงสัตว์และปลูกพืช) และการอพยพสร้างแหล่งทำมาหากินใหม่
มีการจัดทำฟาร์มทดลองและฟาร์มตัวอย่าง รวมทั้งการสร้างโรงเรียนเกษตรกรรม อย่างไรก็ตาม
เป็นที่น่าสังเกตว่าการศึกษาด้านเกษตรกรรมยังไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควร ในรายงานของ
คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรประกาศนียบัตรการศึกษาระดับสูงและอุดมศึกษาในไนจีเรีย
ปี ค.ศ. 1960 (ดวงใจ, 2521 : 10-13) แนะนำให้เพิ่มการผลิตและการศึกษาทางเกษตรกรรม
เพราะเหตุที่ว่าเกษตรยังล้าหลังและขาดความสนใจที่จะพัฒนา คนส่วนใหญ่หันไปทาง
อุตสาหกรรมและการก่อสร้างมากกว่าที่จะปรับปรุงการเกษตร

ในรายงานฉบับนี้ให้ความสำคัญแก่ผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตรว่า เกษตรกรเป็นกำลัง
คนระดับสูงที่เป็นที่ต้องการมากที่สุด และแนะนำให้สร้างโรงเรียนเกษตรกรรมในระดับมัธยม
และระดับสูงซึ่งรวมทั้งส่งเสริมการวิจัย ตลอดจนจัดให้มีหลักสูตรฟื้นฟูความรู้ (refresher
course) สำหรับเกษตรกรรุ่นใหม่และรุ่นเก่าได้ทำประโยชน์ เพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น

วิทยาลัยใหม่ ๆ ในอาณานิคมของอังกฤษเสนอโปรแกรมประกาศนียบัตรและปริญญา
ทางเกษตรกรรม ฝรั่งเศสออกมาในรูปการตั้งศูนย์ฝึกหัด และวิทยาลัยเทคนิคเกษตรกรรม ซึ่งมี
หลักสูตรเทียบได้กับ lycee premier cycle ในคองโกมีศูนย์ฝึกงานเกษตรกรรมเป็นศูนย์ปฏิบัติ
งานเพิ่มเติมจากการเรียนในห้องเรียน (extension work) และเปิดสาขาเกษตรกรรมชั้นสูงที่
มหาวิทยาลัยโลวาเนีย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าวิชาการเกษตรนี้ไม่เป็นที่นิยม และเยาวชน
แอฟริกันส่วนหนึ่งศึกษาการบริหาร วิชาชีพ และงานเทคนิคมากกว่าการเรียนด้านเกษตรกรรม

มีการอพยพสร้างแหล่งทำมาหากินใหม่ (resettlement program) หลังสงครามโลก
ครั้งที่ 2 เป็นอีกโครงการหนึ่งที่น่าศึกษาเพราะมีความล้มเหลวมาก อาทิโครงการที่ดามังโก
(Damango) ในประเทศโกลด์โคสต์ (Gold Coast) ซึ่งเริ่มในปี ค.ศ. 1949 โครงการ โมควา
(Mokwa) ในไนจีเรีย ในปี ค.ศ. 1949 และโครงการกราวนด์ นัท แพลน (Groundnut Plan)
ในแทนแกนซิกา ความล้มเหลวของโครงการเป็นเพราะการขาดความรู้ทางเทคนิคและการวางแผน
โครงการอื่นในอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศสจัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาดินแดน ทำนา และการ
ลดความหนาแน่นของประชากร โครงการที่ได้รับความสำเร็จพอควรมี อาทิ โครงการนิคม
ในเจอร์ วัลเลย์ (Niger Valley) ของฝรั่งเศส ซึ่งมีคนประมาณ 35,000 คน อพยพมาในปี ค.ศ.
1958 และได้ปรับที่ดินเพาะปลูกใหม่อีกถึง 100,000 เอเคอร์ มีการสร้างที่อยู่อาศัยและบริการ
สาธารณสุข การแพทย์ การศึกษา เป็นบริการให้เปล่า คนที่อพยพมาจะสร้างหมู่บ้านโดยแยกตาม

กลุ่มวัฒนธรรมเดิม โครงการนี้ทำสำเร็จตามรูปแบบในปี ค.ศ. 1964 นับเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการศึกษาในรูปแบบใหม่ให้ชาวพื้นเมือง

นอกจากนี้ยังมีปัญหาในด้านการทำเหมือง การพาณิชย์และอุตสาหกรรม อันเป็นผล มาจากการขาดแคลนเงินและความรู้ทางเทคนิค ทำให้ชาวแอฟริกันไม่ค่อยสนใจ โดยเฉพาะการเงินเมื่อเงินตราเข้าไปในแอฟริกา นักเศรษฐศาสตร์บางคนว่า การใช้เงินตราขัดกับวัฒนธรรมเดิม บ้างก็ว่าคนแอฟริกันจัดการด้านการเงินไม่เป็นเพราะแต่เดิมใช้สินค้าแลกเปลี่ยนกัน ทำให้จัดระบบการเงินไม่ดี

ปัญหาด้านแรงงานก็คือแอฟริกันนิยมทำงานเพียงเพื่อให้ได้เงินมาซื้อของที่ต้องการ ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และการขาดแรงงานที่เหมาะสมในระดับแรงงานกึ่งฝีมือ ตลาดงานเพิ่มขึ้นมากในประเทศต่าง ๆ แต่ก็มีคนแอฟริกันเพียงส่วนน้อยที่มีตำแหน่งบริหารหรือที่ปรึกษา ในกานาซึ่งเป็นประเทศที่เจริญมากประเทศหนึ่งในแอฟริกาคนต่างชาติเข้ามาควบคุม ตำแหน่งสูงในรัฐบาล และด้านอุตสาหกรรม ฯลฯ และเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ หลังได้รับอิสรภาพ เพราะคนพื้นเมืองขาดความรู้ความเข้าใจระบบการจัดการแบบใหม่ การขาดแคลนทุน และแรงงานระดับสูงบ่งบอกถึงความต้องการความช่วยเหลือจากภายนอกอย่างกว้างขวางเพื่อพัฒนาทวีปแอฟริกาในภาพรวมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ปัญหาการเมืองและสังคมเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญมาก โดยเฉพาะการตื่นตัวของลัทธิชาตินิยมหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นลักษณะทางการเมืองที่สำคัญที่สุดของแอฟริกาสมัยใหม่ ในปี ค.ศ. 1945 ชาวยุโรปเข้าครองตำแหน่งต่าง ๆ ทางบริหาร การบริหารธุรกิจ และกระบวนการยุติธรรมในแอฟริกากลาง แต่ผู้นำแอฟริกาเป็นต้นว่า Kwame Nkrumah, Tom Mboya, Julino Nyerere และ Sekeu Toure สามารถสร้างชาตินิยมได้ภายในระยะ 10 ปี หรือน้อยกว่า ในระยะแรกของสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไลบีเรีย (Liberia) เป็นประเทศเดียวในแอฟริกากลางที่ปกครองตนเอง เอธิโอเปียหลังได้อิสรภาพก็ยังปกครองโดยอิตาลี ในปี ค.ศ. 1964 ประเทศที่ปกครองตนเองมีถึง 29 ประเทศ ส่วนประเทศอื่น ๆ ก็มีแนวโน้มที่จะได้รับอิสรภาพตามมาในไม่ช้า

หนทางไปสู่อำนาจแม้ภายหลังได้รับอิสรภาพก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายถึงแม้ประเทศเจ้าของอาณานิคมพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวแต่ก็ดูเหมือนจะไม่ได้ผล ดังปรากฏการจลาจล และความขัดแย้งระหว่างรัฐและเผ่าพันธุ์ในคองโก และไนจีเรียเป็นอาทิ นอกจากนี้ความล้าหลังทางการคมนาคมสื่อสารและการศึกษาทำให้การแพร่ความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้แบบใหม่เป็นไปได้ช้า มีปัญหาอย่างน้อย 4 อย่าง มีผลกระทบต่อการดำรงอำนาจทางการเมือง นั่นคือ

(1) ความขัดแย้งรุนแรงระหว่างผู้นำสมัยเก่า และสมัยใหม่เช่นในไนจีเรียและกานา (2) ความต้องการอำนาจของผู้นำรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ ซึ่งมักเป็นผู้นำเป็นนักศึกษาหัวรุนแรง (3) ผู้นำการเมืองที่หลงใหลลัทธิชาตินิยมและลงโทษลัทธิอาณานิคมมากกว่าจะเผชิญความจริง และ (4) ผู้ที่ได้รับการศึกษาคดีและมักจะชอบการเป็นข้าราชการและตำแหน่งการเมืองเป็นเกียรติแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล รวมทั้งหาผลประโยชน์ให้ตนเองเป็นสำคัญ

ลัทธิอาณานิคมได้ทิ้งแนวความคิดแบบประชาธิปไตยให้แก่ผู้นำแอฟริกันรุ่นใหม่เป็นมรดกทางการเมือง รัฐบาลแต่ละประเทศจัดตั้งรัฐบาลภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ แต่การเมืองมักตกอยู่ในมือพรรคเดียว และมีผู้นำแบบเผด็จการ ในรัฐที่ได้รับอิสรภาพก่อน เช่น กานา ฝ่ายค้านเรียกร้องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและอำนาจในการตัดสินใจระดับชาติ ในขณะที่ฝ่ายค้านมีอำนาจประกาศจะใช้กำลังหากมีกลุ่มที่ก่อความวุ่นวายขึ้น ทำให้เกิดการจลาจลอยู่เนื่อง ๆ

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแอฟริกาสามารถพิจารณาได้ 3 ประเด็น คือ การขยายเมือง (urbanization) การเลิกรวมกลุ่มตามเผ่า (detribalization) และการถ่ายทอดวัฒนธรรม (acculturation) (Richard W. Hull, 1980 : 12-15) อันเป็นลักษณะเด่นของสังคมแอฟริกันตามหลักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คือ การขยายเมือง หมายถึงการย้ายถิ่นฐานของคนแอฟริกันในเขตชนบทและสังคมชนบทมาสู่เมือง นอกจากการดำเนินวิถีชีวิตจะต่างกันแล้วสถานภาพของบุคคลในสังคมสมัยใหม่ยังใช้เกณฑ์ความสามารถส่วนตัวมากกว่าเชื้อชาติและอาวุโส นอกจากนี้ลักษณะความสัมพันธ์และอุปนิสัยบางอย่างก็แตกต่างไปจากเดิม และยังทำให้ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัวแต่เดิมคลายลงด้วย อีกทั้งยังก่อปัญหาสังคมต่าง ๆ มากมาย แต่เดิมในเขตเมืองมีชนชั้นเพียง 2 ชั้นชน ชาวยุโรปซึ่งเป็นกลุ่มน้อยเป็นพวกที่อยู่ในสังคมระดับสูง มีอำนาจและร่ำรวย แต่หลังจากได้รับอิสรภาพชนชั้นนำแอฟริกาและชนชั้นกลางสามารถเข้ามามีตำแหน่งระดับสูงในรัฐบาล วงการอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ ทั้งนี้เพราะตำแหน่งจะสัมพันธ์กับระดับการศึกษา องค์กรค้า ศาสนาและกลุ่มการเมืองเป็นสำคัญ

การขยายเมืองนี้ยังทำหน้าที่ในการพัฒนาความเป็นตะวันตก (westernization) และบางที่รวมถึงการขยายอุตสาหกรรม (industrialization) ทั้งนี้เนื่องจากมีความพยายามเลิกการรวมกลุ่มตามเผ่า (detribalization) การศึกษาเข้ามามีบทบาทในสังคมเมือง หากสามารถจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการกำลังคน การฝึกหัดทางเทคนิคและอาชีพจะช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับงานอาชีพและเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้ ทำให้คนที่ได้รับการศึกษามีความเข้าใจในความแตกต่างทางเชื้อชาติและยอมรับกันได้มากขึ้น นอกจากนี้โรงเรียนยังช่วยลดปัญหาสังคมและช่วยลดความกลัวการเปลี่ยนแปลงของคนรุ่นใหม่ได้ด้วย

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมให้ยอมรับค่านิยมใหม่ แบบแผนความประพฤติใหม่ หรือกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้ถูกศึกษาโดย เฟอเบ ออตเตนเบอร์ก (Phoebe Ottenberg) ซึ่งศึกษาผู้หญิงเผ่าแอฟริกา (Afrikpo) ในกลุ่มชนเผ่าอิโบ (Ibo) ในไนจีเรีย ผู้หญิงเหล่านี้เริ่มหันมาปลูกมันสำปะหลังซึ่งทำรายได้มาก จึงเกิดความรู้สึกไม่ต้องพึ่งพาผู้ชายมากกว่าในสมัยเก่า ส่วน โกลด์ สมิธ (Gold - Smith) ศึกษาชายเผ่าเซไบ (Sebei) ในอุกันดากล่าวว่าแต่เดิมฝูงสัตว์และภรรยาเป็นสัญลักษณ์แห่งความสำเร็จของชายชาวเซไบ (Sebei) และสมบัติเหล่านี้สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ แต่เมื่อความเจริญได้เข้าไปถึง ค่านิยมเหล่านี้ก็เปลี่ยนไป เนื่องจากชายเซไบ (Sebei) จะเลือกเก็บฝูงสัตว์ไว้เพื่อขายเอาเงินมาเลี้ยงดูบุตรแทนการเอาฝูงสัตว์ไปแลกภรรยาอีกคนมาเลี้ยงดูและใช้งานในครอบครัว นับว่าค่านิยมแบบเก่าเริ่มเปลี่ยนไป

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ใช้คำศัพท์ที่จะบรรยายการเปลี่ยนแปลงสังคมแอฟริกัน ได้แก่ “ขยายใหญ่” (magnitude) “รวดเร็ว” (speed) “ไม่สม่ำเสมอ” (unevenness) และ “ผิวเผิน” (superficiality) ดังจะเห็นได้เกี่ยวกับการขยายใหญ่ของสังคมว่าคนแอฟริกันต้องการสิ่งของวัตถุอำนวยความสะดวก และการคมนาคมสมัยใหม่ เมื่อเลิกระบบค้าทาสคนแอฟริกันจำนวนมากจบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยและได้แสดงความสามารถที่จะแข่งขันกับคนชาติอื่นทางวิชาการได้ ในเวลาไม่นานนักซึ่งแสดงถึงความรวดเร็ว ความไม่สม่ำเสมอจะเห็นได้จากความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตคนเผ่าในท้องถิ่นห่างไกลและคนสมัยใหม่ในเมือง ส่วนในกรณีผิวเผินจะพบว่าคนแอฟริกันยอมรับวิชาการ นิสัยและเครื่องมือของยุโรปเฉพาะสามารถตอบสนองความต้องการของเขาในบางเรื่องไปเท่านั้นไม่ได้รับเอาอิทธิพลของยุโรปทั้งหมดไปใช้ การขยายอุตสาหกรรมและสถาบันสมัยใหม่ได้ทำลายสังคมประเพณีแบบเดิมของแอฟริกันลงมาก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้นำแอฟริกาเลิกยอมรับวัฒนธรรมเก่าโดยสิ้นเชิงจึงยังมีลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรมอยู่

โอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาประชากรในแอฟริกา

ในยุคอาณานิคมจนถึงได้รับเอกราชประเทศที่ได้รับเอกราชก่อน เช่น ประเทศไลบีเรีย และเอธิโอเปีย ไม่ได้มีระดับการศึกษาสูงเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ทั้งในระดับประถมและมัธยมศึกษา ในบรรดาประเทศอาณานิคมประเทศที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษจะได้ประโยชน์ทางการศึกษามากกว่าฝรั่งเศส ทั้งนี้ไม่เพียงแต่นโยบายการศึกษาของเจ้าของอาณานิคม แต่ต้องวิเคราะห์ถึงตัวแปรอื่นเป็นต้นว่าระดับความเจริญทางเศรษฐกิจ จำนวนผู้ตั้งถิ่นฐานและผลแห่งการดำเนินงานของมิชชันนารีที่เข้าไปสอนในแต่ละประเทศด้วยว่าได้ดำเนินการไปถึงจุดใด (ชนิตา รัศมีพลเมือง, 2525 : 42-43)

อีกประการหนึ่งประเทศในแอฟริกากลางจะเน้นระดับประถมศึกษาเป็นพิเศษ
 เนื่องจากนโยบายการศึกษาของเจ้าของอาณานิคมที่ต้องการสงวนตำแหน่งสำคัญที่ต้องการคน
 จบการศึกษาสูงไว้ให้ชนชาติตนเอง นอกจากนี้อาจเนื่องจากความต้องการทางการศึกษาของ
 ประชาชนเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลจึงต้องตอบสนอง โดยการเปิดการศึกษาระดับประถม จากแผนระยะ
 ยาวซึ่งสรุปจากการประชุมที่แอดิส อบาบา (Addis Ababa) ในปี ค.ศ. 1961 ให้ความสำคัญแก่
 มัธยมศึกษามากกว่า ตามแผนนี้ในปี ค.ศ. 1980 คนแอฟริกาได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา
 ทุกคน (universal primary education) ร้อยละ 23 ของประชากรในโรงเรียนจะศึกษาต่อในระดับ
 มัธยมศึกษา และร้อยละ 2 อยู่ในระดับอุดมศึกษา เปรียบเทียบกับลาตินอเมริกา คณะทำงานของ
 อเมริกาคาดว่าในปี ค.ศ. 1975 ร้อยละ 35 ของเยาวชนจะอยู่ในระดับมัธยม และร้อยละ 8.6 อยู่ใน
 ระดับอุดมศึกษา

นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กชายเข้าโรงเรียนมากกว่าเด็กหญิง และมีอัตราการไม่รู้หนังสือ
 โดยเฉลี่ยต่ำกว่าเด็กหญิง ดังตารางที่แสดงต่อไป เพราะนโยบายการศึกษาของเจ้าของอาณานิคม
 เช่น ในคองโกเน้นการศึกษาของเด็กชายเพราะจะได้ออกมาทำประโยชน์ในวงการอุตสาหกรรม
 และพาณิชย์ นอกจากนี้ยังเป็นผลมาจากการยึดประเพณีโบราณและการไม่ยอมรับบทบาทใหม่
 ของสตรีทำให้การเข้าเรียนของเด็กหญิงและการลาออกกลางคันมีสูงมาก ยังคงมีอยู่ต่อเนื่องมา

ปัญหาสำคัญของการศึกษาในแอฟริกาคือการออก โรงเรียนกลางคัน หรือความสูญ
 เปล่าทางการศึกษา ทั้งนี้เป็นเพราะ (1) ความเสียเปรียบทางการศึกษาหรือวัฒนธรรมเดิมทำให้เด็ก
 แอฟริกันไม่พร้อมที่จะศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา เพราะการเรียนใน โรงเรียน
 ประถมศึกษาหลายแห่งเป็นแบบท่องถิ่น เรียนเป็นภาษาพื้นเมืองแต่ระดับสูงขึ้นเป็นแบบ
 ตะวันตก (2) ชาวแอฟริกันมีความสามารถทางวิชาการสมัยใหม่โดยรวมดีน้อยกว่าชาวยุโรป
 แต่การไม่ไปศึกษาต่อมักเป็นไปตามเหตุผลข้อแรกมากกว่า นอกจากนี้อาจเป็นเพราะมาตรฐาน
 การศึกษาที่ชาวยุโรปได้วัดให้เป็นระดับสูงไป

ในระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาชั้นสูงดำเนินการตามแบบ
 เจ้าของอาณานิคม เนื่องจากจัดตั้งโดยรัฐบาลเจ้าของอาณานิคม มีชนชั้นนารีส่วนมากมีข้อผูกพัน
 กับมหาวิทยาลัยในยุโรป และบุคลากรยุโรปมีมากกว่าคนพื้นเมือง จุดอ่อนของอุดมศึกษาได้แก่
 (1) ขาดการเน้นเนื้อหาด้านแอฟริกันศึกษาไม่ว่าเป็นวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์แต่เรียนเกี่ยว
 กับยุโรปแทน (2) ขาดความสนใจการศึกษาของสตรี (3) การไม่ใช้ทรัพยากรและเครื่องมือใน
 มหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์มากเท่าที่ควร (4) นักเรียนส่วนมากสนใจด้าน
 ศิลปศาสตร์มากกว่าวิทยาศาสตร์

อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์ทางการศึกษาดีขึ้นในเวลาต่อมา เห็นได้จากที่นักเรียน ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 63 ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 72 ในระดับ มัธยมศึกษา ระหว่างปี ค.ศ. 1953-1957 แสดงถึงแรงกระตุ้นทางการศึกษาของแอฟริกาได้ผลและ ทำให้ขาดแคลนนักศึกษาทางเกษตรกรรมซึ่งเป็นสาขาที่ต้องการมากของประเทศ แต่กลับเป็นว่า ไม่ได้ได้รับความนิยมนเรียนกัน

นักศึกษาแอฟริกันนอกจากจะศึกษาในมหาวิทยาลัยแอฟริกาแล้วยังไปศึกษาใน มหาวิทยาลัยในยุโรป เอเชีย และอเมริกาเหนืออีกมากในเวลาต่อมาด้วย

ตารางที่ 1 แสดงอัตราประชากรที่ไม่รู้หนังสือในแอฟริกา

ประเทศ	ปีที่สำรวจ	อัตราการไม่รู้หนังสือ		
		รวม	ชาย	หญิง
แอลจีเรีย	1971	73.6	58.2	87.4
แองโกลา	1950	97.0	95.7	95.7
เบนิน	1962	92.0	88.0	96.0
บอสวานา	1964	67.3	69.9	65.2
บูรุนดี	1962	86.1	79.0	93.0
เคปเวิร์ด	1970	63.1	-	-
สาธารณรัฐแอฟริกากลาง	1962	92.0	88.0	98.0
ชาด	1963	94.4	87.9	99.4
โคโมโร	1966	41.6	33.9	48.3
คองโก	1961	84.4	70.0	97.0
อีธิปด์	1976	56.5	43.2	71.0
เอธิโอเปีย	1965	94.0	92.0	96.0
กาบอง	1962	87.6	77.8	95.2
แกมเบีย	1962	94.0	92.0	97.0
กานา	1970	69.8	56.9	81.6
กินี	1965	91.4	86.0	96.0
กินีบีเซา	1962	95.1	93.0	97.0
ไอเวอรีรี่ โคสต์	1962	95.0	92.0	98.0

ตารางที่ 1 แสดงอัตราประชากรที่ไม่รู้หนังสือในแอฟริกา (ต่อ)

ประเทศ	ปีที่สำรวจ	อัตราการไม่รู้หนังสือ		
		รวม	ชาย	หญิง
เคนยา	1962	80.5	70.0	90.0
เลโซโท	1966	41.4	56.0	32.4
ไลบีเรีย	1962	91.1	86.1	95.8
ลิเบีย	1973	49.9	33.1	69.9
มาดากัสกา	1953	66.5	59.2	73.0
มาลาวี	1966	77.9	66.3	87.7
มาลี	1962	97.5	56.0	99.0
มอริตานิ	1977	82.6	-	-
มอริเชียส	1962	39.2	28.5	50.0
มอรอคโค	1971	78.6	66.3	90.2
โมแซมบิก	1962	78.6	85.0	92.0
นามิเบีย	1960	61.6	54.8	68.7
ไนเจอร์	1962	98.6	98.0	99.0
ไนจีเรีย	1962	84.6	85.0	99.0
ริยูเนียน	1967	37.1	40.3	34.1
รวันดา	1967	84.6	56.0	99.0
เซนต์ เฮเลนา	1976	2.9	3.2	2.5
เซเนกัล	1961	84.6	89.6	98.9
เซล์เซลต์	1971	42.3	44.4	40.2
เซียร์รา เลโอน	1962	93.3	90.0	96.1
โซมาเลีย	1962	98.6	98.0	100.0
แอฟริกาใต้	1960	43.0	43.0	43.0
ซูดาน	1966	85.3	74.7	96.3
สวาซีแลนด์	1966	-	68.7	72.5
โทโก	1970	84.1	73.1	92.9

ตารางที่ 1 แสดงอัตราประชากรที่ไม่รู้หนังสือในแอฟริกา (ต่อ)

ประเทศ	ปีที่สำรวจ	อัตราการไม่รู้หนังสือ		
		รวม	ชาย	หญิง
ตูนิเซีย	1975	62.0	48.9	75.2
อูกานดา	1962	65.1	56.0	74.0
สหพันธ์สาธารณรัฐคาเมอรูน	1962	81.1	69.0	93.0
สหพันธ์สาธารณรัฐแทนซาเนีย	1967	71.9	57.3	85.1
อ็พเพอร์ โวลต้า	1962	98.5	56.0	99.0
เซียร์	1962	68.7	51.0	86.0
แซมเบีย	1969	52.7	39.0	65.5
ซิวาเว	1962	60.6	52.0	69.0

แหล่งที่มา : Unesco statistical Year Book 1980, Paris, Unesco Press, 1981, pp.44-46.

นวัตกรรมและการทดลองแบบใหม่ทางการศึกษา

นักการศึกษาแอฟริกันรุ่นใหม่มีแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาของตนเอง โดยพิจารณาว่ามี 2 แนวทาง คือ ประการแรกต้องจัดรูปแบบการศึกษาใหม่โดยการคิดค้น ขอยืม และปรับปรุง เพื่อใช้การศึกษาพัฒนาเศรษฐกิจ ประการที่สอง เนื้อหาและทัศนคติ ค่านิยม จริยธรรมทางการศึกษาจะต้องปรับปรุงให้เข้ากับวัฒนธรรมและสังคมแอฟริกัน จากแนวทางทั้ง 2 นี้ ทำให้นักการศึกษาแอฟริกันและที่ปรึกษาต่างประเทศเห็นความจำเป็นในการปรับปรุงการมัธยมศึกษา การปฏิรูปหลักสูตรและการฝึกหัดครู ทั้งนี้เพราะมัธยมศึกษาไม่อาจรองรับผู้ที่จบการศึกษาระดับประถมซึ่งมีจำนวนมากเพิ่มขึ้นและไม่ตอบสนองความต้องการด้านกำลังคน การปฏิรูปหลักสูตรมุ่งด้านการศึกษา เทคนิคและเกษตรกรรมและจัดให้สอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมสังคมแอฟริกัน และการฝึกหัดครูเป็นสิ่งจำเป็น เพราะครูจำนวนที่ดีมีคุณภาพที่เพียงพอเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการปรับปรุง 2 ประการดังกล่าว (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2525 : 50)

ต่อมาได้มีการทดลองหลายอย่างเพื่อสนองความต้องการการศึกษาระดับประถมและเพื่อจัดการไม่รู้หนังสือ รวมทั้งการปฏิรูปการศึกษาและระบบภายในประเทศ เช่น (1) การสื่อสาร เพราะการสื่อสารความคิดระหว่างคนที่ได้รับการศึกษาและไม่ได้รับการศึกษาก่อให้เกิดปัญหามากในการปกครองของแอฟริกา (2) ความพยายามระดับท้องถิ่นและระหว่างประเทศในการตอบสนองความต้องการกำลังคนเพื่อเข้าทำงานในระบบสังคมใหม่ก็ประสบปัญหาเพราะขาด

การศึกษาแบบใหม่มาตั้งแต่ต้น และ (3) ความพยายามที่จะอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อทำนุบำรุงวัฒนธรรมแอฟริกันให้คงอยู่ ตัวอย่างเช่น “การบรรยายนอกมหาวิทยาลัย” (extramural work) ในบริเวณถิ่นที่พูดภาษาอังกฤษ เช่น กานา ด้านวิชาการทั่วไปสำหรับกลุ่มใหญ่ที่สนใจ มีวิชา เช่น ประวัติศาสตร์แอฟริกา วรรณคดีอังกฤษ เศรษฐศาสตร์ การปกครองท้องถิ่น รัฐธรรมนูญอังกฤษ แต่ไม่มีการให้ใบรับรองหรือประกาศนียบัตร อีกตัวอย่างได้แก่โครงการการศึกษาผู้ใหญ่ของโรงเรียนจินเนส (Jeannes) ใกล้กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา จัดทำโดยรัฐบาลเคนยา สอนวิชาประเภทแรงงานสัมพันธ์ การจัดการหมู่บ้าน การจัดสโมสร โภชนาการ ฯลฯ สตรีที่ผ่านวิชาเหล่านี้ได้จัดตั้งสโมสรส่งเสริมความก้าวหน้าสตรีทั่วประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงชีวิตครอบครัว สร้างความสนใจและความตื่นตัวทางการเมือง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ความรู้ทางวิทยุ โทรทัศน์ในแอฟริกากลางและตะวันออก เช่น ในไนจีเรีย กานา มาลี เป็นการให้การศึกษารูปแบบนอกโรงเรียนเพิ่มเติมอีกด้วย

สำหรับโรงเรียนตามพุ่มไม้ (bush school) เป็นการศึกษาอีกแบบหนึ่งซึ่งเป็นการเรียนกันเป็นกลุ่มได้ต้นไม้นี้ในแต่ละหมู่บ้านซึ่งมีมาแต่เดิม และพิธีทดสอบ (initiation ceremony) เพื่อการก้าวเข้าสู่ผู้ใหญ่ตามประเพณีแต่เดิมมา ถึงแม้จะไม่ตอบสนองความต้องการทางการศึกษาแบบใหม่ของแอฟริกา แต่สถาบันนี้ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมซึ่งโรงเรียนแถบตะวันตกทำไม่ได้ การศึกษาผู้ใหญ่ในบางแห่งทางแอฟริกาตะวันตกจึงรื้อฟื้นกรรมวิธีเหล่านั้นมาใช้ และใช้สอนการแก้ปัญหาท้องถิ่น การรักษาวรรณกรรม จารีตประเพณี ภาษาพูดและภูมิปัญญาพื้นบ้านให้คงอยู่สืบไป

ในระดับอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่ 6 ประการ คือ

1. เพื่อพัฒนามาตรฐานการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับของโลก
2. เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในแอฟริกา
3. เพื่อสร้างความรักวัฒนธรรมและมรดกแอฟริกา ขจัดความเข้าใจผิดทางวัฒนธรรม โดยการศึกษา ส่งสอน ค้นคว้าวิชาแอฟริกันศึกษา (African Studies)
4. เพื่อพัฒนากำลังคนตามที่ชาติต้องการ
5. เพื่อฝึกหัดให้เป็นคน โดยสมบูรณ์และเพื่อการสร้างชาติแอฟริกาในอนาคต
6. เพื่อสร้างระบบการเรียนชั้นสูงตามแบบอย่างแอฟริกา รวมทั้งเพื่อพัฒนาคนและสังคม

ปัญหาที่ตามมาคือหากทำตามนโยบายข้างต้นต้องพบกับปัญหาขาดแคลนบุคลากร การเงิน การพัฒนาหลักสูตร เห็นได้จากแอฟริกาต้องพึ่งผู้สอนชาวต่างประเทศและใช้งบประมาณมากจากการกู้เงินต่างประเทศ

ถึงแม้ว่าแอฟริกาจะจัดการศึกษาระดับสูงตามแบบเดิมที่อาณานิคมสร้างไว้แต่ก็ให้ความสนใจรูปแบบใหม่เพื่อพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาของตนด้วยตนเอง เช่น โครงการจัดสรรที่ดินเพื่อสร้างมหาวิทยาลัย (land-grant university) ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งสามารถจัดการเรียนและการวิจัยตอบสนองความต้องการมหาชนได้ ดังนั้นมหาวิทยาลัยบางแห่ง เช่น รัฐบาลไนจีเรียขอความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยมิชิแกน สเตท ในการสร้างมหาวิทยาลัยไนจีเรีย เป็นต้น

ด้วยเหตุผลทางการเมืองของโลกและการเมืองระหว่างประเทศ ทวีปแอฟริกาได้รับความช่วยเหลือจากนานาประเทศ เช่น ทุนเล่าเรียนในต่างประเทศ ครูและผู้บริหารจากต่างประเทศทั้งในรูปที่ปรึกษาและปฏิบัติงานในโรงเรียนใหญ่ ๆ ในตัวเมือง รวมทั้งอาสาสมัครจากหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนจากประเทศในยุโรปและอเมริกาเหนือ รวมทั้งจากเอเชียบางประเทศที่มุ่งไปช่วยพัฒนาแอฟริกาทำให้ได้รับการพัฒนาขึ้นในเวลาต่อมา

โครงการอีกโครงการหนึ่งที่จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนครูในแอฟริกากลาง คือโครงการ Peace Corps สนับสนุนโดยรัฐบาลอเมริกา และโครงการผลิตครูสำหรับแอฟริกาตะวันออกของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ซึ่งได้รับเงินช่วยเหลือจาก AID (Association of International Development) ผลงาน Peace Corps เห็นได้ในสวาซีแลนด์ที่สามารถเพิ่มผลผลิตครูมัธยมได้ถึงร้อยละ 100 และขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานไปทั่วประเทศในปี ค.ศ. 1985

หนทางแรกที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมคือการเรียนรู้วัฒนธรรมและบุคลิกภาพของคนท้องถิ่น ดังนั้นจึงทำให้นักการศึกษาแอฟริกันและต่างชาติค้นคว้าศึกษาประวัติศาสตร์และลักษณะบุคลิกภาพของคนท้องถิ่นแอฟริกันมากขึ้น ในระยะหลังสงครามตะวันออกกลาง เป็นต้นมา เช่น การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ประเพณี การค้นคว้าวิเคราะห์ปรัชญา กฎหมาย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปะ ภาษา แอฟริกัน เพื่อสร้างหลักสูตรที่เป็นแบบแอฟริกัน (Africanized) และเลิกเลียนแบบหลักสูตรยุโรปหรือขจัดอิทธิพลของยุโรปให้หมดไป

อย่างไรก็ตาม แอฟริกาต้องทบทวนแนวคิด Pan-Africanism ซึ่งมีผลถึงความร่วมมือในการวางแผนและการพัฒนาแอฟริกาโดยความช่วยเหลือจากตะวันตก และชาวแอฟริกาจะต้องทำความเข้าใจค่านิยมของตน ซึ่งนิยมของเก่า ยังมีวิถีชีวิตแบบชนเผ่าดั้งเดิมอยู่อีกในหลาย ๆ ประเทศ แต่ก็ยอมรับของใหม่ และจะต้องสามารถบอกได้ว่าแอฟริกาต้องการวิถีชีวิตและวิธีการคิดอย่างไรให้ได้เสียก่อนจึงจะสามารถจัดวางแผนเป้าหมายการศึกษาได้สำเร็จในอนาคต

การศึกษาในประเทศเซียร์ราเลโอน

ประเทศนี้อยู่ทางตะวันตกของทวีปแอฟริกา มีประวัติความเป็นมาจากบันทึกการศึกษาภายใต้ระบบอังกฤษ ดังนี้ (Sierra Leone Government, 1970 : 3-18)

เมื่อ Grandville Sharp ส่งคนจากลอนดอนมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตเมืองฟรีทาวน์ หรือ "Grandville Town" ในปี ค.ศ. 1787 เขาหวังว่าการตั้งถิ่นฐานใหม่จะเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคริสตศาสนาและอารยธรรมตะวันตกไปสู่คนแอฟริกาทั้งปวง เครื่องมือสำคัญประการหนึ่งสำหรับบรรล่วัตถุประสงค์ ได้แก่ การศึกษา

เมื่อคนผิวดำอพยพจาก โนวา สโกเชีย ในปี ค.ศ. 1792 และมาตั้งเป็น Sierra Leone Company เป็นกลุ่มแรกที่นำวัฒนธรรมตะวันตกมาเผยแพร่ แต่สำหรับการศึกษาในระยะแรก ๆ เป็นผลงานของคณะมิชชันนารีทั้งชาวอังกฤษและอเมริกันในนาม Church Missionary Society (CMS) เริ่มสร้าง โบสถ์และโรงเรียนในปี ค.ศ. 1804 ตั้งแต่นั้นมาจึงมีโรงเรียนของ CMS คณะมิชชันนารี ศาสนิกาย Wesleyan Methodist และโรงเรียนของรัฐบาล เป้าหมายสำคัญของโรงเรียนเหล่านี้ ได้แก่ การสอนภาษาให้แก่ประชาชน เพื่อที่จะได้อ่านพระคัมภีร์ไบเบิลและสามารถดำรงชีวิตทั้งทางศาสนาและทางโลกได้อย่างเหมาะสม

ระหว่างสมัยอาณานิคมช่วงแรก รัฐบาลอังกฤษยังไม่เข้ามารับผิดชอบทางการศึกษาเท่าใดนัก ดังนั้นนโยบายบริหารอาณานิคมในปี ค.ศ. 1815 จึงกำหนดให้ CMS เป็นผู้บริหารโรงเรียนรัฐบาล แต่รัฐบาลจ่ายเงินเดือนครูให้ โรงเรียนศาสนาเหล่านี้มุ่งแข่งขันกันทางศาสนา มากกว่ามุ่งจะถ่ายทอดความรู้ที่เป็นประโยชน์

นอกจากระดับประถมศึกษาแล้ว มิชชันนารีคริสเตียนเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาระดับมัธยมและอุดมศึกษาด้วย การศึกษาระดับมัธยมศึกษาเริ่มในปี ค.ศ. 1815 จึงกำหนดให้ CMS เป็นผู้จัด แต่โรงเรียนมัธยมแห่งแรกของเซียร์รา เลโอน จัดตั้งโรงเรียนมิชชันนารีอเมริกันในปี ค.ศ. 1940 ได้แก่ Albert Academy วัตถุประสงค์ของโรงเรียน คือ การพัฒนาเยาวชนสำหรับดำเนินกิจการของคริสตศาสนาและเป็นครูในโรงเรียนของคณะมิชชันนารี นอกจากนี้เพื่อที่จะช่วยเหลือเด็กชายชนเผ่าพื้นเมือง โรงเรียนจึงจัด โปรแกรมช่วยเหลือตนเองให้นักเรียนศึกษาวิชาช่างไม้ วาดเขียน ต่อมารวมวิชาด้านเกษตรไว้ด้วย โรงเรียนมัธยมเกือบทั้งหมดในขณะนั้นอยู่ในเมืองฟรีทาวน์ ประชาชนในเขตอารักขาเพิ่งได้รับการศึกษาระดับมัธยมเมื่อ Sir Leslie Probyn สร้างโรงเรียนมัธยมที่เมือง Bo ในปี ค.ศ. 1906 โรงเรียนแห่งนี้มีชื่อเสียงมากจนได้รับการขนานนามว่าเป็น "Eton of Sierra Leone" วัตถุประสงค์ของโรงเรียน คือ การจัดการศึกษาสำหรับบุตรชายและผู้ได้รับการเสนอชื่อเป็นประมุขสูงสุดของเขตอารักขา

สำหรับระดับอุดมศึกษา มีสถาบันคริสต์ตั้งขึ้นในแอฟริกาตะวันตกแห่งแรกที่เมือง Fourah Bay ในปี ค.ศ. 1827 เพื่อฝึกหัดครูและข้าราชการ สถาบันแห่งนี้คือ Fourah Bay College ซึ่งต่อมา กลายเป็น University College of Sierra Leone ในปี ค.ศ. 1960 มหาวิทยาลัยแห่งนี้ผูกพันกับ Durham University ในประเทศสหราชอาณาจักรแทบเท่าทุกวันนี้ ยังคงให้ความช่วยเหลือทางวิชาการกันอยู่ตลอดมา

สมัยนั้นนโยบายการศึกษาของอังกฤษ คือ การฝึกชนชั้นปกครองสำหรับให้มีความรับผิดชอบใหม่ ๆ ถึงแม้จะพยายามขยายการศึกษาสมัยใหม่ แต่ปัญหาด้านการคมนาคมขนส่งและสงครามระหว่างชนเผ่าเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับการศึกษา ผลก็คือ โรงเรียนต้องตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งและบริเวณแหล่งน้ำบางแห่งยังไม่สามารถขยายไปในดินแดนตอนในได้ นอกจากนี้เนื่องจากประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามทางตอนเหนือของประเทศเป็นส่วนใหญ่ ดินแดนทางเหนือมีโรงเรียนสุเหร่าของอิสลาม ซึ่งมีเป้าหมายหลักที่จะสอนศาสนา อย่างไรก็ตาม โรงเรียนคริสต์ในเขตอารักขาเน้นการศึกษาด้านอุตสาหกรรมและงานที่ทำด้วยมือ ซึ่งต่างกับในเขตอาณานิคมที่สอนความเป็นตะวันตกให้แก่คนพื้นเมือง

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อังกฤษมีนโยบายการศึกษาในอาณานิคมของคนในปกครองครั้งนี้มีเป้าหมายที่จะเตรียมตัวประชาชนพื้นเมืองให้ปกครองตนเองและสามารถเลี้ยงตนเองได้ ภายใต้รูปแบบวัฒนธรรมประเพณีของตนเองมากกว่าของตะวันตก ให้การศึกษาเป็นเครื่องมือเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม แต่ว่าภาวะเศรษฐกิจในปีทศวรรษ 1930 ทำให้โรงเรียนคณะมิชชันนารีและโรงเรียนรัฐบาลในเขตอารักขาต้องปิดลง ส่วนที่ยังเปิดอยู่ต้องลดระดับมาตรฐานลง เนื่องจากครูที่มีคุณสมบัติออกไปหางานที่มีรายได้มากกว่า

หลังจากนั้นประชาชนเรียกร้องให้มีการศึกษาที่ดีมากขึ้น แม้ในเขตอารักขาหัวหน้าเผ่าก็เห็นความสำคัญและคุณค่าของการศึกษามากขึ้นกว่าแต่ก่อน การเรียกร้องการศึกษานี้มีสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ

1. คนแอฟริกันเห็นว่าการศึกษาเป็นกุญแจสำคัญสำหรับความก้าวหน้าจึงต้องการการศึกษาเป็นอย่างมาก
2. แรงผลักดันจากลัทธิชาตินิยมให้ต้องพัฒนาตนเองมากขึ้น เห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งช่วยได้
3. การขยายอุตสาหกรรม การพัฒนาถนนและเส้นทางคมนาคม และเพิ่มกิจการทางด้านพาณิชย์ ซึ่งทำให้ต้องการบุคลากรที่ได้รับการศึกษามากกว่าที่มีอยู่เดิม

การศึกษาถูกวิจารณ์ว่าให้แก่คนส่วนน้อยที่มีสถานภาพสูงและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบเก่า แต่เมื่อมีการเรียกร้องให้การศึกษาขยายมากขึ้น แม้แต่ A.D.Margai รัฐมนตรีกระทรวง

ศึกษาธิการเซียร์รา เลโอน คนแรกยังกล่าวไว้ใน “โครงการนำเสนอเพื่อพัฒนาการศึกษามวลชนของประเทศในปี ค.ศ. 1935” ว่า “การศึกษาเป็นกุญแจแห่งความก้าวหน้าหากไม่มีการศึกษาจะไม่เกิดการพัฒนาแบบสมัยใหม่เกิดขึ้นได้เลย

ปัจจุบันเซียร์รา เลโอน ยังจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษา “White paper on Education Development” ปี ค.ศ. 1950 ซึ่งกำหนดเป้าหมายหลักไว้ว่า

1. เพิ่มงบประมาณในระดับประถมศึกษา
2. เปิดโรงเรียนมัธยมให้มากขึ้น
3. จัดสร้างสถาบันการศึกษาระดับสูงเพิ่มขึ้น
4. ขยายการศึกษาด้านเทคนิคให้มากขึ้น

ระบบนี้จัดการศึกษาระดับประถมศึกษา 7 ปี โรงเรียนมัธยมภาคปกติหลักสูตร 5 ปี เพิ่มระดับ 6 ชั้นต่ำและชั้นสูง ซึ่งเตรียมสำหรับนักเรียนเรียนต่อ Fourah Bay College เป็นส่วนใหญ่มีโครงการที่จะแบ่งหลักสูตรออกเป็น โปรแกรมพื้นฐาน 5 ปี และหลักสูตรระดับกลาง 2 ปี ซึ่งจะต้องสอบเข้าเมื่อนักเรียนจบชั้นประถมปลายจะต้องสอบเข้าโรงเรียนมัธยม การสอบจัดโดย West African Examination Council ซึ่งเป็นการสอบวิชาคณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ สอบวัดความถนัดและความสามารถในการใช้ภาษาพูด การเตรียมสอบข้อสอบนี้ยังคงเป็นการท่องจำ การทำแบบฝึกหัดที่ยากในเรื่องที่ไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

ในปี ค.ศ. 1959 มีโรงเรียนประถมของรัฐบาล 2 แห่ง โรงเรียนที่รัฐอุดหนุน 521 แห่ง และไม่อุดหนุน 27 แห่ง ในเขตอาณานิคมและเขตอารักขา มีจำนวนนักเรียนในโรงเรียน 74,481 คน ส่วนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา มีโรงเรียนรัฐบาล 8 แห่ง เป้าหมายของโรงเรียนมัธยมศึกษา คือ จัดหลักสูตรเพื่อเตรียมสอบ West African School Certificate นอกจากนี้ยังมีการศึกษาด้านเทคนิค สำหรับอุดมศึกษามีวิทยาลัยฝึกหัดครูและ University College of Sierra Leone อีกด้วย

อังกฤษจัดการศึกษาในเซียร์รา เลโอน แบบรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางและประเทศนี้ยังคงรูปแบบการบริหารการศึกษาแบบเดิมแม้จนปัจจุบันนี้ดังนั้นเมืองฟรีทาวน์จึงเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของประเทศ งบประมาณจากอังกฤษมอบให้สำหรับพัฒนาโรงเรียนในเมืองหลวงแห่งนี้ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างเมืองฟรีทาวน์กับภูมิภาคอื่น โดยเฉพาะด้านต่อไปนี้

1. สภาพโรงเรียนในเมืองฟรีทาวน์และบริเวณตะวันตก โรงเรียนและอุปกรณ์ต่าง ๆ อยู่ในสภาพที่ดีในขณะที่สภาพของโรงเรียนในภูมิภาคอื่นอยู่ในสภาพที่ไม่ดี ทั้งอาคารสถานที่และอุปกรณ์ ครูหนึ่งคนต้องดูแลต่อกลุ่มนักเรียนหลายห้องเรียนซึ่งใช้ห้องเรียนร่วมกัน บางครั้งมีครูหลายคนสอนหลายห้องเรียนพร้อมกันต่างก็สอนแข่งกันเพราะเสียงดังรบกวนเนื่องจากอาคารเรียนไม่ได้มาตรฐาน นอกจากนี้ปรากฏว่าในปี ค.ศ. 1976 เขตอาณานิคมได้รับงบประมาณการ

ศึกษาร้อยละ 55 ในขณะที่เขตอารักขาได้รับร้อยละ 29 แสดงถึงความไม่เสมอภาคในการจัดสรรเงินให้เขตปกครองของอังกฤษแม้อยู่ในประเทศเดียวกัน

2. จำนวนนักเรียนในโรงเรียน โดยเฉพาะจำนวนนักเรียนในระดับประถมที่เรียนในโรงเรียนประถมเขตตะวันตกมีจำนวนมากกว่าภูมิภาคทางเหนือถึงประมาณ 3 เท่า ในปีการศึกษา 1974 - 1975 ซึ่งจากนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาทั้งหมด 191,687 คน หรือประมาณร้อยละ 45

3. ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน เช่นเดียวกับประเทศที่เป็นอาณานิคม โรงเรียนในเซเชร่า เลโอนจึงใช้ภาษาอังกฤษในการเรียนการสอน แต่โรงเรียนพื้นเมืองใช้ภาษาถิ่นอยู่เหมือนเดิม

กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศนโยบายการศึกษาที่ชัดเจนในปี ค.ศ. 1958 คือ The White Paper on Educational Development ซึ่งจัดให้การศึกษาในระดับประถมเป็นการศึกษาภาคบังคับจัดให้เปล่าและจัดให้ทั่วถึง รวมทั้งจัดการประถมศึกษาให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เป็นต้นว่า เพิ่มงบประมาณการประถมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบจ่ายเงินเดือนครู ประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อจัดการศึกษาให้ทั่วถึง

เมื่อได้รับอิสรภาพแล้ว รัฐบาลเซเชร่า เลโอนเพิ่มความสนใจแก่การศึกษาสมัยใหม่มากขึ้น เพื่อนำการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงพยายามจัดการศึกษาให้ดีขึ้น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา มีความพยายามที่จะจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและประเทศมากขึ้น แต่เดิมการศึกษาระดับประถมศึกษามุ่งที่จะเตรียมนักเรียนเข้าโรงเรียนมัธยม ซึ่งมีนักเรียนน้อยมากที่ทำได้สำเร็จ นอกจากนี้การเรียนการสอนยังเน้นแบบการท่องจำ ในทศวรรษ 1960 รัฐบาลเริ่มมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น เพิ่มวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่มีอุปสรรคด้านอุปกรณ์และความร่วมมือจากครูในการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่

ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาหลักสูตรมุ่งการจัดการศึกษาภาคปฏิบัติมากยิ่งขึ้น สำหรับผู้ที่ออกทำงานหลังจากจบมัธยมศึกษาในระดับประถมศึกษามีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ

1. หลักสูตรสังคมศาสตร์เน้นปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจและส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ

2. เริ่มใช้วิทยาศาสตร์แบบแอฟริกาในระดับประถม (African Primary Science) และคณิตศาสตร์แผนใหม่ที่เรียกว่า Entebbe Math ในโรงเรียนประถม

กฎหมายการศึกษา " White Paper on Education" ปี ค.ศ.1970 กำหนดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในด้านต่าง ๆ หลายด้านดังนี้

1. พัฒนาบุคลิกภาพ
2. พัฒนาความสนใจ ความสามารถ และความถนัด
3. พัฒนาค้นตามความต้องการของประเทศ
4. พัฒนาการศึกษานำให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ

แผนพัฒนาประเทศในปีค.ศ.1974 กำหนดให้หลักสูตรระดับประถมประกอบด้วย

1. เรียนอ่านและเขียน
2. คำนวณ
3. ประสบการณ์ภาคปฏิบัติ
4. งานพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ยังมีการจัดสร้างศูนย์วิทยาศาสตร์ที่เมือง Njala และวิทยาลัยฝึกหัดครู Benumdu Primary Teachers College เริ่ม โครงการฝึกหัดครูชนบท ซึ่ง ได้รับการสนับสนุนจาก UNDP และ UNESCO ดำเนินงานตั้งแต่ ค.ศ.1970 เป็นต้นมา

ประการสุดท้าย รัฐบาลมุ่งขยายโอกาสทางการศึกษาให้มากขึ้นในระดับประถมศึกษา ในปีทศวรรษ 1960 ประชากรวัยเรียนระดับประถมมาเข้าเรียนเพียง 1 ใน 3 กระทรวงศึกษาธิการ วางเป้าหมายที่จะเพิ่มจำนวนนักเรียนในโรงเรียน 3 ใน 5 ภายในปี ค.ศ. 1990 ข้อเสนอแนะประการหนึ่ง คือ กำหนดอายุนักเรียนสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาเป็น 6 ปี ลดเวลาเรียนจาก 7 ปี เป็น 6 ปี แล้วระดมสร้างโรงเรียนจัดหลักสูตร วัสดุ อุปกรณ์การเรียนให้ได้มาตรฐานและให้ทั่วถึงกันทั้งประเทศ พร้อมทั้งรณรงค์ให้เด็กในวัยเรียนทั้งชายและหญิง ได้เข้าเรียนทุกคนอย่างทั่วถึง

การศึกษาในประเทศไนเจอร์

ประเทศนี้อยู่ทางตะวันตกตอนกลางของทวีป มีประวัติการศึกษาภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ดังนี้ (ชนิตา รัชพลเมือง, 2525 : 28)

โรงเรียนประถมศึกษาในประเทศไนเจอร์ มีนักเรียนน้อยและค่อนข้างอ่อนในด้านวิชาการ จากการสำรวจในปี ค.ศ. 1961 พบว่า เด็กที่มีอายุในเกณฑ์เข้าเรียนในชั้นประถมเพียงร้อยละ 50 ในจำนวนนี้จบเพียงร้อยละ 60 เท่านั้น และมีเพียงร้อยละ 20 ของพวกที่เรียนจบได้เรียนต่อในชั้นมัธยม

โรงเรียนประถมขาดครูที่ได้รับการอบรมและขาดวัสดุ อุปกรณ์การสอน แต่รัฐบาลก็ได้สัญญาในหลักการว่าจะให้การศึกษาระดับประถมอย่างทั่วถึงในต้นปี ค.ศ. 1961 เมื่อการใช้สื่อการเรียนการสอนได้รับความนิยมนสูงสุดก็มีความคิดว่าโทรทัศน์น่าจะเป็นประโยชน์และนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้

ในปี ค.ศ. 1963 รัฐบาลไนเจอร์ได้เริ่มโครงการทดลองเพื่อพัฒนาวิธีขยายการศึกษา ระดับประถมโดยใช้โทรทัศน์เป็นสื่อ เจ้าหน้าที่โครงการได้ขอความช่วยเหลือไปยังรัฐบาลฝรั่งเศส ในเรื่องการวางรูปแบบและดำเนินการ รัฐบาลฝรั่งเศสจึงส่งคณะผู้เชี่ยวชาญเข้ามาคณะหนึ่ง ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่ดำเนินโครงการในระยะเวลา 7 ปี โครงการดังกล่าวชื่อว่า โทรทัศน์เพื่อการศึกษาแห่งประเทศไนเจอร์ (Television for Education of Niger หรือ Télé-Niger ในภาษาฝรั่งเศส) มีนักเรียนอยู่ในการทดลอง 600 คน จากนักเรียน 22 ชั้น ในบริเวณเมืองไนอามย์ (Niamey)

รัฐบาลไนเจอร์ปล่อยให้คณะผู้เชี่ยวชาญดำเนินโครงการตามความเห็นชอบและความถนัดของผู้เชี่ยวชาญ ได้นำวิธีการสอนระบบใหม่ซึ่งตรงข้ามกับระบบเก่า ทำให้เกิดปัญหาความไม่พร้อมหลายด้าน

ระบบการศึกษาของประเทศซึ่งพัฒนาจากรูปแบบของโรงเรียนฝรั่งเศสสมัยก่อน ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าไม่เหมาะสมกับลักษณะคนในประเทศที่กำลังพัฒนา (Developing Country) อย่างไนเจอร์ รูปแบบใหม่นี้ผู้เชี่ยวชาญได้ใช้คำนิยมปรัชญาทางการศึกษาและความรู้ด้านเทคโนโลยีของโทรทัศน์เข้ามาประกอบการตัดสินใจ ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในแนวคิดของการสอนที่มีนักเรียนเข้าร่วมและพยายามวางรูปแบบ โดยดัดแปลงมาจากหลักการของมอนเตสซอรี (Montessori) และซัมเมอร์ฮิลล์ (Summerhill) ที่แพร่หลายมากในยุโรปในขณะนั้น หลักการดังกล่าวเน้นเรื่อง "เรียนวิธีการเรียนรู้ (Learn how to Learn)" ซึ่งเป็นการพัฒนาด้านทัศนคติ อันได้แก่ ความอยากรู้ อยากรู้อยากเห็น การรู้ข้อมูลที่ทันสมัย ติดตามความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ การแสดงความคิดเห็น และการเข้าร่วมในกิจกรรมวิชาการอย่างต่อเนื่อง การสอนลักษณะนี้มีทั้งขัดแย้งและสอดคล้องกับบนพื้นฐานเดิมของประเทศ การใช้เทคโนโลยีของโทรทัศน์ส่วนหนึ่ง บทเรียนที่นักเรียนจะต้องเรียนจากโทรทัศน์ ขัดแย้งกับหลักการให้นักเรียนแต่ละคนมีแนวทางเรียนตามความถนัดและความสนใจแต่ละคน การที่นักเรียนถูกกำหนดให้ดูรายการโทรทัศน์ ทำให้นักเรียนเลือกกิจกรรมอื่นที่นักเรียนชอบไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันการให้นักเรียนดูรายการโทรทัศน์ทำให้ครูไม่ต้องมีบทบาทในการควบคุมนักเรียน เพราะการควบคุมเป็นหน้าที่ของโทรทัศน์ไปแล้ว ฉะนั้นนักเรียนจึงมีอิสระภาพในด้านการประพฤติปฏิบัติตัวในขณะดูรายการโทรทัศน์

ครูในโครงการทดลองได้รับการอบรมว่าไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับนักเรียน กิจกรรมการเรียน หรือระหว่างการดูรายการโทรทัศน์ แต่ให้เด็กเลือกที่นั่งตามที่ต้องการได้และในระหว่างกิจกรรมอื่นเด็กก็จะเลือกกลุ่มเพื่อนที่ตนต้องการทำร่วมด้วยได้ ไม่มีระเบียบอะไรในห้องเรียน เพื่อสนับสนุนให้นักเรียนมีการริเริ่มสร้างสรรค์ ถึงแม้ว่าจะเป็นการเล่นอุปกรณ์ในโรงเรียนจนถึงขั้นทำลายไปเลยหรือการลอกการบ้านเพื่อนก็ตาม ไม่มีการให้คะแนนการเรียนระหว่างเรียนแต่

อย่างไร การประเมิน โครงการเป็นเรื่องยาก และก็ไม่ใช่เป็นการประเมินผลโดยนักประเมินผลภายนอกแต่อย่างใดเป็นเพียงวิธีการให้เด็ก ได้เรียนรู้ด้วยตนเองเท่านั้น

เมื่อถึงปลายปีที่ 4 ของการทดลอง ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่านักเรียนที่เรียน โดยการใช้ โทรทัศน์เป็นสื่อ ไม่ได้เรียนรู้ทักษะที่จำเป็นในการที่จะเรียนต่อไปในชั้นมัธยมเลย ได้มีการ พิจารณาให้เพิ่มการเรียนปีที่ 5 ในระดับประถม เพื่อช่วยให้นักเรียนที่เรียนดีได้ขึ้นไปเรียนใน ระดับมัธยมได้ เมื่อถึงเวลาสอบคัดเลือกเพื่อเข้าเรียนใน โรงเรียนมัธยมศึกษา ผู้ที่สอบไม่ผ่านก็มี อายุไม่ถึงเกณฑ์การเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษา และก็ไม่สามารถรับประกาศนียบัตรอะไรได้ ทำให้ผู้ปกครองทั้งหลายไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง ส่วนที่สอบผ่านก็ไม่พร้อมในด้านความรู้ที่จะเข้า เรียนในระดับมัธยม ต้องมีชั้นพิเศษสอนนักเรียนเหล่านั้นเพิ่มเติมแล้วสอบให้ผ่านก่อนเข้าเรียน ชั้นต่อไป ซึ่งก็ยากพอสมควรทำให้นักเรียนถึง 1 ใน 4 ของทั้งหมดสอบไม่ผ่าน

ในด้านสังคม นักเรียนในโครงการทดลองก็ไม่พร้อมที่จะเข้าเรียนในระบบเก่าในชั้น มัธยมศึกษา นักเรียนในระบบเก่ามีระเบียบวินัย มีความเคารพบนอบต่อผู้ใหญ่ มีความสุภาพและ ยินดีร่วมมือกับครู แต่นักเรียนใน โครงการทดลองไม่มีบุคลิกเช่นนั้นเลย

สำหรับครูในแอฟริกาขณะนั้นก็ไม่พอใจกับวิธีการสอนแบบใหม่ เพราะไม่คุ้นเคยและ ไม่ถนัด ดังคำบอกเล่าของครูกล่าวไว้ในรายงานว่า

“ครูแอฟริกันไม่พร้อมที่จะรับสภาพนักเรียนที่แย่งกันถามคำถามหรือไม่ยอมเข้าห้อง เรียนจนมีเรื่องซุลมุนวุ่นวายเกิดขึ้น คือ นักเรียนต้องการเพียงเจ้าหน้าที่ในห้องทดลองให้เข้า ดำเนินการในห้องเรียน จากนั้นให้พวกเขาเรียนกันเองและในที่สุดนักเรียนพวกนี้ก็ต้องซ้ำชั้น มัธยมอีกปีหนึ่ง”

เรื่องนี้มีหลายคนพิจารณาเรื่องความแตกต่างเกี่ยวกับการศึกษาระบบเก่าของ ประเทศในแอฟริกากับแนวความคิดใหม่ of คณะผู้เชี่ยวชาญในการสอนเด็กให้ “เรียนรู้วิธีการเรียน” ในประเด็นนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญได้วางรูปแบบการศึกษาและทดลองด้วยความเชื่อ พื้นฐานของตนเอง โดยปราศจากการพิจารณา ความต่อเนื่องของระบบการศึกษาในมัธยมศึกษา เลย การทำงานเฉพาะในกลุ่มของพวกตนเองและตัดสินใจ โดยใช้ทัศนคติและความนิยมชมชอบ ของตนเองว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูกนั้นทำให้คณะผู้เชี่ยวชาญไม่คำนึงถึงความต่อเนื่องกันในระบบการ ศึกษา ผู้เชี่ยวชาญคิดว่านักเรียนที่เรียนต่อในชั้นมัธยมมีความรู้ความเข้าใจเพียงพอแล้วและ นักเรียนกลุ่มนี้อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับมัธยมศึกษาและชั้นอุดมศึกษาได้ แต่ก็มี ประเด็นหนึ่งที่มีที่ชัดเจนคือ ผู้เชี่ยวชาญคณะนี้ปฏิบัติงานเกินขอบเขต โดยไม่มีการควบคุมหรือวาง แผนงานและการบริหารงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นผู้จ้าง ในขณะที่เดียวกันผู้จ้างก็ไม่แน่ใจว่าผู้ เชี่ยวชาญจะเข้ามาทำอะไรหรือมีความสามารถทางไหน ดังนั้นจึงไม่มีการควบคุมให้มีการ

ประสานกันเป็นอย่างดี ทำให้เกิดการผิดพลาดขึ้นได้ รวมทั้งไม่ได้ศึกษาปัจจัยพื้นฐานอันเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะ วัฒนธรรมและพฤติกรรมของเด็กชาวไนเจอร์อย่างแท้จริงว่ามีวิถีปฏิบัติแตกต่างไปจากเด็กตะวันตกอย่างมาก แม้จะอยู่ในวัยเดียวกันก็ตาม จึงไม่สามารถนำวิธีการเดียวกันมาใช้กันได้โดยตรง

สรุปท้ายบท

สำหรับการศึกษาในแอฟริกา แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ การศึกษาแบบดั้งเดิมและการศึกษาระบบใหม่

การศึกษาแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะอยู่กับชนพื้นเมืองหรือชนเผ่าต่าง ๆ การศึกษาจึงเน้นเรื่องการค้าเนินชีวิตและการดำรงชีวิตให้อยู่รอดตามธรรมชาติ ส่วนการศึกษาระบบใหม่จะเห็นได้ว่าประเทศส่วนใหญ่ในแอฟริกาคกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก เช่น ฝรั่งเศสและอังกฤษ ดังนั้นจึงทำให้การศึกษาในระบบนี้ดำเนินตามปรัชญาทางการเมืองของประเทศที่เป็นเจ้าอาณานิคมนั้น ๆ ดังตัวอย่างของประเทศอังกฤษ มุ่งรวมอำนาจไปสู่ส่วนกลางของประเทศ ทำให้การศึกษาของแอฟริกาจำกัดอยู่ในวงแคบและให้เป็นที่ไปตามท้องถิ่นนั้น ๆ ประเทศที่ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของฝรั่งเศส มุ่งที่จะหล่อหลอมวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ให้มีวิถีชีวิตแบบฝรั่งเศสและจัดระบบการศึกษาในอาณานิคมให้เหมือนกับประเทศของเมืองแม่ของตน

แม้ในปัจจุบันประเทศในแอฟริกาได้รับเอกราชแล้ว ก็ยังยึดรูปแบบและระบบการศึกษาหรือแนวความคิดในการจัดการศึกษาแบบเดิมตามที่ประเทศที่เคยปกครองตนอยู่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาการศึกษาของประเทศตนสืบมา จะเห็นได้ว่า อิทธิพลของประเทศมหาอำนาจยังคงมีบทบาทต่อการศึกษาของทวีปแอฟริกาจนถึงปัจจุบัน หากพิจารณาถึงข้อดีและข้อเสียพอสรุปได้ดังนี้

ข้อดี

1) จากการที่แอฟริกาคกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ ทำให้การศึกษาในแอฟริกาได้พัฒนาขึ้น เนื่องจากชาวยุโรปได้นำเอาวิทยาการใหม่ ๆ และความรู้ต่าง ๆ เข้ามาเผยแพร่ ช่วยให้นักแอฟริกัน ได้เป็นที่รู้จักต่อโลกภายนอกมากขึ้น

2) การศึกษาในระดับประถมมีการเน้นอย่างแพร่หลายมาก ทำให้ชาวแอฟริกันส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมเกือบทุกคน ทั้งระบบเก่าและระบบใหม่

ข้อเสีย

1) การกระจายอำนาจทางการศึกษาไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของประเทศมีไม่ทั่วถึงทำให้ประชาชนถูกจำกัดความรู้ทางการศึกษา

2) ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นในการได้รับการศึกษาในรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่

3) จากการที่ชาวแอฟริกันตกเป็นอาณานิคม ทำให้ชาวแอฟริกันส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันเอง ไม่สามารถรวมเป็นหนึ่งเดียวได้จนปัจจุบัน

4) ความเสียเปรียบทางการศึกษาและวัฒนธรรมทำให้เด็กแอฟริกันไม่พร้อมที่จะเข้าศึกษาในระดับมัธยมและอุดมศึกษา ทำให้การเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมและอุดมศึกษามีอัตราต่ำ

5) โอกาสทางการศึกษาระหว่างเพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันมาก คือ ผู้ชายจะได้รับสิทธิ เสรีภาพในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาและการดำรงชีวิตมากกว่าผู้หญิง

6) ประเทศที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสจะได้รับโอกาสและประโยชน์ทางการศึกษาน้อยกว่าประเทศที่อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศอังกฤษ ซึ่งจุดนี้ทำให้การได้รับการศึกษาในประเทศต่าง ๆ และได้ประโยชน์ทางการศึกษาไม่เท่าเทียมกัน จึงทำให้ภาพรวมทั่วไปมีความแตกต่างและแตกแยกกันอย่างมาก

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศในทวีปแอฟริกาทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมของระบบสังคมดั้งเดิมกับการให้การศึกษาแก่สมาชิกในสังคม และผลกระทบจากระบบอาณานิคมที่เข้าไปปกครองแอฟริกา ส่งผลต่อการจัดการศึกษาของแอฟริกาโดยตรง เพราะนโยบายของประเทศเมืองแม่ที่นำมาใช้กับประเทศอาณานิคมมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันและการกำหนดเป้าหมายในการให้การศึกษาแก่คนพื้นเมืองก็มีความแตกต่างกันไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นคณะมิชชันนารีหรือคณะกรรมการที่แต่งตั้งมาให้ดำเนินการจัดการศึกษาในประเทศอาณานิคม เช่น คณะมิชชันนารีก็มีจุดมุ่งหมายเพียงเผยแพร่วิทยาศาสตร์ คณะกรรมการที่แต่งตั้งมาก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเรื่องราวของแอฟริกาในส่วนที่ตนจะได้ผลประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ การศึกษาจึงเป็นแค่เพียงส่วนประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่จุดมุ่งหมายหลักโดยตรง

แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศหลายประเทศในแอฟริกาก็มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอาณาจักรใหญ่มาตั้งแต่อดีต มีรูปแบบการสังคมนิยมวัฒนธรรมตามคติความเชื่อและปรัชญาในการดำเนินชีวิตของตน อันเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษามาก เพราะเรื่องราวของทวีปนี้ยังไม่แพร่หลายเป็นที่รู้จักกันมากนัก เพียงทราบกันว่าเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณที่เก่าแก่รุ่งเรืองมานาน โดยเฉพาะอียิปต์ ซึ่งได้รับการขนานนามว่าเป็นอู่อารยธรรมของโลก ถ้ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาไว้ให้แก่ชาวโลก

อย่างมากมาย อธิปไตยจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์และความโดดเด่นของแอฟริกาที่สะท้อนภาพความเจริญในยุคโบราณเพียงประเทศเดียวที่เห็นร่องรอยอยู่อย่างชัดเจน

กล่าวได้ว่าระบบอาณานิคมส่งผลเสียต่อการบริหารจัดการและการพัฒนาประเทศต่าง ๆ ในแอฟริกาอย่างมาก หลายปัญหาส่งผลมาถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความต้องการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมตามจารีต กับความต้องการได้รับการศึกษาแบบใหม่เพื่อวิถีชีวิตใหม่ในสังคม แต่ทั้งในยุคเก่าและยุคใหม่ก็ทำให้เห็นภาพได้ว่า การศึกษามีส่วนอย่างมากในการพัฒนากำลัง สร้างเสริมสมรรถภาพทั้งร่างกาย ทางใจ และทางสติปัญญา เพื่อเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อมา

การศึกษาในแอฟริกันั้น แม้ว่าในสังคมดั้งเดิมเป็นการศึกษาแบบนอกระบบและตามอัธยาศัย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อการเรียนรู้สำหรับดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมได้อย่างปลอดภัยและมีความสุข เป็นการศึกษาจากการรวบรวมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชีวิตเข้าด้วยกันซึ่งมีการเสริมสร้างพละทานามัยให้ร่างกายสมบูรณ์ การพัฒนาบุคลิกภาพ ตลอดจนการลงมือปฏิบัติฝึกหัดจริงและการสร้างเสริมสติปัญญาเมื่อถึงระยะหนึ่งซึ่งกำหนดโดยอายุหรือระยะเวลาที่ได้รับการฝึกฝน

จากการศึกษาประเทศในทวีปแอฟริกาจะเห็นได้ว่าปัจจุบันนี้การศึกษาของแอฟริกายังไม่พัฒนาเท่าที่ควร ทั้งนี้มีสาเหตุเนื่องมาจาก

1. ปัญหาการพัฒนาบุคลากร การเงิน การพัฒนาหลักสูตรที่มีผลมาจากอดีต ทำให้ขาดคนที่มีความรู้ความเข้าใจ และการวางระบบอย่างมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ
2. แอฟริกาจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากนานาประเทศในเรื่องการจัดการศึกษาทั้งในด้านครูและผู้บริหารจากต่างประเทศที่ต้องเข้ามาเป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียน ส่งผลให้หลักสูตรและวิธีการสอนต่างมีแนวโน้มที่จะเป็นไปตามครูหรือผู้บริหารเหล่านั้น นำแนวทางมาจากประเทศตน ซึ่งเป็นวิธีการที่อาจไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมและพื้นฐานการศึกษาของแอฟริกา ทำให้การศึกษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจะเป็น
3. ความเชื่อแบบเดิมที่เห็นว่า บุคคลที่ควรได้รับการศึกษาสูง ๆ ควรเป็นเพียงนักปกครองและขุนนางเท่านั้น เพราะเชื่อว่ากลุ่มนี้มีความสามารถพิเศษและเป็นสมาชิกที่ต้องได้รับการศึกษาดี ๆ และอยู่ในตำแหน่งทางสังคมดี ๆ ทำให้เป็นการตัดโอกาสทางการศึกษาของประชาชน โดยทั่วไปเมื่อประชาชนส่วนมากไม่ได้รับการศึกษาก็ยอมเป็นไปไม่ได้ที่ประเทศนั้นจะพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว เพราะการพัฒนาในทุกๆ ด้านจะมาจากพื้นฐานการศึกษาที่ดีของประชาชน

4. ปัญหาการขัดแย้งกันระหว่างการศึกษานอกระบบกับในระบบ โรงเรียน เนื่องจากชาวแอฟริกันเชื่อว่า โรงเรียนเป็นแหล่งป้อนค่านิยมแบบใหม่ ซึ่งเป็นการเรียนที่ขัดกับชีวิตแบบเก่าและขัดกับประเพณีเดิม ทำให้ชาวแอฟริกันไม่สนับสนุนให้บุตรหลานของตนเข้าไปรับการศึกษาในโรงเรียนและได้รับการปลูกฝังความรู้แก่บุตรหลานกันเองแบบวิถีชาวบ้านอย่างเดิม

5. การยึดประเพณีโบราณและการไม่ยอมรับบทบาทใหม่ของสตรี ทำให้สตรีมีโอกาสน้อยในการเข้ารับการศึกษา เกิดเป็นความเหลื่อมล้ำกันทางสังคมจนถึงปัจจุบัน

ฉะนั้นแอฟริกาจะต้องแก้ปัญหาทางการศึกษาเหล่านี้โดยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการเรียนรู้วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และความต้องการของท้องถิ่นของตน เพื่อการสร้างหลักสูตรที่เป็นแบบแอฟริกัน เลิกเลียนแบบหลักสูตรยุโรปซึ่งจะทำให้หลักสูตรที่ได้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมและสภาพการศึกษาของตน จึงส่งผลกระทบให้เกิดการพัฒนาการศึกษาขึ้น นอกจากนี้ชาวแอฟริกันจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจ ค่านิยม วิถีชีวิต วิธีการคิดและความต้องการที่แท้จริงของประเทศตน เพื่อสามารถกำหนดจุดมุ่งหมายและวางเป้าหมายทางการศึกษาได้ถูกต้องเหมาะสม จึงจะทำให้การพัฒนาการศึกษาประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้าในอนาคต เพราะรากฐานจากอดีตที่มีชนหลายเผ่าอยู่แล้วในทวีป ประกอบกับเมื่อประเทศอังกฤษเข้าปกครองก็ใช้นโยบายแบ่งแยกไม่ต้องการให้รวมกัน จึงเป็นผลให้เกิดความขัดแย้งกันและไม่สามารถรวมกัน ได้มาถึงปัจจุบัน

คำถามท้ายบท

1. เพราะเหตุใดประเทศแอฟริกาจึงได้ชื่อว่า ทวีปมืดหรือกาฬทวีป จึงให้เหตุผลตามหลักวิชาการ
2. จงกล่าวถึงลักษณะสำคัญของทวีปแอฟริกาในด้านภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมาพอสังเขป
3. อียิปต์เป็นชาติแรกและชาติเดียวในแอฟริกาที่โดดเด่นมากด้านอารยธรรมโบราณ มีหลักฐานปรากฏเด่นชัด จงอธิบายลักษณะเด่นของอารยธรรมอียิปต์โบราณมาพอสังเขป
4. มรดกทางวัฒนธรรมของอียิปต์ที่ส่งต่อมาถึงปัจจุบันเป็นรากฐานทางการศึกษาในวิชาการหลายแขนงคืออะไรบ้าง จงอภิปรายพร้อมยกตัวอย่างให้ชัดเจน
5. ชาติตะวันตกที่สำคัญที่เข้ามามีบทบาทปกครองประเทศในแอฟริกามีชาติใดบ้าง และชาติเหล่านั้นมีนโยบายต่อชาวอาณานิคมอย่างไรบ้าง จงอภิปราย
6. จงกล่าวถึงลักษณะเด่นของระบบการศึกษาของชาวแอฟริกันพื้นเมืองดั้งเดิมก่อนชาวตะวันตกเข้าไปปกครองว่ามีลักษณะอย่างไร

7. ลักษณะทางสังคมของชาวแอฟริกันมีความหลากหลายมาก ขอให้กล่าวถึงความหลากหลายต่าง ๆ ที่มีลักษณะเด่น พร้อมทั้งยกตัวอย่างให้ชัดเจนว่ามีอะไรบ้าง
8. จงอธิบายเชิงวิเคราะห์ว่าการตกเป็นอาณานิคมของชาวตะวันตก ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแอฟริกาโดยรวมทั้งด้านดีและด้านเสียอะไรบ้าง เพราะอะไร
9. จงกล่าววัตถุประสงค์ของระบบการศึกษาแบบสังคมใหม่ของชาวแอฟริกันว่ามีอะไรบ้างและอย่างไร
10. จงวิเคราะห์ปัญหาในการพัฒนาการศึกษาของประเทศในทวีปแอฟริกาว่ามีปัญหาสำคัญอย่างไรและมีสาเหตุมาจากอะไร

บรรณานุกรม

- กุศล สุจรรรยา. แอฟริกา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์, 2521.
- โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อารยธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. การศึกษาในแอฟริกา ลาตินอเมริกา อาหรับ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ดวงใจ. 6 วันในไนจีเรีย. กรุงเทพฯ : การเวก, 2521.
- ธนู แก้วโอภาส. แอฟริกา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ชาติเศรษฐกิจ, 2536
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. ประวัติศาสตร์การศึกษา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531.
- ไพฑูรย์ คัสเซ่. โฉมหน้าแอฟริกา. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2517.
- วิลาสวงศ์ พงสะบุตร. ประวัติศาสตร์แอฟริกา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ศิโรต ภาควิชาวรรณคดี. การเมืองในแอฟริกา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- อบรม สนิทपाल. ระบบการศึกษานานาชาติ. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2535.
- Bohanna, Paul. *Africa and Africans*. New York : The National History Press , 1964
- Goodenough, Richard . *Africa Prospects : Progress in Education* . Uneseo , 1966
- Hull , Richard W. *Modern Africa : Changes and continuity* . Englewood Cliffs , N.J. : Prentice – Hall , 1980
- Moumouni , Abdou. *Education in Africa*. Deutsch , 1968.
- Sierra Leone Government , Ministry of Education. *White Paper on Education Policy*. Freetown : Government Printing Press , 1970.

Unesco. **Statistical Year Book 1980.** Paris : Unesco Press , 1981.

_____. **World Almanac and Book of Fact.** Paris : Unesco Press, 1992.

บทที่ 8

ประวัติศาสตร์การศึกษาของทวีปยุโรป

ทวีปยุโรปเป็นทวีปที่เก่าแก่อีกทวีปหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นที่ตั้งของอาณาจักรใหญ่ ๆ ที่มีความรุ่งเรืองมาในอดีต เคยได้รับฉายาว่าเป็นศูนย์กลางของโลก เป็นศูนย์กลางของศิลปะ วิทยาการหลายด้าน มีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและการศึกษาหลายประการตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทวีปยุโรป มีเนื้อที่ 9.94 ล้านตารางกิโลเมตร นับเป็นทวีปที่เกือบจะเล็กที่สุดรองจากทวีปออสเตรเลีย เพราะทวีปออสเตรเลีย มีเนื้อที่ 7.68 ล้านตารางกิโลเมตร เมื่อเปรียบเทียบกับทวีปเอเชียซึ่งเป็นทวีปที่ใหญ่ที่สุด มีเนื้อที่ 44.94 ล้านตารางกิโลเมตร จะเห็นได้ว่าทวีปยุโรปมีขนาดเล็กกว่าถึงสี่เท่าครึ่ง ชื่อทวีปยุโรปเพี้ยนมาจากคำว่า เอรอบ (Ereb) แปลว่าดินแดนแห่งดวงอาทิตย์ตก คำนี้เป็นภาษาของคนพื้นเมืองโบราณในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ที่เรียกชื่อดินแดนที่อยู่ไปทางทิศตะวันตกของตน ส่วนดินแดนที่อยู่ไปทางทิศตะวันออกเรียกว่า อาซู (Asu) ซึ่งกลายมาเป็นทวีปเอเชียอย่างปัจจุบัน ทวีปยุโรปเป็นทวีปที่ตั้งอยู่ในซีกโลกเหนือทั้งหมด ไม่มีดินแดนส่วนใดของทวีปอยู่ใต้เส้นทรอปิกออฟแคนเซอร์ บริเวณใต้สุดของทวีปอยู่ในแนวเดียวกับตอนกลางของประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นจึงมีอากาศอบอุ่นไปจนถึงหนาวจัดและไม่มีส่วนใดที่เป็นทะเลทรายเลย ซึ่งเป็นเพียงทวีปเดียวเท่านั้นในโลก

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของยุโรป ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และเป็นรากฐานของการศึกษาในหลายประเทศทั่วโลก แหล่งอารยธรรมโบราณอันเป็นจุดกำเนิดของภูมิปัญญาและศิลปวิทยาการต่าง ๆ ของยุโรป คือ ดินแดนทางใต้ติดชายทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เป็นที่ตั้งของอาณาจักรกรีกและอาณาจักรโรมัน ซึ่งมีความรุ่งเรืองมากถ่ายทอดกระแสแห่งอารยธรรมของทั้ง 2 อาณาจักรไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและทั่วโลกในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะได้ศึกษาความเป็นมาดังนี้

การศึกษาของกรีก

คำว่า “กรีก” เป็นคำที่พวกโรมันใช้เป็นครั้งแรก โดยใช้เรียกอารยธรรมเก่าแก่ทางตอนใต้ของแหลมอิตาลี ชาวกรีกเรียกตัวเองว่า “เฮลีนส์” (Helene) เรียกบ้านเมืองของตนเองว่า “เฮลัส” (Helus) และเรียกอารยธรรมว่า “เฮเลนิก” (Hellenic) อารยธรรม “เฮเลนิก” คืออารยธรรมกรีกที่ปรากฏในประเทศกรีซบนแผ่นดินตอนใต้ของแหลมอิตาลี ซิซิลี (Sicily) ฝั่งตะวันตกของเอเชียไมเนอร์ และเกาะต่างๆ ในทะเลเอเจียน (Aegean sea) และบริเวณฝั่งทะเลเอเจียน

หรือฝั่งตะวันตกของเอเชียไมเนอร์ ซึ่งนิยมเรียกว่า นครรัฐไอโอเนียน (Ionian State) รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 5 หมื่นตารางไมล์ ดินแดนส่วนใหญ่ของจำนวนเนื้อที่ทั้งหมด คือ ประมาณ 4 ใน 5 คือ ดินแดนกรีซบนผืนแผ่นดินใหญ่ในทวีปยุโรป ดินแดนตอนนี้แบ่งออกเป็นภาคใหญ่ ๆ ได้ 3 ภาค คือ (ทองที่ขาย ทองใหญ่, 2479 : 3-5)

1. กรีซภาคเหนือ ได้แก่ แคว้นมาซิโดเนีย (Macedonia) เทสซาลี (Thessaly) เอไพรัส (Apyrus) รวมบริเวณประมาณครึ่งหนึ่งของดินแดนกรีซบนผืนแผ่นดินใหญ่ในสมัยคลาสสิกไม่นิยมรวมมาซิโดเนีย เป็นส่วนหนึ่งของกรีซ

2. กรีซภาคกลาง ได้แก่บริเวณซึ่งเป็นเนินเขาสูงระหว่างกรีกภาคกลางและอ่าวคอรินท์ (Corinth) บริเวณนี้มีสถานที่สำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์กรีกอยู่หลายแห่ง อาทิเช่น นครเทบีส (Thebis) นครเดลฟี (Delphi) และยอดเขาพานาซุส (Panasus) อันเป็นที่สถิตของแอโปโลสุริยเทพ (Apollo) ตรงปลายสุดด้านตะวันออกของบริเวณนี้คือแคว้นอัตติกา (Attica) เป็นสถานที่ตั้งของเมืองหลวง คือ นครเอเธนส์ ซึ่งเป็นที่กำเนิดอารยธรรม ศิลปวิทยาการ ปรัชญา และระบอบการปกครองที่มีชื่อเสียงอย่างมาก

3. กรีซภาคใต้คือ แหลมเพลอปปอนเนซุส (Peloponnesus) ได้แก่บริเวณคาบสมุทรซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของอ่าวคอรินท์ เป็นบริเวณที่เชื่อมติดกับกรีซภาคกลางและภาคเหนือด้วยคอคอดคอรินท์ ซึ่งมีความกว้างประมาณ 30 ไมล์ ใต้บริเวณคอคอดนี้ลงมาคือที่ตั้งของเมืองอาร์กอลิส (Argolis) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมกรีกที่เจริญขึ้นเป็นครั้งแรก ใจกลางของคาบสมุทรแห่งนี้เป็นที่ตั้งของนครสปาร์ตา ซึ่งมีชื่อเสียงมากในด้านการรบและการทหาร สำหรับเมืองโอลิมเปียซึ่งเป็นที่สุดของบรรดาเทพเจ้ากรีก อยู่ติดกับฝั่งทะเลไอโอเนียนด้านตะวันตกของคาบสมุทรเพลอปปอนเนซุส

การศึกษาในสมัยกรีกนั้น เพลโตและอริสโตเติลได้ให้นิยามของการศึกษาเอาไว้ว่า การศึกษา คือ การเรียนรู้ในสิ่งที่เราอาจจะชอบหรือไม่ชอบก็ได้ และบางสิ่งอาจถูกหรือผิด และการสอนบางอย่างอาจเป็นจริงหรือบางอย่างอาจเป็นเท็จ การศึกษาและการอบรมนั้นเริ่มตั้งแต่วัยแรก ๆ ของวัยเด็ก และยังคงดำเนินไปจนถึงวันตาย แม่ พ่อ คนเลี้ยงเด็กและครูจะต้องช่วยกันเอาใจใส่ในการพัฒนาของเด็กตั้งแต่เด็กเริ่มสามารถที่จะเข้าใจสิ่งที่ถูกสอนมาจนเด็กสามารถเข้าใจได้ดี การศึกษาในยุคนั้นรัฐเป็นผู้กำหนดให้ดังคำกล่าวของเพลโตว่า “รัฐจะเกณฑ์ให้เขาเรียนกฎหมาย และใช้ชีวิตตามแบบที่ได้เตรียมไว้ ไม่ใช่ปล่อยให้ตามอำเภอใจของตน เช่น การเขียนเริ่มด้วยครูสอนให้เขียนโดยการลากเส้นด้วยรูปแบบที่ใช้กับผู้เริ่มเรียนใหม่ ๆ จากนั้นจะให้เด็กเรียนลากตามรูปแบบนั้น”

การศึกษาของกรีกโบราณแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ

ยุคเก่า เป็นการศึกษาที่เริ่มมีมาแต่แรกจนถึงสมัยที่กรีกรบชนะเปอร์เซีย

ยุคใหม่ เริ่มตั้งแต่สมัยที่กรีกรบชนะเปอร์เซีย คือ 479 ปีก่อนคริสตกาลจนถึงสิ้นสมัยกรีก

การศึกษายุคเก่า แบ่งออกเป็นยุคเก่าตอนต้นและยุคเก่าตอนปลาย การศึกษายุคเก่าตอนต้นหรือเรียกว่าการศึกษายุคโฮเมอร์ (Homer) แบ่งแยกออกตามชนชั้น กล่าวคือ เจ้าผู้ครองรัฐ เจ้านาย ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นักรบและอัศวิน จะได้รับการศึกษาอย่างดี เป็นการสอนให้รู้จักมารยาทสังคมจารีตประเพณี มีศีลธรรมจรรยาพุดจาสุภาพเรียบร้อย มีสติปัญญาและไหวพริบในการแก้ปัญหาต่าง ๆ สอนให้มีความรู้ด้านดนตรี กีฬาต่าง ๆ เช่น ยิงธนู ขี่ม้า ว่ายน้ำ เป็นต้น มีครูพิเศษเป็นผู้ให้ความรู้ สำหรับชนชั้นที่ไร้แรงงาน หรือค้าขายจะศึกษาที่บ้าน โดยศึกษาจากพ่อแม่ ญาติ หรือเพื่อนบ้าน สึกัดให้รู้จักทำมาหากิน และโดยส่วนรวมจะมีการสั่งสอนให้ชนชาติ มีความสุภาพ เคารพยำเกรงผู้ใหญ่ รู้จักเคารพเสรีภาพส่วนบุคคล ส่วนการศึกษายุคเก่าตอนปลาย เป็นการศึกษาที่แตกต่างกันของชน 2 เผ่า คือ การศึกษาแบบสปาร์ตา ซึ่งอยู่ตอนใต้ และการศึกษาแบบเอเธนส์ ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือ ลักษณะการศึกษาของทั้ง 2 เผ่าแตกต่างกันดังนี้ (มัทนี รัตนิน, 2507 : 8-12)

การศึกษาของสปาร์ตา

ความมุ่งหมายของการศึกษา คือ การอบรมให้ชายชาวสปาร์ตามีความเข้มแข็ง อดทน กล้าหาญ เพื่อเป็นทหารที่ดี ทุกคนต้องสละชีวิตเพื่อชาติ รัฐเป็นผู้จัดการอบรมและวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เด็กผู้ชายตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ 7 ขวบ จะอยู่ในความดูแลของมารดา มารดาจะอบรมสั่งสอนให้เป็นคนมีคุณธรรม มีมารยาท มีความอดทน และมีความรักชาติ เมื่อเด็กชายอายุได้ 8 ขวบ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะนำไปเข้าโรงเรียนของรัฐ (Public Barrack) แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ

1. เริ่มตั้งแต่อายุ 8-12 ปี
2. เริ่มตั้งแต่อายุ 13-15 ปี
3. เริ่มตั้งแต่อายุ 16-18 ปี

วิชาที่ศึกษาในชั้นเรียน คือ วิชาดนตรี (Music) และการออกกำลังกาย (Gymnastic) เล่นกีฬา เพื่อฝึกฝนให้ร่างกายแข็งแรง ว่องไว และอดทน นอกจากนั้นยังสอนให้ อ่าน เขียน ท่องกาพย์ของโฮเมอร์ สุภาษิต คำพังเพยที่มีคติสอนใจ สอนให้สวดมนต์และนับถือเทพเจ้า มีการฝึกอบรมกรีฑามารยาท ให้มีความรู้และเป็นพลเมืองที่ดี อายุระหว่าง 18-20 ปี จะฝึกวิชาทหาร เพื่อเตรียมตัวเป็นทหารที่ดีของชาติ อายุ 20-30 ปี ให้เป็นทหารตามชายแดน อายุ 30-

50 ปี ชายสปาร์ตาจะมีครอบครัวได้ แต่ต้องประจำอยู่ตามกองทหารในเวลากลางคืน และจะปลดจากประจำการ เมื่ออายุ 50 ปี และจะมีหน้าที่อบรมยุวชนรุ่นหลังต่อไป ส่วนหญิงชาวสปาร์ตา จะได้รับการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนอยู่ที่บ้านมีการฝึกฝนให้ร่างกายแข็งแรง ฝึกให้มีกีริยามารยาทที่ดี รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี รู้จักการเข้าสังคม และฝึกฝนให้เป็นแม่ที่ดี

วิธีการศึกษาและอบรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าชาวสปาร์ตาฝึกให้คนเป็นทหารที่เข้มแข็งเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ให้การศึกษาทางด้านศิลปวิทยาการ พาณิชการ และด้านอุตสาหกรรมแก่ชาวสปาร์ตาเลย ทำให้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ไม่เจริญ สำหรับการประกอบอาชีพนั้นชาวสปาร์ตาจะประกอบอาชีพอย่างเดียว คือ การเป็นทหารเท่านั้น แม้แต่การประกอบอาชีพเพาะปลูกในที่ดินของตนเอง ชายสปาร์ตายังลงมือทำเองไม่ได้ จึงให้พวกไพร่หรือพวกเฮลोट (Helot) ทำแทน สปาร์ตาไม่สนับสนุนให้พลเมืองเดินทางออกนอกรัฐ และประกาศห้ามมิให้มีการค้าขายกับโลกภายนอกอีกด้วย ศิลปวิทยาการด้านอื่น ๆ ก็ไม่ได้รับการส่งเสริม ซึ่งตรงกับความรู้สึกของผู้ที่จัดวางระเบียบนี้ สปาร์ตามีได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งที่เราเรียกว่าอารยธรรมกรีกในยุคที่เรียกว่ายุคทองเลย แต่ชำนาญด้านการรบอย่างเดียว ความเจริญทางศิลปะวรรณกรรม ปรัชญา และความรู้ด้านวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ ซึ่งชาวกรีกทิ้งไว้เป็นมรดกแก่ชนรุ่นหลัง ส่วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ชาวเอเธนส์ทิ้งไว้ทั้งสิ้น มิใช่ของชาวสปาร์ตา

การศึกษาของเอเธนส์

แม้ชาวเอเธนส์จะเป็นชนชาติเดียวกับชาวสปาร์ตา แต่มีลักษณะแตกต่างกับชาวสปาร์ตาโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ นครเอเธนส์ ซึ่งเป็นเมืองสำคัญของกรีกโบราณนั้น นักประวัติศาสตร์เปรียบเสมือนดวงตาของกรีกในยุคโบราณ ตั้งอยู่ห่างจากฝั่งทะเลเล็กเข้าไปภายในประมาณ 4-5 ไมล์ ทำให้เหมาะสมกับการค้าขาย ไม่เหมาะกับการเพาะปลูก การค้าของกรีกได้ขยายไปทั่วแถบฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน โดยนำสินค้าประเภทโลหะ ผ้า และเครื่องดินเผาไปขาย และซื้อสินค้าที่ประเทศตนยังไม่มีกลับมา จากการติดต่อค้าขายทำให้ชาวเอเธนส์รู้จักนำเครื่องโลหะบรอนซ์ โดยการหล่อรู้จักการวาดลวดลายต่าง ๆ ซึ่งเป็นศิลปะแห่งชาติ โดยมิได้เลียนแบบจากชนชาติอื่น ชาวเอเธนส์ได้สร้างความเจริญทางอารยธรรมและวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างมากมาย ด้านหนังสือก็มีหนังสือใช้ มีการเล่นกีฬา มีสนามกีฬา ณ ทุ่งหญ้าเชิงเขาโอลิมปัส (Olympus) ใช้สำหรับแข่งขันกีฬาของชาวเอเธนส์ ซึ่งบนยอดเขาเชื่อกันว่ามีเทพเจ้าโอลิมเปีย (Olympia) สถิตอยู่ ก่อให้เกิดพิธีบวงสรวงเทพเจ้าคือจุดคบเพลิงวิ่งไปสักการะเทพเจ้าอันเป็นต้นกำเนิดของกีฬาโอลิมปิกสืบมา (Olympic) รู้จักเล่นดนตรี และการละคร ด้านการก่อสร้างก็มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก มีการก่อสร้างบ้านเรือนและที่ทำงานของรัฐบาลด้วยหิน

บางแห่งก็มีการใช้หินอ่อนก่อสร้างด้วย ส่วนวิทยาการด้านอื่น ๆ เช่น ดาราศาสตร์ มีการศึกษาค้นคว้าและสามารถทำนายได้ว่าจะเกิดสุริยุคราสเมื่อไร ความเจริญของกรีกดังกล่าวมานั้นมีความสำคัญแก่ชาวยุโรปเป็นอันมาก อารยธรรมของกรีกนับได้ว่าเป็นปฐมอารยธรรมของยุโรป ทั้งนี้เพราะกรีกเป็นชาติแรกที่น่าเอาความเจริญของเอเชียไปเผยแพร่ให้ยุโรป และนำความเจริญของยุโรปไปเผยแพร่ในเอเชีย (ลักษณะเลิศ ชยางกูร, 2518 : 12-19)

การศึกษาของเอเธนส์ เจริญขึ้นในสมัยศตวรรษที่ 5 และ 4 ก่อนคริสตกาล การศึกษามุ่งเน้นให้ชาวเอเธนส์มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักหน้าที่ของตน รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต ชาวเอเธนส์มีความพึงพอใจในการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีความแตกต่างจากประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน เป็นต้นว่ามีสิทธิปกครองจำกัดอยู่เพียงหนึ่งในหกของจำนวนพลเมืองทั้งหมด หญิงชาวเอเธนส์ไม่มีสิทธิหรือหน้าที่ใด ๆ นอกบ้าน ชายชาวเอเธนส์แต่ละคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเลือกผู้แทนขึ้นมาเนื่องจากชายที่มีสิทธิเป็นราษฎรมีจำนวนเพียงหนึ่งในสามของพลเมืองทั้งหมดเท่านั้น อีกสองในสามนั้นเป็นคนต่างด้าวซึ่งเป็นชาวกรีกที่มาจากรัฐอื่น ๆ ชาวต่างชาติและพวกทาสชนพวกนี้ไม่มีสิทธิเป็นชาวเอเธนส์จึงเป็นคนภายใต้การปกครอง มิได้เป็นพลเมืองโดยตรง

การจัดการศึกษาของเอเธนส์ จัดเป็น 3 ระยะ คือ

1. การศึกษาระยะแรก เริ่มต้นแต่เกิดจนถึงอายุ 7 ปี เด็ก ๆ ที่มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์จะมีแม่และคนเลี้ยงคอยดูแล จนกระทั่งอายุได้ 7 ปี แม่และครูเป็นผู้วางรากฐานการศึกษาของเด็ก โดยใช้การเล่านิทานและชี้แนะเด็กให้เข้ามาสู่จารีต ซึ่งเห็นได้จากพิธีฉลองของรัฐและศาสนา การศึกษาของเด็กชาวเอเธนส์จะจำกัดเฉพาะเด็กที่เกิดในตระกูลสูงเท่านั้น สำหรับเด็กหญิงจะไม่ได้รับการศึกษา ส่วนเด็กที่อยู่ในตระกูลต่ำชาย กรรมกร ทาส และพ่อค้าต่างชาติ จะไม่ได้รับการศึกษาในโรงเรียน การศึกษาคั้งเดิมของชาวเอเธนส์ในโรงเรียนนั้นส่วนมากจะเป็นการสอนที่เป็นหลักเกณฑ์ คือ ครูไวยากรณ์สอนเรื่องอักขระ การใช้ภาษาให้ถูก การสอนในโรงเรียนเน้นเรื่องดนตรี และยิมนาสติก เพื่อให้มีร่างกายแข็งแรงและมีความอ่อนโยนซาบซึ้งอย่างสุนทรีย์ วิชาคณิตศาสตร์จะสอนเกี่ยวกับมาตราต่าง ๆ การเขียนของชาวเอเธนส์แต่เดิมเขียนบนใบซึ่งอยู่ในกรอบไม้ ต่อมาใช้กระดาษปาปรัสและหมึก เมื่อนักเรียนเขียนจนคล่องแล้วก็จะไปเรียนชั้นที่มีการเขียนตามคำบอกและเรียนบทประพันธ์คลาสสิกซึ่งครูเป็นผู้อ่านให้ฟัง เด็กชาวเอเธนส์จะเริ่มเรียนจากอักษรต่อมาก็เป็นคำวลีและประโยค คำและประโยคดังกล่าวนำมาจากวรรณคดีต่าง ๆ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ใหญ่ การศึกษาแบบกรีกไม่สนใจจิตวิทยาของเด็ก ได้มีการจัดฝึกอบรมเด็กให้เป็นผู้ใหญ่โดยเฉพาะที่เรียกว่า ไพเดีย (Pydia) ทั้งนี้เพราะจุดมุ่งหมาย

สูงสุดของกรีกในสมัยนั้น คือ ต้องการที่จะได้มาซึ่งผู้ใหญ่ ไม่ใช่เด็ก สำหรับการอ่านของกรีกในสมัยนั้นนับว่ายากยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีช่องไฟระหว่างคำ และไม่มีเครื่องหมายอ่านวรรคตอนเลย ดังนั้นจึงไม่อาจที่จะฝึกอ่านโดยจำคำและวลีต่าง ๆ จากหนังสือให้ชำนาญได้หากไม่ได้รับการสอนจากครูผู้ชำนาญ

โรงเรียนที่เด็กชาวเอเธนส์เข้าศึกษาในระยะแรกนั้นมี 3 ประเภท คือ

1. School of Grammatist สอนการอ่าน การเขียน การคิดเลข การอ่านบทประพันธ์ของกวีโฮเมอร์ (Homer) เฮซอด (Hesoid) และ อีสป (Aesop)

2. Music School สอนขับร้อง ดนตรี กวีนิพนธ์

3. Palaestra School สอนกายบริหาร เพื่อทำให้ร่างกาย แข็งแรง สมบูรณ์

2. การศึกษาระยะกลาง เด็กอายุระหว่าง 14 ถึง 17 ปีจะได้เข้ารับศึกษาระยะกลางคือในระดับมัธยม วิชาต่างๆ ไปที่ศึกษาในระดับมัธยมของเอเธนส์ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์และไวยากรณ์ส่วนวิชาวาทศิลป์นับเป็นการศึกษาที่สูงขึ้นไป เด็กๆ ต้องเรียนวิธีใช้ลูกคิด เครื่องชั่งน้ำหนัก เครื่องวัดและปฏิทิน คณิตศาสตร์ในระดับมัธยมประกอบไปด้วยเลขคณิต พีชคณิต ดาราศาสตร์ และวิชาดนตรีขั้นพื้นฐาน สำหรับวิชาไวยากรณ์นั้นนับว่ารุ่งเรืองกว่าวิชาอื่นๆ และยังมีกรเรียนวรรณคดี ผลงานของโฮเมอร์ เฮเลียด และนักเขียนบทละครต่างๆ ส่วนร้อยแก้วในโรงเรียนมัธยมบางแห่งได้นำมาสอนกันบ้างแต่ก็ยังไม่เป็นที่นิยมกันมากนัก เป็นที่กล่าวว่าเป็นแบบฉบับของการศึกษาวรรณคดีกรีกในสมัยนั้นมาจากของ โฮเมอร์ ยูริพิดีส (Euripedis) เมแนเดอร์ (Menander) และเดโมสเทเนส (Demoshenes) การศึกษาในระดับนี้นักเรียนศึกษาวรรณคดีต่างๆ โดยฝึกตรวจแก้หนังสือ อ่านเรื่องอธิบาย และวิจารณ์ วัฒนธรรมของสมัยกรีกโบราณเป็นทางด้านการประพันธ์ร้อยกรอง และวรรณคดีมากกว่าด้านวิทยาศาสตร์ แต่จะเห็นได้ว่าอุดมคติต่างๆ และการศึกษาแบบอิสระ รวมทั้งศิลปะหรือวิทยาศาสตร์มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน การฝึกอบรมด้วยวิธีนี้ก็เพื่อเด็กนักเรียนจะได้เตรียมตัวไว้สำหรับชีวิตที่ดีต่อไป ส่วนการศึกษาสมัยเฮเลนนิสติกและโรมันนั้นเน้นการศึกษาด้านวรรณคดีและวาทศิลป์ รวมทั้งการวิเคราะห์คณิตศาสตร์ พีชคณิต ดาราศาสตร์ ส่วนวิชาดนตรีกับยมนาสิกนั้นได้ให้ความสำคัญน้อยกว่าวิชาอื่นๆ การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของเอเธนส์ได้มีมาจนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 15 จึงไม่มีการศึกษาในระดับมัธยมอีกต่อไปเด็กผู้ชายที่ร่ำรวยก็จะออกไปทำการค้า และใช้เวลาให้หมดไปกับการขี่ม้า ขับรถม้า หรือล่าสัตว์ แต่เด็กผู้ชายบางคนที่มีหัวสมองดีก็คงศึกษาต่อไป และได้สร้างสรรค์ผลงานอันมีคุณค่าไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อ ในตอนนี้พวกโซฟิสต์ (Sophist) ก็ได้เริ่มมีบทบาทเกี่ยวกับการศึกษาขึ้นโดยพวกเขาได้ทำการสอนวิชาต่างๆ มากมาย โดยรับค่าธรรมเนียมในการสอน พวกโซฟิสต์เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและนับว่าเป็นครูที่มีคุณ

สมบัติเหมาะสมสำหรับสอนในระดับมัธยมศึกษา พวกเขาต่างไปจากพวกครูปรัชญาทั้งหลายในสมัยต่อมา คือพวกเขาสามารถปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายของตนได้มากกว่า พวกโซฟิสต์เป็นพวกที่มีความคิดเป็นอิสระ ไม่ยึดมั่นในอุดมคติแห่งเทพเจ้าดั้งเดิมทั้งหลายทั้งปวง พวกโซฟิสต์สอนไวยากรณ์ วาทศิลป์และภาษาถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนวิชาคณิตศาสตร์และดนตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาวาทศิลป์นั้นพวกโซฟิสต์เชี่ยวชาญเป็นพิเศษ จนบางครั้งพวกนี้ใช้วิชานี้จนกระทั่งละทิ้งข้อเท็จจริงไปก็มี พวกโซฟิสต์มีอิทธิพลต่อการศึกษาเป็นอย่างมาก และถือกันว่าพวกเขาเป็นผู้หนึ่งในจำนวนผู้ค้นพบการศึกษาที่เกี่ยวกับมนุษย์และมนุษยชาติ

3. การศึกษาชั้นสูง

ในสมัยศตวรรษที่ 5 นั้น เมื่อเด็กชายมีอายุ 18 ปี ก็จะต้องเข้าฝึกเป็นทหารเป็นเวลา 2 ปี ในสมัยนั้นเอเธนส์เกิดศึกสงครามอยู่เสมอ จนกระทั่งมีความจำเป็นต้องเกณฑ์ทหาร ต่อมาเมื่อสงครามของกรีกเริ่มสงบลง และมีการใช้ทหารรับจ้างจากกองทัพของชาวต่างประเทศ ทำให้ความจำเป็นในการเป็นทหารของกรีกลดลง และเมื่อ 388 ปีก่อนคริสตกาล หลังจากที่เอเธนส์ได้รับชัยชนะในช่วงระยะเวลาที่ใช้ทหารอาสาสมัคร พวกทหารอาสาสมัครนี้จะปฏิบัติภารกิจเพียง 1 ปีเท่านั้น ในเวลาต่อมาได้มีการพัฒนาการฝึกแบบทหารทีละเล็กละน้อยมาใช้เป็นแบบของการจัดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย นักศึกษาต่าง ๆ จะฝึกอบรมแบบทหาร แล้วถึงจะมาแข่งขันกันในการเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น สถานศึกษาของเพลโต ของอริสโตเติล หรือโรงเรียนที่โสเครติส จัดตั้งขึ้น ต่อจากนั้นนักศึกษาจะได้เริ่มศึกษาแนวทางปรัชญาของพวกโสเครติส หรือรับแนวทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นด้านการเมืองจากพวกโซฟิสต์ โรงเรียนที่นักปราชญ์ต่าง ๆ จัดตั้งขึ้นเปรียบเสมือนเป็น “มหาวิทยาลัย” ของเอเธนส์ เป็นสถานที่รวบรวมนักศึกษาหนุ่ม ๆ ซึ่งประกอบด้วยปรัชญาเมธีอิสระ และนักศึกษาวาทศิลป์ รวมทั้งพวกที่ดำเนินรอยตามนักปราชญ์ทั้งหลายซึ่งถือเป็นครูของพวกเขา การศึกษาในระดับสูงนั้นเป็นการสอนโดยเน้นหลักเกี่ยวกับวาทศิลป์ ให้ความสำคัญด้านความไพเราะของภาษาและวรรณคดีเพื่อให้รู้จักใช้ภาษาในการถ่ายทอดสรรพวิทยาการและความคิดของตนให้ผู้อื่นทราบให้ได้ พร้อมกันนั้นได้ศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของสังคมมีการนำประเด็นทางการเมือง การบริหาร การค้ามาถกเถียงกัน หาเหตุผลและแนวทางแก้ไข สำหรับปัญหาของรัฐนั้น เพลโตและอริสโตเติล เป็นผู้นำแนวทางปรัชญาเข้ามาในเวลานั้น

การศึกษายุคใหม่

เริ่มเมื่อ 479 ปีก่อนคริสตกาล หลังจากกรีกรบชนะเปอร์เซีย กรีกสมัยนั้นมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการเป็นอย่างมาก ชนชั้นกรรมกรพออ่านออกเขียนได้ มีการปรับปรุง

การศึกษาใหม่เพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น การศึกษาสอนให้ชนในชาติรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง มีความประพฤติดี และมีเสรีภาพในการเลือกเรียนตามที่ตนชอบ

การศึกษาจัดเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับประถมศึกษาหรือระดับต้น เรียกว่า Grammatist เริ่มตั้งแต่อายุ 7-13 ปี สอนให้อ่าน เขียน คณิตเลข และขับร้อง
2. ระดับมัธยมศึกษาหรือระดับกลาง เรียกว่า Grammaticus เริ่มตั้งแต่อายุ 13-16 ปี การศึกษาในระดับนี้สอนให้เรียนรู้ด้านไวยากรณ์ เรขาคณิต วาดเขียน ดนตรี
3. ระดับอุดมศึกษาหรือระดับสูง เรียกว่า Grammatic เริ่มตั้งแต่อายุ 16 ปีขึ้นไป การศึกษาระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- โรงเรียนวาทศิลป์ (Rhetoric School) สอนการพูด การวางตัวในที่สาธารณะ การปรับปรุงบุคลิกภาพ สอนโดยพวกโสเฟิสต์ (Sophists)

- โรงเรียนปรัชญา (Philosophical School) สอนด้านปรัชญา แนวคิดตรรกะ สอนโดยโซเครตีส (Socrates) เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) (สังวร พิชยนทร โยธิน, 2524 : 10-12)

พวกโซเฟิสต์ (Sophists) เป็นคนต่างด้าวที่เข้ามาทำมาหากินด้วยการสอนหนังสือ โดยการบรรยายให้ฟังเป็นกลุ่มไม่เกิน 10 คน วิชาที่สอนคือ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ เรขาคณิต วาทศิลป์ และดนตรี เป็นต้น พวกโซเฟิสต์ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้จะรู้ว่าจะอะไรคืออะไรชั่วด้วยตัวเอง โดยไม่มีการอบรมด้านศีลธรรมจึงเป็นสาเหตุให้คนเป็นคนเห็นแก่ตัวมากขึ้นในเวลาต่อมาเมื่อ สังคมกรีกเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง

โซเครตีส (Socrates 469-399 ก่อนคริสตกาล) เป็นชาวเอเธนส์ เกิดเมื่อ 469 ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับสมัยที่นครเอเธนส์กำลังเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางของศิลปวิทยาการ ด้านต่างๆ ในระยะนี้ความสนใจด้านปรัชญาของชาวกรีกเปลี่ยนไป คนเริ่มหันมาสนใจความจริง ต่างๆ เกี่ยวกับมนุษย์ มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความคิดและการปฏิบัติของมนุษย์มากกว่าที่จะ ค้นคว้าหาความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล โซเครตีสเป็นบุคคลหนึ่งที่สนใจปรัชญาทางด้านนี้และได้อุทิศชีวิตศึกษาค้นคว้าหาความจริง และสิ่งที่ถูกที่ควรที่มนุษย์พึงยึดถือในทาง ปฏิบัติ โซเครตีสได้รับการยกย่องให้เป็นบรมครูสั่งสอนสานุศิษย์โดยมิได้รู้สึกเหน็ดเหนื่อย หรือหวังผลตอบแทนใดๆ โซเครตีสเองมิได้ตั้งตนเป็นครูสั่งสอนผู้อื่น แต่ถือว่าตนเป็นผู้แสวงหาความรู้เช่นเดียวกับสานุศิษย์ทั้งหลาย วิธีของโซเครตีสชักชวนให้คนขบคิดปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านศีลธรรมจรรยา โซเครตีสมักจะตั้งคำถามเป็นต้นว่า ความเมตตา กรุณา คืออะไร ความยุติธรรมคืออะไร ความดีคืออะไร ความต่ำช้าเลวทรามคืออะไร เหล่านี้เป็นคำถาม

ที่ตั้งให้สาธุศิษย์ตอบคำถามอย่างมีเหตุผลที่ละขั้น จนในที่สุดสรุปได้คำตอบที่ถูกต้องจากคำถาม คำตอบนี้จะทำให้แต่ละคนเข้าใจด้วยตนเองว่าความคิดของตนนั้นดีและลึกเพียงใด มีเหตุผลเพียงใด เป็นการก่อให้เกิดความรู้และฝึกฝนสติปัญญา โสเครตีสได้สั่งสอนชาวเอเธนส์อยู่เป็นเวลาถึง 30 ปี ในที่สุดถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำลายความเลื่อมใสและคตินิยมตามจารีตประเพณีเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาของชาวเอเธนส์ ขณะถูกขุ่นได้ตัดสินคดีและมีมติให้ลงโทษถึงตาย โสเครตีสได้ถูกบังคับให้ดื่มยาพิษตายเมื่อปี 399 ก่อนคริสตกาล

เพลโต (Plato 429 – 348 ก่อนคริสตกาล) เพลโตเกิดเมื่อปี 429 ก่อนคริสตกาล เป็นศิษย์คนสำคัญของโสเครตีส เพลโตได้เขียนชีวประวัติและผลงานของโสเครตีสไว้มากมาย ใช้ภาษากรีกสำนวนไพเราะ สละสลวย พร้อมทั้งแทรกความคิดเห็นไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับรูปแบบการปกครองและการศึกษา เพลโตได้เคยเดินทางท่องเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ แถบเมดิเตอร์เรเนียน เมื่อกลับมาเอเธนส์ได้ตั้งสำนักขึ้นที่โรงฝึกพลศึกษาใกล้ ๆ กับกรุงเอเธนส์ ชื่ออะเคเดเมีย (Academia) ส่วนสำนักของเพลโต ชื่อ อะเคเดมี (Academie) นานถึง 900 ปี จนกระทั่งเมื่อจักรพรรดิจัสติเนียนได้มีบัญชาให้ปิดโรงเรียนต่าง ๆ ในปีคริสตศักราช 529 รวมทั้งสำนักเรียนอะเคเดมีของเพลโตด้วย ในช่วงเวลา 900 ปีนับว่าเป็นช่วงที่ความเจริญทางภูมิปัญญา ความคิดปรัชญากรีกรุ่งเรืองมากเพราะเพลโตและลูกศิษย์ได้ใช้ที่แห่งนี้ถ่ายทอดกันต่อมา เพลโตได้เขียนหนังสือชื่อ “สาธารณรัฐ” (Republic) ซึ่งเป็นที่นิยมศึกษากันมาก เพลโตได้เสนองานเป็นแนวคิดเกี่ยวกับรัฐในอุดมคติ รัฐดังกล่าวมีรูปแบบการปกครองและการบริหารงานตามที่สละทางปรัชญาของเขา รัฐของเพลโตวางอยู่บนรากฐานของความยุติธรรม ซึ่งก่อให้เกิดระเบียบสังคม หน้าที่ของรัฐคืออำนวยผลประโยชน์เพื่อส่วนรวม รัฐดังกล่าวต้องมีขนาดกำลังพอดีไม่ใหญ่และไม่เล็กจนเกินไป ประชาชนที่ทำหน้าที่ต่างกัน 3 พวก คือ

1. พวกกรรมกร มีหน้าที่จัดหาสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตให้แก่คนในรัฐ
2. พวกนักรบ มีหน้าที่เป็นผู้ป้องกันประเทศ
3. พวกนักปราชญ์ ทำหน้าที่ปกครองเพื่อผลประโยชน์ของคนทั้งปวง

เพลโตได้กล่าวถึงการศึกษาว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการปกครองบ้านเมือง รัฐควรจะควบคุมการศึกษาของเยาวชนอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพื่อผลิตคนออกมาปกครองบ้านเมืองด้วยความสามารถเยี่ยงปราชญ์ในรัฐตามอุดมคติของเพลโตนั้นสถาบันต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว เช่น ทรัพย์สินเอกชนทั้งหลายให้ยกเลิก สังคมตามแบบของเพลโตมีลักษณะหลายอย่าง คล้ายสังคมของนครรัฐสปาร์ตาคกล่าวคือ เสรีภาพส่วนบุคคลต้องอุทิศให้แก่ผลประโยชน์ของรัฐทั้งหมด นอกจากนี้เพลโตยังชี้ให้เห็นว่า ช่วงปีแรก ๆ ของชีวิตนั้นนับได้ว่าเป็นระยะเวลาสำคัญ

ยังคงช่วยเป็นเวลาที่กำลังจะสร้างอุปนิสัยต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลานี้เป็นเวลาที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก เพลโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น จึงควรให้ความดูแลเอาใจใส่กับสุขภาพร่างกายของเด็กเป็นอย่างดี เพลโตได้กล่าวอีกว่า วิชาดนตรีและวิชารวมคคีเป็นวิชาที่เหมาะสมกับการพัฒนาทางด้านอารมณ์และจินตนาการ ส่วนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์นั้นเป็นวิชาที่ช่วยในด้านการเตรียมสมองในการเรียนวิชาปรัชญาต่อไป

อริสโตเติล (Aristotle 384 – 322 ก่อนคริสตกาล) เกิดที่แคว้นเทรซ เมื่อปี 384 ก่อนคริสตกาล ได้เคยศึกษาที่สำนักอะเคเดมีของเพลโตเป็นเวลา 18 ปี และได้เคยถวายเป็นศิษย์แก่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์แห่งมาซิโดเนียเป็นเวลา 4 ปี คือเมื่อนครรัฐต่าง ๆ ของกรีกเสื่อมลงและอาณาจักรมาซิโดเนียเจริญรุ่งเรืองขึ้นนับตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟิลิป พระราชบิดาของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ได้ทรงทำการปราบปรามขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง เมื่อพระเจ้าอเล็กซานเดอร์เสด็จขึ้นครองราชย์แล้วอริสโตเติลก็ได้กลับมายังเอเธนส์ ได้ตั้งสำนักลิเซียม (Lyceum) ขึ้นใกล้กับกรุงเอเธนส์ อริสโตเติลสอนนักเรียนโดยเดินปาฐกถากลับไปกลับมาตามทางเดินเท้าที่ร่มรื่น กลุ่มนักเรียนเดินเรียนเรียกว่า Peripatetic ซึ่งมาจากภาษากรีกว่า Peripates แปลว่าเดิน

อริสโตเติลเป็นผู้สนใจในวิชาความรู้แทบทุกแขนง และได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับความรู้เหล่านั้น เช่น คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ พฤกษศาสตร์ รัฐศาสตร์ จรรยาวิทยา วรรณคดี วิชาวาทศิลป์ และอื่น ๆ อีกมาก อริสโตเติลได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีมันสมองที่รอบรู้ ได้รับสมญาว่าเป็นบิดาแห่งศาสตร์สมัยใหม่ ส่วนเพลโตได้รับสมญาว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาสมัยใหม่

อริสโตเติลได้เขียนตำราไว้ 3 เล่ม คือ The Politics, the Ethics และ Organon หนังสือ The Politics เป็นตำราที่กล่าวถึงเรื่องการจัดการศึกษา มีหลักสำคัญว่า การศึกษาต้องเป็นหน้าที่ของรัฐ เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้การศึกษาบรม ส่วนตำราอีกเล่มหนึ่งคือ the Ethics นั้นกล่าวถึงศาสตร์แห่งการทำความดี และ Organon เป็นตำราที่กล่าวถึงหลักตรรกศาสตร์ ตำราทั้ง 3 เล่มนี้นักการเมือง นักการศาสนา และนักวิทยาศาสตร์ ได้ใช้เป็นตำราเรียนในสมัยต่อมา

ตามที่ได้กล่าวถึงแนวคิดทางการศึกษาของ โสเครตีส เพลโต และอริสโตเติลมาแล้ว จะเห็นได้ว่าปรัชญาเมธีกรีกทั้ง 3 คนนี้มีความมุ่งหมายให้การศึกษาก้าวไปในด้านจริยศึกษา พัฒนาคนให้เจริญงอกงามทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น

จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาของกรีกในทุกด้านเป็นรากฐานของความรู้ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่ออาณาจักรกรีกได้เสื่อมสลายไปมรดกทางอารยธรรมเหล่านี้ได้รับการเผยแพร่กระจายไปยังดินแดนต่าง ๆ ในทุกส่วนของยุโรปและขยายตัวต่อไปยังทวีปอื่นด้วย การศึกษาของโรมัน

ในช่วงระหว่างปี 1000 ถึง 850 ก่อนคริสตกาล มีชาวอินโดยูโรเปียนพวกหนึ่งอพยพเข้ามาจากบริเวณลุ่มแม่น้ำดานูบ พวกที่อพยพมาใหม่นี้เรียกว่าพวกไอตอลิก (Italic) พวกไอตอลิกพูดภาษาเดียวกันจะแตกต่างกันไปบ้างตามสำเนียงของแต่ละท้องถิ่น แบ่งออกเป็นพวกใหญ่ ๆ 3 พวก คือ (สุรินทร์ สรสิริ, 2522 : 18-20)

1. พวกอัมเปรียนส์ หรือซาปไน (Ampriense, Sapine) อยู่แถบภูเขาทางภาคตะวันออกเฉียงและใต้ลุ่มแม่น้ำไทเบอร์ลงมา
2. พวกแซมไนต์ (Samnite) ตั้งถิ่นฐานอยู่แถบภูเขา แต่อยู่ใต้พวกซาปไนลงมา
3. พวกละติน (Latin) อยู่ทางตอนใต้สุดของแม่น้ำไทเบอร์ ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบละติอุม (Latium) ในหมู่พวกไอตอลิกด้วยกัน คนเผ่าที่สำคัญที่สุดคือ พวกละติน พวกนี้พูดภาษาละติน ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นและมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ สร้างเมืองที่อยู่ให้มีลักษณะเป็นป้อมปราการเพื่อป้องกันภัยจากศัตรูภายนอก ในบรรดาเมืองที่ชาวละตินสร้างขึ้นและต่อมามีฐานะเป็นผู้นำชาวละตินเผ่าอื่น ๆ คือ เมืองโรม ซึ่งตั้งอยู่บนแม่น้ำไทเบอร์ นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า คำว่า “โรม” อาจมาจากชื่อโรมูลัส ซึ่งเป็นผู้สร้างกรุงโรม หรืออาจจะมาจากที่ตั้งว่าดินแดนแถบนั้นเป็นที่สูงจึงเรียกว่า “โรม” ซึ่งแปลว่า ที่สูง

เมื่อเปรียบเทียบทางด้านภูมิศาสตร์ของโรมันกับกรีกแล้ว จะเห็นว่าโรมันมีพรมแดนธรรมชาติที่ได้เปรียบมากกว่ากรีซหลายประการ คือ โรมันมีที่ราบอันกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์ มีภูเขาซึ่งไม่เป็นที่กีดขวางการติดต่อกับโลกภายนอกมีที่ราบละติอุม ทางตอนใต้ของกรุงโรมสามารถทำการเพาะปลูกได้อย่างเต็มที่ หลังจากทำทางระบายน้ำและทำการชลประทานโดยการขุดคูส่งน้ำแล้ว ภูเขาที่อยู่ใกล้เคียงมีป่าไม้และเป็นที่เหมาะในการเลี้ยงสัตว์ กรุงโรมมีภูเขาเจ็ดลูกและมีแม่น้ำไทเบอร์ไหลผ่าน เหมาะในทางที่จะใช้เป็นป้อมปราการ และป้องกันการรุกรานจากข้าศึกได้เป็นอย่างดี ทางตอนเหนือของกรุงโรมเป็นที่อยู่ของพวกอีทรัสคัน (Etruscan) ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ทางเอเชียไมเนอร์ ได้เข้ามาข่มขู่อิตาลีและตีได้ดินแดนทางเหนือของที่ราบละติอุมใน 700 ปีก่อนคริสตกาล พวกอีทรัสคันได้ขยายอาณาเขตลงมาทางใต้และเข้ายึดกรุงโรมได้ หลังจาก 600 ปีก่อนคริสตกาล กรุงโรมมีความเจริญรุ่งเรืองระหว่างศตวรรษที่สิบก่อนคริสตกาล ภายใต้การปกครองของกษัตริย์แห่งอีทรัสคัน ชาวพื้นเมืองไม่พอใจที่ครองอยู่ได้การปกครองของชนชาติอื่น จึงได้ร่วมมือกับพวกละตินเผ่าอื่น ๆ ทำการกบฏต่อต้านทาร์กิน (Tarquin) ลงได้

ใน 509 ปีก่อนคริสตกาล ทาร์กินต้องยอมปลดปล่อยให้นครรัฐละตินต่าง ๆ เป็นอิสระ ภายในระยะเวลาอีก 250 ปี ต่อมากองโรมสามารถขยายอำนาจเข้าไปปกครองคาบสมุทรอิตาลีได้ทั้งหมด

สิ่งที่ชาวโรมันให้ไว้เป็นมรดกได้แก่ ศาสนาของชาวโรมันโบราณ ศาสนาแห่งกรุงโรมตั้งอยู่บนความกลัว ไม่มีสิ่งใดกำหนดไว้เป็นที่แน่นอน ศาสนาของชาวโรมันจึงเป็นศาสนาที่ใครเลือกนับถือหรือไม่ก็ได้ ไม่ได้ประกาศเป็นการบังคับเชื่อว่าอำนาจเทวดาที่ปกป้องและสถิตในกรุงโรมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ศาสนาของกรุงโรมเป็นศาสนาที่มีกฎหมายเป็นเครื่องคอยกำหนดชั้นผู้ปกครองโรมในยุคต่อมา มรดกของชาวโรมันส่วนใหญ่ได้แก่การสร้างสรรสิ่งที่มุ่งประโยชน์ในการใช้อย่างแท้จริงในวงการด้านศิลปะ วรรณคดี การละคร และปรัชญา ชาวโรมันศึกษาและเลียนแบบอารยธรรมของกรีกเป็นส่วนใหญ่ แต่ในด้านการจัดกองทัพ การจัดการปกครอง กฎหมาย และการก่อสร้างเพื่อสาธารณประโยชน์ทั้งหลาย ชาวโรมันมีความสามารถเหนือกว่าชนชาติอื่นใดในสมัยโบราณ

ชาวโรมันรักความสะอาดสบายซึ่งแสดงออกมาในรูปการก่อสร้างที่มีความสามารถ และมีฝีมือเป็นเยี่ยม การก่อสร้างของโรมันส่วนใหญ่เป็นการสร้างเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การก่อสร้างถนน ท่อระบายน้ำ ท่อส่งน้ำ สระอาบน้ำ สนามกีฬา และประตูดุช เป็นต้น ท่อส่งน้ำที่มีชื่อเสียงที่โรมันสร้างอยู่ที่นครเซโกเวีย (Segovia) ในประเทศสเปน ผลงานชิ้นนี้กล่าวกันว่าเป็นอัจฉริยะของสถาปนิกชาวโรมัน เป็นศิลปะโรมันอันสง่างามที่เป็นอมตะมาตราบเท่าทุกวันนี้ ถนนโรมันในกรุงโรมบางสายยังใช้มาจนถึงทุกวันนี้ สำหรับมรดกทางด้านวรรณคดีของชาวโรมัน วรรณคดีส่วนใหญ่ของโรมันเลียนแบบวรรณคดีกรีก และเมื่อเปรียบเทียบกับวรรณคดีกรีกแล้ว วรรณคดีโรมันด้อยกว่าวรรณคดีกรีก ในด้านความละเอียดอ่อน ด้อยคำสำนวน ภาษา และสอดแทรกคติสอนใจ นักเขียนชาวโรมันขาดแรงบันดาลใจทางศาสนา และความนึกฝันจินตนาการอันเป็นลักษณะสำคัญที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจแก่นักเขียนกรีก ชาวโรมันส่วนใหญ่ไม่ใช่เป็นคนช่างคิดช่างฝัน แต่เป็นคนที่ถนัดในทางปฏิบัติมากกว่า วรรณคดีละตินเริ่มเฟื่องฟูตั้งแต่ตอนปลายสมัยสาธารณรัฐมีคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วของซีเซโร (Cicero) และซีซาร์ (Zezar) คำประพันธ์ประเภทโคลงกลอนของลูเครเชียส (Lucrecias) และบทเพลงรักกับคำประพันธ์กลอนเสียดสีของแคตุลลุส (Caetulus) งานเขียนของซีเซโรและซีซาร์มักจะมีแบบบรรจุเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในสถาบันการศึกษาที่ยังสอนภาษาละตินอยู่งานของซีเซโรที่เขียนไว้ส่วนใหญ่ได้แก่จดหมาย สุทรพจน์ และเรียงความซึ่งมีความงดงามของภาษา และสำนวนที่ไพเราะจับใจ โน้มน้าวใจผู้อ่านผู้ฟังได้เป็นอย่างดี นักประพันธ์ในสมัยต่อๆ มาเช่น

เพทริก (Petrae) ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา กิบบอน (Gibbon) ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และเชอร์ชิล (Churchill) ในสมัยศตวรรษที่ 20 ได้ยึดแนวการผูกประ โยคแบบของซิเซโร ซิเซโรเป็นทั้งนักปรัชญา นักการปกครอง และนักการเมือง แต่อาชีพที่เขาประสบความสำเร็จที่สุดคือ อาชีพทนายความ ซิเซโรเป็นทนายความที่ไม่เกรงกลัวต่ออิทธิพลใด ๆ ทั้งสิ้น เวอร์จิล (Vergil) เป็นกวีที่ขึ้นชื่อในรัชสมัยออกุสตุส (Augustus) ได้เขียนบทกลอนโดยอาศัยแบบอย่างการพรรณนาเกี่ยวกับชีวิตชนบท ไร่ นา ตามแบบกรีก งานชิ้นสำคัญของเวอร์จิล คือ มหากาพย์เรื่องเอเนียด (Aeneid) เป็นมหากาพย์ที่ก่อกำเนิดขึ้นของออกุสตุส และการแสดงความมั่นใจในโชคชะตาของโรมที่จะเป็นเจ้าครองโลก เวอร์จิลเป็นกวีที่ยิ่งใหญ่ของโรม และเป็นโฮเมอร์ของชาวโรมัน ฮอรัส (Horace) เป็นกวีที่ยิ่งใหญ่เป็นที่สองรองจากเวอร์จิลในสมัยเดียวกัน แนวทางประพันธ์ของฮอรัสเช่นเดียวกับเวอร์จิล แทคซิตุส (Tacitus) เป็นนักประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ของโรม งานชิ้นสำคัญที่สร้างชื่อเสียงให้แก่เขาคือ เยอรมานี (Germania) ซึ่งเล่าเกี่ยวกับชีวิตของเผ่าเยอรมันในวิถีการดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับความหรูหราฟุ่มเฟือยของชาวโรมันในขณะนั้น ซึ่งผลงานชิ้นนี้เป็นผลงานที่ประทับใจแทคซิตุสมาก

ในด้านการแพทย์ โรมันมีส่วนช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าทางด้านศัลยกรรมและสาธารณสุข ศัลยแพทย์ชาวโรมันรู้จักใช้เครื่องมือผ่าตัดประเภทปากคีบและเครื่องมืออื่น ๆ ผ่าตัด ทอนซิล คอพอกและนิ้ว การผ่าตัดประสบความสำเร็จเป็นที่พึงพอใจ การผ่าตัดเอาทารกออกจากครรภ์มารดา ในรายที่คนไข้ไม่สามารถคลอดปกติ เป็นผลมาจากความสำเร็จของแพทย์ชาวโรมันเชื่อกันว่า จูเลียส ซีซาร์ (Julius Caesar) เป็นทารกคนแรกที่เกิดและรอดชีวิตด้วยการผ่าตัดหน้าท้องจึงเรียกการผ่าตัดดังกล่าวว่า ศัลยกรรมแบบซีซาร์ ทั้งอารยธรรมกรีกและโรมันโบราณได้แพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว ไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของโลก ตั้งแต่ตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

ทางด้านกฎหมายนั้นชาวโรมันได้ออกกฎหมายฉบับแรกคือ กฎหมายสิบสองหมู่ (The Law of Twelve Tables) ซึ่งเคยแปลกันว่ากฎหมาย 12 โต๊ะ ประกาศใช้ในปี 449 ก่อนคริสตกาล เมื่อโรมขยายตัวสังคมเจริญขึ้นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้ทันกับความก้าวหน้าของสังคมก็ตามมา การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายมีเรื่อย ๆ มาตั้งแต่ปลายสมัยสาธารณรัฐ และในระยะ 2 ศตวรรษแรกของสมัยจักรวรรดิ เอกสารต่าง ๆ ที่ได้อาศัยเป็นหลักในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ได้แก่ มติของสภาเซเนทและสภาประชาชน พระราชกฤษฎีกาของจักรพรรดิ มติของเพรเตอร์ และผู้พิพากษา หลักปรัชญาของพวกสโตอิก (Stoic) และข้อคิดเห็นของนักกฎหมายที่มีชื่อเสียง กฎหมายโรมันมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อระบบกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปในสมัยต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอิตาลี ฝรั่งเศส

สเปน โปรตุเกส ประเทศต่าง ๆ ในอเมริกากลางและอเมริกาใต้ นอกจากความเจริญในด้านกฎหมาย ระเบียบแบบแผนและความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่าง ๆ ของโรมันที่ได้กล่าวมาแล้ว ภาษาลาตินซึ่งเป็นภาษาที่ชาวโรมันใช้พูดกันในสมัยโบราณ ก็นับว่าเป็นมรดกอารยธรรมชิ้นสำคัญที่สุดที่โลกได้รับมาจากชาวโรมันในสมัยจักรวรรดิโรมัน แม้ต่อมาจักรวรรดิจะสูญสลายไปแล้วก็ตาม ภาษาลาตินก็ยังเป็นภาษาที่มีบทบาทสำคัญต่อวิวัฒนาการของอารยธรรมยุโรปในสมัยต่อมาเมื่อประมาณ 400 ปีล่วงมาแล้ว ภาษาลาตินเป็นภาษาที่ใช้กันในหมู่ผู้ทรงความรู้ในประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเป็นส่วนมาก แม้แต่ในปัจจุบันนี้แพทย์และนักวิทยาศาสตร์ใช้ศัพท์ทางวิชาการเป็นคำละตินเป็นส่วนมาก และยอมรับภาษาลาตินเป็นศัพท์ที่ทั่วโลกใช้ด้วย พระในนิกายคาทอลิกใช้ภาษาลาตินเป็นภาษากลาง ภาษาที่ใช้ในปัจจุบัน เช่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษาสเปน อิตาลี สเปน โปรตุเกส และรูเมเนีย มีรากคำศัพท์มาจากภาษาลาติน แม้แต่ภาษาอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์ไม่ได้มาจากภาษาลาติน แต่ได้ขอยืมศัพท์ละตินมาเป็นคำศัพท์ในภาษาอังกฤษนับเป็นพัน ๆ คำ นับเป็นสิ่งที่ยุโรปและโลกได้รับจากโรมัน

การศึกษาของโรมันการศึกษาของโรมันแบ่งออกได้ดังนี้ คือ

1. การศึกษาสมัยโบราณ ระหว่าง 739 - 300 ปีก่อนคริสตกาล
2. การศึกษาสมัยใหม่ ระหว่าง 300 ปี ก่อนคริสตกาล จนถึง สมัยที่กรุงโรมถูกเผา (ประมาณ ค.ศ. 114)

การศึกษาสมัยโบราณ

การศึกษาสมัยโบราณของโรมันเริ่มที่บ้าน บ้านเป็นเสมือนโรงเรียนที่พ่อแม่เป็นผู้ให้การศึกษาบรม การศึกษาที่สอนที่บ้านได้แก่ จริยศึกษา พุทธิศึกษา และพลศึกษา สอนให้เด็กมีคุณธรรม รู้จักพึ่งตัวเอง รู้จักทำมาหากิน รักษาดีบ้านเมือง นอกจากนั้นยังสอน การอ่าน การเขียน การละเล่นต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ สอนให้ท่องจำกฎหมาย 12 หมู่ (หรือที่คุ้นกันว่ากฎหมาย 12 โต๊ะ) เพื่อให้เด็กมีความรู้ให้สิทธิหน้าที่และกฎหมายของบ้านเมือง นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต สอนให้เคารพเทพเจ้า บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณ รู้จักรับผิดชอบ มีความกล้าหาญ ซื่อสัตย์สุจริต เป็นพลเมืองดีของสังคม สำหรับเด็กหญิงจะได้รับการศึกษาบรมให้เป็นแม่บ้านที่ดี รู้จักเข้าสังคมและสอนให้ปั่นฝ้ายและทอผ้าได้ เด็กหญิงมักได้เรียนการฝีมือ การทำอาหารและงานบ้านจากแม่และสมาชิกในบ้านแทนการเรียนวิชาการอื่น ไม่นิยมให้เด็กผู้หญิงเรียนวิชาการ เพราะถือว่าไม่ใช่น้ำหนักของผู้หญิง

การศึกษาสมัยใหม่

การศึกษาสมัยใหม่ของโรมัน ได้เริ่มหลังจากที่ได้ติดต่อกับประเทศกรีกและประเทศที่เป็นอาณานิคมของกรีก ซึ่งใช้ภาษากรีกเป็นภาษากลางประมาณ 303 ปีก่อนคริสตกาล ได้มีผู้ตั้งโรงเรียนแบบกรีกในกรุงโรม กล่าวได้ว่าศิลปวิทยาการ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของโรมันส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากกรีก สมัยนั้นมีการแปลวรรณกรรมกรีกโดยใช้ภาษาละตินวรรณกรรมของกรีกที่ชาวโรมันใช้แปลนั้นได้มาจากการยืมหนังสือของกรีกมาไว้ในห้องสมุดกรุงโรม หลังจากกรุงคอรินธ์ (Corinth) ตก ประมาณ 146 ปีก่อนคริสตกาล การจัดการศึกษาแบบใหม่ของโรมัน ได้มีขึ้นประมาณ 100 ปีก่อนคริสตกาล จนถึงปี ค.ศ. 100 เป็นโรงเรียนเอกชนแบบโรมันผสมกรีก การศึกษาแบบใหม่แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. การศึกษาระดับต้นหรือประถมศึกษา เรียกว่า Ludis Literarum เริ่มรับนักเรียนเมื่ออายุประมาณ 7-12 ปี โดยจัดการศึกษาแบบที่เด็กผู้ชายมาศึกษารวมกับเด็กผู้หญิง หรือที่เรียกว่า สหศึกษา ใช้วิธีการเรียนแบบกรีก ให้เด็กนั่งบนม้ายาว เรียงกันไปหน้าหลังและวางเป็นคู่ๆ ไป เด็กจะเขียนตัวอักษรลงบนแผ่นปาไปรัส เริ่มเรียนด้วยการนับนิ้วหรือคิดลูกคิด สำหรับกระดานคำนวณชาวโรมันเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นใช้ในช่งยุคทองของเอเธนส์ การศึกษาวรรณคดีได้แพร่หลายไปในกรุงโรม ผู้มีฐานะดีจะได้รับการศึกษาเบื้องต้นอย่างดี พวกเขาอาจจะได้รับการศึกษาบ้างเป็นกรณีพิเศษ หรือตามความจำเป็นแห่งสภาพแวดล้อม หรือมีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นพิเศษ แต่ก็เพียงอ่านออกเขียนได้ขั้นต่ำเท่านั้น สำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษาในสมัยนี้เด็กได้เรียน อ่าน เขียน คณิตเลข สุภาษิต กฎหมาย 12 หมู่ โรงเรียนส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนกลางแจ้งหรือเรียนตามศาลา ตามบ้านของนักปราชญ์ เป็นต้น

2. การศึกษาระดับกลางหรือระดับมัธยมศึกษา เรียกว่า Grammar School หลังจากเด็กจบการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้ว เด็กก็จะถูกส่งเข้าเรียนในโรงเรียนที่เรียกว่า เดอะแกรมมาติคัส (The Grammaticus) เป็นเด็กที่มีอายุระหว่าง 12-16 ปี หลักสูตรที่เรียนได้แก่ การวิเคราะห์และการเรียนรู้เกี่ยวกับนักประพันธ์โคลงกลอน ร้อยแก้ว ทั้งนี้เด็กนักเรียนต้องแปลและตีความของโคลงกลอนแต่ละบรรทัด แต่ละย่อหน้า และพยายามเลียนแบบนักเขียนนักประพันธ์เหล่านั้น ผลงานของนักเขียนกรีกที่นำมาเล่าเรียนกัน ได้แก่ โฮเมอร์ มีแนเดอร์ อีซอส และมินด้า และนักเขียนชาวละตินที่สำคัญๆ ได้แก่ ซีเซโร เวอร์จิล และเตเรนซ์ เป็นต้น นอกจากนั้นเด็กจะได้เรียน ภาษากรีก ภาษาละติน วิชาวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ตรรกวิทยา คณิตศาสตร์ ไวยากรณ์ จริยศาสตร์ เทววิทยา และดนตรี การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในกรุงโรม เปรียบเสมือนพื้นฐานการฝึกหัดวาทศิลป์ มีข้อแตกต่าง

จากการศึกษาระดับมัธยมของกรีก คือ การศึกษาของโรมันมีการสอนภาษาและวัฒนธรรมต่างชาติ แต่ของกรีกไม่มีเรียน คงเรียนเฉพาะวัฒนธรรมกรีกอย่างเดียว

3. การศึกษาวาทศิลป์ (Rhetorical School) เริ่มตั้งแต่อายุ 16 ปีขึ้นไป โรงเรียนวาทศิลป์ได้ตั้งขึ้นประมาณ 55 ปีก่อนคริสตกาล การศึกษาในระดับนี้ ได้แก่ วิชาวาทศิลป์ ภาษากรีก ภาษาละติน คำนวน คณิตรี กฎหมาย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จริยศาสตร์ ตรรกวิทยา และดาราศาสตร์ การศึกษาวาทศิลป์ เป็นการศึกษาที่ชาวโรมันให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะชาวโรมันถือว่า ผู้มีการศึกษาดี มีความเฉลียวฉลาด ต้องเป็นนักพูดที่ดี มีวาทศิลป์ในการพูด การได้ตอบอย่างมีไหวพริบ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ มีบุคลิกภาพดี ทำให้คนทั่วไปเลื่อมใสยอมรับได้

4. การศึกษาระดับสูงหรือระดับอุดมศึกษา หรือการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย เริ่มหลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียนวาทศิลป์แล้ว มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ได้แก่ Rhode University, University of Alexandria มีการสอนหลายสาขาวิชา ซึ่งได้แก่ คณิตศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ กลศาสตร์ วาทศิลป์ นิติศาสตร์ และแพทยศาสตร์ เป็นต้น

นักการศึกษาที่สำคัญของโรมัน

ซีเซโร (Cicero) มีชีวิตระหว่าง 106-43 ก่อนคริสตกาล ซีเซโรเป็นนักการศึกษาที่มีความรู้ความสามารถทางด้าน ปรัชญา วาทศิลป์ กฎหมาย และอักษรศาสตร์ ซีเซโรได้รับอิทธิพลจากการศึกษากรีก เป็นครูสอนหนังสือ และได้แสวงหาความรู้โดยการท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ แถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ซีเซโรได้เขียนหนังสือไว้มากมาย ที่ใช้เป็นตำราทางการศึกษาที่สำคัญมากชื่อ "De Oratore" มีทั้งหมด 3 เล่ม

ควินทิลเลียน (Quintilian) มีชีวิตระหว่างคริสต์ศักราช 35-97 เป็นนักการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาสมัยกลางเป็นอย่างมาก หลักการศึกษาของควินทิลเลียนมีดังนี้

1. เน้นให้ครูสนใจที่ศึกษาความถนัดของเด็กแต่ละคน เมื่อแน่ใจว่าเด็กมีความถนัดทางด้านใดโดยเฉพาะก็ให้ส่งเสริมในด้านนั้น ๆ เป็นพิเศษ
2. สอนเด็กโดยใช้วิธีจูงใจ ไม่ใช่การขู่เข็ญหรือลงโทษ
3. ก่อนที่จะให้เด็กท่องจำต้องให้เด็กเข้าใจบทเรียนให้ดีเสียก่อน
4. การเรียนเป็นกลุ่มจะให้ผลดีกว่าการเรียนคนเดียว เพราะเด็กจะได้เรียนรู้และรับฟังความคิดเห็นจากเพื่อน
5. การสอนนักเรียนเป็นกลุ่มนั้นควรเป็นกลุ่มเล็ก เพราะครูสามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง และเด็กจะรู้จักกันได้เร็วกว่ากลุ่มใหญ่

6. ครูควรเตรียมการสอนให้พร้อม และมีวิธีการสอนที่ดี

7. สอนให้เด็กมีประสบการณ์คล้าย ๆ กับที่เป็นอยู่ในชีวิตจริง และสอนให้เด็กรู้จักคิด รู้จักตั้งคำถามอยู่เสมอ

การเปรียบเทียบความแตกต่างทางการศึกษาของชนชาติกรีกและโรมัน (สังวร พิษยนทรโยธิน. 2524. 17) ซึ่งมีจุดเน้นที่ต่างกันมีดังนี้

กรีก	โรมัน
1. หนักด้านการค้นคิดและริเริ่ม (Creativeness) มีอุดมคติสูงเป็นศิลปิน	1. หนักด้านปฏิบัติ (Concrete Practice) มีความสุขกับความเป็นจริง และขยันในการทำงาน
2. เจริญและหนักทางด้านวรรณกรรม ปรัชญาและศิลปะ	2. เจริญและหนักทางด้านกฎหมาย การบริหารและการปกครอง
3. มีการอบรมสั่งสอนศึกษาวิชาการมาก เรียนเนื้อหาและหลักการ	3. มีการฝึกฝนมากเรียนปฏิบัติมากกว่า ทฤษฎี
4. ถือหลักการหาความสุขจากธรรมชาติ ชื่นชมความงามด้านศิลปะ	4. บูชาอำนาจและผลสำเร็จแห่งงาน ชีวิตเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ
5. คนหนุ่มมีลักษณะช่างคิด ช่างฝัน ชอบสนุก ทำงานไม่ค่อยขยัน	5. คนหนุ่มมีลักษณะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ หนักแน่น อดทน มีหลักธรรม และ ค่านิยมประจำใจ

การศึกษาของโรมันในสมัยต่อมา เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเพราะในสมัยนั้น ชาวิวที่อยู่ในประเทศปาเลสไตน์ตกอยู่ภายใต้การปกครองของโรมัน ได้นำศาสนาคริสต์เข้ามา เผยแพร่ในจักรวรรดิโรมันในสมัยพระเจ้าคลอดิอุส (Claudius) ซึ่งครองราชย์ระหว่างคริสต์ศักราช 41 – 54 ได้มีการกำจัดชาวิว และชนชาติอื่นที่นำศาสนาคริสต์มาเผยแพร่ เพราะชนเหล่านั้นไม่ยอมบูชาเทพเจ้า ได้มีการจับผู้นับถือศาสนาคริสต์มาทำทารุณและประหารชีวิตอยู่เสมอ ในสมัยพระเจ้ากาลาริอุส (Galarus) พระองค์ยอมให้ศาสนาคริสต์มีสภาพเหมือนศาสนา

อื่น และในปี ค.ศ. 313 จักรพรรดิคอนสแตนติน (Constantine) ทรงให้เสรีภาพชาวโรมัน ให้นับถือศาสนาคริสต์ได้ และในปี ค.ศ. 391 สมัยพระเจ้าธีโอดอซิอุส (Theodosius) ประกาศให้ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประจำชาติ ห้ามประชาชนนับถือศาสนาอื่น ในสมัยนั้นมีการตั้งโรงเรียนสอนศาสนาขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสอนผู้ที่มีความประสงค์จะเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ โรงเรียนสอนศาสนาที่คณะสงฆ์ตั้งขึ้น มีทั้งหมด 4 แบบ คือ

1. โรงเรียนสอนศาสนาโดยเฉพาะ เรียกว่า Catechuminal Instruction สอนผู้ที่เข้ามา นับถือศาสนาคริสต์ ต่อมาได้เปลี่ยนแนวการสอนเป็นการฝึกอบรมผู้ที่มีความประสงค์จะบวช มีพระเป็นผู้สอนวิชาต่าง ๆ ได้แก่ ศาสนา จริยธรรม การสวดมนต์ การอ่าน การเขียน เป็นต้น ใช้เวลาเรียนประมาณ 2 ปี

2. โรงเรียนนักธรรม (Catechetical School) เปิดสอนโดยคณะนักบวช แต่สอนประชาชนทั่วไป วิชาที่สอนได้แก่ วิชาธรรมวิภาค ภาษาละติน วาทศิลป์ ปรัชญากรีก ไวยากรณ์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ตรรกวิทยา เป็นต้น

3. โรงเรียนสำหรับฝึกพระที่จะไปประจำอยู่ตามวัดในถิ่นต่าง ๆ (Cathedral School) สอนให้พระเคร่งครัดในศาสนา รู้จักและเข้าถึงศาสนาอย่างลึกซึ้ง สอนพระคัมภีร์ และฝึกปฏิบัติตนเหมือนพระ เพื่อให้เป็นผู้เผยแผ่ศาสนา เป็นตัวแทนของพระเจ้าสืบศาสนาต่อไป

4. โรงเรียนที่ตั้งขึ้นโดยนักบวช (Monastic School) ตั้งขึ้นในสมัยที่ศีลธรรมของชาวโรมันเริ่มเสื่อมลง รับผิดชอบ 12-18 ปี เข้าศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา สอนการอ่าน และการเขียน ขับร้อง คนตรี เพื่อให้เข้าใจคัมภีร์และพิธีทางศาสนา เป็นโรงเรียนที่ได้รับความนิยมมากจากประชาชน

คริสตศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในจักรวรรดิโรมัน มีการส่งพระออกไปเผยแผ่ศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งในยุโรป มีการตั้งโรงเรียนสอนศาสนาขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้ศาสนาคริสต์มีอิทธิพลต่อการศึกษาของยุโรป โดยเฉพาะทางด้านตะวันตกตั้งแต่นั้นมา และเมื่ออาณาจักรโรมันสลายไปแล้ว อาณาจักรต่าง ๆ ในยุโรปแข็งเมืองขึ้นพัฒนาเป็นประเทศต่าง ๆ อย่างในปัจจุบัน ก็ได้นำอารยธรรมทางการศึกษาและศาสนาที่ได้รับจากโรมัน ไปเผยแพร่ทั้งในยุโรปและทวีปอื่นที่แผ่ขยายแสนยานุภาพออกไป จนเป็นรากฐานต่อมาถึงปัจจุบัน

ความเป็นมาของการศึกษาในยุโรป

ระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่มีรากฐานมาจากยุโรปตะวันตกในยุคเรืองอำนาจมีลักษณะสำคัญบางประการเหมือนกันคือ การที่มหาวิทยาลัยและโรงเรียนมัธยมบางแห่ง จะเปิดสอนโปรแกรมการเรียนการสอนให้แก่กลุ่มประชากรในวัยเรียนน้อย ภาษาละตินถือเป็นภาษาของคน

ที่ได้รับการศึกษาชั้นสูง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะไม่มีคนให้ความสนใจเท่าใดนัก หลักสูตรของสถาบันการศึกษาได้รับอิทธิพลอย่างมากจากนักวิชาการของยุโรปในสมัยยุคกลาง (The Middle Age) การบริหารภายในของมหาวิทยาลัยเป็นวิวัฒนาการจากคณะเทววิทยา (faculties of theology) คณะนิติศาสตร์และแพทยศาสตร์ ดังนั้น แม้ว่าจะระบบการศึกษาแนวใหม่จะเป็นของยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ หรือในบริเวณอาณานิคมต่าง ๆ ลักษณะของอารยธรรมเหล่านี้จะทำให้ระบบการศึกษาของประเทศเหล่านั้นมีความคล้ายคลึงกัน

การวิเคราะห์ความเหมือนกันของระบบการศึกษานี้ จะต้องย้อนกลับไปสมัยโบราณเมื่อยุโรปตะวันตกยังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก่อนยุคลัทธิขงขานหรือก่อนที่ประเทศเจ้าของอาณานิคมทั้งหลายอัน ได้แก่ เบลเยียม อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ฮอลแลนด์ อิตาลี โปรตุเกส และ สเปน จะขยายระบบการเมืองและสถาบันสังคมของตนไปยังนอกประเทศสมัยก่อนหน้าที่ยุโรปตะวันตกจะแยกออกเป็นประเทศต่างๆ นั้นใน ศตวรรษที่ 16 การศึกษาของยุโรปได้รับการวางพื้นฐานจากศาสนาจักร ซึ่งเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลในชีวิตของประชากรชาวยุโรปอย่างมาก ดังนั้น การที่จะวิเคราะห์ลักษณะที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เราจะต้องย้อนกลับไปศึกษาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ซึ่งมีปัจจัยหลายประการ ดังนี้ (ชนิตา รัศมีพลเมือง, 2526 : 2-8)

บทบาทของคริสตศาสนาและอิทธิพลของอาณาจักรโรมัน

ถึงแม้พวกโรมันคาทอลิก จะไม่ได้เป็นผู้สร้างโรงเรียน หรือเป็นผู้นำการศึกษามาสู่ทวีปยุโรปโดยตรง แต่พวกเขาที่ประสบความสำเร็จในการให้การศึกษา โดยคณะพระที่ทำการสั่งสอนแก่พวกนอกศาสนาในตะวันออกกลาง กรีก และ โรม. พวกโรมันนอกศาสนาหรือยุคก่อนคริสตศาสนา (Pagan Rome) เหล่านี้มีระบบโรงเรียนอย่างดีแล้ว เมื่อกลุ่มผู้สอนศาสนาคริสต์เข้าไปในบริเวณนั้น ระบบโรงเรียนที่มีอยู่นี้มีโรงเรียนสอนหนังสือ (litterator) ซึ่งสอนให้เด็กอ่านเขียนและฝึกหน้าที่พลเมืองดี เพื่อสร้างสมาชิกของสังคมที่มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดี นอกจากนี้สถาบันการศึกษาชั้นประถมเหล่านี้แล้ว ยังมีสถาบันอื่นๆ ซึ่งมีความชำนาญเฉพาะในด้านการฝึกศิลปะการพูดหรือการปราศรัย ซึ่งเป็นการศึกษาสำคัญของบุตรของบรรดาผู้ที่ต้องการเลื่อนฐานะทางสังคมทั้งหลาย สถาบันเหล่านี้จะสอนหลักภาษา (grammar) วรรณคดี วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และดนตรี ควบคู่กันไปด้วย โรงเรียนฝึกวาทศิลป์ (school of oratory or rhetoric) เหล่านี้ได้รับความนิยมว่าเป็นโรงเรียนสำหรับผู้สำเร็จในอนาคต โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจและการเมือง นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีการรวมกลุ่มของผู้ใหญ่ที่กระตือรือร้นอยากจะทำนาตนเองให้ดีกว่าคนอื่นๆ ทั้งด้านวิชาการและอื่นๆ กลุ่มคนเหล่านี้จะพบปะกันโดยสม่ำเสมอเพื่อถกเถียงอภิปรายประเด็นต่างๆ โดยใช้วิธีการแบบปรัชญา กลุ่มใดที่สามารถรวมสมาชิกที่มีความสามารถ

ได้จำนวนมากจนกระทั่งสามารถสร้างแนวคิดที่แน่นอนและค่อนข้างถาวรจะพัฒนาเป็นโรงเรียนปรัชญา (school of philosophy) ซึ่ง โดยปกติจะมีสมาชิกที่เป็นนักวิชาการชั้นนำ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในขณะนั้น

ในขณะที่การศึกษาระดับประถมขั้นต้นใน โรมถือเป็นหน้าที่ของครอบครัวและเพื่อนบ้านในท้องถิ่น ความสนับสนุนทางการเมืองจากประชาชนทางด้านการเงิน และจักรพรรดิหลายองค์ก็ได้พระราชทานเงินอุดหนุนแก่เมืองบางแห่ง ที่คัดเลือกขึ้นมาเพื่อชักชวนให้นักวิชาการชั้นนำสร้างโรงเรียนขึ้น โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้น โดยวิธีการนี้บางแห่งมีชื่อเสียงมาก และครูผู้สอนบางท่านก็เป็นที่ยอมรับและมีเกียรติภูมิมากในสังคมระดับสูง แต่โดยทั่วไปโรงเรียนของโรมันนี้มีลักษณะในทางปฏิบัติที่จะเน้นหนักไปในทางด้านกฎหมาย การแพทย์และสถาปัตยกรรม มากกว่าวรรณคดีและปรัชญา แต่แทนที่การศึกษาปรัชญาจะได้รับเอกสิทธิ์ในการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์การเมืองกลับกลายเป็นเครื่องมือถ่ายทอดนโยบายของผู้บริหารหรือ แนวคิดทางการเมือง เพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ ไปด้วย

ในยุคแห่งการพัฒนาสถาบันการศึกษานี้เองเป็นจุดที่พวกคริสเตียนเริ่มเข้าแพร่หลาย ในอาณาจักร โรมันพวกคริสเตียนจะสอนวิธีการทางปรัชญาและวิทยาศาสตร์ แบบคนชั้นสูงของสังคมโรมัน การเรียนการสอนของคริสตศาสนิกชนเหล่านี้กลับเน้นว่าการมีความสุขสุดยอดในชีวิต (the good life) คือการยอมรับความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพระเจ้าได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด และไม่ควรมีการตั้งข้อสงสัยใดๆ ทั้งสิ้น ในด้านการศึกษานี้ชาวคริสเตียนไม่สนับสนุนและพยายามลบล้าง โรงเรียน โดยการตั้งนโยบายหลีกเลี่ยงและละเลย (a policy of avoidance and neglect) นโยบายนี้ได้รับการประกาศอย่างเป็นทางการเมื่อปี ค.ศ. 401 เมื่อสภาที่ปรึกษาแห่งคาร์เทจ (council of Carthage) ประกาศห้ามคริสตศาสนิกชนอ่านวรรณคดีโรมันอันถือว่าเป็นของป่าเถื่อนและในปี ค.ศ. 529 จักรพรรดิจัสติเนียน (Justinian) ประกาศพระราชกฤษฎีกาสั่งปิดโรงเรียน โรมนอกรีด การสั่งปิดโรงเรียน และการไม่ส่งเสริมให้คิดค้นทางวิชาการนี้เองเป็นสาเหตุใหญ่แห่งการเข้าสู่ยุคมืด (Dark age) ในระหว่างปี ค.ศ.500 ถึง 1000 คือไม่มีพัฒนาการของวิชาการใหม่ๆ ออกมาเลย

ในขณะเดียวกันพวกคริสเตียนสร้างองค์การบริหารขึ้นมาเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของคน ระยะเวลาแรกคริสตศาสนิกชนในแต่ละแห่งรวมตัวกันเข้าเป็นชุมชนหรือสมาคม เพื่อสร้างความร่วมมือและสนับสนุนศูนย์กลางเหล่านี้เอง ได้กลายเป็นแหล่งประกอบกิจกรรมของมิชชันนารีสมาคมต่างๆ จึงมอบหมายหน้าที่ให้แก่สมาชิกที่เข้มแข็ง ต่อมาจึงทำให้มีการแบ่งแยกชนชั้นสมณะสงฆ์กับฆราวาสในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 3 การจัดองค์การตามลำดับชั้น จึงเกิดขึ้นในบรรดาพระในคริสตศาสนา โดยที่ บิชอป (Bishop) เป็นผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดและมีอำนาจมากกว่าพระ

อื่นๆ ต่อมาจะมีการแบ่งชนชั้นในบรรดาบิชอป โดยดูจากที่ตั้งของเมืองและองค์การเผยแผ่ศาสนา ในคริสต์ศตวรรษที่ 4 จักรพรรดิคอนสแตนติน ใช้องค์การของพระเหล่านี้ในการสร้างอำนาจทางการเมืองให้แก่พระองค์ โดยการให้อำนาจและตำแหน่งในรัฐบาลแก่บรรดาพระสงฆ์ทั้งหลาย สุดท้ายพระองค์ได้ประกาศให้ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาทางการของจักรวรรดิ และให้สถานภาพทางกฎหมายแก่ศาสนจักรรวมทั้งเป็นองค์อุปถัมภ์อีกด้วย ผลแห่งการกระทำนี้ทำให้เกิดการสถาปนาคริสตศาสนจักรสากล (universal (Catholic) Christian Church) ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประมุข

ในระยะแรกแห่งศตวรรษที่ 4 จักรพรรดิคอนสแตนติน (Constantine) ย้ายเมืองหลวงของจักรวรรดิโรมันมายังเมืองคอนสแตนติโนเปิล ซึ่งมีองค์การบริหารกลางของคริสตศาสนจักร และเพื่อให้การดำเนินงานทางศาสนาสะดวกขึ้นมากกว่างานราชการทั้งหลาย จึงมีการตั้งหน่วยงานสาขาขึ้นที่เมืองอเล็กซานเดรีย (Alexandria) คอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) เยรูซาเลม (Jerusalem) และ โรม (Rome) เพื่อเป็นหน่วยงานท้องถิ่นในบริเวณนั้น จากการตั้งสาขาเหล่านี้เองทำให้สาขาเหล่านี้มีอำนาจมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่ออำนาจของจักรวรรดิลดลงทำให้สังฆราชแห่งโรมคือสันตะปาปา ลีโอที่ 3 (Pope Leo III) ได้จัดสร้างอาณาจักรใหม่ขึ้นในยุโรปตะวันตกในช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 8 อาณาจักรใหม่นี้มีอำนาจทั้งทางการเมืองและศาสนกิจเป็นอิสระจากองค์การกลางที่เมืองคอนสแตนติโนเปิล อำนาจของอาณาจักรยิ่งทวีมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระเจ้าชาร์ลเลอมาญน์ (Charlemagne) ชาวฝรั่งเศสได้รับอัญเชิญไปดำรงตำแหน่งปฐมจักรพรรดิของอาณาจักรโรมันใหม่ หรือจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ เหตุที่เชิญเสด็จมานี้ก็เพราะสันตะปาปาคิดว่าจะเป็นการสร้างอำนาจแก่ศาสนจักรให้สูงกว่าอำนาจของฝ่ายอาณาจักร แต่ความต้องการอันนี้ไม่เป็นที่สำเร็จเนื่องจากพระเจ้าชาร์ลเลอมาญน์ ประกาศอิสรภาพของพระองค์เกือบจะในทันที ทำให้พระราชบัญญัติตั้งพระมหากษัตริย์ให้มีพระราชอำนาจใหญ่ยิ่งที่สุดในทางศาสนาแทนสันตะปาปา (Jupremacy) นี้ยังคงได้รับการปฏิบัติต่อๆ กันมา จะกระทั่งจักรวรรดิโรมันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Empire) เสื่อมสลายลงเมื่ออีก 1,000 ปี ต่อมา อย่างไรก็ตาม ภายใต้อาณาจักรโรมันคาทอลิก (Roman Catholic) ได้เข้ามามีอำนาจทางการศึกษาอย่างมาก หลังจากที่เห็นว่าแม้แต่ผู้ดำรงตำแหน่งชั้นสูงหลายท่านยังอ่านหนังสือไม่ออก และขาดความรู้ในอาชีพ บรรดาสังฆราชทั้งหลายต่างก็รับหน้าที่ในการแก้สถานการณ์นี้ ดังนั้น เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 826 จึงมีกิจกรรมทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนและเป็นแสงประทีปส่องสว่างแก่ยุโรปสมัยกลาง จนกลายเป็นยุครุ่งเรืองในเวลาต่อมา

สำหรับเกาะอังกฤษ ซึ่งอยู่นอกเหนือจากแผ่นดินยุโรป คริสตศาสนาไม่ได้เข้ามาสู่ประเทศอังกฤษ จนกระทั่งคริสตศาสนจักรเริ่มอ่อนอำนาจลงในยุโรป แต่ศาสนจักรของไอริช (Irish) ยังคงมีอำนาจมากเมื่อนิกาย Carshirgian เปิดศักราชแห่งการสอนหนังสือ บรรดาพระไอริชเหล่านี้จึงเดินทางไปยังเกาะจักรภพอังกฤษและยุโรปเหนือ แต่ด้วยเหตุที่บรรดาประเทศในทวีปยุโรปได้ปิดประตูแห่งการเรียนรู้หนังสือ ศิลปะ หรือแม้แต่โรงเรียนก็ถูกปิดไป เรียกว่าเป็นยุคมืด จึงทำให้การฟื้นฟูศิลปวิทยาเป็นไปได้ยาก ดังนั้น กิจกรรมที่ศาสนจักรสามารถทำได้จึงมีเพียงการเปิดโรงเรียนให้พระของตนเอง แต่ว่าต่อมามีการสอนหนังสือของมิชชันนารีไอริชในยุโรป เป็นการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับการเรียนการสอนของคริสตศาสนจักรอื่นในยุโรป

พระคัมภีร์ไบเบิลถูกแปลเป็นภาษาละตินท้องถิ่น ก่อนคริสตจักรที่ 6 คัมภีร์แบบ Vulgate bible เป็นคัมภีร์ภาษาละตินที่ถือว่ามีมาตรฐานของคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก แปลโดยเซนต์ เจโรมี (St. Jerome) ในตอนปลายศตวรรษที่ 4 ได้รับการรับรองเป็นอย่างทางการ และพระสงฆ์ก็ทำการเทศนาโดยใช้ภาษาละตินท้องถิ่น เมื่อศาสนจักรจัดตั้งโรงเรียนตามคำแนะนำของพระเจ้าชาร์ลเลอมาญน์ (Charlemagne) โรงเรียนประเภทนี้จึงทำการสอนพระสงฆ์ให้อ่านเป็นที่รู้จักกันในนามของโรงเรียนละติน (Latin school)

เมื่อศาสนจักรทำการศึกษาในรูปแบบนั้นก็ยังมีโรงเรียนละติน 2 ประเภทเกิดขึ้นคือ หนึ่งเป็นโรงเรียนที่สร้างขึ้นโดยสังฆราช เพื่อฝึกพระรุ่นใหม่ๆ ไปรับตำแหน่งหน้าที่ตามแขวงการปกครองต่างๆ เรียกว่า Bishop's school หรือ Cathedral school และ สองโรงเรียนที่จัดตั้งโดยองค์การศาสนานิกาย มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนสมาชิกใหม่เช่นกัน โรงเรียนประเภทนี้คือโรงเรียนวัด (cloister หรือ monastery) แต่ไม่ได้รับความสนใจมากนักเท่ากับประเภทแรก

จากความตื่นตัวทางการศึกษา โรงเรียนใหม่ๆ เกิดขึ้นมาก ส่วนมากเลียนแบบโรงเรียนวัดสอนกันในโบสถ์ประกอบด้วยพระที่เรียกว่า "canon" ซึ่งรวมตัวกันเป็นองค์การบริหารที่เรียกว่า คณะสงฆ์ (Chapter) ในขณะที่พวกพระ canon ซึ่งทำงานอยู่ที่ตำบลที่มีขนาดใหญ่พอที่จะตั้งวิทยาลัยได้หรือสำนักของพระได้เป็นที่รู้จักกันในนามของวิทยาลัยศาสนา ต่อมาจึงเกิดโรงเรียนประเภท collegiat school ซึ่งดำเนินการ โดยพระสงฆ์ท้องถิ่นทำการฝึกพระ และ โรงเรียนเหล่านี้จะใช้หลักสูตรละตินเหมือนกันหมด

ต่อมาโรงเรียนอื่นๆ ก็เกิดขึ้น โดยการจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนจักรด้วย เหตุผลที่ว่าควรจะให้การศึกษาแบบที่ให้กับพระสงฆ์แก่ประชาชน โดยเฉพาะเด็กที่ยากจน ซึ่งไม่มีความประสงค์จะบวชเป็นพระ เด็กชายยากจนที่เรียนดี บุตรชายขุนนางและสามัญชนต่างๆ จึงมี

โอกาสได้รับการศึกษา ซึ่งแต่เดิมเป็นสิทธิของพระสงฆ์เท่านั้น โรงเรียนเหล่านั้นมักจะเปิดสอนหลักสูตรเหมือนกับโรงเรียนละติน กล่าวคือมีการเรียนหลักการไวยากรณ์ วรรณคดี ตรีวิยุม (Trivium) ซึ่งเป็นการศึกษาระดับสูง

พระสงฆ์ตามตำบลที่ทำการฝึกหัดประสานเสียงในโบสถ์เป็นหลักทำการสอน ไวยากรณ์ภาษาละติน จึงเกิดโรงเรียน parish ขึ้น นอกจากนี้บรรดาผู้มั่งมีทั้งหลายสนใจที่จะให้พระสงฆ์เหล่านั้นทำการสอนเด็กชายอื่นๆด้วย จึงมีการจัดตั้งโรงเรียน “chantry school” แต่ต่อมาผลของการพัฒนาทางการค้าและอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดชนชั้นกลาง ซึ่งมีความต้องการแตกต่างกันไป องค์การเทศบาล ซึ่งถูกควบคุมโดยสมาชิกชนชั้นกลางจึงได้รับการส่งเสริมให้ความร่วมมือแก่โรงเรียนซึ่งจัดขึ้นเพื่อสอนบุตรชายของคนในท้องถิ่น โรงเรียนเทศบาลเหล่านี้ ในระยะแรกเลียนแบบรูปแบบ และหลักสูตรของโรงเรียนวัดที่สอนตามโบสถ์ และโรงเรียนวัดในตำบล แต่ต่อมาปรับปรุงให้ตอบสนองความต้องการของพลเมือง หรือชาวบ้านในตำบลมากขึ้นโดยการสอนในห้องเรียนที่จัดสร้างขึ้นใหม่และใช้ภาษาถิ่นในการสอน

จากหลักฐานจึงเห็นได้ว่า โรงเรียนแบบต่างๆ เกิดขึ้นในยุโรปใกล้กับยุคกลาง โรงเรียนทุกรูปแบบจะดำเนินการ โดยศาสนจักร ไม่ว่าโดยการจัดตั้ง หรือ โดยการส่งคณะสงฆ์ไปเป็นครูผู้สอน การเรียนการสอนในโรงเรียนวัดตามตำบลและโรงเรียนวัดในโบสถ์ โดยหลักแล้วจะเปิดสอนแก่ฆราวาส วิธีการเรียนได้แก่ให้นักเรียนพูดตามครูคำต่อคำ วิชาที่สอนได้แก่ บทสวดมนต์ในภาษาละติน โรงเรียนละติน เปิดสอนวิชาที่สูงกว่า แต่ในเมืองแรกหน้าที่ของโรงเรียนละตินได้แก่ การให้ความรู้ทุกสาขา และการพัฒนาความสามารถ ด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ แต่ที่สำคัญที่สุด คือ การร้องเพลง สวดมนต์ การอ่าน การเขียน การเรียนรู้ภาษาละตินของศาสนจักร และการคำนวณ ต่อมาเมื่อพระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับงานนอกเหนือจากศาสนาจึงมีการสอนด้านศิลปะและวิทยาศาสตร์มากขึ้น ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับงานนอกเหนือจากศาสนาจึงมีการสอนด้านศิลปะ และวิทยาศาสตร์มากขึ้น ดังนั้นหลักสูตรของโรงเรียนจึงขยายมาครอบคลุมสาขาวิชาศิลปศาสตร์ทั้ง 7 สาขา ตามแบบพระนิกายอัลคูอิน (Alcuin) คือ ระดับตรีวิยุม (Trivium) และ ควาควิวิยุม (Quadrivium) ซึ่งเป็นระดับสูงของการศึกษา

การจัดตั้งสำนักวิชาการ ก่อนหน้าศตวรรษที่ 12 มีอิทธิพลสำคัญต่อรูปแบบการบริหารการศึกษาในระยะต่อมา เมื่อกิจกรรมทางการศึกษามากขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการรับผิดชอบเฉพาะด้าน ซึ่งโดยมากจะเป็นคณะสงฆ์ หรือสำนักสงฆ์ สำนักวิชาการนี้ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น scholasticus เมื่อคณะสงฆ์ได้รับมอบหมายหน้าที่ในการให้คำแนะนำปรึกษาแก่โรงเรียนทั่วไป

ในเขตการปกครองของเจ้าอาวาสเป็นหน้าที่เพิ่มขึ้น หัวหน้าโรงเรียนแต่ละแห่งถูกขนานนามว่า rector scholarum จากการศึกษาที่ scholasticus รับผิดชอบการศึกษาทุกเรื่องจึงทำให้เกิดเอกสิทธิ์ของศาสนจักรในด้านการศึกษาขึ้นหากบุคคลใดไม่ได้รับใบอนุญาตทำการสอนจากสำนักงานที่เรียกว่า licentia docendi s. scholus regendi จะไม่สามารถทำการสอนวิชาใดได้เลย อีกทั้งเมื่อมีความต้องการทางด้านวิชาการอื่นๆ นอกเหนือจากศาสนาจึงทำให้เกิดอำนาจควบคุมของศาสนจักรลดลง โดยเฉพาะในเขตเทศบาลนครตามเมืองใหญ่

ประเพณีของชาวคริสเตียนถือว่า การเรียนรู้คำสั่งสอนของพระเจ้าเป็นเจ้าเป็นความสำคัญสูงสุด โรงเรียนในยุคกลางจึงต้องถือปฏิบัติตามประเพณีนี้ คนในยุคกลางนี้ยึดมั่นในความเชื่อมาก ดังนั้นเมื่อคำทำนายของศาสนาคริสต์ที่ว่าพระเยซูเจ้าจะกลับมาอีกครั้งเมื่อปี ค.ศ. 1000 ไม่เป็นความจริง จึงทำให้ประชาชนเกิดความสงสัย โดยเฉพาะในยุโรปตะวันตก เมื่อชาวครูเสด (Crusades) และการติดต่อกับชนชาติมัวร์ (Moore) ในสเปน ได้นำความรู้และวัฒนธรรมตะวันออกมาเผยแพร่ ทำให้เกิดความตื่นตัวจนกระทั่งเกิดยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ขึ้นในยุโรป โดยการนำอารยธรรมกรีกโบราณกลับมาศึกษากันใหม่อีกครั้ง

ผลจากการฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่มีผลกระทบถึงรูปแบบสถาบันการศึกษาในยุโรป คือ ลัทธิแสงหาวิชาการและความรู้ใหม่ อันเกิดจากความเคลื่อนไหวของบรรดานักศึกษาในระบอบคริสตศตวรรษที่ 11-12 ในสมัยนั้น โรงเรียนยังทำตามแบบพระสงฆ์และความเชื่อในศาสนา แต่เมื่อมีการเผยแพร่ตรรกวิทยาของอริสโตเติลจึงมีการตื่นตัวมากในบรรดานักวิชาการ โดยเฉพาะในกรุงปารีสมีการเรียกร้องให้ใช้วิธีการตรรกวิทยาในการสอนเทววิทยาแทนการท่องจำตามความเชื่อถือกันมา ครูในปารีสต่างพากันใช้วิธีการสอนแบบแสวงหาความรู้แทนการใช้เหตุผลจากวิธีอุปมานของอริสโตเติล แทนการสอนแบบใช้ความจำแบบเดิม โรงเรียน โบสถ์ทั้งแบบ cathedral, collegiate, cloister หรืออื่นๆ ก็เริ่มที่เห็นความสำคัญในการฝึกนักเรียนให้ใช้ความคิดแบบตรรกวิทยา โดยหวังว่าจะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ทางวิชาการขั้นสูงต่อไป ดังนั้นจึงจะไม่มีการสอนเทววิทยาจนกว่าผู้เรียนจะอ่านหนังสือออก และมีทักษะในการคิดอย่างมีเหตุผล โรงเรียนละตินจึงกลายมาเป็น โรงเรียน “เตรียมการ” (Preparatory School) เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ระดับเบื้องต้น และเกิดมีมหาวิทยาลัยขึ้นในศูนย์กลางต่างๆ ของเมืองใหญ่ ซึ่งมีนักวิชาการชั้นนำรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม เพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องด้วยการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวต่างๆ ของบ้านเมือง

มหาวิทยาลัยแห่งแรกตามความหมายสมัยใหม่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของนักวิชาการของปารีสประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 12 มหาวิทยาลัยนี้เป็นแหล่งสมาคมของสมาชิกคณะสงฆ์ในปารีส

ซึ่งส่วนมากมาจากโบสถ์นอเตรอดาม (Notre Dame) และ เซนต์ เจเนวีฟ (St. Genevieve) เมื่อมีการรวมตัวกันเป็นนิติบุคคลนั้น มหาวิทยาลัยสามารถตั้งเกณฑ์มาตรฐานในการสมัครเข้าเรียน เอกสิทธิ์ทางด้านวิชาการนี้เป็นที่ยอมรับจนกระทั่งมหาวิทยาลัยได้รับการแต่งตั้งเป็นองค์การเอกเทศโดยองค์สันตะปาปา ถึงแม้ว่านักศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตร จากอธิการบดี มหาวิทยาลัยในท้องถิ่น แต่ก็จะได้เฉพาะบุคคลที่สมาคมคณะสงฆ์แนะนำเท่านั้น

มหาวิทยาลัยใหม่ๆ ได้จัดตั้งขึ้นมาในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ส่วนมากเลียนแบบมหาวิทยาลัยแห่งปารีส นอกจากนี้ที่เมืองโบโลญา (Bologna) ในอิตาลีมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสำหรับสามัญชน แต่ส่วนมากเป็นขุนนาง ผู้ร่ำรวยซึ่งต้องการศึกษากฎหมาย ที่เมืองซาลอร์โน (Salerno) มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ดังนั้นคณะเก่าแก่ 3 คณะ คือ เทววิทยา กฎหมาย และแพทยศาสตร์ จึงกลายเป็นองค์การอิสระเกือบจะพร้อมกันในปี ค.ศ. 1244 จักรพรรดิเฟเดอริคที่ 2 (Frederick II) ซึ่งไม่พอใจบทบาทของศาสนจักร ประกาศจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งเนเปิล (Naple) ในอิตาลีอันเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งใหม่ โดยสถาบันพระมหากษัตริย์แทนที่ศาสนจักรที่เคยทำมาแต่เดิม อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ก็ยังเกรงอำนาจของศาสนจักรที่โรมทั้งทางด้านการสอน และการให้ปริญญา ในทางตรงกันข้ามองค์การบริหารท้องถิ่นทั้งเทศบาลและรัฐบาลก็เป็นแหล่งสนับสนุนทางการเงิน และกฎหมายของนักศึกษา โดยให้มีสิทธิเทียบเท่ากับสมาชิกของคณะสงฆ์

ถึงแม้ว่ามหาวิทยาลัยแห่งแรกๆ จะมีคณะเดียว มหาวิทยาลัยในระยะหลังๆ มักจะเปิดสอนวิชาหลักๆ ทั้ง 3 วิชา คือ เทววิทยา กฎหมายและแพทยศาสตร์ ถึงแม้ว่าจะไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ยกเว้นแพทยศาสตร์ที่มีคนศึกษาและประกอบอาชีพได้โดยไม่กระทบกับการเมืองเหมือน 2 สาขาแรก ต่อมาเมื่อเกิดการฟื้นฟูศิลปวิทยาการเฟื่องฟูขึ้น และมีการค้นพบผลงานของกรีกและโรมัน การศึกษาวรรณคดีภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ปรัชญา เป็นที่นิยมมากขึ้น จึงทำให้เกิดคณะที่ 4 ขึ้น คือ คณะศิลปศาสตร์ (Faculty of Arts) และศึกษากันต่อมา

การศึกษาในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 15

ภายหลังที่มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในยุโรปก็เริ่มมีการจัดโครงสร้างระบบการศึกษาขึ้นอย่างจริงจัง คณะหลายคณะเปิดสอนวิชาชีพตามแบบฉบับวิชาการแบบดั้งเดิม การศึกษาได้แพร่ขยายไปสู่ทุกพื้นที่ในยุโรป มีการใช้ภาษาในการเรียนการสอนเดียวกันภาษา คือ ภาษาละตินของศาสนจักร (the latin of the church) ซึ่งเป็นเหตุให้นักศึกษาต้องฝึกฝนภาษาของตนให้ดีก่อนเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนของนักวิชาการเหล่านี้ด้วยการมาเข้ากลุ่มอภิปรายถกเถียงปัญหา เหตุการณ์บ้านเมือง หรือจะทำการค้นคว้าในเรื่องวิชาการใดที่สนใจ โรงเรียนศาสนจักรจึงจำกัด

ขอบเขตการสอนของคนเพียงเฉพาะการสอนภาษาละติน และปล่อยให้มหาวิทยาลัยทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้สำหรับวิชาชีพที่ต้องเรียนรู้ (learned profession) เพื่อประกอบอาชีพ โดยตรง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนละตินกับมหาวิทยาลัยดำเนินไปอย่างราบรื่น นักเรียนเข้ามาเรียนได้อย่างสะดวกต่อมาได้มีการปรับปรุงวิชา วิธีการสอนหรือเกณฑ์ตัดสินการเรียนรู้และระดับชั้น การเรียน อันเป็น โครงร่างของระบบการศึกษาให้สมบูรณ์ขึ้น

บทบาททางสังคมของศาสนาและปัญญาชนในคริสต์ศตวรรษที่ 15

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ศาสนจักรมีคู่แข่งสำหรับเอกสิทธิ์ทางการศึกษา คือสิทธิ์ในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนเพิ่มขึ้น ประการแรก คือเมืองที่เป็นแหล่งค้าขายและศูนย์พาณิชย์กรรม ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจอิสระและยังมีเทศบาลนคร ซึ่งปกครองตนเองสถานที่เหล่านี้ต่างก็มีสถาบันทางศาสนาและสำนักงานของศาสนจักร รวมทั้งโรงเรียนอยู่แล้ว แต่ความต้องการของผู้ที่อยู่อาศัยในเมืองนี้แตกต่างจากขุนนางในระบบศักดินา และบรรดาชาวนาเจ้าของที่ดิน สถาบันการศึกษาของศาสนจักร ได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมศักดินาที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงประชากรในเมืองต้องการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนชั้นกลางของสังคมที่ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจการเงินและการค้าขายมากกว่าสังคมที่เศรษฐกิจขึ้นอยู่กับเกษตร ก่อนหน้านี้การเรียกร้องของชาวเมืองทำให้เกิดการจัดตั้งโรงเรียนละตินประจำเมืองและประจำตำบลขึ้น การเรียกร้องของชนชั้นกลางนี้ทำให้เกิดการจัดตั้งโรงเรียนพื้นเมือง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ตอบสนองความต้องการในการอ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ ของบรรดาพ่อค้าได้ ดีกว่าโรงเรียนของศาสนาเพราะเขาเรียนเพื่อทำการค้าไม่ใช่เป็นนักบวช

ในการวิเคราะห์แรงผลักดันทางสังคมและวิชาการที่เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนระหว่างช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 นี้มีข้อพึงสังเกตว่า ในช่วงนั้นมีหนังสือน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นต้นฉบับลายมือและไม่ค่อยแพร่หลายนักเนื่องจากหายากและไม่ค่อยมีคนอ่านนอกจากพระสงฆ์ หนังสือส่วนมากเขียนเรื่องทางศาสนาและจะถูกเก็บไว้ที่ห้องสมุดของคณะสงฆ์ในโรงเรียนศาสนาและห้องสมุดของบุคคลเป็นส่วนตัว ซึ่งดำรงตำแหน่งที่เกี่ยวข้องด้านต่างๆ ทางศาสนาแต่ในระบะหลังของศตวรรษมีการพิมพ์เอกสารและหนังสือมากมาย ในช่วงระยะ 50 ปี หลังจากที่มีการคิดค้นระบบการพิมพ์หนังสือขึ้นมา ในปี ค.ศ. 1438 มีการพิมพ์หนังสือออกมาถึง 30,000 หัวเรื่อง ซึ่งมีจำนวนพิมพ์ถึงประมาณ 9 ล้านฉบับ

วิวัฒนาการอีกอย่างหนึ่งของหนังสือในยุคนั้นชาวยุโรปเปิดศักราชแห่งการค้นพบดินแดนใหม่ๆ และขยายอาณาจักรไปยังกรุงคอนสแตนติโนเปิลของชาวเติร์ก ซึ่งเป็นการเปิดหนทางให้นักวิชาการจากตะวันออกและตะวันตกได้แลกเปลี่ยนความรู้กัน พร้อมกับการเรียนรู้ใหม่ๆ

เกิดวิธีคิดค้นใหม่ๆ ขึ้นมาเพิ่มเติมจากวิธีการของอริสโตเติล นักวิชาการซึ่งเป็นคริสตศาสนิกชนก็เริ่มมีการแสวงหาอิสรภาพในการศึกษาเรียกร้องความเป็นปัจเจกชนนิยม และมีอิสระในความคิด ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ของปโตเลมี และอริสโตเติล ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ทั้งภายนอกและภายใน ศาสนจักรมีการทบทวนความรู้ทั้งหมดอย่างมีเหตุผลมากขึ้น เป็นที่มาของการจัดระบบความรู้ใหม่ขึ้น

ภายในระยะหลังของศตวรรษที่ 15 คนที่มีความคิดแบบสมัยกลาง ซึ่งเชื่อมั่นในคำสอนศาสนาทั้งหมดไปและเกิดคนประเภทใหม่ซึ่งต้องการสำรวจความรู้ใหม่ๆทั้งในด้านวิชาการและประสบการณ์อื่นๆ ผลก็คือ เกิดมีศาสนาในเชิงวิทยาศาสตร์ ภาษาทางราชการใช้เรียนหนังสือ รัฐบาลมีวิธีการคิดและกระทำใหม่ๆขึ้นมากมาย แต่ถึงแม้จะมีสถาบันการเมืองและการศึกษาใหม่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในอิตาลีตอนเหนือ และในฝรั่งเศส สถานที่เหล่านี้ก็ยังไม่ีผลกระทบต่อสังคมมากในขณะนั้น จนศตวรรษต่อมาจึงแข็งตัวขึ้นและมีบทบาทในสังคมมากขึ้นตามมาเพราะมีปัญญาชนที่จบการศึกษามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นแทน (จ้านงค์ ทองประเสริฐ, 2518 : 3-5)

ถึงแม้ว่าจะมีความก้าวหน้าต่างๆ มากมาย บทบาททางสังคมของการศึกษาก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ในระยะศตวรรษที่ 15 การศึกษาในฐานะเป็นตัวแทนระบบสังคมแบบประเพณีดั้งเดิม โรงเรียนยังเป็นเครื่องมือในการดำรงรักษาระบบสมัยกลาง ซึ่งได้แก่ ระบบการดำเนินงานแบบระดับชั้น โดยที่อำนาจตกอยู่ในมือของคนจำนวนน้อย ซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบไม่ใช้ต่อมนุษยชาติแต่ต่อพระผู้เป็นเจ้า บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูงสุดได้รับการกล่าวอ้างว่าเป็นพระประสงค์ของผู้เป็นเจ้า ดังนั้นคนทั้งหลายจะต้องเชื่อฟังโดยปราศจากข้อสงสัย และผู้ที่ดำรงตำแหน่งรองลงมาจะต้องให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ โรงเรียนถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเป็นบ่อเกิดของอำนาจเหล่านั้น การศึกษาเทววิทยาจึงยังคงเป็นวิชาหลักในโรงเรียนภายใต้การนำของสำนักวิชาการทางศาสนา ลัทธิมนุษยนิยม และแนวโน้มของลัทธิการให้ความสนใจความรู้ทางด้านอาณาจักรจึงยังไม่มีผลกระทบต่อการศึกษา ถึงแม้ว่าจะเริ่มให้มีการเรียนบทประพันธ์และข้อเขียนของพวกนอกศาสนา และจำกัดการสอนภาษาโบราณในโรงเรียนละติน วัตถุประสงค์ของการศึกษายังคงวนเวียนอยู่ในเรื่องมรดกทางศาสนาของอาณาจักรโรมัน และการสร้างชีวิตที่ดีให้คนทั่วไป ถึงแม้ว่าจะเริ่มมีความเคลื่อนไหวในการปฏิรูป แต่การปฏิวัติทางปรัชญายังคงไม่ก้าวหน้ามากถึงขนาดจะก่อให้เกิดการปฏิวัติในสังคมได้ ซึ่งเกิดขึ้นในยุโรปในศตวรรษต่อมาที่มีปัญญาชนจบการศึกษาออกมาเป็นจำนวนมากและเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในเวลาต่อมา

โครงสร้าง อำนาจ และองค์การบริหารการศึกษาในคริสต์ศตวรรษที่ 15

การจัดระเบียบของอำนาจการบริหารเป็นการสร้างอำนาจแบบลำดับขั้นและเป็นกลุ่มคณะ ดังเช่นฝ่ายอาณาจักรถูกสร้างขึ้นเพื่อทรงอำนาจทางการบริหาร ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 สายงานของการบริหารทั้งฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายอาณาจักรเต็มไปด้วยความสับสนและขัดแย้งกัน ตั้งแต่พระเจ้าชาร์ลเลอว์มาญน์ (Charlemagne) ก็เกิดมีความขัดแย้งระหว่างจักรพรรดิกับสันตะปาปา ในการเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดของรัฐ

บ่อเกิดแห่งความขัดแย้งอีกประการหนึ่งคือ เกิดขึ้นจากการที่จักรพรรดิไม่สามารถสร้างอำนาจทางการเมืองที่แข็งแกร่งได้ในยุโรปตะวันตกทั้งหมด หน่วยงานทางการเมืองที่สำคัญ โดยเฉพาะสเปน ฝรั่งเศสและอังกฤษยังคงมีอิสรภาพปกครองตนเองและทำทลายอำนาจของจักรพรรดิมาก ที่จริงแล้วอาณาจักรของจักรพรรดิส่วนใหญ่ประกอบขึ้นจากรัฐต่างๆ ในเยอรมัน ถึงแม้ว่ารัฐต่างๆ ในยุโรปตะวันตกจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางเชื้อสายอยู่บ้างเพราะมีการแต่งงานกันระหว่างราชวงศ์ต่างๆ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือทางทหาร หรือการเมือง บางครั้งขุนนาง ซึ่งมีเชื้อสายตะวันตก แข็งข้อต่อจักรพรรดิ โดยเฉพาะกษัตริย์ชาร์ลส์ (Charles) ของสเปน ต้องการปกครองตนเอง ทำให้ความขัดแย้งมีอยู่อย่างต่อเนื่องในยุโรปขณะนั้น

ศาสนจักรนำโดยสันตะปาปาได้แผ่ขยายอำนาจมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12-14 อำนาจสิทธิขาดของสันตะปาปาที่ไม่มีใครท้วงติงได้ที่เรียกว่า Popo Innocent นั้น ได้สร้างอำนาจทั้งอาณาจักรและศาสนจักรเหนือรัฐต่างๆ ของอิตาลี คาบสมุทรไอบีเรียของสเปนและโปรตุเกส รัฐต่างๆ ในสแกนดิเนเวีย ฮังการี โบฮีเมีย โปแลนด์ เช็ชเวีย บอสเนีย บุลกาเรีย และซีเรีย กษัตริย์ของดินแดนเหล่านี้ต้องคอยรับฟังคำสั่งจากกรุงโรมในที่สุดกษัตริย์ฟิลลิป (Phillip) แห่งฝรั่งเศสได้ทำลายล้างอำนาจของสังฆราชองค์หนึ่ง คือ โบฮีเฟสที่ 8 (Bohiface VIII) ซึ่งเป็นการสิ้นสุดการยึดอำนาจของสังฆราชนี้ในฝรั่งเศสลง

การกระทำของพระเจ้าฟิลลิปนี้ นอกจากจะแสดงถึงการเสื่อมอำนาจและอิทธิพลของสันตะปาปาแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงการเสื่อมอำนาจของจักรพรรดิในจักรวรรดิโรมัน และเป็นการแสดงถึงเกียรติภูมิ และอำนาจของผู้ปกครองท้องถิ่น ดังเช่นพระเจ้าฟิลลิป ซึ่งทวีมากขึ้นทุกขณะ ดังนั้นการขัดแย้งและการแย่งชิงอำนาจสูงสุดจึงเพิ่มคู่อริใหม่ คือ นอกจากจะมีสันตะปาปา กับจักรพรรดิแล้ว ยังมีประมุขของรัฐต่างๆ ที่มาขึ้นอยู่กับอาณาจักรเป็นรัฐในอารักขาแต่พยายามแยกตัวเป็นอิสระอีกด้วย และกระทบถึง โรงเรียนจึงเกิดความไม่แน่ใจว่าควรรับใช้กลุ่มในสังคม

อย่างไรก็ตามการแก่งแย่งอำนาจของทั้ง 3 กลุ่มนี้ไม่ได้ทำให้ประเพณีของยุคกลางที่มุ่งจะฟื้นฟูศาสนาหมดไป ทั้งนี้เพราะคู่อริทั้ง 3 ต่างก็ต้องการการสนับสนุนจากสถาบันศาสนาและโรงเรียนเพื่อสร้างฐานอำนาจให้ตน จึงอาศัยโรงเรียนเป็นเครื่องมือในการสร้างเยาวชนของตน

โดยตรง ความขัดแย้งทวีความรุนแรงมากขึ้นในปลายศตวรรษที่ 15 เกี่ยวกับเรื่องการแต่งตั้งตำแหน่งทางศาสนจักร แต่เดิมมาจักรพรรดิมีอำนาจในการแต่งตั้งเจ้าอาวาส และตำแหน่งทางสงฆ์ระดับสูงอื่นๆ ในขณะที่สันตะปาปาพยายามควบคุมการเลือกจักรพรรดิ อำนาจนี้ถูกจำกัดโดยการสืบสันตติวงศ์ ในสมัยนั้นสังฆราชนอกจากจะเป็นประมุขแห่งวัดต่างๆ ยังเป็นเจ้าของที่ดินในบริเวณที่วัดตั้งอยู่ การแต่งตั้งสังฆราชที่เป็นพรรคพวกของตนเอง ทำให้สันตะปาปาเข้าไปมีส่วนสำคัญในกิจการบ้านเมืองภายในเขตประเทศที่ปกครองได้โดยตรง

สำหรับการบริหารการศึกษา ความรุ่งเรืองของลัทธิแสงหาวิชาการในศตวรรษที่ 13 และ 14 ไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารแบบลดหลั่นตามระดับชั้น นักวิชาการเหล่านี้เป็นนักเทววิทยาด้วยและในฐานะนักการศึกษาพวกเขาสนใจที่จะฝึกให้คนรุ่นหลังรู้จักใช้วิธีการคิดค้นอย่างถูกต้อง นั่นคือตรรกวิทยาแบบอุปมาน ถึงแม้ว่านักวิชาการบางคนที่ยังอุทิศตนในการถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนา เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของศาสนจักร แต่ก็ไม่มีผู้ใดให้ความสนใจถึงปัญหาของสามัญชนหรือความต้องการของเขา โครงสร้างสังคมที่อยู่ภายใต้อำนาจศาสนจักรก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ฝ่ายศาสนจักรหรือฝ่ายที่นิยมสงฆ์หรือยังคงอยู่ด้วยเหตุผลที่ว่า กระบวนการแสวงหาความรู้ทางสติปัญญาอยู่นอกเหนือความสามารถของคนธรรมดา และพระวาสนซึ่งรวมทั้งพระเจ้าแผ่นดินจะต้องอยู่ภายใต้การนำทางของสงฆ์ในทุกกรณี เพราะพระเป็นผู้แทนของพระเจ้ามีอภิสิทธิ์เหนือคนธรรมดา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการปกครองบ้านเมืองรวมทั้งปกครองฝ่ายสงฆ์ด้วยดังนั้น โขบายภายใต้การนำของปัญญาชนที่เป็นคณะผู้บริหาร เรียกว่า scholastic บทบาทของนักวิชาการได้รับความสำคัญมาก โรงเรียนและการศึกษาทั่วไปจึงขยายไปมากและมีอิทธิพลมากขึ้น

ในระบะศตวรรษที่ 15 โรงเรียนหลายแห่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ นอกเหนือจากศาสนานิกายต่างๆ และศาสนจักร เป็นต้นว่า พระเจ้าแผ่นดิน ขุนนาง เจ้าเมือง ผู้ครองรัฐของอิตาลี มูลนิธิหรือองค์การตำบล เทศบาลนคร หรือแม้แต่พ่อค้าวาณิชย์ โรงเรียนประเภทนี้จะเรียกเก็บค่าเล่าเรียนจากนักเรียนทุกคน นอกจากคนที่ยากจนจริงๆ และดำรงชีวิตอยู่ในศาสนา ดูจากภายนอกจะเป็นว่าค่าเล่าเรียนเหล่านี้ถูกส่งไปให้คณะกรรมการบริหารเรียกว่า scholasticus ซึ่งจะเป็นผู้ว่าจ้าง เพื่อจ่ายเงินเดือนครูประจำ และค่าใช้จ่ายต่างๆ ปัญหาเรื่องการเงินเป็นต้นเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้อุปถัมภ์โรงเรียนและคณะกรรมการ scholasticus โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองของเยอรมัน ทำให้เอกสิทธิ์ทางการศึกษาของศาสนจักรอ่อนอำนาจลง

สำหรับโอกาสทางการศึกษาของประชาชน โดยทั่วไปนั้นยังมีน้อยตราบใดที่ขุนนางและคณะสงฆ์ยังคงมีอำนาจทางสังคม ระบบโรงเรียนสำหรับชนชั้นทางสังคมอื่นจึงมีอย่างจำกัด

การก้าวไปสู่ตำแหน่งสูง ๆ มักเกี่ยวข้องกับชาติตระกูล ระดับการศึกษาและผลของการปฏิบัติงาน ในหน้าที่ โรงเรียนละตินและมหาวิทยาลัยถูกมองว่าเป็นสถาบันฝึกฝนบุรุษของชนชั้นบริหาร และเยาวชนที่ได้รับการเลือกสรรให้เข้ารับตำแหน่งที่ต้องรับผิดชอบในศาสนจักรหรืออาณาจักร ชนชั้นปกครองพอใจสภาพที่เป็นอยู่และไม่ต้องการให้โรงเรียนเป็นแหล่งปฏิรูปสังคมหรือเป็นที่ เลื่อนฐานะทางสังคมของประชาชนทั่วไป

ประชาชนทั่วไปมีอำนาจจำกัดทั้งในด้านการปกครองตนเองและความรับผิดชอบทาง สังคม คนบางคนแทบจะไม่มีอะไรเป็นของตนเองเลย บางคนก็เป็นบริวารเจ้าของที่ดิน ซึ่งถูก จำกัดเสรีภาพในด้านต่างๆ รวมทั้งการออกไปหางานที่ได้รายได้จริงๆ ทำ คนพวกนี้ส่วนมากเป็น คนหัวอ่อน และมักจะทำตามคำขอของคณะสงฆ์ คำเทศนาของพระในโบสถ์นับได้ว่าเป็นแหล่ง ความรู้และคำแนะนำพื้นฐานของพวกเขา ซึ่งไม่เห็นความจำเป็นหรือประโยชน์ของการเรียน หนังสือให้อ่านออกเขียนได้ คนพวกนี้จึงมีไม่น้อยที่ไม่รู้หนังสือไปตลอดชีวิตในขณะนั้น

ผู้ที่ทำให้การศึกษาก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ได้แก่ คนชั้นกลาง การค้าและ อุตสาหกรรมทำให้พวกเขาเห็นความจำเป็นในการรู้หนังสือ ทั้งนี้เพราะจำเป็นต้องมีการบันทึก ข้อมูลทางผลิตผล การทำสัญญา และการติดต่อสื่อสารนอกเขตชุมชนพื้นถิ่น ตลอดจนการเข้าถึง คนพื้นเมืองในเขตต่างๆ ผลประการแรกที่เกิดขึ้นได้แก่ ระบบฝึกหัดช่างฝึกหัด เป็นรูปแบบการ จัดการฝึกปฏิบัติ ดำเนินการ โดยสมาคมพ่อค้าและอุตสาหกรรมร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เด็ก ชายที่ตกลงจะทำงานให้ช่างฝีมือที่เป็นครู โดยขอค่าจ้างรายค่า และมีกำหนดระยะเวลาที่ฝึกหัด โดยปกติทั่วไปจะเป็นเวลา 7 ปี เด็กเหล่านี้จะต้องเรียนรู้และมีทักษะที่จะสามารถทำการติดต่อ คำขายได้ดี และต้องสัญญาว่าจะไม่สอนใครอีก นอกจากได้รับมอบหมายให้สอนในระบบช่างฝึก หัดนี้ ช่างฝีมือทั้งหลายก็เห็นความจำเป็นที่จะต้องอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น และบางครั้งต้อง รู้ภาษาต่างประเทศ นอกจากนี้การค้ายังทำให้พวกเขาต้องคบหาสมาคมกับชนชั้นปกครองมากขึ้น เพื่อผลประโยชน์และความสะดวกในการประกอบอาชีพ ดังนั้น จึงทำให้พวกเขาเรียกร้องการ ศึกษาที่มีมาตรฐานมากขึ้น ที่สามารถเทียบได้กับชนชั้นปกครอง อันเป็นเหตุให้พวกเขาเข้ามา มีบทบาททางการศึกษามากขึ้น

ประการสุดท้าย เนื่องจากการค้นพบวิธีการพิมพ์ในสมัยกลางของศตวรรษ ซึ่งทำให้มี เอกสารและหนังสือมากมายเผยแพร่ออกไป รวมทั้งมีวรรณคดีภาษาพื้นเมืองในหลายหัวข้อที่น่าสนใจ จัดพิมพ์จำหน่าย คนรู้หนังสือซึ่งอ่านและวิจารณ์กันมาก ทำให้คนที่ไม่ได้เรียนหนังสือใน โรงเรียนละตินเกิดความต้องการที่จะเรียนหนังสือเพื่อการอ่านหนังสือมากขึ้น การสอนอ่านภาษา พื้นเมืองนั้น ส่วนมากสอนโดยเอกชน และวิธีการสอนสมัยนั้นไม่ได้สอนการอ่านควบคู่ไปกับการเขียนและคิดเลข จึงมีคนอ่านหนังสือได้อย่างเดียว อย่างไรก็ตามระบบช่างฝึกหัดทำให้เห็น

ความจำเป็นทั้งการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นควบคู่กันไป ผลจากความตื่นตัวนี้ จึงทำให้เกิดมีโรงเรียนภาษาพื้นเมืองของประเทศต่างๆที่ได้รับการจัดตั้งโดยสมาคมพ่อค้าและอุตสาหกรรม กับผู้บริหารเทศบาลนครมากขึ้นเป็นลำดับ

เรื่องโอกาสทางการศึกษานั้น แสดงออกจากบรรดาชาวนาและเด็กของชนชั้นแรงงาน ฝีมือระดับต่ำ หรือไม่มีฝีมือจะได้รับการศึกษาจากพระในท้องถิ่นซึ่งเป็นกลุ่มที่สอนแยกต่างหาก จากที่พระสอนให้ศิษย์วัดของคน เขาชนที่มีโอกาสบ้างก็จะเข้ารับการฝึกหัดช่างฝึกหัด บุตรชาย เจ้าของโรงงานและครอบครัวพ่อค้าก็สามารถเข้าเรียนได้ในโรงเรียนประจำเทศบาลนคร หรือโรงเรียนละตินแบบอื่น สำหรับบุตรชายขุนนางและครอบครัวผู้ดีเก่าสามารถเลือกได้อย่างสบายว่าจะเข้าเรียนโรงเรียนสอนอะไร แบบไหน รวมทั้งสามารถเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเพื่อไปรับตำแหน่งสูงในศาสนจักร หรือรัฐบาล ได้อีกด้วย

ถึงแม้ว่าไม่ได้แบ่งแยกโรงเรียนตามระดับชั้นทางสังคมก็ตาม แต่อัตราค่าเล่าเรียนในชั้นต้นก็เป็นอุปสรรคต่อคนธรรมดา เด็กที่มาจากครอบครัวยากจนมักได้รับการศึกษาด้วยเหตุที่เข้ามาบวชเป็นสงฆ์ หรือปวารณาตนเป็นคริสตศาสนิกชนเท่านั้น หากเป็นฆราวาสไม่สามารถเรียนได้เพราะค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้นการศึกษาในยุโรปสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 15 นี้ ถือเป็นภารกิจของผู้ชายเท่านั้น เด็กหญิงไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนภาษาพื้นเมืองปกติ และถูกกีดกันจากโรงเรียนละตินและมหาวิทยาลัย เด็กหญิงจะได้รับการศึกษาเป็นกรณีพิเศษเท่านั้น เช่น เป็นบุตรของชนชั้นสูง ขุนนาง เตรียมตัวสำหรับเป็นภรรยาของผู้มีอำนาจ ผู้ปกครอง ส่วนมากพ่อแม่ของเด็กหญิงในตระกูลสูงมักจ้างครูมาสอนส่วนตัว อย่างไรก็ตามโรงเรียนที่มีอยู่ไม่ได้เปิดสาขามากมายสำหรับเด็กชาย โรงเรียนละตินวางการสอนไว้สำหรับวิชาชีพ 3 ประเภท คือ เทววิทยาสำหรับนักบวช กฎหมายสำหรับผู้ปกครอง และแพทยศาสตร์ สำหรับรักษาโรค โรงเรียนพื้นเมืองเปิดสอนเพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ทันที ส่วนมากเป็นวิชาชีพเบื้องต้น โรงเรียนในสมัยนั้นไม่ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี เป็นการเรียนเฉพาะตัวและเพื่อตัวผู้เรียน โดยตรงเท่านั้น

สำหรับการพัฒนาการศึกษาระยะต่อมาถึงแม้ว่าลัทธิวิชาการนิยมหรือการแสวงหาความรู้ใหม่ของคนยุโรปในยุคนี้ได้รับความนิยมในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเกือบตลอดศตวรรษที่ 15 แต่ก็มีเหตุบ่งบอกว่าการเปลี่ยนแปลงกำลังตามมาคือ ในปี ค.ศ.1382 เมื่อไวคลิฟฟ์ (Wycliffe) แปลคัมภีร์ไบเบิลเป็นภาษาอังกฤษ ตามด้วยการปฏิรูปที่เรียกว่า Lollardism ซึ่งมีส่วนกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวทางวิชาการและความไม่สงบในสังคมขึ้นบางแห่ง ดังเช่น พระชาวโบฮีเมียรูปหนึ่ง จอห์น ฮุสส์ (John Huss) ได้วิพากษ์วิจารณ์ความประพฤติของพระทั้งหลาย และต่อต้านกฎข้อบังคับบางประการของศาสนจักร การแสดงออกซึ่งอิสรภาพทางด้านความคิดของ

พระสงฆ์ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มศาสนานิกายต่างๆ ทางภาคเหนือของเทือกเขาแอลป์ ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณซึ่งห่างไกลมากและสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ต่อมาตามเมืองต่างๆ ก็เริ่มมีความสนใจทางวิชาการและวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่วิจิตรเป็นลำดับและต่อต้านศาสนจักรมากขึ้น ไม่เชื่อตามความเชื่อเดิมที่เคยเชื่อมาแต่จะเชื่อตามความคิดและเหตุผลใหม่ที่มีการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น

วิวัฒนาการนี้เป็นที่รู้จักในนาม “ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ(Renaissance Period) ซึ่งเริ่มต้นในอิตาลี และเคลื่อนไปทางเหนือก่อให้เกิดผลตามโรงเรียนต่างๆ ในยุโรปบางแห่งได้รับผลกระทบตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 15 โรงเรียนเหล่านั้นเปิดสอนวรรณคดี ภาษา แนวคิดใหม่ๆ ทางปรัชญา ศาสนา ตรรกวิทยา ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ภาษาลาติน และกรีก ในคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเปิดสอนภาษานี้ขึ้นมาใหม่อีกครั้ง อิทธิพลของยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการเปิดทางให้มีการสอนภาษานี้ในโรงเรียนเตรียมภาษาละติน(Latin Preparatory school) ดังนั้นเมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 15 นักเรียนทั้งในระดับก่อนและในมหาวิทยาลัยต่างก็ได้เรียนรู้ภาษาหนังสือที่คนยุคกลางทอดทิ้งไปนาน ความรู้สมัยเก่านี้เปรียบเหมือนแสงไฟแห่งวิญญานการค้นคว้าทางวิชาการในไม่ช้าจึงเกิดมีการพัฒนาทางการศึกษาในแขนงต่างๆ ทางศิลปศาสตร์มากขึ้น มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลนำมาตีความใหม่ หรือนำมาถกเถียง อภิปรายกันในทางวิชาการมากขึ้น ก่อให้เกิดความคิดใหม่ทางภูมิปัญญา มีกลุ่มปัญญาชนรวมตัวกันตั้งเป็นสำนักเพื่อถ่ายทอดวิชาการของตนมากขึ้น อีกทั้งมีกลุ่มนักคิด นักปราชญ์ นักวิจารณ์สังคม รวมตัวกันทำหน้าที่เสมือนกระบอกเสียงของประชาชนสะท้อนความคิดเห็น ไปสู่รัฐบาล และวิพากษ์ระบบบริหารการทำงานของรัฐให้ประชาชนทราบ นอกจากนี้ยังมีนักเขียน นักประพันธ์เกิดขึ้นเพื่อสะท้อนความคิดเหล่านี้ออกมาในรูปของงานเขียน ทั้งในลักษณะเป็นวิชาการและบันเทิงที่สอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองในยุคนั้นอย่างแพร่หลาย

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในยุโรปและผลกระทบต่อการศึกษา

เนื่องจากการฟื้นฟูศิลปวิทยาการในยุโรปมีบทบาทอย่างมากต่อการศึกษาของยุโรป ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางความคิดในการศึกษาหาความรู้ เปลี่ยนแปลงวิธีการแสวงหาความรู้ เปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชา ตัวอย่างความรู้จากที่เคยอยู่ภายใต้ระบบความเชื่อและอิทธิพลของศาสนา มาเป็นการค้นหาความจริงตามหลักเหตุผล และหวนกลับไปศึกษาความรุ่งเรืองของกรีกและโรมัน อันเคยรุ่งโรจน์ เพื่อนำกลับมาศึกษาและประยุกต์ใช้อย่างเห็นคุณค่า ดังนั้นการฟื้นฟูศิลปวิทยาการจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของประเทศต่างๆ ในยุโรปในสมัยต่อมา อันที่จริงการฟื้นฟูศิลปวิทยาการมีมาก่อนศตวรรษที่ 15 แล้ว คือตั้งแต่ศตวรรษที่ 11

เนื่องจากปรัชญาชีวิตคนในสมัยกลางที่มีความเชื่อว่าชีวิตถูกพระเจ้าลิขิตไว้แล้ว คนที่มีความทุกข์หรือยากจนจะเข้าถึงพระเจ้าได้รวดเร็วกว่าคนมั่งมีทำให้คนจนส่วนใหญ่ยอมรับสภาพพอมิพอกิน มิให้อคตตายของตนเองโดยมิได้รังเกียจ ไม่เคยคิดโค่นอำนาจคนรวย หรือพวกขุนนาง เพราะเชื่อคำสอนของศาสนาว่าฐานะที่ทุกคนเป็นอยู่นั้นเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า ประกอบกับระบบสังคมการเมืองในสมัยฟิวคัลนี้มีที่ดินเป็นเครื่องบอกฐานะคน ในสมัยกลาง ระบบฟิวคัลเป็นการปกครองแบบกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางที่กษัตริย์ไม่มีสิทธิก้าวภายในการปกครองแต่ละมณฑล แม้กระทั่งการห้ามขุนนางไม่ให้รบพุ่งกันเอง ในด้านศีลธรรมจรรยาของประชาชนขึ้นอยู่กับพระประจำหมู่บ้าน เป็นผู้อบรมสั่งสอน เพราะการศึกษาไม่เจริญ คนส่วนใหญ่อ่านหนังสือไม่ออก แต่คำสาบานเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์น่าเกรงขามสำหรับคนสมัยกลาง เกี่ยวกับการตัดสินใจคดีของประชาชน ศาลภายในจะชี้ขาดนาน ๆ จะมีศาลสัญจรจากรัฐบาลกลางผ่านมาตัดสินคดีสักครั้งหนึ่ง การพิจารณาคดีจึงอาศัยคำสาบานเป็นสำคัญ

ในสมัยฟิวคัลนั้นชาวยุโรปไม่สนใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งใดที่บรรพบุรุษปฏิบัติมาก็ปฏิบัติตาม ไม่เคยใช้ความคิดหาเหตุผลว่า จริงหรือไม่ สมควรหรือไม่ ตั้งหน้าตั้งตาทำหน้าที่ หรือประกอบอาชีพ ไปวันหนึ่ง พระเป็นผู้วางนโยบายเศรษฐกิจในสังคมสมัยกลาง พระเป็นผู้สอนศีลธรรมให้ประชาชน ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ แทนโรงเรียนซึ่ง ไม่มีในสมัยกลาง วัดเป็นผู้ทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในความเสมอภาค อันเป็นฐานะของประชาธิปไตยปัจจุบัน โดยสอนว่าคนทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันหมดในสายตาของพระเจ้า ทั้งยังสอนให้คนเตรียมตัวเพื่อชีวิตอันเป็นสุขใน โลกหน้า มากกว่ามัวกังวลถึงความทุกข์ในโลกนี้ การจรรยาจึงมักไม่ค่อยมีในหมู่ประชาชน เพราะการเตรียมชีวิตเพื่อ โลกหน้าสำคัญกว่าการคิดถึงความสุขในโลกนี้ วัดยังสอนเน้นถึงการร่วมมือ และความรักใคร่เอื้อเฟื้อต่อกันและกัน ในสังคมของแมนเนอร์ (Manner) (คำว่าแมนเนอร์หมายถึงเขตปกครองของเจ้าของที่ดินในเขตการปกครองหนึ่ง ขุนนางผู้ใหญ่อาจมีเป็นร้อยๆ หรือพันๆ แมนเนอร์มีการเกษตรกรรมเป็นหลักใหญ่ สังคมของแมนเนอร์ก็คือ สังคมในสมัยฟิวคัล) ตลอดจนช่วยขจัดปัญหาของแต่ละคนแต่ละครอบครัว ได้ดีกว่าเจ้าของที่ดิน พระที่ทรงสมณศักดิ์และเป็นเจ้าของที่ดินอันกว้างใหญ่ไพศาล ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำกษัตริย์ และขุนนางเจ้าของที่ดิน ด้วยเหตุนี้พระจึงพลอยเข้ามาเกี่ยวข้องกับการปกครองบ้านเมืองด้วย เพราะพระมีโอกาสได้เรียนวิชาการมากกว่าคนธรรมดา (ธิตินา พิทักษ์ไพวัน, 2520 : 21)

การศึกษาในสมัยนั้นเน้นหนักด้านศาสนาและจริยธรรม ในสมัยศตวรรษที่ 6 โรงเรียนประเภทโรงเรียนเทศบาล (municipal schools) ของท้องถิ่นต่างๆ ที่สอนวรรณคดี ไวยากรณ์ และ

วาทศิลป์เริ่มสลายตัวไป มีการก่อตั้งโรงเรียนประเภทโรงเรียนขับร้อง (Song Schools) ขึ้นสอนให้เด็กร้องเพลงเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา และได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนประเภทสอนความรู้เบื้องต้น (Elementary Instruction) ในเวลาต่อมา

ในประเทศอิตาลี พระเจ้าธีโอดอริก (Theodoric) ทรงให้ความสนใจในด้านการศึกษาเป็นอย่างมาก ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนประเภทโรงเรียนรัฐบาล (Public Schools) ที่รัฐจัดให้เองเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้รับการศึกษา

ในศตวรรษที่ 8 ประเทศอังกฤษให้การสนับสนุนโรงเรียนประเภทโรงเรียนทางศาสนา (Cathedral Schools) มีอาจารย์ที่มีชื่อเสียงคือ อัลคูอิน (Alcuin) มีความรู้ด้านการศึกษาของพวกโรมัน (Roman), กาลลิคัน (Gallican), ไอร์ริส (Irish) และ แคนเทอร์เบอรี (Canterbury) เป็นอย่างดี จึงได้รับเชิญให้ไปช่วยปรับปรุงการเรียนในราชสำนัก (Palace School) ในฝรั่งเศสด้วย ดังนั้นในศตวรรษที่ 9 ยุโรปตะวันตกมีการจัดตั้งโรงเรียนหลายประเภท คือ โรงเรียนประถมศึกษา มี Song Schools, Parish Schools และ Chantry Schools โรงเรียนมัธยมศึกษา มี Grammar Schools, Monastic Schools และได้มีการขยายการศึกษาให้สูงขึ้นจนถึงระดับมหาวิทยาลัยในศตวรรษที่ 11 และ 12 อีกด้วย

การศึกษาในศตวรรษที่ 11, 12 และ 13 มีการพัฒนาการศึกษามาเป็นลำดับ ในศตวรรษที่ 11 มีการศึกษาแบบอัศวิน (Chivalry) เป็นการอบรมให้มีความกล้าหาญและรักเกียรติ การศึกษาประเภทนี้จัดเฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น

ขั้นตอนการศึกษา สำหรับเด็กชาย มีดังนี้ (ชนิตา รัชย์พลเมือง, 2526 : 18)

1. ระหว่างอายุ 7 ปี – 14 ปี เด็กชายจะถูกส่งตัวเข้าไปเป็นมหาดเล็กรับใช้ขุนนางผู้ใหญ่ มีสตรีสูงอายุคอยดูแลอย่างใกล้ชิด ทางด้านการอบรม ขนบธรรมเนียมประเพณี กรีฑามารยาท ศาสนา การออกกำลังกาย สอนหนังสือ สอนดนตรี ใช้ภาษาประจำชาติและภาษาละติน ต่อจากนั้นมีการฝึกหัดขี่ม้า ว่ายน้ำ และใช้อาวุธ

2. ระหว่างอายุ 15 ปี – 21 ปี ทำหน้าที่เป็นทหารรับใช้ประจำตัวของเจ้านาย คอยดูแลเรื่องเสื้อผ้า เครื่องใช้ พาหนะและอาวุธ และเรียนวิชาต่างๆ ไปด้วย เช่น การใช้อาวุธ คือ หอก โล่ เรียนรู้ยุทธวิธีต่างๆ ทางการรบ วิธีล่าสัตว์ การเขียนกลอน ขับร้อง เล่นดนตรี และเดินรำ รวมทั้งการประกอบศาสนกิจในโบสถ์

เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว และอายุครบ 21 ปีบริบูรณ์ จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอัศวิน โดยเจ้านายแต่งตั้งในนามของพระเจ้า มีการประกอบพิธีทางศาสนาและมอบที่ดินให้ไปตั้งตัวด้วยพร้อมกัน สำหรับเด็กหญิง จะได้รับการอบรมให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนา อบรม

กริยามารยาท การขับร้อง ดนตรี การฝีมือ การอ่าน เขียน โดยอบรมอยู่ที่บ้านหรืออาจไปศึกษาใน
คอนแวนต์ของสำนักแม่ชี

ในศตวรรษที่ 11 เป็นช่วงของการสร้างความเจริญ มีการสร้างบ้านเรือนเป็นปึกแผ่น
สร้างสถานที่ราชการ โบสถ์ มีการรวมตัวของชนกลุ่มหนึ่งที่มีอาชีพเดียวกัน ตั้งเป็นสมาคม
สหพันธ์ และสันนิบาต ชนกลุ่มนี้คือชนชั้นกลางซึ่งได้แก่ พ่อค้า ช่างฝีมือ ได้ร่วมกันจัดตั้ง
โรงเรียน ฝึกปฏิบัติจนชำนาญ และมีฝีมือเป็นเยี่ยม ในสมัยนั้นมีโรงเรียนประเภทที่มีระบบการฝึก
งานอย่างมีแบบแผนโดยการเลียนแบบจากผู้เชี่ยวชาญ อาศัยการรู้จักสังเกต พิจารณา และปรับปรุง
แก้ไข จนเกิดความชำนาญในอาชีพและถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ โรงเรียนด้านศาสนาประเภท
Monastic Schools ก็ยังมีอยู่ มีนักบวชเป็นผู้สอนพวกที่จะบวชโดยตรง นอกจากนั้นยังให้การ
ศึกษาวิชาครูด้วย และมีการให้การศึกษาทั่วไป เช่น ด้านกฎหมาย การแพทย์ ซึ่งจัดเป็นการศึกษา
ระดับอุดมศึกษาได้ในขณะนั้น

การศึกษาระดับอุดมศึกษาในยุโรป มีการตั้งสมาคมนักศึกษา (Collegiat or Guilds of
Students) เริ่มจากโรงเรียนกฎหมายที่เมืองโบโลญา (Bologna) ในอิตาลี ค.ศ. 1174 เป็นการรวมตัว
ของนักศึกษาต่างชาติเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยป้องกันอิทธิพลจากเจ้าของถิ่น และจาก
อาจารย์ที่สอนที่มีการปฏิบัติในทางไม่ชอบ สมาคมนี้ได้รับการรับรองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย
เป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายและที่พึ่งของนักศึกษาได้มากในขณะนั้น

ปลายศตวรรษที่ 12 การศึกษาในมหาวิทยาลัยบางแห่งสอนเพียงสาขาวิชาเดียว บาง
แห่งมี 4 สาขา เช่น ศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) การแพทย์ (Medicine) กฎหมาย (Law) และ
เทววิทยา (Theology) มีการวางแบบแผนด้านการบริหาร การจัดหลักสูตร การรับอาจารย์ นัก
ศึกษา และการให้ปริญญา ในศตวรรษที่ 12 มีมหาวิทยาลัยของสงฆ์เกิดขึ้น 6 แห่ง ที่เมือง
ซาเลร์โน (Salerno), โบโลญา (Bologna) และเรกจิโอ (Reggio) ในอิตาลี ที่เมืองออกฟอร์ด
(Oxford) ในประเทศอังกฤษ ที่ปารีส (Paris) และ มงต์เปอลิเยร์ (Montpellier) ในฝรั่งเศส

จะเห็นได้ว่าในสมัยกลางนี้โรงเรียนทางศาสนามีความเจริญเป็นอย่างมาก พระและนัก
บวชมีอิทธิพลในการจัดการศึกษา ต่อมารัฐและเอกชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการด้านการศึกษา
มากขึ้นและบทบาทของพระสงฆ์เริ่มลดลงเมื่อมีการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในประเทศที่สำคัญ

นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา องค์สันตะปาปาต้องขึ้นอยู่กับการเมืองของคณะสงฆ์
ที่กรุงโรม ซึ่งมีการทำผิดวินัยเป็นอย่างมาก ด้วยการที่พวกพระมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง มีผู้หญิง
ไว้บ่าเรอความสุข และมีการขายใบไถ่บาป หาเงินจากความศรัทธาของประชาชน จากความเสื่อม

ของวงการศาสนานี้เองทำให้สันตะปาปาที่กรุงโรม ได้ก่อให้เกิดขบวนการที่จะปฏิรูปศาสนาให้ดีขึ้นเป็นครั้งแรกที่วัดคลูนี(Clounie) ในฝรั่งเศส ซึ่งวัดจะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่เข้มงวดของนักบุญ “เบเนดิกต์” (Benedict) ที่เรียกว่า “กฎเบเนดิกต์” (Benedict rule) ซึ่งสถาบันของวัดจะต้องบริสุทธิ์ ตำแหน่งองค์การศาสนาต้องไม่เป็นตำแหน่งสืบสายโลหิต ในศตวรรษที่ 11 สันตะปาปา ทรงดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประกอบพิธีแต่งตั้งเจ้าหน้าที่วัดทุกตำแหน่งจึงยังคงมีบทบาทอยู่มาก

ต่อมา มีนักบุญฟรานซิส (St. Francis) (ปี ค.ศ. 1182-1226) และนักบุญดอมินิค (St. Dominic) (ปี ค.ศ. 1170-1221) ได้เข้ามาปฏิรูปศาสนา โดยพยายามที่จะทำให้ศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับโครงสร้างของสังคม และการเมือง ขบวนการปฏิรูปของนักบุญทั้งสองนี้จะไปอยู่ในเมืองใหญ่ ที่มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น พวกนี้มักจะเป็นที่รักกับพระที่ร่ำรวย นักบุญฟรานซิสเที่ยวสั่งสอนสานุศิษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างยากจน จากการบิณฑบาตอาหารในเมืองใหญ่ ๆ ที่มีคนอยู่อย่างหนาแน่น ทั้งๆ ที่นักบุญฟรานซิสไม่นิยมให้มีการศึกษาเล่าเรียนหรืออ่านหนังสือ แต่พวกฟรานซิสเอง ต่อมาได้เข้าไปศึกษาในมหาวิทยาลัย และเป็นนักศึกษาที่ทรงความรู้เป็นอย่างมาก ส่วนนักบุญดอมินิคเป็นชาวสเปน ได้ตั้งสมาคมนักเทศน์ขึ้นในปี ค.ศ. 1216 ทั้งพวกดอมินิกัน และพวกฟรานซิสกัน ได้เข้าร่วมอยู่ในวงการสอบสวนพวกนอกศาสนา ในที่สุดก็ได้ชัยชนะโดยมีนักบุญทอมัส อควINAS (St. Thomas Aquinas) เป็นผู้ให้การสนับสนุนอีกแรงหนึ่ง แนวความคิดที่รวบรวมจากทั้งของเก่าและของใหม่เข้าด้วยกัน เป็นความคิดที่แม้จะยกย่องพระผู้เป็นเจ้าอยู่ในฐานะสูงสุด แต่ก็ยกย่ององค์การคริสตจักรให้มีบทบาทที่สำคัญไว้ด้วยเช่นกัน วัดเป็นผู้ให้การศึกษาแก่ยุโรปในสมัยกลาง ชายหนุ่มที่มาจากตระกูลชั้นสูง ถ้าไม่เข้าบวชเป็นพระก็จะเข้ารับการศึกษาเล่าเรียน โดยมีครูที่ทางครอบครัวได้จ้างให้เข้ามาสอนให้อ่านและเขียนได้รับการฝึกอบรมที่พร้อมจะทำสงครามและล่าสัตว์ได้ และเรียนรู้ถึงปัญหาในการจัดระเบียบให้ทรัพย์สินต่างๆ แม้แต่ในสมัยมีคณหรือยุคมืด โรงเรียนของวัดต่างๆ ก็ได้ทำการสอบพวกพระและพวกนักบวชต่างๆ จากการปฏิรูปของพวกคลูนี ได้มีส่วนช่วยให้มีการศึกษาทางศาสนาให้ลึกซึ้งขึ้นอีกด้วยการกระตุ้นให้มีการเรียนและศึกษาคำราต่างๆ เพื่อจะได้ให้ทุกคนอ่านพระคัมภีร์ออก และเปิดโอกาสให้คนทุกชั้นเข้าไปเรียนได้ (ปีน มาลากุล, 2508 : 15-16)

ตามความคิดในสมัยนี้ถือว่าวิชาทางศิลปศาสตร์มีอยู่เจ็ดวิชา มาจากคำว่า “ตรีวิียม” (Trivium) สามวิชา คือ ไวยากรณ์ นิรุกติศาสตร์ และภาษาศาสตร์ และมาจากคำว่า “ควาควิวิียม” (Quardivium) สี่วิชาคือ คณิตศาสตร์ เรขาคณิต โหราศาสตร์ และการดนตรี สามวิชาแรกเป็นสาขามนุษยศาสตร์ ในปัจจุบันสี่วิชาหลังอยู่ในสาขาวิทยาศาสตร์ 3 วิชา และอยู่ในสาขามนุษยศาสตร์

1 วิชา คือดนตรี มีโรงเรียนของวัดเพียงไม่กี่โรงเรียนในสมัยศตวรรษที่ 11 ที่สามารถเปิดสอนจนครบทั้งเจ็ดวิชาได้ พวกพระ โดยทั่วไปไปศึกษาเล่าเรียนเพื่อประดับสติปัญญา มิใช่เป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้แตกฉานยิ่งขึ้น โรงเรียนของมหาวิหารต่างๆ อาจารย์ ผู้สอนมักจะค่อนข้างหวาดกลัวที่จะศึกษาผลงานการเขียนของนักปราชญ์ชาวกรีกและโรมัน ซึ่งเป็นพวกนอกศาสนาแต่ก็ยังมีความสนใจที่จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในประเทศฝรั่งเศส โรงเรียนที่เกิดขึ้นระหว่างศตวรรษที่ 10-13 คือโรงเรียนวัดได้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไปเรื่อยๆ ความเจริญก้าวหน้าทางศาสนาที่มีขึ้นในขณะเดียวกันก็ได้มีส่วนช่วยไปครอบงำจิตใจของชาวฝรั่งเศสในสมัยกลางและเป็นแรงคล้อยสำคัญทางด้านศิลปะ วรรณคดี การศึกษา และขนบธรรมเนียมประเพณีได้สำเร็จเป็นอย่างดีนั้น เป็นเพราะว่าวัดทำหน้าที่นี้อยู่

ฝรั่งเศสได้พยายามปรับปรุงบทบาทของวัดและพระตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา อีกทั้งรู้จักใช้บทลงโทษทางศาสนา เช่นการตัดสินให้ผู้กระทำผิดร้ายแรงต้องออกจากวัดเป็นต้น จึงเป็นเครื่องมือในการรักษาคุณภาพของพวกพระ และผู้นับถือศาสนาคริสต์ทั้งปวงไม่ให้เสื่อมลง นอกจากนี้ การจัดตั้งคณะนักบวชที่ชื่อว่าคณะ โดมินิแก และคณะฟรองซิสแกง (Dominicain et Franciscain คือ โดมินิกันและฟรานซิสกัน แต่อ่านในสำเนียงของฝรั่งเศส) ก็นับว่ามีส่วนช่วยให้ศาสนาคริสต์ในฝรั่งเศสเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไปอีก เพราะนอกจากนักบวชทั้งสองคณะจะทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาแล้ว นักบวชทั้งสองคณะนี้ยังได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยอีกด้วย ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการที่มีขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมานั้น ปรากฏให้เห็นในรูปของการขยายตัวทางการศึกษา อันทำให้เกิดสถาบันมหาวิทยาลัยขึ้นมาเป็นครั้งแรกเช่นเดียวกันกับในสมัยก่อนหน้านี้ วัดฝรั่งเศสในสมัยกลางก็ยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบในการให้การศึกษแก่พลเมืองของประเทศอยู่เหมือนเดิม โรงเรียนที่วัดจัดตั้งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในชนบทและในตัวเมืองต่างๆ บางโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนในกรุงปารีส พอถึงศตวรรษที่ 12 ได้กลายเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุโรป ครั้นประมาณ ค.ศ.1208 โรงเรียนในกรุงปารีสได้รวมกันเป็นรูปสมาคมที่เรียกว่า Corporation กลายเป็น “มหาวิทยาลัยปารีส” ขึ้นมา ในระยะแรกเริ่มมหาวิทยาลัยปารีสที่เกิดขึ้นมานี้ประกอบด้วยคณะเพียง 4 คณะเท่านั้น อันได้แก่คณะอักษรศาสตร์ คณะเทววิทยา คณะนิติศาสตร์ และคณะแพทยศาสตร์ และมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ซอร์บอนน์” (Sorbonne) โดยเรียกตามชื่อผู้จัดตั้งคนหนึ่งคือ โรแบร์ต เดอ ซอร์บง (Robert De Sorbon) ซึ่งในค.ศ.1250 ได้จัดตั้งวิทยาลัยขึ้นมาวิทยาลัยหนึ่งสำหรับนักศึกษาวิชาเทววิทยา โดยเฉพาะ ถัดจากนั้นก็มีการตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น อาทิ มหาวิทยาลัยตูลุส (Toulouse)

มหาวิทยาลัยมงต์เปลีเยร์(Montpellier) และมหาวิทยาลัยออร์เลองส์ (Orleans) มหาวิทยาลัยต่างๆ เหล่านี้ ในไม่ช้าก็ได้กลายเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทความรู้และส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการล้วนแล้วแต่มีสิทธิในการปกครองตนเอง และมีอาจารย์ผู้สอนเป็นพระที่สังกัดคณะ โดมินิแกน และคณะฟรองซิสแกนเป็นส่วนใหญ่

แม้ว่าในสมัยกลางภาษาละตินยังคงเป็นภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน และในงาน ประพันธ์ต่าง ๆ สำหรับให้พวกพระอ่านอย่างเช่น ในสมัยก่อนหน้านั้น แต่ในขณะที่เดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา วรรณกรรมที่เขียนเป็นภาษาพื้นเมือง ก็ได้เริ่ม ปรากฏให้พวกมรชาวาสได้อ่านกันอย่างแพร่หลายยิ่งขึ้นตั้งแต่มีงานประพันธ์ประเภทที่เรียกว่า ของชง เดอ เซสท์ (Chanron de geste) และของชง เดอ โรลองด์ (Chanson de Roland) เป็นต้น มา เป็นบทกวีนิพนธ์ที่ยกย่องความสามารถทางการทหารของวีรบุรุษต่าง ๆ ในอดีต และความ จงรักภักดีที่มีต่อผู้ปกครอง และพระเยซู นอกจากนั้นยังมีงานประพันธ์ประเภทที่เรียกว่า โรมอง คัวร์ตัวส์ (Romans courtois) ปรากฏขึ้นมาในครั้งหลังของศตวรรษที่ 12 เป็นวรรณกรรมชนิดใหม่ที่ ชนชั้นขุนนางนิยมอ่านกันอย่างแพร่หลาย นอกจากนั้นในศตวรรษที่ 13 ก็ยังมีงานประพันธ์ ประเภทประวัติศาสตร์ที่เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส บรรยายเหตุการณ์เกี่ยวกับสงครามครูเสด งาน ประพันธ์ประเภทนิทานซึ่งมีการเสียดสีสังคมรวมอยู่ด้วย และเป็นที่ยอมรับของชนชั้นกลางมากเป็น พิเศษ เช่น โรมอง เดอ เรนาร์ด (Roman de Renard) เป็นต้น และมีบทละครที่เกี่ยวกับสิ่งมหัศจรรย์ และลึกลับทางศาสนาประเภทที่เรียกว่า มิสเตอเรส (mysteres) โดยใช้มรชาวาสเป็นผู้แสดงตาม ลานวัด เช่น Feu de Saint Nicolas และ Miracle de Theopnile วรรณกรรมอีกชิ้นหนึ่งที่มีความดี เด่น และความสำคัญมากเป็นพิเศษในประวัติวรรณคดีฝรั่งเศสได้แก่ งานประพันธ์ที่ปรากฏออก มาในตอนปลายศตวรรษที่ 13 ที่ชื่อว่า โรมอง เดอ ลา โรส (Roman de la Rose) ของกวีที่ชื่อว่า กิโยม เดอ ลอรรีต (Guillaume de Lorris) และฌอง เดอ มิง (Jean de min) ที่กล่าวว่วรรณกรรม ชิ้นนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นงานประพันธ์ที่มีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวและความ กระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้และความเข้าใจจากทุกสิ่งทุกอย่างในศตวรรษต่อ ๆ มา และ อาจถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการไฝ่หาความรู้ และการเริ่มรู้จักใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่ ดำเนินมาเรื่อยๆ จนถึงสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาในศตวรรษที่ 16 นี้ (สิทธา พินิจภูวนล, 2530 : 22)

โรงเรียนต่าง ๆ ในอิตาลีมักจะเป็นอิสระจากการควบคุมของวิหารในเมืองหลวง จึงมุ่ง สนใจกับเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น โรงเรียนแพทย์ในเมืองซาลอร์โน (Salerno) สอนด้านการแพทย์และยังมีการสอนวิชานิติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ และวิชาในสาขามนุษยศาสตร์ มีนักศึกษาเดินทางจากภาคต่างๆ ของอิตาลี และมาจากยุโรปตอนเหนือเข้ามาเรียนที่เมืองโบโลญา เป็นจำนวนมาก ยิ่งในตอนต้นศตวรรษที่ 12 การศึกษานับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ชายหนุ่มที่มีความ

ทะเลาะกันที่จะเพิ่มความก้าวหน้าในวงการทางศาสนาและในราชสำนัก จึงทำให้มีนักศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นักศึกษาที่เมืองโบโลญาได้จัดตั้งสมาคมของคนชั้นสองสมาคม เป็นสมาคมของนักศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนกุเขาแอลป์ และอยู่นอกดินแดนกุเขาแอลป์ ทั้งสองสมาคมได้มาร่วมกันจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นซึ่งต่อมาคือมหาวิทยาลัย โบโลญา (Bologna) ในการที่มารวมเป็นสมาคมนี้พวกนักศึกษาก็ได้รับการคุ้มครองจากการที่จะถูกเรียกเก็บค่าอาหารและที่พักเกินอัตราที่กำหนดไว้ โดยการข่มขู่ว่าจะพากันอพยพออกจากเมืองไปเมื่อใดก็ได้ เพราะพวกคนไม่มีทรัพย์สินสมบัติคิดคำนวณทำให้สามารถเคลื่อนย้ายไปไหนได้สะดวก ในกรณีที่มีนักศึกษาไม่พอใจอาจารย์คนใด พวกเขาก็จะไม่ยอมเข้าฟังเลกเชอร์ อาจารย์ผู้นั้นจะต้องถูกพิจารณาความจากคณะกรรมการบริหารของมหาวิทยาลัยและอาจต้องออกจากมหาวิทยาลัยไป เพราะเขามีเงินเฉพาะค่าสอนเท่านั้นเป็นเครื่องยังชีพ ในไม่ช้านักศึกษาในมหาวิทยาลัยได้กำหนดค่าห้องพัก และค่าอาหารเป็นอัตราที่ตายตัว และจะทำการปรับอาจารย์ที่ไม่เข้าสอนหรือทำการเลกเชอร์ไม่ครบกำหนด รวมทั้งสอนไม่ดีและไม่พัฒนาการสอน ฝ่ายพวกคณาจารย์ก็ตอบโต้การกระทำของนักศึกษานี้บ้าง โดยการจัดตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมาบ้าง ให้นักศึกษาจะต้องสอบไล่ให้ผ่านตามกฎเกณฑ์ที่ทางสถานศึกษาได้วางไว้จึงสามารถรับปริญญาบัตรได้เป็นการยกมาตรฐานการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยให้สูงขึ้น มหาวิทยาลัยในอิตาลีถือว่าอาจารย์เป็นผู้จัดตั้งขึ้น โดยการรวมตัวกันเป็นสมาคมกิลด์ (Guild Association) ของพวกที่ได้สอนวิชาในแขนงศิลปศาสตร์ทั้ง 7 วิชา และได้รับวุฒิบัตรมาจากคณะกรรมการบริหารของวิหาร ก่อนศตวรรษที่ 13 คริสตศาสนิกชนที่มีใจบุญสุนทานได้ร่วมกันจัดตั้งวิทยาลัยสำหรับนักศึกษาที่ยากจนขึ้นหลายแห่ง ซึ่งจะมีที่อยู่ที่กินพร้อมมหาวิทยาลัยเหล่านั้น ซึ่งมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด (Oxford) และเคมบริดจ์ (Cambridge) ของอังกฤษ ได้นำแบบอย่างมาจัดตั้งในมหาวิทยาลัยของตนขึ้นบ้างในสหราชอาณาจักรในเวลาต่อมา

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในประเทศอิตาลี

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เปรียบเสมือนแสงสว่างที่ส่องเข้าไปในยุคแห่งความมืดในจิตใจของชาวยุโรป เป็นรากฐานของอารยธรรมสมัยใหม่ที่ตามมาภายหลัง แต่ความเจริญทางจิตใจมักมีผลเพียงในหมู่ชนชั้นสูง และผู้มีการศึกษาเท่านั้น สามัญชนส่วนใหญ่ทั่วไป ยังคงงมงายอยู่ในความคิดแบบเดิมอย่างมาก จนยากที่จะชักจูงให้หันมานิยมความคิดใหม่นี้ได้สำเร็จ ตามประวัติอารยธรรมยุโรปสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เริ่มราวคริสต์ศตวรรษที่ 14 และสิ้นสุดลงในราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 ประเทศอิตาลีเป็นแหล่งกำเนิด ต่อจากนั้นก็ได้เป็นแบบฉบับให้แก่ประเทศเพื่อนบ้าน คือ ฝรั่งเศส เยอรมันนี ยุโรปภาคเหนือ และอังกฤษตามลำดับ (จันทน์ ท่องประเสริฐ, 2518 : 10-14)

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการเกิดขึ้นในอิตาลีประมาณปี ค.ศ.1350 เป็นการฟื้นฟูของเก่าด้วย ความรำลึกถึงความยิ่งใหญ่ของชาวโรมัน เนื่องจากเป็นดินแดนอันรุ่งเรืองของชาวโรมันอยู่แต่ เดิม เป็นธรรมชาติที่จะดึงดูดความสนใจของชาวอิตาลี นอกจากเหตุผลนี้แล้ว เหตุผลอื่นก็คือ ตาม เมืองต่างๆ ของอิตาลีเป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีจิตใจไปในทางโลกมากกว่าทางธรรม อันได้แก่สามัญ ชน และเจ้าผู้คุ้มครองผู้ซึ่งหันมาสนใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์และเลิกสนใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ เกี่ยวกับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าการฟื้นฟูศิลปวิทยาการของอิตาลีรุ่งเรืองที่สุดประมาณปี ค.ศ.1500 ผลงานที่ แสดงถึงความเจริญสูงสุดของขบวนการนี้ก็คือ ผลงานทดลองของลีโอนาร์โด ดา วินชี (Leonardo Davinci) ซึ่งสิ้นชีวิตในปี ค.ศ. 1519 เกี่ยวกับโลกโดยใช้ศิลปะสังเกตการณ์อย่างละเอียดเกี่ยวกับ มนุษย์ และวัตถุต่าง ๆ รวมทั้งผลงานการวิจัยของนิโคโล แมคคิเวลลี(Niccolo Macheivelli) เกี่ยว กับธรรมชาติ และการใช้อำนาจการเมืองโดยอาศัยประสบการณ์ส่วนตัว และการศึกษาตำราของ นักเขียนสมัยคลาสสิก หลังจากนั้นต่อมาไม่นาน นิโคลัส คอเปอร์นิคัส (Nicolas Copernicus) สิ้นชีวิตในปี ค.ศ.1543 แม้จะถึงแก่กรรม ณ เมืองคราเคว แต่ก็ได้ปลงกระดุนทางด้านสติปัญญา จากมหาวิทยาลัยปาตัว (Padua) ที่เขาได้รับการศึกษามาและไมเคิลแองเจโล ปิวนาร์โรติ (Micheal Angelo Poinarroti) ซึ่งสิ้นชีวิตในปี ค.ศ. 1564 ต่างได้เลิกพึ่งพาเหตุผลของมนุษย์ซึ่งดูไม่แน่นอน ในผลงานของลีโอนาร์โด และแมคคิเวลลี นั้นต้องเตือนร้อนทุกขี้ใจเพราะความสงสัยเกี่ยวกับ ทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่ในคุณค่าของงานศิลปะของเขาเอง ส่วนระบบสุริยจักรวาลในวิชาดาราศาสตร์ของคอเปอร์นิคัส ซึ่งสันนิษฐานว่าดาวพระเคราะห์นั้นมีการ โคจรเป็นรูปวงกลม ไม่ใช่ รูปวงรี ก็ได้แนวคิดมาจากระบบของไพธาโกรัสใหม่ของกรีก และมักจะขัดกับสถิติที่ได้จากการ สังเกตการณ์

ผู้ฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่สำคัญของอิตาลี คือ

ฟราสซีส เพทรีค (Francis Petrac ค.ศ.1304-1374) เป็นผู้สร้างบทประพันธ์ซอนเนล (Sonnet) ได้อย่างสมบูรณ์แบบไม่มีที่ติ เพทรีคนับเป็นกวีอิตาลีคนที่ใช้ภาษาพื้นเมืองได้ไพเราะ ที่สุด เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นกวีที่แสดงออกทางอารมณ์ได้ยอดเยี่ยมทำให้คนหันมาสนใจงาน เขียนเขามาก

จิโอวันนี โบคัชชีโอ (Jeovanni Baucaccio ค.ศ.1313-1375) เป็นชาวยุโรปคนแรกที่สามารถอ่านภาษากรีกได้ เขาได้ชื่อว่าเขียนบทร้อยแก้วได้ดีที่สุดของยุคนั้นสิ่งที่ทำชื่อเสียงให้เขามากที่สุดคือ การเขียนนิยายชวนหัว แสดงบุคลิกลักษณะต่างๆ ของมนุษย์ในสังคม เช่น เกี่ยวกับบทละครของเชกเปียร์ นิยายซึ่งขึ้นชื่อของเขามีอิทธิพลมากคือ เดคาเมรอน(Decameron) เป็นหนังสือรวมนิยาย 100 เรื่อง เป็นเรื่องที่ถากถางสังคมที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลกอีกภาพหนึ่งคือ ภาพโมนาลิซา ลีโอนาโดรักภาพนี้มาก ความงามของภาพนี้อยู่ที่ความอ่อนละมุนละไมของผิวกาย ใบหน้าและ

มือที่ได้ส่วนศักดิ์อารมณณ์และผ้าคลุมศีรษะบางเบาจนแทบมองไม่เป็นด้วยตาเปล่า มีใบหน้าเฉยสงบ ไม้อิ้ม และดวงตามีชีวิตชีวา ภาพนี้ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑลัฟ ในประเทศฝรั่งเศส

ในยุคนี้อิทธิพลของจิตรกรประเภทต่างๆ แผ่ไปทั่วยุโรป แต่เมื่อเทียบกับงานของจิตรกรเอกชนของอิตาลีแล้ว ผลงานของจิตรกรยุโรปต่าง ๆ จะด้อยในคุณค่าทางศิลปะลงไปโดยสมัยเดียวกัน

ภายหลัง ค.ศ.1550 การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในอิตาลีก็เริ่มเสื่อมลงเนื่องจากอิตาลีได้สูญเสียความเป็นเอกในทางเศรษฐกิจ การค้นพบโลกใหม่ในปลายศตวรรษที่ 15 (ค.ศ.1493) ได้ย้ายศูนย์กลางการค้าจากทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ไปอยู่บนภาคเหนือทวีปยุโรปมากขึ้นและทำให้ดินแดนส่วนที่เป็นยุโรปตะวันตกได้กลายเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมยุคใหม่แทนอิตาลี นั่นคือ ฝรั่งเศส เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ และอังกฤษ ซึ่งอยู่ทางเหนือของอิตาลีขึ้นไปมีบทบาทมากขึ้น

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในยุโรปภาคเหนือ

เริ่มจากในระหว่างการถูกเนรเทศไปอยู่ที่อาวิญอง(Arvignon) ในฝรั่งเศสของสันตะปาปาในปี ค.ศ. 1309-1377 มีการเรียนฝรั่งเศสร่วมกับมนุษยธรรมอิตาลีเช่น เพทรีค (Petrac) ซึ่งอาศัยอยู่ที่กาปองตา(Capenta) ใกล้ๆ อาวิญอง ได้เขียนสำนักสันตะปาปาและยังมาเยี่ยมพระเจ้าฟิลิปที่ 6 แห่งฝรั่งเศส ผู้พยายามรักษาผลประโยชน์ของเขาไว้แต่ไม่สำเร็จ ฌอง เดอ มอเตรย(Jean de Motreille) ผู้เสียชีวิตในปี ค.ศ.1418 นั้น เป็นอัครมหาเสนาบดีของพระเจ้าชาลส์ที่ 6 แห่งฝรั่งเศส และเป็นเลขานุการของสันตะปาปา เขาสนิทสนมกับเพทรีคและเป็นเพื่อนกับเลโอนาร์โด บรูนิ (Leonardo Brunie ค.ศ.1370-1444) นักเรียนทุนกรีก ในขณะที่การศึกษาวรรณคดียังคงมีอยู่ในมหาวิทยาลัยที่ปารีส หนังสือของเวอจิล โอวิด (Vergil Ovid) และลูแคน (Loucan) เป็นที่นิยมอ่านกันมากในศตวรรษที่ 14 ขณะเดียวกันคำประพันธ์ร้อยแก้วของซีเซโร ก็เป็นที่นิยมกัน มอเตรยเองอ่านบทประพันธ์บัพภาษาฝรั่งเศสของโพลตูลส์ (Poltous) และวิทรูเวียส (Vitruvius) เรื่อง เดอ อกรี กัลดูรา (De Agri Galltura) ของคาโต (Cato) และ เดอ เรอ รูติกา (De Re Routica) ของ วาโร (Varo) ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เมื่อเกิดการขัดแย้งเรื่องศาสนาครั้งใหญ่ ใน ค.ศ.1378-1415 โดยที่ฝ่ายสันตะปาปามีเสียงข้างมากและเป็นฝ่ายโจทก์ ได้ก่อกวนคริสตจักรหลังจากมีการเนรเทศที่อาวิญองแล้ว นิโคลัส เดอ เคลอมอง (Nicolas De Claimont) ก็ได้เป็นเลขานุการของสันตะปาปา เบเนดิกที่ 13 ที่อาวิญอง ในปี ค.ศ.1407 นิโคลัสได้สอนตรรกวิทยาของซีเซโรที่ปารีส และเขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอธิการบดีที่ปารีส เขาเป็นเพื่อนกับมอเตรยแห่งฌอง เกอซอง(Jean Queson) กับปีแยร์ เดยลี (Pierre Deilli) ศาสนาจารย์ผู้ศึกษาเรื่องมนุษยศาสตร์หลังยุคข้อขัดแย้งทางศาสนาแล้ว พระคาร์ดินาลฝรั่งเศส

เสด็จไปอยู่ที่โรมในขณะที่นักเรียนทุนไวยากรณอิตาลีและกรีก เช่น ฟิลิปโป (Philippo) ได้เดินทางมายังปารีส และทำให้มีการขยายการฟื้นฟูศิลปวิทยาการในยุโรปภาคเหนือต่อไป

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในฝรั่งเศส

เมื่อมีการนำการพิมพ์แพร่หลายเข้าไปในปารีส โดย กิโยม ฟิเช (Guillaum Phice)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยปารีส ปี ค.ศ.1467 ก็มีการขยายอิทธิพลของวรรณคดีในยุคกลางให้เผยแพร่ได้มากขึ้น หนังสือพิมพ์ของเขาอยู่ได้เพียงสองปี คือ ปี ค.ศ.1470-1472 เขาพิมพ์เรื่อง โอราเตอร์ (Orator) ของซิเซโร และเคอ กาเตอ เวอตุติมุส (De Gateu Vertutimus) ของชูโต เซเนคา (Shuteau Seneca) ต่อจากนั้น ก็มีงานพิมพ์ออกมาอีก ซึ่งเดิมเป็นภาษาฝรั่งเศส คือ เลอ โครนิค เกอ เคอ ฟร็อง (Le Chronique De France) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 เล่ม พิมพ์โดยบอนนอม (Bonne Nom) สำนักพิมพ์มีชื่อมาก ในปี ค.ศ. 1477 (สิทธิ พิณิจฎวคด, 2530 : 20-22)

หลังจากที่อิตาลีถูกรุกรานโดยพระเจ้าชาลส์ที่ 8 ในปี ค.ศ.1494 พระองค์ทรงดูแลกลุ่มพวกหัวรุนแรงที่ยึดมั่นในประเพณีเก่าๆ ที่มหาวิทยาลัยในปารีสได้มีการฟื้นฟูทางวรรณคดีขึ้นอย่างแข็งขันในฝรั่งเศส และมีการศึกษาภาษากรีกและภาษาละตินสืบต่อมาหลายชั่วคน ครูชาวกรีกคนแรกในปารีส คือ เจอโรม อลองเด (Jerome Alonde) (ปี ค.ศ.1480-1542) เขาได้รับทุนจากอัลดัส บาบูเตียส (Aldus Baboutious) แห่งเวนิส เมื่ออายุได้ 24 ปี อัลดัส บาบูเตียส ได้พิมพ์หนังสืออิลิยดกับโอดิสซีย์ (Aeliud and Odessey) เล่มแรกขึ้น โดยอุทิศให้เจอโรม อลองเด อีก 2-3 ปี ต่อมา ขณะที่อิราสมุสอยู่ในเวนิสก็ได้แนะนำให้พิมพ์อาคเนเลียของเขาเป็นครั้งที่ 2 ที่สำนักพิมพ์อัสติน อิราสมุสได้เร่งเร้าให้อลองเด (Alonde) ไปปารีสพร้อมกับจดหมายรับรองจากเขา ที่ปารีส อลองเด ได้บรรยายโดยใช้หนังสือภาษาละตินของโอโซนียส (Oconious) มีผู้เข้าฟังมากกว่า 2,000 คน เขาเริ่มต้นพิมพ์ไวยากรณของโครโซโลราส (Crisolqras) ขึ้นอีก แม้ว่าคนอื่นจะทำได้แล้ว แต่ครั้งนี้มีผู้ร่วมทำด้วยเป็นงานใหญ่ทีเดียวเป็นพจนานุกรมภาษากรีก-ละติน ของจิโอวานนี คราสตอน (Jeovanni Craston) ซึ่งอลองเด ได้แก้ไขบทที่ว่าด้วยกรีกละตินเป็นอันมาก อลองเด ได้พิมพ์ความเรียงของปลูตาต (Plutac) ขึ้น 3 เรื่องในปารีส ดันฉบับดั้งเดิมปรากฏอยู่ในสำนักพิมพ์อัสติน (Asdin) ของโมราเลีย (Moralia) ในปี ค.ศ. 1513 เขาจัดทำหนังสือเล่มเล็กๆ บางๆ เรียกว่า คามอักขรกรีก การสะกดตัว การหายใจและออกเสียงภาษากรีก รวมทั้งหลักสูตรการสอนซึ่งได้ออกพิมพ์อีกที่เยอรมนี และที่อื่นๆ อลองเดรู้ภาษาฮีบรูนอกเหนือจากภาษาอาราบิกและภาษากรีก นอกจากนั้นออลงเดยังรู้ภาษาซีเรียอีกด้วย เขาไม่ใช่นักเรียนที่ได้รับทุนแต่เป็นครูที่ประสบผลสำเร็จและเป็นที่รักของคนทั่วไป ในด้านการสอนภาษา ทำให้วรรณคดีและภาษากรีกแพร่หลายเพิ่มขึ้น

ในปี ค.ศ.1468-1540 นักศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์ของฝรั่งเศส ซึ่งนับว่าเป็นคนสำคัญผู้หนึ่งชื่อว่ากิลโยม บูเด (Guillaum Boude) ได้ศึกษาภาษากรีกจาก จอห์น ลาสคาริส (John Lascaris) ผู้ถูกเนรเทศมาจาก คอนสแตนติโนเปิล และเรียนคณิตศาสตร์จาก แจ็ค เลเฟฟ เวอร์เดตาป เปลอส ตาปูลเลนชีส (Jacques Lefavre Detable Stapoulenechese) เขาศึกษาวิชาศาสนา ประวัติศาสตร์ กฎหมายและวิทยาศาสตร์ รวมทั้งวิชาการแพทย์ หลังจากที่บูเดมีชื่อเสียงจากการแปลเรื่องของปลูตาค และเซนต์ บาซิล แล้ว เขาถูกส่งไปเป็นเอกอัครราชทูตที่เวนิส และ โรม ในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 12 และในสมัยฟรานซิสที่ 1 ได้ไปเป็นเอกอัครราชทูตที่กรุงโรม ที่สำนักสันตะปาปา ในสมัยของสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 (ปี ค.ศ.1502-1513) และเลโอที่ 10 (ปี ค.ศ. 1513-1521) เขาเป็นคนแรกที่เห็นความสำคัญของการฟื้นฟูวิชาการทางศิลปะ วรรณกรรม และสถาปัตยกรรมในสมัยเดียวกันนี้ ตำราเรียนที่น่าสนใจก็คือตำราเรียนที่บูเดแต่งขึ้นเป็นภาษาฝรั่งเศสให้ ฟรานซิสที่ 1 เช่น วิชาการศึกษาที่เกี่ยวกับการเป็นกษัตริย์ กษัตริย์พระองค์นี้ยังทรงศึกษาสำนวนโวหาร ประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์ ในปี ค.ศ.1530 บูเดได้ขอร้องให้พระเจ้าฟรานซิส สร้างสถาบันการศึกษาขึ้น ภายหลังได้ให้ชื่อว่า คอลเลจ เดอ ฟร็อง (College de France) ซึ่งมีครู 5 คน บรรยายเป็นภาษากรีก 2 คน สอนภาษาฮีบรูหนึ่งคน สอนภาษาละตินหนึ่งคน และอีกหนึ่งคนสอนคณิตศาสตร์

จอห์น ลาสคาริส ผู้เป็นครูของบูเด และอาจเป็นญาติกับ คอนสแตน ลาสคาริส ผู้จัดตั้งการศึกษากรีกในอิตาลี เขาได้พิมพ์บทละครของเออริปีเดสและงานของลูเซียนเป็นภาษากรีกขึ้นที่ฟลอเรนซ์ในประเทศอิตาลีมาก่อนเมื่อมาอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส ระหว่างที่เขาได้รับใช้พระเจ้าชาร์ลที่ 8 และพระเจ้าหลุยส์ที่ 12 เขาได้ช่วยเหลือบูเดด้านการศึกษา ซึ่งต่อมาบูเดได้รับความสำเร็จมากกว่าจอห์น

แจ็คเกอเลเฟฟ เวอร์เดตาปเปลอส เป็นคนที่น่าชมเชยมากกว่าคนอื่น เขาได้เก็บรวบรวมต้นฉบับของอริสโตเติล และได้ช่วยทำให้ตำราปรัชญาสมบูรณ์ด้วยการอภิปราย เขายังได้เขียนคำวิจารณ์เรื่องของเซนต์ ปอลเป็นภาษากรีกด้วย จึงนับว่าทำให้วิชาการของกรีกกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง

การฟื้นฟูวิชาการในประเทศฝรั่งเศส หรือที่เรียกว่า เรเนสซอง (Renaissance) นั่นคือการฟื้นฟูทางด้านวรรณคดี ศิลปะ และวิทยาศาสตร์ ที่เกิดขึ้นในยุโรป ในศตวรรษที่ 15 และ 16 โดยได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมกรีกและโรมันสมัยโบราณ ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้มีการฟื้นฟูศิลปวิทยาได้งว่งยิ่งขึ้น ได้แก่การค้นพบวิธีพิมพ์หนังสือ โดยชาวเยอรมันที่ชื่อว่า โยฮัน กูเตนเบิร์ก (Johan Guttenburg ค.ศ.1398-1468) เป็นผู้ประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ที่เคลื่อนที่ได้เป็นคนแรก อันทำให้มีการพิมพ์ผลงานประพันธ์ของผู้ประพันธ์สมัยกรีกและโรมัน ออกเผยแพร่อย่างกว้างขวาง

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการนี้เริ่มอุบัติขึ้นก่อนในอิตาลี โดยมีเจ้าครองแคว้นต่างๆ ให้ความสนับสนุน นักเขียนและศิลปินอย่างกระตือรือร้น จากอิตาลีขบวนการฟื้นฟูศิลปวิทยาก็ได้แพร่ขยายเข้าไปในประเทศอื่นๆ ในยุโรป ส่วนในประเทศฝรั่งเศส การที่กษัตริย์ฝรั่งเศสได้ทรงทำสงครามในอิตาลี ก็ได้ช่วยทำให้ความสนใจที่จะฟื้นฟูศิลปวิทยา ซึ่งมีเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา มีมากยิ่งขึ้นไปอีก ผู้ทรงคุณวุฒิของฝรั่งเศสที่มีบทบาทในการเผยแพร่อารยธรรมกรีกและโรมันมากเป็นพิเศษ ได้แก่ เลอแปร์รอตเดตาเปลอสส์ ซึ่งได้จัดพิมพ์ผลงานของอริสโตเติล พร้อมทั้งคำอธิบาย และงานแปล พระคัมภีร์ไบเบิล เป็นภาษาฝรั่งเศสฉบับแรกใน ค.ศ. 1503 ทีโอมบูเด ซึ่งเป็นนักกฎหมาย นักประวัติศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านอารยธรรมกรีก โรแบร์ต เอเตียน (Robert Etienne) ซึ่งเป็นเจ้าของโรงพิมพ์และผู้แต่งพจนานุกรมภาษาละตินและภาษาฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1539 และองรี เอเตียน (Henri Etienne) ซึ่งเป็นบุตรของโรแบร์ต เอเตียน และเป็นผู้แต่งพจนานุกรมภาษากรีกใน ค.ศ. 1572

นอกจากมีการตีพิมพ์วรรณกรรมกรีกและโรมัน และหนังสืออื่นๆ ทั้งที่เกี่ยวกับลัทธิมนุษยนิยม และที่สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าตามหลักวิทยาศาสตร์และเหตุผลแล้ว พระเจ้าฟร็องซัวส์ที่ 1 เองก็ทรงสนับสนุนการฟื้นฟูแนวความคิดและอารยธรรมสมัยกรีก และโรมันโบราณ ด้วยการจัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นมาใหม่อีกสถาบันหนึ่งในกรุงปารีส ใน ค.ศ. 1529 มีชื่อเรียกว่า Collège de France ซึ่งบูเดเป็นผู้เสนอแนะให้จัดตั้งสถาบันนี้ เพิ่มเติมจากมหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้ว พร้อมทั้งโปรดให้สอนวิชาภาษาละติน ภาษากรีก ภาษาฮีบรู และปรัชญา นอกจากนั้นยังได้มีการจัดระบบการศึกษาระดับมัธยมตามวิทยาลัยต่างๆ ขึ้นมาใหม่ โดยกำหนดให้มีการเรียนวิชาภาษาและวรรณคดีกรีกและละตินเป็นเวลา 5 ปี และวิชาปรัชญาอีก 2 ปี ก่อนเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในคณะเทววิทยา คณะนิติศาสตร์ และคณะแพทยศาสตร์ การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในฝรั่งเศสนี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุดในการกระตุ้นและผลักดันให้มีการพัฒนาทางด้านภูมิปัญญาอีกคนหนึ่ง ได้แก่ ฟร็องซัวส์ ราเบอแอลด์ (Francois Rabeulle) ท่านผู้นี้เป็นนักเขียนที่เขียนเรื่องประชดประชันสังคมคล้ายโบคซ์ซีโอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันศาสนาและการเมือง เป็นนักเขียนร้อยแก้วที่ใช้ภาษาพื้นเมืองได้แหลมคม ราเบอแอลด์ เชื่อว่ามนุษย์จะแก้ปัญหาคือ ปัญญาและเหตุผลของตนเอง นวนิยายชวนหัวที่เป็นวรรณกรรมเอกของฝรั่งเศส ที่เขาแต่งขึ้นคือ Gargantua และ Pantagruel เป็นเรื่องของยักษ์สองคน ผู้ครองนครที่ปกครองแบบสมัยกลาง เป็นการแต่งแบบชวนหัวประชดประชันสังคม แก่นเรื่องแฝงให้ผู้อ่านเห็นความจริงในชีวิต และเน้นประสบการณ์จะช่วยให้คนฉลาดขึ้น ไม่ใช่ทฤษฎีเลื่อนลอย หรือกฎข้อบังคับของวัด การปฏิเสธความสำคัญของตนเองเป็นการทำลายธรรมชาติของมนุษย์ เขาได้ชื่อว่าเป็นนักมนุษยนิยมที่ยิ่งใหญ่ เขาแนะนำให้คนมีอารมณ์เห็นมองโลกอย่างขบขันและเห็นใจ เข้าใจในพฤติกรรมของเพื่อน

ร่วมสังคม และรู้ว่าสิ่งใดไร้ประโยชน์ต่อชีวิต ราเบอแลต์ว่าการหัวเราะเป็นคุณสมบัติที่ดีที่สุดประการหนึ่งของมนุษย์ ราเบอแลต์ยังได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า ระบบการศึกษาที่ใช้กันมาตั้งแต่เดิมในมหาวิทยาลัยนั้น มิได้ทำให้นักศึกษามีความรู้กว้างขวาง หรือลึกซึ้งเท่ากับความรู้ออกของ Gargantua ที่เรียนตามระบบการศึกษาซึ่งกลุ่มนักมนุษยนิยมได้วางแผนให้ใหม่ นอกจากนี้ทางด้านแนวความคิดแล้ว ในแง่ของวรรณคดี ราเบอแลต์ ก็ถือได้ว่าเป็นนักเขียนคนสำคัญผู้หนึ่งที่ได้เปิดศักราชยุคใหม่ทางด้านงานประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว

ทางด้านกวีนิพนธ์ ผลงานที่มีขึ้นในครั้งแรกของศตวรรษที่ 16 ส่วนใหญ่สะท้อนถึงอิทธิพลที่ได้รับจากอิตาลี เป็นต้นว่าผลงานของ เคลมองต์ มาโรต์ (Clairmant Marot) ซึ่งได้นำวิธีการประพันธ์โคลง ซอนเนต แบบกวีชาวอิตาลี มาใช้ในฝรั่งเศสเป็นคนแรก เคลมองต์ มาโรต์ เป็นกวีคนโปรดของมาร์เกริต เดอ นาวาร์ (Marqueritte de Navar) พระพี่นางของพระเจ้าฟรานซิสที่หนึ่ง ทรงอุปถัมภ์ศิลปินและปราชญ์ในยุคนี้ มาโรต์ เป็นคนแรกที่นำลัทธิมนุษยนิยมมาจากอิตาลี งานของเขาพยายามจะบรรยายความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมาตามแบบของเพทรีค แต่มีเสียงสัพพัสไพเราะ แต่เมื่อเขาพยายามจะแปลบทเพลงสวดของกษัตริย์เดวิดเป็นภาษาฝรั่งเศส ก็ได้รับการโจมตีอย่างรุนแรงว่าเป็นการดูหมิ่นกฎบัญญัติของศาสนจักรในขณะนั้น

ผลงานที่มีขึ้นในครั้งหลังของศตวรรษที่ 16 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กวีนิพนธ์ของดูเบลเล (Dubelle) และรองซาร์ด (Ronzard) ก็ถือได้ว่าเป็นผลงานสมัยใหม่ที่ไม่มีลักษณะแบบยุคกลางหลงเหลืออยู่เลยแม้แต่น้อย ในขณะเดียวกันหลังจากที่ได้มีการสั่งห้ามแสดงละครทางศาสนาประเภท *mysteres* ใน ค.ศ. 1548 ก็ได้มีละครประเภท โศกนาฏกรรมขึ้นมาแทน ในอีก 5 ปีต่อมา โดยเริ่มด้วยเรื่อง *Cleopatre Captive* ของฌองแกลด (Jeandail)

ในตอนปลายศตวรรษที่ 16 ผลงานของมิแชล เดอ มงแตญ (Michcal de Montagne) ที่ชื่อว่า *Essais* ซึ่งเริ่มปรากฏออกมาตั้งแต่ ค.ศ. 1580 เป็นต้นมา ก็ถือกันว่าเป็นตัวอย่างงานประพันธ์ประเภทประมวลความเห็นเพื่อปรับปรุงสังคมและชีวิตมนุษย์ให้มีสภาพดีขึ้น ตามแนวคิดของมงแตญ มนุษย์จะต้องศึกษาตัวเอง รู้จักตัวเอง และพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะได้ดำเนินชีวิตอย่างสมดุลย์และมีความสุข ส่วนผลงานของนักเศรษฐศาสตร์ ฌอง โบแดง (Jean Bodain) มีชื่อว่า *Republique* ก็จัดเป็นงานประพันธ์ประเภทเผยแพร่แนวความคิดทางการเมืองที่มีความสำคัญ ในฐานะงานประพันธ์ชิ้นแรกที่ได้เสนอทฤษฎีว่าด้วยอิทธิพลของดินฟ้าอากาศที่มีต่อสังคมมนุษยชาติและหลักการว่าด้วยขนัตริธรรมทางศาสนา และระบอบราชาธิปไตยที่มีขอบเขตจำกัด ทำให้เป็นแรงกระตุ้นทางการเมือง ให้คนในขณะนั้นหันมาสนใจติดตามเหตุการณ์การเมือง วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของปัญญาชนในยุคต่อมา

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในเยอรมนีและเนเธอร์แลนด์

ในประเทศเยอรมนีและเนเธอร์แลนด์มีการเรียนภาษาละตินและภาษาพื้นบ้าน จากศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา อยู่ในความควบคุมของรัฐบาล รัฐได้จัดการเรียนและจ่ายเงินเดือนให้ครูในเนเธอร์แลนด์มีคนเป็นจำนวนน้อยที่อ่านและเขียนไม่เป็น โรงเรียนพื้นเมืองหลายแห่งสอนภาษาฝรั่งเศส เช่นเดียวกับภาษาคัทซ์และคณิตศาสตร์ เพราะสามารถใช้ประโยชน์ในด้านธุรกิจติดต่อระหว่างประเทศได้ โรงเรียนละตินก็อาศัยทุนของเทศบาลเมืองนั้นๆ ในการจัดตั้งโรงเรียนในปี ค.ศ.1470 เดดริช โคเอลาด (Dedrich Koaelard) พระในศาสนาคริสต์ ผู้สอนศาสนาโดยวิธีปัญญาและวิทยาศาสตร์ คือ คั่งคำถามให้คิดและพยายามหาคำตอบ ได้กล่าวขอร้องเป็นภาษาพื้นเมืองเยอรมันคล้ายกับที่มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luthur) ได้กล่าวไว้ว่า “เด็กควรจะถูกส่งไปโรงเรียนที่มีครูดีสอนให้รู้เกี่ยวกับการนับถือบูชา และความกลัวในพระเจ้า” ในบริเวณใกล้เคียง แม่น้ำไรน์มีโรงเรียนของรัฐบาลสร้างขึ้นหลายแห่ง รวมทั้งโรงเรียนเฉพาะเด็กหญิงบางแห่งเป็นโรงเรียนเล็กขนาด 500 หรือ 600 คน ครูจะได้รับค่าจ้างทำงาน นักเรียนจะได้อยู่อย่างดีด้วยเงิน 20-25 ฟลอรินต่อปี ครูได้ที่พักและอาหารฟรี ทั้งยังได้ค่าจ้าง 2-3 เท่าของจำนวนนี้ (ทวิศักดิ์ ล้อมลิ้ม, 2520 : 70)

ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ในเวลานั้น ได้ถูกศึกษาขึ้นอย่างมากและจริงจึงนำไปปฏิบัติได้ในตัวของมันเอง คนถูกลงโทษบ่อย ๆ บ้านเมืองไม่สะอาด ทรยศมักไม่ได้มาจากการส่อซอ แต่ได้มาจากความใคร่ และมีสภาพเป็นคนเฝ้าบ้าน เกิดสงครามเหี้ยมโหด มีการลงโทษของศาล และมีการรักสนุก รักความสบาย มีความเพียรพยายาม เหล่านี้เป็นลักษณะของชาวเยอรมัน ขณะนั้น วิมเฟลลิง (Wimfelling) ได้ขอร้องให้สภาของสตราสบูร์ก (Strasbourg) สร้างโรงเรียนมัธยมปลายขึ้นใหม่ในปี ค.ศ.1501 และวิมได้ขอให้ครูมีค่าจ้างที่เหมาะสมจากกองคลังของรัฐ ในปี ค.ศ. 1513 ในระดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อตั้งอยู่ที่กรุงปราก (Prague) เวียนนา (Vienna) ไฮเดลเบิร์ก (Heidelberg) โคโลญจ์ (Cologne) เออเฟิร์ต (Eurfurt) ไลป์ซิก (Leipzig) โรสต็อก (Rostock) และโลเวน (Loven) ได้เปิดการสอนวิชาการแขนงต่าง ๆ มากมาย นอกจากนั้นก็ยังมีมหาวิทยาลัย ไกรฟสวาลด์ (Grivswalt) ไฟเบอร์ก (Feiburg) มาเซิล (Marseilles) อินโกลลด์คัตตริเย (Anglotuttier) แมงซ์ (Mainz) ตูบิงแกน (Tubingan) วิทเดนเบอร์ก (Vittenburg) แฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt) และมหาวิทยาลัยใหม่ๆ อีก 9 แห่ง ที่ตั้งขึ้นในระยะเวลา 50 ปี สอนวิชาการอย่างกว้างขวางเพราะวิชาการขยายไปอย่างรวดเร็วจนถึงระดับอุดมศึกษา

ความสัมพันธ์ของความเจริญรุ่งเรืองทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ของเยอรมนี และประเทศเนเธอร์แลนด์นั้น เจริญควบคู่กันไป เมื่อพิจารณาดูโรงเรียนในสมัยนั้นพบว่าในตอนแรกมีการจัดตั้งโรงเรียน โดยนำแบบอย่างสมัยกลาง และค่อยๆ มีความเจริญทางด้านมนุษยศาสตร์ แต่ก็ไม่สมบูรณ์แบบนัก นี่ก็เป็นเหตุหนึ่งที่อีริสมาส (Erasmus) นักวิชาการคนหนึ่งโจมตีการศึกษาใน

ตอนต้นของเขาที่เมืองคิเวินเตอร์ ในขณะที่เดียวกันก็ยกย่องอเล็กซานเดอร์ เฮเกียส (Alexander Hegious ปี ค.ศ.1433-1498) ผู้ซึ่งเป็นครูและได้เป็นอธิการบดี เฮเกียสได้เปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ แต่ก็ทำได้สำเร็จ จากการศึกษาค้นคว้าในหนังสือละตินของซีเซโร เขาพบคำผิดในไวยากรณ์สมัยกลาง แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงทันที และเขาได้มาเปลี่ยนแก้ไขหลังจากที่อีร์สมาสได้เข้ามาเป็นนักเรียนเก่าแล้วเป็นเวลานาน

จากการที่วิชาการแขนงต่างๆ เผยแพร่ออกไปมาก ทำให้ผู้คนมีความตื่นตัวทางการศึกษา สนใจใฝ่หาความรู้เพิ่มขึ้นและติดตามความเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมอย่างใกล้ชิด ในระยะนี้จึงมีนักคิด นักเขียนและนักปราชญ์เกิดขึ้นหลายคน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความคิดและความรู้ใหม่ขึ้นอย่างมาก เช่น คาร์ดินัล นิโคลาสแห่งควิซา (Cardinal Nicolas, Queza ค.ศ. 1401-1464) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนของสันตะปาปานิโคลาสที่ 5 ไปประเทศเยอรมนีเพื่อปฏิรูปโบสถ์และศาสนจักรขึ้นใหม่ สนับสนุนทฤษฎีที่ว่าโลกเคลื่อนไหวอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง เขาเสนอให้เปลี่ยนปฏิทินการนับแบบจูเลียนที่เคยใช้มา ทำให้เนื้อหาและจุดมุ่งหมายของการศึกษารับเปลี่ยนไป อกริโกลา (Agricola ค.ศ. 1468-1496) จบการศึกษาจากโลแวงแล้วไปอยู่อิตาลี โดยเป็นครูสอนภาษาและไวยากรณ์กรีก ไวยากรณ์ละติน ตรรกศาสตร์และประวัติศาสตร์กรีก วรรณคดีและนิรุกติศาสตร์ละติน แต่งตำราไว้มากมายและได้นำไปใช้สอนยังมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วยุโรปในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ จาคอบ วิมเฟลลิง (Jacob Wim Felling ค.ศ.1450-1528) ได้เขียนประวัติศาสตร์เยอรมันไว้ก่อนข้างสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 1501 นับเป็นจุดเริ่มต้นของการให้คนในยุคนั้นหันมาสนใจวิชาทางมนุษยศาสตร์ เดซีเดอร์เรียส อีราสมัส (Desiderius Erasmus ค.ศ. 1466-1536) เป็นผู้ฟื้นฟูวิชาการด้านภาษาวรรณคดี กรีก ละติน ปรัชญา สุภาษิต คำพังเพยต่างๆ ได้รับการแปลออกไปหลายภาษา และได้รับเชิญไปสอนวิชาเหล่านี้ในมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วยุโรป ฮวน หลุย วิฟเวอ (Juan Louis Vivre ค.ศ. 1492 -1540) เป็นนักเขียนนักวิจารณ์โดยอาศัยความรู้ทางด้านปรัชญา ศาสนา กฎหมายและภาษาศาสตร์ เขาได้รับเชิญให้เป็นพระอาจารย์ของพระราชวงศ์หลายองค์ในยุโรป เน้นการสอนโดยใช้ตรรกวิทยา สอนให้รู้จักเป็นคนช่างสังเกต สนใจซักถาม พยายามหาคำตอบและชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการทดลอง และให้มีการศึกษาข้อเบี่ยงเบนกับข้อยกเว้นต่างๆ พยายามหาสาเหตุเหล่านั้นให้พบการสอนและการเขียนกฎหมายและประวัติศาสตร์สมัยใหม่ควรจะเป็นภาษาพื้นเมือง วิฟเวอใช้วิธีแนะนำทางจิตวิทยาในการศึกษา และเขาก็เป็นนักจิตวิทยาทางการศึกษาค้นแรก การศึกษาทฤษฎีของเขาใช้วิธีท่องจำเข้าช่วย การสอนของวิฟเวอเป็นการสอนที่มีขั้นค่อน เขาฟื้นฟูวิชาการทางการศึกษาของสตรี ในศตวรรษที่ 15 เซนต์ เจโรมี (St. Jerome) ได้เขียนเกี่ยวกับการศึกษาของเลเต้ (Lété) และปาคาตุลา (Pacatula)

เขาคิดว่าควรมีการศึกษาของแม่ชีด้วย ความคิดนี้มีในสมัยกลาง แม้ว่าจะมีการอบรมภายในบ้าน และมีสตรีชั้นสูงที่รับการศึกษาออกไปนอกสำนักชีมีการจัดตั้งสำนักชีเป็นพัน ๆ แห่ง แต่ไม่มีการบันทึกเกี่ยวกับการศึกษาของแม่ชีในสมัยนั้นไว้ วินเซน ออฟ โบเวีย (Vincen of Bovia) และ คริสติน เด ปิชอง (Christine de Picham) ผู้เป็นนักประพันธ์และเป็นผู้ให้ความสนับสนุนในเรื่อง การศึกษาของสตรีในสมัยกลาง แต่ก็เปิดให้มีการศึกษาวัฒนธรรมและการสอนชั้นสูงแก่แม่ชี ซึ่งเป็นการฟื้นฟูวิทยาการอย่างหนึ่งให้การศึกษาของสตรีก้าวหน้าขึ้น

อีราสมัส กล่าวถึง วิฟเวอ ในจดหมายถึง โทมัส มอร์ (Thomas Moore) ว่า “ฉันรู้สึกยินดีที่ความเห็นของฉันที่มีต่อเขาเหมือนความเห็นของท่าน เขาเป็นคนหนึ่ง ในจำนวนหลายคนที่จะมีชื่อเสียงเหนืออีราสมัส” การศึกษาในปีศตวรรษที่ 16 สิ่งเหล่านี้เป็นความจริงที่ว่าอีราสมัสและ วิฟเวอเป็นตัวแทนของหลายๆ ชาติ ซึ่งผลงานของเขาทั้งสองเป็นที่ยอมรับในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในประเทศอังกฤษ

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในอังกฤษ เริ่มพร้อม ๆ กับฝรั่งเศสและเยอรมนี แต่มารุ่งเรือง ในศตวรรษที่ 16 จีโอฟรี โซเซอร์ (Geoffry Zocer) ได้เดินทาง ไปอิตาลี 4 ครั้ง และได้รู้จักงานของ เพทรัก และมอคคาตซิโอ ในเรื่องแคนเตอร์เบอร์ เทล (Canterbury Tale) สะท้อนให้เห็นสังคม ของอังกฤษทุกชนชั้นมีความต้องการและวิถีชีวิตตามธรรมชาติเหมือนกัน นิทานแต่ละเรื่อง สะท้อนให้เห็นความคิดของคนในยุคนั้น ได้เป็นอย่างดี วรรณคดีเหล่านี้เป็นตัวแทนความรุ่งเรือง ของอังกฤษให้คน ได้ศึกษาในเวลาต่อมา วิลเลียมแลงแลนค์ (William Lancland) เป็นนักเขียน นักภาษาและวรรณคดีอังกฤษ รวมทั้งเป็นนักปฏิรูปสังคม เมื่องานเขียนของเขาได้ดีพิมพ์ออกไป ทำให้เกิดความคิดและความรู้สึกต่อต้านการบริหารของรัฐบาล กระตุ้นให้คนสนใจการเมืองมากขึ้น วิลเลียม โกรซัน (William Growscene ค.ศ. 1466-1519) ได้ศึกษาภาษากรีก ภาษาละตินและ สำเร็จวิชาการแพทย์จากมหาวิทยาลัยปาดีว (Padue) ในอิตาลี เขากลับไปสอนภาษากรีก และแปล ตำราแพทย์มากมายขณะสอนที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ต่อมาเขาเป็นผู้ก่อตั้งวิทยาลัยแพทย์ขึ้นที่ กรุงลอนดอน ชื่อ The London College of Physical Erasmas. ซึ่งมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในขณะ นั้น

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการในประเทศอังกฤษ มีช่วงที่สำคัญเรียกว่าเป็นยุคทองของวรรณคดีอังกฤษ คือในรัชสมัยพระนางเจ้าเอลิซาเบธที่หนึ่งแต่นักเขียนอังกฤษคิดกับนักเขียนยุโรปอื่น เพราะมิได้เทิดทูนกวีคลาสสิกอย่างคลั่งไคล้ กลับเห็นความสำคัญของภาษาพื้นเมืองมากกว่าสิ่งอื่น แต่กระนั้นก็ตีวรรณกรรมเอกของอังกฤษสมัยนี้ก็แสดงอิทธิพลของลัทธิมนุษยนิยมเช่นกัน โดย

เฉพาะในงานของนักเขียนที่สำคัญยิ่ง 3 ท่าน คือ เซอร์ โทมัส มอร์ วิลเลียมเชคสเปียร์ และเซอร์ ฟรานซิส เบคอน (กิติมา ปริศนาค, 2520 : 15-16)

1. เซอร์ โทมัส มอร์ (Sir Thomas Moore ค.ศ.1761-1809) เกิดที่เมือง Glasgow เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1761 ได้รับความศึกษาจากมหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด สำเร็จเนติบัณฑิต เป็นตัวแทนสำคัญของแนวคิดลัทธิมนุษยนิยม ที่กลับคืนชีพขึ้นมาใหม่ ได้บรรยายเรื่องอาณาจักรพระเจ้าคามัทสนะของเซนต์ ออกัสติน แสดงทัศนะเย้ยหยันสังคมสมัยนั้น สนับสนุนให้ทุกคนเข้าถึงความสมบูรณ์อย่างเสมอภาค สนับสนุนสมาคมการค้า สถาบันการศึกษาของชาติและสถาบันบริหาร ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ผู้ทำหน้าที่ปกครองนั้น ควรเป็นบุคคลที่ได้รับเลือกขึ้นมา โทมัส มอร์ เป็นผู้นำของกลุ่มนักมนุษยนิยมที่เข้มแข็งผู้หนึ่งมีความรู้เยี่ยมในภาษาละติน เขาเป็นสหายนิกายของอีราสมัส ซึ่งเป็นผู้วางรากฐานในการปรับปรุงคริสต์ศาสนาให้แก่ มาร์ติน ลูเธอร์ ผู้สถาปนา นิกายโปรเตสแตนต์ ด้วยความคิดทางด้านมนุษยนิยมของเขาแสดงออกมาในรูปของความคิดทางการเมืองในหนังสือยูโทเปีย(Utopia) ของเขาเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก โทมัส มอร์เขียนประชด ประชันสังคมอังกฤษที่บางคนทำงานน้อยแต่ร่ำรวยกว่าคนทำงานหนัก หนังสือเล่มนี้ปรากฏใน ประเทศอังกฤษ แต่เมื่อมอร์ถึงแก่กรรมแล้ว จุดประสงค์ของผู้แต่งก็เพื่อแสดงความจริงของชีวิต ในสังคมอังกฤษ โทมัส มอร์ เชื่อว่ามนุษย์จะดำเนินชีวิตอย่างอิสระ ได้ถ้ามีจิตใจและความตั้งใจดี มีใจกว้างที่จะยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักการเสียสละเพื่อสังคม โดยไม่สูญเสียความเป็น ตัวของตัวเอง เซอร์ โทมัส มอร์ กลายเป็นบุคคลสำคัญ เป็นนักศาสนาที่เคร่งครัด ได้ปฏิเสธที่จะ เสนอ เสนอที่ 8 ขึ้นเป็นหัวหน้าสถาบันศาสนาในอังกฤษ และเพราะเหตุนี้เองจึงต้องติดคุกและถูก ประหารชีวิต ในเวลาต่อมาได้รับยกย่องว่าเป็นนักบุญที่สำคัญผู้หนึ่ง

2. วิลเลียม เชคสเปียร์ (William Shakespeare ค.ศ.1564-1616)เกิดเมื่อวันที่ 26 เมษายน ค.ศ. 1564 ที่สเตรทฟอร์ด-ออน-เอวอน (Stratford-on-Avon) ในเมืองวอร์วิคเชอร์ (Warwickshire) เชคสเปียร์มีประวัติค่อนข้างเรียบ แม้จะมีดมมเสียเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับคนที่ มีชื่อเสียงส่วนมากในสมัยนั้น บิดาเป็นคนขายเนื้อ และคนเลี้ยงวัวในเมืองสเตรทฟอร์ด เป็นคน งานเทศบาลที่เข้มแข็งคนหนึ่ง ส่วนแมรี อาร์เดน มารดาของเขานั้นเป็นบุตรสาวของชาวนาที่ค่อนข้าง มั่งคั่งในเมืองนั้น เชคสเปียร์ได้รับการศึกษาชั้นมัธยมในเมืองสเตรทฟอร์ด ที่โรงเรียนนี้เขาได้ เรียนภาษาละตินคณิตศาสตร์ และเรื่องราวของพระคัมภีร์ อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานใด ๆ ว่าเขาเคยเป็นนักเรียนที่ฉลาดปราดเปรื่อง ในหนังสือเรื่อง The Merry Wives of Windsor ของเขา ได้มีบางตอนที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการสอนภาษาละตินในสมัยนั้น เมื่ออายุได้ 18 ปี เขาออกจาก โรงเรียนและได้แต่งงานกับ แฮน แฮฮาลีย์ (Han Hathaley) บุตรสาวของชาวนาที่อาศัยอยู่ใน ละแวกบ้าน ต่อมาเขา ได้ยืมอาชีพค้าขายกับบิดาอยู่ระยะหนึ่ง แต่บิดาได้ประสบปัญหาการเงิน

อย่างหนัก ดังนั้นในปี ค.ศ. 1585 เขาจึงออกเดินทางมาลอนดอนแต่ลำพังเพื่อลองเสียงโชค มีเรื่องกล่าวกันว่าเช็คสเปียร์ ต้องรีบร้อนเดินทางออกจากเมือง เพราะถูกจับได้ว่าขโมยกวางของเซอร์ ทมัส ลูซี (Sir Thomas Loucie) ขุนนางท่านหนึ่งในท้องถิ่นนั้น ซึ่งต่อมาภายหลัง เช็คสเปียร์ได้เขียนบทวิจารณ์ล้อในบทของแชลโลว์ในเรื่องเฮนรีที่ 4 เกี่ยวกับเหตุการณ์ตอนนี้ อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ นับว่าเป็นหลักฐานที่พอจะเชื่อถือได้แน่นอนก็คือ ราว ค.ศ. 1590 เช็คสเปียร์ได้เป็นสมาชิกของ คณะละครของลอร์ด แชมเบอร์เลน (Lord Chamberlain) ในลอนดอน เช็คสเปียร์เริ่มงานละครชิ้นแรกของเขาในปี ค.ศ. 1591 บทละครบทแรกได้แก่เรื่อง Love's Labour's Lost เป็นละครชวนหัวเบา ๆ ซึ่งรวมเอาข้อสังเกตต่าง ๆ เกี่ยวกับแพชั่นของลอนดอนตลอดจนความคิดขั้น ๆ และวิธีการพูด รวมทั้งล้อคำพูดต่าง ๆ ในสมัยนั้น และในปีนั้นเองเช็คสเปียร์ก็ได้เขียนเรื่อง Two Gentleman of Verona และ The Comedy of Errors และต่อมาก็ได้เขียน โรมีโอ และ จูเลียต ซึ่งเป็นโศกนาฏกรรมเรื่องแรกของเช็คสเปียร์ และเป็นบทละครเรื่องแรกที่สามารถแสดงถึงความสามารถทางการประพันธ์อย่างแท้จริง เรื่องทั้งหมดที่เช็คสเปียร์แต่งขึ้นในขณะที่ยังทำงานละครกำลังรุ่งเรือง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ. 1592 คณะละครก็ได้เริ่มเล่นบทละครเรื่องใหม่ที่เขาแต่งขึ้นคือเรื่อง เฮนรีที่ 4 และได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เพราะคนในสมัยพระนางอลิซาเบธสนใจประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก เขาเหล่านั้นรู้สึกเหมือนกับว่า เรื่องราวต่าง ๆ นั้นยังดำเนินติดต่อกันอยู่ ความสำเร็จในการสร้างละครเรื่องนี้ทำให้เพื่อนนักเขียนหลายท่าน อิจฉา เช่น กรีน เป็นต้น

ในปี ค.ศ. 1596 และ ค.ศ. 1597 เช็คสเปียร์เขียนเรื่อง The Taming of the Shrew, Midsummer Night's Dream และ The Merchant of Venice เรื่องสุดท้ายนี้เช็คสเปียร์ได้เขียนเป็นแบบบทดลก ซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนมาก ในปี ค.ศ. 1594 เช็คสเปียร์ถูกเรียกให้เข้าไปเล่นละครในวังเป็นครั้งแรก และตั้งแต่นั้นมาจนสิ้นรัชกาล เขาก็มักจะแต่งละครและเล่นถวายเป็นประจำที่ไวทฮอลส์ และที่พระราชวังกรีนนิช ราวปี ค.ศ. 1598 คณะละครของเช็คสเปียร์ได้ประสบคู่แข่ง ซึ่งเริ่มจะเป็นที่ติดอกติดใจของประชาชน ระเบียบเองที่เช็คสเปียร์หันมาประพันธ์บทละคร จำพวกโศกนาฏกรรม เช่น จูเลียต ซีซาร์ แฮมเล็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแฮมเล็ตเขาได้บรรยายถึงการต่อสู้แข่งขัน ระหว่างคณะละครของเขากับคู่อริ ซึ่งส่วนมากเป็นเด็กชายวัยรุ่น ในปี ค.ศ. 1603 พระเจ้าเจมส์ที่ 1 เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์สนพระทัยและเอาพระทัยใส่ในกิจการละครยิ่งกว่าพระนางอลิซาเบธ ทำให้การละครของเช็คสเปียร์เริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง ระเบียบบทละครของเช็คสเปียร์ที่ผลิตออกมาล้วนแล้วแต่เป็นบทละครที่ยิ่งใหญ่ และนำชื่อเสียงมาสู่เขาทั้งสิ้น ในปี ค.ศ. 1610 เช็คสเปียร์ก็สามารถเอาชนะคณะละครคู่แข่งของเขาได้อย่างเด็ดขาด เรื่องที่เขาแต่งในระยะหลัง ๆ ก็มี Cymbeline ซึ่งเป็น

เรื่องประเภทตลกปนเรื่องเศร้าเป็นเรื่องรักๆ ซึ่งกลายมาเป็นเรื่องที่อยู่ในความนิยมของประชาชน ยิ่งกว่าเรื่องประเภทอื่น ประกอบกับโรงละครโรงใหม่ของเชคสเปียร์ได้จัดประดับตกแต่งอย่างหรูหราสวยงามจนคนในสมัยนั้นมองไปในรูปเป็นของวิเศษ ในปี ค.ศ. 1612 เชคสเปียร์ก็ผลิตละครเรื่องสุดท้ายออกมาคือเรื่อง The Tempest หลังจากนั้นเขาก็พักผ่อนอยู่กับบ้านเฉยๆ ที่ สเตรทฟอร์ด และ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 1616 อายุเพียง 52 ปี ในปี ค.ศ. 1623 มีผู้รวบรวมบทละครของเชคสเปียร์พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกมี เฮมิงจ์ (Heminge) และคอนเดล (Condell) Һุ่นส่วนใหญ่ในกิจการละครของเชคสเปียร์ได้ร่วมกันเป็นผู้จัดการ ชื่อเสียงของ เชคสเปียร์จึงยิ่งทวีมากขึ้นทุกที ๆ และดูเหมือนจะได้รับความนิยมสูงสุด ในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งคนอ่านตลอดจนนักวิจารณ์ทั่วไป Һันมาพั่งเล็งในด้านบทบาทของตัวละครแต่ละตัวมากกว่า เนื้อเรื่อง และต่อมาคนส่วนมากหันมาสนใจกวีนิพนธ์ซึ่งเป็นโคลงสั้น ๆ มากกว่าบทละคร นับได้ว่าเชคสเปียร์เป็นกวีที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งของในโลก ผลงานของเขาเป็นที่แพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน

3. เซอร์ฟรานซิส เบคอน เกิดเมื่อวันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1561 ในตระกูลขุนนาง พระนางเจ้าเอลิซาเบธ เป็นผู้เสนอความคิดสนับสนุนลัทธิประจักษ์นิยม มีทัศนะว่าประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเท่านั้นที่สามารถทำให้เกิดความรู้ได้ และยืนยันว่าความรู้ทุกอย่างเกิดจากประสบการณ์และจะรับรู้ได้ด้วยการผ่านประสบการณ์เท่านั้น เหตุผลของเขาก็ถือว่าโลกภายนอก Һันกว้างใหญ่ และมีสภาพที่เป็นอยู่จริง เป็นบ่อเกิดของความรู้และประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสมีอยู่มากมาย ดังนั้นความก้าวหน้าในการเรียนรู้ เพื่อให้ตอบสนองจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยตรง จะต้องได้มาจากการค้นคว้าหาเหตุผลโดยมีหลักเกณฑ์ อาศัยการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ สังเกตและทดลอง จะทำให้เกิดความเข้าใจและค้นพบความรู้ที่แท้จริง ความคิดของเบคอนได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในประเทศอังกฤษขณะนั้น ส่งผลด้านการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดความคิดและลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เกิดการค้นคว้าหาเหตุผล และข้อสรุปที่เป็นความรู้ใหม่อีกมากมายทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนศาสตร์ เทววิทยา กฎหมายและการเมือง อีกทั้งได้เขียนหนังสือไว้หลายเล่มเป็นผลงานให้ได้ศึกษากัน ต่อมา เขาได้เสียชีวิตลงเมื่อวันที่ 9 เมษายน ค.ศ. 1626 อายุ 65 ปี

บทบาทของการพิมพ์และการเผยแพร่ภูมิปัญญากรีก

กรีกมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้หลายแขนง เมื่อมีการฟื้นฟูศิลปวิทยาการจึงทำให้ วรรณคดีละตินและกรีก ได้กลับมาแพร่หลายมากขึ้นในระบะนี้อีกครั้ง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรโดยการศึกษาปรัชญา และศาสนาลดน้อยลงกว่าในสมัยกลาง อิทธิพลของภาษาพื้นเมืองเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด วิทยาศาสตร์ ก้าวหน้าไปอย่างสม่ำเสมอ แต่มีผลต่อทางโรงเรียน

น้อยมาก เพราะยังเน้นด้านศิลปศาสตร์มากกว่าวิทยาศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยมีกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ขั้นที่ป่าค้ว และอ็อกซ์ฟอร์ด แต่ก็ยังไม่มีในหลักสูตรการศึกษาระดับมัธยมชั้นปลาย การศึกษาวรรณคดีกลายเป็นสิ่งที่จำเป็นเป็นครั้งแรก เพื่อจะได้อ่านเรื่องราวของกรีกได้มากขึ้น ทำให้มีไวยากรณ์ที่ถูกต้องตามแบบแผน โดยเกิดจากการปรับปรุงวิธีการเรียนภาษาและวรรณคดีขึ้นใหม่ และทำให้มีการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ขึ้นใช้ด้วยในเวลานั้น

การพิมพ์เป็นส่วนหนึ่งของการเริ่มการศึกษาแบบใหม่ การพิมพ์ได้เริ่มในประเทศจีนตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 แต่ก็ยังมีผลในด้านการศึกษาน้อย เมื่อเทียบกับทางตะวันตก งานพิมพ์ในประเทศแถบยุโรปนั้นว่ามีความก้าวหน้า และได้เตรียมกันอย่างดี มีความรอบรู้ และได้รับการสนับสนุนจากนายทุนมากมาย ผลงานที่เกี่ยวข้องกับงานพิมพ์นี้ได้แก่ผลงานของจอห์น กูเทนเบอร์ก ในเยอรมนีที่เมืองแมงซ์บนฝั่งแม่น้ำไรน์ และของลอรองส์ โคสเตอร์ ที่ฮาเล็มในประเทศเนเธอร์แลนด์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1450 เป็นต้นมา ได้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว โรงพิมพ์ที่อูทานก่อนปี ค.ศ. 1500 มีจำนวน 6 แห่ง ในบาสเซล 16 แห่ง ในอ็อกซ์เบอร์ก 20 แห่ง ในโคโลญ 21 แห่ง เมืองอันโตนิ โคเบอร์เจอร์ ในนูเรมเบอร์ก ในปี ค.ศ. 1470 มีโรงพิมพ์ 24 แห่ง และจ้างคน 100 คน ทำงานคาร์คินัล นิโคลัส แห่งคูโซ ได้นำเสมียนที่อยู่ในอุปการะสร้างโรงพิมพ์ใหม่ขึ้น กลุ่มเบรเชนของพวกคอมมอนโลฟได้นำความตั้งใจในการคัดลอกต้นฉบับมาเป็นการตั้งโรงพิมพ์ขึ้น ในปี ค.ศ. 1490 มีโรงพิมพ์ของพวกเบรเชน จำนวน 60 แห่ง คัมภีร์ไบเบิลภาษาเยอรมันได้ถูกพิมพ์ขึ้นถึง 100 ครั้ง ก่อน ค.ศ. 1500 แสดงว่าโบสถ์ไม่สามารถระงับการพิมพ์ได้เลย

การพิมพ์ครั้งแรกในอิตาลีนั้น ทำในโบสถ์เบเนดิกตินใกล้ๆ กรุงโรม โดยพิมพ์ผลงานของโดนาตัส ชิเซโร ลักแทนเทียส และออกัสติน ในปี ค.ศ. 1500 กรุงโรมก็มีโรงพิมพ์ 38 แห่ง การพิมพ์ทวีมากขึ้นในศตวรรษที่ 16 และขยายออกไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วยุโรป

งานพิมพ์ทำให้การศึกษาเป็นที่นิยมแพร่หลายมากขึ้น ทำให้เกิดความต้องการในการผลิตและแน่นอนว่าการท่องจำ บอกเล่าต่อกันมาอย่างแต่ก่อนเสมือนหนึ่งว่าเป็นการเปิดถนนสายใหม่ไปสู่ความนึกคิดที่เกิดขึ้นทันใจ และรสนิยมต่าง ๆ ทางการศึกษาความรู้ก็เริ่มเปลี่ยนไป การเขียนและการท่องจำมีความสำคัญน้อยลงเมื่อมีการจัดทำตำราขึ้น นอกจากตำราแล้ววรรณคดีทั้งที่เป็นที่ยอมรับหรือไม่เป็นที่ยอมรับ ได้ถูกตีพิมพ์เพื่อให้อ่านและเผยแพร่ออกไปเป็นผลของความต้องการทางการศึกษาของคนในสังคม และอีกนัยหนึ่ง เป็นเหตุให้มีการศึกษาขยายตัวมากขึ้น ชนิดของผลงานขึ้นอยู่กับความปรารถนาของคนและความเป็นอัจฉริยะของผู้ประพันธ์ ผู้ที่ใช้การพิมพ์เป็นเรื่องในการทำตำราได้แก่ อกรีโกลา บูเค อีราสมัส วิฟ มอร์ และเบคอน ซึ่งเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียง มีคนนิยมอ่านเรื่องของเขา และเป็นคนจุดประกาย

ความคิดแบบใหม่ให้แก่คนในสังคมในขณะนั้น เป้าหมายของการฟื้นฟูการศึกษา ไม่ได้ต่างไปจากสมัยกลางที่เดิวนัก ทั้งในทางปฏิบัติกิจการทางศาสนาและการให้ทุนเรียน ขณะที่โรงเรียนในสมัยกลางสนใจด้านวรรณคดีโบราณ ปรัชญาและวิทยาศาสตร์ ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการนี้สนใจในด้านวรรณคดี วิทยาศาสตร์ใหม่ๆ มากขึ้นแต่มีผลเพียงเล็กน้อยต่อโรงเรียน เพราะเรียนแต่ในมหาวิทยาลัยยังไม่ปรับเนื้อหาในระดับที่ต่ำกว่า แต่จะเริ่มเพิ่มขึ้นในสมัยต่อมา โรงเรียนได้พัฒนาเป็นแบบใหม่ เช่น วิทยาลัยของวิทโดโรโน ซึ่งได้พัฒนาให้โรงเรียนก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ แม้ว่าอิทธิพลของศาสนาจะยังมีอยู่มากอย่างเช่น กลุ่มเบรเธเรนของคอมมอนโลฟซีโอริสต์ ได้เขียนตำราซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างมาก รวมเอาวัฒนธรรมเก่าๆ ผสมผสานไว้กับของใหม่ เกิดเป็นความรู้ใหม่ให้ศึกษากัน เช่นเดียวกับที่วิฟได้พัฒนาความคิดโดยเสนอระบบเจ้าผู้ครองนครในชนบทได้กลายมาเป็นรูปแบบเจ้าครองเมืองและประเทศชาติต่อมา (น้ำเงิน บุญเยี่ยม, 2519 : 28-32)

การฟื้นฟูศิลปวิทยาการและการปฏิรูปล้วนเกี่ยวข้องกับกันอยู่ การเคลื่อนไหวของอารยธรรมเก่าอยู่ภายใต้การนำที่คึกของโปรแตสแตนต์และคาทอลิก การแตกตัวของศาสนาเปิดหนทางไปสู่การยึดถือเหตุผลเป็นหลัก ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาแบบเก่าที่มีความเชื่อ ศรัทธาเป็นหลัก แต่เมื่อมีการฟื้นฟูศิลปวิทยาการแล้ว ทำให้การศึกษามีลักษณะของการให้เหตุผล ศึกษาแบบตีความ วิเคราะห์ วิจัยมากกว่าท่องจำแบบเดิมนับว่ามีส่วนสำคัญในการพัฒนาการศึกษาเป็นอย่างมาก

การศึกษาของทวีปยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 16-19

ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ประชาชนโดยเฉพาะยุโรปตะวันตก มีเสรีภาพด้านความคิดมากขึ้น มีการปรับปรุงสภาพทางสังคม การพัฒนาประเทศ การปฏิรูปการศึกษาและการศาสนาให้สอดคล้องและมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

สิ่งที่มีอิทธิพลที่เป็นสาเหตุทำให้ต้องมีการปฏิรูปทางการศึกษาในขณะนั้น คือ (สังวร พิชเชนทรโยธิน, 2524 : 38)

1. การปฏิรูปอำนาจทางสังคมและการเมืองมีส่วนทำให้เกิดปัญหาหนักโดยเฉพาะทางด้านชาตินิยม ความเป็นชาติเริ่มเด่นชัดขึ้น และความสนใจในความก้าวหน้าทางการค้าและการแสวงหาอาณานิคมของตนเองมีมากขึ้น แข่งขันกันด้านแสนยานุภาพ
2. การปฏิรูปทางวิทยาศาสตร์ ทั้งเนื้อหา และวิธีการสอน ทำให้เกิดการเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ ความเข้าใจ และแนวความเชื่อไปจากเดิมเป็นอันมาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับโลก

มนุษย์ จักรวาลและธรรมชาติที่ผิดไปจากความเชื่อเดิมในแนวทางของศาสนา เช่นเคยเชื่อว่าโลกแบนเปลี่ยนมาเป็นโลกกลมจึงสำรวจดินแดนใหม่มากขึ้น

3. การปฏิรูปทางวัฒนธรรม เนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากการศึกษาแนวคิดของปรัชญาอารยธรรมคหิวัฒนธรรมโบราณของกรีกและโรมันตั้งแต่สมัยฟื้นฟู และเจริญรอยสืบต่อกันมาจนถึงสมัยปฏิรูป

4. การปฏิรูปทางคริสตศาสนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน คำสอนเกี่ยวกับพระเจ้า ค่านิยมแห่งความเชื่อ ซึ่งกำลังมีการเปลี่ยนแปลงมากต่างฝ่ายต่างขัดแย้งกันอยู่เสมอเหมือนมีคนคอยจับผิด และพยายามนำความเสื่อมเสียมาให้ทั้ง 2 นิกาย คือ นิกายโรมันคาทอลิก และโปรเตสแตนต์ซึ่งขณะนั้นเป็นที่ไม่ลงรอยกัน ทำให้คนเสื่อมศรัทธาในศาสนามากขึ้น

ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นสมัยที่การศึกษาในทวีปยุโรปเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก เพราะมีนักคิด นักเขียน นักวิทยาศาสตร์ นักดาราศาสตร์ แพทย์รวมทั้งนักการศึกษามีผลงานที่สำคัญๆ ค่อนข้างมากหลายท่าน และเป็นรากฐานในยุคต่อมา เช่น ผลงานของ เออร์เนสต์ อ็อฟ โกรธา ในเยอรมัน จีซุสในฝรั่งเศส และนักวิชาการศึกษาที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงในศตวรรษที่ 17 ของอังกฤษ คือ เซอร์ไอแซค นิวตัน โคมินิอุส ฟรานซิส เบคอน จอห์น ล็อก และเรอเน เดส์คาร์ท บุคคลดังกล่าวเหล่านี้ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวทางแนวความคิดซึ่งทำให้แนวทางการศึกษาตามโรงเรียนในแผ่นดินยุโรปเปลี่ยนแปลงไปมาก

การศึกษาในสมัยนั้นแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

1. การศึกษาขั้นต้น เริ่มตั้งแต่เด็กมีอายุระหว่าง 6-9 ปี จะได้รับการศึกษาด้านการอ่าน การเขียน และเลขคณิต รวมทั้งฝึกระเบียบวินัย มารยาทสังคม
2. การศึกษาขั้นที่สองเริ่มตั้งแต่เด็กมีอายุระหว่าง 10-16 ปี มีการสอนวิชาภาษาละติน ทั้งไวยากรณ์และวรรณคดีขั้นต้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ไม่ได้เป็นการศึกษาภาษาละตินอย่างเดียวเหมือนสมัยก่อนหน้านี้ เพราะในสมัยนั้นเริ่มมีแนวความคิดให้รัฐควบคุมการศึกษา แนวคิดนี้เป็นของ แรตเก (Rattque) ซึ่งเริ่มเป็นที่นิยมในหมู่นักการศึกษา โรงเรียนมัธยมได้รับแนวคิดจากการฟื้นฟูศิลปวิทยาการแบบคลาสสิกไว้มาก จึงเริ่มปรับปรุงการเรียนการสอนต่อมา
3. การศึกษาขั้นที่สามมีการสอนวิชาการแพทย์ กฎหมายซึ่งเป็นการศึกษาตามแนวเก่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก ส่วนวิชาปรัชญาค่อยๆ ลดความสำคัญลงไป เช่นเดียวกับวิชาการศาสนา แต่วิชาประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์กลับได้รับความนิยมนมากขึ้น สำหรับวิชาวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในแขนงต่างๆ ยังเป็นวิชาใหม่ เพิ่งจะเริ่มมีการสอนและ

ค่อย ๆ แพร่ขยายไปในแวดวงบริหารในมหาวิทยาลัยอย่างช้า ๆ และค่อยปรับขยายสาขาใหม่เพิ่มขึ้นในระยะปลายศตวรรษที่ 17

ในช่วงคริสตศตวรรษที่ 17-19 เป็นช่วงที่ยุโรปกำลังพัฒนาความเป็นรัฐชาติ (Nation - State) กันมาก มีการแยกตัวและตั้งเป็นประเทศปกครองตนเอง ทำให้อาณาจักรใหญ่ที่เคยมีมาในอดีต เช่น อาณาจักรโปรตุเกส อาณาจักรโรมันโบราณ สลายไปกลายเป็นประเทศอย่างในปัจจุบัน ทำให้การศึกษาซึ่งเคยมาจากรากฐานเดียวกันเริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปตามจุดหมายของแต่ละประเทศ ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างประเทศที่สำคัญซึ่งเป็นต้นแบบของการศึกษาในอีกหลายประเทศมาศึกษาประวัติความเป็นมา ดังนี้

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศอังกฤษ

การศึกษาของอังกฤษหรือสหราชอาณาจักรมีจุดหมายที่พัฒนาความสามารถของบุคคลให้ถึงขีดสุดเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม การศึกษาภาคบังคับอยู่ในช่วงอายุ 5-16 ปี แต่ก็มีผู้เข้าศึกษาก่อนและหลังเกณฑ์บังคับนั้น การศึกษาระดับสูงซึ่งมีทั้งมหาวิทยาลัย โปลีเทคนิคและวิทยาลัยการศึกษาต่อเนื่อง มีลักษณะยืดหยุ่นเพื่อให้โอกาสทางวิชาการ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเพื่ออาชีพและการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต (สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ ประจำประเทศไทย, 2541 : 4-11)

รัฐบาลกลางเป็นผู้ให้งบประมาณแก่องค์กรท้องถิ่นเพื่อใช้ในการศึกษา ความรับผิดชอบทางการศึกษาเป็นหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการของอังกฤษ เวลส์ สก๊อตแลนด์ และไอร์แลนด์เหนือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศึกษาและวิทยาศาสตร์ (Secretary of State for Education and Science) รับผิดชอบการศึกษาทุกด้านในอังกฤษ และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นต่างๆ โดยการให้ความสนับสนุนมหาวิทยาลัยในอังกฤษ เวลส์ และสก๊อตแลนด์ รัฐมนตรีประจำเวลส์ สก๊อตแลนด์ และไอร์แลนด์เหนือ ต่างก็มีความรับผิดชอบเต็มที่ในเขตของตน เว้นแต่เวลส์และไอร์แลนด์เหนือเท่านั้นที่จะต้องรับการปรึกษาในการจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยด้วย แต่ไม่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลกลางโดยตรง

การบริหารโรงเรียนของรัฐและการศึกษาต่อเนื่องมีลักษณะแบบกระจายอำนาจ แบ่งความรับผิดชอบระหว่างกระทรวงต่างๆ ในรัฐบาลกลาง ได้แก่ Department of Education and Science, the Wales office, the Scottish Education Department และ the Department of Education for Northern Ireland องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น คือ Local Education Authorities (L.E.A.) ซึ่งใช้ระบบแบ่งเขตตามประเภทเขตนครหลวง (metropolitan) และนอกเขตนคร

หลวง (non - metropolitan) เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1974 และมีองค์การอาสาสมัครต่าง ๆ ทำหน้าที่ประสานงานกันโดยการให้คำปรึกษาหารือและการให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน

L.E.A. รับผิดชอบการจัดบริการการศึกษาทั้งในระดับโรงเรียนและวิทยาลัย ยกเว้นแต่มหาวิทยาลัย และให้ทุนแก่นักเรียนเพื่อศึกษาต่อในระดับสูงรวมทั้งในมหาวิทยาลัยด้วย ตลอดจนการบรรจุบุคลากร การดูแลรักษาและเปิดอาคารเรียน อุปกรณ์การศึกษา และการวางนโยบายการศึกษา สำหรับมหาวิทยาลัยจะปกครองตนเอง มีกฎบัตรและข้อบังคับของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะ แต่รัฐบาลให้ความช่วยเหลือในด้านการเงินโดยผ่านทางคณะกรรมการเงินทุนของมหาวิทยาลัย (University Grants Committee)

ระบบโรงเรียนในอังกฤษและเวลส์แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ maintained school และ non-maintained school ประเภทแรกเป็นโรงเรียนในระบบการศึกษาของอังกฤษและเวลส์ ซึ่งโดยมากจัดโดยองค์การอาสาสมัครของศาสนิกายต่าง ๆ แบ่งออกเป็น county school ซึ่งจัดและดำเนินการโดย L.E.A. และ voluntary school ซึ่งจัดโดยองค์การอาสาสมัคร โรงเรียนทั้ง 2 แบบนี้จะไม่เก็บค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือหรืออุปกรณ์ ส่วนในสก็อตแลนด์ไม่มีการแบ่งโรงเรียนออกเป็น 2 ประเภทดังกล่าว แต่รวมเรียกว่า "public school" สำหรับโรงเรียนประเภทที่ 2 คือ โรงเรียนอิสระ (independent school) ซึ่งอยู่นอกระบบการศึกษาในอังกฤษและเวลส์ มีอยู่ประมาณ 2,300 แห่ง มีตั้งแต่โรงเรียนขนาดใหญ่ เช่น Eton, Harrow ซึ่งมีชื่อเสียงมาก จนถึงขนาดเล็กมาก ๆ โรงเรียนประเภทนี้จะเก็บค่าเล่าเรียนเนื่องจากไม่ได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล แต่จะต้องถูกตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และโรงเรียนจะต้องจดทะเบียนกับรัฐบาลตามพระราชบัญญัติการศึกษาปี ค.ศ. 1944 นอกจากโรงเรียนอิสระแล้วยังมีโรงเรียนประเภท grammar school ที่ได้รับเงินทุนโดยตรง เรียกเก็บค่าเล่าเรียนแต่สงวนที่นั่งร้อยละ 25 ให้นักเรียนที่มาจากโรงเรียนประถมของรัฐบาล ในสก็อตแลนด์มีโรงเรียนอิสระประมาณ 100 แห่ง เรียกว่า โรงเรียนเอกชน (private school) และยังมีโรงเรียนมัธยมที่ได้รับเงินอุดหนุน แต่ไม่ต้องสงวนที่นั่งในโรงเรียนเปิดรับนักเรียนทั่วไปอีกหลายแห่ง

โรงเรียนอนุบาลและก่อนประถมรับเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี เข้าศึกษาในชั้นเด็กเล็กของโรงเรียนประถมไม่เป็นการศึกษาภาคบังคับแต่เป็นที่นิยมกันมาก ในปี ค.ศ. 1978 มีเด็กอยู่ในโรงเรียนอนุบาลและชั้นเด็กเล็กต่าง ๆ ถึงกว่า 200,000 คน นอกจากนี้เด็ก ๆ ยังได้รับการศึกษาโดยเข้าร่วมกลุ่มเพื่อนเล่นแบบไม่เป็นทางการ (informal play group) จัดโดยบิดามารดา และหน่วยงานอาสาสมัคร เพื่อเสริมความรู้และเตรียมความพร้อมแก่เด็กอีกด้วย

ประถมศึกษาเริ่มเมื่ออายุ 5 – 11 ปีเป็นการศึกษาภาคบังคับ เด็กอายุ 5 ปีจะเข้าโรงเรียนเด็กเล็ก (infant school) อายุ 7 ปีจะเข้า junior school ในสก๊อตแลนด์การประถมศึกษาเริ่มตั้งแต่อายุ 5 – 12 ปี มีความยืดหยุ่นเล็กน้อย เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1958 รายงานปกขาว (White Paper) แสดงความวิตกว่าอายุ 11 ปีนั้นน้อยเกินไปสำหรับการเลือกให้เด็กเข้าโรงเรียนมัธยม ปี ค.ศ. 1964 จึงมีพระราชบัญญัติให้ L.E.A. จัดโรงเรียน “middle school” สำหรับเด็กอายุ 9 – 14 ปี ส่วนเด็กอายุ 5 – 8 ปี จะอยู่ในโรงเรียนที่เรียกว่า “first school” ผลแห่งการจัดระบบโรงเรียนแบบนี้ทำให้โรงเรียน secondary modern ถูกจัดเป็น middle school และ grammar school เป็นโรงเรียนมัธยมปลาย

โรงเรียนมัธยมนั้นมีพระราชบัญญัติการศึกษาปี ค.ศ. 1944 แบ่งโรงเรียนมัธยมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ โรงเรียน grammar, technical และ modern secondary ปีทศวรรษ 1960 มีการรวมประเภทโรงเรียนเหล่านี้เข้าเป็นหน่วยคู่ (bilateral) หรือหน่วยประสม (comprehensive) โรงเรียนมัธยมแบบ grammar โดยปกติจะเน้นวิชาการอย่างเดียว โรงเรียนมัธยมเทคนิคเปิดสอนวิชาชีพด้วยให้เด็กเรียนจนอายุ 16 ปี เช่นเดียวกัน นักเรียนในโรงเรียนประเภทนี้มีความสามารถเท่าเทียมกันแต่ถนัดทางวิชาเทคนิคเพิ่มขึ้น ส่วนโรงเรียนมัธยมแบบใหม่ให้การศึกษาวิชาสามัญและวิชาภาคปฏิบัติแก่เด็กที่มีอายุถึงเกณฑ์บังคับเรียนขั้นต่ำหรือหลังจากนั้น การเข้าโรงเรียนทั้ง 3 ประเภทจะต้องสอบ “eleven plus” มีวิชาภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์ ซึ่ง L.E.A. กำลังปรับปรุงมาใช้ในการวัดความถนัด การประเมินผลจากรายงานโรงเรียน คำรับรองของครู หรือทั้ง 3 อย่างประกอบกัน

ปี ค.ศ. 1965 นโยบายรัฐบาลพรรคกรรมกรหรือพรรคแรงงาน (Labor Party) ต้องการโรงเรียนทั้ง 3 ประสมประสานกัน แต่เมื่อพรรคอนุรักษนิยมเข้ามาบริหารประเทศในปี ค.ศ. 1970 อนุญาตให้ L.E.A. เลือกจะจัดมัธยมศึกษาแบบประสม (comprehensive) หรือให้คงแยกจากกัน (selective) ก็ได้ ในระยะต่อมามีความสนใจเรื่องโรงเรียนมัธยมแบบประสมมากขึ้น ปี ค.ศ. 1974 มีนักเรียนในโรงเรียนมัธยมแบบประสมถึงร้อยละ 60.2 และเมื่อพรรคกรรมกรเข้ามาเป็นรัฐบาลอีกครั้งก็เรียกร้องให้เลิกระบบเลือก และให้จัดโรงเรียนมัธยมแบบประสม ซึ่งจัดได้หลายแบบ ดังนี้

1. โรงเรียนมัธยมแบบประสมตอนเดียวตลอด (all-through comprehensive school) จัดการสอนเด็กอายุ 11 – 12 ไปจนถึง 18 ปี
2. โรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบระบบคู่ (two-tior system) เป็นเด็กที่จบมาจากโรงเรียนมัธยมแบบประสมตอนต้นเมื่ออายุ 11 ปี หรือจะโอนเข้าโรงเรียนมัธยมแบบประสม

ตอนปลายเมื่ออายุ 13 หรือ 14 ปีก็ได้ ซึ่งโรงเรียนเปิดสอนจนถึงอายุ 18 ปี ส่วนมากรับเด็กที่เรียนในโรงเรียนมัธยมแบบประสมตอนต้นจนอายุ 16 ปี

3. โรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบระบบคู่ (dual system) ซึ่งรับนักเรียนอายุ 11 ปี เข้าโรงเรียนมัธยมแบบประสมตอนต้น และเมื่ออายุ 13-14 ปี ไปต่อโรงเรียนมัธยมปลาย (senior or upper school) ประเภทอื่น

4. ระบบโรงเรียนมัธยมกลาง (middle school) ซึ่งผลิตนักเรียนเข้าโรงเรียนแบบประสมเมื่ออายุ 12 หรือ 13 ปี

ในสก๊อตแลนด์นักเรียนเข้าโรงเรียนมัธยมเมื่ออายุ 12 ปี โรงเรียนมัธยมปลายมีวิชาทั้งสายสามัญและเทคนิค เมื่อจบจนชั้นสูงสุดอายุ 17-18 ปี จะได้รับประกาศนียบัตร เรียกว่า Scottish Certificate of Education

ในอังกฤษและเวลส์มี Certificate of Secondary Education (CSE) ซึ่งเริ่มใช้ปี ค.ศ. 1965 สอบเมื่ออายุ 16 ปี เมื่อจบหลักสูตร 5 ปีของระดับมัธยมศึกษา แต่การสอบไม่ใช้ว่า "ได้" หรือ "ตก" เหมือนแบบ GCE จนกระทั่งปี ค.ศ. 1975 นักเรียนจะได้รับคะแนนตั้งแต่ 1-5 หรือไม่ได้รับคะแนนก็ได้ในแต่ละวิชาที่สอบ คนที่ได้ Grade 1 เทียบเท่ากับ grade c หรือดีกว่านั้นใน GCE O-level และเป็นมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับมหาวิทยาลัยหรือสถานการศึกษาาระดับสูงอื่น ๆ ทั้ง CSE และ GCE Ordinary นี้เป็นการสอบระดับ "0" level ซึ่งจะต้องสอบเมื่ออายุ 16 ปี ส่วน GCE Advanced หรือ "A" level โดยปกติสอบเมื่อเรียนต่อไปอีก 2 ปี CSE ดำเนินการโดยคณะกรรมการประจำภาค 14 แห่ง ส่วน GCE ดำเนินการโดยคณะกรรมการอิสระ 8 แห่ง ซึ่งส่วนมากเป็นผู้เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย

อุดมศึกษา มีหลายประเภททั้งมหาวิทยาลัย สถาบันโพลีเทคนิค วิทยาลัยการศึกษา (ฝึกหัดครู) ฯลฯ นักเรียนอายุ 18 ปี มากกว่าร้อยละ 12 จะเข้าศึกษาต่อการศึกษาาระดับสูง นักเรียนสามารถเรียนได้ทั้งแบบนักเรียนภาคปกติ (full-time) แบบประสม (sandwich) คือเป็นหลักสูตรความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ หรือภาคพิเศษ (part-time)

มหาวิทยาลัยในอังกฤษรวมทั้งมหาวิทยาลัยเปิดมี 45 แห่ง เวลส์มีมหาวิทยาลัย (university college) 5 แห่ง สก๊อตแลนด์มีมหาวิทยาลัย 8 แห่ง และไอร์แลนด์เหนือมีมหาวิทยาลัย 2 แห่ง นอกจากมหาวิทยาลัยเก่าแก่ตั้งในศตวรรษที่ 12-13 คือ oxford และ Cambridge ในอังกฤษและ St. Andrews, Glasgow, Aberdeen และ Edinburgh ซึ่งตั้งในศตวรรษที่ 15-16 ในสก๊อตแลนด์แล้ว มหาวิทยาลัยทั้งหมดเพิ่งตั้งขึ้นในศตวรรษที่ 19 การเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยจะต้องสอบเข้าหรือคัดเลือกเข้าผู้สมัครเข้าเรียนส่วนใหญ่สมัครโดยทาง

Universities Central Council on Admissions นักเรียนเฉพาะที่จะเข้า Open University และนักเรียนอังกฤษที่สมัครเข้ามหาวิทยาลัย Glasgow, Aberdeen และ Strathclyde ในสก๊อตแลนด์จึงจะสมัครต่อมหาวิทยาลัยโดยตรง

นอกจากมหาวิทยาลัยเปิด ซึ่งให้ปริญญาตามระยะเวลาที่ผู้เรียนวิชาครบตามหน่วยกิตที่กำหนด การศึกษาในมหาวิทยาลัยใช้เวลา 3-4 ปี เว้นแต่แพทยศาสตร์และสัตวแพทย์ใช้เวลา 5 ปี หรือ 6 ปี ในขณะที่อังกฤษและเวลส์ให้ปริญญาตรี (BA หรือ BSc) เป็นปริญญาแรก ปริญญาที่ 2 คือ ปริญญาโท (MA หรือ MSc) ตามด้วยปริญญาเอก (Ph.D.) แต่สก๊อตแลนด์เรียกปริญญาแรกของตนว่า Master จึงเป็นอิสระในการจัดการศึกษาของแต่ละเขต

นอกจากนี้นักเรียนบางส่วนที่ศึกษาต่อนอกมหาวิทยาลัยทางด้านสถาปัตยกรรม ศิลปะ และการออกแบบ วิศวกรรม วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ สังคมสงเคราะห์ การบริหารธุรกิจ การฝึกหัดครู เป็นต้น สถาบันเหล่านี้ดำเนินการโดย Council for National Academic Awards (CNA) ปริญญาบัตรของสถาบันเหล่านี้เทียบเท่ากับมาตรฐานปริญญาของมหาวิทยาลัย ในอังกฤษและเวลส์นักเรียนจะเข้าในสถาบัน "polytechnic" แห่งชาติ ซึ่งมีอยู่ 30 แห่ง มีหลักสูตร 3 ประเภท (full-time, sandwich และ part-time) นอกจากนี้ยังมีสถาบันและวิทยาลัยการศึกษาระดับสูงอันเกิดจากการรวมเอาการฝึกหัดครูเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาต่อ (further education) อีกประเภทหนึ่งได้แก่ สถาบันหรือวิทยาลัยการศึกษา (college of further education) ที่มีลักษณะหลักสูตรเฉพาะด้าน ในปี ค.ศ. 1972 มีนักเรียนในหลักสูตรทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวในวิทยาลัยต่าง ๆ 1,018,900 คน และมีนักเรียนภาคค่ำ 767,000 คน

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศอังกฤษนั้นมีความเป็นมายาวนาน เนื่องจากการศึกษาในประเทศอังกฤษสมัยโบราณมีลักษณะคล้ายคลึงกับการศึกษาของกรีกและโรมันในสมัยโบราณ เพราะอังกฤษได้รับอารยธรรมจากทั้งสองอาณาจักร โดยการที่มีชาวโรมันได้เข้าไปให้การศึกษาแก่ชาวอังกฤษ มีการตั้งโรงเรียนขึ้นในอังกฤษหลายแห่ง สอนให้รู้ภาษาละติน แต่การศึกษาที่ชาวโรมันให้แก่คนอังกฤษนั้นจะให้เฉพาะลูกหลานชนชั้นหัวหน้าหรือผู้นำเท่านั้น ในปีค.ศ. 314 โรมันได้เข้ามาครอบครองอังกฤษ อารยธรรมของโรมันเข้ามาในประเทศอังกฤษมากขึ้น มีการตั้งโรงเรียนวัดเพื่อสอนศาสนาคริสต์และภาษาละติน การสอนจะสอนเฉพาะชนชั้นหัวหน้า และคนรวยเท่านั้น ต่อมาอาณาจักรโรมันเสื่อมลง การศึกษาจึงหยุดชะงักลงไปด้วย แต่ยังคงมีโรงเรียนสอนศาสนาหลงเหลืออยู่บ้างเป็นโรงเรียนตั้งขึ้นสำหรับเตรียมผู้ที่จะบวช และมีการสอนภาษาละตินสำหรับอ่านบทสวดและคัมภีร์ เพื่อใช้ประกอบพิธีทางศาสนา จึงมักจะเน้นไปทางสอนศาสนา หลังจากที่โรมันเสื่อมลงไม่นาน ในปี ค.ศ. 597 ได้มีการส่งนักบวชนิกายคาทอลิก ชื่อ ออกัสติน (Augustin) เข้ามาเผยแผ่ศาสนาในประเทศ

อังกฤษอีกทั้งมีการสร้างโบสถ์และโรงเรียนวัดในเมืองต่าง ๆ เช่น เมือง แคนเทอร์เบอร์รี่ (Canterbury) และลอนดอน (London) เป็นต้น มีการสอนภาษาละติน และให้การอบรมแก่ผู้ที่ประสงค์จะบวช

ในสมัยต่อมา มีการสอนภาษากรีก ภาษาละติน คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ในโรงเรียนวัด ระหว่างศตวรรษที่ 6 - ศตวรรษที่ 10 มีการจัดตั้งโรงเรียนวัดมากขึ้นส่วนใหญ่แล้วโรงเรียนวัดจะเป็นสถานที่เตรียมผู้ที่ต้องการจะบวชเป็นพระ พวกขุนนางในสมัยนั้นนิยมส่งลูกชายเข้าไปรับการศึกษาอบรม สำหรับสามัญชนไม่มีโอกาสเข้าไปศึกษาอบรมในสถานที่ดังกล่าว ยังคงเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยการท่องจำและขับร้อง และนำมาสอนต่อ ๆ กันไป (เปลื้อง ณ นคร, 2500 : 12-16)

ในศตวรรษที่ 10 เป็นสมัยที่พวกนอร์มันส์ (Normans) เข้ามาครอบครองประเทศอังกฤษ ได้นำกฎบัญญัติของนักบุญเบเนดิก (Benedict) เข้ามาใช้ในการศึกษาตามโรงเรียนวัดและอารามต่าง ๆ และยังให้การศึกษาแก่ฆราวาสด้วย เป็นการเผยแพร่ความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น พวกขุนนางในสมัยนั้นจึงได้รับการศึกษากันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งภาษาละตินและภาษาประจำชาติ แม้การศึกษาจะเปิดกว้างขึ้นกว่าสมัยก่อน แต่เป็นเพียงการศึกษาในวงจำกัด เฉพาะพวกขุนนางและอัศวิน ในขณะที่พวกนี้ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี สามารถเขียนหนังสือ และเขียนบทประพันธ์ดี ๆ ออกมาเผยแพร่ และยังมีชนอีกกลุ่มหนึ่ง คือพวกที่ประกอบอาชีพ ทำไร่ทำนา และทำการประมง จะไม่ได้รับการศึกษาอย่างเช่นพวกขุนนาง แต่จะมีโรงเรียนสอนวิชาชีพ ซึ่งสอนโดยครูที่ชำนาญในวิชาการช่าง ให้ความรู้แก่ชนกลุ่มนี้

แม้ว่าอังกฤษจะได้รับอิทธิพลทางการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสด้วย โดยที่มีสังฆราชและนักศึกษาได้นำความรู้และหนังสือต่างๆ เข้ามาไว้ตามโบสถ์และโรงเรียน แต่ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยแห่งแรกของอังกฤษตั้งอยู่ที่เมืองออกซ์ฟอร์ด มิได้ตั้งอยู่ในเมืองที่มีโรงเรียนและโบสถ์ตั้งอยู่แต่เดิม และมหาวิทยาลัยแห่งนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับโบสถ์ใด ในศตวรรษที่ 13 ได้มีมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นอีกที่เมืองเคมบริดจ์ คือ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ นั่นเอง ซึ่งเปิดสอนวิชาการแขนงต่าง ๆ นอกเหนือจากศาสนา

ในช่วงศตวรรษที่ 6 - กลางศตวรรษที่ 10 การศึกษาส่วนใหญ่จะสอนวิชาที่เกี่ยวกับศาสนา มีการสอนวิชาอื่นๆ บ้าง เช่น ภาษาละติน คณิตศาสตร์ ตรรกวิทยา วาทศิลป์ และดาราศาสตร์ ระหว่างปี ค.ศ. 670 - 770 เป็นระยะเวลาที่อารยธรรมของพวกแองโกลแซกซันเจริญรุ่งเรืองที่สุดด้านการศึกษาและศาสนา พวกช่างฝีมือด้านต่างๆ ได้ร่วมกันตกแต่งโบสถ์อย่างสวยงาม นอกจากนั้นได้มีการคัดลอกพระคัมภีร์ไบเบิล พร้อมทั้งระบายสีอย่างประณีตประดับประดาปกพระคัมภีร์อย่างงดงาม กลางศตวรรษที่ 10 การศึกษามีการเปลี่ยนแปลงไป

บ้าง พวกขุนนางจะได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีด้านภาษาละตินและภาษาประจำชาติโดยมีพระเป็นผู้สอน สำหรับชนชั้นที่ประกอบอาชีพทำนาทำไร่จะได้รับการศึกษาอบรมด้านวิชาชีพจากครูที่มีความชำนาญ

ในช่วงศตวรรษที่ 11 – ศตวรรษที่ 14 เป็นระยะเวลาแห่งความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษา และเป็นการเริ่มต้นของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศต่าง ๆ และในประเทศอังกฤษ ได้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกขึ้นที่เมืองออกซ์ฟอร์ด (Oxford) การศึกษาระดับอุดมศึกษาในระยะเริ่มแรกยังคงมีการสอนศาสนาในสาขาธรรมวิภาค ต่อมามีการศึกษาศิลป-ศาสตร์ 7 สาขา และเริ่มมีกฎข้อบังคับในการตั้งมหาวิทยาลัย รวมทั้งกฎเกณฑ์การให้ปริญญาสาขาต่าง ๆ แก่ผู้สำเร็จหลักสูตร

ปี ค.ศ. 1494 การศึกษาในมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดจะเริ่มด้วยการอ่านตำราไวยากรณ์ภาษาละติน วิชาตรรกวิทยา ศึกษางานของอริสโตเติลพร้อมทั้งคำวิจารณ์ผลงานของเขา ศึกษาวิชาเทววิทยา การศึกษาวิชาดังกล่าวในสมัยนั้นเป็นการศึกษาที่ครูใหม่ ๆ ซึ่งอยู่ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการโจมตี แต่เมื่อนำมาศึกษาใหม่ทำให้มีความนึกคิดแบบสมัยกลางและแบบสมัยใหม่ผสมผสานกัน การศึกษาได้รับความสนับสนุนจากกษัตริย์และพ่อค้า มีการจัดตั้งโรงเรียนประเภท Public School เพื่อเตรียมเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย มีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยม ซึ่งพ่อค้าได้ให้ความอุปถัมภ์ นับว่าเอกชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น มีการสอนภาษาอังกฤษแทนภาษาละติน คนส่วนใหญ่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาประจำชาติ บางโรงเรียนก็ใช้ภาษาฝรั่งเศส มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น

ในช่วงศตวรรษที่ 15 – ศตวรรษที่ 16 มีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ทั้งนี้มีผลสืบเนื่องมาจากที่พระเจ้าเฮนรีที่ 8 ของอังกฤษแยกตัวมาตั้งศาสนานิกายใหม่ กือนิกาย Church of England หรือ Anglican ได้เปลี่ยนโรงเรียนวัดประเภท Cathedral มาเป็น King's School ส่วนโรงเรียนประเภท Grammar School และ Song School ได้เปลี่ยนผู้บริหารโรงเรียนเป็นพวกเดียวกับพระเจ้าเฮนรีที่ 8 ความเป็นอยู่ของชาวอังกฤษสมัยนั้นไม่เคร่งครัด มีการหย่าร้างได้ ไม่ถือว่าผิดบัญญัติทางศาสนา และพระสามารถแต่งงานได้ การศึกษาของอังกฤษระหว่างสมัยพระเจ้าเฮนรีที่ 8 พระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 6 พระนางแมรี (นับถือคาทอลิก) พระนางอลิซาเบธที่ 1 (นับถือโปรเตสแตนต์) ผู้บริหารการศึกษาจะเปลี่ยนแปลงไปตามศาสนาที่ประมุขของประเทศนับถือ กล่าวคือ ในสมัยที่พระเจ้าเฮนรีที่ 8 ขึ้นครองราชย์ผู้บริหารการศึกษาในสมัยนั้นจะเป็นผู้ที่นับถือนิกาย Church of England ในสมัยพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 6 และพระนางแมรี ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ผู้บริหารการศึกษาก็จะ

เปลี่ยนเป็นพวกคาทอลิก และในสมัยพระนางอลิซาเบธที่ 1 ปี ค.ศ. 1559 ผู้บริหารก็เปลี่ยนเป็นพวกโปรเตสแตนต์เหมือนเดิม การศึกษาในสมัยนี้เน้นให้ทุกคนเรียนรู้ภาษาอังกฤษ และยกเลิกการสอนภาษาละติน กรีก และฮีบรู ซึ่งพระนางอลิซาเบธที่ 1 ได้ให้เสรีภาพในการศึกษาเป็นอย่างมาก มีการจัดตั้งโรงเรียนประเภท Grammar School เพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นพระนางอลิซาเบธที่ 1 ยังได้ออกกฎหมายชื่อ "Poor Law" กฎหมายดังกล่าวให้รัฐจัดการสอนหนังสือและวิชาชีพให้แก่เด็กอายุ 5-14 ปี โดยที่เด็กไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ การสอนดังกล่าวจะสอนจนเด็กชายอายุ 24 ปี และเด็กหญิงอายุ 21 ปี ทำให้เด็กมีความชำนาญ และสามารถประกอบอาชีพได้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

ในศตวรรษที่ 18 ได้เกิดโรงเรียนประเภทหนึ่งจะทำการสอนหนังสือเพียงอาทิตย์ละ 1 วัน เรียกว่า One day a week School ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษเสื่อมลง พวกคนจนมีมากต้องให้ลูกเข้าทำงานในโรงงานเพื่อหาเงินช่วยเหลือครอบครัว เด็กจะมีเวลาเรียนหนังสือเพียงอาทิตย์ละ 1 วันเท่านั้น โรงเรียนที่ตั้งขึ้นในศตวรรษที่ 18 มีหลายประเภท คือ (สังวร พิชยนทรโยธิน, 2524 : 58)

1. Private Adventure School สอนโดยทหารที่เกษียณอายุราชการแล้ว เนื่องจากไม่มีบำนาญจึงต้องหาเลี้ยงชีพด้วยการสอนหนังสือให้เด็กที่พ่อแม่พอมีเงินให้เป็นค่าสอน
2. Dame School สอนโดยหญิงม่ายซึ่งขี้อาชีพนี้เพื่อหาเลี้ยงชีพ บางครั้งความรู้ของครูและศิษย์มีเท่าเทียมกัน ครูมีความรู้ไม่มากนักแต่ก็สอนให้เด็กพออ่านออกเขียนได้บ้างตามสมควร
3. Ragged School เป็นโรงเรียนของเด็กในแหล่งเสื่อมโทรมของย่านอุตสาหกรรมในเขตเมือง เป็นเด็กที่อพยพตามครอบครัวซึ่งมาทำงานในโรงงาน แต่ไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐได้ เพราะไม่มีภูมิลำเนาถาวร
4. Grammar School ที่ยังเหลืออยู่ก็มีเช่น King's School Canterbury เพราะมีผู้มียศฐาบรรดาศักดิ์ และผู้ที่มั่งมีคอยอุปถัมภ์อยู่ มีเด็กเรียน 25 % ของเด็กทั้งประเทศ
5. Public School ยังคงอยู่ได้เพราะยังเป็นที่นิยมของพวกผู้ดีและคนที่มั่งมี ที่ต้องการให้ลูกได้รับการศึกษาอบรมที่ดี ที่มีเกียรติ

สำหรับโรงเรียนประเภท Poor Schools และ Charity Schools ก็ยังมีอยู่ทั้งนี้เพราะเด็กที่ต้องการศึกษาเล่าเรียนมีมาก ทั้งยังมีพวกพ่อค้าให้การสนับสนุน มีการตั้งโรงเรียนสำหรับสอนศาสนาในวันอาทิตย์ และสอนให้เด็กรู้จักเขียน และอ่าน นอกจากนั้นยังมีครูประเภทเดินสอน (Itinerant teachers) ตามหมู่บ้าน ผู้เรียนมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ในสมัยต่อมาถูกยกเลิกไป เพราะไม่มีการรับรองมาตรฐาน

ระหว่างที่ประเทศในยุโรปมีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ก็มีการยกเลิกการใช้แรงงานเด็ก มีการจัดตั้งโรงเรียน Monitorial School ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา การจัดการสอนทำโดยครูจะสอนเด็กที่ฉลาดก่อนแล้วให้เด็กเหล่านี้ช่วยสอนเด็กอื่นต่อไป ทั้งนี้เพราะครูมีน้อยกว่าศิษย์มีการสอนด้านเครื่องจักรกลเพื่อจะได้ผลิตผู้มีความสามารถในการทำงานด้านอุตสาหกรรมได้

สำหรับโรงเรียนของศาสนานั้น รัฐบาลสนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนศาสนานิกายต่างๆ เช่น โรงเรียนของนิกาย Church of England โรงเรียนของนิกายโปรเตสแตนต์ นิกายคาทอลิก และนิกายอื่น ๆ เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของเด็กในสมัยนั้น

การศึกษาของประเทศอังกฤษตอนปลายศตวรรษที่ 19 ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลมากขึ้น มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล ดังนี้

1. โรงเรียนรัฐบาล (Local Education Authorities หรือ County Schools) เป็นโรงเรียนที่รัฐบาลดำเนินการเอง รับเด็กที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์เข้ารับการศึกษามัธยมศึกษาในโรงเรียนดังกล่าวโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

2. โรงเรียนราษฎร์ หรือโรงเรียนเอกชน (Non – Statutory Bodied หรือ Voluntary Schools) แบ่งออกเป็น

2.1 โรงเรียนเอกชนที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาล (Voluntary Controlled Schools) รัฐบาลจะเป็นผู้ลงทุนและให้เงินช่วยเหลือทั้งหมด

2.2 โรงเรียนเอกชนที่รัฐบาลช่วยเหลือด้านการเงิน และช่วยค่าก่อสร้างอาคารบางส่วน (Voluntary Aided Schools)

2.3 โรงเรียนเอกชนที่รัฐบาลช่วยค่าก่อสร้างเป็นบางส่วน (Special Agreement Schools) ซึ่งน้อยกว่า Voluntary Aided Schools

โรงเรียนทั้งหมดต้องมีผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนหนึ่งไม่น้อยกว่า 6 คน ผู้บริหารโรงเรียนเหล่านี้เรียกว่า Board of Managers ทำหน้าที่บริหารจัดการภายในโรงเรียนตามกฎหมายกำหนด

การศึกษาระดับประถมศึกษาในประเทศอังกฤษ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือระดับอนุบาลรับเด็กตั้งแต่อายุ 2-5 ปี ส่วนระดับประถม รับเด็กตั้งแต่อายุ 8-11 ปี เป็นการศึกษาภาคบังคับและเป็นโรงเรียนสหศึกษา การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศอังกฤษ เด็กที่จบการศึกษาในระดับประถมต้องสอบคัดเลือกเพื่อเข้าไปศึกษาต่อในระดับมัธยม การสอบดังกล่าวเรียกว่า Eleven – plus Examination ถ้าเด็กสามารถสอบผ่าน Eleven – plus Examination ได้ จะเข้าศึกษาในระดับมัธยม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- Grammar School เด็กที่เรียนอยู่ใน Grammar School จะเป็นเด็กที่เรียนดี จบแล้วจะเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย

- Secondary School สอนตามความถนัดของเด็ก เด็กจะสอบเข้ามหาวิทยาลัยหรือเรียนต่อด้านวิชาชีพก็ได้

- Technical School สอนด้านการช่างฝีมือ เมื่อออกไปสามารถประกอบอาชีพได้ การศึกษาระดับอุดมศึกษามีการศึกษาในมหาวิทยาลัยซึ่งเด็กที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจะต้องสอบ General Certificate of Education (G.C.E.) ในระดับมัธยมปลายเรียกว่า Advanced Level ก่อน เมื่อสอบผ่านตามวิชาบังคับของมหาวิทยาลัยได้แล้ว จะได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ซึ่งมีหลักสูตร 4 ปี เมื่อจบการศึกษาจะได้รับปริญญาตรี ถ้าต้องการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปอีกจะใช้เวลาศึกษาอีก 2 ปี จึงได้ปริญญาโท

การศึกษาวิชาชีพ หากมีความสนใจด้านนี้เด็กต้องสอบผ่าน General Certificate of Education (G.C.E.) ในระดับมัธยมต้นเรียกว่า Ordinary Level หรือในระดับมัธยมปลายเรียกว่า Advanced Level ตามวิชาบังคับ จึงจะมีสิทธิ์เข้าเรียนใน Technical School ซึ่งมีหลักสูตร 3-5 ปี

การฝึกหัดครูเป็นการศึกษาหลังจากที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว เข้าศึกษาใน Department of Education อีก 1 ปี เพื่อเตรียมเป็นครู หรือหลังจากสอบผ่าน General Certificate of Education ระดับ Advanced Level แล้วเข้าศึกษาใน Colleges of Education ในมหาวิทยาลัย 3 ปี และถ้าเรียนต่ออีก 1 ปี จะได้รับปริญญาตรี หรือเรียนหลักสูตร Art Training Centers 1 ปี เพื่อสอนวิชาชีพ

การศึกษาของอังกฤษในระยะต่อมามีการบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังท้องถิ่น มีจุดมุ่งหมายในการศึกษา คือ เด็กควรได้รับการศึกษาที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความถนัด ควรมีโอกาสศึกษาต่อในวิชาทั่วไป วิชาชีพชั้นสูง รัฐบาลได้จัดตั้งสภาที่ปรึกษาทางการศึกษา 2 สภา คือ สภาให้คำปรึกษากลางแห่งอิงค์แลนด์และเวลส์ (Control Advisory Council For England and Wales) ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเกาะอังกฤษและเวลส์ และสภาโรงเรียนเพื่อจัดทำหลักสูตรและการสอบได้ (Schools Council For the Curriculum and Examination) ทำหน้าที่กำหนดหลักสูตร จัดทำแบบเรียน และดำเนินการสอบไล่ปลายปี

การศึกษาภาคบังคับของอังกฤษเด็กอายุระหว่าง 5 - 16 ปี จะศึกษาตามระบบการศึกษาแบ่งออกได้ดังนี้

1. ระดับอนุบาล (Nersery Education) อายุระหว่าง 2-4 ปี

2. ระดับประถมศึกษา (Primary Education) อายุระหว่าง 5-11 ปี
  - เด็กเล็ก (Infant School) อายุ 5-7 ปี
  - เด็กโต (Junior School) อายุ 7-11 ปี
3. ระดับมัธยมศึกษา (Secondary Education) อายุระหว่าง 12-18 ปี
4. ระดับอุดมศึกษา (Higher Education) อายุ 18 ปีขึ้นไป หลักสูตร 3-4 ปี
เมื่อจบการศึกษาได้รับปริญญาตรี ใช้เวลาอีก 2 ปี ได้รับปริญญาโทและใช้เวลาอีกอย่างต่ำประมาณ 3 ปี ได้ปริญญาเอก
5. การฝึกหัดครู (Bachelor of Education Degree) ปริญญาตรีทางการศึกษาในมหาวิทยาลัยใช้เวลาเรียน 4 ปี ในวิทยาลัยครูใช้เวลาเรียน 4 ปี ก็ได้รับปริญญาตรีเช่นกัน ถ้าใช้เวลาเรียน 3 ปี ได้ประกาศนียบัตรครู

การจัดการศึกษาของอังกฤษใน ค.ศ. 1839 อยู่ในความดูแลของ Committee of the Privy Council มีหน้าที่จัดสรรเงินอุดหนุนของรัฐบาลให้แก่สถานศึกษา ในปี ค.ศ. 1899 ได้ตั้งสภาการศึกษา เรียกว่า Board of Education ประกอบด้วย

- ประธานสภา (President of the Board)
- เลขาธิการ ซึ่งมาจากรัฐสภา (Parliamentary Secretary)
- คณะกรรมการที่ปรึกษา (Consultative Committee)

ในปี ค.ศ. 1944 รัฐบาลได้ยกฐานะ Board of Education เป็นกระทรวงศึกษาธิการ (The Ministry of Education) และในปี ค.ศ. 1964 ได้รวม The Office of the Ministry of Science เป็น Department of Education and Science ทำหน้าที่ดูแลจัดการศึกษาของชาติโดยตรงมาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสเป็นประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่งในยุโรป มีความเจริญรุ่งเรืองมาหลายสมัย เรื่องราวเกี่ยวกับประเทศฝรั่งเศสที่สำคัญคือ การปฏิวัติในฝรั่งเศส ในค.ศ. 1789 เรื่องของนโปเลียน ผลงานของวอลแตร์และรุสโซ เป็นต้น ทำให้ฝรั่งเศสเป็นที่รู้จักของชาวโลก

สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศฝรั่งเศส ในสมัยก่อนที่จะมีการปฏิวัตินั้น จะได้รับอิทธิพลจากผู้นำทางศาสนา กษัตริย์และขุนนางในสมัยนั้น โรงเรียนเป็นโรงเรียนวัดเน้นหนักในการเตรียมผู้ที่จะเป็นนักบวชหรือพระ ทั้งยังมีการสอนภาษาละตินเช่นเดียวกับโรงเรียนวัดในประเทศอังกฤษ ในสมัยต่อมา หลังจากที่ฝรั่งเศสได้ขยายอาณาจักรไปยังแถบยุโรปตะวันตก กษัตริย์ในสมัยนั้นได้สร้างโรงเรียนในพระราชวัง (Palace School) มี

การสอนภาษากรีก ละติน ไวยากรณ์ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น (สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย, 2541 : 10-15)

ระหว่างศตวรรษที่ 7-9 โรงเรียนในประเทศฝรั่งเศสแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ Monastic Schools เป็นโรงเรียนสำหรับบวชพระ Cathedral Schools เป็นโรงเรียนของศาสนา และ Craft Guilds Schools เป็นโรงเรียนช่างฝีมือ

ในศตวรรษที่ 13 ปี ค.ศ. 1257 พระสงฆ์ชื่อโรแบร์ต เดอ ซอร์บอนน์ (Robert de Sorbon) ได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ (Sorbon) ขึ้นที่ปารีส ต่อจากนั้นได้มีมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นอีกมาก ทั้งกษัตริย์และพระต่างให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี เพราะเห็นความสำคัญของการศึกษาในระดับสูงที่มีการศึกษาวิชาการแขนงต่าง ๆ

ในศตวรรษที่ 17 สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงการศึกษาขึ้น ในปี ค.ศ. 1667 ทำให้มีนโยบายการศึกษาทุกระดับของฝรั่งเศส มีการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนฝึกหัดครู วิทยาลัยต่าง ๆ ในสมัยนั้น ต่อมาในปี ค.ศ. 1805 นโปเลียน โบนาปาร์ต (Napoleon Bonapart) ได้ปกครองฝรั่งเศส และสถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิ ขึ้นครองราชย์แทนพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ขยายอาณาเขตออกไปกว้างขวางเกือบทั่วยุโรป ทำให้วิทยาการของฝรั่งเศสแผ่ขยายออกไปกว้างขวางมากขึ้น แต่เนื่องจากเป็นช่วงที่ต้องทำสงครามมากจึงทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำลง ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจของฝรั่งเศสได้เสื่อมโทรมมาตั้งแต่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ราษฎรได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก เพราะรัฐเก็บภาษีสูง และมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในราชสำนัก ก่อนสมัยปฏิวัติฝรั่งเศสปรากฏว่ามีคนไม่รู้หนังสือเป็นจำนวนมาก เพราะประชาชนต้องทำงานหาเลี้ยงตนเองมากขึ้น เมื่อเกิดการปฏิวัติฝรั่งเศส ทำให้มีการปฏิรูปการศึกษาไปด้วย ผู้นำในการปฏิรูปการศึกษาของฝรั่งเศสประกอบด้วยบุคคลสำคัญ คือ (สิทธา พินิจภูวล, 2530 : 40-42)

1. วอลแตร์ (Voltaire) เกิดที่ปารีส เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน ค.ศ. 1694 และสิ้นชีวิตเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ. 1791 เป็นนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของฝรั่งเศส วอลแตร์มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของฝรั่งเศส โดยการสนับสนุนให้รัฐบาลจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วประเทศแบบให้เปล่า งานเขียนของเขากระตุ้นให้คนสนใจการศึกษามากขึ้น

2. อานน์ โรแบร์ต ชาร์คเกอร์ ตูร์โกต์ (Anne - Robert - Jacques Turgot) เกิดที่ปารีส เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1727 สิ้นชีวิตเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1781 ตูร์โกต์มีความเห็นเช่นเดียวกับวอลแตร์ คือสนับสนุนให้รัฐบาลจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วประเทศอย่างทั่วถึง โดยส่งเสริมให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องดำเนินการรับผิดชอบด้านนี้โดยตรง

3. เดอนิส คีเคโรต์ (Denis Diderot) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เกิดที่เมืองลองเกรส (Langres) เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ. 1713 และสิ้นชีวิตเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม ค.ศ. 1784 เขาเคยพบกับรุสโซ ในปี ค.ศ. 1741 และสนิทสนมกันมาเป็นเวลาถึง 15 ปี ผลงานของคีเคโรต์มีมากมายหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นผลงานด้านปรัชญา วรรณกรรมหรืองานแปล สำหรับความคิดเกี่ยวกับการศึกษา เขามีความเห็นที่ประชาชนควรให้ความสนใจในเรื่องการปกครองของรัฐ และมีความเห็นว่าการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ และอุตสาหกรรมเป็นสิ่งที่สำคัญในขณะนั้นที่รัฐควรจัดให้ประชาชน

4. กูต์ เดอ ฟุครัว (Count de Fourcroy) เกิดเมื่อ ค.ศ. 1755 และสิ้นชีวิตเมื่อ ค.ศ. 1809 ใน ค.ศ. 1802 ฟุครัว ได้ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชาติ กล่าวถึงการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการบริหารการศึกษา ส่วนกลาง นับว่าเป็นผู้กระตุ้นให้รัฐบาลออกกฎหมายการศึกษาของชาติและเอาใจใส่ต่อการศึกษาในระดับสูงมากขึ้น

5. ฌอง ชาร์กเกอร์ รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau) เป็นนักคิดผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของยุโรป เกิดเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 1712 สิ้นชีวิตเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1778 ผลงานที่สำคัญของเขามีทั้งด้านวรรณกรรม บทความ อัดชีวประวัติ จดหมายถึงบุคคลสำคัญ เป็นต้น รุสโซมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาว่า การเรียนรู้ของเด็กนั้นควรจะเรียนจากประสบการณ์ที่เกิดจากประสาทสัมผัส ไม่แนะนำให้เด็กเรียนหนังสือในโรงเรียน เขาแนะนำให้เด็กเรียนที่บ้าน ทั้งนี้เพราะเขาเห็นว่าสังคมอาจทำให้เด็กเสียได้ หากจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมไม่ดี

ในปี ค.ศ. 1760 พระสงฆ์คาทอลิกชื่อ เอเบ เดอ เลเป (Abbé de l'Épée) ได้ตั้งโรงเรียนสอนคนหูหนวกเป็นแห่งแรกที่ปารีส เพราะต้องการให้ผู้พิการทางการได้ยินได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนตามอัธยาศัยและ ค.ศ. 1784 วาลองติน ฮอว์ (Valentine Haüy) ได้ตั้งโรงเรียนสอนคนตาบอดขึ้นเป็นแห่งแรก เพราะต้องการให้คนตาบอดได้มีโอกาสเรียนหนังสือ

การศึกษาของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1791 ภายหลังเกิดการปฏิวัติแล้ว แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาล รัฐพลทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาตามสิทธิแห่งความเป็นพลเมืองฝรั่งเศส

ในปีต่อมาได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแองเปรีอาล (L' Université Impériale) โดยพระเจ้านโปเลียนที่ 1 ได้รวมอำนาจการจัดการศึกษาของประเทศไว้ทั้งหมด มีอธิการบดีมีอำนาจสูงสุดในการควบคุมการศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ต่อมามีการยกเลิกได้มอบอำนาจสูงสุดให้รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูระดับสูง โรงเรียน

อนุบาล โรงเรียนสอนคนปัญญาอ่อน โรงเรียนอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง นับว่าการศึกษายุคตัวออกไปอย่างมากภายหลังการปฏิวัติ

ประเทศฝรั่งเศสมีการบริหารการศึกษาแบบการบริหารจากศูนย์กลาง คือการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง มีกฎหมายให้การคุ้มครองทางการศึกษาตามลำดับ ดังนี้ กฎหมายมัธยมศึกษาออกในปี ค.ศ. 1850 กฎหมายประถมศึกษาออกในปี ค.ศ. 1856 กฎหมายอุดมศึกษาออกในปี ค.ศ. 1875 และกฎหมายการศึกษาวิชาเทคนิคและอาชีพออกในปี ค.ศ. 1919 ทำให้การศึกษาของชาติเป็นระบบมากขึ้น

ระบบการศึกษาแห่งชาติของฝรั่งเศสในขณะนั้นมีอายุเกณฑ์บังคับอยู่ระหว่าง 6 - 16 ปี แบ่งการศึกษาออกเป็นดังนี้

1. การศึกษาระดับอนุบาลศึกษา เป็นการศึกษาไม่บังคับรับเด็กตั้งแต่อายุ 2 - 6 ปี
2. ระดับประถมศึกษา รับเด็กตั้งแต่อายุ 6 - 11 ปี
3. ระดับมัธยมศึกษา รับอายุระหว่าง 11 - 17 ปี ใช้เวลาเรียน 6 - 7 ปี แบ่งออกเป็น

2 ระดับ (cycle) คือ

3.1 มัธยมศึกษาตอนต้น หรือเรียกว่าระดับต้น (premier cycle) เป็นการศึกษาในระดับชั้น 6 ถึงชั้น 3 ใช้เวลาเรียน 4 ปี วิชาที่สอนในแต่ละชั้นมีดังนี้

- ชั้น 6 สอนวิชาสามัญ เหมือนชั้นอื่น ๆ
- ชั้น 5 แบ่งเป็นหลายแผนก คือ แผนกภาษาศาสตรศิลป์ เรียนภาษาละติน และภาษาปัจจุบัน 1 ภาษา
- ชั้น 4 เรียนภาษากรีก หรือภาษาละติน และภาษาปัจจุบัน 2 ภาษา

จะเห็นได้ว่าการนับชั้นเรียน ในประเทศฝรั่งเศสจะนับจากมากไปหาน้อย ตัวเลขมากแสดงว่าอยู่ชั้นต่ำ ตัวเลขน้อยอยู่ชั้นสูง ต่างไปจากอังกฤษซึ่งจะเรียงจากเกรด 1 - 12 แต่ฝรั่งเศสเรียงจากเกรด 12 - 1 กลับกัน

สำหรับแผนกที่เรียนจบหลักสูตรแล้วไม่ต้องเรียนต่ออีกเรียกว่า Section moderne enseignement Court (General terminal Course) มีการสอนภาษาฝรั่งเศส ภาษาปัจจุบัน 1 - 2 ภาษา วิทยาศาสตร์กายภาพ

ส่วนแผนกที่จะเปลี่ยนไปเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียน 2 ปี และขยายเวลาเรียนต่อไปอีก 2 ปี เรียกว่าแผนกเปลี่ยนเขตภาคปฏิบัติ (Practical Terminal Section) เรียนวิชาภาคปฏิบัติสายอาชีพ ภาษาฝรั่งเศส คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง พลศึกษา หัตถศึกษา วาดเขียนและดนตรี

เมื่อสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแล้ว จะได้รับประกาศนียบัตร
ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น เรียกว่า Brevet d'étude du premier cycle

3.2 มัธยมศึกษาตอนปลาย (Second Cycle) แบ่งออกเป็น

- หลักสูตรยาว เรียกว่า Second cycle long (Complete upper Secondary Education) ใช้เวลาเรียน 3 ปี วิชาที่สอนเป็นวิชาสามัญ เมื่อเรียนจบจะได้
ประกาศนียบัตรมัธยมบริบูรณ์สายสามัญหรือ Baccalauréat de l'enseignement secondaire
การสอนแบ่งเป็นแผนก เช่น แผนก ก. สอนวิชาวรรณคดี ปรัชญา ภาษาศาสตร์ แผนก ข.
สอนวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีแผนก ค. เป็นด้านวิชาชีพ เช่น แผนกการ
จัดการโรงแรม แผนกอุตสาหกรรม เป็นต้น

- หลักสูตรสั้นเรียกว่า Second cycle Court (Terminal upper Secondary Education) สำหรับผู้ที่ต้องการออกไปประกอบอาชีพ เปิดสอนเฉพาะด้าน เช่น อุตสาหกรรม
พาณิชยกรรม คหกรรม ศิลปกรรม เป็นต้น

เด็กที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแล้วจะได้รับประกาศนียบัตร เรียกว่า
Baccalauréat ทั้งสายสามัญและสายอาชีพเรียกย่อ ๆ ว่า Le Bac

นอกจากโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เรียนวิชาสามัญแล้ว ยังมีโรงเรียนมัธยมเกษตร-
กรรม ซึ่งสอนวิชาสามัญและวิชาเทคนิคเกษตรควบคู่ไปด้วย

4. ระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้เรียนอายุระหว่าง 17-25 ปีขึ้นไป แบ่งออกเป็น

ก่อนเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษาคือ หลังจากจบมัธยมศึกษา ใช้เวลาเรียน 2 ปีและ
ศึกษาต่ออีก 1 ปี จะได้ประกาศนียบัตร (licence) จากนั้นศึกษาต่ออีก 2 ปีได้ประกาศนียบัตร
ชั้นสูง (diploma) ศึกษาต่ออีก 3 ปี ได้ประกาศนียบัตรเข้าทำงานอาชีพ (agrégation) ศึกษาต่อ
อีก 4-5 ปี จะได้ปริญญาเอก สำหรับปริญญาตรีและปริญญาโทเหมือนประเทศอื่น ๆ ไม่มีชื่อ
เรียกโดยตรงแต่อาจเทียบระดับได้ตามจำนวนปีที่เรียน

5. การฝึกหัดครูสำหรับผู้เรียนอายุระหว่าง 17-21 ปี เป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยม
ศึกษาสายสามัญแล้วใช้เวลาเรียน 4 ปี

สถานศึกษาเอกชนในฝรั่งเศสแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. สถานศึกษาเอกชนที่ดำเนินการเอง รวมทั้งกำหนดวิธีสอน ตารางสอน หลักสูตร
และตำราเรียนขึ้นเอง แต่รัฐต้องพิจารณาเห็นชอบคุณวุฒิและความประพฤติกงครูใหญ่และครู
อื่น ๆ สถานศึกษาดังกล่าวต้องปฏิบัติตามกฎหมายการศึกษาที่บังคับไว้ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัด
การศึกษา หรือสถานที่

2. สถานศึกษาเอกชนที่รัฐให้ความช่วยเหลือ และให้ปฏิบัติตามข้อกำหนดที่รัฐวางไว้ กับปฏิบัติงานร่วมกับรัฐได้ 5 ปี รัฐจะจ่ายเงินให้ครูตามอัตราเงินเดือนครูของรัฐ

3. สถานศึกษาเอกชน ระดับอุดมศึกษาที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ จัดการสอน โดยอิสระ เมื่อจบแล้วรัฐรับรองวุฒิปัตร์ของสถานศึกษาให้ด้วย

รัฐยอมให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา แต่การสอนไต่ยังคงอยู่ในการดำเนิน ของรัฐแต่ผู้เดียว เมื่อสอบได้ก็จะได้รับปริญญาบัตร ส่วนสถานศึกษาเอกชนที่จัดสอบเองซึ่งมัก เป็นโรงเรียนศาสนา รัฐบาลไม่รับรองวุฒิปัตร์ ยกเว้นสถานศึกษาเอกชนบางแห่งที่รัฐรับรอง วิทยฐานะให้ เพราะปฏิบัติตามข้อกำหนดของรัฐโดยตรง

กล่าวได้ว่าภายหลังการปฏิวัติครั้งใหญ่ในฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1789 แล้ว ส่งผลให้เกิด การเปลี่ยนแปลงหลายด้านในฝรั่งเศส ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งการศึกษา ด้วย เพราะการศึกษาได้ถูกวางระบบไว้เป็นแบบแผนตั้งแต่นั้นมา รูปแบบการศึกษาของฝรั่งเศส ได้ขยายออกไปสู่ประเทศอาณานิคมในดินแดนโพ้นทะเลที่ฝรั่งเศสไปปกครองด้วย ทำให้อิทธิ- พลของฝรั่งเศสขยายวงกว้างออกไปจากนั้นระบบการศึกษาของฝรั่งเศส ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา มีดังนี้ (สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย, 2541 : 20-25)

หลักการสำคัญของการศึกษาในฝรั่งเศส คือ

- การศึกษาภาคบังคับเริ่มตั้งแต่อายุ 6 ปี ถึง 16 ปี
- การศึกษาในโรงเรียนเป็นการให้เปล่า ทั้งในโรงเรียนของรัฐและเอกชนบาง แห่งด้วยที่รัฐให้การสนับสนุนมีทุนการศึกษาช่วยเหลือด้วย ในบรรดานักเรียนมัธยมทั้งหมด ร้อยละ 41 ได้รับทุนการศึกษาขณะเรียน

- ระบบโรงเรียนไม่ผูกพันกับศาสนา (secular) และมีลักษณะเป็นกลาง(neutral) ตลอดจนมีเสรีภาพทางการเมืองในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง

- ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกโรงเรียน ทั้งโรงเรียนรัฐ สถาบันการศึกษา เอกชน โรงเรียนเอกชนที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐ โรงเรียนศาสนา หรืออื่น ๆ

มีนักเรียนในช่วงอายุ 2 – 18 ปี ประมาณ 10.5 ล้านคนเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐอีก 2 ล้านคนเข้าเรียนโรงเรียนเอกชน ในมหาวิทยาลัยมีนักเรียนประมาณ 900,000 คน

การศึกษาของฝรั่งเศส ประสบกับปัญหาการเพิ่มจำนวนนักเรียนอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1959 จึงมีสถานศึกษาและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่ปัจจุบันปัญหาเชิงปริมาณ ถูกแก้ไขโดยเรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มที่จะปรับปรุงปัญหาเชิงคุณภาพ เป็นต้นว่า วิธีการศึกษาและ ปัญหาคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาในรัฐธรรมนูญฉบับลงวันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 1946 แก้ไข เพิ่มเติม 4 ตุลาคม ค.ศ. 1958 วางพื้นฐานการศึกษาได้ดังนี้

“รัฐต้องให้ความเสมอภาคทางการศึกษาแก่เด็กและผู้ใหญ่ทุกคน ตลอดจนถึงการฝึกฝนประกอบอาชีพ และวัฒนธรรม เสรีภาพ การให้การศึกษาก่อนวัยจนทุกระดับเป็นหน้าที่ของรัฐ”

การศึกษาของฝรั่งเศสซึ่งบริหารโดยกระทรวงศึกษาแห่งชาติเป็นการบริหารแบบรวมอำนาจรับผิดชอบทั้งโรงเรียนรัฐและเอกชน ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา แต่มหาวิทยาลัยมีการปกครองตนเองได้บ้าง รัฐบาลรับรองมาตรฐานว่าการศึกษาของฝรั่งเศสจะต้องมีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ

ปัจจุบันนี้ระบบการศึกษาของฝรั่งเศสแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ อนุบาล หรือก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

อนุบาลศึกษา การศึกษาระดับนี้ไม่เป็นการศึกษาภาคบังคับ แต่เนื่องจากผู้ปกครองต้องทำงานนอกบ้าน ส่วนใหญ่จึงนิยมพาเด็กมาเข้าโรงเรียนเมื่ออายุ 2 ปี ในโรงเรียนอนุบาลของรัฐที่เรียกว่า *école maternelle* แต่ก็ยังรับได้จำกัด โรงเรียนอนุบาลส่วนมากใช้วิธีการสอนตามแบบของ มอนเตสซอรี (Montessori) คือให้เด็กที่พัฒนาการตามศักยภาพของแต่ละคน แต่ก็มีกรณีทดลองใช้แนวคิดอื่น ๆ ด้วย โรงเรียนระดับนี้เป็นที่นิยมมาก ดูได้จากสถิติการเข้าโรงเรียนจะมีเด็กอายุ 5 ปี ร้อยละ 100 อายุ 4 ปี ร้อยละ 90 และอายุ 3 ปี ร้อยละ 65 ในปี ค.ศ. 1978 การเข้าศึกษาในระดับนี้ช่วยทำให้เด็กพร้อมที่จะเรียนในระดับประถมศึกษาได้เร็วขึ้น และทำให้เรียนระดับต่อๆ ไปได้ดีขึ้นด้วย

ประถมศึกษา เป็นการศึกษาภาคบังคับ โรงเรียนประถมส่วนมากเป็นโรงเรียนสหศึกษา ดำเนินการโดยผู้บริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่นภายใต้ความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งรับผิดชอบโดยตรงต่อเจ้าเมือง (*préfet*) ในเมืองหลวงของเขต (*département*) รัฐบาลกลางสนับสนุนเงินบำรุงและจ่ายเงินเดือนครู ก่อนปี ค.ศ. 1962 การประถมศึกษาแยกออกจากมัธยมศึกษาทั้งสายสามัญและสายอาชีพอย่างเด็ดขาด ในขณะที่มัศึกษามีความต่อเนื่องกับอุดมศึกษามาก อีกประการหนึ่งก็คือ เนื่องจากชนชั้นกรรมกรและชาวบ้านมักนิยมอยู่ใกล้กับที่ทำงาน จึงมีโรงเรียนประถมประเภทหนึ่งเรียกว่า *cours complémentaires* ซึ่งเปิดสอนในเมือง และมีนักเรียนจากชนชั้นกรรมกรมาเรียน โรงเรียนประเภทนี้บางแห่งเปิดสอนเน้นทางการพาณิชย์และอุตสาหกรรม เช่นในกรุงปารีสมีโรงเรียน *course complémentaires industriels* ซึ่งมีหลักสูตรทั้งวิชาสามัญและวิชาเทคนิค ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติขั้นสูง เพื่อให้ผู้เรียนจบเข้าทำงานได้ทันที

การประถมศึกษาแบ่งออกเป็นขั้นเตรียมประถม หรือ *cycle préparatoire* 1 ปี ประถมศึกษาขั้นต้น (*cycle élémentaire*) 2 ปี และประถมศึกษาชั้นกลาง (*cycle moyen*) 2 ปี

นักเรียนจะจบชั้นประถมศึกษาเมื่อมีอายุ 11 ปี หลักสูตรในชั้นนี้ประกอบด้วย การอ่านเขียน ภาษาฝรั่งเศส คณิตศาสตร์ และวาดเขียน ตลอดจนทั้งวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ พลศึกษา ฯลฯ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1969 รัฐบาลใช้วิธีการที่เรียกว่า tiers - temps ซึ่งหมายถึงการทำให้ โรงเรียนใช้เวลาประมาณ 1 ใน 3 ของเวลาเรียนสอนวิชาที่เรียกว่า activité d' éveil หรือ "วิชาการกระตุ้น" สติปัญญาควบคู่กับพลศึกษา แต่ยังมีปัญหาเรื่องครูประถม หรือ instituteur (instructor) ที่ยังสอนด้วยวิธีนี้ไม่เป็นจึงต้องมีการฝึกอบรมเป็นประจำ ความมุ่งหมายของ โรงเรียนประถม คือ การพัฒนาเด็กให้รู้จักสังเกต มีจินตนาการ และมีสุขภาพพลานามัยดี (Bonne Santé) ควบคู่กันไป

โรงเรียนประถมที่กล่าวมาข้างต้นเรียกว่า école normale ในระดับนี้ยังมีโรงเรียนเปิดสอนคู่กันไปอีกด้วย สำหรับเด็กพิการทั้งทางร่างกายและจิตใจหรือที่ไม่อาจเรียนร่วมกับเด็กอื่นได้ เรียกว่า école spécial

มัธยมศึกษาตอนต้น เหมือนเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นการเรียนวิชาสามัญทั่วไป ไปด้วยการเรียนวิชาเฉพาะในโรงเรียนมัธยมนั้น มีชั้นการศึกษาที่เรียกว่า "intermédiaire school period" ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ระดับแรกเป็นระดับการเรียนวิชาสามัญทั่วไป (Tranc common) คือ ชั้นมัธยม 6 และ 5 ระดับนี้เรียก cycle d' observation เพื่อให้ให้นักเรียนได้ทดลองเรียนวิชาต่าง ๆ ทั้งหมด ระดับต่อไปเป็นระดับที่จะ "ชี้แนะ" (direct) ว่านักเรียนควรเรียนต่อใน สาขาการเรียนสายวิทยาศาสตร์หรือศิลปศาสตร์ ระดับนี้เรียกว่า cycle d' orientation คือชั้น มัธยม 4 และ 3 จุดมุ่งหมายของการศึกษาระดับนี้คือ การทบทวนและเพิ่มเติมความรู้ที่ได้รับ มาแล้ว และเพื่อจะแนะนำวิชาใหม่ๆ ให้แก่เยาวชน เป็นต้นว่า มนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ พลศึกษา วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ ฯลฯ ในชั้นนี้เด็กอาจจะเลือกเรียนเป็น แผนก คือ

1. Section classique ซึ่งหนักไปทางการศึกษาภาษาโบราณ เรียนภาษาละตินและกรีก ตลอดจนทั้งวิชาสามัญอื่น ๆ

2. Section modern ซึ่งหนักในการศึกษาภาษาสมัยใหม่ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

- 2.1 เรียนภาษาฝรั่งเศสและภาษาต่างประเทศ 2 ภาษา (ในชั้นปีที่ 4) และวิชาสามัญทั่วไป (modern I)

- 2.2 เรียนภาษาต่างประเทศ 1 ภาษาและเรียนวิชาด้านวิชาชีพประเภทต่าง ๆ (modern II) ควบคู่กันไป

การศึกษาระดับมัธยมต้นเรียกว่า "first cycle" หรือ le premier cycle du second degré หลังจากการปฏิรูปในปี ค.ศ. 1959 มีบทกำหนดว่า การเข้าชั้นที่เรียกว่า cycle d'

observation นั้น ไม่ได้หมายความว่า จะเข้าเรียนได้หมดทุกคน นักเรียนโรงเรียนประถมเอกชนทุกคนจะต้องสอบเข้าแต่นักเรียนจากโรงเรียนประถมของรัฐที่ได้อนุญาตจากคณะกรรมการการศึกษาจังหวัด (commission départementale) มีประวัติการเรียนดีเข้าเรียนมัธยมต้นได้เลย แต่ถ้าเป็นโรงเรียนที่ไม่ได้รับอนุญาตจะต้องสอบเข้าก่อน

มัธยมต้นแบ่งออกเป็น 3 สาย แต่ไม่เหมือนการแบ่งสายการเรียนของอังกฤษหรืออเมริกา เพราะวิชาเรียนในแต่ละชั้นจะมีวิชาหลักเหมือนกัน เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1968 กล่าวคือ Section I และ II มีวิชาหลักสามัญทั่วไปเหมือนกัน ต่างกันในวิชาสอน Section I มีลักษณะเหมือน lycée แบบเดิม มีครูเฉพาะวิชา Section II สำหรับนักเรียนประเภท "shorn lamb" จากโรงเรียนประถม จัดการสอนโดยมีครูประจำ 2-3 คน ซึ่งสอนวิชาทั้งหมดเหมือนในโรงเรียนประถม ต่อมา Section III หรือที่รู้จักกันว่าเป็น "transition class" หรือ classe de transition นั้น มีขึ้นแทน classes de fin études แบบเก่า ซึ่งเป็นชั้นสุดท้ายก่อนได้ประกาศนียบัตร certificat d'études premier นักเรียนในสายการเรียนนี้จะมีการเรียนภาคปฏิบัติ 2 ปี ซึ่งอาจจบในตัวเอง หรือเป็นทางให้เรียนต่อสายอาชีพในระดับต่อไป นักเรียนส่วนมากที่เข้าสายนี้มักจะมีผลการเรียนต่ำ จึงต้องเรียนพิเศษและต้องทวนวิชาในวิชาที่อ่อนโดยอาจารย์หรือครูพิเศษ เพื่อให้สามารถเรียนทันนักเรียนคนอื่นในชั้นมัธยม 6 และ 5 ได้ หากยังไม่สามารถเรียนได้อีกก็ต้องเรียนทวนวิชาต่อไป การปฏิบัติก่อนปี ค.ศ. 1971 ให้นักเรียนเรียนต่อมัธยมศึกษาได้โดยให้เรียนวิชาภาคปฏิบัติ (pratiques) รวมทั้งวิชาเตรียมอาชีพหรือ préprofessionnel ต่อมากฎหมายการศึกษาฉบับปี ค.ศ. 1971 กำหนดให้นักเรียนเหล่านี้เรียนในโรงเรียนเทคนิคหลักสูตรระยะสั้น ซึ่งจะเข้าเรียนในโรงเรียนนั้นโดยตรงหรือผ่านชั้นเตรียม 1 ปีก็ได้

เมื่อจบชั้นที่ 4 ของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นจะมีการสอบรับประกาศนียบัตรมัธยมต้นหรือ brevet d'études du premier cycle ซึ่งวัดผลการเรียนวิชาสามัญสำหรับนักเรียนที่ต้องการออกจากโรงเรียน แต่ที่สำคัญกว่าคือ "คณะกรรมการแนะแนว" หรือ ONISEP ในภาษาฝรั่งเศส หรือ NOEVG ในภาษาอังกฤษ (national organization for educational and vocational guidance) ซึ่งจะพิจารณาว่านักเรียนที่จะจบมัธยมต้นนี้อาจจะเรียนต่อไป หรือควรเลิกเรียน โดยวิเคราะห์จากความต้องการของผู้ปกครอง รายงานของครูรวมทั้งประวัติการเรียน หากผู้ปกครองกับคณะกรรมการมีความเห็นขัดแย้งกัน คณะกรรมการจะให้นักเรียนลองสอบวิชาที่ตนเลือกก่อนเพื่อดูผลการเรียนประกอบการพิจารณาต่อไป

สำหรับโรงเรียนประเภท cours complémentaires ซึ่งเป็นโรงเรียนเทียบได้กับโรงเรียนประถมปลายสายอาชีพ สอนหลักสูตรมัธยมแต่ใช้ครูประถมสอน และนักเรียนที่จบแล้วออกไปทำงานหรือไปเรียนต่อ เช่น ในโรงเรียนฝึกหัดครู (école normale) โรงเรียน

ประเภทนี้ได้รับการปรับปรุงในปีค.ศ.1959 ให้เป็นวิทยาลัยมัธยมศึกษาแผนกทั่วไป (Colleges d'enseignement général หรือ CEG) มีการสอนวิชา Modern II และชั้นเรียน "transition class" หรือชั้นเรียน "ภาคปฏิบัติ" ด้วย ในปี ค.ศ. 1962 ผลของโครงการ Fouchet Plan ทำให้มีการตั้งวิทยาลัยมัธยมศึกษาตอนต้นแบบประสม (Colleges d'enseignement secondaire หรือ CES) ขึ้นแทนโรงเรียนมัธยมแบบเก่า คือโรงเรียน lycée โรงเรียนแบบนี้เปิดสอนวิชาทั้ง 3 section ที่กล่าวมาแล้ว คือ ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 นักเรียนมัธยมต้นทุกคนจะต้องเรียนวิชาช่าง (technologie) อย่างน้อย 1 วิชา แต่ทางปฏิบัติยังไม่สามารถทำได้หมดทุกโรงเรียน เนื่องจากความไม่พร้อมด้านครุ เครื่องมือ และสถานที่

มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ "second cycle" (2 cycle) ใช้เวลาเรียนทั้งหมด 3 ปี ในภาคปกติแต่มีหลักสูตรระยะสั้น 2 ปี โรงเรียนมัธยมปลายหลักสูตรระยะสั้น มีวิชาที่สอนด้านวิชาชีพระดับสูงในโรงเรียน 1 ปี หรือมีภาคฝึกปฏิบัติกับบริษัทห้างร้าน หรือฝึกปฏิบัติในโรงเรียนพิเศษเฉพาะ เมื่อเรียนจบหลักสูตรจะได้รับประกาศนียบัตรการศึกษาวิชาชีพ (brevet d'étude professionnelle - BEP) ในปัจจุบันการสอนหลักสูตรระยะสั้นนี้ มีสอนในโรงเรียนสอนวิชาชีพ (college d'enseignement technique - CET) ซึ่งกำลังอยู่ระหว่างการปรับปรุง

โรงเรียนสอนวิชาชีพประเภทนี้เป็นโรงเรียนคู่ขนานกับ lycée technique หรือโรงเรียน lycée แบบสามัญ อันมีหลักสูตร 3 ปี อย่างไรก็ตามคนก็ยังนิยม lycée มากกว่าการเรียนด้านวิชาชีพ

หลักสูตรโรงเรียนมัธยมปลายใน lycée ใช้เวลาเรียน 3 ปี มีทั้งหมด 5 ประเภทในชั้นเรียนปีที่ 2 ได้แก่ (A) ปรัชญา - วรรณคดี (B) เศรษฐศาสตร์และสังคม (C) คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์กายภาพ (D) คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และ (E) คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี วิชาอื่น ๆ จะเป็นวิชาสำหรับรับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลายทางเทคนิค (baccalauréat de technicien) ส่วนโปรแกรม A - E นั้น เมื่อจบแล้วจะได้ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย (baccalauréat) อย่างไรก็ตาม ผู้ได้ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลายทุกชนิดสามารถเข้าเรียนต่อในสถาบันการศึกษาชั้นสูงได้ แต่ต้องสอบเข้าอีกครั้งหนึ่ง

ในชั้นเรียนปีแรกของมัธยมศึกษาตอนปลาย มีสายการเรียน 4 สาย คือ

1. สายภาษาและวรรณคดี หรือ literary สอนเน้นด้านภาษาโบราณและสมัยใหม่
2. สายศิลปศาสตร์สมัยใหม่ หรือ modern เหมือนสายแรก แต่มีวิชาทางเศรษฐศาสตร์และสังคมด้วย
3. สายวิทยาศาสตร์ สอนเน้นคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์กายภาพ โดยอาจรวมกับวิชาในทางวรรณคดีหรือวิทยาศาสตร์แขนงอื่น

4. สายเทคนิคและอุตสาหกรรม เป็นการเตรียมตัวเข้าทำงานทางอุตสาหกรรมและ เทคโนโลยีสำเร็จแล้วอาจได้ baccalauréat เหมือนสายอื่นหรือ baccalauréat de technicien ก็ได้ ขึ้นอยู่กับรายวิชาที่เลือกเรียนเป็นส่วนใหญ่

นอกจากวิชาเฉพาะดังกล่าวแล้ว ยังมีวิชาสามัญที่เรียนเหมือนกันหมดได้แก่ ภาษา ฝรั่งเศส ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 1 ภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ พลศึกษา และยังมีวิชาเลือกทางด้านดนตรีและงานฝีมือเป็น วิชาเสริมด้วย

ชั้นสุดท้ายของระดับมัธยมปลาย เรียกว่า terminal class ยังคงมีการแบ่งแยกรายวิชา เฉพาะเหมือน 2 ปีแรก แต่มีวิชาบังคับคือ ปรัชญา ภาษาฝรั่งเศส ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ภาษาต่างประเทศ 1 ภาษา คณิตศาสตร์ และพลศึกษา ตลอดจนมีวิชาเลือก ต่าง ๆ อีกมาก แต่เดิมนักเรียนนิยมเรียนสายสามัญเพราะเข้าเรียนต่อในสถาบันอุดมศึกษาได้ง่าย ขึ้น ปัจจุบันเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้สายการเรียน section (C) ซึ่งเป็น วิทยาศาสตร์กายภาพเป็นที่นิยมทั้งของนักเรียนและผู้ปกครอง และครูมักจะแนะนำให้นักเรียนที่ เรียนดีเรียนสายการเรียนนี้มากขึ้น

นอกจากนี้ยังมี “โรงเรียนฝึกหัดครู” หรือ école normale ซึ่งความจริงแล้วเป็นการ ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื่องจากมีวิชาต่าง ๆ เหมือน Lycée ต่อด้วยการฝึกเตรียม วิชาชีพอีก 2 ปี หลังจากที่ได้รับ baccalauréat แล้ว แต่ผู้บริหารการศึกษาของฝรั่งเศสจะไม่เน้น เป็นการมัธยมศึกษา โดยอ้างว่ามีมาตรฐานต่ำกว่า lycée และมักกล่าวว่าโรงเรียนฝึกหัดครูนี้จะ ต้องเลิกกันไป แต่ความจริงแล้วปรากฏว่ามีการปฏิรูปการฝึกหัดครูมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1968 เป็นต้นมา และวิชาการเรียนก็มีเรียนในมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษามากขึ้น ในช่วง ทศวรรษที่ 1960 โรงเรียนฝึกหัดครูเป็นหัวแรงใหญ่ที่ช่วยผลิตครูให้โรงเรียนประถมศึกษาและ มัธยมศึกษา นักเรียนส่วนมากเป็นครูประถมมาเรียนเพิ่มวุฒิชัยระดับวิทยฐานะ แต่แนวโน้ม ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนฝึกหัดครูจะเน้นการเรียนระดับหลัง baccalauréat และให้บริการฝึกอบรมระหว่างปฏิบัติงานให้แก่ครูโรงเรียนประถมเป็นการเฉพาะมากขึ้น

สถาบันในระดับมัธยมปลายอีกประเภทหนึ่งได้แก่ “ชั้นเตรียมตัวสำหรับเข้าเรียน สถาบันอุดมศึกษาแบบโรงเรียนชั้นสูง” หรือ class préparatoires pour les grandes écoles ซึ่งเป็นการเตรียมตัวสอบแข่งขันในช่วงอายุ 20 หรือ 21 ปีหลังจากสอบผ่าน baccalauréat ชั้น เตรียมตัวนี้เป็นชั้นที่กวัดวิชาอย่างหนักในโรงเรียน lycée ที่มีชื่อเสียงบางแห่งตามเมืองศูนย์กลาง ต่าง ๆ ในฝรั่งเศส เพื่อเข้าเรียนในโรงเรียนชั้นสูงซึ่งเป็นโรงเรียนเฉพาะทาง ได้แก่ ทหาร ตำรวจ ศิลปะ หรือวิชาชีพชั้นสูง เป็นต้น

อุดมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ สถาบันเทคโนโลยีแห่งมหาวิทยาลัย (Institut Université de technologie) สถาบันอุดมศึกษาแบบโรงเรียนชั้นสูง (Les grandes écoles) และมหาวิทยาลัย (Université)

การจะเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสนั้น ผู้สมัครจะต้องได้ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย (baccalauréat) ในระยะ 2 ปีแรกจะต้องเรียนกลุ่มวิชาเฉพาะ ประมาณ 600 ชั่วโมงต่อปีถ้าหากว่านักเรียนสอบผ่านการสอบทุกครั้งใน 2 ปี จะได้รับประกาศนียบัตรเทียบเท่าอนุปริญญา (DEUG) หรือ (Diplome d'Etudes Universitaires Générales) ซึ่งจะทำให้เขาสามารถเข้าเรียนต่อไปจนจบปริญญาตรี (License) ในปีที่ 3 หรือ 4 แล้วอาจเรียนต่อระดับ 2 (2 cycle)

ปริญญาในระดับที่ 2 นี้ เป็นชั้นปริญญาโท หรือ Maitress Degree อย่างไรก็ตามหลังจากได้ DEUG แล้ว นักศึกษาอาจได้รับปริญญาบัตรที่เรียกว่า License Degree การเรียนปีที่ 2 จะทำให้ได้รับปริญญาโท และหลังจากนั้นอีก 1 ปี จะได้รับ D.E.A. (Diplome d'Etudes Approfondies) หรือ D.E.S.S (Diplome d'Etudes Supérieures Spécialises)

โปรแกรมการเรียน D.E.A. ในแต่ละมหาวิทยาลัยนั้นจะต่างกัน โปรแกรมการเรียนจะถูกจัดตามสาขาวิชาที่เลือกไว้ โดยความตกลงของอาจารย์ซึ่งตกลงจะเป็นที่ปรึกษาแนะนำงานวิจัย "ขั้นเริ่มแรก" (preliminary research work) และเพื่อที่จะได้รับ D.E.A. นักศึกษาจะต้องสอบผ่านวิชาต่าง ๆ ต่อหน้าคณะกรรมการ และทำรายงานต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาและงานวิจัยให้เสร็จภายใน 1 ปี งานวิจัยนี้ เป็นงานเริ่มแรกของวิทยานิพนธ์สำหรับปริญญาเอกที่เรียกว่า 3rd cycle Doctorate Degree (เทียบเท่าปริญญาเอก Ph.D. ของสหรัฐอเมริกา) และการสอบผ่าน D.E.A. เป็นเกณฑ์บังคับสำหรับการได้รับอนุญาตให้ทำวิทยานิพนธ์สำหรับ 3rd cycle Doctorate Degree ในบางกรณีงานวิจัยนี้กินเวลา 1-3 ปี

สำหรับการทำปริญญาเอกแบบ "Doctorat D'Etat" นั้น จะต้องทำวิทยานิพนธ์ซึ่งโดยทั่วไปเริ่มหลังจาก 3rd cycle Doctorate Degree ซึ่งถ้าหากนักศึกษาเปลี่ยนหัวข้อวิทยานิพนธ์ใหม่จะต้องใช้เวลาเรียนนานยิ่งขึ้น ดังนั้น การทำวิทยานิพนธ์ของ Doctorat D'Etat จึงมักกินเวลาอย่างน้อย 5 ถึง 10 ปี หรือมากกว่านั้น ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาเฉพาะที่เรียน ดังนั้นปริญญาแบบนี้จึงมักได้รับหลังจากได้ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ประมาณ 12-15 ปี และปริญญานี้เป็นปริญญาสูงสุดของมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศส

การสอบวิทยานิพนธ์นั้นมีคณะกรรมการสอบเรียกว่า "The Examination Board" จัดตั้งโดยอธิการบดีมหาวิทยาลัย ประกอบด้วยอาจารย์อย่างน้อย 3 ท่าน ซึ่ง 2 คนในจำนวนนี้ต้องมาจากมหาวิทยาลัยที่วิทยานิพนธ์นั้นทำขึ้น อธิการบดีจะจัดให้มีการวิพากษ์วิจารณ์วิทยา

นิพนธ์หลังจากมีรายงาน 3 ฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นของอธิการบดีเอง อีก 2 ฉบับมาจากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษา

สำหรับนักศึกษาที่ได้รับปริญญาจากโรงเรียนวิศวกรรมชั้นสูง (Ecoles d'ingénieurs) คือเรียนระดับปริญญาเอกทางด้านวิศวกรรม (Docteur Ingénieur) โดยมีสถานภาพเท่ากับนักเรียนที่กำลังเตรียมตัวทำวิทยานิพนธ์ 3rd cycle Doctorate Degré

สถาบันอุดมศึกษาอีกประเภทหนึ่งคือ สถาบันเทคโนโลยีแห่งมหาวิทยาลัย (Université Institutes de Technologie หรือ I.U.T.) สถาบันนี้เพิ่งจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณ 15 ปีมาแล้วเพื่อที่จะฝึกฝนช่างเทคนิคระดับสูง สถาบันเหล่านี้ตั้งอยู่ในมหาวิทยาลัย นักศึกษาของสถาบันจบการศึกษาแล้วจะได้รับ D.U.T. (Diplome Universitaire de Technologie)

การจะเข้าเรียนในสถาบันเทคโนโลยีแห่งมหาวิทยาลัยนี้ ผู้สมัครจะต้องได้ประกาศนียบัตร หรือปริญญาทางเทคนิค จากโรงเรียนเทคนิค เกณฑ์การเข้าเรียนได้แก่คะแนนจากโรงเรียนมัธยมและการสอบสัมภาษณ์ของคณะกรรมการคัดเลือกที่ตั้งขึ้นเป็นพิเศษ การเรียนใช้เวลา 2 ปี ประมาณ 960 ชั่วโมงต่อปี โปรแกรมการเรียนมีลักษณะเฉพาะดังนี้

- โปรแกรมการเรียนเป็นโปรแกรมระดับชาติร่วมกับวงการอุตสาหกรรม
- ครูที่สอนเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ครูผู้ชำนาญในสาขาวิชาเฉพาะ ผู้บริหาร

งานที่มีความชำนาญ วิศวกรจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน

- หลักสูตรมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตลอดงานฝึกปฏิบัติภายใต้การแนะนำปรึกษาและการฝึกงานในโรงงานในระหว่างการเรียนปีที่ 2

การจะให้ปริญญา D.U.T. นั้น จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการพิเศษ ซึ่งประกอบด้วยครูและนักวิชาชีพ คณะกรรมการนี้จะพิจารณาจากคะแนนและระดับผลการเรียนของนักศึกษา วัตถุประสงค์ของ D.U.T. คือ การฝึกคนให้สามารถทำงานประกอบอาชีพได้อย่างดี แต่นักศึกษาที่ได้ปริญญา D.U.T. น้อยคนซึ่งได้รับคำยินยอมจากคณะกรรมการพิเศษแล้วจะสามารถเข้าเรียนต่อในปริญญาระดับ 2 หรือปริญญาโทในมหาวิทยาลัย หรือคณะวิศวกรรมศาสตร์บางแห่งได้เพราะถูกมองเป็นสายอาชีพไม่ใช่สายวิชาการ

สำหรับสถาบันอุดมศึกษาที่สำคัญควรกล่าวถึงอีกประเภทหนึ่ง คือ สถาบันอุดมศึกษาแบบโรงเรียนชั้นสูง (Grandes Ecoles) สถาบันประเภทนี้มีการคัดเลือกนักเรียนประเภท "หัวกะทิ" เข้ามาเรียนในสถาบัน โรงเรียนชั้นสูงนี้มีเกียรติภูมิสูงมากในสังคม และสามารถผลิตผู้บริหารระดับสูงสำหรับหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนได้อย่างดี โรงเรียนชั้นสูงที่รู้จักกันแพร่หลายมีชื่อเสียงดีได้แก่ สถานศึกษาเอกชนซึ่งผลิตผู้บริหารระดับสูงสำหรับธุรกิจ (HEC หรือ ESSEC) หรือโรงเรียนชั้นสูงทางวิทยาศาสตร์และวรรณคดีของรัฐ ได้แก่ โรงเรียนโปลีเทคนิค โรงเรียน

ฝึกหัดครูชั้นสูง สถาบันวิศวกรรมโยธาแห่งชาติ และโรงเรียนทหารเหล่าต่าง ๆ ทั้งทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนการปกครองแห่งชาติ (The National Administration School – ENA : Ecole National Administration ในภาษาฝรั่งเศส) ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1945 ผลิตข้าราชการพลเมืองระดับสูง สถาบันอุดมศึกษาประเภทนี้มีอิทธิพลและเกียรติภูมิสูงมากขึ้นทุกขณะ เพราะผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนชั้นสูงมีตำแหน่งการงานสูงในประเทศ โรงเรียนชั้นสูงนี้มีหลักสูตรเทียบเท่าปริญญาตรี โท หรือเอก แล้วแต่สาขา วิชา และหลักสูตรที่เปิดสอน

ในปี ค.ศ. 1976 – 1977 มีนักศึกษาในมหาวิทยาลัย 812,434,000 คน เรียนอยู่ในคณะอักษรศาสตร์และมนุษยศาสตร์มากที่สุดถึง 253,447,000 คน รองลงมาคือ แพทยศาสตร์มี 147,716,000 คน และมีนักศึกษาในโรงเรียนชั้นสูง 18,988,000 คน ในจำนวนนี้ร้อยละ 49 อยู่ในระดับ 2 ปีแรกของการเรียน หรือ 1st cycle ร้อยละ 35 เรียนอยู่ในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท หรือ 2^{icmc} cycle และร้อยละ 16 เรียนระดับปริญญาเอก หรือ 3^{icmc} cycle จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาของฝรั่งเศสมีพัฒนาการมาเป็นลำดับและมีเอกลักษณ์ของตนเอง ต่างไปจากประเทศอื่นในยุโรป

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของทวีปยุโรป จะเห็นได้ว่ามีพัฒนาการยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ แผ่นดินที่เป็นทวีปยุโรปในปัจจุบันเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรใหญ่ ๆ ในอดีตที่มีความรุ่งเรืองมากและเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมโลก อาทิ กรีก โรมัน อังกฤษ และฝรั่งเศส จากความรุ่งเรืองทางภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ที่สะสมสืบทอดมาหลายต่อหลายรุ่น ทำให้ยุโรปกลายเป็นศูนย์กลางขององค์ความรู้ศิลปวิทยาการและวิชาการแขนงต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องมายาวนาน

อาณาจักรกรีกนั้นเป็นจุดกำเนิดด้านภูมิปัญญา แนวคิดความรู้ด้านปรัชญา ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วรรณคดี คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ และวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อ คติธรรมอันเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตได้ส่งต่อองค์ความรู้เหล่านี้ให้แก่อาณาจักรโรมันซึ่งเรืองอำนาจขึ้นในขณะที่อาณาจักรกรีกเริ่มเสื่อมอำนาจ โรมันซึ่งมีความเข้มแข็งในด้านการรบ ความมีระเบียบวินัย ความอดทน กล้าหาญ และคุณธรรมอันเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตอย่างมีกฎเกณฑ์ เมื่อผสมผสานกับภูมิปัญญาด้านอักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิชาการแขนงต่าง ๆ ที่รุ่งเรืองมาก่อน ทำให้โรมันกลายเป็นศูนย์กลางของวิชาการด้านต่าง ๆ มากมายตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ต่อเนื่องมาจนถึงยุค

ประวัติศาสตร์ตอนต้น นับว่ายาวนานร่วมพันปี และภายหลังจากที่อาณาจักรโรมันล่มสลายแล้ว ความเจริญรุ่งเรืองด้านวิชาการต่าง ๆ ได้กระจายออกไปสู่แผ่นดินยุโรปในปัจจุบัน ทำให้องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่สั่งสมมานานได้แพร่สะพัดออกไปอย่างกว้างขวาง เมื่อยุโรปมีการรวมชาติและแยกตัวออกไปเป็นประเทศต่าง ๆ ก็มีการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งด้านการค้าขาย การศาสนา และการศึกษา ทำให้วิชาความรู้ต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนและผสมผสานกันมากขึ้น ก่อให้เกิดการพัฒนาศาสตร์ต่าง ๆ ออกไปอีกอย่างกว้างขวาง

อิทธิพลที่มีผลต่อการศึกษา ก่อให้เกิดการพัฒนาด้านภูมิปัญญาที่สำคัญประการหนึ่งในประวัติศาสตร์การศึกษาของยุโรปก็คือ ศาสนา โดยเฉพาะคริสตศาสนามีบทบาทอย่างมากในการให้การศึกษาแก่คนยุโรปในยุคนั้น คณะนักบวชทั้งบาทหลวงและมิชชันนารีมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้รู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ เข้าใจชีวิต ความเชื่อ และความเลื่อมใสในศาสนาและองค์พระผู้เป็นเจ้า มีการตั้งโรงเรียนเพื่อสอนผู้ที่จะเป็นบวชเป็นพระ และขยายผลไปสอนวิชาการแขนงต่าง ๆ รวมทั้งสอนประชาชนทั่วไปด้วยในเวลาต่อมา ศาสนาคริสต์จึงมีบทบาททั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวยุโรปในยุคนั้นเป็นอันมาก

เมื่อศาสนาเริ่มมีบทบาทมากขึ้นทำให้เกิดความขัดแย้งกันทั้งทางด้านความคิดและการเมือง ส่งผลให้เกิดมีนักคิด นักเขียนขึ้นมา นักปราชญ์หลายท่านเผยแพร่แนวความคิดให้กระตุ้นให้มีการใช้เหตุผลและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันมากขึ้นมากกว่าใช้เพียงความเชื่อความศรัทธาอย่างที่เคยมีมา มีการรวมกลุ่มกันตั้งเป็นโรงเรียนสอน มีการอภิปรายถกเถียงเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาสังคม และการเมืองกันมาก เมื่อมีการพิมพ์เกิดขึ้นจึงได้รวบรวมแนวคิดเหล่านั้นตีพิมพ์รวมเล่มกลายเป็นตำราใช้เรียนกันในสถาบันการศึกษาทั่วยุโรป อีกทั้งมีการฟื้นฟูศิลปวิทยาการอันเคยรุ่งเรืองทางภูมิปัญญาของชาวกรีกและโรมัน นำกลับมาศึกษากันใหม่อย่างเห็นคุณค่า มีการตีความและเสนอมุมมองให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และวิถีชีวิตใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น และได้รวบรวมจัดพิมพ์เผยแพร่ออกไป ทำให้มีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง แนวความคิดทางปรัชญา ตรรกศาสตร์ วรรณคดี และภาษาศาสตร์หลายเรื่องยังคงใช้กันจนถึงปัจจุบัน

เมื่อประเทศยุโรปมีความมั่งคั่งเป็นปึกแผ่น และมีเสถียรภาพมากขึ้น จึงมีแนวคิดในการแสวงหาความรู้ใหม่มากขึ้น การเดินทางออกสำรวจดินแดนทำให้ได้รับประสบการณ์ใหม่ อีกทั้งได้พบแผ่นดินใหม่ ซึ่งเรียกว่า โลกใหม่ ทำให้ขยายวิชาความรู้จากยุโรปยังโลกใหม่ได้กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะประเทศอังกฤษกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจในยุโรปยุคนั้น เมื่อมีอำนาจเหนือดินแดนในโลกใหม่ ชาติใดก็ได้้นำรูปแบบการศึกษา รวมทั้งแนวคิด ความเชื่อ ภาษา วัฒนธรรม และแบบแผนการดำเนินชีวิตไปเผยแพร่ยังดินแดนที่ตนเข้าไปปกครอง ด้วยเหตุนี้เอง 2 ประเทศดังกล่าวจึงเป็นต้นแบบของวัฒนธรรมและการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ใน

ภูมิภาคอื่นทั่วโลก ทำให้ประเทศที่เคยปกครองมีรูปแบบการศึกษา วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และศาสนาเหมือนกับอังกฤษและฝรั่งเศสราบเท่าทุกวันนี้

กล่าวโดยรวมได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา และการจัดการศึกษาของประเทศในทวีปยุโรปนั้น มีอิทธิพลมาจากความเชื่อทางศาสนา อารยธรรมของกรีกและโรมัน การเมือง การแข่งขันกันทางแสนยานุภาพ การแสวงหาดินแดนโพ้นทะเลเพื่อแหล่งวัตถุดิบ การพาณิชย์ และการเผยแพร่ศาสนา มีผลให้การศึกษาระบบของทวีปยุโรปขยายตัวออกไปทั้งในทวีปและนอกทวีปยุโรป อีกทั้งเป็นต้นแบบของการจัดการศึกษาให้ประเทศต่าง ๆ ที่ตนไปปกครองในหลาย ๆ ทวีปดังที่กล่าวมา รูปแบบการศึกษา แนวคิด องค์ความรู้ และมวลสรรพวิทยาการต่าง ๆ ยังคงมีรากฐานสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

คำถามท้ายบท

1. ประวัติศาสตร์ของยุโรปมีพัฒนาการมายาวนาน และเป็นต้นแบบของการศึกษาในภูมิภาคอื่นด้วย ขอให้อภิปรายเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับจุดกำเนิดของการศึกษาในยุโรปว่ามีความเป็นมาจากสาเหตุใดบ้าง
2. จงอภิปรายและให้เหตุผลเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะสำคัญทางการศึกษาของกรีกว่าเป็นอย่างไรมาพอสังเขป
3. จงอธิบายลักษณะเด่นทางการศึกษาของโรมันว่าเป็นอย่างไรมาพอสังเขป
4. จงเปรียบเทียบลักษณะสำคัญทางการศึกษาของกรีกและโรมันในประเด็นที่สำคัญพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน
5. จงวิเคราะห์และยกตัวอย่างสิ่งที่กรีกทิ้งไว้เป็นมรดกทางอารยธรรมให้แก่ชาวโลกว่ามีอะไรบ้าง
6. จงวิเคราะห์และยกตัวอย่างสิ่งที่โรมันทิ้งไว้เป็นมรดกทางอารยธรรมให้แก่ชาวโลกว่ามีอะไรบ้าง
7. คริสตศาสนามีบทบาทอย่างมากต่อสังคมยุโรปในยุคแรกจนถึงยุคกลาง จงวิเคราะห์ถึงบทบาทของศาสนาและผลที่มีต่อการศึกษาว่ามีอะไรบ้างที่สำคัญ
8. ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในยุโรปคืออะไร จงอธิบายถึงสาเหตุที่มา และผลที่เกิดขึ้นที่มีต่อการศึกษาของยุโรปในยุคนั้น
9. พัฒนาการที่สำคัญของประวัติศาสตร์การศึกษาในประเทศอังกฤษมีอะไรบ้าง จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน

10. พัฒนาการที่สำคัญของประวัติศาสตร์การศึกษาในประเทศฝรั่งเศสมีอะไรบ้าง
จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน

บรรณานุกรม

- กวี จรรยาโรจน์, หลวง. ประวัติการศึกษา. พระนคร : แพร์พิทยา, 2512.
- กิติมา ปรีดีคิลก. ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประเสริฐการพิมพ์, 2520.
- จ้านง ทองประเสริฐ. ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง. กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจ, 2518.
- เจริญ ไชยชนะ. ประวัติศาสตร์สากล. พระนคร : เกษมบรรณกิจ, 2513.
- _____. ประวัติศาสตร์สากลสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, 2517.
- ชนิดา รัชย์พลเมือง. การศึกษาในระบบโรงเรียนเปรียบเทียบ I : การศึกษาในโลกตะวันตก.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยกลาง ค.ศ. 476 - 1453. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พระนคร, 2520.
- ทองทิมาฯ ทองใหญ่, มจ. ประวัติศาสตร์ประเทศกรีก. พระนคร : โรงพิมพ์
กรุงเทพมหานคร, 2479.
- ทอมป์สัน, เจ. เอ็ม. ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. 1494 - ค.ศ. 1789. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา
พานิช, 2512.
- ธิดิมา พิทักษ์ไพรวิน. ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- นันทา โชติกะพุกกะนะ. ประวัติศาสตร์ยุโรปคริสต์ศตวรรษ 19 - 20. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519.
- น้ำเงิน บุญเปี่ยม. ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยกลาง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2519.
- ปิ่น มาลากุล, ม.ล. ประวัติการศึกษาต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2508.
- เปลื้อง ณ นคร. ประวัติการศึกษากับประวัติลัทธิการศึกษาและการศึกษาแห่งประเทศไทย.
พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2500.
- มัทนี รัตนิน. ประวัติศาสตร์อารยธรรมกรีกโบราณและปรัชญากรีกที่สำคัญ. พระนคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507.
- แมคเนลล์, วิลเลียม เอช, (เรียบเรียง). ประวัติศาสตร์โลก. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

- ลักษณะเลิศ ช่างกูร, ม.จ. ประวัติศาสตร์สากล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น
กรมการปกครอง, 2518.
- วิจิตรวาทการ, หลวง(เรียบเรียง). ศาสนาสากล. พระนคร : โรงพิมพ์ ส. ชรรณภักดี, 2494.
- สมคิด ศรีสิงห์. ประวัติศาสตร์ยุโรปคริสต์ศตวรรษที่ 19-20. พิชญโลก,
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.
- สังวร พิชเชนทรโยธิน. ประวัติการศึกษาตะวันตก. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สิริ เปรมจิตต์. ประวัติศาสตร์โลก. พระนคร : โรงพิมพ์ ส. ชรรณภักดี, 2500.
- สุรินทร์ สรสิริ. "ประวัติการศึกษาของประเทศตะวันตก" มิตรครู. 21, 5-(15 มี.ค. 22)
_____ "ประวัติการศึกษาของประเทศตะวันตก" มิตรครู. 21, 6-(31 มี.ค. 22)
- สุรี พงษ์จันทร์. ประวัติศาสตร์ยุโรปคริสต์ศตวรรษที่ 15-18. พิชญโลก : คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522.
- สิทธา พินิจภูวนล. ประวัติวรรณคดีฝรั่งเศส. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทย. สหราชอาณาจักร (The Great Britain).
กรุงเทพฯ : มปท., 2541.
- สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย. ประเทศฝรั่งเศส. กรุงเทพฯ : มปท., 2541.
- สถานเอกอัครราชทูตเยอรมันประจำประเทศไทย. เยอรมันวันนี้. กรุงเทพฯ : มปท., 2541.
- อนุমানราชชน, พระยา. ประวัติศาสตร์โลกสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ : จักรานุกูลการพิมพ์,
2515.
- Barnard, H.C. *The French Tradition in Education*. Cambridge : Cambridge
University Press, 1982.
- Boyd, William. *The History of Western Education*. 11 th ed. London : Adam and
Charles Black, 1975.
- Burckardt, Jakob. *The Civilization of the Renaissance in Italy*. New York :
A+C Boni, 1935.
- Bury, J.B.A. *History of Greece to the Death of Alexander the Great*. London :
Macmillan, 1972.
- Cary, M. *Life and thought in the Greek and Roman World*. London : Methew,
1971.
- Cook, T.G. *The History of Education in Europe*. London : Methew, 1974.

- Curtis, S.T. **History of Education in Great Britain.** London : Tutorial University Press, 1948.
- Drazin, Nathan. **History of Jewish Education from 515 B.C.E. to 220 C.E.** Baltimore : Johns Hopkins University , 1970.
- Gabriel, Astrik L. **The College System of Fourteenth - Century Universities.** Notre Dame : University of Notre Dame, 1970.
- Laurie, S.S. **Historical Survey of Pre - Christain Education.** New York. : Longmans, 1974.
- McMahon, Clare P. **Education in Fifteenth - Century England.** Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1947.
- Marique, Pierre J. **History of Christian Education.** New York : Jordham University Press, 1964.
- Power, Edward J. **Main Currents in the History of Education.** 2d. ed New York : McGraw - Hill, 1970.
- Thorndike, Lynn. **Elementary and Secondary Education in the Middle Ages.** Speculum, 17 (Oct. 1940)
- Willey, Basil. **The Eighteenth Century Background : Studies on the Ideas of Nature in the Thought of the Period.** New York : Columbia University Press, 1953.
- Wise, John E. **The History of Education.** New York : Sheed and Ward, 1964.

บทที่ 9

ประวัติศาสตร์การศึกษาของทวีปอเมริกาเหนือ

ทวีปอเมริกาเหนือมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากทวีปเอเชียและทวีปแอฟริกา มีเนื้อที่ประมาณ 24 ล้านตารางกิโลเมตร เมื่อเปรียบเทียบกับทวีปเอเชียซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 45 ล้าน ตารางกิโลเมตร จะเห็นได้ว่ามีขนาดเล็กกว่าทวีปเอเชียเกือบเท่าตัว

ที่ตั้งของทวีปอเมริกาเหนืออยู่ในเขตซีกโลกเหนือทั้งหมด คืออยู่ระหว่างละติจูด 7 องศาเหนือ - 84 องศาเหนือ และลองจิจูด 53 องศาตะวันตก - 167 องศาตะวันออก รูปร่างของทวีปอเมริกาเหนือคล้ายรูปสามเหลี่ยม มีฐานกว้างทางตอนเหนือ และเรียวแคบลงมาทางตอนใต้ โดยมีบริเวณที่กว้างที่สุดของทวีปอยู่ระหว่างช่องแคบแบริงทางตะวันตกและเกาะนิวฟันด์แลนด์ ทางตะวันออกส่วนที่ยาวที่สุดเริ่มจากคาบสมุทรบูเชิทางเหนือลงมาถึงคอคอดปานามาทางใต้ อาณาเขตติดต่อกองทวีปอเมริกาเหนือมีดังนี้ (ธนู แก้ว โอภาส, 2536 : 70-71)

ทิศเหนือ ติดต่อกับมหาสมุทรอาร์กติก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับมหาสมุทรแอตแลนติก อ่าวเม็กซิโก และทะเลแคริบเบียน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับมหาสมุทรแปซิฟิก

ทิศใต้ เชื่อมติดกับทวีปอเมริกาใต้ที่คอคอดปานามา

ทวีปอเมริกาเหนือ ประกอบด้วยดินแดน 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นดินแดนของประเทศแคนาดา สหรัฐอเมริกา และเม็กซิโก ส่วนที่สองเป็นดินแดนที่เรียกว่า อเมริกากลาง เริ่มต้นจากประเทศกัวเตมาลาไปจนถึงประเทศปานามา ซึ่งอยู่ทางใต้สุดของทวีปอเมริกาเหนือ และส่วนที่สามเป็นหมู่เกาะในทะเลแคริบเบียน เรียกชื่อว่า หมู่เกาะอินดิสตะวันตก ประกอบด้วยเกาะใหญ่ 2 เกาะ คือ เกาะคิวบา และเกาะฮิวแปนิโอลา กับเกาะเล็กๆ อีกเป็นจำนวนมาก

ลักษณะภูมิประเทศ ทวีปอเมริกาเหนือมีฝั่งทะเลค่อนข้างเว้าแหว่งมาก จึงมีอ่าวและคาบสมุทรขนาดใหญ่อยู่หลายแห่ง ในบรรดาอ่าวที่สำคัญ ได้แก่ อ่าวฮัดสัน อ่าวแบฟฟิน อ่าวเซนต์ลอว์เรนซ์ อ่าวเม็กซิโก อ่าวแคลิฟอร์เนีย และอ่าวอะแลสกา ส่วนคาบสมุทรที่สำคัญ ได้แก่ คาบสมุทรยูคาทาน คาบสมุทรแคลิฟอร์เนีย และคาบสมุทรอะแลสกา ทางซีกตะวันตกของทวีป มีภูมิประเทศที่เด่นชัด มีเทือกเขาเป็นแนวยาวจากเหนือไปได้เขตเทือกเขาและที่ราบสูงตะวันตกของทวีป เป็นบริเวณที่มีความสูงมากที่สุด เทือกเขาสูงๆ หลายแนวทอดยาวต่อเนื่องจากเหนือไปได้ ได้แก่ เทือกเขาอะแลสกา เทือกเขาร็อกกี เทือกเขาเซียร์รา มาเดร เทือกเขาส่วนที่อยู่ติดชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก ได้แก่ เทือกเขาคาสเคดและเทือกเขาเซียร์ราเนวาดา

ในบริเวณใกล้เคียงกับเทือกเขามิชิแกนที่มีบริเวณที่ราบสูงขนาดใหญ่อยู่หลายแห่งที่สำคัญ ได้แก่ ที่ราบสูงบริติชโคลัมเบียในประเทศแคนาดา ที่ราบสูงเกรตเบซินและที่ราบสูงโคโลราโดในสหรัฐอเมริกา ที่ราบสูงเม็กซิโกในประเทศเม็กซิโก

ส่วนบริเวณภาคกลางเป็นที่ราบกว้างใหญ่มีแม่น้ำผ่านหลายสาย ได้แก่แม่น้ำซัสแคตเชวัน และแม่น้ำเซนต์ลอเรนซ์ในแคนาดา แม่น้ำมิสซิสซิปปีในสหรัฐอเมริกา และแม่น้ำริโอแกรนด์ในเม็กซิโก ระหว่างพรมแดนแคนาดาและสหรัฐอเมริกา มีทะเลสาบขนาดใหญ่ 5 แห่ง เรียกว่า เกรตเลค (Great Lakes) มีธารน้ำเชื่อมต่อกัน ได้แก่ทะเลสาบซูพีเรีย ทะเลสาบมิชิแกน ทะเลสาบฮูรอน ทะเลสาบอีรี และทะเลสาบออนแทรีโอ จัดเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่สำคัญของสหรัฐอเมริกา

สำหรับภูมิอากาศของทวีปอเมริกาเหนือมีครบทุกประเภททั้งภูมิอากาศแบบเมืองร้อนทางตอนใต้ ถึงเมืองร้อน แห้งแล้งและทะเลทรายทางตอนกลางของทวีป อบอุ่นจนถึงอบอุ่นชื้นทางตอนเหนือ และหนาวเย็นจนถึงหนาวจัดแบบขั้วโลกทางตอนเหนือสุดของทวีป

สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ในด้านประชากร ทวีปอเมริกาเหนือมีประชากรรวม 436 ล้านคนในปี ค.ศ. 1992 มีประชากรมากเป็นอันดับ 4 ของโลก ประเทศที่มีประชากรมากที่สุดคือ สหรัฐอเมริกา รองลงมาคือ เม็กซิโก มีประชากร 87.7 ล้านคน และแคนาดา มีประชากร 27.4 ล้านคน ส่วนประเทศอเมริกากลางและหมู่เกาะอินดีสตะวันตก มีประชากรค่อนข้างน้อย เนื่องจากเป็นประเทศขนาดเล็ก

สหรัฐอเมริกาและแคนาดามีอัตราการเพิ่มของประชากรไม่ถึงร้อยละ 1.0 ต่อปี ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำ หมู่เกาะอินดีสตะวันตกมีประมาณร้อยละ 1.8 ต่อปี ส่วนประเทศในอเมริกากลางมีอัตราการเพิ่มสูงกว่าร้อยละ 2.0 ต่อปี (Asia Week, March 6, 1999 : 9)

ลักษณะทางสังคมของประชากรในทวีปอเมริกาเหนือ จำแนกได้ ดังนี้

1. กลุ่มแองโกล - อเมริกา มีลักษณะสังคมพอสรุปได้ คือ

- 1.1 เป็นสังคมของประเทศที่มั่งคั่ง มีมาตรฐานการครองชีพสูง
- 1.2 มีความเป็นประชาธิปไตย ประชากรมีอิสระเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการทำสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ผิดกฎหมายและระเบียบแผนอันดีของสังคม
- 1.3 เป็นสังคมที่ประชาชนเคารพในสิทธิของตนเอง เข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชนสูง
- 1.4 เป็นสังคมเมืองมากกว่าชนบท ประชากรจะอยู่ในเมืองเป็นส่วนใหญ่
- 1.5 เป็นสังคมอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมซึ่งแรงงานส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคเศรษฐกิจทั้งสองนี้

1.6 เป็นสังคมที่มีความสะดวกสบาย ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศจะได้รับความสะดวกสบายในด้านต่างๆอย่างเต็มที่เพราะเป็นประเทศที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี

2. กลุ่มละตินอเมริกา มีสภาพของสังคมโดยทั่วไป ดังนี้

2.1 เกือบทุกประเทศในแถบนี้มีลักษณะสังคมที่เป็นสังคมของประเทศที่ยากจน ประชากรมีรายได้ต่อหัวต่ำ

2.2 เป็นสังคมที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มที่หรือมีลักษณะเป็นสังคมกึ่งประชาธิปไตยกึ่งเผด็จการ ประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพทั้งหมด มีการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้นบ่อยบางประเทศ เช่น คิวบา ก็มีระบบสังคมแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งต่างจากประเทศอื่น

2.3 เป็นสังคมเกษตรกรรม แรงงานส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม

2.4 เป็นสังคมชนบทมากกว่าสังคมเมือง ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท

2.5 เป็นสังคมที่ยังมีการนับถือสิ่งเร้นลับ ยึดมั่นประเพณีดั้งเดิม

ลักษณะทางวัฒนธรรมของประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ แบ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมได้ 5 กลุ่ม คือ (วิโรจน์ ติรคุณ, 2536 : 2-4)

1. กลุ่มแองโกล-อเมริกา ประกอบด้วยประชากรส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกาและแคนาดาที่พูดภาษาอังกฤษ นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีสืบทอดจากบรรพบุรุษชาวยุโรปตะวันตก ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในทวีปนี้ในสมัยแรก ได้แก่พวกที่มาจากประเทศอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน แต่จะมีกลุ่มวัฒนธรรมแตกต่างออกไปบ้าง ลักษณะทางวัฒนธรรมของกกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลจากยุโรปตะวันตก ทั้งทางด้านการศึกษาและชีวิตความเป็นอยู่แบบยุโรปเป็นพวกรักสิทธิเสรีภาพ นิยมการปกครองระบอบประชาธิปไตย

2. กลุ่มละตินอเมริกา ประกอบด้วยประชากรส่วนใหญ่ ในประเทศเม็กซิโกลงมาจนถึงกลุ่มประเทศอเมริกากลาง และกลุ่มประเทศหมู่เกาะอินดีสตะวันตก เป็นพวกที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากชาวยุโรปภาคใต้ คือ พวกสเปน โปรตุเกส และฝรั่งเศส ส่วนมากนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก มีขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างไปจากกลุ่มแองโกล-อเมริกาอยู่มาก โดยเฉพาะด้านศาสนาที่นับถือเคร่งครัดกว่าพวก แองโกล-อเมริกา

3. กลุ่มชาวพื้นเมืองและพวกเลือดผสม เป็นพวกสืบเชื้อสายมาจากอินเดียแดงซึ่งเป็นชนพื้นเมือง และพวกเลือดผสมระหว่างชาวยุโรปกับอินเดียแดง ที่เรียกว่า เมสติโซ และพวกเลือดผสมยุโรปกับนิโกรที่เรียกว่า มูแลตโต ซึ่งยังมีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม และอาศัยอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่

4. กลุ่มประชากรเชื้อสายเอเชีย มีผิวสีน้ำตาลเหลืองที่มาจากหมู่เกาะเอเชียตะวันออกในสมัยแรกๆ ได้แก่จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย มลายู และในสมัยปัจจุบันนี้ได้มีชาวเอเชียอพยพไปอยู่มากปะปนอยู่ทั่วไปในมลรัฐทางด้านตะวันตกของสหรัฐอเมริกา และในแคนาดา รวมทั้งที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานสมัยหลังสงครามเวียดนามด้วย ทำให้มีวัฒนธรรมแบบชาวเอเชียเข้าไปแทรกอยู่หลายเมืองในทวีปอเมริกาเหนือ

5. กลุ่มประชากรเชื้อสายนิโกรจากทวีปแอฟริกา เป็นชนที่ชาวผิวขาวนำมาเป็นทาสใช้งานในไร่และงานทั่วไปทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของสหรัฐอเมริกา ภายหลังจากนี้ได้เข้ามาแต่งงานปะปนกับชาวผิวขาว และชาวอินเดียนแดงด้วย เกิดเป็นวัฒนธรรมของชาวผิวดำขึ้นในอเมริกาและกลายเป็นประชากรอีกกลุ่มหนึ่งของภูมิภาค

ทางด้านภาษา ในทวีปอเมริกาเหนือมีภาษาที่ใช้แตกต่างกันดังนี้ คือ

1. ภาษาอังกฤษ เป็นภาษาทางการในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และบางประเทศในหมู่เกาะอินดีสตะวันตกที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษมาก่อน ได้แก่ จาเมกา โดมินีกัน บาฮามาส บาร์เบโดส เกรนาดา อันติกัวและบาร์บูดา เซนต์ลูเชีย เซนต์วินเซนต์และเกรนาดีนส์ เซนต์คริสโตเฟอร์และเนวิส ภาษาอังกฤษที่ใช้ในสหรัฐอเมริกามีสำเนียงและการสะกดตัวอักษรแตกต่างไปจากภาษาอังกฤษแท้ๆ และมักเรียกกันว่า ภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน (American English)

2. ภาษาฝรั่งเศส เป็นภาษาทางการอีกภาษาหนึ่งของประเทศแคนาดา โดยใช้กันแพร่หลายมากในมณฑลควิเบก นอกจากนี้ยังเป็นภาษาทางการของประเทศในหมู่เกาะอินดีสตะวันตกที่เคยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสมาก่อน คือสาธารณรัฐไฮติ รวมทั้งเป็นภาษาที่สองในดินแดนที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นทางการ เช่น เซนต์ลูเชีย โดมินีกัน เกรนาดา เป็นต้น ภาษาฝรั่งเศสที่ใช้กันในแคนาดาและในหมู่เกาะอินดีสตะวันตกนั้น ส่วนมากมักเป็นภาษาท้องถิ่นแตกต่างไปจากภาษาฝรั่งเศสแท้ๆ ที่พูดกันในประเทศฝรั่งเศส

3. ภาษาสเปน เป็นภาษาทางการของประเทศเม็กซิโก และประเทศต่างๆ ในอเมริกากลาง รวมทั้งประเทศคิวบา และสาธารณรัฐ โดมินีกันในหมู่เกาะอินดีสตะวันตก

4. ภาษาอื่นๆ เป็นภาษาของชนกลุ่มน้อยในทวีปนี้ ที่สำคัญได้แก่ ภาษาเอสกีโม และภาษาอินเดียนแดง โดยภาษาอินเดียนแดงนั้นมีแตกต่างกันตามเผ่าต่างๆ ชาวอินเดียนแดงต่างเผ่ากันจึงไม่สามารถเข้าใจภาษาของกันและกันได้ ส่วนภาษาเอสกีโม เป็นภาษาของชาวเอสกีโม ที่พูดกันอยู่ในอลาสกาและแถบขั้วโลกเหนือ

ด้านศาสนา ประชากรในทวีปอเมริกาเหนือส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ซึ่งเป็นเขตวัฒนธรรมเองไกลอเมริกา มีผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปร

ศาสนสถานมากกว่านิกายโรมันคาทอลิก ส่วนในประเทศอื่นๆ ซึ่งเป็นเขตวัฒนธรรมละตินอเมริกา มีผู้นับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกเป็นส่วนมาก นอกจากนี้มีผู้นับถือเป็นสัดส่วนไม่มากนัก ได้แก่ ศาสนาฮิว ศาสนาอิสลาม พระพุทธศาสนา และศาสนาอื่นๆ อีกเล็กน้อย

ด้านการปกครอง ประเทศในทวีปอเมริกาเหนือมีสถานะของประเทศ ดังนี้ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2538 : 11-12)

1. ประเทศเอกราชและดินแดนที่มีฐานะเป็นอาณานิคม

ในปัจจุบันประเทศในทวีปอเมริกาเหนือมีดินแดนที่เป็นประเทศเอกราชรวม

23 ประเทศ นอกจากแคนาดา สหรัฐอเมริกา และเม็กซิโกแล้ว ยังมีประเทศในอเมริกากลางรวม 7 ประเทศ และประเทศในหมู่เกาะอินดิสตะวันตกรวม 13 ประเทศ

ในหมู่เกาะอินดิสตะวันตกยังคงมีดินแดนหลายแห่งที่มีฐานะเป็นดินแดนใต้การปกครองของประเทศอื่น ได้แก่ เกาะเปอร์โตริโก ซึ่งเป็นดินแดนใต้การปกครองของสหรัฐอเมริกา และเกาะเล็กๆ ในหมู่เกาะแอนติลีสน้อย ที่ยังคงเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส อังกฤษ และเนเธอร์แลนด์

2. รูปแบบการปกครอง และการบริหาร มีลักษณะ ดังนี้

2.1 การปกครองแบบรัฐเดี่ยวและรัฐบาลรวม ในทวีปอเมริกาเหนือ มีประเทศที่มีการปกครองแบบรัฐบาลรวมอยู่ 3 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา แคนาดา และเม็กซิโก ซึ่งการปกครองแบบรัฐรวมนั้น หมายถึง การที่ประเทศมีรัฐบาลเป็น 2 ระดับ คือ รัฐบาลของรัฐหรือมณฑลต่างๆระดับหนึ่ง และรัฐบาลกลางซึ่งเป็นรัฐบาลรวมของประเทศอีกระดับหนึ่ง

2.2 ตำแหน่งประมุขของประเทศ ในทวีปอเมริกาเหนือมี 2 แบบ คือ

1. แบบมีประธานาธิบดีเป็นประมุข ได้แก่ ประเทศที่มีระบอบการปกครองเป็นสาธารณรัฐประกอบด้วยสหรัฐอเมริกา เม็กซิโก กัวเตมาลา ฮอนดูรัส เอลซัลวาดอร์ นิการากัว ปานามา คิวบา ไฮติ โดมินีกัน ตรินิแดด และโตเบโก

2. แบบมีกษัตริย์เป็นประมุข ได้แก่ ประเทศซึ่งเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษมาก่อน เมื่อได้รับเอกราชแล้วยังคงอยู่ในเครือจักรภพอังกฤษ และยอมรับนับถือกษัตริย์ของอังกฤษเป็นประมุขของประเทศตนด้วย ในทางปฏิบัติ กษัตริย์อังกฤษจะทรงแต่งตั้งคนในท้องถิ่นให้เป็นข้าหลวงใหญ่ ปฏิบัติหน้าที่แทนพระองค์ในแต่ละประเทศ ประเทศที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ แคนาดา เบลีซ บาฮามาส จาเมกา บาร์เบโดส เกรนาดา เซนต์ลูเชีย เซนต์วินเซนต์และเกรนาดีนส์ อันติกัวและบาร์บูดา เซนต์คริสโตเฟอร์และเนวิส

ทวีปอเมริกาเหนือเป็นทวีปที่มีขนาดใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 8,500,000 ตารางไมล์ มีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ 287 ล้านคน มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม สำหรับประเทศและบริเวณพื้นที่ที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาทางการศึกษาที่สำคัญจะศึกษาเฉพาะประเทศหลัก 3 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา แคนาดา และเม็กซิโก เท่านั้น ส่วนประเทศในกลุ่มอเมริกากลาง และหมู่เกาะอินดีสตะวันตก ไม่มีข้อมูลให้ศึกษาเท่าที่ควร จึงศึกษาได้เฉพาะประเทศในภาคพื้นทวีปดังกล่าว

ความเป็นมาของการแบ่งเขตและการเรียกชื่อทวีปอเมริกา

จากประวัติศาสตร์โดยสังเขปของทวีปอเมริกาเหนือ แบ่งออกได้เป็น 3 สมัย คือ (ธนู แก้วโอภาส, 2536 : 20-23)

1. สมัยอาณาจักรของชนพื้นเมือง คือก่อนที่ชาวยุโรปจะเดินทางไปถึงถิ่นฐานในทวีปอเมริกาเหนือ ชาวอินเดียนแดงบางกลุ่มได้สร้างอารยธรรมของตนขึ้นแล้ว โดยสร้างเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญในชั้นสูง ที่สำคัญได้แก่ อาณาจักรแอซเทก (Aztec) และอาณาจักรมายา (Maya)

1.1 อาณาจักรแอซเทก (Aztec) ตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นประเทศเม็กซิโกในปัจจุบัน จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าผู้คนในอาณาจักรนี้ มีความเจริญอยู่ในชั้นสูง รู้จักการทอผ้า ทำเครื่องปั้นดินเผา ปักเสื้อด้วยลูกปัดและขนนก มีวิหารของเทพเจ้าสร้างเป็นรูปปิระมิดขนาดใหญ่ตรงกลางเมือง และมีวัฒนธรรมหลายด้านที่มีลักษณะเฉพาะตัว

1.2 อาณาจักรมายา (Maya) ตั้งอยู่ในอเมริกากลางทางตอนใต้ของอาณาจักรแอซเทก มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนอาณาจักรแอซเทก และเสื่อมสลายลงภายหลัง เมื่ออาณาจักรแอซเทกได้ขยายอำนาจมากขึ้น มีประเพณีหลายอย่างเป็นของตนเองซึ่งยังหลงเหลืออยู่ในกลุ่มประเทศอเมริกากลางปัจจุบัน

2. สมัยการสำรวจและก่อตั้งอาณานิคม บุคคลที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์การค้นพบทวีปอเมริกาเหนือ คือ คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) ชาวอิตาลี ที่รับอาสาเดินเรือให้แก่สเปน โดยเชื่อมั่นว่าถ้าเดินเรือจากทวีปยุโรปข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกไปทางทิศตะวันตกก็จะไปถึงทวีปเอเชียได้ เนื่องจากโลกกลม ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีผู้ใดทราบว่ามีทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้คั่นอยู่ระหว่างมหาสมุทรแอตแลนติกกับมหาสมุทรแปซิฟิก

3. สมัยการได้รับเอกราชของประเทศต่างๆ คือต่อมาเมื่อพบทวีปอเมริกาเหนือแล้ว จึงทำให้มีชาวยุโรปอพยพเข้าไปอยู่กันมากและปกครองทวีปอเมริกาโดยแบ่งเขตการปกครองตามวัฒนธรรม และสังคมของตน ประเทศหลักๆ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เนเธอร์แลนด์

โปรตุเกส และ สเปน ต่อมามีความขัดแย้งกับชนชาวอินเดียนแดงพื้นเมือง และขัดแย้งกันเอง ระหว่างชาวอาณานิคมจึงก่อให้เกิดการเรียกร้องเอกราชเพื่อปกครองตนเอง และได้รับเอกราชในเวลาต่อมา

ความหมายของชื่อและการแบ่งเขตของทวีปอเมริกาเหนือ

คำว่า “อเมริกา” ได้มาจากชื่อของพ่อค้าและนักเดินเรือชาวอิตาลีชื่อ “อเมริโก เวสปุชชี” (Amerigo Vespucci) ท่านผู้นี้เป็นนักสำรวจอเมริกาเหนือในช่วงแรก ๆ ท่านหนึ่ง นักประวัติศาสตร์มีความเห็นว่า อเมริโก เวสปุชชี ค้นพบและเดินทางถึงตัวทวีปในปี ค.ศ. 1497 การอ้างเช่นนี้ได้รับความเชื่ออย่างกว้างขวาง ภายหลังมีการจัดทำเรื่องราวการสำรวจของอเมริโก เวสปุชชี ในปี ค.ศ. 1507 คินแดนค้นพบแห่งใหม่ที่ได้ชื่อตามนักสำรวจท่านนี้ทอดตัวคั้งแต่จาก ลาบราดอร์ (Labrador) ซึ่งอยู่ทางเหนือ ไปจนถึงปาตาโกเนีย (Patagonia) ซึ่งอยู่ทางใต้และกลายเป็นพรมแดนที่กำหนดให้ส่วนที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของ คอคอดปานามา เรียกว่า อเมริกาเหนือ และเรียก อเมริกาใต้เริ่มจากดินแดนตรงนั้นลงมาทางใต้ แต่นักวิชาการบางท่านไม่ได้กำหนดว่า อเมริกาเหนือเริ่มต้นจากคอคอดปานามาขึ้นไปทางเหนือ แต่กำหนดให้อเมริกาเหนือคือบริเวณที่ เริ่มต้นจากบริเวณแคบๆ คือ คอคอดเตชวานเตเปค (Isthmus of Tehuantepec) แล้วเรียกบริเวณที่อยู่ด้านใต้บริเวณนั้นลงมาเรียกว่า อเมริกากลาง จากการที่นิยามไว้เช่นนั้น ประเทศเม็กซิโกจึง ต้องรวมอยู่ในอเมริกากลาง แม้ว่าเม็กซิโกจะตั้งอยู่ในอเมริกาเหนือ โดยเป็นแผ่นดินเดียวกัน ในอีกความหมายหนึ่งขงการแบ่งเขตเช่นนี้จึงเอาเม็กซิโกทั้งประเทศรวมกับประเทศในอเมริกา กลาง และอเมริกาใต้รวมกันภายใต้ชื่อว่าละตินอเมริกา สำหรับสหรัฐกับแคนาดา เรียกว่า แองโกลอเมริกา โดยความหมายเช่นนี้ คำว่าอเมริกาเหนือจึงประกอบด้วยแคนาดากับสหรัฐ การแบ่งเช่นนี้เป็นการแบ่งตามวัฒนธรรมของประชากรปัจจุบันบนทวีปอเมริกา ซึ่งนับว่าเป็นการ แบ่งที่ถูกต้องมาก ถึงกระนั้นก็ดี เม็กซิโกและอเมริกากลาง รวมทั้งแคริบเบียน จะผูกพันอยู่กับ อเมริกาเหนือ ทางสภาพภูมิศาสตร์กายภาพ กรีนแลนด์ ซึ่งเป็นดินแดนที่ประชากรส่วนใหญ่ใช้ ภาษาเดนมาร์ก ก็ถูกแบ่งแยกออกจากอเมริกาเหนือ ในความหมายทางวัฒนธรรมทั้งที่ทาง ภูมิศาสตร์ตั้งอยู่ในเขตเดียวกัน ทางด้านวัฒนธรรมของประชากรแต่ก็ผูกพันอยู่กับอเมริกาเหนือ ตามสภาพภูมิศาสตร์กายภาพ และในที่สุดดินแดนทั้งหมดที่กล่าวมา บางครั้งก็เรียกกันว่า “โลกใหม่” “เวสเทิร์นเฮมิสเฟียร์” หรือบางครั้งก็เรียกว่า “อเมริกา” ในภาพรวม

แต่สำหรับคนไทยคำว่า “อเมริกา” มักจะเข้าใจกันว่าเป็น สหรัฐอเมริกา เพียงประเทศเดียว ประชากรของอเมริกาเหนือคนแรกเดินทางมาจากเอเชีย โดยเดินทางจากไซบีเรียตะวันออก ข้ามช่องแคบแบริง เข้ามาอยู่ในอเมริกาเหนือ เมื่อเวลาผ่านไปหลายศตวรรษ คนเหล่านี้ก็แพร่

กระจายห่างจากศูนย์กลางอารยธรรมของ “ โลกเก่า ” และขยายตัวคลุมบริเวณทั่วทั้งทวีปอเมริกา กลายเป็น “ โลกใหม่ ” ในเวลาต่อมา

ชาวเอเชียเหล่านี้ขณะเดินทางเข้าไปอยู่ในทวีปอเมริกา ยังอยู่ในสภาพของมนุษย์ยุค ดึกดำบรรพ์ และยังคงมีวัฒนธรรมเป็นนักล่าสัตว์และจับปลาเป็นอาหารของยุคหินต่อมาอีกนาน ความจริงชาวเอเชียกลุ่มนั้น เมื่อพิจารณาจากสีผิวหรือชาติพันธุ์วิทยาแล้ว เป็นพวกมองโกลอยด์ จำพวกหนึ่งคือ “ อินเดียนแดง ” นั่นเอง ซึ่งพวกเหล่านี้จำนวนมากยังคงอยู่ในสภาพเช่นนี้เมื่อ ชาวยุโรป คนแรกเดินทางมาพบโลกใหม่ สังคมของชาวอินเดียนแดงเจ้าของทวีปอเมริกาเดิม ไม่ ใช่ว่าจะไม่สนใจทรัพยากรมหาศาลที่มีอยู่ หรือ ไม่มีวัฒนธรรมเลย แต่ชาวอินเดียนแดงส่วนมาก ไม่รู้ถึงคุณค่า หรือ ไม่เห็นประโยชน์จากการมีแร่โลหะและน้ำมันเชื้อเพลิงจำนวนมากใน ดินแดนของตน ชาวอินเดียนแดงเหล่านั้นไม่สามารถใช้ทรัพยากรพลังน้ำจำนวนมากมหาศาลให้เกิด ประโยชน์ และเกือบไม่ได้ใช้ทรัพยากรป่าไม้เลย เพราะยังมีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม การทำ เกษตรกรรมเพิ่งเริ่มต้นเฉพาะทางบริเวณภาคใต้ของแม่น้ำ ออกตาวา (Ottawa) ในแคนาดา และ ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำมิสซูรี (Missouri) ในสหรัฐอเมริกา และในที่สุดในช่วงหลังๆ ก็ ปรากฏมีเมืองเกิดขึ้นในบริเวณที่สูงของ กัวเตมาลา คาบสมุทรยูคาทานและเม็กซิโก ถึงแม้ว่ามี ชนพื้นเมืองคือ ชาวมายา ชาวทอลเทค และชาวแอซเทก จะสร้างความก้าวหน้าทางอารยธรรม ขึ้นมา แต่เกือบไม่ให้ความสนใจเรื่องราวการสร้างเครื่องจักรกล หรือสร้างธุรกิจการค้า ชาว อินเดียนแดงเหล่านี้จึงมีความก้าวหน้าไม่เท่าชาวสเปนผู้เดินทางเข้ามาในโลกใหม่แล้วก็พิชิต เม็กซิโกไปในปี ค.ศ. 1519 ผู้ตามหลังสเปนเข้ามาในโลกใหม่คือ ฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาจัดตั้งอาณานิคมที่ ปอร์ตรอยัล ในปี ค.ศ. 1605 บริเวณนี้ต่อมาคือ โนแคนาดาปัจจุบัน ต่อมาอังกฤษเข้ามา ตั้งอาณานิคมเวอร์จิเนียขึ้นที่เจมส์ทาวน์ในปี ค.ศ. 1607 หลังจากนั้นอังกฤษก็ตั้งอาณานิคมที่ ฟลิมิง และ แมสซาชูเซตส์ของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1620

ต่อมาชาวยุโรปก็เริ่มเข้าใจเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ของทวีปอเมริกา บริเวณทางใต้ของ ทวีปนั้น สเปนค้นพบแนวเทือกเขาทอดตัวผ่านบริเวณ เวสต์อินดีส เข้าไปยังอเมริกากลาง และ พบว่ามีบริเวณที่ราบริมฝั่งอ่าวเม็กซิโกทอดตัวไปถึงเทือกเขาสูงจรดบริเวณที่ราบสูงเม็กซิกัน จาก การสำรวจพบว่าเทือกเขาเม็กซิกันเชิยร์รา คงทอดตัวไปทางเหนือในแนวเขาร็อกกีและคาสเคด ในขณะเดียวกัน อังกฤษ ก็เดินทางข้ามที่ราบชายฝั่งทะเลแอตแลนติก ซึ่งต่อเนื่อง ไปถึงที่ราบชาย ฝั่งของอ่าวเม็กซิโก ผ่านลึกเข้าไปในบริเวณแนวสูงของบริเวณที่สูงแอปปลาตาเซียน และสำรวจ เข้าไปยังบริเวณที่ลุ่มภายในอันกว้างขวางในบริเวณทะเลสาบเกรทเลค ฝรั่งเศสเดินทางผ่าน เทือกเขาแอปปลาตาเซียน โดยการแล่นเรือขึ้นไปตามอ่าวเซนต์ลอว์เรนซ์ แล้วเดินทางเข้าไปถึง บริเวณที่ไม่มีผู้อาศัยของที่ราบสูงลอว์เรนซ์ ขึ้นไปทางเหนือเดินทางลึกเข้าไปในบริเวณภายใน

ประเทศแล้วค้นพบบริเวณที่ราบใหญ่ติดกับเทือกเขาร็อกกี ทางเหนือไกลออกไป อังกฤษเดินทางเข้าไปจนถึงบริเวณ หมู่เกาะแคนาดา แล้วเข้าไปสำรวจลุ่มแม่น้ำแมคเคนซี เรื่อยไปจนถึง มหาสมุทรอาร์ติก เมื่อเดินทางไปตามชายฝั่งทะเลด้านมหาสมุทรแปซิฟิก นักสำรวจของอังกฤษ ก็เดินทางรอบเกาะแวนคูเวอร์ และผ่านลึกเข้าไปถึง โกสต์เร้นจ์ ในช่วงเวลา 200-300 ปี นักสำรวจชาวยุโรป จึงทราบโครงร่างใหญ่ๆ ของทวีปอเมริกาเหนือ

ในไม่ช้านักสำรวจยุโรปก็ค้นพบเรื่องราวต่างๆของทวีป เช่นพบว่าบริเวณที่ราบชายฝั่ง ทะเล และที่ราบภายในเป็นบริเวณเหมาะสมทำการเกษตรกรรมได้สูง นอกจากนี้ยังพบว่า มีป่าไม้สำรองกว้างใหญ่ไพศาล อยู่บนเทือกเขาแอนป์ปลาเซีย บนที่สูง ลอเรนเทีย รวมทั้งมีอยู่ใน บริเวณเทือกเขาแปซิฟิกตะวันตกเฉียงเหนือ ในบริเวณเชียร์ร่าภาคใต้ และในบริเวณเทือกเขา ของอเมริกากลาง และยังพบว่า มีเมืองถ้ำหินขนาบข้างเทือกเขาแอนป์ปลาเซียตะวันตก มีแม่น้ำโอไฮโอและแม่น้ำมิสซิสซิปปี มีเหมืองแร่เหล็กที่อุดมสมบูรณ์อยู่ตามบริเวณชายขอบของ ที่ราบสูงลอเรนเทีย มีสินแร่โลหะมากมายอยู่ในบริเวณเทือกเขาร็อกกี และในบริเวณเชียร์ร่า ตะวันตก มีน้ำมันและก๊าซธรรมชาติอยู่ในบริเวณที่ราบใหญ่ และในบริเวณที่ราบต่ำอ่าวเม็กซิโก

ทรัพยากรมหาศาลเหล่านี้ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรกโดยอาณานิคมของชาวยุโรป ในโลกใหม่ คืออาณานิคมของสเปน ในบริเวณภาคใต้ของทวีปอาณานิคมของอังกฤษ จากคังคัง จอร์เจียจนถึง นิวฟาวแลนด์ ระหว่างฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก กับเทือกเขาแอนป์ปลาเซีย และ อาณานิคมของฝรั่งเศส ในบริเวณแซนด์ลอร์เร้นซ์ ที่ลุ่มเกรทเลค และตามลำแม่น้ำมิสซิสซิปปี ตามบริเวณในประเทศ แล้วหลังจากนั้นรัสเซีย ก็เข้ามาอยู่ในอลาสก้า ซึ่งแต่เดิมเป็นของรัสเซีย ต่อมาได้ขายให้กับสหรัฐอเมริกาไป ความจริงแล้วสังคมของชาวยุโรปในอเมริกาเหนือ กลายเป็นป้อมปราการด่านหน้าของชาวยุโรปในโลกใหม่ และเป็นสังคมที่ยึดมั่นแน่นหนากับ วัฒนธรรมของยุโรปมาก่อน เพราะเป็นชาวยุโรปที่ต้องการแสวงหาเสรีภาพ อิสรภาพ และ ต้องการหลุดพ้นจากกรอบที่เคร่งครัดของประเพณีและศาสนาในยุโรป ขณะนั้น เมื่อเรียงตาม ลำดับประเทศแรกคือ สหรัฐ ต่อมาคือ แคนาดา เม็กซิโก แล้วต่อมาก็ประเทศในกลุ่มอเมริกา กลางล้วนได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและศาสนาจากอังกฤษ ฝรั่งเศส และสเปนตามลำดับก่อน ที่จะได้รับอิทธิพลจากยุโรปในเวลาต่อมา

อำนาจของฝรั่งเศส ต้องหันไปจากอเมริกาเหนือเมื่อสหรัฐอเมริกาและแคนาดา กลายเป็นประเทศที่ปกครองตนเองภายใต้เครือจักรภพอังกฤษ หลังจากนั้นรูปแบบในการดำเนินชีวิต ของอเมริกาเหนือก็พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งต่อมาทางด้านใต้ของแม่น้ำริโอแกรนด์ลงมากลาย เป็นประเทศในกลุ่มละตินอเมริกา รวมทั้งเม็กซิโก, กลุ่มแคริบเบียน, อเมริกากลาง และอเมริกา ใต้ ที่รับวัฒนธรรมของสเปนเป็นส่วนมาก ส่วนทางเหนือขึ้นไปเรียกว่า แองโกล-อเมริกา

หมายถึงเฉพาะเพียงสหรัฐกับแคนาดาเท่านั้น การแบ่งทวีปอเมริกาแบบนี้ หมายความว่าทั้งทวีปอเมริกาเหนือมีเฉพาะแคนาดากับสหรัฐอเมริกาเท่านั้น เป็นดินแดนที่จัดว่าพัฒนาแล้ว ในส่วนบริเวณที่เหลืออยู่นอกนั้นของทวีปซึ่งเรียกว่า ละตินอเมริกา คือ เม็กซิโก แคริบเบียน อเมริกากลาง และอเมริกาใต้ เป็นดินแดนที่ด้อยพัฒนามากว่า ดังนั้นปัจจุบันเพื่อให้เห็นความจริงของสภาพทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมทั้งหมดที่มีอยู่ในทวีปอเมริกา จึงแบ่งทวีปอเมริกาออกเป็น 2 ภูมิภาค คือ อเมริกาเหนือ หรือ แองโกลอเมริกากับอเมริกาใต้ หรือละตินอเมริกา ซึ่งเป็นการใช้เกณฑ์ทางวัฒนธรรมในการแบ่งชื่อเรียกที่คลาดเคลื่อนไปจากเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์อยู่บ้าง

อเมริกาเหนือกลายเป็นศูนย์กลางของโลกหลายด้าน แทนที่จะเป็นโลกแห่งอารยธรรมพื้นเมืองของอินเดียนแดง เพราะตำแหน่งที่ตั้งของอเมริกาเหนือที่ตั้งอยู่ระหว่างภูมิภาคซึ่งมีประชากรหนาแน่นที่สุดสองแห่งของโลกคือ ยุโรปตะวันตก กับ เอเชียตะวันออก ดังนั้นจึงทำให้อเมริกาเหนือมีความสำคัญต่อโลกปัจจุบันมากอีกดินแดนหนึ่ง

กล่าวได้ว่า การแบ่งเขตเพื่อเรียกชื่อทวีปของอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ นั้นแบ่งได้ 2 เกณฑ์ ดังนี้

1. ใช้หลักเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Aspect) คือการจัดเขตตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เรียกทวีปอเมริกาเหนือ ประกอบด้วย ประเทศแคนาดา สหรัฐอเมริกา เม็กซิโก กัวเตมาลา นิคารากัว ฮอนดูรัส เอลซัลวาดอร์ ปานามา หมู่เกาะแคริบเบียน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอเมริกาเหนือเช่นกัน แต่บางครั้งหมู่เกาะต่าง ๆ รวมทั้งประเทศเม็กซิโกลงมาถูกจัดเป็น “อเมริกากลาง” ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ตรงกลางระหว่างอเมริกาเหนือ กับ อเมริกาใต้ ส่วนทวีปอเมริกาใต้ นับตั้งแต่ได้ประเทศปานามา คือ แผ่นดินทวีปและหมู่เกาะที่อยู่ใต้ช่องแคบปานามา เป็นต้นไป

2. ใช้หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Aspect) คือการจัดเขตตามระบบวัฒนธรรมที่ประเทศในภูมิภาคนี้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาจากประเทศเมืองแม่สมัยเป็นอาณานิคม ได้แก่ประเทศที่รับวัฒนธรรมอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ คือ แคนาดา และ สหรัฐอเมริกา จัดเป็นกลุ่มแองโกลอเมริกามีเพียง 2 ประเทศเท่านั้น นอกนั้นตั้งแต่เม็กซิโกลงไปรวมทั้งอเมริกากลาง หมู่เกาะแคริบเบียน และทวีปอเมริกาใต้ทั้งทวีป เป็นประเทศที่รับวัฒนธรรมจากสเปนเป็นส่วนใหญ่ จัดเป็นกลุ่มละตินอเมริกา

การค้นพบและตั้งถิ่นฐานในทวีปอเมริกาเหนือ

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวอาณานิคมในสมัยแรกนั้น อยู่ตามแถบชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก โดยมีเทือกเขาแอปป์ลาเชียน (Apparashian) ขวางกั้นทางตะวันตก ซึ่งการที่มีเทือกเขาแอปป์ลาเชียนขวางกั้นอยู่ทางตะวันตกนั้น เป็นผลดีต่อชาวอเมริกันสมัยเริ่มแรก เพราะพรมแดนธรรมชาตินี้ช่วยป้องกันไม่ให้ชาวอาณานิคมอพยพเคลื่อนย้ายกระจัดกระจายไป จนไม่สามารถที่จะรวมตัวได้เป็นปึกแผ่นในขณะที่เริ่มต้นตั้งถิ่นฐาน トラาาจนชาวอเมริกันเข้มแข็งขึ้น พรมแดนธรรมชาติทางตะวันตกจึงถูกบุกเบิกในเวลาต่อมา และประเทศสหรัฐก็ขยายตัวออกไปตามจังหวะและเวลาที่เหมาะสม

การค้นพบทวีปอเมริกาเหนือของชาวยุโรปนั้นจึงว่าเป็นการบังเอิญมากกว่าเจตนา เพราะผู้ค้นพบมิได้ตั้งใจจะไป และไม่รู้อีก่อนว่ามีดินแดนนี้อยู่ แต่สำหรับการสำรวจและการตั้งถิ่นฐานในทวีปอเมริกาในเวลาต่อมาได้ทำกันอย่างจริงจัง ในสมัยเริ่มแรกทวีปอเมริกา เสมือนประตูหลังบ้านของอารยธรรมยุโรป กล่าวคือนับเป็นหลายศตวรรษที่ชาวยุโรปได้อพยพมายังทวีปอเมริกา พร้อมกับนำวัฒนธรรมเดิมของตนติดมาด้วย ดังนั้น ภาษา วรรณคดี ศาสนา ระบบกฎหมาย ฝีมือช่าง วิธีการทำไร่นา เครื่องมือ พันธุ์พืชและสัตว์เลี้ยง ตลอดจนสินค้าต่างๆ ในทวีปอเมริกาเหนือ หรือ โลกใหม่ก็ได้มาจากชาวยุโรป เมื่อผสมผสานกับภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อมของโลกใหม่แล้ว ในเวลาต่อมามรดกของอารยธรรมยุโรปก็ค่อยๆ พัฒนามาเป็นอารยธรรมอเมริกันที่มีลักษณะของยุโรปเหนือ คือ แองโกลแซคซอน หรือ แองโกลอเมริกา ในทวีปอเมริกาเหนือและลักษณะของยุโรปใต้ คือ ละตินอเมริกาในอเมริกากลางและอเมริกาใต้จนถึงปัจจุบัน

ในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน สเปนก็ได้ค้นพบโลกใหม่ที่คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ชาวอิตาลีผู้มีความเชื่อว่าโลกกลม ได้อาสาพระเจ้าเฟอร์ดินานด์และพระนางอิสซาเบลลาแห่งสเปน ได้ค้นหาเส้นทางเดินเรือใหม่ที่จะไปยังอินเดีย โดยจะแล่นไปทางตะวันตก แทนที่จะแล่นไปทางใต้ อ้อมแหลมกู๊ดโฮป แล้วมุ่งไปทางตะวันออกตามเส้นทางของพวกโปรตุเกส หรือ โปรตุเกสที่เคยใช้แต่เดิมมา เพราะสเปนกับโปรตุเกสขณะนั้นเป็นคู่แข่งทางการเดินเรือกันอยู่ เมื่อพิจารณาแล้วโคลัมบัสก็คิดถูก เพราะตามข้อเท็จจริงที่โลกกลมนั้น การมุ่งเดินทางเรือไปยังตะวันตกก็น่าจะไปถึงอินเดียได้อย่างแน่นอน แต่บังเอิญระหว่างทวีปยุโรปกับอินเดียที่จะไปนั้นห่างไกลกันมาก และมีทวีปอเมริกาตั้งขวางอยู่ แต่ชาวยุโรปยังไม่รู้จักดินแดนนี้มาก่อน

ดังนั้น ในวันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ. 1492 โคลัมบัสได้ค้นพบเกาะบาฮามัสในหมู่เกาะอินเดียตะวันตก โดยที่โคลัมบัสเข้าใจผิดว่าเกาะบาฮามัสนี้เป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย หรือชมพูทวีปที่จะเดินทางไป โคลัมบัสจึงเรียกชาวพื้นเมืองว่าพวกอินเดียน เพราะมีลักษณะทางกายภาพคล้ายกัน คนไทยเราก็พากันเรียกว่าอินเดียนแดงในเวลาต่อมา

โคลัมบัสพบทวีปอเมริกาแต่ไม่รู้ว่าเป็นโลกใหม่ โคลัมบัสตายในปี ค.ศ. 1506 โดยที่ตัวเองยังไม่ทราบว่าเขาเป็นผู้ได้ค้นพบโลกใหม่ แต่หลังจากที่โคลัมบัสได้ค้นพบดินแดนใหม่แล้ว ก็มีนักเดินเรือหลายคนเดินเรือมุ่งหน้าไปทิศตะวันตกเช่นกัน ในปี ค.ศ. 1497 จอห์น คาบอท (John Cabot) ได้เดินทางขึ้นไปทางเหนือของทวีปคือ เขตแคนาดาขณะนี้และได้ยึดเอาชายฝั่งอเมริกาเหนือที่ลาบราดอร์ (Labrador) ให้แก่อังกฤษ ต่อจากนั้นอีก 20 ปี อเมริโก เวสปุชชี (Amerigo Vespucci) ชาวอิตาลีเชื้อชาติเดียวกับโคลัมบัสได้เดินทางไปสำรวจบริเวณชายฝั่งของทวีปอเมริกาใต้ และได้ประกาศว่าดินแดนที่ค้นพบนั้น เป็นโลกใหม่ที่ชาวยุโรปยังไม่รู้จักมาก่อน จากผลของการประกาศนี้ทวีปใหม่จึงได้ชื่อว่าทวีปอเมริกา ตามชื่อของ อเมริโก เวสปุชชี และทำให้ชาวยุโรปซึ่งขณะนั้นมีความขัดแย้งทางการเมืองและศาสนา จึงแสวงหาดินแดนใหม่ได้เดินทางไปยังทวีปอเมริกามากขึ้นและจับจองตั้งรกราก จัดระบบกันใหม่กลายเป็นประเทศใหม่ในเวลาต่อมา

* ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศแคนาดา

ประเทศแคนาดาเคยเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่เป็นอันดับสองของโลกรองจากสหภาพโซเวียตรัสเซีย แต่ในปัจจุบันแคนาดามีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่หนึ่งแล้ว เพราะเกิดการแยกดินแดนเป็นรัฐอิสระในรัสเซีย ส่วนกว้างของแคนาดาเริ่มจากเมืองวิกทอเรีย มณฑลบริติชโคลัมเบียทางด้านชายฝั่งตะวันตก มีความยาวประมาณ 8,000 กิโลเมตร ถ้าต้องการเดินทางโดยเครื่องบินข้ามแคนาดาจากด้านตะวันตกไปทางด้านตะวันออกใช้เวลาในการเดินทางมากกว่า 6 ชั่วโมง แต่หากเดินทางโดยทางรถยนต์จะใช้เวลาถึง 3 วัน โดยไม่มีการหยุดพักเลย เริ่มจากเมืองแวนคูเวอร์ทางตะวันตกไปจนถึงเมืองโตรอนโตทางตะวันออก (สถานทูตแคนาดาประจำประเทศไทย, 2541 : 1-3)

แคนาดาเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ประเทศหนึ่ง ในปี ค.ศ. 1994 มีการเฉลิมฉลองครบรอบ 127 ปี ในอดีตแรกเริ่มแล้วแคนาดามีอาณาเขตเล็กกว่าปัจจุบันมาก ต่อมา มีการรวมตัวกันของมณฑล 4 มณฑลทางด้านตะวันออกและกลุ่มเชื้อชาติสองกลุ่มคือ อังกฤษและฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1867 จึงทำให้มีอาณาเขตกว้างขวางมาจนถึงทุกวันนี้ ถึงอย่างไรก็ตามทางด้านตะวันตกก็ยังมีอาณาเขตเท่าเดิม ต่อมาในปีค.ศ. 1949 นิวฟาวแลนด์ได้รวมเป็นส่วนหนึ่งของแคนาดา ในปัจจุบันนี้ประเทศแคนาดาประกอบไปด้วยมณฑล 10 มณฑลและ 2 แทรริทอรี (Territories) หรือดินแดนในอารักขาซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลกลาง

ลักษณะทางสังคมของชาวแคนาดา ถึงแม้ว่าจะเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ แต่จำนวนประชากรมีน้อยมากคือมีเพียง 26 ล้านคนเท่านั้น เป็นจำนวนประชากรที่ใช้ภาษาอังกฤษร้อยละ

61 และอีกร้อยละ 26 ใช้ภาษาฝรั่งเศส ประชากรอาศัยอยู่ทางตอนใต้อย่างหนาแน่นเพราะมีอากาศอบอุ่น ส่วนทางตอนเหนือค่อนข้างอยู่กันอย่างเบาเพราะมีอากาศหนาวเย็นจัดเกือบตลอดทั้งปี

ประเทศแคนาดาเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มเชื้อชาติสองกลุ่มเป็นประเทศเดียวกันจึงเป็นสังคมที่มีการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน แม้ว่าประเทศนี้ประชากรส่วนใหญ่จะไม่ใช่ชาวพื้นเมืองของแคนาดาก็ตาม ผู้ที่มาตั้งรกรากในแคนาดา อพยพมาจากประเทศต่างๆกัน เช่น ฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมัน โปแลนด์ ยูเครน และอิตาลี ซึ่งเป็นชาวยุโรปในยุคแรก ต่อมาส่วนใหญ่มาจากแอฟริกา ตะวันออกกลาง อเมริกาใต้ และอินเดีย และกลุ่มอพยพล่าสุดก็จากเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แถบอินโดจีน แม้ว่ากลุ่มผู้อพยพจะมาจกหลายประเทศหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม แต่แคนาดาก็ยังคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดมาไม่เคยประสบปัญหาความแตกแยก และแม้ว่ากลุ่มเหล่านี้จะอพยพมาจากหลายประเทศชนกลุ่มเหล่านี้ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตนเมื่อมาอยู่ที่แคนาดา ในทางตรงข้ามสิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมแคนาดามีความโดดเด่นอย่างมาก มีเอกลักษณ์ในการผสมผสานของแต่ละวัฒนธรรมได้อย่างกลมกลืนและเหมาะสม

ถ้าพิจารณาอย่างเปรียบเทียบระหว่างสหรัฐอเมริกากับแคนาดาแล้วจะมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะด้านสังคมและวัฒนธรรม เพราะแคนาดามีความกลมกลืนกันมากจนไม่เกิดความแตกต่าง แต่สหรัฐอเมริกามีการแบ่งแยกอย่างเห็นได้ชัด และมีปัญหาเรื่องสิทธิเชื้อชาติมาตั้งแต่อดีต

การเมืองการปกครองของแคนาดามีรูปแบบการปกครองแบบสหพันธรัฐ คือมีรัฐบาลกลางและรัฐบาลมณฑล ซึ่งมี 10 มณฑล และอีก 2 ดินแดนตอนเหนือ ปกครองในแต่ละมณฑลกันภายในเอง ส่วนรัฐบาลกลางดูแลกำกับด้านนโยบาย แบ่งได้ดังนี้

1. ภาคตะวันตกประกอบด้วย 4 มณฑล คือ บริติชโคลัมเบีย (British Columbia) อัลเบอร์ตา (Alberta) ซัสเคทเชวัน (Saskatchewan) แมนิโตบา (Manitoba)
  2. ภาคกลางมี 3 มณฑล คือ ออนตาริโอ (Ontario) ควิเบก (Quebec) นิวบรันสวิกส์ (New Brunwicks)
  3. ภาคตะวันออกประกอบด้วย 3 มณฑล คือ นิวฟาวแลนด์ (Newfoundland) 프린ซ์เอดเวิร์ด ไอส์แลนด์ (Prince Edward Island) โนวาสโกเชีย (Nova Scotia)
- ส่วนอีก 2 อาณาเขต คือ นอร์ธเวสต์ (Northwest) และ ยูคอน (Yukon) เป็นดินแดนในอารักขา (Territory)

รัฐบาลกลางและรัฐบาลมณฑลต่างๆมีระบบการบริหารแบบรัฐสภาเหมือนของประเทศอังกฤษ ประชาชนเป็นผู้เลือกผู้แทนของตนเองและพรรคที่มีเสียงส่วนใหญ่จะมีหน้าที่ในการจัดตั้งรัฐบาล

ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์ เช่น ภาคตะวันตกของประเทศเป็นพื้นที่สำคัญในการผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารจากธรรมชาติและมีอุตสาหกรรมการเกษตรที่สมบูรณ์ มณฑลบริติชโคลัมเบีย (British Columbia) มีชื่อเสียงในด้านการทำเหมืองแร่ การทำฟาร์ม ทำอุตสาหกรรมโรงไม้หรือโรงเลื่อย และการประมง อีกทั้งมีธรรมชาติอันสวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยว มณฑลอัลเบอร์ตา (Alberta) ซัสเคตเชวัน (Saskatchewan) เมนิโตบา (Manitoba) เป็นที่ราบอันกว้างใหญ่ใช้เป็นแหล่งเพาะปลูกพันธุ์เมล็ดพืชต่างๆ เพื่อการส่งออก และเป็นเขตที่จัดให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมทางด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย ภาคกลางของประเทศนั้น เป็นศูนย์กลางทางด้านการเมืองและอุตสาหกรรม ตลอดจนจนถึงสถาบันการเงินและการบริการ มณฑลทางตะวันออกเฉียงมีชื่อเสียงทางด้านการผลิตอาหาร การทำเหมืองแร่ การทำฟาร์ม และการประมง

ระบบการศึกษาในแคนาดา ขณะนี้มีจำนวนของมหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรปริญญาตรี 89 แห่ง จำนวนของมหาวิทยาลัยและสถาบันเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาที่มีหลักสูตรต่ำกว่าปริญญาตรี 200 แห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 15,410 แห่ง จำนวนนักเรียนนักศึกษาในภาคปกติที่เรียนในมหาวิทยาลัยมีประมาณ 532,100 คน ในวิทยาลัยมีประมาณ 324,000 คน ในระดับประถมและมัธยมศึกษามีประมาณ 5,126,000 คน งบประมาณของรัฐบาลด้านการศึกษา จัดสรรให้ประมาณ 46.5 พันล้านเหรียญแคนาดา และมีจำนวนนักศึกษาต่างชาติประมาณ 87,000 คน (สมาคมไทย-แคนาดา, 2537 : 5-8)

การศึกษาของแคนาดาอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการของแต่ละมณฑล บางพื้นที่จะมีแผนกที่รับผิดชอบด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยเฉพาะ หน้าที่รับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการคือ การพัฒนาหลักสูตรการศึกษา การคัดเลือกอาจารย์ และทำหน้าที่ในการบริหารการศึกษา แม้ว่าแต่ละพื้นที่จะสามารถบริหารงานการศึกษาได้ด้วยตนเอง แต่ถ้ามองภาพรวมจะมีหลักสูตรที่ใกล้เคียงกัน เนื่องมาจากการประสานร่วมมือกันทางด้านการศึกษาของคณาจารย์และสถาบันต่างๆ ตลอดจนกระทรวงศึกษาธิการในแต่ละเขตจะมีคณะกรรมการการศึกษา พิจารณาจัดสรรงบประมาณสำหรับโครงการด้านการศึกษาต่างๆ ด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการ จึงมีความสามารถที่จะจัดระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้ ทำให้ระบบการศึกษาของแคนาดามีมาตรฐานสากลในระดับสูงตลอดมา แคนาดาเป็นประเทศที่มีภาษาราชการถึง 2 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ

และภาษาฝรั่งเศส โดยส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอังกฤษ สำหรับภาษาฝรั่งเศสนั้นใช้ติดต่อสื่อสารกัน เฉพาะในบางมณฑลเท่านั้น (เช่น มณฑลควิเบก (Quebec) แต่หลายแห่งมักใช้คู่กันทั้ง 2 ภาษา การศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นักเรียนส่วนใหญ่ในแคนาดาจะเข้าเรียน ในโรงเรียนของรัฐ เพราะเปิดกว้างสำหรับประชาชนโดยทั่วไปทั้งไม่ว่าจะเป็นชาวแคนาดา หรือ ผู้มาพำนักอาศัยในแคนาดา โดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 98 จะเข้าศึกษาในโรงเรียนของรัฐซึ่งได้ งบประมาณมาจากภาษีท้องถิ่นรวมกันกับการสนับสนุนของภาครัฐบาลกลางและรัฐบาลมณฑล โดยทั่วไปนักเรียนจะเข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาเมื่ออายุครบ 6 ปี และจะสำเร็จ การศึกษาระดับมัธยมปลายเมื่ออายุ 18 ปี ระยะเวลาของการศึกษาจะแตกต่างกันไปในแต่ละ มณฑล โดยทั่วไปแล้วนักเรียนจะเข้ารับการศึกษาจนกระทั่งอายุประมาณ 16 ปี

ในบางมณฑลเช่น มณฑลออนตาริโอ (Ontario) และ ควิเบก (Quebec) มี โรงเรียนพิเศษนอกเหนือไปจากโรงเรียนอื่นๆ เป็นโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับศาสนามีอยู่ 2 นิยาย คือ โรมันคาทอลิก กับ โปรเตสแตนต์ นักเรียนที่จะเข้าศึกษาในโรงเรียนเหล่านี้จะต้อง มีความ ศรัทธาในศาสนาของแต่ละโรงเรียน นอกเหนือจากโรงเรียนที่กล่าวมาแล้วคือ โรงเรียนรัฐบาล (Public School) และ โรงเรียนกินนอน (Separate School) ยังมีโรงเรียนอีกประเภทหนึ่ง คือ โรงเรียนเอกชน (Private School) หรือ Independent School ซึ่งจะอยู่ภายใต้การควบคุมของ กระทรวงศึกษาธิการ แต่ไม่มีเงินทุนสนับสนุนจากรัฐ ดังนั้นนักเรียนจะต้องชำระค่าธรรมเนียม การศึกษาเอง โรงเรียนประเภทนี้จะมีหลักสูตรการเรียนหลากหลายสาขา แต่อัตราส่วนของ อาจารย์และนักศึกษามีน้อย ส่วนหลักสูตรการศึกษาจะเหมือนกับโรงเรียนของรัฐ โดยอยู่ภายใต้ การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการประจำมณฑลของแต่ละมณฑล โรงเรียนประเภทนี้จะมี หลักสูตรเพิ่ม คือ หลักสูตรวิชาภาษาอังกฤษและหลักสูตรทางด้านวิทยาศาสตร์ การรับเข้าศึกษา จะพิจารณาจากการศึกษาของผู้สมัคร โดยการประเมินผลทางการศึกษาหรือโดยการสัมภาษณ์ โรงเรียนประเภทนี้ส่วนใหญ่จะไม่เปิดสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ 2 แต่ก็ยังมีบางแห่งที่สอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าโรงเรียนเหล่านี้เป็นสมาชิกขององค์กรคือ สมาคมโรงเรียนเอกชนแห่งแคนาดา (Canadian Association of Independent Schools) หรือไม่ซึ่งต้องดำเนินตามนโยบายของ สมาคม

นอกจากโรงเรียนประเภท Independent Schools แล้วยังมีสถาบันการศึกษาอีกหลาย ประเภทในแคนาดา เช่น โรงเรียนสอนภาษา หรือโรงเรียนฝึกอบรมต่างๆ เป็นธุรกิจประเภท หนึ่งที่กลุ่มเป้าหมายคือนักเรียน นักศึกษาต่างชาติ ดังนั้นค่าธรรมเนียมการศึกษาจึงเป็นปัจจัย สำคัญสำหรับสถาบันเหล่านี้ บางสถาบันก่อนที่จะมีการเรียนการสอนระดับอนุปริญญา จะต้อง ได้รับความอนุญาติจากกระทรวงศึกษาธิการก่อน คุณภาพทางการศึกษาต่างๆ ไปอยู่ในเกณฑ์ที่ดี

โรงเรียนเริ่มเปิดภาคการศึกษาในช่วงต้นเดือนกันยายน และจะปิดเทอมประมาณปลายเดือนมิถุนายน รวมแล้วประมาณ 180 ถึง 200 วัน สำหรับการเรียนการสอนนอกเหนือจากวันหยุดภาคฤดูร้อนยังมีวันหยุดอีก 2 ช่วง คือ

1. ช่วงเทศกาลคริสต์มาส จะหยุดตั้งแต่วันที่ 24 ธันวาคม จนกระทั่งถึงวันที่ 2 มกราคม
2. ช่วงฤดูใบไม้ร่วง จะหยุดนานหนึ่งสัปดาห์ ในเดือนมีนาคมหรือเมษายน กับราวต้นเดือนมกราคมหรือต้นเดือนกุมภาพันธ์

อย่างไรก็ตามโรงเรียนบางแห่งจะยืดหยุ่นให้กับนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาต่างชาติ ในการรับสมัครเรียน ซึ่งอาจจะเปิดรับตลอดปี หรือปีหนึ่งหลายๆ ครั้ง ขึ้นอยู่กับโรงเรียนแต่ละแห่งว่ามีนโยบายอย่างไร

โดยปกติโรงเรียนส่วนใหญ่จะมีหลักสูตรบังคับสำหรับการศึกษาระดับพื้นฐานและนักเรียนจะเริ่มมีอิสระในการเลือกวิชาเรียนในระดับสูงขึ้นคือระดับมัธยม) นักเรียนจะทำการเรียนในวิชาเหล่านี้ก่อนคือ ภาษา เลขคณิต วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะประยุกต์ พลศึกษา และวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตในระดับประถมศึกษา ส่วนวิชาบังคับนั้นจะแตกต่างกันไปในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่โดยทั่วไปจะมีวิชาเหล่านี้อยู่เป็นแกนหลักคือ ภาษา คณิตศาสตร์ ศิลปะ สังคมศึกษา พลศึกษา และในบางมณฑลมีการเพิ่มหลักสูตร คือ ภาษาที่สอง วิชาศาสนา และศิลปะ ศรษฐศาสตร์ สุขศึกษา และวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต ในด้านทักษะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์ การปฏิบัติงานทางด้านอุตสาหกรรม การศึกษาเทคโนโลยีใหม่ๆ หลักสูตรวิชาเหล่านี้จะเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยจะเรียนในช่วงสองปีหลังหรืออาจจะก่อนหน้านี้อแล้วแต่หลักสูตรจะกำหนด

ในขณะที่ชาวแคนาดาและผู้ที่เป็นผู้พำนักถาวร (Permanent Resident) ของแคนาดา ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมการศึกษาในระดับประถมศึกษาและในระดับมัธยมศึกษา แต่นักเรียนต่างชาติจะต้องเสียค่าเล่าเรียน สำหรับค่าเล่าเรียนต่อ 1 ปี ประมาณ 2,600 ถึง 11,000 ดอลลาร์แคนาดา โรงเรียนรัฐจะไม่มีหอพักให้นักเรียน แต่โรงเรียนบางแห่งจะจัดให้มีผู้ดูแลหาที่พักให้แก่เด็กเรียนของคุณ

การศึกษาในระดับอุดมศึกษา (post-secondary education) หมายถึงการศึกษาหลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยทั่วไปจะหมายถึงมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย สถาบันการศึกษาเหล่านี้จะมีสาขาวิชาต่างๆ กันมากมาย ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรวิชาชีพสั้นๆ จนกระทั่งถึงระดับปริญญา ทั้งปริญญาตรี โท และเอก มีสถาบันที่เปิดสอนทั่วประเทศประมาณ 90 แห่ง

วิทยาลัยอาชีวศึกษา หรือวิทยาลัยชุมชน (community college) หมายถึง สถาบันที่ทำการสอนทักษะทางวิชาชีพต่างๆ เช่น สถาบันการเกษตร ในควิเบก และ สถาบันศิลปะและเทคโนโลยีในมอนทรีออล

ระบบการศึกษาแบบนี้ค่อนข้างใหม่ในแคนาดา เพิ่งจะเริ่มมีในปี ค.ศ. 1960 จนกระทั่งปี ค.ศ. 1970 มีสถาบันการศึกษาในระบบนี้มากกว่า 200 สถาบันในแคนาดา และมีวิทยาเขตมากกว่า 700 แห่ง สำหรับสถานที่ตั้งของแต่ละสถาบันสะดวกแก่การเดินทางมาก จุดประสงค์ของสถาบันเหล่านี้ก็คือ การส่งเสริมความรู้ทางด้านวิชาชีพให้กับผู้ที่มีความสนใจในแต่ละมณฑล แต่ละสถาบันก็จะมีชื่อเสียงในสาขาที่แตกต่างกันไปมีหลายสาขา ได้แก่

การศึกษาทางด้านศิลปะและเทคโนโลยี หลักสูตรวิชาชีพเพื่อนำไปประกอบอาชีพ ในด้านการค้า อุตสาหกรรม และหลักสูตรกึ่งวิชาชีพ เช่น บริหารธุรกิจ สาธารณสุขศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี หลักสูตรการศึกษาสำหรับฟื้นฟูและพัฒนาทักษะในการเรียนการใช้ภาษา ทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส หลักสูตรบางหลักสูตรสามารถเทียบโอนไปเรียนในมหาวิทยาลัยเฉพาะที่ได้ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย และ มหาวิทยาลัยอัลเบอร์ตา หลักสูตรที่สามารถเทียบโอนได้แก่ ศิลปศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศึกษา และวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยในแคนาดา มีมหาวิทยาลัยแห่งแรกคือ Seminaire de Quebec ได้ก่อตั้งในแคนาดามานานกว่า 330 ปีมาแล้ว มหาวิทยาลัยนี้มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยในยุโรปเป็นเพราะอิทธิพลของศาสนาที่เข้ามาในยุคแรก ส่วนมหาวิทยาลัยที่เป็นเอกเทศแห่งแรกคือ McGill ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1821 การศึกษาระดับอุดมศึกษาของรัฐบาลมีจำนวนน้อยมาก จนกระทั่งปลายปี ค.ศ. 1800 เมื่อ 4 มณฑลทางด้านตะวันตกได้เริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยตามศูนย์กลางมณฑลต่างๆ ช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1950 ถึงปี ค.ศ. 1955 เป็นช่วงที่การศึกษาระดับอุดมศึกษาได้รับความเจริญสูงสุด

ปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาที่มีหลักสูตรระดับปริญญาในแคนาดาถึง 89 สถาบันซึ่งมีปริมาณนักศึกษาในแต่ละสถาบันตั้งแต่สองร้อยกว่าจนถึง 50,000 กว่าคน สถาบันการศึกษา 60 กว่าสถาบันใช้ภาษาอังกฤษในการเรียนการสอน อีก 20 สถาบันใช้ภาษาฝรั่งเศสในการเรียนการสอนประมาณ 6 สถาบันใช้ทั้งสองภาษา คือ ภาษาอังกฤษ และ ภาษาฝรั่งเศส

มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในแคนาดาจะเปิดหลักสูตรต่างๆ หลากหลายสาขา ไม่ค่อยมีการเน้นเฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง แต่ก็มีสถาบันที่เน้นเฉพาะสาขาวิชาคือ สาขาเทววิทยา เกษตรกรรม ศิลปกรรม บริหารธุรกิจ หรือโรงเรียนเสนาธิการทหาร และยังมีสถาบันบางแห่งเปิดสอนระดับบัณฑิตศึกษาในขณะที่มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เปิดสอนแค่ระดับปริญญาตรีเท่านั้น

สถาบันการศึกษาเหล่านี้ขึ้นอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการของแต่ละมณฑลและองค์กรแห่งชาติที่มีชื่อว่า สมาคมมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยแห่งแคนาดา (Association of Universities and Collages of Canada) มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เป็นของรัฐบาล รายได้ของมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่จะมาจากเงินสนับสนุนของรัฐบาลส่วนที่เหลือมาจากค่าธรรมเนียมการศึกษาตลอดจนรายได้จากส่วนอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยและเงินบริจาค มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในแคนาดาจะบริหารงานระบบสภา (Bi-Cameral System) ประกอบด้วย คณะกรรมการจากรัฐบาล ซึ่งจะรับผิดชอบทางด้านการเงินและการประสานงานกับภาครัฐบาล และสภามหาวิทยาลัยซึ่งจะมีหน้าที่รับผิดชอบทางด้านวิชาการ โครงสร้างการบริหารงานดังกล่าว ทำให้การศึกษาในแคนาดาอยู่ในระดับมาตรฐานตลอดมา

ระยะเวลาของภาคการศึกษา (The University year) มหาวิทยาลัยจะเปิดภาคการศึกษาแรกในเดือนกันยายนและจะปิดภาคการศึกษาปลายเดือนเมษายน หรือราวๆ ต้นเดือนพฤษภาคม โดยทั่วไปมหาวิทยาลัยจะมีระบบภาคการศึกษา 2 ภาคคือ ภาคการศึกษาแรก เริ่มจากเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม และภาคการศึกษาที่สองเริ่มจากเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน แต่ก็มีบางแห่งเปิดภาคการศึกษาฤดูร้อน (Summer) ซึ่งจะเริ่มในเดือนพฤษภาคมหรือเดือนมิถุนายนไปจนกระทั่งเดือนสิงหาคม นักศึกษาแคนาดาส่วนใหญ่จะไม่นิยมเรียนในภาคการศึกษานี้เพราะเป็นช่วงหยุดภาคฤดูร้อน มหาวิทยาลัยจะมีวันหยุดอีกในช่วงคริสต์มาสเริ่มตั้งแต่วันที่ 24 ธันวาคม ถึงวันที่ 2 มกราคม และจะมีการหยุดให้กับนักศึกษาอีกประมาณสองครั้งคือในเดือนตุลาคมและเดือนกุมภาพันธ์เพื่อให้นักศึกษาเตรียมตัวสอบ

ระยะเวลาของการศึกษาในแต่ละหลักสูตร

หลักสูตรระดับปริญญาตรี (Bacher's degree)

โดยปกติใช้เวลาในการเรียนประมาณ 3 ถึง 5 ปี ในแคนาดามีหลักสูตรปริญญาตรีอยู่ 2 ประเภทคือ General Pass Degrees และ Honours Degrees ในหลักสูตรประเภทที่ 2 นี้ นักศึกษาจะต้องเรียนให้ได้หน่วยกิตมากกว่าประเภทแรก และจะต้องเขียนวิทยานิพนธ์อีกด้วย หลักสูตรปริญญาตรีประเภท Pass Degrees ใช้เวลาเพียง 3 ปี และหลักสูตรประเภท Hourous ใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 4 ปี แต่ในบางแห่งจะใช้เวลาเท่ากันคือ 4 ปี ที่ใช้เวลา 5 ปี คือหลักสูตรวิชาชีพซึ่งจะต้องมีการฝึกงานในปีสุดท้ายด้วย

↳ หลักสูตรปริญญาโท (Master's degree)

ระยะเวลาในการศึกษาอย่างน้อย 1 ปี โดยทั่วไปจะใช้เวลาประมาณ 1 ปีครึ่งถึง 2 ปี ขึ้นอยู่กับแต่ละสถาบัน ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจะต้องเรียนวิชาพื้นฐานของแต่ละหลักสูตรและจะ

ต้องทำการสอบประมวลวิชา (Comprehensive Examination) หรืออาจจะต้องทำการวิจัยหรือเขียนรายงานวิทยานิพนธ์หรือจะต้องเรียนวิชาพื้นฐานของแต่ละหลักสูตรเพิ่มเติมแล้วแต่ข้อกำหนดในหลักสูตร งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์สามารถนำไปใช้ศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกได้อีกด้วย

หลักสูตรปริญญาเอก (Doctoral or Ph.D. degree)

ใช้เวลาในการศึกษาอย่างน้อย 2 ปีหลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาโท หรืออาจจะใช้เวลา 3 ปี หลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรระดับนี้ประกอบไปด้วยวิชาพื้นฐาน การร่วมสัมมนาทางวิชาการ การค้นคว้างานวิจัย การเขียนรายงานวิชาการ การนำเสนอ และการเขียนรายงานวิทยานิพนธ์ภายใต้การดูแลของอาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการสอบ

ในระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยจะให้ความช่วยเหลือผู้เรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น การให้ทุนการศึกษา หรือจ้างให้เป็นผู้ช่วยสอนหรือผู้ช่วยวิจัย สำหรับทุนการศึกษาประเภทนี้จะมอบให้แก่ผู้เรียนที่มีผลงานทางด้านวิชาการและมีประสบการณ์ทางด้านการทำงานที่เชื่อมโยง และตำแหน่งผู้ช่วยสอนและผู้ช่วยวิจัยจะมีมากพอสำหรับผู้เรียนในระดับนี้ตลอดเวลา แต่จะสำหรับนักศึกษาเพียงครั้งเดียวก่อนที่จะจบการศึกษา การสมัครทุนประเภทนี้ต้องยื่นคำร้องต่อคณะวิชาที่ต้องการสมัครเรียน

นักศึกษาไทยที่มีความสนใจที่จะไปเรียนยังประเทศแคนาดา ก็มีทุนการศึกษาของรัฐบาลได้แก่ ทุนรัฐบาลไทย (The Royal Thai Government Scholarship) ทุนสมาคมไทย-แคนาดา (The Thai-Canadian Association) ซึ่งมีการประสานงานจากแคนาดาในการมอบทุนให้กับนักศึกษาไทย

ในระบบการศึกษาของแคนาดา จำนวนกองทุนสำหรับช่วยเหลือนักศึกษาต่างชาติในระดับปริญญาตรีมีน้อยมาก แต่สถาบันบางแห่งมีการให้ทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีผลการเรียนดีในตอนปลายปีการศึกษาทุกๆ ปี ไม่จำกัดว่าจะจะเป็นนักศึกษาต่างชาติหรือนักศึกษาชาวแคนาดา

นโยบายการศึกษาในประเทศแคนาดามีความมุ่งหมาย 3 ประการคือ เพื่อเพิ่มสัมฤทธิ์ผลของคนในชาติและความเสมอภาคระหว่างบุคคล โดยเปิดโอกาสให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสได้เรียนเท่าเทียมกัน จัดการศึกษาทุกแบบอย่างเท่าเทียมกัน จัดการศึกษาขั้นทุกระดับ อย่างดีที่สุด เพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน และเตรียมบุคคลแต่ละคนให้มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม เพื่อช่วยยกระดับสังคม พัฒนาวัฒนธรรมและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมความรู้ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

การบริหารการศึกษา ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศแคนาดามีพระราชบัญญัติการศึกษาที่ประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1867 มอบอำนาจการศึกษาให้แก่ส่วนภูมิภาคเป็นผู้ที่มีอำนาจเต็มที่ ในส่วนรัฐบาลกลางมีเลขาธิการของรัฐ รัฐมนตรีของรัฐบาลกลาง มีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาร่วมวางแผนนโยบายและส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลกลางและโปรแกรมต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษา มีระบบการศึกษาส่วนภูมิภาคอยู่ 10 ระบบตามที่แต่ละมลรัฐจัดขึ้น

ด้านหลักสูตร มีหัวหน้าฝ่ายการศึกษาส่วนภูมิภาค ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตรและวิธีสอนนอกจากนี้ยังมีอำนาจเสนอวิชาบังคับให้เรียนอีกด้วย เจ้าหน้าที่การศึกษาภายในมลรัฐมีหน้าที่ติดตามหลักสูตรซึ่งคณะกรรมการที่ปรึกษาประจำท้องถิ่นได้ออกแบบการเรียนให้เหมาะกับเรื่องในมลรัฐเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ใกล้ตัวและเกี่ยวข้องโดยตรง ครูมีส่วนร่วมในการร่างหลักสูตรที่ตนสอนด้วย แต่หัวหน้าฝ่ายการศึกษาเป็นผู้อนุมัติหลักสูตรใหม่เจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคมีหน้าที่เสนอแนะหนังสือที่ใช้สอนในโรงเรียนแม้ว่าในหลายมลรัฐมีตัวแทนอยู่ในคณะกรรมการ ในโรงเรียนแล้วก็ตาม ครูผู้สอนมีอิสระในการเลือกใช้นักเรียนในการสอนพอสมควรวิทยาลัยต่างๆ จัดโปรแกรมเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยให้ผู้เรียน โดยมีหลักสูตรการศึกษาทั้งสายสามัญและอาชีวศึกษา หลักสูตรของมหาวิทยาลัยครอบคลุมทั้งด้านวิชาการและการเรียนวิชาชีพทางการแพทย์ กฎหมาย และหลักสูตรชั้นมัธยมปลายมักมุ่งเน้นไปเฉพาะทางเพื่อให้ผู้เรียนเลือกศึกษาได้

ด้านการฝึกหัดครู ในมลรัฐต่างๆ ส่วนใหญ่ผู้เรียนครู ทั้งครูประถมศึกษามัธยมศึกษา เข้าเรียนในคณะครุศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมี 2 จังหวัดที่เปิดวิทยาลัยครู เพื่อฝึกอบรมครูประถมศึกษาโดยเฉพาะ หลักสูตรการเรียนการสอนมีทั้งหลักสูตร 3 ปี หรือ 4 ปี หรือ 1 ปี สำหรับผู้ที่เข้าเรียนหลังจากจบมหาวิทยาลัยในสาขาอื่นๆ มาแล้ว โปรแกรมการเรียนทางด้านวิชาการแบ่งออกเป็นหลักสูตรทางด้านวิชาการ ทางวิชาชีพ และการฝึกสอน เมื่อเรียนจบแล้วจะได้รับปริญญาทางการศึกษาและอนุญาตให้ครูที่มีใบประกาศนียบัตรทางการศึกษาทำการสอนได้ชั่วคราว จนกระทั่งมีคุณสมบัติเหมาะสมหลังจากทำการสอนมาแล้ว 2 ปี การเข้าเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูประถมศึกษาต้องมีความรู้อย่างน้อยจบไฮสกูล ในขณะเดียวกันผู้ที่เข้าสมัครเรียนฝึกหัดครูมัธยมศึกษาจะต้องจบจากมหาวิทยาลัย การเพิ่มคุณสมบัติสามารถทำได้โดยการเรียนภาคฤดูร้อน ซึ่งจัดโดยฝ่ายศึกษาดูการมลรัฐ องค์การอาชีพครู คณะกรรมการหรือสภาโรงเรียนประจำท้องถิ่นนั้น คณะครุศาสตร์หรือองค์การอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานเพื่อการศึกษาของรัฐ ในส่วนภูมิภาค สามารถออกพระราชบัญญัติการศึกษาได้ทุกระดับที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ กำหนดนโยบายแนวทางปฏิบัติให้แก่กระทรวงหรือแผนกการศึกษาซึ่งโครงสร้างของแต่ละแผนก

อาจแตกต่างกัน แผนการศึกษาในส่วนภูมิภาคส่วนใหญ่จะเปิดเป็นสำนักงานเพื่อส่งเสริมและบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจบางอย่างเท่าที่ได้รับมอบหมาย หัวหน้าส่วนการศึกษาในแต่ละมลรัฐรับผิดชอบในการวางแผนพื้นฐานของระบบการศึกษาของมลรัฐ ความมุ่งหมายและมาตรฐานของระบบโรงเรียน และการจัดสรรงบประมาณซึ่งได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติของโรงเรียน ผู้ช่วยหัวหน้าส่วนทำหน้าที่บริหารการศึกษาตามพระราชบัญญัติของโรงเรียน ตัวแทนของมลรัฐมีหน้าที่รับผิดชอบงาน โรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา แทนสภาโรงเรียนภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการมลรัฐ จำนวนคณะกรรมการโรงเรียน อาจใช้วิธีเลือกตั้งหรือแต่งตั้งกรรมซึ่งขึ้นอยู่กับกฎหมายของส่วนภูมิภาค ในมลรัฐส่วนใหญ่คณะกรรมการได้รับคัดเลือกโดยกรรมการซึ่งทำหน้าที่เป็นกรรมการของสภาในที่ท้องถิ่น สภาหลายแห่งจ้างศึกษานิเทศก์จังหวัดทำหน้าที่เป็นหัวหน้าทางการศึกษา ตามปกติศึกษานิเทศก์จังหวัดทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับครูในโรงเรียน การพัฒนาหลักสูตร และการบริหารการศึกษา การก่อสร้าง และการบำรุงรักษาโรงเรียน หารายได้ให้แก่โรงเรียน กระจายความช่วยเหลือให้แก่จังหวัด เพราะตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการการศึกษามลรัฐ มีหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผนการศึกษาทุกระดับในมลรัฐ

ด้านงบประมาณการศึกษา มีงบบริหารของโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษา ได้จากภาษีทรัพย์สินในที่ท้องถิ่น และเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลซึ่งมีเงินภาษีทั่วไป และเงินบริจาค ช่วยเหลือเพื่อให้โอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาแก่เด็กในมลรัฐ ในการศึกษา ระดับที่ 3 หรืออุดมศึกษา ซึ่งรัฐบาลกลางจ่ายให้แก่จังหวัดทุกจังหวัด นอกจากนี้สำนักเลขาธิการของรัฐก็ให้ความช่วยเหลือและดำเนินการจัดการเกี่ยวกับ โครงการเงินยืมเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่ยากจนจากการศึกษาระดับที่ 2 คือมัธยมศึกษาและต้องการเรียนต่อในชั้นที่สูงขึ้นไป แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ รัฐบาลกลางจัดสรรเงินบำรุงการศึกษาให้แก่จังหวัดไว้เพื่อฝึกฝนอบรมและพัฒนากำลังคนคือ ข้าราชการในด้านการใช้เทคนิควิธี และการเรียนภาษาที่ 2 ตลอดจนกิจกรรมการพัฒนาวัฒนธรรมของประเทศ ส่วนจังหวัดให้เงินช่วยเหลือแตกต่างกันไป ในจังหวัดที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของแคนาดา ซึ่งมีสภาพเศรษฐกิจดี สามารถสนับสนุนการศึกษาได้เต็มร้อย เช่น มณฑลควิเบก และออนตาริโอ ส่วนในจังหวัดส่วนใหญ่ทางภาคกลางสนับสนุนได้ประมาณร้อยละ 75 และจังหวัดที่อยู่ทางใต้สนับสนุนได้ประมาณร้อยละ 55 เป็นต้น

โครงสร้างของระบบการศึกษา ในแต่ละมลรัฐมีโรงเรียนสำหรับเด็กวัยก่อนเข้าเรียนเกือบทุกจังหวัด ส่วนใหญ่กำหนดอายุของนักเรียนคือ 5 ปี แต่ในบางจังหวัดอนุญาตให้นักเรียนอายุ 3 ปีได้เข้าเรียน ซึ่งต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานเพื่อพิจารณาตามความเหมาะสมก่อน มีหน่วยงานการศึกษา หรือหน่วยงานการบริการสังคมภายในจังหวัดให้โรงเรียนเป็นหน่วยงานที่ดู

แลมาตรฐานการศึกษา การศึกษาภาคบังคับเริ่มตั้งแต่อายุ 6-16 ปี ซึ่งใช้เหมือนกันทั่วประเทศ ในชั้นประถมศึกษาใช้เวลาเรียน 6 หรือ 8 ปี ระดับมัธยมศึกษาเริ่มจากเด็กอายุ 12 หรือ 14 ปี และเรียนต่อไปจนกระทั่งอายุ 17 หรือ 18 ปี การศึกษาจากเกรด 7-13 เป็นการศึกษาแบบ ประสมมีทั้งสายวิชาการและสายอาชีพที่เรียนคู่กัน บางจังหวัดจัดแผนการศึกษาภาคบังคับโดยไม่ แยกการศึกษาระดับที่หนึ่งกับระดับที่สองออกจากกัน การศึกษาระดับที่สามจะเรียนต่อไปหลัง จากจบเกรด 12 ศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย วิทยาลัย และสถานศึกษาต่างๆ เช่นวิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยชุมชนและศูนย์การเรียนนอกโรงเรียนซึ่งผู้เรียนเลือกเรียนได้ หลายรูปแบบ

กล่าวได้ว่าการศึกษาของแคนาดาตั้งแต่แรกเริ่มมามีรูปแบบคล้ายกับการศึกษาของ อังกฤษและฝรั่งเศส เพราะได้รับอิทธิพลจากชาติทั้งสองโดยตรง มีอิทธิพลของศาสนาคริสต์เข้ามา เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาด้วย เนื่องจากผู้อพยพชาวอังกฤษและฝรั่งเศสที่เข้ามาส่วนใหญ่ เป็นนักบวช นักการศาสนา และนักการศึกษา ทำให้นำความรู้ด้านต่างๆ เข้ามาเผยแพร่อย่างกว้าง ขวาง มีการจัดตั้งสถาบันเพื่อถ่ายทอดความรู้ความคิดเหล่านั้นโดยตรง โดยเฉพาะระดับอุดม ศึกษาได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็วมาก ชาวแคนาดาส่วนมากเรียนต่อกันไปจนถึงอุดมศึกษา

ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1955 ถึง ค.ศ. 1962 รวมเป็นเวลา 7 ปี มีจำนวนผู้เข้าศึกษา ในภาคปกติเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าตัว และเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงปี ค.ศ. 1962 ถึง ค.ศ. 1969 การขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้เกิดมหาวิทยาลัยใหม่ๆ ขึ้นถึง 19 แห่ง ตามศูนย์กลางของมณฑล ต่างๆ ในแคนาดา รวมไปถึง การขยายตัวของสถานที่ในแต่ละมหาวิทยาลัยด้วย เพราะมหาวิทยาลัย แต่ละแห่งขยายพื้นที่ออกไปเพื่อรองรับจำนวนนักศึกษาที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี หลังสงครามโลก ครั้งที่สองเป็นต้นมา วิทยาการต่างๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ ประกอบกับประเทศเมืองแม่ได้ ปลดปล่อยอาณานิคมให้เป็นอิสระปกครองตนเอง แคนาดาได้รับเอกราชจากอังกฤษแต่ยังคงเป็น ประเทศในเครือจักรภพของอังกฤษอยู่ จึงมีนโยบายปรับปรุงการศึกษาให้เหมาะสมมากขึ้นกับ พื้นฐานของประเทศโดยเฉพาะการปฏิรูปการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก

การปฏิรูปการศึกษาและความเคลื่อนไหวทางการศึกษาของแคนาดา ภายหลังได้รับ เอกราชมีการปรับปรุงการศึกษาของประเทศใหม่ซึ่งประเด็นการปฏิรูปการศึกษามี ดังนี้ (สำนัก งานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539 : 10-12)

1. ยกระดับคุณภาพการศึกษา และคุณภาพการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน โดย

1.1 ปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร และ กระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับ

ตลาดแรงงาน

1.2 ปรับปรุงประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

1.3 เสริมสร้างระบบการเปลี่ยนแปลงข้อมูลข่าวสารสำหรับทำการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อปรับปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น

2. พัฒนาระบบการประกันคุณภาพ

2.1 กำหนดมาตรฐานการประกันคุณภาพ ระบุกฎเกณฑ์เพื่อความชัดเจน และสร้างความเข้าใจร่วมกันกับผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาทุกฝ่าย

2.2 พัฒนาโครงสร้างระบบการบริหารงานของโรงเรียน โดยมุ่งเน้นภารกิจความรับผิดชอบของโรงเรียนและคณะครูให้มากขึ้น มอบอำนาจให้โรงเรียนบริหารตนเองให้มากขึ้น

2.3 พัฒนาหลักสูตรทุกระดับชั้นและมีโครงการประเมินผลการศึกษาในแต่ละพื้นที่

2.4 เสริมสร้างระบบการประเมินผล โดยเน้นการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และเน้นบทบาทของโรงเรียนในการปรับปรุงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

2.5 ยกย่องคุณภาพครู ให้ครูปรับปรุงการเรียนการสอน และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายที่มุ่งเน้นเป็นพิเศษ ได้แก่

1. เสริมสร้างระบบประกันคุณภาพให้ได้มาตรฐาน และ เป็นที่เชื่อถือได้
2. เสริมสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงการศึกษา และการใช้นวัตกรรมเพื่อการศึกษา

3. เสริมสร้างความเสมอภาคและความเป็นเลิศทางการศึกษาให้แก่ นักเรียน

4. พัฒนาการฝึกอบรมและสร้างความเข้มแข็งด้านวิชาการให้แก่ครู

5. เสริมสร้างให้มีเวทีประชาพิจารณ์เกี่ยวกับการศึกษา

6. เน้นการพัฒนา นโยบายด้านการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกมลรัฐ

7. พัฒนาความเป็นผู้นำทางการศึกษา

8. ปฏิรูปการบริหารและงบประมาณการศึกษาให้มีความคล่องตัวเพื่อพัฒนาการศึกษาของพื้นที่ให้เต็มตามศักยภาพ และคุ้มค่า

9. ขยายการมีส่วนร่วมทางการศึกษาของชุมชนและพื้นที่

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ประเทศแคนาดาได้ให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรมทางด้านการวางแผนการศึกษาและการนำแผน ไปสู่การปฏิบัติ โดยมุ่งให้มีการทบทวนการปฏิรูป และการพัฒนาการศึกษาทุกด้านมลรัฐต่างๆ ได้มีการทบทวนการศึกษาอย่างกว้างขวาง

เพื่อกำหนดทิศทางใหม่ๆ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงนวัตกรรมการศึกษาของมลรัฐต่างๆ มีดังนี้

1. ทีเกาะปรีนเอ็ดเวิร์ด ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจทางด้านการศึกษา (Educational Task Force) ขึ้น เมื่อ ค.ศ.1991 โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปฏิรูปการศึกษาของรัฐบาล คณะทำงานชุดนี้ได้เสนอรายงานเรื่อง Education : A Shared Responsibility ในปี ค.ศ.1992 โดยได้เสนอแนะให้มีการเปลี่ยนแปลงใน 5 เรื่องใหญ่ คือ

1. การพัฒนาความเป็นผู้นำของผู้เรียนและครู
2. การปรับโครงสร้างของระบบการศึกษาให้เหมาะสม
3. การประกันคุณภาพการศึกษาของมลรัฐ
4. การพัฒนานโยบายด้านการศึกษาให้ทันสมัยและมีมาตรฐาน
5. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ทันกระแสการเปลี่ยนแปลง

เป้าหมายสำคัญของการปฏิรูปคือ การพัฒนาให้ครูมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษา และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน รวมทั้งให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติการศึกษาให้เหมาะสม ตามข้อเสนอแนะของรายงานดังกล่าว

2. ทีมมณฑลนิวบรันสวิก ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อความเป็นเลิศทางการศึกษา (The Commission on Excellence in Education) ซึ่งได้ทำเสนอรายงานเรื่อง " Schools for a New Century " ต่อฝ่ายนิติบัญญัติของมณฑล เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1991 รายงานดังกล่าวมีปรัชญาที่สำคัญเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการใช้นวัตกรรมเพื่อการศึกษา เช่น การปรับเปลี่ยน โครงสร้างของจำนวนหน่วยกิตที่เรียนและวิธีการบริหารของคณะกรรมการ โรงเรียน การวัดผลและติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงานตามเป้าหมายการศึกษาของมณฑลและเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในหมู่ผู้เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษาของมลรัฐ

3. ทีมมณฑลโนวาสโกเชียระหว่าง ค.ศ.1991 - 1992 คณะกรรมการฝ่ายนิติบัญญัติแห่งมณฑลโนวาสโกเชีย ได้ทำการศึกษาและเปิดเวทีประชาพิจารณ์ (Public hearings) ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการและการบริหารการศึกษาระดับชั้นประถมและมัธยมศึกษา โดยมีคณะกรรมการการศึกษาแห่งมลรัฐได้เผยแพร่รายงานและให้ข้อเสนอแนะ รายงานดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการกำหนดมาตรการเพื่อเสริมสร้างระบบประกันคุณภาพ (accountability) ซึ่งจะต้องหาความชัดเจนและสร้างความเข้าใจร่วมกันจากผู้เกี่ยวข้องด้านการศึกษาทุกฝ่ายในมณฑล

4. ทีมงานทิวฟาวแลนด์ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนฉบับใหม่ ในปี ค.ศ. 1990 คณะกรรมการของมณฑลได้มีการพิจารณาบททวนหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา และได้จัดทำรายงานไปยังรัฐบาลในปี ค.ศ.1992 โดยนำเสนอยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาซึ่งรวมถึงข้อเสนอของรายงานและมาตรการในการประสานกิจกรรมของหน่วยงานต่างๆ ภายในมณฑลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา นอกจากนี้ ยังได้มีการจัดตั้งคณะทำงานวางแผนเศรษฐกิจ โดยมีผู้บริหารระดับสูงจากหน่วยงานที่กำหนดนโยบายทางการศึกษาเข้าร่วมด้วย เพื่อเอื้ออำนวยให้การศึกษาและการฝึกอบรมสอดคล้องไปกับแผนยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจของรัฐโดยตรง

5. ทีมงานออนตาริโอ ได้มีการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาในปี ค.ศ.1989 โดยมีการปรับโครงสร้างการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ปฏิรูปการบริหารงบประมาณทางการศึกษา การปฏิรูปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกระดับการศึกษาคือ ระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา (เกรด 1-6) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (เกรด 7-9) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (เกรด 10-12) การอาชีวศึกษา การฝึกหัดครู การปฏิรูปได้ยึดถือหลักการเบื้องต้นคือความเป็นเลิศทางวิชาการ ความเสมอภาคทางการศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1992 ทางมณฑลออนตาริโอได้ประกาศใช้กฎหมายการศึกษา โดยกำหนดให้โรงเรียนทั้งหมดต้องปฏิบัติตามนโยบาย ว่าด้วยความเสมอภาคทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม (policies on anti-racism and ethnocultural equity) กฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องนักเรียนชนกลุ่มน้อยมิให้ถูกกีดกันทางการศึกษา นับว่าเป็นกฎหมายฉบับแรกของประเทศแคนาดาที่ประกาศใช้นโยบายนี้ ซึ่งเป็นผลให้กระทรวงศึกษาธิการของมณฑลต่างๆ และคณะกรรมการบริหารของโรงเรียนต้องให้ความร่วมมือในการเสริมสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาให้มากขึ้น ต่อจากนั้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1992 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการของมณฑลได้แต่งตั้งคณะกรรมการการเรียนรู้ (Commission on Learning) มีหน้าที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเป้าหมายมาตรฐานและแผนการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้แก่โรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อปรับปรุงการศึกษาให้เหมาะสมและเตรียมพร้อมก้าวสู่ศตวรรษที่ 21

6. ทีมงานควิเบก กระทรวงศึกษาธิการแห่งมณฑลได้ร่วมมือกับคณะกรรมการบริหารของโรงเรียนต่างๆ ทั่วมณฑลประกาศใช้แผน 4 ปี (ค.ศ.1988-1992) เพื่อพัฒนาการฝึกอบรมและการประเมินผลทางวิชาการของครู รวมทั้งพัฒนาทักษะการพูดและการเขียนภาษาฝรั่งเศส ซึ่งเป็นภาษาทางการของมณฑล

7. ทีมงานเมนิโตบา ในเดือนเมษายน ค.ศ.1990 กระทรวงศึกษาธิการแห่งมณฑล

ได้จัดพิมพ์รายงานเรื่อง "Creating a Framework for the Future" รายงานดังกล่าวได้หยิบยกประเด็นที่สำคัญหลายข้อที่เกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกและผลกระทบที่มีต่อการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการทบทวนการออกกฎหมายทางการศึกษาของมณฑล สนับสนุนให้มีการอภิปรายและการประชุมหารือถึงปัญหาทางการศึกษา เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะจากชุมชนและสาธารณชนทั่วไป อันเป็นการสนับสนุนให้มีการพัฒนาระบบการศึกษา และยังเป็นการเสริมสร้างรากฐานทางการศึกษาเพื่ออนาคตที่เหมาะสม ต่อมาจามีรายงานเรื่อง "Building a Solid Foundation for our Future : A strategic plan, 1991-96" ได้เสนอทิศทางการศึกษาด้านการศึกษาให้กับกระทรวงศึกษาธิการ ว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคนให้มีความรู้ ความเข้าใจและปรับตัวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคต เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับคน เพื่อก้าวทันการเปลี่ยนแปลง

8. ทีมมณฑลซัสเซกเซวั้น ได้ร่วมมือกับคณะทำงานเพื่อการศึกษาทางตอนเหนือของประเทศ โดยได้ประกาศใช้นโยบายทางการศึกษาเพื่อชนลูกครึ่งและชาวอินเดียนพื้นเมืองเมื่อปี ค.ศ.1989 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ทุกคนมีโอกาสด้านการศึกษาเท่าเทียมกัน ปัจจุบันมณฑลนี้มีหลักสูตรทั้งระดับกลางและระดับท้องถิ่นสามารถนำหลักสูตรไปปรับปรุงให้เหมาะสมกับท้องถิ่นและประชาชน ในมลรัฐได้อย่างเหมาะสม

9. ทีมมณฑลอัลเบอร์ตา ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนในปี ค.ศ.1988 โดยยึดหลักของโอกาสการเข้ารับการศึกษา ความเสมอภาค ความยืดหยุ่น การตอบสนอง และการประกันคุณภาพมีรายงานเรื่อง "Vision for the Nineties and Achieving the Vision" ถือเป็นแผนปฏิบัติการทางการศึกษาของมลรัฐและมีรายงานการประเมินผลการศึกษาของมลรัฐทุกปีเป็นข้อมูลใช้ปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาในมลรัฐ นอกจากนี้ยังได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยในปี ค.ศ.1991 เพื่อส่งเสริมให้ภาคเอกชนได้เข้ามาให้การสนับสนุนมหาวิทยาลัยมากขึ้น

10. ทีมมณฑลบริติชโคลัมเบีย ในปี ค.ศ.1988 มีรายงานที่เรียกว่า The Sullivan Report เรื่อง "A Legacy for Learners" ของ Royal Commission on Education ได้กล่าวถึงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษา วิธีการสอน และการจัดหลักสูตร รวมทั้งการประกันคุณภาพ การสอน และการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างการศึกษาที่ใช้อยู่ในขณะนั้น รายงานดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาที่ประชาชน โดยทั่วไปควรตระหนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้บริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึง การจัด โปรแกรมการเรียนตามความถนัดและความสนใจ บทบาทของโรงเรียนในการปรับปรุงสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนและความต้องการทางการศึกษาที่

ก้าวหน้าเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่จริง ทำให้เป็นแนวทางแก่ภาครัฐในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างมาก

ระบบการศึกษาที่ปฏิรูปใหม่ตั้งแต่ปี ค.ศ.1990 เป็นต้นมา มีดังนี้

การศึกษาภาคบังคับ กำหนดให้เด็กอายุ 6-16 ปี ต้องอยู่ในโรงเรียน โดยรัฐจัดการศึกษาแบบให้เปล่ากับเด็กทุกคนในโรงเรียนรัฐบาลแบ่งออกเป็นระดับต่างๆ คือ

- อนุบาล 2 ปี
- ประถมศึกษา (First level) 6 ปี (ชั้น 1-6)
- มัธยมศึกษา (Second level) 6 ปี แบ่งเป็น
  - มัธยมต้น (first stage) 3 ปี (ชั้น 7-9)
  - มัธยมปลาย (Second stage) 3 ปี (ชั้น 10-12)

การจัดการศึกษาภาคบังคับเน้นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นดำเนินการเอง โดยผ่านทางคณะกรรมการการศึกษาที่เรียกว่า School Board มี 168 คณะทั่วประเทศ คณะกรรมการดังกล่าว จะดูแลจัดการด้านการเรียนการสอน ตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการของมณฑล กำหนดการจ้างครู และเรื่องการจัดสรรงบประมาณค่าใช้จ่ายของโรงเรียนในเขตรับผิดชอบของตน โดยงบประมาณส่วนหนึ่งได้มาจากรัฐบาลมณฑล อีกส่วนหนึ่งมาจากการหารายได้ของคณะกรรมการ เช่น จากภาษีทรัพย์สิน (property tax) ได้แก่ ภาษีที่ดิน ภาษีสินค้า รวมทั้งเงินบริจาคเพื่อสาธารณกุศล เป็นต้น

ระบบบริหารการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษาในประเทศแคนาดา เป็นความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐบาลแต่ละมณฑล (Provincial Government) ที่จะจัดการศึกษาในมณฑลของตนอย่างอิสระ ไม่มีหน่วยงานของรัฐบาลสหพันธรัฐ (Federal Government) ที่ดำเนินการในเรื่องนี้ ดังนั้นจึงไม่มีกระทรวงศึกษาธิการของประเทศ แต่มีกระทรวงที่รับผิดชอบงานด้านการศึกษาของแต่ละมณฑล ซึ่งเรียกชื่อและมีขอบข่ายความรับผิดชอบต่างกันบ้างคล้ายคลึงกันบ้าง เช่น มณฑลบริติช โคลัมเบีย และอัลเบอร์ตา แบ่งเป็น 2 กระทรวง คือกระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education) รับผิดชอบการศึกษาพื้นฐานถึงระดับมัธยมศึกษา กับกระทรวงอุดมศึกษา (Ministry of Advanced Education) รับผิดชอบการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษา ในขณะที่มณฑลออนตาริโอ มีกระทรวงรับผิดชอบงานการศึกษากระทรวงเดียว คือกระทรวงการศึกษาและฝึกอบรม (Ministry of Education and Training) ซึ่งเกิดจากการรวมกระทรวง 3 กระทรวงเดิมเข้าด้วยกัน ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงอุดมศึกษา และกระทรวงการฝึกอบรมฝีมือแรงงาน (Ministry of skill Training) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลสหพันธรัฐมีส่วนสนับสนุนงานการศึกษาของแต่ละมณฑล โดยจัดสรรงบประมาณกลางไปให้ ซึ่งเดิมจัดสรรเป็นเงินก้อนไปให้โดยตรง แต่ในปัจจุบันให้ในรูปแบบของ Established Programs Financing เช่น การคืนภาษีส่วนกลางกลับไปให้มณฑลในรูปแบบของทุนอุดหนุนการทำวิจัย การฝึกอบรม เป็นต้น

ในด้านการประสานงานการศึกษาระหว่างมณฑล ถึงแม้ว่าจะไม่มีกระทรวงศึกษาธิการของรัฐบาลสหพันธรัฐ แต่หน่วยงานระดับกระทรวงที่รับผิดชอบงานการศึกษาของแต่ละมณฑลก็มีการประสานงานกัน โดยผ่านสภารัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (Council of Ministers of Education of Canada หรือ CMEC) สมาชิกของ CMEC ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการ 15 คน จาก 10 มณฑล (เนื่องจากบางมณฑลมีหลายกระทรวงที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ไม่ใช่มีกระทรวงศึกษาธิการเพียงกระทรวงเดียว) และรัฐมนตรีช่วยว่าการ จำนวน 17 คน ที่ทำการถาวรของ CMCE อยู่ที่เมืองโตรอนโต (Toronto) ในมณฑลออนตาริโอ (Ontario) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ ทำให้ระบบการศึกษาในประเทศแคนาดามีความเชื่อมโยงกันและมีมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศ

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการศึกษาของประเทศแคนาดามีความต่อเนื่องและมีการประสานงานกัน ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับกันในสากลประเทศหนึ่งในโลก

*ประวัติศาสตร์การศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา

จากการที่ทวีปอเมริกาเป็นทวีปใหม่ที่ค้นพบโดย คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ซึ่งเป็นชาวอิตาลี โคลัมบัส ได้เดินทางเพื่อแสวงหาเส้นทางใหม่ในการเดินทางมายังเอเชีย โดยออกเดินทางจากเมืองปาลอสประเทศสเปน เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม ค.ศ. 1492 และเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ. 1492 โคลัมบัส ได้พบแผ่นดินใหม่เป็นเกาะและได้ตั้งชื่อเกาะนั้นว่า ซาน ซันวาเตอร์ และเกาะบายามาส คือหมู่เกาะซึ่งอยู่ใกล้กับอเมริกาเหนือในปัจจุบัน เป็นหมู่เกาะในทะเลแคริบเบียน หลังจากที่โคลัมบัสได้ค้นพบแผ่นดินใหม่แล้ว มีนักสำรวจจากประเทศต่างๆ ได้เดินทางไปบ้าง แต่ไม่ได้พัฒนาดินแดนดังกล่าว ต่อมาอีกประมาณ 100 ปี ชาวยุโรปได้อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในอเมริกาเหนืออย่างมากมาย เพราะมีความขัดแย้งกันทางศาสนาและการเมืองในยุโรป ดินแดนที่อพยพเข้าไปคือรัฐเวอร์จิเนีย และรัฐแมสซาชูเซตส์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสหรัฐ มีการวางระเบียบ กฎหมายชุมชนเป็นหลักฐานมั่นคง ชาวยุโรปที่อพยพเข้าไปในอเมริกามีทั้ง นักบวช นักศาสนา พ่อค้า ช่าง นักการเมืองและผู้มีความรู้ในแขนงต่างๆ

เนื่องจากชาติที่อพยพไปสู่อเมริกาเป็นชาวอังกฤษมากกว่าชาติอื่น ๆ ทำให้ชาวอังกฤษตั้งถิ่นฐานในอเมริกาได้ถึง 13 รัฐ ได้แก่ เวอร์จิเนีย นิวเจอร์ซีย์ แมสซาชูเซตส์ นิวแฮมเชียร์ แมริแลนด์ คอนเนคติกัต โรดไอแลนด์ เดลาแวร์ แครโรไลนาเหนือ นิวเจอร์ซีย์ แครโรไลนาใต้ เพนซิลวาเนีย และจอร์เจีย รัฐเหล่านี้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ มีการขยายอาณาเขตและก่อตั้งรัฐต่างๆ เพิ่มขึ้น ในเวลาต่อมาอารยธรรมใหม่ก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการสร้าง โบสถ์ วิหาร โรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ในจำนวนรัฐต่างๆ มีรัฐแมสซาชูเซตส์เป็นบริเวณที่เรียกว่า นิวอิงแลนด์ และเพนซิลวาเนีย เป็นรัฐที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านเศรษฐกิจ การกสิกรรม การประมงและการศึกษามีมหาวิทยาลัยเก่าแก่ที่สำคัญคือ ฮาร์วาร์ด (Harvard) และเยล (Yale) ที่ตั้งขึ้นในขณะนั้นและยังคงเปิดสอนมาจนถึงปัจจุบัน (อมร ประสิทธิ์ รัฐสิทธิ์, 2537 : 9-10)

การศึกษาของสหรัฐอเมริกาอย่างเป็นทางการเริ่มขึ้นระหว่างปี ค.ศ.1600-1770 ชาวอังกฤษที่อพยพเข้าไปในอเมริกาได้นำระบบการปกครอง การจัดการศึกษา ประเพณีและวัฒนธรรมด้านต่างๆ เข้ามาใช้กันมากในอเมริกา มีการจัดตั้งโรงเรียนประเภท Grammar School มีการสอนภาษาละติน สอนการเขียนอ่านวิชาต่างๆ ในปี ค.ศ.1642 มีการออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ผู้ปกครองที่ไม่ส่งเด็กไปเข้ารับการศึกษาตามที่รัฐกำหนดไว้จะต้องถูกปรับ โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในสมัยนั้นมีหลายประเภท คือ (สังวร พิชยนตร์โยธิน, 2524 : 18)

1. โรงเรียนของคนจน (Pauper Schools) ตั้งขึ้นโดยประชากรในพื้นที่
2. โรงเรียนวัด (Parochial Schools) ตั้งโดยคณะนักบวช
3. โรงเรียนการกุศล (Charity Schools) ตั้งขึ้นโดยนักการศึกษา และประชาชน

ร่วมกัน

ในปี ค.ศ.1636 ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard) ขึ้นที่รัฐแมสซาชูเซตส์ และได้ตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นในปีต่อมา เช่น ค.ศ.1693 ตั้งมหาวิทยาลัยวิลเลียมและแมรี (William and Mary) ค.ศ.1701 ตั้งมหาวิทยาลัยเยล (Yale) ค.ศ.1747 ตั้งมหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน (Princeton) ซึ่งกลายเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำมาจนถึงปัจจุบัน การที่ตั้งสถาบันการศึกษาได้ถึงระดับมหาวิทยาลัยได้เพราะมีนักคิด นักปราชญ์จากยุโรปอพยพไปอยู่มากและได้นำภูมิปัญญา วิทยาการต่าง ๆ ไปจัดตั้งเป็นสถาบันสอนกันในโลกใหม่จึงทำให้การศึกษาย้ายตัวไปอย่างรวดเร็ว

รัฐต่างๆ ได้ตกลงใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง มีหลักการปกครองแบบเดียวกัน รวมถึงการจัดระบบการศึกษาก็ใช้ระบบเดียวกันด้วย โรงเรียนต่างๆ อยู่ในความควบคุมของรัฐบาลของแต่ละรัฐ ได้มีการจัดตั้งสภาการควบคุมการศึกษาส่วนท้องถิ่นขึ้น เรียกว่า Local School Board ต่อมาในปี ค.ศ.1787 ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญของประเทศ รัฐทั้งหลายได้ร่วมมือกับ

รัฐบาลกลางและท้องถิ่นจัดการศึกษาตามนโยบายที่กำหนดไว้ แต่อาจจะมีการดำเนินงานต่างกัน ไปบ้างเล็กน้อยในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นอิสระตามข้อกำหนดที่แต่ละรัฐทำได้ ครั้นในศตวรรษที่ 18 การสอนภาษากรีกและละตินลดน้อยลงเพราะสามารถนำไปใช้ในการติดต่อค้าขายได้น้อย ส่วนมากมักจะใช้อยู่เฉพาะในมหาวิทยาลัยที่ศึกษาด้านภาษาและวรรณคดีเท่านั้น แต่ไม่ได้ใช้ใน ชีวิตประจำวัน การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมีคนสนใจเรียนมากขึ้นเพราะมีศาสตร์ใหม่ด้าน สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นมากกว่าในยุโรปและการดำเนินชีวิตมีอิสระมากกว่าใน ยุโรปอีกด้วย จะเห็นได้ว่าคนอเมริกันให้ความสนใจกับการศึกษามาตั้งแต่สมัยเป็นอาณานิคม ความสำคัญของการศึกษาต่อคนอเมริกันสะท้อนให้เห็นชัดเจนในรัฐบัญญัติปี ค.ศ.1785 ที่ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ซึ่งกำหนดแนวทางการจัดพื้นที่ที่จับจองใหม่ทางด้านตะวันตก การ เคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งโรงเรียนรัฐบาลซึ่งไม่เก็บค่าเล่าเรียนนั้นมาปฏิบัติอย่างจริงจังในทศวรรษ 1830 มีการจัดตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้น เมื่อถึงปี ค.ศ.1850 ทุกมลรัฐได้จัดโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่ต้องเสีย ค่าเล่าเรียนให้กับนักเรียนทุกคน โดยใช้เงินภาษีดำเนินการจัดการศึกษาของประเทศ

ในปี ค.ศ.1850 วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยภายใต้การสนับสนุนของมลรัฐได้ก่อกำเนิด ขึ้นหลายแห่งรวมถึงมลรัฐที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นใหม่ๆ เช่น ฟลอริดา ไอโอวา วิสคอนซิน ซึ่งเข้ามาร่วมอยู่ กับสหพันธรัฐในช่วงหลังของทศวรรษ 1840 ในปี ค.ศ.1862 สภากองเกรสได้พิจารณาอนุมัติให้ ผ่านกฎหมายที่อนุญาตให้มลรัฐต่างๆ ใช้ที่ดินของรัฐบาลกลางเพื่อการศึกษาชั้นสูง โดยเฉพาะเพื่อ ก่อตั้งวิทยาลัยการเกษตร และช่างศิลป์ ด้วยเหตุนี้จึงเกิด " วิทยาลัยที่รับโอนที่ดิน " ขึ้นทั่วไปเพื่อ ใช้ก่อตั้งสถาบันการศึกษาใหม่ๆ ซึ่งอยู่ในความสนับสนุนของมลรัฐเหล่านี้ได้ร่วมกับมหาวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นก่อนและมีสถานภาพมั่นคงได้เงินอุดหนุนจากเอกชนมาร่วมจัดการเรียนการสอนให้ กว้างขวางมากขึ้นและกลายเป็นกำลังสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยในระบบการศึกษาชั้นสูง ในอเมริกามาอย่างต่อเนื่อง

ในราวปี ค.ศ.1900 มีสถาบันการศึกษาชั้นสูงในสหรัฐอเมริกา เกือบ 1000 แห่งใน จำนวนนี้เป็นสาขากฎหมายและการแพทย์อยู่หลายแห่ง และเป็นวิทยาลัยขนาดเล็กระบบ 4 ปี สายมนุษยศาสตร์อยู่หลายแห่ง ต่อมาได้ให้โอกาสที่ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันในการศึกษา ระดับสูงเริ่มจาก วิทยาลัย โอเบอร์ลิน ในมลรัฐ โอไฮโอเป็นสถาบันขนาดเล็กแห่งแรกที่รับ นักเรียนหญิง เมื่อปี ค.ศ.1837 โดยพิจารณารับจากพื้นฐานความรู้เดียวกันกับนักศึกษาชาย นอกจากนั้นยังมีสถาบันการศึกษาเฉพาะทางเกิดขึ้นอีกมากในเวลาต่อมาการศึกษาในสหรัฐ อเมริกาโดยเฉพาะด้านการอุดมศึกษาเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็วเพราะมีนักการศึกษาจาก ยุโรปอพยพไปตั้งถิ่นฐานกันมาก เนื่องจากมีความขัดแย้งกันทางความคิด การเมืองและศาสนาใน ยุโรป เมื่อไปอยู่อเมริกาจึงทำให้นักการศึกษานำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของยุโรปมา

เผยแพร่ในอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ.1860-1900 เป็นอย่างมาก ได้แก่ (จันทร์เพ็ญ อันตระกูล, 2513 : 40)

ในปี ค.ศ.1819 กริสคอม (Griscom) ได้เสนอแนวคิดทางการศึกษาของยุโรปว่าให้รัฐจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงในอเมริกา

ค.ศ.1820-1829 วูดบริดจ์ (Woodbridge) ได้นำปรัชญาการศึกษาของเปสตาลอซซี (Pestalozzi) นักการศึกษาชาวสวิสมาเผยแพร่เพื่อให้การศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนและพัฒนาสังคมทุกด้าน

ค.ศ.1853 เชลดอน (Sheldon) ได้นำแผนการศึกษาของเปสตาลอซซี เกี่ยวกับการฝึกหัดครูเข้ามาใช้เพื่อเป็นแนวทางผลิตครูให้เหมาะสม

ต่อจากนั้นได้มีนักการศึกษาอีกหลายท่านได้นำแนวการศึกษาของนักการศึกษาที่สำคัญของเยอรมัน เช่น แฮร์บาร์ต (Herbart) และเฟรอบเอล (Froebel) ที่เน้นวิธีการศึกษาโดยมุ่งเน้นที่ความสนใจ ความพร้อม และความถนัดของผู้เรียน แต่ละคนเป็นสำคัญเมื่อนำเข้ามาใช้ในอเมริกา จึงได้ทำให้การศึกษาของอเมริกาพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว

กล่าวได้ว่าการศึกษาของสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา มุ่งที่จะให้พลเมืองอ่านภาษาอังกฤษเพื่อสอนศาสนาอย่างเดิ๋ว โรงเรียนประถมมีไว้สอนชาวบ้านให้รู้จักอ่าน เขียน และคิดเลขเป็นเหมือนการตั้งโรงเรียนสมัยแรกในยุโรป ส่วนโรงเรียนมัธยม และมหาวิทยาลัยมีไว้เพื่อผลิตพระ และนักปกครองประจำแต่ละมลรัฐที่เป็นอาณานิคม ในช่วง ค.ศ.1600-1770 ชาวอังกฤษที่อพยพเข้าไปในอเมริกาได้นำระบบการปกครอง การจัดการศึกษา ประเพณีและวัฒนธรรมด้านต่างๆ เข้ามาใช้ในอเมริกา มีการจัดตั้งโรงเรียนประเภท Grammar School เหมือนในยุโรป มีการสอนภาษาละติน สอนการเขียนอ่านวิชาต่างๆ อย่างกว้างขวาง

ในปี ค.ศ.1642 มีการออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ผู้ปกครองที่ไม่ส่งเด็กเข้าไปรับการศึกษาตามที่รัฐกำหนด ไว้ต้องถูกปรับ นอกจากนี้กฎหมายของแมสซาชูเซตส์ ซึ่งออกใน ค.ศ.1642 และของรัฐคอนเนคติกัตที่ออกในปีต่อมา ระบุแต่เพียงว่าจะต้องสอนเด็กให้รู้จักอ่าน และเข้าใจศาสนา และกฎหมายของอาณานิคม โรงเรียนประถมมีไว้เพื่อจุดมุ่งหมายอันเดียวกันนี้ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนวัด โรงเรียนของคณจนหรือโรงเรียนการกุศล

สำหรับด้านการอุดมศึกษาเริ่มจากในปี ค.ศ.1635 ชาวเมืองเคมบริดจ์ในแมสซาชูเซตส์ ร่วมกันจัดตั้งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของอาณานิคมเพื่อผลิตพระ และนักการเมือง บริเวณนิวอิงแลนด์จึงกลายเป็นศูนย์กลางของวิทยาการ ศิลปะและวรรณคดีในภาคเหนือของสหรัฐอเมริกาขณะนั้นต่อมาในปี ค.ศ.1764 พวกเพรสไบทาร์ียนจัดตั้งมหาวิทยาลัย

ปรีนซ์ตัน ในรัฐเวอร์จิเนีย ก็มีการจัดตั้งวิทยาลัยวิลเลียม แอนด์แมรี แต่ลักษณะที่น่าสังเกตที่สุดในประวัติศาสตร์การศึกษาของอเมริกันนั้น ได้แก่การขยายตัวของระบบโรงเรียนรัฐบาล เพราะรัฐให้ความสำคัญมาก โดยเฉพาะบริเวณที่เรียกว่านิวอิงแลนด์ ผู้ที่ตั้งภูมิลำเนาในดินแดนนี้ได้ร่วมมือกันจัดตั้งและรับผิดชอบในการดำเนินการของโรงเรียนในพื้นที่อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

การปฏิรูปการศึกษาในศตวรรษที่ 18 ในยุโรปส่งผลกระทบต่อการศึกษาของสหรัฐอเมริกาด้วย เพราะศาสนาเป็นสิ่งกระตุ้นและมีผลสะท้อนถึงวรรณคดีและศิลปะของอเมริกา เห็นเด่นชัดในการศึกษา เพราะจุดมุ่งหมายใหญ่ในการศึกษามีรากฐานมาจากศาสนา คือ สร้างประชาชนของพระคริสต์ให้เป็นปัญญาชนผู้มีคุณงามความดี ดังนั้นการศึกษาจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาผ่านทางศาสนา ในโรงเรียนจึงมีการสอนพระคัมภีร์ โรงเรียนที่เกิดขึ้นในครั้งแรกเป็นโรงเรียนเอกชน (public school) เป็นส่วนใหญ่ โรงเรียนเอกชนเหล่านี้ไม่ได้รับการสนับสนุนมากนัก แต่การศึกษาในระดับสูง ได้รับการส่งเสริมมากขึ้น มีการจัดตั้งวิทยาลัยมากมายหลายแห่ง จาก ค.ศ.1799 ถึง ค.ศ.1860 ในสหรัฐอเมริกามีวิทยาลัยเพิ่มขึ้นจาก 16 แห่ง เป็น 182 แห่ง แต่ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในความควบคุมและจัดการขององค์การทางศาสนา หลักสูตรส่วนใหญ่สอนเกี่ยวกับภาษาละติน กรีก คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเศรษฐกิจรวมทั้งปรัชญาและศีลธรรม จรรยา

ระยะนี้เริ่มมีความคิดที่จะส่งเสริมให้มีการร่วมมือช่วยเหลือกันทางการศึกษา ความคิดในเรื่องประชาธิปไตยมีส่วนสนับสนุนปรัชญาการเมืองของแฟรงคลิน (Franklin) และเจฟเฟอร์สัน (Jefferson) โดยเน้นว่าการศึกษานั่นที่จะช่วยให้การปกครองระบบสาธารณรัฐคงอยู่ ฉะนั้นจึงเกิดความคิดที่จะให้ทุกคนได้รับการศึกษา ซึ่งในเวลานั้นบางคนมีอายุมากเกินไปที่จะเข้าโรงเรียน ดังนั้นรัฐบาลจึงจัดให้มีสถาบันสำหรับสนองความต้องการด้านนี้ เรียกว่า Lyceum แห่งแรก คือ American Lyceum Organization ความคิดในการจัดตั้ง Lyceum นี้มาจาก ลอร์ด เฮนรี บรุกแฮม (Lord Henry Brougham) แห่งอังกฤษ ผู้ก่อตั้ง Useful Knowledge Society และเขียนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของการศึกษาแบบนี้ไว้ใน Political Observation Upon the Education of the people ซึ่งจัดพิมพ์ใน ค.ศ.1825 มีชื่อเสียงมากจัดพิมพ์ถึง 50 ครั้ง องค์การ Lyceum ช่วยจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาให้แก่สมาชิก และพิมพ์นิตยสารเผยแพร่ความรู้ ในช่วงระยะเวลา 4 ปี การตั้งโรงเรียนก็แพร่ไปถึง 15 รัฐ (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2536 : 70)

ฮอแรค มานน์ (Horace Mann) ผู้มองเห็นความสำคัญของการศึกษาและเห็นว่าการศึกษาระดับสูงจะได้ดีจำเป็นต้องมีการฝึกฝนครู จึงจัดตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกหัดครู ขณะเดียวกัน เฮนรี เบอ์นาร์ด์ (Henri Bernard) หนึ่งในจำนวนผู้ก่อตั้ง American Association for the Advancement of Education ใน ค.ศ.1855 และบรรณาธิการของ American Journal of Education ให้ความร่วมมือ

และสนับสนุน มานน์ จัดตั้งสมาคมครูขึ้น ใน ค.ศ.1833 กำหนดให้วิทยาลัยโอเบอร์ลิน (Oberlin College) รับนักศึกษาหญิงเป็นแห่งแรก และที่สำคัญคือ แมทท์ โฮลียอก (Mount Holyoke) ซึ่งเป็นวิทยาลัยผู้หญิงที่มีชื่อที่สุดในสหรัฐอเมริกาขณะนั้น บรรดาผู้หญิงที่เรียนในสมัยนั้นได้รับสมญาว่า Blue Stocking หรือ "a monstrosity" ทำให้เสรีภาพทางการศึกษามีมากขึ้น

ความก้าวหน้าทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกา เริ่มพัฒนาได้อย่างชัดเจนจากรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา ตามบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมข้อที่ 10 มีใจความว่า " บรรดาอำนาจที่รัฐธรรมนูญมิได้มีบัญญัติมอบหมายให้เป็นของสหรัฐ หรือมิได้ห้ามมลรัฐ มิให้มีขึ้น ให้สงวนไว้ให้แก่มลรัฐต่างๆ หรือแก่ประชาชน "

ซึ่งอำนาจในการจัดระบบการศึกษานั้น มิได้มอบหมายให้แก่รัฐบาลสหรัฐ และมิได้ห้ามรัฐบาลมลรัฐมิให้ใช้ ดังนั้นเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาจึงเป็นอำนาจและหน้าที่ของแต่ละมลรัฐที่จะจัดการกันเอง

เนื่องจากความเชื่อที่ว่าระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น อำนาจสูงสุดอยู่ที่ปวงชน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดีพอสมควรในการใช้อำนาจอธิปไตยของตนได้ ซึ่งการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการเตรียมประชาชนให้เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของตน ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในชั้นแรกทีเดียว โรงเรียนในสหรัฐอเมริกา มักจะสอนเพียงหนึ่งเดือนถึงสองเดือนในฤดูหนาวต่อ 1 ปี เพราะเด็กจะต้องช่วยผู้ปกครองในการทำงาน แต่เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 นักการศึกษาหลายคนได้เริ่มลงมือปรับปรุงระบบการศึกษาให้เหมาะสม และมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

ในการนี้มลรัฐแมสซาชูเซตส์ได้เป็นผู้นำโดยมีนาย ฮอแรค มานน์ เป็นผู้นำที่ชักชวนให้มลรัฐตั้งโรงเรียนของรัฐสอนเด็กฟรี ฮอแรค มานน์ ได้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการของมลรัฐแมสซาชูเซตส์ ในปี ค.ศ.1838 เขาได้โจมตีการใช้แรงงานเด็กอย่างรุนแรง ฮอแรค มานน์ กล่าวว่าการใช้ให้เด็กทำงานหนักเป็นต้นเหตุของการไม่รู้หนังสือ ต่อจากนั้นก็มึ้นักการศึกษารายคน เช่น เฮนรี เบอร์นาร์ด ได้ปรับปรุงการศึกษาโดยจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลและจัดให้มีห้องสมุดประจำโรงเรียนขึ้นเพื่อการศึกษาค้นคว้าที่กว้างขวางขึ้น

ต่อมาได้มีการศึกษาภาคบังคับ คือบังคับให้เด็กเข้าเรียนหนังสือทุกคน ถ้าผู้ปกครองไม่นำเด็กเข้าเรียนเมื่ออายุถึงเกณฑ์ ผู้ปกครองจะมีความผิดตามกฎหมายการใช้กฎหมายของการศึกษาภาคบังคับนี้ค่อยแพร่กระจายออกไปยังมลรัฐต่างๆ ในเวลาต่อมา

มลรัฐมิชิแกนเป็นรัฐแรกที่วางโครงการให้มลรัฐจัดตั้งระบบโรงเรียนตั้งแต่ชั้นประถมถึงชั้นมหาวิทยาลัย โดยให้เด็กเรียนฟรีตลอด

สำหรับการศึกษาชั้นอุดมศึกษานั้น แต่ก่อนเริ่มจากมหาวิทยาลัยของเอกชน เช่น ฮาร์วาร์ด, เอล เมื่อ โทมัส เจฟเฟอร์สัน ได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งเวอร์จิเนียขึ้นเป็นตัวอย่างแก่รัฐต่างๆ ให้ตั้งมหาวิทยาลัยของรัฐขึ้นบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามกลางเมือง ลินคอล์น ได้พบว่าในการสงครามนั้นจะหาวิศวกรและนักการเกษตรที่มีความรู้จริงไม่ค่อยมีเลย จึงได้เสนอกฎหมาย The Morrill Act of 1862 ยกที่ดินของสหรัฐให้แก่รัฐต่างๆ ตั้งมหาวิทยาลัยสอนวิชาวิศวกรรมและการเกษตรขึ้นหลายแห่ง ซึ่งปัจจุบันก็เป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกา หลายมหาวิทยาลัย อาทิ มหาวิทยาลัยอิลลินอยส์ เป็นต้น

ระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกาได้เจริญขึ้นเรื่อยๆ การศึกษาแบบเก่าที่เน้นภาษาละตินและกรีกถูกล้มเลิกไป เพื่อการศึกษาสิ่งที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ในปัจจุบันมากขึ้น เช่น ประวัติศาสตร์ ภาษาสมัยใหม่ วิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ และการมีสาขาวิชามากมายให้โอกาสแก่นักศึกษาได้เลือกเรียนวิชาที่ตนถนัด บัณฑิตวิทยาลัยถูกขยายออกไป การศึกษาของสตรีก็เริ่มเป็นที่ยอมรับ ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งมีเครื่องจักรกลช่วยในการทำงาน ทำให้คนมีเวลาว่างมากขึ้นและสามารถใช้เวลาในการศึกษาในโรงเรียนมากขึ้น ตลอดจนระบบห้องสมุดประชาชนที่ขยายไปทั่วทุกเมืองยังทำให้โอกาสของผู้ที่สนใจเรียนรู้ได้รับความรู้จากหนังสือและสื่อต่างๆ เป็นอย่างดี

เมื่อการศึกษาขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางจากฝั่งตะวันออกแรกเริ่มในยุคอาณานิคม มี 13 รัฐ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia) ในมลรัฐเพนซิลวาเนีย (Pennsylvania) ได้พยายามเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษพร้อมกับขยายดินแดนไปทางฝั่งตะวันตกจนหมด แผ่นดินสหรัฐ รัฐบาลมีนโยบายชัดเจนในการให้การศึกษาแก่พลเมือง เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองของสหรัฐและพัฒนารูปแบบการปกครองให้เป็นเอกภาพ การศึกษาจึงถูกนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการพัฒนาบุคคลไปพร้อมกับการพัฒนาประเทศ ในช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษาอเมริกา มีความมุ่งหมายของการศึกษาคือจัดโรงเรียนของรัฐบาลเพื่อเป็นการศึกษาให้เปล่า ตลอดจนถึงการศึกษาระดับที่ 2 คือมัธยมศึกษา เพื่อสร้างสรรค์บรรยากาศให้เด็กเอาใจใส่ต่อการเรียนรวมทั้งให้โอกาสแก่เยาวชนอเมริกันอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและโอกาสทั้งเด็กหญิงเด็กชาย และชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่ม พร้อมกันนั้นมีการอบรมนักเรียนที่มีพรสวรรค์ทางปัญญาผู้ซึ่งจะศึกษาต่อระดับสูงไม่ว่าจะเป็นทางอักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมและผู้นำทางการเมืองของโลก การศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและความเป็นมาของสังคมอเมริกัน ซึ่งเน้นหนักเกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตยและเสรีภาพของส่วนบุคคลเป็นสำคัญ (สำนักพัฒนาระบบการศึกษาและวางแผนมหภาค, 2529 : 15)

การบริหารการศึกษา ตามรัฐธรรมนูญ อำนาจทางการศึกษาขึ้นอยู่กับมลรัฐ แต่รัฐบาลกลางมีบทบาททางการศึกษาเหมือนกัน เช่น ให้การช่วยเหลือ ให้การสนับสนุนทางการเงินและการให้แนวทางเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทางการศึกษาของชาติ นอกจากนี้มีหน้าที่รับผิดชอบในการคุ้มครองสิทธิของพลเมืองทุกคนให้ได้รับการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลแบบการศึกษาให้เปล่า และให้มีโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกัน หากเป็นพลเมืองของรัฐ

หน้าที่ของรัฐในระดับรัฐบาลกลางมีรัฐสภาทำหน้าที่เป็นตัวแทนพิจารณาร่างพระราชบัญญัติกลางเป็นกฎหมายจากนั้นส่งผ่านทางประธานาธิบดีเป็นผู้อนุมัติและประกาศใช้และปฏิบัติหน้าที่ของคณะผู้บริหารของผู้ช่วยเลขาธิการเพื่อการศึกษาในแผนการศึกษาและสวัสดิการสังคม รับไปดำเนินการหน่วยงานทางการศึกษาเรียกว่าแผนการศึกษาและสวัสดิการสังคม ประกอบด้วยสำนักงานการศึกษาของสหรัฐ สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษา สำนักงานผู้ช่วยเลขาธิการเพื่อการศึกษา และกองทุนเพื่อปรับปรุงการศึกษาหลังการศึกษาระดับที่ 2 คือระดับมัธยมศึกษา สถานีดบัญญัติของรัฐออกกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาทุกระดับ ในมลรัฐส่วนใหญ่คณะกรรมการการศึกษาซึ่งสมาชิกที่ได้รับเลือกโดยตรงหรือได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าการมลรัฐหรือผู้มีฐานะเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งทำหน้าที่วินิจฉัยเกี่ยวกับนโยบายการศึกษา ซึ่งเป็นการบริหารแบบราชการ ประกอบด้วยหัวหน้าโรงเรียนของรัฐและคณะ มีหน้าที่จัดสรรเงินทุนให้แก่เจ้าหน้าที่การศึกษา ส่วนท้องถิ่น บริหารหรือตีความเกี่ยวกับกฎหมายโรงเรียน มอบประกาศนียบัตรให้แก่ครูจัดโปรแกรมอบรมครูประจำการ ให้คำปรึกษาแก่ครูในท้องถิ่น คณะกรรมการของมลรัฐและหัวหน้าคณะเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาของรัฐจะมีการประชุมระดับชาติเพื่ออภิปรายเกี่ยวกับกฎหมายและนโยบายของรัฐบาลกลางในระดับมลรัฐตามปกติจะมีคณะกรรมการร่วมหรือคณะกรรมการถาวรทำหน้าที่แนะนำเพื่อพัฒนาการอุดมศึกษาของรัฐบาล แม้ว่าวิทยาเขตต่างๆ มีอิสระอย่างมากแล้วก็ตาม แต่ละมลรัฐแบ่งออกเป็นเขต โรงเรียนแต่ละ เขตจะมีการเลือกตั้งทั่วไปคณะกรรมการโรงเรียน 5-7 คน เป็นคณะกรรมการมีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมดูแลโรงเรียนประจำวันร่วมกับข้าราชการซึ่งประกอบด้วยผู้อำนวยการ โรงเรียนและคณะครู หน้าที่รับผิดชอบ ได้แก่ ดูแลเนื้อหาของหลักสูตร การจ้างครูและบุคลากรอื่นๆ การจัดซื้ออุปกรณ์ของ โรงเรียนและวัสดุการออกกฎหรือระเบียบข้อบังคับให้ตรงกับความต้องการของมลรัฐลักษณะขอบเขตของงานมีขนาดแตกต่างกัน ในบางมลรัฐมีขอบเขตงานของโรงเรียนขนาดกลางสร้างขึ้นเพื่อให้บริการนักเรียน โดยเฉพาะ เช่น ศูนย์ให้คำปรึกษาหารือ ศูนย์ควบคุมดูแลเกี่ยวกับสุขภาพของนักเรียน เป็นต้น แต่บางโรงเรียนก็ไม่มีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระเบียบของแต่ละมลรัฐ

ด้านงบประมาณ โรงเรียนรัฐบาลระดับที่ 1 (ประถมศึกษา) และ 2 (มัธยมศึกษา) ได้รับเงินอุดหนุนการศึกษาจากภาษีของรัฐจากหลายๆ แห่ง มลรัฐและรัฐบาลท้องถิ่นแต่ละแห่งจัดสรร

เงินที่ได้จากภาษีเพื่อช่วยเหลือการศึกษาร้อยละ 40 และร้อยละ 50 ของงบประมาณ ส่วนรัฐบาลกลางให้เงินช่วยเหลือทางการศึกษาค่อนข้างน้อยคือไม่ถึงร้อยละ 10 หัวหน้าคณะเจ้าหน้าที่จัดสรรเงินทุนของมลรัฐไปยังเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาของท้องถิ่น คณะกรรมการ โรงเรียนท้องถิ่นร่วมกับผู้อำนวยการ โรงเรียนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดเตรียมงบประมาณของโรงเรียน ทั้งมลรัฐและรัฐบาลกลางให้เงินอุดหนุนสถาบันการศึกษาระดับที่ 3 (อุดมศึกษา) เกือบทั้งหมด อย่างไรก็ตามสถาบันการศึกษาของรัฐบาลมีแนวโน้มที่จะได้รับเงินทุนจากรัฐบาลสูงกว่า วิทยาลัยชุมชนของรัฐบาลหลายแห่งได้รับเงินทุนผ่านวิทยาลัยวิทยาเขตชุมชนที่แยกออกไป รายได้ทางด้านอื่นของการศึกษาระดับที่ 3 ซึ่งสามารถมีได้ ได้แก่ค่าเล่าเรียนจากนักศึกษา เงินบริจาค เงินช่วยเหลือสงเคราะห์ของมูลนิธิต่างๆและเอกชน

โครงสร้างระบบการศึกษา ระบบของโรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่จัดชั้นอนุบาลให้แก่เด็กอายุ 5 ขวบ และโรงเรียนเด็กเล็กบางแห่งจัดสำหรับเด็ก 4 ขวบ หรือน้อยกว่า การศึกษาระดับนี้มีโปรแกรมเกี่ยวกับ " HEAD Start " สำหรับเด็กจากครอบครัวที่ยากจนจะมี 1 ใน 4 โรงเรียนในเขตนั้นๆ โดยใช้เงินของรัฐบาลกลางส่วนหนึ่ง การศึกษาภาคบังคับในมลรัฐส่วนใหญ่จะเริ่มเมื่อเด็กอายุ 6 ปี จนกระทั่ง 16 ปี การจัดการศึกษาจัดเป็น 3 ระดับคือ ระดับที่ 1 (รวมทั้งการศึกษาก่อนประถมและประถมศึกษา) ระดับที่ 2 คือ มัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลาย และการศึกษาหลังระดับที่ 2 คือ ระดับอุดมศึกษาการศึกษาระดับที่ 1 มี 6 เกรด ให้การศึกษาแก่เด็กถึงอายุ 12 หรือ 14 ปีกว่าๆ ตามลำดับ ระดับหลังการศึกษาระดับที่ 2 เริ่มเรียนหลังเกรด 12 อาจใช้เวลาเรียน 2 ปี หรือ 4 ปีกว่าๆ ตามลำดับ การศึกษาระดับที่ 2 อาจประกอบด้วยการเรียน 4 ปี ใน "ไฮสกูล" จากเกรด 9 หรือการเรียน 3 ปี ใน " จูเนียร์ไฮสกูล " จากเกรด 7 ติดตามด้วยการเรียน 3 ใน " ซีเนียร์ไฮสกูล " เข้าด้วยกัน โรงเรียนระดับที่ 2 ทุกโรงเรียนเป็นการเรียนเพื่อรับประกาศนียบัตรไฮสกูล นักเรียนจะได้รับ 3/4 ของนักเรียนชั้นที่ 2 ในโรงเรียนระดับที่ 2 เกรด 12 ซึ่งเป็นการศึกษาหนึ่งหรือ 2 ปี หลังจากจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว การศึกษาหลังการศึกษาระดับที่ 2 ประกอบด้วยวิทยาลัยชุมชน 2 ปี หรือจูเนียร์คอลเลจ วิทยาลัย 4 ปี และมหาวิทยาลัย และในโรงเรียนหลังระดับที่ 2 โดยไม่มีการเรียนวิชาการ สำหรับการศึกษานี้ 2 ระดับแรก ปีการศึกษาเริ่มต้นประมาณต้นเดือนกันยายนและต่อไปจนกระทั่งกลางเดือนมิถุนายน ในการศึกษาหลังระดับที่ 2 ตามปกติแบ่งเป็น 2 ภาคการศึกษา (Semester) ปีหนึ่งใช้การเรียน 15 หรือ 16 สัปดาห์ แตกต่างกันไป นอกจากนี้ยังมีระบบ 3 ภาคเรียน (Trimester) และระบบ 4 ภาคเรียน (Quarter) ซึ่งนักเรียนต้องเรียน 2 ใน 3 ของภาคเรียน หรือ 3 ใน 4 ของภาคเรียนในแต่ละระบบยกเว้นเพียง 1 ภาคเรียนที่ไม่เป็นการบังคับคือภาคฤดูร้อน

ด้านหลักสูตร ตามที่มลรัฐควบคุมการศึกษามีหน้าที่รับผิดชอบในการวินิจฉัยการ พัฒนาหลักสูตรที่ใช้สอนในโรงเรียนร่วมกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น แม้ว่าไม่มีหลักสูตรแห่งชาติก็ตาม รัฐบาลกลางก็สนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรในท้องถิ่นซึ่งผ่านพระราชบัญญัติ แต่ละมลรัฐดำเนินการพิจารณาควบคุมหลักสูตรของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย มลรัฐสามารถวินิจฉัยเพื่อให้ ประกาศนียบัตร ไฮสกูล ออกใบอนุญาตประกอบอาชีพ และบุคลากรที่มีทักษะได้ มลรัฐส่วนใหญ่ กำหนดหลักสูตรขั้นต่ำเอาไว้ ซึ่งมักประกอบด้วยวิชาดังนี้ ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา พละนามัย บางทีก็มีประวัติศาสตร์อเมริกันหรือประวัติศาสตร์ของมลรัฐนั้น ๆ แต่ อนุญาตให้โรงเรียนภายในเขตเพิ่มวิชาที่ตนต้องการได้ การเลือกวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียนอยู่ใน ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในบางรัฐ ส่วนบางรัฐเป็นหน้าที่ของราชการประจำมลรัฐ ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ ตามปกติผ่านทางตัวแทนคณะกรรมการหนังสือเรียน ซึ่งประกอบด้วย นักการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและตัวแทนชุมชน ซึ่งอนุมัติจำนวนหนังสือเรียนแต่ละหลักสูตร การเลือกครั้งสุดท้ายอยู่ที่ระดับ โรงเรียนท้องถิ่น สำนักพิมพ์เอกชนมักจะจ้างนักการศึกษาให้เขียน หนังสือแล้วเสนอต่อคณะกรรมการหนังสือเรียนเพื่ออนุมัติ อย่างไรก็ตาม ครูและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับหลักสูตรของแต่ละมลรัฐในระดับท้องถิ่นจะมีอำนาจพิจารณาหนังสือเรียนได้ ภายในข้อจำกัด ดังกล่าว ครูมีสิทธิในการเลือกหนังสือเรียนเพื่อใช้สอนได้บ้าง อิทธิพลของส่วนกลางในการ วินิจฉัยหลักสูตรในระดับที่ 2 คือชั้นมัธยมศึกษา อาจจะให้ตรงกับข้อบังคับได้ส่วนหนึ่งเพื่อใช้ หนังสือที่เป็นประโยชน์แก่เด็กในการเข้ามหาวิทยาลัย ในการศึกษาในระดับที่ 3 คืออุดมศึกษา การ วินิจฉัยหลักสูตรส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละภาควิชา และอาจารย์ผู้สอนแต่ละคน เป็นสำคัญ

ส่วนการฝึกหัดครู เป็นการศึกษาที่จัดเฉพาะในสถาบันการศึกษาระดับที่ 3 (อุดมศึกษา) เท่านั้น ซึ่งเปิดสอนในภาควิชาการศึกษาหรือในวิทยาลัยการศึกษา วิทยาลัยครูมลรัฐ วิทยาลัยศิลปศาสตร์และโรงเรียนพิเศษสำหรับครูสอนเด็กพิการ คนดรี ศิลปะ กีฬา ฯลฯ หลักสูตร การเรียนอย่างน้อย 4 ปี ซึ่งเป็นข้อบังคับสำหรับผู้เรียนครูในทุกมลรัฐ ทุกๆ รัฐต้องการความ สมดุลทางด้านวิชาการกับหลักสูตรวิชาชีพ บวกด้วยประสบการณ์ฝึกปฏิบัติการสอนหนึ่งภาค การศึกษาเต็ม หลังจากจบหลักสูตร 4 ปี จะได้รับปริญญาตรี มีหลายมลรัฐต้องการให้นักศึกษา เรียนต่อไปอีก 1 ปี และมอบปริญญาโทให้ก่อนออกไปทำการสอนจริงในสถานศึกษา

ผู้ที่สมัครเข้าเรียนครูต้องจบการศึกษาระดับที่ 2 (มัธยมศึกษา) จึงจะเข้าเรียนในวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยตามปกติผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทั่วไปในสาขาต่างๆ หากจะเป็นครูก็ได้แต่ต้องเรียนหลักสูตรการศึกษาเพิ่มเติมหลังปริญญาตรีแล้วส่วนผู้ที่เข้าเรียนครูได้จะต้องขึ้นอยู่กับผลการเรียนทางด้านวิชาการจากวิทยาลัย การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล คะแนนการสอบใน

โรงเรียนระดับที่ 2 และคะแนนการสอบมาตรฐาน ประมาณครั้งหนึ่งของโปรแกรมการศึกษานานาชาติ ขอมรับในความสามารถของการศึกษาครูซึ่งได้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของนักศึกษาเหล่านั้น วิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยตามปกติสนับสนุนการศึกษาของครูประจำการ ซึ่งจะใช้หลักสูตรหรือเนื้อหาของหลักสูตรตามระดับที่สอนและงานที่ปฏิบัติ ฯลฯ มาจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้นอบรมครูเพิ่มเติมในรูปแบบต่างๆ เช่น อบรมเนื้อหาวิชาที่สอน เทคนิคการสอน เป็นต้น

การพัฒนาการศึกษาของสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 20

เมื่อได้รับเอกราชจากอังกฤษและได้ขยายดินแดนออกไปทางตะวันตกจนจรดมหาสมุทรแปซิฟิกแล้ว ระหว่างนั้นต้องทำสงครามกับสเปนเพื่อยึดครองดินแดนทางฝั่งตะวันตกที่สเปนเคยครอบครองอยู่ อีกทั้งทำสงครามกับชาวอินเดียนแดงพื้นเมืองด้วย และมีสงครามกลางเมืองเกิดขึ้นเนื่องจากความขัดแย้งกันเองระหว่างประชาชนทางภาคเหนือกับภาคใต้ จนกระทั่งเหตุการณ์สงบลงและได้พัฒนาประเทศต่อมา มีการจัดแบ่งอาณาเขตออกเป็น 48 รัฐ บนภาคพื้นทวีป อะแลสกาซึ่งได้ซื้อจากรัสเซีย และเกาะฮาวายซึ่งได้จากการเข้าปกครองชนพื้นเมือง ทำให้สหรัฐอเมริกาประกอบด้วยรัฐ 50 รัฐ แต่ละรัฐมีอิสระในการจัดการศึกษาของตนเองภายในมลรัฐ โดยรัฐบาลกลางมีเพียงนโยบายหลักกว้างๆ ไว้เป็นแนวทางเท่านั้น ทำให้แต่ละรัฐมีความหลากหลายบนความคล้ายคลึงกันในการจัดการศึกษา

ชาวอเมริกันจะเรียกชื่อส่วนต่างๆ ของประเทศของเขา ดังนี้(วิโรจน์ ธิรคุณ, 2536 : 5)

1. นิวอิงแลนด์ (New England) คือส่วนที่ประกอบด้วยรัฐเมน รัฐนิวแฮมป์เชอร์ รัฐเวอร์มอนต์ รัฐแมสซาชูเซตส์ รัฐโรดไอแลนด์ และรัฐคอนเน็คติคัต อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ
2. นอร์ทอีสท์ (The Northeast) คือส่วนที่ประกอบด้วยรัฐต่างๆ ในนิวอิงแลนด์ผนวกเข้ากับรัฐนิวเจอร์ซีย์ รัฐเพนซิลวาเนีย รัฐเดลาแวร์ รัฐแมรี่แลนด์ และกรุงวอชิงตัน อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างต่อจากนิวอิงแลนด์
3. ดีพเซาท์ (The Deep South) หรือภาคใต้ตอนใน ได้แก่ รัฐจอร์เจีย รัฐอลาบามา รัฐมิสซิสซิปปี บางทีก็รวมหมายถึง รัฐหลุยส์เซียน่า กับรัฐเซ้าท์คาโรไลน่าและตอนเหนือของรัฐฟลอริดา
4. เซ้าท์ (The South) คือส่วนที่อยู่ทางภาคใต้ของอเมริกาทั้งหมด ได้แก่ส่วนที่เป็นดีพเซ้าท์ บวกเข้ากับรัฐนอร์ทคาโรไลน่า รัฐเวอร์จิเนีย รัฐเท็กซัส และมักจะหมายรวมเอารัฐต่อไปนี้เข้าด้วย คือรัฐอาร์คันซอ รัฐเคนตักกี รัฐเทนเนสซี รัฐฟลอริดาตอนใต้
5. มิดเวสต์ (The Midwest) คือส่วนที่ประกอบด้วย รัฐอินเดียน่า รัฐอิลลินอยส์ รัฐไอโอวา และมักจะรวมด้วยรัฐมิชิแกน รัฐโอไฮโอ รัฐมินนีโซต้า รัฐวิสคอนซิน

6. เพลนส์สเตทส์ (The Plains States) คือส่วนที่เป็นที่ราบ ได้แก่ รัฐนอร์ทดาโกต้า รัฐแคนซัส รัฐโอไออวา รัฐโคโลราโด รัฐมอนตানা บางส่วนทางตะวันออก

7. เคอรรอกกี (The Rockies) คือส่วนที่อยู่ในแถบเชิงเขารอกกีตะวันตก อันมีเทือกเขาร็อกกีเชื่อมผ่าน ได้แก่ รัฐมอนตানা รัฐไวโอมิง รัฐไอดาโฮ

8. เวสต์ (The West) คือส่วนที่อยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศ ได้แก่ รัฐมอนตانا รัฐไวโอมิง รัฐอาร์ิโซนา รัฐยูทาห์ รัฐแคลิฟอร์เนีย และรัฐวอชิงตัน

9. นอร์ทเวสต์ (The Northwest) หรือส่วนที่อยู่ทางตะวันตกตอนเหนือ ได้แก่ รัฐวอชิงตัน รัฐโอเรกอน และอาจรวมถึงส่วนเหนือของแคลิฟอร์เนีย

10. เวสต์โคสต์ (The West Coast) คือส่วนที่เป็นชายฝั่งด้านตะวันตก ได้แก่ รัฐแคลิฟอร์เนีย รัฐโอเรกอน และรัฐวอชิงตัน

สำหรับการจัดการศึกษาจากนโยบายส่วนกลางของประเทศมีแนวทางจัดการศึกษาดังนี้ (สุรศักดิ์ หลาบมาลา, 2531 : 18-20)

การจัดระบบการศึกษา

เด็กอเมริกันจะเริ่มเข้าเรียนเมื่ออายุ 6 ปีบริบูรณ์ เข้าอยู่ในชั้นระดับ 1 (grade one) ถ้าอายุน้อยกว่านี้จะต้องไปเรียนในสถานที่ที่เรียกว่า pre-schooler หรือ nursery school หรือ Kindergarten ถ้าเด็กคนนี้เรียนได้ดีตามปกติได้เลื่อนชั้นทุกปีพออายุครบ 18 ปี เด็กคนนี้ก็จบ twelfth grade พอดี

ระบบ grade 1 ถึง grade 12 นี้เป็นหลักการทั่วไป บางแห่งอาจมีข้อแตกต่างกันบ้างก็เฉพาะรายละเอียดเท่านั้น และโดยทั่วไปจะแบ่ง grade ออกเป็น 3 ชั้นตอนคือ grade 1 ถึง grade 6 เรียกระดับกลุ่มนี้ว่า grade school หรือ elementary ถ้าเป็น grade 7 ถึง grade 8 ถือว่าเด็กอยู่ในระดับการศึกษา junior high school และสูงกว่านั้นคือ grade 9 ถึง grade 12 เรียกว่า high school เด็กนักเรียนเหล่านี้ ไม่ว่าจะอยู่ grade ไหน ในอเมริกาจะเรียกว่า student หมด

ส่วนระดับมัธยมศึกษา ก็คือระดับ high school ที่มีด้วยกัน 4 grade คือ

1. ninth grade ก็คือ freshmen อายุจะอยู่ราว 14-15 ปี
2. tenth grade ก็คือ sophomore อายุจะอยู่ราว 15-16 ปี
3. eleventh grade ก็คือ junior อายุจะอยู่ระหว่าง 16-17 ปี
4. twelfth grade ก็คือ senior อายุจะอยู่ระหว่าง 17-18 ปี

ในโรงเรียนหลายแห่งของอเมริกา ไฮสคูลหรือระดับมัธยมปลาย จะเป็นช่วงแห่งความสนุกของวัยรุ่นอเมริกัน

สำหรับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยของเมืองในแต่ละรัฐ ได้รับเงินสนับสนุนจากมลรัฐ โดยทั่วไปสถาบันการศึกษาในระดับนี้ทั้งของมลรัฐและเอกชนมีอิสระพอสมควรในการตั้งมาตรฐานการศึกษาของตนเองรวมทั้งข้อบังคับในการรับนักศึกษาและอนุมัติการจบการศึกษาของแต่ละสถาบันเอง

สิ่งที่ทำให้การศึกษาระดับมัธยมในสหรัฐอเมริกาต่างไปจากประเทศอื่น ก็คือการเรียนการสอนระดับมัธยมไม่ว่าสาขาวิชาการ การช่างหรือสายปฏิบัติการ โรงเรียนมัธยมในสหรัฐอเมริกา มักเป็นการรวมสาขาต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่ได้เรียนแยกเป็นแผนการเรียนเหมือนประเทศอื่น

การเรียนในระดับปริญญาตรี มีทั้ง 4 ปี 5ปี และ6ปี ตามสาขา 4 ปี เด็กที่เข้าเรียนปีแรก เรียกว่า freshmen เด็กปีสองเรียกว่า sophomore เด็กปีสามก็เรียก junior และเด็กปีสี่เรียก senior

การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง

การศึกษาต่อเนื่องเป็นหลักสูตรที่จัดโดยวิทยาลัยชุมชน หรือจูเนียร์คอลเลจและส่วนใหญ่จะเป็นการเรียนภาคค่ำ มีรายวิชาหลายประเภทสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ตั้งแต่งานอดิเรกทั่วไป และกิจกรรมสันตนาการจนถึงการฝึกฝนทางการช่าง รายวิชาที่ลงเรียนกันมากที่สุดได้แก่ รายวิชาทางธุรกิจ สุขศึกษา วิศวกรรม และการศึกษา นักศึกษาผู้ใหญ่ประมาณร้อยละ 50 ลงเรียนหลักสูตรที่สนับสนุนโดยสถาบันการศึกษาต่างๆ ให้เรียนเพิ่มเติมเพื่อปรับคุณวุฒิ และร้อยละ 15 สนับสนุนโดยภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม ในปัจจุบันบริษัทต่างๆ กว่าร้อยละ 80 ก็จัดการอบรมขึ้นเอง องค์กรใหญ่ๆ หลายแห่งมีหลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาและบางแห่งสนับสนุนให้มีวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยของตนเองทางด้านเทคนิคและธุรกิจ ในปี ค.ศ.1984 มีนักศึกษาร่วม 6 ล้านคนศึกษาในหลักสูตรปริญญาซึ่งสนับสนุนโดยภาคอุตสาหกรรม คาดว่ามีคนอเมริกันประมาณ 8 ล้านคนที่กำลังศึกษาอยู่ในระบบการศึกษาร่วมกันรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่มีหลายรูปแบบของประเทศ

การจัดภาคการศึกษา

ภาคการศึกษาที่นิยมในสหรัฐอเมริกา มี 2 ระบบ คือ

1. ระบบทวิภาค (Semester) มีดังนี้

ภาคฤดูใบไม้ร่วง (Fall) เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน ถึงเดือนธันวาคม

ภาคฤดูใบไม้ผลิ (Spring) เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนพฤษภาคม

ภาคฤดูร้อน (Summer) เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนสิงหาคม ซึ่งภาคฤดู

ร้อนอาจแบ่งย่อยเป็น 1 หรือ 2 ช่วง (session) ได้

2. ระบบจตุภาค (Quarter) มีดังนี้

ภาคฤดูใบไม้ร่วง (Fall) เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน ถึงเดือนธันวาคม

ภาคฤดูหนาว (Winter) เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม
 ภาคฤดูใบไม้ผลิ (Spring) เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนมิถุนายน
 ภาคฤดูร้อน (Summer) เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงเดือนสิงหาคม

นักเรียนควรเริ่มเรียนในภาคฤดูใบไม้ร่วง เพราะเป็นภาคแรกของปีการศึกษาซึ่งมีวิชาเปิดสอนหลายวิชา ทำให้นักเรียนได้เรียนต่อเนื่องกันไปตามลำดับโดยไม่ขาดตอน และยังมีบางมลรัฐจัดภาคการศึกษาเป็นระบบ ไตรภาค (Trimester) อีกด้วย

เป้าหมายของการศึกษาในศตวรรษที่ 20

อิทธิพลทางวัฒนธรรมทั้งจากระบบอาณานิคมแต่เดิมและการสร้างวัฒนธรรมใหม่ของคนที่มีต่อการศึกษาในสหรัฐอเมริกาเป็นสิ่งสำคัญ โดยทั่วไปคนอเมริกันมักมุ่งที่โอกาสอันเท่าเทียมกันทางการศึกษาโดยไม่จำกัดชั้นทางสังคม การศึกษาในสหรัฐอเมริกาเป็นไปเพื่อการนำผู้คนมารวมกัน นั่นคือเพื่อทำให้เกิดมี " ความเป็นคนอเมริกัน " (Americanization) โรงเรียนในสหรัฐอเมริกาได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และลัทธิทางการเมืองของผู้อพยพนับล้านๆ คนที่เข้าไปอาศัยอยู่ในประเทศ แต่ได้หลอมรวมกันจนกลายเป็นอเมริกันอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยการศึกษา

ในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา นโยบายส่วนรวมและการตัดสินใจด้วยควมทกกฎหมายได้เพิ่มความสำคัญแก่สิทธิพิเศษในด้านการศึกษาของชนกลุ่มน้อยซึ่งแบ่งตามภาษาและชาติพันธุ์ เช่นรัฐบัญญัติการศึกษาสองภาษา และคำตัดสินของศาลระบุว่าเด็กที่มีได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่จะต้องได้รับการสอนภาษาแม่ไม่ว่าจะเป็นภาษาสเปน ฝรั่งเศส เยอรมัน หรือกวางตุ้ง ผลที่ตามมาประการหนึ่งคือในปี ค.ศ.1983 มีนักเรียนประมาณ 3.6 ล้านคนซึ่งไม่มีความถนัดในการพูดภาษาอังกฤษได้รับการช่วยเหลือโดยได้เรียนเป็นภาษาแม่ อีกประการหนึ่งคือ ในสหรัฐอเมริกา มีภาษาที่ใช้เป็นสื่อการสอนในโรงเรียนถึง 80 ภาษา ทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากแต่ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกกัน เพราะทุกคนมีสำนึกในความเป็นอเมริกันร่วมกันอย่างดี

ความคิดที่ว่าการศึกษาจะช่วยลดความแตกต่างทางพื้นเพภูมิหลังของสังคมหรือทางชาติพันธุ์และเผ่าพันธุ์ได้นั้นเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายทั้งในอดีตและปัจจุบัน ความคิดนี้ใช้อธิบายลักษณะพิเศษบางประการของระบบการศึกษาอเมริกันได้ ประการหนึ่งได้แก่ "การใช้รถรับส่งนักเรียน" (bus school) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดละจำนวนนักเรียนจากชาติพันธุ์ต่างๆ ให้อยู่ในสัดส่วนเท่ากันในแต่ละโรงเรียน การจัดระบบเช่นนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของคนอเมริกันที่ว่าการศึกษาจะช่วยปฏิรูปสังคมและสร้างความเป็นเอกภาพให้แก่ประเทศได้อีกด้วย

ดังนั้นในละแวกใกล้กันจะมีโรงเรียนตั้งอยู่เพื่อบริการเด็กในพื้นที่และมีโรงเรียนรับส่งเด็กเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้กันเองมากขึ้นกว่าให้ต่างคนต่างไปและกลับโรงเรียนเอง

โดยทั่วไปแล้ว ผู้คนมักมองว่าการศึกษาเป็นวิธีหนึ่งที่จะ "ปรับปรุงตัวเอง" เพื่อที่จะ "ยืนหยัดในโลก" และเป็นปัจจัยพื้นฐานของความฝันของคนอเมริกัน ดังนั้นผู้อพยพจำนวนมากด้าน ๆ คนที่มาสหรัฐอเมริกา มักฝากความหวังที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้นไว้กับการศึกษาทั้งสำหรับตนเองและที่สำคัญที่สุดคือสำหรับลูกหลานของเขา การขยับขยายของคนอเมริกันทางด้านสังคมและเศรษฐกิจซึ่งผู้สังเกตการณ์ชาวต่างประเทศมักวิจารณ์อยู่บ่อยๆ นั้น มักเกิดจากการหาทางเข้าถึงการศึกษาได้ง่าย ซึ่งคนอเมริกันเองก็พอใจ บันไดขั้นแรกในการขยับขยายไม่ว่าจะเป็นเงินทอง สถานภาพ อำนาจ หรือเพียงเพื่อความรู้อาจจะเริ่มที่ประตูโรงเรียนนั่นเอง ดังนั้น สถานศึกษาทุกแห่งในสหรัฐอเมริกาจึงเปิดกว้างสำหรับคนทุกชาติในการให้โอกาสเข้าศึกษาได้อย่างเสรี ผลที่ได้จากการเปิดกว้างนี้ นอกจากทำให้ความหลากหลายในเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว ได้รับการผสมผสานกันแล้ว ยังเป็นการเปิดกว้างทางความคิดที่หลากหลาย ความสามารถที่แตกต่างกันของผู้ที่เข้ามารับการศึกษา ทำให้คนอเมริกันเกิดการเรียนรู้โดยธรรมชาติ เคารพในความแตกต่างและสิทธิส่วนบุคคลไปด้วยในตัว

การปฏิรูปการศึกษาและความเคลื่อนไหวทางการศึกษา

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ชาวอเมริกันตื่นตัวในเรื่องของการปฏิรูปการศึกษากันมาก มีประเด็นการปฏิรูปการศึกษา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540 : 15-16)

1. ยกระดับคุณภาพการศึกษา และคุณภาพการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

โดย

1.1 ปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสมและหลักสูตรมีความสอดคล้องกับตลาดแรงงานมากขึ้น

1.2 ปรับปรุงประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น

1.3 เสริมสร้างระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบสำหรับปรับปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น

2. พัฒนาระบบการประกันคุณภาพ

2.1 กำหนดมาตรฐานการประกันคุณภาพโดยหาความชัดเจนและสร้างความเข้าใจร่วมกันกับผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาทุกฝ่าย

2.2 พัฒนาโครงสร้างระบบการบริหารงานของโรงเรียน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนให้สอดคล้องกัน

2.3 พัฒนาหลักสูตรและระบบการประเมินผลการเรียนให้เหมาะสมขึ้น

2.4 เสริมสร้างระบบการประเมินผลโดยเน้นการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน เน้นบทบาทของโรงเรียนในการปรับปรุงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้มากขึ้น

2.5 ยกระดับคุณภาพครู ให้ครูปรับปรุงการเรียนการสอนและให้ครูมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาด้วย

นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายที่มุ่งเน้นเป็นพิเศษ ได้แก่

1. กำหนดเค้าโครงของหลักสูตรให้มีความชัดเจน เหมาะสมมากขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพเนื้อหาของหลักสูตร และการเรียนการสอนของทุกโรงเรียน

2. กำหนดนโยบายเพื่อดำเนินการต่างๆ ตามหลักสูตรไปในทิศทางเดียวกัน โดยครูจะต้องมีคุณภาพ การออกใบรับรองวิชาชีพครูต้องขึ้นอยู่กับการสอนและการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน การประเมินจะต้องสามารถวัดเนื้อหาของหลักสูตรได้ด้วย

3. ปรับเปลี่ยนการบริหารโรงเรียนเพื่อให้โรงเรียนมีการทำงานที่ยืดหยุ่นและมีความรับผิดชอบมากขึ้น ในอันที่จะสร้างระบบประกันคุณภาพและส่งเสริมคุณภาพการศึกษา

ในช่วง ค.ศ. 1980-1981 สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญทางการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยมีอุดมการณ์ทางการศึกษา คือ ให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งประเทศ ตั้งเป้าหมายให้ทุกคนรู้หนังสือ และให้ทุกคนมีความรู้ความสามารถในอันที่จะปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองและส่วนรวมให้ดีขึ้น ซึ่งทำให้การศึกษามีความก้าวหน้าและได้รับการพัฒนาตลอดมา ปรากฏว่านักเรียนอเมริกันร้อยละ 85 เรียนในโรงเรียนของรัฐ โดยไม่เสียค่าเล่าเรียน ในช่วงต้น ค.ศ. 1980 สหรัฐอเมริกาได้เริ่มมีการทบทวนปัญหาการศึกษาของประเทศและริเริ่มดำเนินงานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ต่อมาในปี ค.ศ. 1983 มีรายงานที่ชื่อว่า "A Nation at Risk" มีผลอย่างมากต่อความเคลื่อนไหวในการปฏิรูปการศึกษา ได้มีการหยิบยกปัญหาการศึกษาซึ่งชี้ให้เห็นว่าเด็กอเมริกันยังอ่อนทางด้าน การเขียน การอ่าน คณิตศาสตร์ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งทางเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากนั้นในระดับมัธยมศึกษาเด็กยังเลือกเรียนวิชาสำคัญน้อยมาก รายงานดังกล่าวนี้ได้เป็นการจุดประกายความคิดในการปฏิรูปทางการศึกษาทำให้มลรัฐต่างๆ เริ่มมีการปฏิรูปการศึกษาโดยมีการเคลื่อนไหวจากบุคคลหลายฝ่ายทั้งผู้นำทางธุรกิจ ผู้ว่าการรัฐ บุคคลกลุ่มต่างๆ ซึ่งแม้ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการกำหนดนโยบายการศึกษาก็ยังได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษานี้ด้วย การปฏิรูปการศึกษาเน้นใน 4 เรื่องใหญ่ คือ เกณฑ์การจบมัธยมศึกษา การทดสอบนักเรียน การประกันคุณภาพและมาตรฐานของครูผู้สอน ดังนี้

1. เกณฑ์การจบมัธยมศึกษา

รายงานดังกล่าวได้เสนอแนวความคิดให้กำหนดเกณฑ์ว่าผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษา จะต้องผ่านวิชาภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และภาษาต่างประเทศอีก 1 ภาษา ทุกคน

2. การทดสอบนักเรียน

บริการทดสอบทางวิชาการระดับชาติที่ใช้คัดเลือกนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตลอดจนในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย ได้พบว่าคะแนนของนักศึกษาตกต่ำลง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าระบบการศึกษาของประเทศด้อยคุณภาพลง จึงมีการปฏิรูปการศึกษาโดยกำหนดมาตรฐานผลการเรียนขั้นต้นใหม่ ต่อมาในปี ค.ศ.1985 ได้มีการกำหนดให้มีการประเมินในระดับมลรัฐ เพื่อเป็นการรับรองและประกันคุณภาพ ในปี ค.ศ.1990 รัฐบาลได้กำหนดให้เป็นปีเริ่มต้นของโครงการประเมินผลการศึกษาในระดับมลรัฐ (Trial State Assessment Program) โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของโครงการประเมินผลระดับชาติ (National Assessment of Educational Progress : NAEP) นับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่สหรัฐอเมริกาได้นำการประเมินผลระดับชาติมาใช้เป็นข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างมลรัฐต่างๆ

3. การประกันคุณภาพ

ในปี ค.ศ.1990 ซึ่งได้เริ่มดำเนินการปฏิรูปการศึกษา ผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายได้เล็งเห็นความสำคัญในการดำเนินงานต่างๆ เพื่อการศึกษาและการลงทุนทางการศึกษา โดยมุ่งเน้นการรับผิดชอบของ โรงเรียนและครู สำหรับการประกันคุณภาพได้มุ่งเน้นผลการเรียนของนักเรียนมากกว่าเน้นที่กระบวนการและมาตรการต่างๆ โดยถือว่าการกำหนดมาตรการในการประกันคุณภาพมีความสำคัญเป็นลำดับแรก ระบบการประกันคุณภาพส่วนใหญ่ดำเนินการในระดับมลรัฐ โดยมลรัฐต่างๆ ได้เชื่อมโยงระบบเข้าด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลผลการเรียนและทำการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษา

4. มาตรฐานของครูผู้สอน

จากความเคลื่อนไหวในการปฏิรูปการศึกษา เมื่อ ค.ศ.1990 ทำให้ครูต้องมีการ เสนอรูปแบบการสอน โดยที่ครูเองไม่ได้รับการฝึกอบรมเรื่องนี้มาก่อน การปฏิรูปเพื่อพัฒนาคุณภาพการสอนจึงเน้นที่การฝึกอบรมครูประจำการ ตลอดจนเพิ่มหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการออกไปรับรองวิชาชีพครูหรือใบประกอบวิชาชีพครู และการกำหนดความสามารถขั้นต้นของครู รวมทั้งการเพิ่มปริมาณผู้ที่เข้าเรียนวิชาชีพครู สำหรับการคัดเลือกครู มีการทดสอบผู้ที่มาเป็นครู โดยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ การทดสอบทักษะพื้นฐาน การทดสอบความรู้ทางวิชาชีพครูและความรู้ในสาขาวิชาที่สอน มลรัฐทุกรัฐกำหนดให้ผู้ที่มาเป็นครูต้องผ่านการรับรองโดยการประเมิน

ผลการสอนของครูในชั้นเรียนเสียก่อน ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่ได้เรียนวิชาชีพครูเข้ามาเป็นครู โดยการเข้ารับการศึกษาอบรมด้านการสอนหลังจากผ่านการรับรองขั้นต้นมาแล้ว

เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นชาติที่ต้องมีการแข่งขันด้านเศรษฐกิจกับชาติอื่นๆ และเมื่อเปรียบเทียบการศึกษากับประเทศคู่แข่งแล้ว สหรัฐอเมริกาจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของระบบโรงเรียนมากขึ้น โดยลำดับแรกได้เน้นเนื้อหาการเรียนในระบบโรงเรียนมากขึ้น และลำดับต่อมาคือสร้างความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับตลาดแรงงาน

สรุปแนวความคิดในการปฏิรูปการศึกษาในปี ค.ศ.1990 มีข้อเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงเป็น 3 เรื่องใหญ่คือ

ประการแรก รัฐต้องกำหนดเค้าโครงหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีความชัดเจนเหมาะสมมากขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพของเนื้อหาหลักสูตรและการเรียนการสอนของทุกโรงเรียน

ประการที่ 2 รัฐต้องกำหนดนโยบายเพื่อการดำเนินการต่างๆ ตามหลักสูตรไปในทิศทางเดียวกัน โดยครูจะต้องมีคุณภาพ การออกใบรับรองวิชาชีพครู (licensure) ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถทางการสอน การใช้อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน และการประเมินต้องสามารถวัดเนื้อหาของหลักสูตรที่สอนได้

ประการที่ 3 รัฐต้องปรับเปลี่ยนการบริหารโรงเรียนเพื่อให้โรงเรียนมีการทำงานที่ยืดหยุ่นและมีความรับผิดชอบมากขึ้น

ความเคลื่อนไหวในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา

ในปี ค.ศ.1989 ได้มีความเคลื่อนไหวซึ่งนับเป็นประวัติศาสตร์สำคัญทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกาได้มีการกำหนดเป้าหมายการศึกษาแห่งชาติ(The National Education Goals) 6 ข้อ นับแต่นั้นมาได้มีการปฏิรูปการศึกษาในมลรัฐต่างๆ โดยมีการออกกฎหมายในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ เช่น ทัมบลรัฐเคนตักกี (Kentucky) ได้มีการปฏิรูปการศึกษาเมื่อ ค.ศ.1990 โดยออกเป็นกฎหมายที่เรียกว่า "The Kentucky Education Reform Act 1990" ซึ่งต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี ค.ศ.1992 และ 1994 ตามลำดับ สำหรับ "The Kentucky Education Reform Act 1994" ได้เน้นการปรับปรุงแผนเพื่อพัฒนาโครงสร้างระบบการศึกษา แผนฯ นี้ได้สะท้อนแนวความคิดที่ว่าเด็กทุกคนสามารถเรียนได้ และเกือบทุกคนสามารถเรียนได้ในระดับสูง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดมาตรฐานระดับสูงในมลรัฐ โดยสามารถยืดหยุ่นได้ในระดับโรงเรียน อีกทั้งความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและครอบครัวถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ตามแผนฯ ได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สามารถตอบสนองความต้องการทางการศึกษาของเด็กแต่ละคน แต่ละโรงเรียน และแต่ละชุมชนโดยสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540 : 4-8)

1. กำหนดเป้าหมายเพื่อสรุปความคาดหวังต่อผู้ที่สำเร็จการศึกษาว่าควรรู้อะไรบ้าง และสามารถทำอะไรได้บ้าง
  2. กระบวนการประเมินผลที่สามารถวัดได้ว่านักเรียนแต่ละคนสามารถทำตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่
  3. ระบบการตรวจสอบที่เป็นการให้รางวัลแก่โรงเรียนที่สามารถปรับปรุงนักเรียนได้ เป็นผลสำเร็จและให้การแนะนำแก่โรงเรียนที่ไม่สามารถดำเนินงานให้ก้าวหน้าได้ปรับปรุงขึ้น
  4. สภาโรงเรียนซึ่งประกอบด้วยนักการศึกษาและผู้ปกครองเป็นผู้พิจารณากำหนดเกี่ยวกับหลักสูตรการสอน การบริหาร โรงเรียน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยในการเรียน ของนักเรียน และความสำเร็จของโรงเรียนในการบริหารงาน
  5. เพิ่มงบประมาณเพื่อให้ให้นักการศึกษาทำการวิจัยและศึกษาหาแนวทางใหม่ๆ ที่จะทำให้นักเรียนทุกคนประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น
  6. จัดโครงการเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่ไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน
  7. จัดให้มีงบประมาณเพื่อใช้ในการเพิ่มเวลาสำหรับช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนมากขึ้น
  8. จัดให้มีเทคโนโลยีซึ่งถือเป็นอุปกรณ์การสอนและการบริหารที่จำเป็นอย่างยิ่ง
  9. จัดให้มีศูนย์บริการครอบครัวและเยาวชนเพื่อช่วยเหลือนักเรียนและครอบครัว ในยามจำเป็น
  10. เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารงานของรัฐบาลเพื่อให้การเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนน้อยลง เพื่อปรับปรุงความสามารถในการเป็นผู้นำในระดับมลรัฐ และท้องถิ่นของโรงเรียนด้วยตนเองให้มากขึ้น
  11. การกำหนดระบบงบประมาณแบบใหม่ที่สามารถแก้ไขปรับปรุงการจัดสรรงบประมาณให้แก่โรงเรียนในเขตที่มีฐานะดีและไม่ดีอย่างสมดุลกัน
  12. ข้อกำหนดต่างๆ ดังกล่าวนี้อาจสนับสนุนแนวความคิดริเริ่มสร้างสรรทางการศึกษาให้แก่มลรัฐได้พัฒนาเพิ่มขึ้น
- อนึ่ง องค์ประกอบดังกล่าวมีเป้าหมายที่สำคัญคือการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่เด็กโดยไม่คำนึงถึงถิ่นที่อยู่อาศัยหรือฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว
- เป้าหมายการศึกษาระดับชาติ (The National Education Goals)
- สหรัฐอเมริกาได้กำหนดเป้าหมายการศึกษาในระดับชาติไว้ 8 ข้อ ว่าในปี ค.ศ.2000 จะต้องเป็นดังนี้คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540 : 20)

1. เด็กในสหรัฐอเมริกาทุกคนจะต้องเข้าโรงเรียนอนุบาลเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเรียน

2. อัตราผู้สำเร็จมัธยมศึกษาจะต้องเพิ่มเป็นร้อยละ 90 เป็นอย่างต่ำ

3. นักเรียนจะจบชั้น 4, 8, และ 12 ได้ต้องมีความรู้ความสามารถในวิชาภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ และโรงเรียนในสหรัฐอเมริกาทุกแห่งจะต้องให้ความมั่นใจว่านักเรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ในการใช้ความคิดเป็นอย่างดี เพื่อเตรียมตัวจะเป็นคนทำงานที่มีความสามารถ เหมาะสมกับประเทศที่มีความทันสมัยทางเศรษฐกิจ

4. ผู้ปฏิบัติการเกี่ยวกับการสอนคือครูและผู้บริหาร โรงเรียนจะได้เข้ารับการฝึกอบรมในโครงการต่างๆ เพื่อปรับปรุงทักษะทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่องและมีโอกาสในการศึกษาค้นคว้าความรู้และทักษะที่จำเป็นในการสอนและการเตรียมการต่างๆ ให้แก่นักเรียนอเมริกันทุกคนสำหรับศตวรรษหน้า

5. นักเรียนของสหรัฐอเมริกาจะต้องเป็นหนึ่งในโลกที่มีสัมฤทธิ์ผลทางด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์

6. คนอเมริกันทุกคนจะต้องอ่านออกเขียนได้จะต้องมีความรู้และทักษะที่จำเป็นทางวิชาการเพื่อสามารถแข่งขันในทางเศรษฐกิจโลกและรู้จักการปฏิบัติตัวเกี่ยวกับการใช้สิทธิหน้าที่ บทบาทและความรับผิดชอบในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศ

7. โรงเรียนทุกแห่งในสหรัฐอเมริกาคงต้องปลอดยาเสพติด เหตุรุนแรง อาวุธ เครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์ และมีสภาพแวดล้อมที่เป็นระเบียบเรียบร้อยเอื้ออำนวยต่อการศึกษาล้ำเรียนอย่างเต็มที่

8. โรงเรียนทุกโรงเรียนจะต้องส่งเสริมความร่วมมือให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและความร่วมมือจะมีมากขึ้นในการเสริมสร้างความเจริญเติบโตของเด็กให้พร้อมในด้านสังคม อารมณ์ และการเรียน

นโยบายการศึกษาของสหรัฐอเมริกา มีแนวนโยบายดังนี้

1. การบริหารการศึกษาเป็นแบบกระจายอำนาจจากศูนย์กลาง คือ กระจายอำนาจการบริหารจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นให้มากขึ้น
2. การศึกษาเป็นหลักสำคัญของเสรีภาพและความเจริญรุ่งเรืองของชาติ
3. ประชาชนชาวอเมริกันมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะศึกษาเล่าเรียนให้สูงสุด

ระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกา มีดังนี้

การศึกษาระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษา มีระบบการจัดแตกต่างกันไปในแต่ละรัฐ รวมแล้วเป็น 12 ปี มีอยู่ 4 แบบ คือ (สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย, 2542 : 5)

1. ระดับประถมศึกษา ใช้เวลา 8 ปี ระดับมัธยมศึกษาใช้เวลา 4 ปี
2. ระดับประถมศึกษา ใช้เวลา 6 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใช้เวลา 3 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายใช้เวลา 3 ปี
3. ระดับประถมศึกษา ใช้เวลา 6 ปี ระดับมัธยมศึกษาใช้เวลา 6 ปี
4. ระดับประถมศึกษา ใช้เวลา 6 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใช้เวลา 2 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายใช้เวลา 4 ปี

โรงเรียนประถมศึกษาเกือบทุกโรงเรียนจะมีการสอนวิชาคณิตศาสตร์ การใช้ภาษา (รวมถึงการอ่าน การเขียน ไวยากรณ์ เรียงความ และวรรณคดี) การประพันธ์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา (ซึ่งรวมวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และเศรษฐศาสตร์) ดนตรี ศิลปะ พลศึกษา ในโรงเรียนประถมเกือบทุกแห่งมีการสอนวิชาคอมพิวเตอร์ บางแห่งมีการสอนภาษาที่สองในระดับประถมศึกษา

สำหรับโรงเรียนมัธยมส่วนมากจะมีวิชาบังคับ เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และพลศึกษา แต่การกำหนดชั่วโมงเรียนในแต่ละวิชาพื้นฐานของโรงเรียนมัธยมต่างๆ แตกต่างกันไปตามคณะกรรมการศึกษาของแต่ละรัฐกำหนด ในโรงเรียนมัธยมบางแห่งนักเรียนต้องเรียนวิชาคณิตศาสตร์ 3 ปี จึงจะจบการศึกษาได้ แต่แนวนโยบายระดับชาติกำหนดไว้ต่ำกว่านี้ ครูที่ปรึกษาจะช่วยนักเรียนในการเลือกเรียนวิชาเลือก ตั้งแต่วิชาสามัญไปจนถึงวิชาชีพ เช่น บางโรงเรียนจะให้เรียนวิชาบังคับ 1 ปี หรือส่วนใหญ่ทุกปี ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ และวิชาบังคับอื่นๆ ถ้าเรียนวิชาบังคับได้หน่วยกิตครบแล้ว เช่น เรียนวิชาประวัติศาสตร์อเมริกัน 1 ปี นักเรียนสามารถเลือกเรียนวิชาอื่นเป็นวิชาเลือกได้ เช่น เลือกเรียนวิชาประวัติศาสตร์ยุโรป 1 ปี และวิชาการเมืองโลก 1 ปี เป็นต้น วิชาเลือกในแต่ละโรงเรียนจะแตกต่างกันไป บางโรงเรียนเน้นบางวิชาการอาชีพเป็นพิเศษ เช่น วิชาธุรกิจ และภาษาต่างประเทศ ดังนั้น นักเรียนที่หวังจะไปเรียนแพทย์ก็จะเลือกไปเรียนในโรงเรียนที่มีวิชาเลือกทางวิทยาศาสตร์ หรือนักเรียนที่ต้องการเรียนทางอักษรศาสตร์ก็ไปเลือกเรียนในโรงเรียนที่มีวิชาเลือกทางศิลปศาสตร์ เป็นต้น แม้ว่าสหรัฐจะไม่มีหลักสูตรระดับชาติกำหนดไว้ตายตัว แต่ก็มีอยู่บางวิชาที่สอนกันอยู่ในโรงเรียนทั่วประเทศ เพราะเป็นวิชาแกนที่ทุกคนต้องเรียน ได้แก่ ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์อเมริกัน และพลศึกษา ส่วนการอุดมศึกษา ในแต่ละปีมีนักเรียนจบชั้นมัธยมปลาย

ราว 3 ล้านคน ประมาณ 1 ล้านคนจะไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา วิธีคัดเลือกจะยึดหลัก 4 ประการคือ

1. ผลการเรียนระดับมัธยม
2. คำแนะนำจากครูในโรงเรียนมัธยม
3. ผลการสัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัย
4. คะแนนทดสอบความถนัดทางการศึกษา (SAT)

ระดับอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกาประกอบด้วยสถาบัน 4 ประเภทคือ

1. มหาวิทยาลัยซึ่งอาจจะ
  - 1.1 มีหลายวิทยาลัยหรือคณะวิชาสำหรับการศึกษาปริญญาตรี 4 ปี
  - 1.2 มีบัณฑิตวิทยาลัยสำหรับการศึกษาระดับปริญญาโทและเอก
2. วิทยาลัยหลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี ซึ่งไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัย
3. สถาบันเทคนิคสำหรับผู้จบมัธยมปลายมาศึกษาหลักสูตรตั้งแต่ 6 เดือน ถึง

4 ปี เพื่อศึกษาหาความรู้ทางเทคนิคต่างๆ ตั้งแต่การออกแบบการบัญชีไปจนถึงคอมพิวเตอร์ ส่วนมากเป็นสายการอาชีพ

4. วิทยาลัยชุมชนหรือคอมมูนิตีคอลเลจ (Community College) หลักสูตร 2 ปี เพื่อศึกษาวิชาชีพ ซึ่งสามารถโอนคะแนนไปศึกษาต่อยังวิทยาลัยหลักสูตร 4 ปี หรือมหาวิทยาลัยได้

สถาบันอุดมศึกษาต่างๆ เหล่านี้มีทั้งที่เป็นของรัฐและของเอกชน ส่วนใหญ่คุณภาพการศึกษาไม่แตกต่างกันมากนัก องค์ประกอบที่ทำให้สถาบันใดมีชื่อเสียงก็อยู่ที่คุณภาพของอาจารย์ งานวิจัย เงินทุน ความพร้อมด้านองค์ประกอบต่างๆ เช่น อาคารสถานที่ ห้องสมุดและโครงการพิเศษ เช่น ศูนย์วิจัย ศูนย์ศึกษาเฉพาะด้าน สมาคมศิษย์เก่า การยอมรับจากสมาคมวิชาชีพ เป็นต้น นอกจากนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สมัครเข้าศึกษาและเกณฑ์ในการรับสมัครของแต่ละแห่งด้วย

ระบบบริหารการศึกษาและงบประมาณการศึกษา

สหรัฐอเมริกาได้ปฏิรูประบบการบริหารและการจัดสรรงบประมาณการศึกษาใหม่ มีการปรับระบบกระทรวงศึกษาธิการขึ้น เมื่อ ค.ศ.1979 โดยรวมเอาหน่วยงานเล็กๆ หลายแห่งของรัฐบาลกลางที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเข้าด้วยกัน และทำหน้าที่ให้การสนับสนุนแก่คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศทางการศึกษา ในปี ค.ศ.1983 คณะกรรมการนี้ได้ให้ข้อเสนอแนะหลายอย่าง เช่น ขยายวันเปิดเรียนให้นานขึ้น เพื่อเรียนได้เต็มที่มากขึ้น กำหนดหลักสูตรแกนกลางสำหรับนักเรียนทุกคน เช่น ให้เรียนภาษาอังกฤษ 4 ปี คณิตศาสตร์

วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา วิชาละ 3 ปี และวิชาคอมพิวเตอร์อีกหนึ่งปีครึ่ง เป็นวิชาแกนสำหรับทุกคน รวมทั้งกำหนดมาตรฐานวิชาการให้สูงขึ้น (อมร ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2537 : 80)

สำหรับค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา ค่าเงินเดือนครู ค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่นการซื้อคอมพิวเตอร์หรือหนังสือ หากเป็นโรงเรียนราษฎร์ก็สามารถนำเงินบำรุงการศึกษาไปใช้จ่ายตามที่เห็นเหมาะสม แต่สำหรับโรงเรียนของรัฐซึ่งมีรายได้จากภาษีอากรจะมีคณะกรรมการการศึกษาของมลรัฐเป็นผู้ดูแล คณะกรรมการดังกล่าวยังทำหน้าที่กำหนดนโยบายการศึกษาในระดับมลรัฐและระดับท้องถิ่น กำหนดหลักสูตร มาตรฐานของครู การออกประกาศนียบัตรและวัดผลการศึกษา สำหรับมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนมีรายได้ 3 ทางคือ จากค่าเล่าเรียนของนักศึกษา จากเงินที่มีผู้อุทิศให้เพื่อการศึกษา และจากภาษีอากรของมลรัฐ

การจัดโครงสร้างการบริหารการศึกษาในสหรัฐอเมริกาตามรัฐธรรมนูญมอบหมายให้รัฐเป็นผู้จัดการศึกษาและรับผิดชอบโดยตรง รัฐจะจัดตั้งหรือเลิกเขตโรงเรียนในท้องถิ่นได้ หรืออาจมอบอำนาจให้ท้องถิ่นดำเนินการได้ แล้วแต่ละรัฐนั้นจะเห็นสมควร ในรัฐต่างๆ โดยทั่วไปจะมีหน่วยบริหารการศึกษา 3 หน่วยคือ

1. หน่วยงานระดับตำบลหรือท้องถิ่น (Local District) มีในแต่ละพื้นที่ในรัฐ
2. หน่วยงานกลาง (Intermediate Units) มีประจำรัฐแต่ละรัฐ
3. กระทรวงศึกษาธิการแห่งรัฐ (State Department of Education) เป็นหน่วยกลางของรัฐ

รัฐบางรัฐรวมหน่วยงานตำบลหรือท้องถิ่นกับหน่วยงานกลางไว้ด้วยกัน เรียกว่าหน่วยเคาน์ตีแห่งรัฐ (County Unit States) เพื่อการบริหารเป็นหนึ่งเดียวและสะดวกมากขึ้น

นอกจากหน่วยบริหารการศึกษา 3 หน่วย ดังกล่าวข้างต้น ยังมีหน่วยบริหารที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือสภาการศึกษาแห่งรัฐ (State Board of Education) มีหน้าที่ประสานงานเกี่ยวกับเรื่องที่จะปฏิบัติ และแนวโน้มในการจัดการศึกษาให้ประชาชนทราบ ปรับปรุงนโยบายการศึกษาตามที่ประชาชนต้องการ ทุกรัฐจะมีสภาการศึกษา ยกเว้นรัฐอิลลินอยส์ มิชิแกน นอร์ธดาโกต้า และ วิสคอนซิน แต่จะมีหัวหน้าเจ้าหน้าที่การศึกษาโรงเรียน (Chief State School Officer) เป็นผู้ดำเนินการ

ในส่วนกลางมีสำนักงานข้าหลวงการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (Office of the U.S. Commissioner of Education) มีข้าหลวงการศึกษาแห่งรัฐเป็นผู้บริหารสูงสุดทางการศึกษา ซึ่งได้รับแต่งตั้งโดยประธานาธิบดี ด้วยความยินยอมของสภาซันเนต ข้าหลวงการศึกษานี้ มีหน้าที่บริหารกิจการของสำนักงานและปฏิบัติตามกฎหมายการศึกษาของชาติ มีหน้าที่สำคัญดังนี้

1. เป็นผู้กำหนดด้านนโยบายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา
2. เป็นผู้กำหนดและดำเนินนโยบายด้านบริหารการศึกษา
3. ให้คำแนะนำแก่องค์กรศึกษาต่างๆ
4. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการศึกษาในระดับชาติ รัฐ ท้องถิ่น และ การศึกษาระหว่างชาติ

5. รับผิดชอบในการจัดทำนโยบายการประสานงานด้านการศึกษาในระดับชาติ
การพัฒนาคุณภาพการสอนของโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกามีแนวคิดใหม่ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนต่างๆ ในสหรัฐอเมริกามาอย่างต่อเนื่อง ก่อน ค.ศ.1986 เน้นที่การยกระดับมาตรฐานการศึกษา เพิ่มความรับผิดชอบในหน้าที่ของครู เน้นการจ่ายเงินให้ ค่ำค่าในทุกรายการ ขยายเวลาเรียนและกระตุ้นให้ประชาชนสนใจในการศึกษาของบุตรหลาน มากขึ้น แต่ผลที่ปรากฏออกมาก็ไม่ได้เป็นดังที่คาดหมาย ซึ่งระยะหลัง ค.ศ.1986 การพัฒนาการเรียนการสอนมีวัตถุประสงค์เน้นที่จุดสำคัญดังนี้

1. ให้โรงเรียนมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาสถานศึกษาด้วยตนเอง
2. พัฒนาความร่วมมือในการเรียนการสอนร่วมกัน ทั้งครูและนักเรียนในโรงเรียน
3. ปรับเวลาเรียนและเวลาสอนให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น
4. สร้างบรรยากาศความเป็นกันเองระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครองให้มากขึ้น ให้เกิดความไว้วางใจ เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือกัน และเกิดความรู้สึกว่ามีความเสมอภาคและความยุติธรรม
5. ปรับหลักสูตรให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่เรียน รู้จักคิดหาเหตุผลว่าทำไม และอย่างไร เรียนด้วยความเข้าใจ
6. เน้นหนักด้านการพัฒนาทักษะทางการคิดระดับสูง เพื่อพัฒนาทางวิชาการต่อไป ปัญหาของการศึกษาและแนวทางแก้ไข

ปัญหาของการศึกษาในสหรัฐอเมริกามีอยู่หลายประการจากการสำรวจข้อมูลเมื่อปฏิรูปการศึกษาแล้วกล่าวคือ เมื่อสอนเด็กให้อ่านออกเขียนได้แล้ว แต่บ่อยครั้งกลับเป็นภัยต่อเด็ก ถ้าเด็กไม่รู้จักเลือกหนังสืออ่าน เด็กวัยรุ่นมักไปอ่านเรื่องไม่สมควร ซึ่งทำให้เสียคนเป็นจำนวนมาก น้อยหรือหนังสือที่เป็นภัยต่อความนึกคิดและค่านิยมอันดีงามของสังคม เช่นหนังสือบันเทิงเรริง

รมย์ ซึ่งมีอยู่ไม่น้อยในอเมริกา ทำให้เด็กวัยรุ่นอเมริกันซึ่งสังคมให้เสรีภาพอยู่แล้ว จึงควบคุมไม่ได้ เด็กมีผลการเรียนอ่อนลงแต่ชอบความสบายมีอิสระส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติโดย

ปัญหาเหล่านี้ แม้ในวงการศึกษามิใช่ของสหรัฐอเมริกา ยังไม่สามารถแก้ไขได้หมดไป แต่บทบาทของรัฐบาลสหรัฐที่มีต่อการศึกษาดังกล่าวทางแก้ไข สำหรับอำนาจโดยตรงของรัฐบาลกลางสหรัฐที่มีต่อการศึกษานั้น ไม่มีเลย กระทรวงศึกษาธิการของสหรัฐอเมริกา ไม่มีหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษานอกจากคอยช่วยเหลือสนับสนุนการศึกษาที่มลรัฐขอความช่วยเหลือมาเท่านั้น จึงมีการปรับเปลี่ยน โครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการรวมเข้ากับกระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการเป็นกระทรวงสาธารณสุขศึกษาธิการและสวัสดิการ (Department of Health, Education and Welfare) ในปี ค.ศ.1980 ซึ่งประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ (Jimmy Carter) ได้จัดตั้งขึ้น

เนื่องจากแต่ละมลรัฐมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่เหมือนกัน บางมลรัฐร่ำรวย บางมลรัฐก็ยากจน โดยเฉพาะบรรดามลรัฐต่างๆ ทางภาคใต้ซึ่งมีรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่ารัฐทางภาคเหนือ รัฐบาลมลรัฐต้องให้เงินสนับสนุนตามสมควร แต่รัฐบาลสหรัฐจะเข้าไปควบคุมการศึกษาโดยตรงไม่ได้ เพราะมีกฎหมายรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้

สาเหตุของปัญหาสังคม ปัญหาวัยรุ่น ที่ส่งผลต่อการเรียนอย่างมาก เพราะคุณภาพของเยาวชนลดลง ไม่สนใจการเรียนเท่าที่ควร ทำให้คุณภาพทางวิชาการด้อยลงอย่างเห็นได้ชัดทั้งในทศวรรษของชาวอเมริกันเองและชาวโลกก็คือ ในช่วงสงครามเย็น (Cold War) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบไม่นาน ในวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ.1957 เมื่อรัสเซียปล่อยดาวเทียมสปุคนิค 1 (spuknic 1) ขึ้นไปโคจรรอบโลกเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์มนุษยชาติและยอมรับกันว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในยุคใหม่อย่างแท้จริงนั้น ได้สร้างความกดดันแก่สังคมอเมริกันเป็นอย่างมากเพราะเสมือนว่าแสนยานุภาพด้อยกว่ารัสเซียและสิ่งหนึ่งที่วงการเมืองและการบริหารได้ให้ความสนใจมากกว่าประเด็นอื่นก็คือ ระบบการศึกษานั้นเอง ความกดดันนี้ส่งผลทำให้อเมริกาต้องประกาศกฎหมายว่าด้วยการศึกษาเพื่อป้องกันประเทศ ในปี ค.ศ.1958 จากกฎหมายฉบับนี้ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องรื้อฟื้นและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาทุกระดับใหม่หมดและนำวิชาวิทยาศาสตร์ขึ้นมาเป็นหลัก ตามด้วยวิชาคณิตศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ ทั้งระดมสรรพกำลังทางด้านการศึกษา หุ้มเห้ค่าใช้จ่ายงบประมาณทั้งภาครัฐและเอกชนไปอย่างมหาศาล เพื่อให้สหรัฐอเมริกาได้แข่งขันความเป็นมหาอำนาจกับรัสเซีย จนกระทั่งสหรัฐสามารถส่งดาวเทียมดวงแรกขึ้นไปได้สำเร็จ เมื่อวันที่ 31 มกราคม ค.ศ.1958 หลังจากนั้น

ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องเสาะหาเยาวชนของคนเพื่อส่งเสริมให้เรียนต่อด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ในระดับมหาวิทยาลัยให้มากขึ้น รัฐบาลขณะนั้นหันมาสนใจด้านการศึกษาของประเทศมากขึ้น การศึกษาจึงพัฒนามากเป็นประวัติการณ์

เมื่อเริ่มเข้าทศวรรษ 1970 ได้ไม่นานระบบการศึกษากลับมาประสบกับวิกฤติการณ์อีกครั้งหนึ่ง คือเกิดสภาพคนมีการศึกษามากเกินไป ทำให้บัณฑิตจบออกมาจำนวนมากเกินความต้องการของตลาดแรงงาน จำนวนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยจึงเริ่มลดน้อยลงมีมหาวิทยาลัย 18 แห่ง และมหาวิทยาลัยหลักสุด 2 ปี อีก 7 แห่ง ต้องปิดตัวเองลงไปเนื่องจากผู้เรียนน้อยไม่สามารถจ่ายค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นได้ อัตราการว่างงานของผู้จบมหาวิทยาลัยในบางปีสูงถึงร้อยละ 11.7 ซึ่งสูงกว่าผู้จบมัธยมเสียอีก เพราะมีเพิ่มร้อยละ 3.7 และมีแนวโน้มที่จะลดลงไปเรื่อยๆ

ในต้นทศวรรษที่ 1980 ประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน (Ronald Regan) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นเพื่อวิจัยการศึกษาและประเมินสภาพการจัดการศึกษาของประเทศ คณะกรรมการชุดดังกล่าวได้รายงานผลออกมาเมื่อปี ค.ศ.1983 ภายใต้วีธีที่ว่าประเทศกำลังตกอยู่ในอันตราย จำเป็นต้องมีการปฏิรูปการศึกษาใหม่หมด ซึ่งจากการรายงานฉบับนี้กระตุ้นให้เกิดมีการปฏิรูปการศึกษาขึ้นและยังคงเร่งหามาตรการในการพัฒนามาตรฐานและคุณภาพการศึกษาอยู่จนถึงปัจจุบัน พร้อมๆ กับการพัฒนาวิชาการไปสู่ความเป็นเลิศทางการศึกษา การปรับปรุงหลักสูตรในช่วงนี้ทำให้วิชาสามัญมีความสำคัญมากขึ้น มีการกำหนดวิชาแกนที่ต้องเรียน ต้องรู้เป็นหลัก และวิชาเสริม วิชารองเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อไป

สำหรับด้านขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงและเสมอภาคแก่พลเมืองของประเทศ รัฐบาลมีนโยบายการศึกษาอีกประการหนึ่งซึ่งรัฐสภาสหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายช่วยทหารผ่านศึกในปี ค.ศ.1953 เปิดโอกาสให้ทหารผ่านศึกได้เข้าศึกษาตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ตามที่ชอบและต้องการ โดยที่รัฐบาลสหรัฐออกเงินค่าใช้จ่ายในการศึกษาให้ เป็นการศึกษาของมลรัฐต่างๆ ทางอ้อมเช่นกัน

ส่วนด้านการพัฒนาการอาชีวศึกษาในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นอีกแขนงหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนากำลังคนมีรัฐบัญญัติว่าด้วยการอาชีวศึกษา (Vocational Educational Acts) ด้วย สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งให้ความสำคัญและความสนใจต่อการอาชีวศึกษา โดยถือเป็นทรัพยากร ในการพัฒนาประเทศทางหนึ่งมีการประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการอาชีวศึกษาลับแรกเมื่อปี ค.ศ.1917 คือ หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เรียกว่ารัฐบัญญัติสมิท-ฮิวส์ (Smith-Hugse Act) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนอาชีวศึกษาด้านการเกษตรกรรม ช่างอุตสาหกรรม และคหกรรม โดย

รัฐบาลจัดสรรงบประมาณแก่มลรัฐต่างๆ ปีละ 7 ล้านดอลลาร์ ในขณะที่ช่วยเหลือด้านนี้ แม้จะเป็นกฎหมายฉบับแรกแต่ก็ตั้งอยู่บนหลักการที่ดี และค่อนข้างที่จะละเอียดมากพอสมควรเกี่ยวกับข้อกำหนดทางอาชีวศึกษา กล่าวคือ ได้มีบทบัญญัติให้แก่มลรัฐต่างๆ ที่จะรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ต้องตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบ โครงการอาชีวศึกษาโดยเฉพาะ รวมไปถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เรียน มาตรฐานอุปกรณ์ อาคารสถานที่ เนื้อหาหลักสูตร ระยะเวลา ระดับการศึกษาที่จะเปิดสอน คุณสมบัติของครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา และรายละเอียดอื่นๆ เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งทำให้แต่ละมลรัฐดำเนินการกันมาก (อมร ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2537 : 70)

หลังจากประกาศใช้กฎหมายฉบับแรกนี้แล้ว ก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขถึง 3 ครั้ง ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ที่สำคัญได้มีการเพิ่มสาขาวิชาชีพการขาย (distributive occupations) ในปี ค.ศ.1936 เพิ่มวงเงินเป็นปีละ 20 ดอลลาร์ ดังนั้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มลรัฐต่างๆ ได้จัดหลักสูตรอาชีวศึกษาเพิ่มมากขึ้นและได้รับเงินสมทบอีกปีละ 35 ดอลลาร์ รัฐบัญญัติดังกล่าวได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี ค.ศ.1940 โดยออกฉบับใหม่คือ รัฐบัญญัติจอร์จ-บาร์เดน (George-Barden Act) ได้เพิ่มโครงการต่างๆ ให้มากขึ้นและเพิ่มวงเงินเป็นปีละ 29 ล้านดอลลาร์ สาขาเกษตรกรรม ได้รับการจัดสรรสูงสุด 10 ล้านดอลลาร์ รองลงมาเป็นคหกรรม และช่างอุตสาหกรรมสาขาละ 8 ล้านดอลลาร์ และสาขาพาณิชยกรรมได้รับน้อยที่สุด คือ 2.5 ล้านดอลลาร์ ทำให้นักเรียนอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้นจาก 164,000 คน ในปี ค.ศ.1917 เป็น 2,629,000 คน ในปี ค.ศ.1942 และในปี ค.ศ.1956 ได้เพิ่มใหม่อีก 2 สาขา คือ สาขาพยาบาล ได้รับงบประมาณ 5 ล้านดอลลาร์ และสาขาประมงได้รับการจัดสรร 375,000.00 ดอลลาร์ เพื่อพัฒนาสาขาวิชาเพิ่มเติม การอาชีวศึกษาได้รับความนิยมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันมีเปิดสอนกันมากทั้งในวิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยชุมชนและวิทยาลัยเฉพาะทางอย่างมากภายในสหรัฐอเมริกาซึ่งมีอย่างกว้างขวางทุกระดับและทุกประเภทให้เลือกเรียนได้สมกับเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพอย่างแท้จริง

ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศเม็กซิโก

ประเทศเม็กซิโกมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,967,183 ตารางกิโลเมตร มีประชากรจากการสำรวจในปี ค.ศ.1976 ประมาณ 62,329,000 คน ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษาสเปน มีอัตราการเกิด 45 คนใน 1,000 คน อัตราการตาย 9 คน อัตราการตายของเด็กทารก เป็น 77 คนใน 1,000 คน ประชากรมีรายได้ต่อหัวต่อปีต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของชาติ (GNP) คือ 1,090 ดอลลาร์สหรัฐ มีเมืองหลวงชื่อ เม็กซิโกซิตี (Mexico City) ในเขตเทศบาลเมืองเม็กซิโกซิตีมีประชากร 8 ล้านคนเศษ (สถานทูตเม็กซิโกประจำประเทศไทย, 2542 : 1)

ประเทศเม็กซิโกอยู่ทางใต้ของสหรัฐอเมริกา ยังคงมีอารยธรรมเหลืออยู่จากพวกอินเดียนแดงเผ่ามายัน (Mayan) ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมอยู่มาก เมื่อได้ไปเม็กซิโกจะได้เห็นปิรามิดทำด้วยก้อนหิน การประดิษฐ์ปฏิทิน ต่อมาเมื่อพวกแอซเทค (Aztec) ได้รับชนะชาวพื้นเมืองในปี ค.ศ.1325 ก็ได้สร้างเมืองเม็กซิโกขึ้นใหม่ ซึ่งเดิมมีชื่อว่า Tenochtitlan ต่อมาชาวสเปนชื่อ เฟอร์นันโด คอร์เตส (Fernando Cortez) ได้รับชนะอีกและได้ทำลายอาณาจักรแอซเทคเกือบหมด และตั้งตนเป็นผู้ปกครองประเทศในปี ค.ศ.1519-1521 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ตลอดเวลา 300ปีที่สเปนปกครองประเทศนี้ก็นำเอาวัฒนธรรมสเปนมาใช้ ต่อมาในปี ค.ศ.1810 ฝรั่งเศสเป็นชาติต่อมาโดยมี มิเกล ฮิดัลโก วาย คอสติญญา (Miguel Hidalgo Y. Costilla) และคณะได้เข้ายึดปกครองเม็กซิโก ในปี ค.ศ.1823 ได้ตั้งตนปกครองเป็นจักรพรรดิขยายดินแดนไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้นจึงได้นำวัฒนธรรมและประเพณีของฝรั่งเศสเข้ามาอยู่จนทำให้ประเทศเม็กซิโกก็มีวัฒนธรรมผสมผสานมาจนทุกวันนี้

ในยุคเริ่มแรกอาณาเขตของเม็กซิโกได้ขยายไปจดสหรัฐอเมริกาคือไปจนถึงตะวันตกเฉียงใต้ของรัฐแคลิฟอร์เนีย นิวเม็กซิโก เท็กซัส และอริโซนา จนกระทั่งเท็กซัสทำการปฏิวัติและตั้งเป็นสาธารณรัฐในปี ค.ศ.1836 เม็กซิโกไม่ยอม จึงเกิดสงครามกับสหรัฐ เรียกว่า " อเมริโก-เม็กซิกัน วอร์ (US-Mexican war) " ซึ่งรบกันระหว่าง ค.ศ.1846-1848 ผลก็คือเม็กซิโกแพ้ได้สูญเสียดินแดนทางเหนือของแม่น้ำริโอแกรนด์ คือดินแดน 4 รัฐดังกล่าวให้แก่สหรัฐอเมริกาไป ทำให้เม็กซิโกมีอาณาเขตตั้งแต่ตอนใต้ของแม่น้ำริโอแกรนด์ลงไป แม่น้ำริโอแกรนด์หรือริโอกรานเด (Rio Grande) ในภาษาสเปนนั้นนอกจากจะเป็นพรมแดนธรรมชาติที่กั้นระหว่างเม็กซิโกกับสหรัฐอเมริกาแล้ว ยังเป็นเสมือนพรมแดนวัฒนธรรมที่กั้นระหว่างวัฒนธรรมเองไกลอเมริกากับวัฒนธรรมละตินอเมริกาอีกด้วย คำว่า ริโอ แปลว่า แม่น้ำ (River) และกรานเด แปลว่า ใหญ่ (Grand) จึงหมายถึงแม่น้ำสายใหญ่กลายเป็นเส้นทางแบ่งเขตแดนที่ทำให้อิทธิพลของสเปนในสหรัฐอเมริกาหมดไป เหลือแต่อิทธิพลของอังกฤษเท่านั้นในสหรัฐอเมริกา แต่สเปนก็ได้ปกครองดินแดนตั้งแต่เม็กซิโกลงไปจนหมดทวีปกลายเป็นเขตวัฒนธรรมสเปน เรียกว่า ละตินอเมริกา มาจนทุกวันนี้ ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงมีวัฒนธรรมของสเปนหลงเหลือให้เห็นอยู่บ้างในรัฐเท็กซัส อริโซนา นิวเม็กซิโก และทางภาคใต้ของรัฐแคลิฟอร์เนียของสหรัฐอเมริกา

ประเทศเม็กซิโกนี้ถ้าจะศึกษาประวัติศาสตร์แล้ว พอจะสรุปแบ่งเป็นยุคต่างๆ ได้ 4 ยุค คือ (เชิดชาย เหล่าหั่ว, 2524 : 3)

ยุคแรก เป็นยุคของอาณาจักรอินเดียนแดง ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิม คือปี ค.ศ.1521 นับถอยหลังไป

ยุคที่สอง เป็นยุคสเปนครอบครองเม็กซิโก คือ ระหว่างปี ค.ศ.1521-1810

ยุคที่สาม เป็นยุคจัดรูปแบบปกครองประเทศใหม่ นับระหว่างปี ค.ศ.1810-1910 และยุคแห่งการทำสงครามประกาศเอกราชในปี ค.ศ.1810-1820

ยุคที่สี่ เป็นยุคแห่งการปฏิวัติสังคม ระหว่างปี ค.ศ.1910-1921 เป็นระยะของการรวมชาติเพื่อสร้างความเป็นชาติและเป็นปีกแผ่นแก่ประเทศเม็กซิโก

ด้านการปกครองภายหลังได้รับเอกราชแล้วมีการแก้รัฐธรรมนูญหลายครั้ง โดยกำหนดให้ประเทศเม็กซิโกเป็นสาธารณรัฐ มี 31 รัฐ และมีอีก 1 เขตเมืองหลวง แต่ละรัฐกำหนดให้มีการปกครองตนเอง ประชาชนมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งชายหญิง ตั้งแต่อายุ 18 ปีขึ้นไป ตำแหน่งประธานาธิบดีมีการเลือกตั้งโดยตรงจากราษฎร อยู่ในตำแหน่ง 6 ปี ห้ามมิให้มีการเลือกตั้งซ้ำอีก แม้ว่าตำแหน่งประธานาธิบดีจะว่างลงขณะที่ยังไม่หมดสมัย จะทำได้เมื่อหมดสมัย ประธานาธิบดีและคณะรัฐมนตรี มีกระทรวง 15 กระทรวงและกรมอัยการอีก 1 กรมเทียบเท่า กระทรวงส่วนรัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรที่เลือกตั้งทุก 3 ปี และวุฒิสภาที่เลือกตั้งมาทุก 6 ปี คัดเลือกจากรัฐต่างๆ รัฐละ 2 คน และเขตเมืองหลวงด้วย 2 คน

ศาสนาและประชากรนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเป็นส่วนใหญ่เหมือนกับยุโรปได้ เช่น สเปน เนื่องจากได้รับอิทธิพลมาตั้งแต่สมัยเป็นอาณานิคม และยังมีบางส่วนที่นับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ อันเป็นความเชื่อเดิมของชนเผ่าอินเดียนแดงที่อาศัยอยู่มาก่อนชาวสเปนเข้าครอบครอง ส่วนประชากรประกอบด้วย ชนพื้นเมืองอินเดียนแดง ชาวยุโรป ชาวนิโกร และชาวเอเชียที่อพยพไปอยู่ภายหลัง นอกจากนี้ยังมีประชากรจำนวนมากเป็นลูกผสมระหว่างชาวยุโรปกับชาวอินเดียนแดง เรียกว่า เมสซิโซ (Mestizo) ลูกผสมระหว่างชาวยุโรปกับคนผิวดำ เรียกว่า มูเลตโต (Mulatto) และลูกผสมระหว่างชาวอินเดียนแดงกับคนผิวดำ เรียกว่า แซมโบ (Zambo) ซึ่งพวกเมสซิโซมีจำนวนมากที่สุด

ประวัติศาสตร์การศึกษาของเม็กซิโก มีความเป็นมาคู่กับประวัติศาสตร์ของชาติ กล่าวคือ ในยุคเริ่มแรกชนเผ่าอินเดียนแดงมีการศึกษากันตามประเพณีนิยม คือเรียนรู้การใช้ชีวิตอยู่ในสังคม ขนบธรรมเนียมของสังคม การยังชีพในป่า หาของป่า ป้องกันตัวจากสัตว์ร้ายและภัยธรรมชาติ เด็กผู้ชายได้รับการสอนให้เป็นผู้ล่า ฝึกอาวุธเพื่อใช้ป้องกันตัวและต่อสู้ศัตรู เด็กผู้หญิงเรียนรู้งานบ้าน ทำอาหาร ตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับและทอผ้า ใช้ ทั้งเด็กชายและเด็กหญิงถูกสอนให้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีและข้อบังคับของชนเผ่า ธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านี้สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง จัดเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ที่กระทำเพื่อรักษาความเป็นชนเผ่าให้คงอยู่และเพื่อปฏิบัติตามความเชื่อถือของบรรพบุรุษ

ชนเผ่าอินเดียนแดงที่ตั้งอยู่ในแผ่นดินเม็กซิโกเป็นกลุ่มชนที่มีอารยธรรมและได้สร้างความรุ่งเรืองให้แก่เม็กซิโกไว้มาก กล่าวได้ว่าเป็นชนเผ่าที่มีอารยธรรมสูงชนเผ่าหนึ่งของชาว

อินเดียนแดงทั้งหลาย เพราะยังมีร่องรอยอารยธรรมที่เป็น โบราณสถาน โบราณวัตถุอยู่หลายแห่ง ในเม็กซิโก อินเดียนแดงกลุ่มแรกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่คือ มายา (Maya) มีความรุ่งเรืองมากจนก่อตั้งเป็น อาณาจักร ได้มีอาณาเขตกว้างขวางรู้จักการใช้หินก่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยเทวสถาน สถานที่สำคัญ ทางความเชื่อของชนเผ่า แม้กระทั่งประมุขคล้ายกับอียิปต์ แสดงถึงความก้าวหน้าทางด้านก่อสร้าง และการออกแบบ มีการประดิษฐ์ปฏิทินใช้ การนับเวลาเพื่อบูชาพระเจ้า การประดิษฐ์อาวุธและ เครื่องใช้ภายในครัวเรือน มีภาษาพูดใช้กันในชนเผ่า มีฝีมือในการปั้นและแกะสลัก โดยเฉพาะ แกะสลักลงไปบนหิน มีการแกะสลักอยู่มากตามหน้าผา โขดหิน หรือภูเขาบางภูเขาทั้งลูก อาณา จักรมายารุ่งเรืองอยู่นาน โดยเฉพาะแถบคาบสมุทรยูคาทาน (Ucatan) ในเม็กซิโกเคยเป็นศูนย์กลาง ของอาณาจักร ครั้นต่อมาเริ่มเสื่อมอำนาจลงจึงมีเผ่าแอซเทค (Aztec) ทางเหนือเรืองอำนาจ ลงมายึดครองอาณาจักรมายาได้สำเร็จเข้าปกครองดินแดนแทนและตั้งเมืองใหม่เป็นศูนย์กลางของ อาณาจักร คือที่ตั้งของเมืองเม็กซิโกซิตี ซึ่งเป็นเมืองหลวงในปัจจุบัน ชาวแอซเทคมีฝีมือในการสู้รบ จึงขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางจนได้ดินแดนหมดคาบสมุทรและขยายไปถึงดินแดน ภาคใต้ของสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันด้วยชาวแอซเทคมีความสามารถในด้านทำเครื่องประดับจาก ลูกปัดและขนนก ทำอาวุธ ยังคงมีซากโบราณสถานและ โบราณวัตถุหลงเหลืออยู่มาก แต่เนื่องจาก มีภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน จึงไม่มีการบันทึกเรื่องราวไว้มากมายนัก นอกจากการศึกษาค้นคว้าทาง โบราณคดีและซากปรักหักพังของอาณาจักรทั้งสองเป็นสำคัญ (เชิดชาย เหล่าหล้า, 2542 : 8)

การศึกษาของเม็กซิโกเริ่มเป็นระบบและเป็นหลักการมากขึ้น นับตั้งแต่สเปนได้เข้า ครอบครองเม็กซิโก ตั้งแต่ปี ค.ศ.1521 เป็นต้นมา นับเป็นยุคที่สองของประวัติศาสตร์ เมื่อสเปนได้ เข้ามาค้าขายและเผยแพร่ศาสนาในระยะแรก มีการตั้ง โบสถ์ซึ่งเป็นศาสนสถานเป็นศูนย์กลางใน การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ขณะเดียวกันก็สอนหนังสือคือภาษาสเปน วัฒนธรรมของสเปนไปด้วย เพราะต้องอ่านหนังสือออกจึงจะอ่านบทสวดมนต์ในพระคัมภีร์ รวมทั้งคำสอน สุภาษิตและเรื่อง รวบรวมของศาสนาได้ ในระยะแรกเมื่อตั้ง โรงเรียนสอนศาสนาเกิดความขัดแย้งกับชนพื้นเมืองอย่าง มาก เพราะวัฒนธรรมขัดกัน แต่สเปนก็สามารถครอบครองเม็กซิโกได้ เพราะชาวพื้นเมืองมี แสขยานุภาพน้อยกว่า จึงต้องใช้เวลาหลายปีติดต่อกันกว่าที่สเปนจะครอบครองดินแดนได้ ทั้งหมด

การยึดครองดินแดนเม็กซิโกของสเปนในระยะต่อมาหลังจากรวบอำนาจจากชนเผ่า พื้นเมืองได้แล้ว มีชาวสเปนจำนวนหนึ่งอพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานอยู่ จึงมีความจำเป็นต้องตั้ง โรงเรียน เพื่อให้บุตรหลานของตนมีที่เรียน ในระยะแรกจึงเป็น โรงเรียนคริสตศาสนา มีจุด ประสงค์ 2 ประการ คือ ต้องการสอนผู้ที่จะเป็นพระเพื่อเผยแพร่และสืบทอดคริสตศาสนา กับอีกวัตถุประสงค์หนึ่ง คือสอนบุตรหลานของผู้ที่ถูกส่งมาปกครองอาณานิคม แต่ไม่ประสงค์

บวชเป็นพระ ดังนั้นเนื้อหาที่สอนสำหรับคนสองกลุ่มนี้จึงแตกต่างกัน แต่ผู้สอนในระยะแรกยังเป็นคนกลุ่มเดียวกันคือนักบวช วิชาที่สอนเพิ่มให้กับกลุ่มลูกหลานข้าราชการ ได้แก่ วรรณคดี ภาษาละติน ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา คณิตศาสตร์ ดรรกศาสตร์ แต่ในระยะต่อมาประสบปัญหา เพราะนักบวชไม่มีความถนัดในการสอนบางวิชาที่นอกเหนือและไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยตรง ทำให้ลูกหลานข้าราชการเรียนได้เฉพาะวิชาเทววิทยา พระคัมภีร์ หลักธรรมคำสอน สุภาษิตเกี่ยวกับศาสนา จะได้เนื้อหาอื่นบ้าง เช่น ภาษา และวรรณคดีเท่านั้น เพราะนักบวชในนิกายโรมันคาทอลิกเคร่งครัดในศาสนามาก การสอนวิชาที่นอกเหนือจากหลักศาสนาเป็นบาป และเนื้อหาบางเรื่องขัดกับหลักความเชื่อในศาสนา เกรงจะก่อให้เกิดความแตกแยก จึงหลีกเลี่ยงไม่สอนวิชาอื่น เน้นแต่หลักธรรมคำสอนในพระคัมภีร์มากขึ้น ทำให้ชาวเม็กซิโกในยุคแรกที่สเปนเข้าปกครองและเข้ารีตในคริสตศาสนามีความเคร่งครัดในนิกายโรมันคาทอลิกอย่างมาก และได้รับภาษา วัฒนธรรมและระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตตามอย่างสเปนมาทั้งหมด

สเปนได้ขยายอาณาเขตซึ่งต้องทำสงครามกับชาวอินเดียแดงพื้นเมืองที่มีความรักในถิ่นกำเนิดและต้องการขจัดการรุกรานจากต่างชาติ ซึ่งถือเป็นคนต่างเผ่าพันธุ์อยู่หลายปี ด้วยความเจริญที่ด้อยกว่าด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ ทำให้สเปนมีชัยชนะได้ครอบครองดินแดนส่วนใหญ่มีอาณาเขตไปถึงภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา ก่อนที่ชาวอังกฤษจะเข้าปกครองการขยายดินแดนดำเนินการไปพร้อมกับการเผยแผ่คริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิกและสอนภาษาสเปนไปด้วย วัฒนธรรมสเปนได้ฝังรากลึกอยู่ในเม็กซิโกอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาเกือบ 300 ปี จนกระทั่ง ค.ศ.1810 จึงเริ่มมีความคิดที่จะเรียกร้องเอกราชคืนจากสเปน มีผู้นำเป็นนักบวช 2 รูป คือ มิเกล อิดาลโก อี คอสติลยา (Micheal Idalgo E. Costilla) และ โยเซ มารีอา โมเร โลส อี ปาวอง (Jose Maria Moralos E. Pavon) ซึ่งเป็นลูกครึ่งเมสติโซได้เสนอแนวคิดต่อต้านอิทธิพลของสเปนที่ปกครองเม็กซิโกและตัดดวงผลประโยชน์ไปจากเม็กซิโกอย่างมาก การปฏิวัติสำเร็จในปี ค.ศ. 1821 โดยการนำของออกุสติน เดอ อิตูร์บิเด (Augustin De Iturbide) นายทหารแห่งกองทัพสเปนที่ได้รับการสนับสนุนจากชนพื้นเมืองและชาวสเปนที่เป็นกลุ่มอนุรักษนิยมไม่พอใจในการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ.1812 ของพวกเสรีนิยมที่ปกครองสเปนอยู่ในขณะนั้น เมื่อได้เอกราชแล้วมีชาวสเปนจำนวนหนึ่งอพยพมาอยู่เม็กซิโกกันมาก แต่ก็ไม่ได้ทำให้เม็กซิโกพัฒนาไปได้ดังที่ต้องการ เพราะรัฐบาลใหม่ของเม็กซิโกในนามของกลุ่มอนุรักษนิยมของสเปนที่มาปกครอง ไม่ได้ปรับปรุงพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้นเลย สภาพไม่ต่างไปจากก่อนการประกาศเอกราช อำนาจการปกครองยังคงอยู่กับสเปน ศาสนายังคงมีอิทธิพลสำหรับผู้นำสเปนในการปกครองชาวพื้นเมือง ดังคำกล่าวของนักเรียนในสมัยนั้นกล่าวว่า "เอกราชมีอยู่เพียงในนาม เมื่อก่อนเราถูก

สเปนปกครอง เดียวนี้เราปกครองกันเองในนามของสเปนมีแต่พระเปลี่ยนมาจีลาตัวใหม่ แต่สำหรับประชาชนทุกอย่าง งาน อาหาร เสื้อผ้า ยังคงเหมือนเดิม " (มาตยา อิงคนารถ, 2530 : 20) อิทธิพลของสเปนจึงยังคงอยู่ต่อมา

ผลกระทบจากการที่ประกาศเอกราชและถูกปกครองโดยสเปนที่มีได้ขึ้นกับเมืองแม่อย่างแต่ก่อน ทำให้เม็กซิโกซึ่งขณะนั้นได้รับสมญาว่า สเปนแห่งที่สองกลายเป็นตลาดการค้า แหล่งสำคัญของสเปน สินค้าต่างๆ จากสเปนและชาติอื่นๆ ส่งไปจำหน่ายอย่างมากมาย แม้ดูว่าจะมีเศรษฐกิจดีขึ้น เพราะมีเมืองท่าชายฝั่งทะเลของเม็กซิโกเติบโตขึ้นอย่างมากหลายเมืองตั้งแต่ปี ค.ศ.1823 และมีเรือสินค้าจากต่างชาติมาจอดเทียบท่าไม่ขาด จนถึงปี ค.ศ.1826 แต่ทำให้เม็กซิโกประสบปัญหาขาดดุลการค้ากับต่างชาติ เศรษฐกิจตกต่ำลงมากเพราะมีแต่สินค้านำเข้า ไม่มีสินค้าส่งออก รัฐบาลต้องนำทองคำซึ่งเป็นทุนสำรองในท้องพระคลังออกมาชำระหนี้ และกู้เงินจากต่างชาติ โดยเฉพาะอังกฤษตั้งแต่ปี ค.ศ.1824-1830 เป็นผลให้เศรษฐกิจตกต่ำเป็นหนี้ต่างชาติมาจนถึงปัจจุบันและการศึกษาก็ได้ดำเนินการแบบเดิม คืออยู่กับอิทธิพลของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและวัฒนธรรมของสเปนมาโดยตลอด

เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมตกต่ำลงอย่างมาก จนเกิดความวุ่นวายขึ้นในปี ค.ศ.1832 ซานตา อันนา (Santa Anna) ผู้นำกลุ่มอนุรักษนิยมได้ก่อการปฏิวัติขึ้นและจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นใหม่ในเดือนมีนาคม ค.ศ.1833 ด้วยการสนับสนุนจากประชาชนทำให้ซานตา อันนา ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี และแต่งตั้งให้ วาเลนติน โกเมซ ฟารีอัส (Valentin Gomez Farius) เป็นรองประธานาธิบดี แต่ ซานตา อันนา สละตำแหน่งเพราะไม่ต้องการเป็นปฏิปักษ์กับกลุ่มอนุรักษนิยมในการบริหารประเทศจึงให้รองประธานาธิบดีขึ้นดำรงตำแหน่งบริหารประเทศแทน

ในสมัยของวาเลนติน โกเมซ ฟารีอัส ระหว่าง ค.ศ.1833-1838 ได้พัฒนาเม็กซิโกไปหลายด้าน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากไฮเซ มาริอา ลูอิส โมรา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ได้ปฏิรูประบบสังคมครั้งใหญ่ มีการยกเลิกสิทธิพิเศษของทหาร และพระสงฆ์ที่ได้รับอยู่ขณะนั้นหลายด้านให้ลดลง ยกเลิกการเก็บภาษีบำรุงเศรษฐกิจ ตั้งงบประมาณด้านการทหารลงเพื่อนำรายได้ไปใช้ด้านอื่นที่จำเป็น ปรับปรุงการศึกษามาก ได้แก้ไขโอนสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งเคยอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของศาสนามาเป็นของรัฐ ดำเนินการเอง จัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบการศึกษาของรัฐขึ้น โดยตรงคือกระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัย นับว่าการศึกษาของประเทศได้จัดการให้เป็นระบบขึ้น

ผลจากการปฏิรูปดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้กับกลุ่มอนุรักษนิยม โดยเฉพาะพระสงฆ์และทหาร จึงเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ในเดือนเมษายน ค.ศ.1834 ซานตา อันนา ได้นำ

กองทัพก่อรัฐประหารขึ้น ปลดควาเลนติน โกเมซ ฟาริอัส และไฮเซ มารีอา ลูอิส โมรา ออกจากตำแหน่งเนรเทศบุคคลทั้งสองออกนอกประเทศแล้วเข้าปกครองประเทศแทน โดยการฟื้นฟูอำนาจทางการเมืองของชนชั้นนำ และให้สิทธิพิเศษแก่ทหารและพระสงฆ์เหมือนเดิม ยกเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับ ค.ศ.1824 และ โครงการปฏิรูป ค.ศ.1833 หกค ปกครองประเทศในรูปของสหพันธรัฐรวมอำนาจสู่ส่วนกลางแทนการกระจายอำนาจทำให้การศึกษาหยุดชะงักลงไม่ได้พัฒนาต่อไปเท่าที่ควร จากการปกครองประเทศของซานตา อันนา ในครั้งนี้ทำให้เม็กซิโกต้องทำสงครามกับสหรัฐอเมริกา เพราะปัญหาอาณาเขตพื้นที่ชายแดนตอนเหนือของเม็กซิโกไม่ได้รับการดูแลและพัฒนาเท่าที่ควร เนื่องจากการรวมศูนย์อำนาจ ทำให้อำนาจของรัฐบาลท้องถิ่นลดลงไป ในปี ค.ศ.1836 เม็กซิโกต้องสูญเสียดินแดนในมลรัฐเท็กซัสให้แก่ แซม ฮุสตัน(Sam Houston) นักปฏิวัติชาวอเมริกัน ไป และต่อมาที่สูญเสียแคลิฟอร์เนีย นิวเม็กซิโก และอริโซนาให้แก่สหรัฐอเมริกาไปในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1848 (ธนุ แก้วโอภาส, 2536 : 90) นับแต่นั้นมาจึงได้กำหนดให้แม่น้ำริโอแกรนด์เป็นพรมแดนระหว่างสหรัฐอเมริกากับเม็กซิโกมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาในช่วงนี้หยุดชะงักไม่ได้พัฒนาให้ทันสมัยขึ้น แต่ได้กลับไปอยู่กับศาสนาเหมือนเดิม ทำให้ฝ่ายเสรีนิยมไม่พอใจในช่วงนี้จึงเกิดการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยมาก แม้จะมีการจัดตั้งสถานศึกษาเพิ่มขึ้นหลายแห่งและมีมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นตามเมืองต่างๆ แต่เป็นไปในลักษณะเดิม คือยึดหลักคริสตศาสนาในการดำเนินการ ในระหว่าง ค.ศ.1850-1860 มีการสร้างโบสถ์หลายแห่งและเป็นสถานศึกษาไปด้วย ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1860 ฝ่ายเสรีนิยมได้รับชัยชนะท่ามกลางความไม่พอใจของฝ่ายอนุรักษนิยม จึงเกิดการจลาจลกลายเป็นสงครามกลางเมืองขึ้น ฝ่ายอนุรักษนิยมขอความช่วยเหลือไปยังกลุ่มอนุรักษนิยมในฝรั่งเศส ทำให้ฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลในเม็กซิโกระยะหนึ่ง เมื่อได้รับชัยชนะในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1862 ฝรั่งเศสเข้ายึดเมืองเม็กซิโกซิตีได้ กษัตริย์นโปเลียนที่ 3 ได้สถาปนาระบบราชาธิปไตยขึ้นในเม็กซิโกแต่งตั้ง อาร์คดยุค เฟอร์ดินัน แมกซิมิเลียน (Archduke Ferdinand Maximilian) แห่งราชวงศ์แฮปสเบิร์ก (Hapsburg) พระอนุชาของจักรพรรดิฟรานซ์ โยเซฟ (Franc Joseph) แห่งออสเตรียขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งเม็กซิโกท่ามกลางการสนับสนุนจากฝ่ายอนุรักษนิยม แต่พระองค์ไม่ได้บริหารประเทศตามแนวทางที่ฝ่ายอนุรักษนิยมกำหนดไว้ กลับดำเนินนโยบายสอดคล้องกับฝ่ายเสรีนิยมในการพัฒนาประเทศและพัฒนาการศึกษาแบบใหม่ ตลอดระยะเวลาที่ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ.1864-1867 ระบบวัฒนธรรมของฝรั่งเศสได้เข้ามาสู่เม็กซิโกหลายด้านทั้งภาษา วัฒนธรรม วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ปรัชญา สังคมวิทยา พระองค์ทรงปฏิรูประบบการศึกษาใหม่ทุกระดับ จัดบริการให้การศึกษาแบบให้เปล่า และปรับปรุงโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการให้สอดคล้องกับนโยบายในการพัฒนาประเทศ

การดำเนินนโยบายดังกล่าวทำให้ฝ่ายอนุรักษนิยมไม่พอใจมากที่ไม่เป็นไปตามแนวทางที่ตนคาดหมาย และฝ่ายเสรีนิยมก็ไม่พอใจเพราะไม่ต้องการผู้นำเป็นคนต่างชาติ จึงก่อการปฏิวัติขึ้นโดยที่กองทัพฝรั่งเศสจากยุโรปไม่ได้ให้ความช่วยเหลือทำให้กองกำลังของกษัตริย์แมกซิมิเลียนประสบความพ่ายแพ้และถูกประหารชีวิตในวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ.1867 โดยการนำของ เบนีโต ฮัวเรซ (Benito Huarez) และสถาปนาตนเองขึ้นเป็นประธานาธิบดีปกครองอย่างเผด็จการและไม่ได้พัฒนาประเทศให้ดีขึ้น ปรากฏการณ์รวมทั้งการศึกษาด้วย จึงเกิดการปฏิวัติขึ้นอีกโดยฝ่ายทหาร เบนีโต ฮัวเรซ ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวายภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปในปี ค.ศ.1871 แม้เขาได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีอีกครั้ง แต่ท่ามกลางเสียงคัดค้านและไม่เห็นด้วยจากหลายฝ่าย ทำให้นายพลเปร์ฟิโร ดิแอส (Porfirio Diaz) และกลุ่มสนับสนุนร่วมกันต่อต้านก่อการกบฏขึ้น และได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีปกครองประเทศตั้งแต่นั้นมา

การปกครองประเทศของนายพลเปร์ฟิโร ดิแอส จัดเป็นประวัติศาสตร์ยุคที่สามซึ่งปกครองประเทศยาวนานเกือบ 40 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1876-1911 ได้บริหารประเทศในลักษณะเผด็จการอีกเช่นกัน แต่ก็สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่เม็กซิโกได้คมีมีการปรับปรุงประเทศให้มีเสถียรภาพ กวาดล้างผู้ต่อต้านทางการเมืองได้เกือบหมดและพัฒนาประเทศด้านการคมนาคมออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะทางรถไฟ ผู้บริหารประเทศขณะนั้นประกอบด้วยกลุ่มนักการเมืองที่เป็นฝ่ายสนับสนุน ดิแอส กองทัพ องค์กรศาสนา นักลงทุนต่างชาติและนายทุนเจ้าของที่ดินส่วน การศึกษาก็ขยายไปในหลายเมือง แต่ยังคงอาศัยองค์กรศาสนาเป็นหลักอยู่ ซึ่งรัฐบาลก็ให้การสนับสนุนปรับปรุงการศึกษามีการสร้างโรงเรียนเพิ่มเติมถึง 8,000 แห่งทั่วประเทศ ทำให้เด็กเม็กซิกันมีที่เรียนอย่างทั่วถึง ในปี ค.ศ.1900 ชาวเม็กซิกัน 1 ใน 6 หรือประมาณ 2 ล้านคนสามารถอ่านออกเขียนได้ มีความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมยังมีอยู่มากเพราะนายทุนต่างชาติ เจ้าของที่ดิน และชนชั้นปกครองเป็นผู้ได้สิทธิพิเศษและมีอำนาจในสังคม ทำให้กลุ่มปัญญาชน กรรมกรและประชาชนจำนวนมากรวมตัวกันเป็นขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยขึ้น ในปี ค.ศ.1906 เรียกร้องให้นายพลดิแอสลาออกจากตำแหน่งและเสนอให้มีการปฏิรูปองค์กรทาง ศาสนาระบบการศึกษา ปฏิรูปที่ดินและจัดระบบสวัสดิการสังคมให้แก่กรรมกร ผู้มีรายได้น้อย และเกษตรกร นายพลดิแอสได้ปรับปรุงตามคำขออยู่บ้างเพื่อให้เหตุการณ์สงบลงเป็น ครั้งคราว แต่ยังไม่ดีจนเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย กลุ่มปัญญาชนเม็กซิกันกลุ่มหนึ่งได้สนับสนุน นโยบายการศึกษาให้เปล่าแก่ประชาชนในประเทศ รวมทั้งช่วยฟื้นฟูมหาวิทยาลัยเม็กซิโกให้เป็น ศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศและเป็นอาศรมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนทัศนะ ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมกันอย่างกว้างขวาง ในปี ค.ศ.1909 แต่กลายเป็นแหล่งชั้นนำและ ปลุกกระตุ้นทางความคิดให้เกิดการต่อต้านรัฐบาลมากขึ้น จนในที่สุดสถานการณ์รุนแรงขึ้นมา

ทำให้นายพลดิแอซในวัย 80 ปี ถูกกดดันให้ลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ.1911 และเดินทางออกนอกประเทศไปอยู่ปารีสประเทศฝรั่งเศสจนกระทั่งเสียชีวิตในปี ค.ศ.1915 (อรรถา โภมลกกาญจน, 2525 : 40-41)

ภายหลังการสละอำนาจลาออกจากตำแหน่งของนายพลดิแอซแล้วทำให้ประเทศเม็กซิโกก้าวสู่ยุคที่สี่ของประวัติศาสตร์ แต่ยังคงปราศจากความสงบสุขภายในประเทศอยู่ เพราะเกิดการปฏิวัติและการจลาจลอยู่บ่อยครั้งแตกแยกกันหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็นกรรมกร ชาวไร่ ชาวนา นักศึกษาปัญญาชน อีกทั้งชนกลุ่มน้อยและพวกลูกผสมหลายกลุ่มก็ก่อความไม่สงบอยู่บ่อยครั้งระหว่าง ค.ศ.1910-1920 เรียกว่าเป็นช่วงแห่งการปฏิวัติของเม็กซิโก ทำให้การศึกษาได้รับผลกระทบมาก โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษามีนักศึกษาหลายมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนมากรวมตัวกันต่อต้านรัฐบาล ประท้วงเรียกร้องประชาธิปไตยอยู่เนืองๆ จึงถูกรัฐบาลกวาดล้างล้มตายไปเป็นจำนวนมาก หลายคนหลบหนีไปรวมตัวกันเป็นกลุ่มต่อต้านรัฐบาลอยู่ในป่า จนถึงกับบางมหาวิทยาลัยที่มีขนาดเล็กในเมืองต่างๆ นอกเมืองใหญ่หลายแห่งต้องปิดการเรียนการสอนไป ช่วงนี้มีนักหนังสือพิมพ์ นักคิด นักเขียน อาจารย์มหาวิทยาลัยหลายคนรวมกลุ่มกันใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อต่อต้านรัฐบาลด้วยการเขียนบทความแสดงความเห็น วิพากษ์วิจารณ์การเมืองและรัฐบาลอย่างกว้างขวาง จนหนังสือพิมพ์หลายฉบับถูกสั่งปิดไป เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ.1917 เป็นฉบับใหม่ ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงประเทศอีกครั้ง ตามข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญคือแยกกิจการของรัฐออกจากศาสนา แยกศาสนาออกจากการเมือง โอนกิจการการศึกษาของวัดมาเป็นของรัฐ ประกาศให้มีการศึกษาภาคบังคับขึ้นทั่วประเทศแต่ก็ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากรัฐบาลเท่าที่ควร เพราะเกิดการแย่งชิงอำนาจกันอยู่เสมอในกลุ่มผู้นำประเทศขณะนั้น

ในระหว่างปี ค.ศ.1920-1940 เม็กซิโกเริ่มเข้าสู่เสถียรภาพมากขึ้น เมื่ออัลวาโร โอบอกอน (Alvaro Obegon) ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1920 บริหารประเทศท่ามกลางความเห็นชอบของประชาชนส่วนใหญ่ ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นระดับหนึ่ง โอบอกอนได้พัฒนาการศึกษาอย่างมาก เช่น จัดสรรงบประมาณให้แก่กระทรวงศึกษาธิการเพื่อปฏิรูปการศึกษาเป็นจำนวนมากกว่าที่เคยได้รับมาในสมัยก่อนหน้านี้ จัดตั้งสถานศึกษาขึ้นในชนบทเรียกว่า La Casas del Pueblo แปลว่าบ้านของประชาชน สนับสนุนการศึกษาทางด้านดนตรี ศิลปะ วาดเขียน กีฬา การแสดงและการสอนในลักษณะปฏิบัติการควบคู่ไปกับการเรียนทฤษฎี โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์ เกษตรศาสตร์ สาธารณสุขศาสตร์ สามารถสร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีก 1,000 แห่งทั่วประเทศ รวมทั้งจัดตั้งสถาบันผลิตครูชนบทเพิ่มขึ้น มีโครงการคัดเลือกผู้เรียนเก่งมาเรียนครูและคัดเลือกครูผู้สอนจากโรงเรียนต่างๆ มาศึกษาต่อเป็นจำนวนมาก ในช่วงนี้เม็กซิโกได้ผลิตจิตรกรที่มีชื่อเสียงของโลก เช่น ดิเอโก ริเวรา (Diego

Riviara) และ โยเซฟ เคลเมนเต โอรอซโก (Jose Clamente Orozco) รวมทั้งนักดนตรีเอกของโลก เช่น คาร์ลอส ซาเวซ (Carlos Savez) ผู้มีชื่อเสียงด้านการแสดงด้วยการแต่งเพลงประกอบการเต้นบัลเลต์

ในช่วงที่ปลูตาร์โก เอลิอัส คาลเญส (Plutarco Elias Calles) เป็นประธานาธิบดีปกครองเม็กซิโกต่อจากโอบregon ระหว่าง ค.ศ.1924-1934 ได้พัฒนาการศึกษาออกไปอีกระดับหนึ่ง มีการสร้างโรงเรียนสำหรับลูกกรรมกร ขยายการศึกษาออกไปจนถึงอุดมศึกษาให้โอกาสคนมีรายได้น้อย กรรมกร ชาวไร่ชาวนา และคนพื้นเมืองเดิมได้เข้าเรียนมากขึ้น จัดสรรที่ทำกินให้ชาวไร่ชาวนา ปฏิรูประบบการศึกษาและจัดการฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงการการศึกษา ในปี ค.ศ.1933 คาลเญสได้ปรับปรุงระบบการศึกษาใหม่ด้วยการเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ มาตรา 3 โอนการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในสังกัดของศาสนาให้มาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และใช้หลักสูตรของกระทรวงในการเรียนการสอน โรงเรียนของรัฐทุกแห่งทั่วประเทศจัดการเรียนการสอนตามแผนนโยบายสังคมนิยมคือเป็นสวัสดิการของรัฐให้กับประชาชน

ในช่วงปี ค.ศ.1934-1940 ลาซาร์โ คาร์ดินัส เดอริโอ (Lazaro Cardinas de Rio) เป็นประธานาธิบดีต่อจากคาลเญส ในวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ.1933 ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (ค.ศ.1934-1940) ขึ้น มีนโยบายกระจายที่ดินทำกินให้แก่ราษฎร ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมให้ทั่วถึง พัฒนาระบบอุตสาหกรรมในประเทศ ปฏิรูประบบกฎหมาย แรงงาน จัดการเพิ่มสถานศึกษาให้เพียงพอทั่วประเทศสอนวิชาด้านต่างๆ มิใช่สอนศาสนาอย่างแต่ก่อนมีโรงเรียนเพิ่มขึ้นในเขตชนบทห่างไกล คาร์ดินัสให้ความสำคัญกับการศึกษาของชนพื้นเมืองและลูกผสมอย่างมาก เพื่อเปิดโอกาสให้พวกเขาได้พัฒนาขึ้น อันส่งผลต่อการพัฒนาประเทศด้วย มีการจัดสวัสดิการด้านการศึกษา สมุด แบบเรียน อาหารกลางวันให้แก่ชนพื้นเมือง รวมทั้งจัดตั้งสถาบันการศึกษาวัฒนธรรมชาวพื้นเมืองแห่งชาติ (Instituto Nacional Antropologia de Mexico) ตั้งสถาบันดูแลผลประโยชน์ของชาวพื้นเมือง (Departamiento de Asuntos Indigenas) และสถาบันอินเดียนศึกษาแห่งภูมิภาคละตินอเมริกา (Instituto indigenista interamericano) ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรื่องราวของชนพื้นเมืองและประวัติความเป็นมาของประเทศเม็กซิโกและภูมิภาคละตินอเมริกา ซึ่งมีชนเผ่าอินเดียนแดงอาศัยอยู่ก่อนที่ชาวยุโรปเข้ามาได้ทราบเรื่องราวอย่างลึกซึ้งโดยตรง

ในช่วง ค.ศ.1940-1946 เมื่อ มานูเอล อาวีลา คามาโช (Manuel Avela Camaco) เป็นประธานาธิบดีต่อจาก คาร์ดินัส ได้ฟื้นฟูระดับการศึกษาทางศาสนาขึ้น เพื่อให้คนที่สนใจจะบวชได้ศึกษาโดยตรงช่วยลดการไม่รู้หนังสือของคนในประเทศลงได้มาก เพราะคนจำนวนหนึ่งยังนิยมเรียนกับสถาบันศาสนาอยู่ แต่ระหว่างเวลานี้เป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อสหรัฐ-

อเมริกาประกาศสงครามกับฝ่ายอักษะ เม็กซิโกได้ประกาศตัวเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเปิดเผย ทำให้ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาด้วย ช่วงนั้นเป็นช่วงประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 คามาโชได้ส่งเสริมการศึกษาภาคเป็น ไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปเพราะเป็นช่วงสงคราม มีการจัดตั้งสถาบันประกันสังคม มีหน้าที่จัดสวัสดิการให้แก่คนสูงอายุ คนพิการและคนว่างงานอย่างครบครัน

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ระหว่าง ค.ศ.1946-1952 มิเกล อาเลมาน (Micheal Arleman) ได้เป็นประธานาธิบดีต่อจากคามาโช ได้รับเงินช่วยเหลือในรูปแบบเงินกู้จากสหรัฐอเมริกา เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศหลายด้านทั้งคมนาคม การชลประทาน การเกษตร การอุตสาหกรรมและการศึกษา มีการขยายสาขาใหม่ๆ ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ เพิ่มมากขึ้นในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง

ระหว่าง ค.ศ.1952-1958 ออดอลโฟ รูอิซ คอร์ตินีซ (Adolpho Ruis Cortinez) เป็นประธานาธิบดีต่อจากอาเลมานประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอีกครั้งเนื่องจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงกันมากในคณะรัฐบาล เพราะรายได้จากเงินกู้ที่ได้จากสหรัฐอเมริกา แม้ว่าการศึกษาริมเป็นระบบแล้ว แต่รัฐบาลก็ใช้เงินไปเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม การซื้อวัตถุดิบและให้ต่างชาติมาลงทุนในประเทศมากขึ้น การศึกษายังคงไม่ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้น ครั้นถึงช่วง ค.ศ.1958-1964 ออดอลโฟ โลเปซ มาติออส (Adolpho Lopez Matios) ขึ้นสู่ตำแหน่งประธานาธิบดีได้มีการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ทางด้านมานุษยวิทยาแห่งเม็กซิโกขึ้น โครงสร้างประกอบด้วยหินอ่อนและกระจก ล้อมรอบด้วยสวนไม้ดอกไม้ประดับด้วยน้ำพุสวยงาม สลักบทกวีของชาวพื้นเมืองเผ่าแอซเทค และคติเตือนใจจากสุนทรพจน์ของบรรดาผู้นำคนก่อนๆ นับเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งชาติที่สมบูรณ์แบบมากเปิดให้ผู้คนเข้ามาชมและศึกษาหาความรู้ทางด้านชาติพันธุ์วิทยาได้ตั้งแต่ ค.ศ.1964

ระหว่าง ค.ศ.1964-1970 กัสตาโว ดิอาซ ออร์ดาส (Gustavo Diaz Audaz) ได้เป็นประธานาธิบดีต่อจากมาติออสได้ประสบปัญหาคอร์รัปชันในคณะรัฐบาล เกิดการประท้วงจากคนงานชาวไร่ชาวนา ตลอดจนนักศึกษาที่ไม่พอใจการบริหารงานแบบเผด็จการของผู้บริหารมหาวิทยาลัย การประท้วงของนักศึกษาขยายวงกว้างไปจนถึงมีการเรียกร้องประชาธิปไตย รัฐบาลได้สั่งปราบปรามอย่างเด็ดขาดถือว่าเป็นภัยต่อสังคมและเป็นการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ทหารได้สังหารนักศึกษาและผู้เรียกร้องล้มดาบเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดการจลาจลขึ้นในวันที่ 2 ตุลาคม ค.ศ.1968 ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองไม่ดีขึ้นอีกครั้ง แม้ว่าจะปราบความไม่สงบเรียบร้อยลงได้ก็ตาม

หลังจาก ค.ศ.1970 เป็นต้นมา เม็กซิโกประสบปัญหาความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง สถานะเศรษฐกิจตกต่ำ เกิดการประท้วงและปฏิวัติรัฐประหารขึ้นบ่อยครั้งกลายเป็นประเทศที่มีหนี้

สินมากประเทศหนึ่งในโลก ความวุ่นวายดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามภาย
หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาการศึกษาของเม็กซิโกจัดเป็นระบบมากขึ้นและมีโครง
สร้างในภาพรวมดังนี้ (สถานทูตเม็กซิโกประจำประเทศไทย, 2542 : 8)

โครงสร้างของการศึกษา การศึกษาในโรงเรียนชั้นประถมและมัธยมเป็นการศึกษาภาค
บังคับ และเรียนฟรีโดยทั่วถึงกัน ห้ามพระตั้งโรงเรียนทางศาสนาในชั้นประถมศึกษา โรงเรียน
เอกชนจัดการศึกษาได้แต่ต้องให้ได้มาตรฐานตามที่รัฐบาลกำหนด เด็กอายุไม่เกิน 18 ปี จะต้องรับ
การศึกษาวิชาทหาร การศึกษาในเขตนครหลวงนั้น รัฐบาลเป็นผู้ควบคุมส่วนในมลรัฐ ให้อำนาจ
แก่มลรัฐดำเนินการศึกษาเองตามแนวนโยบายของรัฐบาลกลาง

ความมุ่งหมายทางการศึกษาอยู่ภายในกรอบของประชาธิปไตย ความเชื่อ ความรู้สึกร
นิยมในชาติและความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การศึกษามุ่งพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล เพิ่มความ
เชื่อมั่น รักอิสรภาพ เคารพการตัดสินใจ และให้มีใจรักชาติ เพื่อส่งเสริมชีวิตที่ดีกว่า เพื่อยกระดับ
ชีวิตและสิทธิความเสมอภาคของพลเมือง โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา สถานภาพของสังคม
และเพศ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาประเทศ การศึกษาระดับที่ 1 เป็นการ
ศึกษาภาคบังคับตั้งแต่ระดับประถมและมัธยมศึกษา การศึกษาของรัฐเป็นการศึกษาให้เปล่า และ
มหาวิทยาลัยมีอิสระในการปกครองตนเอง

การบริหารการศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่นและ
เทศบาล คณะกรรมการกลางมอบหมายหน้าที่ประจำให้แก่เจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่น การศึกษาของ
รัฐในส่วนกลางอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รัฐบาลกลางมี
หน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนแนะนำ ตรวจสอบ และยกระดับการศึกษาของชาติ รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีผู้ช่วย 3 คน คือช่วยเหลือทางด้านการศึกษาทั่วไป ทางด้านเทคนิค
และอุดมศึกษา รัฐบาลกลางโดยความเห็นชอบของรัฐบาลและเทศบาลร่วมมือให้บริการทางการ
ศึกษา สำหรับข้อเสนอแนะแก่รัฐมนตรี และแก่รัฐต่างๆ นั้น เป็นหน้าที่ของสภาเทคนิคเพื่อการ
ศึกษาแห่งชาติ สภาวัฒนธรรม และสภาอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาได้แก่ สภาวิจัย สภา
กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

งบประมาณเพื่อการศึกษาเป็นงบประมาณของชาติได้จากงบประมาณกลางและจาก
ท้องถิ่น โรงเรียนราษฎรได้เงินจากค่าเล่าเรียนของนักเรียนและได้จากการบริจาคเพื่อการกุศล
โรงเรียนราษฎรบางแห่งได้เงินอุดหนุนจากรัฐบาลกลางด้วย

ระบบการศึกษา การศึกษาของชาติมีทั้งจัดโดยรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น สถาบันการ
ศึกษาเอกชน การศึกษาของเม็กซิโกแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดม

ศึกษาพร้อมด้วยทางเลือก 2 ทาง คือฝึกงานหลังจากจบชั้นประถมศึกษาและฝึกเกี่ยวกับช่างเทคนิคหลังจากจบชั้นแรกของการศึกษาระดับที่สอง

การประถมศึกษาครอบคลุมไปถึงการศึกษาก่อนระดับที่ 1 คืออนุบาลด้วย ใช้เวลาเรียน 2 ปี สำหรับกลุ่มเด็กอายุ 4-6 ปี การศึกษาระดับที่ 1 ใช้เวลาเรียน 6 ปี มีมัธยมศึกษาประกอบด้วย จูเนียร์และซีเนียร์ไฮสกูล หลักสูตรละ 3 ปี การศึกษาระดับที่ 3 ในมหาวิทยาลัยของรัฐ ของเอกชน และในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีทั้งหลักสูตรทางด้านวิชาการ วิชาเทคนิค และอาชีวศึกษา เรียนจบแล้วได้รับปริญญาตรี โท และเอกตามลำดับ มีการศึกษาผู้ใหญ่จัดขึ้นเพื่อทุกคนที่พ้นวัยเรียน และทุกระดับอายุได้เรียน จากโรงเรียนระดับที่ 1 จนถึงชั้นมหาวิทยาลัยปีการศึกษาหนึ่งมี 41 สัปดาห์ โรงเรียนก่อนวัยเรียนเรียนวันละ 3 ชั่วโมง โรงเรียนประถมศึกษาเรียนวันละ 4 ชั่วโมง โรงเรียนระดับที่ 2 และ 3 เวลาเรียนปีละ 40 สัปดาห์ ทำงาน 6 วัน วันละ 6 ชั่วโมง ระบบการเลื่อนชั้น สำหรับนักเรียนอาชีวศึกษาใช้ระบบการสอบทั่วไป ส่วนในโรงเรียนขนาดใหญ่ครูเป็นผู้สอบเอง ตามปกติการวัดผลการสอบใช้การสอบภาคปฏิบัติคู่กับภาคทฤษฎีด้วย

ด้านหลักสูตร เนื้อหาของการศึกษาขึ้นอยู่กับแผนและโปรแกรมการเรียนในโรงเรียนระดับที่ 1 และ 2 เป็นหลักสูตรบังคับทุกสถานศึกษา ได้กำหนดหลักสูตรสำหรับคนงานและชานาเอาไว้อย่างดี มีภาษาสเปน คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา พลานามัย ศิลปะและเทคโนโลยี ถือเป็นวิชาสำคัญที่จะต้องสอนใน โรงเรียนระดับที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรอยู่ในความรับผิดชอบของสภาเทคนิคการศึกษาแห่งชาติ ตัวแทนครู หรือผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้สมาคมครูและผู้ปกครองก็จะได้รับเชิญให้ออกความคิดเห็นด้วย หนังสือเรียน สมุดแบบฝึกหัดและอุปกรณ์การสอน นักเรียนโรงเรียนระดับที่ 1 ได้รับแจกหนังสือเรียนทุกคนฟรี

การฝึกหัดครู การเรียนของครูก่อนเข้าสอนเป็นครูประจำการ และการฝึกอบรมครูประจำการ กระทำกันในหลายสถาบันที่จัดขึ้นเพื่อการเป็นครูสอนระดับนี้โดยเฉพาะ ครูสอนที่โรงเรียนระดับที่ 2 มีหลักสูตรสอนกันในสถาบันฝึกหัดครูชั้นสูง นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนพลานามัยและฝึกหัดครูอุตสาหกรรม ศิลปกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม คหกรรม หลักสูตร 4 ปี หลังจากจบจากซีเนียร์ไฮสกูลเรียนต่อเพื่อจบแล้วสำหรับเป็นครู โรงเรียนระดับที่ 2 การเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนระดับที่ 1 หลักสูตรมีทั้งทฤษฎีและปฏิบัติสำหรับในหลักสูตรฝึกหัดครูมีวิชาที่เรียนมีอยู่ 3 หมวด คือ วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิชาชีพครูให้ผู้เรียนได้ศึกษา

แนวคิดพื้นฐานการศึกษาคือความเสมอภาคและโอกาสทั้งเด็กหญิงเด็กชายและชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่ม การศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและความเป็นมาของสังคม ซึ่งเน้นหนักเกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตยและเสรีภาพส่วนบุคคล มีการจัดการศึกษาขึ้นทุกรูปแบบอย่างดีที่สุดเพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน และเตรียมบุคคลแต่ละคนให้มีชีวิตอยู่ใน

สังคมอย่างมีความสุขและเหมาะสม การศึกษาช่วยในการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล มีความเชื่อมั่นในอิสราภาพการตัดสินใจ ให้มีการรักชาติ และเพื่อยกระดับความคิดแห่งภราดรภาพ และสิทธิความเสมอภาคของพลเมือง

กล่าวได้ว่าการศึกษาของเม็กซิโกสะท้อนภาพความต้องการความมั่นคงทางการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนท่ามกลางความหลากหลายทางเชื้อชาติและความไม่มีเสถียรภาพของสถาบันการปกครองตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปท้ายบท

ทวีปอเมริกาเหนือเป็นภูมิภาคที่พัฒนาแล้วแห่งหนึ่งของโลกในปัจจุบัน แต่เป็นทวีปที่ค้นพบใหม่เมื่อประมาณ 200 กว่าปีมานี้ จึงเป็นที่รู้จักของชาวโลกเมื่อชาวยุโรปอพยพไปอยู่ แต่ความเป็นทวีปที่เก่าแก่มีชนพื้นเมืองเดิมอาศัยอยู่มาช้านานแล้ว และจากความห่างไกลทางสภาพภูมิศาสตร์ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักของชาวโลก ด้วยพื้นที่ประมาณ 9,420,000 ตารางไมล์ หรือประมาณ 24,400,000 ตารางกิโลเมตร และรูปร่างของทวีปเหมือนรูปสามเหลี่ยมหัวกลับ อเมริกาเหนือจึงมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของโลก มีประชากรประมาณ 300,000,000 ล้านคนในปัจจุบัน หรือประมาณร้อยละ 8 ของประชากรโลก เป็นแหล่งผลิตสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่า 1 ใน 3 ของการผลิตทั่วโลก ก่อนที่ชาวผิวขาวกับทาสนิโกรผิวดำของชาวผิวขาวจะเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอเมริกาเหนือ อเมริกาเหนือยังไม่มีควมก้าวหน้าใด ๆ เหมือนอย่างที่มีอยู่ในยุโรป หรือเอเชียหรือบางบริเวณของแอฟริกา เพราะชาวอินเดียแดงพื้นเมืองไม่เป็นที่รู้จักของชาวโลก แต่ก็ได้สร้างอารยธรรมของชนเผ่าไว้มากมายให้ศึกษากันต่อมาจนถึงปัจจุบัน ผู้อพยพจากยุโรปเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลาที่ยุโรปพบความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสามารถนำมาใช้และพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นในดินแดนแห่งใหม่ที่พวกตนเดินทางมาตั้งอาณานิคม แต่ทรัพยากรธรรมชาติที่มีมากมายของอเมริกาเหนือคือจุดกำเนิดสำคัญของความเจริญรุ่งเรืองยิ่งใหญ่จากการนำเอาเทคโนโลยีใหม่มาใช้ นอกจากนั้นทรัพยากรธรรมชาติประเภทแร่ธาตุโลหะ น้ำมันเชื้อเพลิง ป่าไม้ ทรัพยากรน้ำมากมายและภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยกับพื้นดินที่อุดมสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้ดูเหมือนว่าไม่มีวันหมดสิ้นไปจากอเมริกาเหนือ เมื่อนำทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มารวมเข้ากับเทคโนโลยีที่นำมาจากยุโรป ทำให้อเมริกาเหนือกลายเป็นดินแดนที่เติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และมีศักยภาพสูงกว่าทุกภูมิภาคของโลกเมื่อช่วงต้นศตวรรษที่ 20

แม้ว่าในทวีปอเมริกาเหนือประกอบด้วยประเทศหลายประเทศตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ แต่ทางด้านวัฒนธรรมมีบางประเทศถูกจัดเป็นอเมริกากลาง จึงเหลือประเทศแคนาดาและสหรัฐ-

อเมริกาที่เป็นประเทศในทวีปอเมริกาเหนือตามวัฒนธรรม ในที่นี้นำเสนอประวัติศาสตร์การศึกษาของเม็กซิโกด้วย เพราะจัดแบ่งตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ จากประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศในภูมิภาคนี้มีอิทธิพลของศาสนาและอารยธรรมของประเทศเมืองแม่ที่มาปกครอง ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศสและสเปนเป็นส่วนใหญ่ซึ่งมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ

การศึกษาในประเทศแคนาดาอยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละมณฑล หน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ คือ การพัฒนาหลักสูตรการศึกษา การคัดเลือกอาจารย์ และทำหน้าที่ในการบริหารการศึกษา หลักสูตรที่ใช้จะใกล้เคียงกัน นักเรียนส่วนใหญ่มักเข้าเรียน โรงเรียนของรัฐบาลมากกว่าเอกชน เพราะรัฐเปิดกว้างให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนพิเศษ ซึ่งผู้ที่เข้าศึกษาใน โรงเรียนเหล่านี้จะต้องมีศรัทธาในศาสนาของแต่ละโรงเรียน โดยปกติโรงเรียนส่วนใหญ่จะมีวิชาแกนบังคับในการศึกษาระดับพื้นฐาน และนักเรียนมีอิสระในการเลือกวิชาเรียนเมื่อเรียนในระดับสูงขึ้นไป

การศึกษาในเม็กซิโกนั้นจะบังคับให้ประชาชนเรียนในชั้นประถมและมัธยม และมีการห้ามพระตั้งโรงเรียนทางศาสนาในชั้นประถมศึกษา ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในประเทศแคนาดาประเทศนี้จะมีโรงเรียนเฉพาะแต่ละศาสนา ส่วนการศึกษาในสหรัฐอเมริกา นั้น นักเรียนส่วนใหญ่จะเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาล เป้าหมายทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกาคือ ต้องการรวมคนทั้งประเทศเข้าด้วยกัน เป็นการรวมชาติเพื่อป้องกันมิให้เกิดความแตกแยกเนื่องจากประชากรในชาติประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ ระบบการเรียนในสหรัฐอเมริกาเด็กจะมีความเป็นอิสระในการเลือกเรียนวิชาและเลือกเวลาที่ต้องการจะเรียนได้ สิ่งที่สำคัญคือ สหรัฐอเมริกาจัดการศึกษาในแต่ละรัฐเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน แม้แต่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนก็มีอิสระดำเนินการได้เอง

ลักษณะการบริหารการศึกษาของทั้ง 3 ประเทศเป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางให้รัฐบาลของมลรัฐแต่ละรัฐดำเนินการจัดการเองได้ภายใต้กรอบของกฎหมายรัฐธรรมนูญที่แต่ละรัฐยึดถือปฏิบัติอยู่ จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 ประเทศมีประวัติความเป็นมาคล้ายกัน คือเริ่มจากมีอารยธรรม โบราณของชนพื้นเมืองถ่ายทอดไว้อย่างไม่เป็นทางการ ในระดับหนึ่งจนกระทั่งชาวยุโรปอพยพได้เผยแพร่คริสต์ศาสนาเป็นหลักในการจัดการศึกษาโดยตรงอิทธิพลของศาสนามีบทบาทมากในยุคแรกของการให้การศึกษาแก่ประชาชน จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งกัน ทำให้รัฐต้องเข้าดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อบริหารแก่พลเมืองของรัฐ การศึกษาของแคนาดา และสหรัฐอเมริกาพัฒนาไปได้รวดเร็วและก้าวหน้ากว่าเม็กซิโกเพราะมีเสถียรภาพทางการเมืองที่มีมากกว่า รวมทั้งนโยบายที่เปิดกว้างของรัฐบาลให้เสรีภาพทางวิชาการแก่ประชาชนที่อพยพเข้ามาซึ่งส่วนมากเป็นคนมีความรู้จากยุโรป จึงได้พัฒนาองค์ความรู้ต่อไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น มหาวิทยาลัยใน

แคนาดาและสหรัฐอเมริกากลายเป็นแหล่งค้นพบทางภูมิปัญญาที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับของชาวโลกมาจนถึงปัจจุบัน ขณะที่เม็กซิโกยังประสบปัญหาด้านการเมืองที่ขาดเสถียรภาพ การศึกษาจึงไม่พัฒนาเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่เริ่มต้นมาพร้อมกับแคนาดาและสหรัฐอเมริกา

จากที่กล่าวมาแล้วทั้ง 3 ประเทศ จะเห็นได้ว่า ระบบการศึกษาของแต่ละประเทศมีลักษณะที่คล้ายกันคือขึ้นอยู่กับรัฐบาลเป็นหลัก ถ้ารัฐบาลให้ความสนใจกับการศึกษาประชาชนก็มีโอกาสในการได้รู้หนังสือเพิ่มมากขึ้น หากรัฐบาลมีความมั่นคงก็สามารถพัฒนาการศึกษาได้เต็มที่ ประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดาให้ความสำคัญกับการศึกษาทั้งในด้าน โอกาส ความเสมอภาค อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่พลเมืองต้องได้รับโดยตรง กระจายอำนาจเพื่อให้บริการอย่างทั่วถึง สามารถแลกเปลี่ยนแนวทางและนโยบายระหว่างรัฐได้ และยังเป็นการเปิดประเทศยอมรับอารยธรรมของชาติอื่นด้วย ชาติที่เจริญแล้วย่อมมีบุคลากรที่เจริญด้วย คุณภาพของประชากรจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับการศึกษา ทำให้การศึกษาของทั้ง 2 ประเทศนี้เป็นที่ยอมรับกันในสากล ซึ่งมีพัฒนาการมายาวนานและมีความต่อเนื่องมาทุกยุคทุกสมัย ผิดกับประเทศเม็กซิโกซึ่งประสบปัญหาทางการเมืองภายในประเทศมาตลอดจึงส่งผลกระทบต่อการศึกษาของชาติโดยตรง รัฐบาลมุ่งเน้นแก้ปัญหาด้านอื่นและเกิดปัญหาความไม่สงบทางการเมือง การแย่งชิงอำนาจกันของผู้บริหารการนำความช่วยเหลือจากต่างชาติเข้ามาทำให้เกิดการเสียดุลทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และระบบสังคม ทำให้ประเทศไม่ได้พัฒนาไปอย่างเต็มที่ ดังนั้นความมั่นคงภายในประเทศย่อมส่งผลกระทบต่อการศึกษาของประเทศด้วยอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

คำถามท้ายบท

1. ทวีปอเมริกาเหนือมีการแบ่งเขตโดยอาศัยเกณฑ์อะไรบ้าง จงอธิบาย
2. ลักษณะทางสังคมและประชากรของทวีปอเมริกาเหนือมีอย่างไรบ้าง จงอภิปรายพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน
3. เพราะเหตุใดทวีปอเมริกาเหนือจึงได้ชื่อว่าเป็นโลกใหม่ จงให้เหตุผลทางวิชาการ
4. ในทางภูมิศาสตร์ประเทศในทวีปอเมริกาเหนือมีกี่ประเทศและประกอบด้วยประเทศอะไรบ้าง จงอธิบาย
5. ประเทศในยุโรปที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในทวีปอเมริกาเหนือมีชาติที่สำคัญอะไรบ้าง และมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณใดบ้าง จงอธิบาย
6. ประเทศแคนาดามีพัฒนาการทางการศึกษาอย่างไรบ้าง จงอธิบาย
7. การปฏิรูปการศึกษาในแคนาดามีสาเหตุมาจากอะไรและมีวิธีดำเนินการที่สำคัญอย่างไรบ้าง จงอธิบาย

8. ประเทศสหรัฐอเมริกา มีพัฒนาการทางการศึกษาอย่างไรบ้าง จงอธิบาย
9. เพราะเหตุใดการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา จึงพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง จงอธิบายเชิงวิเคราะห์ให้เป็นลำดับ
10. เพราะเหตุใดการศึกษาของประเทศเม็กซิโก จึงพัฒนาไปไม่ได้ไม่ดีกว่าที่ควร จงอธิบายเชิงวิเคราะห์ประกอบเหตุผล

บรรณานุกรม

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. ประวัติศาสตร์และการเมืองสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา, 2538.

เชิดชาย เหล่าหล้า. ลาตินอเมริกา. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2524.

ธนู แก้วโอภาส. อเมริกาเหนือ. กรุงเทพฯ : ชชาติเศรษฐกิจ, 2536.

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. ประวัติศาสตร์การศึกษา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536.

จันทร์เพ็ญ ชันตระกูล และภิญโญ ดันพิทยกุลปต์. "มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา". ศูนย์ศึกษา.

17(6) : มิถุนายน, 2513

มาตยา อิงคนารถ. ประวัติศาสตร์ละตินอเมริกาในคริสต์ศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.

วรรณ วลัยวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

วิโรจน์ ธีรคุณ. ฐิไว้ก่อนไปอเมริกา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2536.

สถานทูตแคนาดาประจำประเทศไทย. แคนาดา. กรุงเทพฯ : มปท, 2541.

สถานทูตเม็กซิโกประจำประเทศไทย. เม็กซิโกวันนี้. กรุงเทพฯ : มปท, 2542.

สถานทูตอเมริกาประจำประเทศไทย. สหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ : มปท, 2542.

สมาคมไทย-แคนาดา. คู่มือการศึกษาในแคนาดา. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์, 2537.

สังวร พิชยนทรโยธิน. ประวัติการศึกษาตะวันตก. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. การปฏิรูปการศึกษาในประเทศแคนาดา. กรุงเทพฯ :

สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539.

_____ การปฏิรูปการศึกษาในสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2540.

สำนักพัฒนาระบบการศึกษาและวางแผนมหภาค. การศึกษาของประเทศในภูมิภาคเอเชีย-

แปซิฟิก. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2529.

สุรศักดิ์ หลาบมาลา. " การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา "

วิทยจารย์. 80(6) : 33-36 ; มิถุนายน, 2531.

อมร ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ชีวิตและสถาบันอเมริกัน. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2537.

อัชชา โกมลกาญจน และมาศยา อิงคนารณ. ประวัติศาสตร์ละตินอเมริกา. กรุงเทพฯ :

คุณพิน อักษรกิจ, 2525.

บทที่ 10

ประวัติศาสตร์การศึกษาของทวีปอเมริกาใต้

ทวีปอเมริกาใต้มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 4 ของโลก ประกอบด้วยประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นทวีป 12 ประเทศกับดินแดนในความปกครองอีก 1 ประเทศ ได้แก่ สาธารณรัฐอาร์เจนตินา สาธารณรัฐโบลิเวีย สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล สาธารณรัฐชิลี สาธารณรัฐโคลัมเบีย สาธารณรัฐเอกวาดอร์ สาธารณรัฐกายอานา สาธารณรัฐปารากวัย สาธารณรัฐเปรู สาธารณรัฐซูรินาม สาธารณรัฐเวเนซุเอลา และสาธารณรัฐกียานาของฝรั่งเศส มีลักษณะชายฝั่งทะเลของทวีปไม่ค่อยเว้าแหว่ง ลักษณะภูมิประเทศมีทั้งเทือกเขา ที่ราบสูง และเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีแม่น้ำใหญ่อยู่ 3 สาย คือ โอริโนโก (Orinoco) แอมะซอน (Amazon) และปารากานา (Parana) บริเวณเทือกเขาแอนดีส (Andes) มีภูเขาไฟที่ยังปะทุอยู่เป็นจำนวนมาก ภูมิภาคส่วนใหญ่เป็นแบบร้อนชื้นและทุ่งหญ้ากึ่งทะเลทราย พื้นฐานทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ประชากรหนาแน่นแถบบริเวณชายฝั่งมหาสมุทรและบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ชาวพื้นเมืองเป็นชาวอินเดียนแดง ซึ่งมีอารยธรรมและก่อตั้งเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองในอดีต ชื่ออาณาจักรอินคา ชาวยุโรปคนแรกที่ค้นพบทวีปอเมริกาใต้ คือ คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ส่วนใหญ่ประเทศในอเมริกาใต้ตกเป็นอาณานิคมของประเทศสเปนและโปรตุเกส แต่ในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่ได้รับเอกราชแล้ว ขนาดของทวีปอเมริกาใต้มีเนื้อที่ประมาณ 18 ล้านตารางกิโลเมตร ซึ่งเล็กกว่าทวีปเอเชียประมาณ 2.5 เท่า ที่ตั้งของทวีปอเมริกาใต้ต่อเนื่องกับทวีปอเมริกาเหนือ โดยมีดินแดนของประเทศโคลัมเบียซึ่งอยู่ทางตอนเหนือสุดของทวีป เชื่อมต่อกับดินแดนตอนใต้สุดของอเมริกากลางที่ประเทศปานามา ดินแดนทางตอนเหนือสุดของทวีปอเมริกาใต้อยู่ที่ละติจูด 12 องศาเหนือ ซึ่งใกล้เคียงกับละติจูดที่ตั้งกรุงเทพมหานคร ส่วนทางใต้สุดของทวีปอยู่ที่ประมาณละติจูด 56 องศาใต้ ทวีปอเมริกาใต้จึงมีดินแดนทางใต้ที่อยู่ใกล้ทางขั้วโลกใต้มากกว่าทวีปอื่น ๆ ทั้งหมด ยกเว้นแอนตาร์กติกา รูปร่างของทวีปอเมริกาใต้เกือบจะเป็นรูปสามเหลี่ยม มีมุมอยู่ที่เหนือสุด ใต้สุด และภาคตะวันออกสุดของทวีป ทางตอนเหนือของทวีปมีความกว้างมากกว่าซีกใต้ ส่วนที่กว้างที่สุดของทวีปอยู่ใต้เส้นศูนย์สูตรลงไปเล็กน้อย จากที่ตั้งและรูปร่างของทวีป ทำให้มีดินแดนเพียง 1 ใน 7 ของทวีปอยู่ทางเหนือของเส้นศูนย์สูตรเท่านั้น นอกนั้นอยู่ใต้เส้นศูนย์สูตร จึงมักถือกันว่าทวีปอเมริกาใต้เป็นทวีปในซีกโลกใต้ตามที่ตั้งในทางภูมิศาสตร์ (ธนุ แก้วโสภาส, 2536 : 111)

อาณาเขตติดต่อของทวีปอเมริกาใต้ มีดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอเมริกากลางและทะเลแคริบเบียน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับมหาสมุทรแอตแลนติก

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตเชื่อมต่อระหว่างมหาสมุทรแอตแลนติกกับมหาสมุทรแปซิฟิก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับมหาสมุทรแปซิฟิก

ลักษณะภูมิประเทศ มีความหลากหลายมาก ซึ่งลักษณะของฝั่งทะเล ทวีปอเมริกาใต้มี ฝั่งทะเลไม่ค่อยว่าแหวกมากเช่นเดียวกับทวีปแอฟริกาและทวีปออสเตรเลีย จึงมีอ่าวขนาดใหญ่ อยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น บริเวณตอนเหนือของทวีปมีอ่าวที่สำคัญแห่งหนึ่ง มีชื่อว่า อ่าวเวเนซุเอลา อ่าวนี้มีทางน้ำไปเชื่อมต่อกับทะเลสาบน้ำเค็ม ซึ่งเรียกว่า ทะเลสาบมาราไคโบ (Maracaibo Lake) อยู่ในประเทศเวเนซุเอลา

ชายฝั่งด้านตะวันตกเฉียงใต้ของทวีปในประเทศชิลีมีลักษณะชายฝั่งแบบฟยอร์ด ซึ่ง เกิดจากการกระทำของธารน้ำแข็ง ลักษณะของชายฝั่งตอนนั้นว่าแหวกมาก รวมทั้งมีเกาะเล็ก ๆ เรียงรายอยู่ตามบริเวณชายฝั่งเป็นจำนวนมากมาย

ตอนใต้สุดของทวีปมีเกาะขนาดใหญ่ คือ เกาะติแอร์ราเดลฟูเอโก (Tierra del Fuego) เกาะนี้มีช่องแคบกั้นออกจากผืนแผ่นดินใหญ่ เรียกชื่อว่า ช่องแคบแมกเจลแลน (Magellan Strait) ห่างไปทางตะวันออกเฉียงเหนือของกลุ่มเกาะติแอร์ราเดลฟูเอโกประมาณ 400 กิโลเมตร มีหมู่เกาะเล็ก ๆ ชื่อว่า หมู่เกาะฟอล์กแลนด์ (Falkland Islands) ซึ่งอยู่ในความปกครองของอังกฤษ

โครงสร้างภูมิประเทศของทวีปอเมริกาใต้ แบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. เขตเทือกเขาและที่ราบสูงภาคตะวันตก
2. เขตที่ราบสูงภาคตะวันออก
3. เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ

เขตเทือกเขาและที่ราบสูงภาคตะวันตกของทวีปอเมริกาใต้ ทีเทือกเขาเป็นแนวยาวจากเหนือไปจรดใต้ ขนานไปกับแนวชายฝั่งโดยตลอด เรียกชื่อว่า เทือกเขาแอนดิส ในบริเวณเทือกเขานี้มีที่ราบสูง โบลิเวีย ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขา 2 แนวที่โอบล้อมอยู่โดยรอบ

เขตที่ราบสูงภาคตะวันออกของทวีป มีที่ราบสูงขนาดใหญ่อยู่ 3 แห่ง เรียงจากเหนือมาใต้ คือ ที่ราบสูงกายอานา ที่ราบสูงบราซิล และที่ราบสูงปาตาโกเนีย

1) ที่ราบสูงกายอานา อยู่ทางตอนเหนือของทวีป ระหว่างลุ่มแม่น้ำโอริโนโกกับลุ่มแม่น้ำแอมะซอน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศเวเนซุเอลา ประเทศกายอานาและประเทศซูรินามหรือสุรินัม

2) ที่ราบสูงบราซิล อยู่ทางตอนกลางของทวีป ระหว่างแม่น้ำแอมะซอนกับลุ่มแม่น้ำปารานา ซึ่งแยกเป็นแม่น้ำปารากวัยและแม่น้ำอูรุกวัย อยู่ในเขตของประเทศบราซิลเป็นส่วนใหญ่

3) ที่ราบสูงปาตาโกเนีย อยู่ทางตอนใต้ของทวีปในภาคใต้ของประเทศอาร์เจนตินา และบางส่วนของชิลี

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดใหญ่อยู่ 3 แห่ง คือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำโอริโนโก ที่ราบลุ่มแม่น้ำแอมะซอน และที่ราบลุ่มแม่น้ำปารานา-ปารากวัย-อูรุกวัย

ส่วนเทือกเขาและแม่น้ำสำคัญในทวีปอเมริกาใต้ มีเทือกเขาสูงใหญ่มากเพียงเทือกเดียว เป็นแนวยาวขนานไปกับชายฝั่งตะวันตกค้ำมหาสมุทรแปซิฟิก มีชื่อว่าเทือกเขาแอนดิส ยาวจากทางเหนือจรดใต้ประมาณ 7,200 กิโลเมตร จัดเป็นเทือกเขาที่ยาวที่สุดในโลก ทวีปอเมริกาใต้มีแม่น้ำสายใหญ่ ๆ อยู่หลายสาย ส่วนใหญ่มีต้นน้ำจากเทือกเขาแอนดิสทางตะวันตกของทวีป ทั้งหมดไหลลงสู่มหาสมุทรแอตแลนติกทางตะวันออกของทวีป

ลักษณะภูมิอากาศ ทวีปอเมริกาใต้ตั้งอยู่ระหว่างละติจูด 12 องศาเหนือ ถึง 56 องศาใต้ ทำให้ประมาณ 2 ใน 3 ของเนื้อที่มีภูมิอากาศแบบเมืองร้อน และอีก 1 ใน 3 ของเนื้อที่ทวีปเป็นเขตภูมิอากาศแบบอบอุ่น ไม่มีอากาศหนาวเย็นแบบขั้วโลก เพราะไม่ได้อยู่ในละติจูดสูงมากเหมือนอย่างดินแดนทางตอนเหนือของทวีปเอเชีย ยุโรปและอเมริกาเหนือ บริเวณชายฝั่งตะวันออกของทวีปตั้งแต่เส้นทรอปิกออฟแคปริคอร์นขึ้นไปทางเหนือ ได้รับลมประจำที่พัดมาจากมหาสมุทรแอตแลนติกเข้ามาในทวีป คือ ลมค้าตะวันออกเฉียงเหนือและลมค้าตะวันออกเฉียงใต้ กระแสน้ำในมหาสมุทรที่มีอิทธิพลต่อภูมิอากาศของทวีปอเมริกาใต้ มีที่สำคัญอยู่ 3 สาย คือ (เชิดชาย เหล่าห้ำ, 2524 : 6-7)

1) กระแสน้ำอุ่นบราซิล ไหลเลียบฝั่งของประเทศบราซิลในมหาสมุทรแอตแลนติกทางตอนบนของทวีป ทำให้มีอากาศอบอุ่นและมีความชื้นสูง

2) กระแสน้ำเย็นฟอล์กแลนด์ ไหลเลียบฝั่งของประเทศอาร์เจนตินาในมหาสมุทรแอตแลนติกทางตอนใต้ของทวีป ทำให้มีอากาศเย็นและความชื้นต่ำ

3) กระแสน้ำเย็นเปรู ไหลขึ้นไปทางเหนือเลียบฝั่งของประเทศชิลีและเปรูทางด้านทิศตะวันตกของทวีปในมหาสมุทรแปซิฟิก ทำให้มีอากาศเย็นและความชื้นต่ำ

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม จำนวนประชากรของทวีปอเมริกาใต้ปี ค.ศ. 1992 มีประมาณ 300 ล้าน ซึ่งน้อยกว่าประชากรในทวีปเอเชียประมาณ 11 เท่า ประชากรที่มีประชากรมากที่สุดในทวีปอเมริกาใต้ คือ บราซิล มีประชากร 150.8 ล้านคน

อัตราการเพิ่มประชากรของทวีปอเมริกาใต้ ใกล้เคียงกับของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ประมาณร้อยละ 1.9 ต่อปี ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยเท่ากับ 16.6 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร บริเวณที่มีประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่น ได้แก่ เขตต่าง ๆ รวม 4 เขต ดังนี้

- 1) ชายฝั่งตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศบราซิล
- 2) ลุ่มแม่น้ำปารานา-ปารากวัย-อูรุกวัย
- 3) ที่ราบชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกตอนกลางของประเทศชิลี
- 4) ตอนเหนือของแอนดิสในประเทศโคลัมเบีย เอกวาดอร์และเวเนซุเอลา

ส่วนที่มีประชากรเบาบางมาก ได้แก่ ที่ราบลุ่มน้ำแอมะซอน เพราะอยู่บริเวณเส้นศูนย์สูตรมีฝนตกชุกเกินไป และบริเวณชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกของประเทศเปรูกับทางภาคใต้ของประเทศอาร์เจนตินาเพราะมีอากาศแห้งแล้งแบบทะเลทราย

ด้านเชื้อชาติมีชนพื้นเมืองดั้งเดิมของทวีปอเมริกาใต้เป็นเชื้อชาติอินเดียนแดงหรืออเมริกันอินเดียน เช่นเดียวกับทวีปอเมริกาเหนือ โดยแบ่งออกเป็นเผ่าต่าง ๆ มากมาย ในปัจจุบันชนพื้นเมืองเหล่านี้ยังคงอาศัยอยู่กระจัดกระจายในบริเวณส่วนต่าง ๆ ของทวีป บางกลุ่มยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนและอาศัยอยู่ตามลำพัง ไม่ปะปนกับเชื้อชาติอื่น

นอกจากมีชาวอินเดียนพื้นเมืองแล้ว ในทวีปอเมริกาใต้ยังคงมีเชื้อชาติอื่น ๆ เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ได้แก่ ชาวยุโรป ซึ่งส่วนใหญ่มาจากยุโรปภาคใต้ เช่น สเปน โปรตุเกส อิตาลี กรีซ ชาวแอฟริกันนิโกร และชาวเอเชีย ซึ่งเข้าไปเป็นแรงงานในไร่นาสบขี้ที่มีการค้าทาส หรือพ่อค้าไปค้าขาย เช่น ชาวจีน ชาวอินเดีย และชาวอินโดนีเซีย ซึ่งเข้าไปอยู่ในประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษและฮอลันดา นอกจากนี้ยังมีชาวญี่ปุ่นเดินทางเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายประเทศ เช่น บราซิล อาร์เจนตินา เปรู ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา

จากการผสมผสานทางสายเลือด ระหว่างชาวอินเดียนพื้นเมืองกับชาวยุโรป ทำให้มีประชากรที่มีเลือดผสมอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเรียกชื่อว่า เมสติโซ ในหลายประเทศมีพวกเมสติโซเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ได้แก่ เวเนซุเอลา โคลัมเบีย เอกวาดอร์ ชิลี และปารากวัย เป็นต้น

บริเวณส่วนใหญ่ของประเทศเป็นที่อยู่อาศัยของชาวอินเดียนพื้นเมืองกับพวกเมสติโซ ส่วนคนผิวขาวซึ่งสืบเชื้อสายมาจากยุโรปมักอยู่บริเวณตามชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้และในภาคใต้ของทวีป ประเทศที่มีคนส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายยุโรปมี 2 ประเทศ คือ อาร์เจนตินาและอูรุกวัย กล่าวได้ว่าในอเมริกาใต้มีประชากรที่เป็นลูกผสมอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นเมสติโซ ซึ่งผสมระหว่างชาวยุโรปกับอินเดียนแดง หากเป็นผู้หญิงมักเรียก เมสติซา (Mestiza) ซึ่งเป็นภาษาพื้นเมือง

นอกจากนี้ยังมีลูกผสมระหว่างชาวยุโรปกับชาวควิคว่า เรียกว่า มูเลตโต หากเป็นภาษาพื้นเมืองเรียกผู้หญิงกลุ่มนี้ว่า มูเลตตา (Muletta) และลูกผสมระหว่างชาวอินเดียนแดงกับชาวควิคว่าเรียกว่า แซมโบ หากเป็นผู้หญิงในภาษาพื้นเมืองเรียก แซมบา (Zamba) ลูกผสมเหล่านี้อยู่ในอเมริกาใต้เป็นจำนวนมาก จนเป็นลักษณะเด่นของทวีปนี้ซึ่งทวีปอื่นไม่มี (Smith, T. Lynn, 1970 : 12)

ประวัติศาสตร์ของทวีปอเมริกาใต้ แบ่งออกได้เป็น 3 สมัยใหญ่ ๆ ดังนี้

1. สมัยอาณาจักรของชนพื้นเมือง

ก่อนหน้าที่ชาวสเปนและโปรตุเกสซึ่งเป็นชาวยุโรปจะเข้ามามีอำนาจในทวีปอเมริกาใต้ดินแดนในทวีปนี้มีชาวอินเดียนพื้นเมืองอยู่อาศัยอยู่เป็นอาณาจักรขนาดใหญ่แล้ว ได้แก่ อาณาจักรอินคา (Inca) ซึ่งตั้งอยู่บนเทือกเขาแอนดิส ในบริเวณที่เป็นประเทศเอกวาดอร์ เปรู โบลิเวีย และตอนเหนือของประเทศชิลีในปัจจุบัน ประมาณว่ามีคนอาศัยอยู่ในอาณาจักรนั้นถึงกว่า 3 ล้านคน นับว่าเป็นอาณาจักรที่มีกำลังอำนาจและความเจริญรุ่งเรืองมาก เปรียบเทียบได้กับอาณาจักรแอซเทคในเม็กซิโกของทวีปอเมริกาเหนือซึ่งได้กล่าวมาแล้ว

ชาวอินเดียนพื้นเมืองในอาณาจักรอินคา รู้จักการเพาะปลูกพืชเพื่อใช้เป็นอาหาร ได้แก่ ข้าวโพด มันฝรั่ง พืททอง และถั่วชนิดต่าง ๆ รู้จักการปรับพื้นที่ลาดเขาให้เป็นขั้นบันได ทำการเพาะปลูกเพื่อป้องกันดินถูกชะล้างพังทลาย และสร้างการชลประทาน เพื่อให้สามารถเพาะปลูกได้ในเขตแห้งแล้ง ตลอดจนรู้จักการทอผ้า ประดิษฐ์เครื่องใช้ที่ทำด้วยเครื่องปั้นดินเผาและโลหะต่าง ๆ เช่น เงิน ทองแดง และสำริด มีการค้นพบว่าขวานซึ่งทำด้วยสำริดของชาวอินเดียนพื้นเมืองมีความแข็งแรงทนทาน และคมดีกว่าขวานเหล็กที่ชาวสเปนใช้กันอยู่ในสมัยนั้น

(กุศล สุจรรยา, 2530 : 20)

ในด้านที่อยู่อาศัย ชาวอินเดียนพื้นเมืองในอาณาจักรอินคา ใช้แผ่นดินที่ตัดเป็นก้อน ๆ หรือดินเหนียวตากแห้งมาก่อนเป็นอาคารบ้านเรือน ศูนย์กลางของอาณาจักรอยู่ที่เมือง คุซโซ (Cuzco) ปัจจุบันอยู่ในประเทศเปรู ซึ่งได้รับสมญาว่าเป็น สุริยนคร หรือ เมืองแห่งดวงอาทิตย์ สันนิษฐานว่าสร้างตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 ปัจจุบันมีซากโบราณสถานเป็นจำนวนมากอยู่ภายในตัวเมืองแห่งนี้ เช่น โบสถ์ ป้อม กำแพงเมือง และพระราชวัง แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรอินคาที่มีอยู่ในครั้งกระนั้น

2. สมัยการสำรวจ และการตั้งถิ่นฐานของชาวยุโรป

ชาวยุโรปที่เดินเรือไปพบที่ทวีปอเมริกาใต้เป็นคนแรก คือ คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส เป็นการเดินเรือไปสำรวจดินแดนที่อยู่ทางด้านตะวันตกของมหาสมุทรแอตแลนติก เป็นครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1498 โคลัมบัสได้แล่นเรือไปถึงเกาะตรินิแดด อันเป็นเกาะในทะเลแคริบเบียนติดกับชายฝั่ง

ทางเหนือของทวีปอเมริกาใต้ นอกจากนี้ยังเห็นปากแม่น้ำโอริโนโก ซึ่งอยู่ในเขตประเทศเวเนซุเอลาในปัจจุบันด้วย แต่โคลัมบัสมิได้ขึ้นสำรวจบนฝั่ง เพียงแต่แล่นเรือผ่านไป

ต่อมามีนักสำรวจที่สำคัญคนหนึ่ง คือ อเมริโก เวสปุชชี เป็นชาวอิตาลี ได้เดินทางมาสำรวจทวีปอเมริกาหลายครั้ง ทั้งทวีปอเมริกาเหนือ และทวีปอเมริกาใต้ จนชื่อของนักสำรวจผู้นี้ได้นำมาตั้งเป็นชื่อของทวีปใหม่ คือ อเมริกา

บุคคลสำคัญอีกคนหนึ่ง ที่มีชื่อเสียงในการสำรวจทวีปอเมริกาใต้ คือ เฟอร์ดินานด์ แมกเจลแลน หรืออ่านตามภาษาสเปนว่า มาเจลลัน บุคคลผู้นี้เป็นชาวโปรตุเกส ได้แล่นเรือไปตามฝั่งตะวันออกของทวีปอเมริกาใต้ จนถึงตอนใต้สุดของทวีป แล้วแล่นเรือผ่านเข้าไปในช่องแคบ ซึ่งต่อมาได้ตั้งชื่อตามนักสำรวจผู้นี้ คือ ช่องแคบแมกเจลแลน หรือช่องแคบมาเจลลัน จนออกมหาสมุทรแปซิฟิก นับเป็นชาวยุโรปคนแรกที่เดินทางเรืออ้อมปลายทวีปอเมริกาใต้ได้สำเร็จ และเดินทางเรือต่อมาถึงหมู่เกาะฟิลิปปินส์ในเอเชีย

จากการเดินทางมาสำรวจพบทวีปอเมริกาใต้ เป็นผลให้ชาวยุโรปเข้ามาตั้งถิ่นฐานในทวีปนี้ เริ่มด้วยชาวสเปนได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนเล็ก ๆ ในบริเวณที่เป็นชายฝั่งของประเทศโคลัมเบียในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของทวีป แล้วค่อย ๆ ขยายชุมชนออกไปในเวลาต่อมา

ในปี ค.ศ. 1533 นายทหารชาวสเปนผู้หนึ่งชื่อ ฟรานซิสโก ปิซาร์โร (Francisco Pizarro) ได้นำกำลังพล 180 คน ไปยึดอาณาจักรอินคาของพวกอินเดียนพื้นเมืองได้สำเร็จ นับเป็นการสร้างฐานอำนาจของสเปนขึ้นในทวีปนี้ ทำนองเดียวกับนายทหารสเปนชื่อ เฮอร์นันโด คอร์ตีส (Hernan do Cortes) ได้เข้าไปพิชิตอาณาจักร แอซเทก (Aztec) ในเม็กซิโก เมื่อ 12 ปีก่อนหน้านั้น คือ ในปี ค.ศ. 1521 มาแล้ว

การที่ปิซาร์โร สามารถเอาชนะชาวอินเดียนพื้นเมืองในอาณาจักรอินคาได้ ทั้ง ๆ ที่มีกำลังพลไม่มากนัก แต่ที่ทำ ได้สำเร็จก็เนื่องจากประมุขของพวกอินเดียนพื้นเมืองในขณะนั้นกำลังเกิดความแตกแยกกัน และปิซาร์โรได้ใช้กลอุบายหลอกล่อกลุ่มคนต่าง ๆ ของอาณาจักร จนทำให้สามารถเข้าควบคุมตัวประมุขของพวกอินเดียนพื้นเมืองไว้ได้ เมื่อขาดประมุขพวกอินเดียนพื้นเมืองจึงยอมจำนนแต่โดยดี ถึงแม้จะมีกำลังอยู่เป็นจำนวนมากก็ตาม

ในขณะที่สเปนเข้ายึดครองดินแดนทางซีกตะวันตกของทวีปอเมริกาใต้ โปรตุเกสก็ได้เข้าไปปกครองดินแดนทางซีกตะวันออก ทั้งนี้เป็นไปตามสนธิสัญญาที่สเปนและโปรตุเกสได้ตกลงทำกันไว้เกี่ยวกับการแบ่งเขตอิทธิพลซึ่งกันและกัน โปรตุเกสได้เริ่มส่งคนเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณชายฝั่งตะวันออกของทวีปในปี ค.ศ. 1532 หลังจากนั้น ได้ค่อย ๆ แผ่ขยายอาณาเขต

ออกไป จนทำให้โปรตุเกสสามารถสร้างอาณาจักรขึ้นทางด้านตะวันออกของทวีปอเมริกาใต้ ซึ่งเป็นประเทศบราซิลในปัจจุบัน และเป็นดินแดนเดียวที่อยู่ในความปกครองของโปรตุเกส

นอกจากสเปนและโปรตุเกส ยังมีชาวยุโรปชาติอื่นๆ ติดตามเข้าไปตั้งถิ่นฐานในทวีปอเมริกาได้ด้วย ในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 มี อังกฤษ ฮอลันดา และฝรั่งเศส ได้เข้าไปสร้างอาณานิคมเล็ก ๆ ขึ้นที่บริเวณชายฝั่งตอนเหนือของทวีป เรียกชื่อว่า บริติชเกียนาหรือกายอานาของอังกฤษ คัทซ์เกียนาหรือซูรินามหรือประเทศซูรินาเมในภาษาคัทซ์ และเฟรนช์เกียนาของฝรั่งเศส ตามลำดับ

การเข้าไปตั้งถิ่นฐานของชาวยุโรปในทวีปอเมริกาใต้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมหลายประการ ที่สำคัญคือ ได้มีการนำวิธีการเพาะปลูกในไร่ขนาดใหญ่ เข้าไปดำเนินการเพื่อผลิตพืชเศรษฐกิจบางชนิดเป็นสินค้าออก ได้แก่ อ้อย กาแฟ และฝ้าย โดยใช้แรงงานของพวกอินเดียนพื้นเมือง และนิโกรที่นำมาจากแอฟริกาเป็นหลัก นอกจากนี้ยังนำสัตว์เลี้ยงจากยุโรปเข้าไปเผยแพร่ ได้แก่ วัว แกะ และม้า ซึ่งแต่เดิมสัตว์เหล่านี้ไม่มีในทวีปใหม่ การขุดแร่ก็มีความสำคัญขึ้น ในตอนแรกมุ่งไปที่แร่มีค่า เช่น ทองคำ และเงิน ต่อมาได้ขยายไปถึงแร่อุตสาหกรรมอื่น ๆ เช่น เหล็ก ถ่านหิน ทองแดง บอไซด์

ในด้านสังคม ชาวยุโรปที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่มีฐานะเป็นชนชั้นปกครอง หรือเจ้าของที่ดินรายใหญ่ จึงมีกำลังอำนาจมาก ส่วนพวกอินเดียนพื้นเมือง พวกนิโกร พวกเลือดผสมก็ด้อยฐานะด้อยค่ากว่าผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากชาวยุโรป ลักษณะทางสังคมในทวีปอเมริกาใต้ ยังคงเป็นอยู่เช่นนี้จนถึงปัจจุบันที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ

3. สมัยการได้รับเอกราชของประเทศต่าง ๆ

หลังจากอยู่ใต้การปกครองของประเทศเมืองแม่มานาน 300 ปี อาณานิคมของสเปนและโปรตุเกสได้เริ่มเคลื่อนไหว เรียกร้องขอเอกราชในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19

ดินแดนที่ได้รับเอกราชเป็นแห่งแรก คือ ประเทศเอกวาดอร์ ได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1809 หลังจากนั้นก็มีดินแดนอื่น ๆ ได้รับเอกราชติดตามมา คือ ปารากวัย ค.ศ. 1811 อาร์เจนตินา ค.ศ. 1816 ชิลี ค.ศ. 1818 เวเนซุเอลา ค.ศ. 1821 เปรู ค.ศ. 1821 บราซิล ค.ศ. 1822 โคลัมเบีย ค.ศ. 1824 โบลิเวีย ค.ศ. 1825 และอุรุกวัย ค.ศ. 1825 กล่าวได้ว่าการได้รับเอกราชของประเทศต่าง ๆ ในอเมริกาใต้ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงเวลา 16 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1810-1825 มีเพียง 2 ประเทศที่ได้รับเอกราชเมื่อไม่นานมานี้ คือ อาณานิคมบริติชเกียนาของอังกฤษ ได้รับเอกราชตั้งขึ้นเป็นประเทศกายอานา เมื่อ ค.ศ. 1970 และอาณานิคมคัทซ์เกียนาของฮอลันดา ได้รับเอกราชตั้งขึ้นเป็นประเทศซูรินามหรือประเทศซูรินาเมในภาษาคัทซ์ เมื่อ ค.ศ. 1975 ปัจจุบันยังคงมีดินแดน 2 แห่ง

ในทวีปอเมริกาใต้ ที่มีฐานะเป็นอาณานิคมอยู่ คือ เฟรนช์เกียนาของฝรั่งเศสอยู่บนภาคพื้นทวีป และหมู่เกาะพอลินีอันแดนซ์ของอังกฤษอยู่ทางตอนใต้ของทวีป

ด้านการปกครอง จำนวนและขนาดของประเทศในทวีปอเมริกาใต้ประกอบด้วย ประเทศต่างๆ รวม 12 ประเทศ และยังมีดินแดนในฐานะเป็นอาณานิคมอยู่อีก 2 แห่ง คือ เฟรนช์เกียนา อาณานิคมของฝรั่งเศสอยู่ทางตอนเหนือของทวีป และหมู่เกาะพอลินีอันแดนซ์ อาณานิคมของอังกฤษ อยู่ทางตอนใต้และเป็นเกาะแยกมาจากทวีป ในบรรดาประเทศต่าง ๆ 12 ประเทศบนภาคพื้นทวีป ประเทศที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ บราซิล มีเนื้อที่ 8.5 ล้านตารางกิโลเมตร หรือประมาณ เกือบครึ่งหนึ่งของเนื้อที่ทวีป ประเทศนี้มีประชากรมากที่สุดของทวีปเช่นเดียวกัน คือ มีถึง 153 ล้านคน ใน ค.ศ. 1991 เท่ากับครึ่งหนึ่งของประชากรในทวีป

ประเทศในทวีปอเมริกาใต้ส่วนมากมีขนาดใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในทวีปยุโรป ประเทศที่มีเนื้อที่มากกว่า 1 ล้านตารางกิโลเมตรขึ้นไปมีอยู่ถึง 5 ประเทศ จาก 12 ประเทศ ได้แก่ โคลัมเบีย เปรู โบลิเวีย อาร์เจนตินาและบราซิล แต่ในด้านประชากรแล้วยังจัดว่ามีเบาบาง เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของประเทศ เช่น โคลัมเบียมีประชากรประมาณ 35 ล้านคน เปรูมีประชากรประมาณ 23 ล้านคน โบลิเวียมีประชากรประมาณ 8 ล้านคน อาร์เจนตินามีประชากรประมาณ 33 ล้านคน ซึ่งจำนวนประชากรส่วนหนึ่งเป็นชนพื้นเมือง เดิมอาศัยอยู่ที่พื้นที่ห่างไกล และเป็นสังคมปิด จึงยังไม่ได้สำรวจประชากรที่แท้จริงให้ครบถ้วน ได้ประการหนึ่ง (Information Press Almanac; 1992 : 40)

รูปแบบการปกครอง แบ่งออกได้ดังนี้

1) การปกครองแบบรัฐบาลเดี่ยวและรัฐบาลรวม ประเทศส่วนใหญ่ในทวีปอเมริกาใต้มีการปกครองแบบรัฐบาลเดี่ยว คือ รัฐบาลของประเทศเพียงรัฐบาลเดี่ยว ไม่มีรัฐบาลของหน่วยการปกครองย่อยภายในประเทศ มีเพียง 2 ประเทศที่มีการปกครองแบบรัฐบาลรวม คือ มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็นรัฐ และแต่ละรัฐมีรัฐบาลท้องถิ่นของตนเอง ได้แก่ ประเทศบราซิล ซึ่งแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 23 รัฐ และประเทศเวเนซุเอลา ซึ่งแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 20 รัฐ

2) ตำแหน่งประมุขของประเทศ ทุกประเทศในทวีปอเมริกาใต้มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศ แต่ในอดีตเคยมีบางประเทศที่มีกษัตริย์เป็นประมุข เช่น ประเทศบราซิลมีพระเจ้าจักรพรรดิเป็นประมุขของประเทศ เป็นระยะเวลายาวนานถึง 67 ปี ตั้งแต่เมื่อได้รับเอกราชใหม่ ๆ ในปี ค.ศ. 1822 จนถึงเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐในปี ค.ศ. 1889 อีกประเทศหนึ่งที่เคยมีตำแหน่งกษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ ได้แก่ ประเทศกายอานา ซึ่งเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษมาก่อน เมื่อได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1966 แล้ว ยังคงร่วมอยู่ในเครือจักรภพอังกฤษ ในขั้นแรกได้ยอมรับนับถือกษัตริย์ของอังกฤษเป็นประมุข

ของประเทศด้วย เหมือนกับประเทศในเครือจักรภพอังกฤษหลาย ๆ ประเทศ จนในปี ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) ได้ประกาศเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐ โดยยังคงเป็นประเทศสมาชิกเครือจักรภพอังกฤษอยู่ มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้ารัฐบาลและมีข้าหลวงใหญ่ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระราชินีแห่งอังกฤษเป็นประมุขของประเทศ

ด้านวัฒนธรรม ในทวีปอเมริกาใต้มีภาษาและศาสนาที่หลากหลาย คือ ภาษาที่ใช้กันแพร่หลายในทวีปอเมริกาใต้มีอยู่ 3 ภาษา คือ ภาษาสเปน ภาษาโปรตุเกส และภาษาอินเดียนแดง นอกจากนี้มีภาษาอื่น ๆ ที่ใช้กันในบางประเทศ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และฮอลันดา ภาษาสเปนเป็นภาษาทางการของประเทศต่าง ๆ ที่เคยเป็นอาณานิคมของสเปนมาก่อน ซึ่งเป็นประเทศส่วนมากของทวีป ได้แก่ โคลัมเบีย เวเนซุเอลา เอกวาดอร์ เปรู โบลิเวีย ปารากวัย อุรุกวัย อาร์เจนตินา และชิลี ภาษาโปรตุเกสเป็นภาษาทางการของประเทศบราซิล ซึ่งเคยเป็นอาณานิคมของประเทศโปรตุเกสมาก่อน ถึงแม้ว่าจะมีบราซิลประเทศเดียวที่ใช้ภาษาโปรตุเกสเป็นภาษาทางการ แต่เนื่องจากเป็นประเทศใหญ่และมีประชากรมาก จึงทำให้ภาษาโปรตุเกสมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าภาษาสเปนในด้านของจำนวนผู้คนที่ใช้ภาษา เพราะมีประชากร คือ 150 กว่าล้านคน ส่วนภาษาอินเดียนแดง ชาวอินเดียนพื้นเมืองยังคงพูดภาษาของตน ซึ่งแบ่งออกเป็นเผ่าต่าง ๆ มากมาย มี 2 ประเทศที่กำหนดภาษาอินเดียนแดงเป็นภาษาทางการควบคู่ไปกับภาษาสเปนด้วย คือ ประเทศเปรูและประเทศโบลิเวีย เพราะใน 2 ประเทศนี้มีชาวอินเดียนแดงพื้นเมืองอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากพอ ๆ กับประชากรที่เป็นเลือดผสมและผิวขาว สำหรับภาษาอื่น ๆ มีประเทศที่ใช้ภาษาอื่น ๆ เป็นภาษาทางการ ได้แก่ ประเทศกายอานา ซึ่งใช้ภาษาอังกฤษ และประเทศซูรินาม หรือสุรินัมซึ่งใช้ภาษาฮอลันดา (หรือภาษาดัทช์) นอกจากนี้อาณานิคมเฟรนช์เกียนาของฝรั่งเศส ก็ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาราชการและอาณานิคมหมู่เกาะฟอร์คแลนด์ของอังกฤษก็ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการด้วยเช่นกัน

ศาสนาของคนในทวีปอเมริกาใต้ส่วนมากนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก จนกล่าวว่าเป็นทวีปของชาวคริสต์อีกทวีปหนึ่งนอกจากทวีปยุโรปและทวีปอเมริกาเหนือ ศาสนาอื่น ๆ หรือลัทธิความเชื่ออย่างอื่นแม้จะมีอยู่บ้าง แต่ก็มีคนนับถือน้อยและมีอิทธิพลไม่มาก อีกทั้งความเชื่อบางประการยังเข้ามาผสมผสานกับศาสนาคริสต์ด้วยเพราะความผสมกันทางเชื้อชาติ ในทวีปอเมริกาใต้มีประชากรมากกว่าร้อยละ 90 นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในประเทศต่าง ๆ ทั้ง 12 ประเทศโดยชาวสเปนและโปรตุเกสนำมาเผยแพร่เป็นครั้งแรกในสมัยที่เข้ามาแสวงหาอาณานิคม เมื่อได้ครอบครองดินแดนต่าง ๆ แล้วก็ได้พยายามเผยแพร่ศาสนาไปยังชนชาติอื่น คืออินเดียนแดงและชาวแอฟริกันนิโกรให้มานับถือศาสนาคริสต์ด้วย ทำให้คน 2 เชื้อชาตินี้ไม่น้อยกลายเป็นคริสตศาสนิกชน โดยเฉพาะพวกเลือดผสมทั้ง

เมสโตโซและมูเลตโต ส่วนศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์มีผู้นับถือน้อยและไม่มีอิทธิพลต่อชาวอเมริกาได้มากนัก ส่วนมากผู้นับถือนักเป็นผู้ที่อพยพมาจากประเทศอื่น ๆ ในยุโรประยะหลัง และพวกมิชชันนารีที่เดินทางไปจากสหรัฐอเมริกาจึงมีจำนวนน้อยกว่าชาวสเปนและโปรตุเกสในระยะแรก

สำหรับศาสนาอื่นมีผู้นับถือไม่มากนัก ได้แก่ ลัทธิความเชื่อแบบดั้งเดิมของชาวอินเดียนแดง ลัทธิความเชื่อของชาวนิโกรที่ไปจากแอฟริกา ศาสนายูดาห์ของชาวยิว ซึ่งมักมีอยู่ตามเมืองใหญ่ของประเทศอาร์เจนตินาและประเทศบราซิล ลัทธิขงจื้อและพุทธศาสนาของชาวจีนและญี่ปุ่น ศาสนาฮินดูของชาวอินเดียนที่ตั้งรกรากอยู่ตามบริเวณภาคเหนือและภาคตะวันออกของทวีป ชาวเอเชียเพิ่งอพยพไปอยู่กันมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีผู้นับถือศาสนาอื่นไม่มากนัก (เชิดชาย เหล่าเหล่า, 2524 : 35) ทำให้อิทธิพลทางศาสนาเป็นไปตามเมืองแม่สมัยอาณานิคมยุคแรกคือ สเปนกับโปรตุเกสที่ฝังรากลึกมานานกว่า 300 ปีมาแล้ว

เนื่องจากวัฒนธรรมทั้งทางด้านภาษา ศาสนา ประเพณี ตลอดจนเชื้อชาติต่าง ๆ ในอเมริกาได้เป็นวัฒนธรรมเดียวกันกับเม็กซิโกและประเทศในหมู่เกาะทะเลแคริบเบียน รวมทั้งอเมริกากลางด้วย จึงมักเรียกประเทศตั้งแต่เม็กซิโกลงมาเป็นละตินอเมริกาตั้งได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นเกณฑ์ทางวัฒนธรรม แต่ในบทนี้จะขอนำเสนอเฉพาะการศึกษาของประเทศในทวีปอเมริกาได้เท่านั้น ตามเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ที่แบ่งเขตทวีป แต่อาจกล่าวถึงประเทศในอเมริกากลางบ้างตามที่มีข้อมูลกล่าวอ้างถึง ซึ่งมีข้อมูลในภาพรวมและบางประเทศที่ศึกษาได้ดังนี้

พัฒนาการของรัฐและประวัติศาสตร์การสร้างชาติในอเมริกาใต้

ดินแดนในทวีปอเมริกาใต้แต่เดิมนั้นสเปนอ้างว่าเป็นของตนเพราะส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การปกครองของสเปนและโคลัมบัสได้พบว่าทวีปนี้ในนามของสเปน ส่วนโปรตุเกสได้ส่งนักสำรวจข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกไปยังโลกใหม่ด้วย ทำให้ 2 ชาตินี้เกิดความขัดแย้งกัน ก่อนที่จะมีการสำรวจดินแดนใหม่นี้อย่างละเอียด โป๊ปอเล็กซานเดอร์ที่ 6 (Pope Alexander VI) ได้ตัดสินใจข้อพิพาทนี้ด้วยการลากเส้นแบ่งครึ่งโลกออกเป็น 2 ส่วน เรียกว่า Line of Demarcation มีข้อตกลงดินแดนที่อยู่ทางซีกตะวันตกของเส้นแบ่งเขตนี้เป็นของสเปน ส่วนที่อยู่ทางตะวันออกเป็นของโปรตุเกส ชาติใดพบดินแดนในซีกใดย่อมเป็นเจ้าของเหนือดินแดนนั้น และโปรตุเกสจึงได้ออกสำรวจดินแดนต่าง ๆ โปรตุเกสมาทางตะวันออกตั้งสถานีการค้าที่เมืองกัว (Gua) ในอินเดีย เมืองมะละกา (Malacca) ในมาเลเซีย มาเก๊า (Macau) และติมอร์ (Timor) ส่วนในทวีปอเมริกาใต้มีเพียงประเทศเดียว คือ บราซิลที่โปรตุเกสได้ปกครองตามเกณฑ์การแบ่งเขตนี้

ส่วนสเปนได้ทางตะวันตกจึงได้ครอบครองดินแดนในทวีปอเมริกาได้เกือบทั้งหมดและเลขมาถึงฟิลิปปินส์ในเอเชียด้วย

การที่โปรตุเกสได้เส้นแวงที่ 6 ตัดสินข้อพิพาทระหว่างสเปนกับโปรตุเกสโดยลากเส้นแบ่งเขตกันเช่นนี้ได้ทำในรูปของสนธิสัญญาเรียกว่า สนธิสัญญาทอดีซิลลาส (Treaty of Tordesillas) ลงนามกันในปี ค.ศ. 1493 การลากเส้นแบ่งโลกนี้ โปรตุเกสยอมเสียอาณาเขตได้ห่างจากหมู่เกาะอาซอเรส (Azores) และหมู่เกาะเคปเวร์ดี (Cape Verde) ในมหาสมุทรแอตแลนติกไปทางตะวันตก 100 ลีค (League) ประมาณ 250 ไมล์ ดินแดนทั้ง 2 ส่วนที่แบ่งเขตนี้ยังไม่มีชาวคริสเตียนชาติใดเป็นเจ้าของในขณะนั้น ดินแดนทางซีกตะวันตกจึงเรียกว่า อินเดียตะวันตก (The West Indies) ส่วนดินแดนที่โปรตุเกสพบจึงเรียกว่าหมู่เกาะอินเดียตะวันออก (The East Indies)

ต่อมาโปรตุเกสไม่พอใจการแบ่งเขตแดนนี้เพราะสำรวจแล้วพบว่าส่วนมากเป็นมหาสมุทร ดังนั้นในปี ค.ศ. 1494 ทั้งชาติจึงตกลงกันใหม่ว่าเส้นแบ่งเขตนี้ควรอยู่ห่างจากหมู่เกาะเคปเวร์ดีไปทางตะวันตก 370 ลีค จึงทำให้โปรตุเกสได้ดินแดนบราซิลปัจจุบันเพิ่มมา ในขณะที่บราซิลยังไม่ได้รับการสำรวจ ต่อมาได้มีการทำสนธิสัญญากันใหม่อีกในปี ค.ศ. 1529 โดยกำหนดให้เส้นแบ่งโลกนี้อยู่ที่ $297 \frac{1}{2}$ ลีค ทางตะวันออกของหมู่เกาะโมลุกกะ (The Moluccas) ของอินโดนีเซีย ทำให้โปรตุเกสได้ครองเกาะติมอร์ (The Timor) อีกส่วนหนึ่งด้วย การแบ่งโลกโดยเส้นสมมติกันนี้กระทำกันระหว่างสเปนกับโปรตุเกสเท่านั้น ชาติอื่นในยุโรปขณะนั้นมีได้เกี่ยวข้องด้วย (กุศล สุจรยา, 2530 : 48)

การสำรวจอเมริกาได้ในช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. 1492 ถึง 1502 โคลัมบัสได้เดินทางไปอเมริกา 4 ครั้งและตั้งหลักแหล่งไว้ 4 แห่ง มีนักเดินเรือติดตามผลต่อมา เพื่อแสวงหาดินแดนโพ้นทะเลต่อไป ซึ่งมีชาวสเปนคือเฮนันโด คอร์เตส (Hernando Cortes) ในปี ค.ศ. 1519 ได้ขึ้นบกที่ฝั่งทะเลเม็กซิโก และอีก 2 ปีต่อมาได้นำกำลังพล 600 คนพร้อมปืนใหญ่และกองทัพม้าบุกเข้ายึดเมืองหลวงของเผ่าแอสเทก คือเมืองเตนอชติแลน (Tenochtitlan) ได้สำเร็จและต่อมาก็ยึดครองเม็กซิโกได้ทั้งหมดเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า เม็กซิโกซิตี (Mexico City) เป็นเมืองหลวงมาถึงปัจจุบัน

ต่อมานักสำรวจอีกคนหนึ่งชื่อ เปโดร อัลวาราดโด (Pedro de Alvarado) ได้ขยายดินแดนจากเม็กซิโกลงไปได้เข้าสู่อเมริกากลางและสมทบกับกองของสเปนที่ตั้งอยู่ที่ปานามาซึ่งมีวาสโก นูเนส เดอ บัลบัว (Vasco Nunez de Balboa) ทำให้ครอบครองอเมริกากลางทั้งหมดในปี ค.ศ. 1531 ฟรานซิสโก ปิซาร์โร (Francisico Pizarro) ได้แล่นเรือออกจากปานามาลงไปทางใต้ต่อไป โดยมีกองทัพเรือ 3 ลำ กำลังคน 180 คน พร้อมด้วยม้า 27 ตัวไปขึ้นบกที่

ประเทศเปรู และในปี ค.ศ.1533 ก็ได้ครอบครองจักรวรรดิของอินคา เข้ายึดเมืองคuzโกซึ่งเป็นเมืองหลวงได้สำเร็จ ปีซาร์โรได้ส่งเปโดร เดอ วาลดีเวีย (Pedro de Valdivia) ลงไปทางใต้ต่อไปอีกในปี ค.ศ. 1541 เพื่อครอบครองชิลีแล้วสถาปนานครซานติอาโก (Santiago) ขึ้นเป็นที่มั่น ซึ่งนับว่าสเปนได้ครอบครองดินแดนแถบชายฝั่งทะเลตะวันตกของทวีปอเมริกาใต้ได้เกือบหมด แต่ตอนใต้ลงไปกว่านี้ยังมีอาณาจักรของอินเดียนแดงปกครองอยู่ในขณะนั้น (มาตยา อิงคนารถ, 2530 : 18-22)

ทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของทวีป ทั้งสเปนและโปรตุเกสยังให้ความสนใจอยู่เมื่ออเมริกา เวสปุชชี (Amerigo Vespucci) นักเดินเรือชาวอิตาลีรับจ้างเดินเรือให้สเปนและโปรตุเกสสำรวจชายฝั่งทะเลตะวันออกของทวีปลงไปทางใต้ถึงเมืองบัวโนส ไอเรส (Buenos Aires) ประกาศเป็นดินแดนของสเปน คือประเทศอาร์เจนตินาปัจจุบัน ต่อมา มีชาวโปรตุเกสชื่อ เปโดร อัลวาเรส คาบราล (Pedro Alvares Cabral) ซึ่งต้องการเดินเรือไปยังประเทศอินเดีย แต่ไปทางตะวันตกข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกไปขึ้นฝั่งทะเลของประเทศบราซิลในปี ค.ศ. 1500 จึงประกาศให้บราซิลเป็นดินแดนของโปรตุเกสตั้งแต่นั้น ต่อมาในปี ค.ศ. 1519 เฟอร์ดินานด์ แมกเจลแลน (Ferdinand Magellan) ผู้บัญชาการกองเรือชาวโปรตุเกสที่ต้องการเดินทางรอบโลก โดยเปลี่ยนเส้นทางมาทางตะวันตกข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกมาขึ้นฝั่งที่ประเทศบราซิลคือเมืองริโอ เดอ จานโร (Rio de Janeiro) ในปัจจุบัน จากนั้นได้สำรวจดินแดนลงไปทางใต้จนถึงดินแดนประเทศอาร์เจนตินาในปัจจุบัน ณ ที่นั้นเขาได้พบกับอาณาจักรอินเดียนแดงกลุ่มใหญ่ ซึ่งเขาได้ตั้งชื่อดินแดนตรงนั้นว่า ปาตาโกเนีย (Patagonia) อันเป็นชื่อที่ราบสูงในอาร์เจนตินาขณะนี้ จากนั้นในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1520 เขาได้แล่นเรือผ่านช่องแคบทางตอนใต้ของทวีปได้สำเร็จมาออกอีกฝั่งหนึ่งคือมหาสมุทรแปซิฟิกของดังก้าวได้ชื่อว่าช่องแคบแมกเจลแลนมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี ค.ศ. 1516 ชาวสเปนชื่อ ฮวน ไดแอซ เดอ โซลิส (Juan Diaz de Solis) ได้เดินทางเข้าไปทางปากน้ำหรืออ่าวทางใต้ของบราซิล ซึ่งต่อมาได้ชื่อว่า ลา ปลาตา (La Plata) อยู่ตรงรอยต่อของประเทศอุรุกวัยกับอาร์เจนตินาประกาศเป็นดินแดนในความครอบครองของสเปน ต่อมาในปี ค.ศ. 1536 เปโดร เดอ เมโตซา (Pedro de Metoza) ได้ตั้งอาณานิคมขึ้นตรงที่เป็นเมืองบัวโนสไอเรสปัจจุบัน เท่ากับสเปนได้ครอบครองทางตอนใต้ของทวีปได้เกือบทั้งหมดภายในเวลาไม่ถึง 50 ปีหลังจากการสำรวจดินแดนใหม่นี้ สเปนและโปรตุเกสได้รับชัยชนะแก่อินเดียนแดงพื้นเมืองได้และครอบครองทวีปอเมริกาใต้สำเร็จด้วยความเป็นนักรบที่ชำนาญในการทำสงคราม ทหารสเปนมีความสามารถในการรบหลายครั้งในยุโรปและขับไล่พวกมัวร์ (Moore) ออกจากสเปนได้สำเร็จและปกครองบ้านเมืองต่อมา นอกจากนี้ยังมีแสนยานุภาพทาง

อาวุธยุทโธปกรณ์และกลยุทธในการวางแผนการรบที่เหนือกว่าชนเผ่าอินเดียนแดงมาก แม้ว่ากองกำลังของชนพื้นเมืองมีมากกว่าแต่ก็มีความขัดแย้งกันระหว่างเผ่าต่าง ๆ ไม่มีความกลมเกลียวกัน สเปนจึงใช้ช่องว่างนี้เป็นโอกาสในการยึดครองเมือง เช่นตั้งแต่เม็กซิโกลงมาจนถึงอาร์เจนตินา คอลเตสที่ถูกส่งมาปกครองได้รับความช่วยเหลือจากเผ่าแอซเทกบางกลุ่มที่ไม่ต้องการให้ผู้ครองชนเผ่าองค์เดิมปกครอง มีความขัดแย้งกันในราชวงศ์ที่ปกครองและขุนนางต่อแบ่งออกเป็นฝ่าย สเปนจึงใช้กำลังคนเหล่านี้สร้างความแตกแยกและรบกันเอง จากนั้นจึงใช้กำลังสมทบเข้ายึดเมืองได้โดยสะดวก อีกประการหนึ่งชาวอินเดียนแดงยังคงนับถือไสยศาสตร์อยู่ บางส่วนมีความเชื่อว่าคนผิวขาวเป็นพระเจ้า บ้างก็เชื่อว่าคนผิวขาวมีมาถืออาวุธนั้นเป็นเทพหรือเป็นผู้ที่พระเจ้าส่งมา ดังนั้นส่วนหนึ่งจึงยอมรับนับถือชนผิวขาวอยู่แล้ว จึงทำให้สะดวกที่สเปนเข้ายึดครองดินแดนอเมริกาได้อีกกว้างใหญ่ในเวลาไม่นาน (อรรถา โทมลกาญจน, 2525 : 30-33)

จากการสำรวจทวีปอเมริกาใต้ซึ่งชาวยุโรปโดยเฉพาะสเปนและโปรตุเกสในขณะนั้นถือว่าเป็นดินแดนใหม่มีเนื้อที่กว้างขวางและเป็นโอกาสดีในการจับจองดินแดนโพ้นทะเล ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1498 ที่คริสโตเฟอร์ โคลัมบัสได้เดินทางมาถึงอเมริกาใต้ในการสำรวจครั้งที่ 3 โคลัมบัสได้ขึ้นบกที่เกาะตรินิแดด (Trinidad) แล้วแล่นเรือต่อไปจนถึงแผ่นดินใหญ่ของอเมริกาใต้ที่ปากแม่น้ำโอริโนโกในปี ค.ศ. 1502 โคลัมบัสได้เดินทางกลับสู่อเมริกาใต้อีกครั้งในการเดินทางครั้งที่ 4 เขาได้สำรวจพบแผ่นดินใหญ่อีกครั้งโดยได้แล่นเรือเลาะไปตามชายฝั่งทะเลจากแหลมฮอนดูรัสจนถึงอ่าวคาริเบียน (Darien) เข้าสู่ทวีปอเมริกาใต้ที่เป็นประเทศโคลัมเบียในปัจจุบัน การสำรวจของโคลัมบัสส่งผลให้นักเดินเรือคนอื่นและชาติอื่นเดินทางตามมา

เริ่มจากปี ค.ศ. 1499 อลองโซ เดอ โอเฆดา (Alonso de Ojeda) นักเดินเรือชาวสเปนได้แล่นเรือจากบริเวณใกล้เส้นศูนย์สูตรไปจนถึงแหลม ลา เเวลา (La Vela) ในประเทศโคลัมเบีย ต่อมาในปี ค.ศ. 1500 ถึง 1502 โรดริโก เดอ บาสติดาส (Rodrigo de Bastidas) และฮวน เดอ ลา คอซา (Juan de la Cosa) ได้แล่นเรือเลาะไปตามชายฝั่งทะเลแคริบเบียนของโคลัมเบีย และปานามาพร้อมด้วย วิเซนติ บินซัน (Vicenti Pinzon) ได้ไปถึงแผ่นดินใหญ่ในต้นปี ค.ศ. 1501 จากนั้นเขาเลาะตามชายฝั่งทะเลมาทางใต้จนปากแม่น้ำแอมะซอน แล้วล่องต่อไปจนถึงทางทิศตะวันออกสุดของประเทศบราซิล นักสำรวจชาวโปรตุเกสได้สำรวจตามเส้นทางของสเปนต่อมาคือ เปโดร อัลวาเรซ คาบราล ได้มาถึงส่วนหนึ่งทางปากแม่น้ำแอมะซอนในเขตประเทศบราซิลในนามของโปรตุเกสแล้วเขาเดินทางมาพร้อมกับบอเมริโก เวสปุซซี ซึ่งเป็นคณะสำรวจชุดเดียวกันและสำรวจขึ้นไปบนฝั่งแผ่นดินอย่างกว้างขวางจนชื่อของเขาเป็นที่มาของทวีปใหม่นี้ทั้งทวีปในฐานะเป็นผู้สำรวจโดยตรง แม้ว่าขณะนั้นมีนักสำรวจได้เดินทางมาถึงอเมริกาแล้ว แต่ความมุ่งหมายจริง ๆ ก็ต้องการเดินทางไปอินเดีย ดังนั้นในระยะแรกจึงยังมิได้ศึกษาและสำรวจ

ทวีปใหม่นี้กันอย่างจริงจังนัก เพียงแต่ยึดครองแล้วผ่านไปทางโลกตะวันออกเท่านั้น (George Pendle. 1973 : 8-12)

ในปี ค.ศ. 1513 วาสโก นูเนส เดอ บัลบัว ได้พบเส้นทางผ่านช่องแคบปานามาในอเมริกากลางแล้วพบว่าอีกฝั่งหนึ่งเป็นมหาสมุทรแปซิฟิกจึงทำให้มีนักสำรวจคนอื่นใช้เส้นทางนี้เดินทางตามมา ในปี ค.ศ. 1520 เฟอร์ดินานด์ แมกเจลแลน ได้เดินเรือเลียบชายฝั่งตะวันออกของทวีปอเมริกาใต้และอ้อมแหลมปลายสุดของทวีปก็พบว่าเข้าสู่มหาสมุทรแปซิฟิกได้อีกทางหนึ่งและสามารถเดินทางมายังโลกตะวันออกได้เช่นกัน การค้นพบในครั้งนั้นทำให้ทราบว่าโลกกลมและมีดินแดนใหม่ขวางอยู่ระหว่างโลกตะวันตกกับโลกตะวันออก แผ่นดินที่ขวางอยู่คือทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ที่เป็นอยู่ขณะนี้

นับตั้งแต่ ค.ศ. 1520 เป็นต้นมา ทำให้ชาวยุโรปอพยพไปตั้งถิ่นฐานกันในทวีปใหม่เป็นจำนวนมาก การตั้งอาณานิคมในอเมริกาใต้แตกต่างไปจากอเมริกาเหนือมาก เพราะในอเมริกาเหนือชาวยุโรปอพยพไปตั้งถิ่นฐานและสร้างเมืองที่มั่นคงตามบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกก่อนแล้วจึงขยายพรมแดนลึกเข้าไปทางทิศตะวันตกทีละน้อย แต่สำหรับอเมริกาใต้หลังจากที่โคลัมบัสพบดินแดนใหม่แล้ว สเปนและโปรตุเกสต่างอพยพเข้าไปอยู่ในแผ่นดินใหญ่เลย ได้สร้างเมืองไว้ตามจุดใหญ่ ๆ ที่คณะสำรวจของตนหรือคณะสำรวจชาติอื่นที่ตนจ้างให้ไปสำรวจเช่น ฟรานซิสโก ปิซาโร บุคียัดเปรูได้ระหว่างปี ค.ศ. 1531 ถึง 1534 ดิเอโก เดอ อัลมาโกร (Diego de Almagro) ได้บุกเข้าไปสำรวจในนามของสเปนลึกไปจนถึงชิลี ในปี ค.ศ. 1534 เซบาสเตียน เดอ เบนาลคาซาร์ (Sebastian de Benalcazar) ได้บุกเข้ายึดดินแดนที่เป็นประเทศเอกวาดอร์ขณะนี้ อิมเมเนส เดอ เกซาดา (Jimenez de Quesada) ได้บุกยึดดินแดนที่เป็นประเทศโคลัมเบียในขณะนี้ในช่วงปี ค.ศ. 1536 และ 1538 ตามลำดับอีกคณะหนึ่งมีเปโดร เดอ เมนโดซา นำกลุ่มสำรวจบุกเข้าไปตามลำน้ำลาปลาตาในเขตอุรุกวัย ในปี ค.ศ. 1534 ต่อมาในปี ค.ศ. 1539 มาร์ตินเนส เดอ อีราลา (Martines de Irala) ได้นำกลุ่มสำรวจเข้าไปยึดดินแดนปารากวัย ในปี ค.ศ. 1541 ฟรานซิสโก เดอ ออเรลลানা (Fransico de Orellana) ได้ยกพลข้ามเทือกแอนดิสจากฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกมาทางฝั่งตะวันออกแล้วล่องลงมาตามแม่น้ำแอมะซอนจนถึงปากแม่น้ำเพื่อออกมหาสมุทรแอตแลนติกได้สำเร็จในเขตประเทศอุรุกวัยปัจจุบัน (Benjamin Keen, 1980 : 16-18)

ในขณะที่ชาวสเปนสำรวจทวีปอเมริกาใต้จากฝั่งตะวันตกสู่ฝั่งตะวันออก ชาวโปรตุเกสสำรวจจากฝั่งตะวันออกไปสู่ฝั่งตะวันตกตามข้อตกลงที่ไปปักกำหนดให้ซึ่งดินแดนของทวีปนี้มีอยู่เพียงประเทศเดียวตามการแบ่งเขตดังกล่าว คือประเทศบราซิลซึ่งเริ่มสำรวจในปี ค.ศ. 1531 และได้เข้าครอบครองที่ประเทศในที่สุด กล่าวได้ว่าสเปนและโปรตุเกสได้ครอบครองทวีป

อเมริกาได้เกือบหมดทั้งทวีปในเวลาไม่นานนัก ตั้งแต่ ค.ศ. 1500 ถึง 1800 เป็นเวลาประมาณ 300 ปี ชาวสเปนและโปรตุเกสได้อพยพเข้าไปอยู่ในอเมริกาใต้ กลุ่มที่อพยพไปอยู่บริเวณทะเลแคริบเบียนและตามชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของทวีปได้เข้าไปจัดการปรับพื้นดินเพื่อทำการเกษตร ปลูกพืชและขยายพันธุ์พืชตามสภาพดินฟ้าอากาศ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความชำนาญด้านการสำรวจแหล่งแร่และทรัพยากรในดินได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณภาคพื้นทวีปตั้งแต่เม็กซิโกลงมาถึงเขตประเทศโบลิเวียในปัจจุบันเพื่อทำเหมืองแร่ทองคำและรัตนชาติ

การเข้าไปตั้งถิ่นฐานของสเปนในดินแดนใหม่มักใช้ชาวพื้นเมืองอินเดียนแดงเป็นแรงงานและเป็นทาสในการทำไร่ ทำเหมือง และในฟาร์มปศุสัตว์ ส่วนชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของทวีปสเปนให้ความสนใจน้อยเพราะทรัพยากรธรรมชาติน้อยกว่าฝั่งตะวันตก อย่างไรก็ตามดินแดนในอเมริกาใต้นี้ถูกปกครองเป็นอาณานิคมของสเปนและโปรตุเกสมานานกว่า 100 ปี ก่อนที่ชาวยุโรปชาติอื่นอพยพเข้าไป ต่อมาภายหลังเมื่อชาวอังกฤษอพยพมาตั้งหลักแหล่งซึ่งยกพลขึ้นบกที่พ्लीมัทธ์ ร็อก (Plymouth Rock) ในปี ค.ศ. 1620 และต่อมามีชาวฝรั่งเศส ฮอลันดา ตามมา การอพยพมาอยู่ในโลกใหม่ของชาวอังกฤษเป็นการแสวงหาเสรีภาพซึ่งหาไม่ได้ในประเทศอังกฤษ เพราะขณะนั้นเกิดความขัดแย้งทางความคิดด้านศาสนา แต่สเปนและโปรตุเกสอพยพมาในช่วงแรกเพื่อแสวงหาดินแดนใหม่และหาทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันอังกฤษซึ่งอพยพมาอยู่ภายหลังนั้นต้องการมาตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวร แต่สเปนและโปรตุเกสมาดักดวงผลประโยชน์กลับประเทศตน จึงทำให้การปกครองดินแดนใหม่มีความแตกต่างกัน อังกฤษที่มาอยู่ส่วนมากเป็นโปรเตสแตนต์และทำการค้า จึงมิได้ใช้แรงงานของชนพื้นเมือง ขณะที่สเปนและโปรตุเกสเข้ามาเผยแพร่ศาสนา ทาการเกษตร ปศุสัตว์ และทำเหมืองแร่ ต้องการแรงงานคนมาก จึงปกครองชนพื้นเมืองอย่างกดขี่และใช้แรงงานเป็นทาส อีกทั้งยังเผยแพร่ความคิดและวัฒนธรรมของคนสู่ชาวอาณานิคม ประกอบกับในระยะแรกชาวสเปนและโปรตุเกสที่เข้ามาอยู่มักเป็นทหาร นักสำรวจ นักผจญภัย ไม่ได้อพยพครอบครัวมาอยู่อย่างถาวรในช่วงแรกจึงทำให้เกิดการผสมผสานทางสายเลือดกับชาวอินเดียนแดงพื้นเมืองขึ้นอย่างมากเกิดเป็นลูกครึ่งที่เรียกว่า เมสติโซ ในอเมริกาใต้มาจจนถึงปัจจุบัน (บรรยง บุญฤทธิ์, 2544 : 27-29)

การดิ้นรนเพื่ออิสรภาพของอเมริกาใต้

จากการที่อยู่ภายใต้การปกครองของสเปนและโปรตุเกสมาเป็นเวลานานถึง 300 ปี นับตั้งแต่ ค.ศ. 1500 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึง ค.ศ. 1810 ถึง 1824 เป็นช่วงเวลาที่ชาวอเมริกาใต้เริ่มมีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องอิสรภาพ สาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการดิ้นรนเพื่อเรียกร้องเอกราชมีดังนี้ (ประทุมพร วัชรเสถียร, 2514 : 70-72)

ประการแรก เนื่องมาจาก คนเผ่าเมสติโซซึ่งเป็นผู้มีฐานะดี มีการศึกษาสูงจึงมีความคิดว่าควรเป็นผู้ปกครองประเทศของตนเองอย่างเต็มที่ เพราะในการปกครองบ้านเมือง เขามีฐานะในด้านสังคมดีกว่าชาวสเปนทั้งได้รับความลำเอียงและไม่เป็นธรรมในสังคมหลายอย่าง ดังนั้นจึงมีความรู้สึกต่อต้านต่อต้านชาวยุโรปที่เข้ามายึดครอง

ประการที่สอง เนื่องมาจากมีประชากรอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นจำนวนมากคือ เผ่าคริโอลอส(Criollos) อันเป็นพวกที่มีสายเลือดเป็นสเปนที่แท้จริงแต่เกิดในอเมริกาใต้เกิดความไม่พอใจที่พวกยุโรปที่เพิ่งอพยพเข้ามาในตอนหลังแต่มีอำนาจมากแล้วเข้ามาครองตำแหน่งในรัฐบาลโดยตรงทำการบริหารบ้านเมืองแบบกดขี่พวกตนซึ่งเป็นเจ้าของประเทศที่แท้จริง

ประการที่สาม เนื่องมาจากตลอดเวลา 300 ปี มานั้นสเปนและโปรตุเกสห้ามทำการค้าขายในหมู่ประเทศอาณานิคมกันเอง บังคับให้พวกเขาดำเนินการค้าโดยผ่านประเทศแม่คือตนเองเท่านั้น สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้ความรู้สึกของคนในอเมริกาใต้ได้รับความอยุติธรรมเพราะถูกจำกัดสิทธิและผลประโยชน์อันพึงได้จึงเกิดก่อตัวกันต่อต้านชาวยุโรป

ประการที่สี่ เนื่องมาจากความรู้สึกชาตินิยมมีความรักชาติเกิดขึ้นในบรรดาอาณานิคมทุกแห่ง และสมาชิกของคนทุกชั้น ได้ร่วมมือและรวมกำลังกันเรียกร้องสิทธิเพื่อจัดตั้งรัฐบาลของตนเองขึ้น การปลุกกระแสชาตินิยมมีขึ้นอย่างกว้างขวางเพราะถูกปกครองแบบกดขี่ข่มเหงมานาน

แต่ผลที่ใกล้เคียงในการเคลื่อนไหวเพื่อเสรีภาพนั้น เกิดจากยุโรปอันเนื่องมาจากสเปนและโปรตุเกสอ่อนอำนาจในทางการเมืองลง ในปีค.ศ. 1808 นโปเลียน โบนาปาร์ต ได้ขับไล่พระเจ้าเฟอร์ดินันด์ ที่ 7 (Ferdinand VII) ออกจากบัลลังก์สเปนแล้วเอาน้องชายตัวเองคือ โจเซฟ (Joseph) ขึ้นนั่งบัลลังก์แทน พฤติการณ์นี้ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านอย่างรุนแรงทั่วทวีปอเมริกา ในประเทศที่พูดภาษาสเปน ในปีค.ศ. 1810 อาร์เจนตินาก่อการปฏิวัติขึ้นต่อต้านโจเซฟและแสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าเฟอร์ดินันด์ พวกเม็กซิกันกลุ่มใหญ่ก็ฮือขึ้นต่อต้านสเปนเพราะขณะนั้นฝรั่งเศสปกครองเม็กซิโกอยู่จึงเกิดความขัดแย้งกันขึ้น

ในปีเดียวกันนี้ เจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ในชิลีได้ร่วมมือกันกับพวกที่มีอิทธิพลเพื่อประกาศอิสรภาพ การรณรงค์ได้เริ่มขึ้น โดยมีเจตนาปลดปล่อยดินแดนเป็นต้นว่า เวเนซุเอลา (Venezuela) โคลัมเบีย (Colombia) เอกวาดอร์ (Ecuador) เปรู (Peru) และโบลิเวีย (Bolivia) อิศราภาพของอาณานิคมสเปนนั้นเป็นจริงเป็นจังขึ้นด้วยชัยชนะในการรบที่อายาคุโจ (Battle of Ayacucho) ในเปรู เมื่อ ค.ศ. 1824 และสเปนก็ได้ยอมรับรู้ว่าพ่ายแพ้และถอนกำลังออกในปี ค.ศ. 1826 นอกจากคิวบา (Cuba) และเปอร์ตริโก (Puerto Rico) ที่ยังคงครอบครองอยู่และเป็นอันว่า

สเปนได้สูญเสียอาณานิคมในโลกใหม่ต่อมาในปี ค.ศ. 1898 สหรัฐอเมริกาได้ช่วยให้ในบรรดาอาณานิคมเหล่านี้หลุดพ้นจากสเปนได้หมด

บราซิลเป็นประเทศเดียวที่ได้อิสรเสรีภาพโดยมิต้องทำสงคราม เรื่องราวเกี่ยวกับประเทศนี้เริ่มตั้งแต่ จอห์นที่ 6 (John VI) ได้หนีออกจากโปรตุเกสก่อนที่นโปเลียนจะกรีธาทัพมาบุกประเทศของตน แล้วข้ามไปตั้งราชสำนักของตนเองในบราซิล อีก 14 ปีต่อมา หลังจากที่นโปเลียนพ่ายแพ้ลงไปแล้ว จอห์นที่ 6 ก็ได้กลับมายังกรุงลิสบอน และปล่อยให้ลูกชายปกครองเป็นผู้สำเร็จราชการแก่ชาวบราซิลเลียน นั่นคือการอิสรภาพ โดยเหตุนี้ในวันที่ 7 กันยายน ปี ค.ศ. 1822 เปโดร (Pedro) จึงได้ประกาศให้บราซิลเป็นอาณาจักรอิสรภาพ แล้วขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ในนามว่า เปโดรที่ 1 (Pedro I)

บรรดาประเทศทั้งหลายในอเมริกาได้นั้นล้วนมีผู้นำที่มีความสามารถในการกอบกู้อิสรภาพให้แก่ประเทศของตน บุคคลเหล่านี้มีชื่อเสียงหลายท่านและได้ช่วยเหลือให้ประเทศต่าง ๆ ในอเมริกาได้ให้หลุดพ้นจากการปกครองของยุโรปในเวลาต่อมา คนที่สำคัญที่สุดและเป็นที่ยกกันมากที่สุด ได้แก่ ซิมอน โบลิบาร์ (Simon Bolivar) ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนอย่างมากที่ช่วยให้อิสรภาพแก่เวเนซุเอลา โคลัมเบีย เอกวาดอร์ เปรู และโบลิเวีย (สุจิต บุญบงการ, 2513 : 15-18)

ในเม็กซิโก มีพระอยู่สององค์ คือ มิเกล ฮิดัลโก (Miguel Hidalgo) กับ โสเช มารีเย มอเรล โลส (Jose Maria Morelos) ได้เป็นผู้นำให้ประชากรของตนที่ได้รับการกดขี่และทารุณถูกฮือขึ้นต่อต้านพวกสเปน โสเช จูเลียน มาร์ตี (Jose Julian Marti) ได้รับเกียรติว่าเป็นผู้นำแห่งเสรีภาพของคิวบา แต่น่าเสียดายที่บุคคลผู้นี้ มิได้มีชีวิตอยู่ชื่นชมเสรีภาพที่ประเทศของตนได้รับจากสเปน เพราะตายในสงคราม แต่เขาก็ได้เข้าต่อสู้ในการรบช่วงปี ค.ศ. 1868-1878 และอีกครั้งในปี ค.ศ. 1895 อย่างกล้าหาญและเสียสละ

ในไฮติ (Haiti) นั้น ทาสผิวดำคนหนึ่งชื่อ เทาเซนต์ โลเวอเจอร์ (Toussaint Louverture) ได้ชวนสมัครพรรคพวกเดินขบวนเพื่อทลวงกำลังของตนต่อต้านผู้ครองเมืองชาวฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1793 เป็นครั้งแรกและมีความเคลื่อนไหวเรื่อยจนถึงในปี ค.ศ. 1804 การปกครองของฝรั่งเศสเหนือเกาะไฮติก็เป็นอันสิ้นสุดและได้ประกาศอิสรภาพในปีนั่นเอง

วีรบุรุษที่สำคัญของชิลี และเป็นผู้ที่มีความสามารถ คือ เบอร์นาโด โอฮิกกินส์ (Bernardo O. Higgins) ซึ่งเป็นลูกพ่อค้าแร่ชาวไอริช โอฮิกกินส์เป็นหัวหน้าผู้นำในการเคลื่อนไหวเพื่อเสรีภาพของประเทศนี้ การเคลื่อนไหวเริ่มเมื่อปี ค.ศ. 1810 เขาตายในประเทศเปรู โยเซ เดอซาน มาร์ติน (Jose de san Martin) เป็นบุคคลสำคัญในการทำสงครามเพื่ออิสรภาพของอาร์เจนตินา และ ได้ช่วยกอบกู้อิสรภาพให้แก่เปรู และชิลีด้วยทำให้เห็นว่าในอเมริกาใต้ได้มีการเรียกร้องอิสรภาพและการต่อต้านผู้นำอยู่ตลอดเวลา (พิมพา ปิติกุล, 2518 : 20)

เมื่อประเทศต่าง ๆ ได้รับอิสรภาพแล้วต่างก็พยายามจัดให้มีรัฐธรรมนูญในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งส่วนมากค่านิยมการแบบสหรัฐอเมริกา เช่น มีการเลือกประธานาธิบดี มีสภาสองสภา มีระบบตุลาการ โดยมีศาลเป็นผู้นำ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว รัฐบาลอเมริกาได้ยังมีได้ตระหนักถึงอุดมคติของการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ การเลือกตั้งยังมีได้ดำเนินการกันอย่างเสรี และการยุติธรรมมักจะตกอยู่ภายใต้การนำของประธานาธิบดีซึ่งเป็นผู้เผด็จการสืบทอดมาจากระบอบอาณานิคมเป็นส่วนมาก เพราะในยุคอาณานิคมประชาชนมิได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงสิทธิและเสรีของคนแต่ต้องเชื่อฟังบัญชาจากกษัตริย์ที่อยู่ในภาคพื้นยุโรปอันไกลโพ้นเมื่อได้เป็นเอกราชแล้วประชาชนก็ยังมีได้มีประสบการณ์หรือความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครอง ดังนั้นชาติต่าง ๆ ในอเมริกาได้จึงมีส่วนแตกต่างจากชาวอังกฤษที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในอเมริกาเหนือ เพราะอังกฤษได้ฝึกหัดให้ได้เคยมีส่วนในกิจการงานของท้องถิ่นและของประเทศมาบ้างแล้ว พวกอาณานิคมชาวอังกฤษขัดแย้งต่อการบีบบังคับจากประเทศแม่ของตน และมีอุดมคติในเรื่องประชาธิปไตยอย่างแน่นอนอนถูกต้องแต่ผู้มาตั้งถิ่นฐานในอเมริกาได้ยังเต็มใจยอมรับความผูกพันกับยุโรปและมีความเชื่อในการปกครอง โดยมีกษัตริย์ของเมืองแม่ปกครองอยู่ต่อมาผู้นำที่มีความคิดรอบคอบ เช่น ซิมอน โบลิบาร์ (Simon Bolivar) ได้เสนอว่าจะเป็นการสมควรหรือที่จะสถาปนาให้มีสาธารณรัฐขึ้นในอเมริกาได้มีเสียงโต้แย้งกันว่าประชาชนยังไม่พร้อมที่จะมีการปกครองด้วยตนเอง แต่มีผู้ที่ค้ำประกันกันอยู่แทบทุกประเทศตั้งแต่ประเทศเม็กซิโกลงไปถึงอาร์เจนตินา โดยได้การปฏิวัติฝรั่งเศส ปฏิวัติในอเมริกาเป็นตัวอย่างเท่านั้น ในบราซิลการโค่นอำนาจของโปรตุเกสลงในปีค.ศ.1822 ก็ไม่มีการศึกษารูปแบบรัฐธรรมนูญมาก่อน แต่ต่อมาเมื่อมีกษัตริย์มาปกครองก็เป็นแบบประชาธิปไตยแต่มีข้อตกลงเป็นรัฐธรรมนูญการปกครองประเทศ (Constitutional Monarchy) ซึ่งมีอายุอยู่ได้ถึงปี ค.ศ.1889 เป็นเวลากว่า 50 ปี ภายใต้การปกครองของพระเจ้าเปโดร ที่ 2 ชาวบราซิลยอมรับการปกครองแบบกึ่งประชาธิปไตย และได้รับประสบการณ์ในการดำเนินการปกครองเช่นนี้อยู่จนจึงทำให้เกิดการสถาปนาประเทศเป็นประชาธิปไตยขึ้นในปีค.ศ.1889 มีการเลือกตั้งกันมานานถึง 40 ปี โดยที่รัฐบาลสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักวิธีการปกครองตนเอง แต่เมื่อถึงปี ค.ศ. 1930 เกตุลิโอ วาร์กัส (Getulio Vargas) มีอำนาจขึ้นปกครองบราซิลแล้วใช้ระบอบการปกครองอย่างเข้มงวดจากส่วนกลาง ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของบราซิลเปลี่ยนไป

รัฐธรรมนูญฉบับหนึ่งได้ประกาศใช้ในปีค.ศ. 1934 แล้วต่อมาในปีค.ศ.1937ก็ได้มีรัฐธรรมนูญอีกฉบับหนึ่งมาใช้แทน โดยที่ประธานาธิบดีวาร์กัสเป็นผู้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับหลังนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างฝ่ายบริหาร และได้จัดตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ (Council of National Economy) เพื่อควบคุมการคลังของประเทศเพราะช่วงนั้นเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ โดยรวมครั้งนั้นในตอนต้น ค.ศ.1945 วาร์กัสก็ได้ประกาศใช้

รัฐธรรมนูญใหม่อีกฉบับหนึ่งโดยระบุให้รัฐบาลเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลงแล้ว (ขจัดภัย นุรุษพัฒนา, 2539 : 34-38) แสดงความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีอยู่ตลอดเวลาในอเมริกาได้

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอเมริกาใต้

อเมริกาใต้มีอยู่ด้วยกัน 12 ประเทศในภาคพื้นทวีป แต่ตลอดเวลาหลังจากที่ได้เอกราชแล้ว ต่างก็มีความขัดแย้งกันเรื่อยมา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพรมแดนที่ไม่ชัดเจนสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยอาณานิคม (กุศล สุจรยา, 2530 : 80) ดังนี้

1. บราซิล กับ อาร์เจนตินา ตั้งแต่อดีตมาแล้วสองประเทศนี้ขัดแย้งกันเพราะบริเวณซึ่งบัดนี้เป็นประเทศอุรุกวัย สองประเทศนี้ได้เกิดรบกันเมื่อปี ค.ศ.1825 เพื่อยึดครองดินแดนปากแม่น้ำริโอเดอ ลาปลาตา และอีก 3 ปีต่อมา อุรุกวัย ได้เป็นเอกราชตั้งแต่นั้นก็มีได้มีการรบกันอีก แต่ทั้งสองประเทศนี้ก็ต่างไม่ไว้ใจกัน คอยสังเกตว่าใครจะสร้างอาวุธหรือได้รับความช่วยเหลือจากมหาอำนาจใดเป็นสำคัญ

2. อาร์เจนตินา กับ ชิลี สองประเทศนี้มีเทือกเขาแอนดิสเป็นพรมแดนร่วมกัน ยาวถึง 2600 ไมล์ เนื่องจากมิได้ปักเขตแดนกันให้แน่นอน จึงได้มีการถ่วงถ้ำพรมแดนกันตลอดเวลาจนถึงกับต้องรบกันในปีค.ศ.1898 จากนั้นได้มีการไกล่เกลี่ยตกลงกันด้วยสันติวิธีแต่ก็ยังได้มีการกระทบกระทั่งกันอยู่เรื่อย ๆ เกี่ยวกับพรมแดนส่วนนี้

3. ปารากวัย กับ โบลิเวีย สองประเทศนี้ขัดแย้งกันด้วยบริเวณพื้นที่ป่าอันอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีชื่อว่า แกรนชาโค (Gran Chaco) เกิดรบกันขึ้นใน ค.ศ.1932 ต่างก็ได้รับความเสียหายกันทั้งกำลังเงินและชีวิตก่อนที่จะตกลงกันอย่างสันติได้ในปีค.ศ.1938 ปารากวัยได้ที่ดินมากกว่าและเป็นส่วนที่สมบูรณ์กว่าอีกส่วนหนึ่งทำให้ โบลิเวียสงบลงแต่ทั้งสองฝ่ายก็ไม่พอใจกันนักยังคงมีการกระทบกันอยู่อีกเสมอ

4. ชิลี เปรู และ โบลิเวีย สามประเทศนี้รบกันนองเลือดในปีค.ศ.1879และค.ศ.1883 เนื่องจากถกเถียงกันเกี่ยวกับแร่ไนเตรต (Nitrate) โบลิเวียมีที่ดินอยู่ส่วนหนึ่งบนฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งมีโซเดียมไนเตรตมากมาย ชิลีเป็นผู้ผลิตไนเตรตที่สำคัญ จึงได้เกิดรบกันขึ้นกับเปรู และ โบลิเวียเข้ามาแทรกขณะชิลีประสบชัยชนะได้บังคับให้ โบลิเวียเปิดทางออกไปสู่มหาสมุทรแปซิฟิกให้เพราะดินแดนตรงนั้นคาบเกี่ยวกันอยู่ประเทศนี้ อีกหลายปีต่อมา ชิลีก็ขัดใจกับเปรู เรื่องเกี่ยวกับพรมแดนที่แน่นอน การพิพาทได้ลงเอยกันได้ในปีค.ศ.1929 ชิลีขายไนเตรตจนร่ำรวยจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 1 ระเบิดขึ้น เมื่อเยอรมนี และสหรัฐอเมริกาวิธีผลิตไนเตรตได้เอง ชิลีจึงขาดลูกค้าสำคัญไปและไม่ต้องผลิตไว้เพื่อขายเหมือนแต่ก่อนทำให้เหตุการณ์สงบลง

5. เปรู กับ เอกวาดอร์ สองประเทศนี้เป็นปากเสียงด้วยกันที่ดินในลุ่มแม่น้ำแอมะซอน ซึ่งอยู่ตอนกลางของเอกวาดอร์ กับป่าไม้ในบราซิล ได้รับความในปี ค.ศ. 1940 และ 1941 จึงตกลงแบ่งกันได้

6. เปรู กับ โคลัมเบีย สองประเทศนี้รบกันประปรายเกี่ยวกับพรมแดนที่อยู่ในป่าลึก ระหว่างสองประเทศในปี ค.ศ. 1932 แต่แล้วก็มีประเทศอื่นในอเมริกาได้รวมกลุ่มกันมาไกล่เกลี่ยตกลงกันได้

7. โคลัมเบีย กับ เวเนซุเอลา ชัดแย้งกันมานานเกี่ยวกับพรมแดนระหว่างสองประเทศนี้ ตกลงกันได้อย่างสันติในปี ค.ศ. 1941

จากเหตุการณ์ทั้งหมดในรอบหลายปีต่อเนื่องกันแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ทางการเมืองที่ยังไม่มีเสถียรภาพและความสงบเกิดขึ้นอย่างแท้จริง เพราะยังมีความขัดแย้งกันเองอยู่ในทุกประเทศจึงส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศและพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในแต่ละประเทศไปด้วย

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาในอเมริกาได้ มีประเด็นศึกษาดังนี้

1. วิวัฒนาการของสถาบันการศึกษา

เป็นที่ทราบกันดีว่าภูมิภาคนี้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของสเปนและโปรตุเกสมาเป็นเวลานาน ย่อมได้รับอิทธิพลของสองประเทศนี้โดยตรง สำหรับสเปน ได้ครอบครองดินแดนส่วนใหญ่ในทวีป จึงมีหลายประเทศที่ได้รับมรดกทางวัฒนธรรมของสเปน มีบราซิลประเทศเดียวที่ได้รับอิทธิพลของโปรตุเกส การศึกษาเรื่องราวของอเมริกาได้ โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนี้ด้วย มักต้องศึกษาระบบวัฒนธรรมในภาพรวม เรียกว่า วัฒนธรรมละตินอเมริกา คำว่า “ละตินอเมริกา” หมายถึงถึงเม็กซิโก อเมริกากลางและใต้ เพราะมีระบบวัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งมีประเทศเอกราชอยู่ถึงกว่า 20 ประเทศ มีประชากรมากกว่า 200 ล้านคน ภูมิภาคนี้มีอาณาเขตประมาณ $2\frac{1}{2}$ เท่าของประเทศสหรัฐอเมริกา ภูมิภาคนี้เหมือนแอฟริกาและอินเดียเพราะมีความแตกต่างในภูมิภาคมาก ในขณะที่บางภาค เช่น บราซิลตะวันออกเฉียงใต้ อูรุกวัย และอาร์เจนตินาส่วนใหญ่ มีระบบการศึกษาและอุตสาหกรรมก้าวหน้าพอควร แต่ในภาพรวมส่วนใหญ่ยังคงเป็นประเทศในกลุ่มด้อยพัฒนาหากประเมินจากระดับรายได้เฉลี่ยประชาชาติ ระดับการรู้หนังสือหรือมาตรฐานการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตามภูมิภาคนี้ได้เปรียบประเทศด้อยพัฒนาอื่น เนื่องจาก มีทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีค่ามากมาย

ลักษณะอีกประการหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเชื้อชาติอินเดียนแดง ยุโรป โดยเฉพาะสเปนและโปรตุเกส และแอฟริกาคือผิวดำกลุ่มเชื้อชาติทั้ง 3 มีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันเสมอ ในฟากตะวันตกของภูเขาแอนดิส ซึ่งทอดยาวระหว่าง เม็กซิโก จนตลอดถึงอเมริกากลาง

โคลัมเบีย เอกวาดอร์ เปรู โบลิเวีย และชิลี มีกลุ่มซึ่งเป็นชาติผสมระหว่างยุโรปกับอินเดียนแดงแต่บริเวณภูเขาภายในประเทศเหล่านั้นยังมีชาวอินเดียนแดงที่ยังคงรักษาการดำเนินชีวิตตามแบบประเพณีเก่าอยู่มาก จนกระทั่งบางครั้งประเทศเอกวาดอร์ เปรู โบลิเวีย และกัวเตมาลา ถูกเรียกว่าเป็นประเทศของอินเดียนแดงทั้งนี้เพราะมากกว่าร้อยละ 40 ของประชากรเป็นอินเดียนแดง กลุ่มที่ 2 คือประเทศบราซิล เวเนซุเอลา และ โคลัมเบียส่วนใหญ่แล้วประชากรจะเป็นพวกผสมระหว่างพวกแอฟริกันกับยุโรป กลุ่มที่ 3 ซึ่งครอบคลุมทางตอนใต้ของบราซิล อูรุกวัย อาร์เจนตินา และส่วนใหญ่เป็นคนที่มิเชื่อชาติและวัฒนธรรมยุโรป

ประวัติความเป็นมาของอเมริกาได้มีหลายช่วงแสดงถึงความไม่มั่นคงทางการเมือง การไม่รู้หนังสือ และการแบ่งแยกชนชั้นผู้นำชั้นสูงกับชนชั้นอื่นในสังคม ซึ่งมีส่วนทำให้เศรษฐกิจของภูมิภาคถดถอย การรวมอำนาจอย่างเคร่งครัดทำให้ขาดการเสนอแนะ การแสดงออก หรือความคิดริเริ่มในระดับท้องถิ่นและบุคคล การศึกษาที่แบ่งเป็น 2 สาย คือสายชนชั้นผู้นำและสายชนชั้นดั้งเดิมซึ่งให้มีการศึกษาแบบยุโรปสมัยเก่าแก่ชนชั้นผู้นำและเปิดหลักสูตรวิชาชีพชั้นสูงให้ศึกษาต่อกับการศึกษาแบบดั้งเดิมของชนเผ่าทำให้เกิดการแบ่งแยกทางสังคมมากขึ้น

ตั้งแต่อดีตมาประเทศในอเมริกาใต้ไม่เคยขาดผู้นำทางการเมืองแบบเผด็จการมีการถ่ายทอดคิดปะการปกครองมรดกทางสังคม และการศึกษาอยู่อย่างต่อเนื่องเป็นการสืบทอดนโยบายอาณานิคมของสเปนและโปรตุเกส ทำให้เกิดการแบ่งแยกเชื้อชาติและผิวพรรณแต่การปฏิรูปประเทศทำได้ช้าเพราะความยากจน ความถดถอยทางเศรษฐกิจความไม่มั่นคงทางการเมือง ความปั่นป่วนทางสังคม และความเกรงกลัวลัทธิจักรวรรดินิยม ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาการของอเมริกาได้อาจช่วยให้เข้าใจช่องว่างระหว่างความต้องการกับความเป็นจริงได้ว่าความเป็นมาในอดีตส่งผลมาถึงการพัฒนาในปัจจุบันอย่างมาก

ทางการศึกษาซึ่งตั้งแต่เดิมในระบบชนเผ่าอินเดียนแดงมีการถ่ายทอดกันในครอบครัวตามประเพณีของชนเผ่าแต่เมื่อสเปนและโปรตุเกสเข้าไปปกครองและเผยแผ่ศาสนาการศึกษาจึงเป็นหน้าที่ของโบสถ์ ช่วยเผยแพร่วรรณคดีและวัฒนธรรมประเพณีของยุโรปไปยังพวกอินเดียน และนำไปสู่การจัดตั้งสถาบันการศึกษาหลายประเภท พระในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก สาขาเบเนดิกไทน์ ฟรานซิสกัน (Benedictine Franciscan) และนิกายเยซูอิต (Jesuit) เป็นพวกที่เข้มแข็งในด้านการจัดตั้งโรงเรียนทั้งสำหรับคนพื้นเมืองและเจ้าของอาณานิคมในระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ผู้นำทางการศึกษาคาทอลิก บางคนมีปรัชญาก้าวหน้ามาก เป็นต้นว่าเสนอให้เปิดโรงเรียนสำหรับประชาชนทุกชั้นวรรณะและเผ่าพันธุ์ เริ่มการสอนวิชาและวิธีการทางวิทยาศาสตร์รวมทั้งสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความพยายามพัฒนาการศึกษาที่สำคัญที่สุดของนิกายเยซูอิตมีสมาคมของนิกายใน
 ระยะเวลาศตวรรษที่ 18 พวกเยซูอิต สามารถจัดตั้งวิทยาลัย 89 แห่ง และ โรงเรียนสอนธรรมะ
 แบบการถกเถียงแลกเปลี่ยนปัญหา (Seminary School) 32 แห่งในอเมริกาได้จัดตั้งโรงเรียน
 ประถมศึกษาในหลายท้องที่ เพื่อสอนศาสนา ศิลปะและงานฝีมือสำหรับกลุ่มอินเดียนและสร้าง
 โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามากที่สุด หลักสูตรของมหาวิทยาลัยซึ่งเปิดสาขาวิชา
 ศิลปศาสตร์แก่ชาวสเปน โปรตุเกส และชนชั้นนำคนพื้นเมืองเลือดผสมเมสติโซ กลายมาเป็นแบบ
 อย่างสำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของอเมริกาได้ ในระดับอุดมศึกษาพวกเยซูอิตก็สร้างผล
 งานไว้มาก เช่น มหาวิทยาลัยแห่งเม็กซิโก ค.ศ.1551 เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในอเมริกาได้
 มหาวิทยาลัยแห่งซานมาร์คอสในเมืองลิมาประเทศเปรู ค.ศ. 1551 มหาวิทยาลัยแห่งชาติเวเนซุ-
 เอลา ในปี ค.ศ.1624 และมหาวิทยาลัยชั้นนำอื่น ๆ อีกหลายแห่ง การที่พวกเยซูอิตถูกไล่ออกจาก
 สมาคมสเปน-อเมริกัน (Spanish American Association) ในปี ค.ศ. 1767 เพราะขัดแย้งทาง
 ศาสนาและก่อนหน้านั้นจากบราซิลทำให้ความก้าวหน้าทางการเรียนหยุดชะงักลง และได้ทำลาย
 เอกสิทธิ์ทางการศึกษาของพวกเยซูอิตเสียโดยสิ้นเชิง ถึงแม้พวกนี้จะกลับมาเรียกอำนาจคืนและ
 เริ่มเข้ามาดำเนินการทางการศึกษาในอเมริกาได้ใหม่ภายหลังแต่แรงผลักดันจากการปฏิวัติและจาก
 การต่อต้านศาสนา ทำให้อิทธิพลของพวกเขาลดลง

มหาวิทยาลัยซึ่งมีลักษณะที่เน้นทางวิชาการและได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและ
 ประเพณีจากยุโรปส่วนมากเปิดสอนวิชาที่ปูรากฐานสำหรับวิชาชีพชั้นสูงทางวิชาการให้แก่ชนชั้น
 นำที่ไปปกครองอเมริกาได้ได้แก่ วรรณคดีสเปน และการศึกษาภาษาอินเดียน เนื่องจากขาดการ
 ศึกษาในระดับต้น มหาวิทยาลัยบางแห่งจึงจัดการเรียนการสอนแค่ระดับประถมศึกษาและมัธยม
 ศึกษา สำหรับหลักสูตรก็เหมือนกับมหาวิทยาลัยในเมืองแม่ กล่าวคือ มีหลักสูตรระดับปริญญาตรี
 ประกาศนียบัตร(Licentiate) ปริญญาโท(Master) และปริญญาเอก(Doctorate)สำหรับด้านเนื้อหา
 ถึงแม้ทางศาสนจักรเข้มงวด แต่ในระยะปลายของอาณานิคม ข้อเขียนของนักปราชญ์คนสำคัญ
 ได้แก่ จอห์น ล็อค นิวตัน โทมัสฮอบส์ ก็แพร่หลายเข้ามาในมหาวิทยาลัยและทำทลายปรัชญาและ
 หลักวิทยาศาสตร์ตามแบบ อริสโตเติลและโทมัส ฮอบ (Aristotian-Thomistic)ซึ่งมีเอกสิทธิ์ใน
 ขณะนั้น ถึงแม้ว่าผลกระทบของการเรียนรู้แบบใหม่ในหลักสูตรมหาวิทยาลัยจะมองไม่เห็นชัด
 ในทันทีแต่ก็ส่งผลให้คนสงสัยเกี่ยวกับอำนาจในการปกครองประเทศและก่อให้เกิดปฏิกิริยาแก้
 บัณฑิตบางคนซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เรียกร้องเอกราชในเวลาต่อมา

นอกจากวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยซึ่งตอบสนองแต่กลุ่มคนชั้นนำเท่านั้น พระใน
 ท้องถิ่นต่าง ๆ ก็จัดตั้งโรงเรียนเพื่อสอนคนระดับต่ำในสังคม ดังนั้นจึงมีโรงเรียนที่สอนทักษะ
 ทางการค้าและความเป็นอยู่เบื้องต้นได้แก่ อ่านออก เขียนได้ คณิตเลขเป็น และสอนศาสนาคริสต์แก่

พวกเลือดผสมเมสติโซและมูแลตโต โปรแกรมการเรียนสำหรับพวกอินเดียนแดงแท้ ๆ จึงจำกัดเพียงการสอนด้านศาสนา ภาษาสเปน และงานฝีมือบางชนิดให้พอเป็นเท่านั้น จุดประสงค์จริง ๆ เพียงเพื่อเผยแพรศาสนาให้เขารีดเท่านั้น ทำให้คนในสังคมได้รับการศึกษาที่ต่างกันมาก (ชนิตารักษ์พลเมือง, 2525 : 50)

การศึกษาในอเมริกาใต้สมัยอาณานิคมก็คือ การศึกษาตามแบบสเปนและโปรตุเกสที่นำมาเผยแพร่ให้ การอุดมศึกษามีความสำคัญมากเพราะต้องการให้ลูกหลานชนชั้นนำที่จบชั้นเบื้องต้นจากเมืองแม่มาแล้วได้มีที่เรียน บางมหาวิทยาลัยได้รับเกียรติเชิญอาจารย์พิเศษจากเมืองแม่มาสอนมหาวิทยาลัยเหล่านี้มีเอกสิทธิ์และมีอิทธิพลที่จะปกป้องและสร้างเกียรติภูมิแก่คณาจารย์และนักศึกษา คณาจารย์ได้รับเสรีภาพทางวิชาการและการแสดงความคิดเห็นอย่างมากแต่หลักสูตรจะตอบสนองความต้องการกลุ่มชนชั้นบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นนำเท่านั้น และบุตรหลานของชนชั้นนำก็มีถิ่นที่ไปศึกษาในสถาบันต่าง ๆ ในยุโรปแทนเพราะคิดว่าเป็นสถานกรศึกษาที่ดีที่สุดที่จะค้ำขะนั้นจึงส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางการศึกษาของประชากรอย่างมาก

2. การกำหนดนโยบายการศึกษาแก้ปัญหาสังคม

การวิเคราะห์ปัญหาวัฒนธรรมและการศึกษาของอเมริกาใต้นั้นจะต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริง 2 ประการ ประการแรก รัฐต่าง ๆ ในทวีปนี้ไม่สามารถใช้ขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของตนให้เป็นประโยชน์ได้เท่าที่ควร แม้จะมีทรัพยากรมาก แต่ขาดความสามารถในการนำมาใช้ ประการที่ 2 ความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจยังไม่เกิดอย่างถาวรส่งผลให้การศึกษาซึ่งได้รับมานั้นไม่พัฒนาเท่าที่ควร เมืองใหญ่อาจมีระบบการศึกษาที่ดีและทันสมัยแต่นอกตัวเมืองยังเป็นบริเวณที่ประชากรมีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมอยู่มากและในเวลาที่ยังขาด เช่น อาร์เจนตินา บางส่วนของอุรุกวัยและชิลี สามารถขจัดการไม่รู้หนังสือได้ ส่วนประเทศฮอนดูรัส เวเนซุเอลา กัวเตมาลา โบลิเวีย และบริเวณส่วนใหญ่ของบราซิลยังคงมีระดับการไม่รู้หนังสือประมาณร้อยละ 50 ของประชากร เพราะความแตกต่างทางเชื้อชาติของประชากร จึงทำให้การจัดการศึกษาให้ทั่วถึงเป็นแบบแผนเดียวกันได้ลำบาก

ในขณะที่ชนชั้นนำภายใต้การปกครองของสเปนและโปรตุเกสได้รับสิทธิในการศึกษาได้เข้าโรงเรียนที่สร้างขึ้นอย่างมีมาตรฐานตามแบบยุโรป มีอาจารย์จากเมืองแม่มาสอนวิชาการเหมือนอย่างสถาบันในยุโรป แต่คนพื้นเมืองเดิมยังถูกปล่อยปละละเลยให้อยู่กันตามแบบดั้งเดิมจะมีบ้างคือพวกเลือดผสมเมสติโซที่ได้รับการดูแลเพื่อหวังให้เป็นชนชั้นปกครองต่อไป ก็ได้

โอกาสทางการศึกษามัธยมใหม่บ้าง ส่วนอินเดียเนเจอร์ มูแลคโคและแซมโบส่วนใหญ่ไม่มีโอกาส
แล้วยังถูกกดขี่ในสังคมด้วย (Benjamin Keen, 1974 : 30)

นอกจากนี้ปัญหาที่สำคัญที่สุดของอเมริกาได้คือความก้าวหน้าทางการศึกษาแบบ
ใหม่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนได้ยังนำไปสู่ความ
ไม่มั่นคงทางการเมือง การที่โครงสร้างสังคมเป็นแบบการรวมอำนาจและการใช้อำนาจบังคับ
บัญชาตามลำดับชั้น โดยคนต่างชาติ อีกทั้งระบบภาษีที่ยังไม่ยุติธรรมและนโยบายยึดครองที่ดินที่
ไม่เป็นธรรมยังทำให้เกิดความล่าช้าในการพัฒนาและยังก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันขึ้นใน
กลุ่มชาติพันธุ์ด้วย ปัญหาใหญ่อีกอย่างคือ โรงเรียนในอเมริกาได้ซึ่งยังคงรูปแบบในระบบโรงเรียน
ที่เคร่งครัดตามหลักคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เปิดหลักสูตรแคบไม่ค่อยมีวิชาเลือกและให้
โอกาสทางการศึกษาน้อย คนส่วนใหญ่ยังไม่ได้โอกาสเต็มที่นักจึงส่งผลให้ไม่สามารถช่วยพัฒนา
ทางเศรษฐกิจและสังคมของชาติได้โดยตรง นับว่านโยบายการศึกษาทำให้เกิดปัญหาความแตก
ต่างของคนในสังคมมาก

3. การกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

การศึกษาในอเมริกาได้ได้ถูกวางระบบเป็นรูปแบบมาตั้งแต่สเปนและโปรตุเกสเข้า
ปกครองดินแดนต่าง ๆ ก็ได้เผยแพร่ศาสนาควบคู่ไปกับการสอนหนังสือเพื่อให้อ่านพระคัมภีร์ได้
รวมทั้งถ่ายทอดภาษาและวัฒนธรรมของเมืองแม่ให้แก่ชาวอาณานิคม รูปแบบการศึกษายังคงเป็น
เช่นนี้เรื่อยมาจนกระทั่งได้รับเอกราชแล้วจึงค่อยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาภาย
ในของแต่ละประเทศให้เหมาะสม เมื่อมีการประกาศกฎบัตรสิทธิและหน้าที่ของมนุษยชนแห่ง
อเมริกา (The American Declaration of the Right and Duties of Man) ซึ่งประเทศในอเมริกาได้
นำมาปฏิบัติ ปรากฏในนโยบายทั่วไปสำหรับการบริหารประเทศและการเข้าเป็นสมาชิกขององค์
การร่วมแห่งอเมริกาในประเด็นเกี่ยวกับการดำรงรักษาวัฒนธรรม มักจะถูกอ้างว่าเป็นเป้าหมาย
สำคัญทางการศึกษา ในที่นี้ “วัฒนธรรม” หมายถึง การพัฒนาสติปัญญาและศิลปวิทยา คนที่เจริญ
คือ คนที่ได้รับการอบรมดี มีความสามารถสูงในการพูด และการใช้ภาษาซึ่งเป็นลักษณะของ
ชนชั้นสูง จะต้องมีความเป็นของตนเอง

จากบทบัญญัติที่ 12 ของกฎบัตรสิทธิและเจ้าหน้าที่ของมนุษยชนแสดงถึงสิทธิมนุษยชน
ที่ควรได้รับการศึกษา สำหรับในอเมริกาได้มีเป้าหมายดังนี้

“ทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษา ซึ่งมีหลักการเพื่อเสริมสร้างเสรีภาพ จริยธรรมและความ
มั่นคงของมนุษยชาติ ในขณะที่เดียวกันบุคคลทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษา ซึ่งจะเตรียมตัวเขาเพื่อ
ชีวิตที่ดี ยกระดับมาตรฐานชีวิตและสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สิทธิทางการศึกษานี้ รวม

ไปถึงสิทธิและความเสมอภาคในทุกกรณี ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสามารถทางธรรมชาติ คุณสมบัติ และความต้องการที่จะใช้ทรัพยากรที่รัฐหรือท้องถิ่นหามาได้ให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ บุคคลทุกคนมีสิทธิจะได้รับการศึกษาแบบให้เปล่าอย่างน้อยในระดับประถมศึกษา”

ด้วยเหตุนี้จุดมุ่งหมายทางการศึกษาได้ถูกบันทึกไว้ในสนธิสัญญาโบโกตา (Act of Bogota) ในปี ค.ศ. 1960 และถือเป็นเป้าหมายในการดำเนินการเพื่อพัฒนาการศึกษาของอเมริกาใต้ สนธิสัญญานี้มีสาระสำคัญคือ (Joseph A. Ellis, 1975 : 15-16)

1. พัฒนาการศึกษามวลชนเพื่อขจัดปัญหาการไม่รู้หนังสือ
2. ปรับปรุงการฝึกหัดในสาขาธุรกิจศิลป์และวิทยาศาสตร์ โดยเน้นการใช้ห้องทดลองและประสบการณ์ทำงาน รวมทั้งการประยุกต์ใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจของชาติ
3. การเรียนการสอนในโรงเรียนชนบทไม่ควรมีเฉพาะแต่วิชาสามัญ แต่ควรมีวิชาด้านเกษตรกรรม สุขภาพ สาธารณสุข โภชนาการ และวิธีการปรับปรุงบ้านเรือนและชุมชนให้เหมาะสมสอนกันด้วย
4. การเพิ่มรายวิชาในระดับมัธยมศึกษา เพื่อฝึกหัดทักษะที่จำเป็นสำหรับการเพิ่มกำลังคนและบุคลากรระดับสูงในวงการอุตสาหกรรม การค้า การบริหารงานสาธารณะ และงานบริการชุมชนของแต่ละประเทศที่กำลังพัฒนา
5. การศึกษาวิชาเฉพาะทางด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม ให้สัมพันธ์กับความต้องการด้านการพาณิชย์ และอุตสาหกรรมของชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาขึ้นให้เหมาะสม
6. การเรียนการสอนวิชาชีพทางเกษตรกรรมจำเป็นต้องมีและต้องพัฒนาให้ทันสมัยขึ้น
7. การศึกษาระดับสูงเพื่อผลิตนักบริหาร วิศวกร นักเศรษฐศาสตร์ และบุคลากรวิชาชีพอื่น ๆ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจต้องเพิ่มขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงความเคลื่อนไหวทางการศึกษาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา มีแนวโน้มที่จะเน้นการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแทนประถมศึกษา เพราะต้องการพัฒนาการศึกษาระดับสูงขึ้น โดยมีคณะกรรมการแห่งสหพันธรัฐอเมริกา (Organization of American States (OAS)) ซึ่งเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างประเทศต่าง ๆ ในทวีปอเมริกาทั้งเหนือและใต้ ได้รายงานต่อที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแห่งภาคพื้นอเมริกาในปี ค.ศ. 1963 โดยเสนอแนะว่าควรตัดค่าใช้จ่ายในระดับประถมศึกษาลงแล้วควรเพิ่มงบประมาณด้านการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ถึงแม้ว่าบางประเทศยังไม่ยอมทำตามข้อเสนอแนะอันนี้ แต่นักวางแผนเศรษฐกิจของแต่ละประเทศมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนหลักการนี้และได้เริ่มนำไปปฏิบัติใน

เวลาต่อมา เป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของแต่ละประเทศเพื่อให้เป็นแบบแผนเดียวกัน ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ซึ่งมีความแตกต่างกันมากในภูมิภาคนี้ให้พัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน

4. การบริหารการศึกษา

ระบบการบริหารในอเมริกาได้มีรากฐานมาจากการรวมอำนาจทางการบริหารและการควบคุมการศึกษาโดยเมืองแม่มานาน ดังนั้น โรงเรียนประถมและมัธยมจึงอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการที่ตั้งขึ้นโดยเจ้าอาณานิคม จนกระทั่งได้รับเอกราชก็ยังทำหน้าที่สืบต่อมา ซึ่งควบคุมตั้งแต่เนื้อหาวิชา การบรรจุแต่งตั้งครู และการจ่ายเงินเดือนครู จะมียกเว้นก็คือ เม็กซิโก อาร์เจนตินา เวเนซุเอลา และบราซิล ซึ่งจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจ แต่ต่อมาหลายๆ ประเทศกำลังทดลองใช้การบริหารแบบผสม ซึ่งให้ระดับท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาของตนได้บ้างเพื่อจะได้ทั่วถึง

จากสภาพความไม่มั่นคงทางการเมืองทำให้มีความจำเป็นด้านการวางแผนระดับชาติ การวางแผนเป้าหมายของประเทศและการจัดสรรงบประมาณของประเทศนั้น ต้องเป็นแบบรวมอำนาจ ปัญหาการขาดแคลนนักวิชาการที่เชี่ยวชาญ แสดงถึงความจำเป็นของการควบคุมและนิเทศต้องเป็นไปอย่างรัดกุม การจัดรูปแบบระบบราชการแบบรวมอำนาจให้การเมืองมีอิทธิพลเหนือการศึกษา ความไม่มั่นคงทางการเมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการบ่อยและทำให้ไม่สามารถวางแผนระยะยาวได้ นอกจากนี้ระบบลัทธิรวมอำนาจทางการเมืองของหลาย ๆ ประเทศ ทำให้เสรีภาพทางวิชาการในมหาวิทยาลัยถูกจำกัดลง ไม่สามารถมีอิสระในการสอนหรือแทรกความคิดเห็นและความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ในหลักสูตรทุกระดับได้ จุดอ่อนอีกประการหนึ่งในระบบการศึกษาตามระบบราชการของอเมริกาได้ คือ การขาดความสนใจปัญหาการศึกษาของชนบท เพราะตั้งแต่สมัยเป็นอาณานิคมมาแล้วที่เมืองแม่มุ่งพัฒนาแต่ชนชั้นปกครองที่อยู่ในเมืองใหญ่ส่วนชนบทเป็นคนพื้นเมืองเดิมอยู่จึงให้อยู่กันตามประเพณีดั้งเดิม อำนาจส่วนกลางมักกำหนดแผนงานที่วางโดยส่วนกลางและให้ผู้บริหารดำเนินการ โดยตรงเพียงจะคำนึงถึงความต้องการและขีดความสามารถของท้องถิ่นยากจนเมื่อทศวรรษที่ 1970 มาแล้ว การรวมอำนาจบริหารมักครอบคลุมไปถึงการรวมสถาบันการศึกษาและโอกาสทางการศึกษาไว้ในนครหลวงและเมืองใหญ่ที่เจริญในเขตตัวเมืองหลักไม่ได้กระจายโอกาสให้ทั่วถึง ตั้งแต่เริ่มตั้งโรงเรียนในอเมริกาได้ซึ่งกำหนดให้สร้างและปรับปรุงโดยกฎหมายแห่งรัฐที่มาจากส่วนกลางทำให้มี ปัญหาเรื่องขาดการคำนึงถึงสภาพสังคมที่แท้จริง (Social authenticity) รวมทั้งบทบาทของ

โรงเรียน ความเหมาะสมต่อชุมชนด้านเนื้อหา หลักสูตร แบบเรียนและโอกาสก้าวหน้าของชาวชนบทมาตลอด (ชนิตา รัชกุลพลเมือง, 2525 : 30)

ตัวอย่างของการจัดการศึกษาและการใช้อำนาจส่วนกลางในการบริหารการศึกษาเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของประเทศโคลัมเบียพิจารณาจาก บทบัญญัติที่ 41 ในรัฐธรรมนูญโคลัมเบียระบุเกี่ยวกับการศึกษาไว้ดังนี้

“เสรีภาพทางการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น รัฐต้องดำเนินการนิเทศสถาบันการศึกษาทุกแห่งทั้งของรัฐบาลและเอกชน เพื่อให้ช่วยให้ตอบสนองเป้าหมายทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติโดยตรง อีกทั้งเพื่อพัฒนาสติปัญญา จริยธรรม และพละนาถมิขที่คืที่สุดของนักเรียน”

ดังนั้นความรับผิดชอบในการควบคุมและการบริหารการศึกษาของโคลัมเบียจึงเป็นของรัฐบาล ถึงแม้จะเป็นของประธานาธิบดีโดยตำแหน่งตามกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติอำนาจนี้เป็นของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (Minister of Public Education) มีคณะผู้บริหารวางนโยบายและโครงการระดับชาติโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา ส่วนการบริหารระดับมัธยมและอุดมศึกษาจะกระทำร่วมกับผู้บริหารการศึกษาระดับรัฐบาล(federal) มณฑล (Province) และเทศบาล (municipal) การบริหารการอาชีวศึกษาและการศึกษาด้านอาชีพไม่ได้ขึ้นกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยตรง แต่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม (Minister of Industries) ทำหน้าที่บริหารจัดการเพื่อให้สอดคล้องกับการผลิตกำลังคน

รัฐบาลกลางของโคลัมเบียยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณการศึกษา ตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. 1958 ร้อยละ 44 ของงบประมาณมาจากรัฐบาลกลาง ในระดับประถมศึกษา รัฐบาลกลางให้เงินช่วยประมาณร้อยละ 7 จากค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่เหลือมาจากองค์การระดับท้องถิ่นและจังหวัดในแต่ละมณฑล สำหรับในระดับมัธยมศึกษา นั้นรัฐบาลช่วยเหลือถึงเกือบครึ่งหนึ่งของเงินทั้งหมด สำหรับโรงเรียนอาชีวะและสถาบันการศึกษาระดับสูงนั้น ได้รับเงินช่วยมากกว่าร้อยละ 80 ของเงินทั้งหมดจากรัฐบาลกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลกลางมีบทบาทอยู่มาก

5. พัฒนาการของการประถมศึกษา

การศึกษาระดับประถมศึกษาในอเมริกาได้ใช้เวลาต่างกันมีตั้งแต่ 4 ปี ถึง 7 ปี และมีแนวโน้มว่าจะจัด 6 ปี ให้เหมือนกันทุกประเทศในอนาคต เป็นการศึกษาระดับเดียวของเด็กส่วนมาก ในปี ค.ศ. 1961 เด็กอาร์เจนตินาอายุระหว่าง 7-14 ปี เข้าโรงเรียนประถมศึกษาร้อยละ 90 ขณะที่ในไฮติมิเด็กจบการศึกษาเพียงร้อยละ 33 นอกจากนี้ยังมีปัญหาการออกกลางคันมาก ในปี ค.ศ. 1956 มีเด็กจบการศึกษาเพียงร้อยละ 20 จากเด็กที่เข้าเรียนทั้งหมด ซึ่งแสดงถึงคุณภาพและมาตรฐานของการศึกษาว่ายังไม่อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมเท่าที่ควร

นอกจากนี้การศึกษาระดับประถมศึกษาในเมืองกับชนบทมีความแตกต่างกันในด้านมาตรฐานทั้งอาคาร สถานที่ และความร่วมมือระหว่างชุมชน โรงเรียนประถมศึกษาในชนบทนั้นขาดแคลนหนังสือ ตำรา และเครื่องมือ อุปกรณ์ ครูได้รับเงินเดือนต่ำ และสภาพการดำรงชีวิตค่อนข้างลำบาก ทำให้ครูไม่สนใจสอนเท่าที่ควร ชาวอินเดียชนส่วนมากมักจะอยู่ในชนบทและไม่สนใจการศึกษาในระบบที่รัฐจัดให้ ในบางพื้นที่ไม่นิยมส่งบุตรหลานเรียนเลย นอกจากนี้การใช้ภาษาพื้นเมืองของอินเดียยังทำให้เด็กลำบากในการเรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งต้องเรียนเป็นภาษาสเปนอันเป็นภาษาต่างดาว และครูต้องเป็นผู้ที่สามารถพูดได้ 2 ภาษาเป็นอย่างน้อย ทำให้การพัฒนาการศึกษาเป็นไปได้ยากลำบาก ในทางตรงกันข้ามโอกาสทางการศึกษาในเมืองมีมาก เพราะโรงเรียนที่ได้มาตรฐานและประชาชนรับวัฒนธรรมสเปนโดยตรง สะดวกในการเข้าเรียนในโรงเรียน (กุศล สุจรรยา, 2530 : 70)

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาและกำหนดเป้าหมายหลักของการศึกษา คือ การขัดเกลาระชาชนให้รู้จักปฏิบัติตัวมีความรับผิดชอบตามสิทธิของพลเมืองดีและหน้าที่ทางด้านการเมืองยังไม่ทั่วถึงนักโดยรวมแล้วละตินอเมริกามีประชากรมาก มีอัตราส่วนเด็กในวัยเรียนต่อผู้ใหญ่มากกว่าในยุโรป 2 เท่า ทำให้มีความจำเป็นต้องแก้ไขอัตราการรู้หนังสือให้มีมากขึ้นทั้งในระดับรัฐบาลกลางและท้องถิ่น โดยจะปรับปรุงโอกาสทางการศึกษา และจัดการศึกษาให้ทั่วถึงต้องอาศัยทรัพยากรทั้งด้านคน สิ่งของ และการเงินมาก ซึ่งองค์การบริหารทั้งระดับกลางและระดับท้องถิ่นจะต้องจัดสรรงบประมาณด้านอื่นมาเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระดับนี้อย่างมาก

ในด้านคุณภาพของการศึกษานั้น โรงเรียนในชนบทไม่สามารถจัดการศึกษาให้เป็นที่พอใจของชาวชนบทโดยเฉพาะพวกผู้ใหญ่รุ่นเก่า บิดามารดาที่มีบุตรหลานต้องเข้าโรงเรียนมีเกษตรกรจำนวนมาก มองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างโปรแกรมการเรียนของโรงเรียนกับปัญหาในชีวิตประจำวัน พวกเขาจึงไม่สนใจส่งบุตรหลานเข้าเรียน หรือบางครั้งต่อต้านการบังคับเข้าเรียนที่รัฐกำหนดขึ้น นอกจากนี้การจบการศึกษาจากโรงเรียนประถมนักเรียนก็ไม่ได้ได้รับความรู้ประสบการณ์ด้านวิชาชีพที่จะนำมาใช้ได้โดยตรง และไม่ได้รับการเสริมสร้างแรงจูงใจที่จะสร้างงานหรือพัฒนาตนเองต่อไป ปัญหาความยุ่งยากเหล่านี้ไม่ได้เกิดจากแผนนโยบายการดำเนินการทางการศึกษาตั้งแต่ยุคอาณานิคมจนถึงได้รับเอกราชเพียงอย่างเดียว แต่รัฐบาลขาดความสนใจชนบทอย่างจริงจัง เมื่อเทียบกับความต้องการที่จะพัฒนาประเทศในด้านอื่น โดยเฉพาะการเมืองและเศรษฐกิจของชาติ

สำหรับการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นการสอนแบบถ่ายทอดความรู้จากครูสู่นักเรียนตามแบบระบบอาณานิคมแบบเดิม แต่ก็ไม่ได้นำปรัชญาของยุโรปมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ระบบการสอนในโรงเรียนส่วนใหญ่ของอเมริกาได้แตกต่างกันแต่อาจสรุปลักษณะเด่นได้ดังนี้ (ชนิตา รัศมีพลเมือง, 2525 : 60)

1) ด้านเป้าหมายของการศึกษา คือ การถ่ายทอดความรู้ ดังนั้นการเรียนการสอนจึงเป็นรูปการบรรยายของครู ในขณะที่นักเรียนจดโน้ต นักเรียนไม่อ่านหนังสือตามรายการที่ให้อ่าน ประกอบเพราะขาดแคลนแหล่งหนังสือเป็นเหตุให้ผู้ออกจากโรงเรียนกลางคันกลายเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ

2) ด้านการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน มีการอภิปรายระหว่างนักเรียน หรือการให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกันน้อย ทำให้ไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์หรือพัฒนาการด้านความสนใจใฝ่รู้

3) ด้านระบบการเรียนการสอน ไม่สนใจเรื่องความแตกต่างของเด็กในด้านความสนใจและความสามารถในการเรียนแต่ละคน การสอนเป็นแบบเดียวกันกับทุกคน ทำให้เด็กไม่ได้พัฒนาตนเอง

4) ด้านทักษะและทัศนคติต่อสังคม โรงเรียนพยายามเน้นแต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจ เพราะประชากรประกอบด้วยคนหลายชาติทำให้มีทัศนคติต่อประเทศผู้นำและระบบการปกครองต่างกันไป ครูได้รับการฝึกหัดมาไม่ดีนักและมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนน้อย เทคนิคการสอนแบบเก่า ใช้การจำและการท่องหนังสือเป็นสำคัญ ยังเป็นวิธีการสอนที่ใช้อยู่ทั่วไป

5) ด้านการตั้งสถานศึกษา โรงเรียนในอเมริกาได้ไม่ได้เกิดขึ้นจากความสนใจและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น โดยตรง ถึงแม้ว่ารัฐบาลทุกประเทศมีหน้าที่จัดการศึกษาภาคบังคับและมองเห็นความสำคัญของการศึกษาแต่ค่านิยมทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากระบบอาณานิคมมุ่งสนับสนุนแต่เฉพาะชนชั้นนำให้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียนแบบตะวันตก เพราะเหตุว่าชนชั้นนำทางสังคมจะได้รับสิทธิพลเมืองต่อไป พวกเขาถูกผสมและคนพื้นเมืองรวมทั้งชาวชนบทถูกจำกัดสิทธิทางการศึกษาส่งผลให้คุณภาพประชากรเกิดความแตกต่างกันมาจนถึงปัจจุบัน

6. พัฒนาการของการมัธยมศึกษา

ประเทศส่วนมากในอเมริกาได้มีการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาอายุประมาณ 11-12 ปี ตั้งแต่ศตวรรษ 1970 เป็นต้นมา เพราะได้ขยายการศึกษาภาคบังคับไปถึงระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาสามัญที่มีชื่อเสียงมาก มีชื่อเรียกต่างกันเช่น liceos หรือ

institutos หรือ colegios ซึ่งใช้เวลาเรียน 5-7 ปี และเปรียบเสมือนเป็นสถานที่เตรียมตัวเข้าสู่ มหาวิทยาลัย วิชาเรียนในโรงเรียนมัธยมทั้ง โรงเรียนรัฐบาลและเอกชน กำหนดโดยกระทรวง ศึกษาธิการ เน้นภาษา วรรณคดี คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ซึ่งโดยมากไม่มีการปฏิบัติทดลอง พดศึกษา และการทำงานอาชีพซึ่งฝึกหัดลงมือปฏิบัติด้วย โดยเฉพาะในโรงเรียนแบบ institutos และโรงเรียนสตรี ซึ่งโรงเรียนมัธยมไม่ค่อยมีสหศึกษา จะเปิดสอนคหกรรม การฝีมือ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการสอนปรัชญาและจริยธรรมถือเป็นส่วนสำคัญสำหรับวิชาศีลธรรมมีสอนในโรงเรียน มัธยมระดับสูงด้วย ถึงแม้ว่านักเรียนที่จบโรงเรียนมัธยมถึงร้อยละ 80 ไม่ได้ศึกษาต่อในระดับ มหาวิทยาลัย แต่การปฏิรูปหลักสูตรเพื่อให้หลักสูตรครอบคลุมการพัฒนาทักษะทางอาชีพ หรือ การขยายโรงเรียนมัธยมอาชีพจะเพิ่มขึ้นก็มีการดำเนินการต่อมา

โดยปกติแล้วนักเรียนในอเมริกาได้เข้าโรงเรียนมัธยมเพื่อที่จะดำรงรักษาหรือสร้าง สถานภาพทางสังคมสำหรับชนชั้นสูง หรือเพื่อเตรียมตัวประกอบอาชีพ โรงเรียนมัธยมตั้งแต่สมัย อาณานิคมเป็นต้นมาประสบความสำเร็จในการช่วยให้ชนชั้นกลางและชนชั้นสูงรักษาสถานภาพ ในระดับเดิม แต่ไม่สามารถช่วยให้เลื่อนฐานะสูงขึ้นได้ เพื่อชนชั้นปกครองถูกจำกัดอยู่แต่เฉพาะ ชนชั้นสูงเท่านั้น ในปี ค.ศ. 1960 มีนักเรียนจากครอบครัวกรรมมาชีพเพียงร้อยละ 5-10 เท่านั้น เข้าเรียน โรงเรียนมัธยม ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนมัธยมทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ไม่มี ปัญหาเรื่องการทำงานทำ แต่โรงเรียนมัธยมเหล่านั้น ไม่สามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองดีให้แก่ นักเรียนได้ เพราะผู้เรียนมองเห็นว่าโรงเรียนเป็นสถานที่เรียนเพื่อยกระดับตนเองเท่านั้น

สำหรับหลักสูตรไม่ต่อเนื่องกันและมีการเรียนการสอนแบบท่องจำ นักเรียนจะต้อง เรียนประมาณ 11-12 วิชาในแต่ละภาคเรียน การจัดการเรียนเช่นนี้วางอยู่บนรากฐานทฤษฎีการศึกษา เพื่อศึกษาต่อ ซึ่งเห็นว่าควรศึกษาวิชาเนื้อหาวิชาการอย่างเดียวทำให้ประสบปัญหาการศึกษา ไม่สอดคล้องกับสังคมแต่ตอบสนองความต้องการของคนเพียงบางกลุ่มจึงมีแนวโน้มที่จะปรับปรุงกันใหม่ในหลายประเทศ นอกจากนี้โรงเรียนมัธยมมีปัญหาเรื่องขาดแคลนอาคารสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ และครู ตัวอย่างเช่นในบราซิล โรงเรียนมัธยมในเมืองหลายแห่งต้องเปิดสอน 3 ผลัด แต่ในชนบทแทบไม่มีโรงเรียนที่เปิดสอนการศึกษาระดับมัธยมเลย สถานการณ์นี้ ไม่เพียง แต่ก่อให้เกิดการขาดแคลนแรงงานระดับกลาง ซึ่งเป็นที่ต้องการมากสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ ของประเทศแต่ยังทำให้เกิดความไม่พอใจในกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ซึ่งนำไปสู่ความวุ่นวายทางการเมือง การขาดแคลนครูและบุคลากรแสดงถึงความไม่มีประสิทธิภาพของการฝึกหัดครู และระบบ การบริหารยังทำให้พวกครูไม่สนใจการสอนเท่าที่ควรเพราะเงินเดือนน้อย โอกาสของความก้าวหน้าต่ำเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น

เกี่ยวกับคุณภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมของรัฐบาลมีปัญหาการเกี่ยวกับเข้าเรียนต่อของชนชั้นสูงมักไม่นิยมเรียนเพราะปัญหาการมีอคติต่อชนชั้นเชื้อชาติ ทำให้มีความนิยมในโรงเรียนเอกชนอย่างแพร่หลาย โรงเรียนมัธยมเอกชนส่วนมากอยู่ภายใต้การควบคุมของศาสนจักรคาทอลิก ถึงแม้ว่าโปรเตสแตนต์และเอกชนอื่นจะจัดโรงเรียนเพิ่มแต่ก็ยังน้อยกว่าในบราซิลในช่วงปีการศึกษา 1954-1955 เยาวชนส่วนมากเข้าโรงเรียนมัธยมเอกชนของคาทอลิกกันมากกว่าโรงเรียนมัธยมรัฐบาลถึง 2 เท่า ในโคลัมเบีย ค.ศ. 1960 มีนักเรียนเข้าโรงเรียนมัธยมเอกชนร้อยละ 64 โรงเรียนมัธยมรัฐบาลร้อยละ 35 (ขจัดภัย บุษย์พัฒนา, 2539 : 80) แสดงถึงว่าอิทธิพลของศาสนายังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต

ถึงแม้ว่าโรงเรียนเอกชนเหล่านี้ได้รับเงินจากสาธารณชนองค์กรการกุศลและมีมาตรฐานการศึกษาสูงกว่าโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชนเหล่านี้ก็ยังจำกัดวัตถุประสงค์ของการเรียนเพียงเพื่อเตรียมตัวเข้ามหาวิทยาลัย และเป็นสถานศึกษาสำหรับลูกคนรวย ถึงแม้บทบาทและความสำคัญของโรงเรียนเอกชนจะมีมากในระดับมัธยมศึกษา แต่การที่โรงเรียนเหล่านี้จำกัดเฉพาะชนชั้นสูงและปกป้องชนชั้นนำให้คงอยู่อาจมีกเว้นบ้างสำหรับโรงเรียนมิชชันนารีบางแห่งที่มุ่งสอนศาสนา แต่ในภาพรวมทำให้โรงเรียนเอกชนไม่อาจเป็นตัวแทนโรงเรียนรัฐบาลได้ ดังนั้นการปลูกฝังคุณธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่จะเตรียมตัวให้นักเรียนมีคุณสมบัติตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดจึงไม่มี ก่อให้เกิดปัญหาการบริหารบ้านเมืองตามมา

ด้านการฝึกหัดครูเป็นการเตรียมครูสำหรับโรงเรียนประถมมีโรงเรียนฝึกหัดครู (Normal School) เกิดขึ้นหลายแห่งตั้งแต่เป็นอาณานิคมสถาบันเหล่านี้เปิดสอนทั้งการศึกษาวิชาสามัญและวิชาชีพ ในเขตเมืองการฝึกหัดครูใช้เวลาเรียนเท่ากับโรงเรียนสายสามัญ แต่ในเขตชนบทโรงเรียนฝึกหัดครูซึ่งมักจะเป็นโรงเรียนมัธยมสายอาชีพประเภทเดียวที่มี อาจใช้เวลาเรียนเพียง 2-3 ปี จริง ๆ แล้วครูโรงเรียนประถมในโรงเรียนชนบทมีจำนวนมากที่ไม่ได้เรียนมากกว่าระดับประถมศึกษาคือจบเพียงภาคบังคับ ในขณะที่นั่นก็เป็นครูได้แล้วแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาการฝึกหัดครูได้รับการพัฒนาขึ้นครูส่วนมากมีวุฒิสูงขึ้น เพราะมีระเบียบการบรรจุเป็นครูว่าต้องจบระดับอนุปริญญาเป็นอย่างน้อยจึงจะเป็นครูได้

7. พัฒนาการของการอุดมศึกษา

แต่เดิมมหาวิทยาลัยในอเมริกาได้เปรียบเสมือนสหสัมพันธ์ (Confederation) ของโรงเรียนคณะวิชาต่าง ๆ และสถาบันวิจัยที่มารวมตัวกันแล้วจัดตั้งเป็นมหาวิทยาลัย ในระยะหลังสถาบันวิชาชีพ เช่น เกษตรกรรม และสถาบันเทคนิคก็ได้จัดตั้งเป็นมหาวิทยาลัยเช่นกัน นักเรียนที่จบจากโรงเรียนมัธยมและได้ใบรับรอง (baccalauréat) จะต้องสอบแข่งขันเข้ามหาวิทยาลัยที่

ต้องการและในการศึกษาของแต่ละสถาบันมีการศึกษาวิชานอกคณะบ้าง มหาวิทยาลัยใหม่ ๆ บางแห่ง เช่น ที่ประเทศชิลีมีรูปแบบของมหาวิทยาลัยแบบเก่า การบริหารในมหาวิทยาลัยเป็นการรวมอำนาจ โดยคณะผู้บริหารซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่สำนักอธิการบดีมหาวิทยาลัย ซึ่งมีเพียงคณะกรรมการมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ควบคุม (พินพา ปิติกุล, 2518 : 38) มหาวิทยาลัยส่วนมากจะตั้งอยู่เขตเมืองใหญ่และเขตเมืองหลวงในแต่ละประเทศ ทำให้คนต่างจังหวัดต้องเดินทางเข้ามาในตัวเมืองและต้องละทิ้งถิ่นฐาน ลักษณะนี้จึงเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางโดยตรง

มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของอเมริกาได้ได้เคยผ่านการปฏิวัติมาแล้วอย่างน้อยแห่งละ 2 ครั้ง เช่น ในปี ค.ศ. 1918 เป็นผลจากการเมืองและสังคม ทำให้อาจารย์และนักศึกษาร่วมกันเรียกร้องให้ปรับเปลี่ยนระบบบริหารเพื่อความคล่องตัวทางวิชาการอีกครั้งหนึ่งเป็นการปฏิวัติด้านวิชาการ เพื่อให้มีความทันสมัยและมีมาตรฐานสากล เช่นมหาวิทยาลัยในอาร์เจนตินาและอุรุกวัย

หากพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่าการปฏิรูปในครั้งนั้น ไม่ได้ทำเพื่อการทบทวนมาตรฐานหรือปรับปรุงหลักสูตร แต่เพื่อต้องการให้มหาวิทยาลัยตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การเดินขบวนของนักศึกษาเกิดขึ้นเพื่อต้องการแสดงสิทธิและเสียงของคนต่อคณะกรรมการผู้บริหารมหาวิทยาลัย ในมหาวิทยาลัยแห่งโคลัมเบียและโบลิเวีย นักศึกษามีอิทธิพลมากในการเรียกร้องและยื่นข้อเสนอเกี่ยวกับการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยที่ต้องการแยกตนเองจากสังคมดังที่เคยทำมาแต่เดิมและจากแรงผลักดันทางสังคมโดยตรงที่เห็นว่ามหาวิทยาลัยมีไว้เพื่อมวลชนแต่เพื่อชนชั้นสูงเท่านั้น ทำให้มหาวิทยาลัยต้องทบทวนบทบาทหน้าที่ใหม่สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

แนวโน้มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1945 หลังสงครามโลกครั้งที่สองประชาชนต้องการสถาบันวิชาชีพและเทคโนโลยีขั้นสูงมากขึ้นในสังคมที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวนโยบายของรัฐ ทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาขึ้นการปฏิรูปครั้งนี้นั้นต้องการพัฒนาคุณภาพทางวิชาการ เพื่อผลิตนักศึกษาที่มีความสามารถเทียบเท่านักศึกษาในอเมริกาและยุโรป ซึ่งสามารถแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในอเมริกาได้ที่สะสมปัญหามายาวนานได้ ต่อมา มีการปรับลักษณะการบริหารวิทยาลัยและเพิ่มการบริการสังคมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศในขณะนั้นทำให้มีลักษณะเหมือนมหาวิทยาลัยในอเมริกาเหนือมากขึ้น ไม่ใช่ว่าแต่ก่อนมหาวิทยาลัยในอเมริกาได้จะไม่มีอิทธิพลต่อสังคม ความจริงบทบาทของสถาบันนี้สำคัญมากและมีมานานแล้วตั้งแต่ยุคอาณานิคมแต่ส่วนมากจะแสดงออกมาในรูปความคิดทางการเมืองเป็นการเสนอแนวทางใหม่ วิพากษ์วิจารณ์การเมืองและคณะรัฐบาลมากกว่าทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

มหาวิทยาลัยในอเมริกาได้ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นรูปแบบของคักคินา (elite character) มากกว่าโรงเรียนมัธยม นักเรียนจากชนชั้นต่ำเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยน้อยมาก เป็นเพราะประเพณีปฏิบัติกันมาแต่อดีต สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ยังยอมรับความแตกต่างของคนในแต่ละชนชั้นและความจำเป็นทางการเงิน สตรีก็เข้ามหาวิทยาลัยน้อยด้วยเหตุดังกล่าวเช่นกัน จึงทำให้อเมริกาได้ขาดกำลังคนระดับสูงและแรงงานระดับฝีมือทั้ง ๆ ที่มีมหาวิทยาลัยในประเทศมาตั้งแต่เป็นอาณานิคมแล้ว

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยของนักศึกษาคือเข้าเรียนเพียงเพื่อปริญญา (The cult of the doctor) นักศึกษาที่สำเร็จวิชาชีพส่วนมากไม่ประกอบวิชาชีพที่เรียนมา เพราะวิชาที่เรียนมาเน้นทางทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ และต้องการปริญญาเพื่อใช้ในการรับราชการและรักษาสถานภาพทางสังคมเป็นส่วนมาก เช่น เคยมีการสำรวจจำนวนนักศึกษาที่เรียนกฎหมายในอเมริกาได้ว่ามีมากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วเสียอีก นักศึกษาจำนวนน้อยต้องการศึกษาวิชาชีพด้านเทคโนโลยี การบริหารธุรกิจอุตสาหกรรม เกษตรกรรมและด้านวิทยาศาสตร์ หรือ สังคมศาสตร์ประยุกต์ ผู้ที่สนใจในด้านนี้ต้องไปศึกษาต่างประเทศ จุดนี้สะท้อนให้เห็นระบบการเมืองการบริหารในประเทศว่าจำเป็นต้องรู้กฎหมาย เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและรักษาสถานภาพทางสังคมไว้ มากกว่าที่จะนำกฎหมายมาปฏิรูปสังคมให้พัฒนาขึ้น โดยส่วนรวม

การเปลี่ยนแปลงด้านมาตรฐานวิชาและหลักสูตรเป็นไปอย่างช้า เพราะการมีเอกสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเปรียบเสมือนคาบสองคม บางครั้งก็ปกป้องนักศึกษาและคณาจารย์ แต่บางครั้งก็ทำให้ต้องขัดขวางนโยบายใหม่ ๆ ของรัฐบาล บางครั้งนักศึกษาก็ขัดขวางการปรับปรุงคุณภาพหลักสูตร บางครั้งมหาวิทยาลัยก็ตกเป็นเครื่องมือของการเมือง การที่มหาวิทยาลัยไม่มีความก้าวหน้าหรือไม่มีการปฏิรูปหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เหมาะสมนั้นก่อปัญหาหลายประการมาก และถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักการศึกษา ทั้งของละตินอเมริกาเองและชาติอื่นว่าระบบการศึกษาของภูมิภาคนี้ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควรและยังไม่ได้มาตรฐานนักเพราะมีปัญหาที่สำคัญ อาทิ การเรียนแบบเก่าที่ไม่มีการอภิปรายหรือการลงมือปฏิบัติ เน้นวิชากฎหมายและวิชาชีพอื่นที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศไม่เป็นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์สมัยใหม่ วิศวกรรมศาสตร์ และ รัฐประศาสนศาสตร์ ขาดความสนใจการวิจัย การที่บุคลากรครูไม่สนใจการเรียนการสอนเท่าที่ควรเพราะเงินเดือนต่ำด้านห้องสมุดและห้องปฏิบัติการทดลองมีคุณภาพต่ำ ปัญหาเหล่านี้ขัดขวางการพัฒนากำลังคนระดับสูง ซึ่งต้องการมากในสังคมที่กำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ภายหลังจากได้รับเอกราช แต่หลายประเทศก็ยังไม่สามารถปรับระบบการศึกษาของคนให้เหมาะสมก้าวหน้าทันโลกได้อย่างเต็มที่ (ชนิตา รัชพลเมือง, 2524 : 77)

8. นวัตกรรมและการทดลองแบบใหม่ทางการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในอเมริกาได้เริ่มจากการใช้แผนพัฒนาการศึกษาในอเมริกาได้ตั้งแต่ปี ค.ศ.1956 เมื่อมีการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนการศึกษาในที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการระหว่างประเทศอเมริกา (Inter-American Meeting of Ministers of Education) ที่เมืองลิมา ประเทศเปรู หลายประเทศได้เริ่มมีการวางแผนการศึกษาระดับชาติ และเริ่มมีการประมาณความต้องการทางการศึกษา การจัดลำดับความสำคัญทางการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ แต่ขณะนั้นยังมีปัญหาเรื่องข้อมูลบุคลากร ระเบียบสังคม และค่านิยมต่าง ๆ ที่ขัดขวางการเปลี่ยนแปลงจึงมีการวางแผนแบบ "Projectismo" คือ การวางแผนโดยคาดคิดเอาเอง ไม่ได้คำนึงถึงสภาพข้อเท็จจริง หรือปัญหาที่ควรแก้ไขเพื่อให้มีโครงการไปเสนอขอความช่วยเหลือจากองค์การระหว่างประเทศ เช่น USAID, UNESCO และ OAS มีการเปิดอบรมเกี่ยวกับการวางแผนการศึกษาขึ้นที่สถาบันวางแผนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (Institute of Economic and Social Development Planning) ที่เมืองซานติเอโก (Santiago) ประเทศชิลี นับเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นความพยายามที่จะส่งเสริมให้มีการวางแผนการศึกษาที่ถูกต้องและดียิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน อีกทั้งพยายามจัดระบบทางการศึกษาให้ได้มาตรฐานขึ้นด้วย ตั้งแต่นั้นรัฐบาลให้ความสนใจในการวางแผนการศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างความยุติธรรมให้สังคมและการพัฒนาเศรษฐกิจ จุดนั้นนับว่าเป็นก้าวสำคัญทางการศึกษาของอเมริกาได้ นอกจากนี้ยังทำให้มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงบางแห่งในหลายประเทศของอเมริกาได้เริ่มให้ความสนใจที่จะพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษาในชนบท เพื่อวางรากฐานการศึกษาให้มีความต่อเนื่องอันส่งผลถึงกำลังคนที่เหมาะสมจะเข้าเรียนระดับมหาวิทยาลัยในอนาคต (อิธยา โกมลกาญจน, 2525 : 61) นับเป็นความพยายามในการพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้น

9. การปรับปรุงและขยายการศึกษาในชนบท

ประเทศในอเมริกาใต้ได้พยายามพัฒนาเรื่องนี้มานานแล้ว ตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาในชนบท และให้การศึกษาแก่ชุมชนในชนบทโดยทั่วถึง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ในประเทศเม็กซิโก เวเนซุเอลา เปรู อาร์เจนตินา ภายหลังแห่งการปฏิวัติมีคำประกาศของคณะปฏิวัติเกี่ยวกับการปฏิรูปเรื่องที่ดินและโรงเรียน และคำปฏิญาณที่ว่า "การศึกษาเป็นหนทางแห่งการปลดปล่อยทุกข์" ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในชนบทเพื่อให้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นพร้อมทั้งมีการจัดตั้ง "ขบวนการปฏิรูปวัฒนธรรม" (Cultural Reform Movement) โดยคนที่มีความสามารถได้แก่ครูที่มีประสบการณ์และผู้อาวุโสในพื้นที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลให้เป็นกรรมการของทางการดูแลรับผิดชอบสนองความต้องการทางสังคม

การเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษาของชาวชนบท ยังมีการขยายและปรับปรุงการศึกษาในชนบท ได้แก่ เพิ่มปริมาณครูและจำนวน โรงเรียนให้เพียงพอแก่นักเรียน ขบวนการปฏิรูปวัฒนธรรมเข้ามา มีบทบาทในโรงเรียนฝึกหัดครูชนบทและเข้าไปปรับปรุงหลักสูตรการฝึกหัดครูให้เหมาะสมมากขึ้น (ชนิดา รัชต์พลเมือง, 2525 : 60-62)

ในปี ค.ศ. 1961 มีกลุ่มขบวนการปฏิรูปวัฒนธรรมอยู่ 80 แห่ง ทั้งในเมืองและชนบทในประเทศเม็กซิโก เวเนซุเอลา เปรู และอาร์เจนตินา แนวคิดนี้ได้แพร่หลายไปประเทศอื่น ๆ สามารถประเมินความสำเร็จในการพัฒนาชนบทของขบวนการนี้ได้พอควร เช่น การไม่รู้หนังสือลดลงจากร้อยละ 80 เป็นร้อยละ 40 มาตรฐานการดำรงชีวิตและ โอกาสทางสังคมดีขึ้น และขบวนการนี้ยังได้สร้างบทบาทใหม่ของโรงเรียนในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย คือ ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาพื้นที่โรงเรียนนั้นตั้งอยู่

การทดลองที่สำคัญอีกประการหนึ่งเริ่มในระยะแรกของทศวรรษที่ 1930 แต่ได้รับความนิยมาภายหลังนั้นหลายปี คือ โครงการ โรงเรียนประเคราะห์ (Nuclear School หรือในภาษาสเปนว่า nucleos escuelas) ในประเทศโคลัมเบีย กัวเตมาลา และเปรู โดยให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง พยายามที่จะพัฒนาและขยายการศึกษาชนบทภายในวงเงินที่จำกัด แต่ทำให้เต็มที่อยู่ดีที่สุด โดยมีชาวบ้านให้การร่วมมือสนับสนุนช่วยพัฒนาโรงเรียนด้านกำลังคน และกำลังทรัพย์อย่างเต็มที่ รัฐบาลของโบลิเวียและเปรูมองโครงการ โรงเรียนเป็นศูนย์กลางนี้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาชาวอินเดียนพื้นเมืองที่ยังชอบอยู่โดดเดี่ยวเป็นสังคมปิดและเป็นแบบดั้งเดิม ทำให้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ จึงใช้โรงเรียนในชนบทเป็นการพัฒนาแรงจูงใจทางการศึกษาให้ ความรู้และทักษะการทำงานแก่ชาวอินเดียนเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตแบบใหม่ และให้เป็นสังคมเปิดกว้างสู่โลกภายนอกมากขึ้น

การจัดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางนี้ ในแต่ละภาคทั่วมัอเมริกาใต้จะมีศูนย์กลางแห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนศูนย์รวม เป็นแหล่งที่กลุ่มโรงเรียนปกติมี 15-30 โรงเรียนพึ่งพากันด้านอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และคำแนะนำด้านวิชาการ หลักสูตรของโรงเรียนประกอบด้วย สุขศึกษา การสอนภาษาประจำชาติ คณิตศาสตร์ จริยธรรม สังคมศึกษา วิชาการงานเตรียมวิชาชีพ งานฝีมือของท้องถิ่น และการจัดทำฟาร์ม หลักสูตรเหล่านี้จะง่ายกว่าและใช้เวลาสั้นกว่าเรียนในโรงเรียนปกติเพราะมีความพร้อมหลายด้านมากกว่าในโรงเรียนแห่งเดียวที่ต้องสอนทุกวิชา นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาระดับภูมิภาคอีก อาทิ มีการตั้งศูนย์การศึกษาชนบทระหว่างรัฐอเมริกา (Inter - American Rural Education Center) ในเวเนซุเอลา ซึ่งเป็นหน่วยงานทางการศึกษาที่จัดตั้งและสนับสนุน โดยองค์การแห่งรัฐชาติอเมริกา (Organization of American States) วัตถุประสงค์ของศูนย์นี้ คือการพัฒนาด้านการฝึกหัดครู และนิเทศการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท และขยายไปเป็น

ศูนย์รวมของโรงเรียนฝึกหัดครูชนบททั่วทั้งอเมริกาใต้ หน่วยงานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคือศูนย์การศึกษาขั้นมูลฐาน (Fundamental Education Center) ตั้งขึ้นที่ประเทศเม็กซิโก ในปี ค.ศ. 1951 สามารถผลิตผู้นำทางด้านจัดการไม่รู้หนังสือและให้การศึกษาขั้นมูลฐานแก่หลายประเทศตามภูมิภาคต่าง ๆ ในอเมริกากลางและอเมริกาใต้นักศึกษาในศูนย์นี้ได้ทำปฏิบัติการภาคสนามในชุมชนชนบทและพื้นที่ยากจน ประกอบกับการศึกษาภาคทฤษฎี เมื่อจบการศึกษา นักศึกษาสามารถพัฒนาชุมชนได้เพราะมีประสบการณ์ในชนบทและได้ฝึกจัดทำโครงการพัฒนาด้วยพร้อมทั้งความรู้ทางวิชาการ สุขภาพ การเกษตร คหกรรม และนันทนาการ โครงการนี้นับว่าประสบความสำเร็จจึงเกิดมีการปฏิรูปการศึกษาหลายอย่างตามมาในประเทศคิวบา ตั้งแต่ปีค.ศ.1959-1963 การไม่รู้หนังสือลดลง มีการส่งครูอาสาสมัครไปทำหน้าที่สอนในโรงเรียนประถมชนบท มีการจัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาแบบเปิดและขยายมหาวิทยาลัยของรัฐ รวมทั้งปรับปรุงตำราเรียนเพื่อสอดแทรก “ความคิดเห็นแบบปฏิวัติ” (Revolutionary Point of view) คือถ่ายถอดแนวความคิดทางการเมืองแบบใหม่ต้องการปลดปล่อยจากการเป็นอาณานิคม รัฐบาลคิวบาพยายามให้โรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาการเมือง และพยายามจัดการศึกษาให้ตรงกับความต้องการด้านกำลังคนที่จะใช้ในการพัฒนาการเมืองและพัฒนาประเทศ มีการจัดตั้งหน่วยวางแผนการศึกษาขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการนับเป็นก้าวสำคัญที่ปรับปรุงการศึกษาระดับก่อนมหาวิทยาลัยให้ตรงกับความต้องการทางเศรษฐกิจของประเทศ

ด้านนวัตกรรมอื่น ๆ เป็นผลงานขององค์การเอกชนทั้งหลายในประเทศและองค์การระหว่างประเทศ การขยายบริการด้านเกษตรกรรมและคหกรรม รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตและครอบครัววางรากฐานในการพัฒนาประเทศมีหน่วยฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ และขบวนการปฏิรูปวัฒนธรรมแบบเม็กซิโกที่ได้รับการปรับปรุงแล้วเป็นแกนสำคัญในการพัฒนาชนบททั่วทวีปอเมริกาใต้ ผลិតครูที่มีความสามารถเฉพาะทางได้มากและสามารถให้บริการทางด้านโสตทัศนูปกรณ์เพื่อการศึกษาทางไกลขจัดการไม่รู้หนังสือให้ลดลงนับตั้งแต่ทศวรรษ 1965 เป็นต้นมาการรณรงค์เพื่อขจัดการไม่รู้หนังสือ และ โครงการพัฒนาชุมชนในชนบททำได้แพร่หลายในหลายประเทศมีโรงเรียนทางวิทยุ (Radio Phonic) สอนในโคลัมเบีย ประสบผลสำเร็จในการสร้างคนให้รู้หนังสือเพิ่มขึ้น อีกทั้งมีคุณลักษณะของการติดตามความเคลื่อนไหวและข่าวสารบ้านเมืองและการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนมีการผลิตอุปกรณ์เพื่อการสอนและตำราเรียนเสริมนอกหลักสูตรให้ได้ศึกษาค้นคว้ามากขึ้น ความช่วยเหลือครั้งนั้นแสดงว่ารัฐบาลมีอิทธิพลสำคัญในการดำรงรักษาวัฒนธรรมของชาติและพัฒนาการรู้หนังสือในบรรดาผู้ที่ได้รับการศึกษาน้อยรวมทั้งช่วยพัฒนาชนบทไปในตัวพร้อมกัน อย่างไรก็ตามอเมริกาใต้ในภาพรวมมีการพัฒนาไปพร้อม

กันยังต้องการนวัตกรรมทางการศึกษาและการทดลองเพื่อพัฒนาการศึกษาในระดับที่กว้างและสูงขึ้นอีกมาก

10. การริเริ่มโครงการใหม่ในระดับมัธยมศึกษา

มีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ การเปิดหลักสูตรการศึกษาทางสายอาชีพ และเปิดโรงเรียนสอนภาคกลางคืน ตลอดจนจัดการศึกษาแก่เยาวชนและผู้ใหญ่นอกโรงเรียนที่ไม่สามารถเข้าเรียนในระบบโรงเรียนได้ นอกจากนี้ยังมีนโยบายหลักเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสนองชนชั้นสูงอย่างแบบเดิมให้ลดลงด้วย

โรงเรียนมัธยมอาชีพศึกษา ยกเว้น โรงเรียนฝึกหัดครูซึ่งผลิตครู โรงเรียนประถม เป็นโครงการใหม่อีกอย่างหนึ่งในอเมริกาได้ในช่วงระยะปี ค.ศ. 1940 ถึงแม้ว่ามีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ หรือ ILO (International Labor Organization) ให้ความช่วยเหลือด้านการวางแผนเพื่อดำเนินการแก้ปัญหาด้านกำลังคนยังมีอยู่มาก ทั้งนี้เนื่องจากขาดข้อมูลสถิติที่ดี และการติดตามผลของโครงการอย่างสม่ำเสมอทั้งมีความสนใจในอาชีพใหม่ ๆ น้อย ยังนิยมเกษตรกรรมเหมือนเดิม ส่วนการอาชีวศึกษาสำหรับสตรียังคงรูปแบบเดิม คือการเรียนเย็บปักถักร้อย ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำอาหารแต่ก็มีได้นำไปประกอบอาชีพที่ถาวร ได้นอกจากเรียนเป็นงานอดิเรก ดังนั้น โครงการแนะแนวอาชีพจึงเกิดขึ้นเพื่อช่วยในการตัดสินใจเลือกอาชีพ และการจัดหลักสูตรอาชีพตามความต้องการของชุมชน ได้ดีขึ้น

การจัดตั้งองค์การระดับชาติโดยการร่วมมือกับองค์การธุรกิจและอุตสาหกรรม เป็นสิ่งจำเป็นมากเพราะต้องการพัฒนาฝีมือแรงงานให้มากขึ้นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 คือโครงการฝึกหัดและบริการทักษะด้านอุตสาหกรรมแห่งชาติ (National Service of Industrial Apprenticeship หรืออักษรย่อภาษาสเปน (SENAL)) และ โครงการฝึกหัดและบริการด้านพาณิชยกรรมแห่งชาติ (National Service of Commercial Apprenticeship หรืออักษรย่อในภาษาสเปน (SENAC)) เพื่อพัฒนาแรงงานฝีมือทั้งด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศขณะนั้นให้ได้ตามต้องการ แต่สามารถผลิตได้เพียง 1 ใน 4 ของกำลังคนที่ต้องการเท่านั้นความช่วยเหลือทางเทคนิคจากสหรัฐอเมริกาและองค์การสหประชาชาติภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงตลอดจนองค์การกุศลอีกหลายแห่ง ได้ให้ความช่วยเหลือ ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการศึกษาอาชีวะในระดับมัธยมศึกษาอย่างมากในเวลาต่อมาอนจากนั้นยังมีการปฏิรูปทางวิชาการในระดับมัธยมศึกษาเกิดขึ้นที่ ชิชิ ในปี ค.ศ. 1945 นักการศึกษาชิชิจัดตั้งสมาคมคือ Commission for the Graduate Renovation of Secondary Education เมื่อพัฒนาและใช้นวัตกรรมสำหรับปรับปรุงการมัธยมศึกษา ต่อมาพยายามจะเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของโรงเรียน

มัธยมแบบ “liceo” คือ โรงเรียนที่เน้นวิชาการแบบ Grammar School ของยุโรปโดยให้มีการเรียนการสอนด้วยวิธีใหม่ ๆ และลดหลักสูตรวิชาการด้านเนื้อหาแบบเดิม (Classic Content) แต่เพิ่มด้านทักษะและฝึกปฏิบัติงานในบางสาขา อีกทั้งการศึกษาแบบใหม่เน้นที่การเป็นพลเมืองดีของสังคม รู้จักนำความรู้ไปพัฒนาชีวิต ครอบครัว เศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิตของคนให้เหมาะสม คณะกรรมการเสนอแนะว่าการศึกษาควรประกอบด้วย 6 กลุ่มคือ

(พินพา ปีติกุล, 2518 : 20)

- (1) สุขศึกษา
- (2) การศึกษาด้านเศรษฐกิจและอาชีพ
- (3) สุนทรียศึกษา และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- (4) ภาษา การคมนาคมสื่อสาร และการแสดงออก
- (5) วิทยาศาสตร์
- (6) ปรัชญา

โครงการ ปฏิสังขรณ์หรือปรับปรุงการมัธยมศึกษา (Renovation of Secondary Education) ได้เริ่มทำโรงเรียนแบบ liceo ในซิติ ที่ได้เลือกไว้เป็นโรงเรียนตัวอย่างในปี ค.ศ. 1946 เพื่อปรับปรุงการศึกษาให้เป็นแบบใหม่แต่แม้จะมีการวางแผนมาเป็นอย่างดีและมีการระดม นักการศึกษาที่มีความสามารถเข้ามาช่วยทั้งของซิติและสหรัฐอเมริกา โครงการนี้ก็ได้ผลเท่าที่ควรเพราะปรัชญาการศึกษาที่ขัดแย้งกันระหว่างนักการศึกษาของซิติเองเนื่องจากโรงเรียนดังกล่าวตั้งขึ้นเพื่อเน้นวิชาการ ไม่ใช่สายอาชีพมีการวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มต่าง ๆ เช่น คิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จ นักวิชาการระดับสูงเป็นอย่างมากและมีการเมืองเข้ามาแทรก เพราะนักการเมืองส่วนมากจบจากโรงเรียนดังกล่าว เกรงว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงแล้วทำให้โรงเรียนกลายเป็นวิทยาลัยอาชีพไป จึงหยุดยั้ง การเติบโตของโครงการ ถึงแม้ว่าจะล้มเหลวแต่โครงการนี้ก็ยังนำไปใช้ในโรงเรียนประเภทอื่นและทำการทดลองและการวิจัยต่อไปในซิติอีกหลายด้าน

ในปี ค.ศ. 1960 ประเทศในอเมริกาได้หลายประเทศเริ่มที่จะใช้โรงเรียนมัธยมแบบ ประสมในระดับมัธยมต้น ซึ่งมีแนวโน้มว่าเยาวชนส่วนใหญ่นิยมมากกว่าเรียนสายใดสายหนึ่ง อย่างเดียวส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายเปิดการเรียนการสอนที่แยกโรงเรียนสายสามัญกับสายอาชีพ เฉพาะทาง โดยตรงแต่เมื่อเด็กจบมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วจะเห็นแนวทางตามความถนัดและความสนใจของทั้งสายสามัญและสายอาชีพ

11. การปฏิรูปบทบาทหน้าที่ใหม่ของมหาวิทยาลัย

ในระดับมหาวิทยาลัยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกำหนดบทบาทหน้าที่ใหม่ เพื่อจำกัดอำนาจของนักศึกษาที่เคยมีมาและไม่ถูกหน้าที่และเพื่อที่จะได้มีโอกาสสรรหาผู้นำทางการบริหารที่รับผิดชอบมากขึ้น ในประเทศเม็กซิโก อูรุกวัย ชิลี และบราซิลได้มีการจัดสร้างเมืองมหาวิทยาลัยขึ้นในบริเวณชานเมืองมีมหาวิทยาลัยเอกชนใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายแห่งภายใต้การดำเนินงานขององค์การศาสนานิกายต่าง ๆ สามารถผลิตผู้นำได้มากมายตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา

การปรับปรุงประการหนึ่งซึ่งดำเนินการในมหาวิทยาลัย คือ เปิดหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education Course) ให้เป็นวิชาแกนเรียนร่วมกัน พยายามลดแนวการศึกษาที่แยกสาขาเฉพาะด้านลง เพื่อให้ผู้เรียนมีความรอบรู้มากขึ้นแต่มีผู้คัดค้านเรื่องนี้ว่าทำให้วิชาการอ่อนลงอีกเรื่องหนึ่งคือมีความคิดที่จะรวมโรงเรียนฝึกหัดครู เข้ากับมหาวิทยาลัยเพื่อหวังจะยกระดับมาตรฐานวิชาชีพ แต่เดิมบัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยมักไปเป็นครู โรงเรียนมัธยม สอนด้านวิชาการ แต่ผู้จบฝึกหัดครูไปสอนในโรงเรียนประถม เน้นด้านการพัฒนาเด็ก โรงเรียนฝึกหัดครูนั้นแตกต่างกันในปรัชญา จุดมุ่งหมาย วิธีการสอน และแผนการศึกษาจึงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้จบแต่ละสถาบันทั้ง ๆ ที่เป็นวิชาชีพเดียวกัน

ถึงแม้ว่าจำนวนผู้เรียนมหาวิทยาลัยในอเมริกาได้ยังคงนิยมเรียนด้านกฎหมาย อยู่มาก แต่ระยะหลังมาคณะทางด้านสังคมศาสตร์อื่น ๆ ก็มีเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ เกษตรศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีการใช้ห้องปฏิบัติการทดลองและการวิจัยในคณะต่าง ๆ หรือมีสถาบันวิจัยตั้งขึ้น ทำการวิจัยโดยเฉพาะในบางมหาวิทยาลัยให้ความสนใจเฉพาะด้าน และศึกษาปัญหาโดยตรง รวมทั้งมีแนวโน้มจัดตั้งวิทยาลัยเฉพาะทาง (Junior College) ซึ่งเน้นการศึกษาด้านเทคนิควิธีและวิชาชีพบางสาขาเพื่อเพิ่มกำลังคนด้านนี้ด้วย

นโยบายระดับรัฐและระดับภาคในการพัฒนาการศึกษาระดับสูงได้รับการสนับสนุนจากองค์การศาสนาและองค์การกุศลของเอกชน รวมทั้งองค์การสหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศหลายหน่วยงาน ในด้านการส่งผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ การให้ทุนศึกษาต่างประเทศ การแลกเปลี่ยนนักศึกษาและอาจารย์ไปศึกษาคุณภาพมาตรฐาน ให้ยืมเงินเพื่อสร้างห้องสมุด ห้องปฏิบัติการทดลอง การแปลและการพิมพ์ตำราเรียน ตลอดจนความช่วยเหลือในการทำวิจัย เป็นต้น จากการรับความช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนภายในประเทศแต่ละประเทศมีโครงการพัฒนาประเทศหลายโครงการทำให้ต้องกู้เงินจากต่างประเทศโดยเฉพาะมหาอำนาจที่แข่งขันกันในช่วงสงครามเย็นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบเป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้จึง

ทำให้ภูมิภาคละตินอเมริกาเป็นประเทศที่มีหนี้มากมาจนถึงปัจจุบัน ส่งผลต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจโดยรวม (Benjamin Keen, 1980 : 55)

สรุปได้ว่าประเทศต่าง ๆ ในอเมริกาใต้ได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมามีจุดมุ่งหมาย 4 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. ยกกระดับสถาบันการศึกษาทุกระดับให้มีมาตรฐานเพื่อพัฒนาคนให้พ้นจากการเป็นประเทศด้อยพัฒนา
2. ต่อต้านอิทธิพลของต่างชาติที่เคยครอบงำมาจากระบบอาณานิคมและมหาอำนาจใหม่ที่เข้ามาทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม
3. สร้างโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ให้ตอบสนองพื้นฐานทางวัฒนธรรมและระเบียบสังคมใหม่
4. เสริมสร้างเอกลักษณ์ประจำชาติของแต่ละประเทศให้มีความโดดเด่นขึ้นกว่าเดิม

การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางสังคมในอเมริกาใต้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว นอกจากนี้ ยังเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลง มักออกมาในรูปการปฏิวัติ เป็นต้นว่าการปฏิวัติในเม็กซิโก การปฏิวัติโดยลัทธิชาตินิยมในโบลิเวีย หรือ การปฏิวัติในกัวเตมาลา คิวบา เปรู ชิลี อาร์เจนตินา เวเนซุเอลา ทั้งนี้เนื่องจากความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง การขาดประสบการณ์ในการปกครองตนเองตั้งแต่สมัยอาณานิคม รวมทั้งขาดความเข้าใจในวิธีการปกครองแบบใหม่ด้วย (Smith T. Lynn, 1970 : 80)

การปฏิวัติเหล่านี้มีผลสะท้อนให้เห็นถึงสาเหตุจากความไม่ได้มาตรฐานทางการศึกษา การไม่รู้หนังสือและผลกระทบของการไม่รู้หนังสือ อันเป็นผลมาจากการแบ่งแยกทางสังคมและเผ่าพันธุ์ในทุกระดับการศึกษา การแบ่งแยกทางสังคมนี้ทำให้อัตราการสอบตกสูง ในปี ค.ศ. 1965 มีนักเรียนในโรงเรียนประถมร้อยละ 38 อยู่ในชั้นปีที่ 1 ในจำนวนนี้มีเพียงร้อยละ 8 ที่ได้เลื่อนไปชั้นสุดท้ายของระดับประถม นอกจากนี้การประถมศึกษายังประสบปัญหาการขาดเรียนหรือออกจากโรงเรียนกลางคันของเด็ก เนื่องจากการที่ประชากรอยู่กระจ่ายกันมากเกินไปเกินระดับความสามารถในการจัดการศึกษาให้ครอบคลุมได้ โดยเฉพาะในชนบทที่มีประชากรที่ดำรงชีวิตด้วยเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม รวมทั้งยังมีวัฒนธรรมของชนเผ่าเดิมยึดถือกันอยู่ โดยเฉพาะแล้วทวีปอเมริกาใต้มีแรงงานในภาคเกษตรกรรมร้อยละ 41.6 ดังนั้นปัญหาความยากจนและการไม่รู้หนังสือจึงยังคงมีอยู่อีกมาก

12. ปัญหาด้านภาษาและวัฒนธรรมกับการจัดการศึกษา

ในอเมริกาใต้ตลอดจนอเมริกากลางหรือกลุ่มละตินอเมริกาทั้งหมดมักมีปัญหาสำคัญอันเป็นพื้นฐานของประชากร คือ ความหลากหลายเผ่าพันธุ์ ภาษาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะภาษาซึ่งมีความสำคัญเบื้องต้นสำหรับเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการศึกษาตลอดจนการสื่อสารและการรวมชาติในละตินอเมริกานั้นมีภาษายุโรปอยู่สามภาษาที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง ฝรั่งเศสเป็นภาษาทางการของไฮติ เพราะประเทศนี้ได้ถูกปกครองโดยพ่อค้าชาวฝรั่งเศสและทหารฝรั่งเศสมาเป็นเวลาเกือบ 300 ปี คนที่ได้รับการศึกษาราวสองสามพันคนพูดฝรั่งเศสได้อย่างดี ชาวพื้นเมืองบางคนสามารถอ่านและพูดภาษาฝรั่งเศสปนกับสำเนียงนิโกรได้ บราซิลพูดภาษาโปรตุเกส ทั้งนี้เพราะเป็นอาณานิคมที่อยู่ในการปกครองของบราซิลถึง 300 ปี แต่ภาษาโปรตุเกสที่พูดกันในบราซิลนั้นมีสำเนียงปนกับอินเดียและนิโกรอยู่บ้าง นอกนั้นในอาณานิคมอื่น ๆ อีก 18 แห่งใช้ภาษาสเปนเป็นภาษาราชการ แต่ภาษาสเปนในแต่ละประเทศย่อมผิดเพี้ยนกันไปอีก เช่น ในโคลัมเบียภาษาสเปนที่ใช้ใกล้เคียงกับภาษาสเปนในประเทศสเปนส่วนนักศึกษาซึ่งเรียกกันว่า แคลสตีเลียน (Castilian) ในชิลีพูดสเปนกันห้วน ๆ และเร็ว ในอาร์เจนตินาพูดภาษาสเปนแต่ใกล้เคียงกับภาษาอิตาเลียน ในสุรินัมหรือซูรินาเมพูดภาษาดัตช์ เป็นต้น

แม้ชนพื้นเมืองเป็นอินเดียแดง แต่ก็ยังมีหลายเผ่าแต่ละเผ่ามีภาษา และวัฒนธรรมต่างกันอย่างชัดเจน ภาษาราชการในอเมริกาใต้มีลักษณะแตกต่างกันแล้วแต่เผ่าไม่เหมือนกันในเม็กซิโกและอเมริกากลางมีชาวอินเดียแดงหลายล้านคนพูดภาษานาฮัว (Nahua) ซึ่งมีอยู่หลายสาขา ภาษาของพวกเขาแยกเป็นสาขาหนึ่งของภาษานาฮัว อินเดียแดงหลายล้านคนในเอกวาดอร์ โบลิเวีย และเปรู พูดภาษาคีชัว (Quechua) เป็นภาษาทางการของเผ่าอินคา ส่วนภาษาไอมาวา (Aymava) เป็นภาษาของพวกอินคาก่อนที่สเปนเข้าปกครอง ภาษานี้ยังมีชาวอินเดียบนที่ราบสูงเปรู และโบลิเวียรอบ ๆ ทะเลสาบติตคาคา (Titicaca lake) พูดกันอยู่ประมาณล้านคน

ภาษาชิบชา (Chibcha) เป็นภาษาของพวกอินเดียแดงหลายกลุ่มพูดกันอยู่ในโคลัมเบีย ภาษาอาราวัก (Arawak) และคาริบ (Carib) ยังใช้พูดกันอยู่ในกลุ่มอินเดียแดง ประมาณ 80 เผ่า ในโคลัมเบีย เอกวาดอร์และเวเนซุเอลา ส่วนชาวอินเดียแดงในบราซิลและปารากวัยที่อาศัยอยู่บริเวณที่ราบต่ำพูดภาษาทูปิ - การานี (Tupi - Guarani) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาให้ได้ครอบคลุมทุกพื้นที่จึงเป็นไปได้ยาก

การที่อเมริกาใต้และอเมริกากลางถูกขนานนามว่า ละตินอเมริกา ก็เพราะประเทศต่าง ๆ ในส่วนนี้ของโลกพูดภาษาละตินและรับวัฒนธรรมจากยุโรปได้คือสเปนกับ โปรตุเกสและฝรั่งเศส ซึ่งมีรากภาษามาจากภาษาละติน

ภาษาละตินนั้นเดิมทีเดียวเป็นภาษาที่ใช้พูดกันในตอนกลางของประเทศอิตาลีคือพวกชาวละติน (The Latins) ตั้งแต่ในยุคโรมันแล้ว ต่อมาภาษาละตินได้กระจายไปทั่วยุโรปตะวันตก พวกโรมันสมัยโบราณใช้ภาษาละติน เพื่อพวกโรมันมาพิชิตฝรั่งเศส ภาษาละตินก็ตามพวกโรมันเข้ามา เมื่อซีซาร์ได้เข้ามาพิชิตพวกกอล (Gaul) ก็พบว่ามีคนใช้ภาษาเซลติก (Celtic Language) กันอยู่ ไม่นานนักภาษาละติน ก็เข้ามาแทนที่ภาษาพื้นเมือง

ภาษาละตินนี้ได้เริ่มใช้กันตั้งแต่ 240 ปีก่อนคริสตกาล นักภาษาศาสตร์กล่าวว่า ภาษาละตินเป็นแขนงหนึ่งของภาษาตระกูล อินโด-ยูโรเปียน หรือภาษาอารยัน ส่วนตัวอักษรและการอ่านออกเสียงนั้น ภาษาละตินได้มาจากภาษากรีก พวกอาณาจักรกรีกเข้ามาตั้งหลักแหล่งในตอนใต้ของอิตาลีและได้นำตัวอักษรมาเผยแพร่ด้วย แต่ตัวอักษรของละติน มีเพียง 23 ตัว ไม่มีตัว j, u และ w เหมือนในภาษาอังกฤษ

ภาษาละตินเป็นภาษากลุ่มใหญ่ที่ใช้พูดอยู่ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ สเปน โปรตุเกส ฝรั่งเศส อิตาลี และโรมาเนีย สำหรับในอเมริกาใต้และอเมริกากลางประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของสเปน ก็พูดและใช้ภาษาสเปนเป็นภาษาราชการ เช่น อาร์เจนตินา โบลิเวีย ชิลี โคลัมเบีย คอสตาริกา คิวบา สาธารณรัฐโดมินิกัน เอกวาดอร์ เอลซัลวาดอร์ กัวเตมาลา ฮอนดูรัส เม็กซิโก นิคารากัว ปานามา ปารากวัย เปรู อุรุกวัย และเวเนซุเอลา ส่วนบราซิล พูดภาษาโปรตุเกส และไฮติ พูดภาษาฝรั่งเศส ซึ่งแสดงถึงรากฐานในอดีตมาจากความแตกต่างทางภาษานี้เอง ทำให้จัดการศึกษาได้ยากอีกทั้งชนเผ่าอินเดียนก็ยังมิวัฒนธรรมของตนเองไม่ยอมรับวัฒนธรรมของชาวยุโรปง่าย ๆ ทำให้การศึกษาจำกัดอยู่แต่ในตัวเมืองเท่านั้น จริง ๆ แล้วสเปนได้วางรากฐานการศึกษาให้แก่อเมริกาได้หลายแห่ง โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา (เชดชาย เหล่าหู้, 2524 : 68)

มหาวิทยาลัยแห่งแรกในโลกใหม่นี้คือ มหาวิทยาลัย ซานโต โทมัส เดอ อาควิโน (Santo Thomas de Aquino) ซึ่งได้สร้างขึ้นในปี ค.ศ.1538 ที่เมืองซานโต โดมิงโก ในสาธารณรัฐโดมินิกัน ต่อมา ในปี ค.ศ. 1551 มหาวิทยาลัยซานมาคอส ได้เปิดทำการสอนขึ้นในกรุงลิมาประเทศเปรู และอีกสองปีต่อมามหาวิทยาลัยแห่งชาติแห่งเม็กซิโก (National University of Mexico) ก็ได้เปิดขึ้นในเม็กซิโกซิตี หลังจากนั้นก็มีมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เปิดขึ้นอีกในปี ค.ศ.1636 อันเป็นปีที่วิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard College) ได้เพิ่งเปิดขึ้นในแมซซาชูเซตส์ (Massachusetts) สหรัฐอเมริกาแห่งเดียวนั้นสเปนก็คุยได้ว่าในอาณานิคมเขามีมหาวิทยาลัยถึง 5 แห่งแล้ว ซึ่งมีก่อนที่อังกฤษไปตั้งในอเมริกาเหนืออีก ในตอนต้น ๆ มหาวิทยาลัยเหล่านี้อยู่ในความควบคุมของศาสนจักร เนื้อหาวิชาที่สอนเป็นเรื่องของศาสนา แต่เมื่ออาณานิคมเหล่านี้เป็นอิสระแล้ว จึงได้มีการขยายสาขาเพิ่มสอนวิชาอื่น ๆ มากขึ้น

มหาวิทยาลัยในละตินอเมริกาต่างจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาอยู่สองประการ คือ ในละตินอเมริกาวิทยาลัยไม่มีวิทยาเขต (Campus) และไม่เน้นการศึกษา นักศึกษาในมหาวิทยาลัยละตินอเมริกามีความสนใจในกิจการของบ้านเมืองทั้งในประเทศของตนเองและต่างประเทศมากกว่านักศึกษาในมหาวิทยาลัยสหรัฐ เวลาเรียนในชั้นและภาคการเรียนยาวกว่า แต่การเข้าเรียนในห้องเรียนไม่บังคับมากนัก อาจารย์ในมหาวิทยาลัยใช้เวลาส่วนหนึ่งในการสอน และใช้เวลาอื่น ๆ ทำงานส่วนตัวของตนเอง การเรียนนั้นไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนเพราะมหาวิทยาลัยส่วนมากอยู่ในการควบคุมของรัฐ

การศึกษาชั้นมัธยมและชั้นประถมในตอนแรกไม่มีความเคลื่อนไหวมากนักเพราะในตอนแรกประสบปัญหาเรื่องภาษาและวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ แต่ได้ก้าวหน้ารวดเร็วขึ้นในราวปี ค.ศ.1900 อูรุกวัยเป็นผู้นำในการปฏิรูประบบการศึกษาชั้นมัธยมในปี ค.ศ.1912 ต่อมาประเทศอื่น ๆ ก็ ปฏิรูปตาม เช่น ประเทศโบลิเวีย บราซิล โคลัมเบีย คอสตาริกา คิวบา เอกวาดอร์ และเม็กซิโก ในอาร์เจนตินา และอูรุกวัยได้มีการเปิดโรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น เพื่อเป็น โอกาสทางการศึกษาให้กว้างขวางมากขึ้น

ปัญหาสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือการศึกษาวิชาเกษตรกรรม สำหรับผู้มีชีวิตอยู่กับไร่นา ในต้นปี ค.ศ. 1895 เอกวาดอร์ได้เริ่ม โครงการศึกษาในชนบท และการศึกษาสำหรับอินเดียน โบลิเวีย คิวบา เวเนซุเอลา และประเทศอื่น ๆ ยอมรับความคิดในการจัดตั้ง คณะกรรมการชนบท (Rural mission) ซึ่งเม็กซิโกได้ทำการทดลองขึ้นก่อนในปี ค.ศ.1923 ภายใต้โครงการนี้ เขาส่งครูรุ่นใหม่ไปยังท้องถิ่นกันดารเพื่อให้มีประสบการณ์กับชุมชน ทำให้ชุมชนต่าง ๆ ดันตัวที่จะคิดหาทางช่วยพัฒนาการศึกษาในถิ่นนั้น ๆ อาร์เจนตินาและโคลัมเบียได้เริ่ม โครงการโรงเรียนเคลื่อนที่ (Travelling Schools) การเรียนทางไปรษณีย์ (Corresponding Course) เป็นวิธีแก้ปัญหาเกี่ยวกับท้องถิ่นกันดารและความลำบากในการคมนาคมทำให้คนรู้หนังสือเพิ่มขึ้น อาร์เจนตินาได้ใช้เงินมากกว่าหนึ่งในสี่ของงบประมาณแผ่นดินเพื่อการศึกษา ซิลี คิวบา และกัวเตมาลาได้แบ่งงบประมาณแผ่นดินร้อยละ 15 เพื่อการศึกษา คอสตาริกาเมื่อปฏิรูปการศึกษาแล้วภูมิใจว่าเขามีครูมากกว่าทหารทำให้ภาพลักษณ์ประเทศดีขึ้น

นอกจากมหาวิทยาลัยและ โรงเรียนของรัฐแล้ว อเมริกาได้ยังมีสถาบันของเอกชนอีกมากมาย รวมทั้งโรงเรียนทางศาสนานิกายโรมันคาทอลิกและ โปรเตสแตนต์ โรงเรียนสำหรับนักเรียนต่างชาติที่พำนักอยู่ภายในประเทศก็มีจัดขึ้นเพื่อสอนเด็กเหล่านี้ด้วยเหมือนกัน

ผู้นำสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาคือ โดมิงโก ฟอสติโน ซาร์เมนโต (Domingo Faustino Sarmiento) ซึ่งเป็นประธานาธิบดีของอาร์เจนตินาอยู่ตั้งแต่ปี ค.ศ.1868 ถึงปี 1874 ท่านผู้

นี้ได้ไปเยี่ยมสหรัฐอเมริกา แล้วเกิดความประทับใจในความสามารถของประชากรที่อ่านออกเขียนได้อย่างกว้างขวางของคนอเมริกา ท่านเลซจิ้งครุสตรี้จากสหรัฐมาวางรากฐานระบบการศึกษาในอาร์เจนตินาแล้วพัฒนาขึ้น เป็นระบบการศึกษาแบบใหม่ตามอย่างสหรัฐอเมริกา อีกทั้งท่านมีความคิดว่ารากฐานที่สเปนวางไว้ขณะปกครองนั้น ไม่เหมาะสมกับการพัฒนาบุคลากรในยุคต่อมาเพราะในยุคแรกจำกัดคนเรียนแต่ชนชั้นสูง และประชากรทั่วไปไม่ได้โอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีมาตรฐาน จึงพยายามหาแนวทางพัฒนาการศึกษาให้มีลักษณะเฉพาะของตนเอง เมื่อพิจารณาประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของเมืองก็พบว่าเมืองหลายเมืองในอเมริกาได้มีอายุเก่าแก่กว่าเมืองในสหรัฐอเมริกา เช่น คิโต (Quito) ในเอกวาดอร์ สร้างในปี ค.ศ. 1534 ลิมาในเปรู สถาปนาในปี ค.ศ. 1535 ออลินดา (Olinda) ในบราซิล ก็ได้ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1537 โบโกตาในโคลัมเบีย สร้างในปี ค.ศ. 1538 ซานติอาโกในชิลี สร้างในปี ค.ศ. 1541 ลาปาซโนในโบลิเวีย สร้างในปี ค.ศ. 1548 และเซาเปาโลในบราซิลสร้างในปี ค.ศ. 1554 จึงมีความคิดว่าอเมริกาได้ควรพัฒนาไปได้มากกว่าอเมริกาเหนือเทียบกับมิติของเวลาในประวัติศาสตร์

เมื่ออเมริกาได้เริ่มเป็นประเทศและอิทธิพลคาทอลิกใหม่แห่งอเมริกาได้ค่อยเติบโตขึ้น ต่างก็พากันเริ่มรู้สึกไม่พอใจการปกครองของสเปนที่อยู่ใต้อาณานิคมในอเมริกาได้ต่างเริ่มดิ้นรนให้หลุดจากการปกครองของสเปนออกมาทีละแห่งสองแห่ง ฟรานซิสโก มิแรนดา (Francisco Miranda) เป็นบุคคลแรกที่ดิ้นรนเพื่อปลดปล่อยเวเนซุเอลา จากสเปนในปี ค.ศ. 1810 แต่ทำไม่สำเร็จ ซิมอน โบลิบาร์ (Simon Bolivar) ดำเนินการต่อมาโดยได้รับความร่วมมือจาก โฮเซ เดอ ซาน มาร์ติน (Jose de san martin) ช่วยขับไล่พวกสเปนออกจากอาร์เจนตินา ชิลี และ เปรู ซึ่งในที่สุดสเปนก็รับรองความเป็นเอกราชของอาณานิคมเหล่านี้ในปี ค.ศ. 1826 บราซิลหลุดออกจากโปรตุเกสในปี ค.ศ. 1822 และได้เป็นสาธารณรัฐในปี ค.ศ. 1889 (กุศล สุจรรยา, 2530 : 30) และได้พัฒนาการศึกษาของตนต่อมา

13. ประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศบราซิล : อิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อการศึกษา

กล่าวกันว่าสถานภาพทางการเมืองของประเทศในกลุ่มละตินอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นเม็กซิโก อเมริกากลางและอเมริกาใต้ในทุกประเทศยังไม่มีเสถียรภาพเท่าที่ควร ดังที่ทราบกันอยู่เสมอว่ามักมีการก่อปฏิวัติ รัฐประหาร การเดินขบวน ก่อความไม่สงบสุขของกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ทั้งนี้สาเหตุเนื่องมาจากประชากรที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์และวัฒนธรรมที่ไม่สามารถรวมกัน ได้กันเป็นหนึ่งเดียวประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการปกครองระบอบอาณานิคมของชาวยุโรปที่เข้าไปปกครองภูมิภาคนี้แล้วก่อให้เกิดความแตกแยกจนไม่สามารถรวมกัน ได้ ซึ่งเป็นผลดีต่อเมืองแม่ เพราะป้องกันการรวมตัวกันแล้ว

นำไปสู่การแข็งเมือง แยกตัวเป็นอิสระ แต่เป็นผลเสียในระยะยาว สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เพราะ เมื่อได้รับเอกราชแล้ว ก็ยังคงปรากฏว่ามีการแตกแยกเป็นหลายกลุ่ม หลายเผ่าพันธุ์เหมือนเดิม จนไม่สามารถสร้างความเป็นเอกภาพให้แก่ประเทศได้ อีกเหตุผลหนึ่งที่ประกอบกันคือ เมืองแม่ขณะปกครองอาณานิคมมิได้วางพื้นฐานเพื่อให้ชาวอาณานิคม ได้ปกครองตนเองอย่างแท้จริง เพราะเกรงเป็นอันตรายต่อตนเองในการเรียกร้องเอกราชประการหนึ่งและอีกประการหนึ่ง ก็คือ ยังไม่มีความคิดที่จะให้เอกราชนั่นเอง ยังต้องการปกครอง ไปเรื่อย ๆ เพื่อตัดดวงผลประโยชน์ให้กับเมืองแม่ต่อไป ผลก็คือทำให้ชาวอาณานิคม ไม่มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการเมืองของตนเองได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมโดยตรง จากประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่า การเมืองมีอิทธิพลต่อการศึกษาในแต่ละประเทศเป็นอันมาก ตั้งแต่ยุคเป็นอาณานิคมจนถึงยุคเอกราช ตัวอย่างในเรื่องนี้ สามารถศึกษาได้จากประวัติศาสตร์การศึกษาของประเทศบราซิล ซึ่งเป็นประเทศเดียวในอเมริกาใต้ที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของโปรตุเกส ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ เกือบทั้งหมดในทวีปตกอยู่ภายใต้การปกครองของสเปน ทั้งนี้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างกันเรื่องแบ่งเขตการปกครองดินแดนในโลกใหม่

บราซิลเป็นประเทศใหญ่ที่สุดในทวีปอเมริกาใต้ มีขนาดเกือบเท่ากับสหรัฐอเมริกาและตกเป็นอาณานิคมของโปรตุเกส ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1500 แต่โปรตุเกสไม่ได้เอาใจใส่เท่าที่ควรยังคงให้ชาวบราซิลปกครองตนเองตามระบบดั้งเดิมของชนเผ่าที่เคยเป็นอยู่ การศึกษาซึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองจึงได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมาไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อเพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ ให้คงอยู่โดยเฉพาะชาวอินเดียนแถบลุ่มแม่น้ำแอมะซอนที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นป่าดงดิบ ร้อนชื้น ชาวโปรตุเกสซึ่งไม่คุ้นเคยกับภูมิอากาศจึงไม่ให้ความสนใจเข้าไปพัฒนาเท่าที่ควร ชาวพื้นเมืองจึงมีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อโปรตุเกสเข้าปกครองบราซิลได้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้น โดยคณะนักบวชเพื่อสอนศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและเผยแผ่ศาสนาอันเป็นจุดมุ่งหมายหลัก โรงเรียนที่สร้างขึ้นจึงเป็นโรงเรียนวัดตั้งขึ้นบริเวณเดียวกับโบสถ์ของคณะบาทหลวงและมิชชันนารี แต่โรงเรียนวัดเหล่านี้ตั้งขึ้นอยู่ในเมืองใหญ่นั้น เช่น เมืองบราซิลเลีย ริโอเดอจาเนโร เซาเปาโล ผู้เรียนก็เป็นลูกหลานของชนชั้นผู้ปกครองเท่านั้น ชนพื้นเมืองไม่มีโอกาสเลย ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมในสังคมตั้งแต่นั้น นอกจากลูกหลานของชนชั้นปกครองแล้ว ลูกหลานพ่อค้าที่มีฐานะดี และลูกผสมระหว่างบราซิลกับโปรตุเกสเท่านั้นที่มีโอกาสเข้าเรียนและเป็นการเรียนเพื่อส่งไปเรียนต่อที่ประเทศโปรตุเกสในโรงเรียนจึงสอนเป็นภาษาโปรตุเกสในเวลาต่อมาเมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้น คือชาวโปรตุเกสอพยพมาตั้งถิ่นฐานและมีลูกหลานเป็นชาวโปรตุเกส โฟ้นทะเลในบราซิลกับลูกชน

ชั้นปกครองที่เกิดในบราซิลและลูกครึ่งบางส่วนที่มีเลือดผสม โปรตุเกสเป็นกลุ่มชนชั้นสูงในสังคม มีโอกาสเข้าเรียนใน โรงเรียนแบบใหม่ซึ่งเปิดสอนมากขึ้นนอกเหนือจากโรงเรียนวัดที่มีอยู่เดิม โรงเรียนหลายแห่งนำหลักสูตร แบบเรียน ระบบการจัดการและคณาจารย์มาจากโปรตุเกส เปิดสอนในบราซิล โดยเฉพาะตามเมืองใหญ่ เพื่อเตรียมผู้เรียนเป็นชนชั้นปกครองในอนาคต เรียนเป็นภาษาโปรตุเกสและจบแล้ว ไปศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยในโปรตุเกส โดยตรง

เมื่อได้รับเอกราชแล้วบราซิล ได้มีการวางระบบเพื่อพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง พยายามพัฒนาคนบราซิลขึ้นมาทำหน้าที่ในการบริหารประเทศแทนคน โปรตุเกส ในระยะแรกยังขาดแคลนกำลังคน ก็ได้ลูกหลานชนชั้นที่ได้รับการวางตัวจากโปรตุเกส ซึ่งได้รับการศึกษาอย่างดีมาจากเมืองแม่เข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการวางรากฐานพัฒนาการศึกษาและ พัฒนาด้านต่าง ๆ ของประเทศ แต่ในขณะนั้นก็เกิดความขัดแย้งกันเองภายในประเทศเรื่องการขึ้นสู่ตำแหน่งบริหารประเทศ รวมทั้งมีปัญหาขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะกับอาร์เจนตินา เกี่ยวกับดินแดนที่เป็นประเทศอูรุกวัย ขณะนั้นซึ่งตั้งอยู่ระหว่างอาร์เจนตินากับบราซิล เป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ปากแม่น้ำริโอ เดอลาปลาตา ซึ่งอุดมสมบูรณ์ เป็นสงครามที่ใช้เวลานานตั้งแต่ปี ค.ศ.1850-1870 จึงยังมีได้ปรับปรุงการศึกษาทำให้การศึกษายังคงใช้ระบบที่ โปรตุเกสวางรากฐานเหมือนเดิม

เมื่อเป็นเช่นนั้นศาสนาจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคนและเป็นสถาบันหลักในการให้ การศึกษาแก่ชาวบราซิลขณะนั้น นักบวชในคริสตศาสนานิกาย โรมันคาทอลิกส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ ได้รับการศึกษาอย่างดีจากยุโรป จึงช่วยพัฒนาการศึกษาของบราซิล โดยอาศัย โบสส์เป็นสถานที่เรียน ในปี ค.ศ.1850 ยังมีผู้ไม่รู้หนังสืออีกเป็นจำนวนมากในบราซิล โดยเฉพาะชาวชนบท คณะนักบวช ได้ช่วยกันสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษาให้แก่บราซิลขณะนั้นพอควร มีโรงเรียนเพิ่มขึ้น แม้ว่า สอนศาสนาเป็นหลักแต่ก็มีวิชาการแขนงอื่นสอดแทรกด้วยทำให้คนรู้หนังสือมากขึ้น มีการสร้าง หอสมุด สถาบันวิจิตรศิลป์ สวนพฤกษศาสตร์ แต่ยังไม่มิมหาวิทยาลัย มีนักวิชาการที่จบจากโปรตุเกสเป็นลูกผสมกลับมาพัฒนาด้วย ได้แก่ มาร์ควิส เดอิตันเฮน (Marquis de Itanha) วิสเคาน์ เดอริโอ Branco (Viscount de Rio Branco) และนาบูโก เดอ อารูโฮ (Nabugo de Arojo) ช่วยขยาย โรงเรียนออกไปได้หลายพื้นที่ โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกลตัวเมือง (มาดยา อิงคนารณ, 2530 : 60)

แม้ในภาพรวมแล้วสำหรับขณะนั้นกล่าวได้ว่าระบบการศึกษาของบราซิล ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร อันมีสาเหตุหลายประการ อาทิ ความไม่สนใจอย่างจริงจังของโปรตุเกสขณะปกครองบราซิล ไม่ได้พัฒนาการศึกษาโดยตรงนอกจากบทบาททางการศึกษาของคณะนักบวชจำนวนหนึ่งเท่านั้น ประกอบกับความยากจนและความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม อาศัยธรรมชาติเป็นหลักของ

ชนพื้นเมือง อีกทั้งอาณาเขตของประเทศกว้างขวางและภูมิประเทศเป็นป่าดงดิบอยู่มาก ทำให้การติดต่อคมนาคมถึงกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ เป็นไปด้วยความยากลำบาก นอกจากนี้นโยบายผู้ปกครองบราซิล ซึ่งขณะนั้นยังเป็นระบบกษัตริย์คือจักรพรรดิเปโดรที่ 1 (King Pedro I ค.ศ. 1798-1834) และขุนนางที่ปกครองประเทศด้วยระบอบศักดินา ยังต้องอาศัยแรงงานทาสและชนพื้นเมืองในการเกษตรกรรมอยู่มาก หากให้การศึกษากองจะปกครองยากขึ้นและขาดแรงงานสำคัญไป ในที่ประชุมร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. 1823 เคยได้อภิปรายกันเกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนของประเทศและที่ประชุมลงมติให้รัฐจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาขึ้นในทุกหมู่บ้าน และระดับมัธยมศึกษาในทุกรัฐแต่จักรพรรดิเปโดรที่ 1 มิได้อนุมัติให้ดำเนินการอย่างเต็มที่นักทำให้การศึกษาพัฒนาไปอย่างช้า ๆ และไม่ทั่วถึงไปทุกพื้นที่ที่ทำไปได้บ้างเพราะมีคณบดีกบฏและผู้จบการศึกษาจากยุโรปรุ่นใหม่ช่วยขยายงานไปบ้างเล็กน้อย

ครั้นถึงรัชสมัยของจักรพรรดิเปโดรที่ 2 (ค.ศ. 1825-1891) พระองค์เป็นกษัตริย์ที่สนพระทัยด้านการศึกษามาก เคยตรัสว่า “ถ้าไม่ต้องเป็นกษัตริย์แล้วพระองค์จะเป็นครู” ดังนั้นในรัชสมัยของพระองค์ การศึกษาของบราซิลขยายไปได้อย่างมากทุกระดับ เช่น ในปี ค.ศ. 1827 มีสถานศึกษาด้านกฎหมายเกิดขึ้น 2 แห่งในเปอร์นัมบูโกและเซาเปาโลในระหว่าง ค.ศ. 1830-1840 มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาเกิดขึ้น 3 แห่ง ในปี ค.ศ. 1838 มีโรงเรียนมัธยมศึกษาเกิดขึ้นในเมืองใหญ่ เช่น บราซิลเลีย ริโอ เดอจาเนโร ในปี ค.ศ. 1847 มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาทางวิศวกรรมศาสตร์เกิดขึ้นที่เมืองริโอ เดอจาเนโร และในปี ค.ศ. 1856 มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาด้านเหมืองแร่ขึ้น 1 แห่ง ที่มินัสเซอเรส นอกจากนี้งบประมาณด้านการศึกษา ก็มีเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งพระองค์ทรงจัดสรรรายจ่ายบางด้านที่ไม่จำเป็นแล้วนำส่วนนี้ไปให้กับการศึกษาด้วย เช่น มีข้าราชการและประชาชนจำนวนมากต้องการสร้างอนุสาวรีย์ให้พระองค์เมื่อครั้งเสด็จกลับจากทำสงครามกับปารากวัยและได้ชัยชนะในปี ค.ศ. 1841 พระองค์ทรงทักท้วงและขอให้นำเงินบริจาคดังกล่าวไปรวมกับงบประมาณเพื่อสร้างโรงเรียนขึ้นในชนบทแทน

กล่าวโดยรวมได้ว่าการศึกษาในสมัยของพระองค์พัฒนาไปได้มากกว่าสมัยอื่น แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จดังที่ตั้งจุดประสงค์ไว้นัก ในปี ค.ศ. 1889 มีเด็กชาวบราซิลเพียงร้อยละ 5.6 ของประชากรทั้งหมดที่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ส่วนการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย แม้มีการเปิดสอนในสาขาแพทยศาสตร์ นิติศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ แต่ยังไม่มียุโรปที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับเหมือนมหาวิทยาลัยในประเทศที่เป็นอาณานิคมของ

สเปนในสมัยเดียวกันมหาวิทยาลัยในบราซิลมีอยู่เพียงไม่กี่แห่งตามเมืองใหญ่ โอกาสของผู้เข้าศึกษามักเป็นผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงยังไม่มีโอกาสศึกษาต่อระดับสูง แม้แต่การเข้าไปนั่งฟังบรรยาย ต้องได้รับอนุญาตเป็นพิเศษจากองค์จักรพรรดิเสียก่อน นับเป็นการจำกัดสิทธิมาก อีกทั้งประชาชนในชนบทและชาวพื้นเมืองก็ได้รับโอกาสน้อยมากเช่นกัน

สำหรับจักรพรรดิเปโดรที่ 2 พระองค์ได้รับการยอมรับและเทอดพระนามว่าเป็นกษัตริย์นักการศึกษาและนักกวีพระองค์หนึ่ง ทรงสนพระทัยในวิชาการหลายแขนง เช่น ชีววิทยา คาราศาสตร์ ฟิสิกส์ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์และปรัชญา ทรงส่งเสริมให้ชาวบราซิลโดยเฉพาะข้าราชการและขุนนางใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ทรงสนับสนุนนักปราชญ์ราชบัณฑิตให้แต่งตำราและแปลผลงานของนักวิชาการต่างชาติเป็นภาษาโปรตุเกสเพื่อใช้กันในประเทศบราซิล ทรงโปรดให้บันทึกเรื่องราวของบราซิลไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อใช้ในการศึกษา นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระองค์ได้ทรงเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติทั้งในยุโรปและอเมริกาหลายครั้ง ทำให้ชื่อเสียงของบราซิลเป็นที่รู้จักมากขึ้นและเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาบราซิลต่อมา (อัชยา โกมลกาญจน, 2525 : 50 และ 58)

เมื่อจักรพรรดิเปโดรที่ 2 ถูกคณะทหารและผสมกับพลเรือนโดยการนำของนายพลมานูเอล ดีโอโดโร ดา ฟอนซิกา (Manuel Diodoro Da Foncica) ก่อรัฐประหารเนื่องจากไม่พอใจการบริหารของพระองค์ที่ให้ความสำคัญศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์มากกว่าคาทอลิก การไม่ส่งเสริมความเข้มแข็งของกองทัพ เพราะตัดงบประมาณส่วนใหญ่ไปในการพัฒนาส่วนอื่นและการเลิกทาสในบราซิลเพื่อปลดปล่อยให้มีอิสรภาพและให้ได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศมาตั้งแต่เริ่มขึ้นครองราชย์ ในปี ค.ศ. 1840 จนกระทั่งออกประกาศห้ามมิทาสทั่วประเทศภายในปี ค.ศ. 1890 ทำให้เจ้าของที่ดินและขุนนางหลายฝ่ายไม่พอใจ จึงร่วมมือกันก่อรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1889 พระองค์ทรงสละราชสมบัติลี้ภัยไปประทับ ณ โปรตุเกสเป็นการชั่วคราวและย้ายไปประทับที่ฝรั่งเศสจนสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. 1891 ระบบราชาธิปไตยจึงสิ้นสุดลงกลายมาเป็นระบอบสาธารณรัฐปกครองประเทศระหว่าง ค.ศ. 1889-1930 คณะรัฐประหารชุดนี้มีได้ส่งเสริมการศึกษาเท่าที่ควร เพราะเศรษฐกิจตกต่ำเกิดความวุ่นวายทางการเมืองขึ้นหลายครั้งรัฐบาลสั่งห้ามการวิพากษ์วิจารณ์และสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์ และปิดสาขาวิชาบางสาขาที่มีผลกระทบต่อการเมือง ดังนั้นการศึกษาจึงประสบกับภาวะชะงักงันไปชั่วขณะ

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สงบลง ในปี ค.ศ. 1917 บราซิลซึ่งเป็นประเทศเดียวในอเมริกาได้เข้าร่วมกับสหรัฐอเมริกา ประกาศสงครามกับฝ่ายอักษะ เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะ อเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือแก่บราซิลหลายด้านและเข้าร่วมในการจัดตั้งองค์การ

สันนิบาตชาติด้วย บราซิลได้รับเงินกู้มาพัฒนาประเทศแต่เน้นไปด้านเศรษฐกิจ การคมนาคมและอุตสาหกรรมเป็นส่วนมาก แม้เศรษฐกิจจะหว่งสงครามของบราซิลคว่าดีขึ้นเพราะสามารถผลิตกาแฟ โกโก้ ขางพารา ยาสูบ ฝ้าย และของป่าหลายชนิด ไปจำหน่ายยังตลาดโลก ได้มากจนเหมือนผูกขาดสินค้าเหล่านี้เอง แต่ภายหลังสงครามโลกสงบลง อังกฤษและฮอลันดาได้นำพันธุ์ยางพาราไปปลูกยังดินแดนอาณานิคมของตน โดยเฉพาะเอเชียอาคเนย์ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย แล้วได้ผลิตทำให้ส่งสินค้าประเภทเดียวกันไปตีตลาดโลกได้ ทำให้เศรษฐกิจบราซิลเริ่มเปลี่ยนไปรัฐบาลหันมาให้ความสนใจด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เพื่อความกินอยู่ดีของประชาชนและพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศให้ดีขึ้น การศึกษาจึงเป็นแบบเดิมที่ไม่ได้ปรับปรุงให้เป็นแบบใหม่ัก และท่ามกลางเศรษฐกิจตกต่ำก็เกิดกบฏ ปฏิวัติและรัฐประหารขึ้นในประเทศหลายครั้งด้วย ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองสั่นคลอนไปทั่วประเทศขณะนั้น

จากปี ค.ศ. 1930-1945 บราซิลอยู่ภายใต้การนำของพันโทเจตุลิโอ วาร์กัส (Getulio Vargas) ขึ้นมาบริหารประเทศได้ปรับปรุงระบบการเมืองให้มีการรวมตัวกันเป็นสมาพันธ์รัฐอย่างค่อยเป็นค่อยไป บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ มีการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางมากขึ้น รัฐบาลให้ความสำคัญกับการศึกษาขึ้นมาบ้าง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจและการยอมรับระบอบการปกครอง มีการอบรมครูเพื่อให้มีความรู้ด้านการเมืองแล้วนำไปถ่ายทอดแก่เยาวชน ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายการปกครองประเทศบราซิลของวาร์กัสเป็นไปในลักษณะของลัทธิฟาสซิสต์และนาซีเหมือนเยอรมันและอิตาลีมาก ใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการปลูกฝังความรักชาติและเชื่อผู้นำ ขณะนั้นเยอรมันเป็นผู้ซื้อฝ้ายรายใหญ่ของบราซิล รองลงมาเป็นผู้ซื้อกาแฟและโกโก้ เยอรมันยังเปิดสาขาที่ทำการธนาคารในบราซิลถึง 300 แห่ง ในระหว่าง ค.ศ. 1933-1938 จนดูเหมือนบราซิลจะเข้ากับฝ่ายอักษะมากกว่าฝ่ายสัมพันธมิตร สหรัฐอเมริกาจึงเข้าแทรกด้วยการให้ความช่วยเหลือด้านเงินกู้เพื่อไปสร้างโรงงานอุตสาหกรรม โรงถลุงเหล็กและพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทำให้สาขาคังกล่าว รวมทั้ง วิศวกรรมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยได้รับทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านนี้มากขึ้น บราซิลสามารถผลิตนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรได้เองในประเทศ รากฐานการพัฒนาในสาขาคังกล่าวก็ได้รับการปูพื้นฐานที่ดีไปด้วย แต่พอสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง ประชาชนส่วนใหญ่เรียกร้องให้รัฐบาลคืนประชาธิปไตยและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ทำให้เกิดการจลาจลขึ้นในประเทศในวันที่ 29 ตุลาคม ค.ศ. 1945 นายพลโกเมซ มอนเตโร (Gomas Montero) และนายพล ยูริโก แกซปาร์ดูตรา (Urigo Gazpar Dutra) ก่อรัฐประหารขึ้นปลดวาร์กัส ออกจากตำแหน่งและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1945 ดูตรา ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคนต่อไป ชนะโกเมซ ผู้สมัครคู่แข่งด้วยคะแนนเสียงเพียง 3 ต่อ 2 เท่านั้น นับเป็นการสิ้นสุด ระบอบสาธารณรัฐที่ 1 ในการปกครองประเทศบราซิล

เมื่อยูริโก แกซปาร์ คูตรา ปกครองประเทศในวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1946 เป็นการเริ่มต้นระบอบสาธารณรัฐที่ 2 ต้องพบกับปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงในราชการ ประชาชนแตกแยกเป็นหลายฝ่ายและขาดจิตสำนึกในความเป็นชาติร่วมกัน อีกทั้งเศรษฐกิจตกต่ำภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลแก้ปัญหาด้วยการเร่งผลิตและส่งออกกาแฟกับโกโก้ขายเป็นสินค้าออกเพื่อทำรายได้เข้าประเทศเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้บริษัทลงทุนต่างชาติ ทั้งจากสหรัฐอเมริกา ยุโรป และญี่ปุ่นเข้าไปลงทุน ทำให้กิจการอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างมากตามเมืองใหญ่ของบราซิล เช่น บราซิลเลียเมืองหลวง ริโอ เดอจาเนโร และเซาเปาโล เมืองท่าชายฝั่งทะเล เมื่อธุรกิจและอุตสาหกรรมขยายตัว ส่งผลให้โรงเรียนเอกชนขยายตัว เพื่อรองรับลูกหลานของบรรดานักลงทุนต่างชาติและนักธุรกิจอุตสาหกรรมเหล่านั้น จึงทำให้การศึกษาในเมืองใหญ่กับในชนบทแตกต่างกันมากขึ้น การศึกษาเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของธุรกิจและการเมือง มากกว่าเป็นไปเพื่อปลูกฝังหรือเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนในการดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตสำหรับการเป็นพลเมืองดีของสังคม

ในวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1950 มีการเลือกตั้งครั้งใหม่ ซึ่งเจตุลิโอ วาร์กัสในนามพรรคแรงงานแห่งบราซิลได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีอีกครั้ง โดยประกาศนโยบายปรับปรุงเศรษฐกิจและการศึกษาอย่างชัดเจน แต่แล้วก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้เท่าที่ควร เพราะเป็นหนี้กับต่างประเทศและประสบภาวะค่าครองชีพสูงขึ้นกว่าเดิม ก่อให้เกิดการจลาจลและเรียกร้องค่าแรงเพิ่มขึ้นของสภาพแรงงานที่มีอยู่ตามเมืองใหญ่ทั่วประเทศ โรงเรียนในเมืองใหญ่ที่มีคุณภาพเป็นที่เรียนของลูกหลานชนชั้นสูงเท่านั้นที่มีโอกาสเรียน ส่วนลูกหลานคนจน คนงานและชาวชนบทยังคงเรียนในโรงเรียนที่ไม่มีคุณภาพในท้องถิ่นและไม่ได้รับการปรับปรุงโรงเรียนให้ดีขึ้นเลย ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางการศึกษาและโรงเรียนที่ดึกกลายเป็นโรงเรียนของคนต่างชาติที่เข้ามาคุมเศรษฐกิจของบราซิลขณะนั้น ทำให้เกิดการจลาจลครั้งใหญ่ขึ้นทั่วประเทศ รัฐบาลลาออกทั้งคณะ วาร์กัสสังหารตัวเองตายในวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1954

ระยะหลังจากนั้นมาบราซิลประสบปัญหาการเมืองที่มีแต่การแย่งชิงอำนาจของผู้นำในการขึ้นสู่ตำแหน่งบริหารประเทศอยู่เสมอ ประกอบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำและเป็นหนี้ต่างชาติมาก เงินกู้ที่ได้รับจากรัฐบาล ไม่ได้วางแผนการใช้จ่ายให้เหมาะสมและให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง แต่กลับมีการฉ้อราษฎร์บังหลวงกันอยู่เสมอ ทำให้คณะทหารต้องทำการปฏิวัติและยึดอำนาจปกครองประเทศอยู่ตลอดเวลา จนถึง ค.ศ. 1964 ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของกองทัพ บราซิล คือ นายพลคาสตาโล บรังโก (Castelo Branco) ได้รับมอบตำแหน่งบริหารสูงสุดของประเทศจากคณะปฏิวัติเมื่อวันที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1964 ด้วยคำสั่งคณะปกครองแผ่นดินฉบับที่ 1 (Ato Institucional) ให้อำนาจประธานาธิบดีมีสิทธิเด็ดขาดในการบริหารประเทศเต็มที่

จึงกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการทางทหาร แต่เป็นผลดีในแง่การพัฒนาอยู่บ้าง เมื่อรัฐบาลมีการควบคุมการจัดสรรงบประมาณและดูแลการใช้จ่ายได้โดยการปรับปรุงโครงสร้างพัฒนาชนบทและการพัฒนาการศึกษาในชนบท พัฒนาสถานภาพครูให้ดีขึ้นบ้างในขณะนี้ ให้โรงเรียนเป็นหน่วยงานของรัฐในการให้ความรู้เกี่ยวกับการอาชีพและการพัฒนาชุมชน (มาตยา อิงคนารถ, 2530 : 45และ54)

ในช่วง ค.ศ.1964-1967 สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาช่วยเหลือบราซิลในการพัฒนาประเทศ ด้วยกลั้วอิทธิพลโซเวียตจะเข้ามาในภูมิภาคนี้ ทำให้อาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของบราซิลได้รับทุนและความช่วยเหลือด้านการศึกษาจากสหรัฐ มีการปรับปรุงระบบการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยให้เป็นระบบแบบสหรัฐมากขึ้น อาจารย์ นักวิชาการ นักการศึกษาและนักศึกษาในมหาวิทยาลัยมีการรวมตัวกันก่อตั้งเป็นสโมสร ชมรมและกลุ่มต่าง ๆ ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง มีบทความ ข้อเขียนแสดงความคิดเห็นของคณาจารย์ได้รับการตีพิมพ์ออกมามาก เป็นส่วนกระตุ้นให้ประชาชนเริ่มสนใจในสิทธิเสรีภาพและอิสรภาพมากขึ้นจนถึงขั้นโจมตีรัฐบาลว่าเป็นเผด็จการปิดกั้นเสรีภาพของประชาชนและไม่ส่งเสริมระบบการศึกษาของชาติ เหตุการณ์ดังที่เรียดขึ้นจนทำให้รัฐบาลสั่งปราบปราม ขบวนการนักศึกษาอย่างเด็ดขาด และกล่าวหาว่าเป็นผู้ ฝักใฝ่คอมมิวนิสต์ ทำให้มีนักศึกษาหลายคนถูกจับ ถูกสังหารและต้องหลบหนีหายสาบสูญไป มีการสั่งปิดองค์การนักศึกษาของมหาวิทยาลัยหลายแห่งและสั่งห้ามวิจารณ์การเมืองด้วย แต่อย่างไรก็ตามผลงานของรัฐบาล นายพลบรังโก ก็ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูประเทศระดับหนึ่ง เศรษฐกิจของชาติโดยรวมฟื้นตัวขึ้น ได้ดูแลการค้าเพิ่มขึ้น มีการจัดเก็บภาษีรายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมขึ้น ได้จัดสรรที่ดินที่ว่างเปล่ามาใช้ให้เป็นประโยชน์มากขึ้น โดยนำทหารและพลเรือนมาร่วมสร้างกิจการ สาธารณูปโภค สร้างถนน สร้างสะพาน สร้างอ่างเก็บน้ำ สร้างโรงเรียนในชนบทอีกหลายแห่ง และการสาธารณสุขได้รับการเอาใจใส่จากรัฐบาลมากกว่าในอดีตที่ผ่านมาเพราะรัฐบาลต้องการเรียกความนิยมจากประชาชนให้กลับคืนมา

เมื่อครบวาระนายพลบรังโกหมดหน้าที่ในวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ.1967 และได้เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุเครื่องบินตกในอีก 4 เดือนต่อมา รัฐสภาลงมติเป็นเอกฉันท์เลือกนายพลอาตูร์ดา กอสตา อี ซิลวา (Aturda Costa E. Silva) เข้าดำรงตำแหน่งต่อจากนายพลบรังโก รัฐบาลใหม่ได้ผ่อนคลายการตรวจตราสิ่งพิมพ์ ข้อคิดเห็นของอาจารย์และนักศึกษาโดยคืนเสรีภาพทางการศึกษา ให้แก่มหาวิทยาลัยและสื่อมวลชน พร้อมกับพัฒนาประเทศด้วยการปฏิรูประบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้กลุ่มอำนาจเก่าสมัยนายพลบรังโก สูญเสียอำนาจไม่พอใจก่อการปฏิวัติขึ้นอีกในเดือน ธันวาคม .ศ.1968 ทำให้สถานการณ์ตึงเครียดขึ้น รัฐบาลได้ดำเนินการปราบปรามอย่าง

รุนแรง มีการจัดตั้งหน่วยปราบจลาจลขึ้นทั่วประเทศ สำหรับปราบผู้ที่รัฐบาลเห็นว่าเป็นผู้ทำลายความมั่นคงของชาติหรือการกระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ มีนักศึกษา ปัญญาชน บาทหลวง นักบวช ผู้นำคนสำคัญเสียชีวิตในครั้งนี้นับมาก ส่วนหนึ่งที่หลบหนีไปได้ก็มีการรวมตัวกันขึ้นเป็นขบวนการกองโจรต่อต้านรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดความไม่สงบอยู่เรื่อยตั้งแต่ปี ค.ศ.1968-1974 ส่งผลให้การพัฒนาประเทศเลวร้ายกว่าเดิม แม้ในเมืองใหญ่อย่างเซาเปาโล ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของประเทศก็มีสภาพที่ตกต่ำลง เด็กที่เกิดใหม่ใน 100 คน จะเสียชีวิต ประมาณ 20 คน เนื่องจากระบบการสาธารณสุขไม่ดี เช่นเดียวกับทางการศึกษามีเด็ก 1000 คน ที่เข้าเรียนในระดับการศึกษาภาคบังคับแต่มีผู้การศึกษาเพียง 301 คนเท่านั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพในการบริหารประเทศต่ำลง

จาก ค.ศ.1974-1985 การเมืองภายในประเทศบราซิลมีความวุ่นวายอยู่มากเพราะอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหารและคณะที่ผลัดกันขึ้นมาบริหารประเทศ ทำให้ประเทศไร้เสถียรภาพทางการเมืองเพราะมีการปฏิวัติรัฐประหารอยู่ตลอดเวลา จึงส่งผลต่อการศึกษาซึ่งไม่ได้พัฒนาเท่าที่ควรและพัฒนาได้ไม่เต็มที่ในทิศทางที่ควรจะเป็น ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันการศึกษาของบราซิลอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ เป็นการจัดการศึกษาให้เปล่าในทุกระดับ การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาภาคบังคับ นักเรียนเรียนเหมือนกันในระดับประถมต้น พอระดับประถมปลายเริ่มเรียนด้านวิชาด้านอาชีพ ระดับมัธยมศึกษามีทั้งสายสามัญและอาชีพ นักเรียนที่จบระดับมัธยมศึกษาทั้ง 2 สาย มีสิทธิ์เข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาได้โดยผ่านระบบการคัดเลือกของมหาวิทยาลัย ซึ่งโดยทั่วไปรูปแบบการศึกษายังคงเหมือนกับประเทศโปรตุเกส

สรุปท้ายบท

การที่อเมริกาได้บริหารการศึกษาแบบรวมอำนาจนั้น ทำให้อำนาจการตัดสินใจและการดำเนินงานทุกอย่างอยู่ในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการและรัฐบาลกลางทำให้ขาดอิสรภาพและพัฒนาระบบการศึกษาไม่คล่องตัว แตกต่างจากการบริหารการศึกษาระบบกระจายอำนาจ ดังเช่น ประเทศในอเมริกาเหนือซึ่งการดำเนินงานนโยบายการศึกษาเป็นไปได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เพราะผู้บริหารมีอำนาจการตัดสินใจ ไม่ต้องผ่านขั้นตอนและกระบวนการที่ซับซ้อนยุ่งยาก แต่อย่างไรก็ตามหลาย ๆ ประเทศในอเมริกาได้ก็กำลังทดลองใช้การบริหารแบบผสม ซึ่งในระดับท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาของตนเองได้บ้าง แต่การจัดรูปแบบระบบราชการนั้นทำให้การเมืองมีอิทธิพลเหนือการศึกษา ความไม่มั่นคงทางการเมืองก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผลต่อกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้ไม่สามารถวางแผนระยะยาวได้นอกจากนี้ การรวมอำนาจทำให้เสรีภาพทางวิชาการถูกจำกัดลง จุดอ่อนอีกประการหนึ่งของระบบการศึกษาใน

อเมริกาได้คือรัฐบาลบางช่วงขาดความสนใจและเอาใจใส่ปัญหาการศึกษาของชนบท ซึ่งแผนงานที่วางโดยส่วนกลางไม่ได้คำนึงถึงความต้องการและขีดความสามารถของท้องถิ่น ท้องที่ที่ยากจน การรวมอำนาจบริหารจึงมักหมายถึง การรวมสถาบันการศึกษาและ โอกาสทางการศึกษาไว้ใน นครหลวงและเมืองใหญ่ที่อยู่ในเขตการปกครองเท่านั้น ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเมือง และชนบท

ถึงแม้ว่าสภาพการศึกษาและวัฒนธรรมในอเมริกาได้จะมีความเหมือนกันมากในหลาย ประเทศแต่ก็มีข้อแตกต่างกันระหว่างประเทศในด้านทรัพยากร ประชากร ศาสนา ประเพณี การ เมือง สังคม ตลอดจนระบบการศึกษา การศึกษาระดับประถมศึกษาในอเมริกาได้หลายประเทศ ยังมีปัญหาอยู่มาก จึงทำให้เด็กจบการศึกษาเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น นอกจากนี้ยังถูกผลกระทบจาก ความแตกต่างกันในด้านมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษา เช่น ขาดแคลนหนังสือ ตำรา และเครื่องมืออุปกรณ์การสอน เนื่องจาก ได้รับเงินเดือนต่ำ และสภาพการดำรงชีวิตค่อนข้าง ลำบากครูไม่สนใจสอน แต่ในทางตรงกันข้าม โอกาสทางการศึกษาในเมืองมีความเพียงพอพร้อมทาง ด้านอุปกรณ์และ บุคลากรมากกว่าการศึกษาในชนบท ในด้านคุณภาพการศึกษาใน โรงเรียน ชนบทนั้น นักเรียนก็ไม่ได้รับการพัฒนาทางด้านความรู้ และประสบการณ์ด้านวิชาชีพเท่าที่ควร การศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาที่ใช้เวลายาวนาน ประมาณ 11-12 ปี ซึ่งเปรียบเสมือน การเตรียมตัวเข้าสู่มหาวิทยาลัยและสังคมระดับสูง วิชาที่เรียนใน โรงเรียนมัธยมทั้งใน โรงเรียน รัฐบาลและเอกชนถูกกำหนดโดยกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเน้นทางด้านภาษา คณิตศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์ โดยมากไม่เน้นการปฏิบัติทดลอง ทำให้เด็กขาดทักษะและประสบการณ์ การศึกษา ทางด้านปรัชญาและจริยธรรม ถือเป็นส่วนสำคัญสำหรับวิชาศีลธรรมเนื่องจากยังได้รับอิทธิพล ทางศาสนาตั้งแต่ยุคอาณานิคมใน โรงเรียนมัธยมระดับสูง ถึงแม้ว่านักเรียนที่เข้าเรียนระดับมัธยม ศึกษาจะมีถึงร้อยละ 80 แต่ไม่ได้เข้ารับการศึกษต่อในมหาวิทยาลัย จึงเกิดการปฏิรูปหลักสูตรขึ้น เพื่อให้หลักสูตรครอบคลุมพัฒนาทักษะทางอาชีพ และมีการขยายโรงเรียนมัธยม อาชีวะ เพิ่มมาก ขึ้น หลักสูตรในมัธยมศึกษาเป็นหลักสูตรที่ไม่ต่อเนื่องกันและมีการสอนแบบท่องจำ นักเรียนจะ ต้องเรียนประมาณ 11-12 วิชาในแต่ละภาคเรียน การกระทำนี้นำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมาย แต่นัก การศึกษาของอเมริกาได้เห็นว่ามันนักเรียนต้องการจะเรียนรู้วิชาเหล่านั้นทั้งหมดเพื่อศึกษาต่อ

อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้ยังต้องการแก้ไขกันต่อ เพราะผู้นำประเทศต้องการปรับ ประสิทธิภาพการเรียนในระดับนี้ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การศึกษาระดับอุดมศึกษาเปรียบเสมือนสหพันธ์ของ โรงเรียนและคณะวิชาต่าง ๆ นักเรียนที่เรียนจบ โรงเรียนมัธยมจะต้องสอบแข่งขันเข้าเรียนระดับ มหาวิทยาลัย ซึ่งมีรูปแบบเหมือนมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา การบริหารในมหาวิทยาลัยเป็น การรวมอำนาจโดยสำนักอธิการบดีมหาวิทยาลัย ซึ่งมีเพียงกรรมการมหาวิทยาลัยและกระทรวง

ศึกษาศึกษาเป็นผู้ควบคุม มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเหมือนเป็นการปิดโอกาสทางการศึกษา นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยในรูปแบบของสัคคินา ทำให้นักเรียนจากชนบทและจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยน้อยมาก จากการศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของทวีปอเมริกาได้ ทำให้เห็นว่าอิทธิพลของระบอบอาณานิคมซึ่งเข้ามาในรูปของการเผยแพร่ศาสนา มีบทบาทมากในการอบรมสั่งสอนคนและวางรากฐานการพัฒนาการศึกษาของแต่ละประเทศในระยะแรก อิทธิพลทางการเมืองทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ เป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นทั้งอุปสรรค ขัดขวางการพัฒนาการศึกษาและเป็นเครื่องมือเอื้ออำนวยให้พัฒนาการศึกษา อิทธิพลของระบบสังคมและวัฒนธรรมก็มีส่วนอยู่มาก จากความแตกต่างทางเชื้อชาติ ประเพณี ค่านิยมและความเหลื่อมล้ำที่แตกต่างกันในด้านการดำรงชีวิต ทำให้ได้รับสิทธิ และ โอกาสทางการศึกษาที่ต่างกัน ไปด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าอเมริกาได้ยังประสบปัญหาการพัฒนาประเทศอยู่มากรวมทั้งเสถียรภาพทางการเมือง การมีหนี้สินมากและความแตกแยกกันในแต่ละประเทศเป็นปัญหาที่สำคัญที่ต้องแก้ไขให้ได้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของอเมริกาได้ในอนาคต

คำถามท้ายบท

1. คำว่า ละตินอเมริกา หมายความว่าอย่างไร และเหตุใดอเมริกาได้จึงจัดอยู่ในกลุ่มนี้ จงอธิบายพร้อมเหตุผล
2. เหตุใดประชากรในอเมริกาได้จึงประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติ หลายเผ่าพันธุ์ มีที่สำคัญอะไรบ้าง และส่งผลอย่างไรต่อการพัฒนาอเมริกาได้ จงอภิปรายพร้อมตัวอย่าง
3. ก่อนชาวยุโรปอพยพไปอยู่อเมริกาได้เคยเป็นดินแดนของชาวอินเดียนที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองมาก่อน ที่สำคัญได้แก่เผ่าใด จงอธิบาย
4. ชาวยุโรปที่ไปตั้งถิ่นฐานในอเมริกาได้มีชาติที่สำคัญคือชาติใดบ้างและได้มีอิทธิพลต่ออเมริกาได้อย่างไรบ้างจงวิเคราะห์บทบาทของชาติเหล่านั้น
5. จงกล่าวถึงระบบการศึกษาของอเมริกาได้โดยรวมว่ามีลักษณะสำคัญอย่างไรบ้าง
6. จงวิเคราะห์ปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาของอเมริกาได้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน
7. จงวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการศึกษาของอเมริกาได้ว่ามีสาเหตุใดบ้างมาพอสังเขป
8. เหตุใดการศึกษาของอเมริกาได้จึงมีลักษณะของการรวมอำนาจในทุกระดับการศึกษา จงอธิบายพร้อมเหตุผล

ประวัติศาสตร์การศึกษาของโอเชียเนีย

โอเชียเนีย (Oceania) หรือออสเตรเลียเซีย (Australasia) หมายถึงภูมิภาคของโลกใน
ย่านมหาสมุทรแปซิฟิก ประกอบด้วยทวีปออสเตรเลีย หมู่เกาะนิวซีแลนด์ และหมู่เกาะต่าง ๆ
ที่อยู่ในภาคกลางและภาคใต้ของมหาสมุทรแปซิฟิก แบ่งย่อยออกได้เป็นดินแดนต่าง ๆ ดังนี้

1. เกาะออสเตรเลีย คือ ประเทศออสเตรเลีย
2. หมู่เกาะนิวซีแลนด์ คือ ประเทศนิวซีแลนด์
3. หมู่เกาะเมลานีเซีย คือ นิวกินี โซโลมอน ฟิจิ นิวคาลิโดเนีย นิวฮีไบรด์ เป็นต้น
4. หมู่เกาะโพลินีเซีย คือ ตองก้า ซามัว ลูก ดาฮีติ จอห์นสัน ฮาวาย มาร์ควิซัส

เป็นต้น

5. หมู่เกาะไมโครนีเซีย คือ กวม นาอูรู มาร์แชล คาโรไลน์ กิลเบิร์ต แอป ปาเลา
มาเรียนา เป็นต้น

ความสำคัญของโอเชียเนียอยู่ที่เกาะออสเตรเลีย ซึ่งมีดินแดนกว้างใหญ่ที่สุดและ
มีประชากรมากที่สุดในภูมิภาค ดินแดนที่มีความสำคัญรองลงมา คือ นิวซีแลนด์ ส่วนหมู่เกาะ
อื่น ๆ ยังไม่ค่อยมีบทบาทและเป็นที่ยึดกุมมากเท่าใดนัก ส่วนใหญ่ยังมีฐานะเป็นอาณานิคมของ
ประเทศในยุโรป หรือสหรัฐอเมริกา มีเพียงบางประเทศที่เพิ่งจะได้รับเอกราช แต่ก็ไม่มีบทบาท
ทางการเมือง และเศรษฐกิจระหว่างประเทศเพราะเป็นประเทศเล็ก ยังมีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม

ในช่วงก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนมีการบันทึกประวัติศาสตร์เป็นตัว
อักษร ความเป็นมาของโอเชียเนียนั้นได้เริ่มต้นอย่างน้อยที่สุด 20,000 ปีมาแล้วมีการอพยพเดิน
ทางของผู้คนเข้าไปในเกาะต่าง ๆ ทำให้ทุกเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกได้กลายเป็นถิ่นที่อยู่ของผู้
คนที่เดินทางเข้าไปตั้งแต่ช่วงนั้นเรื่อยมา จนถึงช่วง 1,000 ปีที่ผ่านมาเริ่มมีหลักฐานปรากฏว่ามี
ชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ก่อนชาวยุโรปค้นพบภูมิภาคโอเชียเนีย ซึ่งเริ่มต้นจากช่วงแรก ๆ ของ
ศตวรรษที่ 16 จนกระทั่งสิ้นศตวรรษที่ 18 โลกก่อนประวัติศาสตร์ของโอเชียเนียก็เปลี่ยนโฉม
หน้าไป โดยในตอนแรกเกิดจากผู้เดินทางชาวยุโรปเข้ามาท่องเที่ยวก่อน หลังจากนั้นก็มีชาว
ยุโรปเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร เช่น พวกที่มีความขัดแย้งทางศาสนาและการเมือง ชาวผิวขาวที่
เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชายฝั่งทะเล และพวกที่หนีรอดชีวิตมาจากเรือแตกและแล้วหลังจากนั้น
ในช่วงสุดท้ายของศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ผลกระทบจากชาวยุโรปต่อโอเชียเนียเป็นไปอย่าง
รวดเร็วมากขึ้นทั้งนี้เกิดจากพวกมิชชันนารี พ่อค้า ผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและรัฐบาลของชาวยุโรปได้
แทรกซึมเข้ามาครอบงำภูมิภาคโอเชียเนียไว้จนหมดสิ้น พอถึงศตวรรษที่ 20 โอเชียเนียก็ต้องเข้า

มาอยู่ในวงโครงการปกครองของชาวยุโรปโดยสิ้นเชิง แม้ว่ารัฐบาลของยุโรปจะถอนตัวออกไปในช่วงท้าย ๆ ของศตวรรษนี้แล้วก็ตาม (ธนู แก้วโอภาส, 2536 : 70-71)

ดังนั้นเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์และเรื่องในช่วงประวัติศาสตร์ของโอเชียเนียยังไม่สามารถศึกษาให้ละเอียดได้ ในเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบแล้วเอามาศึกษา แต่เรื่องนี้หายากมากในภูมิภาคโอเชียเนียดังนั้นข้อสรุปใด ๆ จึงเป็นเรื่องเชิงเสนอแนวความคิดเท่านั้น และต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปอีกเมื่อมีการค้นพบหลักฐานทางด้านโบราณคดีใหม่ ๆ หลักฐานทางด้านภาษาศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญสำหรับค้นคว้าเรื่องราวของก่อนประวัติศาสตร์ ถึงแม้ว่าการศึกษาภาษาศาสตร์มีความก้าวหน้าไปมากกว่าหลักฐานทางโบราณคดี แต่ก็ยังเป็นเรื่องที่ต้องรอการวิจัยอีกมาก ภาพกว้าง ๆ ของเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์โอเชียเนียนั้นสามารถเขียนเป็นโครงร่างได้ แต่รายละเอียดของภาพขาดหายไป ความจริงแล้วเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์พร้อมลำดับเหตุการณ์อย่างแน่นอนและละเอียดของโอเชียเนียอาจไม่สามารถเรียนรู้ได้มากนักช่วงเวลานับตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์ของโอเชียเนียเริ่มต้นมีหลักฐานเป็นเอกสารที่มีอยู่ก็ยังไม่สมบูรณ์เช่นกัน เพราะเอกสารที่มีอยู่นั้นส่วนใหญ่เป็นข้อเขียนของชาวยุโรป ดังนั้นจึงเป็นผลงานของผู้ที่บันทึกเรื่องราวทางวัฒนธรรมซึ่งมีความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนเอง เพราะเป็นวัฒนธรรมที่ผู้เขียนบันทึกไว้ตามที่เห็นและมีการตีความตามทัศนะของตนความคลาดเคลื่อนจึงมีอยู่และสามารถศึกษาต่อเนื่องไปได้ โดยใช้การค้นพบหลักฐานทางด้านมานุษยวิทยาเชิงสังคมและจากคำบอกเล่าของประชากรในพื้นที่ แต่แหล่งที่มาของความรู้เช่นนี้เป็นเพียงข้อสังเกตเบื้องต้นเท่านั้น เพราะเป็นการได้ข้อมูลจากภาพที่เป็นในปัจจุบันอาจไม่สามารถอธิบายอดีตได้อย่างถูกต้องจริง ๆ

ปัญหาใหญ่ทางด้านภูมิศาสตร์ของโอเชียเนีย ก็คือความหลากหลายทางกายภาพของโอเชียเนียเองในภูมิภาคโอเชียเนียมีเกาะประมาณ 10,000 เกาะ ตั้งกระจุกกระจายคลุมพื้นที่ในมหาสมุทรแปซิฟิกเป็นพื้นที่ประมาณ 750,000 ตารางไมล์ ดังนั้นประชากรเดิมในโอเชียเนียจึงมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม มีภาษาแตกต่างกันนับเป็นร้อยภาษาซึ่งทำให้ชาวโอเชียเนียไม่เข้าใจกันได้ทั่วภูมิภาค นอกจากนั้นความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ของโอเชียเนียก็มีความแตกต่างกัน เรื่องราวในภาพรวมจึงยังไม่มีหลักฐานเพราะยากที่จะเข้าใจภาพโดยทั่ว ๆ ไป ของโอเชียเนียได้อย่างแน่ชัดในทุกเกาะ

ความหลากหลายของสภาพทางกายภาพของโอเชียเนียในแต่ละเกาะและหมายความว่า การติดต่อกันของเกาะต่าง ๆ จำนวนมากมายเป็นเรื่องยากลำบาก เพราะระยะทางระหว่างเกาะห่างไกลกัน สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเกาะหนึ่งไม่เพียงแต่ถูกแยกออกจากเกาะอื่น ๆ แต่ยังมีสภาพแตกต่างกัน เกาะขนาดใหญ่เท่าทวีปในบริเวณเมลานีเซีย เช่น นิวกินี (New Guinea)

นิวคาลิโดเนีย (New Caledonia) และวิติเลวู (Viti Levu) ไม่เพียงแต่มีรากฐานทางกายภาพของสิ่งมีชีวิต มีภูมิอากาศและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินที่แตกต่างกันไปเท่านั้น แต่ความตึงเครียดของสภาพภูมิประเทศก็ยังเป็นส่วนแยกสภาพทางสังคมของโอเชียเนียในบริเวณดังกล่าวให้มีความแตกต่างกันไปอีกด้วย ส่วนเกาะภูเขาไฟขนาดเล็ก เช่น ซามัว (Samoa) และตาฮิติ (Tahiti) มีความกลมกลืนกันมากกว่า ถึงแม้ว่าจะขาดแคลนทรัพยากรประเภทสินแร่อย่างที่มิอยู่ในเกาะขนาดใหญ่เท่าทวีป แต่ก็ยังมีพื้นดินอุดมสมบูรณ์ส่งเสริมเป็นฐานรองรับที่สำคัญให้ประชากรชาวโอเชียเนียในบริเวณดังกล่าวสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในระดับของการมีเศรษฐกิจแบบพอกินพอใช้ และดีกว่าเกาะอื่น ส่วนเกาะปะการังซึ่งเป็นเกาะเล็ก ๆ ในเขตของโอเชียเนีย มีพืชพันธุ์ขึ้นอยู่น้อยผู้คนแถบนี้จึงมีชีวิตอยู่ค่อนข้างยากลำบาก ยกเว้นบริเวณลาตูนา ซึ่งเป็นบริเวณที่มีทรัพยากรทางทะเลสมบูรณ์

สภาพแวดล้อมทางกายภาพไม่ได้เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสังคมที่เกิดขึ้น แต่เป็นการกำหนดขีดจำกัดทางสังคม เกาะขนาดใหญ่ในกลุ่มเมลานีเซียมีความแตกต่างกันมากระหว่างผู้คนที่อยู่ตามแนวชายฝั่งทะเลกับผู้คนที่อยู่ลึกเข้าไปจากบริเวณชายฝั่ง แนวฝั่งยาวเหยียดรอบเกาะใหญ่จึงทำหน้าที่เหมือนเป็นแนวกลั่นกรองการเดินทางเข้ามาของประชากรหลากหลายในโอเชียเนีย ดังนั้นชาวเมลานีเซียจึงประกอบด้วยกลุ่มคนขนาดเล็ก ๆ มากมายหลายกลุ่มแบ่งแยกออกจากกันด้วย ภาษาและจารีตประเพณี องค์กรทางการเมือง และสังคมมีระดับเล็ก ๆ การดำรงชีวิตของผู้คนแต่ละกลุ่มมีแต่การทำมาหากินไปในแต่ละวัน ไม่เปิดโอกาสให้สังคมได้พัฒนา มีพิธีกรรมทางศาสนาหรือสร้างสมอารยธรรมในระดับสูง ตรงกันข้ามกับเกาะภูเขาไฟซึ่งเป็นเกาะระดับสูงบริเวณโพลินีเซีย ไม่มีแนวกันเป็นอุปสรรคต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมและการเมืองเหมือนอย่างที่มีอยู่ในบริเวณเมลานีเซียดังกล่าว การที่ดินแดนของเกาะในโพลินีเซีย มีความอุดมสมบูรณ์สูงทำให้เกิดการพัฒนาในระดับสูงทางด้านสังคม ศาสนา และการเมือง นอกจากนั้นในเกาะเล็ก ๆ ของโพลินีเซีย ก็มีความกลมกลืนกันระหว่างกลุ่มสังคมต่าง ๆ แต่ทรัพยากรภาคพื้นดินมีไม่มากพอที่จะสนับสนุนให้พัฒนาการดำรงชีวิตด้วยการสร้างสมอารยธรรมในระดับสูงยกเว้นกลุ่มคนที่มีความชำนาญด้วยอาศัยอยู่ในสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยในการหาทรัพยากรที่ต้องพัฒนาทักษะระดับสูง เช่น ผู้อยู่ริมทะเลต้องจับปลาเป็นอาชีพ จึงต้องพัฒนาเครื่องมือ วิธีการจับปลา สังเกต และทำนายลมฟ้าอากาศเพื่อการประกอบอาชีพ ทำให้มีโอกาสสะสมภูมิปัญญาได้มากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ตอนในของทวีป

ความแตกต่างด้านกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ภายในภูมิภาคโอเชียเนียเป็นภาพที่มองเห็นได้ชัดเจน เหมือนอย่างที่ชาวยุโรปในยุคแรกเดินทางมาพบได้มองเห็นกลุ่มเผ่าพันธุ์ที่มี

ความหลากหลายของโอเชียเนีย การที่แบ่งภูมิภาคโอเชียเนียออกเป็น เมลานีเซีย ไมโครนีเซีย และโพลินีเซีย เป็นประโยชน์มากทำให้การค้นหาคำเนิดของประชากรกลุ่มต่างๆ ในโอเชียเนีย มีความก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วแต่เดิมนักวิชาการสันนิษฐานไว้ว่า ประชากรเดิมของโอเชียเนีย ประกอบด้วยคนหลายเผ่าพันธุ์ คือชาวนิกิริโต ชาวมองโกลอยด์ และชาวคอเคซอยด์ ประชากรเหล่านี้อพยพเดินทางมาจากเอเชียอาคเนย์หลายระลอกในช่วงเวลาต่างกัน และมีนักวิชาการบางท่านเชื่อว่าคนชาวโพลินีเซียมีถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ในอเมริกาใต้ แต่ทฤษฎีนี้ได้รับการปฏิเสธจากนักวิชาการด้านชาติพันธุ์วิทยาเพราะหลักฐานทางด้านภาษาและวัฒนธรรมไม่สนับสนุนทฤษฎีนั้น ทฤษฎีที่กล่าวว่าชาวโอเชียเนียอพยพเดินทางมาจากมาเลเซีย และจากประเทศในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เช่น อินโดนีเซีย เป็นทฤษฎีที่ได้รับการศึกษาจากหลักฐานทางด้านโบราณคดีมาก เพราะอาศัยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์แล้วมีความเป็นไปได้อย่างมากที่ประชากรในกลุ่มนี้มีการเดินทางติดต่อค้าขายกันมานานอีกทั้งจากลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพ พบว่าดินแดนของเกาะต่างๆ ในโอเชียเนียเคยเป็นดินแดนเดียวกันติดต่อกันเป็นภูมิภาคเดียวกับเอเชียอาคเนย์แล้วแยกตัวออกไปจากการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก ดังนั้นประชากรจึงมีลักษณะหลายประการร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นสีผิวลักษณะทางกายภาพ ชาติพันธุ์ ภาษา ประเพณี เป็นต้น (ทวิ ทองสว่าง, 2530 : 8-9)

จากหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่ค้นพบแสดงให้เห็นว่า ในภูมิภาคโอเชียเนียแบ่งเหตุการณ์ของการเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานของประชากรในยุคแรก ๆ ได้เป็น 3 ขั้นตอน และในบางบริเวณของโอเชียเนีย ประชากรเดิมไม่ได้มีถิ่นกำเนิดมาจากบริเวณนอกเขตดินแดนของโอเชียเนียเลย จากหลักฐานทางด้านโบราณคดีสมัยใหม่พบว่าบนเกาะนิวกินี มีประชากรเข้ามาอยู่อาศัยอย่างน้อยที่สุดเมื่อ 20,000 ปีมาแล้ว ประชากรเหล่านี้เดินทางมาจากภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ แต่ในบริเวณอื่น ๆ ของโอเชียเนียพบว่ายุคแรกสุดของผู้คนที่เดินทางเข้ามานั้นมีอายุไม่เกินกว่าช่วง 1,000 ปีก่อนคริสตศตวรรษ และมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยคริสตศตวรรษ หลักฐานทางด้านภาษาศาสตร์สนับสนุนทฤษฎีนี้คือ ประชากรบนเกาะต่างๆ ของโอเชียเนียใช้ภาษาตระกูลออสโตรนีเซียน ซึ่งเป็นภาษาของชาวอินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ รวมทั้งภาษาของชาวพื้นเมืองเดิมบนเกาะได้หวันและเกาะมาดากัสการ์ และพบว่ามีการใช้ภาษาที่ไม่ใช่ภาษาของตระกูลออสโตรนีเซียน ในบรรดากลุ่มประเทศขนาดเล็ก ในบริเวณส่วนลึกของเกาะนิวกินีกับเกาะที่อยู่รอบ ๆ เกาะนิวกินีเท่านั้น แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อย

ดังนั้นหลักฐานที่ได้จากผลงานด้านโบราณคดีแสดงให้เห็นว่ามีผู้คนจากเอเชียอาคเนย์เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะนิวกินี เมื่อประมาณ 25,000 ปีมาแล้ว หลังจากนั้นในเวลาต่อมาจึงกลายเป็นถิ่นฐานที่มีผู้คนเข้ามามากยิ่งขึ้นและรวมกันเป็นสังคมที่ไม่ใช่สังคมแบบล่าสัตว์และเร่ร่อนหาพืชผลในป่า (Hunting and Gathering) แบบเผ่าดั้งเดิมเท่านั้น แต่กลายเป็นสังคม

ของการเพาะปลูกและ เลี้ยงสัตว์ ต่อมาผู้คนในสังคมนั้นได้กระจายเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะอื่น ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก พร้อมกับมีเทคโนโลยีการใช้หินขัดเป็นเครื่องมือ เครื่องปั้นดินเผาที่เรียกกันว่า เครื่องปั้นดินเผาลาปีตา (Lapeta) แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนั้น เครื่องปั้นดินเผา ดังกล่าวยังพบในนิวฮีไบรด์ (New Hebrides) ในฟิจิ และตองก้า ผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาลาปีตาได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในฟิจิเมื่อประมาณ 1,000 ปีก่อน ค.ศ. คนเหล่านี้คือผู้สร้างวัฒนธรรมโพลินีเซีย บนเกาะมาเรียนาบริเวณไมโครนีเซียก็มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผาชนิดนี้ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าผู้คนที่ถูกแบ่งแยกไว้ว่าเป็นชาวโพลินีเซียคือผู้ที่เดินทางผ่านเมลานีเซียไปยังไมโครนีเซียตะวันตกและไปยังโพลินีเซียตะวันตก ซึ่งบริเวณเหล่านี้ได้รับการพัฒนาทางสังคมโดยมีรูปแบบแตกต่างไปจากผู้คน que เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคตะวันออกของโพลินีเซีย ซึ่งบริเวณนี้บนเกาะมาร์ควีซัส (Marquesas Islands) มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณ ค.ศ. 500 จากหลักฐานดังกล่าวนี้จึงแบ่งยุคการเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่โอเชียเนียออกได้เป็น 3 ขั้นตอน และในบริเวณของหมู่เกาะโพลินีเซียทางตะวันออก มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนการเดินทางมาของชาวยุโรปหลายร้อยปี (นันทนา กปิลกาญจน์, 2529 : 25-28)

หมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก หมายถึงเกาะต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งเรียกรวม ๆ กันว่า เมลานีเซีย ไมโครนีเซีย และโพลินีเซีย ไม่รวมถึงเกาะต่าง ๆ ของเอเชียคือหมู่เกาะอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และญี่ปุ่น ส่วนใหญ่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกตั้งอยู่บริเวณละติจูด 12° เหนือ กับ 25° ใต้ และลองจิจูด 130° ตะวันออก กับ 130° ตะวันตก ยกเว้นหมู่เกาะมาเรียนา ตั้งอยู่ทางเหนือไปหมู่เกาะฮาวาย ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณทรอปิคออฟแคนเซอร์ เกาะนิวซีแลนด์ ซึ่งตั้งอยู่ทางใต้ลงมา และยกเว้นเกาะอีสเตอร์ (Easter Islands) ซึ่งตั้งอยู่โดดเดี่ยวที่ไกลออกไปเกือบถึงครึ่งทางไปยังอเมริกาใต้

เมลานีเซีย ไมโครนีเซีย และโพลินีเซีย เป็นชื่อเรียกกลุ่มหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก ทั้งหมด แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์และเผ่าพันธุ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ทางตะวันออกของออสเตรเลีย และทางใต้ของเส้นศูนย์สูตร เกาะในบริเวณดังกล่าวนี้เรียกว่า หมู่เกาะเมลานีเซีย มาจากภาษากรีก คำว่าเมลา แปลว่า "ดำ" และคำว่าซิส แปลว่า "เกาะ" เพราะประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่เกาะดังกล่าวมีผิวดำมากเช่นเดียวกับผู้คนที่อาศัยอยู่บนเกาะนิวกีนิ เกาะบิสมาร์ค (Bismarck) เกาะโซโลมอน (Solomon) เกาะนิวฮีไบรด์ เกาะนิวแคลิโดเนีย และเกาะฟิจิ เหนือเส้นศูนย์สูตรขึ้นไปและภาคตะวันออกของหมู่เกาะฟิลิปปินส์ มีแนวโค้งของหมู่เกาะอีกแห่งหนึ่งมีเส้นทางจากเกาะปาเลา (Palau) และมารินา (Mariana) ทางตะวันตกผ่านหมู่เกาะแคโรไลน์ (Caroline) และมาร์แชล (Marshall) ไปยังหมู่เกาะกิลเบิร์ต (Gilbert) เกาะในกลุ่มนี้เรียกว่าไมโครนีเซีย เพราะเป็นเกาะขนาดเล็กและเป็นเกาะหินปะการังไม่ใหญ่นักตั้งอยู่รายเรียง

กันไป คำว่าไมโครแปลว่าเล็ก ในบริเวณแปซิฟิกตอนกลางภายในบริเวณรูปสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ซึ่งมีหมู่ฮาวายอยู่ทางเหนือ มีเกาะนิวซีแลนด์อยู่ทางใต้ และเกาะอีสเตอร์อยู่ทางตะวันออก กลุ่มหมู่เกาะแห่งนี้เรียกว่าหมู่เกาะโพลินีเซีย โพลี แปลว่า มาก เนื่องจากกลุ่มนี้มีเกาะเป็นจำนวนมากว่ากลุ่มอื่น จึงกล่าวได้ว่า การเรียกชื่อหมู่เกาะทั้ง 3 นี้มีที่มาจากสภาพทางภูมิศาสตร์รวมทั้งเชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์ของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในแต่ละหมู่เกาะเป็นตัวสำคัญ

นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา โลกตะวันตกให้ความสนใจกับเกาะในแปซิฟิกเรื่อยมา ซึ่งเรื่องนี้แสดงให้เห็นจากการปฏิบัติงานของนักสำรวจ นักวิทยาศาสตร์ จินตควิ คณะสอนศาสนามิชชันนารี นักธุรกิจการค้า และนักจักรวรรดินิยม ได้เดินทางเข้าไปในเกาะต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพราะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย แต่ประชากรยังมีน้อยและไม่ได้ใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างจริงจัง

ชาวพื้นเมืองบนเกาะในแปซิฟิกมักเรียกตัวเองตามชื่อเกาะที่ตนอาศัยอยู่หรือตามภาษาที่ตนพูด ตัวอย่างเช่นเรียกตัวเองว่าเป็นผู้ที่มาจากเกาะนาอูรู หรือว่าเป็นผู้ที่ใช้ภาษาฟิจิ อย่างไรก็ตามบางครั้งจะเรียกตัวเองในระดับที่สูงขึ้นคือเป็นชาวโพลินีเซีย ไมโครนีเซีย หรือชาวเมลานีเซีย ตามสภาพทางภูมิศาสตร์การเรียกตัวเองเช่นนี้เหมาะสมตามชื่อแต่ในเรื่องทางเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมแล้ว การเรียกตามสภาพภูมิศาสตร์เช่นนั้นทำให้เกิดความเข้าใจผิดพลาด เพราะชาวเมลานีเซียมีลักษณะเป็นนิกรอยด์หรือนิโกรลอยด์ ส่วนชาวไมโครนีเซียมีลักษณะเป็นชาวมองโกลลอยด์มีการผสมกันทางเชื้อชาติในระดับกว้างขวางตลอดทั่วเกาะแปซิฟิก รูปแบบทางภาษาก็มีความซับซ้อน ลักษณะทั่วไปทางจารีตประเพณีและวัฒนธรรมมีความหลากหลายมากกว่ากลุ่มอื่น

ชาวหมู่เกาะโพลินีเซีย (Polynesia Islands or Many Islands) มีความกลมกลืนกันในเรื่องการใช้ภาษา จารีตประเพณี และลักษณะรูปร่าง หน้าตาที่มีเชื้อสายมองโกลลอยด์คือผิวเหลือง แม้ว่าชาวโพลินีเซียทางด้านตะวันตกของหมู่เกาะโพลินีเซียจะมีลักษณะแตกต่างไปจากเขตอื่นเล็กน้อยก็ตามอีกทั้งมีความสามารถในเรื่องการทำสวนและทำประมง ชาวโพลินีเซียมีความเชื่อทางศาสนา กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนาที่ละเอียดอ่อนคือลักษณะสังคมของชาวโพลินีเซียสมัยก่อนที่มีชาวยุโรปเดินทางเข้ามา ระบบเครือญาติซึ่งยอมรับความผูกพันกันทั้งทางสายมารดาและบิดา ช่วยให้แต่ละกลุ่มในสังคมมีความเป็นปึกแผ่นสร้างวัฒนธรรมของชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น ผู้นำฝ่ายฆราวาสทำหน้าที่รับใช้พระเจ้ากับมนุษย์ มีหน่วยปกครองทางสังคม ศาสนา การเมือง และมีผลงานศิลปะสร้างสรรค์สวยงามในรูปของการแกะสลักไม้ และหิน และการสักตามตัวจะบ่งบอกถึงความเป็นนักรบหรือนักเดินเรือ เป็นหมอยาหรือหมอคู่มือที่มีความชำนาญอีกด้วย

ส่วนไมโครนีเซีย (Micronesia Islands or Tiny Islands) คือบริเวณที่มีวัฒนธรรมทางภาษาอย่างน้อย 8 ถึง 10 ประเภท แต่การดำรงชีวิตอยู่มีความกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนซึ่งมีเชื้อสายมองโกลอยด์ผสมกับคอเคซอยด์บางส่วน เช่น ชาวหมู่เกาะปาเลา หมู่เกาะแยป (Yap Islands) และหมู่เกาะมารีน่า แสดงให้เห็นว่ามีวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเมลานีเซียและ อินโดนีเซีย การตั้งโรงนา โรงเรือน และหมู่บ้านเล็ก ๆ ใกล้กับชายฝั่งทะเลของหมู่เกาะแสดงให้เห็นว่าชาวเกาะมีความสนใจในการจับปลา มีการเดินเรือและการค้าโพ้นทะเลออกไปนอกเหนือหมู่เกาะกิลเบิร์ต เครื่องยาคินันบัตือทางสายสามารถมากกว่าบิคาและนิมการสมรสกับคนภายนอกของแต่ละกลุ่มไม่สมรสกันเองภายในกลุ่มทำให้เกิดปัญหาในเรื่องมรดกการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน การสืบทอดตำแหน่งทางสังคม และการแข่งขันชิงความเป็นใหญ่ในชุมชน การปกครองตนเองทางการเมืองในท้องถิ่นเดิมหมดสิ้นไป เพราะการรวมกันเป็นสหพันธ์อย่างหลวม ๆ และการจัดการปกครองในไมโครนีเซียตะวันตกรวมทั้งในบริเวณหมู่เกาะ โปนาเป (Ponape) หมู่เกาะคูไซ (Kusaie) หมู่เกาะมาร์แชล ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมมาจนถึงปัจจุบัน ศาสนาพื้นเมืองขาดรูปแบบในการสืบทอดต่อต้านพิธีกรรม และส่วนใหญ่เป็นเรื่องของบุคคลหรือครอบครัวเป็นการเฉพาะ ศิลปะส่วนใหญ่เป็นศิลปะตกแต่งและแสดงออกให้เห็นในงานสานเสื่อ การตกแต่งด้วยเปลือกหอย การทอผ้า การสักตามตัว งานแกะสลักไม้ และเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินยังคงมีให้เห็นในปัจจุบัน

สำหรับบริเวณหมู่เกาะเมลานีเซีย (Melanesia Islands or Black Islands) มีความแตกต่างกันอยู่มาก ชาวเกาะที่อยู่ริมชายหาดมีอาชีพหลักคือการค้าตามบริเวณชายฝั่งและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับผู้เดินทางมาจากเกาะอื่น ๆ จึงมีความเป็นอยู่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวบนเกาะเดียวกันส่วนมากมีเชื้อสายนิกรอยด์เป็นคนผิวดำโดยเฉพาะภายในบริเวณหมู่เกาะยังคงเป็นป่าและเป็นบริเวณที่ไม่มีวัฒนธรรมตะวันตกเข้าไป อิทธิพลของโพลินีเซียเข้ามาในเกาะฟีจี และเกาะรอบเมลานีเซียอยู่บ้าง จนถึงบริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของเมลานีเซีย ความกว้างใหญ่ของเกาะนิวกินีซึ่งมีชาวพื้นเมืองอยู่เป็น 1,000 กลุ่มชน จึงมีความแตกต่างกันมากทางด้านภาษา วัฒนธรรม ชาวเมลานีเซียส่วนมากทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก ส่วนกลุ่มชนที่อยู่ริมทะเลทำอาชีพประมงเป็นหลักและทำการค้ากับชนต่างกลุ่มด้วย มีการสร้างสมวัฒนธรรมจากการทำการค้าและมีการจัดเลี้ยง จัดงานรื่นเริงประจำปี ประจำเผ่ากันอยู่เสมอ กล่าวคือพวกคนชั้นสูงในท้องถิ่นจะมีอิทธิพลมาก นิยมใช้วิธีจัดงานเลี้ยงให้มีคนจำนวนมากมาร่วมงานของตนแสดงถึงการยอมรับในสถานภาพทางสังคม กลุ่มที่สืบเชื้อสายมีมาจากทั้งทางบิคาและทางมารดา คือผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากทางด้านบิคาหรือมารดาทางใดทางหนึ่งเท่านั้น แต่โดยปกติจะเป็นพวกสืบเชื้อสายมาจากการสืบเผ่าพันธุ์ของบิคาคือกลุ่มสำคัญของสังคมเพราะยอมรับผู้ชาย

เป็นหลักมากกว่าผู้หญิง การเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับระดับความสามารถในการดำห้วมนุษย์และการ
 โจมตีเผ่าชนที่อยู่ใกล้ ๆ ยังคงมีอยู่ในพื้นที่ส่วนลึกของนิวกินี ศาสนายังนิยมความเชื่อเรื่องภูตผี
 วิญญาณ ซึ่งมีลักษณะผสมผสานของไสยศาสตร์ หมอผี และการเคารพบุรุษประจำเผ่าร่วมกัน
 รูปแบบของ งานศิลปะนั้นมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา เห็นได้จากการเดินสวมหน้า
 กากรูปแกะสลัก และการบูชาอันเป็นพิธีกรรมประจำกลุ่ม ศิลปะการเดินร่าได้รับการถ่ายทอด
 สืบต่อกันมา การสวดอ้อนวอนพระเจ้า การเล่นดนตรีประกอบพิธีกรรมยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน
 (ธนู แก้วโอภาส, 2536 : 80)

จากการสันนิษฐานของนักมานุษยวิทยา อาศัยหลักฐานด้านชาติพันธุ์วรรณา พบว่า
 มนุษย์รุ่นแรกสุดที่เดินทางเข้ามายังโอเชียเนียเริ่มต้นประมาณ 20,000 ปีก่อน ค.ศ. ซึ่งเดินทางมา
 จากอินเดีย เข้าไปอยู่ในนิวกินี โดยเดินทางเข้ามาเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เป็นกลุ่มนักล่าสัตว์เพื่อหา
 อาหาร คนเหล่านี้มีความผสมผสานกันทางเผ่าพันธุ์ระหว่างชาวนีกรีโดกับชาวคอเคเซียนใช้ภาษา
 ต้นตระกูลของภาษาปาปวน ต่อมาในระยะ 3,000 - 2,000 ปีก่อน ค.ศ. มีผู้เดินทางอีกจำนวนหนึ่ง
 เข้ามายังโอเชียเนียมาจากอินโดนีเซีย มาเลเซียและหมู่เกาะต่าง ๆ เข้าไปอยู่ในเมลานีเซียโดยการ
 เดินทางที่ใช้เรือแคนู คนเหล่านี้เป็นพวกพ่อค้า พวกเชี่ยวชาญการเพาะปลูก คนกลุ่มนี้ นำเอา
 เผ่าพันธุ์และประเพณีมาถ่ายทอดให้กับผู้ที่มีชีวิตอย่างง่าย ๆ ที่เข้ามาอยู่ในนิวกินีรุ่นแรก ๆ เมื่อ
 กาลเวลาผ่านไปคนเหล่านี้ก็ขยายตัวคลุมพื้นที่ทั้งหมดของบริเวณเมลานีเซีย ประมาณ 2,500 -
 2,000 ปีก่อน ค.ศ. ผู้คนกลุ่มชนดังกล่าวเข้าไปยังไมโครนีเซียตะวันตกโดยเดินทางมาจาก
 ตะวันตก ต่อไปชาวพื้นเมืองบางกลุ่มบนเกาะนิวฮีไบรด์แล่นเรือขึ้นไปทางเหนือจนถึงเกาะ
 คาโรไลน์ ในขณะที่กลุ่มอื่นแล่นเรือไปทางตะวันออกไปถึงเกาะตองก้า และซามัว การแล่นเรือ
 ออกไปจากเมลานีเซียตะวันออกครั้งนี้ในช่วงระหว่างประมาณ 100-1,000 ปีก่อน ค.ศ. มีส่วน
 เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของภาษาตระกูลมาเลย์-โพลินีเซีย ซึ่งเป็นภาษากลุ่มใหญ่ที่สุดในตระกูล
 ภาษาออสโตรนีเซียให้แพร่หลายออกไป ภายหลังจากการเดินทางเข้ามาของผู้คนจากเกาะมาร์ควีซัส
 และเกาะโซไซตี (Societies) พอถึงปี ค.ศ. 1000 บริเวณโพลินีเซียทั้งหมดก็มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน
 อยู่เป็นจำนวนมาก ชาวโพลินีเซียบางกลุ่มเดินเรือไปทางตะวันตกแล้วก็ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมลานี
 เซียและ ไมโครนีเซีย ชาวโพลินีเซียยังติดต่อกับอเมริกาใต้แต่ไม่ได้รับอิทธิพลจากชาว
 อินเดียแดงของอเมริกาใต้เท่าที่ควรเพราะติดต่อกันเป็นครั้งคราว ไม่ได้ตั้งถิ่นฐาน และ
 ระยะทางไกลกันมากจนการสัมผัสทางวัฒนธรรมมีน้อย (ทวี ทองสว่าง, 2530 : 20-25)

ปัจจุบันประมาณว่าประชากรบนหมู่เกาะแปซิฟิกมีอยู่ราว 10 ล้านคนนับว่ามีประชากร
 อาศัยอยู่อย่างบางเบาประมาณ 5-17 คนต่อหนึ่งตารางไมล์เท่านั้น บนเกาะเล็ก ๆ มากมายในเขต
 ไมโครนีเซียและโพลินีเซียมีความหนาแน่นประชากรสูงกว่า ตัวอย่างเช่นบนเกาะนาอูรู ความ

หนาแน่นประชากรมีประมาณ 863 คนต่อพื้นที่ 1 ตารางไมล์ เมื่อไม่รวมประชากรในนิวซีแลนด์แล้วพบว่าประชากรบนเกาะแปซิฟิกร้อยละ 81 เป็นชาวพื้นเมืองเดมร็อยละ 13 เป็นชาวเอเชียซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอินเดีย ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ และจีนที่อพยพไปอยู่ร้อยละ 6 เป็นชาวมิซิวา ซึ่งในจำนวนนี้มีอยู่ 3 ใน 4 อาศัยอยู่ที่เกาะฮาวาย ในจำนวนประชากรประมาณ 3 ล้านคนในนิวซีแลนด์ ส่วนใหญ่เป็นคนมิซิวา มีเพียงร้อยละ 8 เป็นลูกครึ่งระหว่างคนมิซิวากับชาวเมารี ชาวพื้นเมืองเดิมของนิวซีแลนด์ รวมทั้งผู้สืบเชื้อสายมาจากชาวเมารีเดิมด้วย ในระยะหลังคือศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ปรากฏว่ามีชาวอินเดียจำนวนมากกว่าชาวพิจิที่อาศัยอยู่ในพิจิ และบนเกาะฮาวายมีชาวญี่ปุ่น ชาวยุโรป ชาวจีน และชาวฟิลิปปินส์รวมกันเป็นจำนวนมากกว่าชาวฮาวายที่อยู่ดั้งเดิม แสดงถึงความผสมผสานทางเชื้อชาติมีมากขึ้น ต่อมาเมื่อโรคระบาดที่คนมิซิวานำมาสู่เกาะแปซิฟิก ทำให้ชาวพื้นเมืองล้มตายไปเป็นจำนวนมาก จำนวนประชากรชาวพื้นเมืองเดิมลดจำนวนลงไปเรื่อยๆจนกระทั่งถึงประมาณ ปี ค.ศ. 1900 จึงมีการแพทย์สมัยใหม่เข้าไปป้องกันโรคระบาดสำเร็จ การได้รับความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพดีขึ้น การปรับปรุงคุณภาพของโภชนาการให้ดีขึ้น ทำให้จำนวนคนพื้นเมืองมีอัตราการขยายตัวสูงขึ้น ในช่วง 5 ปี นับตั้งแต่ ค.ศ. 1900 จำนวนประชากรบนเกาะแปซิฟิกเพิ่มขึ้นเกือบ 5 เท่าตัว ในปี ค.ศ. 1956 มีอัตราการเกิดประมาณ 36-45 ต่อประชากร 1,000 คน ซึ่งสูงกว่าอัตราการตายมากซึ่งอัตราการตายจะมีเพียง 6-16 คนต่อประชากร 1,000 คนในช่วงเวลาเดียวกัน การวางแผนครอบครัวและความกดดันทางเศรษฐกิจ ไม่ทำให้อัตราการเติบโตของจำนวนประชากรซึ่งมีการเพิ่มอย่างรวดเร็วลดน้อยลงไป การย้ายผู้คนไปตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้คนจากเกาะปะการังที่อยู่รอบ ๆ อย่างเช่นบนเกาะกิลเบิร์ต และเกาะแคโรไลน์เป็นเพียงการบรรเทาความแออัดของประชากรบนเกาะได้ชั่วคราวเท่านั้น แต่แสดงให้เห็นว่ามีการเดินทางโยกย้ายถิ่นฐานกันอยู่เรื่อย ๆ ระหว่างชาวเกาะแปซิฟิกด้วยกันเอง

ผู้ที่เข้ามาในเมืองท่าอย่างเช่น ปาปีเตในตาฮิติ เมืองอะกาน่าในกวม เมืองซูวาในหมู่เกาะฟีจี และเมืองพอร์ต มอร์สบีในปาปัว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความแออัดในเมืองที่ตัวเองเดินทางมา แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะความต้องการหางานทำ ต้องการหาความบันเทิงหรือต้องการได้รับการศึกษาให้สูงขึ้น เนื่องจากเมืองท่าเหล่านั้นเป็นที่ตั้งของบริษัทการค้า โรงเรียน โรงพยาบาล และสถาบันการปกครองที่ทันสมัย เมืองท่าเหล่านั้นจึงทำหน้าที่ให้บริการต่อประชาชนที่อยู่ในส่วนลึกของตัวเกาะ และเชื่อมต่อผู้คนเข้ากับโลกภายนอกโดยทางทะเล ทางอากาศ และเครือข่ายของการท่องเที่ยวจากโลกภายนอกได้เกือบทั่วทุกแห่งของเกาะแปซิฟิก แต่ชุมชนที่ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติมักประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยไม่ดี การว่างงาน

และความหนาแน่นของประชาชน โดยเฉพาะในตัวเมืองมีปัญหาสังคม การพนันและการเสพสุรา มีอยู่ทั่วไป ชาวพื้นเมืองเดิมและพวกลูกครึ่งมีจำนวนมากขึ้น มีการเรียกร้องความต้องการของตน มากขึ้นในเวลาต่อมา

ด้านการเมืองและเศรษฐกิจในช่วงไตรมาสที่ 3 ของศตวรรษที่ 20 หมู่เกาะแปซิฟิก ต้องพบกับปัญหาเรื่องประชากรมีมากเกินไปบนเกาะใหญ่และเมืองใหญ่ ประชากรกระจายตัว อยู่ในดินแดนที่ห่างไกลกันมาก แต่การคมนาคมสื่อสารไม่ดีพอ ทรัพยากรภายในเกาะมีไม่เพียงพอ และค่าครองชีพถีบตัวสูงมาก เรื่องเหล่านี้คือปัญหาพื้นฐานของแต่ละประเทศเป็นความรับผิดชอบทางการเมืองที่ผู้บริหารต้องแก้ไข สำหรับการแก้สถานการณ์เช่นนี้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับมหาอำนาจตะวันตกที่เข้ามาปกครองดินแดนเหล่านี้ ในขณะที่เดียวกันปัญหาเรื่องความจริงใจของประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการปกครองและดินแดนในแปซิฟิกก็แสดงให้เห็นว่ายังไม่มีความชัดเจนเท่าที่ควรในระบายนั้น

ด้านการปกครองมีเขตแดนในการอารักขาของสหประชาชาติในโอเชียเนียสองแห่งได้รับอิสรภาพให้ปกครองตนเองเป็นครั้งแรกคือ ซามัวตะวันตก (West Samoa) ได้รับอิสรภาพครั้งแรกในปี ค.ศ. 1962 และนาอูรู (Nauru) ได้รับอิสรภาพครั้งแรกในปี ค.ศ. 1968 ซามัวตะวันตกนั้นเมื่อได้รับอิสรภาพแล้วคงขึ้นอยู่กับนิวซีแลนด์ต่อไปในเรื่องนโยบายต่างประเทศ ในขณะที่นาอูรูภายหลังได้รับอิสรภาพแล้วก็ไม่ผูกพันอยู่กับออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และสหราชอาณาจักร แต่สำหรับฟีจี (Fiji) และตองก้า (Tonga) ของอังกฤษเมื่อได้รับอิสรภาพในปี ค.ศ. 1970 แล้วทั้งประเทศนี้เลือกอยู่กับอังกฤษต่อไป

นิวซีแลนด์ ประเทศในเครือจักรภพอังกฤษเช่นกันยังคงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับดินแดนโพลินีเซียเพราะยังมีดินแดนที่ต้องให้ความเอาใจใส่อีกเช่น ชาวเกาะคุกส์ (Cook's) ได้รับอนุญาตให้ปกครองตัวเองได้ แต่ก็ยังมีความผูกพันกับนิวซีแลนด์ โดยนิวซีแลนด์ให้ความช่วยเหลือเรื่องกิจการต่างประเทศ การป้องกันประเทศ และเรื่องการเงิน แต่ว่าประชากรบนเกาะนิว (Niue) และเกาะโทเกลอส (Tokelau) หลังได้รับการปกครองตนเองจากประเทศแม่แล้วยังคงพึ่งพานิวซีแลนด์อยู่เพราะทรัพยากรบนเกาะมีน้อยและยังล้าหลังกว่านิวซีแลนด์ ทำให้ประชากรบางส่วนอพยพไปอยู่นิวซีแลนด์

ออสเตรเลีย ประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ ซึ่งให้ความสนใจบริเวณเมลานีเซียเป็นพิเศษได้จัดสร้างเขตแดนแห่งปาปัวและนิวกินีขึ้นมาในปี ค.ศ. 1949 ทำการปกครองปาปัวซึ่งได้จากอังกฤษในปี ค.ศ. 1906 และการปกครองนิวกินีตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสหประชาชาติให้เป็นดินแดนในอารักขาของออสเตรเลีย ในปี ค.ศ. 1946 ดินแดนของอังกฤษในส่วนนั้นมีหมู่เกาะโซโลมอนเป็นดินแดนอยู่ในความคุ้มกันของอังกฤษ เกาะกิลเบิร์ต (Gilbert) และเกาะเอลลิส

(Ellice) มีฐานะเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และอังกฤษยังครอบครองบริเวณของเกาะนิวฮีไบรด์ ดินแดนเหล่านี้กระจายตัวทั่วแปซิฟิกใต้ มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองฮอเนียรา (Honiara) บนเกาะกอดัลคานัล (Guadalcanal) ในหมู่เกาะโซโลมอนมีข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารปกครองอยู่

สหรัฐอเมริกาครอบครองบริเวณหมู่เกาะแปซิฟิกที่ตั้งอยู่ทางเหนือของเส้นศูนย์สูตร คือหมู่เกาะฮาวาย แต่เดิมเป็นดินแดนส่วนหนึ่งในการปกครองของสหรัฐ ต่อมากลายเป็นรัฐที่ 50 ของสหรัฐในปี ค.ศ. 1595 ดินแดนอื่น ๆ ภายใต้การปกครองของสหรัฐในช่วงหลังปี ค.ศ. 1950-51 มีอเมริกันขามิว ดินแดนในความดูแลจากสหประชาชาติให้อยู่ภายใต้การปกครองของสหรัฐ ซึ่งแต่เดิมเป็นดินแดนในอาณัติของญี่ปุ่นดินแดนในไมโครนีเซียบางส่วนและเกาะกวม (Guam) กลายเป็นดินแดนนอกทวีปหรือโพ้นทะเลของสหรัฐ และประชาชนเป็นพลเรือนของสหรัฐไปตามกฎหมาย

นิวกินีตะวันตก อดีตอาณานิคมของดัตช์ กลายเป็นจังหวัดหนึ่งของอินโดนีเซีย ในปี ค.ศ. 1963 แล้วตั้งชื่อใหม่เป็นอิเรียนตะวันตก (West Irian) ชาติได้เกาะอีสเตอร์ไปในปี ค.ศ. 1888 ซึ่งเดิมให้บริษัททำปศุสัตว์ของชาติเช่าแล้วผนวกดินแดนภายหลัง

ในการพัฒนาดินแดนเหล่านี้มีการประสานงานร่วมมือกันระหว่างประเทศเพื่อพัฒนา ปัญหาสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาอยู่ในการดำเนินงานของคณะกรรมการแปซิฟิกใต้ (The south Pacific Commission) ซึ่งจัดตั้งขึ้นมาใหม่ เมื่อ ค.ศ. 1947 เพื่อให้คำแนะนำต่อรัฐบาลในเกาะต่าง ๆ มีสภาวิจัยเป็นฝ่ายให้คำแนะนำต่อคณะกรรมการ มีการเปิดประชุมทุกปีที่สำนักงานใหญ่เมืองนาเมีย (Noumea) ประเทศนิวคาลิโดเนีย มีผู้แทนของเกาะต่าง ๆ เข้าร่วมประชุมเป็นสมาชิกส่วนในคณะกรรมการประกอบด้วยผู้แทนของออสเตรเลีย ฝรั่งเศส นิวซีแลนด์ นาอูรู อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และขามิวตะวันตก (ธนู แก้ว โอภาส, 2536 : 90-92)

สำหรับเรื่องราวของประเทศในภูมิภาคนี้ที่มีหลักฐานให้ศึกษาค้นคว้าและเป็นที่น่าสนใจหลายมืออยู่เพียง 2 ประเทศ คือออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ซึ่งได้รับข้อมูลมาจะได้ศึกษารายละเอียดดังนี้

ประวัติศาสตร์การศึกษาของออสเตรเลีย

ออสเตรเลียเป็นชื่อทวีปและเป็นที่ตั้งของประเทศในชื่อเดียวกัน มีชื่อเป็นทางการว่าเครือรัฐออสเตรเลีย (Commonwealth of Australia) เป็นทวีปที่ชาวยุโรปสำรวจพบมากกว่า 350 ปีมาแล้วและในท้ายที่สุดออสเตรเลียมีฐานะเป็นอาณานิคมของอังกฤษ เพิ่งได้รับเอกราชเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง โดยเป็นเครือรัฐของจักรภพอังกฤษเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในซีกโลก

ภาคใต้ มีความสำคัญต่อวงการเมืองและวงการเศรษฐกิจของโลกประเทศหนึ่ง การกล่าวถึง ออสเตรเลียในที่นี้จะเป็นการกล่าวถึงทวีปและประเทศไปพร้อมกัน เพราะเป็นดินแดนร่วมกัน ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมวัฒนธรรม

ออสเตรเลียได้ชื่อว่า เป็นทวีปที่มีขนาดเล็กที่สุดของโลก มีเนื้อที่ 7.68 ล้านตาราง กิโลเมตร ซึ่งเล็กกว่าทวีปเอเชียประมาณ 6 เท่า ขนาดของออสเตรเลียใกล้เคียงกับทวีปยุโรปและใกล้เคียงกับสหรัฐอเมริกา โดยไม่รวมรัฐอะแลสกาและรัฐฮาวาย การที่ออสเตรเลียมีขนาดเล็กมากทำให้ได้รับสมญาว่าเป็น ทวีปเกาะ หากเปรียบเทียบกับเกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของโลก คือ เกาะกรีนแลนด์ ออสเตรเลียมีขนาดใหญ่กว่าเกาะกรีนแลนด์ประมาณ 3.5 เท่า มีพื้นที่ทั้งหมดตั้งอยู่ใต้เส้นศูนย์สูตร โดยมีเส้นทรอปิกออฟแคลริกอร์นลากผ่านกึ่งกลางทวีป คำว่า ออสเตรเลีย แปลว่า ดินแดนทางใต้ เป็นชื่อที่ชาวยุโรปตั้งให้ในพุทธศตวรรษที่ 24 (คริสต์ศตวรรษที่ 19) ซึ่งก็สอดคล้องกับที่ตั้งที่อยู่ใต้เส้นศูนย์สูตร

ทวีปที่ตั้งอยู่ใกล้กับออสเตรเลียมากที่สุด คือ ทวีปเอเชีย จะเห็นได้ว่ามีแนวของหมู่เกาะประเทศอินโดนีเซียทอดยาวต่อเนื่องไปจนเกือบถึงทางตอนเหนือของออสเตรเลีย เชื่อกันว่า ในสมัยก่อนออสเตรเลียกับทวีปเอเชียเป็นผืนแผ่นดินเดียวกัน แต่มาถูกตัดขาดออกจากกันเมื่อประมาณ 40 ล้านปีมาแล้ว ทั้งนี้โดยอาศัยหลักฐานจากซากดึกดำบรรพ์ คือ ซากพืชและซากสัตว์ที่ปรากฏเป็นรอยฉีกอยู่ในเนื้อหิน ที่พบอยู่ในออสเตรเลียและทวีปเอเชีย แสดงว่าดินแดนทั้ง 2 นี้เคยมีพืชและสัตว์ที่คล้ายคลึงกันเมื่อ 40 ล้านปีก่อน แต่หลังจากนั้นมาพืชและสัตว์ในออสเตรเลียได้ค่อย ๆ มีพัฒนาการต่างกัน ไปจนกระทั่งสัตว์และพืชในทวีปเอเชียเปลี่ยนไป แต่ในออสเตรเลียซึ่งแยกไปโดดเดี่ยวตัดขาดจากโลกอื่น ยังคงรักษาลักษณะเฉพาะอยู่เป็นเอกลักษณ์ของคนจนถึงปัจจุบัน (ธนู แก้ว โอบาส, 2536 : 80-82)

สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม จำนวนประชากรในออสเตรเลียมีประชากรประมาณ 17.8 ล้านคน ในปี ค.ศ. 1992 ในจำนวนนี้เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม ที่เรียกว่า อะบอริจินิส (Aborigines) ประมาณร้อยละ 1.5 ของประชากรทั้งหมด นอกนั้นเป็นชาวมิซซาเกออบทั้งหมด โดยมีพวกเลือดผสมระหว่างชาวมิซซาเกออบกับชนพื้นเมืองดั้งเดิม และชนผิวเหลืองจากทวีปเอเชียเพียงเล็กน้อย ออสเตรเลียมีชนผิวเหลืองเข้าไปอยู่อาศัยไม่มากนัก ทั้ง ๆ ที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดกับทวีปเอเชีย ทั้งนี้เนื่องจากออสเตรเลียมีนโยบายที่จะสงวนให้เป็นดินแดนสำหรับชาวมิซซาเกออบโดยเฉพาะ ที่เรียกว่า นโยบายออสเตรเลียขาว (The White Australian Policy) จึงจำกัดจำนวนชนผิวอื่น ๆ ที่จะเข้าไปตั้งถิ่นฐานอย่างเข้มงวด

ด้านความหนาแน่นของประชากร ออสเตรเลียมีความหนาแน่นน้อยกว่าทวีปอื่น ๆ ทั้งหมด คือ มีความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยเพียง 2.3 คนต่อเนื้อที่หนึ่งตารางกิโลเมตร

เท่านั้นทั้งนี้มิใช่สาเหตุมาจาก การเป็นดินแดนใหม่ที่เพิ่งมีชนผิวขาวเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ไม่มากนัก และชนพื้นเมืองดั้งเดิมก็มีจำนวนไม่มาก อีกทั้งมีพื้นที่ที่เป็นทะเลทรายถึงเกือบครึ่งหนึ่งของเนื้อที่ ประเทศนอกจากนี้รัฐบาลออสเตรเลียก็กีดกันชนผิวอื่นที่ไม่ใช่ชนผิวขาวไม่ให้เข้าไปตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะที่กีดกันมากเป็นพิเศษ คือ ชนผิวเหลืองจากทวีปเอเชีย เพราะอยู่ใกล้ออสเตรเลียมาก

การเพิ่มประชากรของออสเตรเลียมีอัตราการเพิ่มของประชากรค่อนข้างต่ำคือ ประมาณ ร้อยละ 0.8 ต่อปี ในปี ค.ศ. 1992 อย่างไรก็ตามรัฐบาลออสเตรเลียได้สนับสนุนให้มีการอพยพของชนผิวขาวจากทวีปยุโรปเข้าไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในทวีปนี้ เพื่อเพิ่มประชากรให้มากขึ้น ในปัจจุบันนอกจากคนเชื้อสายอังกฤษแล้ว ในออสเตรเลียยังมีคนเชื้อสายยุโรปชาติอื่น ๆ ด้วยเป็นจำนวนมาก เช่น เชื้อสายอิตาลี กรีกร ยูโกสลาเวีย โปแลนด์ เนเธอร์แลนด์ ทำให้ประชากรของออสเตรเลียมีเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่ปะปนกันมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

การกระจายของประชากร ส่วนใหญ่ของออสเตรเลียอาศัยอยู่ในเขตเมือง ซึ่งมีอยู่ถึงร้อยละ 85 ของประชากรทั้งหมด ที่อาศัยในเขตชนบทมีเพียงร้อยละ 15 เท่านั้น เมืองที่มีประชากรมากที่สุด คือ เมืองซิดนีย์ มีประชากร 3.5 ล้านคน รองลงมาได้แก่ เมืองเมลเบิร์น มีประชากร 3.0 ล้านคน บริสเบน 1.2 ล้านคนและเพิร์ธ 1.1 ล้านคน (The World Almanac and Book of Facts, p. 687) ส่วนใหญ่ของประชากรอาศัยอยู่ทางบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ใน รัฐนิวเซาท์เวลส์ และรัฐวิกตอเรีย ซึ่งมีภูมิอากาศอบอุ่น คล้ายคลึงกับในยุโรปตะวันตก ส่วนบริเวณตอนกลางและตะวันตกซึ่งมีภูมิอากาศแห้งแล้งเป็นทะเลทรายนั่น เกือบจะไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เลย มีผู้ที่ประกอบอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์ตั้งถิ่นฐานอยู่ห่าง ๆ กัน ฟาร์มปศุสัตว์แต่ละแห่ง อยู่ห่างจากกันนับเป็นหลายร้อยกิโลเมตรก็มี ทำให้เกิดความยากลำบากในการติดต่อซึ่งกันและกัน ต้องใช้วิทยุช่วยในการสื่อสารเมื่อมีเหตุจำเป็น แม้แต่เมื่อมีผู้เจ็บป่วยก็ต้องใช้วิธีส่งการรักษาพยาบาลทางวิทยุหรือต้องส่งแพทย์หรือคนไข้โดยทางเครื่องบินในกรณีที่เจ็บป่วยร้ายแรง

ประวัติศาสตร์ของออสเตรเลีย แบ่งได้ 6 ระยะมีดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ก่อนการค้นพบของชาวยุโรป

ออสเตรเลียเป็นทวีปเกือบสุดท้ายที่ชาวยุโรปค้นพบ ทวีปสุดท้าย คือ ทวีปแอนตาร์กติกาก่อนที่ชาวยุโรปจะเดินเรือมาพบทวีปออสเตรเลียในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้น ยังไม่มีผู้ใดทราบแน่นอนว่าบริเวณส่วนนี้ของโลกเป็นที่ตั้งของทวีปหนึ่งต่างหาก เป็นแต่เพียงมีความเชื่อกันว่าทางตอนใต้ของมหาสมุทรอินเดียคงจะมีผืนแผ่นดินใหญ่ตั้งอยู่ แต่จะมีรูปร่างลักษณะอย่างไร และมีอาณาบริเวณกว้างขวางมากน้อยเพียงใด ไม่มีหลักฐานยืนยันได้แน่นอน ในสมัยกรีกโบราณมีนักภูมิศาสตร์ชื่อ ปโตเลมี (Ptolemy) ได้เขียนแผนที่โลก โดยแสดงให้เห็นว่าทางตอนใต้ของทวีปแอฟริกาแผ่นดินแดนไปเชื่อมต่อกับทางใต้ของทวีปเอเชีย ปิดล้อมมหาสมุทร

อินเดียให้กลายเป็นทะเลสาปขนาดใหญ่ และตั้งชื่อดินแดนส่วนนั้นว่า แทรร์รา อินคอกนิตา (Terra Incognita) แปลว่า ดินแดนที่ยังไม่รู้จัก ต่อมาในสมัยกลางนักภูมิศาสตร์ก็ยังเชื่อกันว่าดินแดนทางใต้นี้มีอยู่ จึงปรากฏว่าแผนที่หลายฉบับที่เขียนขึ้นสมัยกลาง ได้แสดงที่ตั้งของผืนแผ่นดินใหญ่ทางตอนใต้ของมหาสมุทรอินเดียทำนองเดียวกับแผนที่ของปโตเลมี และในสมัยกลางเรียกชื่อดินแดนนั้นว่า แทรร์รา ออสตราลิส (Terra Australis) แปลว่า ดินแดนทางใต้ ชื่อนี้ต่อมาภายหลังได้กลายเป็นชื่อทวีปและประเทศออสเตรเลียในปัจจุบัน แต่ในขณะนั้นความคิดนี้เป็นเพียงการคาดคะเนเท่านั้น เพราะพิจารณาจากแผนที่ขณะนั้นแล้วเห็นว่าทางตอนใต้ยังเป็นมหาสมุทรที่กว้างใหญ่น่าจะยังมีผืนแผ่นดินอยู่อีก

การที่ชาวยุโรปเชื่อว่ามียุโรปอยู่ทางใต้ของมหาสมุทรอินเดียนั้น เป็นเพราะว่าได้ยินคำบอกเล่ามาจากนักเดินเรือและพ่อค้าชาวเอเชีย เช่น จีน อินเดีย และอาหรับ ซึ่งเคยเดินเรือไปพบดินแดนออสเตรเลียมาแล้ว เพราะมีที่ตั้งห่างไปจากหมู่เกาะของอินโดนีเซียไม่มากนัก แต่เนื่องจากชาวยุโรปยังไม่เคยเดินทางไปสำรวจด้วยตนเองจึงไม่สามารถทราบรายละเอียด หรือยืนยันที่ตั้งของออสเตรเลียได้แน่นอน เป็นแต่เพียงการตั้งสมมติฐานจากการได้ยินคำบอกเล่ามาอีกต่อหนึ่ง

2. ประวัติศาสตร์การค้นพบออสเตรเลียของชาวยุโรป

ในสมัยของการค้นพบดินแดนใหม่ ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 16 ชาวยุโรปได้เดินเรือออกไปสำรวจเส้นทางเดินเรือและดินแดนต่าง ๆ ทั้งในมหาสมุทรแอตแลนติก มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก จากผลของการสำรวจทำให้ชาวยุโรปค่อย ๆ มีความรู้เกี่ยวกับดินแดนทางใต้นี้มากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสำรวจของนักเดินเรือชาวสเปนและโปรตุเกสที่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนชาติอื่น ๆ ได้ช่วยทำให้ชาวยุโรปมีความรู้เกี่ยวกับลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเชื่อกันว่านักเดินเรือของสองชาตินี้คงได้ไปพบออสเตรเลียแล้วด้วยในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันได้แน่นอน ในขณะนั้นเพราะมิได้กล่าวถึงดินแดนแถบนี้

ชาวยุโรปคนแรกที่เดินเรือไปสำรวจจนถึงชายฝั่งตอนเหนือของออสเตรเลีย และเขียนรายงานการสำรวจไว้เป็นหลักฐาน คือ วิลเลม แจนส์ซัน (Willem Jansoon) เป็นชาวฮอลันดา ได้เดินเรือจากเมืองปัตตาเวียในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเฉียงใต้ของฮอลันดา (คืออินโดนีเซียในปัจจุบัน) ผ่านช่องแคบทอร์เรส (Torres Strait) ไปจนถึงชายฝั่งอ่าวคาร์เพนตาเรีย (Carpentaria) ทางตอนเหนือของออสเตรเลียในปี ค.ศ. 1606 หลังจากนั้นก็ได้มีนักเดินเรือชาวฮอลันดาอีกหลายคนเดินเรือไปสำรวจตามบริเวณชายฝั่งตะวันตกของออสเตรเลีย จนกระทั่งใน ค.ศ. 1642 นักเดินเรือชาวฮอลันดาที่สำคัญมากคนหนึ่ง ชื่อ เอเบล แทสมัน (Abel Tasman) ได้เดินเรือจากมหาสมุทร

อินเดียฮ้อมไปทางตอนใต้ และพบเกาะซึ่งเขาดั้งชื่อให้ว่า เกาะแวนดีแมน (Vandeman) ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นเกาะแทสเมเนีย (Tasmania) เพื่อเป็นเกียรติแก่นักสำรวจผู้นี้ การเดินเรือไปทางตอนใต้ของออสเตรเลียครั้งนี้ ทำให้ทราบว่าออสเตรเลียมีดินแดนลงไปทางใต้ไม่มากนัก และสามารถแล่นเรือจากมหาสมุทรอินเดียฮ้อมทางใต้ของออสเตรเลียไปสู่มหาสมุทรแปซิฟิกได้

การสำรวจชายฝั่งของออสเตรเลียที่นักเดินเรือชาวฮอลันดากระทำไปนั้น ทำให้ชาวยุโรปทราบรูปร่างของออสเตรเลียดีขึ้น และทราบได้แน่นอนว่าเป็นอีกดินแดนหนึ่งต่างหาก ชาวฮอลันดาได้ตั้งชื่อดินแดนที่สำรวจพบนี้ว่า นิวฮอลแลนด์หรือฮอลันดาใหม่ (New Holland) แต่เนื่องจากบริเวณชายฝั่งตะวันตกและชายฝั่งตอนใต้ของออสเตรเลียที่นักเดินเรือชาวฮอลันดาพบนั้นเป็นเขตแห้งแล้งทุรกันดารมากจึงทำให้รัฐบาลฮอลันดาไม่สนใจที่จะแสวงหาประโยชน์จากดินแดนนิวฮอลแลนด์นี้ในขณะนั้นจึงไม่คุ้มค่ากับการเสี่ยงภัยอีกทั้งอยู่ห่างไกลจากฮอลแลนด์มากต้องใช้เวลานานในการเดินทางด้วย

3. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในออสเตรเลีย

การตั้งถิ่นฐานในออสเตรเลียมาเริ่มขึ้นหลังจากที่ กัปตันเจมส์ คุก (James Cook) นักเดินเรือชาวอังกฤษได้เดินเรือมาสำรวจพบชายฝั่งตะวันออกในปี ค.ศ. 1770 กัปตันคุกได้แวะขึ้นบกที่อ่าวบอตานี (Botony Bay) ปัจจุบันเป็นเขตชานเมืองด้านใต้ของเมืองซิดนีย์ และพบว่าดินแดนแถบนั้นเขียวชอุ่มอุดมสมบูรณ์ ก่อนจะเดินทางกลับอังกฤษ เจมส์ คุก ได้ประกาศจับจองดินแดนชายฝั่งตะวันออกของออสเตรเลียตั้งแต่เกาะแทสเมเนียไปจนถึงคาบสมุทรเคปยอร์ก (Cape York Peninsula) เป็นของอังกฤษ ตั้งชื่อว่า นิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) และเมื่อไปถึงอังกฤษก็ได้รายงานให้รัฐบาลอังกฤษทราบถึงผลของการสำรวจ

สำหรับชื่อออสเตรเลียนั้น เชื่อกันว่านักเดินเรือชาวอังกฤษคือ เมตทิว ฟลินเดอร์ (Methew Flinder) และยอร์จ บาส (George Bass) ซึ่งสำรวจชายฝั่งและเขียนแผนที่ออสเตรเลียโดยสังเขป เป็นผู้เปลี่ยนชื่อต่างๆ ที่เรียกกัน เช่น นิวเซาท์เวลส์ บอตานีเบย์ นิวฮอลแลนด์ มาเป็นออสเตรเลีย อันหมายถึงดินแดนทางใต้ (The land of the South)

การที่กัปตันเจมส์ คุก มาสำรวจพบชายฝั่งตะวันออกของออสเตรเลีย นั้นนับว่าเป็นโชคดียิ่งมาก เพราะชายฝั่งตะวันออกมีฝนตกชุก ที่ดินอุดมสมบูรณ์กว่าชายฝั่งตะวันตกและชายฝั่งตอนใต้ที่ชาวฮอลันดาได้ไปพบในตอนแรก เมื่อทราบว่าดินแดนใหม่นี้มีความอุดมสมบูรณ์พอจะใช้ประโยชน์ได้รัฐบาลอังกฤษจึงเกิดความสนใจและในที่สุดก็ได้ตกลงใจส่งผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในออสเตรเลียเป็นรุ่นแรกในปี ค.ศ. 1787 (ทวี ทองสว่าง, 2530, 11)

มูลเหตุที่รัฐบาลอังกฤษตัดสินใจส่งผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ก็เนื่องจากในขณะนั้นอังกฤษได้สูญเสียอาณานิคมของตนในทวีปอเมริกาเหนือซึ่งประกาศอิสรภาพตั้งขึ้นเป็นประเทศ

สหรัฐอเมริกาเมื่อ ค.ศ. 1776 ทำให้รัฐบาลอังกฤษต้องแสวงหาดินแดนแห่งใหม่ใช้เป็นที่ระบายผลเมืองและเป็นทีเ็นรเทศนักโทษที่กำลังแอ็ดอยู่ในคุกของประเทศอังกฤษด้วย รวมทั้งหาแห่งที่รพยากรทางการค้า ผู้คนที่รัฐบาลอังกฤษส่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในออสเตรเลียเป็นรุ่นแรกได้ออกเดินทางจากอังกฤษเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1787 ประกอบด้วยขบวนเรือ 11 ลำบรรทุกผู้คนมารวมทั้งสิ้นประมาณ 1,500 คน ในจำนวนนี้เป็นนักโทษ 736 คน ที่เหลืออนอกนั้นเป็นลูกเรือและเสริชนที่สมัครใจจะมาตั้งถิ่นฐาน ผู้ที่ควบคุมการเดินทางในครั้งนั้น คือ กัปตันอาเธอร์ฟิลลิป (Arthur Philip) ซึ่งต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ว่าราชการอาณานิคมคนแรก ขบวนเรือได้เดินทางรอนแรมมาเป็นเวลา 8 เดือน ก็ถึงฝั่งตะวันออกของออสเตรเลีย และได้ขึ้นบกที่อ่าวบอตานีเมื่อวันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1788 แต่หลังจากพำนักอยู่ชั่วคราวได้ 8 วัน กัปตันอาเธอร์ฟิลลิปก็สั่งให้ผู้คนย้ายไปตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวรที่บริเวณอ่าวพอร์ต แจคสัน (Port Jackson) ซึ่งอยู่ไปทางเหนือของอ่าวบอตานีเล็กน้อย กัปตันอาเธอร์ฟิลลิป ได้ตั้งชื่อบริเวณนั้นว่า ซิดนีย์ (Sydney) นับเป็นบริเวณที่เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานขึ้นเป็นแห่งแรกในออสเตรเลีย ซึ่งต่อมาได้ขยายตัวเจริญเติบโตจนกลายเป็นเมืองซิดนีย์ในปัจจุบันในวันเดียวกันกับที่มีการโยกย้ายผู้คนไปตั้งถิ่นฐานที่ซิดนีย์คือวันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1788 อาร์เธอร์ฟิลลิป ก็ได้ประกาศให้ดินแดนภาคตะวันออกของออสเตรเลียทั้งหมดเป็นของรัฐบาลอังกฤษ นับเป็นการเริ่มต้นการตั้งอาณานิคมแห่งแรกในดินแดนนี้ซึ่งต่อมาเรียกชื่อบริเวณนั้นว่า นิวเซาท์เวลส์ ตามชื่อที่กัปตันเจมส์คุก ตั้งไว้ รัฐบาลออสเตรเลียได้ถือเอาวันที่ 26 มกราคมเป็นวันชาติเนื่องจากเป็นวันก่อตั้งอาณานิคมแห่งแรกดังกล่าว

4. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกของชาวอังกฤษ

การตั้งถิ่นฐานของชาวอังกฤษในออสเตรเลียในขณะนั้นมีได้ประสบปัญหาการต่อต้านขัดขวางจากชนพื้นเมืองดั้งเดิม คือ พวกอะบอริจินิสมากนัก ประมาณว่าเมื่อชนผิวขาวเข้ามาในออสเตรเลียใหม่ๆ นั้น พวกอะบอริจินิสมิ่จำนวนอยู่ทั้งหมดประมาณ 300,000 คน แต่อยู่กระจัดกระจายกันและยังมีความเจริญอยู่ในขั้นต่ำมาก มิได้อยู่กันเป็นอาณาจักรหรือชุมชนใหญ่ๆ อย่างชนพื้นเมืองดั้งเดิมในทวีปแอฟริกาและอเมริกาได้ จึงไม่มีกำลังพอที่จะต่อต้านชนผิวขาวซึ่งมีกำลังเข้มแข็งกว่าได้ พวกชนพื้นเมืองดั้งเดิมปล่อยให้ชาวอังกฤษเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้โดยอิสระมิได้ขัดขวางอีกทั้งยังมีพื้นที่ว่างเปล่าที่ชาวพื้นเมืองมิได้จับจองอยู่ในขณะนั้นอีกมาก อย่างไรก็ตามในระยะแรกการตั้งถิ่นฐานของชาวอังกฤษก็ประสบกับปัญหาและอุปสรรคอยู่มากอย่างน้อย 2 ประการคือ

4.1 การผลิตอาหารเลี้ยงดูผู้คน ในระยะแรกการเพาะปลูกไม่ค่อยได้ผล เพราะชาวอาณานิคมยังขาดความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับสภาพของท้องถิ่นและความรู้ทางการเกษตร

ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นจึงต้องอาศัยเสบียงอาหารที่ส่งตรงมาจากประเทศอังกฤษ ในระยะ 3 ปีแรกของการตั้งถิ่นฐานผู้คนมีความเป็นอยู่ค่อนข้างแร้นแค้นและขัดสน

4.2 การควบคุมดูแลและการใช้แรงงานจากนักโทษ ได้มีการส่งนักโทษจาก อังกฤษทยอยเข้ามาในอาณานิคมเป็นระยะ ๆ เพื่อเป็นแรงงานในไร่นาและการก่อสร้างถนนหนทางสถานที่ ราชการต่าง ๆ มีความยากลำบากในการควบคุมดูแลนักโทษให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และให้มีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร เพราะทรัพยากรมีจำกัด แต่มีเนื้อที่มากและเมื่อนักโทษมากขึ้นจึงเกิดการต่อต้านผู้ปกครองในเวลาต่อมา

การส่งนักโทษไปเป็นแรงงานในกิจการต่าง ๆ นับว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาในออสเตรเลียมาก เพราะได้อาศัยแรงงานเป็นกำลังสำคัญในการก่อสร้าง การทำเกษตรกรรมและการขยายตัวเป็นชุมชนในระยะแรก การส่งนักโทษได้ดำเนินมาจนถึง ค.ศ. 1868 รวมจำนวนนักโทษที่ส่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายประมาณ 160,000 คน และได้กลายเป็นประชากรรุ่นแรกในออสเตรเลีย

5. ประวัติศาสตร์การขยายอาณานิคมไปทางภาคกลางและภาคตะวันตก

การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของออสเตรเลียมีเมืองซิดนีย์เป็นศูนย์กลาง ต่อมาจึงค่อย ๆ ขยายการตั้งถิ่นฐานออกไปในส่วนอื่น ๆ มากขึ้น เมื่อมีการสำรวจบริเวณตอนในของออสเตรเลียในเวลาต่อมา อุปสรรคสำคัญที่ทำให้การตั้งถิ่นฐานจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ในระยะแรกก็เนื่องจากมีทิวเขาเป็นแนวยาวอยู่ห่างจากที่ราบชายฝั่งเข้าไปไม่มากนัก ทิวเขานี้ชื่อว่า บลูเมาเทนส์ (Blue Mountain) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาเกรตดิวิดิ้ง (Great Dividing) หลังจากที่มีผู้สำรวจพบเส้นทางผ่านทิวเขานี้ไปยังที่ราบลุ่มแม่น้ำเมอร์เรย์ดาร์ลิง (Murray Darling) แล้ว การตั้งถิ่นฐานจึงเริ่มขยายตัวข้ามทิวเขาไปทางตะวันตกมากขึ้น

ในระหว่างตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นระยะเวลาที่มีนักสำรวจหลายคนเดินทางเข้าไปสำรวจบริเวณตอนในของทวีป และค่อย ๆ ทำให้ดินแดนทางภาคกลางและภาคตะวันตกเป็นรู้จักกันมากขึ้น จึงเกิดการขยายตัวของอาณานิคมต่าง ๆ เพิ่มขึ้นจากอาณานิคมนิวเซาท์เวลส์ คือ อาณานิคมแทสเมเนีย ในปี ค.ศ. 1825 อาณานิคมออสเตรเลียตะวันตก ค.ศ. 1829 อาณานิคมออสเตรเลียใต้ ค.ศ. 1834 อาณานิคมวิกตอเรีย ค.ศ. 1857 และอาณานิคมควีนส์แลนด์ ค.ศ. 1859 รวมเป็น 6 อาณานิคม และกลายเป็นรัฐต่าง ๆ ในปัจจุบัน (นันทนา กปิตกาญจน์, 2529 : 50-60)

ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยให้การขยายตัวของอาณานิคมต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว คือ

1. การนำแกะพันธุ์เมอร์โนจากสเปนเข้าไปเลี้ยงในออสเตรเลีย เพราะแกะพันธุ์นี้ทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศแห้งแล้งได้ดี นอกจากจะใช้แกะเป็นอาหารแล้ว อาณานิคมยังส่งขนแกะเป็นสินค้าออกสำคัญไปจำหน่ายให้แก่อังกฤษ ทำรายได้ให้แก่ออสเตรเลียเป็นอันมากทั้งขนแกะและเนื้อแกะ

2. การพบแร่ทองคำ เป็นการดึงดูดใจให้ผู้คนเข้าไปแสวงหาโชคลาภในอาณานิคมเป็นจำนวนมาก การพบแร่ทองคำในอาณานิคมวิกตอเรีย ทำให้ผู้คนตื่นทอง หลังไหลเข้าไปในอาณานิคมแห่งนั้นมากมายปรากฏว่าในช่วงระยะเวลาเพียง 10 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1851-1861 ประชากรของอาณานิคมวิกตอเรียได้เพิ่มขึ้นจาก 77,000 คน เป็นถึง 540,000 คน

ผลของการ “ตื่นทอง” นี้ชักจูงให้ชาวจีนจากทวีปเอเชียอพยพเข้าไปหางานทำ และแสวงหาโชคลาภในออสเตรเลียด้วย ชาวอาณานิคมที่เป็นคนผิวขาวเริ่มเกิดความวิตกกังวลและตั้งข้อรังเกียจชาวจีนที่เข้ามาแย่งอาชีพ ต่อมารัฐบาลออสเตรเลียได้ใช้มาตรการจำกัดการเข้าเมืองของคนที่มีเชื้อชนผิวขาว ตามหลักการที่เรียกว่า นโยบายออสเตรเลียขาว (The White Australian Policy) โดยเริ่มประกาศใช้ใน ค.ศ. 1901 และยังคงใช้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

6. ประวัติศาสตร์การจัดตั้งจักรภพแห่งออสเตรเลีย

การขยายตัวของอาณานิคมต่าง ๆ ทั้ง 6 แห่งได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็วมากขึ้น จนชาวอาณานิคมเริ่มมีความรู้สึกที่ว่าควรจะได้รับสิทธิปกครองตนเองจากรัฐบาลอังกฤษ ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อขอสิทธิปกครองตนเองหลายครั้ง และนับตั้งแต่ ค.ศ. 1852 เป็นต้นมา รัฐบาลอังกฤษก็ค่อย ๆ ผ่อนปรนให้อาณานิคมต่าง ๆ ได้รับสิทธิปกครองตนเองเป็นลำดับ ได้มีการจัดตั้งรัฐสภาขึ้นในอาณานิคม มีอำนาจออกกฎหมายที่ใช้บังคับในอาณานิคมแต่ละแห่งได้เต็มที่แต่กฎหมายนั้นต้องไม่ขัดต่อกฎหมายของประเทศอังกฤษ และมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ดูแลปกครองในแต่ละอาณานิคมด้วย

สำหรับสิทธิในทางการเมืองของชนพื้นเมืองดั้งเดิม คือ พวกอะบอริจินิส (Aborigines) นั้น ในบางรัฐได้มีการให้สิทธิในการเลือกตั้งแก่ชนพื้นเมืองดั้งเดิม แต่โดยส่วนรวมแล้ว ออสเตรเลียยังไม่มีนโยบายที่จะให้ชนกลุ่มน้อยนี้มีตัวแทนเข้าร่วมในการปกครองประเทศ ต่างกับประเทศนิวซีแลนด์ซึ่งให้สิทธิแก่ชาวพื้นเมืองเมารีส่งตัวแทนเข้าร่วมทั้งในรัฐสภาและในคณะรัฐมนตรี เมื่ออังกฤษให้อิสระภาพในการปกครองตนเองแล้วออสเตรเลียยังคงอยู่ในเครือจักรภพของอังกฤษมาจนถึงปัจจุบัน

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ออสเตรเลียเป็นดินแดนที่ชนผิวขาวเข้าไปสร้างเมืองอยู่อาศัยจนกลายเป็นประเทศโดยเฉพาะชาวอังกฤษได้เข้าไปมีบทบาทในด้านวัฒนธรรมและความ

เป็นอย่างมาก ฉะนั้นวัฒนธรรมที่ปรากฏส่วนใหญ่จึงสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมของชาวอังกฤษ โดยมีวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองดั้งเดิมเป็นส่วนประกอบ ในออสเตรเลียวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองดั้งเดิมไม่มีอิทธิพลนัก เพราะชนพื้นเมืองดั้งเดิมมีความเจริญอยู่ในขั้นต่ำมาก จึงถูกวัฒนธรรมของชนผิวขาวกลืนหายไปเกือบหมดยังคงเห็นได้เฉพาะในบรรดากลุ่มพื้นเมืองที่อยู่อาศัยกระจัดกระจายตามลำพังของตนไม่ปะปนกับชาวผิวขาวเท่านั้น สังคมและวัฒนธรรมสำคัญของออสเตรเลียได้แก่ (ทวี ทองสว่าง, 2530 : 30-40)

ก. เชื้อชาติ ประชากรในออสเตรเลียส่วนใหญ่ประกอบด้วยชนพื้นเมืองดั้งเดิมพวกหนึ่งและชนผิวขาวอีกพวกหนึ่ง ดังนี้

1. ชนพื้นเมืองดั้งเดิม เรียกว่า ชนเผ่า “อะบอริจินิส” คนพวกนี้มีรูปร่างค่อนข้างเตี้ย ผิวคล้ำ เส้นผมหยิกหรือหยิกหยอง จมูกแบน ริมฝีปากหนา อาชีพหลักคือ การล่าสัตว์ ตกปลา และหาอาหารในป่า เป็นพวกที่ชอบเร่ร่อนไม่อยู่เป็นที่ เพื่อแสวงหาอาหารและน้ำ อาหารที่สำคัญคือ หอกและไม้รูปโค้งที่เรียกว่า “บูเมอแรง” ซึ่งขว้างออกไปแล้วร่อนกลับเข้ามาหาเจ้าของได้ กลายเป็นสัญลักษณ์ของชนเผ่าที่ต้องมีการสอนและเรียนวิธีใช้กันสืบต่อมาตามจารีตของเผ่า

ชนพื้นเมืองดั้งเดิมอาศัยอยู่กระจัดกระจายทั่วไป ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศ โดยรัฐบาลจัดที่อยู่ให้เป็นพิเศษในดินแดนแทร์ริทอรีเหนือ รัฐควีนสแลนด์และรัฐออสเตรเลียตะวันตก คนพวกนี้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี ไม่ว่าจะเป็นเขตแห้งแล้งแบบทะเลทราย หรือเขตชุ่มชื้น ปัจจุบันบุคคลเหล่านี้เร่ร่อนน้อยลงมีเป็นจำนวนมากที่ทำงานรับจ้างเป็นแรงงานในไร่ปลูกสัตว์ให้กับชาวผิวขาวและบางส่วนเปลี่ยนวิถีชีวิตมาเป็นคนในเมืองมากขึ้น

2. ชนผิวขาว เป็นประชากรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 ของประชากรทั้งหมด ส่วนมากสืบเชื้อสายมาจากชาวอังกฤษ พวกที่อพยพเข้ามาในระยะแรก ส่วนใหญ่เป็นนักโทษ ต่อมาจึงเป็นคนอังกฤษทั่วไปและชนผิวขาวอื่นคือ พวกที่อพยพมาจากส่วนอื่นของยุโรป เช่น โปแลนด์ อิตาลี เนเธอร์แลนด์ ยูโกสลาเวีย กรีซ และฮังการี ชนผิวขาวเหล่านี้อาศัยอยู่ ทั่วไปทั้งในเมืองและในชนบทมีความเป็นอยู่เช่นเดียวกับชาวยุโรปทั้งหลาย

นอกจากชนพื้นเมืองและชาวผิวขาวแล้ว ยังมีชาวเอเชียอาศัยอยู่ในออสเตรเลียอีก แต่มีจำนวนไม่มากนักประมาณร้อยละ 4 ของประชากรทั้งหมด ได้แก่ ชาวจีน ชาวอินเดีย และชาวอินโดจีนที่อพยพไปอยู่กันมากเมื่อไม่นานมานี้

ข. ภาษา ออสเตรเลียใช้ภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ก็มีการใช้ภาษาของชนพื้นเมืองด้วย ถึงแม้ว่าออสเตรเลียจะใช้ภาษาอังกฤษเป็นทางการ แต่ก็มีเอกลักษณ์ของตนเองทั้งในด้านการ

ออกเสียง การใช้สำนวนภาษา และมีการประดิษฐ์ถ้อยคำขึ้นใช้เองด้วยต่างไปจากภาษาอังกฤษของอังกฤษแท้ เรียกว่า ภาษาอังกฤษแบบออสเตรเลีย (Australian English)

๔. ศาสนา ประมาณร้อยละ 26 ของชาวออสเตรเลียนับถือศาสนาคริสต์นิกายแองกลิคันเชิร์ช (Anglican Church) อีกร้อยละ 25 นับถือโปรเตสแตนต์รวมทั้งนิกายอื่น ๆ และอีกร้อยละ 25 นับถือนิกายโรมันคาทอลิก ส่วนชนพื้นเมืองจะนับถือลัทธิผีตายวิญญาน

๕. ประเพณี จากการที่ประชากรนับถือศาสนาคริสต์ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ จึงเป็นแบบคริสต์ เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย ประเพณีวันคริสต์มาส การทำมิสซา การล้างบาป ด้านการแต่งกายก็เช่นเดียวกัน ชาวออสเตรเลียนิยมแต่งกายแบบสากลนิยมเหมือนชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวอังกฤษ ยกเว้นพวกชนพื้นเมืองที่ยังคงแต่งกายแบบดั้งเดิมอยู่ตามประเพณี

ออสเตรเลียเป็นประเทศที่ใหญ่เป็นอันดับ 6 ของโลก แต่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างเบาบาง คือมีประชากรอาศัยอยู่ไม่ถึง 2 คนในพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร (4.6 คนต่อ 1 ตารางไมล์) แบ่งออกเป็น 6 รัฐ คือ รัฐนิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) ควีนสแลนด์ (Queensland) แทสเมเนีย (Tasmania) ออสเตรเลียใต้ (South Australia) วิกตอเรีย (Victoria) และออสเตรเลียตะวันตก (Western Australia) นอกจากนี้รัฐทั้ง 6 นี้แล้วยังประกอบด้วยเขตเฉพาะอีก 2 เขต คือ เขตเหนือ (Northern Territory) ซึ่งเป็นเขตที่กว้างใหญ่ แต่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างเบาบางและเขตเมืองหลวงของออสเตรเลีย (Australian Capital Territory) ซึ่งเป็นเขตที่มีขนาดเล็กแต่เป็นที่ตั้งของเมืองแคนเบอร์รา (Canberra) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศออสเตรเลีย นอกจากนี้แต่ละรัฐก็มีเมืองหลวงประจำของแต่ละรัฐด้วย รัฐที่มีขนาดเล็กที่สุดคือรัฐแทสเมเนียซึ่งเป็นเกาะอยู่ทางใต้มีเนื้อที่ 26,178 ตารางไมล์ ส่วนรัฐที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือรัฐออสเตรเลียตะวันตกมีเนื้อที่ 974,843 ตารางไมล์

พัฒนาการด้านการศึกษาของออสเตรเลีย

ถึงแม้ว่าออสเตรเลียจะมีประชากรอยู่ไม่มากนักแต่ก็มีสถาบันการศึกษาอยู่มากมายที่ดำเนินการสอนในวิชาการต่าง ๆ อย่างได้มาตรฐานเหมือนกับประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษอื่น ๆ ในยุโรปและอเมริกาเหนือระหว่าง ค.ศ. 1872-1902 อาณานิคมทั้ง 6 แห่งของอังกฤษ (คือรัฐทั้ง 6 รัฐของออสเตรเลียในปัจจุบัน) ได้นำระบบการศึกษาของอังกฤษซึ่งเป็นประกาศาสดและการศึกษาภาคบังคับมาใช้ ดังนั้นการไม่รู้หนังสือในออสเตรเลียจึงเกือบไม่มีเหลืออยู่เลย สำหรับชนผิวขาวจะมีอยู่บ้างคือชาวพื้นเมืองเดิมที่แยกตัวออกไป ออสเตรเลียยังเป็นผู้ริเริ่มวิธีการสอนหนังสือแก่เด็กที่อยู่ห่างไกลความเจริญโดยทางไปรษณีย์ต่อมาที่ใช้การสื่อสารทางวิทยุช่วยในการติดต่อสื่อสารซึ่งเป็นการเรียนทางวิทยุการกระจายเสียงนอกจากจะใช้ในการศึกษาสำหรับ โรงเรียนที่อยู่ห่าง

ไกลเป็นประจำแล้ว ยังใช้ในการติดต่อกับนักเรียนแต่ละคน โดยใช้เครือข่ายการสื่อสารร่วมกับ การบริการด้านการแพทย์ทางเครื่องบิน

ในการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและระดับสูงนั้นรัฐบาลออสเตรเลียได้ดำเนินการอย่าง เคร่งครัดเช่นเดียวกับการศึกษาในระดับประถมศึกษา และจำนวนประชากรที่เข้าศึกษาต่อหลัง จากอายุ 14 หรือ 15 ปีไปแล้วมีจำนวนน้อยกว่านักเรียนในสหรัฐ อย่างไรก็ตามมาตรฐานการศึกษา ของออสเตรเลียก็อยู่ในระดับสูง รวมทั้งการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและในระดับอุดมศึกษา ก็เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกในการศึกษาทั้งในวิชาทั่วไปและวิชาเทคนิคอย่างมากมาย ทั้งนี้เพื่อ ตอบสนองความต้องการทางอุตสาหกรรมของประเทศที่ขยายตัวขึ้นตั้งแต่ยังเป็นอาณานิคม

โรงเรียนของรัฐบาลตั้งขึ้นเมื่อได้มีการจัดตั้งรัฐบาลกลางของออสเตรเลียขึ้นมาเมื่อ ค.ศ. 1901 โดยรัฐทั้ง 6 ได้รวมตัวกันเป็นสหพันธ์ การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของแต่ละรัฐ ทำนองเดียวกับงานบริการทางสังคมด้านอื่น ๆ ระบบการศึกษาของแต่ละรัฐนี้ดำเนินงานภายใต้ การอำนวยการของนักการศึกษา กับคณะผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา ซึ่งขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการ การศึกษาของแต่ละรัฐ ผู้บริหารการศึกษาและครูทุกคนเป็นข้าราชการในสังกัดกระทรวงศึกษา ธิการของแต่ละรัฐ นอกจากนี้ยังมีการฝึกอบรมครูเพื่อทำการสอนในโรงเรียนในรัฐของตนอย่าง สม่าเสมอ

ถึงแม้ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ รัฐบาลกลางของออสเตรเลียจะไม่มีหน้าที่ รับผิดชอบในการดำเนินงานทางการศึกษา แต่รัฐบาลกลางก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับศึกษามาก ยิ่งขึ้น องค์การทางการศึกษาขององค์การแรกที่รัฐบาลกลางจัดตั้งขึ้น เมื่อ ค.ศ. 1943 คือ คณะ กรรมการมหาวิทยาลัย ซึ่งมีหน้าที่จัดระเบียบทางการศึกษาในยุคหลังสงครามและฝึกอาชีพให้แก่ ชายหญิงที่เคยเป็นทหารรับใช้ประเทศ ส่วนพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับ ค.ศ. 1945 นั้นกำหนด ให้ออสเตรเลียจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาถาวรและสำนักงานการศึกษาแห่งเครือจักรภพขึ้นมา ซึ่งต่อมาสำนักงานการศึกษาแห่งนี้กลายเป็นองค์การการศึกษาของออสเตรเลียมีหน้าที่ประสาน งานกับองค์การยูเนสโก และหน่วยงานทางการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเพื่อพัฒนาการ ศึกษาของออสเตรเลียให้เข้าสู่ระบบสากล

การพัฒนาทางการศึกษาของออสเตรเลียเริ่มขึ้นในช่วงแรกระหว่างทศวรรษของปี 1950 คือ ออสเตรเลียได้จัดตั้งโรงเรียนทางอากาศขึ้นเป็นการสอนที่ใช้ระบบการสื่อสารทางวิทยุ ช่วย ทั้งนี้ก็เพื่อให้การศึกษาแก่เด็กที่อยู่ในชนบทห่างไกล เด็กจะศึกษาทางวิทยุแล้วส่งคำตอบ กลับไปทางไปรษณีย์ ตอนปลายของช่วงระหว่างทศวรรษของปี 1960 ออสเตรเลียมีโรงเรียนที่ สอนทางอากาศดำเนินการสอนอยู่ทั่วประเทศถึง 10 แห่งด้วยกัน โดยใช้ระบบการสื่อสารร่วมกับ โครงการบริการด้านการแพทย์ทางเครื่องบิน (Flying Doctor Service) ในปี ค.ศ. 1963 รัฐ

บาลกลางของออสเตรเลียให้ความช่วยเหลือในการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาทุกแห่งยิ่งไปกว่านั้นยังให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนหลายพันคน รวมทั้งจัดเงินอุดหนุนให้แก่รัฐต่าง ๆ อีกด้วยเพราะค่าใช้จ่ายในการศึกษาโดยทั่วไปมีแนวโน้มสูงขึ้น

จำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนใน โรงเรียนรัฐบาลมีประมาณร้อยละ 75 ของเด็กในวัยเรียนทั้งหมด ดังนั้นรัฐบาลประจำรัฐต่าง ๆ จึงต้องใช้จ่ายเงินไปในทางการศึกษามากกว่า 1 ใน 4 ของรายจ่ายทั้งหมด อัตราส่วนระหว่างนักเรียนกับครูประมาณ 29:1 (สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519 : 3-8)

ในตอนกลางทศวรรษของปี 1950 ออสเตรเลียต้องพัฒนาโรงเรียนอย่างเร่งรีบเพื่อให้ทันกับจำนวนประชากรซึ่งขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งให้ทันกับยุคของผู้คนที่มิไจรักการศึกษาต้องการศึกษาค่อนข้างมาก ในระหว่างสงครามและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อัตราการเกิดของประชากรมีอยู่ในระดับสูง จำนวนนักเรียนจึงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากเดิมซึ่งมีประมาณ 100,000 คนเป็นปีละ 2 ล้านคนเมื่อก่อน ค.ศ. 1960 ระหว่างทศวรรษของปี 1960 รายจ่ายของการศึกษาในโรงเรียนทั้งหมดมีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 3 : 4 ของผลผลิตรวมทั้งหมดของประเทศ (GNP) การศึกษาในออสเตรเลียจึงขยายตัวไปเร็วมาก

การศึกษาที่มีได้ดำเนินการ โดยรัฐบาลก็ยังมีอยู่อีกส่วนหนึ่งเช่น โรงเรียนทางศาสนา ถึงแม้ว่าจะเป็น โรงเรียนของฝ่ายศาสนาก็ตามแต่ก็อยู่ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการโรงเรียนและแม้จะเป็น โรงเรียนที่อยู่ในนิยายเดียวกันก็มีคณะกรรมการโรงเรียนตรวจสอบด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการโรงเรียนนั้นอาจจะทำได้หลายวิธีด้วยกัน โรงเรียนที่อยู่ในความอุปการะของนิยายโรมันคาทอลิกเป็น โรงเรียนที่มีการจัดการเป็นอย่างดี ในแต่ละรัฐมีเจ้าหน้าที่ของทางโบสถ์จะแต่งตั้งผู้อำนวยการการศึกษาขึ้นมาคนหนึ่งเพื่อทำหน้าที่บริหาร นับตั้งแต่ ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา โรงเรียนทางศาสนาก็มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวยุโรปอพยพเข้ามาอยู่ในออสเตรเลียเป็นจำนวนมากขึ้น และจำนวนหนึ่งนิยมเรียนใน โรงเรียนของศาสนาเพราะยังเคร่งครัดศาสนาอยู่

ส่วนการศึกษาชั้นสูงหรืออุดมศึกษา เนื่องจากนักเรียนออสเตรเลียเมื่อจบการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาแล้วก็เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยโดยตรงเลย ดังนั้นออสเตรเลียจึงไม่มีสถาบันการศึกษาที่เทียบเท่ากับวิทยาลัยเหมือนอย่างในสหรัฐ มหาวิทยาลัยของออสเตรเลียมีอยู่หลายแห่งที่ผู้เรียนสามารถเลือกเข้าศึกษาได้ตามความต้องการแต่การที่จะเข้าไปศึกษาในมหาวิทยาลัยของออสเตรเลีย ได้นั้นจะต้องผ่านการสอบคัดเลือกโดยรัฐเป็นผู้จัดขึ้นก่อน ไม่มีมหาวิทยาลัยใดเป็นของเอกชนโดยสมบูรณ์เลยเพราะทุกมหาวิทยาลัยต่างก็ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลทั้งสิ้น มหาวิทยาลัยทุกแห่งของออสเตรเลียยกเว้นมหาวิทยาลัยที่จัดตั้ง โดยเอกชนมาตั้งแต่เริ่ม ส่วนหนึ่ง

จะมีรายได้มาจากค่าบำรุงการศึกษาและส่วนที่เหลือก็จะได้จากเงินบริจาคและเงินอุดหนุนจากรัฐบาลประจำรัฐ รวมทั้งรัฐบาลกลางด้วย ทั้ง ๆ ที่มหาวิทยาลัยของออสเตรเลียต้องรับความช่วยเหลือจากแหล่งการเงินต่าง ๆ ดังกล่าว แต่มหาวิทยาลัยของออสเตรเลียก็มีอิสระในการดำเนินงานของตนอย่างเต็มที่ในด้านการบริหารจัดการและวิชาการ

มหาวิทยาลัยที่เก่าแก่ที่สุด 2 แห่งของออสเตรเลียก็คือ มหาวิทยาลัยซิดนีย์ (University of Sydney) ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1850 และมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น (University of Melbourne) ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1853 อีก 6 ทศวรรษต่อมารัฐอื่น ๆ แต่ละรัฐก็ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในบริเวณเมืองหลวงของรัฐนั้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยแอดเลด (University of Adelaide) ตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1874 มหาวิทยาลัยแทสเมเนีย (University of Tasmania) จัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1890 มหาวิทยาลัยควีนสแลนด์ (University of Queensland) จัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1911 หลังจากนั้นมาก็มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นอีกหลายแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยแคนเบอร์รา (Canberra University) จัดตั้งใน ค.ศ. 1930 มหาวิทยาลัยนิวเซาท์เวลส์จัดตั้งใน ค.ศ. 1949 มหาวิทยาลัยนิวคาสเซิล (Newcastle University) ในรัฐนิวเซาท์เวลส์ จัดตั้งเมื่อ ค.ศ. 1951 มหาวิทยาลัยนิวอิงแลนด์ (The University of New England) ในรัฐนิวเซาท์เวลส์ จัดตั้งเป็นวิทยาลัยก่อนใน ค.ศ. 1938 แล้วเป็นมหาวิทยาลัย เมื่อ ค.ศ. 1954 มหาวิทยาลัยนิวอิงแลนด์ (The University of New England) ในรัฐวิกตอเรีย ตั้งเมื่อ ค.ศ. 1961 มหาวิทยาลัยลาโทรบ (La Trobe University) ในรัฐนิวเซาท์เวลส์ ตั้งเมื่อ ค.ศ. 1966 ส่วนมหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย (The Australian National University) ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1946 ในเมืองแคนเบอร์รานั้น เป็นสถาบันที่ให้การศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรีและให้ความรู้ทางการวิจัยการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ แพทยศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ และการศึกษาเกี่ยวกับภูมิภาคมหาสมุทรแปซิฟิก มหาวิทยาลัยระยะหลังนี้มักจัดตั้งเป็นวิทยาลัย (College) ก่อนแล้วค่อยขยายงานออกไปเป็นมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา

ตั้งแต่ ค.ศ. 1950 คือ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมามีผู้ต้องการที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดปัญหาเรื่องสถานที่เรียนไม่เพียงพอ ดังนั้น จึงมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาใหม่ ๆ ขึ้นมา รวมทั้งวางแผนจัดตั้งมหาวิทยาลัยประจำท้องถิ่นขึ้นมาด้วยจำนวนผู้สมัครเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้นจากเดิมซึ่งมีประมาณ 30,000 คน ใน ค.ศ. 1955 กลายเป็นมากกว่า 75,000 คน ใน ค.ศ. 1965 ผู้ที่เรียนต่อประมาณร้อยละ 30 เป็นนักศึกษาหญิง ในขณะที่เดียวกันอัตราส่วนของนักศึกษาที่ต้องการปริญญาในระดับสูงยิ่งขึ้นก็มีจำนวนมากขึ้น ใน ค.ศ. 1957 คณะกรรมการของรัฐบาลกลางได้ศึกษาสถานการณ์นี้ แล้วให้คำแนะนำแก่รัฐบาลว่าควรให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาระดับสูงอย่างรีบด่วน อีก 2 ปีต่อมาทาง

รัฐบาลมลรัฐได้ทำวิจัยเสนอให้คณะกรรมการมหาวิทยาลัยของออสเตรเลียให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลเกี่ยวกับปัญหาทางการเงินและการพัฒนาการศึกษาของรัฐ และใน ค.ศ. 1960 รัฐบาลกลางของออสเตรเลียได้ให้ทุนการศึกษาจำนวนหลายพันทุนแก่นักศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยของรัฐทั่วประเทศ (อุคม คิยฐสำเร็จ, 2534 : 11-14)

สำหรับการศึกษาด้านเทคนิคและอาชีพ วิทยาลัยเทคนิคและวิทยาลัยเกษตรกรรมของแต่ละรัฐในออสเตรเลียได้ทำการสอนวิชาประเภทนี้ที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้โดยตรง นักศึกษาที่ประสงค์จะทำงานในตำแหน่งเสมียนพนักงานจะได้รับการศึกษาและฝึกงานในวิทยาลัยธุรกิจของเอกชน แต่ละรัฐจะมีโครงการที่เหมือนกันคือ การฝึกงาน นอกจากการฝึกงานแล้วยังมีการศึกษาในชั้นเรียนในระหว่างการฝึกงานด้วย ซึ่งจัดสอนโดยแผนกการศึกษาของโรงเรียนเทคนิค ในขั้นพื้นฐานแล้วการศึกษาวิชาเทคนิคเกี่ยวข้องกับโครงการฝึกงานเพื่อประกอบอาชีพ ตั้งแต่ ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา ออสเตรเลียได้แก้ไขมาตรฐานของการสอน สถาน ที่ศึกษา รวมทั้งอุปกรณ์การศึกษาในสถาบันการฝึกหัดวิชาเทคนิคให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ในบางอาชีพ เช่น การบัญชี ทัศนศิลป์ วรรณกรรม เป็นวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับวิชาการจึงต้องมีการควบคุมโดยผู้ที่ประกอบอาชีพดังกล่าว จะต้องสมัครเป็นสมาชิกอยู่ในสมาคมอาชีพนั้น ๆ ซึ่งบางครั้ง สมาคมอาชีพดังกล่าวก็เปิดทำการสอนและจัดสอบเพื่อให้ผู้ประกอบอาชีพนั้น ๆ มีมาตรฐานเกี่ยวกับกันทั้งประเทศ

ด้านการศึกษาผู้ใหญ่ แต่ละรัฐมีโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งเป็นการศึกษาตามความสมัครใจของผู้ที่ประสงค์จะศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ ระบบการควบคุมการศึกษาผู้ใหญ่และอัตราส่วนของจำนวนเงินอุดหนุนของรัฐบาลในแต่ละรัฐแตกต่างกัน เดิมทีเดียวโครงการการศึกษาผู้ใหญ่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของ “สมาคมการศึกษาของแรงงาน” ซึ่งเป็นโครงการการศึกษานอกมหาวิทยาลัยที่เริ่มต้นในประเทศอังกฤษก่อน ถึงแม้ว่าเป็นการศึกษาอยู่ภายนอกมหาวิทยาลัย แต่ก็มีความเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับมหาวิทยาลัยเพราะเป็นงานในหน้าที่หนึ่งของมหาวิทยาลัยด้านบริการชุมชน แต่ก็ยังมีความแตกต่างจากการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย คือเปิดสอนในวิชาต่าง ๆ มากขึ้น รวมทั้งวิชาที่ไม่มีการศึกษาทางวิชาการ เช่น วิชานาฏศิลป์ และดนตรี เป็นต้น ซึ่งบางมหาวิทยาลัยไม่เปิดสอนวิชาเหล่านี้ในเวลาเรียนปกติ แต่มีในภาคการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่น ในบางรัฐได้ขยายการศึกษาเข้าไปถึงประชาชนในชนบทโดยใช้วิธีจัดสอนในโรงเรียนประจำท้องถิ่นเฉพาะฤดูร้อนมีการจัดทัศนศึกษาหรือการสาธิตวิธีการด้านการปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนนำไปใช้ได้จริงหรือผู้ปฏิบัติงานอยู่แล้วต้องการเพิ่มพูนคุณวุฒิไปปรับใช้ในการทำงานที่กว่าหรือศึกษาต่อระดับสูงได้

ระบบการศึกษาของออสเตรเลีย

การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐบาลในแต่ละรัฐ และเขตการปกครองตนเอง ดังนั้นระบบการศึกษาของออสเตรเลียจึงไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์เดียวกันทั้งประเทศแต่กล่าวโดยทั่วไปแล้วระบบการศึกษาของออสเตรเลียแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ คือระดับอนุบาลศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษา ซึ่งระดับนี้ประกอบด้วยวิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่อง (TAFE) และมหาวิทยาลัย (สถานเอกอัครราชทูตออสเตรเลียประจำประเทศไทย, 2537 : 3-7)

การศึกษภาคบังคับของออสเตรเลียเริ่มตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงปีที่ 10 (Year 1-10) หรือระหว่างอายุ 6-15 ปี เมื่อนักเรียนจบการศึกษภาคบังคับแล้วก็สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานฝึกงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือกิจการในภาคธุรกิจเอกชนต่าง ๆ ได้ หรืออาจศึกษาต่อในหลักสูตรระยะสั้นของมหาวิทยาลัย หลังจากจบการศึกษภาคบังคับแล้วนักเรียนส่วนใหญ่จะเลือกเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอีก 2 ปี เพื่อเตรียมตัวเข้ามหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเทคนิคในระดับอุดมศึกษา

สำหรับนักศึกษาต่างชาติสามารถเข้าเรียนได้ตั้งแต่ระดับมัธยม 1 (Year 7) ขึ้นไปจนถึงระดับปริญญาเอกทั้งในสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชน

โรงเรียนมีทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน โรงเรียนเอกชนแม้จะดำเนินงานโดยเอกชนแต่ก็ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล โรงเรียนรัฐบาลเป็นโรงเรียนที่เรียกว่า Day School คือไปเข้าเรียนกลับ ในขณะที่โรงเรียนเอกชนมีทั้งที่เป็นโรงเรียนประจำ (Boarding School) และไปเข้าเรียนกลับ โรงเรียนเอกชนจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. โรงเรียนเอกชนที่ดำเนินงานโดยองค์กรทางศาสนา (Religious-based Schools) ยึดถือปรัชญาคำสอนตามผู้นำทางศาสนาคริสต์องค์ใดองค์หนึ่ง เช่น St.Patrick เป็นต้น ซึ่งจะเคร่งครัดในกฎระเบียบวินัย มีวิชาทางศาสนาให้เลือกเรียนด้วย
2. โรงเรียนที่ไม่ได้มีแนวเชื่อทางศาสนา (Nondenominational Schools) เป็นโรงเรียนที่กลุ่มบุคคลหรือบุคคลจัดตั้งขึ้น โดยได้รับการอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการของรัฐ และมีการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้
3. โรงเรียนนานาชาติ (International Schools) เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับนักเรียนนานาชาติ โดยเฉพาะนักเรียนที่มีภูมิลำเนาจากประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ มักเป็นโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เน้นการปรับตัวและแก้ไขข้อบกพร่องในทางภาษา เรียนรู้การอยู่ร่วมกันระหว่างคนต่างชาติ

อนุบาลศึกษา (Pre-school) การศึกษาระดับอนุบาลเริ่มตั้งแต่เด็กอายุ 3 ขวบ ถึง 5 ขวบ เป็นการศึกษาที่ไม่บังคับ เด็กอาจจะเริ่มเรียนเตรียมประถมหนึ่งปีเมื่อมีอายุ 5 ขวบแล้วจึงเข้ารับการศึกษาระดับประถมหนึ่งเมื่ออายุ 6 ขวบก็ได้ การศึกษาในระดับนี้เน้นการเสริมสร้างพัฒนาการที่ได้สมดุลทั้งทางร่างกาย สติปัญญา และสังคม ไม่เน้นวิชาการและการเรียนเนื้อหาในห้องเรียน

ประถมศึกษา (Primary School) แม้การศึกษาระดับนี้จะเริ่มเมื่อเด็กมีอายุ 6 ขวบ แต่เด็กส่วนใหญ่ในออสเตรเลียจะเข้าเรียนเมื่อมีอายุ 5 ขวบ ในระดับอนุบาล ส่วนประถมศึกษาเริ่มตั้งแต่ ป.1 ถึง ป.6 (Year 1-6) บางรัฐมีถึงปีที่ 7 วิชาที่สอนในระดับนี้ ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษา ศิลปะ ดนตรี และสุขศึกษา โดยมีวิชาศีลธรรมและศาสนาเป็นวิชาเลือก

มัธยมศึกษา (Secondary School) แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ มัธยมต้น (Junior Secondary) และมัธยมปลาย (Senior Secondary) มัธยมต้นเริ่มตั้งแต่ปีที่ 7 ถึง 10 และมัธยมปลายปีที่ 11 และ 12 หลังจากที่ยังจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา Year 10 แล้ว นักเรียนอาจจะออกมามีงานทำหรือเข้ารับการฝึกงานระยะสั้นตามโรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานธุรกิจเอกชนหรือของรัฐบาลเพื่อเตรียมเข้าสู่ตลาดแรงงานต่อไป นักเรียนส่วนใหญ่เรียนต่อ Year 11, 12 เพื่อเตรียมตัวที่จะเข้ามหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยเทคนิค คณะเนที่ได้รับในระดับ Year 11, Year 12 มีความสำคัญมากในการเลือกอันดับมหาวิทยาลัยและสาขาวิชาที่นักเรียนจะเรียนต่อ เนื่องจากมหาวิทยาลัยไม่มีระบบการสอบที่เรียกว่า Entrance Examination การรับนักศึกษาเข้าเรียนในระดับนี้จึงกำหนดจากคะแนนที่ได้ในการเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งได้มาจากคะแนนเฉลี่ยระหว่างการสอบปลายภาคที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการการศึกษากลางของรัฐและคะแนนประเมินผลการเรียนจากโรงเรียน โดยทั่วไปนักเรียนจะได้รับการแนะนำจากอาจารย์แนะนำและเลือกเรียนวิชาที่สัมพันธ์กับสาขาที่จะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาทั้งในสายวิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ หรือธุรกิจ การจัดหลักสูตรและการประเมินผลไม่ได้เป็นมาตรฐานเดียวกันในแต่ละรัฐ โรงเรียนมีอิสระในการจัดหลักสูตรหรือเพิ่มเติมวิชาเรียน แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในความเห็นชอบของรัฐบาล วิชาในระดับมัธยมปลายประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ อาทิ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วรรณคดีอังกฤษ เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมศึกษา กฎหมาย คอมพิวเตอร์ การสื่อสาร เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วนักเรียนจะเลือกเรียนสี่หรือห้าวิชาหลักซึ่งเป็นวิชาที่สัมพันธ์กับสาขาวิชาในระดับอุดมศึกษา และเลือกอีกหนึ่งหรือสองวิชาเป็นวิชาเลือก คุณวุฒิที่ได้รับหลังจากที่เรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลายคือประกาศนียบัตรมัธยมศึกษา (High School Certificate) ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการสมัครงานหรือเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาในวิทยาลัยเทคนิค และมหาวิทยาลัยต่อไปได้

อุดมศึกษา (Tertiary Education) มีสถาบันที่เปิดสอนระดับอุดมศึกษา ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่อง หรือที่เรียกกันว่า TAFE (Technical and Further Education) และสถาบันการศึกษาชั้นสูง ได้แก่ วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถาบันเทคโนโลยี วิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่อง (College of Technical and Further Education) เป็นวิทยาลัยเทคนิคและอาชีวศึกษาของรัฐที่กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เป็นหน่วยงานทางการศึกษา การฝึกอบรมด้านวิชาชีพเทคนิคอาชีวศึกษาที่ใหญ่ที่สุดและมีขอบเขตกว้างขวางที่สุดของประเทศปัจจุบันมีมากกว่า 230 สถาบันทั่วประเทศ วิทยาลัย TAFE ให้การศึกษาที่ครอบคลุมทักษะสำคัญทั้งหมดในด้านวิชาชีพด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และศิลปะ หลักสูตรของ TAFE มีทั้งระดับช่างฝึกหัด ช่างฝีมือทั้งชั้นพื้นฐานและชั้นสูง และช่างเทคนิค ตลอดจนหลักสูตรพาณิชยกรรม เกษตรกรรม วิทยาศาสตร์ และหลักสูตรทั่วไป หลักสูตรที่เปิดสอนในระดับวิทยาลัย TAFE มีดังต่อไปนี้ (Commonwealth Department of Education, 1997 : 3-5)

1. ประกาศนียบัตร (Certificate) เป็นหลักสูตรระยะสั้น โดยทั่วไปประมาณ 1 ปี เป็นหลักสูตรวิชาชีพพื้นฐาน เน้นความรู้ในระดับปฏิบัติงานให้ผู้ที่ผ่านหลักสูตรสามารถออกไปประกอบอาชีพได้
2. ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (Advanced Certificate) ระยะเวลาของหลักสูตรประมาณ 1-2 ปี แล้วแต่สาขาวิชา และคุณสมบัติของผู้เรียน เน้นความรู้วิชาชีพเทคนิค
3. ประกาศนียบัตรชั้นสูง (Associate Diploma) ระยะเวลาของหลักสูตรประมาณ 2 ปี เป็นหลักสูตรครอบคลุมทั้งระดับปฏิบัติงานและวางแผน เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการจะก้าวขึ้นไปสู่ตำแหน่งหัวหน้างาน
4. อนุปริญญา (Diploma) ระยะเวลาของหลักสูตรประมาณ 3 ปี เป็นหลักสูตรที่เป็นขั้นสูงสุดที่เปิดสอนในวิทยาลัย

เนื่องด้วยวิทยาลัย TAFE เป็นหน่วยงานที่สำคัญที่สุดที่ป้อนบุคลากรระดับปฏิบัติการ และช่างฝีมือให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน หลักสูตรสาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีเปิดสอน จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน การเรียนการสอนจึงเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี ผู้ที่จบหลักสูตร Associate Diploma และ Diploma หากต้องการเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยก็สามารถโอนหน่วยกิตไปเรียนระดับปริญญาตรีได้ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับข้อตกลงและระเบียบระหว่างวิทยาลัย TAFE แต่ละแห่ง และมหาวิทยาลัยที่ต้องการโอนไปเรียนต่อว่ามีกฎเกณฑ์ระบุไว้อย่างใด นอกจากนี้ วิทยาลัย TAFE ยังมีหลักสูตรระยะสั้น เช่น 5 เดือน และหลักสูตรพิเศษที่จัดขึ้นตามความต้องการของหน่วยงานนอกสถาบันคือ อบรมทักษะเฉพาะทาง

15 วัน หรือ 20 วัน รวมทั้งยังให้บริการการศึกษาผู้ใหญ่ในหลักสูตร Matriculation ซึ่งเป็นหลักสูตรสามัญเร่งรัด 1 ปี สำหรับผู้ที่มีอายุเกิน 18 ปีขึ้นไป ที่ยังเรียนไม่จบมัธยมปลายและต้องการสอบให้ได้วุฒิดังกล่าวเพื่อเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัย (University) ออสเตรเลียในปัจจุบันมีมหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี และวิทยาลัยซึ่งได้รับการยกย่องระดับวิทยฐานะเป็นมหาวิทยาลัยรวมทั้งหมด 37 แห่ง กระจายอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ทั่วประเทศ มีคุณภาพได้มาตรฐานเทียบเท่ามหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ อังกฤษ แคนาดา และสหรัฐอเมริกา มหาวิทยาลัยทั้งหมดเป็นของรัฐบาล ยกเว้น Bond University ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเอกชนเพียงแห่งเดียวในออสเตรเลีย และเพิ่งรับนักศึกษาเข้าเรียนเป็นรุ่นแรกในปี 1989

สถาบันอุดมศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่เปิดสอนตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก บางสถาบันอาจเปิดสอนระดับ Associate Diploma และ Diploma ด้วย สาขาที่เปิดสอนครอบคลุมวิชาชีพ และวิชาการในด้านต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น

สายวิทยาศาสตร์ ได้แก่ แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์

สถาปัตยกรรมศาสตร์ ทันตกรรมศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ ฯลฯ

สายศิลปศาสตร์ ได้แก่ ภาษา วรรณคดี จิตรกรรม ดนตรี ฯลฯ

สายสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ

สายธุรกิจ ได้แก่ ธุรกิจ การบัญชี เลขานุการ การจัดการ การโรงแรม ฯลฯ

หลักสูตรที่เปิดสอนในระดับมหาวิทยาลัยมีดังนี้

ปริญญาตรี (Bachelor's Degree)

โดยทั่วไปหลักสูตรปริญญาตรีใช้ระยะเวลาในการศึกษา 3 ปี บางสาขาอาจใช้เวลานานไปกว่านี้ เช่น แพทยศาสตร์ 6 ปี สถาปัตยกรรม ทันตกรรม 5 ปี วิศวกรรม 4 ปี เป็นต้น สำหรับผู้ที่ต้องการได้ปริญญาตรีเกียรตินิยม (Honor Degree) ต้องเพิ่มระยะเวลาเรียนอีก 1 ปี เป็นปีเกียรตินิยมโดยเฉพาะ และจะต้องได้คะแนนเฉลี่ยในระดับปริญญาตรีทั่วไปก่อนข้างดี การเรียนปริญญาตรีเกียรตินิยม โดยทั่วไปนักศึกษาจะต้องเรียนผสมระหว่างการฟังคำบรรยาย และการเขียนวิทยานิพนธ์ ในกรณีที่สอบได้คะแนนดีมากคือได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จะได้รับการยอมรับวุฒิให้เท่ากับปริญญาโท และสามารถเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอกได้เลยโดยไม่ต้องผ่านปริญญาโท

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าออสเตรเลียไม่มีระบบเอ็นทรานซ์เพื่อเข้ามหาวิทยาลัย การรับนักศึกษาในระดับปริญญาตรีพิจารณาจากผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษา ในกรณีที่ป็นนักเรียนต่างชาติก็พิจารณาจากผลการเรียนในระดับมัธยมปลาย มหาวิทยาลัยอาจกำหนด

คุณสมบัติในการเข้ามาเรียนในระดับปริญญาตรีของนักเรียนจากประเทศต่าง ๆ แตกต่างกันไป เช่น ในกรณีประเทศไทยบางสถาบันอาจพิจารณารับผู้ที่จบ ม. 6 ด้วยเกรด 2.5 ขึ้นไป หลายสถาบันต้องการผู้ที่จบปี 1 ในระดับมหาวิทยาลัยเท่านั้น นอกจากนี้ สถานศึกษาทั่วไปของออสเตรเลียยังไม่ยอมรับผลการสอบเทียบในประเทศไทย หรือจากหลาย ๆ ประเทศที่มีได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก ยกเว้นจะได้เกรด 2.5 ขึ้นไป หลายสถาบันเปิดสอนหลักสูตร “การศึกษาพื้นฐาน” (Foundation Studies) สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเข้าสถาบันนั้น ๆ แต่มีคุณสมบัติไม่พอ หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรสำหรับนักศึกษาต่างชาติโดยเฉพาะ ใช้เวลาศึกษา 1 ปี หากนักศึกษาสอบผ่านก็จะได้รับการตอบรับเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีตามสาขาที่เลือกไว้

วุฒิปริญญาตรี (Graduate Certificate)

เป็นหลักสูตรบัณฑิตศึกษาระยะสั้นประมาณ 6 เดือน เพื่อเสริมความรู้เฉพาะด้าน เช่น ผู้จบปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์อาจเรียนหลักสูตรนี้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการบริหาร การจัดการ ฯลฯ เพื่อเสริมความรู้ในด้านการทำงานในสาขาที่เกี่ยวข้องสำหรับนักศึกษาต่างชาติที่สมัครเรียนในระดับปริญญาโท สถาบันอาจให้ลงทะเบียนเรียนหลักสูตร Graduate Certificate นี้ก่อน เพื่อดูผลการเรียนหากเป็นที่น่าพอใจก็จะอนุญาตให้เรียนต่อในระดับปริญญาโทได้

ประกาศนียบัตรบัณฑิต (Graduate Diploma)

เป็นหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ระยะเวลาศึกษา 1 ปี สำหรับผู้ที่จบปริญญาตรีที่มีประสบการณ์ในการทำงานแล้ว และต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเฉพาะด้าน เป็นหลักสูตรฟังคำบรรยาย (coursework) อาจมีการทำ Project หรือมีภาคปฏิบัติในบางสาขาวิชา ในหลายสาขาวิชา เช่น MBA ได้จัดให้มีหลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรปีแรกของโปรแกรม ซึ่งถ้านักศึกษาสามารถทำคะแนนได้ดีในปีแรกก็สามารถสอบผ่านไปเรียนปีที่สองในระดับปริญญาโทได้

ปริญญาโท (Master's Degree)

ใช้ระยะเวลาศึกษา 1-2 ปี ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาและลักษณะการเรียน ระบบการเรียนมี 3 ลักษณะคือ

1. Coursework เป็นการเรียนแบบเข้าฟังคำบรรยาย
2. Thesis เป็นการเรียนแบบเขียนวิทยานิพนธ์
3. Coursework and Thesis เป็นการเรียนผสมผสานระหว่างการเข้าฟังคำบรรยายและการเขียนวิทยานิพนธ์

บางสถาบันอนุญาตให้นักศึกษาเลือกอัตราส่วนระหว่างการเรียน 2 แบบ เช่น อาจเลือก coursework 50% และ thesis อีก 50% หรืออัตราส่วนระหว่าง coursework และ thesis เป็น 70% / 30%

บางสาขาโดยเฉพาะ MBA รับผู้ที่จบปริญญาตรีสาขาใดก็ได้ แต่จะต้องมีประสบการณ์การทำงานอย่างน้อย 1-2 ปี บางสาขาอาจรับเฉพาะผู้ที่จบปริญญาตรีเกียรตินิยมเท่านั้น ในกรณีที่ยังจบปริญญาตรีมาสาขาหนึ่งและต้องการเรียนต่อปริญญาโทอีกสาขาหนึ่ง ทางมหาวิทยาลัยอาจให้ทดลองเรียน 1 ปีก่อน ซึ่งเรียกว่า Master Qualifying ต้องสอบให้ได้ผลเป็นที่ตรงตามข้อกำหนดของมหาวิทยาลัยจึงจะสามารถศึกษาต่อไปได้ในระดับปริญญาโท

ปริญญาเอก (Doctor of Philosophy)

ระยะเวลาการศึกษาประมาณ 3-5 ปี เป็นหลักสูตรวิจัยค้นคว้า คือ เขียนวิทยานิพนธ์เพียงอย่างเดียว ขณะนี้บางมหาวิทยาลัยได้พิจารณาเพิ่มหลักสูตร coursework เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนระดับปริญญาเอกนี้ด้วย แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อยผู้ที่เรียนระดับปริญญาเอกจึงควรมีพื้นฐานการทำวิจัยในระดับปริญญาโทมาก่อน

การศึกษาพิเศษและวิทยาลัยเอกชน

นอกจากการศึกษาในระบบที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สถาบันการศึกษาหลายแห่งโดยเฉพาะ TAFE และวิทยาลัยเอกชนยังเปิดสอนหลักสูตรที่เรียกว่า “การศึกษาพิเศษ” (Special Studies) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ให้ความรู้ด้านวิชาชีพระยะสั้น ๆ เช่น การท่องเที่ยว การโรงแรม อาหาร เสริมสวย การบิน ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีหลักสูตรอบรมความรู้พิเศษด้านต่าง ๆ ทั้งบันเทิงและกีฬา เช่น วัยน้ำ ประดาน้ำ กอล์ฟ เทนนิส

ส่วนหลักสูตรที่เปิดสอนในวิทยาลัยเอกชน มักเป็นหลักสูตรวิชาชีพทางธุรกิจ เช่น การตลาด การบริหาร การจัดการ ธุรกิจ เลขานุการ คอมพิวเตอร์ การท่องเที่ยว การบิน การโรงแรม เป็นต้น ระยะเวลาหลักสูตรประมาณ 1-2 ปี วิทยาลัยเอกชนทุกแห่งจะต้องได้รับรองวิทยฐานะจากรัฐบาล นอกจากนี้หากหลักสูตรใดของวิทยาลัยได้รับการรับรองจากสมาคมทางวิชาชีพที่เกี่ยวข้องก็จะทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

สถาบันภาษาอังกฤษ

สถาบันภาษาอังกฤษที่เรียกกันย่อ ๆ ว่า สถาบัน ELICOS (English Language Intensive Course for Overseas Student) มีทั้งที่เป็นของรัฐบาลและเอกชน มักจะตั้งอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ หลักสูตรที่เปิดสอนในสถาบันภาษาอังกฤษทั่วไปมีดังนี้ (Department of Education, 1997 : 4-6)

1. ภาษาอังกฤษทั่วไป (General English)

เป็นหลักสูตรฝึกฝนภาษาอังกฤษที่ใช้ในชีวิตประจำวัน รับนักศึกษาตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึงระดับสูง

2. ภาษาอังกฤษเพื่อการศึกษาคือ (English for Academic Purposes)

เป็นหลักสูตรเตรียมความพร้อมทางด้านภาษาอังกฤษ สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเรียนต่อในมหาวิทยาลัย หรือวิทยาลัย TAFE หลักสูตรนี้ไม่ได้ฝึกฝนภาษาอังกฤษเพียงอย่างเดียว ยังฝึกทักษะที่จำเป็นในการเรียนระดับสูง เช่น การจดคำบรรยาย การทำรายงาน การเข้าร่วมสัมมนา กลุ่มย่อย เหล่านี้เป็นต้น ผู้เรียนจำเป็นต้องมีระดับภาษาอังกฤษอยู่ในขั้นดีแล้ว เช่น มีผลการสอบ TOEFL ในระดับ 450 คะแนน หรือผลสอบ IELTS ระดับ 4.5 ขึ้นไป หากยังมีระดับภาษาอังกฤษไม่ดีพอ ควรเลือกเรียนภาษาอังกฤษทั่วไปก่อน

3. ภาษาอังกฤษธุรกิจ (Business English)

เป็นหลักสูตรที่เน้นภาษาอังกฤษที่ใช้ในธุรกิจ เช่น สนทนาทางธุรกิจ การเขียนจดหมายธุรกิจ

4. ภาษาอังกฤษเฉพาะกิจ (English for Special Purposes)

เป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นตามความต้องการของผู้เรียนเฉพาะสาขา เฉพาะวิชาชีพ เช่น ภาษาอังกฤษสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาคือ MBA ภาษาอังกฤษคอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษสำหรับใช้ในงานวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษสำหรับใช้ในงานเลขานุการ

5. ภาษาอังกฤษภาคฤดูร้อน (Summer Program)

เป็นหลักสูตรภาษาอังกฤษที่เปิดสอนในภาคฤดูร้อนของออสเตรเลีย คือในช่วงเดือนมกราคม โดยทั่วไปจะมีระยะเวลา 4-5 สัปดาห์ ภาษาอังกฤษภาคฤดูร้อนของออสเตรเลียจึงไม่ใช่ภาษาอังกฤษภาคฤดูร้อนที่เข้าใจกันในเมืองไทย เพราะฤดูไม่ตรงกันเนื่องจากออสเตรเลียตั้งอยู่ทางซีกโลกใต้ฤดูกาลจึงตรงข้ามกับไทยและหลักสูตรนี้มีไว้สำหรับนักศึกษาต่างชาติที่ไม่ได้พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักจึงต้องเรียนเพิ่มเติมในช่วงปิดภาคฤดูร้อน เมื่อเปิดภาคเรียนปกติจะได้เข้าเรียนได้ตามสาขาที่ต้องการ

6. ภาษาอังกฤษสำหรับนักท่องเที่ยว (Holiday English)

เป็นหลักสูตรภาษาอังกฤษครึ่งเวลาที่รวมเอาโปรแกรมการท่องเที่ยวเข้าไปด้วย ซึ่งเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้ความรู้ทางภาษาอังกฤษระหว่างท่องเที่ยวที่ออสเตรเลียเป็นหลักสูตรที่นักเรียนไทยนิยมไปเรียนกันระหว่างปิดภาคเรียน หรือที่เรียกกันง่าย ๆ ในเมืองไทยว่า ซัมเมอร์ ระยะเวลาของหลักสูตรแตกต่างกันไปแล้วแต่สถาบัน บางสถาบันอาจจะจัดรอบละ 4 หรือ 8 สัปดาห์ บางสถาบันก็ 10 สัปดาห์ สถาบันภาษาอังกฤษที่เปิดรับนักเรียนจาก

ต่างชาติจะต้องได้รับการรับรองวิทยฐานะและตรวจสอบประเมินคุณภาพจากคณะกรรมการรับรองวิทยฐานะสถาบันภาษาอังกฤษแห่งชาติ (National ELICOS Accreditation Scheme) หรือที่เรียกกันว่า NEAS ซึ่งเป็นองค์กรกลางที่จัดตั้งโดยรัฐบาลเพื่อประเมินและตรวจสอบคุณภาพการทำงานของสถาบันภาษาอังกฤษในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการ การเงิน การวางแผน บุคลากร ที่ตั้ง การให้บริการ หลักสูตรการเรียนการสอน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่า สถาบันภาษาอังกฤษมีมาตรฐานสูง และให้บริการที่มีคุณภาพแก่ผู้เรียนเป็นที่เชื่อถือได้

ระบบการเรียนการสอน

ปรัชญาการเรียนการสอนของออสเตรเลียมุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักตั้งคำถาม และรู้จักค้นหาคำตอบได้ด้วยตัวเอง ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการเรียนการสอนในระดับในมหาวิทยาลัยเท่านั้น ดังนี้ (อุดม คิชฐสำเริง, 2534 : 10-12)

1. การเข้าฟังในชั้นบรรยาย (Lectures)

ในระดับมหาวิทยาลัยมีหลายขนาด บางชั้นมีขนาดใหญ่มากมีผู้เรียน 400 ถึง 550 คน บางชั้นเล็กมากมีผู้เรียนเพียง 5-10 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้เรียนที่จะเลือกลงทะเบียนในแต่ละวิชา และสถานะของวิชาว่าเป็นวิชาบังคับวิชาเลือกหรือวิชาเฉพาะทาง ในแต่ละชั้นบรรยายโดยทั่วไปจะประกอบด้วยอาจารย์ผู้บรรยาย 1 ท่าน เป็นผู้บรรยายเนื้อหาในแต่ละวิชา ก่อนจะเริ่มต้นเรียนในแต่ละวิชานักศึกษาก็จะได้รับ โครงร่างเนื้อหาวิชา เพื่อให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และเนื้อหาหลักพร้อมทั้งรายชื่อหนังสือที่ใช้ประกอบการค้นคว้าสำหรับเตรียมตัวล่วงหน้า อาจารย์ผู้บรรยายโดยทั่วไปจะไม่ยึดตำราเล่มหนึ่งเล่มใดเป็นหลัก แต่จะอภิปรายเนื้อหาในหัวข้อหนึ่งจากตำราหลายเล่มและแนวคิดหลายแนวนำมารวมกัน นักศึกษาจะต้องมีหน้าที่ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งค้นคว้าอื่น ๆ ประกอบด้วย ชั้นบรรยายโดยเฉพาะชั้นใหญ่มักเป็นพิธีการ นักศึกษามักไม่มีโอกาสได้ซักถามและแสดงความคิดเห็น

2. การเรียนกลุ่มย่อยและการทดลอง (Tutorials and Laboratory Sessions)

มีวิชาบางวิชาอาจกำหนดให้มีการเรียนกลุ่มย่อยสัปดาห์ละครั้งนอกเหนือจากชั้นบรรยาย โดยทั่วไปกลุ่มย่อยจะประกอบด้วยนักศึกษา 10-15 คน โดยมีอาจารย์ช่วยสอน (Teacher Assistant) เป็นผู้นำกลุ่ม 1 คน บางวิชาอาจารย์บรรยายอาจทำหน้าที่เป็นอาจารย์ช่วยสอนด้วย ชั้นเรียนกลุ่มย่อยนี้จัดขึ้นมาเพื่อให้ให้นักศึกษาได้มีโอกาสทำความเข้าใจกับเนื้อหาวิชาได้มากขึ้น หรือซักถามข้อข้องใจที่อาจจะไม่มีโอกาสได้ซักถามในชั้นบรรยายใหญ่ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้นักศึกษาแต่ละคนฝึกฝนการพูดการอภิปราย แสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ที่เสนอโดยอาจารย์ช่วยสอนหรือนักศึกษาที่ร่วมกลุ่มเพื่อให้เกิดความแตกฉานในวิชาที่กำลังศึกษา ในบางวิชา

เช่น คณิตศาสตร์ คอมพิวเตอร์ นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ดังกล่าว ชั้นเรียนกลุ่มย่อยยังมีไว้สำหรับทำความเข้าใจกับการบ้านของนักศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ไปทำในแต่ละสัปดาห์อีกด้วย

สำหรับสาขาวิทยาศาสตร์ นักศึกษาทุกคนจะต้องมีชั่วโมงปฏิบัติการหรือชั่วโมงแล็บ (Lab) ซึ่งเป็นชั่วโมงบังคับเรียกกันสั้น ๆ ว่า “prac” (Practicals) เป็นการฝึกภาคปฏิบัติเสริมภาคทฤษฎีซึ่งนักศึกษาได้เรียนรู้มาแล้วในชั้นบรรยาย เป็นชั่วโมงสำคัญมากซึ่งนักศึกษายาจะขาดไม่ได้ ในห้องแล็บจะมีเจ้าหน้าที่ห้องแล็บ (laboratory technicians) ให้ความช่วยเหลือ แนะนำการใช้เครื่องมือ และมีอาจารย์สาธิต (demonstrators) เป็นผู้ที่ควบคุมการทดลองของนักศึกษา

3. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองในห้องสมุด (Libraries self-Studies)

เป็นองค์ประกอบการเรียนการสอนที่สำคัญยิ่งในมหาวิทยาลัยออสเตรเลียเพราะถือเป็นแหล่งค้นคว้าด้วยตนเองที่สำคัญ จำเป็นอย่างยิ่งที่นักศึกษายาจะต้องเรียนรู้วิธีการใช้ห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ จะมีห้องสมุดเฉพาะสาขาวิชา เช่น ห้องสมุดทางวิทยาศาสตร์ ห้องสมุดสังคมศาสตร์ ห้องสมุดทางกฎหมาย นอกจากนี้คณะต่าง ๆ หรือภาควิชาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อาจห้องสมุดเล็ก ๆ ประจำคณะหรือประจำภาคสำหรับเป็นแหล่งค้นคว้าเฉพาะของคณะหรือภาควิชา บางสถาบันจะไม่อนุญาตให้นักศึกษาลงทะเบียนในการเรียนมากกว่า 4 วิชาต่อภาคการศึกษา สำหรับนักศึกษาคณะปกติ หรือ 2 วิชาสำหรับนักศึกษาคึ่งเวลา และในแต่ละวิชาจะกำหนดชั่วโมงเรียนเพียง 2 หรือ 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ยกเว้นภาษาซึ่งจะกำหนดชั่วโมงเรียนบวกชั่วโมงปฏิบัติการประมาณ 5-6 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ดังนั้นในหนึ่งสัปดาห์ นักศึกษาจะมีชั่วโมงที่ต้องเข้าชั้นเรียนบรรยายบวกชั่วโมงเรียนกลุ่มย่อยไม่เกินไปกว่า 16 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษามีเวลาในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองโดยใช้ห้องสมุดมากขึ้น เป็นที่เข้าใจว่านักศึกษายาจะต้องจัดเวลาสำหรับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง 2 ถึง 3 เท่าของเวลาเรียนในแต่ละวิชา เช่น ถ้านักศึกษาต้องใช้เวลา 3 ชั่วโมงสำหรับเข้าชั้นบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ นักศึกษายาควรใช้เวลาอย่างน้อย 6-9 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ สำหรับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองในวิชานั้น ๆ จากห้องสมุด

ระบบการประเมินผล

ระบบการประเมินผลที่ใช้กันในมหาวิทยาลัยมีหลายระบบ และกิจกรรมที่ใช้ประเมินความสามารถทางวิชาการของนักศึกษาก็มีหลายรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามแต่อาจารย์ผู้สอน จะกำหนดหรืออาจเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การประเมินผลโดยทั่วไปจะประเมินจากการกิจกรรมต่อไปนี้

1. การสอบ (Examination)

การสอบมีหลายลักษณะอาจเป็นการสอบย่อย (quizes) หรือสอบใหญ่กลางภาคหรือปลายภาค บางวิชานักศึกษาสามารถนำหนังสือ ตำราเข้าสอบได้ ซึ่งเรียกกันว่า open book examination บางวิชาอาจใช้ระบบ take home examination คือการนำข้อสอบกลับไปทำที่บ้านแล้วกำหนด ระยะเวลาที่ให้ในการทำข้อสอบแตกต่างกันไป บางวิชาอาจกำหนดให้ 24 ชั่วโมง บางวิชาอาจกำหนดให้เป็นสัปดาห์โดยเฉพาะข้อสอบในสายสังคมศาสตร์มักเป็น ข้อสอบอัตนัยที่ต้องตอบคำถามในเชิงบรรยายจึงต้องค้นคว้าและใช้เวลานานอาจจะประมาณ 1-2 สัปดาห์

2. การบ้าน (Homework or Assignments)

ในบางวิชา เช่น คณิตศาสตร์ นักศึกษาจะได้รับมอบหมายให้ทำการบ้านประจำอาจกำหนดว่าอาทิตย์ละครั้ง หรือสองอาทิตย์ครั้ง คะแนนที่ได้รับจะสะสมเป็นคะแนนเก็บเพื่อที่จะนำไปรวมกับคะแนนจากกิจกรรมอื่น ๆ ปลายเทอม

3. รายงาน (Essay)

การเขียนรายงานถือได้ว่าเป็นหัวใจของระบบการเรียนการสอนในระดับมหาวิทยาลัย ทั้งในสายวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพราะถือว่าการเขียนรายงานเป็นการฝึกทักษะในทางปัญญา ฝึกให้นักศึกษารู้จักแยกแยะประเด็นต่าง ๆ วิเคราะห์ปัญหาอย่างมีหลักการ มีเหตุผล การทำรายงานจึงเป็นผลผลิตทางความคิดที่สามารถใช้ประเมินความสามารถทางวิชาการของนักศึกษาได้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่นักศึกษาจะต้องศึกษาและฝึกฝนให้รู้ว่าการเขียนรายงานที่ดีเขียนอย่างไร รายงานที่ดีประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งหลายวิชามีการตกลงประเด็นของเรื่อง กำหนดโครงเรื่องและแนวทางการเขียนรายงานสำหรับวิชานั้นร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนตั้งแต่ต้นชั่วโมงเรียน

4. การเข้าร่วมชั้นเรียนกลุ่มย่อยและการทำการทดลอง (Tutorial Participation and Experiments)

ในวิชาที่กำหนดให้มีการเรียนกลุ่มย่อย อาจมีการให้คะแนนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มและการแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม ในวิชาทางวิทยาศาสตร์ เป็นข้อกำหนดว่านักศึกษาจะต้องเข้าห้องแล็บทำการทดลองจึงเป็นที่แน่นอนว่าคะแนนประเมินผลส่วนหนึ่งได้มาจากผลงานทดลองในชั่วโมงปฏิบัติการ (practicals) ของนักศึกษา

การประเมินผลการเรียนในแต่ละวิชาอาจจะใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรืออาจจะผสมผสานระหว่างกิจกรรมหลาย ๆ รูปแบบ โดยเฉลี่ยอัตราส่วนต่าง ๆ กัน เช่น วิชาวรรณคดี อังกฤษอาจกำหนดให้นักศึกษาทำรายงานส่ง 2 ชิ้น ในอัตราส่วนเท่า ๆ กัน คือ ชิ้นละ 50 % โดยไม่มีการสอบ ผลการตัดสินขึ้นอยู่กับคุณภาพของรายงานทั้งสองชิ้นนี้ ในขณะที่วิชาสื่อสาร

มวลงนอจกำหนดให้คะแนนสอบปลายภาค 30 % รายงาน 1 ชิ้น 50 % และการบ้านอีก 5 ชิ้น 20 % เป็นต้น

ในการแสดงผลการเรียนของนักศึกษา สถาบันศึกษาอาจใช้ระบบแตกต่างกัน โดยทั่วไปผลการเรียนแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ

- ดีมาก (High Distinction)
- ดี (Distinction)
- พอใช้ (Credit)
- ผ่าน (Pass)
- ตก (Fail)

ส่วนการเรียนเกียรตินิยม ผลการเรียนจะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ส่วนอันดับสองแบ่งออกเป็น 2 ระดับย่อย คือ A และ B

ปีการศึกษา (Academic Year)

ปีการศึกษาของโรงเรียนประถมและมัธยมเริ่มปลายเดือนมกราคมหรือต้นเดือนกุมภาพันธ์และแบ่งออกเป็น 4 เทอม คือ

เทอม 1	ระหว่างปลายเดือนมกราคม	ถึง	กลางเดือนเมษายน
เทอม 2	ระหว่างปลายเดือนเมษายน	ถึง	กลางเดือนกรกฎาคม
เทอม 3	ระหว่างปลายเดือนกรกฎาคม	ถึง	กลางเดือนกันยายน
เทอม 4	ระหว่างปลายเดือนตุลาคม	ถึง	กลางเดือนธันวาคม

ในกรณีที่เห็นสมควร โรงเรียนอาจพิจารณาปรับนักเรียนเข้าเรียนระหว่างปี

วิทยาลัย TAFE แบ่งภาคการศึกษาออกเป็น 2 ซีเมสเตอร์ (Semester) คือระบบทวิภาค ซีเมสเตอร์แรกเริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซีเมสเตอร์สอง เริ่มปลายเดือนกรกฎาคม

ส่วนมหาวิทยาลัยอาจจัดภาคการศึกษาโดยใช้ระบบเทอม บางแห่งมี 3 เทอม หรือไตรภาค (Trimester) บางแห่งมี 4 เทอม หรือจตุภาค (Quarter) และบางแห่งซึ่งส่วนมากในขณะนี้จะเป็น 2 เทอม หรือ ทวิภาค (Semester) บางสถาบันใช้ทั้งสองระบบควบคู่กันไป คือมีทั้งไตรภาคและทวิภาค การเรียนการสอนเริ่มต้นในอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม และสิ้นสุดปลายเดือนพฤศจิกายน หรือต้นเดือนธันวาคม บางสถาบันเปิดสอนภาคฤดูร้อนระหว่างมกราคมถึงกุมภาพันธ์แต่เป็นส่วนน้อย บางสาขาวิชาที่เปิดให้ลงทะเบียนเรียนได้ทั้งต้นปีและกลางปี บางวิชาเปิดให้เรียนเพียงภาคใดภาคหนึ่งเท่านั้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเมื่อออสเตรเลียเป็นประเทศเกิดใหม่แต่ก็สามารถพัฒนาประเทศและพัฒนาการศึกษาไปได้เทียบเท่ากับประเทศในยุโรปและอเมริกาเหนือ ทั้งนี้เพราะมีรากฐานเดียวกันคือ การเริ่มก่อตั้งประเทศโดยชาวยุโรป การวางรากฐานการปกครองและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีจุดเริ่มต้นมาจากอังกฤษได้เข้ามาปกครอง นอกจากนี้ดินแดนของออสเตรเลียมีชนพื้นเมืองคือ อะบอริจินิสที่ยังไม่ได้พัฒนามากนัก อาศัยอยู่กระจ่ายไปในป่าและทะเลทราย ทำให้ส่วนที่เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ยังไม่มีชนกลุ่มใดเข้าครอบครองหรือสร้างอาณาจักรใดเป็นเจ้าของถาวรไว้ก่อน จึงเป็นการง่ายต่อชาวอังกฤษเมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานก็สามารถวางระบบและเริ่มดำเนินการอย่างใดไปได้โดยสะดวก ไม่ต้องประสบกับความขัดแย้งหรือมีปัญหาเกี่ยวกับชนพื้นเมืองเหมือนในอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้หรือแม้แต่ในเอเชียและแอฟริกาซึ่งได้กล่าวมาดั่งนั้นจึงทำการพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วมีระบบและได้มาตรฐานในเวลาไม่นาน

ประวัติศาสตร์การศึกษาของนิวซีแลนด์

นิวซีแลนด์เป็นหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกตั้งอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะออสเตรเลียประมาณ 2,680 กิโลเมตร ประกอบด้วย 2 เกาะใหญ่ คือ เกาะเหนือ และเกาะใต้ ทั้งสองอยู่ห่างกันเพียง 25 กิโลเมตร โดยมีช่องแคบคุก (Cook Strait) กั้นไว้ นอกจากนี้สองเกาะใหญ่นี้แล้ว ยังมีเกาะขนาดเล็กอื่น ๆ ที่สำคัญก็ได้แก่ เกาะสจิวต์ (Stewart Island) และหมู่เกาะแชตแธม (Chatham Island) ซึ่งแต่เดิมเป็นอาณานิคมของอังกฤษ เพิ่มมือธิปไตยปกครองตนเอง เมื่อปี ค.ศ. 1947 คือเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงไม่นาน ถึงแม้ว่าในทางปฏิบัตินิวซีแลนด์จะมีอิสรภาพเต็มที่ในการกำหนดนโยบายในประเทศและต่างประเทศมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1901 แล้วก็ตามแต่ยังคงเป็นประเทศในเครือจักรภพอังกฤษอยู่มีฐานะเป็นประเทศเล็ก มีความสำคัญทางการเมืองระหว่างประเทศและมีความสำคัญทางจุลยุทธศาสตร์ไม่มากนัก แต่ชาวนิวซีแลนด์มีมาตรฐานการครองชีพสูง มีสังคมแบบตะวันตกเหมือนอย่างออสเตรเลียและยุโรป

ชาวพื้นเมืองดั้งเดิมก่อนหน้าที่ชาวมิซาวาจะเดินทางมาพบหมู่เกาะของนิวซีแลนด์นั้น ดินแดนนี้เป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าเชื้อสายโพลินีเซีย ที่เรียกชื่อว่า เมารี (Maori) โดยสันนิษฐานว่าพวกเมารีสืบเชื้อสายมาจากพวกชาวเกาะตาฮิติ (Tahiti) ที่เดินทางอพยพเข้าไปอยู่ในนิวซีแลนด์ ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6 ฉะนั้นในทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมพวกเมารีในนิวซีแลนด์ จึงแตกต่างจากพวกอะบอริจินิสในออสเตรเลียซึ่งเป็นคนเชื้อสายเมลานีเซีย มีผิวดำแต่คล้ายคลึงกับคนพื้นเมืองดั้งเดิมในหมู่เกาะฮาวาย และหมู่เกาะซามัว ซึ่งเป็นเชื้อสายโพลินีเซียด้วยกันมีผิวเหลือง

นิวซีแลนด์ เป็นประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก เด็ก ๆ ในครอบครัวของผู้อพยพ จากยุโรปเมื่อไปอยู่ในนิวซีแลนด์มักเลิกใช้ภาษาของตนหันมาใช้ภาษาอังกฤษแทน โดยเฉพาะ เมื่อผู้เป็นพ่อแม่สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่มีอยู่เดิมในนิวซีแลนด์ ได้ตกลงกันใช้ภาษาอังกฤษ เป็นภาษากลางในการติดต่อสื่อสารมีเพียงชาวกรีก จีนและอินเดียเท่านั้น ที่พยายามให้ลูกหลาน ของคนใช้ทั้งสองภาษา ในขณะที่เดียวกันชาวเมารีที่อาศัยอยู่เดิมก็มีภาษาพูดเป็นของตนเองชาว เมารีจำนวนมากใช้ทั้งสองภาษาคือ พูดยาภาษาอังกฤษ และภาษาเมารีได้ดีมาก รัฐบาลนิวซีแลนด์ พยายามให้เด็ก ๆ ชาวเมารีใช้ภาษาอังกฤษให้ได้ดียิ่งขึ้น ในโรงเรียนมัธยมหลายแห่งสอนภาษา เมารีเป็นภาษาที่สองด้วย โดยใช้ตัวอักษรโรมันแทนการออกเสียงในภาษาเมารีทำให้ ประเทศนิวซีแลนด์มีการใช้ 2 ภาษานี้คู่กันอยู่โดยทั่วไป

จำนวนประชากรของนิวซีแลนด์มีประชากร 3.4 ล้านคน ในปี ค.ศ. 1992 จำนวนนี้ เป็นชนผิวขาวประมาณร้อยละ 87 ที่เหลือเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่เรียกว่า ชนเผ่าเมารี (Maori) และพวกเลือดผสมระหว่างชนผิวขาวกับพวกเมารี ชนผิวขาวในนิวซีแลนด์เกือบทั้งหมดสืบ เชื้อสายมาจากชาวอังกฤษ ฉะนั้นจึงมีความผูกพันทางด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมกับอังกฤษมาก เป็นพิเศษ จนเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นประเทศอังกฤษแห่งที่สอง เพราะมีที่ตั้งอยู่ตรงข้ามเกาะ อังกฤษพอดี

ความหนาแน่นของประชากร นิวซีแลนด์มีความหนาแน่นโดยเฉลี่ยของประชากรมากกว่าออสเตรเลีย คือประมาณ 12.5 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร แต่ก็ถือว่าเป็นประเทศที่มี ประชากรไม่หนาแน่นมากนักเมื่อเทียบกับเนื้อที่ของประเทศที่มีอยู่ อัตราการเพิ่มประชากรของ ประเทศนิวซีแลนด์ใน ปี ค.ศ. 1992 เพิ่มประมาณร้อยละ 1.0 ต่อปี นับว่าเป็นประเทศที่มีอัตรา การเพิ่มประชากรที่ยังไม่จัดว่าสูงนัก ส่วนการกระจายของประชากรนิวซีแลนด์มีประชากรอาศัย อยู่ในเขตเมืองเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับในออสเตรเลีย คือประชากรที่อยู่ในเขตเมืองมีถึง ร้อยละ 84 ของประชากรทั้งหมด เมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ เมืองอ็อคแลนด์ (Auckland) มีประชากรกว่า 800,000 คน ตั้งอยู่ในเกาะเหนือ รองลงมาคือ เมืองเวลลิงตัน (Wellington) ซึ่ง เป็นเมืองหลวงของประเทศ มีประชากรประมาณ 350,000 คน ประชากรส่วนใหญ่ของนิวซีแลนด์ อาศัยอยู่ในเกาะเหนือ ซึ่งมีจำนวนถึงร้อยละ 72 ของประชากรทั้งหมด พวกเมารีส่วนใหญ่ก็ อาศัยอยู่ในเกาะเหนือด้วย เช่นกัน

ประวัติศาสตร์ของนิวซีแลนด์ แบ่งได้เป็น 4 ระยะ โดยสังเขปมีดังนี้ (ทวี ทองสว่าง, 2530 : 28-32)

1. นิวซีแลนด์ก่อนการค้นพบของชาวยุโรป

นิวซีแลนด์เป็นหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกห่างไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปออสเตรเลียก่อนที่ชาวยุโรปจะมาพบหมู่เกาะนี้ ได้มีชาวพื้นเมืองเชื้อสายโพนีเซียนจากหมู่เกาะโซไซตี (Societies Island) ซึ่งอยู่ห่างไปทางตะวันออกเฉียงเหนือของนิวซีแลนด์ อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หมู่เกาะของนิวซีแลนด์อยู่ก่อนและสันนิษฐานว่าคงจะเข้ามาอยู่อย่างน้อยว่าหนึ่งพันปีก่อนที่ชนผิวขาวจะเข้ามา ชนพื้นเมืองนี้เรียกชื่อตนเองว่า เมารี ซึ่งเป็นภาษาพื้นเมืองแปลว่า "คนพื้นเมือง" นั่นเอง พวกเมารีมีความเจริญสูงกว่าพวกอะบอริจินิสในทวีปออสเตรเลียมาก รู้จักทำการเพาะปลูก สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยรวมกันเป็นหมู่บ้าน มีหัวหน้าปกครอง ตลอดจนมีศิลปวัฒนธรรมของตนเองคาดคะเนว่าเมื่อชนผิวขาวมาพบหมู่เกาะนิวซีแลนด์นั้นมีพวกเมารีอาศัยอยู่ก่อนแล้วประมาณ 200,000 คน

2. การสำรวจพบหมู่เกาะนิวซีแลนด์ของชาวยุโรป

ชาวยุโรปคนแรกที่ได้เดินทางมาพบหมู่เกาะนิวซีแลนด์ คือ เอเบล แทสมัน (Abel Tasman) ชาวฮอลันดาผู้ซึ่งได้เดินเรืออ้อมไปทางใต้ของทวีปออสเตรเลีย เมื่อเอเบล แทสมันเดินเรือสำรวจชายฝั่งตอนใต้ของทวีปออสเตรเลียจนไปพบเกาะแวนดิแมนหรือเกาะแทสมเนีย ในปัจจุบันแล้วเขาได้แล่นเรือต่อไปทางทิศตะวันออก ในที่สุดก็ได้พบชายฝั่งตะวันตกของเกาะใต้ ซึ่งเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดของหมู่เกาะนิวซีแลนด์ เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 1642 จากนั้นก็แล่นเรือขึ้นไปทางเหนือเทียบตามชายฝั่งของเกาะเหนือ แล้วเดินทางกลับยุโรป เอเบล แทสมัน ตั้งชื่อดินแดนที่พบใหม่นี้ว่า นิวซีแลนด์ หรือดินแดนทางทะเลใหม่ คำว่า ซีแลนด์เป็นชื่อมณฑลหนึ่งของประเทศฮอลันดาในขณะนั้น

การสำรวจพบหมู่เกาะนิวซีแลนด์ของเอเบล แทสมัน ยังมีได้เร้าความสนใจของชาวยุโรปมากนักต่อมาในปี ค.ศ. 1769 กัปตันเจมส์ คุก ได้แล่นเรือมาสำรวจรอบเกาะเหนือและเกาะใต้ของนิวซีแลนด์ก่อนที่จะเดินทางต่อไปจนสำรวจพบฝั่งตะวันออกของทวีปออสเตรเลีย ในการสำรวจครั้งนั้น กัปตันเจมส์ คุก ได้ทำแผนที่ชายฝั่งของเกาะเหนือและเกาะใต้อย่างละเอียด ในระยะแรกกัปตันเจมส์ คุก ได้ต่อสู้กับพวกเมารีอยู่บ้างเล็กน้อยเรื่องการขึ้นบนฝั่งของเกาะ แต่ก็สามารถผูกมิตรกับพวกชนพื้นเมืองได้สำเร็จ ภายหลังกัปตันเจมส์ คุก ได้เดินทางกลับมาถึงนิวซีแลนด์อีกถึง 2 ครั้ง และได้เขียนเล่าสภาพความเป็นอยู่ที่หมู่เกาะนิวซีแลนด์ให้ชาวยุโรปได้ทราบ ซึ่งผลงานของกัปตันเจมส์ คุก นับว่าเป็น ผู้บุกเบิกหมู่เกาะนิวซีแลนด์ให้ชาวยุโรปได้รู้จัก

3. การตั้งถิ่นฐานของชนผิวขาวในนิวซีแลนด์

หลังจากกัปตันเจมส์ คุก ได้มาสำรวจนิวซีแลนด์แล้ว รัฐบาลอังกฤษยังมิได้สนใจที่จะเข้ายึดหมู่เกาะนี้เป็นอาณานิคม ในขั้นแรกคงมีแต่เพียงชาวยุโรปชาติต่าง ๆ ที่เดินเรือมาล่าปลาวาฬ

และเมื่อนำมาจอดแวกที่หมู่เกาะนี้ เพื่อเติมเสบียงอาหาร รวมทั้งมีพ่อค้าที่สนใจมาแสวงหาไม้ซุง และหนังเมื่อนำมาแวกเป็นครั้งคราว การที่อังกฤษมิได้ประกาศครอบครองกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะนิวซีแลนด์ทันที เป็นเพราะว่าหมู่เกาะนี้มีชนพื้นเมืองอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีความเจริญพอสมควร ผิดกับในทวีปออสเตรเลียที่เกือบจะเป็นดินแดนว่างเปล่า และชนพื้นเมืองก็ยังมี ความเจริญอยู่ในขั้นต่ำมาก อังกฤษจึงใช้วิธีติดต่อกับพวกเมารี โดยอาศัยประโยชน์ซึ่งกันและกัน นอกจากผลประโยชน์ทางการล่าปลาวาฬและการค้าไม้ซุงแล้ว ชาวยุโรปยังพยายามที่จะเผยแพร่ศาสนาเข้าไปในหมู่ชนพื้นเมืองด้วย มีมิชชันนารีหลายกลุ่มที่เดินทางเข้าไปสอนศาสนาแก่พวกเมารี โดยมีมิชชันนารีกลุ่มแรกเข้าไปเมื่อ ค.ศ. 1814 การดำเนินงานของคณะมิชชันนารีกลุ่มต่าง ๆ ยังผลให้พวกเมารีจำนวนมากยอมรับถือศาสนาคริสต์มาจนทุกวันนี้ ต่อมาในปี ค.ศ. 1840 รัฐบาลอังกฤษได้ทำสนธิสัญญากับชาวเมารีเป็นครั้งแรก เรียกชื่อว่า สนธิสัญญาไวตางกี (Waitangi Treaty) โดยมีกัปตันวิลเลียม ฮอฟสัน (William Hofson) เป็นผู้แทนฝ่ายรัฐบาลอังกฤษ ตามสนธิสัญญาฉบับนี้อังกฤษมีอำนาจดูแลปกครองนิวซีแลนด์ในฐานะเป็นอาณานิคม แต่ชาวเมารีได้รับความคุ้มครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินอันเป็นของตน และมีสิทธิเท่าเทียมกับชาวอังกฤษทุกประการ ทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งจนถึงกับทำสงครามกัน

4. การขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานและการตั้งเป็นประเทศ

การตั้งถิ่นฐานของชาวอังกฤษในนิวซีแลนด์ดำเนินไปโดยการสนับสนุนของบริษัทเอกชนเรียกชื่อว่า บริษัทนิวซีแลนด์ มีนายเอดเวิร์ด กิบบอน เวสฟิลด์ (Edward Gibbon Wesfield) เป็นประธานกรรมการของบริษัท ในขั้นแรกสุดได้มีการตั้งถิ่นฐานที่ อ่าวพอร์ต นิคอลสัน (Port Nicolson) ทางตอนใต้สุดของเกาะเหนือติดกับช่องแคบคุก ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของเมืองเวลลิงตัน อันเป็นเมืองหลวงของประเทศนิวซีแลนด์ ต่อมาได้ค่อย ๆ ขยายการตั้งถิ่นฐานออกไปในที่อื่น ๆ ทั้งในเกาะเหนือและเกาะใต้ เช่น ที่เมืองเนลสัน (Nelson) นิวพลีมัธ (New Plymouth) และวังกานูอิ (Wanganui) เป็นต้น การนำแกะเข้าไปเลี้ยงในนิวซีแลนด์ได้ช่วยทำให้การตั้งถิ่นฐานขยายตัวออกไปได้รวดเร็วขึ้น อีกทั้งในระหว่าง ค.ศ. 1860-1870 ได้มีผู้พบแร่ทองคำในเกาะใต้ที่ แคว้นโอตาโก (Otago) และแคว้นเวสต์แลนด์ (Westland) ทำให้ผู้คนอพยพเข้าไปแสวงหาโชค ลาภในเกาะใต้เป็นจำนวนมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างชนผิวขาวกับชนพื้นเมืองเมารีในขั้นแรกค่อนข้างจะเป็นไปอย่างราบรื่นแต่เมื่อมีชาวอังกฤษอพยพเข้ามามากขึ้น ได้รู้ก้ำกัสิทธิ์ของชาวเมารีในเรื่องที่ดินทำกิน และมีผลให้ชาวพื้นเมืองต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินมากขึ้นทุกที ทั้ง ๆ ที่มีการรับรองไว้ในสนธิสัญญาไวตางกีว่าจะไม่ละเมิดสิทธิ์ของชนพื้นเมืองในที่ดินที่ชนพื้นเมืองได้ครอบครองอยู่แล้ว

เหตุการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่พอใจในบรรดาชนพื้นเมือง ปรากฏว่าระหว่าง ค.ศ. 1860-1870 ได้เกิดมีการจลาจลของพวกเมารีในเกาะเหนือขึ้นหลายครั้ง เนื่องจากมีความขัดแย้งกับชนผิวขาวในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินแต่ชาวเมารีก็ถูกปราบลงได้ในที่สุดก็มีการตกลงกันใหม่เกี่ยวกับสิทธิของชาวเมารีให้มีสิทธิในด้านการเมืองมากขึ้น อาณานิคมนิวซีแลนด์ได้รับสิทธิปกครองตนเองจากรัฐบาลอังกฤษเมื่อ ปี ค.ศ. 1852 และได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญซึ่งยังผลให้มีรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีในปัดต่อมา ใน ค.ศ. 1907 นิวซีแลนด์ได้รับการยกฐานะเป็นประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ โดยมีพระราชินีของอังกฤษเป็นประมุขของประเทศ และทรงแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ซึ่งเป็นชาวนิวซีแลนด์ให้เป็นผู้แทนพระองค์ในกิจการต่าง ๆ ของประเทศนิวซีแลนด์ ในคณะรัฐบาลผู้แทนชาวผิวขาวและผู้แทนชาวเมารีเป็นคณะกรรมการด้วย ฐานะของนิวซีแลนด์ยังคงเป็นเช่นนี้สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ด้านเศรษฐกิจ พื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของนิวซีแลนด์ ได้แก่ เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์และการเพาะปลูก เช่นเดียวกับออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ได้รับการจัดระดับฐานะทางเศรษฐกิจว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยธนาคารโลกได้จัดให้อยู่ในกลุ่มประเทศรายได้สูง (High-incomes economies) ทั้งนี้ในปี ค.ศ. 1991 ประชากรของนิวซีแลนด์มีรายได้เฉลี่ยต่อคนถึง 11,875 ดอลลาร์ (Asia Week, March 6, 1992: 7) ซึ่งนับว่าอยู่ในระดับสูง ลักษณะเศรษฐกิจที่สำคัญของนิวซีแลนด์ ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพที่สำคัญที่สุดของชาวนิวซีแลนด์ สัตว์ที่เลี้ยงกันมากที่สุดคือแกะ ส่วนใหญ่จะเลี้ยงกันมากในเกาะใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ราบแคนเทอร์เบอรี ทางภาคตะวันออกของเกาะใต้ซึ่งมีชื่อเสียงในการเลี้ยงแกะ พันธุ์เนื้อที่รู้จักกันในชื่อว่า Canterbury Lamb ส่วนในเกาะเหนือก็มีการเลี้ยงแกะกระจายไปในเขตที่มีปริมาณน้ำฝนต่ำกว่า 50 นิ้ว ถ้ามากกว่านี้จะมีควมชื้นสูงและจะเป็นโรคได้ ส่วนใหญ่ขนและเนื้อแกะจะนำไปขายยังประเทศอังกฤษ อีกทั้งมีจำนวนแกะโดยรวมแล้วมากกว่าจำนวนประชากรของประเทศ นอกจากแกะแล้ว การทำฟาร์มโคนมก็มีความสำคัญเป็นอันดับรองลงมา ส่วนใหญ่เลี้ยงในเกาะเหนือ บริเวณชายฝั่งตะวันตกของเกาะซึ่งเป็นเขตที่ราบทุ่งหญ้ามีคุณภาพดี และมีภูมิอากาศอบอุ่นชื้น ส่วนในเกาะใต้ก็มีเลี้ยงบ้าง แต่เป็นโคนมที่ให้คุณภาพน้อยกว่าเกาะเหนือ นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงโคเนื้อบ้างทั้งเกาะเหนือและเกาะใต้ แต่ยังไม่มีความสำคัญเท่าแกะและโคนม

ด้านการปกครอง นิวซีแลนด์มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งรับรูปแบบมาจากอังกฤษเช่นเดียวกับออสเตรเลีย รูปแบบการปกครองของนิวซีแลนด์มีการปกครองแบบรัฐบาลเดี่ยว คือมีรัฐบาลกลางเพียงแห่งเดียวดูแลปกครองทั่วทั้งประเทศ ตำแหน่งประมุขถือว่ากษัตริย์ของอังกฤษทรงดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศด้วย เช่นเดียวกับประเทศ

ออสเตรเลีย การปฏิบัติพระราชภารกิจของกษัตริย์กระทำโดยมีข้าหลวงใหญ่ซึ่งแต่งตั้งจากชาวนิวซีแลนด์ตามคำแนะนำของรัฐบาลเป็นผู้แทนพระองค์ ฝ่ายบริหาร ได้แก่ นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีตามปกติดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎร การบริหารงานของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่าง ๆ อยู่ภายใต้ความควบคุมของสภาผู้แทนราษฎร ถ้าหากไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรจะต้องลาออกจากตำแหน่งนอกจากนี้ยังถือเป็นประเพณีที่ให้แต่งตั้งชาวเมารี 1 คนเข้าร่วมอยู่ในคณะรัฐมนตรีในฐานะเป็นตัวแทนของเผ่าชนด้วย ส่วนฝ่ายนิติบัญญัตินิวซีแลนด์มีระบบสภาเดี่ยว คือ สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจำนวน 92 คน อยู่ในตำแหน่งคราวละ 3 ปี และได้มีการสงวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรให้แก่ผู้แทนของชาวพื้นเมืองเมารีด้วยจำนวน 4 ที่นั่ง โดยให้ชาวพื้นเมืองเลือกตั้งผู้แทนโดยตรง ฉะนั้น นิวซีแลนด์จึงให้สิทธิทางด้านการเมืองแก่ชนพื้นเมืองดั้งเดิมมากกว่าออสเตรเลีย รัฐธรรมนูญของนิวซีแลนด์เป็นรัฐธรรมนูญแบบจารีตประเพณี คือ มิได้เขียนขึ้นเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับหนึ่งโดยเฉพาะ แต่อาศัยบทบัญญัติต่าง ๆ ของรัฐสภา ตลอดจนคำพิพากษาของศาลทั้งปวงเป็นแนวทางปฏิบัติในการปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญแบบจารีตประเพณีนี้มีกำเนิดขึ้นในประเทศอังกฤษ และได้นำมาเป็นแบบอย่างในนิวซีแลนด์ด้วย

ด้านสังคมและวัฒนธรรมของนิวซีแลนด์ มีลักษณะคล้ายคลึงกับออสเตรเลีย เนื่องจากเป็นดินแดนที่ชนผิวขาวอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานจนกลายเป็นประเทศของชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวอังกฤษมี บทบาทในสังคมวัฒนธรรมและความเป็นอยู่อย่างมาก จะแตกต่างกับออสเตรเลียตรงที่นิวซีแลนด์มีชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีระดับความเจริญอยู่บ้างแล้ว เมื่อชนผิวขาวเข้าไปก็ยอมรับเอาวัฒนธรรมบางส่วนของชาวพื้นเมืองดั้งเดิมมาผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมของตน กลายเป็นวัฒนธรรมของประเทศ ในประเทศนิวซีแลนด์จึงยังคงเห็นร่องรอยของวัฒนธรรมพื้นเมืองดั้งเดิมได้ชัดเจนกว่าในประเทศออสเตรเลีย สังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญของนิวซีแลนด์ ได้แก่ (นันทนา กปีลาญจน์, 2529 : 80-88)

เชื้อชาติ ประชากรของนิวซีแลนด์คล้ายคลึงกับออสเตรเลีย โดยที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนผิวขาวที่สืบเชื้อสายมาจากยุโรป และส่วนมากมีเชื้อสายอังกฤษ ในจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศเป็นชาวผิวขาวประมาณร้อยละ 89 ที่เหลืออีกนั้นเป็นชนเผ่าเมารีซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมกับคนเลือดผสมระหว่างคนผิวขาวกับชนเผ่าเมารี ชนพื้นเมืองเผ่าเมารีเป็นชนเชื้อสายโพลินีเซียนที่อพยพจากหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกเข้ามาอยู่ในนิวซีแลนด์ ปัจจุบันชาวเมารีส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่ในเกาะเหนือซึ่งเป็นที่ที่คนส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่ ความเป็นอยู่ของคนในเผ่ามีการผสมปะปนกับคนผิวขาวอยู่ไม่น้อย ถึงแม้ว่ารัฐบาลนิวซีแลนด์ต้องการ

อนุรักษวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่าเมารีเอาไว้ แต่ก็ยากที่จะสกัดกั้นพวกเมารีจำนวนมากที่อพยพเข้ามาทำมาหากินในเมืองและละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน เนื่องจากในนิวซีแลนด์ไม่มีการรังเกียจแบ่งแยกผิวเหมือนอย่างในบางประเทศ ทำให้มีการผสมกลมกลืนกันมาก นอกจากนี้ยังมีชาวเอเชียอาศัยอยู่บ้างเช่น ชาวจีน ชาวอินเดีย ชาวอินโดจีนที่อพยพเข้าไปภายหลัง เป็นต้น

ภาษา นิวซีแลนด์ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาทางการ และได้กำหนดให้ภาษาเมารีเป็นภาษาทางการด้วย ภาษาเมารีมีแต่ภาษาพูด ไม่มีตัวหนังสือเขียนที่เป็นของตนเอง แต่ใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษไปเป็นตัวเขียน นิวซีแลนด์จึงมีภาษาทางการ 2 ภาษา และใช้คู่กัน แม้ว่าจะใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการ แต่ก็มีเอกลักษณ์ของตนเองทั้งด้านการออกเสียง สำนวน ภาษา การสร้างคำใหม่ นอกจากนี้ชาวนิวซีแลนด์ยังนิยมเอาภาษาเมารีมาปะปนกับภาษาอังกฤษที่คนใช้ ด้วยเหตุนี้ชาวต่างชาติที่ใช้ภาษาอังกฤษ ไม่ว่าจะมาจากอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกา จะเข้าใจภาษาอังกฤษของชาวนิวซีแลนด์หรือออสเตรเลียได้ไม่ตรงกันนักซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว

ศาสนา ชาวนิวซีแลนด์ที่เป็นชนผิวขาวหรือพวกเลือดผสมส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งมีทั้งนิกายโปรเตสแตนต์เหมือนอังกฤษ และโรมันคาทอลิก ชาวพื้นเมืองที่อยู่ห่างไกลส่วนใหญ่นับถือลัทธิศิวัญญาณ ชาวเมารีที่เข้ามาอยู่ในเมืองมักนับถือศาสนาคริสต์ตามคนในเมือง

ประเพณี ประเพณีของนิวซีแลนด์มีความคล้ายคลึงกับออสเตรเลียและชาวอังกฤษ ทั้งในการนับถือศาสนา การแต่งกายและความรื่นเริง ซึ่งการกีฬาชาวนิวซีแลนด์นิยมเล่นรักบี้มากกว่าฟุตบอล

พัฒนาการของการศึกษาในนิวซีแลนด์

การศึกษาในนิวซีแลนด์ปัจจุบันเป็นแบบให้เปล่า รัฐบาลรับผิดชอบการศึกษาทุกระดับ มีการศึกษาภาคบังคับอยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 6 ปี ถึง 15 ปี แต่เด็กเกือบทุกคนจะเข้าโรงเรียนเมื่ออายุ 5 ปี มีเด็กจำนวนมากเข้าศึกษาก่อนถึงวัยเข้าโรงเรียน เพราะมีสถานเลี้ยงเด็กและโรงเรียนอนุบาลที่มีมาตรฐานดูแลเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา และได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากกระทรวงศึกษาธิการ ด้านโรงเรียนมัธยมศึกษามีสถาบันการศึกษาอย่างกว้างขวาง บางโรงเรียนให้การศึกษาด้านเทคนิคนักเรียนต้องสอบผ่านเพื่อรับวุฒิบัตรในการเข้าเรียนต่อระดับสูงขึ้นไป นอกจากโรงเรียนของรัฐแล้วยังมีโรงเรียนเอกชนที่เก็บค่าเล่าเรียนจากนักเรียน โรงเรียนประเภทนี้ได้รับเงินจากรัฐบาลเพื่อเป็นเงินสนับสนุนเป็นจำนวนหนึ่ง และอยู่ในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ระดับอุดมศึกษามีมหาวิทยาลัย 6 แห่ง และวิทยาลัยการเกษตรแห่งหนึ่ง นอกนั้นมีสถาบันเทคโนโลยีอีก 2-3 แห่ง (สถานเอกอัครราชทูตนิวซีแลนด์ ประจำประเทศไทย, 2535 : 1-2)

นับตั้งแต่ทศวรรษของปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา การศึกษาสำหรับชาวเมารีได้รับความสนใจมากขึ้นมีมูลนิธิการศึกษาเพื่อชาวเมารี จัดหาเงินจำนวนมากให้การศึกษต่อชาวเมารี รวมทั้งรัฐบาลให้ความเสมอภาคในความเป็นพลเมืองเท่ากัน เรื่องราวของชาวเมารีเป็นที่สนใจศึกษาของประชาชนชาวนิวซีแลนด์ มีการศึกษาค้นคว้าและวิจัยกันอย่างมกนำมาบรรจุอยู่ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยเกือบทุกแห่งมีแขนงวิชาเมารีศึกษาโดยตรงให้นักศึกษาเลือกเรียนได้

อันที่จริงก่อนชาวยุโรปเข้าไปตั้งถิ่นฐานในนิวซีแลนด์ ชาวเมารีซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมมีอารยธรรมของตนเองอยู่ระดับหนึ่ง คือ มีภาษาพูด การแต่งกาย ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ของชนเผ่าที่ถ่ายทอดกันในกลุ่มชน มีรูปแบบของศิลปะ งานประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า งานศิลปะเหล่านี้ได้ถ่ายทอดจากรุ่นผู้ใหญ่สู่รุ่นเด็กด้วยการฝึกฝนฝึกหัดในการดำเนินชีวิตประจำวัน เด็กชายและหญิงเมารีได้รับการสอนให้รู้จักพิธีกรรม บูชาเทพเจ้า ท่องจำข้อห้ามและข้อพึงปฏิบัติตามกฎของชนเผ่า เด็กชายถูกสอนให้รู้จักการดำรงชีวิตในป่า หาของป่า ระวังตัวจากสัตว์ร้ายและภัยธรรมชาติ เด็กหญิงถูกสอนให้ทำงานบ้าน งานประดิษฐ์ ทำอาหาร ดูแลครอบครัวและที่พักออาศัย เนื่องจากเป็นชนเผ่าที่มีภาษาพูดดังนั้นการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ จึงใช้ภาษาเมารีเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อ ความเป็นมา พิธีกรรม นิทานพื้นบ้านและคตินิยมของชนเผ่าที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน (The University of Auckland, 1999 : 4-5)

เมื่อชาวยุโรปโดยเฉพาะอังกฤษอพยพเข้าไปอยู่ในระยะแรกมีคณะนักบวชและหมอสอนศาสนา รวมทั้งปัญญาชนจำนวนหนึ่งเดินทางไปด้วยตั้งหลักแหล่งอยู่ตามเมืองใหญ่และเมืองท่าที่สำคัญ คณะมิชชันนารีได้ตั้งโบสถ์และโรงเรียนเพื่อสอนศาสนาและสอนหนังสือให้แก่ลูกหลานของผู้อพยพโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง ทำให้ผู้อพยพชาติอื่นต้องใช้ภาษาอังกฤษด้วย มีชาวเมารีจำนวนหนึ่งที่หันมายอมรับนับถือศาสนาคริสต์ และได้ศึกษาภาษาอังกฤษต่อมาส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของมิชชันนารี เมื่อมีลูกผสมระหว่างชาวเมารีกับคนผิวขาวมากขึ้น จึงมีการขยายโรงเรียนทั้งของมิชชันนารีเพื่อสอนศาสนาและโรงเรียนของกลุ่มฆราวาสอื่นตั้งขึ้น เพื่อสอนวิชาการสมัยใหม่มากขึ้นด้วย โรงเรียนแต่ละแห่งในระยะแรกใช้รูปแบบของอังกฤษ ทำให้รากฐานระบบการศึกษาของนิวซีแลนด์เป็นแบบอังกฤษตั้งแต่ต้น และเนื่องจากไม่มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงกับชาวเมารี ทำให้การวางระบบการศึกษาและวัฒนธรรมของอังกฤษใน นิวซีแลนด์เป็นไปอย่างราบรื่นและผสมผสานกันด้วยดีดำเนินมาจนถึงปัจจุบันทั้งชาวเมารี ชาวยุโรป และลูกผสมได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาค ดังนั้นการศึกษาภาคบังคับของนิวซีแลนด์ เป็นการศึกษาที่ให้เปล่าแก่เด็กทุกคนไม่ว่าจะเป็นชาวผิวขาวหรือชาวเมารีก็มีสิทธิในการศึกษาเท่าเทียมกัน มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นหัวหน้าบริหาร

งานสายการศึกษาและมีโรงเรียนสำหรับให้ชาวเมารีศึกษาโดยเฉพาะ เด็กชาวเมารีประมาณครึ่งหนึ่งเข้าศึกษาอยู่ในโรงเรียนรัฐบาลที่ติดเทียมนักกับเด็กผิวขาว เด็กที่มีอายุครบ 3 ปี ก็อาจเข้าศึกษาในโรงเรียนอนุบาลโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนอีกด้วย เมื่อเด็กมีอายุครบ 5 ปี และ 7 ปี แต่ส่วนมากจะมีอายุครบ 7 ปี ก็เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลหรือเอกชนที่ได้รับการจดทะเบียนไว้ เด็กทุกคนจะต้องเรียนในระดับการศึกษาภาคบังคับจนกว่าจะมีอายุครบ 15 ปี หลังจากนั้นจะมีระบบการศึกษาต่อจากระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาที่ให้เปล่าอีกจนกว่าจะมีอายุครบ 19 ปี เด็กที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้วประมาณร้อยละ 90 จะเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา นอกเหนือไปจากโรงเรียนระดับประถมศึกษาแล้ว รัฐบาลนิวซีแลนด์ยังเข้าดำเนินการในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาทั้งสายสามัญและสายอาชีพ รวมทั้งโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ทางศาสนาและเอกชนอื่นอีกด้วย โรงเรียนเล็ก ๆ ในชนบทหลายแห่งได้ถูกรวมให้เป็นสถาบันที่ใหญ่ขึ้นโดยมีรถรับส่งนักเรียน เด็ก ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากบริเวณที่ตั้งของโรงเรียนก็ได้รับอนุญาตให้เดินทางไปเรียนหนังสือด้วยรถม้า รถไฟ หรือรถประจำทางโดยไม่ต้องเสียค่าเดินทาง ในบางพื้นที่ เช่น ชายฝั่งทะเลตะวันตกของเกาะได้เป็นหน้าผาสูงและอ่าวเว้าแห่งมาก เรียกว่า ฟยอร์ด (Fjord) ก็มีเรือโดยสารแบบให้เปล่าบริการรับนักเรียนไปส่งที่โรงเรียนและรับกลับด้วย สำหรับเด็กที่อยู่ไกลเกินไปจนไม่สามารถมาโรงเรียนได้ก็จะมีครูมาสอนให้ถึงบ้าน หรือไม่ก็เรียนทางไปรษณีย์ วิทยุและโทรทัศน์ ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1965 นิวซีแลนด์มีวิทยาลัยครูอยู่ 9 แห่ง มีนักเรียนประมาณ 4,790 คน ส่วนครูที่สอนอยู่ในเมืองและชนบทสามารถที่จะสับเปลี่ยนกันได้และครูจะต้องสอนอยู่ในโรงเรียนชนบทก่อนอย่างน้อยเป็นเวลา 3 ปี จึงจะได้รับการส่งเสริมฐานะให้สูงขึ้น ในเรื่องเงินเดือนนั้นครูที่สอนอยู่ในชนบทจะได้รับเงินเดือนมากกว่าครูที่สอนอยู่ในเมืองเพราะมีเงินช่วยเหลือเรื่องค่าครองชีพ

ส่วนการศึกษาระดับสูงนั้น การบริหารงานของมหาวิทยาลัยในนิวซีแลนด์เป็นหน้าที่ของสภามหาวิทยาลัยที่ทำหน้าที่บริหารจัดการ เรื่องการเงินส่วนใหญ่นั้นรัฐบาลเป็นผู้จัดการให้ในรูปแบบของความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และเงินเดือนครูในนิวซีแลนด์มีมหาวิทยาลัยอยู่ 4 แห่งที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นก่อนปี ค.ศ. 1900 คือ มหาวิทยาลัยโอตาโก (Otago) ที่ดันนีดีน (Dunedin) มหาวิทยาลัยแคนเทอร์เบอรี (Canterbury) ที่ไครสต์เชิร์ช (Christchurch) ในเกาะใต้มหาวิทยาลัยอ็อคแลนด์ (Auckland) ที่อ็อคแลนด์ในเกาะเหนือ และมหาวิทยาลัยวิกตอเรีย (Victoria) ที่เวลลิงตัน (Wellington) อยู่ในเกาะเหนือ ส่วนมหาวิทยาลัยที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาใหม่ได้แก่มหาวิทยาลัยเมสซี (Massey) แห่งมานาวาตู (Manawatu) ที่ปาล์มเมอร์ตันนอร์ท (Palmerston North) และมหาวิทยาลัยไวกาโต (Waikato) ที่แฮมมิลตัน (Hamilton) คณะวิชาต่าง ๆ ที่สอนอยู่ในทั้ง 6 สถาบันนี้ก็ยังมีมหาวิทยาลัยโอตาโกมีคณะแพทย์ เหมือนแระ

วิศวกรรม โลหะวิทยา การศึกษา วิทยาศาสตร์กายภาพและวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มหาวิทยาลัย
แคนเทอร์เบอรีมีคณะวิศวกรรม เครื่องจักรกลไฟฟ้า โยธา ศิลปกรรมและมีวิทยาลัยเกษตรกรรม
ซึ่งเป็นสาขาของมหาวิทยาลัย คือวิทยาลัยลินคอล์น ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ เมืองไครส์เชิร์ช มหาวิทยาลัย
อ็อกแลนด์มีคณะสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและวิศวกรรมรวมทั้งสำนักงานมาตรฐานและทดสอบ
เพื่อกำหนดคุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ ส่วนมหาวิทยาลัยวิกตอเรียมีคณะบริหารและสังคม
สงเคราะห์ นอกจากนี้ยังเชี่ยวชาญในเรื่องการสอนกฎหมาย นักศึกษาในมหาวิทยาลัยประมาณ
ครึ่งหนึ่งของทั้งหมดจะศึกษาในเวลาคือในตอนเย็น ส่วนนักศึกษาที่เข้าเรียนเต็มเวลานั้นจะเป็น
นักศึกษาที่ได้รับทุนจากรัฐบาล นิวซีแลนด์ไม่มีวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยของเอกชนที่สามารถ
ให้การศึกษาถึงระดับปริญญาได้เพราะการศึกษาคือหน้าที่ของรัฐที่จัดให้แก่ประชาชนโดยตรง
อย่างทั่วถึง แต่มีทุนการศึกษาของเอกชนหรือรัฐบาลสำหรับการศึกษาที่สูงกว่าระดับปริญญาตรี
รวมทั้งมีทุนการศึกษาจากรัฐบาลสำหรับผู้ที่จะศึกษาต่อต่างประเทศเช่น ในเครือจักรภพอังกฤษ
และสหรัฐอเมริกา รัฐบาลนิวซีแลนด์ยังให้เงินอุดหนุนต่อองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และ
วัฒนธรรมขององค์การสหประชาชาติสำหรับเป็นทุนการศึกษาในนิวซีแลนด์ ในปี ค.ศ. 1933
มีการจัดตั้งสภาวิจัยการศึกษาขึ้นในนิวซีแลนด์โดยได้รับเงินช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากบริษัท
คาร์เนกี แห่งนิวยอร์ก (Carnegie of New York) สภานี้ทำหน้าที่เป็นองค์การวิจัยและให้ข้อมูล
ทางการศึกษาของประเทศแก่รัฐบาล เพื่อกำหนดแผนและพัฒนาศึกษาต่อไป (The University
of Canterbury, 1999 : 7-8)

ความมุ่งหมายของการศึกษานิวซีแลนด์ก็คือ เปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ทุกคน
แม้ผู้ที่พิการมาก ๆ ได้รับการรักษาฟรีและจัดการศึกษาที่เหมาะสมให้เป็นพิเศษ การศึกษาก่อน
วัยเรียนและโรงเรียนอนุบาล เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าเรียนได้ตั้งแต่อายุก่อนถึงเกณฑ์เข้าเรียน
ปกติ การศึกษาภาคบังคับคือ อายุ 6-15 ปี มีกฎหมายพิเศษยกเว้นการศึกษาให้กับผู้ที่พิการทาง
ร่างกาย ทางสมอง บุคคลไม่ปกติ มีเชื้อชาติและผู้ที่พูดภาษาของชนส่วนน้อย การศึกษาใน
ชนบทถือเป็นเรื่องสำคัญอันดับแรกที่รัฐต้องให้การบริการ

การบริหารการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษา ปี ค.ศ. 1964 ซึ่งกำหนดโดยกรม
การศึกษา ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบแทนรัฐสภา แผนกการ
ศึกษา ของกระทรวงมีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่รัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบาย และการพัฒนาการศึกษา
การควบคุมรายจ่าย การก่อสร้างโรงเรียน การบรรจุแต่งตั้งและการฝึกอบรมครู การประเมิน
โรงเรียนและประสิทธิภาพในการทำงานของครู โดยผ่านทางผู้ตรวจการศึกษา ผู้อำนวยการคือ
ตำแหน่งสูงสุดของแผนกการศึกษา มีคณะผู้ทำงานเป็นผู้ช่วย 2 คน ผู้ช่วยเลขาธิการและผู้ช่วย
การส่วนภูมิภาค

คณะกรรมการการศึกษาและคณะกรรมการตรวจการศึกษามีหน้าที่ดูแลการบริหารจัดการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และโรงเรียนระดับสูงในอำเภอของเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายบริหารโดยคณะกรรมการของผู้ว่าราชการจังหวัด คณะกรรมการผู้จัดการและสภาของโรงเรียน สภามีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ทำหน้าที่บริหารวิทยาลัยครู วิทยาลัยชุมชน และวิทยาลัยเทคนิคด้วย ส่วนการศึกษาของเด็กเล็กอยู่ในความรับผิดชอบของสมาคมท้องถิ่นและสมาคมผู้ประกอบการด้านการอนุบาลศึกษาร่วมกันเพื่อดูแลมาตรฐานและเสนอรายงานต่อองค์การการศึกษาแห่งชาติของกรมมหาวิทยาลัยอยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง และสภาการศึกษา มีหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผนระดับสูงของประเทศ แผนนโยบายการศึกษาปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นรูปของการกระจายอำนาจในการวางแผนและความรับผิดชอบก็จะลดหลั่นกันไปตามลำดับ

ค่านงบประมาณ เงินเพื่อการศึกษาได้รับเงินตามมติของรัฐสภาแห่งชาติ กรมการศึกษาทำหน้าที่จัดสรรไปยังคณะกรรมการการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่กำหนดอัตราเงินเดือนและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ได้ทำการจัดสรรให้เป็นเงินเดือนของครูและการดำเนินงานของโรงเรียน

โครงสร้างของระบบการศึกษา ในระดับการศึกษาก่อนวัยเรียน สำหรับเด็กอายุระหว่าง 2½ - 5 ปี ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับของรัฐบาลยกเว้นเด็กส่วนน้อยที่พิการ ซึ่งรัฐต้องจัดการศึกษาให้เป็นพิเศษมากกว่าเด็กปกติ มีองค์การการศึกษาพิเศษแห่งชาติและสมาคมผู้ประกอบการอนุบาลศึกษาแห่งชาติจัดเกี่ยวกับโรงเรียนอนุบาลและศูนย์เด็กเล็ก ซึ่งรัฐบาลก็ให้การสนับสนุนสมาคมแห่งชาติทั้งสองแห่งนี้ด้วย (สถานเอกอัครราชทูตนิวซีแลนด์ ประจำประเทศไทย, 2535 : 10-12)

การศึกษาในระดับอื่นเป็นการจัดแบบให้เปล่าตลอดระบบและเป็นการศึกษาภาคบังคับจากเด็กอายุ 6 ปี จนกระทั่งอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ เด็กส่วนใหญ่จะเริ่มเข้าเรียนเมื่ออายุครบ 5 ปีบริบูรณ์ การเรียนแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับที่ 1 ประถมศึกษา เกรด 1-7 ระดับที่ 2 มัธยมศึกษาตอนต้นเกรด 8-10 และระดับที่ 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย เกรด 11-12

การเลื่อนชั้นจากการศึกษาระดับที่ 1 ไประดับที่ 2 กระทำได้เมื่ออายุเฉลี่ย 12 หรือ 13 ปี การเลื่อนจากระดับที่ 1 ขึ้นไประดับที่ 2 จะไม่มีการสอบมีช่วงเกรด 5 รับประกาศนียบัตรระดับต้นของโรงเรียน เกรด 7 รับประกาศนียบัตรประถมศึกษา เกรด 10 รับประกาศนียบัตรมัธยมต้น เกรด 12 รับประกาศนียบัตรเพื่อสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยหรือขอรับเงินอุปถัมภ์หรือเงินทุนของมหาวิทยาลัย การสอบจริง ๆ เริ่มเมื่อจบระดับที่ 2 แล้วไปเรียนต่อระดับที่ 3

สำหรับเด็กที่พิการมาก ๆ ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา สมอจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องเข้าโรงเรียนตามเกณฑ์ปกติ แต่รัฐจัดการศึกษาพิเศษให้เป็นการเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีจำนวนผู้ใหญ่ที่กลับไปเรียนในระดับการศึกษาครั้งที่ 2 เพื่อต้องการสอบเพิ่มความรู้ให้มากขึ้น ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การศึกษานอกโรงเรียนได้รับเงินทุนจากแผนการเกษตร สาธารณสุข แรงงาน และหน่วยงานอื่น ๆ สนับสนุนให้คนที่พ้นวัยไปแล้วได้เรียนต่อมากขึ้น

สำหรับโรงเรียนราษฎร์จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของรัฐเกี่ยวกับเงื่อนไขและมาตรฐานต่าง ๆ โรงเรียนเหล่านี้จะต้องส่งนักเรียนไปสอบภายนอกโรงเรียนเช่นสอบสมทบกับโรงเรียนรัฐบาลในชั้นหลักแต่ละระดับเพื่อวัดมาตรฐานทางวิชาการ มีพระราชบัญญัติให้โรงเรียนราษฎร์ใช้ระบบเดียวกับโรงเรียนรัฐบาล ขณะเดียวกันให้รักษาความมีมาตรฐานอย่างเคร่งครัดและรักษาเอกลักษณ์ของโรงเรียนราษฎร์ไว้เป็นพิเศษอีกด้วย

ด้านหลักสูตร กรมการศึกษามีหน้าที่ทำการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ และเสนอการเปลี่ยนแปลงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการซึ่งขอเสนอใช้การวิจัยแบบพัฒนาในการเก็บข้อมูลและใช้โมเดลแบบกระจายตัวแทนไปศึกษาข้อมูลตามโรงเรียนต่าง ๆ เกี่ยวกับความเหมาะสมของหลักสูตรที่ใช้อยู่ บทบาทของกรมการศึกษาคือ มีหน้าที่จัดโครงสร้างขอบข่ายของงานการศึกษา ให้การสนับสนุนการศึกษา และตั้งโรงเรียนทดลองโดยการสนับสนุนให้เปิดหลักสูตรครุระยะสั้นพร้อมทั้งให้การสนับสนุนโดยผ่านทางผู้ตรวจการอำเภอระดับชั้นสูง ความต้องการครูเพิ่มขึ้นเนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นระยะของการพัฒนาการศึกษาแบบใหม่ มีศึกษานิเทศก์เยี่ยมเยียนโรงเรียนก่อนวัยเรียนและโรงเรียนประถมศึกษาศึกษาอยู่เสมอ

หลักสูตรการศึกษาครั้งที่ 1 กลุ่มระดับประถมและมัธยมต้นเป็นหลักสูตรแห่งชาติมีวิชาบังคับได้แก่ ภาษาอังกฤษทั้งการพูดและการเขียน การอ่าน การสะกดคำ การคิดลายมือ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ การฝีมือ ดนตรีและพลานามัย ส่วนวิชาบังคับในโรงเรียนระดับกลางเพิ่มด้านการทำงานพื้นฐานอาชีพได้แก่ งานไม้ การปรุงอาหาร งานโลหะ และการเย็บเสื้อผ้าสตรี โรงเรียนระดับ 2 มีหลักสูตรวิชาแกน คือภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ดนตรี ศิลปะ การฝีมือ และวิชาพลานามัย อย่างน้อยร้อยละ 50 ของหลักสูตรวิชาอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้เพื่อเปิดโอกาสในการศึกษาต่อระดับสูงขึ้น โรงเรียนอาจเพิ่มเติมในวิชาแกนหรืออาจจะเปิดวิชาใหม่ตามดุลยพินิจของอาจารย์ใหญ่ได้ แต่ไม่สนับสนุนการเรียนวิชานอกเหนือจากวิชาแกนในระดับชั้นต้น

ด้านการฝึกหัดครูและการอุดมศึกษา หลักสูตรการฝึกหัดครูชั้นต้น สำหรับครูที่สอนระดับที่ 1 และระดับที่ 2 ใช้เวลาเรียน 3 ปี เมื่อจบไปทำงานแล้วก็มีการศึกษาอบรมเพิ่มเติม ส่วนใน

ระดับมหาวิทยาลัยมีหลักสูตรเรียนในมหาวิทยาลัย 3 ปี จบแล้วเรียนวิชาชีพครูอีก 1 ปี มีการฝึกสอนถือเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกวิชาชีพครู คนที่จะเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยต้องสอบเข้าโดยมีคณะกรรมการการศึกษาดำเนินการเกี่ยวกับการสมัครและทำหน้าที่สัมภาษณ์ด้วย

หลักสูตรมีแตกต่างกันไปในแต่ละสาขาและคณะวิชาแต่โดยรวมแล้วจะมีวิชาแกนและวิชาเลือกมีทั้งวิชาเลือกในมหาวิทยาลัยหรือในวิทยาลัยและเลือกเรียนข้ามสถาบัน การสอนระดับที่ 1 และระดับที่ 2 มีวิธีสอนหลักคือใช้แบบบรรยาย ในระดับสูงขึ้นการบรรยายยังคงมีอยู่แต่มีการคิดเพิ่มเติมโดยมีผู้ช่วยคิดนอกจากนี้มีการอภิปรายปัญหาแบ่งกลุ่มฝึกงาน การวิจัยของนักศึกษาและการสาธิตบทเรียน มีการใช้สื่อการสอนมากขึ้นและถือว่าสำคัญ หลังจากจบหลักสูตรแล้วจะได้รับประกาศนียบัตร หลังจากทำการสอนระดับที่ 1 มาเป็นเวลา 1 ปี หรือสอนระดับที่ 2 มาเป็นระยะเวลา 2 ปีเต็ม จะได้รับประกาศนียบัตรครูโดยสมบูรณ์

ครูอยู่ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการการศึกษามีการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นซึ่งดำเนินการโดยผู้ตรวจการอำเภอชั้นสูง และสนับสนุนให้ครูเข้ารับการฝึกอบรมเป็นระยะ ๆ ในระหว่างทำงาน

นักศึกษาฝึกหัดครูระดับที่ 1 อาจเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยและอาจเรียนจบได้ปริญญา ในขณะที่กำลังเรียนครูอยู่ก็ได้ วิทยาลัยครูหลายแห่งมีความสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยอย่างใกล้ชิด ทำหน้าที่ต่อเนื่องกันในการผลิตครู การบรรจุครูภาษาพื้นเมืองของนิวซีแลนด์ในวิทยาลัยเป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่ดำเนินการอยู่เพราะมีการสอนภาษาเมารีกันด้วยและความเป็นพลเมืองของชาวเมารีมีสิทธิเท่าเทียมกับชนผิวขาวทุกประการ จึงต้องบรรจุครูชาวเมารีเพื่อสอนภาษาเมารีด้วย เพราะปัจจุบันใช้คู่กันกับภาษาอังกฤษอย่างเป็นทางการ

จะเห็นได้ว่าระบบการศึกษาของนิวซีแลนด์ได้รับการวางระบบจากอังกฤษและผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมมีการยอมรับชนเผ่าเมารีเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ ทำให้มีเอกลักษณ์ของคนต่างออกไปจากอาณานิคมอื่นของอังกฤษซึ่งขัดแย้งกับชนพื้นเมือง

ดังนั้นกล่าวได้ว่านิวซีแลนด์เป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดของออสเตรเลียที่ประกอบด้วยเกาะใหญ่ 2 เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้ห่างจากยุโรป 12,000 ไมล์ (19,300 กิโลเมตร) และห่างจากออสเตรเลียเป็นระยะทาง 1,200 ไมล์ (1,930 กิโลเมตร) จึงเป็นประเทศที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวและห่างไกลจากประเทศอื่น ๆ ตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 20 นิวซีแลนด์ได้ชื่อว่าเป็นประเทศบนมหาสมุทร มีผู้คนรู้จักน้อย แต่ปัจจุบันนี้นิวซีแลนด์กลายเป็นประเทศที่สมัยใหม่มีความเจริญเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ประชากรมีมาตรฐานการดำเนินชีวิตสูงประเทศหนึ่งของโลก พื้นที่ทั้งหมดของนิวซีแลนด์มีได้มีเพียงเกาะเหนือกับเกาะใต้เท่านั้น แต่ยังมีเกาะอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงอีกหลายเกาะรวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 263,933 ตารางกิโลเมตร

มีระบบการศึกษาที่ได้มาตรฐานประเทศหนึ่งในโลกปัจจุบัน เพราะพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องและการวางระบบที่เหมาะสมนั่นเอง

สรุปท้ายบท

โอเชียเนียเป็นดินแดนที่ประกอบด้วยหมู่เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งเป็นมหาสมุทรที่ใหญ่ที่สุดในโลกอยู่ระหว่างทวีปเอเชียกับอเมริกาเหนือและใต้ บรรดาเกาะต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายนั้นมีเกาะที่สำคัญอันเป็นที่ตั้งของประเทศด้วยคือ

ออสเตรเลียเป็นทวีปที่มีขนาดเล็กที่สุดในโลกแต่เป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในโลกอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก ประกอบด้วยแผ่นดินใหญ่อันเป็นที่ตั้งของประเทศออสเตรเลียและเกาะต่าง ๆ ที่สำคัญได้แก่แทสเมเนียซึ่งเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศออสเตรเลีย และเกาะเล็ก ๆ บริเวณรอบ ๆ อีกหลายเกาะ

นิวซีแลนด์เป็นหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปออสเตรเลีย ประกอบด้วยเกาะขนาดใหญ่สองเกาะคือเกาะเหนือและเกาะใต้ และเกาะขนาดเล็กอื่น ๆ อีก เช่น เกาะสจ๊วต และหมู่เกาะแชตแธม หมู่เกาะนิวซีแลนด์ เป็นที่ตั้งของประเทศนิวซีแลนด์ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์นี้เรียกรวมกันว่าออสเตรเลียเซีย (Australasia) อีกชื่อหนึ่งด้วย

ประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์แม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านขนาดของประเทศ พื้นฐานทางเศรษฐกิจซึ่งออสเตรเลียมีความเจริญทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม ส่วนนิวซีแลนด์จะเป็นประเทศเกษตรกรรมมากกว่าด้านอื่นแต่ทั้งสองประเทศนี้ก็มีความคล้ายคลึงกันหลาย ๆ ด้าน เช่น ประวัติความเป็นมา การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องจากเป็นดินแดนที่ถูกสำรวจพบโดยชาวยุโรปในระยะเวลาใกล้เคียงกัน เป็นผลให้มีการจัดตั้งถิ่นฐานของชาวยุโรปพร้อม ๆ กัน ประชากรส่วนใหญ่จึงเป็นชาวมิซชาวที่สืบเชื้อสายมาจากยุโรปศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ในระยะแรกจึงเป็นศิลปวัฒนธรรมแบบยุโรปโดยเฉพาะชาวอังกฤษ

แต่ในประวัติศาสตร์ ออสเตรเลียมีชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมคือพวกอะบอริจินิส ส่วนนิวซีแลนด์มีชนเผ่าดั้งเดิมคือ พวกเมารี ซึ่งมีระดับความเจริญต่างกันชาวอะบอริจินิสในออสเตรเลียมีระดับความเจริญต่ำกว่าชาวเมารีในนิวซีแลนด์ ทั้งออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ให้ความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมในประเทศของตนและถือเป็นประชากรส่วนหนึ่งของประเทศด้วย ภูมิภาคนี้ไม่ปรากฏว่ามีความขัดแย้งกับชนพื้นเมืองอย่างรุนแรงเหมือนการเข้ายึดครองของชาวยุโรปในแอฟริกา อเมริกาเหนือ และอเมริกาใต้ ทั้ง 2 ประเทศนี้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการ และประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์

ส่วนหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกนั้น หมายถึงดินแดนที่อยู่ทางตอนกลางและตอนใต้ของมหาสมุทรแปซิฟิก รวมเรียกว่าดินแดนโอเชียเนีย (Oceania) ประกอบด้วยหมู่เกาะที่สำคัญสามกลุ่มคือหมู่เกาะไมโครนีเชีย หมู่เกาะเมลานีเชีย และหมู่เกาะโพลินีเชีย ในบางครั้งดินแดนโอเชียเนียนี้จะรวมถึงออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และหมู่เกาะต่าง ๆ ในบริเวณนี้ด้วย

หมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกนี้มีความแตกต่างกันทั้งในด้านชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมของประชากรในแต่ละกลุ่ม ส่วนมากยังเป็นประเทศขนาดเล็กและอยู่ภายใต้การปกครองของมหาอำนาจในยุโรปและอเมริกาอยู่จนถึงปัจจุบันยังไม่ค่อยมีบทบาทและข้อมูลมากนัก

สำหรับประวัติศาสตร์การศึกษาของออสเตรเลียและนิวซีแลนด์มีความเป็นมาคล้ายกันคือ ได้รับอิทธิพลจากการวางรากฐานของอังกฤษ ซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา การวางระบบต่าง ๆ ในออสเตรเลียกระทำได้โดยง่ายและสะดวก เพราะมีพื้นที่กว้างใหญ่แต่มีประชากรอยู่เบาบาง โดยเฉพาะที่ออสเตรเลียนั้น ชาวอะบอริจินิสซึ่งเป็นชนพื้นเมืองยังมีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมมาก ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางเหนือและทางตะวันตกของประเทศซึ่งเป็นเขตแห้งแล้งและทะเลทราย แต่ชาวอังกฤษที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานในระยะแรกอยู่ทางทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นเขตอุดมสมบูรณ์ และไม่มีชาวพื้นเมืองอาศัยอยู่ จึงสามารถวางระบบและดำเนินการสร้างเมืองได้อย่างเต็มที่โดยไม่เกิดปัญหาขัดแย้งกัน อีกทั้งคนรุ่นแรกที่อพยพไปอยู่ก็เป็นชาวอังกฤษส่วนใหญ่ จึงทำให้ออสเตรเลียได้รับระบบของอังกฤษโดยตรงทั้งภาษา ศาสนา วัฒนธรรมและการศึกษา

ส่วนในประเทศนิวซีแลนด์ ชาวอังกฤษได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามเมืองท่าชายฝั่งทะเล นิวซีแลนด์มีเนื้อที่น้อยกว่าออสเตรเลียมากอีกทั้งก่อนที่ชาวอังกฤษอพยพเข้าไปก็มีชนพื้นเมืองเมารีอาศัยอยู่ก่อนเป็นเวลานาน ชาวเมารีมีระดับความเจริญสูงกว่าชาวอะบอริจินิสในออสเตรเลียมีการสร้างระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมของชนเผ่าอยู่ในระดับหนึ่ง มีภาษาพูด ขนบธรรมเนียมประจําชนเผ่าอยู่แล้วหลายอย่าง จึงเกิดปัญหากระทบกับชาวอังกฤษที่เข้ามาใหม่ แต่ก็ต้องพ่ายแพ้แสนยานุภาพของอังกฤษในที่สุดมีการทำสนธิสัญญาเพื่อให้อังกฤษเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้ และได้รับการผสมกลมกลืนกันไปในเวลาต่อมา ดังนั้นระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา รวมทั้งการศึกษาของนิวซีแลนด์จึงได้รับอิทธิพลมาจากอังกฤษและจัดระบบเหมือนอังกฤษมาจนถึงปัจจุบัน

เนื่องจากทั้งประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์มีชาวพื้นเมืองเดิมอาศัยอยู่ก่อนที่ชาวอังกฤษอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐาน ทั้งสองประเทศจึงให้ความสำคัญกับชาวพื้นเมืองในฐานะพลเมืองของประเทศด้วย มีการศึกษาเรื่องราวของชนเผ่ากันอย่างจริงจังและศึกษากันในมหาวิทยาลัยจึงทำให้เรื่องราวของชนเผ่าของทั้งสองประเทศเป็นที่แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่เกิด

ปัญหาขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติแต่อยู่ร่วมกันได้โดยสันติและอย่างกลมกลืนเพราะได้รับสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมายจึงกล่าวได้ว่าเป็นการจัดระบบสังคมที่ลงตัวและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก อีกทั้งกล่าวได้ว่าเป็นภูมิภาคเดียวในโลกที่ชนพื้นเมืองเดิมกับชาวยุโรปที่เข้าไปอยู่ใหม่มีการผสมผสานกันได้โดยไม่มีปัญหารุนแรง จึงเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของภูมิภาคนี้

คำถามท้ายบท

1. ภูมิภาคโอเชียเนีย หมายถึง บริเวณส่วนใดประกอบด้วยประเทศอะไรบ้าง
- จงอธิบาย
2. ภูมิภาคโอเชียเนียประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ มีที่สำคัญอะไรบ้าง จงอธิบาย
  3. จงอภิปรายลักษณะเดิมทางสังคมของชาวโอเชียเนียที่สำคัญมาพอสังเขป
  4. จงวิเคราะห์ถึงการค้นพบภูมิภาคนี้ของชาวตะวันตกมาพอสังเขป
  5. จงอธิบายถึงการตั้งถิ่นฐานในออสเตรเลียระยะแรกของชาวอังกฤษว่ามีสาเหตุใดและดำเนินการอย่างไรบ้าง
  6. จงอธิบายถึงการตั้งถิ่นฐานในนิวซีแลนด์ของชาวยุโรปในระยะแรกว่ามีสาเหตุใดและดำเนินการอย่างไรบ้าง
  7. จงวิเคราะห์ระบบการศึกษาของออสเตรเลียว่ามีพัฒนาการอย่างไรบ้างตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน
  8. จงวิเคราะห์ระบบการศึกษาของนิวซีแลนด์ว่ามีพัฒนาการอย่างไรบ้างตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน
  9. จงวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ระบบการศึกษาของออสเตรเลียและนิวซีแลนด์พัฒนาไปได้รวดเร็วจนเป็นมาตรฐานสากลทั้ง ๆ ที่เป็นประเทศใหม่มาจกปัจจุัยอะไรบ้าง
  10. เหตุใดออสเตรเลียและนิวซีแลนด์จึงมีการศึกษาเรื่องราวของชาวพื้นเมืองอย่างจริงจังและไม่มีปัญหาขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติเหมือนประเทศอื่นจงอธิบาย

บรรณานุกรม

- ทวี ทองสว่าง. ภูมิศาสตร์ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2530.
- ธนู แก้วโอภาส. โอเชียเนีย. กรุงเทพฯ : ชาติเศรษฐกิจ. 2536.
- นันทนา กปิลกาญจน์. ประวัติศาสตร์ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และหมู่เกาะภาคพื้นแปซิฟิก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2529.

- บางกอกบลิ๊อก. สารบรรณโลกและเงินตรานานาชาติ เล่ม 8. กรุงเทพฯ: บางกอกบลิ๊อก. 2526.
- สถานเอกอัครราชทูตนิวซีแลนด์ประจำประเทศไทย (แปล). นิวซีแลนด์. เวลลิงตัน : กระทรวงการต่างประเทศนิวซีแลนด์. 2535.
- สถานเอกอัครราชทูตออสเตรเลียประจำประเทศไทย (แปล). ออสเตรเลียฉบับย่อ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์. 2537.
- สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ออสเตรเลีย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2519.
- อุดม ดิษฐสำโรง. คู่มือศึกษาต่อประเทศออสเตรเลีย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้ว. 2534.
- Commonwealth Department of Education. **Primary and Secondary Schooling in Australia.** Canberra : Australia Government Publishing Service. 1997.
- Curtin University of Technology. **Faculty of Education Handbook 2000.** Perth : University Press. 1999.
- Department of Education. **Education in Australia.** Canberra : Australian Government Publishing Service. 1997.
- Edith Cowan University. **Welcome to Edith Cowan University : An Introduction.** Perth : University Press. 1999.
- Murdoch University. **Murdoch University Handbook 2000.** Perth : University Press. 1999.
- The University of Auckland. **Faculty of Education Handbook 2000.** Auckland : University Press. 1999.
- The University of Waikato. **School of Education International Handbook 2000.** Hamilton : University Press. 1999.
- The University of Western Australia. **Faculty of Education 2000.** Perth : University Press. 1999.
- University of Canterbury. **Education Handbook 2000.** Christchurch : Education Department. 1999.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กนก วงศ์ตระหง่าน. “ประวัติประชาธิปไตยจากคำบอกเล่า” เอกสารเสนอในการสัมมนา
วิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ระหว่าง วันที่ 24-26 กรกฎาคม
2526 ณ โรงแรมรามาร์คเดนส์ กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
2526.
- _____ . “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า : วิธีการและการประยุกต์” เอกสารสัมมนาทางวิชาการ
เรื่องประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า. ระหว่างวันที่ 4-5 กรกฎาคม, 2526. โครงการ
ไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- กิติมา ปรีดีดิถก. ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประเสริฐการพิมพ์, 2520.
- กิติมา อมรทัต. บทนำแห่งตะวันออกกลาง. กรุงเทพฯ : มติชน, 2534.
- กวี จรรยาโรจน์, หลวง. ประวัติการศึกษา. พระนคร : แพร์พิทยา, 2512.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. ลายสือไทย (อักษรวิทยาไทย ฉบับย่อ). กรุงเทพฯ : พิมพ์, 2526.
- กุศล สุจรรยา. อัฟริกา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2521.
- _____ . ลาตินอเมริกา อดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2530.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. ประวัติศาสตร์และการเมืองสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา, 2538.
- กระทรวงการต่างประเทศ. ญี่ปุ่นปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักข่าวสารญี่ปุ่น, 2542.
- กระทรวงศึกษาธิการ. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ. กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, 2504.
- _____ . คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, 2523.
- _____ . คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524. กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, 2523.
- _____ . ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 ครบรอบ 72 ปี. กรุงเทพฯ : ครูสภา,
2507.
- _____ . 200 ปี ของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครูสภา, 2525.
- _____ . ประวัติการศึกษาตะวันออก. กรุงเทพฯ : ครูสภา : 2520.
- _____ . 95 ปี กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2530.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. มองพม่าแลลาวฆ่าเลือดจีน. กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา , 2528.
- ขัตติยา วรรณสุด. “ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมุสลิมกับปัญหาการเมืองการปกครองใน
3 จังหวัดภาคใต้” วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 16 (3) กุมภาพันธ์- มีนาคม, 2525.

- เจียน ชีระวิทย์. จีนผลิตแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.
- คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. อารยธรรมยุคใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.
- โครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อารยธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2540.
- จันทร์เพ็ญ สันตะระกุล และกัญญา ตันพิทยกุลปต์. “ยูววิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา” ศูนย์ศึกษา.
7(5-6) พฤษภาคม – มิถุนายน 2513.
- จิระพันธ์ พูลพัฒน์. “พัฒนาการของการบริหารการศึกษาไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญา
ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2514.
- เจริญ ไชยชนะ. ประวัติศาสตร์สากล. พระนคร : เกษมบรรณกิจ, 2513.
- _____. ประวัติศาสตร์สากลสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, 2517.
- จ่านงค์ ทองประเสริฐ. ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง. กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจ, 2518.
- ฉลอง สุนทราวณิช. วิวัฒนาการและแนวการศึกษาด้านประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์, 2527.
- คำ ทองวรรณและคณะ. หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2505.
- เฉลิม คำผาย. เอเชียอาคเนย์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2520.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. การศึกษาในแอฟริกา ลาตินอเมริกา อาหรับ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2525.
- _____. การศึกษาในระบบโรงเรียนเปรียบเทียบ I : การศึกษาในโลกตะวันตก. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- ชมพู แก้วปัญญา. “รูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยแห่งชาติสาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหาร
การศึกษา. ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2539.
- เชิดชาย เหล่าหล้า. ลาตินอเมริกา. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2524.
- ชนิดนีย์ ฮุก (เจียน), สมร นิติพันธ์ประกาศ (แปล) “วิกฤตการณ์ในมหาวิทยาลัยสหรัฐอเมริกา”
ศูนย์ศึกษา. 16 (11-12) พฤศจิกายน-ธันวาคม 2512.

- ณรงค์ พ่วงพิศ. วิธีการ จุดมุ่งหมาย ของประวัติศาสตร์และหลักฐานทาง
ประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2525.
- คนัย ไชยโยธา. มนุษย์กับอารยธรรมในเอเชียใต้. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2536.
- ดวงเดือน พิศาลบุตร. ประวัติศาสตร์การศึกษา. กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, 2509.
- เดช บุนนาค. วิธีการของประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2525.
- ถนอม อานามวัฒน์. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ อดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2537.
- ทวี ทองสว่าง. ภูมิศาสตร์ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์. 2530.
- ทวี ส่องแสง, ทศนีย์ ทองสว่าง, วีระยุทธ เกิดนวล. ภูมิศาสตร์ทวีปเอเชีย. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์, 2528.
- นันทา โชติกะทุกกะนะ. ประวัติศาสตร์ยุโรปคริสตศตวรรษ 19-20. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519.
- นันทนา กปิตกาญจน์. ประวัติศาสตร์ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และหมู่เกาะภาคพื้นแปซิฟิก.
กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2529.
- ทองทิพย์ ทองใหญ่, มจ. ประวัติศาสตร์ประเทศกรีก. พระนคร : โรงพิมพ์
กรุงเทพมหานคร, 2479.
- ทองใบ แดงน้อย. แผนที่-ภูมิศาสตร์. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2530.
- ทอมป์สัน, เจ. เอ็ม. ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. 1494 - ค.ศ. 1789. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา
พานิช, 2512.
- ธนู แก้วโอภาส. อเมริกาเหนือ. กรุงเทพฯ : ชาติเศรษฐกิจ, 2536.
- _____ เอเชีย I (กายภาพ). กรุงเทพฯ, ชาติเศรษฐกิจ, 2534.
- _____ แอฟริกา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ชาติเศรษฐกิจ, 2536.
- _____ โอเชียเนีย. กรุงเทพฯ : ชาติเศรษฐกิจ. 2536.
- ธวัช ปุณโณทก. การอ่านจารึกสมัยต่าง ๆ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535.

- ธิดา สารยา(แปล). ศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไรและทำไม. กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล, 2520.
- ธิดามา พิทักษ์ไพโรจน์. ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- ธีระ รุณเจริญ. รายงานการวิจัยเรื่องการปฏิรูปการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542.
- นงคราญ เจริญสวัสดิ์. ประวัติศาสตร์อินเดีย. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิทยาเขต บางแสน, 2531.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. หลักฐานทางประวัติศาสตร์. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, 2525.
- _____. หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2525.
- นิรมล กิตติวิบูลย์. การศึกษาของประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ : สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539.
- น้ำเงิน บุญเยี่ยม. ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยกลาง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย รามคำแหง, 2519.
- บรรยง บุญฤทธิ์. อาณาจักรลับชนเผ่ามลายู. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2541.
- _____. อาณาจักรลับอินคา. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2544.
- บังอร ปิยะพันธุ์. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.
- บางกอกบล็อกล็อก. สารบรรณโลกและเงินตรานานาชาติ เล่ม 8. กรุงเทพฯ : บางกอกบล็อกล็อก. 2526.
- ป. รัตนปัญญา. ญี่ปุ่นก้าวหน้า. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้ง, 2535.
- ปิยนาด บุนนาค. ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกาสสมัยโบราณถึงก่อนสมัย อาณานิคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ปิ่น มาลากุล, ม.ล. ประวัติการศึกษาต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2508.
- ประทุมพร คงทน. ประวัติศาสตร์เอเชีย. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2529.
- _____. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ ประสานมิตร, 2529.
- ประทุมพร วัชรเสถียร. นโยบายต่างประเทศของศรีลังกา. กรุงเทพฯ : การเวก, 2515.
- _____. "ระบบความเหลื่อมล้ำทางการเมือง : การวิเคราะห์ลัทธิจักรวรรดินิยมในอดีตและ ปัจจุบัน" วารสารสังคมศาสตร์. 7(4) ตุลาคม 2513.

- _____ “ลาตินอเมริกา : ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา” วารสารสังคมศาสตร์. 8(2)
เมษายน 2514.
- ประภัสสร บุญประเสริฐ. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.
- ประเสริฐ ณ นคร. “ลายสือไทย” รวมบทความเรื่องภาษาและอักษรไทย. กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากร, 2526.
- ประเสริฐ วิทยารัฐและคณะ. สังคมศึกษา. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2535.
- เปลื้อง ณ นคร. ประวัติการศึกษาเกี่ยวกับประวัตिलัทธิการศึกษาและการศึกษาแห่งประเทศไทย.
พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2500.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- พงศ์ โสโน. ประวัติศาสตร์สังเขปของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก. กรุงเทพฯ : มิตรสยาม, 2540.
- พรชัย สุจิตต์. “ประวัติศาสตร์ชาติวงศ์วรรณา” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. 18 กุมภาพันธ์ 2527 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ :
สมาคมประวัติศาสตร์, 2527.
- พิฑูร มลิวัลย์. มรดกพ่อขุนรามคำแหง : วรรณกรรมเรื่องแรกของไทย. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523.
- พิมพ์ ปิติกุล. บทเรียนจากจีลี : แนวทางสังคมนิยมเพื่อฝัน. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์,
2518.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และนุชนาถ สุนทรพันธุ์. ประวัติศาสตร์การศึกษา. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก. “ระบบการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น” ศูนย์ศึกษา. 14(4) ตุลาคม-
ธันวาคม 2510.
- เพ็ญศรี กาญจนโนมัย. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :
รุ่งวัฒนาการพิมพ์, 2533.
- ไพฑูรย์ ศัสเช. โฉมหน้าอาฟริกา. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2517.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. “พัฒนาการของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์ครุศาสตร
มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

- _____ รายงานการวิจัยเรื่องการปฏิรูปการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยม
เวียดนาม. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์และสำลี ทองธิว (บรรณาธิการ). การวิจัยทางการศึกษา : หลักและวิธีการ
สำหรับนักวิจัย. กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ไพโรจน์ โพธิ์ไทร. ภูมิหลังพม่า. กรุงเทพฯ ฯ : โอเคียนสโตร์, 2515.
- ภารดี มหาจันทร์. ประวัติศาสตร์เอเชียใต้. กรุงเทพฯ ฯ : โอเคียนสโตร์, 2537.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. การเมืองการปกครองของประเทศในเอเชีย. นนทบุรี :
โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2529.
- _____ เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ 1 – 7. นนทบุรี :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542.
- มันนี รัตนิน. ประวัติศาสตร์อารยธรรมกรีกโบราณและปรัชญากรีกที่สำคัญ. พระนคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507.
- มาตยา อิงคนารถ. ประวัติศาสตร์ละตินอเมริกาในคริสต์ศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ ฯ :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- มานิจ ชุมสาย, ม.ล. ประวัติการศึกษาภาคบังคับในประเทศไทย. กรุงเทพฯ ฯ : องค์การศึกษา
วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2498.
- มุฮัมมัด อะฎีซฮ์. การศึกษาในอิสลาม. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์ดี, 2521.
- แมคนีลล์, วิลเลียม เอช, (เรียบเรียง). ประวัติศาสตร์โลก. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.
- ยอร์ช เซเคส์. ตำนานอักษรไทย. กรุงเทพฯ ฯ : อรุณสภา, 2507.
- ลักษณะเลิศ ชยางกูร, ม.จ. ประวัติศาสตร์สากล. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น
กรมการปกครอง, 2518.
- ลินจี่ หะวานนท์. การศึกษากับสังคมไทยก่อนสมัยปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2526.
- วรรณา วงษ์วานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- วสันต์ อดิศักดิ์. “ประวัติศาสตร์และเทคโนโลยีทางการศึกษาในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. ศาสนาสากล. พระนคร : โรงพิมพ์ ศ. ธรรมภักดี, 2494.

วิรุฐ จิตต์ผิงงาม. “พัฒนาการของการนิเทศการศึกษาในประเทศไทย”

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

วิโรจน์ ถิรคุณ. ฐูไว้ก่อนไปอเมริกา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2536.

วิลาสวงศ์ พงสะบุตร. ประวัติศาสตร์แอฟริกา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

วุฒิชัย มุลศิลป์. “นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2512.

_____ . การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514.

ศักดิ์ ประรงค์ประทานพร. หลักการศึกษาไทย. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2539.

ศิริ ศิริพันธ์แก้ว. ภูมิศาสตร์ทวีปเอเชีย. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางแสน, 2530.

ศิโรต ภาคสุวรรณ. การเมืองในแอฟริกา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า” รวมบทความประวัติศาสตร์.

(1)กรกฎาคม 2523 กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2523.

_____ . อารยธรรมตะวันออก พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

สถานเอกอัครราชทูตแคนาดาประจำประเทศไทย. แคนาดา: กรุงเทพฯ : มปท., 2542.

สถานเอกอัครราชทูตจีนประจำประเทศไทย. เอกสารแนะนำประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
ประชาชนจีน, กรุงเทพฯ : สถานทูตจีน, 2542.

สถานเอกอัครราชทูตนิวซีแลนด์ประจำประเทศไทย. นิวซีแลนด์. เวลลิงตัน : กระทรวงการต่างประเทศนิวซีแลนด์, 2535.

สถานเอกอัครราชทูตเม็กซิโกประจำประเทศไทย. เม็กซิโกวันนี้. กรุงเทพฯ : มปท., 2542.

สถานเอกอัครราชทูตศรีลังกาประจำประเทศไทย. เอกสารแนะนำประเทศศรีลังกา. กรุงเทพฯ : สถานทูตศรีลังกา, 2544.

สถานเอกอัครราชทูตสหภาพเมียนมาร์ประจำประเทศไทย. เอกสารแนะนำประเทศสหภาพเมียนมาร์. กรุงเทพฯ : สถานทูตเมียนมาร์, 2542.

สถานเอกอัครราชทูตสหพันธรัฐมาเลเซีย. เอกสารแนะนำประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย. กรุงเทพฯ : สถานทูตมาเลเซีย, 2542.

- สังวร พิชยนทรโยธิน. ประวัติการศึกษาตะวันตก. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สิริ เปรมจิตต์. ประวัติศาสตร์โลก. พระนคร : โรงพิมพ์ ศ. ธรรมภักดี, 2499.
- สืบแสง พรหมบุญ. “การศึกษาประวัติศาสตร์จากหลักฐานประเภทบอกเล่า”. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, 2530.
- สุจิต บุญบงการ. ทหาร : ผู้พิทักษ์การเมืองของบราซิล. พระนคร : สำนักพิมพ์วิทยากร, 2513.
- สุจิตต์ วงศ์เทศและคณะ. หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2526.
- สุนิตี สุจิตานนท์. “การพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษา “ใน” และ “นอก” ห้องเรียนโดยประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า”. วารสารศึกษาศาสตร์. 12(1) ตุลาคม 2530 - มกราคม 2531. ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531.
- สุภัทรา วรรณพิน. ประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2532.
- สุมาลี บำรุงสุข และ สุกัญญา บำรุงสุข. “ประวัติศาสตร์บอกเล่ากับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์” จารอดิต. กรุงเทพฯ : กิ่งหัน, 2536.
- สุรศักดิ์ หลาบมาลา. “การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา” วิทยาจารย์. 80(6) : 33-36 ; มิถุนายน 2531.
- สุรัตน์ วรารัตน์. “การวิจัยประวัติศาสตร์”. วารสารประวัติศาสตร์. 5 (1) มกราคม - เมษายน, 2523. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2523.
- สุรินทร์ สรสิริ. “ประวัติการศึกษาของประเทศตะวันตก” มิตรครู. 21(5) 15 มีนาคม 2522.
- สุรี พงษ์จันทร์. ประวัติศาสตร์ยุโรปคริสต์ศตวรรษที่ 15-18. พิษณุโลก : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2522.
- สุวิทย์ อารีกุล. หลักการวิจัยและการเสนอผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ : บุรพาสาน์, 2521.
- เสาวนีย์ รุจิระอัมพร. วัฒนธรรมอิสลาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญผล, 2522.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. การจัดการศึกษาเพื่อการอาชีพของประเทศ
ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ : รายงานการศึกษาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ ฯ : พัฒนาศึกษา,
2535.
- _____ . การศึกษาของประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักนายก
รัฐมนตรี, 2539.
- _____ . การปฏิรูปการศึกษาในประเทศแคนาดา. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539.
- _____ . การปฏิรูปการศึกษาในสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2540.
- _____ . แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2503. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ, 2503.
- _____ . แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์สามมิตร, 2520.
- _____ . แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ, 2535.
- _____ . แผนการพัฒนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544). กรุงเทพฯ ฯ :
อรรถพลการพิมพ์, 2539.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์พัฒนา
หลักสูตรจำกัด, 2539.
- หน่วยศึกษานิเทศน์จังหวัดชลบุรี. รายงานการดูงานการศึกษา ณ สหพันธ์มาเลเซียและสาธารณรัฐ
สิงคโปร์. ระหว่างวันที่ 12-24 มกราคม. 2516. ชลบุรี : หน่วยศึกษานิเทศน์, 2516.
- หลุยส์ กอตซ์ลด์. (แต่ง) ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ (แปล) การเข้าใจประวัติศาสตร์ : มุลบทว่า
ด้วยระเบียบวิธีประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- อบรม สนิทบาล. การศึกษาของประเทศในเอเชีย. กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์, 2520.
- _____ . ระบบการศึกษานานาชาติ. กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์, 2535.
- อนันต์ ศรีโสภณ. หลักการวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ ฯ : วัฒนาพานิช, 2527.
- อนุমানราชชน, พระยา. ประวัติศาสตร์โลกสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ ฯ : จักรานุกูลการพิมพ์,
2515.
- อมร ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ชีวิตและสถาบันอเมริกัน. กรุงเทพฯ ฯ : ดวงกมล, 2537.
- อภัย โกมลกาญจน และมาศยา อิงคนารณ. ประวัติศาสตร์ละตินอเมริกา. กรุงเทพฯ ฯ :
คุณพิน อักษรกิจ, 2525.

- อุดม ดิษฐสำเร็จ. คู่มือศึกษาต่อประเทศออสเตรเลีย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้ว. 2534.
- อำนาจ เจริญศิลป์. ท่องเมืองจีน. กรุงเทพฯ : รุ่งแสง. 2535.
- อำนวยการ ปรวิพัทธ์เผ่าพงษ์ และ นฤมิตร สอดสุข. จีน : การต่อสู้สองแนวทาง. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า. 2524.

ภาษาอังกฤษ

- Abdullah Abdel Dayem. "The Changing Arab World" OISE Education on the Move. Paris : Unesco Press, 1975.
- Alan Wieder. "Oral History in the Social Studies Classroom : An Exploratory Essay". *The Journal of Social Studies*. Vol. 2, No. 2. March - April 1984.
- Bailey , Helen Miller and Nustir, Abraham P. , *Latin American : The Development of its Civilization*. New Jersey : Prentice Hall , 1968.
- Baum , Wilma. *Transwriting and Editing Oral History*. Nashville AA SCW., USA, 1977.
- Bohanna, Paul. *Africa and Africans*. New York : The National History Press , 1964
- Boom , Jean . *Method for the Easy Comprehension of History*. Translated by Beatrice Reynolds. New York : W.W. Norton & Company , 1954.
- Boyd, William. *The History of Western Education*. 11 th ed. London : Adam and Charles Black, 1975.
- C.W. Osborne. *International Yearbook of Educational and Training Technology*. London : George Allen & Unwin Ltd., 1995.
- Cary, M. *Life and thought in the Greek and Roman World*. London : Methew, 1971.
- Commonwealth Department of Education. *Primary and Secondary Schooling in Australia*. Canberra : Australia Government Publishing Service. 1997.
- Cook, T.G. *The History of Education in Europe*. London : Methew, 1974.
- Curtin University of Technology. *Faculty of Education Handbook 2000*. Perth : University Press. 1999.

- David , Collom . **Oral History : From Tape to Type**. Chicago: American Library Association USA , 1977.
- Department of Education. **Education in Australia**. Canberra : Australian Government Publishing Service. 1997.
- Edith Cowan University. **Welcome to Edith Cowan University : An Introduction**. Perth: University Press. 1999.
- Ellis , Joseph A. , **Latin American ; Its Peoples and Institutions** . California : Glencoc Publishing , 1975.
- Good , Carter V. and Scates , D.E. **Methods of Research**. New York : Appleton Century Crofts , 1970.
- Goodenough, Richard . **Africa Prospects : Progress in Education** . Unesco , 1966.
- Grace. "Oral and Aural History , In and Out of the Classroom". **The Journal of Social Studies**. Vol. 70, No. 3, January – February 1983.
- Herring , Hubert. **A History of Latin American : From the Beginnings to the Present**. New York : Alfred A. Knopf , 1972.
- Hooper , James. **Oral History ,An Introduction for Student**. Chapel Hill , University of North Carolina Press. USA, 1997.
- Hull , Richard W. **Modern Africa : Changes and continuity** . Englewood Cliffs , N.J. : Prentice – Hall , 1980
- Isaac. S. and Michael. W.B. **Handbook in Research and Evaluation**. California : Robert R. Knapp, 1974.
- James Quillen and Others. **Education For Socail Competence : The Socail Studies in the Secondary School**. Scott, Foresman and Company, Chicage. USA, 1961.
- Keen, Benjamin. **Latin American Civilization : The National Era**. Boston : Houghton Mifflin Company , 1974.
- Keen, Benjamin and Wasserman , Mark. **A Short History of Latin American**. Boston : Houghton Mifflin Company , 1980.

- Lester D. Stephens. **Probing the Past : A Guide to the story and Teaching of History.** Boston , Massachusett : Allyn and Bacon , Inc . , 1975.
- Morroe Berger, **The Arab World Today.** New. York. : Doubleday&Company, 1964.
- Moumouni , Abdou. **Education in Africa.** Deutsch , 1968. :
- Murdoch University. **Murdoch University Handbook 2000.** Perth : University Press. 1999.
- Pendle , George. **A History of Latin American.** London : Penguin Books , 1973.
- Pitt , David C. **Using Historical Sources in Anthropology and Sociology.** New York : Holt , Rinchart and Winston , 1972.
- Power, Edward J. **Main Currents in the History of Education.** 2d. ed New York : McGraw – Hill, 1970.
- Sierra Leone Government , Ministry of Education. **White Paper on Education Policy.** Freetown : Government Printing Press , 1970.
- Smith, T. Lynn. **Studies of Latin American Societies.** New York : Doubleday & Co. , 1970.
- The University of Auckland. **Faculty of Education Handbook 2000.** Auckland : University Press. 1999.
- The University of Waikato. **School of Education International Handbook 2000.** Hamilton : University Press. 1999.
- The University of Western Australia. **Faculty of Education 2000.** Perth : University Press. 1999.
- Unesco. **Statistical Year Book 1980.** Paris : Unesco Press , 1981.
- _____. **Statistical Yearbook 1998-1999.** Paris : Unesco Press, 1999.
- _____. **Statistical Yearbook 2000.** Paris : Unesco Press, 2000.
- University of Canterbury. **Education Handbook 2000.** Christchurch : Education Department. 1999.
- Wise , J.E. , S.J. and others. **Methods of Research in Education.** Boston : D.C. Heath and Company, 1967.

การสัมภาษณ์

กนกพร ศรีญาณลักษณ์. สัมภาษณ์. ชลบุรี : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, เมษายน 2544.

นันท์ชญา มหาจันทร์. สัมภาษณ์. ชลบุรี : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, สิงหาคม 2543.

อิทธิ ฤทธาภรณ์. สัมภาษณ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, พฤษภาคม 2543.

Bobae Park. สัมภาษณ์. ชลบุรี : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, กรกฎาคม 2544.

Nayana Tubsri. สัมภาษณ์. ชลบุรี : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, กันยายน 2542.

Sam Von Joo. สัมภาษณ์. ชลบุรี : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, กรกฎาคม 2543.